

PEQQINNISSAQ PILLUGU ATAATSIMIITITALIARSUUP ISUMALIUTISSIISUTAA

2023-MI MAAJI

PEQQINNISSAQARFIPPUT – TAMATTA AKISUSSAAFFIPPUT

REGION AVANNA:

ILULISSAT
UUMMANNAQ
UPERNAVIK
KULLORSUAQ
TASIUSAQ

REGION DISKO:

AASIAAT
QEERTARSUAQ
QASIGIANNGUIT

REGION QEQQA:

SISIMIUT
MANIITSOQ
KANGAAMIUT

REGION SERMERSOOQ:

NUUK
TASIILAQ
SERMILIGAAQ
KUUMMIUT
TIILERILAAQ

REGION KUJATAA:

QAQORTOQ
NARSAQ
NANORTALIK
QASSIARSUK
AAPPIATTOQ
NARSARMIJIT
IGALIKO

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa
Maaji 2023

Peqqinnissaqarfipput - Tamatta akisussaaffipput

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq 2023

Saqqummersitaq siulleq

Ilusilersuisoq | Layout: irisager.gl

Asseq | Foto: Lasse Nymand Petersen

PEQQINNISSAQARFIPPUT – TAMATTA AKISUSSA AFFIPPUT

Imarisai

Kapitali 1. Siulequt.....	14
Kapitali 2. Eqikkaaneq	15
2.1 Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq aamma suliasamat tunngavissiaq	15
2.2 Suleriaaseq	15
2.3 Sulinermi innersuussutinullu pingaarnertigut tunngaviit.	16
2.4 Pingaarnertut oqariatuutit	18
2.5 Kapitalit innersuussutillu eqikkaaffigineri	18
2.5.1 Peqqinnissakkut qanoq ittuuneq, peqqinnissakkut naligiinnginneq, imminut toquttarneq.....	18
2.5.2 Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik, timikkut, tarnikkut, kigutilerineq aamma qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq.....	19
2.5.3 Tarnikkut napparsimasunik sullissineq	21
2.5.4 Nunatsinni kigutineri isumaginninneq.....	22
2.5.5 Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq.....	22
2.5.6 Paasissutissat.....	23
2.5.7 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat	23
2.5.8 Sulisassarsiniartarneq, sulisunik tigumminiinnarniarneq aamma ilinniartitaaneq.....	25
2.5.9 Piginnaangorsaaqqiineq, peqqinnerulersitsineq, pinaveersaartitsineq atuisullu peqataatinneri.....	27
2.5.9.1 Piginnaangorsaaqqiineq	27
2.5.9.2 Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu.....	28
2.5.9.3 Atuisunik akuutitsineq.....	29
2.5.10 Aningaasaqarneq.....	30
2.5.11 Peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiit	31
Kapitali 3. Ataatsimiititaliarsuup sulineranut tunngavissat najoqqutarineqartussallu	32
3.1 Peqqinnissamat ataatsimut akisussaassuseqarneq	33
3.2 Akuliutinnginnissamat tunngavik	34
3.3 Ullutsinni peqqinnissaqarfik	34
Kapitali 4. Innuttaasut peqqissusaat, peqqissutsikkut assigiinngissuseq, nappaataasartut innuttaasullu ineriartornerat	37
4.1 Peqqissuseq qanoq issutsimut tunngaannarnani aamma inuunerup pitsaassusaanut tunngavoq	37
4.1.1. Peqqissutsikkut qanoq inneq	39
4.1.2 Agguqaqatigiisillugu ukiut inuuffiusut	40
4.1.3 Peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinngitsoqarnera	41
4.1.3.1 Peqqissutsikkut inuuniarnikkut assigiinnginnerit pillugit kisitsisit toqqakkat	41
4.1.3.2 Qanoq iliorluni peqqinnissami inuuniarnikkut assigiinngitsoqarnera annikillineqarsinnaava	45
4.1.3.3 Peqqissutsikkut inuuniarnikkut assigiinnginnerit katersuiffiginerat	47
4.2 Toqusoqartarneranut pissutaasut	47
4.3 Nappaataasartut	48
4.3.1 Nappaatit inooriaatsimut attuumassuteqartut	48
4.3.2 Kræftmik nappaatit	49
4.3.3 Kigutitigut nappaatit	49
4.3.4 Tarnikkut nappaatit.....	50
4.3.5 Imminut toquttarneq	50
4.3.6 Innuttaasut peqqissusaat.....	52
4.3.7 Kinguaassiuutitigut peqqissuuneq.....	52
4.4 Inuiaqatigiit ineriartornerisa peqqinnissaqarfimmut sunniuteqarnerat	54
4.4.1. Utoqqaat amerlanerusut	56
4.4.2 Nunassittarnerit.....	56
4.4.3 Ilaatigut utoqqaat illuini tatisinerup annertusinissaanik naatsorsuuteqarneq	58
4.5 Innersuussutit	58

Kapitali 5. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmut tunngasut.	59
5.1 Quillersatut aqutsisut	60
5.1.1 Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik	62
5.1.2 Allorfik	62
5.2 Peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinneq 2011.	63
5.2.1 Peqqinnissaqarfiup aaqqissuusseqqiffiginerata nalilersornera	64
5.2.2 Ullumikkut nunap immikkoortui	66
5.2.3 Aaqqissuusaanermut pilersaarut	67
5.2.4 Nakorsaasersuisarnermut suliasaqaarfiit	68
5.2.5 Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat	70
5.2.6 Immikkut ilisimasallit tikeraarnerat aamma peqqinnissaqarfimmi immikkoortut	71
5.2.6.1 "Pipaluk" atornagu nunaqarfinni nakorsiartarfik	75
5.2.6.2 "Pipaluk" atorlugu nunaqarfinni nakorsiartarfik	75
5.2.6.3 Nunaqarfinni peqqissaaviit	76
5.2.6.4 Peqqissaaviit minnerit	76
5.2.6.5 Peqqissaaviit annerit	77
5.2.6.6 Nunap immikkoortuani qitiusumik napparsimmavik (aamma Tasiilami peqqissaavik)	78
5.2.6.7 Peqqinnissaqarfimmi sulisut sulianut akisussaasut nuna tamakkerlugu sulianut akisussaaffillit	79
5.2.6.8 Kigutigissaaneq	80
5.3. Pinaveersaartitsineq peqqinnermillu aallussineq	80
5.4 Tulleriiarisarnermut ataatsimiititaliaq	80
5.5 Nunani allani katsorsaanerit aamma Kalaallit peqqissartut najugaqaarfiat	81
5.6. Napparsimasunik pinasuartumik angallassinerit assartuisarnerlu	82
5.6.1. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi napparsimasunik angallassisarnermut tunngavigineqartut pingaarnerit	82
5.7 Peqqinnissaqarfimmi qarasaasiakkut nakorsiartitsissummi attaveqaasersuineq	85
5.8 Peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarneq	86
5.9. Upalungaarsimanissamut pilersaarut	88
5.10. Peqqussaqarfik nukissalik?	90
5.11 Ilimanaateqarsinnaasut: Pitsaassuseq aqutsinerlu.	91
5.12 Innersuussutit	93
Kapitali 6. Peqqinnissaqarfimmi timikkut nappaatinik katsorsaavik.	95
6.1 Katsorsaaneq	95
6.1.1 Kigutileriffiit	96
6.1.2 Uninngasunut immikkoortortaq unitsitaanertalik	96
6.1.3 Pinasuartumik sullinneqarneq	98
6.1.4 Uninngasut pillugit kisitsisit aamma unitsitaanertaqanngitsumik attaveqarnerit	98
6.1.4.1 Unitsitaanerit	100
6.1.4.2 Ullut unitsitaaffiusut amerlassusiisa agguaqatigiissinneri	103
6.1.4.3 Inissat atorineqartut pillugit procenti	104
6.1.4.4 Unitsitaanani atassuteqarnerit	105
6.1.5 Danmarkimi aamma Islandimi katsorsaaneq	107
6.1.6 Erninerit	109
6.1.7 Periusissiatigut iliuuseqarnissamut pilersaarutit	111
6.2 Immikkut ilisimasallit angalaneri (immikkut angalasoqarnerani sullissinerit).	114
6.3 Nakorsaatit	116
6.3.1 Nakorsaatit aaqqissugaaneri aningaasalersornerilu	117
6.3.2 Nakorsaatinik aqutsineq	118
6.3.3 Nakorsaatinik atuineq	118
6.4 Utaqqisut allattorsimaffiat	119
6.5 Immikkoortut arajutsinaveersaagassat ilungersunartullu pingaaruteqartut.	120
6.6 Innersuussutit	121

Kapitali 7. Nukittuffiit, sanngiiffiit, periarfissat sooranartullu.....	122
7.1 Tunuliaqutaasq	122
7.2 Inerniliinerit pingaarnerit	123
7.3 Naggasiilluni oqaaseqaatit.....	128
Kapitali 8. Ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq.....	129
8.1 Ilinniartitaanermi pisariaqartitanik allaatiginnineq.....	130
8.1.1 Aalajangersimasunik ilinniagalinnut tunngatillugu immikkut pisariaqartitat.....	130
8.1.1.1 Peqqinnissaqarfimmi oqalutsit piginnaasaasa ineriartortinnerat ilinniarteqqinnerallu.....	130
8.1.1.2 Nunatsinni kigutini isumaginninnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq.....	131
8.1.1.3 Utoqqarnik, tarnimikkut napparsimasunik innarlutitinnillu sullissit piginnaasaasa ineriartortinnerat	132
8.1.1.4 Kommuneqarfik Sermersuumi ineriartortitsinermik suliniut	133
8.1.2 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfinnut ilinniartussarsiorneq pillugu unammillerneq.....	133
8.1.3 16-25 ukiullit ilinniakkaminnik toqqaasernerat	134
8.2 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfinni ilinniakkat eqikkarlugit samminerat	134
8.2.1 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanernut qinnuteqartut, akuerisaasut naammassissullu misissorneqarnerat.....	136
8.2.2 Peqqissaanermi ikiortitut ilinniarneq	137
8.2.3 Sundhedsassistentitut ilinniarneq	138
8.2.4 Peqqinnissakkut sullissitut ilinniarneq.....	138
8.3 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfinni ilinniartunik pissarsiniartarneq, praktikkerfiit taamaatitsinerillu	138
8.3.1 Ilinniartunik pissarsiniartarneq.....	138
8.3.2 Praktikkerfissat	139
8.3.3 Suliffinnik misilliffissanut ilitersuisut.....	139
8.3.4 Taamaatitsisarneq	139
8.3.5 PI-mi ilinniartut naammasseqqullugit suliniutigineqartartut.....	140
8.3.6 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfinni unammillernartunik eqikkaaneq.....	141
8.3.7 Ilinniartut sulisullu ilinniartitaanermut akisussaasut isumaat qaamarsaaqataasut.....	141
8.4 Peqqissaasunngornianik pissarsiniartarneq, praktikkerfiit taamaatitsisarnerlu	141
8.4.1 Ilinniartunik pissarsiniartarneq.....	142
8.4.2 Suliffinnik misilliffissat.....	142
8.4.3 Taamaatitsisarneq	142
8.4.4 Peqqissaasunngorniat naammasseqqullugit suliniutigineqartartut.....	143
8.4.5 Peqqissaasunngorniarfimi unammillernartunik eqikkaaneq	143
8.4.6 Suliffimmik misilliffissaaleqineq iliuuseqarfiginiarlugu piviusuusaartitsinermik tunngaveqartumik ilinniartitsineq	143
8.5 Nakorsanngornianik pissarsiniartarneq, Danmarkimi taamaatitsisarneq nunatsinnullu utertarneq	144
8.5.1 Ilinniartunik pissarsiniartarneq.....	144
8.5.2 Taamaatitsisarneq ilinniartullu naammasseqqullugit suliniutigineqartut.....	144
8.5.3 Ilinniareernerup kingorna nunatsinnut utertarneq	145
8.5.4 Nakorsanngorniani unammillernartunik eqikkaaneq.....	145
8.6 Danmarkimi peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfiit allat	146
8.7 Peqqissaavinni sulisunik atorfinitsitsiniartarneq atorfeqartitsiniartuarnerlu pillugit siunissami aqqiumalluni Ilimatusarfimmi suliniut	146
8.8 Sulineri piginnaasanik ineriartortitsineq - sulisunut assigiinngitsunut siunnerfeqartoq	148
8.8.1 Pisortatiguunngitsumik piginnaasanik ineriartortitsineq suliatigullu ineriartorneq.....	148
8.8.2 Peqqinnissaqarfimmi ineriartortitsinissamik pisariaqartitsineq	148
8.8.3 Kommunini ineriartortitsinissamik pisariaqartitsineq.....	149
8.8.4 Sulineri piginnaasanik ineriartortitsinermi unammillernartunik eqikkaaneq	149
8.9 Ilinniartitaanermi piginnaasanillu ineriartortitsinermi qarasaasianik atuineq	150
8.9.1 Qarasaasianik atuineri killiffik	150
8.9.2 Alimasissumik ilinniartitsinermi unammillernartut akimmiffiusorlu.....	150
8.9.3 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfinni alimasissumik ilinniartitsineq	150
8.9.4 Peqqissaasunngornianik ungasianiit ilinniartitsineq.....	151
8.9.4.1 Islandimi peqqissaasunngorniat alimasissumik ilinniartinneqartarnerat	152
8.9.5 Alimasissumik ilinniartitsinermut atatillugu unammillernartut isummallu	152

8.10 Ilinniartitaanermi piginnaasanillu ineriartortitsinermit suliniutit aningaasalersornerat	152
8.10.1 Pikkorissarnermut Aningaasaateqarfik.....	153
8.10.2 Suliffeqartitsinermit piginnaasanik ineriartortitsilluni pikkorissartitsinerit (IPI)	153
8.10.3 Ilinniartitaanermik susassaqaqfiup ataani pikkorissartitsinerit	153
8.10.4 Nunatsinni Peqqinnissakkut Ilinniartitaanikkullu suliniutit.....	154
8.10.5 Ilinniaqqinnissamut aningaasaateqarfik ilinniaqqinnissamullu aningaasat isumaqatigiissutinit aalajangersarneqartut	154
8.10.6 Aningaasaliisarnermit unammillernartut: Aningaasat immikkoortiterneqarsimanerat ataqatigiissunik piginnaasat pillugit periusissioinnissamut pilersaarusiornissamullu akornusiivoq.....	154
8.11 Ilinniartut inaat	154
8.12 Peqqissutsikkut sullissinermit ilinniartitaanermik piginnaasanillu ineriartortitsinermit unammillernartut eqikkarnerat.....	156
8.13 Isummat qaammarsaaqataasussat	156
8.14 Innersuussutit:	157

Kapitali 9. Sulisunik atorfinitsitsiniartarneq 158

9.1 Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi inuttaqarneq	159
9.2 Peqqinnissaqarfimmi taartaasunik atuineq	165
9.2.1. Taartaasartut taartaaginnarnissaat	167
9.2.2 Kalaallinik sulisunik atorfeqartuartsiniarneq	168
9.3 Maannakkut sulisussarsiornikkut sulisoriinnarnissaannullu periusissiaq.	169
9.4 Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik	169
9.5 Nunatsinni peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimasunik amigaateqarneq	170
9.6 Iliuseqarfigneqartussat	170
9.6.1 Inissiat taakkualu pitsaassusaat	170
9.6.2 Sulisunik aqutsineq	172
9.6.3 Kulturinik arlalinnik ilinniarneq paasisaqarnerlu	173
9.6.4 Danmarkimi sulisussarsiortartut	173
9.6.5 Danmarkimi napparsimmavinnik suleqateqarneq nikittaannerlu.....	173
9.6.6 Aqutsisut piginnaasaannik ineriartortitsineq, atorfimmi ingerlalluarnissaannik pilersaarusiorneq atorfinitsitsiniarnerallu.....	173
9.6.7 Angalanernit allakkat atortussallu paasisutissat.....	174
9.6.8 Internetikkut attaveqatigiittarfinni nittarsaaneq sulisunillu atorfinitsitsiniarneq.....	174
9.6.9 Aallannginnermi aallarnermilu eqqumaffigisassat.....	175
9.6.10 Taartaasartunut allaffiit aqutugalugit taartaasartut piffissamilu sivikitsumik atorfeqartut.....	175
9.6.11 Aningaasaqarnikkut kajumissaatit.....	175
9.6.12 Immikkoortortani tamani suleqatigiinnerit	176
9.6.13 Sulisut nunanit allaneersut.....	176
9.6.13.1 Islandimi	176
9.6.13.2 Kalaallit Nunaat	178
9.6.13.3 Siunissami periarfissat.....	179
9.7 Sulisunik atorfinitsitsiniarluni atorfeqartuartsiniarlunilu sulinermit tamakkiisumik isigninnittaaseqarnissamut sinaakkusiineq.....	179
9.8 Ukiuni ilisarnaataasut	181
9.9 Isummat qaammarsaaqataasut	181
9.10 Innersuussut	182

Kapitali 10. Peqqinnissaqarfipput kommunillu suleqatigiinnerat 183

10.1 Peqqinnissaqarfipput kommunillu akornganni suliassanik agguataarineq	184
10.2 Siusissukkut Iliuseqarneq pillugu peqqinnissaqarfipput kommunillu suleqatigiinnerat	184
10.2.1 Siusissukkut Iliuseqarneq pillugu suleqatigiinnermit unammillernartut	185
10.2.2 Peqqinnissaqarfipput kommunillu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaaneq.....	186
10.2.3 Siusissukkut Iliuseqarnermit nalilersuineq.....	186
10.2.4 Siusissukkut Iliuseqarneq pillugu suleqatigiinnermit unammillernartunik eqikkaaneq	189
10.3 Pitsaaliulluni peqqissutsimik misissuineq meeqqerinerlu	189
10.3.1 Susassaqaqfiit akimorlugit suliniut Meeqqat 0-18	189
10.3.1.1 Unammillernartut.....	190
10.3.1.2 Peqqinnissaqarfipput kommunillu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaaneq	190

10.4 Utoqqarnik susassaqarfimmi kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat	191
10.4.1 Utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq	191
10.4.1.1 Utoqqarnik sullissinermik aqqissuusseqqinneq	191
10.4.1.2 Sulisunik paaqqinnittunik pikkorissaaneq	192
10.4.1.3 Puiguttunngorneq	192
10.4.1.4 Inatsisit	193
10.4.1.5 Utoqqaat pillugit periusissiamik nutaamik eqikkaaneq	194
10.4.2 Utoqqaat pillugit periusissiamik eqqartuineq	194
10.4.2.1 Utoqqarnik sullissineq	195
10.4.2.2 Sulisunik ilinniartitsineq	195
10.4.2.3 Puiguttunngorneq	195
10.4.2.4 Inatsisit sinaakkutillu	196
10.4.2.5 Utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq aamma kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerannik pitsaanerulersitsineq	196
10.4.3 Angerlarsimaffinni paaqqinninnermi suleqatigiinneq	196
10.4.4 Utoqqarnik paaqqinninnermi piginnaasanik ineriartortitsineq pillugu suleqatigiinneq	197
10.4.5 Sungiusaaqqiineq/piginnaasaqartitsiarumalluni sungiusaaneq	198
10.4.6 Kommunit peqqinnissaqarfiullu utoqqarnik paaqqinninneq pillugu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaasariaqarnermik eqikkaaneq	199
10.5 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat	199
10.5.1 Meeqqanik inuusuttunillu tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq	200
10.5.2 Inersimasut tarnimikkut anniaatillit	200
10.5.3 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq	200
10.5.4 Peqqinnissaqarfiup isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaanerup suleqatigiinnerat	201
10.5.4.1 Sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarneq	201
10.5.4.2 Najugaqarfissatut neqeroorutit	202
10.5.4.3 Nappaatit suussusersineqartannginnerat iliuuseqarnissamut akornutaasoq	202
10.5.4.4 Angerlarsimaffeqanngitsut	203
10.5.5 Suleqatigiinnermi suliniuteqarnissamut siunnersuut	205
10.5.6 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerisa pitsanngorsarneqartariaqarneranik eqikkaaneq	205
10.6 Innarluutilinnik susassaqarfik	206
10.7 Atortut iluaqutissat	206
10.7.1 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat	206
10.8 Sanaartornermik susassaqarfik	207
10.9 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnermik isumaqatigiissutaat	208
10.10 Susassaqarfii akornnganni suleqatigiinnermik aqutsineq	208
10.10.1 Nunap immikkoortuini aqutsisut naapittarfiinik eqqarsaatersuutit	208
10.10.2 Siunissami kommuninik suleqateqarnermik pitsanngorsaanissaq pillugu peqqinnissaqarfiup eqqarsaatersuutai	209
10.11 Isummat qaammarsaaqataasussat	210
10.11 Innersuussutit	211

Kapitali 11. Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu 212

11.1 Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu suuppat	212
11.1.1 Peqqinnerulersitsiniarnerup pitsaaliuinerullu nassuiaatissartai	212
11.2 Inatsisit	213
11.3 Maanna iliuuseqarnermi aallaavigineqartut	214
11.4 Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniut Inuuneritta III	215
11.5 Aqqissuussineq akisussaaffiillu agguarneqarnerat	216
11.5.1 Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu Inuuneritta II-p aamma III-p akornanniipput	218
11.5.2 Pitsaaliuinermik susassaqarfik annertusiartorpoq, aningaasalli malinnaatinneqanngillat	218
11.5.3 Pitsaaliuilluni sulinermik aqutsineq	219
11.6 Paarisami peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu	219

11.7 Kommuni peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu	220
11.8 Peqqinnissaqarfimmi peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu	221
11.9 Aaqqissuussaanermi akissussaaffinnillu agguataarinnermi unammillernartut	221
11.10 Aaqqissuussaanermi akissussaaffinnillu agguataarinnermi unammillernartunik eqikkaaneq	222
11.11 Pitsaaliuilluni iliuuserineqartuni maannamut anguniagarineqarsimasut:	
KRAM – Nerisaqarneq, Pujortartarneq, Imigassaq, Timersortarneq	223
11.11.1 Nerisaqarneq, timersorneq oqimaappallaarnerlu	223
11.11.1.1 Maanna iliuuserineqartuni assersuutit	225
11.11.1.2 Ajuungitsumik ineriartornerit	225
11.11.1.3 Unamminartut	225
11.11.2 Tupa, imigassaq aannagaarniutillu allat	225
11.11.2.1 Tupa imigassarlu pillugit inatsisit	225
11.11.2.2 Pujortartarneq	227
11.11.2.3 Tupamik atuinnermik pitsaaliuinnermi unammillernartut	229
11.11.2.4 Imigassaq hashilu	229
11.11.2.5 Aannagaarniutit pitsaaliuinnermi unammillernartut	233
11.12 Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuseq	234
11.12.1 Nappaatit tuniluuttut	234
11.12.1.1 Gonorré aamma klamydia	234
11.12.1.2 Syfilis	235
11.12.1.3 HIV	236
11.12.1.4 Tuberkulose	236
11.12.2 Naartuersinneq	236
11.12.3 Inuusuttut kinguaassiuutitigut misilittagaat	237
11.12.4 Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuunnginnerup kingunerit	238
11.12.5 Iliuutsit	238
11.12.6 Kinguaassiuutitigut peqqissuseq pillugu pitsaaliuinnermik aaqqissuussinnermut tunngatillugu unammillernartut	239
11.13 Inuuneritta III-p ataani KRAM-imut kinguaassiuutitigullu peqqissutsimut atatillugu iliuutsit	239
11.14 Peqqinnissaqarfimmi inunnik amerlasuunik misissuinnermik suliniutit	240
11.15 Peqqinnerulersitsiniarnermi pitsaaliuinnermilu unammillernartunik eqikkaaneq	241
11.15.1 Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuiniarlunilu suliaqarnermik aaqqissuussineq akissussaaffinnillu agguataarineq	241
11.15.2 KRAM-it kinguaassiuutitigullu peqqissuseq	241
11.16 Isummat qaammarsaaqataasussat	241
11.17 Innersuussutit	242

Kapitali 12. Piginnaanngorsaaqqiineq 243

12.1 Piginnaanngorsaaqqinneq sunaava?	244
12.2 Innuttaasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisut	244
12.2.1 Napparsimasut sulisullu isumaat	245
12.3 Inatsisit	246
12.4 Aaqqissuussineq akissussaaffiillu agguarneqarnerat	247
12.5 Peqqinnissaqarfik piginnaanngorsaaqqinnerlu	247
12.6 Kommunit piginnaanngorsaaqqinnerlu	250
12.7 Innarluutilinnik Sullissivik Pissassarfik	252
12.8 Majorissat	253
12.9 Innuttaasut innarluutillit	253
12.10 Qarasaasiakkut piginnaanngorsaaqqinneq/sungiusaaqqinneq	254
12.11 2017-imí nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqinneq pillugu periusissiasatut siunnersuummi oqariatuutit pingaarnerit	255
12.12 Sanilliussineq	256
12.13 Innersuussutit	256

Kapitali 13. Imminut toqunnerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq..... 257

13.1 Imminut toquttoqartarnera.....	258
13.1.1 Angutit arnallu imminut toqunneranni nikingassut.....	259
13.2 Imminut toqunnissamik eqqarsaatit, imminut toqunnissamik sioorasaarinerit imminullu toqoriarnerit.....	260
13.3 Inooqataaermeri atukkat imminut toquttussatut pissusilersornermut sunniuteqartarnerat.....	261
13.4 Imminut toquttussatut pissusilersulernissamut aalerinartorsiortitsisut.....	261
13.4.1 Nanertuuteqarluni peroriartorneq, isumakkut peqqissuseq imminullu toqunnissamik eqqarsaatit.....	262
13.4.2 Inooqataaermeri atugarisat.....	264
13.5 Imminut toquttarnermik pitsaaliuineq.....	265
13.5.1 Imminut toquttarnermik pitsaaliuinermeri nuna tamakkerlugu periusissiaq 2013-2019.....	265
13.5.2 Peqqinnissaqarfimmi imminut toquttarnermik pitsaaliuineq.....	265
13.5.3 Inuiaqatigiinni imminut toquttarnermik pitsaaliuineq.....	267
13.5.4 Paarisami, kommunini Ilisimatusarfimmilu pitsaaliuilluni maanna suliniutigineqartut.....	268
13.6 Pitsaaliuilluni suliniutinik nalilersuineq.....	270
13.7 Inuusuttut atugarissaarnermik imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu isumaat.....	270
13.7.1 Paamiuni inuusuttut atugarissaarnerat pillugu opersuilluni misissuinerit marluk.....	270
13.7.2 Qamani - 2022-mi imminut toquttarnermik pitsaaliuinermeri inuusuttut nipaata.....	271
13.7.2.1 Qamani-mi inernerit innersuutillu.....	272
13.7.2.2 Imminut toquttarnermik pillugu periusissiasami Qamani-mik ilanngutsitsineq.....	276
13.8 Imminut toqunnerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuinerup eqikkarnerat.....	276
13.8.1 Unammillernartut.....	276
13.8.2 Suliniutit ilassuteqaatillu imminut toquttarnermik pitsaaliuinermeri soqutigineqartut.....	277
13.9 Isummat qaamarsaqaataasut.....	278
13.10 Innersuussutit.....	279

Kapitali 14. Tarnikkut napparsimasunik sullissineq..... 280

14.1 Aallaqqaasiut.....	280
14.2 Aaqqissuussineq, suliassanik agguataarineq, inuttaqarneq illutigullu sinaakkutit.....	281
14.3 Paasissutissat pissutsillu pingaarnerit.....	283
14.3.1 Maanna avatangiisitigut sinaakkusiussaasut.....	284
14.3.2 Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfiup aamma immikkoortut assigiinngitsut atuuffiisa annertusineqarnissaat.....	285
14.3.3 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut katsorsaasarneq - suliassat aallutallu.....	287
14.4 Pingaartumik qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik pillugu.....	288
14.5 Inooqatigiinnermeri Tarnikkut Nappaatinik katsorsaaneq - inersimasut tarnikkut nappaateqartut navianartumi inissisimasut pillugit kommuninit suliniutigineqartartut.....	290
14.6 Nappaatinik marlunnik suussuserfigineqartunik ajornartorsiuteqarneq.....	291
14.7 Peqqinnissaqarfiup napparsimasunut tarnimikkut nappaatiliut pinerluuteqarsimasunut katsorsaaniissamut neqeroorutai.....	293
14.7.1 Maluginiagassat.....	296
14.8 Islandimi tarnikkut nappaatiliinnut immikkoortortaqarfimmik isumaginninnermeri misilittakkat.....	296
14.9 Sanilliusineq.....	299
14.10 Innersuussutit.....	302

Kapitali 15. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik..... 303

15.1 Pipaluk.....	303
15.2 Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik periusissiaq 2021/22.....	305
15.3 App-i atorlugu internetikkut assitalimmik nakorsiarnermik.....	306
15.4 Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermeri iliutsini killiffik.....	306
15.5 Atugassarititaasut pingaaruteqartut.....	308
15.6 Sanilliusineq.....	308
15.7 Innersuussutit.....	309

Kapitali 16. Nunatsinni kigutininik isumaginninneq	310
16.1 Nunatsinni Kigutininik isumaginninnermut tunngavigisat	310
16.2 Kigutitigut peqqissutsimut periusissiaq	311
16.3 Katsorsaanissamut neqeroorut	312
16.3.1 Iliuuseqarfigineqartussat	313
16.3.2 Kigutileriffiit namminersortut neqeroorutaat	314
16.3.3 Nunatsinni kigutininik isumaginninnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq	314
16.4 Isummat qaammarsaaqataasut	314
16.5 Nunatsinni kigutininik isumaginninnermut SWOT-analyse	316
16.6 Innersuusutit	317
Kapitali 17. Atuisunik akuutitsineq	318
17.1 Atuisunik akuutitsineq suua	318
17.2 Kalaallit Nunaat: 'Sullitanut inussiarnernermit' innuttaasunik napparsimasunillu akuutitsinnermut	319
17.3 Atuisut isumaannik misissuineq	320
17.4 "Napparsimalluni ulluinnarni inuuneq – Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullisseriaaseq pillugu napparsimasut kulturikkut isumaat"	320
17.4.1 Periuseq	320
17.4.2 Kulturimik paasinnittaaseq pillugu eqqarsaatersuutit	321
17.4.3 Inernerit	321
17.4.4 Allaatiginninnermi suliniutissatut siunnersuutit	322
17.5 "Kalaallinik kræftertunik nunatsinni Danmarkimilu anniarpallaarunnaarsitsiniarneq"	322
17.5.1 Periuseq	323
17.5.2 Inernerit	323
17.5.3 Allaatiginninnermi suliniutissatut siunnersuutit	323
17.6 "Nunatsinni napparsimmavinni suleriutsini napparsimasunik akuutitsineq"	323
17.6.1 Periuseq	323
17.6.2 Inernerit	324
17.6.3 Isummiunneqartut	324
17.7 "Atuisut Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik pillugu misigisaat"	325
17.7.1 Periuseq	325
17.7.2 Kulturimik paasinninneq naleqartitalu	325
17.7.3 Apersuulluni misissuinnermit inernerit	325
17.7.4 Misissuinnermi suliniutissatut siunnersuutit	327
17.8 Napparsimasunik innuttaasunillu akuutitsineq pillugu sulisut isumaat	327
17.8.1 "Napparsimasunik akuutitsineq pillugu peqqissutsikkut sullissisut isumaat"	328
17.8.2 "2010-mi nunatsinni peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinnerup kingorna suleriuseq pillugu sulisut isumaat"	329
17.9 Atuisunik misissuinnermi inernerinik eqikkaaneq	329
17.9.1 Oqaloqatigiinneq attaveqatigiinnerlu	329
17.9.2 Oqaloqatigiinneq akisussaassuseqarnerlu	331
17.10 Atuisunik akuutitsinnermi unammillernartut	331
17.11 Napparsimasut qanigisaasullu kattuffii	332
17.11.1 Sugisaq	332
17.11.2 Neriuffiit Kattuffiat – Kræftimik akiuniarneq	333
17.11.3 Tilioq	335
17.11.4 Peqatigiiffik Uummatit/Foreningen Hjerteliv	336
17.11.5 MAPI - Meeqqat Angajoqqaallu Peqqinnissatigut Ikinngutaat	336
17.11.6 MIO	336
17.11.7 Napparsimasut kattuffii pillugit isummat qaammarsaaqataasussat	337
17.12 Kapitalimik eqikkaaneq	337
17.13 Sanilliusineq	338
17.14 Innersuusutit	339

Kapitali 18. Peqqinnissaqarfik paasissutissat tunngavigalugit ingerlanneqarnerusoq ammanerusorlu.....	340
18.1 Cosmic.....	340
18.1.1 Cosmic-imik ineriartortitseqqinnissamut periarfissat.....	341
18.2 Cosmic-ip siunissaa	342
18.3 Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerit	343
18.4 Paasissutissat pillugit Naatsorsueqqissaartarfiup Nunatsinnilu Nakorsaaneqarfiup suleqatigiinnerat.....	343
18.5 Paasissutissat pillugit Naatsorsueqqissaartarfiup peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat	344
18.6 Isummat qaammarsaaqataasut.....	345
18.7 Innersuussutit	345
Kapitali 19. Aningaasaqarnermi pissutsit.....	346
19.1 Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ineriartornerat	347
19.2 Peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut pingaarnertut aningaasartuutaasunut agguarlugit.....	351
19.2.1 Nunap immikkoortuisa akornanni aningaasaqarnikkut assigiinngitsaqarpa.....	352
19.3 Ingerlatat ineriartornerat	353
19.4 Peqqinnissamut aningaasartuutit ineriartornerannut sunniuteqarnerpaat.....	353
19.5 Kommunit peqqinnissamut aningaasartuutaat	356
19.6 Innuttaasut katitigaanerit malillugu peqqinnissaqarfimmi aningaasaliissutit naleqqussarnerat	356
19.7 Peqqinnissakkut aningaasartuutit siunissami ineriartornerat.....	358
19.8 Peqqinnissaqarfik sulisoqarnerlu	360
19.9 Sanaartugassatut kissaatigisat pisariaqartitsinerlu	362
19.10 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaasa aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu kingunissai ..	363
19.11 Inerniliussaagallartut, sanilliussineq innersuussutillu	363
19.12 Innersuussutit.....	364
Kapitali 20. Eqqartuineq Innersuussutillu.....	366
20.1 INNERSUUSSUTIT	367
20.1.1 Atuisunik akuutitsineq	368
20.1.2 Sulisussarsiortarnermik pitsanngorsaaneq.....	369
20.1.3 Sulisut najugaqavissut amerlanerusut pitsaanerumillu sulisunik atorfeqartuartsinierneq.....	369
20.1.4 Pitsaanerumik suliaasnik agguassisinnaaneq aamma peqqinnissatigut sulisunik atuisarneq.....	370
20.1.5 Atugassarititaasut aqutsinermilu tunngaviit pitsaanerit.....	371
20.2 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsunik peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinnik aalajangersimasunik pilersitsisoqarnissaanik innersuussutaa itisiliiffiqineqassasoq.....	371
20.3 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup napparsimasut peqqinnissaqarfimmut atatillugu misilittagaannik nalilersuisoqartuarnissaanik innersuussutaa itisiliiffiqineqassaaq	372

ILANNGUSSAT

ILANNGUSSAQ 1. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinissamut tunngavissaa	373
ILANNGUSSAQ 2. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat, politikkikkut malinnaatitat,peqataatitaasut allattoqarfillu pillugit	378
ILANNGUSSAQ 3. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutai tamakkiisut.....	380
ILANNGUSSAQ 4. Peqqissutsikkut ataatsimiititaliarsuup eqqarsaatissiissutaanni naalisakkat oqaatsinullu nassuiaatit	388
ILANNGUSSAQ 5. Tunuliaqutitut oqaaseqaatit Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiisitaliarsuup suliaanut atornikut.....	392
ILANNGUSSAQ 6. Allattuiffik takussutissianut aammalu tabelinik Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa.....	393
ILANNGUSSAQ 7. Ikinnerussuteqarnermut oqaaseqaat.....	399
ILANNGUSSAQ 8. Najoqqutat allattorsimaffiat	401

Kapitali 1. Siulequt

Nunatsinni peqqinnissaqarfik oqaluttuarisaanikkut tatineqarpoq: Sulisussaaleqineq aamma sivikitsumik atorfeqartinneqartut taakkualu peqatigisaanik inuiaqatigiinni utoqqaat amerliartuinnartut aqqissinnaanngitsunillu nappaatillit inuiaqatigiinnilu naatsorsuutit piumasaqaatillu qaffakkiartorput. Tamatuma saniatigut aningaasaqarniarnikkut sinaakkutit killeqarput. Oqariartaaseq nuannerpallaanngitsoq 'kipiluttunartoq' pisunut arlalinnut taaguutigissallugu pissusissamisoorpoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup nunatta peqqinnissaqarfiata sanngiiffii nukittuffiilu misissorpaat. Nalunaarusiaq annertuvoq, Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup suliarisassaasa allattorsimaffia aallaavigalugu suliaavoq, peqqinnissaqarfimmilu pingaarutillit qulaajarneqarlutik.

Isumaliutissiisummi innersuussutit 100-juupput, taakkulu amerlanerpaartaat peqqinnissaqarfimmut taakkunungalugu attuumassuteqartunut kiisalu ilusilersugaanermut tunngasut peqqissutsip qanoq inneranut tamatumanilu ineriartornermut attuumassuteqarput. Peqqinnissaqarfik ajornartorsiulissanngippat, innersuussutit amerlasuut piaartumik politikikkut iliuuseqartoqarnissaanik piumasaqaateqarput. Tamanna pingaartumik sulisunik atorfinitsitsiniarnermik atorfeqartitsiniartuarnermillu apeqqummut attuumassuteqarpoq. Aalajangersimasumik atorfeqartunut sanilliullugu sivikitsumik atorfeqartartut amerlassusaat annertuallaarujussuarpoq, tamannalu soorunami aalajangersimasumik atorfeqartunut nanertuutaa-voq tamannalu ilutigalugu peqqinnissakkut sullissinerup pitsaassusaanut kingunerluuteqartarluni.

Innersuussutit amerlasuut takugaanni tupaallannarsinnaavoq. Tamarmillu soorunami ataatsikkut aallartisarneqarsinnaanngillat. Pingaaruteqarpoq ersarissassallugu innersuussutit arlaannaalluunniit "iluassagaluarpumik..." imaqanngimmata. Tamarmik pisariaqartuupput, maannakkoqqissaarli pisariaqanngillat, kisianni tamarmik peqqinnissaqarfik pitsanngorsarsinnaassavaat.

Innersuussutit amerlasuut soorunami pitsanngorsaaniarnermut ersiutaapput, kisianni nunatsinni peqqinnissaqarfik taamaallaat ajoquteqarneranik ersersitsinngillat. Sulisut amerlanertigut tatisimaneqarnermik avatangiiseqarlutik nersortarialimmik suliaqarput. Peqqinnissaqarfik isorartoqisumi siammasissunillu mikisunik amerlasuunik najugaqarfeqartumi sullisisussatut, ataavartumik unamminartumik ingerlatsiviuvoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq sumiiffinni tamani paasissutissanik amigartunik kinguarsaateqarsimavoq. Taamaattumik innersuussutini peqqinnissaqarfiup paasissutissat tunngavigalugit ammanerusumillu ingerlanneqarnissaanik immikkut maluginiarneqartariaqarpoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinera ataatsimiittarfinni nerrivimmilu kisimi suliaqanngilaq. Suliap ingerlanneqarnerani ilaasortat sumiiffinni 30-ini missaanniittuni Kalaallit Nunaat tamaat sulisut aamma innuttaasut kiisalu atortorissaarutit misissorniartugit tikippai. Tigulluarneqarpugut. Nunatsinni sumiiffinni 14-iusuni innuttaasunik ataatsimiisitsisoqarpoq, taakkunanilu takkuttut amerlassusaat nikerarput. Aamma Danmarkimi Islandimilu pissarsiaqarluarnartumik angalasoqarpoq. Innuttaasut sulisullu pingaaruteqartumik tunniussisimanerannut qujavugut.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Peqqinnissaqarfiup Qulersaqarfia Nunatsinnilu Nakorsaaneq kiisalu peqataasut allat suleqatigiilluarsimanermut qutsavigerusuppai. Ulluinnarni unammillernartut ulapputigineqartarluartut ataatsimiititaliarsuup ataatsimiinnerini ator-tussanik tunniussisarnissamut saqqummiussisarnissamullu kikkut tamarmik piffissaqartarsimapput. Aamma Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi allattoqarfimmut aamma Center for Folkesundhed i Grønland ved Statens Institut for Folkesundhed qujanaq. Sulisunik Atorfinitsitsiniartarnek Atorfeqartuartsiniarnerlu pillugit kiisalu Ilinniartitaaneq Piginnaasallu pillugit suleqatigiissitani ilaasortat suliaannut aamma qujanaq.

Nuuk, 14. aprili 2023

Ulrik Blidorf

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi siulittaasoq

Kapitali 2. Eqikkaaneq

2.1 Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq aamma suliassamut tunngavissiaq

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq 2020-mut aningaasanut inatsisissaq pillugu isumaqatigiinniar-nernut atatillugu pilersinneqarpoq qulinillu ilaasortaqluni. Nunatsinni Nakorsaaneq aamma Peqqinnissa-qarfiup qullersaqarfia ilaatigut Peqqinnissamut Naalakkersuisoqarfimmi pisortaq peqatigalugu aggersa-gaapput.

Ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat aggersagaasullu 2020-mi aasap ingerlanerani toqqarneqarput, aamma ataatsimiititaliarsuup sulineranik politikkikkut malinnaasartoqatigeeqartoqluni. Ataatsimiititaliarsuar-mi ilaasortat, aggersakkat, allattoqarfik kiisalu politikkikkut malinnaatitaasut pillugit takussutissiaq ilan-ngussaq 2-miippoq.

Sulinissamut tunngavissiaq naapertorlugu Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup siunertarivaa peq-qinnissaqarfimmik naleqqussaannissamut pitsanngorsaannissamullu, tassunga ilanngullugit peqqinnissaqar-fiup ataatsimut isigalugu aaqquussuusaneranut, sulisunik atorfinitsitsisarnermut atorfeqartitsiuarner-mullu, kommuninik suleqateqarnermut kiisalu Danmarkimik nunanillu allanik suleqateqarnermut – tunnga-tillugu innersuusiornissaq. Suliassamut tunngavissiaq ilanngussaq B-miippoq. Peqqinnissaq pillugu ataatsi-miititaliarsuup innersuussutai tassaassapput peqqinnissakkut iluarsaasseqqinnermut Inatsisartuni poli-tikkikkut tunngaviusussat, siunissami peqqinnissakkut sullissinnermut sinaakkusiinermik qulakkeerisussat. Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaani immikkoortortaqaarfiit assigiinngitsut akornanni salliusassat aamma aningaasaqarnikkut periarfissat pioreersut aallaavigineqassapput.

Nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-mik nappaalasoqarneranut atatillugu immikkut ittut pisut pissutigalu-git kinguaattoortoqluni ataatsimiititaliarsuaq siullermeertumik ulluni 2020-mi septembarip 26-iani-27-iani ataatsimiippoq. Peqqissutsimut Naalakkersuisoq ulloq 26. septembarimi ataatsimiinnermi siullermi ti-killuaqqusivoq, tassani ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortat aggersagaasullu peqataallutik, ataatsimiititali-arsuarmi ilaasortat allattoqarfillu kisimiillutik ulloq septembarip 27-iani ataatsimiinnermi peqataallutik. Septembarip 26-anni ataatsimiinnermi Peqqinnissaqarfip qullersaqarfia aggersakkatut ilaanissaa akuer-sissutigineqarpoq.

2.2 Suleriaaseq

Ataatsimiititaliarsuaq katillugit 14-eriarluni 5-6 tiiminik sivilissuseqartunik pingasoriarlunilu ulluni pinga-suni-sisamani ataatsimiissimavoq. Ataatsimiinnermi tamani allakkiat suliarineqarsimasut kiisalu saqqum-miussineq ataaseq arlallilluunnit, katillugit 20-30-it, tunngavigalugit sammisaq ataaseq marlulluunniit eq-qartorneqartarsimapput.¹ Taamaaliornikkut ataatsimiititaliarsuaq peqqinnissaqarfimmi ajornartorsiutit qitiusut misissoriartuaarsimavai. Ilinniartitaaneq aamma piginnaasanik qaffassaaneq kiisalu sulisussarsi-ortarneq aamma sulisut sulisoriinnarnissaat pillugit suleqatigiissitanik pilersitsisoqarsimavoq. Kiisalu ataatsimiititaliarsuaq peqqinnissakkut suliaqarnermi ilungersunartut periarfissallu pillugit nunap immik-koortuini sulisunit siunissami periarfissat pillugit apersuilluni misissuisimalluni.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinera allaffimmi ininilu ataatsimiittarfinni taamaallaat inger-lanneqarsimanngilaq. Sulinerup nalaani atorfeqartunik innuttaasunillu oqaloqateqarniarlutik atortunillu misissuiniarlutik ilaasortat ilai Kalaallit Nunaat tamaat siaruarsimasuni sumiiffinnik katillugit 30-it mis-saannik tikeraarsimapput. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq tikilluaqquneqarluartarsimavoq.

¹ Allakkiat uani nassaarineqarsinnaapput: <https://naalakkersuisut.gl/>

Kalaallit Nunaanni tamarmi allanngorartumik peqataaffigineqartunik innuttaasunik ataatsimiisitsinerit 14-it ingerlanneqarsimapput. Aamma pissarsiffiulluartumik Islandimi Danmarkimi tikeraartoqarsimavoq.

2.3 Sulinermi innersuussutinullu pingaarnertigut tunngaviit

Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik tatisimaneqarpoq. Inuiaqatigiinni atugarissaarnerulerneq inuuner-milu aningaasartuutit qaffanneri naapertorlugit peqqinnissaqarfiup sullissineranut innuttaasut kissaataat, ujaruinerat naatsorsuutigisaallu qaffapput. Ukiuni qulikkaani aggersuni innuttaasut katitigaanikkut ineri-artornerisa kingunerisaanik utoqqaat amerliartorput inuussutissarsiorsinnaasutullu ukiullit ikiliartorlutik. Ullumi siunissamilu aningaasaqarniarneq tatisimaneqassaaq.

Peqqinnissakkut sulisunik sulisussarsiorneq sulisoriinnarnissaallu nunat allat sakkortuumik unammillerlu-git ingerlavoq, peqqinnissaqarfimmilu ullumikkut siunissamilu pisariaqartitat akueriniarlugit Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut ilinniartinnit ikippallaartut naammassarlutik, Danmarkimilu ilinniagaqarsima-sut ikippallaartut utertarlutik. Nunap pissusaa innuttaasullu katitigaaneri kiisalu peqqinnissaqarfimmi im-mikkut ilisimasalinnit katsorsaanerit annertusinerinut ataqatigiissikkaanni ukiuni aggersuni 10-15-ini peq-qinnissakkut paaqqutarinninnermilu innuttaasunik sullissisinnaneermut naleqqiullugu aningaasartuutit ta-tisimaneqalerput sulisinnaasunillu piginnaasalinnik pisariaqartitsineq annertusilluni.

Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup ingerlannissaanut atukkat tunngaviusut pingasut atuupput:

- Nuna isorartoorujussuaq nunasiffiusut inukittuarpassuit sullinneqartussaasut siaruarsimallutik.
- Arlariinnik oqaaseqartuuneq, peqqinnissaqarfiup iluani attaveqarnermi oqaatsit sulisunik immikkut ilisimasalinnik pisariaqartumik sulisussarsinissaq pissutigalugu amerlanertigut danskisut ingerlan-neqartarlutik, innuttaasullu pissusissamisoortumik kalaallit oqaasii atorlugit sullinnissamik piuma-saqarlutik.
- Sulisut amigaataaneri ataavartumillu sulisinnaasunik avataaneersunik piukkunnaateqartunik sulisussarsior-nissamik pisariaqartitsineq ukiorpassuarni peqqinnissaqarfimmi ajornartorsiutaasut annersaraat

Peqqinnissaqarfik innunut ataasiakkaanut inuiaqatigiinnullu iluaqutaasumik siunissami piffissami eqqortu-mi sumiiffimmilu eqqortumi sullissisinnajumalluni innuttaasut kissaataannik naatsorsuutigisaannillu sul-lissinissamut katsorsaannissamullu peqqinnissaqarfiup pisariaqartunik sinaakkuteqarnissaanik qulakkee-risunik qinigassanik pingaarnersiutinillu aalajangiisoqartussaavoq.

Isumaliutissiisummi matumani Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq arlalinnik innersuussuteqar-poq, peqqinnissaqarfiup maannakkut aqqissugaanerata pitsaanerulernissaanut tunngavissiisinnasut kiisalu siunissami pitsannguissamut naleqqersuisinnaasut. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup arajutsisimanngilaa peqqinnissaqarfiup neqeroorutai nunami pissutsinik, immikkut ilisimasaqalernissamut killiliisunik innuttaasunit tunngavigineqartunit, politikkikkullu aningaasaqarnikkut sinaakkusiussanik kille-qartinneqartut.

Ajornartorsiutit qulaani allassimasut ingerlaannartumik aqqinnissaannut suliniutinik pisariunngitsunik peqanngilaq. Peqqinnissaqarfiup siunissaa pillugu oqallinnerit eqqarsaatini kissaatit tunngaviginagit pis-sutsinilli piviusunik tunngaveqassapput.

Ilungersunartunik siumut isigisumik kinguneqartitsisumillu akuersisoqarneratigut siunissami peqqinnissa-qarfiup tunngavigisassaanik aqqiissutissanik nassaarnissamut periarfissaqarpoq. Nutaaliortumik eqqar-sarneq, peqqinnissakkut atortorissaarutit nutaat, pinaveersaartitsinerup peqqinnerulersitsinerullu anner-tunerusumik samminerit, sulisunik ilinniartitsineq (ilinniartitseqqiineq), nunanik allanik suleqateqarnermik isumaqatigiissutit nutarterneqarneri aamma sulisussarsior-nissamut periarfissat pitsaaneerusut peqqinnis-saqarfimmiit tamaviaartitsineq kivinniarlugu periarfissanik suliassaqarfinni assersuutaapput ataasiak-kaat ilai aamma peqqinnissaqarfimmi sulisut napparsimasunut ilaqutaannullu pitsaasumik isumannaatsu-millu sinaakkutinik neqerooruteqarsinnaanerit qulakkeerisut.

Kalaallit Nunaanni innuttaasut tunngavigineqartut pissutigalugit immikkut ilisimasalitutt katsorsaannernik tamanik nammineq isumaginnissinnaasumik peqqinnissaqarfeqarnissaq anguneqarsinnaanngilaq imaluun-

niit naatsorsuutigineqarsinnaanngilaq. Nunani allani ingammillu Danmarkimi katsorsaanermik neqerooruteqarnerit pisariaqartinneqartuassapput. Peqatigisaanik immikkut ilisimasalinnik katsorsaanerit Nuummi nuna tamakkerlugu napparsimmavimmi eqiterussimassallutik. Taamaattumik nalinginnaasumik nakorsaanermi immikkut ilisimasallit nunap immikkoortuini tallimani peqqinnissaqarfiup sullissinermik atatitsineranut pingaaruteqarluinnarput. Napparsimasup siullermeertumik immikkut ilisimasalimmik innersuunneqarluni atassuteqarneraniit, kingorna nappaatip suussusersineranut, katsorsaanermut malitseqartitsinermillu napparsimasut ajunngitsumik ingerlanera aqqissuussinermi pisariaqanngitsumik utaqqinertaqanngitsumik ingerlassaaq, amerlanertigut napparsimasup katsorsaasullu akornanni isorartuumik inissisimasarlutik.

Akilerarutininik aningaasalersorneqartumi peqqinnissaqarfimmi pingaarnertigut politikikkikullu pingaarner-siuninernik aningaasatigut sinaakkutit apeqqutaasarput. Peqqinnissamik ingerlatsivik taamaattumik aningaasaqarnikkut sinaakkusiussat iluanni tunniunneqarsinnaasoq sullissineq pillugu innuttaasunik inatsisartunillu attaveqarneq erseqqissuusariaqarpoq. Peqatigisaanik politikerit akisussaasut tulleriiaarisariaqarput taamaalillutillu peqqinnissaqarfik naatsorsuutigisanik piumasarineqartunullu annertusiartuinnartunut naammassinnissapput aningaasanik pisaqartinneqartunik aqqissuussinermut pilersuillutik. Innuttaasunik utoqqaliartuinnartunik peqqinnissaqarfiullu sullissineranut naatsorsuutigisat qaffassimasut aningaasalersornissaannut assigiinngitsutigut tatisimanninneq pissutigalugu peqqinnissaqarfimmi sulisunut atukkat tassapput ingerlaavartumik suleriaatsit isumalluutinillu atuneq pitsaanerulersinniarlugit sulinissaq.

Peqqinnissaqarfimmik tulluurtumik pingaarnertigut aqutsinermut tunngaviusoq ataatsimiititaliarsuup isumaa malillugu tassaaq erseqqissumik tunngavilersukkamik, isumaliutigilluakkamik tunngaveqartumik tamatumaa pinissaa, politikikkut akuerineqarsimasoq ajornanngippallu peqqinnissaq pillugu inatsisini tamar-miusuni allanneqarsimasoq. Tamanna kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmut politikikkut tunngaviusaaq.

Akerlianilli ingerlaavartumik ulluinnarni aqutsineq ingerlatsinerlu nalinginnaasumik siunissamut qanittumut politikikkut aalajangiinerit inernerissanngilaat, soorlu aamma ingerlaavartumik ingerlatsinermut aku-liunneq politikikkut apeqqutaassanngitsoq. Taamatut periuttip taamaallaat malinneratigut qulakkeerneqarsinnaavoq ineriartorneq ingerlaavartumillu ingerlatsineq imatut sammiveqalissasoq, politikikkut si-naakkusiussanut piumasaqaatinullu naapertuuttoq.

Isumaliutissiissut 100-it sinnerlugit innersuussuteqarpoq, ilaatigut kapitalini ataasiakkaani nassaarineqarsinnaasut, ilaatigut ilanngussaq 3-mi nassaarineqarsinnaasut. Innersuussutit ataani allassimasunik ataatsimoorlutik ilisarnaateqarput, soorunami innersuussutinut ataasiakkaanut tamanut atuutinngitsut:

- Innersuussutit sulianut sakkortuumik tunngaveqassapput.
- Innersuussutit ataatsimut isigalugit peqqinnissaqarfimmik pitsaanerusumik qajannaatsumillu kinguneqartitsissapput.
- Innersuussutit tulluurtumik annertussuseqartumik qulakkiissavaat innuttaasut nammineq peqqissut-siminnut akisussaaqataanissaat aamma katsorsartinnissamut aalajangiinermi ilaatinneqassallutik.
- Innersuussutit allatut ajornartumik ilaannikkut peqqinnissaqarfiup nammineq atugaata avataaniissinaapput taamaalillutillu innuttaasunut naleqqiullugu peqqinnissakkut kissaatigineqartumik sunniuteqartinniarlugit ingerlataqarfinni allani suliniutinik piumasaqarsinnaallutik.
- Innersuussutit siunissamut qaninnermut siunissamullu ungasinnerusumut siunnersuutaasinnaapput.
- Innersuussutit aningaasaqarnikkut illersorneqarsinnaassapput sulisoqarnikkut piviusorsioartumik naammassineqarsinnaallutik aamma taamatut killilliisoqarsimanngippat piukkunnartutut isigalugu kissaataasinnaasunik aallaaveqarnatik.
- Innersuussutit innuttaasunut katsorsartinnissamut periarfissap kissaataasup qulakkeernissaanik aallaaveqassapput, imaangitsoq pinngitsoorani sumiiffimmi aalajangersimasunik sulisoqassasoq.
- Innersuussutit innuttaasumik nunami, kulturikkut oqaatsitigullu sumiiffiani peqqinnissaqarfiup naapitsineranik aallaaveqassapput.

- Innersuussutit sulinermi atulersinneqarsinnaassapput, ilaatigulli inatsisitigut allannguinnissaq pisariaqarsinnaasarluni aamma Kalaallit Nunaata avataani katsorsartinnissamut neqeroorutini atuisinnaalluni, peqqinnissakkut suliaqarneq aningaasaqarnikkullu naliliineq aallaavigalugu tamanna tulluarnepaappat.
- Innersuussutit Peqqinnissaqarfimmut aningaasaqarnikkut sinaakkusiussat, pingaarnertigut peqqinnissakkut politikikkut kissaatit suliassaqarfimmilu suliniutit sunniutissaattut naatsorsuutigisat akornanni paasiuminartuunerunermik tunngaveqassapput.

Innersuussutit pingaarnarpaat tassunga atatillugu taamaallaat eqqaaneqarput.

2.4 Pingaarnertut oqariatuutit

- Peqqinnissaqarfik sammivinnit tamanit annertuumik tatisimaneqarpoq: Sulisut, aningaasaqarneq, suliatigut ineriartorneq, isumalluutini atuineq il.il. Taamatut tatisimanninneq innuttaasut katitigaanikkut allanngornerisa kinguneraa, suliassanillu naammassinninnermi tullerilaarinerup annertunerusumik sammineqarnissaa pisariaqassalluni.
- Sulisussarsiorneq sulisullu sulisoriinnarnissaat ullumikkut pikkunartumik oqallisigineqareerput, ingerlaannartumik katsorsaanissaq pingaaruteqarluni, soorlu aamma peqqinnissakkut suliani piginnaasanik sapinngisamik pitsaanerpaanik atuinissaq siunertaralugu ataavartumik annertunerusumik alaatsinaannissaq kingunerinillu suliniuteqarnissaaq pisariaqartinneqartoq.
- Ataqtigiiissunik ilinniartitaanikkut periusissiornerit, peqqinnissaqarfimmi aqqissugaanikkut pisariaqartitanut naapertuuttoq pisariaqarlunnarpoq.
- Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suleqatigiinneq annertunerusoq illugiimmik iluaqutaasinnaavoq, kisianni immikkoortuni arlalinni ersernerluttumik akisussaaffiit agguarsimanerini akimmisaartinneqarluni, tassunga ilanngullugit pinaveersaartitsineq peqqinnerulersitsinerlu, utoqqarnut tunngasut, piginnaanngorsaqqinneq kiisalu tarnikkut nappaateqartunut tunngasut.
- Aningaasalersuinissamut annertuumik pisariaqartitsisoqarpoq, tassunga ilanngullugit illut kiisalu napparsimasunik allattuiffiit nutaat.
- Pitsaassutsimik aamma pitsaassutsimik inerisaalluni sulineq atuutinngingajappoq aamma peqqinnissaqarfik peqatigalugu napparsimasut misillitagaannik misissuisarnerit annertusiartortumik aallartinneqartariaqarlutik.
- Paasissutissat annertuumik amigaataapput, kisianni paasissutissanik tunngaveqartumik paasiuminartumillu peqqinnissaqarfimmut tunngaviullutik.
- Atuisut sulinermilu salliullutik sulisut ilaatinneqisigut sunniuteqarluartumik ataqtigiiissumillu peqqinnissakkut suliniuteqarnissamut annertuumik periarfissaqarpoq.
- DIH-ip tikikkuminartuunera pitsaanerulersinneqartariaqarpoq
- Napparsimasunik immikkut ilisimasallit sullissinerannut periusissiorluni sulineq aallartinneqartariaqarpoq.

2.5 Kapitalit innersuussutillu eqikkaaffigineri

2.5.1 Peqqinnissakkut qanoq ittuuneq, peqqinnissakkut naligiinnginneq, imminut toquttarneq

Kalaallit Nunaanni agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut ukiuni qulikkaani kingullerni marlunni qaffakkiartorsimapput arnanut ukiut sisamat angutinullu ukiut tallimat missaannik, maannakkullu arnanut ukiut 73-it angutinullu ukiut 69-it anguneqarsimallutik. Ukiuni tamani kræfti toqussutaasartuni pingaarnersaasimavoq tulluilluni uummatikkut nappaatit. Imminut toquttarneq toqussutaasartuni annerpaat pingajoraat toqussutaasartunilu ukiuni inuuffiusussaagaluartut amerlanersaallutik. Inuiaqatigiit ineriartornerisa ki-

ngunerisaanik sukkortut, pualluttut inooriaatsimillu pissuteqartumik nappaateqartut amerleriapiloorsi-mapput. Innuttaasut peqqissusianni ineriartornerup assiliaq assigiinngisitaartoq takutippaa. Innuttaasunik misissuinerup kingulliup takutippaa misissuinerup siullernut naleqqiullugu suliassa qarfinni tallimani pitsanngoriartoqarsimasooq, tallimani ajornerulersimaneq takutinneqarpoq, arfinilinnili allannngortoqarsimani. Maluginiagassaavoq peqqissutsip "pitsaasuuneranik" imaluunniit "pitsaalluinnartuuneranik" nammineq naliliisut amerlassusaat 2005-2010-miit 2018-mi misissuinerup apparmat, pitsaasumillu inuunermik atugartuutut misigisut amerlassusaat 2014-imut assersuukkaanni 2018-mi apparluni, kisianni 2005-2010-mit qaffasinnerulluni. Peqqinnikkut inuuniarnikkut naligiinnginneq annertusiartorpoq innuttaasullu peqqissusianni ajornartorsiutaalersimalluni. Syfilisertut amerlassusaat qaffakkiartorpoq, aamma taamaappoq ukioqatigiiaani tamani naartuersittartut amerlassusaat qaffasilluni. Innuttaasut utoqqaliartornerat kom-munip peqqinnissaqarfiullu peqqissutsimut aningaasartuuteqarnerulernerannik kinguneqassaaq. Aningaa-sartuutit qanoq qaffariartiginissaat nalileruminaappoq.

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut amerlassusaat nunarsuarmi qaffasinnerpaat ilagaat. Angutit imminut toquttut ikiliartorput arnalli imminut toquttut amerliartorlutik. Pingaartumik inuusuttut (15-34 ukiullit) imminut toquttarput. Imminut toqunnermut pissutaasut assigiinngitsorpasuumat katitigaapput – amerla-nertigulli ilaatigut inuiaqatigiinni atugarineqartunut (assigiinngisitsisumik periarfissaqarnermut), atugar-liornermut, imigassamik atornerluinerup, kinguaassiuutitigut atornerluinerup, kinaassutsimik annaasa-qarnermut/kinguaariinni annilaarnartunik nalaataqarnermut sumiiffigisamilu siunissaq pillugu periarfissa-qarpianginnermut tunngasarput. Imminut toqunnermik pitsaaliulluni iliuuserineqartut naalakkersuiso-qarfinnut kommuninullu siaruaassimapput, aamma eqimattat naleqquttut tamarluinnarmik matussuser-neqanngillat. Imminut toqunnermik pitsaaliuineq ingerlataqarfinni assigiinngitsuni ataatsimoorluni akisus-saaffiuvoq.

Imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissanut suliniutit ataqatigiissarneqarnissaat siunnersuutigineqar-poq, assersuutigalugu soqutigisaqatigiit akuusut ukiukkaartumik killiffik pillugu aamma katersuinerup ataatsimiittarnikkut, imminut toqunnissamik eqqarsartoqartillugu saaffiginninnissamut periarfissanik er-seqqissaanerit aamma nuna tamakkerlugu meeqqanut inuusuttunullu atugarissaartitsisunik neqerooruti-nik pilersitsineq. Innersuussutit allat tassaapput tarnikkut peqqissaaneq pillugu ilisimasamik siaruarteri-nissaq aamma atugarliornermi imminullu toqunnermi ajornartorsiutit pillugit oqaloqateqarsinnaanermut naleqqiullugu inuiaqatigiinni ammanerulernerup pilersitsineq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa peqqinnissakkut inuiaqatigiinni naligiinngin-nerulernerup malinnaaffigeqqissaarneqassasoq isumaliutigineqassasorlu peqqinnissakkut ilinniarsimasut tamatuma annikillisinnaasanut qanoq ikiutissasut.

2.5.2 Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik, timikkut, tarnikkut, kigutilerineq aamma qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq

Peqqinnissaqarfiup nunap immikkoortuinut maannakkut agguataarnera 2011-mi peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnerup kinguneraa, kisiannili 2014-imi aatsaat tamakkiisumik atuutilersinneqarluni. Peq-qinnissaqarfiup immikkoortui 16-iusimasut nunap immikkoortuini tallimannngortinneqarput. Nunap immik-koortuani nakorsanik aqutsisoqalerneq sanngiiffeqartutut paasineqarpoq. Maannakkut atorfinni pingasut inuttaqanngillat inuttaleqqinneqarnissaallu assut ajornarluni. Taamaattumik siunnersuutigineqarpoq nunap immikkoortuini nakorsat aqutsisut allaffissornikkut suliassatigut oqilisaaffigineqassasut, ilaatigut sulisoqarnikkut. Aamma suliassa qarfigisami iluani aalajangersimasumik sulianut akisussaasunit aqutsisu-nit isumagineqartunit nuna tamakkerlugu sulineq qitiusumiit aquneqaaqqilernissaa isumaliutigineqartaria-qarpoq, assersuutigalugu laboratoriamut tunngasut aammik misissuisartumit aqutsisumit isumagineqas-sasut, aamma nakorsaattit Nunatta Nakorsaataasivianit isumagineqassasut. Inuunerissaavik Stenomik pi-lersitsineq aningaasanik pilersorneqarsimavoq kisianni aamma nalinginnaasumik nakorsaanerup suliassat avinneqarsimallutik. Taamaattumik siunnersuutigineqarpoq Inuunerissaavik Stenop nalinginnaasumik na-korsaannikkut sulinerup pingaaruteqarneranik misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq, tassunga ilan-ngullugu ataavartumik nappaateqartartut.

Allaffissornikkut sulinerit allaffissorpallaarnerillu pisariaqanngitsut peerneqarnissaat tamatigut pingaa-ruteqarpoq, kisianni allaffissornerup suliart aappaatigut peqqinnissaqarfimmik ingerlalluurtumut tunnga-

viullutik. Taamaattumik siunnersuutigineqarpoq periusissiorinikkut sulineq aamma inatsisartunik politik-kikkut sullissineq pitsaanerulersinniarlugit Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik inuttalerneqassasoq. Aammattaaq siunnersuutigineqarpoq Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi suliatigut ikorfartorinnermut allaffissornermullu aningaasatigut sinaakkutit annertusineqassasut allaffissorinikkut suliassat napparsimasunik sullissinnermi sulisunit suliarineqarnissaat pinngitsoortinniarlugu.

Ataatsimut isigalugu angusanik qanoq naammassinnitsiginerup pitsaassusaanut tunngassuteqarpoq. Tas-sani pineqarsinnaavoq pilattaanermi kingunerlutsitsisoqarnerit naqitsinnermi ikeqalernerit aamma piffissat utaqqiffiusut. Nalinginnaasumik pitsaassutsimik aallussiffiit pingasunut immikkoortinneqartarput: Sulia-nik ilisimasatigut/nakorsaasarnitsigut pitsaassuseq, pitsaassuseq napparsimasumit misigineqartoq aam-ma aaqqissuussaanerup pitsaassusaa. Pitsaassusilimmik sulineq sumiginnagaasimavoq - arlalinni atuussi-manngiivissimalluni. Taamaattumik pissusissamisoorpoq pitsaassusilimmik sulineq pitsaanerulersinneqar-pat, tamanna allaffissornerulernermik kinguneqartinnikkaluarlugu. Siunnersuutigineqarpoq kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmi napparsimasut misilittagaannik nuna tamakkerlugu misissuineq aallartin-neqassasoq sullissinnermik katsorsaanermillu atuisut misilittagaannik tunngaveqartut inuit ilaatinneri isi-giniarlugit. Taanna ukioq allortarlugu uteqqinneqartarsinnaavoq.

Inatsisit nalunaarutillu arlallit kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmut sinaakkusiisuupput. Kalaallit Nu-naanni peqqinnissaq pillugu inatsisit ilai annertuut suliassaqaarfinni arlalinni ullutsinnut naleqquttuunngil-lat. Piviusumik tamanna isumaqarpoq innuttaasut peqqinnissaqarfimmilu atorfeqartut pisinnaatitaaffii inatsisitigullu isumannaatsuuneri tamatigut isumagineqarneq ajortut. Peqqinnissaqarfimmi pissutsit arla-lissuit ullutsinnut naapertuutinnitsunik imaluunniit ullumikkut annertuumik pingaaruteqartunik pissutsi-nik ilaatitsinnitsunik malittarisassanit malittarisassaqaartinneqarput. Tamanna suliassaqaq annertusinnaa-galuartoq annertuutigullu inatsisilerinikkut immikkut ilisimasaqarluarnermik kinguneqartussaagaluartoq peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmit siunnersuutigineqarpoq kalaallit nunaanni peqqinnissaq pil-lugu inatsisip ataatsimoortup suliarineqarnissaa siunertarlugu siunissamut ungasinnerusumut sulinnissaq aallartinneqassasoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup Dronning Ingridip Napparsimmavissuani (DIH) napparsimasunik sullissinnerup aaqqissugaanerani aamma DIH-ip aamma Dronning Ingridip Peqqissaaviata akornanni suliat agguarnerinik sukumiisumik misissuisimannigilaq, assersuutigalugu ajoqusersimasunut nakorsiartarfim-mut akisussaaneq eqqarsaatigalugu, taamaattumillu taakkunani marlunni ingerlatsineq paasisutissanik tunngaveqarluni isiginninneq tunngavigalugu napparsimmavimmik ingerlatsinnermut nutaaliaasumut pit-saasumik sulinnissaq malinneqarneris. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuulli DIH-mi isersinnaanik-kut annertuunik ajornartorsiuteqarnera maluginiarsimallugu. Assersuutigalugu maannakkut oqarasuaatik-kut aaqqissuussineq pitsaasumik ingerlanngilaq aamma ullormut sianernerit akineqanngitsut 100-it angu-sarlugit. Taamaattumik siunnersuutigineqarpoq suleriaatsinik il.il. misissueqqissaarneq aallartinneqassa-soq, tassunga ilanngullugu Nuummi ajoqusersimasunut nakorsiartarfimmut akisussaaffiup inissinneqarne-ra, isersinnaaneq pitsaassutsillu pitsaanerulernissai siunertarlugu.

Suliatigut ineriartornermut angusaqassutsillu qaffasissusianut periusissianik sammiviliisunik DIH-imi im-mikkut ilisimasalittut sullissivinni amerlanerni suliatigut periusissiat amigaataarpassipput. Taamaattumik pissusissamisuussaaq nakorsatigut ilinniarsimasunik avataaneersunik ikiorteqarluni siunersiorneqarlunilu nakorsatut immikkut ilisimasaqarfinnut aaqqissugaasumik periusissianik suliagarneq aallartinneqarpat, taamaallilluni Kalaallit Nunaanni ineriartornermut sammiviliisoqarlunilu anguniagaliisoqarluni aamma Dan-markimi napparsimmavimmik ingerlaavartumik suleqateqarneq pilersinneqarluni.

Ernisarfiit pilattaanikkut sinitsitsisartoqarnikkullu upalungaarsimasut pilattaalluni ernisitsinnermi ikiuus-sinnaasunik inuttaqartinniarnissaat aaavartumik ilungersunartuuvog, soorluttaaq pilattaasut nalingin-naasumik nakorsaanerme akuttusuutigut pisariaqartinneqartumik misilittagaqartartut. Tassunga ilanngu-tissaaq ullumikkut erninerit tamarmiusut 71%-ii Nuummi ingerlanneqartartut. Erninerit amerlanersaasa tullia 8%-iusoq ilulissani ingerlanneqartarpoq. Immikkut ilisimasalinnik nakorsaqaarfiusup Nuup avataani pilattaanikkut ernisitsinnerit ikittuinnaat ingerlanneqartarput. Nuup avataani tassanngaannartumik pilat-taalluni ernisitsinnerit taamaallaat ingerlanneqartarput. 2019-imi tassanngaannartumik pilattaalluni erni-sitsinnerit 70-iupput, taakkunannga 62-it Nuummi ingerlanneqarlutik. Taamaattumik siunnersuutigineqar-poq ernisarfiit amerlassusai pingasunngortillugit ikilinqassasut siunissamilu marlunngortillugit.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup siunnersuutigaa aamma nunap immikkoortuini napparsimma-vimmi peqqissaavinnilu siniffiit amerlassusii tulluarsarneqassasut. Sumiiffinni ataasiakkaani siniffitsigut piginnaasanut naleqqiullugu ullut uninngaffiusartut procentiat appasippoq. Init atorineqanngitsut siuner-tanut allanut atorineqarsinnaapput.

2.5.3 Tarnikkut napparsimasunik sullissineq

Tarnikkut nappaatit kræftertunik aamma inuunermi pissusilersuutiniq pissuteqartunik nappaateqartut assigalugit ullumikkut nappaataasartunik oqimaatsunut ilaapput. Tarnikkut nappaatilinnik sullissineq ilu-ngersunar torpassuaqarpoq, siunissaq ungasinnerusumi sammivilersorluagaasumillu assigiinngitsunillu suliaqartut ingerlalluarmik suleqatigiinnissaannik piimasaqaateqarfiulluni.

Tarnikkut nappaatilinnut ilisarnaataavoq suliaasaqarfiup pisariusuunera arlalissuarnik soqutiginaartulik. Peqatigisaanik napparsimasunut sanngiitsunut napparsimasunullu atoruminaalluni. Taamaattoqarnera aamma ilaqtutanut atuuttarpoq. Innuttaasuni arlalissuit tarnikkut atugarliornermut tarnikkullu nappaati-nut nalinginnaasumik - taakkunanilu assigiinngitsorqarneranik ilisimasaqannginnerat pissutaallu ajornartor-siut annikinnerulinngilaq.

Peqqinnissaqarfiup suliaasaani tamani kiisalu kommunit isumaginninnermilu suliaasaqarfinnut tamanut sanilliullugu suliaasat ataqatigiissillugit ingerlanneqarnissaannut suleqatigiinnermik ataqatigiinnermillu suliaqarsinnaaneq piimasaqaateqarpoq.

Tarnikkut nappaatitigut sullissineq pingaartumik tarnikkut nappaatinik ilisimasalinnik sulisussarsinissa-mut naleqqiullugu annertuumik ilungersorfiusumik annertuumik tatisimaneqarsimavoq. Tarnikkut nappaa-titigut sullissineq suliaasamik isumaginninnermut killeqartorujussuarmik isumalluuteqarpoq, tamatumalu kingunerisaanik nakorsaatinut katsorsaanerullu malitseqartinneranut naleqqiullugu nalilersuinissamut pif-fissaq utaqqiffiusartoq annertusiartorluni. Pissutsit imaapput tarnikkut nappaatitigut sullissineq maan-nakkut nakorsaqaarnikkut itigartinneqarsinnaanngitsunik taamaallaat piginnaasaqarluni, tamatumalu ki-ngunerisaanik sukangasoorujussuarmik tulleriiaarisoqarnissaa pisariaqartinneqarluni. Ullumikkut nappar-simasoqarpoq naammassillugit katsorsarneqarsimasunik, kisiannili kommunimik ataatsimik peqarluni ta-manna pillugu nalornissuteqarneq pissutigalugu akiliinissamut pisussaaffeqarusunngitsumik. Tamatuma kingunerisaanik napparsimasut najugaqarfissamut angerlartinnissaa sapernarpoq.

DIH-imi tarnikkut nappaatilinnut illu mikivallaalersimavoq tulluanngitsumillu aaqqissugaalluni. Napparsi-masut assigiinngitsut avissaarteqqasussaagaluartut akulerunneqarsimapput, ilaatigut meeqqat napparsi-masullu allat sanngiitsut. Tamatuma suliffimmi avatangiisit tamaviaartippai sulisunullu persuttaanerit sio-rasaarinerillu amerlassusaat qaffallutik napparsimasullu allat toqqissisimajunnaartillugit. Tamatuma sa-niatigut Skejbymi tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoortortani piginnaasatigut annertuumik ajornartorsiuteqarpoq. Napparsimasut amerliartuinnartut katsorsarneqartussanngorlugit eqqartuunneqartarput, peqatigisaanillu suliani eqqartuuffigineqarnissamillu sivisoorujussuarmik utaqqis-arlutik. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq inissiisarfinni inissinneqarsimasunut/tigummigallar-neqartunut tarnikkut katsorsartinneqartussat pillugit isummersornissamut periarfissaqarsimanngilaq. Ta-matuma erseqqissarfigineqarnissaa isumaliutigineqartariaqarpoq.

Pingaarnertigut tulleriiaarisarnikkut pingaarpoq tarnikkut napparsimasunik sullissisarnermit annertuumik ajornartorsiuteqarnerit akuerinissaannut soqutiginninnerup saatinnissaa, sulisutigut inissisimaneq aamma suliaasaqarfimmi isumalluutit tamakkiinerusumik eqqarsaatigalugit. Innersuussutigineqarpoq DIH-imi tar-nikkut nappaatilinnut illumi pilersaarutaasumi piginnaasaq inissanit 16-iniit 20-inut allineqassasoq, aamma napparsimasut assigiinngitsut pisariaqartitaannut iluaqutaasumik pitsaannerusumik aaqqissugaanissaa im-mikkut sammeneqassasoq. Tarnikkut napparsimasunut immikkoortortami napparsimasut angerlartinnis-saannut pisariaqartunik neqerooruteqartoqarnissaa pingaarpoq, aamma kommunini tarnikkut napparsima-sunik sullissinnermik ataqatigiissitsineq pitsaasumik isumagineqarluni. Tarnikkut napparsimasut pillugit ingerlataqarfiit assigiinngitsut suleqatigiinnerini ilungersunartut aaqqiiffiginissaannut siunnerfiliinissaq pingaaruteqarpoq, tassunga ilanngullugu timikkut tunngasut aamma atornerluinnermik katsorsaaner-mut tunngasut sunniiveqatigiinnissaannut naleqqiullugu.

2.5.4 Nunatsinni kigutininik isumaginninneq

Kigutilerinermut tunngasuni aqqissugaasumik suliniutit meeqqanut inuusuttunullu 21-inik ukioqalernissaannut sammiveqarpoq, tamannalu 2026-mi 25-nik ukiulinnut qaffakkiartuaartinneqassalluni. Meeqqat akornanni kigutitigut peqqissuuneq naammaginarpoq, naatsorsuutigineqarlunilu tamanna inuusuttut akornanni pitsaanerulissasoq. Innuttaasunut inersimasunut aqqissugaasumik neqerooruteqanngilaq, ataa-si akkaalli nammineq misissortinnissamut imaluunniit (tassanngaannartumik) katsorsartinnissamik kissaatigarunik kigutileriffinnut saaffiginnissinnaallutik. Neqeroorutip taassuma pissarsiassaanera nunami assigiinngitsorujussuuvog inuttaqarneq apeqqutaalluni. Innuttaasuni inersimasuni kigutitigut peqqissuuneq ilisimaneqanngilaq.

Kigutilerinermut peqqinnissaqarfiup sinneraniit immikkoortillugu isigineqannginnissaa pingaarpoq. Qanermi kigutininik peqqissuseq napparsimanerlu timip sinneranut pingaaruteqarluninartut. Taamaattumik kigutininik isumaginninnerup peqqinnissaqarfiup ilaatut aalajangersimasutut isiginissaa suleqatigiinnerunissarlup pingaaruteqarput.

Innersuussutigineqarpoq inersimasunik kigutilerineq (+22-nik ukiullit) piffissap ukiut tallimat-qulit ingerlaneranni annertusiartortinneqassasoq, aamma piffissap ukiut tallimat-qulit ingerlaneranni 5. klassini meeqqanut Nuup avataani kigutininik narlorissaanissamut neqeroorummik pilersitsisoqassasoq. Aammat-taaq innersuussutigineqarpoq sulisunik kigutilerisunik angalaqatigiittartunik pilersitsisoqassasoq.

2.5.5 Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq

Nunap isorartunera, innuttaasut siammasissumik inissisimanerat internetillu pitsaasup 5G-p siaruarternegarnera qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermut (atuinerulernermut) iluaqutaapput, piffissaq sumiiffillu apeqqutaatinnagit peqqinnissakkut neqeroorutaasoq. Massakkut nunatsinni qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq annertuumik atorineqarpoq, periarfissalli tamakkiisumik atorluarneqarnatillu pitsanngorsarneqartariaqarput. Tamanna pivoq qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnerup atulersinneratigut oqarasuaatit angallattakkat app-eqartut annertuumik atorlugit, taamaalilluni innuttaasooq peqqinnissaqarfimmut toqqaannartumik atassuteqarsinnaalluni.

Pipaluk - qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi atortoq Alaskamiit pissarsiarineqarsimasooq - Kalaallit Nunaanni 2008-mi atorineqalerpoq, maannakkulli atorunnaarsinneqalerluni. Pipaluk tassaavoq qarasaasiaq internettimut atassutalik misissuineri atortut ikkunneqarsimasut iluaqutigalugit napparsimasumik misissuineri inernernik napparsimmavimmut nassiusissinnaasoq. Aamma taamaappoq ilassutaasumik misissuinerit ilai atortut nutaat atorlugit ingerlanneqarsinnaallutik. Atortup atornissaa Pipalummik naleqqiullugu ilikkaruminarneruvoq aserfallatsaaliuiminarnarullunilu taamaattumillu peqqissaavinni mikinerusuni suliatigut kivitsineri naleqqiullugu sakkuulluni pingaaruteqartoq.

Takussutissiami ataaniittumi qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnerup siammasissusaa takutinneqarpoq. Manna tikillugu Kalaallit Nunaanni assersuutit 2 aamma 3 eqqartorneqarsimapput, pisorli 1 2023-2024-imi atulersinneqassalluni.

Takussutissiaq 2.1: Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi pisut pingasut

Ass. 1: Nakorsiaq-Katsorsaasooq '23-24 ingerlanerani atuutilissaaq

Ass. 2: Katsorsaasooq nakorsiertorlu-Katsorsaasooq Pipaluk, tarnikkut napparsimasunik qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq

Ass. 3: Katsorsaasooq - katsorsaasooq Tarrarsuineq/CT, OCT

Innersuussutigineqarpoq suliaasqarfinni tamani qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermik aqqissuussinermik sulineq sakkortusineqassasoq aamma suleriaatsini piginnaasanilu aqqissugaasumik ilanngunneqarlup

ni eqqarsaatigineqassasoq. Pingaarpoq innutaasuni peqqinnissakkut sulisut akornanni periarfissat kille-qartitsinerillu pillugit paasinnittoqarnissaa.

Kalaallit Nunaata avataani kalaallisut oqaasillit peqqinnissakkut sulisut amerlassusaat pillugit iluaqutaasumik paasisaqartoqarsinnaavoq, qarasaasiakkut nakorsiatitsisarnermi aaqqiinermut ilaatinneqarsinnaasunik.

2.5.6 Paasissutissat

Peqqinnissaqarfimmi kisitsisit nuanniitsut tassaapput utaqquisut allattorsimaffiini nalunaarsuinerit: Qanoq amerlatigisut qanorlu sivisutigisumik utaqqippat? Taamaattumik pilattaaikkut nakorsaanikkullu suliarit-inneqartussanut utaqquisut allattorsimaffiini ingerlaavartumik, piffissamilu naleqquttunik pissarsiarineqarsinnaasunillu naatsorsuinissaq inissamiippoq.

Suusinnaasut tamaasa pillugit paasissutissat pissarsiaasaasut peqqinnissaqarfimmi amigaataapput. Peqqinnissaqarfik pillugu paasissutissanik amigarneq arriitsuarsuarmilluunniit paasissutissanik naleqquttunik tunniussiniartarneq peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup arlaleriarluni nalaateqattaarpaa. Paasissutissat pissarsiariuminartut, paasiuminartut eqqortumillu piffissaligaasut peqqinnissaqarfimmik politikkertit peqqinnissaqarfiullu qullersaqarfiata aqutsinerannut pisariaqarput. Taamaangippat amerlanertigut taamungaannaq aqutsisoqartarpoq. Siumut sammisumik paasissutissanut tunngatillugu annertuumik pitsanngorsaasoqassaaq, ilaatigut ataavartumik ingerlatsineq tapersorsorumallugu aamma peqqinnissaqarfimmi suliaassanik naammassinnittarnermut tunngatillugu politikkikkut kissaatit pingaarnerit tamannalu pillugu aningaasaqarnikkut sinaakkutit tamaasa ersarissarumallugit, paasiuminarsarumallugit ataqtigii-lersikkumallugillu. Paasissutissat katersorneqartut - napparsimasut pillugit paasissutissat, aningaasaqarneq pillugu paasissutissat, innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinernit paasissutissat allarpassuillu - ul-lutsinni peqqinnissaqarfimmi naammaginatut atorneqanngilluinnarput. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa aqutsisunit atugassamik paasissutissat pillugit takussutissiisumik elektroniskimik napparsimasunik allattuiffimmi Cosmic-imi paasissutissanut ilassutissanik piaarnerpaamik suliaqartoqarnissaa, innuttaasunik misissuinermit paasissutissat paasissutissaasivimmit imaluunniit Naatsorsueqqissaartarfik aqutugalugu pissarsiarineqarsinnaasariaqarlutik, aamma Naatsorsueqqissaartarfiup, Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinneq annertusineqarluni, taamaallilluni peqqinnissaq pillugu paasissutissanut isersinnaaneq innuttaasunit pissarsiarineqarsinnaalerlutik.

Cosmic taarserneqassaaq, kiffartuussinissamut isumaqatigiissut atorunnaartussaammat. Elektroniskimik napparsimasunik allattuiffik peqqinnissakkut sulisunut sulinermit sakkuuvoq pingaaruteqartoq aamma aqutsisunut paasissutissiinermit paasissutissanik pissarsiffiusarluni pingaaruteqartoq. Taamaattumik aaqquissuussinerup nutaap toqqarnissaanut atulersinnissaanullu piareersarneq piaarnerpaamik aallartinneqartariaqarpoq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutaa tassaavoq Cosmic-ip taartisaanik toqqaanermi qarasaasialerisut kisiisa pinnagit peqqinnissakkut sulisut arlallit ilaatinneqassasut. Akuersissutinut, serverip piginnaasaata allineqarneranut, suliffinnut nutaalianut aaqquissuussinermilu sulisut ilinniartinneqarnissaannut 75-100 millionit ataatsimut aningaasaliissutigineqarnissai pineqarpoq.

2.5.7 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni ajunngitsumik pitsaasumillu suleqatigiinneq siullermik innuttaasunut pingaarpoq, taakku pisariaqartitaat ingerlataqarfinnut arlalinnut siaruarsimammata. Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat innuttaasuni eqimattanut assigiinngitsunut, pingaartumik innuttaasunut qajannartumik inissisimasunut utoqqarnullu kommunimit ikiorserneqartunut peqqinnissaqarfimiillu katsorsarneqartunut, pingaaruteqarpoq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup pingaartumik Siusis-sukkut Suliniut, peqqissaaneq utoqqarnullu tunngasut (utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq) misissorsimavai. Piginnaanngorsaqaqqiineq tarnikkullu nappaatillit pillugit suleqatigiinneq piginnaanngorsaqaqqiineq tarnikkullu nappaatit pillugit immikkut kapitalimi qaqinneqarpoq.

Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suleqatigiinnerup annertusineqarnera ataqtigiinnerusumik ingerlatsisoqalerluni innuttaasunut napparsimasunullu iluaqutaassaaq, napparsimanerup ingerlanera, ilaqtariit atugarliortut, naartunermet atatillugu immikkut ikorfartorneqarnissamik pisariaqartitsineq il.il.

pineqaraluarpataluunniit. Tassunga ilanngutissaaq kommunini peqqinnissaqarfimmilu suliatigut piginnaasat illullu ataatsimut eqqarsaatiginerisigut isumalluutitigut iluanaaruteqarsinnaaneq, assersuutigalugu ataatsimoorluni piginnaangorsaaneq kiisalu utoqqaat illui nunallu immikkoortuini/peqqissaaviit illumi ataatsimuulersinneri.

Kommunini assigiinngitsuni nunallu immikkoortuini kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnermut piumasaqaatit assigiinngitsorujussuupput, soorlu aamma kommunit iluini tamanna pillugu piumasaqaatit periarfissallu assigiinngisitaartut. Tamatumunnga amerlanertigut sumiiffinni inuit sulisussarsisinaanermullu tunngaviit apeqqutaasarlutik. Taamaalluni sumiiffinni tamani pitsaanerpaasumik peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni aalajangersimasumik suleqatigiinnerup isikkoqarnissaa naatsorsuutigineqarsinnaangilaq.

Suleqatigiinnerup annertusinissaanut periarfissat peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarnikkut pingaarutilinni misissuineri arlalinni uparuarneqarsimapput. Kingullermik *Aningaasartuutininik misissueqqissaarnermi* 2019-imeersuni siunnersuutigineqarpoq kommuninik suleqateqarnermi periarfissat, pingaartumik isumalluutininik atorluanerup, malitseqartitsisumik misissoqqissaarneqarnissaat. Matumani ilaatigut pigisanik (errorsisarfinnik, iggavinnik napparsimasunillu paarsinermi atortunik pisiniarneq il.il.) ataatsimut ingerlatsilernissamut periarfissat peqqissutsikkullu sullissisut, pitsanngorsaannissamut atorneqarsinnaasut, eqqarsaatigineqarput.

Nalinginnaasumik suliassaqaarfinni arlalinni akisussaaffiit agguarsimaneri erseqqinngillat ilaatigullu sulisut apeqqutaallutik isumaqatigiissutinik tunngaveqartuusalutik. Peqqinnissaqarfimmi sullissinerit suut taamaallunilu peqqinnissaqarfimmiittut paasisaqarfigineqarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiit, Isumaginninnermut, Ilaqutariinnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfimmiit kiisalu Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfimmiit april 2021-imeersumi allakkiami uparuarneqarpoq Siusissukkut Suliniut pillugu kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnerup pitsaanerulersinnissaa innuttaasut inuusunnerusut taakkulu ilaqutaasa atugarliortutut inissisimasut akornanni peqqinnissakkut sullissinernut periarfissaqarnerat atuinerallu pingaaruteqartuusoq.

Siusissukkut Suliniummi suliassanut akisussaaffiup kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni agguarneqarnera eqqarsaatigalugu malittarisassatigut tunngavik paasinangilaq aamma erseqqinngilaq, soorlu aamma suleqatigiinnermi ingerlataqaarfinni naammattumik erseqqissumik aqutsisoqanngitsoq. Tassunga ilanngutissaaq ilaqutariit pisariaqartitaat aaqqiinerillu tulluurtut pillugit ingerlataqaarfinni taakkunani marlunni sulisut akornanni naammattumik ataatsimoorussamik paasinnittoqanngitsoq.

Inatsimmi aalajangersarneqarsimasunik pinaveersaartitsilluni peqqinnissakkut misissuinerit peqqinnissanikkullu neqeroortit peqqinnissaqarfimmit naammassineqarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Tamatumalu saniatigut, tamanna pisariaqartutut nalilernerqarpat, peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suleqatigiinnermi peqqissutsikkut sullissinikkut isumaginninnikkullu aaqqiinernik pilersitsisoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.

Naartusulerineq ernisussiornerlu peqqinnissaqarfimmit kommuninillu salliutinneqarpat kivinneqarlunilu inuttut inuiaqatigiinnilu aningaasaqarnermut pitsanngorsaannissamut siunissami ungasinnerusumi anner-tuumik periarfissaqassaaq.

Utoqqarnut periusissiaq nutaaq, periusissiaq piviusunngortinneqarpat, kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnermut pitsaasumik sinaakkusiissaaq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup siunnersuutigaa suliassaqaarfinni tamani suleqatigiinnermi peqqinnissaqarfiup kommunillu minnerpaamik sunik tunniussisinaanerat pillugu pingaarnertigut ataatsimoorussamik pisortat isumaqatigiissusiussasut, ilaatigut tarnikkut nappaatillit, utoqqarnut tunngasut aamma Siusissukkut Suliniut pillugit, aamma suliassaqaarfinni arlalinni akisussaannermut tunngasunik inatsisitigut kaajallaasitakkulluunniit erseqqissasoqassasoq, ilaatigut atortunik tunniussisarneq, aamma peqqinnissaqarfik sunik suliassaqaarnerisooq. Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni ataatsimoorluni piginnaangorsaaneq suleqatigiinnermut pitsaaneruseqatigut sakkuusinnaavoq. Angerlarsimaffinni paarsinerup angerlarsimaffinnilu peqqissaasoqarnerup akornanni sulianik agguaneq pillugu suleqatigiinnerulerneq pitsaaneru-

lernalu illugiimmik iluaqutaasinnaavoq. Tamanna aamma utoqqaat illuini sulisut akuerineqarsimasut Cosmic-imi - peqqinnissaqarfimmi elektroniskimik napparsimasunik allattuiffik - atuarsinnaaneratsuleqati-giinnermut illugiimmillu paasinninnermut iluaqutaasinnaavoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq isumaqarpoq kommunit peqqinnissaqarfiullu ataatsimoorluni ataqatigiissarneqartumik suleqatigiiffimmik pilersitsisoqartariaqartoq, suliaassarpassuit ilungersunartut kommunini assigiinngitsuni assigiimmata.

2.5.8 Sulisussarsiniartarneq, sulisunik tigumminiinnarniarneq aamma ilinniartitaaneq

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ataavartumik ilungersunartunik marlunnik suliaasaqarpoq, tassa sulisussarsiorneq sulisoriinnarnissaalu. Suliaasaqarfinni taakkunani marlunni ajornartorsiutit peqqinnissaqarfiup sulisinnaassusianut annertuumik kinguneqartitsisimapput. Peqqinnissaqarfiup pitsaanerusemumik ingerlalluartup ilaatigut tunngavigaa sulisussarsiornerup sulisoriinnarnissaasalu pitsaanerulernissaat. Napparsimasut qanigisaasullu qulaajaanermi, paarsineri katsorsaaneramilu pitsaassutsimik atajuarnemillu neqerorfigineqarsinnaassappata pingaaruteqarpoq peqqissutsikkut sullissisunik pikkorissunik tunniussimasunillu pilersitsitsilernissaq atorfeqartuartsinissarluni. Paarlattuanik peqqinnissaqarfiup patajaatsuunera aarlerinarsinnaavoq.

Peqqinnissaqarfik ullumikkut nunami sumiiffinni 70-it inulaarlugit sulisoqarpoq. Peqqinnissaqarfimmi sulisut assut taarseraapput. Qaammammusiallit 1.640-t missaanniipput taakkunanngalu 950 missaat aalajangersimasumik atorfeqartinneqarsimallutik. Taamaakkaluartoq 2022-mi atorfinitsitsinerit nutaat 1500-it missaaniissimapput, aalajangersimasumik atorfinitsitsinerit, piffissami sivikitsumi atorfinitsitsinerit immikkullu ilisimasallit angalasartut. Sulisut taarseraannerujussuat annertuumik allaffissornermik kinguneqartarlunilu naammassineqartunut sunnuteqartarpoq aalajangersimasumik atorfillit ilisaritsinissamik ilinniartitsinissamillu annertuumik suliaasaqartarnerat ilaatigut pissutigalugu.

Ukiup aappaata avillugu ingerlanerani suliffeqarfimmi aqutsisut qaffasinnerpaat affaasa missaat peqqinnissaqarfiup taarsersimavai. 2023-mi upernaakkut aqutsisunut atorfiit qulingiluat inuttaqartinneqanngilat, aqutsisullu arfineq-marluk ukioq ataaseq inorlugu atorfeqartinneqarsimapput. Peqqinnissaqarfiup atorfeqartuartsiniarnermik suliaasai iluatsissappata aqutsisut, sulisunik ilisaritsinermik, sulisunik ineriartortitsinermik ikorfartuillunilu oqaloqateqarnermik, sivikitsumik atorfeqartinneqartut isaajuartut ilanngutitinneqarnerannik minnerunngitsumillu suliffimmi pitsaasumik avatangiiseqarnermik qulakkeerinittussat, aalaakkaasuusariaqarput. Peqqinnissaqarfiup misigisarpaa aqutsisunut atorfiit inuttalernissaannut ataasiarluni arlaleriarluniluunniit allagarsiusseqqittarnerup akulikilligallattuinnarnera, peqqinnissaqarfillu angigaluaqisoq sulisorineqartut akornganni qinnuteqartut assut ikittarput.

Atorfeqartuartsiniarnermi ilungersunartoq erseqqissumik takutinneqarsinnaavoq 2010-mi atorfeqartut aamma 2020-mi qanoq amerlatigisut sinnerussimasut misissornerisigut. 2010-mi aalajangersimasumik atorfeqartut nakorsat akornganni 2020-mi 30%-t sinnerussimapput. Kisitsisip taamaaqataani aalajangersimasumik atorfeqartunut peqqissaasunut 25%-t missaanniippoq. Tamatuma nakorsanik peqqissaasunillu aalajaatsunik pissarsinissamik unammillernartoq takutippaa.

Kalaallit Nunaat nakorsanik peqqissaasunillu allanillu immikkut ilisimasalittut ilinniarsimasunik kalaallinik imminut pilersorsinnaanngilluinnartoq. Kalaallit Nunaanni nakorsanut, kigutit nakorsaannut aamma timimik sungiusaasunut pillorissaasunullu ilinniarteqanngilaq, kisianni peqqissaasunut peqqissutsikkullu tunngaviumik sullissisunut ilinniarteqarpoq. Tamanna isumalluutaavoq pingaarutilik ineriartorteqqinneqartariaqartoq, susassaqarfiulli iluani iliuuseqartoqangaaraluartoq taama suliaqartartunik ilinniartinneqartut imminut pilersornissamat naammaqqajanngillat. Peqqinnissakkut ilinniartitaanernik tunngaviumik aqqis-suussisoqarnissaa ilaatigut pisariaqartinneqarpoq, taamaallunilu inuusuttut ilinniartitsisut pilerinartigilerlutik, aamma suliffimmik misilliffinnik amerlanernik pisariaqartitsisoqarluni. Peqqinnissaqarfimmi sulisut arlalissuit ilinniagaqarsimasuunngillat, sulisunilu taakkunani pikkorissartitsinerit nukittorsarnissaannut annertuumik periarfissaqarluni. Isigineqartariaqartoq pingaartoq tassaavoq ilinniagaqarsimanngitsut amerlanertigut kalaallisut oqaaseqartuuneri.

Peqqissaasoqarnikkut inissisimaneq eqqarsaatigalugu aalajangersimasumik atorfinitsinneqartut peqqissaasut amerlassusaat 2014-imiit 2022-mut appararsimammata. Taamaattorli kalaallit peqqissaasutut

ilinniarsimasut amerlassusaat 2022-mi 32%-imiit 25%-it missaannut qaffassimalluni. Immikkoortortani ukioq ataaseq inorlugu atorfeqarsimasut peqqissaasut amerlassusaat nunap immikkoortuini amerlisimapput DIH-imi allanngorsimanani, amerlassusaali 50%-imut qanimmat tamatuma uppersarpaa sulisut annertuumik taarseraattuusut.

2014-mi kalaallit nunaanni ilinniarsimasut peqqissaasut katillugit 116-iusimapput. 2022-mi kisitsit 200-iuvoq. 2022-mi taakkua 47%-ii 2014-imilu 59%-ii peqqinnissaqarfimmi sulipput. Ineriartorneq tamanna er-
numanarpoq arlanillu apequtissaqalersitsilluni: Amerlassusai sooq apparsimappat? Peqqissaasut taar-
siullugu sumut qinnuteqartarpat? Aamma peqqinnissaqarfimmi atorfeqarnissamut amerlanerusut qanoq
soqutiginnilersinneqarsinnaappat? Naggasiullugu allanneqassaaq peqqinnissaqarfimmi sulisut peqqinnis-
saqarfiup innuttaasuni eqqaaneqartarata pitsaanerulersinnissaa pisariaqartinneqartoq.

Nuup avataani peqqissaavinni immikkut ilisimasalinnik nakorsanik piffissami sivikitsumik atorfinitsitsin-
neqartartut agguaqatigiissillugu ukioqqortusarput taarseruminaallutillu.

Sulisussarsiorneq sulisoriinnarnissaalu eqqarsaatigalugit arlalitsigut iliuuseqartoqassaaq; Danmarkimi
kalaallit ilinniagaqartut aaqqissugaasumik sulilersinnerisigut utertinniarneqarneriniit nunanit allaneersu-
nik peqqinnissakkut sulisuni pilerisaarisqaarluni.

Sulisunik ilaatigut nunanit allaneersunik aallussinissaq sulisullu piukkunnartut sulisinaanissaannik pil-
ertortumik akuersisoqarnissaanik qulakkeerinnittumik tuluttullu oqaaseqarsinnaasut oqaatsitigut ajornar-
torsutaannik nunamullu ilanngutivinnerannik iliuuseqarfiginnittumik iliuusissatut pilersaarusiornissaq
pingaaruteqarpoq. Islandimit misilittakkat pitsaasuupput. Tunngavik pingaaruteqartoq tassaavoq akuer-
sissuteqarfiusartunut tamanut ataatsimoortumik akuersisarneq pillugu inatsisiliortoqarnissaa.

Peqqinnissaqarfimmi atorfininneq atorfeqaannarnerlu sulisunut assigiinngitsunut tamanut pilerinarnerus-
saaq, ilaatigut sulinermi ineriartornissamut ikiuunnissamut periarfissiinnikkut, sulisutigut aqutsinikkut pe-
qataatitsinikkut pitsaasumillu suliffinni avatangiiseqarnikkut. Aammattaaq pingaarpoq Peqqinnissaqar-
fimmi qullersat akissarsiatigut atorfininnermilu atukkanut atatillugu sumiiffinni aqutsisut annertunerusu-
mik periarfissinneqarnissaat. Sinaakkutit ullumikkut Namminersorlutik Oqartussani Aningaasaqarnermut
Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfiimmut (ASA) naleqqiullugu annikipput. Sulinermut tunngatillugu sulisut pil-
lugit allaffissornermi sukkannerusumik eqqortumillu sullissinnissaq pingaarpoq. Atorfinitsinneqarnermi al-
lakkat atorfininnerup aallartinnerani pigineqarneq ajorneri annertuumik puffassaataasarput, akissarsiallu
allagartaanni kukkunerit iluarsineqarnissaat siviluallaartarluni.

Ajornartorsiutit aaqqinneqanngitsut amerlasuut atornagit pitsaasumik tikilluaqqusineq atorfinerlaanut
pingaaruteqarpoq. Immikkoortortami inuiaqatigiinnilu pitsaasumik tikilluaqqusinermit sunniuteqartut pis-
sutsit assigiinngitsuupput. Tamanna nukittorsarniarlugu assersuutigalugu Kalaallit Nunaannut tikinnissaq
sioqqullugu meeqqat paarineqarnissaannut allatsinnissamut periarfissanik pilersitsineq, aapparissamut su-
liffissatut periarfissat, atuarfik/ilinniarnissamut periarfissat il.il. Misilittakkat takutippaat ajornartorsi-
teerarpassuit sulisunut nutaanut ajortumik misigisaqartitsisartut. Pingaarpoq 'qaammatip siulliup pitsaa-
suunissaanik', nuannersumik oqaluttuanik pilersitsisinnaasunik, qulakkeerinninnissaq. Tamanna tikilluaq-
qusinermi ataatsimut aaqqissuussinertut ilisimaneqarpoq. Atorfinitsitsinermit atatillugu naatsorsuutigi-
sat nalimmassarnissaat tamatigut pingaarpoq. Nunatsinni pissutsit, isumalluutit periarfissallu allaanerul-
luinnarmata sulisut nunami pissutsit Danmarkimisut innissaannik naatsorsuutigisaqartut piumasaqartullu
atorfininnissamut qinnuteqartariaqanngillat. Ilaatigut atorfinitsitsinermit atatillugu misissuinerit pillugit
pitsaannerusunik malittarisassiortoqarsinnaavoq.

Peqqinnissaqarfiup sulisussarsiornermi immikkoortua pingaaruteqartoq ingerlalluarterlu nukittorsarne-
qartariaqarpoq, tassunga ilanngullugu LinkedIn-imi sulisussarsiornermit atortup atornerqarnera akisuga-
luartoq inuillu attaveqaataannut tunngasuugaluartoq.

2.5.9 Piginnaanngorsaaqqiineq, peqqinnerulersitsineq, pinaveersaartitsineq atuisullu peqataatinneri

2.5.9.1 Piginnaanngorsaaqqiineq

Piginnaanngorsaaqqiinnermi pineqarput innuttaasut timikkut, tarnimikkut aamma/imaluunniit inooqataaniarnikkut piginnaasamik ilaannik annaasaqarsimasut annaasaqaratarsinnaasulluunniit pillugit iliuuseqarnerit arlallit. Piginnaanngorsaaqqiinnermi siunertarineqarpoq innuttaasup sapinngisamik namminersorluni isumaqarluartumillu inuuneqaqqilernissaanut ikiornissaa. Piginnaanngorsaaqqiinnermi pineqarsinnaapput assigiinngitsutigut katsorsaaneq, timikkut sungiusaaneq, tarnikkut inooqataaniarnikkullu iliuuseqarneq, tapersersuilluni nalimmassaaniarlunilu iliuuseqarnerit aamma ilinniartitaanermut suliffeqarnermullu tunngasunik iliuuseqarnerit. Tamanna maannakkut ataqtigiiinnermiit taamaattoq ilaatinneqanngilaq. Piginnaanngorsaaqqiinnermi suliniutit amigaataaneri napparsimmavimmi akisuumik suliaritinnerup sunniutaanik annikillisinneqarsinnaavoq.

Piginnaanngorsaaqqiineq katsorsaanernut aalajangersimasunut atatillugu neqeroorutigineqarnerusarpoq, assersuutigalugu siffissakkut seeqqukkullu taarsiinnermi, taqqami milikartoornerup imaluunniit qaratsakkut aanaartoornerup kingorna. Aamma ataavartunik nappaatinut arlalinnut neqeroorutaasinnaavoq, assersuutigalugu ataavartumik ajoqusiisumik puakkut napparsimasut aamma kræfteqartut, soorlu aamma utoq-qarnut neqerooruteqartoq, sungiusaqqinnissaaq pineqarnerusarluni. Nappaat piginnaasallu qanoq innerat napparsimasullu atugai imarisaanut suussusaanullu aalajangiisuusarput.

Napparsimasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit nunatsinni killilerujussuarmik ilisimatusartoqarsimallunilu paasissutissaateqartoqarmat innuttaasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisut qanoq amerlatiginerat oqaatigiuminaappoq. Ilisimaneqarporli innuttaasuni eqimat-tat annertuut piginnaanngorsaaqqinneqarnissaat amerlanertigut pisariaqartartoq. Taakkua ilaat tassaap-put uummatimik taqarsuisigut nappaatillit, nukikkut saanikkullu nappaatillit, kræftertut qaratsakkullu aanaartoorsimasut.

Manna tikillugu isumaqartoqarsimavoq sapinngisamik pitsaanerpaamik sungiusaaqqiineq peqqinnissaqarfiup suliassarigaa piginnaasaqartitsiniartuarnerlu kommunip neqeroorutigisartussaagaa. Tamannali inat-simmi erseqqissumik allaatigineqanngilaq akissussaaffillu taamaalilluni erseqqissumik inissinneqarsimanani.

Susassaqarfik amerlanngitsuni eqqaaneqarpoq, taakkualu ilagaat Peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. Inat-sisartut peqqussutaat § 14. Tassani allassimavoq peqqinnissaqarfiup sullissinerit suut, tassunga ilanngul-lugit nakorsartinnermut napparsimmavimmiluunniit katsorsartinnermut atatillugu timimik sungiusaaneq, neqeroorutigisarnerei. Piginnaanngorsaaqqiinnermut pisinnaatitaaffik pillugu aamma piginnaanngorsaaq-qiinnermut peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni akissussaaffiup agguarnera pillugu erseqqissumik inat-simmik pisariaqartitsisoqarpoq.

Malugeqquneqarsimavoq kommunini nunalu tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqiinnermut neqeroorutit arla-lissuit pisariaqartitsineq pinnagu missingersuutinit aalajangersarneqarsimasut. Tamannalu pissutigalugu kommunit akimorlugit neqeroorutit amerlanertigut assigiinneq ajorput. Tamatuma saniatigut napparsima-sut naammassillugit katsorsarneqarsimanerannik nakorsat aalajangiinerat, nakorsamit aalajangerneqarne-ra apeqqutaatinagu, kommunit ilaannikkut akuerineq ajorpaat. Kommunit ilaat kommunalbestyrelsimit aalajangerneqartunik namminneq sullissinernik allattorsimaffiliortarput/pitsaassutsimut tunngavissior-tarput. Peqqinnissaqarfimmiit eqqaaneqarpoq napparsimasut ataasiakkaat kimit isumagineqarnissaat akersuutiginaa aqqiissuteqartoqarnissaa pisariaqartinneqartoq.

Peqqinnissaaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni aki-sussaaffiup agguarnera pillugu inatsisiliortoqassasoq, aamma piginnaanngorsaaqqiinnermut pisinnaatitaaf-fik pillugu inatsisiliortoqassasoq. Ataatsimiititaliarsuup pingaartutut aamma isigaa internetti aqqutigalu-gu piginnaanngorsaaqqiineq sulissutigineqarnerussasoq, aamma Kalaallit Peqqissartut Illuanni piginnaan-ngorsaaqqiinnermut tulluurtumik neqeroorummik inerisaasoqassasoq. Aammattaaq innersuussutigineqar-poq piginnaanngorsaaqqiineq pillugu suliaq naammassineqassasoq aningaasalersorneqarlunilu. Kiisalu aamma ulluinnarni piginnaanngorsaaqqiinnermut periarfissamik sulisoqassasoq.

2.5.9.2 Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

Oqaatsit pitsaaliuineq aamma peqqinnerulersitsiniarneq amerlanertigut assigiinngitsunik isumaqartinneqartarput. Pitsaaliuineq tassaavoq peqqinnissamut attuumassuteqartoq ingerlataq, nappaateqalernissamut, tarnikkut ajornartorsiuteqalernissamut imaluunniit ajutoortoqarnissaanik pitsaaliuiniartoq. Pitsaaliuinermi assersuutit tassaapput kigutiniq isumaginninneq, meeraaqqerineq, akiuussutissanik kapisisarneq inunnillu amerlasuunik misissuisarneq. Peqqinnerulersitsiniarnermi nappaateqalersinnaaneq isiginiarnagu isumalluutiniq nuussisinnaaneq, iliuuseqarnissamut piginnaasat sapinnginnissamut periusissiat isiginiarneqartarput. Peqqinnerulersitsiniarnermi assersuutissat tassaapput nunaqqatigiinni sunngiffimmi neqeroorutit kulturimut tunngasut isumaqarluartullu, suliffimmi timigissarsinnaaneq, angajoqqaanngornissamut pia-reersarneq, inuusuttut ornittagaat toqqissisimanartut isumassarsiffiusinnaasullu.

Pitsaaliuinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu immikkoortut ilaat assigiipput. Taaguutini peqqinneq anguniarlugu periusissiat assigiinngitsut pineqartarput.

2007-imiilli Naalakkersuisut innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutit aqutugalugit peqqinnerulersitsiniarnermi pitsaaliuinermilu najoqqutassiortarlutillu malittarisassiortarput. Inuuneritta (2007-12) aamma Inuuneritta II (2013-19) nerisaqarnermik, pujortartarnermik, imigassamik timersornermillu ukkataqarput – taakkua qallunaatut aallaqqaataat tunngavigalugit KRAM-imik taaneqartarput (Kost, Rygning, Alkohol aamma Motion). Suliniummili siullermi aamma kinguaassiuutitigut innarliineq, imminut toqunneq, utoqqaat, meeqqat inuusuttullu sammineqarput.

Inuuneritta III-mi (2020-2030) meeqqat peqqissuunerat atugarissaanerallu qitiutillugit sammineqarput. Ulluinnarni ataatsimoorfiusuni timikkut tarnikkullu peqqissuunerup saniatigut ingerlataqarfiit akornanni suleqatigiinneq aamma inuunermi atukkat sammineqarput peqqinnikkut naligiinnginnerup annikillisinneqarnissaa siunertarlugu. Aarlerinartorsiortitsisut pinnagit illersuutaasut ukkatarineqarnerat siusinnerusukkut suliniutinit pingaarnertut allaanerussutaavoq, tamannalu periusissiami tamarmi naleqartitatut tunngavigineqarpoq. Tamanna nunani issittuni inuiaqatigiinni peqqissutsikkut ajornartorsiutit iliuuseqarfigineqartarneranni ajornartorsiutinut aaqqiissutissanut periutsinik taamaallaat tunngaveqarunnaarluni inuiaqatigiit akiuussinnaanerannik isumalluutaannillu tunngaveqaleriartulernermit takussutissaavoq. Taamatut paasinninnerli arriitsuinnarmik sunniuteqalerpoq.

Allaffissornikkut Inuuneritta III-mik aqutsisoqatigiit pilersinneqartussaapput, tassunga ilaapput isumaginninnermut, ilinniartitaanermut peqqissutsimullu naalakkersuisoqarfinni pisortat nuna tamakkerlugu suleqatigiinnit ataqatigiissaarinissaq siumukarnissarlugu qulakkeerniarlugit qaammammut ataasiarlutik naapitartussat. Paarisali Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfik naapertorlugit maanna (januaarimi 2023-mi) aqutsisoqatigiit ingerlanngillat. Aammattaaq kommunit aqutsisoqatigiinni sinniisoqarnatik.

Inuunerissaavik Stenop (IS) 2020-mi pilersinneqarneratigut nappaatit inooriaatsimik pissuteqartut pitsaaliornert suli annertunerusumik ukkatarineqarsinnaalerput, matumani pingaartumik pineqarput sukkorneq, ataavartumik ajoqusiiisoq puakkut nappaat aamma uummatikkut-taqarsuakkut nappaatit. Nappaatit inuunerimi pissusilersuutiniq pissuteqartut nalinginnaasumik pinaveersaartinneri siunissami ungasinnerusumi qanoq kinguneqassanersut suli ilisimaneqanngilaq. Inuunerimi pissusilersuutiniq pissuteqartumik nakorsiartarfiit aningaasatigut aningaasaliissutai IS-imit tiguneqarput.

Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit aningaasaliinerit peqqinnissaqarfimmi peqqissutsimut aningaasartuutit annikillisinnissaannut sakkussat ilaattut eqqaaneqakulasarput. Erseqqissarneqassaaq siunissami ungasinnerusumi iluanaarutissat pineqarmata, peqqinnerulersitsiniarnerli pitsaaliuinerlu aallunneqassagunik siunissami qaninnerusumi peqqissutsimut aningaasartuutit ataatsimut isigalugit annerulersinneqarnissaat pisariaqarsinnaavoq.

Pitsaaliuinermit peqqinnerulersitsiniarnermullu pingaarnertut akisussaaffik ingerlatsisunut arlalinnut agguataarneqarsimavoq: Paarisa (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi), Peqqinnissaqarfik (Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik/Inuunerissaavik Steno), kommunit aamma Kalaallit Nunaanni Politiit. Kalaallit Nunaanni Politiit ukiopassuarni meeqqat kinguaassiuutitigut innarlerneqarnissaannik periusissiorluni pitsaaliuinermik ilaqutariillu meerartallit akornnganni ujartuilluni suliaqarnermik ukkataqarnikuugamik pingaarutilimmik inisissimaffeqarput. Tamatuma saniatigut politiit imminut toqunnissamik eqqarsaatit/sioorasaarinerit immi-nullu toquttarnermik pitsaaliuineq pillugit iliuuseqarnermi pingaaruteqarput.

Ilisimatitsinermik tunngaveqartumik suliniutinik tulleriiaarisinnaanermut aamma suliassaqarfimmi missi-
ngersuutitut isummersinnaanermut pitsaaliuinnermut peqqinnerulersitsiniarnermullu suliniutitut aningaa-
saqarneq sunniutaalu pillugit paasisaqarnissaq pingaarpoq. Marluullutik ullumikkut pigineqanngillat.

Suliniutit isiginiarnerunissaat ataqatigiinnerunissaallu aamma erseqqinnerusumik akissussaaffiit agguar-
neri pitsaanerulersinniarlugu peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa pitsaaliuinnermik
peqqinnerulersitsiniarnermullu sulinerup aqqissugaanera pitsaanerulersinneqassasoq. Aammattaaq pit-
saaliuinnermik peqqinnerulersitsiniarnermullu periusissiat pilersaarutillu piareersarnerini kommunit anner-
tunerusumik ilaatinneqarnissaat pingaarpoq, soorlu aamma pitsaaliuilluni sulinerup ineriartortinnissaan-
nut kommunit sulinermi annertunerusumik ikorfartorneqassasut.

Inuuneritta III-mik piviusumik pingaarnertigut aqutsinermik pilersitsisoqarnissaa innersuussutigineqar-
poq, kommuniniit peqqinnissaqarfimmiillu sinniisut aamma peqataatillugit, aamma inuusaatsit sunnernis-
saannut pitsaaliuilluni sulinermi nerisat, pujortarneq, imigassaq timigissarnerlu nutaamik suliniutigineqar-
lutik. Aqqissugaanikkut pitsaaliuinnerup inuunitsinnut ulluinnarni atukkat paasineqarnissaat pingaarpoq,
tassunga ilanngullugit imigassaq, tupat, aanngajaarniutillu pillugit inatsisit ataavartumik sammineqarneri.
Kiisalu inuusuttumiit inuusuttumut suliniuteqarnikkut kinguaassiuutitigut paasissutissiisarneq nukittor-
sarneqartariaqarpoq, aamma kinguaassiuutitigut peqqissuuneq innuttaasuni oqallisigineqarsinnaanera
nukittorsarlugu.

2.5.9.3 Atuisunik akuutitsineq

Peqqinnissaqarfimmi napparsimasut akuutinnerini pineqarput 'ataatsimoortumik aalajangiisarnerit' pillu-
git isumaliutigineqartartut. Atuisunik akuutitsineq matumani tassaavoq paasissutissinneqarlualuni akuu-
tinnegarnissamut piumasaqaatitut napparsimasup katsorsarneqarnissani, kingunerluutaasinnaasut, toq-
qagassat itigartitassallu, pillugit ilisimasaqarnera ilisimasaqalernissaaluunniit. Taamaalluni naatsorsuuti-
gineqartarpoq napparsimasooq nammeneq timini, inuunermi pitsaassusianik orniginartinnerusaminillu ilisi-
masaqarnini aallaavigalugit peqqissutsikkut sullissisunik isumasioqateqarnissaminut piareersimanerusar-
toq. Nappaat, katsorsaanerup sivissussusaa qanigisaasunillu qanoq akuutitsitigineq apeqqutaatillugit atui-
sunik akuutitsineq assigiinngissinnaasarpoq.

Atuisunik akuutitsinermiipput innuttaasut kikkuusulluunniit. Tassani atuisooq tassaavoq innuttaasooq nali-
nginnaasooq, peqqinnissaqarfiup sullissineranik atuinissamut periarfissaqartoq.

Danmarkimi peqqinneq pillugu inatsimmi napparsimasut akuutinneqarnissartik pisinnaatitaaffigaat, aam-
ma allassimavoq napparsimasooq akuersiteqqaarnagu katsorsaaneq sunaluunniit aallartinneqarsinnaana-
nilu nanginneqarsinnaanngitsoq aamma napparsimasup peqqinnerup qanoq innera katsorsaanerimilu pe-
riarfissat, tassunga ilanngullugit nappaatip nassatarisinnaasai kingunerluutigisinnaasaaluunniit, pillugit
paasissutissinneqarnissaa qulakkeerneqassasoq.

Napparsimasut inatsisitigut inissisimanerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 6, 31. maj 2001-imeersu-
mi paasissutissinneqareerluni isumaqataalluni akuersinissamut paasissutissinneqarnissamullu pisinnaati-
taaffiit assingusut aalajangersarneqarput, katsorsarneqarnermili akuutinneqarnissamik pisinnaatitaaffiit
pillugit inatsiseqanngilaq.

2002-mi *Peqqinnissaqarfik pillugu nuna tamakkerlugu periusissiaq* siulleq saqqummersinneqarpoq, tama-
tumanilu suliniutit peqqissutisumut aningaasartuutinik appasissimatitsisussat allaatigineqarput, ilaatigut
peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinnerlu, nammeneq peqqissutisumut akissusaanissamik innuttaasunut piu-
masaqarneq, napparsimasunik ataqatigiisumik katsorsaaneq susassaqarfiillu akimut suleqatigiinnerat.
Innuttaasunik akuutitsineq naatsumik eqqaaneqarsinnaavoq: "Sullitanut inussiarnerisuneeq – avammut
kiinnertarneq sullitat nalerisimaarnerannut taamaallunilu aamma suliffimmi atugarissaarnermut sunni-
teqartarpoq" Innuttaasut nalerisimaartut taamaallutik suliffimmik pitsaasuutitsinermut angusaqarlual-
nermullu sunniuteqataasartutut isigineqarput.

2010-kkunniilli atuisunik akuutitsineq periusissiani, ilisimatusarnermi ulluinnarnilu sulinermi ukkatarine-
qarnerulersimavoq. 2013-imi *kræfti pillugu nunatsinni pilersaarummi*, 2014-17 *peqqinnissaq pillugu periu-
sissiami aamma 2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqiinissaq pillugu periusissiasatut siun-
nersuummi* angusaqarfiulluutarmik pitsaasumillu iliuuseqartoqassappat atuisunik akuutitsisoqartariaqar-

neranik eqqartorneqarpoq, aamma innuttaasunik napparsimasunillu oqaloqateqarneq peqqinnissaqarfiup takorluugaanut naleqartitaanullu ilaavoq. Assersuutigalugu 2014-17 peqqinnissaq pillugu periusissiami allassimavoq innuttaasoq qitiussasoq aamma misigissasoq peqqinnissaqarfik ataqtigiiisooq pitsaalluinnartumik sullissisartoq sumilu najugaqarneq apeqqutaatinnagu toqqissisimatitsisartoq. Tamatuma saniatigut innuttaasoq katsorsarneqarnermini akuutinneqartuassaaq misigissallunilu peqqinnissaqarfik ilisimatitsilluartartoq, tassa pilersaarutigineqartutut misissuinissap katsorsaanissallu imarisaanik paasissutissinneqarnissamut periarfissaqartuaannassaaq. Tamatuma saniatigut innuttaasoq aamma misigissaaq peqqinnissaqarfimmit naapinneqarluni aamma sullissinerup, misissuinerup katsorsaanerullu iluani ilinniagaqasutsimut naapertuuttumik sullinneqarlualuni.

Peqqinnissaqarfik pillugu periusissiani ilaatigut danskit periusissiaat isumassarsiorfigineqartarput nunatinnilu pissutsinut naleqqussarneqartarlutik. Ulluinnarni atuutsitsinerup tunngatillugu atuisunik akuutitsineq Kalaallit Nunaanni sulii aalajangersimasunik sinaakkusersorneqarnanilu malittarisassiorneqarsimannigilaq, taamatuttaaq atuisunik akuutitsinerup ilisarnaatai annertussusaalu ilisimaneqanngillat. Nunami tamarmi peqqinnissaqarfimmit atuisut misigisaannik misissuinerup takutippaa akuersisumik ilaatitsisumillu isiginninneq inuunerup peqqissutsimullu akisussaaqataalersinnissaannut innuttaasut periarfissaasa annertusinnissaannut periarfissaqartoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa 2001-imi inatsisip taarsennissaannut napparsimasut pisinnaatitaaffiit pillugit nutaamik inatsisiliortoqassasoq, aamma peqqinnissaqarfiup innuttaasunik akuutitsinerup tunngasutigut piginnaasai nukittorsarneqassasut, tassunga ilanngullugu kulturikkut assigiinngissutsit paasineqarneri. Napparsimasut peqqinnissaqarfimmi sulisut akornanni naapinnermi ilinniarsimasunik nutserisunik ikiorteqarnissaa pingaarpoq - oqaasiinnakkut attaveqatigiinnermi assigiinngisitaartut pitsaasunik nutserisoqarnani annaaneqartarput. Pissutsit pingaaruteqartut allat tassaapput ingerlanermi atuisut taakkulu ilaqaataasa akuutinnissaannut peqqinnissaqarfimmit kulturip ineriartortinnissaa.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup siunnersuutigaa napparsimasut akuutinnissaannut sinniisunut atuisunut peqqinnissakkullu sulisunut oqalliffimmik pilersitsisoqassasoq aamma peqqinnissaq pillugu paasissutissat pillugit digitalikkut aallerfissamik pilersitsisoqassasoq. Aallerfissaq taanna napparsimasut oqalliffissaattut iluaqutaasinnaavoq.

2.5.10 Aningaasaqarneq

Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ukiorpassuarni qaffakkiartuinnarsimapput. Agguaqatigiisillugu ukiumut 2%-imik, akit naleerukkiartornerinut iluarsiiisoqarpat. Pisortat tamarmiusumik aningaasartuutaannit procentinngorlugit peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit 2021-mi 14,3%-imiippat 2003-mi 11,7%-imiissimasut. Peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit pisortat missingersuutaanni aningaasartuutini tamarmiusuni annertunersaapput.

Peqqinnissaqarfimmut missingersuutini aningaasartuuteqarfiusuni annerpaani arfineq-marlunni aningaasartuutit tamarmiusut 85%-iisa missaaniippat. Nunap immikkoortui aamma DIH 57%-it missaaniippat, nunani allani katsorsaaneq 10%-ingajaappat, napparsimasut angalaneri angallassigasuarnerillu 7%-ingajaallutik.

Peqqinnissaqarfimmut tamarmiusumik aningaasaliissutit 2012-mili innuttaasut katitigaaneri malillugit naleqqussarneqarput, taakkulu nunap immikkoortuisa akornanni agguarneri nunap immikkoortuini ataa-siikkaani innuttaasut ineriartorneri malillugit taamaaqataanik naleqqussarneqarnatik.

Siunissami peqqissutsimut aningaasartuutit qaffakkiartornerat inuiaqatigiit agguataarsimanerat aallaa-vigalugu tapiissutinut allanullu tapiissutinut immikkoortiterneqarsinnaappat, ilaatigullu taakkununga pis-sutaappat aningaasarsiornikkut atugarissaarnerulersimaneq pissutigalugu annertunerusumik pisariaqar-titsineq, ilaatigullu peqqinnissamut kiffartuussinernut neqeroorutit annertunerulernerat pissutaalluni, teknologiikkummi nakorsallu ilisimatusarnerisigut nappaatit amerlanerusut katsorsarneqarsinnaaner-at periarfissaalermat. Pissutsit marluullutik - innuttaasut katitigaaneri atugarissaarnerulernerlu - peqqinnis-saqarfimmi aningaasartuutit annertuumik tatisimalissavaat. Siumut sammisumik eqqoqqissaartumik an-nertussusaa naatsorsoruminaappoq, kisiannili nunap ataatsimut tunisassiorsinnaanerata 0,5-imiit 1 pro-

centimik ilaqqinneqarnissaanut - 100-200 mio. kr.-nut missiliorneqarluni. Siumut sammisumik peqatigisaa-nik aningaasalersuinissamut pisariaqartitsineq annertussalluni.

Peqqinnissaqarfilli aningaasartuuteqarfiinnaangilaq, kisianni inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut pitsaa-sumik aamma inissisimasarluni. Peqqinneq sulisinnaassutsimut aamma sulisinnaasut piffissami sivissus-saanut sunniuteqartarpoq. Erseqqippoq tassani peqqinnissaqarfik inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut pi-ngaaruteqartumik inissisimallunilu pitsaasumik tapertaasoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigaa DIH-imut ukiuni qulini aningaasalersuinissa-mut pilersaarusiortoqassasoq aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissinermut kiisalu meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut sanaartornissamut missingersuut maannakkut missingersuummut naleqqiullugu annertusi-neqassasoq. ENA-mik aqqissuussinerup (Cosmic-ip taartissaatut) nutaap eqqunneqarnera atulersinneralu softwarenut, akuersissutinut, serverit piginnaasaannik nutarterinermut, nutaaliannik suliffissanik aqqis-suussinermi nutaami ilinniartitsinissamut 75-100 mio. kr.-inik annertussuseqassasoq missiliorneqarpoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq isumaqarpoq naatsorsuutigisat, piumasarineqartut aamma pe-qqqinnissakkut sulinerup ineriartornera isigalugu peqqinnissaqarfiup aningaasalersorneri naammannersoq pillugu misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq. Ataatsimiititaliarsuarmi aamma uparuarneqarpoq nuna-mi ineriartornermut taarsiissutaasunik aningaasanik nunap immikkoortuani oqimaaqatigiisumik agguaa-nissaq qulakkeerneqartariaqartoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq naapertorlugu annertunerusumik aningaasartuutissat ukiumut 10-20 mio. kr.-iissasut missiliorneqarput, taakku tamakkiisumik atulersinneqalersimappata.

2.5.11 Peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiit

Periusissiat innersuussutillu atulersinneqarsimanersut malinnaasoqarnissaanut kiisalu pitsannguutini-k nutaanillu periarfissanik tikkuasoqarnissaanut peqqinnissaqarfimmi ineriartornermi ingerlaavartumik nalilersuinissaq pingaarpoq. Allatut oqaatigalugu peqqinnissaqarfik qanoq innersoq kissarneriorlugu. Misissueqqissaarnerit tatiginartuuneri suliatigullu ilinniarsimasunit suliarineqarnissai qulakkeerniarlugu illuatungeq attaviitsoq - peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiit - taakku suliarissavaat.

Peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiit tassaassapput siulittaasoqarfik tallimanik inuttaqartoq katillu-tik peqqinnissaqarfimmik ingerlatsinerup periusissiallu iluanni pitsaasunik piginnaasaqartut, nappaatit siuariartaasiannik, pitsaassutsimik, inuit peqqissusiannik, peqqinnissaqarfimmi malittarisassanik, ani-ngaasaqarnikkut pissutsinik kiisalu sulisutigut atuisutigullu pissutsinik ilisimasaqartut. Nunatta Nakorsa-anera Peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiinni aalajangersimasumik ilaasortaassaaq. Ilaasortat sinneri Peqqissutsimut Naalakkersuisumit/Naalakkersuisunit toqqarneqassapput, taakku aamma siulittaasumik toqqaasarlutik. Siulittaasoqarfik peqqinnissaqarfimmi qanoq issuseq pillugu ukiumoortumik nalunaaru-siortarnissami akisussaassaaq.

Siulittaasoqarfiup saniatigut Peqqinnissaq pillugu siunnersuisoqatigiit soqutigisaqatigiit kattuffiinit, napparsisumut suliniaqatigiiffiinit, kommuninit, Naalakkersuisut allaffeqarfiannit ilisimatusarfinniit qulit tikillugit ilaasortaqaassaaq. Ilaatigut siulittaasoqarfimmiit ukiumoortumik nalunaarusiaq oqalligisassa-vaat, siulittaasoqarfilli inaarutaasumik akisussaassalluni.

Kapitali 3. Ataatsimiititaliarsuup sulineranut tunngavissat najoqqutarineqartussallu

Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik tatisimaneqarpoq. Inuiaqatigiinni atugarissaarnikkut inuuniarnikkullu pitsaannerusunik atugassaqaalerneq ilutigalugu innuttaasut peqqinnissaqarfiup sullissineranut kissaataat naatsorsuutigisaallu annertusiartorput. Innuttaasut katitigaanikkut ineriartornerat ukiuni qulikkaani tul-liuttuni utoqqarnik amerlanerulersunik inuussutissarsiorsinnaasunillu ikinnerulersunik kinguneqartussaa-voq. Peqqinnissaqarfimmi sulisussanik sulisussarsiorarneq sulisoqaannarniarnerlu nunanut allanut sak-kortuumik unammillernikkut pivoq, ikittuinnaat Kalaallit Nunaanni peqqinnissamut tunngasunik ilinniarnerniit soraarummeertarput - Danmarkimilu ilinniarsimasut ikittuinnaat peqqinnissaqarfimmi ullumikkut siu-nissamilu ungasinnerusumi pisariaqartitsinerit piareersimaffiginarlugit nunatsinnut utertarlutik. Nunat-sinni ungasissutsit innuttaasullu katitigaanerit, peqqinnissaqarfimmi suliarittarnerit immikkut sulias-sat ilaat ukiuni 10-15-ini tulluuttuni peqqinnissakkut paaqutaqarnikkullu tunngasutigut innuttaasunik sul-lissiniarnermut tunngatillugu aningaasartuuteqarnerulernermik sulisussanilu pisinnaasalinnik pisariaqar-titsinerulernermik kinguneqartussaapput.

Kalaallit Nunaanni peqqinnissamut immikkoortoq tunngaviusutigut arlalinnik piumasaqarfivoq, tamakkulu assersuutigalugu Danmarkimi peqqinnissaqarfimmut assersuullugu ineriartortitsinissamut sunniuteqar-luarnerunissamullu periarfissanik unammillernartoqarlutillu ajornarnerulersitsisarput. Taamaattumik Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup annerusumik atugassaritanik taakkuninnga, taakkunanilu ajoqu-taasut minnerpaaffianiitinnarlugit, naleqqussaanissanik iluatsitsinissaa pingaaruteqarpoq. Tunngaviusu-mik atugassarititat pingasut qitiulluinnartut assersuutissat ukuupput:

- Nuna isorartooq siamasissunik inoqarfilik mikisorpassuarnillu nunaqarfilik sulliffiususaaq.
- Arlariinnik oqaaseqartussaaneq, tassani peqqinnissaqarfiup ilumini attaveqartarnikkut oqaatsit atu-gai sulisussanik immikkut ilisimasalinnik pisarialimmik sulisussarsiorarneq pissutigalugu amerlaner-tigut danskisut ingerlanneqartarlutik, innuttaasullu kalaallisut sullinneqarnissaminut piumasaqarsin-naanerit soorunami ilaalluni. Sulisussanik amigaateqartarneq, avataaniillu sulisussanik piukkunnaati-linnik sulisussarsiorarnermut pisariaqartitsiuarneq peqqinnissaqarfiup ukiorpassuarni unammilligas-sarisimavaa annerpaaq.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup sulinermini ilaatigut tunngaviusumik atugassarititat qitiulluin-nartut tamakku aqqiiviginissaannut tapeeqataaniarneq pingartissimavaa, tamakkulu tunngaviatigut al-lanngortinneqarsinnaanngillat isummerfigisariaqarlutilli.

Tassunga ilaatillugu peqqinnissaqarfik siunissami makku malillugit ilusilersuinissaminut periarfissaqarpoq:

- nunap pissusaatigut aporfissat annikinnerulissapput - soorlu napparsimasut sullinneqarnerat pillugit qarasaasiaq atorlugu nakorsiartitsisarnerit kommuninillu suleqateqarnerit iluanni.
- Tamakkiisumik isumannaatsumillu suliaritinnissat angusinnaaniarlugit peqqinnissaqarfimmi sulisut napparsimasullu akornanni pitsaasumik attaveqartarnerup qulakkeernissaa assut maluginiagaavoq. Pitsaasumik oqalutseqartarneq atuisunillu peqataatitsisarnerit pingartinnerunerisigut peqqinnis-saqarfimmik paatsooqatigiinnerit naammaginnginnerillu annikillisinneqarsinnaapput.
- Sulisussarsiorarnermut, sulisunik kalaaliunerusunik ilinniarsimasunik periarfissaqartitsinerit aam-malu sulisoqaannarniarnerunissamut atortussanut pitsaannerusunik atugassarititanik nutaanik qitiu-titsisoqarlunilu pingartitsisoqarpoq.

Peqqinnissaqarfiup siunissami ataasiakkaanut inuiaqatigiinnullu iluaqutaasussamik sullissinermik eqqor-tumik piffissami eqqortumi sumiiffimmilu eqqortumi sullissiniarnissaani toqqakkanik pingartitanillu arla-linnik aalajangiisoqartussaaavoq, taakkunanilu peqqinnissaqarfiup sullissinissanik suliaritinnissanillu innut-taasut kissaatigisaannik naatsorsuutigisaannillu suliaqarnissaanut tunngavissat pisariaqartinneqartut

qulakkeerneqassapput. Isumaliutissiisummi uani Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq arlalinnik innersuussuteqarpoq, tamakkulu peqqinnissaqarfiup massakut aaqqissuussaanerata pitsanngorsaaffiginnaanut kiisalu siunissami pitsanngorsaatisaanut naleqqanik pilersitsinissamut tunngavissanik pilersitsiffiusinnaapput. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup ilisimavaa peqqinnissaqarfiup neqeroorutai nunami pissutsinik, innuttaasut amerlassusaannik immikkut ilisimasaqalernissamut killeqartitsisunik kiisalu naalakkersuinikkut aningaasaqarnikkut killiliussanik aalajangersarneqartunik killeqartitsisunik peqqinnissaqarfik neqeroortartoq.

Suliniutissanik ajornaatsunik siuliani ajornartorsiutinut taaneqartunut imaaliiallaannaq aaqqiissutaasinnaasunik nassaassaqqanngilaq. Siunissami peqqinnissaqarfik pillugu oqallinnerit pisunik pissusiviusunik tunngaveqartariaqarput, pisuusaartitsinernillu tunngaveqartariaqaratik.

Unammilligassat siumut isigisumik aaqqissuulluakkamillu piareersimaffiginerisigut aaqqiissutissanik peqqinnissaqarfiup siunissami tunngavigisinnaasaannik nassaarniarnissaq periarfissaavoq. Isumassarsiorluni eqqarsarneq, peqqinnissaq pillugu teknologii nutaaq, pinaveersaartitsinerup peqqinnissamillu siuarsaanerit ukkutarineqarnerunerat, nunanut allanut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit nutartikkat aamma sulissarsior tarnermut periarfissat pitsaannerusut suliaasaqarfinnut peqqinnissaqarfimmut tatisimanninnerup kivitsiviunissaanut piukkunnaatilinnik imallit, tamannalu aqqutigalugu peqqinnissaqarfimmi sulisut napparsimasunut qanigisaasunullu atugassarititat pitsaasut qularnaatsullu assersuutissaapput ataasiakkaat.

3.1 Peqqinnissamut ataatsimut akisussaassuseqarneq

Innuttaasut peqqissusaat peqqinnissaqarfiup kisimiilluni isumagisinnaanngilai siursaaffiginnaanagillu. Inuiaqatigiinni peqqittuni innuttaasut namminneq peqqissuserminnut akisusaanissaat pingaaruteqarpoq. Inooriaatsimiit tulluartaumik peqqinnissaqarfiup sullissineranik atuilernissaq. Napparsimasut peqqinnissaqarfimmi sulisut akornanni ataatsimut paasinnittoqarnissaa naatsorsuutigisaqarnissarlugu angusinnaanilugit Peqqinnissaqarfiup napparsimasut sumiiffianni naapittariaqarpai, innuttaasullu namminneq peqqissutsiminnut aalajangiiniarneranni peqataatittarlugit.

Pinaveersaartitsiniarnermut peqqinnissamillu siursaaniissamut sunniuteqarluartumik politikeqassappat inuiaqatigiinni sullissisut amerlanerpaartaasa akornanni suliaasaqarfiit assigiinngitsut aqqutigalugit nammineerluni anguniagaqarfiusumillu suliniuteqarnissaq aamma pisariaqartinneqarpoq. Assersuuteqassagaanni illup ilua atoruminartuussappat piumasarineqarpoq inissiat suliffiillu tamanna siunertaralugu sanaeqartarnissaat iluarsartuuttarnissaallu. Inuussutissat isumannaatsuunissaannut nakkutiginninnermi nerisassatut nioqutissat peqqinnartuunissaat minguitsuunissaallu pisariaqarpoq. Nerisassat timigissartarnerlu pillugit ilinniarnaq ilisimasaqalernissarlugu inuunermi ileqqutigut nappaatit pinaveersaartinnissaannut tapeeqataapput. Inunnik isumaginnittoqarfik ingerlalluortoq ilaqutariinnut peqqittunut meeqqallu peroriartornissaannut atugassarititanik pitsaasunik tapersersuivoq. Assersuutissat amerlapput, tassanilu erseqqissarneqarpoq peqqissuseq ataatsimut suliaasaammatt inuiaqatigiinni sumiikkaluaraanniluunniit.

Peqqinnissaqarfimmi suliaritereernerup kingorna napparsimasut ilaat kommunit iluanni ingerlaqqinnissanut nuuttarput. Imaassinnaavoq innuttaasoq utoqqaanerusoq siffissamigut suliaritereerluni utoqqaat iluannut utertussaq imaluunniit inuusuttoq tarnimigut napparsimavoq immikkut inissiami najugaqarfilik. Suliani taamaattuni peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni ersarissumik akisussaanerit agguataarnerisigut suleqatigiinneq ingerlalluortoq innuttaasut eqqortumik, piffissamilu eqqortumi, ikiorneqarnissaannut pingaarluinnartuuvoq. Kommunittaaq illoqarfiup iluata illoqarfittut pilersaarusiornissaani ilusilersornissaanilu peqqinnissaq ilanngullugu eqqarsaatigisariaqarpaat.

Peqqinnissaqarfiup anguniagaa, takorluugaa naleqartitaalu

Peqqinnissaqarfiup sullissineri pillugit Inatsisartut peqqussutaanni 1997-imeersumi peqqinnissaqarfiup sulinnissaani suliaasat pingaarnerpaat tunngaviusumillu siunertarineqartut imatut oqaatigineqarput: "innuttaasut peqqissusaat siursaaffigineqassasoq, nappaatit nappaatinullu assingusut pitsaaliornissaat kiisalu inuit nappaatillit assingusunillu nappaatillit suliarisarnissaat paaqqutarisarnissaallu. *Piareersaanermi sumi najugaqarneq apeqquataatinnaq peqqinnissaqarfiup sulinermini peqqinnissaqarfiup sullissineranut assi-*

*giimmik isersinnaanissaq anguniassagaa.*² Matumani suliassat pisarneq malillugu peqqinnissaqarfimmut attuumassutillit pingaartinneqarput, soorlu misissuinerit suliaritinnerillu, kisiannili aamma suliassat mas-sakkut annerusumik oqartussat allat suleqatigalugit isumagineqartut pineqarlutik, soorlu pinaveersaartit-sinerit napparsimasoqarneranilu paaqqutarinninnerit. Ilanngullugu erseqqissarneqarpoq nunatsinni innut-taasut tamarmik peqqinnissaqarfimmi assigiimmik sullinneqarsinnaasariaqartut.

Peqqinnissaqarfiup tunngavissanut peqqinnissaqarfimmi sulinerit tapersersuisussanut ineriartortitsi-sussanullu naleraqarnissaq takorluugaraa. *Peqqinnissaqarfimmut tunngatillugu takorluugaq tassaavoq: "peqqinnissaqarfik innuttaasut, sullitat, napparsimasut sullissisullu allat, minnerunngitsumillu politikerit immikkoortullu allat, suleqatigalugit peqqinnissaqarfiussaaq akisussaassusilik ineriartortitsiffiusorlu", peqatigitillugulu nukissat pigineqartut pitsaanerpaamik atussallugit.* Takorluugaqarnermi ilaatigut sunniu-taassapput:

- Pinaveersaartitsinerni suliaritinnernilu innuttaasut peqataatittarnissaasa ukkarineqarnissaa aammalu piumassutsimik suleqatigiiffiit inuussutissarsiortullu eqqarsaatinut ilanngullugit.
- Imminut isumassuinerit paasinninnerup siuarsarnissaa
- Sapinngisamik amerlanerpaanut anngussinnaajumalluni ilisimasat teknologiikkullu isumalluutit nutaanerpaat atorneqassasut

Peqqinnissaqarfiup tamatuma saniatigut isumassuineq, tatiginninneq, ataqqinninneq suliatigullu ilisimasa-qarneq pingaartitatut pingaarnertut sisamaasutut nassuiaaffigai, tamakkulu peqqinnissaqarfiup aqqissu-gaananerit tapersersuissapput.

3.2 Akuliutinnginnissamut tunngavik

Peqqinnissaqarfiup pingaarnertigut tulluurtumik aqutsiviginissaanut toqqammavissaq Peqqinnissaq pil-lugu Ataatsimiititaliarsuaq isumaa malillugu tassaassaaq tamanna tunngavissat immikkuullarissut eqqar-saatigilluakkallu tunngavigalugit pisassasoq, tamakkulu politikikkut pisariaqarpallu ataatsimut peqqin-nissaq pillugu inatsimmi akuersissutigineqarsimassapput allanneqarsimassallutillu. Tamanna Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmut politikikkut tunngavissusaavoq.

Akerlianik ulluinnarni ingerlaavartumik aqutsineq ingerlatsinerlu ataatsimut politikikkut piffissamut qa-ninnermut aalajangiinerit inernerissanngilaat, soorluttaarlu peqataatitsisarneq ingerlaavartumik ingerlat-sinerit politikikkut apeqqutaassanngitsoq. Aatsaat taamatut malitassaarneq malikkaanni ineriartortit-sinerup ingerlaavartumillu ingerlatsinerup samivissaa tunngavissanut piumasarineqartunullu politikikkut aalajangersarneqartunut naapertuut toq qulakkeerneqarsinnaavoq.

3.3 Ullutsinni peqqinnissaqarfik

Peqqinnissaqarfik nutaaliaasoq aqutsinissamut sunniuteqarluartumut pisunullu aalajangersimasunut, anguniagaqarfiusumik immikkut ilisimasaqalernissamut, pisumi aalajangersimasumi napparsimasut peqa-taatittarnissaannut, suliatigut ineriartortitsiffiusumik ilisimasaqalernissamut allarpassuarnullu tunngatil-lugu suleqatigiiffiit assigiinngitsut aqqutigalugit annertuunik piumasaqarfivoq. Taamaammat peqqinnis-saqarfik ullutsinni ingerlalluortoq uninngaannanngisaannarpoq. Ilaatigut naatsorsuutigisat piumanerillu annertusiartuinnartut, ilaatigullu peqqinnissaqarfiup suliassaasa suliarsarnissaannut tunngatillugu tun-ngavissat naatsorsuutigisallu allanngortut suliarsarnissaat, piareersimaffiginarlugit naleqqussaanerit ineriartortitsinerillu ingerlaavartumik ingerlanneqartassapput.

Kalaallit Nunaanni inuttussutsip kingunerisarpaa peqqinnissaqarfiup nammieerluni suliaritinnissanik im-mikkut suliassanik tamanik suliaqarsinnaanissaa isumagineqarsinnaanngimmat imaluunniit suliaqarsinnaa-nissaa naatsorsuutigineqarsinnaanngimmat. Nunani allani suliaritinnissanik neqeroorsinnaanermut pisa-riaqartitsisoqartuutaassavoq, pingaartumik Danmarkimi. Peqatigitillugu suliaritinnissat immikkut suliari-

² Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 6. november 1997-imeersoq.

sassat sinneruttut Nuummi nuna tamakkerlugu napparsimmavimmi suliarineqartartussaassapput. Taa-maammat nalinginnaasunik nakorsaatinut immikkut ilisimasallit peqqissaaveqarfinni tallimaasuni peqqinnissaqarfiup sullissinerisa ingerlaannarnissaannut qitiulluinnarput. Napparsimasup siullermik peqqinnissaqarfimmik naapitsineraniit immikkut ilisimasalimmut innersuunneqarnissaa tikillugu napparsimasumik pitsaasumik sullissinissat, kingornagullu suussusersinernik, suliaritinnernik malitseqartitsinernillu kinguneqartut, periuserineqartumi tassani pisariaqanngitsumik utaqqinani ingerlasinnaasariaqarput, tassanimi amerlasoorpassuariarluni napparsimasup katsorsaasullu akornanni timikkut ungasinnerujussuit naapitassaasarmata.

Peqqinnissaqarfimmi akileraartartunit aningaasaliiffiusumi aningaasanut killiliussat politikikkut pingaarnersuinerit pingaarnert apeqqutaasarpot. Taamaattumik sullissinissaq aningaasatigut killiliunneqartut paasineqartut iluanni tunniunneqarsinnaasoq pillugu innuttaasunut naalakkersuinnermillu suliaqartunut attaveqartarnermi Peqqinnissaqarfik ersarissuusariaqarpoq. Peqatigitillugulu peqqinnissaqarfik naatsorsuutigisanut annertusiartuinnartunut malinnissinnaassappat politikerit akissussaasut, taamaasillunilu aningaasat pisariaqartinneqartut tunniunniissaannut, pingaarnersuiisariaqarput aningaasallu pisariaqartinneqartut atortumut ingerlateqqillugit. Innuttaasut utoqqaliartortut peqqinnissaqarfiullu sullissineranut naatsorsuutigisat annertusiartuinnartut aningaasaliisarnikkut ataatsimut tatisimaneqarnerat pissutaalluni suleriaatsit sulisunillu atuinerit tamakkiisunngortinnissaannut peqqinnissaqarfimmi sulisut ingerlaavartumik sulisarnissaannut tamanna piumasaqaataavoq.

Sullissineri pinaveersaartitsiffiusumi suliaritiffiusumilu eqqortumik sullissineq napparsimasup pisariaqartitaasa, nunatsinni piffiit akornanni ungasinnerujussuit, suliaritinnissamut periarfissat aammalu inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut killiliussat akornanni uuttortaajuarneruvoq. Napparsimasut angerlarsimaffigalugu najugarisamiit napparsimmavimmut/peqqissaaveqarfimmut suliaritiffissamut angallannerannut - peqqinnissaqarfiup aningaasaqarneranut, kisiannili aamma napparsimasunut imminermut atugarisatik sungiusimasatik, ilaquuttatik suliffitsillu qimallugit suliaritikkiartortariaqartunut, atasumik annertuumik aningaasartuuteqartoqarpoq. Taamaammat peqqinnissaqarfimmi sullissinerit aningaasaqarnikkut aamma sulisoqarnikkut piginnaasaqarnikkullu sapinngisamik illersorneqarsinnaasumillu napparsimasup nammineerluni avatangiiserisaata qanittuani sapinngisamik siusissukkut tunniunneqartariaqarput. Napparsimasup napparsimmavimmut anginerusumut angallannissaa pisariaqarsimappat peqqinnissaqarfik pisariaqanngitsumik kiguartitsinani tamanna aaqqissuuttariaqarpaa, taamaaliornikkut sulinerup piareersarnissaani suliarineranilu innuttaasut sumi najugaqarnerat apeqqutaatinnagu peqqinnissaqarfiup sullissineranut assigiimmik isersinnaaneq anguniarneqassammat.

Innuttaasut tamarmik ulloq unnuarlu naallugu peqqinnissaqarfimmi sullissisumut ilisimasalimmut toqqaanartumik isersinnaanissaat, soorlu oqarasuaat imaluunniit qarasaasiakkut nakorsartitsineq aqqutigalugit, qulakkeerniarlugu Peqqinnissaqarfik siunniussaqaassaaq. Taamaammallu qarasaasiaq atorlugu nakorsaa-sersuinnikkut aaqqiissutissat nunatsinni sumi najugaqarneq apeqqutaatinnagu innuttaasunut tamanut assigiinnerusumik peqqinnissaqarfimmi sullissinerit isersinnaanissanut aammalu peqqinnissaqarfimmi pisinnaasat sulisoqarnikkullu isumalluutit pitsaannerusumik atortarnissaannut tunngapput.

Peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinnerq 2010-meersoq ullumikkut kalaallit peqqinnissaqarfiannik tunngaviliisuuvuq. Najugaqariaatsinut, innuttaasut peqqissuunissaannut, ilinniarnikkut qaffasissutsimut, sulisussarsiortarnermut ajornartorsiutinut allanullu tunngatillugu unammisassat qitiulluinnartut piareersimaffiginiarlugit tamakkiisumik isiginninneq atorlugu aammalu suliasat suliarisarnissaannut tulluurtumik pilersaarusiornissamut tunngavissaqarnissaaq anguniarlugu aamma tamakkiisumik isiginnilluni isiginninnissaq anguniarlugu innuttaasunut qanilluni peqqinnissaqarfimmi sullissinerit pingaarnert pitsaangorsaafiginissaat aaqqissuusseqqinnermi anguniagaasimavoq. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutai ilaatigut unammilligassanut qangaanerusoq aaqqissuusseqqinnermi suliasatut anguniarsimasunut sulilu naleqqusnaanissanik pingaarnersuiuinissanillu nutaanik piumasaqarfiusunut tunngapput. Ataatsimiititaliarsuup innersuussutai taamaalillutik peqqinnissaqarfimmut suliasaqarfimmi inatsisinut atuuttunut, aningaasaqarnikkut killiliussanut aammalu kommissoriامي qitiutinneqartut politikikkut nassuiaaffiginissaannut misissoqqissaarnissaannullu assersuutaassapput.

Ataasimut qiviassagaanni Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq tamanna aallaavigalugu tunngavigneqartut anguniagassallu tullinnguuttut inerniliinert, allanut assersuussinert aammalu isumaliutissiis-

- Innersuussutit suliatigut ilisimasaqarfigilluartaqarput.
- Innersuussutit peqqinnissaqarfimmik ataatsimut pitsaanerusumut qajannaannerusumullu atorineqassapput
- Innersuussutigineqartut innuttaasut peqqinnerminnut namminneerlutik akisussaassuseqarnissaannut arlaatigut qulakkeerinnissapput, suliaritinnissanullu aalajangiinernut peqataatittarlugit.
- Innersuussutigineqartut piffissap ingerlanerani pisariaqarfiatigut peqqinnissaqarfiup nammineq sinaakkutaanik qaangiisinnapput, taamaasillutillu innuttaasunut tunngatillugu peqqinnissakkut sunniutaasussat kissaataasut anguniarlugit immikkoortortani allani piumasaqartoqarsinnaassalluni.
- Innersuussutit piffissamut qaninnermut ungasinnerusumullu siunnersuutini akorneqassapput.
- Innersuussutit aningaasaqarniarnikkut illersorneqarsinnaassapput, sulisoqarniarnikkullu piviusorsior-tumik suliarineqarsinnaassallutik, matumanilu killilersuutit tamakku nassaassaasimangippata suut kissaataasinnaanersut aallaaviginagit.
- Innersuussutini innuttaasunut suliaritinnissamut periarfissaqartitsinnermut kissaatigineqartumut qulakkeerinninnissaq aallaavigineqassaaq - piffimmi sulisoqarniarnissaq aalajangersimasoq pisaria-qartinneqartariaqarnani.
- Innersuussutini peqqinnissaqarfiup innuttaasunik nunap immikkoortuini sumi naapitsisarnera, kulturikkut oqaatsitigullu inissisimanera, aallaavigineqartassapput.
- Innersuussutit sulinermi piviusunngortinneqarsinnaasariaqarput, kisiannili piffissap ilaani inatsisinik allannguinerik Nunattalu avataani suliaritinnissamut neqeroorutini atuinnissani tamanna pisariaqar-titsiffiussaaq, matumani peqqinnissakkut sulinerit aningaasaqarnikkullu nalilersuinerit aallaavigalugit tulluarnepaatut isigineqarfianni.
- Innersuussutini peqqinnissaqarfimmut aningaasatigut killiliussat, peqqinnissami politikikkut kissaatit pingaarnerit aammalu suliaasaqarfimmi suliniuteqarnerup naatsorsuutigisatut sunniutaasut akornanni annerusumik takunnissinnaanissaq tunngavigineqassaaq.

Kapitali 4.

Innuttaasut peqqissusaat, peqqissutsikkut assigiinngisuseq, nappaataasartut innuttaasullu ineriartornerat

Kapitalimi immikkoortut pingaarnert:

- Peqqissuseq inuunerup pitsaassusaanut tunngavoq - peqqissusermut tunngaannarnani
- Innuttaasut namminneerlutik peqqissutsimut naliliiffiginerat 1993-ip kingorna ajorsiorsimavoq, 2018-imili allanngorarfiusimalluni.
- Innuttaasut 2005-2010-mit 2018-imut misissuiffigineranni innuttaasut peqqissusaat tallimariarluni pitsanngoriartorfiusimasoq inuit peqqissusaannut takussutissami paasinarsisimavoq, tallimat ajortierarfiusimapput, arfinillilu allanngorsimanatik.
- Kalaallit Nunaanni agguaqatigiissillugu inuuffiusartoq arnanut tunngatillugu ukiut sisamat missaannik, angutinullu tunngatillugu ukiunik tallimanik qaffariarfiulluni ukiuni kingullerni qulikkaartuni kingullerni qaffakkiartorsimavoq, maannalu arnanut tunngatillugu ukiunut 73-inut, angutinullu tunngatillugu 69-inut anngussimalluni.
- Peqqissutsimi assigiinngissutsip annertussusaa qaffakkiartorpoq
- Ukiut ingerlaneranni kræftertarneq toqussutaanerpaasarsimavoq, uummatikkullu nappaatit tulluulutik. Imminut toquttarneq pingajuulluni toqunermut pissutaasarpog, inuunermillu sivikillisaataanerpaasarluni. Ajunaartarnerit aamma initupput.
- Inuiaqatigiit ineriartorfiunerat sukkornerit, KOL-it nappaatillu inuulluataarnermut tunngasut allat malunnartumik qaffakkiartorfiunerannik kinguneqartuartaasavoq.
- Naartuersittarnerit amerlassusaat ukioqatigiinni tamani qaffasissorujussuuvog.
- Syfilisimik nappaatit kinguaassiuutitigullu nappaatit allat amerlassusaat ernumanartumik ineriartorfiupput.
- Innuttaasut utoqqaliartornerat peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit qaffanneqarnerannik aammalu kommunini peqqinnissaqarfimmilu sulisunik pisariaqartitsilernermik kinguneqartuartaasavoq. Qaffakkiartorneq qanoq annertutigiumaarnersoq nalilissallugu oqaatigiuminaappog.

4.1 Peqqissuseq qanoq issutsimut tunngaannarnani aamma inuunerup pitsaassusaanut tunngavoq

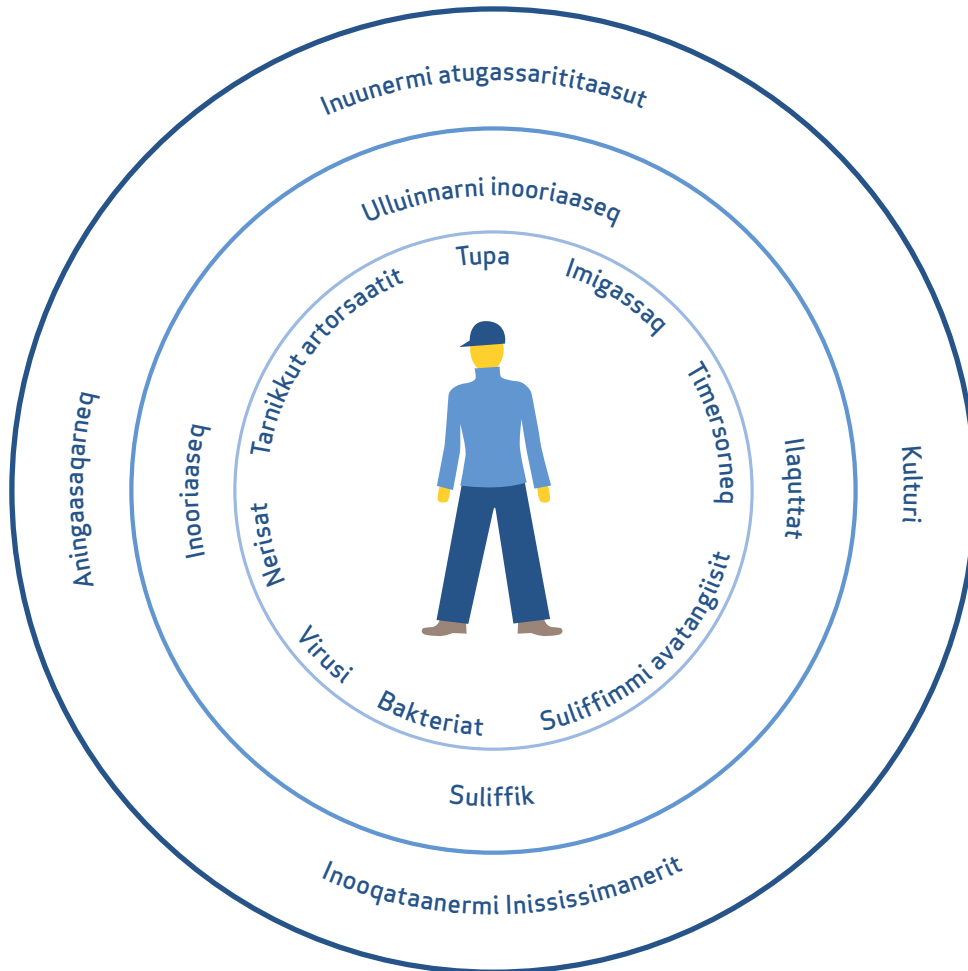
Peqqissuseq amerlanertigut timikkut, tarnikkut inooqataanikkullu ilorrisimaarnissatsinnut attuumassuteqarpoq. Taamatut peqqissutsimut paasinnittaaseqarneq WHO-p 1948-mi nassuiaataanik aallaaveqarpoq: *Peqqissuseq nappaatinik sanngiilliartornernillu peqannginnermut tunngaannarnani timikkut, tarnikkut inuuniarnikkullu ilorrisimaarnissamut tamakkiisumik killiffiuvoq.*

Matumani erseqqissarneqarpoq peqqissuseq napparsimanermut tunngassuteqaannanngitsoq, tamannali aamma taaneqarpoq. Taamaammat peqqissutsikkut oqariartaaseq pitsaasoq matumani pineqarpoq: *Peqqissuseq tassaavoq taaguut pitsaasoq inooqataanikkut inuttullu isumalluutinin kiisalu timikkut piginnaasanik erseqqissaasoq.* WHO aamma oqarpoq peqqinneq inuunermi anguniagaanani ulluinnarni *isumalluutaasoq.*

WHO-p peqqissuseq pillugu taaguutaanik akerliliisartut ilaat oqartarput taama siammasitsigisumik paasinittaaseqarnermi inuunerup pitsaassusaa eqqarsaatigalugu amigaatit atugassatut peqqissumillu inuunermi inuttut unammilligassat ilaattut isiginagit nappaatinngortinneqaratarsinnaasut peqqinnissaqarfimmit isumagineqartussat.

Peqqissuttip ilorrisimaarnermut, atugarissaarnermut inuunerullu pitsaassusaanut atanera qularutissaanngilaq. Taamaattumik inuiaqatigiinni inooqataanikkut, aningaasaqarnikkut kulturikkullu atugarineqartut inuit peqqissusiannut qanorlu issutsumik paasinninnerannut pingaaruteqartut nalinginnaasumik aallaavigineqartarpoq. Tamanna takussutissiaq 4.1-imi takutinneqarpoq.

Takussutissiaq 4.1: Peqqinneq inooqataanermut ataqatigiissillugu.

Takussutissiaq Peqqinneq napparsimaqajaanerullu ataatsimut inooqataanermut ataqatigiissillugu.

Takussutissiaq peqqaniippoq inuk qanoq issutsuminut sunniuteqartunik timikkut kingornussaqaarsimasoq periarternermigullu pissuseqalersimasoq.

Matumani inuup timikkut tarnikkullu pissusia eqqaaneqarsinnaavoq, tassa qajannassusia nanertuutinillu naamaginnilluni atuisinnaassusia.

- Inuup eqqaani ammalortumi ilorlarmiipput pissutsit arlallit qanoq issutsumut toqqaannartumik sunniuteqartartut, assersuutigalugu tupa, imigassaq aalakoornartoq, nerisat tarnikkullu artorsaataasut.
- Ammalortup tulliani takutinneqarpoq ulluinnarni inuuneq, tassa inuup sulilluni inuunera, ineqarneq, ilaqtariit ilusaat, inooqataanermi attavigineqartartut, soqutigisat ileqqullu.
- Ammalortumi avallermiipput inuiaqatigiit pissutigalugit inuunermi atukkat imaluunniit inuiaqatigiinni inuup periarfissaanut sinaakkusiussat.

Immikkoortut taakku tamarmik ulluinnarni avatangiisitsinniipput qanoq annertutigisumik nappaateqalersitsinnaasunik toqqaannartumik eqqugaasarnitsinnut aalajangiisuusut.

Immikkoortut arfineq-pingasut taakkua najoqqutamiiittut, assersuutigalugu inuiaqatigiinni kulturi aningaasaqarnerlu, inuttut ataasiakkaatut sunniuteqarfigingaarsinnaanngilavut, immikkoortulli allat assersuuti-

galugu tupamik imigassamillu aalakoornartumik atuinerput inuttut toqqaanitsinnut tunnganerupput. Taa-maammatt takussutissiami innuttaasut peqqissusaat inuiaqatigiinni pissutsinik sunnerneqartartoq, kisiannili aamma innuttaasup nammineerluni iliuutsini aqqutigalugit peqqissutsiminik sunniiniarnissamut periarfissaqarnera, takutinneqarpoq.

Peqqinnermik paasinninnermi ilaasa ukkatarinerusarpaat inuit innuttaasunilu eqimattat inuunermi atukkanik pingaartitanillu allaanerusunik atugaqarlutik assigiinngitsunik inuuneqartut taamaattumillu peqqinneq pitsaasumillu inuuneq pillugit aamma assigiinngitsunik isiginnittaaseqartut. Tamannali takussutissiami takutinneqanngilaq, tassani peqqinnissaq peqqissutsimut taamaallaat paasineqartarluni, tassanilu inuit ataasiakkaat iliuuseqarnissaminnut periarfissaat pingaarnertut sammineqartutut isikkoqarunarmat. Ammalortumili qullermi inuiaqatigiinni pissutsit aalajangersimasut annerusumik uparuarneqarput.

4.1.1. Peqqissutsikkut qanoq inneq

Napparsimaqqajaaneq ajornanngitsumik uuttorneqarsinnaasoq peqqinnerup uuttornissaa ilungersunarneruvoq.

Immersugassatigit apersuilluni misissuineri nalinginnaasuvoq akissuteqartussat qanoq innerminnik nalileeqquneqartarnerat. Peqqinnermi suna pineqartarneris paasissallugu allanneqartutigit ikiuutissaqanngilaq. Tassa inuup pineqartup qanoq issutsimik paasinnittarnera akissutini apeqqutaasarpoq.

Peqqissuseq nammineerluni naliligaq anguniagassaavoq ilisimatuussutsikkut sulineri nalinginnaasumik soqutigineqalersimasooq. Oqariartaatsimi pitsaasutisooq tassaaavoq peqqissuseq nappaateqannginnermut assinganik paasinninnerussanngimmat. Taamaakkaluartoq akissuteqartut peqqissuseq pinnagu peqqinnissamut qanoq isumaqarnertik isummerfigisinnaassagaat akerliliffigineqarsinnaavoq, tassalu peqqissutisip peqqinnissamut assersuunnissaa navianartorsiulissammat.

Ulloq manna tikillugu nuna tamakkerlugu innuttaasunik misissuineri tallimaasuni imatut aperisoqartarsimavoq:

Peqqissutsit ataatsimut isigalugu qanoq issoraajuk?

- Ajunngilluinnarpoq
- Ajunngeqaaq
- Ajunngilaq
- Pitsaavallaanngilaq
- Ajorpoq

Inertera nalunaarsuiffimmi 4.1-imi takuneqarsinnaavoq.

Tabeli 4.1: Qanoq issutsip inuunerullu pitsaassusaata nammineq nalilerneqartarnerani ineriartorneq

Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannut takussutissat	1993	1999	2005	2014	2018
Qanoq issutsiminnik 'pitsaasutut' imaluunniit 'ajunngilluinnartutut' naliliisut amerlassusaat (%)	77,4	67,0	64,4	59,2	59,6
Pitsaasumik inuuneqartut amerlassusaat (%)	-	-	83,8	88,2	89,3

Paasisaqarfik: Innuttaasunik misissuineq 2018

Maluginiarnarpoq innuttaasut qanoq issutsiminnik nammineq naliliinerat 1993-imiilli ajornerulersimammat. 2018-imiilli allanngorpallaarsimanngilaq.

2005-imi tuluit periusaat (*Warwich-Edinburgh mental well being scale-mik taaneqartooq*) atorlugu apeqqutit arlallit tunngavigalugit inuunerup qanoq issusia uuttuiffigalugu aallartittoqarsimavoq, tassani inuunerup qanoq issusia apeqqutit 14-it aallaavigalugit takussutissatut uuttuiffigineqalersimalluni. 2005-imiit 2018-imut ineriartorneq pitsaasumik ingerlasimavoq, takuuk tabeli 4.1.

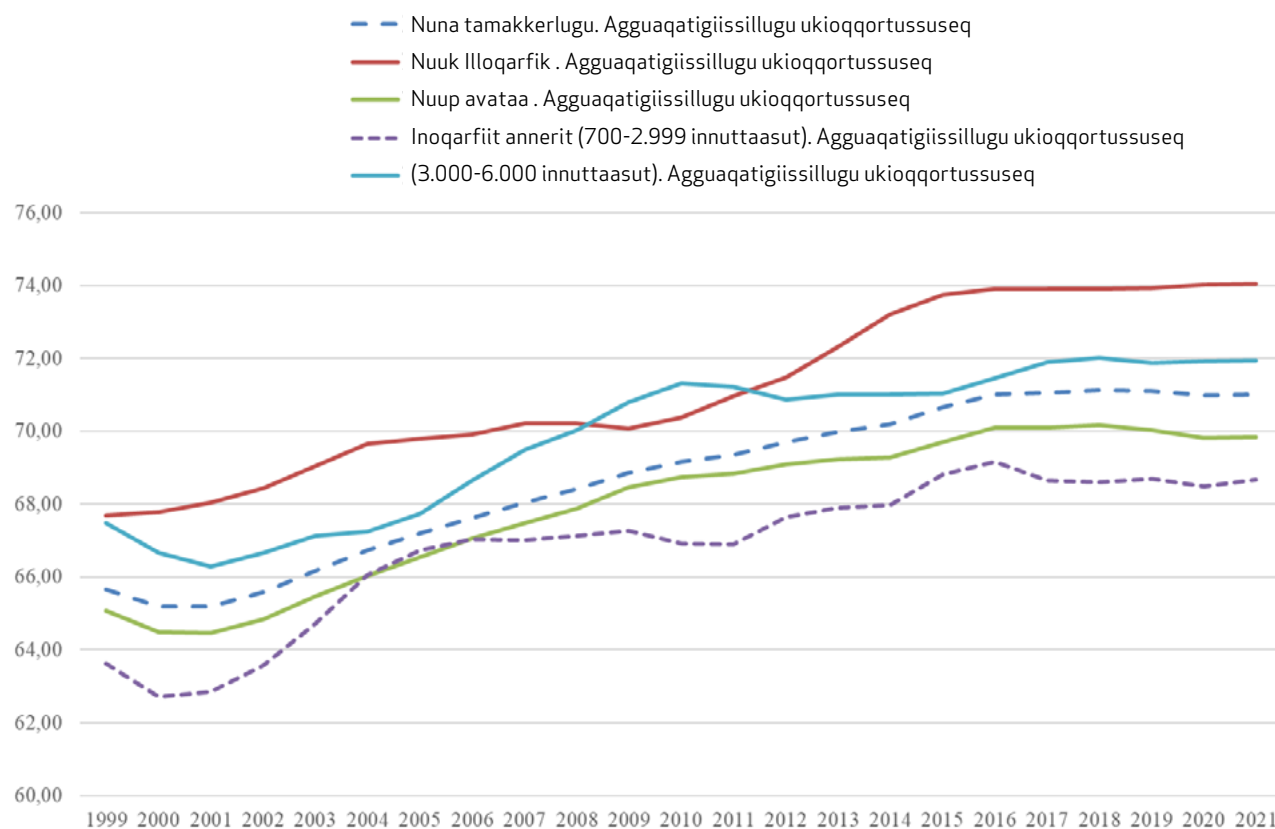
4.1.2 Aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut

Aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut ineriartorfiunerat inuunermi atukkanik, inooriaatsinik, inuunermik ingerlatseriaatsimik aammalu pitsaasumik inuuneqarnissamut paasinnittariaatsimik sunnerneqartarpoq. Tassunga ilaapput peqqinnissaqarfiup suliniutai ilaatigut meeraaqat toqusarnerannut kiisalu imminut toquttarnerit ajunaarnerillu akulikissusiisa ineriartornerannut ataqatigiissillugu. Allatut oqaatigalugu takussutissiaq 4.1-imi pissutsit ilarpassui pineqarput.

Kalaallit Nunaanni aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut ukiuni qulikkaarini kingullerni marlunni qaffakkiartorsimapput arnanut ukiut sisamat angutinullu ukiut tallimat missaannik (takussutissiaq 4.2) maannakkullu arnanut ukiut 73-it angutinullu ukiut 69-it anguneqarsimallutik. Pissutaaqataasut tassaapput anaanaasut meeraaqallu toqusarnerisa apparnerat taamatuttaaq nappaatit tunillaassortut, pingaartumik sakialluuttip, malitsigisaanik toqusoqartarnerata annertuumik apparnera. Kalaallit Nunaanni imminut toquttarnerit sulii qaffasissorujussuunerisa arnat angutillu aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffii annertuumik ajortumik sunnersimavai.

Takussutissiaq 4.2-mi takuneqarsinnaavoq nunap immikkoortuini aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut assigiinngitsorujussuusut, illoqarfimmi Nuummi qaffasinnerpaapput inoqarfiusunilu annerusuni appasinnerpaallutik. 2014-p missaaniit ikiliartortoqarneranut iluamik nassuiaatissaqanngilaq. Inoqarfinnut 700-t ataallugit innuttalinnut paasissutissaateqartoqanngilaq.

Takussutissiaq 4.2: 1999 – 2021 aggvaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut ineriartornerat, nuna tamakkerlugu nunallu immikkoortui toqqakkat

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, Kisitsisaataasivik, nalunaarsuiffik BEXBBDTB

4.1.3 Peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinngitsoqarnera³

Peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinnginnerit pilersarput inuiaqatigiinni inuuniarnikkut assigiinnginnerit peqqissutsimut tunngasuni takussutissaqaleraangata. Danskit Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiata inuiaqatigiinni inuuniarnikkut assigiinngissutit imatut nassuiaaffigai: *Peqqissutsikkut inuuniarnikkut assigiinnginneq peqqissutsip inuiaqatigiinni aqqissugaanermigut equngasumik agguataariffiusimaneranut taaguutaavoq. Tamanna isumaqarpoq inuuniarnikkut inissisimaneq innuttaasup inuuniarnikkut atugaanut peqqissusaanullu, timikkut tarnikkullu nappaatinut kiisalu agguaqatigiissillugu inuunerup sivilissusaanut pingaaruteqartoq.*⁴

Soorlu immikkoortumi uani takuneqarsinnaasoq peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinnginneq pingaaruteqarluni kalaallini inuiaqatigiinni inissisimasoq. Nalunaarusiami Statens Institut for Folkesundhed (SIF)-imeersumi, Social ulighed i sundhed i Grønland, 2023-mi marsimeersumi, takuneqarsinnaavoq siullermik 1993-imi innuttaasunik misissuinerup kingorna peqqissusermi inuuniarnikkut assigiinnginneq qaffakkiartorsimasoq. Ullumikkut innuttaasut akornanni aningaasaqarnikkut appasissumik qaffasissumillu inissisimanerni assigiinngitsorujussuarnik pisoqarfiuvoq, tassalu inuit peqqissusaannut tamanna unamminartorujussuummat. Inuuniarnikkut assigiinnginnerujussuit pingaartumik inoqarfinnut, ilinniarnernut sulinermullu attuumassuteqarput. Peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginneq ilaatigut tarnikkut ajortumik peqqissuseqarnikkut (imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnikkut, isummanik nanertisimanikkut il.il.) kiisalu peqqinnissakkut pissusissamisunnigitsumik pissusilersornikkut, soorlu pujortarnikkut, takussutissaqalertarpoq, ilaatigullu tassaniittarput inuit inuuniarnermi aningaasaqarnikkut ajortumik inissisimasut. Taa-maattorli Europami Amerikkamilu Avannarlarmi pissutsinut akerliusumik pualavallaalerarneq inunni inuuniarnermi aningaasaqarnikkut inissisimalluurtuni nassaassaannerusartoq.

Inuiaqatigiinni eqimattat peqqissutsikkut assigiinnginnerisa annertussusaa Inuuneritta III (Nunatsinni innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniut 2020-30) naapertorlugu nunatsinni innuttaasut peqqissusaannut takussutissatut toqqarneqarsimasut ilagaat.

4.1.3.1 Peqqissutsikkut inuuniarnikkut assigiinnginnerit pillugit kisitsisit toqqakkat

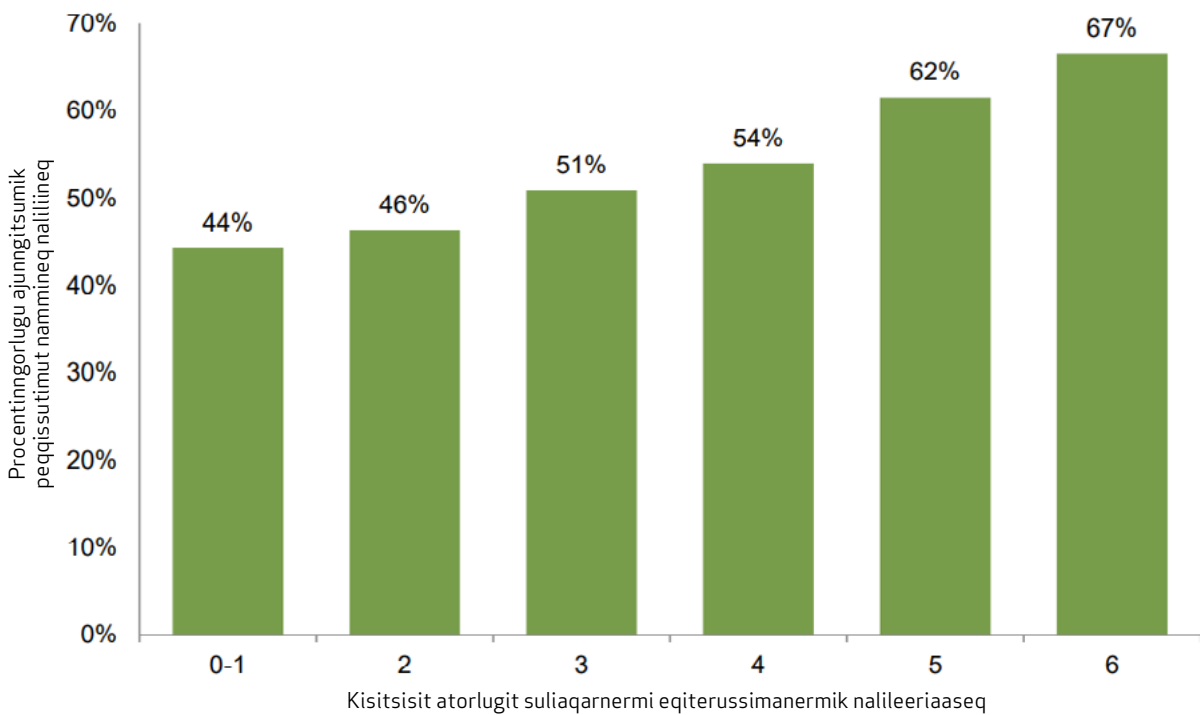
Inuiaqatigiinni eqimattat peqqissutsikkut qanoq issutsikkullu assigiinngissusaat nalunaarsuiffiit tabelit imaluunniit søjlediagrammit atorlugit sanillersuussinikkut uuttorneqarsinnaapput. Kisitsisit atorlugit suliaqarnermi eqiterussimanermik nalileeriaaseq atorineqartarpoq, tamatumani takuneqarsinnaasarpoq inuiaqatigiinni qanoq issuseq pissutsilluunniit qanoq issutsimut sunniuteqartut qanoq nikingatiginersut. Kisitsit minusitalik assigiinngitsoqarneranut takussutissaavoq. Nunatsinnut tunngatillugu immikkut maluginiarneqassaaq isorartussutit annertunerat oqaatsitigullu unammillernartut assigiinnginnissamik pilersitsisarmata. Inuiaqatigiinni inuuniarnikkut eqimattat/inissisimaffiit ilaatigut ilinniagaqarnermik atugarissaarnermullu takussutissanik uuttorneqartarput.

Qanoq issutsimik nammeneq naliliineq inooqataaniarnikkut aningaasaqarnikkullu eqimattaqatigiinni allanngorartarpoq. Takussutissiaq 4.3-mi qanoq issutsimik nammeneq naliliineq atugarissaarnermut takussutissamik taaneqartoq malillugu agguarneqarput. Atugarissaarnermut takussutissiaq atuineri iluaqutissat arfiniliusut (Video/DVD, qarasaasiaq, mikrobølgeovni, errorsivik errorsissullu aammalu internet) katinnerattut naatsorsorneqarpoq, inoqutigiilli ikittuinnaat 0-imik 1-imillu atuineri iluaqutissaqartarmata katunneqarput taamaalilluni atugarissaarnermi eqimattat arfinilinnngortinneqarlutik. Takussutissiami tullinguuttumi atugarissaariartorneq ilutigalugu peqqissuseq pitsaanerujussuarmik uuttuiffiqeersinnaasoq takutinneqarpoq.

³ Pingaarnertut aallerfik: Bjerregaard, P et al: Peqqinnermi inuuniarnikkut assigiinnginnerit 2018-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineri sammisaq pillugu nalunaarsiaq, Statens Institut for Folkesundhed, SDU, 2023

⁴ <https://www.sst.dk/da/viden/ulighed-i-sundhed-2021>

Takussutissiaq 4.3: Qanoq issutsimik naliliinnermi inuiaqatigiinni eqimattani assigiinngissuseq. Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuineq 2018. Ukiunut suaassutsinillu aqqissugaq

Paasisaqarfik: Innuttaasunik misissuineq 2018

Aamma pujortartuunermut imigassamik ernguttarnermut tunngatillugu inuuniarnikkut malunnartumik assigiinngitsoqarpoq, takuuk tabel 4.2 tullinnguuttuniittoq.

Ernguttarnermi pujortartarnermilu assigiinngissutsip annertussusaa eqiterussimanermik nalileeriaaseq tunngavigalugu naatsorsorneqarpoq takutinneqarlunilu: 2018-imi innuttaasunik misissuinnermi imigassamik ernguttarnermi assigiinnginneq eqiterussimanermik nalileeriaaseq malillugu -0,16-imik annertussuseqarpoq, inuuniarnikkullu assigiinnginneq annertoq annertusiartortorlu tikkuarneqarpoq. Pujortartarnermi inuuniarnikkut assigiinnginneq eqiterussimanermik nalileeriaaseq malillugu 0,14-iuvoq, tassanilu aamma inuuniarnikkut assigiinnginneq annertoq annertusiartortorlu pineqarmat unammisassaq tassani aamma annertoq pineqarpoq.

Tabeli 4.2: Ernguttarnermi pujortartarnermilu assigiinngissutsip annertusiartornera

Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannut takussutissat	B93	B99	B2005	B2014	B 2018
Ernguttarnermi inuuniarnikkut assigiinngissuseq (eqiterussimanermik nalileeriaaseq)	-0,13	-0,11	-0,12	-0,14	-0,16
Pujortartarnermi inuuniarnikkut assigiinngissuseq (eqiterussimanermik nalileeriaaseq)	-0,04	-0,09	-0,09	-0,11	-0,14

Paasisaqarfik: Innuttaasunik misissuineq 1993, 2005, 2014, 2018

Tabeli 4.3-mi tullinnguuttumi naligiinnginnermut immikkut misissuqqissaarnerni ukiut, suaassutsit suminngaanneernerillu pissutaallutik kisitsisini peerneqarsimapput, tassalu tabelimi assigiinnginnerit taaneqartunut taakkununga pissutaasinnaangitsut. Ilisarnaatit pingasut assigiinngitsut takuneqarsinnaalrput. Maluginiassavat assigiinngissutit ilinniagaqarnermut atassuteqartut *-mik nalunaaqutserneqarsimammata.

Qanoq issutsit allanngorarnerini amerlanerni peqqissutsikkut annertuumik assigiinngitsoqarpoq peqataasut appasinnerpaamik ilinniagallit atugarissaarnermullu appasinnerpaamik takussutissallit annerpaamik

napparsimasarmata. Allanngorarnerni allanut tunngatillugu annerusumik nikingasoqanngilaq, soorlu suk-kornermut tunngatillugu, qanorlu issutsit allanngorarnerit ilaanni peqataasut qaffasinnerpaamik ilinniagal-lit atugarissaarnermullu takussutissallit annerpaamik napparsimasarmata, soorlu oqimaappallaarnermut tunngatillugu.

Inooqataanikkut assigiinngissutit annerpaartaat takuneqarput tarnikkut anniaatini, oqimaappallaarujussu-arnermi, imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnerni/imminut toqoriartarnerni, ajoqutaasinnaasumik imi-gassartortarnermi ullullu tamaasa pujortartarnermi (eqiterussimanermik nalileeriaatsimi normup nalinga -0,14-0,16), kisianni aap naqitsinera sukkornerlu pillugit inooqataanikkut nikingasoqanngilaq.

Ilinniagaqarnermik atugarissaarnermullu takussutissamik uuttuinerne amerlanerni qanoq issutsip allanngo-rarnerani assigiinngissuseq malinnaasarpog, eqiterussimanermilli nalileeriaaseq atugarissaarnermut ta-kussutissami annerusarpog (tabelimi takutinneqanngilaq). Atugarissaarnermut takussutissaq inooqataa-nermi inissisimaffimmut uuttorneqaraangat tarnikkut anniaatit inooqataanikkut assigiinngissutinik anne-rulersitsisarput, ilinniagaqarnerli inooqataanermi inissisimaffimmut uuttorneqaraangat assigiinngissuseq tupaallannartumik annertuallaanngilaq.

Tabeli 4.3: Qanoq issutsip allanngorarnerini inooqataanikkut assigiinngissuseq

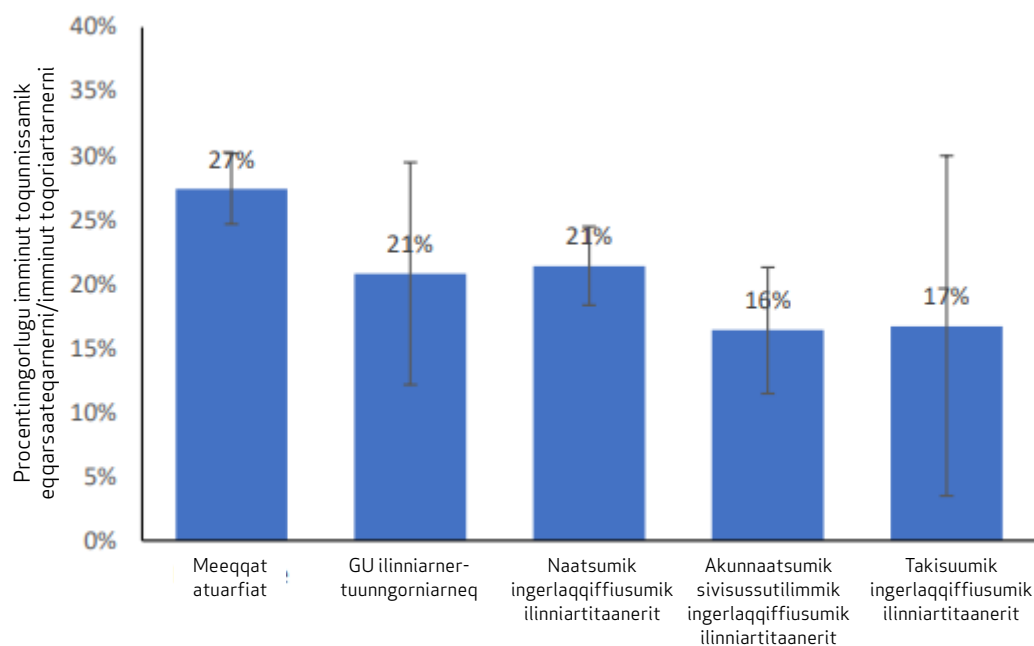
Atugarissaarnermut takussutissat appasinnerat peqqiilliornermut atavog.		Ilinniartitaaneq * p<0,05
Annlaanganeq, isumatsaqqarujussuarneq	-0,16	
Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq	-0,14	*
Ajoqutaasinnaasumik imigassamik aalakoornartumik atuineq	-0,14	*
Ullut tamaasa pujortartarneq	-0,14	*
Namineq nalilikkamik timimik atuerusunnginneq	-0,11	*
Namineq nalilikkamik peqqiilliorneq	-0,10	*
Nukkerisarnerit	-0,09	
Peqqinnangitsunik nereriaaseqarnerit	-0,07	*
Allaanerussuteqanngilaq:		
Aap naqitsinera qaffasippallaartoq	0,01	
Sukkorneq sukkoqqajaanerluunniit	0,02	
Atugarissaarnermut takussutissat peqqiilliornermut atapput:		
LDL-kolesterol $\geq 3,5$	0,09	*
Oqimaappallaarneq (BMI 30+)	0,15	*

Paasisaqarfik: Innuttaasunik misissuineq.

Eqiterussimanermik nalileeriaatsimik naatsorsuinerne ukiut, suiaassutsip inuiaassutsillu sunniutaat peerneqarput. Atugarissaarnermut takussutissat ilinniagaqarnerli inooqataanermi inissisimaffimmut nalunaaqutaapput. 2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissu-saannik misissuinerne tunngaveqarpoq.

Namineq immersugassami imminut toqunnissamik eqqarsaatit imminullu toqoriarnerit pillugit aperiso-qarpoq. Akissutit misissueqqissaarnermi qulequttamat eqikkarneqarput "imminut toqunnissamik eqqar-saateqarnikuuvunga aamma/imaluunniit imminut toqoriarnikuuvunga", 24%-iisalu, ukiumikkut assigiinngit-sorujussuit, tamanna angerpaat, tamannali takussutissiaq 4.4-mi naqqinneqarpoq. Takussutissiaq 4.4.-mi ersersinneqarpoq tarnimikkut anniaateqartartunut siuliani eqqaaneqartunut akerliusumik inooqataanik-kut inissisimaffik, ilinniagaqarnermik (imaluunniit atugarissaarnermut takussutissamik, maani takutinne-qanngitsumik) uuttuisoqarnerneq apeqqutaatinnagu, qaffakkiartortillugu imminut toqunnissamik eqqar-saatit imminullu toqoriarnerit appariartortartut.

Takussutissiaq 4.4: Ilinniagaqarnerup kingorna imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnikuusimaneq aamma/imaluunniit imminut toqoriarnikuusimaneq. Ukiumut, suaassutsinut sumiuunermullu iluarsineqarpoq; 95%-imik sillimaniarnermut killiliisoqarpoq (titarnermit nappaarissut)

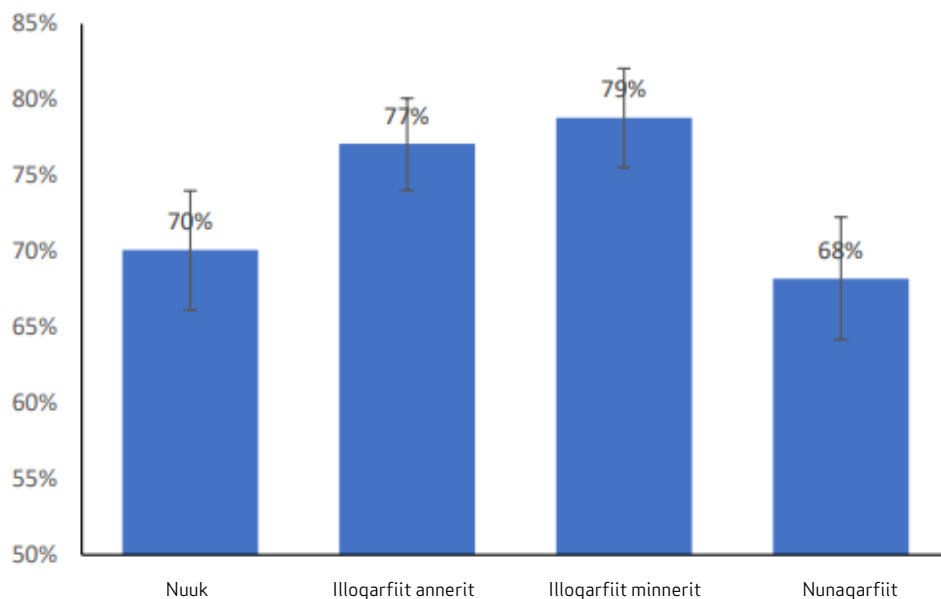

Paasisaqarfik: Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuineq 2018.

Ilinniagaqarnerup inooqataa nermit inissisimaffimmut takussutissatut eqqaaneqarpoq. Ilinniagaqassutisip iluani qullersaqarlunilu allersaqartarmat qularnanngitsumik mianersuutigineqassaaq isummissalluni inuiaqatigiinni ilinniagaqarnerup ataatsimut isigalugu qaffappat assigiinnginneq appassasoq.

Nakorsamut attaveqarnerup ukioq kingulleq 2018-imut sanilliullugu ukiunut suaassutsinullu atavoq, kisianni inuiaassutisimut, ilinniagaqarnermut atugarissaarnermulluunniit takussutissamut atanngilaq. Takussutissiaq 4.5-imi takutinneqarpoq 2018-imi innuttaasunik misissuinermit peqataasut ilaat nakorsanut attaveqartartut najugaqarfigisami amerliartunngikkaluarlutik sunngitsumik amerliartorsimasut, nunaqarfinnili illoqarfinnut sanilliullugu ikinnerusimallutik.

Takussutissiaq 4.5: Peqataasut ukiup ataatsip ingerlanerani nakorsamut attaveqartut. Ukiunut, suiaassutsinut inuiaassutsinullu naligiissarneqarpoq. (Illoqarfiit annerit > 2500)

Paasisaqarfik: Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuineq 2018.

4.1.3.2 Qanoq iliorluni peqqinnissami inuuniarnikkut assigiinngitsoqarnera annikillineqarsinnaava

Peqqinnissami inuuniarnikkut assiginnginneq qanoq pilersarneranut ilisimasaqarnerup qanoq iliorluni annikillineqarsinnaaneranut piumasaqaataavoq, matumanili ataqatigiinnerit immikkuullarissut pineqarput uani itisilernerqarsimanngitsut. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup Danmarkimiittoq killiliinerit 12-it tikkuarpai, tamakkulu peqqissuulluni inuunissap anguniarnissaanut assigiinngitsumik periarfissaqartitsinernut pingaaruteqarput.⁵

⁵ Finn Diderichsen, Ingelise Andersen og Celie Manuel. I: Peqqissutsimi assigiinnginneq - pissutaasartut suliniutissallu. Peqqissutsimut aqutsisoqarfik, 2011

I. Inuiaqatigiinni inissisimanissamut peqqinnermullu sunniuteqartussat

1. Meeqqat ineriartuaarnerat - eqqarsartaatsikkut, misigissutsikkut allanillu peqateqartarnikkut
2. Atuarneq - atuarfimmik naammassinnginneq
3. Immikkoortitaaneq inuiaqatigiillu ikinnerat

II. Napparsimanermut peqqutaasut, inuunermi atukkanit sunnerneqartut:

4. Isertitat - piitsuuneq
5. Sivisuumik suliffeqannginneq
6. Imminut pilersorsinnaannginneq
7. Timikkut avatangiisit - avatangiisimi ajutoornerillu
8. Suliffimmi pissutsit - atugassarititat tarnikkullu
9. Peqqissuseq
10. Pisinnaasat killeqaliaarnerat

III. Inuiaqatigiinni inissisimaneq pillugu napparsimalerneq

11. Peqqinnissaqarfiup sunniuteqaqataanera
12. Suliffissaqarfiit ikinnerat

Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik nalunaarusiami 2020-meersumi inuuniarnikkut assigiinnginnerit annikillisarniarlugit misilliisimaneq pillugu ilisimasaniq pioreersunik misissuisimavoq, taakkulu immikkoortunut 12-nut siulianiittunut naapertuupput, 2022-milu killiliinerit 12-sut ilaat ataaseq misissuiffigisimallugu, tassalu peqqinnissaqarfiup inissisimanera. Peqqinnissaqarfimmi peqqissutsikkut assigiinnginneq ilungersuutigalugu annikillisarniarneqassappat napparsimasut assigiinngitsumik naapittarnissaat pingaaruteqartoq nalunaarusiami tikkuarneqarpoq. Peqqinnissaqarfik piumasarineqartunik assigiinngiiaarissaaq, taamaaliornikkut suliaritinnerit malinnaavigineqarsinnaassammata, suliassaqarfiillu assigiinngitsut aqutigalugit suleqatigiinnerit nukittorsaaffigalugit. Napparsimasut ilaatittarnerat peqqinnissaqarfiup ineriartortinnerani naapitsinermilu pineqartumi nukittorsarneqassaaq. Peqqinnissaqarfiup/sulisut paasisariaqarpaat inuit peqqinnissap tungaatigut assigiinngitsunik piginnaasaqarmata, inuuniarnikkullu assigiinngitsunik piumasqarfigineqarmata, taamaammallu peqqinnissakkut paasissutissanik assigiinngitsunik pisariaqartitsisarmata, ilaallu napparsimanerup ingerlarngani allaniit ataqatigiissaarisoqarnissaaq pisariaqartitsinerusarmata. Kalaallit tungaanniit isigalugu napparsimasut/ilaqutaasut aammalu peqqinnissaqarfimmi sulisut akornanni oqaatsitigut kulturikkullu assigiinnginnerit immikkut unamminartuupput, tamannali aamma Danmarkimi ersertarpoq, soorlu napparsimasut/ilaqutaasut allaninggaanneersut aammalu peqqinnissaqarfimmi sulisut danskisut akornanni. Assersuutigalugu Kalaallit Nunaanni napparsimasunut suliaqarnermi ilisimatusarnikkut uppersarsineqarsimavoq napparsimasut danskisut oqalussinnaanngitsut, Nuummilu DIH-imi napparsimmaviup ilusaanik ilisimasaqanngitsut aammalu suliamut imminnut tunngasumut ilaqtutaminik oqaloqateqarsinnaanngitsut, sulisuniit isiginniarneqanngitsortartut, amerlasoorpassuarnillu pisariaqartitanik naammassineqarsimanngitsunik peqartut.

4.1.3.3 Peqqissutsikkut inuuniarnikkut assigiinnginnerit katersuiffiginerat

Immikkoortumi matumani inernerit tunngavigalugit paasineqarpoq nunatsinni inuiaqatigiinni eqimattani peqqissutsikkut assigiinnginneq annertusoq. Pingaaruteqarpoq maluginiassallugu naatsorsuinerit amerlanerpaartaanni ukiut, suaassutsit inuiaassutsillu pissutigalugit assigiinngissutit peerneqarsimammata. Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut inuuniarnermi assigiinnginnerit pillugit sammisanut nalunaarusiamik atuakkiortut isumaqarput tamanna kingullertut inuuniarnikkut assigiinnginnermut arlaatigut nangitsinerusoq, tamannalu assersuutigalugu inissaqarniarnikkut pisisinnaanikkullu assigiinnginnermi inuiaqatigiinni atugaaqisoq, oqaatigalugulu ineriartorneq allamut saatinneqassappat periusissianik tamanut isiginnittunik ineriartortitsinissaq pisariaqassasoq, periusissianilu ilinniarnernut atugarissaarnernullu isersinnaaneq aqutigalugu inuiaqatigiinni assigiimmik ingerlanissap siuarsaaffiginissaa sulissutigineqassasoq kiisalu suliniutit pinaveersaartitsiffiusut peqqinnissamillu siuarsaaffiusut aqutigalugit meeraanermiilli assigiinnginnermut pinaveersaartitsiffiusussat aqutigalugit. Pingaaruteqarpoq maluginiassallugu nunatta immikkoortuini assigiinngissutsit peqqissutsikkut sullinneqarnissamik ataatsimullu isigalugu atugarissaalernissamik periarfissanut atasut pingaaruteqaqimmata.

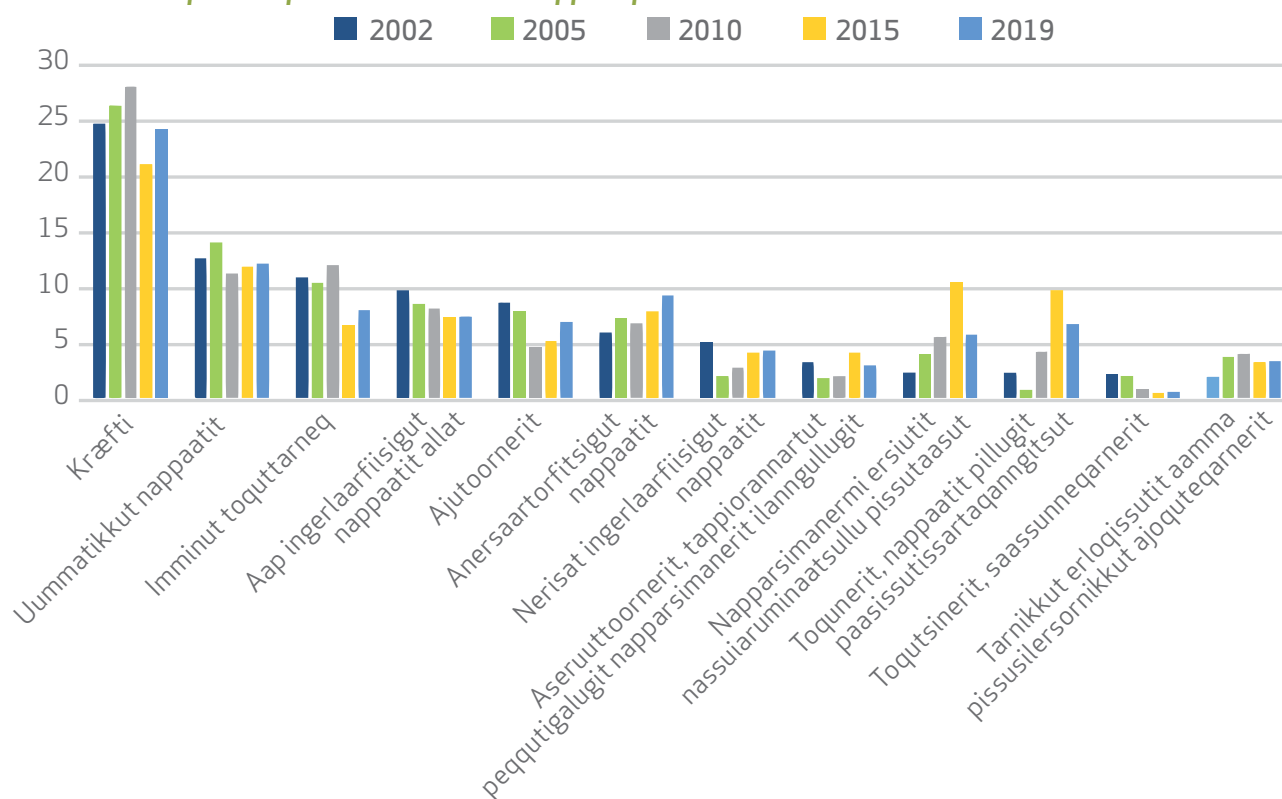
Inuuniarnikkut assigiinnginneq piareersimaaffiginarlugu peqqinnissaqarfimmi sinaakkutaasut iluanni periarfissaqarmat immikkut erseqqissassallugu pingaaruteqarpoq. Inuit ataasiakkaat inuunermikkut isumaginninnikkut nakorsaattitigullu unammisassallit sulisunit paasisaqarfiginerisigut immikkut suliatigullu suliniuteqartarnissaq pisariaqartinneqartoq aammalu innuttaasut ajornerusumik inissisimasut inunnut nukissaqarnerusunut assigiinnerulernissaat periarfissaalissaaq. Tassani atuisut inuunikkut sumut killiffiannut peqqinnissaqarfimmi sulisut oqaatsitigut kulturikkullu paasinnittarnissaat pisariaqarpoq.

4.2 Toqusoqartarneranut pissutaasut

Nunatsinni toqusut allagartai Nakorsaaneqarfimmit tiguneqartartut ingerlaavartumik nalunaarsorneqartarlutillu pitsaassusaat qulakkeerneqartarput. Tamatuma kingorna toqusut allagartaat Peqqinnissaqarfimmi paasisutissanik aqutsisoqarfimmut nassiuuneqartarput, tamatumanilu toqussutaasut kodelersorneqartarlutillu nalunaarsorneqartarput. Nakorsaq toqusup allagartaanik immersuisarlunilu toqusoqarneranik nalunaaruteqartarpoq. Nakorsap toqussutaasumut pissutaasoq, toqusoqarneranut pissutaasunik kisitsisigtigut paasisutissiinermut pingaarnerpaaq, pingaarnertut isummerfigisussaavaa. Ugeskrift for Læger-imi allaaserisami nutaanngitsumi toqusut allagartaanni toqussutaasut assigiisumik suliarineqartarnerat apeqquserneqarpoq. Aappaatigut tamanna nalinginnaasuunngilaq pisullu ilaanni nalornissutaasarani, soorlu ajunaarnerni toqumik kinguneqartuni imminullu toqunnerni.

Takussutissiaq 4.6-imi 2002 - 2019 pingaarnertut toqussutaasut aqqaneq-marluk takuneqarsinnaapput - tassa toqusut tamarmik 90-93%-ii. Ukiumut 400-500 toqusarput.

Ukiorpasuit ingerlaneranni kræfterneq toqussutaanerpaasarpoq, uummatikkullu nappaatit tulluillutik. Imminnut toquttarneq toqussutaasartut pingajuattut inissisimammat maluginiagassaavoq, soorluttaarlu ajunaarnerit initullutik (2019-imi 8% aamma 6,9%-isumallutik). Tamanna nunatsinni toqussutaasartuni immikkut ilisarnaataavoq. Danmarkimi imminut toquttarnerit 2019-imi 1,1%-iusimapput, ajunaarnerillu, qamutit motoorillit ilanngullugit 2,8%-iusimallutik. Toqutsisarnerit danskit toqusarnerannut pissutaasut 0,6%-erisimavaat - Kalaallit Nunaannut assingungajalluni.

Takussutissiaq 4.6: Toqussutaanerusartut aqqaneq-marluk ineriartornerat

Paasisaqaarfik: Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik

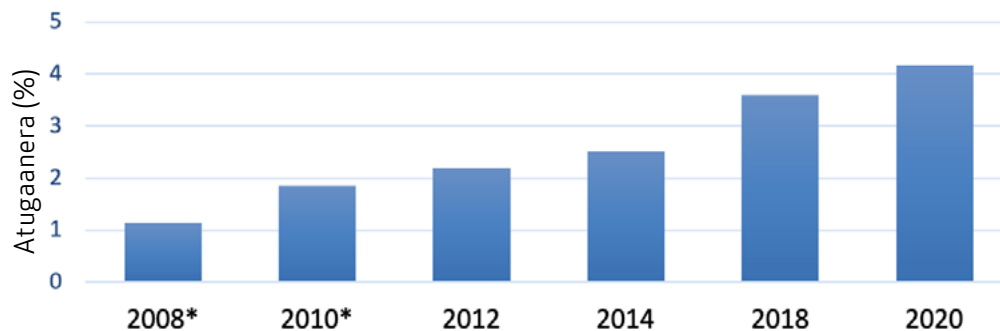
4.3 Nappaataasartut

4.3.1 Nappaatit inooriaatsimut attuumassuteqartut

Inuiaqatigiit ineriartornerisa kingunerisaanik sukkortut, pualluttut inooriaatsimillu pissuteqartumik nappaateqartut amerleriapiloorsimapput. Tamanna peqqinnissaqaarfimmik annertusiartortumik tatisivoq. Inuunerissaavik Stenop (IS) pilersinneqarneratigut ajornartorsiutip tamatuma iliuuseqaarfiginissaanut aaq-qissugaanikkut aningaasaqarnikkullu sinaakkusiisoqarpoq. Tamatumani ilaatigut pinaveersaartitsineq, siusissukkut ujartuineq katsorsaanerlu pillugit IS-ip aamma kommunit akornganni pisortatigoortumik siunnerfeqartumillu suleqatigiittoqalerpoq.

IS 2019-mi naliliivoq sukkortut amerlassusaat ukiumut 100-t missaannik amerleriarfiusassasut, takuuk takussutissiaq 4.7.

Takussutissiaq 4.7: Inersimasut 20-79-inik ukiullit akornganni sukkornermik nappaateqarlutik paasineqartut:

*2008-mi 2010-milu atugaanerani naatsorsuineri napparsimasut 79-it sinnerlugit ukiullit ilanngunneqartut.

Paasisaqarfik: SDCG.

4.3.2 Kræftimik nappaatit

Kræftimik nappaatit ukkataqarfiuvoq alla pingaaruteqartoq allaanerumik pingaarnersiorfigineqarlunilu iliuuseqarfigineqartariaqartoq. Kræftimik nappaatit ataatsimut isigalugit toqussutaaneruserput tamatumalu saniatigut inunnut ataasiakkaanut qanigisaasunullu annertuumik kinguneqartitsisarlutik. "Evaluering af Kræftplan 2013", SDU-mit 2020-mi (Svarta & Larsen, 2020) saqqummersinneqartumi suliaasaqarfimmi pisariaqartitsinernik nassuiaaffiuvooq.

Kræftimik misissortinnerup sivisussusaa assut allanngorartarpoq, misissuinerullu nalaani annertuumik amigaateqartoqarnera paasineqarsimavoq. Tamanna kinguneqarluartumik nappaatip suussusersinissaanut akornusiivoq. Sivisuumik misissuisoqartarneranut pissutaasinnaasut tassaasinnaapput peqqinnissaqarfimmi innersuussinerpassuit isumaginissaannut isumalluutikipallaarneq, misissuinissamut aamma/imaluunniit innersuussinissamut piumasaqaatinik paasinneriaatsit assigiinngitsut, misissueriaatsit pillugit paasissutissiisimannginneq, misissuisarnerit pillugit malittarisassat ersarlunnerat, sulisuni annertuumik taarseraattoqarunarnera aamma pilersaarusiornikkut aqutsinikkullu unammillernartut kiisalu napparsimallutik saaffiginnittunik naapitsisartut piginnaasaat. Tamatuma malitsigisaanik kinguneqarluartumik aaqqissuulluagaalluurtumillu misissuisarneq pillugu malittarisassanik, peqqinnissaqarfimmi immikkoortortat assigiinngitsut akornganni suleqatigiinnermik pitsaanerulersitsisunik ataqtigiisumillu napparsimasumik katsorsaatitsisunik, siuarsarnissaanissamik pisariaqartitsisoqarpoq (innersuussutigineqarsimasooq takuuk).

4.3.3 Kigutitigut nappaatit

Innuttaasuni inersimasut kigutimikkut katsorsarneqartariaqartumik nappaatillit amerlasoorujussuupput, amerlassusaalli toqqaannanngitsumik allaatigineqarsinnaapput ima allannikkut:

- innuttaasuni inersimasut illoqarfinni anginerusuni piffissamik inniminniiniartarnerat ajornartorujussuusoq
- kigutileriffinni sulisut malunniutinik, maannakkut isumalluutit atorlugit naammassineqarpiarsinnaanngitsunik, suliarinninnissamik innuttaasunit annertuumik artorsartinneqartut
- kigutitigut nappaatit katsorsarneqartariaqartut annertussusaat aamma nunaqarfinni annertoorujussuusoq

2008-mili siunnerfeqartumik tulluarsarneqarsimasumillu aaqqissugaasumik kigutit putoqarnerinik meeqqat pillugit periusissiaqarsimavoq, taannalu suli atuuppoq pitsaasumillu angusaqarfusimalluni, takuuk kapitali 6. Periusissiaq maannakkut nuna tamakkerlugu kigutileriffinni ukioq 2022-mi 21-nik ukioqalernissap tungaanut annertusineqarsimavoq.

Nunatsinni innuttaasut kigutaasa peqqissusaannik misissuisoqarsimanngilaq. Innuttaasut peqqissunik kiguteqarnissaat ukkatarineqarpsinngilaq. Meeqqat pillugit kigutit putoqarnerinut periusissiami angusa-

qarluartoqarsimagaluartoq inuusuttut inersimasullu akornganni napparsimasarneq imminullu isumagineq eqqarsaatigalugit katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq annertooq qulaajarneqarsimananilu pisortat kigutileriffii annertuumik tatisimaneqarput.

Inuusunnerusulli utoqqaallu paaqqutarineqartariaqartut nalinginnaasunik kigutillit kiisalu innuttaasut nalinginnaasut inooriaasertik pissutigalugu nappaateqartut/arlalinnik nalinginnaasunik nakorsaaserneqarsinnaasunik nappaateqartut amerligaluttuinnartut ikkimikkut aseruuttooqqapput (gingivitis) ikkillullutillu (parodontitis), naalliuutillu taakku timikkut naalliuutinut attuumassuteqarlutillu sunniuteqarsinnaasarput.

Kigutit peqqissuunerat taamaalilluni timip sinnerata peqqissuuneranut atalluinnarpoq. Taamaattumik kigutitigut peqqissuseq innuttaasut peqqissuunerinut ilaasutut annertunerusumik ukkatarineqalernissaa pisariaqarpoq, tassungalu ilanngullugu innuttaasut kigutitigut peqqissusiannik misissuisoqartariaqarpoq pinaveersaartitsinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu suliniuteqarumalluni katsorsaanissallu pisariaqarneranik annikillissaaumalluni.

Inuusuttut, kigutileriffinni meeqqanik inuusuttunillu isumassuineri sullinneqarunnaartut, akuttunngitsumik kigutiminnik paarsisarnissaat unammillernartuarpoq.

4.3.4 Tarnikkut nappaatit

Ullumikkut 1.400-t missaanniittut, tassa inuiaqatigiit 2,4 procentiisa missaat, tarnimikkut anniaatilittut nalunaarsorneqarsimapput. Tarnimikkut nappaatilinnik sullissineri nappaatinik suussusersineqartunik assigiinngitsunik nalunaarsuineq naatsorsuinerillu amigarmata maanna suliassaqarfimmi nappaatit suussusersineqarsimasut ataatsimut isigalugit tamakkiisumik oqaaseqarfigineqarsinnaanngillat. Tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq immikkut kapitali 14-imi sammineqarpoq.

Tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimasut iluatsittumik sullinneqassappata kommunit peqqinnissaqarfillu qanimut suleqatigiittariaqarput, tamannalu tarnikkut nappaatilinnik sullissinerup pitsanngorsarneqarnissaata eqqartornerani pingaaruteqarluinnarpoq. Innuttaasut tarnimikkut anniaatillit ataqatigiinnerusumik katsorsarneqartalissappata kiisalu pingaartumik meeqqat inuusuttullu qajannartumik inissisimasut siusissumik iliuuseqarfigineqassappata taakkua suleqatigiinnerat pingaaruteqarluinnarpoq.

Tarnimikkut nappaatilinnik sullissiviit tamarmik arlalitsigut, napparsimmavinni kommuninilu, sulisunik iliniarsimasunik amigaateqarput. Sulisussaaleqineq soorunami sumiiffinni ataasiakkaani sulinikkut tatineqarnermut sunniuteqarpoq.

Tamatuma saniatigut nuna tamakkerlugu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqqarfimmi misissortinnissamat katsorsartinnissamullu utaqqineq sivisusarpoq. Pingaartumik inuusuttut tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnit misissortinnissaat isumaginnittoqarfiup/kommunit sapernartittarpaat. Aamma tarnikkut napparsimasunik qarasaasiakkut sullissineq misilittagaqarfiulluarpoq, tamannalu si-visuumik utaqqisarnerit pitsanngorsarnissaannut iluaqutaasinnaagunarpoq.

Inuit marlunnik nappaatillit pingaarutilittut eqqumaffigineqartariaqarput. Napparsimasut tarnikkut suussuserfigineqarsimasut akuttunngitsumik sullissisunit arlalinnit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisarput, taakkununggalu ilaapput peqqinnissaqarfik, Allorfik kommunillu. Suleqatigiinneq tamanna ajornartuuvoq, tassami sullissisartut assigiinngitsut innuttaasunut qanoq neqeroortarnerannut tunngatillugu ataqatigiis-saarisarnissaq naatsorsuutigisanillu naleqqussaasarnissaq matumani pisariaqartinneqarmat.

4.3.5 Imminut toquttarneq

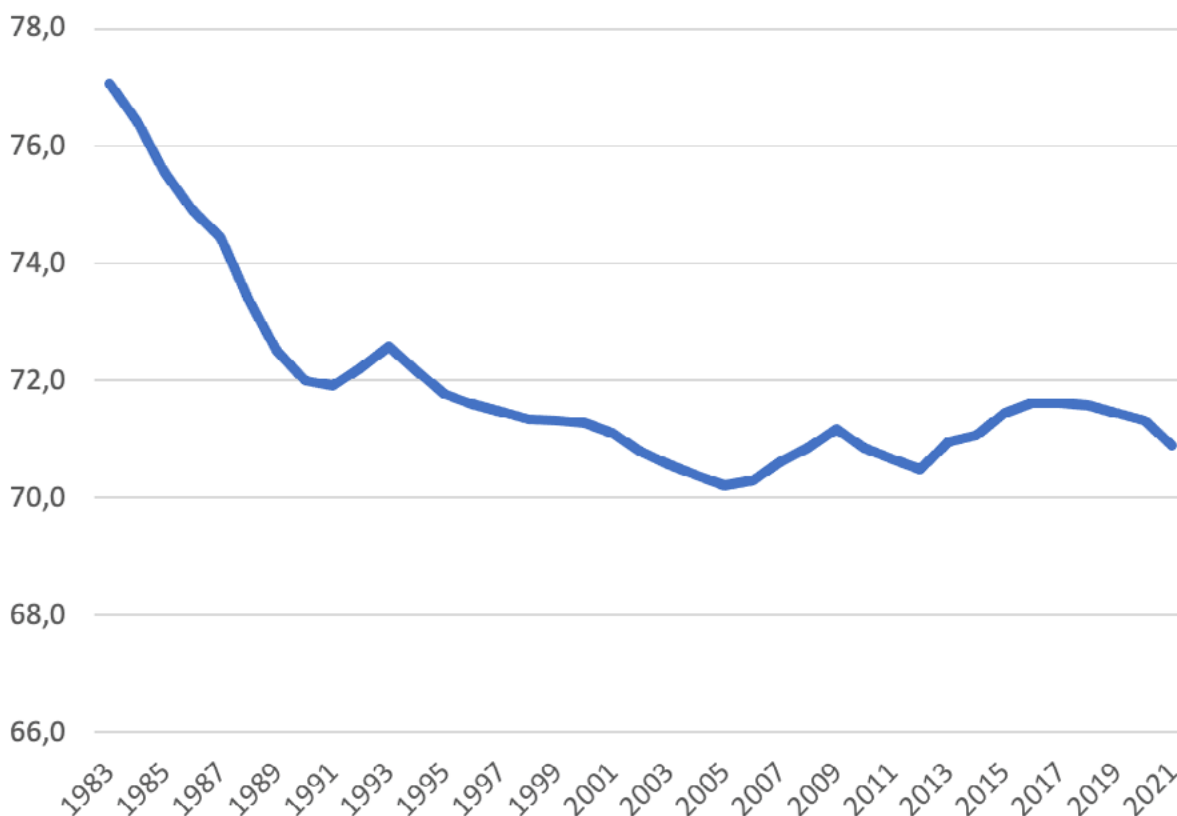
Kalaallit Nunaanni imminut toquttarneq nunarsuarmi qaffasinnerasaasut akornanniippoq ukiunilu kingullerni 40-ni allanngorpiarsimanani. Imminut toquttarneq toquussutaasartunut pingajuattut inissisimavoq. Isumaliutissiisummi uani kapitali 13-i imminut toquttarneq aamma imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaa pillugit ajornartorsiut ataatsimut nassuiarneqarpoq.

Takussutissiaq 4.8-imi innuttaasunut 100.000-inut agguaqatigiissillugu imminut toquttarnerit ineriartorfiunerat takutinneqarpoq. 2006 tikillugu ikiliartorput. Tamatuma kingorna nikippiannngillat amerliartulaar-

lutillu. 2021-mi Danmarkimi innuttaasunut 100.000-inut agguaqatigiissillugu imminut toquttartut 10,8-simapput, Kalaallit Nunaannilu kisitsisit 70,9-iusimallutik - tassalu arfineq-marloriaatingajammik amerlanerullutik.

Nunatsinni nakorsaaneq naapertorlugu 2018-imi, agguaqatigiissillugu nalinginnaasoq, angutit oqimaappallaalersimasut 45-t imminut toqussimapput. Pingajorarterutingajaat sulii 20-nik ukioqalersimanngillat. Tassunga ilanngutissaaq imminut toqoriarsimanerit, imminut toqoriarnerit aamma imminut toqunnissamik siorasaarinerit pillugit suliat 800-it sinnerlugit politiinit ukiumut nalunaarsorneqartarnerat. Ukiut ingerlanerini suliaasaqarfimmi suliniuterpasuit aallartinneqarsimapput, annerusumilli kinguneqanngillat, takuuk takussutissiaq 4.8.

Takussutissiaq 4.8: Innuttaasut 100.000-ugaangata imminut toquttut amerlassusaat 1983 – 2018

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik aamma Nunatsinni Nakorsaaneqarfik

Imminut toqussimasut pingasuugaangata marluk imminut toqunnissaaq sioqqullugu peqqinnissaqarfimmut atassuteqarsimanngillat, aamma siumoortumik tarnikkut nappaateqarneq taakkunani aamma atugaanerunngilaq (Hansen aamma Noahsen, 2020, q. 42-43).

Imminut toqunnissamik aarlerinartorsiortitsisutut ilisimaneqartut tassaapput peroriartornermi nanertuutit, soorlu imigassamik ajornartorsiutit, nakuuserneq kinguaassiuutitigullu innarliineq. Nutaanngorsaane-rup nunasiaanerullu kingunerit pissutaasut pingaarutillit ilagaat, taakkualu Issittumi innuttaasuni eqimattat ilaanni aamma ilisimaneqarluarput.

Imminut toquttarneq pinaveersimatikkumallugu suliaasaqarfiit assigiinngitsut aqutugalugit sivisuumik iliuuseqartoqartariaqarpoq, tassanilu peqqinnissaqarfik pingaaruteqarpoq. Tamanna minnerunngitsumik inulerisuni imminut toqoratarsinnaasunik sullitaqartartuni atuuppoq, taakkulu amerlanertigut kommunini isumaginninnermi oqartussani pigaartunik kiisalu politiinik suleqateqarput.

4.3.6 Innuttaasut peqqissusaat

Inuuneritta II-p ilaatut 2014-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannut takussutissat 38-t pilersinneqarput. Taakkunannga 19-it Innuttaasunik misissuineramik sinnerilu meeqqat atuartut qanoq issusiannik ingerlaavartumik misissuineramik (HBSC), Naatsorsueqqissaartarfimmit assigisaannillu tunngaveqarput

Kalaallit Nunaata 2007-imi innuttaasut peqqissusiisa pitsaanerulersinnissaa sulissutigisimavaa innuttaasunik peqqinnerulersitsiniarluni suliniutit Inuuneritta I, II aamma III aqqutigalugit. Suliniutini siullerni marlunni inooriaaseq pissutigalugu nappaateqalersitsisinnaasut, NPIT-mik taaneqartut, pingaartumik ukkata-rineqarput. Tassa nerisat, pujortarneq, imigassaq timigissarnerlu. Nunatsinnili innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinernit ersersinneqarpoq innuttaasuni inersimasut affaat sinnerlugit ullut tamaasa pujortartartut aamma 1993-imi siullermeerluni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermiit oqimaappallaarujussuurtut marloriaammik amerlisimasut.

Innuttaasunik misissuineq kingulleq 2018-imeersuuvoq. Tamanna ataatsimut makkuninnga takutitsiffiuvoq:

Takussutissat tallimat takutippaat 2005-2010-miit 2018-imut misissuinerneerit innuttaasut peqqissusiata pitsaanerulersimasoq:

- Ulluinnarni pujortartartut procentinngorlugu suli ikiliartortut
- Angerlarsimaffiit pujortarnermik killeqartitsisut procentinngornerisa qaffakkiartornerat
- Amerlanerusut ulluinnarni naatitanik nerisartut
- Nerisaqarnikkut nalornissuteqartut amerlassusaat ikiliortortut (taamaallaat 2014-imiilli uuttorneqartalerpoq)
- Ineqarnikkut atugassarititat pitsaanererusut

Takussutissat tallimat takutippaat inuit peqqinnerat ajorserisarsimasoq:

- Qanoq innerminnik pitsaasumik nammeneq naliliisut amerlassusiisa appariarnerat
- Inooqataanikkut assigiinngissutsip annertuseriarnera (ulluinnarni pujortartartutigut uuttorneqartaq)
- Oqimaappallaarujussuurtut amerleriarnertat (taamaattorli 2014-imiit 2018-imut allanngortoqarpiarsimanngilaq)
- Ikinnerusut aalisakkanik nerisaqartut
- Amerlanerusut saftitortarlutillu sodavanditortartut

Takussutissat arfinillit piffissap ingerlanerani allanngorpiarsimanngillat:

- Utoqqaat akornganni inuunerup pitsaassusia
- Timimik aalatitsineq
- Naatitanik atuisarneq
- Imaani miluumasunik atuinerup takutippaa pissusiusartoq annikitsumik appariartortoq
- Inuusuttut suli 18-iliinatik (18-29-nik ukiullit) kinguaassiuutitigut innarlernerqarsimasut ikileriarsimasut, tamannali kisitsisitigut qularnartoq pissusiulerneranilluunniit erseqqissumik takutitsinngitsoq
- Inuusuttut (18-29-nik ukiullit) akornganni imminut toqoriarnerit ikileriartut, taamaattorli kisitsisitigut qularnartoq pissusiulerneranilluunniit erseqqissumik takutitsinngitsoq

4.3.7. Kinguaassiuutitigut peqqissuuneq⁶

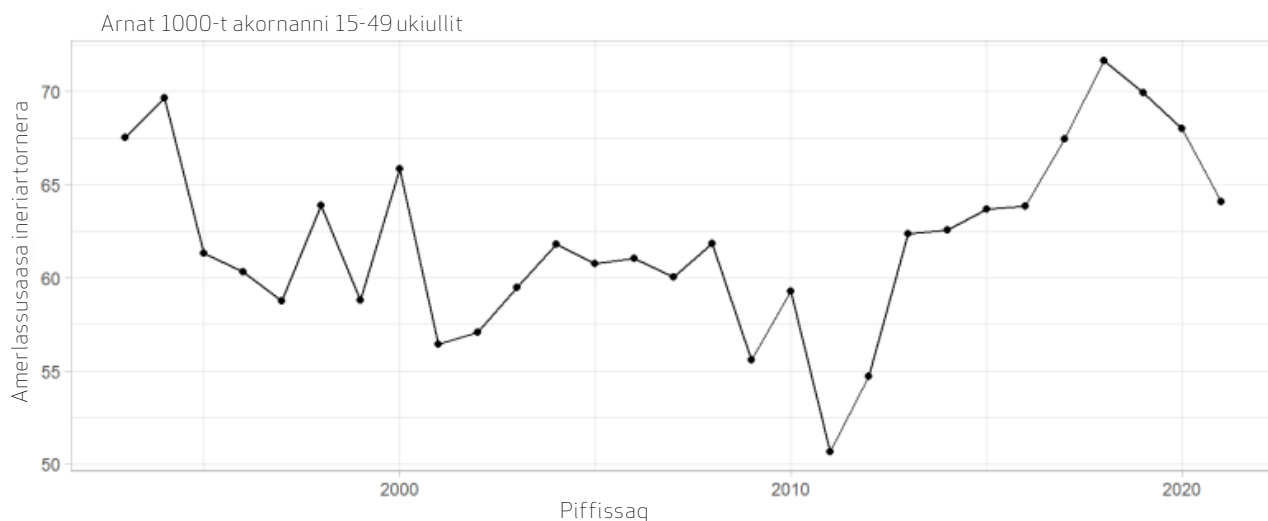
Siullermeerluni erninermi ukiut nunanut allarpassuarnut sanilliullugu appasinnerugaluartut inuusuttuaraa-nermi naartusartut amerlassusaat qaffasippallaanngilaq. 2018-imi anaanaasut 8%-iisa missaat inuusuttuaraapput. Ukioqatigiinnili tamani naartuersittut amerlassusaat qaffasissorujussuuvoq. Nunatsinni arnat inuusuttuaqqat 15-19 ukiullit 1.000-ugaangata 91-it naartuersittarput, tamannalu nunanit allanit tutsuigi-

⁶ 2. Annerusumik tunngavigineqarput Noahsen aamma Hansen kiisalu 2020-mi Kalaallit Nunaanni peqqissuseq peqqinnissaqarfillu, Ugeskrift for Læger, 8. juni 2020

nartunik nalunaarsueqqissaarsimasunit qaffasinnerujussuuvoq. Ukiualuit matuma siorna nakorsaatitigut naartuersiisarnerit atuutilersinneqarnerisa kingorna amerlerialaarsimapput.

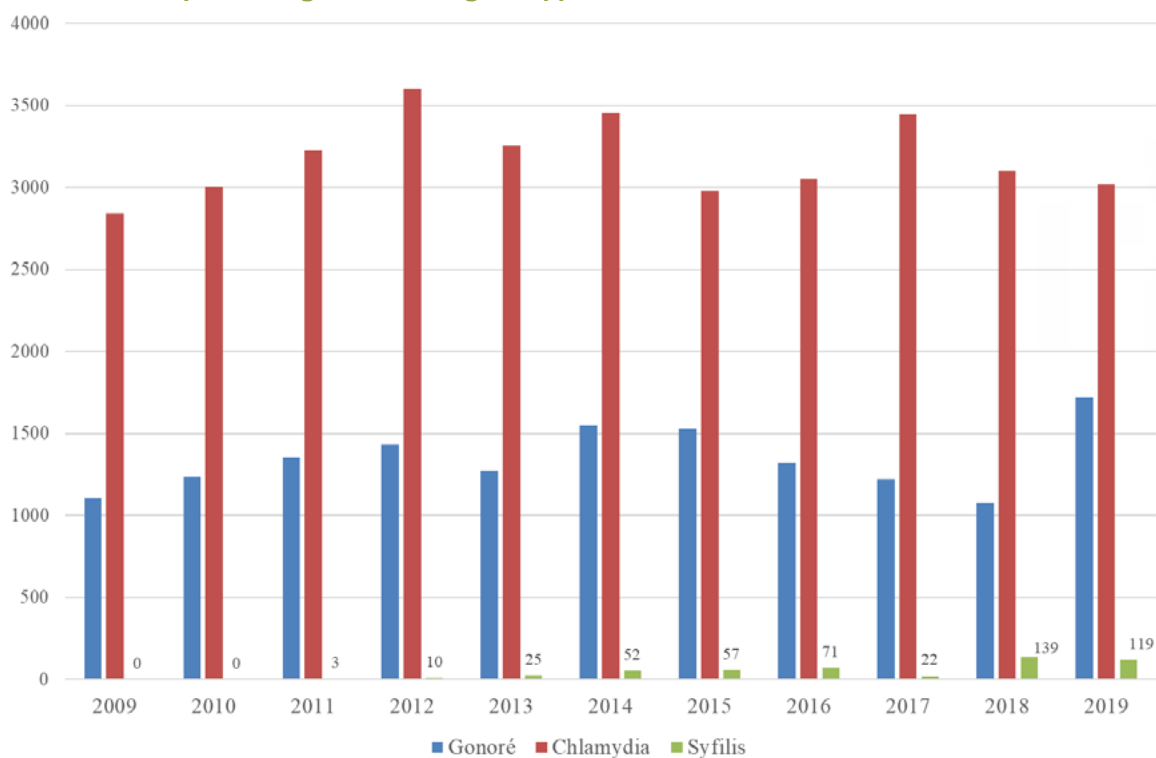
Takussutissiami 4.9-mi naartuersittut amerlassusiisa piffissami sivisuumi ineriartornerat takuneqarsinnaavoq. 2021-mi kisitsisit (842) inunngortut pillugit kisitsisinit qaffasinnerugaluartut naartuersittartut amerlassusaat ukiut pingajussaanni ikileriarpot. Assersuussisoqassappat eqqaaneqarsinnaavoq 1975-imi Danmarkimi arnat 15-49 ukiullit 1.000-ugaangata agguaqatigiissillugu 24-t naartuersittarmata, taakkualu 2018-imi 11-nut ikileriarsimapput.

Takussutissaq 4.9: 1993-2021 naartuersittarnerup ineriartornera

Kingaassiuutitigut nappaatit tunillaassortut ineriartornerat takussutissiaq 4.10-mi takuneqarsinnaavoq. Syfilisertut amerlassusiisa ineriartornerat ernumanarpoq.

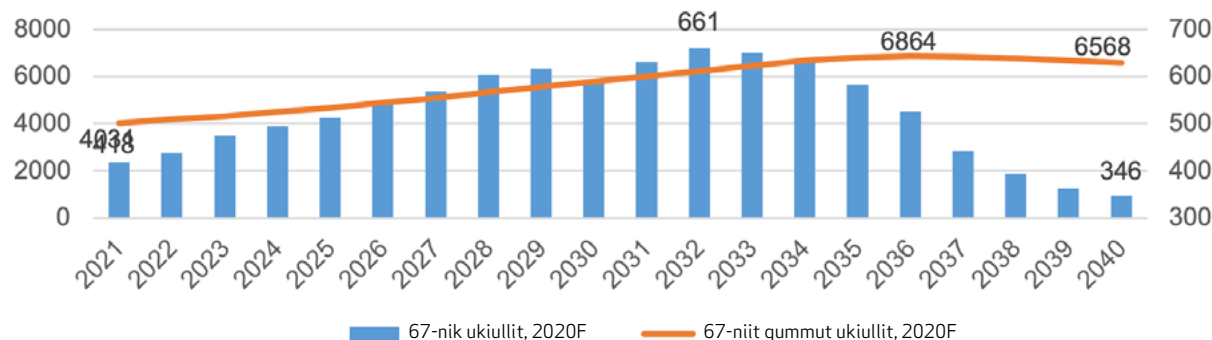
Takussutissiaq 4.10: Kingaassiuutitigut nappaatit tunillaassortut ineriartornerat

4.4. Inuiaqatigiit ineriartornerisa peqqinnissaqarfimmut sunniuteqarnerat

Utoqqaat 67-inik ukiullit aamma 2040-p tungaanut 67-it sinnerlugit ukioqalertussat pillugit takussutissiaq 4.11-mi ataaniittumi siumut naatsorsuinerup takutippaa ukiuni aggersuni 10-15-ini taamatut ukiullit malunnartumik amerleriassasut.

Takussutissiaq 4.11: Utoqqaat 67-inik ukiullit aamma 67-it sinnerlugit ukiullit amerlassusissaatut ilimagisat 2040-ip tungaanut siumut naatsorsornerat

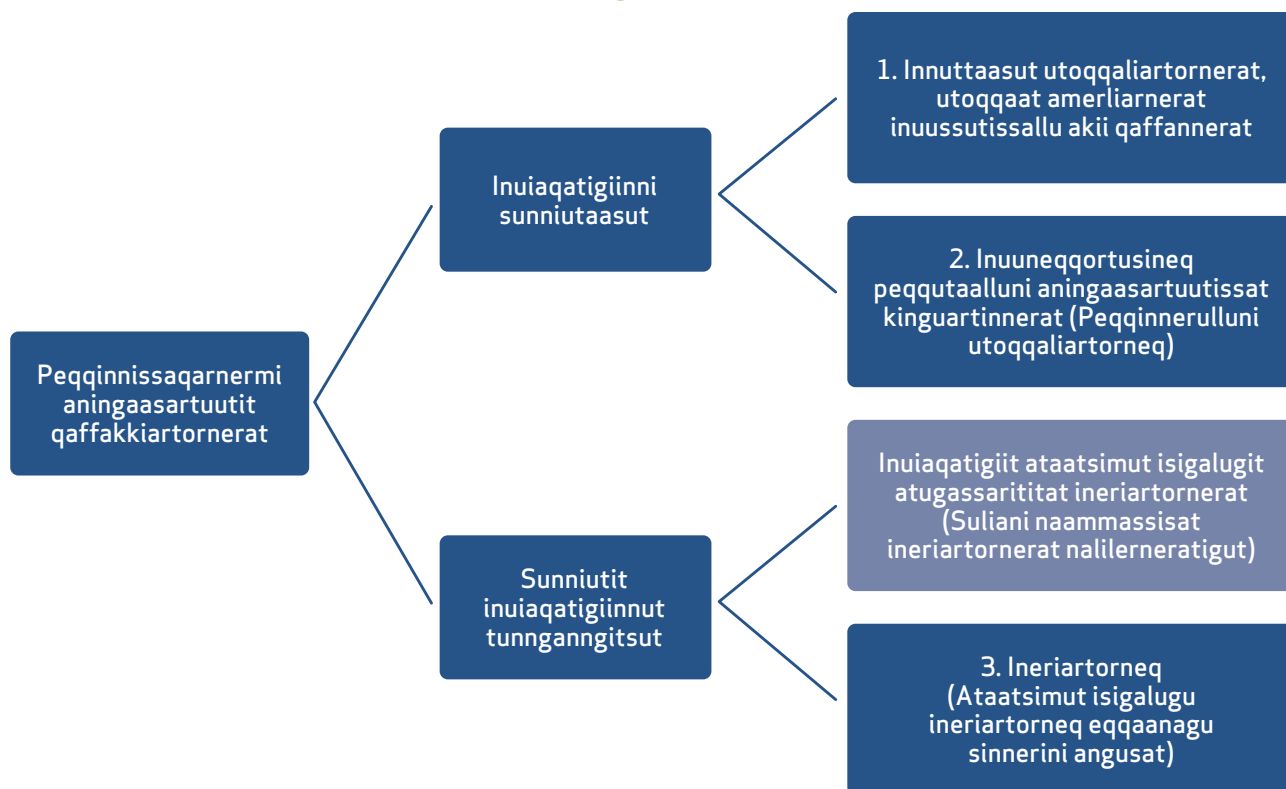
Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup ataatsimut isigalugu siunissami peqqinnissaqarfimmut sinaakkusii-nermut tunngatillugu pingaaruteqarluinnartut tullinnguuttuni allassimasut eqqumaffigeqqorusuppai:

- Innuttaasut utoqqaliartornerat kommunip peqqinnissaqarfiullu peqqissutsimut aningaasartuuteqarne-rulernerannik kinguneqassaaq. Aningaasartuutit qanoq qaffariartiginissaat nalileruminaappoq.
- "Peqqissumik utoqqaliartortoqarneris" apeqputaatillugu peqqissutsimut aningaasartuutit assigiinngitsumik ineriartortarput.
- Atugarissaanerulernerup innuttaasullu katitigaanerisa ineriartornerata kingunerisaanik peqqinnissaqarfimmut piumasaqaatit annertusiartornerat pissutigalugu peqqinnissaqarfik illuatungeriit aningaasaliiffigisassaannik ajornartorsiuteqarpoq.

Inuiaqatigiit nunassittarnerullu ineriartornerat assigiinngitsorpasuartigut peqqinnissaqarfiup suliarisin-naasaanut pingaaruteqarluinnartarput. Peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit ukiut ilutigalugit qaffak-kiartorput - utoqqaliartortunillu innuttaqarutta tamanna aningaasaqarnermut ajorseriaannarsitsinani ki-siannili aamma ikiorsiissutit qanoq tunniuttarnerannut ajorseriartitsisussaavoq. Peqatigitillugulu inoqar-finni mikinerusuni najugaqartut ikiliartuinnartut isigissagaanni unamminartut suli annertuseriartussaap-put. Tamanna ataatsimut isigalugu ataani aamma takussutissiaq 4.12-mi kiisalu tunuliaquuttatut allakkiami "Inuiaqatigiit ineriartornerisa peqqinnissaqarfimmut sunniuteqarnerat"-mi (PPA-allakkiaq nr. 6) nassuiar-neqarpoq.

Takussutissiaq 4.12: Pissutsit peqqissutsimut aningaasartuutit ineriartornerannut sunniuteqartartut

Malugisassat: Inuiaqatigiinni peqqissutsimut ataatsimut isigalugu ineriartornerat qaamaninngorlugit nalunaaqutserneqarsimapput, peqqinnissaqarnermut aningaasartuutit siuumoortumik nalilersorneqarpata nutarsarneqarumaarmata, kisianni ataatsimut isigalugit atugassarititaasut peqqinnissaqarnermut aningaasartuutitut ilaapput.

Takussutissiaq 4.12-mi peqqissutsimut aningaasartuutit ineriartornerisa tunngaviusumik ataqatigiinnerat takutinneqarpoq, tassanilu innuttaasut katitigaanerisa ineriartornera pingaaruteqartorujussuuvoq.

Ataatsimut isigalugu peqqissutsimut aningaasartuutit ukioqqortusiartorneq ilutigalugu annertusiartortarput. Taamaattumik innuttaasut utoqqaat amerlanerulernissaat innuttaasullu inuusunnerusut aningaasartuutit matussuseeqataasinnaasut ikilinnissaat siunissami peqqinnissaqarfimmut annertuumik sunniuteqartussaapput. Tamatuma saniatigut peqqissutsimut aningaasartuutit *qanorpiaq annertutigisumik* annertusinissaat nalileruminaappoq. Aningaasanulli inatsimmi innuttaasut katitigaanerat naapertorlugu aningaasaliissutit nalimmassarneqartarput.

Inuiaqatigiinni innuttaasut katitigaaneranni pingaartumik pingasut ukiuni tullittuni peqqissutsimut aningaasartuutit annertulersitsisussatut naatsorsuutigineqarput:

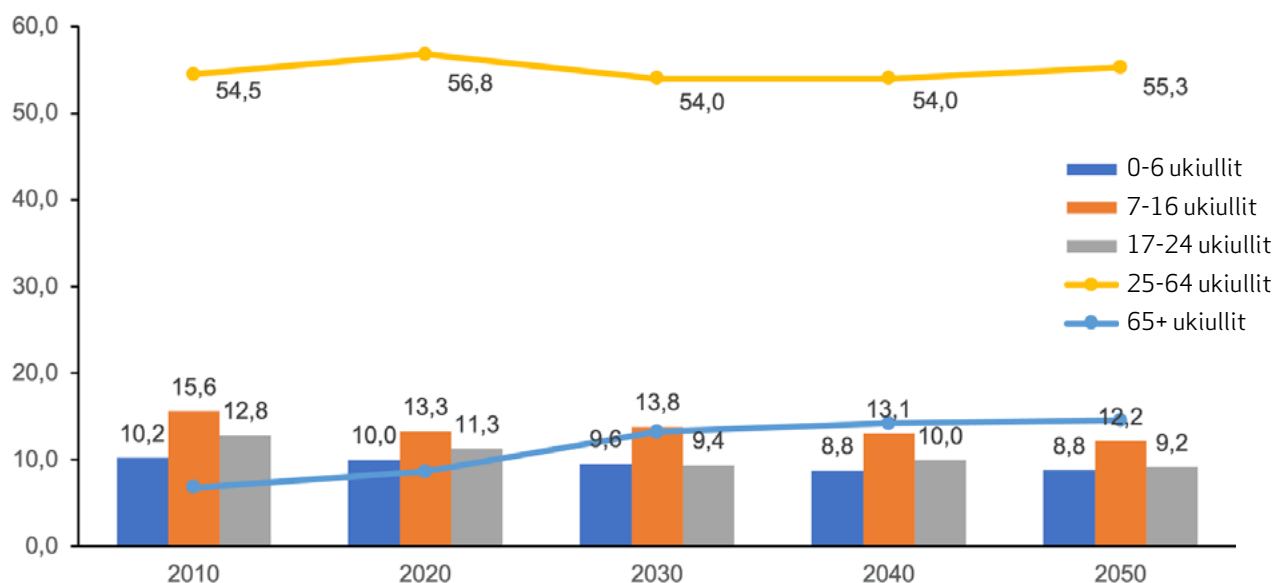
1. 1960-kkut aallartinneranni inunngortut amerlanerat pissutigalugu utoqqaat amerliartornissaat
2. Agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut qaffakkiartornerat
3. Inuiaqatigiit atugarissaarnerulernerisa kingunerisaanik peqqissutsimut aningaasartuutit pillugit piumasaqaatit annertusiartornissaat

Peqqinnissaqarfiup siunissami suliassaanut taamaallunilu aamma Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliar-suup sulineranut pissutsit taakku pingasut pingaaruteqarnerat tullinnguuttuni sukumiinerusumik nassui-aaffigineqarput.

4.4.1. Utoqqaat amerlanerusut

2050-p tungaanut innuttaasut katitigaanerisa ineriartornerat takussutissiaq 4.13-mi takuneqarsinnaavoq. Naatsorsueqqissaartarfiup mianersoqqussutigaa innuttaasut annertussusaat pissutigalugu assersuutigalugu Danmarkimiit taamaaqataanik naatsorsuinerniit inuit siumut naatsorsornerini nalorninartup malunnartumik qaffasinnerunera - aamma eqimattat ataaniittut minnerugaangata nalorninar toq annertunerusarpoq.

Takussutissiaq 4.13: Innuttaasuni ukioqatigiit procentinut agguataarnerat 2010-2050

Paasisaqqarfik: Uannga paasisutissat <https://bank.stat.gl/pxweb/kl/Greenland/>

Takussutissiaq 4.13-mi ersarippoq innuttaasuni 65-it sinnerlugit ukiullit procentiat 2050-ip tungaanut malunnartumik qaffassasoq, aamma 2010-miit 2030-mut piffissaq qiviaraanni takuneqarsinnaavoq 6,8-miit 13,2-mut qaffariartuq. Tamanna aningaasaqarnikkut peqqinnissaqarfimmut sunniuteqaannarnani aamma (immaqalu ingammik) isumaginnittoqarfimmut sunniuteqassaaq. Tassunga ilanngullugu utoqqaat illuisa ukiuni tulluittuni tatineqarnissaat naatsorsuutigineqassaaq.

4.4.2 Nunassittarnerit

Ullormi 1. januar 2021 Kalaallit Nunaanni inuit 56.421-t najugaqarput. Naatsorsuutigineqarpoq 2030-imi 54.451-iussasut, 2050-imi 48.392-inut ikileriassasut. Ukiuni makkunani ukiumut 850-it missaat erniusarput 550-illu missaannittut toqusarlutik. Erniusartut ukiumut 300-t missaannik amerlanerusarmata innuttaasut amerliartortussaagaluarput, ukiulli tamaasa 350-it missaannittut nunanut allanut nuuttarmata inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit ikiliartorput. Tamatumalu saniatigut 1960-kkut aallartinneranni inuusut amerlaqisut ukioqqortusinerat taamaalillutillu utoqqalillutik toqunissaat pissutigalugu ukiuni tulluittuni ikiliartoqangaat-siassaaq. Ukiuni qulini tulluittuni aamma arnat ernisinnaasut ikileriassammata ukiumut erniusartut ikileriassap-put (Naatsorsueqqissaartarfik, 2020a). (Grønlands Statistik, 2020a). Inuiaqatigiit ineriartornerat aamma pis-sutigalugu innuttaasut sulisinnaasut ukiuni 30-ni tulluittuni ikileriarujussuassapput.

Nunassittarnerup ineriartornera ukiup 2030-p tungaanut procentinngortikkaanni takuneqarsinnaavoq inoqar-fiit minnerusut inui ikileriarujussuassasut. Illoqarfiit pingaarnersaanni illoqarfinnilu annerni najugaqartut kisi-mik ukiuni kingullerni amerleriarsimapput. Tamanna tabeli 4.4-mi takutinneqarpoq. Ukiumi 2030-mi innuttaasut 62,5%-ii illoqarfinni annerusuni 3.000-nit amerlanerusunik innuttaqartuni najugaqarnissaat naatsorsuutaavoq, 6,2%-ii kisimik nunaqarfinni mikinerusuni 200-t ataallugit innuttalinni najugaqarnissaat naatsorsuutaalluni.

Tabeli 4.4: Innuttaasut inoqarfinnut aalajangersimasumik amerlassusilinnut agguataarnerat, piffissamut 2010-2030 procentinngorlugit agguataarnerat

Inoqarfiit angissusaat innuttaasut amerlassusaannik nalunaaqutserneqarput	2010	2020	2030
< 200	9,3	6,7	6,2
200-699	9,6	8,6	8,6
700- 2.999	24,8	22,8	22,8
3.000-6.000	28,9	29,2	29,5
> 6.000	27,4	32,7	33,0
Katillugit	100	100	100
Nunatsinni innuttaasut katillugit	56.452	56.080	54.707

Paasisaqarfik: Kisitsisaataasivimmit tigusat naatsorsuinerillu (Naatsorsueqqissaartarfik). 2020-mi nunap immikkoortuini innuttaasunik siumut naatsorsuinerit [BEDP20REG]

Inoqarfiit minnerit innuttaasut katitigaanerisa siumut naatsorsornerat assut nalorninarartoqarpoq⁷. Tamanna pingaartumik nunap allaffissornikkut immikkoortiterneqarneranut, soorlu kommuninut, nunap immikkoortuinut sumiiffinnullu, tunngatillugu naatsorsuutitut atuuppoq. Tamatuma saniatigut eqqaaneqassaaq illoqarfiit akornganni aamma nunaqarfiit illoqarfiillu akornganni nuuttarnerit nunatsinni politikimit annertuumik sunniivigineqartarmata erseqqissarneqassaaq.

Inuiaqatigiit ineriartornissaattut naatsorsuutigisaq kommuninut, taamaalillunilu nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinnut, agguataarlugu ima isikkoqarpoq (nalunaarsuiffik 4.5).

Tabeli 4.5: 2030-mut innuttaasut siumut naatsorsornerat, kommuninut agguataarlugu

	2010	2020	2021	2024	2027	2030
Katillugit	56.452	56.081	56.059	55.856	55.419	54.795
Kommune Kujalleq	7.589	6.439	6.362	6.170	6.006	5.873
Kommuneqarfik Sermersooq	21.232	23.123	23.137	23.071	22.836	22.523
Qeqqata Kommunia	9.677	9.378	9.387	9.291	9.346	9.261
Kommune Qeqertalik	6.776	6.340	6.366	6.388	6.378	6.324
Avannaata Kommunia	10.973	10.725	10.730	10.757	10.775	10.741
Kommunit avataanni	205	75	77	75	79	82

Paasisaqarfik: Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, kisitsisit uani takukkit: Kisitsisaataasivik (<http://bank.stat.gl/bedp20reg>).

2030-mi innuttaasut 41%-ii Kommuneqarfik Sermersuumi najugaqassasut ilimagineqarpoq. Tabeli 4.4-mi siulianiittumi takuneqarsinnaasutut kisitsit taanna Nuummut noorarnermik pissuteqarneruvoq, tassanilu 2021-mi innuttaasut 33%-iisa missaanniissimapput.

⁷ Naatsorsueqqissaartarfiup nammeneq erseqqissarpaa innuttaasut siumut amerlassusissaat nalinginnaasumik naatsorsorneqarsinnaanngitsut, kisianni kingullertigut innuttaasunik naatsorsuinerimi paasisat ukiunilu qulini kingullerni misilittakkat aallaavigalugit naatsorsuisoqartartoq. Tamatumani aamma siunissami innuttaasut katitigaanerisa ineriartornissaannut naatsorsuutigineqartut allat ilanngunneqartarput: kinguaassiorsinnaaneq, toqusoqartarnera nuuttarnerillu. Pingaartumik sukumiinerusumik naatsorsuusiornernut tunngatillugu innuttaasut amerlassusaat pissutigalugu nalorninartua annertunerulertarpoq. Siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu (ukiut qulit sinnerlugit) sunniuteqartut eqqarsaatigalugit naatsorsuinerit pissutsit aallaavigalugit naleqqussarneqartassapput (Naatsorsueqqissaartarfik, 2020a).

4.4.3 Ilaatigut utoqqaat illuini tatisinerup annertusinissaanik naatsorsuuteqarneq

Nunatsinni nakorsaanerup saqqummiussinerani (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq 2021-mi februaarip qulinganni ataatsimiinnermi saqqummiussinerani) innuttaasut utoqqaliartornerat maanna siunissamilu kommunini peqqinnissaqarfimmilu unammillernartut annerpaartaattut eqqaaneqarpoq.

Takuneqarsinnaavoq peqqissutsimut aningaasartuuteqarnerulernermik kinguneqartumik utoqqaat illuiniittut siornatigornit nakorsaatitornerusut, sungiusarteqqinneqarnerusut allatigullu annertuumik ikiorneqarnerusariaqartut.

Siunissami pisariaqartinneqartut ukuninnga ilisarnaateqartissangatinneqarput:

- Utoqqaat illuini peqqissutsikkut sullissisut immikkut ilisimasaqarnissaat pillugu piumasaqaateqarneruneq
- Nammineq najugarisami ulloq unnuarlu peqqissutsikkut sullissinnermi ikiorneqarnissamik pisariaqartitsineruneq (ulloq unnuarlu paaqqutarinninneq)
- Katsorsaannermut sungiusaaqqiinnermullu immikkut ilisimasallit pisariaqartinneqarnerulernerat (timimik sungiusaasut, pillorissaasut, puigortunngornermik immikkut ilisimasallit)

4.5 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigaa:

1. Peqqissutsikkut assigiinnginnermi ineriartorneq qanimut malinnaaffigineqassaaq, tamannalu atorneqartassaaq peqqinnissaqarfik, pisariaqarpallu immikkoortortat allat suleqatigalugit, assigiinnginnerup annikillissarnissaanut tapeeqataasinnaatillugu.
2. Peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginneq piareersimaffiginarlugu sulisut periarfissaat peqqinnissaqarfimmi immikkut isiginiarneqassasut, tassungalu sinaakkutissanik pilersitsisoqassasoq.

Kapitali 5.

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmut tunngasut

Kapitalimi immikkoortut pingaarnert:

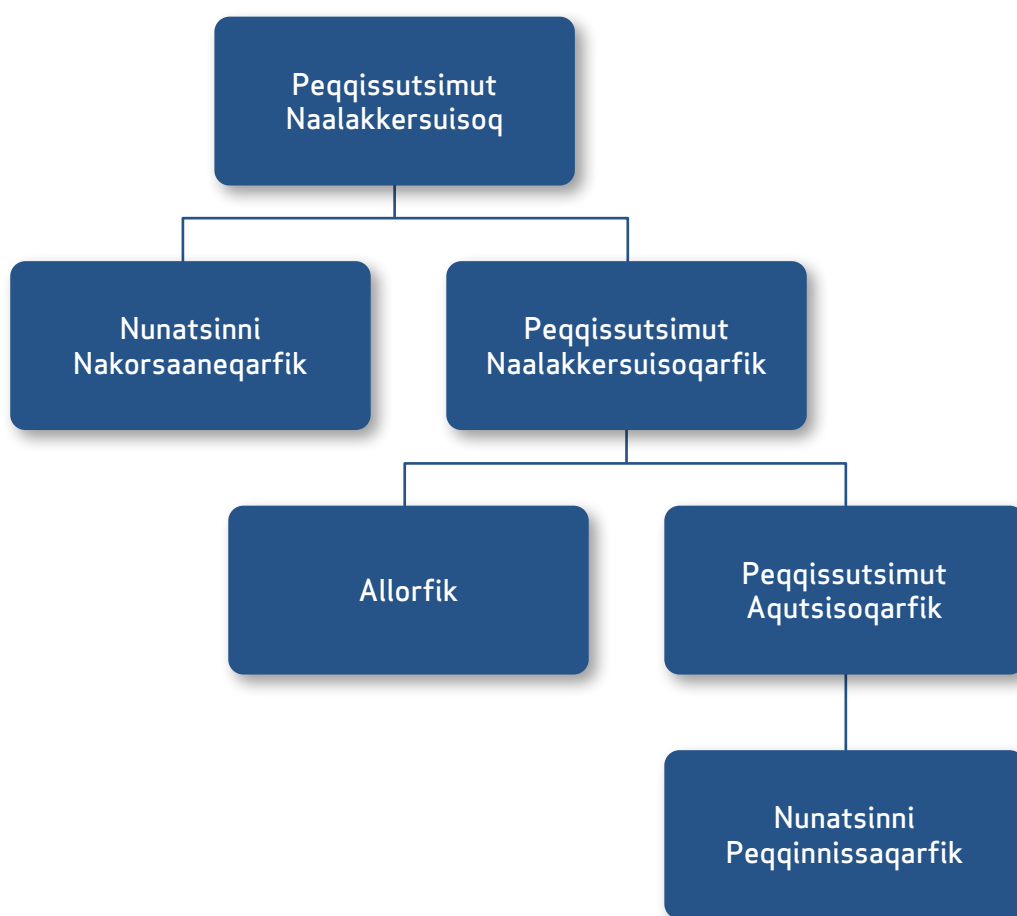
- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik pingaarnertigut allaffissornikkut peqqinnissaq pillugu politikikkut pilersaarusiata politikikkullu sullissinerit isumaginissaannut naammattunik sulisussaqaanngilaq.
- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup, Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup aamma Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfia aqqissuussaannikkut agguarneqarnera isumatusaarnerunngilaq.
- Allorfiup aqqissuussaannikkut inissisimanera qaqutigoortuuvoq (naalakkersuisoqarfimmi toqqaannartumik ingerlatsinermut immikkoortortaasoq)
- Nunap immikkoortuini iluserineqartoq aqutsisutut atorfinni annertuunik ataavartussaagunartunillu sulisussarsiortarnermut ajornartorsiutaasut pissutaallutik sanngiippoq.
- Peqqinnissaqarfimmut sullissinissamut najoqqutassiaq ullutsinni pissutsinut tamakkiisuunngitsumik takussutissaavoq.
- Peqqissaaveqarfinni mikinerusuni suliartigut atugassarititat qulakkiissallugit ajornartuuvoq.
- Kalaallit Nunaanni Inuunerissaaviup pilersinneqarnerata ilaatigut nalinginnaasumik nakorsaaser-suilluni sulinermut aamma nappaatit katsorsarneqarsinnaanngitsut immikkkuullarissut pingasuusut qitiutinnissaannut qanoq pingaaruteqartigisimanera paasiuminaappoq.
- Kalaallit Nunaanni Inuunerissaaviup peqqinnissaqarfimmut qanoq pingaaruteqartigisimanera (soorlu aningaasalersuinermit, pingaarnertigut aqutsinermut) paasiuminaappoq.
- Suliassat suliarisarnissaannut, taamaasillunilu innuttaasunik sullissinermut tunngatillugu sulisutigut aningaasaqarnikkullu nukissat atorsinnaanerat ataatsimut isigalugu tamakkiisumik atorneraqarunangillat, tamannalu peqqinnissaqarfiup sulianik suliarinittarnerannut tamaviaartitsinerulerpoq.
- Aqutsisunik ineriartortitsinissamut programi ataqatigiissoq aqqissuussarlu peqqinnissaqarfimmi unammilligassat qitiusut anguniagassallu suliarinissaannut isumaginniffiusoq pigineqarunangilaq.
- Pitsaanerusumik sullissisarneq nukittorsartariaqarpoq
- Peqqinnissaqarfimmut suliassaqarfimmi inatsisitigut tunngavigineqartoq ataqatigiissutut imaluunniit nutarterneqarsimasutut isikkoqanngilaq.

Kapitali manna peqqinnissaqarfiup iluani massakkut iluserineqartumut nassuiaanertut pingaarnertigut atornerqartussaavoq. Peqqinnissaqarfimmi aqqissuusseqqinneq 2011-meersoq immikkkuullarissumik misissuiffigeqqissaarneqarpoq, tamatumunngalu peqqinnissaqarfimmi massakkut iluserineqartoq taamatut aqqissuusseqqinnerup amerlanertigut inernerisimammagu pissutaatinneqarpoq. 2017-imi aqqissuusseqqinnermik nalilersuineq ingerlanneqartoq misissorneqarpoq, ullumikkullu atugassarititat taaneqarnerannik ilaneqarluni. Kapitalini peqqinnissaqarfimmi aqqissuussaannikkut ataatsimut takussutissiamik tunniussisoqarnissaa aamma siunertarineqarpoq. Kapitalimi matumani immikkoortut arlallit kapitalini allani itisilerneqarumaarput. Taamaammat sammineqarnerat akuttusuumik tamakkiisuusarput, amerlanertigullu naatsuusarput immikkoortukkuutaarinerusarlutillu.

5.1 Qullersatut aqutsisut

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik (PN) peqqinnissaqarfimmik qullersatut aqutsisuuvoq, tamannalu takussutissiaq 5.1-imi takutinneqarpoq⁸. Peqqinnissaqarfiup ineriartortinnissaanut Naalakkersuisut aalajangernissamut pitsaasumik tunngavissaqarnissaasa qulakkeernissaa Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup suliassaraa. Nunatsinni Nakorsaaneqarfik immikkoortortaavoq nammineq ingerlasoq, Naalakkersuisut ataanniittoq Peqqissutsimullu Naalakkersuisumut toqqaannartumik atassuteqartoq. Taamaalluni Nunatta Nakorsaaneqarfiata, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup aamma Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup ataqatigiinnginnerat erseqqissarneqarpoq. Peqqissutsip qanoq innerata nakkutiginissaa, inuit ataasiakkaat immikkoortortaqaarfiillu peqqinnissamik suliaqarnerannut tunngasut tamarmik nakkutiginissaat aamma pissutsit inuiaqatigiit peqqissusaannut sunniuteqartut malinnaaffiginissaat Nunatta Nakorsaaneqarfiata pingaarnertut suliassarai.

Takussutissiaq 5.1: Peqqinnissaqarfimmi qullersatut aqutsisut.

Peqqinnissaqarfiup aqunneqarnera, aaqqissuussaana kiisalu peqqinnissamut tunngasutigut sullissisut aamma tarnip pissusaanik ilisimasallit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 27, 18. november 2010-meersoq naapertorlugu kalaallit peqqinnissaqarfiata piareersarneqarnera aqunneqarneralu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup pingaarnertut akisussaaffigai. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik pilersaarusiornermik, ineriartortitsinermik, inatsisilerinermik, missingersuusiornermik aqutsinermillu, nunanut tamalaanut atassuteqarnermut tunngasunik aamma taarsiissuteqartarnermut sulianik sularinninnermik ingerlatsisarpoq. Peqqinnissaqarfimmik ulluinnarni aqutsineq Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmit ingerlanneqartarpoq. Peqqinnissaqarfiup aningaasaqarnermut immikkoortortaqaarfia Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmik

⁸ Kapitalinut pingaarnertut SOKU-notat nr. 10 paasissutissarsiffiuvoq: Peqqinnissaqarfiup katitigaanera, suliassat agguataarsi-manerat, aaqqissugaanera aqutsisullu, ilaatigut immikkuualuttunik arlalinnik imalik ilaatigullu innersuussutini ilanngussisoq. Tamatuma saniatigut atortussat peqqinnissaqarfimmi 2022-mi novembarip aallartinnerani aqutsisunut isumasioqatigiisitsi-nermeersut ilaatinneqarput.

qaffasissukkut oqaloqateqarnerit atorlugit peqqinnissaqarfiup ingerlatsinermut aningaasaqarneranik isumaginnittuuvog. Ineqarnermut Attaveqaasersuutinullu Naalakkersuisoqarfik Peqqinnissaqarfimmi sanaartornermi suliassanut akissussaasuuvog, taakkulu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup oqaloqatigineratigut suliarineqartarput.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik ullumikkut 12-inik sulisoqartussaavog pingasunillu pisortaqartussaalluni, taakkulu immikkoortortaqarfinnut pingasunut agguarsimapput; *Aqutsisunut allattoqarfik, Siunnersuisoqatigiinnut Inatsisilerinermullu Immikkoortortaqarfik aamma Periusissiornermut Pilersaarusiornermullu Immikkoortortaqarfik*. Naalakkersuisoqarfinnut allanut sanilliullugu amerlavallaanngitsunik suli-soqarnek matumani pineqarpoq.

Aqutsisunut Allattoqarfik

Aqutsisunut allattoqarfimmi sulisut sisamat nutsigassanik, naalakkersuisoqarfimmi pisortamik Naalakkersuisumillu sullissinermik, immikkoortortaqarfinnut pisinierinermik, sulisussarsiornermik atorfimmillu allagarsiuksinermik, billetsinik inniminniinermik, Inatsisartut atugassaannik piareersaanermik, akissarsialerinermik naatsorsuutinillu allattuinerinermik isumaginnittuupput.

Siunnersuisoqatigiit Inatsisilerinerlu

Siunnersuisoqatigiinnut Inatsisilerinermullu Immikkoortortaqarfik inatsisilerituunik pingasunik immikkoortortaqarfimmilu pisortamik ataatsimik sulisoqartussatut naatsorsuussaavog. Immikkoortortaqarfiup suliassaasa ilagaat peqqissutsimut tunngasuni inatsimmik suli-aqarnek, Inatsisartut apeqqutaannik suliarinneq aamma Naalakkersuisumik inatsisilerinikkut siunnersuineq. Sulisussarsiornermi unammilligassat pissutigalugit ukiuni kingulliunerusumi immikkoortortaqarfimmi sulisut amigartarsimapput. Tamanna pisutigalugu suliassat utaqqitinneqartut pingaarnersiorneqartarput.

Periusissiorneq pilersaarusiornernerlu

Periusissiornermut Pilersaarusiornermullu Immikkoortortaqarfimmi sulisut maannakkut arfineq-pingasuu-sussaapput, ukuninnga inuttaqassalluni immikkoortortaqarfimmi pisortaq, aningaaserisoq, ataqatigiissarisog aamma peqqissutsimut siunnersortit aammalu AC fuldmægtigit. Immikkoortortaqarfik Naalakkersuisumik peqqissutsikkut sullissinermik, misissueqqissaarnermik, tusagassiorfinnut nalunaaruteqartarnerinik, tusarniaanermi akissuteqaateqarnermik, innuttaasut saaffiginnissutaannut akissuteqartarnerinik, nasuiaasiornernik kiisalu pingaarnertut periusissiornermik kiisalu nakkutigininnermik taakkuninngalu nallersuisarnermik isumaginnittuuvog. Tamatuma saniatigut immikkoortortaqarfiup siunnersuisoqatigiit ataatsimiititaliallu arlallit allaffissornikkut sullinnissaat, apeqqutit Inatsisartuneersut suliatigut suliarsarnerannik kiisalu nunap iluani nunanilu tamalaani siunnersuisoqatigiinni ataatsimiititalianilu peqataasarnissat isumagisarivai. Tassanilu inatsisip suliarineranut, peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarnek pillugu saqqummiussassamik suli-aqarneranut, missingersuutinik malittarininnermut aningaasaqarnermillu aqutsinermut tunngatillugu suliat ilaapput.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik siusinnerusuklut nakorsaqaqarnermut peqqissaasoqarnermullu suli-atigut siunnersortinik aalajangersimasunik atorfeqartitsisarsimavog. Massakkorpiag naalakkersuisoqarfimmi peqqinnissakkut suliatigut ilisimasalittut siunnersortinik sulisoqarniarnek akunnattumik ingerlanneqarneruvog, tassanilu sulisut inuiaqatigiinnut ilisimasallit atorneqarnerullutik. Tamatuma kingunerisaanik peqqissutsimut nakorsallu suli-aannut tunngasut apeqqutit pillugit Nunatta Nakorsaaneqarfia suleqatigineqarnerulerpoq.

Naalakkersuisoqarfimmi aningaasaqarnermut ilisimasalik ataasiinnaq sulisorineqarpoq, naallu sulisussarsiornerit arlallit ingerlanneqarsimagaluartut aningaasaqarnermut ilisimasalik alla sulisussarissallugu periarfissaasimanngilaq. Tamakkiisumik periusissiatigullu aningaasaqarnikkut akissussaaffiup allanngortinneratigut aningaasaqarnermut tunngasuni naalakkersuisoqarfik sanngiillivog, tamannalu peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarnermut aningaasaliisarnermullu tunngatillugu Naalakkersuisup aqutsinikkut suli-aqartarnikkullu soqutigisaasa suliarsarnissaannut periarfissaanik ajornarnerulersitsivog.

5.1.1 Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik

Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmi nammineerluni immikkoortortaa-voq, tassanilu naalackersuisoqarfik pingaarnertigut aqutsinermut pisortaqarnermullu akisussaatinneqarpoq. Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfia peqqinnissaqarfiup qullersatut aqutsisoqarfigivaa, tassanilu direktøri, peqqissaasut pisortaat, nakorsat pisortaat sulisorineqarput, taakkualu Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi nalinginnaasumik atorfeqartitaapput. Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmi pisortaq direktørimut atassuteqarpoq. Nakorsanut pisortaq aamma Peqqissaasut pisortaat direktørimut atassuteqarput. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik Peqqinnissaqarfiup allaffissornikkut sulisuinik arlalinnik (inuit 20-t missaat) aamma immikkoortortani pisortanik sulisoqarpoq. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi allaffeqarfinni aqutsisut atorfeqartut tamarmik ilaatigut Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi sulisunut aqutsisuupput ilaatigullu Peqqinnissaqarfimi sulisunut aqutsisuullutik. Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfia sulisunut 1600-t missaanniit tunut ataatsimut qullersatut aqutsisoqarfiuvoq, taakkunanngalu 98%-iisa missaat Peqqinnissaqarfimmi atorfeqartitaapput. Nakorsaqarnikkut immikkoortortani aqutsisut, nunap immikkoortuini aqutsisut allaffeqarfimmilu aqutsisut tamarmik Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfianut attaveqartartuupput.

Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik sulisut suliassaannik isumaginnittuuvuq, tamakkulu Peqqinnissaqarfimmi ingerlatsinermut suliassarpianut tapersersuisuupput sammitinneqartuullutillu. Arlaleriarluni sulisunut pisortat, soorlu IT-qarnermut Digitaliseeriinermullu tunngasuni, Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi atorfeqartarput, sulisorineqartullu Peqqinnissaqarfimmi atorfeqartinneqartarlutik, aamma takuuk takussutis-siaq 5.3, tamannalu aqqissuussaannikkut isigalugu paasiuminaatsutut isikkoqarsinnaavoq.

Peqqinnissaqarfiup suliassat imatut agguataarsimavai, nakorsiartarfinni atorfeqartut napparsimasunut attuumassuteqartunik suliassanik isumaginnittuullutik, aamma oqaloqatigiinnernut, ataatsimiititalianut, suleqatigiissitanut il.il. atortussaliornermut atatillugu Aqutsisut Allattoqarfianniit aamma Sulisunut Aqutsisoqarfimmiit allaffissornikkut sulisuniit ikorfartorneqarlutik.

'2017-imi Peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnermik nalilersuineq' naapertorlugu Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup Peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinneranni misilitakkat pitsaasuullutillu unammillernartoqarsimapput. Nalilersuineq naapertorlugu piffissap ilaani naalackersuisoqarfimmi peqqissutsikkut sullissisartunik amigaateqarneq pissutigalugu politikikkut suliassat ilaannikkut naalackersuisoqarfimmiit Peqqinnissaqarfimmut ingerlatitseqqittoqartariaqarsimanera unammillernartut ilagisimavaat. Naalackersuisoqarfimmi peqqissutsikkut sullissinermik immikkut ilisimasalinnik amigaateqarneq taamaalilluni Peqqinnissaqarfiup tatineqarneranik annertusaaqataasimavoq, tassa naalackersuisoqarfiup politikikkut sullissisarneranik peqqinnissaqarfik tigusisariaqartarsimavoq. Taamaakkaluartoq aqutsisoqarnerup tunga- tigut aamma peqqinnissaqarfimmi aqqissuusseqqinnerup kingorna ukiuni tulluuttuni ataatsimut pitsaasu- mik suleqatigiittoqarsimasooq nalilersuineri inerniliunneqarpoq.

5.1.2 Allorfik

Allorfik, Pinngitsuuisinnaajunnaarnermik Ilisimasaqarfik, immikkoortortaqarfiup naalackersuisoqarfiup ataaniittoq, aamma inersimasut aanngajaarniutini pinnguaatinillu pinngitsuuisinnaanngitsut katsorsarne- qarnissaannik nuna tamakkerlugu neqerooruteqartarnermik ingerlatsivoq. Allorfik Allorfiup Ilulissani, Qa- qortumi, Aasianni, Sisimiuni Nuummilu kiisalu Katsorsaavik Nuummi najukkaniluunniit kommunit kissaataat malillugit pinngitsuuisinnaajunnaarnermut katsorsartinnissanut assigiinngitsunut innersuussisarnermut akisussaasuuvuq. Tamatuma saniatigut katsorsaanerup kingorna ikiuinissamut, qanigisaasunik katsorsaa- nissamut, aanngajaarniutit pinnguaatillu pillugit ajornartorsiuteqartunik siunnersuinissamut kiisalu suli- niummut nakkutigininnissamut nalilersuinissamullu Allorfik akisussaasuuvuq. Allorfik 'Nuna tamakker- lugu siunissami atornerluisuunermut katsorsartittarneq' naapertorlugu pinngitsuuisinnaajunnaarnerup katsorsaaffiginissaa pillugu kommuninut ataasiakkaanut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiornermut ilaasussaavoq. Tamatuma saniatigut innuttaasut pinngitsuuisinnaajunnaarnermut ajornartorsiutini pigi- saqartut saniatigut nappaatinik katsorsartinnerup ingerlannissanut akornutaasinnaasunik suussuserfigi- neqartut pillugit Allorfik peqqinnissaqarfimmik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarpoq.

Naalackersuisoqarfimmi ingerlatsinermut suliassanik Allorfimmi suliarineqartartut assingannik peqarto- qartarnera qaqutigoortuuvuq. Taamatut iluarsiisoqarsimaneranut, taamaasillunilu pitsaqaataasunut ajoqu- taasunullu suut atasimanerannut, pissutaasut paasiuminaatsutut isikkoqarput. Pilersitsisoqarnerata ki-

ngorna ilusilersuineq nalilersorneqarsimanngilaq. Allorfiup "toqqaannartumik" naalakkersuisoqarfimmut attaveqarnera iluaqutaasinnaasut ilagaat. Tamatumunnga akornutaasut ilaat tassaavoq innersuussisarner-nut, nakorsaasersuisarner-nut, illuutigineqartunut tamanut, isumaqatigiissutaasunut allanullu tunngatillugu peqqinnissaqarfimmik suleqateqarnerup ajornarnerulertarnera. Ilimanarsinnaavorlu Allorfiup aaqqissuus-saanerata peqqinnissaqarfimmitinneratigut pitsaaqutit amerlanerulersinnaassasut.

5.2 Peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinneq 2011

Peqqinnissaqarfiup nunap immikkoortuinut maannakkut agguataarnera 1. januar 2011-mi peqqinnissaqar-fimmik aaqqissuusseqqinnerup kinguneraa, kisiannili 2014-imi aatsaat tamakkiisumik atuutilersinneqarlu-ni. Peqqinnissaqarfiup immikkoortui 16-iusimasut tallimanngortillugit qitiusumik immikkoortortanngortin-neqarnerannik aaqqissuusseqqinneq kinguneqarsimavoq (takuum takussutissiaq 5.2).

Aaqqissuusseqqinnermi nappaatit qanoq ittuunerannut, najugaqariaatsinut, sulisussarsiortarnermut unammilligassanut aammalu sulisut sulisoriinnartarnissaannut il.il. tunngatillugu peqqinnissaqarfimmi ilu-serineqartup inuiaqatigiit ineriartornerannut naleqqussarnissaa siunertaasimavoq. Tamatuma saniatigut sulisut pisariaqartinneqartut pissarsiariniartarnissaannut sulisoriinnarnissaannullu peqqinnissaqarfiup sunniuteqarnerusumik periarfissaqarnerulernissaata iluaqusernissaa siunertaasimavoq.

Peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinnermi ilaapput:

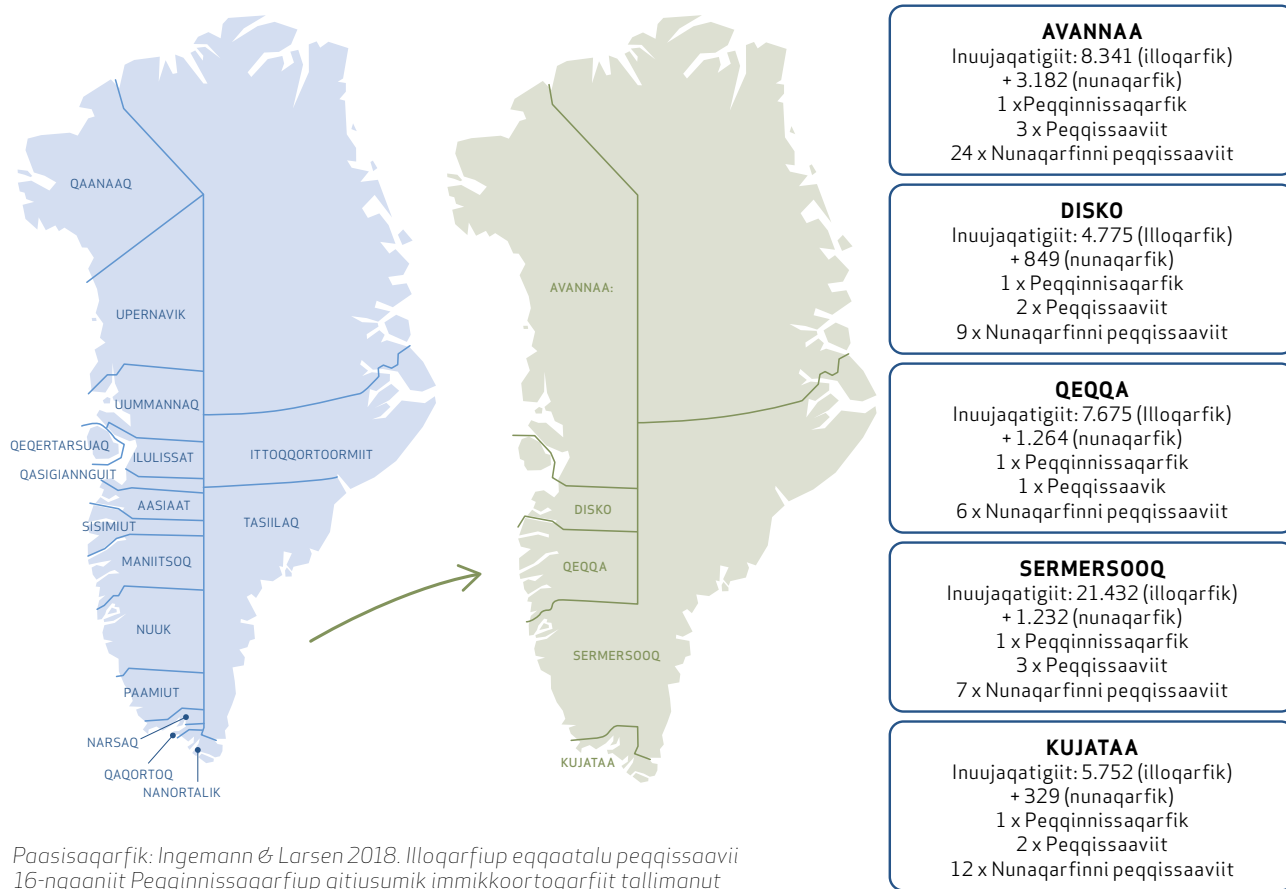
1. Sinerissami immikkoortortani pisortat tallimaasut aamma Dronning Ingridip Napparsimavissuani (DIH) immikkoortortani pisortat sisamaasut pilersinnerisigut pisortat allaffissornerillu katersuun-nerat nakorsaasersuinikkut sulisut amerlanerit sulilernerannik kinguneqassapput.
2. Peqqinnissaqarfiup aningaasaqarnikkut sulisoqarnikkullu isumalluutaanik atuineq pitsaannngorsaanerlu.
3. Suliatigut atugassarititat pitsaanerusut piumaneqarnerusullu.
4. Peqqinnissaqarfimmi qitiusumik sullissinerup isiginiarneqarnera, tassa najukkani paasiniaanissamut neqerooruteqartar-neq, katsorsaasarneq paaqqutarinninnerlu kiisalu annertusiartortumik pitsaaliuineq peqqinnissallu siuarsarnera.
5. Napparsimasumut ata-qatigiissumik katsorsaasarnissap isiginiarneqarnera.
6. Najugaq apeqqutaatinnagu peqqinnissaqarfimmit naligiinnerusumik sullinneqarnissap qulakkeerneqarnera.
7. Qarasaasiakkut nakorsiartitsissummik atuineruneq.
8. Innuttaasunik tamanik katsorsaasarnermi pitsaanerusumik assigiissumillu katsorsaasarnissamik napparsimasullu isumannaatsuunissaannik qulakkeerrinneq.
9. Suliap sapinngisamik pitsaanerpaamik naammassinissaanut sulisunik ilinniartitsineq, piginnaan-ngorsaaneq ilitersuinerlu aamma siunissami suliassat isumaginissaannut sulisunik piareersaaneq.

Immikkoortut taaneqartut suliner-mi arlaatigut qanoq piviusunngortinneqarsimanersut aalajangiiffigissal-lugu oqaatigiuminaappoq.

Aaqqissuusseqqinnerup saniatigut aaqqissuussinnermi pingaarnertut siunertaasimavoq ilinniartitaanerup, sulisussarsiortarnerup sulisullu sulisoriinnarnissaasa, sulisunik piginnaanngorsaanerup ilitersuinerullu, kiisalu qarasaasiakkut nakorsiartitsissummik atuinerulernissap aallunneqarnerunissaat.

Aaqqissuusseqqinnerup kingorna peqqinnissaqarfimmi suliassat agguataarneranni ingerlaavartumik ine-riartortoqarsimavoq.

Takussutissiaq 5.2: Nunap immikkoortuinut qitiusumik ingerlatsilernerup kingorna Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuinut, innuttaasunut napparsimmavinnullu, peqqissaavinnut nunaqarfinnilu nakorsiartarfinnut takussutissiaq

5.2.1 Peqqinnissaqarfiup aqqissuusseqqiffiginerata nalilersornera

Peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnermik 2017-imi nalilersuineri nunap immikkoortuinut kattus-suinerup tamakkiisumik atuutilersinneqarnerata kingorna Peqqinnissaqarfiup aqqissuussaana aqutsi-sunit qanoq misigineqarnerseq ersersinneqarpoq. Allagaatinik misissuinikkut aamma immikkoortunut aqutsisunik, nunap immikkoortuini aqutsisunik aamma Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfianik kiisalu sulisu-nik ataasiakkaanik aqqissuusseqqinneq sioqqullugu kingornalu misilittagalinnik 22-nik apersuinikkut nali-lersuisoqarpoq. 2017-ip kingorna Peqqinnissaqarfimmi pisoqarfiusimaqimmat erseqqissarneqassaaq, taa-maattoqarmallu nalilersuineri inerniliunneqartut ullutsinni pissutsinut naapertuuttariaqarnatik.

Katitigaanermik annertuumik allannguneq aamma napparsimmaviit arfineq-marluk peqqissaavinnut ang-i-nerusunut allanngortinneqarnerat eqqaassanngikkaanni nalilersuineq aallaavigalugu pissutaasumik-sun-niutaasumik nassaarnissaq ajornakusoorpoq. Aqqissuusseqqinnermi angusaq alla tassaavoq *Sullissiner-mut najoqqutassiaq*)-mi Nunap immikkoortuini peqqinnissakkut suliatigut *sullissisarnernut*, Najoqqutas-saq-mik saqqummersitsineq. Sullissineriut najoqqutassiami sullissinissat 12-it allattorsimapput, tassani innuttaasut pisinnaatitaaffii allassimapput aamma nunaqarfinni nakorsiartarfinnit qitiusumik napparsim-mavimmut sullissinerit suussanersut suullu naammassineqassanersut kiisalu pigaartuusarneq il.il. allaase-rineqarput. Najoqqutassiaq tassaavoq aqqissuusseqqinnerup ajorunarunnaarsitaanik innuttaasumut sul-lissinernik assigiinngitsutigullu sullissinernik erseqqissaaneq. Najoqqutassiaq sullissinerillu najoqqutassia-mi nassuiarneqartut peqqinnissaqarfiup aqqissuussiffigeqqinnerani inerniliussatut isigineqarsinnaam-mata nalilersuineri erseqqissarneqarpoq. Nalilersuinerup ilarujussuani sullissineri najoqqutassiami allaaserineqartut tunngavigineqarput.

Siusinnerusukkut napparsimaviusimasut sisamaasut aqqissuusseqqinneq naapertorlugu peqqissaaveqarfittut mikinerusutut taaguuteqalerput (Ittoqqortoormiit, Qasigiannugit, Qeqertarsuaq aamma Qaanaaq). Peqqissaaveqarfiit minnerusut peqqinnissamut tunngasutigut sullissisunik ulloq unnuarlu inuttaqarnissaat ajornarsimasoq paasinarsivoq. Peqqissaaviit minnerusut sulisunik ilinniarsimanngitsunik ulloq unnuarlu inuttaqartinniarnernannut taarsiullugu oqarasuaatikkut pigaartuusarnermik aqqissuussisoqarpoq, tassani innuttaasut matoqqanerup nalaani peqqissaavinnut anginerusunut imaluunniit qitiusumik napparsimavimmut attaveqarsinnaallutik.

Nalilersuinerimi ernisarnermi sullissineq sammineqangaatsiarpoq. Aqqissuusseqqinnerup ilaatut siunissami qitiusumik napparsimmaviit nunap immikkoortuani erninernik isumaginnittassapput aamma naartusunik isumassuisassallutik. 2014 angullugu Uummannami Maniitsumilu peqqissaaveqarfiit ernisarfittut aamma akuerineqarsimapput, tamannali massakut periarfissaajunnaarsimavoq. Tasiilaq nunap immikkoortuani napparsimmaviunngikkaluarluni ernisarfittut sulii akuerisaavoq. Nunap immikkoortuani oqaatigineqarpoq najukkami erninermi piareersimasoqarnissaq assut unammillernartuusoq. Tamatumunnga peqatigitillugu nunap immikkoortuanit Tasiilamiillu erseqqissarneqarpoq najukkani erninernik sulii isumaginnittarnissaq pingaaruteqarluinnartuusoq. Oqaatigineqartorli itisilerneqanngilaq.

Peqqinnissaqarfiup iluani angalasarnerit amerlanerulersimanerisa nunap immikkoortuani allanngornerit pissusissamisoortumik kingunerisimavaat. Ilaatigut napparsimasut sumiiffinnit minnerusuniit qitiusumik napparsimmavinnut nuunneqartut angalanerulernissaat pineqarpoq. Ilaatigullu Sullissinermit najoqqutasiami pisussaaffiit assigiinngitsut naapertorlugit peqqinnissamut tunngasutigut sullissisartut illoqarfinnik nunaqarfinnillu sullissinerat pineqarluni. Taamatut ineriartornerup malitsigisaanik piffissami 2012-2016-imi napparsimasunik angallassinermut aamma suliffimmut atatillugu angalanermut aningaasartuuteqarnerulertoqarsimavoq. Napparsimasunik angallassinert 20%-inik qaffariarsimapput, suliffimmut atatillugu angalanerit 75%-inik qaffariarsimasut.

2017-imi nalilersuineq malillugu nunap immikkoortuani aqutsisut misigisimapput nammineernerullutik aamalu nunap immikkoortuani aqutsinikkut suliaassanik kivitsisinnaasimallutik. Tapersorsorneqarnissamut ikiorneqarnissamullu pisariaqartitsisoqaraangat nunap immikkoortuani aqutsisut imminnut attaveqatigiit-tarput, tassanili inuit ataasiakkaat apeqqutaakkajuttarlutik. Unammillernartunik misigisimasat misigisaluunniit assigiinngissuseqarnerat pissutigalugu aqutsinermut aamma nunap immikkoortuani qitiusumik ingerlatsilernermit atatillugu nunap immikkoortuani unammilligassat assigiinngisitaarsimapput, assersuutigalugu nunap immikkoortuata angissusaa eqqarsaatigalugu. Nunap immikkoortuisa ilaanni ulluinnarni aqutsinerup qitiusumiit ingerlanneqarnissaata ajornarnera nassuerutigineqarsimavoq. Tamatuma kingunerisimavaa nunap immikkoortuani pisortat ilaat suliaassat sulisussarsiortarnermut tunngasut allaffissornikkullu suliaassat allatut ittut peqqissaaveqarfinni ulluinnarni aqutsisunut tunniuttariaqartarsimammatigik.

Nunap immikkoortuani peqqissaasut aqutsisut, nakorsanut sanilliullugit aalajaatsorujussuusimapput. Nunap immikkoortuani tallimaasuni pingasut piffissami (2012-2017)-imi piffissaq tamaat nunap immikkoortuani peqqissaasut nikissimanngillat, nunallu immikkoortuani allani marlunni ataasiarluni taarsersimallutik. Ukiut tallimat kingulliit ingerlaneranni nunap immikkoortuani tamani, kommuneqarfik Sermersooq minillugu, nakorsat taarseraassimapput. Pingaartumik Qeqertarsuup Tunuani piffissami 2012-2017-imi nunap immikkoortuani nakorsaanerit assigiinngitsut arfinillit atorfeqarsimapput.

Nalilersuinerimi ilaatigut uparuarneqarput nunap immikkoortuinut kattussinerimi unammillernartut, unammillernartunik aqqiiniarnermi misilittakkat pitsaasut ajortullu, aammali unammillernartut ataavartut paasiuminaatsut aqqikkuminaatsullu. Unammilligassat pingaarnerit nassuiarneqartut tassaasimapput aqutsisut peqqinnissaqarfinmilu immikkoortut akornanni suleqatigiinniarneq attaveqatigiinnerlu, tassunga ilanngullugit kommunit, tassani suliatigut kulturikkullu assigiinngissutit apeqqutinngorsinnaallutik. Aqutsisunit sammivik aqutsisullu naammagisimaarinninnerat 2017-ip kingorna misissorneqarsimanngillat, taamaattumillu unammilligassat taakku ataavartuunersut pillugit malitseqartitsisoqarsinnaanngilaq.

Naallu unammillernartoqaraluartoq illuatungaartigut misissuinerimi alla ataatsimut misigisaq tikkuarneqarpoq, tassalu aqqissuussineq inississimasoq, sulisullu aqqissuussamut nutaamut sungiussisimasut, suliasaqarfiillu assigiinngitsut aqqutigalugit suleqatigiillersimasut. Siornatigut aqqissuussaannermit sanilliullugu, tassa peqqissaaviit immikkoorallarmata, sumiiffiillu ilaanni isumalluutini maanngaannartitsiffiusi-manera eqqarsaatigalugu, aqqissuussineq nutaaq aqqutigalugu nunap immikkoortuani peqqissaaveqarfiit

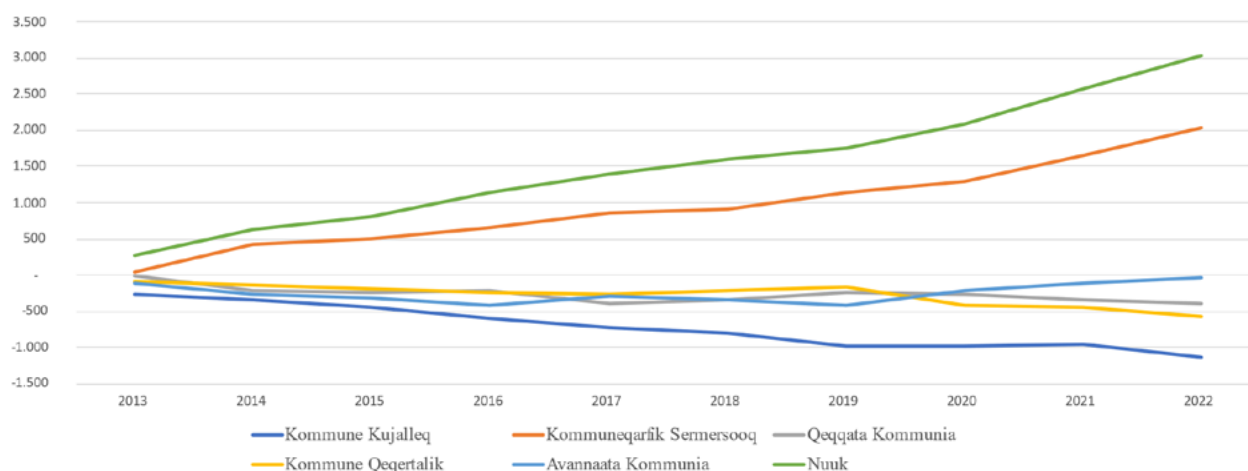
isumalluutini atuinertut, atortunut katsorsartinnissamullu neqeroorutitut maanna takujuminarneruler-simasutut, assigiinnerulersimasutut isikkoartutut misinnarsisimapput, tamakkulu assersuutigalugu Sul-lissinissamut Najoqqutassiami iluaquserneqarsimapput.

Peqqinnissaqarfiup aqqissuuteqqinneqarnerata kingorna peqqinnissaqarfimmi suleriaaseq pillugu sulisut isumaannik 2021-mi misissuinerup takutippaa, immikkoortortat akornanni attaveqatigiinneq pitsanngoriarsimasutut misigineqartoq, matumani napparsimasut katsorsarneqartarneri pitsaanerulerlutik, nuna-qarfinni nakorsat sullissinerat ingerlallualerpoq, sumiiffillu ilaanni qarasaasiakkut nakorsartitsissut ingerlalluurtupilussuulluni, sumiiffinnili tamaniunngitsoq. Taamaattorli pingaartumik peqqissaaveqarfiit suliatigut atugassarititanik sanngiinnerusunik, sulisut ikilisarnerannik, sulisut qimarrannerannik aammalu sivikitsumik atorfeqartitaanerit amerliartuinnarnerannik misigisaqartarnerat aamma uparuarneqarput. Piginnaasanik ineriartortitsineq pitsanngorsarneqartutut misigisimaneqanngilaq.

5.2.2 Ullumikkut nunap immikkoortui

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq 2022-mi novembarip aallartinnerani Peqqinnissaqarfimmi aqutsisut isumasioqatigiinnissaannut qaaqquneqarpoq. Tassani ilaatigut Sermersuumi aqutsisunit saq-qummiussisoqarpoq nunallu immikkoortuini sisamaasunit ataatsimut saqqummiussisoqarluni. Taamaaline-rani nunap immikkoortui pingasut nunap immikkoortuani nakorsaaneqanngillat, tamannalu soorunami Peq-qinnissaqarfiup qullersaqarfianik Peqqinnissaqarfimmillu artorsartitsivoq. Nunap immikkoortuani Ser-mersuumi ernumanartuuvoq sulisut arlallit akisussaaffeqalerusuttut aqutserusuttullu (aqqissuussaasu-mik aqqissuussaannngitsumillu) tammararmata. Tatineqarneq pakatsinerlu pissutigalugit siunissamut qa-ninnermut atuuttussanik aalajangiisoqartarpoq. Aningaasanut inatsit aqqutigalugu nunap immikkoortuisa akornanni isumalluutit amerlinerisa assigiinngitsorujussuunerat aammalu innuttaasut amerlassusaannut ukioqatigiillu katitigaanerannut naapertuutinnginnerat saqqummiinikkut uppersararneqarpoq (takuuk takussutissiaq 5.3). Tassani Nunap Immikkoortua Sermersooq (pingaartumik Nuuk) ajorsartutut inissippoq. Nunap Immikkoortua Sermersooq 2012-imi nunap immikkoortui sisamaasut allat assigalugit assinganik ineriartorfiusimasuuppaat nunap immikkoortuanut 2023-mi missingersuutit 22 mio. kr.-ninik amerlaneru-simassagaluarpot. Illuatungaani aamma eqqumaffigineqassaaq nunap immikkoortui DIH-mit sullinneqar-tarmata, assersuutigalugu laboratoriami misissuineq tarrarsuinerlu, soorluttaaq innuttaasut amerlassu-saat eqqarsaatigalugu isumalluutitut tunngatillugu Dronning Ingridip Peqqissaavia toqqaannartumik qitiu-sumik napparsimmavimmut sanilliunneqarsinnaanngitsoq. Isumalluutiniq agguasarnermi equngasoqaria-annaanera pineqarunarmat qitiutinneqassaaq. Tamanna qanoq annertutiginerisik paasineqassappat misis-sueqqissaarnissaq pisariaqarpoq.

Takussutissiaq 5.3: Innuttaasut allanngoriartornerat

Ullumikkut sullissinermut najoqqutassiamut atatillugu nunap immikkoortuisa suliassaattut naatsorsuutigineqartut immikkut ilisimasaqarnerulernermut naapertuutinngitsoq aamma ataatsimeersuarnermi allanneqarpoq. Nunap immikkoortuini aqutsisut tamatigoortunik annerusumik pisariaqartitsillutik aammalu suliatigut atugassarititani peqqissaaveqarfinnilu mikinerusuni suliffinni atugassarititani qulakkeerinnittarnissaq pisariaqartinneqartoq oqaatigaat. Tassungalu peqqissaaveqarfinnut sulisussarsiortarnerup unamminartuunera ilaavoq, tassani sulisut suliffimminniit sulinngiffeqarnissartik misiginngisaan-narmassuk, tassami allanik sulisussaqaanngimmat. Ilanngullugu oqaatigineqarpoq DIH-ni amigartunik suli-soqarneq qulaajaanissanik katsorsaannissanillu kinguarsaataasarnerat.

Siunissami nunap immikkoortuini tamakkiisumik suliassat agguataarnissaannut ilusaannullu tunngatillugu isummersuutit makku oqaluuserineqarput:

- Nunap immikkoortuisa pikkorinnerpaaffigisaat malillugit sulinissaq:
Nalinginnaasumik nakorsaasersuineq
- Pilattaasarnermik piginnaasat Nuummi aamma nunap immikkoortuani napparsimavimmut, soorlu Ilulissani, katersuunnissaat
- Immikkut piginnaasat Nuummi katersuunnissaat nukittorsarnissaallu, tamakkulu qarasaasiakkut nunap immikkoortuini nakorsiartarnernut aammalu immikkut ilisimalimmit tikeraarneqartarnernut tapersersuissapput
- Pinasuartumik napparsimasut amerlanerusut DIH-mut nuuttarnissaat
- Nunap immikkoortuini uninngasut ikinnerulernissaat
- Kommuni atorfinnik avitseqateqarnissaq aamma ataatsimut isigalugu kommuninik pisortatigoornerusumik suleqatigiinnissaq
- Qarasaasiakkut nakorsiartitsissutit digitaalinnorsaanerullu annertusinissaat

Massakkut unammillernartut makku oqallisigineqarput:

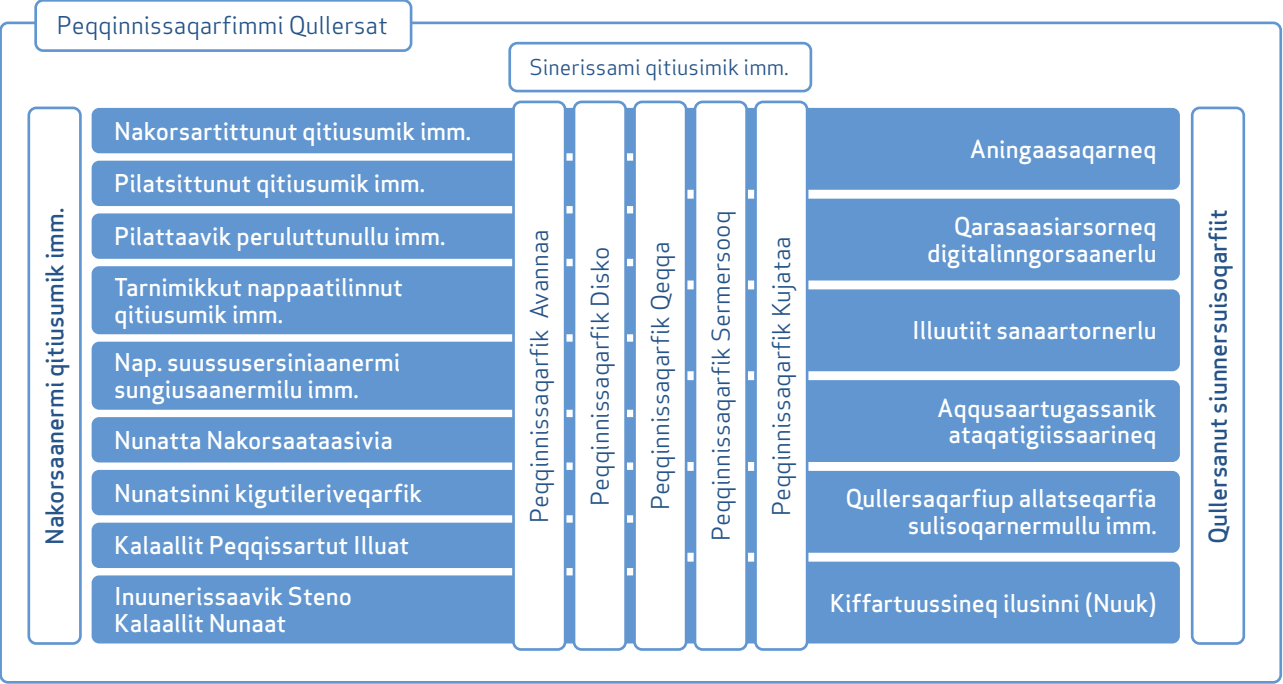
- Sulisut immikkut ilisimasallit tamarmik sulisoriinnarnissaat sulisussarsiortarnerlu - nakorsaannaanngitsut peqqissaasuinnaanngitsullu, aammali oqalutsinut, allatsinut, portørinut, peqqinnissamut assistentinut il.il. tunngatillugu ataavartumik annertuumillu unammilligassaqarpoq
- Ilinniarfiit ungasissumiinnerat sulisut piginnaanngorsarnissaannut aporfivuq
- Marluinnik oqaasillit ilinniarsimasut amigaataanerat
- Eqqarsarluarluni suliassat ajornannginnerusumik suliarnissaannut nuuttarnissaannullu kiisalu isumaqatigiissutinut akissarsialerinemullu tunngatillugu periarfissat akornanni naapertuuttoqannginnera

5.2.3 Aaqqissuusaanermut pilersaarut

'Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup aaqqissuusaaneranut pilersaarut' takussutissiaq 5.4-mi aaqqissuusaanermut takussutissiaq tunngavigalugu peqqinnissaqarfimmi pingaarnertigut aaqqissugaanermut erseqqissumik takutitsiffiuvoq.

Peqqinnissaqarfik suliassaqarfinnut qulingiluanut (takussutissiami saamiatungaani takutinneqarpoq), nunap immikkoortuinut tallimanut (takussutissiami qeqqaniittumi takutinneqarpoq) aammalu pisorta-qarfimmi immikkoortorta-qarfinnut arfineq-marlunnut (takussutissiami talerpiatungaani takutinneqarpoq) agguarneqarnikuuvuq

Takussutissiaq 5.4: Peqqinnissaqarfiup aaqqissuussaannerata titartarnera ataatsimut isigalugu

5.2.4 Nakorsaasersuisarnermut suliassaqarfiit

Nakorsaasersuisarnermut suliassaqarfiit maannakkut katitigaanerat tabel 5.1-imi takutinneqarput. Inuunerissaavik Steno (IS) passussiviit allat assigalugit Peqqinnissaqarfimmi allanut naleqqiullugu passussiviuvoq nutaaq.

Tabeli 5.1: DIH-imi nakorsaasermut immikkoortortaqrifiit, tassunga ilanngullugit immikkoortortaqrifiit, suliassarfiit aamma atorfeqartut amerlassusaat tamarmiusut pillugit ataatsimut takussutissiaq, takuuk aaqqissuussaannermut pilersaarut 2020

Sumiiffiit	Immikkoortortat	Atuuffik	Sulisut
Nakorsartittunut immikkoortortaqrifik, DIH	M1	Nappaatit tunillaattartut, kræftertut aseruuttoortullu.	77 miss.
	M2	Meeqqat nappaataannik ilinniarneq, tartut pillugit ilinniarneq aamma uummat pillugu ilinniarneq.	
	Nakorsaaser-suinermi Nakorsiartarfik	Qulaajaanerit, nakkutiginninnerit aamma unitsitsinani katsorsaanerit misissuinerillu, ilaatigut tassunga ilanngullugit sakiilluut kemortitaanerlu.	
Pilatsittunut immikkoortortaqrifik, DIH	K1	Saanernik pilattaasartut (tallit niullu napisimasut) aamma siutikkut, qingakkut qungatsikkullu nappaatit.	109 miss.
	K2	Naanik inalussanillu pilattaasartut aamma quup aqqutaani nappaatit.	
	K3	Arnat nappaataannik ilinniarneq/ernisussiornermik ilinniarneq.	
	Pilatsittunut nakorsiartarfik	Misissueqqaanerit, malittarinninnerit aamma assigiinngitsut pillugit suliaritissimasunik katsorsaaneq.	
	Ernisarfik*	Erninerit, erninissamut piareersaanerit, aamma naartusunik meerartaqqammersunillu misissuinerit.	

Sumiiffiit	Immikkoortortat	Atuuffik	Sulisut
Pilattaaneq pinartunullu immik- koortortaarfik, DIH	Peruluttunut immik- koortorta (ITA)	Napparsimasunik tassanngaannartumik toqussutaasinnaasumillu nappaateqalersimasunik katsorsaaneq, nakkutiginninneq paaqqutarinninnerlu.	68 miss.
	Perulunnerusunik nakkutilliivik (IMA)	Nakorsartittunik uummalluttunillu erlavikkut ajutoorsimasunik nakkutilliivik.	
	Sinitsitsisarneq**	Suliaritittussanik sinitsitsineq, kiisalu suliaritinnerup siorna kingornalu napparsimasunik itersaavik.	
	Pilattaaneq	DIH-imi immikkullu ilisimasallit sinerissami angalaneranni suliaritissimasunik paaqqutarinninneq.	
Tarnimikkut nappaatilinnik sullissivik, DIH	A1	Unitsitsigasuarfik ammasoq katsorsaasarfiumillu piginnaanngorsaaqqiffiusartoq.	55 miss.
	Unitsitsinani katsorsaasarfik	Tarnimikkut nappaatilinnik misissuineq, katsorsaaneq malittarinninnerlu (unitsitsinani qarasaasiarlunniit atorlugu) napparsimasunillu ataqtigiiissaarineq.	
	Nunap immikkoor- tuani tarnimikkut nappaatilinnik sullis- sivik (Ikaarsarfik)	Nakorsaatnik aqutsineq, oqaloqateqarnerit, angerlarsimaffin- nut pulaarneq, tarnimikkut annertuumik nappaatilinnik nappaat pillugu ilinniartitsineq katsorsaanequmillu malittarinninneq.	
Nappaatinik suussusersisarfik katsorsaasarfiumillu, DIH	Tarrarsuisarfik ^a	Qinguartaalluni misissuinerit (tarrarsuineq, CT, MR, UL aamma iviangini tinumasunik misissuineq).	44 miss.
	Timimik sungiusaavik/ pillorissaavik	Napparsimasunik nappaateqarnerminni pissinaannikinnerulersimasunik nalilersuineq, katsorsaaneq, sungiusaaqqinneq siunnersuinerlu.	
	Qitiusumik misissueqqis- saartarfik ^a	Uumassusilinnik timillu nappaatinik akiuisinnaanerani misissueqqissaarnerit, ilaatigut tassunga ilanngullugit aaviineq, uummatip qanoq sulinerani immiussineq nappaatillu sunniutaannik uumassusillit atorlugit misissuineq.	
Nunatta Nakorsaa- taasivia, DIH	-	Nuummi nunatsinni nakorsaataasivimmik ingerlatsineq nakorsaatinillu inniminniineq ^a .	9 miss.
Nunatsinni kigutinik isumaginninneq	kigutigissaaviit 16-it	Ukioqtiginnut tamanut, pingaartumillu meeqqanut inuusuttunullu 20-t ataallugit ukiulinnut, tunngatillugu pitsaaliineq kigutinillu isumaginninneq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup Oqaaseqaataani 4-mi erseqqinnerusumik nassuiarneqarnera takuuk.	130 miss.
Kalaallit Peqqissartut Illuat	Paaqqutarinninneq	Nakorsaatnik tunniussineq, nimernik taarsineq, sulluliineq, aammik akuluiaaneq, oqaloqateqarneq peqqissutsikkullu sullissinermi siunnersuineq.	60 miss.
	Napparsimasunut tunngatillugu ata- qtigiiissaarineq allaffissornerlu	Danmarkimut Danmarkimiillu angalanissamik ataqtigiiissaari- neq, napparsimasup ingerlarnganik ataqtigiiissaarineq, saaffiginnittarfimmik inuttaqartitsineq, viceværtip suliassai	
	Igaffik	Ulluinnarni nerisassanik ullullu ilaani nerisassanik napparsimasunut ilaqtutanullu pilersuineq.	
	Eqqiaaneq	Eqqiaaneq errorsinerlu.	
Inuunerissaavik Steno, DIH	-	Sukkortunik inooriaaserlu pissutigalugu napparsimasunik katsorsaaneq.	12 + 5 ***

^a Immikkoortortaarfipput atuunneranut atatillugu immikkoortortaarfipput nunatsinni qitiusumik napparsimmaviit peqqissaaviillu
ilitsersortarpai.

* Maniitsumit Napparsimmaveqarfimmillu Sermersuumit erninerit (kisianni Tasiilaq nunaqarfiilu minillugit), kiisalu sinerissamit
naartusut aarlerinartumik inissisimasut isumagineqartarput.

** Immikkoortortaarfipput nuna tamakkerlugu angallassigasuarnermik sullissinerit aamma Dronning Ingridip Napparsimavissuata
(DIH), kiisalu Danmarkip Islandillu akornganni peruluttunik angallassinerit isumagisarpaa.

*** Inuunerissaasut 12 + 5 nunap immikkoortuini atorfeqartut.

5.2.5 Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat

Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat (IS), Inuunerissaavik, Novo Nordisk Fondenimit aningaasaliissutigineqartut atorlugit pilersinneqarpoq. Aningaasalersueriaatsimi aningaasalersorneqartut tassaapput 1. juli 2020-miit 30. juli 2030-mut IS-mut aningaasartuutit tamarmiusut ukununga avillugit 1) ingerlatsinermut ineriartortitsinermullu aningaasartuutit (ukiumut 28 mio. kr.-nut missingerneqartut) aamma 2) sanaartornermut aningaasartuutit (maannakkut sulit tamanut saqqummiunneqanngillat).

Steno Peqqinnissaqarfimmi nakorsaanermi qitiusumik immikkoortortaarfittut pilersinneqarsimavoq (takuum takussutissiaq 5.3), namminerisamilli siulersuisoqarluni. Arfineq-pingasut siulersuisunut ilaapput, amerlanerillu Peqqinnissaqarfimmeersuupput (tassunga ilaapput pisortaa, nakorsat qullersaat, Nuup avataani qitiusumik napparsimmaveqarfimmi aqutsisut sinniisaat, DIH-imi immikkoortortaarfimmi aqutsisut sinniisaat), aamma ilaapput Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup pisortaa, Meeqqanut, Inuusut-tunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup pisortaa, Ilisimatusarfimmi peqqissutsimik ilisimatusarfimmit sinniisoq aamma Novo Nordisk Fondenimit sinniisoq. Siulersuisut SDCG-mut pingaarnertut periusissimik aalajangersaasarput, inuunerissaaviullu ineriartornissaanut ikiuuttussaallutik. Inuunerissaavik Peqqinnissaqarfimmit ingerlanneqarpoq, taassumalu nalunaarutigisai, isumaqatigiissutai najoqqutassiaalu malinneqassallutik. Peqatigisaanik aqqissuussaaneq immikkoortumut namminersortumut tapersersuissaaq immikkoortumilu aqutsisut peqqissutsimut aqutsisunut aamma SDCG-iillu siulersuisuinut akisussaassallutik. SDCG napparsimavimmi immikkoortortat allat assigalugit immikkoortortaannngimmat nammineerluni allaffimmiunik sulisoqarneq ajorpoq.

SDCG-mut siunissami pilersaarummi takuneqarsinnaavoq, inuunerissaavimmi napparsimasut siunnerfigalugit peqqissutsimut suliniutip pitsanngorsarneqarnissaa pineqartoq nunalu tamakkerlugu napparsimasut inuunerissaaviup neqeroorutaanik iluaquteqarsinnaasut. Inuunerissaaviup suliniutaanni sullinniakkat tassaapput sukkortut tamarmik aamma inooriaatsimik peqquteqartumik nappaatillit allat (uummatikkut taqarsuakkullu nappaatit aamma ataavartumik ajoqusiisoq puakkut nappaat) imaluunniit innuttaasut oqimaappallaarnertik pissutigalugu nappaateqalernissamut annertuumik aarlerinaatillit, qanikkut kigutikkullu peqqiitsut, pujortartartut, aakkut orsoqarpallaartut imaluunniit kingornuttakkamik sukkulersinnaasut aamma/imaluunniit uummatikkut taqarsuakkullu nappaateqalersinnaasut. Tassunga qarasaasiakkut nakorsiartitsissummik suliniuteqartoqarpoq, taanna SDCG-ip qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut periusissiaa pillugu immikkoortoq 5.3-mi erseqqinnerusumik nassuiarneqarpoq.

SDCG-mik pilersitsinikkut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmik siornatigornit annerusumik ineriartortitsinermut nutaamut isumalluutinillu ilaliinermut takussutissaavoq. Tassuunakkuttaaq aningaasaateqarfimmit aalajangersimasumik aningaasaliinerup kingunerisaanik Peqqinnissaqarfimmi suliassaqarfinnut allanut sanilliullugu inooriaatsimik pissuteqartumik nappaatinut (tassunga ilanngullugu sukkornermut) kat-sorsaanissamut annertuumik aningaasaliisoqarnera peqqinnissamut suliassaqarfiup ineriartortinneqarneranut Peqqinnissaqarfimmullu ataatsimut isigalugu qanoq isumaqarneranik isumaliuteqarnissamut pisariaqartitsisoqalerpoq. Aamma inuunerissaavimmi Peqqinnissaqarfimmut ilaalluni Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfiata ataaniikkaluarluni siulersuisunut nammineq ingerlasunut aamma inuunerissaavimmut pingaarnertut periusissioarnissamut akisussaasunut attaveqartartumik pilersitsisoqarnera qanoq sunniuteqassanersoq eqqarsaatigineqartariaqarpoq. Novo Nordisk Fondenimit aningaasaliinerit akueritinnagit pia-reersaanermut atatillugu aamma sullissivimmut pingaarnertut pilersaarummi suliaqarnermut atatillugu isumaliuteqartoqareersimanissaa erseqqissaasoqarsimanissaalu naatsorsuutigisariaqarpoq.

Siullertullu SDCG-mut immikkut sulisussat pisariaqartinnerisa peqqinnissaqarfiup ilaani allani sulisussarsiortarnermut periarfissanik sunniuteqartarnersut isummerfigissallugu pingaarteqarpoq. Aappaattut siunissami SDCG-p salliutittarneratigit Peqqinnissaqarfimmi allani pingaarnersiunerit akigineqassanersut takussallugu pingaarteqarpoq. Pingaartumik 2030-p kingorna, taamaalinerani SDCG aningaasanut inatsimmi peqqinnissaqarfiup ilaatut aningaasalersorneqassammat, tassami aningaasaliisarneq 2030 tikillugu aningaasaateqarfimmiit aningaasaliissutit aqqutigalugit ingerlanneqartarmat. Suleqatigiinnerup aningaasaliissutilluunniit sivitsorneqarsinnaanerit atorunnaarsikkiartuaarneralluunniit 2030-imi ataatsimut naliliineq tunngavigalugu nalilersorneqarumaarput. Tamatuma kingorna isumaqatigiissutit ukiut sisamakkaarlugit sivitsorneqarsinnaavoq, isumaqatigiissut sivitsorneqanngippat, Namminersorlutik Oqartussat atorunnaarsitsinissamut aningaasaliissutinik ukiunut marlunnut atuuttussanik tunineqassapput.

Siuliani takuneqarsinnaasutut Inuunerissaavik Kalaallit Nunaannik pilersitsineq inooriaatsimik pissuteqartumik nappaatinut suliniutip pitsaaliuinerimullu suliaasaqarfiup pitsanngorsarnissaannut periarfissanik nutaanik pilersitsissasoq, aammali Kalaallit Nunaanni siunissami peqqinnissaqarfimmut unammilligassaqartitsissasoq nalilerneqarpoq.

Naggasiutigalugu eqqaaneqassaaq inuunerissaavik Nuummi DIH-imut qanitsillugu nutaatut sananeqassamat, kisianni napparsimmavimmit immikkuussamat. Juuli 2030-p tungaanut illumik sanaartorneq, pequsersuineq aserfallatsaaliuinerimi Novo Nordisk Fondenimit akilerneqarput. Illumut nutaamut ingerlatsinerimut aningaasartuutit Peqqinnissaqarfimmit akilerneqarumaarput, tassami ingerlatsinerimut aningaasartuutit aningaasaateqarfimmit aningaasaliissutinut ilaangimmata. Ineqarnermut Attaveqaqatigiinnermullu Naalakkersuisoqarfik sanaartortitsisuuvoq, illuutigineqartorlu Namminersorlutik Oqartussanit pigineqarpoq. Pilersaarutit malillugit illuut 2024-p qiteqqunnerani iserterfigineqariaannangussaaq.

5.2.6 Immikkut ilisimasallit tikeraarnerat aamma peqqinnissaqarfimmi immikkoortut

Nassuiaatit tullinnguuttut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup Sullissinerimut Najoqqutassiaani 2015-imeersumik tunngaveqarput, tassani sumi najugaarneq peqqissutsitigullu suliaasaq qanoq ittoq pineqarnerisoq apeqqutaatinnagit sullinneqarnissamut suut pisinnaatitaaffiunersut ataatsimut takutinneqarput. Innuttaasunut peqqissutsitigut sullissinerit sullissinerimut najoqqutassami allassimasunut naapertuunnerisut pillugit aqqissuulluakkamik misissorneqarsinnaasimanngillat. Ukiuni arlaqartuni Covid-19-imik nappaalanersuaqarnera qularnanngitsumik pissutsinut sunniteqarsimassaaq, taamatuttaaq pissutsit peqqutaasullu arlallit sullissinerimut najoqqutassiami allassimasut innuttaasut najukkaminni peqqissutsikkut sullinneqarsinnaanerannut naapertuutinninnerannut pissutaaqataasinnaapput. Sullissinissamut najoqqutassiami allaaserisani assersuutigalugu maanna sulisussanik amigaateqarneq sulisussarsiortarnermilu unammilligassat innuttaasut naapittagaannut tunngatillugu qanoq peqqinnissaqarfimmut sunniuttarnerisut paa-sissutissiissutigineqarput.⁹ "Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi atortut sullississutillu pioreersut" 2020-mi saqqummerpoq, tassanilu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi atortut sullississutillu, piffissami oktobari 2020-mi atuuttut, nassuiarnissaat siunertaavoq. Tamanna Sullissinerimut Najoqqutassiamut naleqqussassallugu periarfissaasimanngilaq, tamanna taaneqareersutut aallaaviusussaagaluarmat.

Peqqinnissaqarfiup sullissinerimut najoqqutassiaa 2015-imeersaq naapertorlugu inunnik nalunaarsuisarfimmi nunatsinni najugaqartutut allassimasut arlalitsigut sullinneqarnissamut pisinnaatitaapput. Taakku tassaapput pitsaaliulluni peqqissutsimik nakorsamit misissorneqarneq, Peqqinnissaqarfimmi uninngasarfinni innartitsisarneq uninngasarnerlu, kigutuleritinneq tassungalu ilanngullugu kigutigissaaneq, ornigulluni peqqinnissami sullissineq, meeqqerisut misissuisarnerat, peqqissaaneq, nakorsaatit nakorsamit allagartarlerneqartussaasut, akiuussusertinneq, atortut ikiorsiissutit, atortoqarluni nakorsap katsorsaanera aamma allagartat.

Nunap immikkoortuini immikkut ilisimasallit tikeraarneranni sullissinerit Masterplanimik taaneqartaq naapertorlugu aalajangersarneqarsimapput. Napparsimasut sapinngisamik amerlanerpaat najukkaminut sapinngisamik qanittumi misissorneqarniassammata katsorsarneqarniassammatalu immikkut ilisimasallit tikeraartinneqartarput. Immikkut ilisimasallit tikeraarnissaat qaammatinik pingasunik sioqqullugu immikkut ilisimasalinnut ataasiakkaanut innersuunneqartut amerlassusaat naapertorlugit immikkut ilisimasallit angalanissaat aqqissorneqartarlunilu annertussusilerneqartarpoq. Tikeraarnerit sioqqullugit immikkut ilisimasalinnut qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu nakorsiartitsisoqartarnissaa anguniarneqarpoq, taamaalilluni tikeraarnissaq tunngavissaqarniassamat isumalluutillu tikeraarnermut atorneqartut atorluarneqarnissaat qulakkeerniarneqassallutik. Tikeraarnerit qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu nakorsiartitsinerinik tamakkiisumik ilaannakortumilluunniit taarsiiinnaapput. Nunap immikkoortuini napparsimavinniit nunaqarfimmi nakorsiartarfinnut aamma peqqissaaveqarfinnut mikinerusunut tikerarnerit angalanissaq attaveqaasersuutillu apeqqutaallutik ingerlanneqarsinnaasarpur.

⁹ Apersuilluni misissuinerit 'Atuisut Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik pillugu misigisaat' (Olesen il.il., 2020) aamma '2010-mi nunatsinni peqqinnissaqarfimmi aqqissuusseqqinnerup kingorna suleriaaseq pillugu sulisut isumaat' (Aagaard aamma Seibæk, 2022) unammillernartunik taakkuninnga ilisimasaqalernissamut iluaqutaapput.

Peqqinnissaqarfiup sullissineri assigiinngitsutigit nuna tamakkerlugu neqeroorutigineqartarput, sullissinerillu imarisaat sulineri allanngorarsinnaapput, soorlu sulisussarsiortarnermut unammilligassat il.il. pis-sutaallutik. Sullissinerit ilaat immikkoortortani tamani neqeroorutaapput. Sullissinissamut Najoqqutassia-mi assersuutigalugu takuneqarsinnaavoq napparsimasut katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit su-liarinissaanni inuunerissaavik immikkoortortani tamani sullissisussaasoq. Sullissineq najukkami sulisut iluaqutigalugit ilaatigut pisinnaavoq, ilaatigut angalaqatigiit iluaqutigalugit imaluunniit qarasaasiakkut nakorsiartitsissutikkut attaveqarnikkut.

Nunap immikkoortuini peqqissaavinni assigiinngitsunik immikkoortunik sulliveqarpoq nunap immikkoortui-ni sumiiffinni ataasiakkaani innuttaasut amerlassusaannut tunngaveqarnerusartut, tabel 5.2. Immikkoor-tuni katillugit 71-init 51-it nunaqarfinniippat innuttaasut 15%-iini inuttaqartut. Nunaqarfinni peqqissaa-viit 40-pput, nunaqarfinnili nakorsiartarfiit 11-iullutik, tabeli 5.2 takuuk. 2020-mi immikkoortortaqarfinni taakkunani atorfiit 69-it inuttaqartussaapput. Nunaqarfiit anginerusut ilaanni peqqissaasumik atorfeqar-titsisoqarpoq. Nunaqarfiit ataasiakkaat ukiut pingasut missaanni ilinniarsimasunik peqqinnissamut assi-stenteqarput ukiorluunniit ataasingajak ilinniarsimasunik peqqissaanermi ikiorteqartut. Amerlanerulaar-tut peqqinnissamut tunngasutigit sulinissamut sivikinnerusumik, sap. ak. 22-t missaannik sivilissusilim-mik, ilinniagaqarsimasuupput. Nunaqarfinnili peqqissaanermi ikiortit affaat sinnerlugit peqqissutsikkut sullissinermik ilinniagaqarsimanngillat (54%) (Departementet for Sundhed, 2020b).

Tabeli 5.2: Innuttaasut tunngavigalugit immikkoortut pillugit takussutissiaq. Sullissinernik allattorsimaffimmit 2015-imeersumit ikkussaq

Immikkoortortaqarfiit	Innuttaasut amerlassusaat	Amerlassusai
Qitiusumik napparsimmavik	Nunap immikkoortuani illoqarfiit annersaat	5
Peqqissaaviit annerit ¹⁰	>1200 innuttaasut	15
Peqqissaaviit minnerit	500-1200 innuttaasut	
Nunaqarfinni peqqissaavik	200-500 innuttaasut	40
Nunaqarfinni nakorsiartarfiit Pipaluk-mik atugallit*	50-200 innuttaasut	11
Nunaqarfinni nakorsiartarfiit Pipaluk-mik atuinnngitsut*	<50 innuttaasut	
Pipaluk atorunnaarsikkiartorneqarpoq.¹¹ Teams aqqiissutillu allat Inuunerissaavik Stenomit (IS) suliarineqartut atornerarnerusarput.		71

Tabel 5.3-mi takutinneqarput peqqinnissaqarfinni immikkoortut aammalu 1. Januaari 2021-mi innuttaasut amerlassusaat. Innuttaasut amerlassusaat nunat aqqi malillugit ungaluutini allassimapput. Nunaqarfinni peqqissaavinni innuttaasut amerlassusaat (Pipaluk ilagalugu) 52-it aamma 259-it akornanniittut, illuatu-ngaanilli nunaqarfinni peqqissaavinni (Pipaluk ilaginagu) 11-t 42-llu akornanniittut takuneqarsinnaavoq.

Tabel 5.3-mi innuttaasut amerlassusii innuttaasut ineriartornerinut atatillugu isigineqassaaq, piffissamut 2012-miit 2021-imut tabel 5.5-mi takuneqarsinnaasut, taamaattorli tabel 5.2-mut 100%-imik ataqatigiin-gitsoq, taamaattorli erseqqissumik assimik takutitsilluni.

Tassani iluseq erseqqippoq: Nuuk kisimi alliarporpoq, nunaqarfinni allani innuttaasut amerlassusaat ikilior-torlutik. Inoqarfinnut annerusunut, akunnattumik angissusilinnut mikinerusunullu tunngatillugu ineriartor-neq malunnarnerpaavoq, tassani inoqarfiit mikinerusut 25%-imik ikileriarfiusimallutik, immikkoortullu marluk 8%-it missaannik ikileriarfiusimallutik. Tamanna soorunami najugaqarfinni assigiinngitsunik peq-qinnissakkut sullissineq pillugu pingaarnertigit apeqquummik pilersitsivoq.

¹⁰ Nuummi Dronning Ingridip Peqqissaavia (DIS) Nuummiittoq Dronning Ingridip Napparsimavissuanut (DIH) atavoq nunallu immikkoortuani (Sermersuup) ataaniilluni

¹¹ Nakorsiartitsissutitut atortoq Pipaluk kapitali 15-imi sukumiinerusumik nassuiarneqarpoq.

Tabeli 5.3: Peqqinnissaqarfimmi immikkoortut inissisimanerat innuttaasullu amerlassusaat. Innuttaasut amerlassusaat 2018

DIH	Nunap immik- koortuani peqqissaavik	Qitiusumik napparsimmavik	Peqqissaavik	Nunaqarfimmi peqqissaaveqarfik	Nunaqarfik 50-it inorlugit innuttalik
Nuna tamakkerlugu		Ilulissat 4.710	Qaanaaq 619	Saqqaq 151	Oqaatsut 33
			Upernavik 1.076	Ilimanaq 52	Qeqertat 26
			Kullorsuaq 437	Qeqertaq 113	Siorapaluk 41
			Uummannaq 1.428	Savissivik 72	Naajaat 41
				Nuussuaq 191	Niaqornat 36
				Nutaarmiut 58	
				Tasiusaq UPE 259	
				Innaarsuit 159	
				Aappilattoq 161	
				Kangersuatsiaq 140	
				Upernavik Kujalleq 207	
				Saattut 238	
				Ukkusissat 151	
				Ikerasak 252	
				Qaarsut 167	
	Disko	Aasiaat 3.035	Kangaatsiaq 534	Akunnaaq 64	Kangerluk 11
			Qasigiannuguit 1.071	Attu 207	
			Qeqertarsuaq 838	Iginniarfik 74	
				Ikamiut 78	
				Ikerasaarsuk 98	
				Kitsissuarsuit 60	
				Niaqornaarsuk 242	
	Qeqqa	Sisimiut 5.622	Kangerlussuaq 463	Itilleq 73	
			Maniitsoq 2.486	Sarfannguaq 91	
			Kangaamiut 302	Attammik 184	
				Napasog 84	
	Sermersooq	Nuuk 18.800	Tasiilaq 1.916	Qeqertarsuatsiaat 181	Kapisillit 42
			Paamiut 1.247	Kulusuk 216	
			Ittoqqortoormiit 361	Kuummiut 254	
				Tiniteqilaaq 93	
				Isertoq 58	
				Sermiligaaq 210	
	Kujataa	Qaqortoq 3.008	Narsaq 1.320	Narsarsuaq 170	Ammassivik 46
			Nanortalik 1.129	Alluitsup Paa 169	Igaliku 31
				Aappilattoq 105	Saarloq 24
				Sarfannuguit 87	Qassimiut 14
				Arsuk 86	
				Egalugaarsuit 81	
				Narsarmijit 74	
				Qassiarsuk 70	
				Tasiusaq 50	

Kisitsisit inuit amerlassusiat pillugit 1. januaari 2022- meersut

Tabeli 5.4: Sulisut sulisorineqartussat amerlassusaat (ukiumut suliarisinnaasat) qitiusumik napparsimmavinnut peqqissaavinnullu agguarlugit, 2021-mi takkuttussat pillugit pilersaarutit tunngavigalugit. Takkuttussat pillugit pilersaarutit missingersuusiornissamut atortussaapput

Nunap immikkoortua	Napparsimmavik/ Peqqissaavik	Nakorsat	Peqqiss.*	Peqqissaa-nermi ass.	Ernisus-siortoq	Timimik sungius/ Pillorissaasooq
Avannaa Innuttaasut 10.726 ***	Qitiusumik napparsimmavik:					
	Ilulissat (75)**	7,5	17	6	3,5	2,5
	Peqqissaaviit:					
	Uummannaq (40)	2	4,5	5		
	Upernavik (40)	2	3,5	6		
	Qaanaaq (17)	1	1,25	3		
Qeqertarsuup Tunua Innuttaasut 6.340	Qitiusumik napparsimmavik:					
	Aasiaat (70)	5,5	16,5	11	1,5	3
	Peqqissaaviit:					
	Kangaatsiaq (5)	-	-	-		
	Qeqertarsuaq (16)	1	2	1		
	Qasigiannguit (14)	1	2	1,5		
Qeqqa Innuttaasut 9.378	Qitiusumik napparsimmavik:					
	Sisimiut (73)	5,5	16	19	1	2,5
	Peqqissaaviit:					
	Maniitsoq (55)	2,25	10,5	10		1
Sermersooq Innuttaasut 23.123 (Taakkunannga Nuuk: 18.800)	Regionssundhedscenter:					
	Nuuk (55)	14	32	6		
	Peqqissaaviit:					
	Paamiut (22)	0	4	2		
	Tasiilaq	3,5	10	6	2	1
	Ittoqqortoormiit (5)	0	2	1		
Kujataa Innuttaasut 6.413	Qitiusumik napparsimmavik:					
	Qaqortoq (60)	4,5	13,5	9,5	2	
	Peqqissaaviit:					
	Narsaq (26)	1,2	4	6		
	Nanortalik (19)	1,2	3	4		

Paasisaqarfik: Tine Aagaard aamma Lene Seibæk 'Sulisut isumaat...', 2021

Atorfiit inuttaqartussat pineqarput, tassaasariaqanngillat atorfiit inuttallit, aamma ukiumut suliarisinnaasat pineqarput, inuit pineqanngillat. 'Atorfiit inuttassarsiukkat' iluamik takutitsisinnaanngillat, tassami Aqutsisut immikkoorlutik aningaasanik aalajangersimasunik pisarput, taakkualu tunngaviatigut suliasat suliarinissaanni killeqanngitsumik atorreqarsinnaapput. Taakku nakorsaas-sappata, peqqissaasuussappata imaluunniit sundhedsassistentiussappata aqutsisut aalajangiiffigissallugit akisussaaffigaat.

*Peqqissaasunut kisitsisini meeqqerisut ilaapput, taamaattumik tabelimi takuneqarsinnaanngilaq meeraaqqerisut sumi suliffeqartut

**Kisitsisit ungaluummiittut tassaapput qassit missaani sulisoqartoq

***Inuisa amerlassusiat 2020-meersuupput. Paasisaqarfik: Kommuunit nittartagaaninnaaniit taavalu stat.gl - minngaaniit

Tabeli 5.5: Inuttaasut nikerarneri 2012 - 2021

	2012	2016	2021	%-inngorlugu allanngornera 2012-2021
Katillugit	56.749	55.847	56.421	-0,6
Illoqarfiit pingaarnersaat	16.181	17.316	18.800	16,2
Pingaarnertut najugaqarfiit	16.642	16.212	16.404	-1,4
Najugaqarfiit anginerusut: 700 - 3.000	13.739	13.081	12.623	-8,1
Najugaqarfiit: 200 - 699	5.492	5.206	5.002	-8,9
Najugaqarfiit minnerusut: 50 -199	4.235	3.512	3.171	-25,1
Najugaqarfiit minnerusut: < 50	266	395	353	32,7
Sumiiffiit allat	194	125	68	-64,9

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik -

<https://stat.gl/dialog/main.asp?lang=kl&sc=BE&subthemecode=o1&colcode=o&version=202101>

5.2.6.1 "Pipaluk" atornagu nunaqarfinni nakorsiartarfik¹²

Nunaqarfinni nakorsiartarfik qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortoqanngitsoq sulisumit nalinginnaasumik sapaatip-akunneranut 12-30 tiimit sulisartumit inuttaqartinneqartarpoq. Anguniarneqartarpoq nunaqarfinni nakorsiartarfimmi sulisut aalajangersimasumillu paarlattaasartut nunaqarfinni peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimasuunissaat, tassa portøritut nunaqarfinnilu peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimangitsutut aqqunarsimasunut taskimik atuinnissamik pikkorissarnermut uppersaateqarnissaat. Nunaqarfik immikkut ilinniagalinnit 2-4-nit (nakorsamit, peqqissaasumit, peqqissaasutut peqqissaasumit, peqqissaanermi assistentimit) peqqissaavimmeersumit qitiusumilluunniit napparsimmavimmeersumit qaninermit tikeraarneqartarpoq.

5.2.6.2 "Pipaluk" atorlugu nunaqarfinni nakorsiartarfik

Nunaqarfinni nakorsiartarfimmi qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortoqartumi peqqissaavimmut angallassinissap tungaanut uninnganissamik neqerooruteqartarpoq. Tassa unitsitsivinnissaq pineqarnani iluamik ingerlalnissamut periarfissaqarpoq. Taamaakkaluatoq Pipaluk isumaliutissiissutip matuma suliarinerani atorunnaarsikkiartorneqarpoq, takuuk ungasissumiit nakorsiartitsisarneq pillugu kapitali 15. Ungasissumiit nakorsiartitsisarnermut aqqiissutissaq nutaaq 2022-miit 2024-mut atorneqariartulissaaq. Nunaqarfiit nakorsiartarfiini Pipaluup atorneqarnera assut nikeriarfiuvoq. Pingaarnertut pilersaarummi nunaqarfik immikkut ilisimasalinnit tikeraarneqartartussaavoq. Qitiusumik napparsimmaviit peqqissaaviillu nunaqarfinnut tikeraartarput. Qitiusumik napparsimmavimmi nunaqarfinnulluunniit tikeraarnermi erniffissaq ullulneqartarpoq, aamma nunaqarfinnut tikeraarnermi qarasaasiakkulluunniit nakorsiartitsissut aqqutigalugu ernisussioortumit nakorsamilluunniit naartusut isumassorneqartarput. Ilaqutariinnut naartusortalinnut kiisalu meeqqat misissortittarnerannut peqqissutsikkut paaqqutarinninneq aammalu isumaginninnikkut programi Siusissukut Suliniuteqarneq nunaqarfinnut tikeraarnermi imaluunniit peqqissaanermut ikiortimut ernisussioortumulluunniit qarasaasiaq atorlugu nakorsiartitsineq aqqutigalugit neqeroorutaavoq. Annarpallaarunnaarsitsiniarneq qitiusumik napparsimmavik suleqatigalugu neqeroortigineqartarpoq, tamatumanili unitsitsisoqarneq ajorpoq. Nunap immikkoortuani tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik qarasaasiakkut nakorsiartitsisarpoq. Nakorsaatiniq tunniussisarneq sulisut nunap immikkoortuani nakorsaatilerisumit tapersorsorneqarlutik isumagisarpaat. Ilinniagaqassutsikkut allamik tunuliaqutaqartunit qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu ikiorneqartut sungiusaasuusinnaapput.

Suliarinninneq, tarrarsuineq, misissueqqissaarneq, ambulancenik sullissineq, angerlarsimaffimmi timimik peqqissaaneq ernisitsinerluunniit neqeroortigineqarneq ajorput. Nunaqarfinni nakorsiartarfimmi aamma pitsaaliuinnermut ataatsimiititaliaqanngilaq.

Nunaqarfinni nakorsiartarfik qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortulik sulisumit sapaatip-akunneranut nalinginnaasumik 30-40 tiiminik sulisoqartumit inuttaqartinneqartarpoq. Nunaqarfinni nakorsiartarfik

¹² Nunaqarfinni qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortut Pipaluk-mik taaneqartarput. Pipaluk atorunnaarsikkiartorneqarpoq.

tarfimmi sulisut qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortoq atorsinnaasussaavaat, tamannali sumiiffinni tamarluinnarni atuutinnilaq. Anguniarneqartarpoq nunaqarfimmi nakorsiartarfimmi sulisut aalajangersimasumillu paarlattaasartut nunaqarfimmi peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimasuunissaat, tassa portøritut nunaqarfimmilu peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimanngitsutut aqqunarsimasunut taskimik atuinnissamik pikkorissarnermut uppersaateqarnissaat.

5.2.6.3 Nunaqarfimmi peqqissaaviit

Nunaqarfimmi peqqissaavinni uninngasinnaaneq peqqissaavimmut angallassinissap tungaanut neqeroorutigineqartarpoq. Tassa unitsitsivinnissaq pineqarnani iluamik ingerlalernissamut periarfissaqarpoq. Qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortoq aqqutigalugu nunaqarfimmulluunniit tikeraartoqarnerani uninani peqqissaasumit nakorsamillu misissortittoqarsinnaavoq. Immikkut ilisimasalimmiit tikeraarneqarneq aatsaat pisinnaavoq ataqatigiissaarinerup attaveqaasersuutillu tamanna periarfissaqartippassuk. Allatut iliorluni immikkut ilisimasalimmiit tikeraarneqarneq qarasaasiakkut nakorsaasersuutitut atortoq aqqutigalugu pisinnaavoq. Qitiusumik napparsimmavimmi nunaqarfimmulluunniit tikeraarnermi erniffissaq ullulerneqartarpoq, aamma nunaqarfimmut tikeraarnermi qarasaasiakkulluunniit nakorsiartitsissut aqqutigalugu ernisussiorumit nakorsamilluunniit naartusut isumassorneqartarput. Meeraaqqerineq, Siusissukut Iliuseqarneq meeqqanillu misissuineq nunaqarfimmut tikeraarnermi qarasaasiakkulluunniit nakorsiartitsissut aqqutigalugu meeraaqqerisumit ernisussiorumilluunniit neqeroorutigineqartarpoq. Anniarpallaarunnaarsitsiniarneq qitiusumik napparsimmavik suleqatigalugu neqeroorutigineqartarpoq, tamannali uninnganermi pineq ajorpoq. Nunap immikkoortuani tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik qarasaasiakkut nakorsiartitsisarpoq. Nakorsaatinik tunniussisarneq sulisut nunap immikkoortuani nakorsaatilerisumit tapersersorneqarlutik isumagisarpaat. Ilinniagaqassutsikkut allamik tunuliaqutaqartunit qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu ikiorneqartut sungiusaasuusinnaapput. Laboratoriani sulinerit killeqartumik ingerlanneqarsinnaasarput.

Suliarinninneq, tarrarsuineq, ambulancenik sullissineq, angerlarsimaffimmi timimik peqqissaaneq ernisitsinerluunniit neqeroorutigineqarneq ajorput. Napparsimmaveeqqani aamma pitsaaliuinnermut ataatsimiititaliaqanngilaq.

Nunaqarfimmi nakorsiartarfiit peqqissasumit peqqissaanermi assistentimiilluunniit aamma/imaluunniit nunaqarfimmi peqqissutsikkut sullissisumit inuttaqartinneqarput. Nakorsiartarfiit amerlanertigut nalinginnaasumik suliffiusartup iluani nal. 8.00-16.00 inuttaqartinneqartarput, suliffiullu avataani ikiorneqarasuarnissamik pisariaqartitsisut pigaartunut aqqiissutitut atuuttunut innersuunneqartarput.

Peqqissaassut peqqissaanermilu assistentit qitiusumik napparsimmavimmi peqqissaavimmilluunniit tamarmik immikkut ilitersuunneqarlutillu ilinniartinneqassapput. Nunaqarfimmi peqqinnissakkut sulisut taakkulu aalajangersimasumik sulinngiffeqarnermi taartai suliatigut ilinniarsimanngitsunut portørinut aamma nunaqarfimmi peqqinnissakkut sulisunut Pinasuartunut taskimut allagartartaarluni pikkorissanermik naammassisaqarsimassapput. Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfiata (marsii 2022) nunaqarfimmi peqqissutsikkut sullissisut amerlasuut pikkorissarusunngitsut ilinniagaqanngitsuusullu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut ilisimatitsissutigisimavaa, takuuk Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup suliasaqarfimmik misissuina. Taamaattorli nunaqarfimmi sulisut ilinniarnissaminut kajumissusaat pillugu nalunaarusiami (Inuit peqqissuunissaannut Iisimatusarfik, 2020) aamma kapitalimi taaneqareersutut sulisut pisinnaasaannik misissuinnermi aamma Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup nunatsinni angalsarnerani takuneqarsinnaavoq nunaqarfimmi sulisorpassuit ilinniarsimanngitsut ilinniarnissaminut kajumissuseqartut, kisiannili meeqqanik qimatsisarnissaq nunaqarfinnilu angerlarsimaffimmi pisussaaffiit qimannissaat aporfiusartoq pingaarutilik. Arlallit ungasissumiit ilinniarneq atorlugu ilinniarnissamik ujar-tuipput. Sulisut tamarmik qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atortoq atorsinnaasavaat. Ukiut tamaasa nunaqarfik 4-8 peqqissaavimmit qitiusumilluunniit napparsimmavimmit immikkut ilinniarsimasunit tikeraarneqartarpoq. Tikeraarnissaq sioqqullugu napparsimasut qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu misissuiffigineqartarput.

5.2.6.4 Peqqissaaviit minnerit

Peqqissaavinni minnerni unitsitsisoqarsinnaavoq, killilimmi. Innuttaasut amerlassusaat tunngavigalugu unitsitsinani nakorsiartitsisoqartarpoq, pisariaqaraangallu qarasaasiakkut nakorsiartitsisoqartarpoq. In-

nuttaasut amerlassusaat napparsimariaatsillu tunngavigalugit peqqissaasut misissuisarput. Immikkut ilisimasalinnik tikeraartitsinerit amerlanertigut nakorsaatitut immikkut ilisimasalinnit suliarineqartarput, tamakkuli aamma qarasaasiaq atorlugu nakorsartitsinikkut pisinnaapput. Immikkut ilisimasalinnit tikeraarneqarnermi pilersaarutaasutut, tamatumalu saniatigut piginnaasat isumalluutillu pisariaqartut sumiiffimiikkaangata, suliarinnittoqarsinnaavoq. Erniffissaq ullulerneqartarpoq qitiusumik napparsimmavimmi ernissuornermut ikiortimit imaluunniit qitiusumik napparsimmavimmit qarasaasiakkut nakkutigineqarnikkut. Qarasaasiakkut nakorsartitsissut aqutitigalugu ernissuornermut nakorsamilluunniit naartusut isumassorneqartarput. Meeraaqqerineq, Siusissukkut Iliuseqarneq meeqqanillu misissuineq tikeraarneq qarasaasiakkulluunniit nakorsartitsissut aqutitigalugu meeraaqqerisumit ernissuornermilluunniit neqeroortutigineqartarput. Peqqissaavinni minnerni meeqqanik misissuinerit tarrarsuinerillu neqeroortutigineqartarput. Annarpallaarunnaarsitsiniarneq qitiusumik napparsimmavik suleqatigalugu neqeroortutigineqartarpoq. Peqqissaasoq peqqissaanermi assistentiluunniit angerlarsimaffimmi timimik peqqissaasarpoq. Nunap immikkoortuani tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik qarasaasiakkut nakorsartitsisarpoq. Nakorsaatinik tunniussisarneq sulisut nunap immikkoortuani nakorsaatilerisumit tapersorsorneqarlutik isumagisarpaat. Timimik sungiusaasut angalanerannut atatillugu sulisulluunniit allat qarasaasiakkut nakorsartitsissut atorlugu ikorfartorneqartut sungiusaasuusinnaapput

Misissueqqissaartoqartarpoq, aamma ambulancemik sullissisoqartarpoq, kisianni ulloq unnuarlupalu ngaarsimasooqanngilaq.

Peqqissaavinni minnerni ernissitsisoqarneq ajorpoq.

Peqqissaaviit minnerit peqqissaasunik peqqissaanermilu assistentinik kiisalu peqqissaanermi ikiortinit inuttaqartinneqarput. Peqqissaaviit annerusut amerlanerpaartaat aamma nakorsamik inuttaqartinneqarput. Peqqissaavik amerlanertigut nalinginnaasumik suliffiusartup iluani nal. 8.00-16.00 inuttaqartinneqartarpoq, suliffiusartullu avataani ikiorneqarasuarnermik pisariaqartitsisut pigaartoqarnermut aqqiissutitut atuuttunut innersuunneqartarput. Ukiut tamaasa 2-4 qitiusumik napparsimmavimmit immikkut ilinniarsimasunit tikeraartoqartarpoq, tamannalu sioqqullugu napparsimasut qarasaasiakkut nakorsartinneqartarput. Tikeraarnerit ilaat qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermik taarserneqarsinnaasarput.

Peqqissaasut/peqqissaanermi assistentit peqqissaanermilu ikiortit immikkut qitiusumik napparsimmavimmi ilitersuunneqarnermikkut piginnaasanik ineriartortitsinissaat ilinniartinneqarnermikkulluunniit imaluunniit peqqissaavimmi namminersorluni sulinissamut pisariaqartunik piginnaasaqalerumallutik pikkorissarnernut ilinniartitsinernulluunniit peqataanissaat qulakkeerneqassaaq.

Portørit portøritut annaassiniarnartutut ilinniarsimassallutillu aqqunarsimasunut taskimik atuinissamik pikkorissarnermut uppernarsateqassapput. Sulisut qarasaasiakkut nakorsartitsissummut atortumik atuisinnaassapput.

5.2.6.5 Peqqissaaviit annerit

Peqqissaavinni annerusuni pilersaarutaasutut katsorsaanissamut/misissuinissamut atatillugu siniffinnik unitsitsiviusinnaasunik peqartoqarpoq. Ulluinnarni tamani suliffiusartullu iluani innuttaasut amerlassusaat napparsimariaatsillu tunngavigalugit uninnani nakorsamit peqqissaasumilluunniit misissortinnissamik neqeroorteqarpoq. Immikkut ilisimasalimmit tikeraartoqartarpoq, tamatumani qarasaasiakkut napparsimasunik nakorsartitsinerup kingorna pilersaarutaasutut aamma piginnaasat isumalluutillu pisariaqartut pigineqartillugit suliarinnittoqarsinnaavoq. Peqqissaavinni nakorsaq aamma/imaluunniit ernissuornermut ikiorti naartusunik isumassuisarput. Qitiusumik napparsimmavimmi sulisumit tikeraarneqarnermi ernissamik ulluliinissaq neqeroortutigineqartarpoq. Peqqissaanermi assistentimit meeraaqqerisumilluunniit ikiortimit, peqqissaasumit nakkutigineqartumit, meeraaqqerineq minnerpaamik neqeroortutigineqartarpoq. Meeraaqqerisumut ikiortimit ernissuornermilluunniit/peqqissaasumit nakkutigineqartumit Siusissukkut Iliuseqarnissaq minnerpaamik neqeroortutigineqartarpoq. Peqqissaavinni annerusuni meeqqanik misissuinissaq tarrarsuinissarlupalu neqeroortutigineqartarput. Annarpallaarunnaarsitsiniarneq pisariaqartillugu neqeroortutigineqartarpoq. Peqqissaasoq peqqissaanermi assistentiluunniit angerlarsimaffimmi timimik peqqissaasarpoq. Peqqissaanermi assistentip/psykiatriassistentip angerlarsimaffimmi peqqissaaneratigut qarasaasiakkulluunniit nakorsartitsinikkut nunap immikkoortuani tarnimikkut nappaatillit sullinneqartarput. Nakorsaatinik tunniussisarneq sulisut nunap immikkoortuani nakorsaatilerisumit

mit tapersorsorneqarlutik isumagisarpaat. Timimik sungiusaasut angalanerannut atatillugu sulisulluunniit allat qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu ikorfartorneqartut sungiusaasuusinnaapput Misissueq-qissaartoqartarpoq, aamma ambulancemik sullissisoqartarpoq. Pitsaaliuinnermut ataatsimiititaliaq kommunimi pisariaqartitsisoqarnera malillugu pilersinneqartarpoq.

Peqqissaavinni ataasiakkaani nalinginnaasumik ernisitsisoqarnissaanut sulisoqarnikkut piumasaqaatit eqqortinneqarpata ernisitsisoqarsinnaavoq, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit allakkiaq takuuk: (Ilisimatitsissut: Ernisarfimmi pilattaanissamut piareersimatitsineq, februaari 2019. Peqqissaavinni sulisitsisoqarsinnaanersaq aqutsisut aalajangertarpaat. Ernilersut namminneerlutik noqqaanerit malillugu Tasiilap peqqissaaveqarfiani ernisarnerit massakkut kisimik neqeroorutaapput.

Peqqissaaviit anginerusut immikkut nakorsatut ilinniarsimasunik nakorsanik inuttaqarput (nalinginnaasumik nakorsaanermi imaluunniit naleqquttooq alla, amerlanertigullu taartaasartut) imaluunniit taamaaqataa-nik qaffasitsigisumik uppersarsarneqarsinnaasumik piginnaasaqartoq. Ajornanngippat nakorsat nunatsin-ni nakorsaasarnermik ilisimasaqassapput. Tamatuma saniatigut peqqissaaviit anginerusut peqqissaasunik, peqqissaanermi assistentini, portørini assigisaannillu suliaqartartunik soorlu meeraaqqerinnermik, angerlarsimaffimmi peqqissaanermik nakorsaatinillu tunniussisarnermik il.il. suliaqartartunik inuttalerner-qartarput. Peqqissaaviit ulloq unnuarlu inuttaqartinneqartarput, aamma nalinginnaasumik suliffiusartup avataani innuttaasut ikiorneqarasuarnissamik pisariaqartitsigunik peqqissaavimmu toqqaannartumik saaffiginnissinnaapput. Peqqissaaviit pisariaqartillugu qitiusumik napparsimmavimmi qitiusumi immikkut ilinniarsimasunit allanit (ass. ernisussiortumit, peqqissaasumit, nakorsaaserisumit, timimik sungiusaasu-mit) tikeraarneqartarput. Tikeraarnerit sioqqullugit sulisut peqatigalugit napparsimasut qarasaasiakkut nakorsiartinneqartarput. Tikeraarnerit ilaat qarasaasiakkut nakorsiartitsinernik taarserneqarsinnaasar-put.

Sullissinernik allattorsimaffimmi allassimavoq sulisut tamarmik ilitersorneqarnikkut, ilinniartinneqarnik-kut pikkorissarnernilu ilinniartitsinernilu piginnaasanik ineriartortitsinermut peqataanikkut ilinniartinne-qassasut. Portørin portørinut annaassiniarnartutut ilinniarsimassallutillu aqqunarsimasunut taskimik atui-nissamik pikkorissarnermut uppersarsateqassapput. Tamatuma saniatigut sulisut tamarmik qarasaasiak-kut nakorsiartitsissummut atortumik atuisinnaassapput. Allakkiaq matuma suliarinneranut atatillugu ilin-niartitsinissaq piginnaasanillu ineriartortitsinissaq nassuiarneqartut siunertaq malillugu ingerlanneqar-nersut pillugit uppersarsaatissanik nassaarnissaq periarfissaqarsimanngilaq. Taamaattumik sulisut ta-makkerlutik qarasaasiakkut nakorsaasarnermut atortut atorsinnaanissaanik angusaqarsinnaanersut, peq-qissaavinnilu angineri sulinerminni atortarneraat, paasiuminaappoq. Taamaattorli sulisut isumaannik mi-sissuinnermit ersersinneqarpoq peqqissaavinni nunaqarfinnut akisussaasut nunaqarfinni sulisunik atorto-rissaarummik atuinissamik ilinniartitsinissaat unamminiarnartoqarsimavoq, aamma nunaqarfinni sulisut qarasaasiakkut nakorsiartitsissummut atuisinnaannginnerat paasissutissiisut arlallit nalunaarput.

5.2.6.6 Nunap immikkoortuani qitiusumik napparsimmavik (aamma Tasiilami peqqissaavik)

Qitiusumik napparsimmavinni tassanngaannartumik pilersaarutaasutullu katsorsaannissamut/misissuini-samut atatillugu unitsitsisoqarsinnaavoq. Ulluinnarni tamani suliffiusartullu iluani innuttaasut amerlassu-saat napparsimariaatsillu tunngavigalugit uninnani nakorsamit peqqissaasumilluunniit misissortinnissamik neqerooruteqarpoq. Immikkut ilisimasalimmit tikeraartoqartarpoq, tamatumanilu qarasaasiakkut nappar-simasunik nakorsiartitsinerup kingorna pilersaarutaasutut aamma piginnaasat isumalluutillu pisariaqartut pigineqartillugit suliarinnittoqarsinnaavoq. Nakorsa q aamma/imaluunniit ernisussiortoq/ernisussiortumut ikiorti naartusunik isumassuisarput. Nunap immikkoortuani peqqissaasumit meeraaqqerineq neqerooruti-gineqartarpoq. Qitiusumik napparsimmavinni erninissaq ullulernerqartarpoq, tarrarsuinikkut misissuisoqar-tarpoq, Siusissukut Suliniuteqarneq ingerlanneqartarpoq meeqqanillu misissuisoqartarluni. Anniaarpallaa-runnaarsitsiniarneq pisariaqartillugu neqeroorutigineqartarpoq. Peqqissaasoq peqqissaanermi assistenti-luunniit angerlarsimaffimmi timimik peqqissaasarpoo. Tarnip nappaataanik angerlarsimaffimmi peqqissaa-soq psykiatriassisteniluunniit aqutugalugu qarasaasiakkulluunniit nakorsiartitsinikkut nunap immikkoor-tuani tarnimikkut nappaatillit sullinneqartarput. Nakorsaatinik tunniussisarneq nunap immikkoortuani na-korsaaterisumit isumagineqartarpoq. Nunap immikkoortuani timimik sungiusaasumit timimik sungiusaa-soqarsinnaavoq. Uumassusilinnik misissueqqissaartartoqarpoq, aamma ambulancemik sullissisoqartarluni pitsaaliuinnermut ataatsimiititaliaq ingerlanneqartarpoq.

Nunap immikkoortuani nalinginnaasumik naartusutut ernisussatullu naatsorsuutigineqartut qitiusumik napparsimmavinni (Aasiaat minillugu) Tasiilamilu Peqqissaavimmi ernisarput. Naartusut erninissartik sa-paatit-akunnerinik pingasunik sioqqullugit qitiusumik napparsimmavimmukartarput. Naartusut aarlerinaa-tillit DIH ernisineqartarput. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik maanna tallimanik ernisarfeqarpoq: Nunarput tamakkerlugu napparsimmavik Dronning Ingridip Napparsimavissua, Ilulissani qitiusumik napparsimmavik, Sisimiuni qitiusumik napparsimmavik, Tasiilami Peqqissaavik aamma Qaqortumi qitiusumik napparsimmavik. Aasianni qitiusumik napparsimmavik 2019-imi juunip aallaqqaataanniilli ernisarfittut matu-neqarallarpoq, tamatumani ernisoqarnissaanut pisariaqartumik upalungaarsimasoqannginnera pissutaavoq. Aamma Qaqortoq ernisartunut upalungaarsimasussat amigartumik inuttaqartinnerat pissutaalluni ernisarfittut arlaleriarluni matoqqasariaqartarsimavoq.

Qitiusumik napparsimmaviit nakorsanik, peqqissaasunik, sundhedsassistentinik, meeraaqqerisunik, ernisussioortunik, timimik aamma tarnimik peqqissaasunik, timimik sungiusaasunik, uumassusilinnik misissueq-qissaartartunik, portørinik assigisaanillu aamma ikiortinik/peqqissaanermi ikiortinik inuttalerneqartarput. Qitiusumik napparsimmaviit ulloq unnuarlu inuttaqartinneqartarput. Nalinginnaasumik suliffiusartup avataani innuttaasut ikiorneqarasuarnissamik pisariaqartitsigunik qitiusumik napparsimmavimmut oqarasuaatikkut toqqaannartumik saaffiginissinnaapput.

5.2.6.7 Peqqinnissaqarfimmi sulisut sulianut akisussaasut nuna tamakkerlugu sulianut akisussaaffillit ¹³

Peqqinnissaqarfimmi aalajangersimasumik atorfeqartitat innersuussinerisigut peqqinnissaqarfimmi sulisut aalajangersimasumik atorfillit nuna tamakkerlugu suliassaqarfimmik immikkut assingusumilluunniit isumaginnilernissaannut akisussaaffilerneqarsinnaapput akissarsialerlugit. Sulisut arlallit pineqarput soorlu nakorsat, peqqissaasut, ernisussioortut aamma uumassusilinnik misissueqqissaartartut.

Aallaaviatigut immikkut ilisimasallit suliassaqarfigisaminni immikkut ilisimasaqarfigisaminni isumaginnit-tassapput.

Suliassaqarfiit nakorsanit aalajangersimasunit immikkut ilisimasaqarfilinnit allanit aamma isumagineqarput, taamaalillutik DIS-imi nunap immikkoortuani nakorsat (nalinginnaasumik katsorsaasut) isinut tunngatillugu immikkut ilisimasaqarfiup iluani, isinut assigisaanullu tunngatillugu nuna tamakkerlugu sulianut akisussaaffeqarput. Tamanna sulisussarsiornermut sulisullu sulisoriinnarnissaannut iluaqutaasinnaavoq.

Tamannali aamma sulianut akisussaasup atorfigisaani nakorsanik immikkut ilisimasalinnik amigaateqarnermut tunngatillugu isumalluutit annikillineqarsinnaanerannut tunngatillugu sunniuteqarpoq. Namineq immikkut ilisimasaqarfigisami nuna tamakkerlugu sulianut akisussaaffeqartoqassappat, immikkut ilisimasaqarfik tamanna annikillerujussuarnavianngilaq. Kalaallit Nunaanni nalinginnaasumik katsorsaanermi nakorsat immikkut ilinniarsimasut amigaataapput.

Immikkut ilisimasaqarfinni aalajangersimasuni suliassaqarfeqanngippat taamaalillunilu nakorsanut immikkut ilisimasalinnut aalajangersimasumik atorfilinnut equngasumik akissarsiaqartitsisoqalerpat tamanna sulisussarsioartarnermut sulisullu sulisoriinnarnissaannut pitsaanngitsumik sunniuteqarsinnaavoq.

Suliassaqarfimmi pineqartumi sulianut akisussaasoq nakorsatut immikkut ilisimasaqanngippat, Kalaallit Nunaata avataani nakorsap immikkut ilinniarsimasup nuna tamakkerlugu siunnersortitut qanimut suleqatiginissaa pisariaqarpoq, pitsaassuseq qulakkeerneqassappat sulianullu ilisimasaqarneq attatiinnarneqassappat.

Maannakkut DIS-mi nakorsaasarnermi nakorsat immikkut ilisimasallit tamarmik aqutsisutut atuuffeqanngitsut nuna tamakkerlugu suliassaqarfeqarlutik atuuffeqarput, tamannalu isumaqarsinnaavoq nakorsatut immikkut ilisimasalittut atorfirmik ataatsimik, Nuummi innuttaasunik nakorsaanermi kiffartuussinissamut qitiusumik suliassanik suliaqartussamik, amigaateqartoq. Nakorsat immikkut ilisimasallit, tamakkulu ilinniartinneqartussatut kissaatigisat, sulisussarsiariniartarnerat sulisunillu sulisorinniinnarniartarnerat

¹³ Paasissutissat Nicolai Hardenberg Larsenimeersut, DIS-imi nakorsamit immikkut ilisimasalimmit immikkoortumi matumani tunngavigineqarput

ajornartuuvoq. Nakorsat immikkut ilisimasallit sulinerup ilarujussuani piginnaasatik avaqqullugit sulianik peqqinnissamut tunngasunik akuttunngitsumik suliaqartariaqartarput.

Peqqinnissaqarfik nakorsanik immikkut ilisimasalinnik sulisussarsiornermut sulisullu sulisoriinnarnissaannut annertuunik unammilligassaqqarpoq. Taamaammat isumalluutitik sumiginnartitsineq annerulersarpoq nakorsat immikkut ilisimasallit suliassanik namminneq ilisimasaasa avataaniittunik suliakkerneqaraangata.

5.2.6.8 Kigutigissaaneq

Nuna tamakkerlugu kigutigissaaneq kigutit nakorsaanerannit aqunneqqarpoq. Aaqqissuussineq erseqqinnerusumik kapitali 16-imi allaaserineqqarpoq, pingaarnertigulli Nuna tamakkerlugu kigutigissaanermi anguniakkat tassaallutik:

- Meeqqanut inuusuttunullu aaqqissugaasumik kigutigissaanissamut neqerooruteqarnissaq.
- Meeqqat atuartinneqartussaasutut ukiullit tamarmik akeqanngitsumik akuttunngitsumik kigutitigut suliaritissinnaatitaassasut.
- Inuusuttut atuartinneqartussaasutut ukiut avataaniittut 20-nik ukioqalernissartik tikillugu akuttunngitsumik kigutiminnik misissortinnissamut neqeroorfigineqassasut.
- Inuit, peqqinnissakkut pissuteqartumik nalinginnaasumik kigutigissaanermi neqeroorutitik atuisinnaanngitsut akeqanngitsumik akuttunngitsumillu isumassuilluni kigutigissaanermik neqeroorfigineqartassasut.
- Innuttaasuni allat tamarmik peqqissaavimmi isumalluutit tamatumunnga naammappata akeqanngitsumik kigutigissartinnissamut neqeroorfigineqartassasut.

Nalunaarut naapertorlugu Nuna tamakkerlugu kigutigissaanerup maannakkut aaqqissugaanikkut/isumalluutitigut piginnaasaanik qaangiisumik aaqqissugaasumik inersimasunut kigutigissaasoqassanngilaq.

Nuna tamakkerlugu kigutigissaanermik aaqqissuusseqqinnissamut suliniut 2019-imi aallartinneqqarpoq. Kigutigissaanermut suliassaqqarfiup peqqinnissaqqarfiup sinnera assigalugu maanna immikkoortunit 16-iusunit nunap immikkoortuinut tallimanut nunap immikkoortuini kigutigissaasunik tallimanik aqutsisulerlugu allanngortinnissaa siunertarineqqarpoq. Nuna tamakkerlugu kigutigissaasoqarnerup nunap immikkoortuinut allanngortiternissanik sulineq isumaliutissiissutip matuma suliarinerani unitsikkallarneqqarsimavoq.

5.3. Pinaveersaartitsineq peqqinnermillu aallussineq

Tamanna kapitali 11-mi immikkut suliarineqqarpoq. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq tunngaviatigut isumaqqarpoq pinaveersaartitsiniarnermut suliniutit peqqinnissamullu siuarsaaffiusut aaqqissugaanerat ataqatigiinngitsut agqualunneqqarsimasullu.

5.4 Tulleriiaarisarnermut ataatsimiititaliaq

Tulleriiaarisarnermut Ataatsimiititaliaq Namminersorlutik Oqartussanit tunngavissatut aalajangersarneqartut iluanni arlalinnik suliassaqqarpoq, takuuk Peqqinnissaqqarfimmi Tulleriiaarisarnermut Ataatsimiititaliaq pillugu nalunaarut nr. 31, 1. december 2006-imeersoq. Tulleriiaarisarneq pillugu Ataatsimiititaliamut nalunaarut nutaaq suliaralugu aallartinneqqareerpoq.

Ataatsimiititaliap pingaarnertut suliassarai:

- Naalakkersuinikkut aalajangikkat innimigalugit napparsimasunik katsorsaanermit tulleriissaarinissaq salluutinneqassasog.
- Kalaallit Nunaanni aamma Kalaallit Nunaannit innersuussinerit pillugit tunaartarisassaliornissaq, taakkuninngalu nakkutiginninnissaq.
- Katsorsaasarfinnik Kalaallit Nunaata avataaniittunik atuineq malinnaaffigissallugu.

- Nakorsanit immikkut ilisimasalinnit sullinneqarnerup pingaernerutillugu pilersaarusioneqarneranik aammalu ingerlanneqarneranik nakkutilliinissaq.
- Suliassat inuup najugaqarfiata avataani peqqinnissaqarfimmi misissortinnissamut aamma katsorsarneqarnissamut innersuussinerit inunnut ataasiakkaanut tunngasut tunngaviumik aalajangiiffigisassat suliarissallugit.

Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliami ilaasortaapput Peqqinnissaqarfimmi pisortaq, DIH-ni nakorsat qullersaat peqqissaasullu qullersaat, nunap immikkoortuani nakorsaaneq Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmit toqqarneqarsimasoq kiisalu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi naalakkersuisoqarfimmi pisortaq imaluunniit Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit sinniisoq naalakkersuisoqarfimmi pisortamit toqqarneqarsimasoq. Nakorsat qullersaat Tulleriissaarisarnermut ataatsimiititaliami siulittaasuvoq.

Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliaq nalinginnaasumik amerlanerussuteqarnikkut aalajangiisarpoq. Taasinermi amerlaqatigiittoqarneratigut siulittaasup taasinera aalajangiisuussaaq.

Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliaq napparsimasut ataasiakkaat Kalaallit Nunaanni avataanilu katsorsartittarnerannut aalajangiisuulluinnarpoq, taamaattoorli tamakkinngerujussuarlugit Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliami eqqartorneqartarput. Nalinginnaasumik pisut immikkut ittut Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliami eqqartorneqartartut pineqarput. Taamaattumik Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliami eqqartuinerit aalajangiinerillu soqutigissallugit pingaaruteqarpoq. Taakkununga ilaapput akuersissutinik itigartitsissutinillu aalajangiussat.

Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliap ataatsimiinneri tamanut ammasuunngillat. Peqqinnissaqarfiup Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliaanut 2020-mut ukiumoortumik nalunaarusiarineqartumi takuneqarsinnaavoq ukiup ingerlanerani suliat katillugit aqqaneq-marluk suliarineqarsimasut. 2020-mi suliat aalajangersimasut arfineq-marluk pillugit (suliat ataasiakkaat issuarneqartussatut inissiinnigitsut) aamma nalinginnaasumik suliat tallimat pillugit (siumut sammisumik pingaaruteqarsinnaasut immikkut pissutsit nalinginnaasumik soqutiginaatillit) aalajangiisoqarpoq. Sulianut tamanut suliamik saqqummiussineq, suliarinera, aningaasaqarnikkut isumalluutininik tigusinera inaarutaasumillu aalajangiineq kiisalu aalajangiinnermut tunngavilersuut allaaserineqarput.

5.5 Nunani allani katsorsaanerit aamma Kalaallit peqqissartut najugaqarfiat

Nakorsaqarnikkut immikkut ilisimasaqarneq Kalaallit Nunaanni neqeroorsinnaanernut killeqartitsimmat suliaritinnissanik nunani allani suliarineqarsinnaasunik arlalilinnik Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik piasariaqartitsivoq (tamakkulu amerlanersaat Danmarkimi suliassaapput). Peqqinnissaqarfimmi timikkut nappaatit pillugit nunani allani suliaritittarnernut kisitsisitigut paasissutissat nalilersuinerillu kapitali 6-im (6.1.5) nassaassaapput.

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi katsorsaanerit neqeroorutaappat namminerlu isumagisinaanngippagu nunani allani peqqinnissakkut suliarineqartussanngorlugit napparsimasut innersuunneqarsinnaapput. Napparsimasut amerlanertigut Dronning Ingridip Napparsimmavissuaniit innersuunneqartarput. Katsorsaanerit nutaat kiisalu misissuinerit katsorsaanerillu tunngaviusut pineqaraangata Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliaq tamanna pillugu aalajangiisarpoq. Napparsimasut tunngaviatigut katsorsartikiartorlutik Region Hovedstadenimut nassiunneqartarput. Tamatuma saniatigut Islandimik aamma Region Midtjylland-imik suleqatigiinnissamut isumaqatigiissuteqarpoq, taakku nunani allani pingaarnertut suleqatigineqarlutik.

Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffiat napparsimasunut Kalaallit Nunaanni najugalinnut utaqqiisaasumik akunnittarfiuvoq, taannalu Danmarkimi suliaritikkiartornernut misissortikkiartornernullu atatillugu atu-gaavoq. Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffiat illuutitigut Savalimmioormiut Napparsimasunut Angerlarsimaffiannut atavoq. Taassuma Kalaallit Nunaannit katsorsarneqartussatut innersuunneqartut Danmarkimi napparsimmavimmi uninnganerisa ulluuneranilu misissorneqarnerisa nalaani ilaqutaasullu ilaasut inis-sinneqarnissaat pingaarnertut isumagisassarai. KPN tassaavoq ulloq unnuarlu sulisoqartoq paarsinermik ilinniarsimasunik ikiuisinnaasoq. Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffiat piginnaanngorsaqqittarnermut tunngatillugu kapitali 12-im sukumiinerusumik nassuiaaffigineqarpoq.

Paaqqutarinninnermi suliassat saniatigut isumaginninnermi siunnersuineq, napparsimasunut/angalanernut ataqatigiisaaarinerit kiisalu KNA-nni napparsimasunut ilaqttanullu oqalutseqartitsinerit isumagineqarput.

5.6. Napparsimasunik pinasuartumik angallassinerit assartuisarnerlu

Nunatsinni najugaqariaatsit, tassungalu atatillugu ataqatigiisaaarinerit, peqqinnissaqarfimmi sullissinnermi aningaasaqarniarnermut tunngaviullunnarput. Tassungalu ilaavoq immikkut ilisimasaqarnerulernissaq anertusiartuinnartoq, taassumalu suliaritittarnernut arlalippassuarnut nunap immikkoortuini suliarineqarsinnaanngitsunut immikkut piginnaasaqarnissaq atortoqarnissarluk kingunerivai. Tamanna isumaqarpoq napparsimasut arlallit siunissami immikkut suliaritinnissamut angallattariaqassasut. Ataqatigiisaaarinerit unammilligassat taamaasillutik siunissami aamma peqqinnissaqarfimmi aningaasartuuteqarnermut annertuumik tatisimannissapput. Mittarfissuit nutaat ammarneqarnerat tamatumunnga allannguutaanaviarunannilaq.

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup napparsimasut angallannerannut ataatsimut aningaasartuutai Peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutaasut tamarmiusut 8%-it missaanniipput, takuuk Tabel 5.6.

Napparsimasunik ambulance atorlugu angallassinerit immikkoortumi uani eqqaaneqanngillat.

5.6.1. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi napparsimasunik angallassisarnermut tunngavineqartut pingaarnerit

Peqqinnissaqarfik Peqqinnissaqarfiup sullissineri pillugit Inatsisartut peqqussutaanni §§ 19, 20 aamma 21 naapertorlugit napparsimasut angallanneqarnissaannut neqeroortarpoq, tassanilu atuarneqarsinnaavoq innuttaasut nunami namminermi nunaniluunniit allani suliaritittarfimmut eqqortumut nakorsamik allagar-talernerqarluni akeqanngitsumik angallannissaat pisinnaatitaaffiuvoq. Sulineri tamanna isumaqarpoq Peqqinnissaqarfik napparsimasunut illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit angerlarsimaffigisaminni misissortinnissamut suliaritinnissamulluunniit aggersarneqartunut angalanissamut aningaasartuutit Peqqinnissaqarfiup akilertassagai. Misissortinnissaq/suliaritinnissaq najukkami suliarineqarsinnaanngitsutut naliliiffigineqarsimappat napparsimasut illoqarfiup/nunaqarfiup angerlarsimaffigisap avataani misissortinnissamut suliaritinnissamullu aggersarneqassapput. Kigutit suliarinissaannut atatillugu angallassinissamut tunngaviatigut neqeroortoqarneq ajorpoq.

Napparsimasunik angerlarsimaffimmiit najugaqarfimmiluunniit peqqinnissaqarfimmut angallassinerit periarfissat assigiinngitsut atorlugit ingerlanneqarsinnaapput, tassanilu angallassissutit tunniunneqartut, napparsimasut apuuffissaat, napparsimasup qanoq innera allallu apequtaasarput.

Taamaattoqarmallu Peqqinnissaqarfik napparsimasut angallatit, qulimiguullit timmisartullu atorlugit angallattarnissaannut assartortarnissaannullu periutsinik assigiinngitsunik peqarpoq. Kapitalimi uani periutsit sisamat immikkoortortami tullinnguuttumi sukumiinerusumik nassuiarneqartut akornanni immikkoortitsisoqartarpoq.

1. *Angalasarfiit nalinginnaasut atorlugit napparsimasup Kalaallit Nunaanni Danmarkimiluunniit illoqarfittut/nunaqarfittut angerlarsimaffigisaata avataani napparsimasup aamma peqqissaaviup akornanni assartuinissat pilersaarutaasut.*
 - a. **Nunap immikkoortuisa iluanni napparsimasunik angallassinissat pilersaarutaasut:**
Najukkami peqqissaaveqarfiup/napparsimmaviup suliassaq suliarisinnaasimappagu imaluunniit immikkut ilisimasalimmit tikeraarnermut atatillugu suliaq suliarineqarsinnaasimappat napparsimasut sumiiffimminni misissortissapput suliaritillutilluunniit.
 - b. **Nuummi DIH-ni oqalussinnaannginnermut napparsimasut misissortittussat angallanneqarnerat:**
Dronning Ingridip Napparsimavissua misissortinnissanik suliaritinnissanillu nunap immikkoortuini napparsimmavinnit suliarineqarsinnaanngitsunik arlalinnik isumaginnittuuvoq. DIH-ni oqalussinnaannginnermut misissuinerit suliaritinnissalluunniit (pilersaarutaasut) pissappata napparsimasut illoqarfittut/nunaqarfittut angerlarsimaffigisaminniit Nuummik angallanneqassapput.

- c. **Napparsimasunik Rigshospitalimut angallassisarnerit:**
Napparsimasut pilersaarutaasutut Rigshospitalimut misissortikkiartussappata suliaritikkiartus-sappataluunniit tamanna sioqqullugu peqqinnissaqarfik akiliuteqareersimassaaq. Tamanna isuma-qarpoq Peqqinnissaqarfik misissortinnissamut suliaritinnissamulluunniit pineqartumut akiliinissa-mik neriorsuuteqareersimassasoq.
2. *Napparsimasut Kalaallit Nunaanni peqqissaaveqarfiup marluk akornanni imaluunniit Danmarkimi peqqissaaveqarfimmut immikkut nuutsitaasarnerat.*
- a. **Napparsimasunik immikkut ittumik nuutsitsisarnerit:**
Napparsimasunik peqqissaaveqarfimmiit peqqissaaveqarfimmut allamut nuutsitsisarnerit ilaat napparsimasut peqqissusiat eqqarsaatigalugu assartuinerit nalinginnaasut atorlugit pisinnaassan-ngillat. Taamaattumik tamakku timmisartumik, qulimiguulimmik aamma/imaluunniit angallammik attortornikkut pisarput. Napparsimasunik nuutsitsisarnerit immikkut ittut pinasuartumik angallas-sinerniit assigiinngissutaat tassaavoq nuutsitsinissat akunnerit 24-it sinnerlugit pisinnaasarmata aammalu ingiallorteqarnissamut pisariaqartitsineq immikkut naliliiffigineqartartussaammat. Sulia-mik ilisimasalik ilisimasaqanngitsorluunniit ingiallortaasinnaapput.
3. *Napparsimasunik Kalaallit Nunaanni peqqissaaveqarfimmiit Kalaallit Nunaanni, Danmarkimi imaluunniit Islandimi peqqissaaveqarfimmut allamut pinasuartumik angallassisarnerit.*
- a. **Napparsimasunik pinasuartumik angallassinert:**
Pinasuartumik angallassinert matumani peqqissaaveqarfiit marluk akornanni akunnerit 24-it iluan-ni tassanngaannartumik napparsimasunik nuutsitsinertut nassuiarneqarput. Napparsimasup inuu-nera aamma/imaluunniit pisinnaassusia ulorianartorsiortinneqarsimappat pinasuartumik angallas-sinissat nakorsap aalajangiinera tunngavigalugu aallartinneqartassapput. Nunap immikkoortuisa iluanni, nunap immikkoortuisa aamma DIH-p akornanni kiisalu DIH-p Rigshospitalillu akornanni pina-suartumik angallassisoqartarpoq. Pisariaqartitsivissoqarsimagaangat napparsimasut Islandimut pinasuartumik angallanneqartarput. Tassani angallassissutit attartorneqartut (timmisartut, qulimi-guullit aamma/imaluunniit angallatit) atorneqartarput. Pinasuartumik angallassinerni ingiallorti im-mikkut ilisimasalik tamatigut ilaasarpoq.
Pinasuartumik angallassinernut nukissanik atuinissamut paasissutissaatit pitsanngorsarniarlugit pinasuartumik angallassisarnermut taaguutip assigiinnerusumik nassuiaaffiginissaata piviusun-ngortinniarnernanut Peqqinnissaqarfimmi suliamik ingerlatsisoqarpoq.
4. *SAR/MEDEVAC atorlugit annaassiniarnerit sumiiffimmiit ilisimaneqartumiit ukioq naallugu najugaqarfinnut ingerlanneqartut ilisimaneqartut*
- a. **SAR/MEDEVAC:**
SAR (Search And Rescue) aamma MEDEVAC (Medical Evacuation) pineqartillugit aammalu ajornar-toortut nunami, imaani silaannarmilu sumiiffissiniarneranni annaanniarnernanilu Politiit aamma/imaluunniit Issittumik Sakkutooqarfik sulisunik teknikikkullu ikiuutissanik suugaluartunik, soorlu silaanakkut angallassissutinik, attaveqartarnermut atortunik, piareersimatitsissapput. Tamatuma kingorna napparsimasoo pineqartoq peqqissaaveqarfimmut ingerlanneqassaaq.
Ajornartoortunut peqqissutsikkut ajornartorsiutilinnut sumiiffimmiit ilisimaneqartumiit ukioq naallugu najugaqarfiup avataanut SAR atorlugu annaassiniarnerni akisussaaffiit suliassallu aggua-taarnissaat Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup Politiillu ukiuni arlaqartuni oqallisigisarsima-vaat. Illuatungeriit marluk taakku taamatut SAR atorlugu annaassiniarnernut kiap akisussaanissa-anut isumaqatigiissinnaasimannngillat. Ajornartorsiutinngortartoq taanna akulikilligaluttuinnarpoq, tassami amerliartuinnartut oqarasuaatinik satellitsikkoortunik aamma GPS-inik atuilersimapput, taamaasilutillu teknikip tungaatigut sumiiffimmi ilisimaneqartumiittarlutik. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ukioq naallugu najugaqarfiit avataanni inunnik annaassiniarlutik aallerlutillu su-liassanik suliaqarnissaminut misilittagaqanngilaq. piginnaasaqanngilaq, atortussaqaanngilaq ima-luunniit assartuutissanngilaq. Taamaammat suliassaq immiini Politiinit Issittumilu Sakkutooqarfim-mit isumagineqartarpoq, taakkualu akiliinissamut pisussaaffiup peqqinnissaqarfimmiinnissaa anguniartarpaat.

Politiit inuit ukioq naallugu najugaqarfiusartut avataaniittut sumiiffissiniartarnerat annaanniartarnerallu isumagisassagaat Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup kissaatigaa - apeqqutaanani inuk sumiiffimmi ilisimaneqartumi ilisimaneqanngitsumiluunniit innersoq imaluunniit peqqissutsikkut ajornartorsiuteqarnersoq. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik SAR atorlugu annaassiniarnut sillimaniarnikkullu tunngasunut atatillugu nakorsaqaarnikkut immikkut ilisimasaqarneq tunngavigalugu qarasaasiakkut nakorsaait tungaatigut siunnersuisarnissamik suliassaqtussaavoq.

Napparsimasut ingiallorteqartarnerat

Suliamik ilisimasalimmik ingiallorteqarneq:

Napparsimasut angalatillutik peqqinnissap tungaatigut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ingiallortimit ilisimasalimmit ingiallorteqassapput. Pinasuartumik angallassinerni ilisimasalik tamatigut ingiallortaasarpog. Napparsimasunik nalinginnaasumik angallassinerni pisariaqartitsineq naapertorlugu ilisimasalimmik ingiallorteqartarpoq. Ingiallorti ilisimasalik tassaasinnaavoq nakorsaq, peqqissaasoq, sundhedsassistenti allallu, matumanilu pisariaqartitsinerit periarfissallu apeqqutaasarpog.

Ilisimasaqanngitsumik ingiallorteqarneq:

Peqqinnissaqarfik ilaannikkooriarluni qanigisaasunut ilisimasaqarnatik ingiallortaasunut neqeroortarlunilu akiliuteqartarpoq, matumani napparsimasog assersuutigalugu tassanngaannartumik napparsimalersimappat inuunermullu uloriartorsiutaasumik napparsimalersimappat aamma 15-it inorlugit ukioqarsimappat imaluunniit marlulissanik ernisimappat. Tigussaasumik nakorsap nalileereerneratigut ilisimasaqanngitsumit ingiallorteqarnissaq aamma neqeroortutigineqarsinnaavoq.

Pitsanngorsaasoqarnissaanut periarfissaqarneq

Napparsimasunik angallassisarnernut atatillugu pitsanngorsaaniissat piukkunnaateqarput, tamannalu aq-qutigalugu peqqinnissaqarfimmi suleriaatsit oqinnerulersinnaappog, napparsimasut qanigisaasullu illoqarfik angerlarsimaffigisartik qimallugu angalasarnerat pisariaarutissaaq angalasarnernullu aningaasartuutit ikilisinneqarlutik. Siunnersuutit tullinnguuttut takukkit:

1. Qarasaasiakkut nakorsaasersuinerup annertusarnissaa, taakkununga video atorlugu nakorsiartitsinerit ilanngullugit, tamannalu napparsimasut ikinnerusut DIH-nut najukkanilu napparsimmavinnut aggersartarnissaannut iluaqutaasinnaavoq.
2. E-boksip aggersaanernut misissortinnissanullu neqeroornissanut atorsinnaanissaa, tamannalu allaffissornikkut suleriaatsinut oqinnerulersitsissaaq uppersaasinnaanerlu qulakkeerlugu.
3. Air Greenlandimik isumaqatigiissutit peqqinnissaqarfimmut pitsanngorsaaffiginissaa - assersuutigalugu ilaassutissani nerisassanut akigitinneqartut immikkut ittut.
4. SAR/MEDEVAC aqutitigalugit annaassiniarnerit pitillugit akisussaanerup agguataarnissaa pillugu Politiinik isumaqatigiissusiornissaa, taamaaliornikkut sumiiffinni ukioq naallugu najugaqarfiit avataanni sumiiffimmi ilisimaneqartumi sillimaniartogartillugu peqqinnissaqarfik akisussaassu-seqarnanilu akiliinissamut pisussaaffeqassanngimmat.

Timmisartoq, angallat imaluunniit qulimiguulik atorlugu napparsimasunik angallassinermut aningaasartuutit atasut

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup napparsimasut angalanerannut aningaasartuutai tamarmiusut Peqqinnissaqarfimmut atasimut aningaasaliissutaasut 8%-it missaanniippog.

Tabeli tullinnguuttoq napparsimasut angerlarsimaffianniit/peqqissaaveqafimmiit Kalaallit Nunaanni, Danmarkimi imaluunniit Islandimi peqqissaaveqarfimmut allamut timmisartoq, qulimiguulik angallallu atorlugit napparsimasut angallannerannut atasumik atuinerup naatsorsuiffiuvoq. Najugaqartitsinerup aningaasaliissutit napparsimasunut peqqinnissaqarfiup napparsimasunut unnuiffiutaasa avataanni imaluunniit Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffiata avataanni najugallit akunnittarfinni unnuisarnernerannut aningaasartuutaappog. Tamatumunga napparsimasunut akunnittarfinni aamma Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffianni inissaqartitsineq pissutaavoq.

Tabeli 5.6: Napparsimasut angallannerannut il.il. aningaasartuutit

Napparsimasut angallannerannut pinasuartumillu angallassinerit aningaasartuutit (1.000 kr.)	R2019	R2020	R2021	R2022
Danmark-imut				
Angalanerit, napparsimasut	22.091	17.405	20.346	22.024
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunngasut	634	448	433	716
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunnganngitsut	179	53	123	111
Najugaqarneq, Napparsimasut	498	723	598	535
Katillugit	23.402	18.629	21.500	23.386

DIH-mut				
Angalanerit, napparsimasut	53.158	52.415	53.663	59.035
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunngasut	717	433	547	540
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunnganngitsut	1020	868	898	697
Najugaqarneq, Napparsimasut	1.675	1.685	2.907	2.652
Katillugit	56.570	55.401	58.015	62.924

Nunap immikkoortuini				
Angalanerit, napparsimasut	8.624	9.649	4.877	3.873
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunngasut	205	0	13	1
Ingiallorteqarluni angalanerit, sulianut tunnganngitsut	7	28	60	11
Najugaqarneq, Napparsimasut	640	1.108	2.357	1.523
Katillugit	9.476	10.785	7.307	5.408

Napparsimasunik pinasuartumik angallassinerit	39.572	40.128	41.689	41.099

Napparsimasut angallannerannut pinasuartumillu angallassinerit aningaasartuutit katillugit	119.544	114.158	128.511	132.817

Peqqinnissaqarfiup missingersuutai tamarmiusut procentinngorlugit	8,1%	7,7%	8,6%	8,8%

Paasisaqarfik: Aningaasaqarneq, Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, ulloq 14.04.2023.

5.7 Peqqinnissaqarfimmi qarasaasiakkut nakorsiertitsissummi attaveqaasersuineq

2011-mi peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnermi siunertaq tassaasimavoq innuttaasup nammineq angerlarsimaffianut sapinngisamik qaninnerpaami peqqinnissakkut kiffartuussinermik sapinngisamik pitsaanerpaamik innuttaasunut neqerooruteqarnissaq. Nunarput isorartummat najukkami katsorsartissinnaanngikkaanni timmisartoq, qulimiguulik angallalluunniit atorlugu tamatigut angalasoqartariaqartarmat qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq ineriartortitsinermi tamatumani pingaaruteqarlunnarsinnaavoq. Qarasaasiakkut nakorsiertitsissut kapitali 15-imi immikkut sammineqarpoq.

5.8 Peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarneq

Peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarneq immikkut kapitali 19-imi sammineqarpoq. Immikkoortoq manna taamaallaat peqqinnissaqarfimmut suliaasaqarfimmi aningaasaqarnikkut pissutsinut takussutissiatut eqqarsaataavoq¹⁴.

Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ukiorpassuarni qaffakkiartuinnarsimapput, tamanna takussutissiaq 5.4-mi takuneqarsinnaavoq. Akini aalajangersimasuni, tassa imaappoq aningaasat naleerukkiartornerinut iluarsillugit, agguaqatigiissillugu ukiumut 23 mio. kr.-nik qaffakkiartorsimapput, tassa ukiumut 2%-ip missaanik qaffanneq. Takussutissiami titarnermi kittorartaartumi agguaqatigiissillugu ineriartorneq takutinneqarpoq. Innuttaasut allanngoriartornerannut sanilliukkaanni peqqissutsimut aningaasartuutit 1994-imi inummut ataatsimut 19.000 kr.niupput 2021-milu 29.000 kr.-nit missaanniillutik.

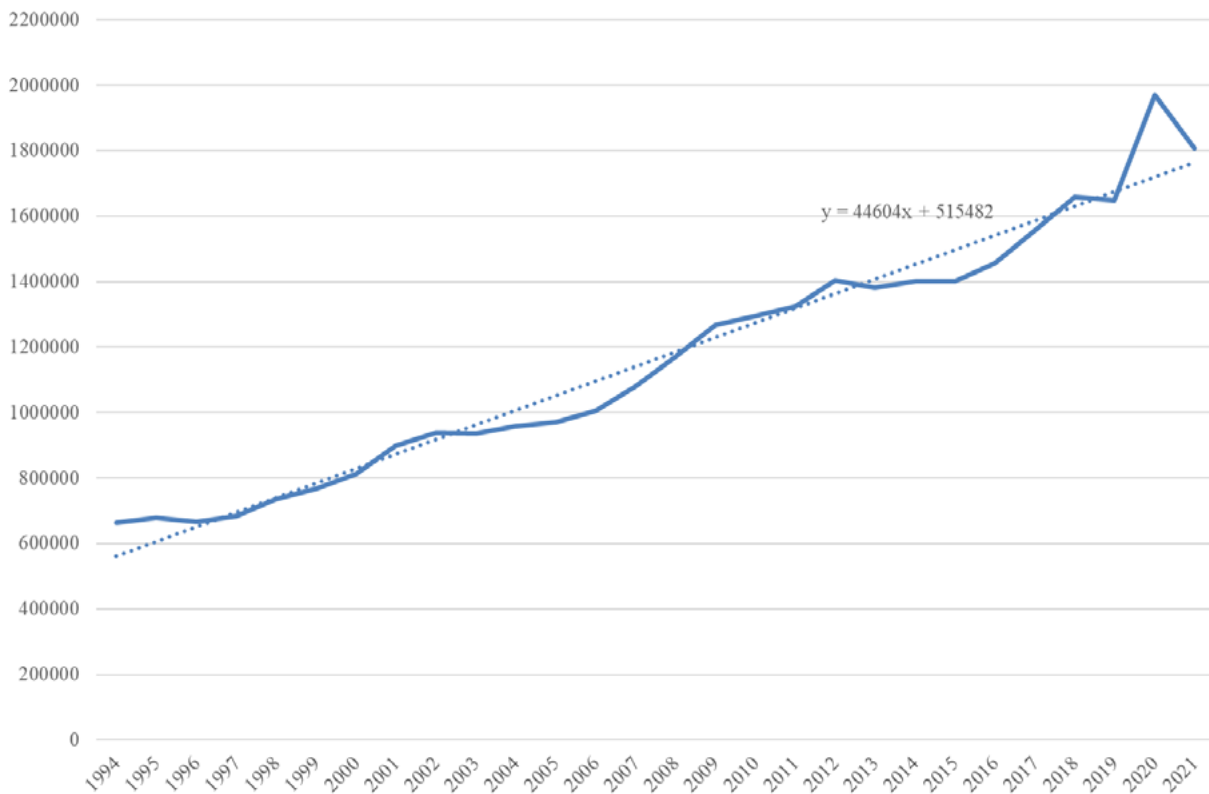
Ukiut ingerlaneranni soorunami ineriartornerni allanngorartoqarsimavoq. Peqqissutsimut aningaasartuutit aningaasaqarnerup allanngorartarneranit ukiumullu aningaasat pillugit inatsimmi akuersissutigineqartartuni politikikkut pingaarnersiutinert, tassunga ilanngullugit peqqissutsimut tunngatillugu kissaatinit pingaarnersiutinert, sunnerneqartarnerat tamatumunnga pissutaaqataavoq.

Kalaallit Nunaata Peqqinnissaqarfiani suunngitsut eqqaassanngikkaanni atuisunut akiliuteqartitsisoqartarpoq, tamannalu nunanut allanut sanilliullugu immikkuullarissuuvoq. Tamanna isumaqarpoq pisortat peqqinnissamut aningaasartuutaat Kalaallit Nunaanni peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut assigilluinnangajassagaat. Danmarkimi atuisut akiliisarnerat peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut 18%-it missaanniipput, tamatumunngalu ilaatigut nakorsaatinut inersimasunillu kigutigissaanernut atuisut akiliuteqartarnerat pissutaaq. Tamatuma saniatigut nunatsinni namminersortunik napparsimmaveqanngilaq.

Peqqissutsimut aningaasartuutit ataatsimut nalunaarsorneqarneranni kommunit peqqissutsimut aningaasartuutaat ilanngunneqanngilaq. Naatsorsuineri peqqinnissamut aningaasartuutit peqqinnissamut sullisinernut namminersortut neqeroortarnerannut attuumassutillit aamma ilaanngillat. Kalaallit Nunaanni napparsimasunut namminersortut peqqinnissakkut sullissinerat amerlanertigut namminersortut aningaasalersorlugit peqqinnissamut sillimmasiineri aqqutigalugit Danmarkimi pisarput, tamakkulu sulisitsisunit imaluunniit nammineerluni akilerneqartarput. Kalaallit Nunaanni peqqinnissamut namminersortut sillimasiisarnerisa annertussusaat ilisimaneqanngilaq.

¹⁴ SOKU-allakkiaq nr. 9 aningaasaqarneq pillugu sukumiisunik imaqarpoq.

Takussutissiaq 5.5: 2019-imi akinut aalajangersimasunut sanilliullugu peqqinnissaqarfimmi 1994-2021-mut aningaasartuutit tamarmiusut, 1000 kr.

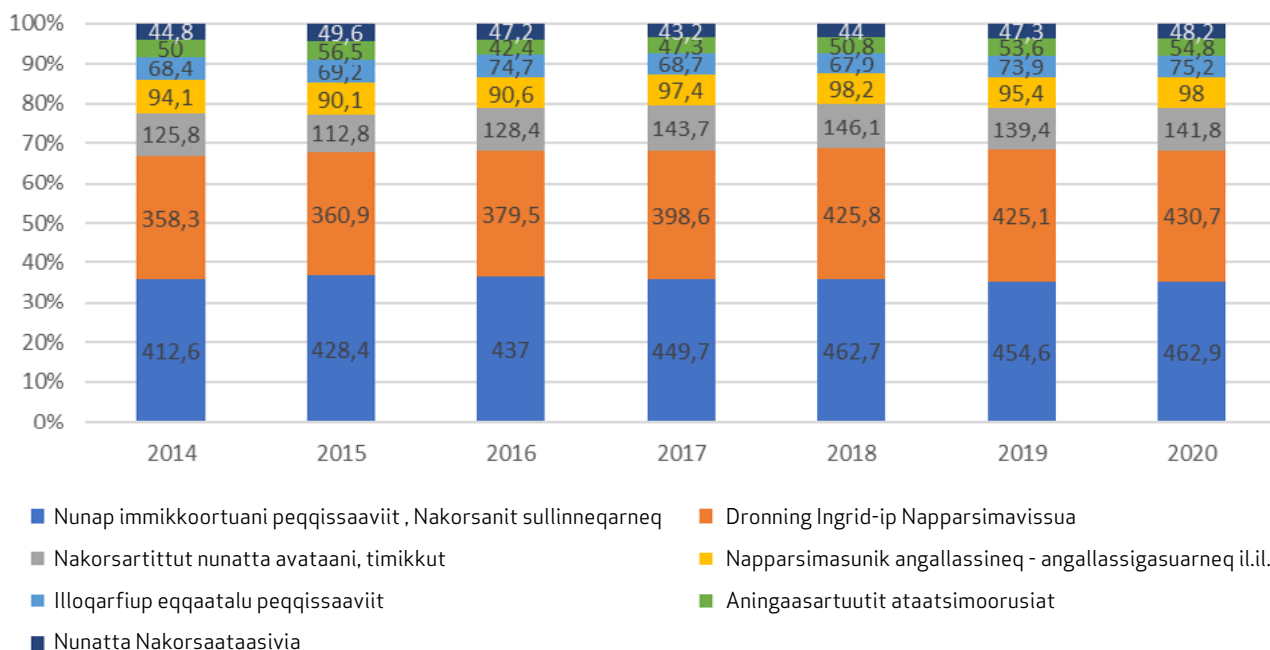
Paasisaqarfik: Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik. Kisitsisaataasivik, tabeli OFDFUNK

Aningaasanut inatsimmi peqqinnissaqarfiup missingersuusai kontunut 18-inut immikkoortiterneqarsimapput. Kontuni annerpaani arfineq-marlunni aningaasartuutit ataatsimut isigalugit 85%-iisa missaat matussuserneqartarput. Takussutissiaq 5.5-mit takuneqarsinnaavoq aningaasartavii sukani ikkunneqarsimasut agguarnerilu procentinngorlugu titarnermi nappaarissumi takuneqarsinnaalluni. Maluginiarneqassaarli kisitsisini 2020-mut tunngasuni Covid-19-imut aningaasartuutit immikkut ittut ilanngunneqarsimanngimata.

Takussutissiami 5.5-imi takutinneqarpoq missingersuutit 57%-t missaat peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuinut aamma Dronning Ingridip Napparsimavissuanut atorneqartartut.

9-10%-t nunani allani timikkut katsorsaannermut atorneqartarput. Taakkunungali ilaapput Kalaallit Peqqissartut Angerlarsimaffiannut aningaasartuutit peqqinnissaqarfiup missingersuutaasa 2,2%-t missaanittut. Napparsimasut angallanneqarnerat pinasuatumillu angallassinerit ataatsimut missingersuutaasut 7-8%-erivaat.

Takussutissiaq 5.6: Peqqinnissaqarfimmut missingersuutini atornerqartussat annerpaat arfineq-marluk

5.9. Upalungaarsimanissamut pilersaarut

Covid-19-imik nappaalanersuaqarnerani upalungaarsimanissamut pilersaarutip pisariaqartinneqarnera naleqassusaalu paasinarsippit. Taamaakkaluartuq upalungaarsimanissamut pilersaarummi pisut arlallit pineqarput: ajutoornerit anginerusut, silarlupiloortarnera, nappaalanersuit, peqqarniisaarniarnerit aamma pinngortitami ajunaarnersuit. Tassunga atatillugu issittumi angallassuit atorlugit takornariartitsisarnerni ineriartornerit pisinnaasullu ajunaarnersuarnut pissutaariaannaasutut assersuutaasinnaapput.

Peqqinnissaqarfiup upalungaarsimanissamut pilersaarutaa tamarmiusoq peqqinnissaqarfimmi upalungaarsimanissap pilersaarusiortiginera, Kalaallit Nunaannut Upalungaarsimanissamut Pilersaarut aamma Kalaallit Nunaannut ulorianartorsiornermut takussutissaq pillugit danskit peqqissutsimut aqutsisoqarfia-ta ilitersuusiaa-nik aallaaveqarluni suliaavoq.¹⁵¹⁶ Pilersaarut taamaasilluni taaguutsinut aqqissuussiner-nullu ilisimaneqartunut assingusinnaavoq, tamannalu tunngavissanik pissutsinillu Kalaallit Nunaannut im-mikkut atuutsinneqartunik aallaaveqarluni.¹⁷

Pilersaarummi Namminersorlutik Oqartussat peqqinnissaqarfii pineqarput, taakkulu oqartussaaffiit tunngaasigut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup ataanniipput, tassungalu Peqqissutsimut Naalakkersui-soqarfik, Nakorsaaneqarfik aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ilaatinneqarlutik. Peqqinnissa-qarfimmi upalungaarsimanissamut pilersaarut kommunini peqqinnissakkut sullissinernut suunngitsumik attuivoq.

¹⁵ <https://www.sst.dk/da/viden/beredskab/sundhedsberedskabet/vejledning-til-kommuner-og-regioner>

¹⁶ <https://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Forskning-Miljoe/Miljoe-og-beredskabsafd/Beredskab/Beredskab-og-krisestyring>

¹⁷ Matumani saqqummiussineq Peqqinnissaqarfiup upalungaarsimanissamut pilersaarutaanik tunngaveqarpoq - Namminersorlutik Oqartussat peqqinnissamut suliaasaqarfiani ataatsimut upalungaarsimasoqarnissamut pingaarnertut pilersaarut - december 2020-mi nutarterneqartoq - saqqummersitani 03

Upalungaarsimasoqarnerani pisut Namminersorlutik Oqartussat peqqissaaveqarfiini qanoq isillugit ataqatigiissaarneqassanersut suliarineqassanersullu nassuiaaffiginissaat upalungaarsimanissamut pilersaarummi siunertaavoq.

Peqqissaaveqarfiit iluanni upalungaarsimanissamut pilersaarusiornermi pilersaarut sakkussatut siunnerfittut atorineqassaaq. Upalungaarsimanissamut pisoqartillugu upalungaarsimanissamut suliniutip ataqatigiissaakkap, ataqatigiissup sunniuteqarluartussallu Namminersorlutik Oqartussat peqqissaaviinut tamanut qulakkeernissaa upalungaarsimanissamut pilersaarummi siunertaavoq.

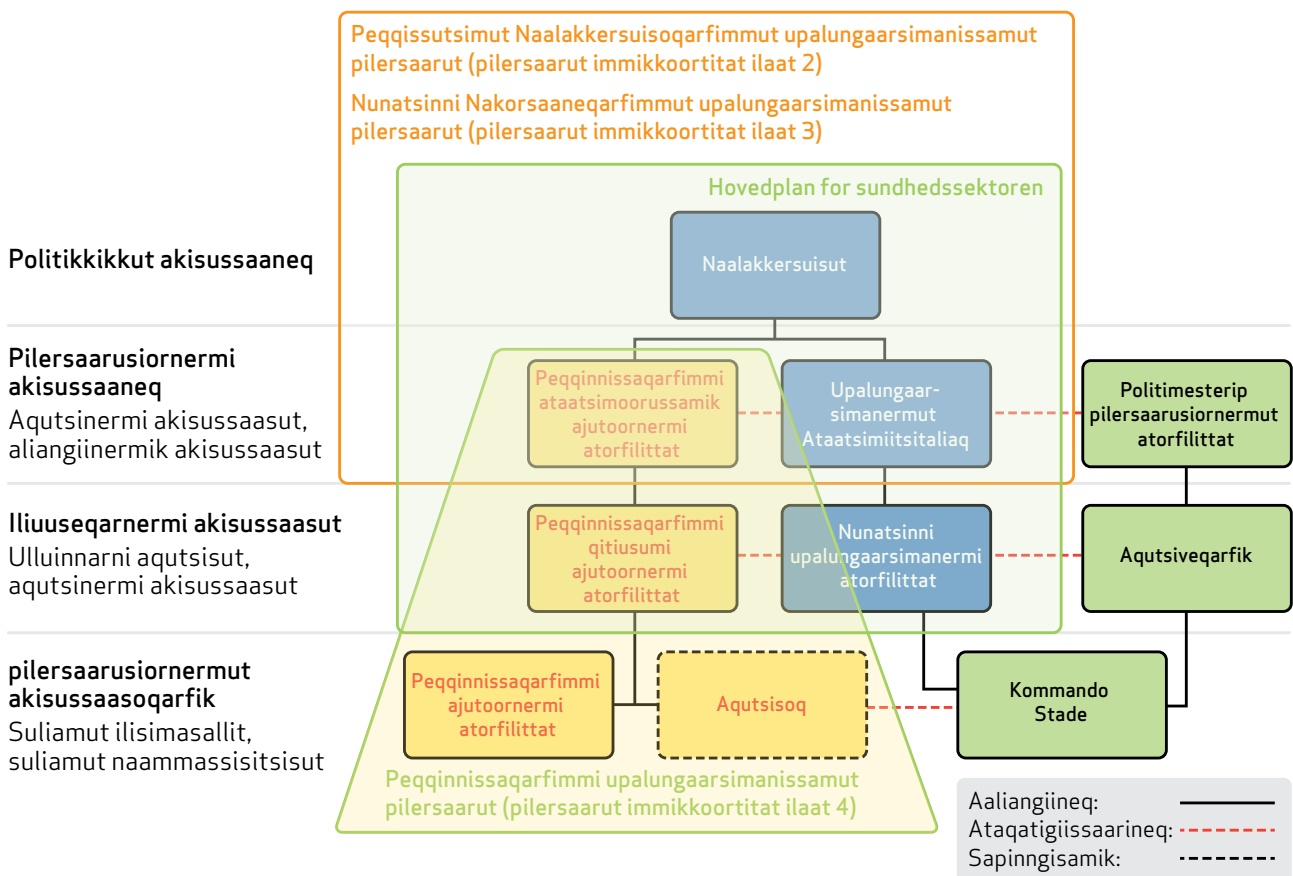
Peqqinnissaqarfimmut tamarmut upalungaarsimanissamut pilersaarutip nutartikkap ataqatigiissaarnissanut akissussaasoq tassaavoq

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Nakorsaaneqarfik aamma Peqqinnissaqarfik immikkoorlutik qaf-fasissutsit assigiinngitsut atorlugit peqqinnissaqarfimmi upalungaarsimasarnerit suliarisarnissaannut qulakkeerinninnissamut akissusaapput. Aqutsisut ataatsimut sukangasuumik eqaatsumillu upalungaarsimasoqarnissaanik qulakkeerinnissapput, taakkulu ulluinnarni nukissat suleriaatsillu naammakkunnaaraangata aamma sulisassapput. Ajornartoornerit aqutsiffiginissaanni suliassat pingaarnersiortarnerinut akissusaaffinnullu ersarissumik takussutissaqassaaq, sulisoqatigiinnilu oqallittarfinnulu assigiinngitsuni najukkanut Kalaallit Nunaannullu tunngasuni peqataasarnermi ammasumik ingerlatsisoqassaaq.

Upalungaarsimanissamut pilersaarut immikkuualuttoqartillugu suliaangilaq. Aaqquissuussineq takussutissiaq 5.7-mi takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 5.7: Kalaallit Nunaanni upalungaarsimanissanut ataatsimiittarnernullu nalinginnaasunut tunngatillugu Peqqinnissaqarfiup upalungaarsimanissamut pilersaarutaani ataatsimiittarnernut sulisunullu pingaarnertut takussutissiaq

5.10. Peqqussaqarfik nukissalik?

Ajornartoorneriuna peqqinnissaqarfiup pisanerq malillugu katsorsaasartut paaqqutarinnittartullu sak-kortuumik angisuumillu tatisimaneqarnissaasa akiorniarnissaannut takutitsisarnissaa. Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup qanoq piareersimatiginissaa pillugu immikkut oqaaseqarnissaa ajornakusoorpoq. Peqqinnissaqarfiup isiginninnera aallaavigalugu Covid-19-imik nappaalanersuup ingerlanerani nalilersuineq ingerlanneqarsimasuuppat siumut susoqarnissaa takuneqarsinnaassagaluarpog, nalilersuinerli taanna pigineqanngilaq. Taamaakkaluarpog Ph.D-tut ilinniarnep takutinnerani paasisanik soqutiginaatilinnik arlalin-nik katersuisoqarsimavoq, matumani qanoq isilluni upalungaarsimaneq ingerlanneqarnerisog pineqarluni aammalu peqqinnissaqarfiup qanoq tatisimaneqartiginera pineqarluni.¹⁸

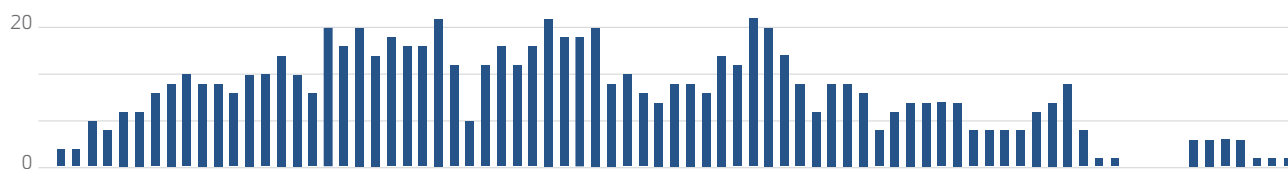
Covid-19-ip ingerlanerani paasinarsisimavoq nappaalanersuaqarneranut inatsit tassanilu Tunillaassortunik Nappaalanersuaqarneranut Ataatsimiititaliarsuarmut tunngaviliunneqartoq pisoqalisoorimasut. Tunillaassortunik Nappaalanersuaqarneranut Ataatsimiititaliarsuaq eqqortunik inuttaqartinneqarsimanngilaq, taannalu piaartumik atorunnaarsinneqarsimavoq. Paarlattuanik Corona pillugu Pilersaarusiornermut Suleqatigiissitaq pilersinneqarpoq, tassaniissimappullu inuit Namminersorlutik Oqartussani aqutsinikkut pingaaruteqarlutik nukissallit nukissanillu pigisallit aammalu naalakkersuisoqarfinni pisortanik qitiusunik, Nakorsaaneramik aammalu Kalaallit Nunaanni Politiinik inuttallit. Suleqatigiit taakku ataatsimiinnerit 130-t missaat ingerlassimavaat aammalu Covid-19-imik pisoq tamakkerlugu Naalakkersuisunut siunnersortaasimallutik. Peqqinnissaqarfimmi aqutsisut suleqatigiinnut taakkununga ilaanngillat, tassami pisoq suliner-mi iliuuseqarfiginarlugu sulisinnaasut pisinnaasallilu sukkasuumik inerisaaffiginissaat sivikitsumik piffis-saqarluni pisariaqartinneqarsimammat.

Paarlattuanik Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik Nakorsaaneqarfillu peqqinnissaqarfik sinnerlugu sulisussanngorsimapput.

Misissuisarfik siulleg Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani inissinneqarsimavoq, taamaalineranili arlaanniit siunnersorneqarnissaa assut ajornarsimavoq, soorlu laboratoriami coronap virusertaata suliarisarnissaa pillugu. Napparsimmavimmi ineeqqamik immikkut ittumik ilusilersuisoqaaqqaarsimavoq, siullertullu savalimmimmormiut suliffeqarfiutaat Amplexa atorneqarsimavoq, tamannalu iluatsissimavoq. Kingornagut misissuutissanik pissarsiniarnermi amerikami oqartussat ikiuussimapput.

Kalaallit Nunaanni Danmarkimut akertiusumik anersaartuutini amigaateqarsimannginneq suliner-mi immikkut inissimasimavoq. Tassanilu initusimasog tassaavoq unitsinneqarsimasut amerlassusaat, tassami tamakku anitsaaliortarnissaat pisariaqarsimavoq. Assersuutigalugu ullup ataatsip ingerlanerani 15-nit unitsinneqartarsimanerat sulinarujussuusimavoq, takuuk takussutissiaq tullinnguuttoq. Tamanna piffis-sami sivisunerusumi napparsimmaviit sulisoqarniarnikkut kivissinnaasimanaviangikkaluarpog. Danmar-kimi inunnik peqqinnissaqarfimmiinngitsunik allanik sulialinnik pinartoqarsinnaasimavoq, tamakkulu misissuiner-nut akisuussusersuiner-mullu atorlugit. Kalaallit Nunaanni sullerissut peqqinnissaqarfimmeersut akisuussusersuiner-mut atorneqarsinnaasimapput.

Takussutissiaq 5.8: Covid-19-imik napparsimasut unitsinneqartut amerlassusaat

Peqqinnissaqarfiup unammilligassat anigorsinnaasimavai, taamaakkaluartorli suliassat allat sanilliuttarsimavai tatisimaneqarsimallunilu. Tamanna soorpiarnerisog tabel 5.7 aallaavigalugu paasineqarsinnaavoq. Covid-19-imik nappaalanersuaqarnerata nalaani peqqinnissaqarfimmi suliassat allanngorsimanerat procentinut naatsorsuiffigalugu tupannartumik soorpiarsimanngillat, Danmarkimilu unitsitsisarnerit malun-nartumik ikilerarsimallutik - nalunangitsumik angalanissanut killilersuutit annertuut malitsigisaannik.

¹⁸ Paneeraq Noahsen og Henrik L Hansen: Looking back – highlights from the Greenland strategy during the Pandemic, 28. September 2022 suppleret med interview med Henrik L Hansen i Polarfronten – Polarforskning i Perspektiv d. 4. april 2023.

Tabeli 5.7: Covid-19-imut atatillugu napparsimmavinni suliassat allanngornerat

	2017-2019	2020-2021		
	Agguaqatigiis-sitsineq	Agguaqatigiis-sitsineq	Allannguneq	Allannguneq (%)
Unitsinneqartut, Kalaallit Nunaat tamakkerlugu	27.422	26.506	-916	-0,03
Unitsinneqartut, DIS-p ernisarfiani	1.080	959	-121	-0,11
Suliaritittut, Kalaallit Nunaat tamakkerlugu	4.498	4.271	-227	-0,05
Qinnguartaammik misissortinnerit	27.352	25.802	-1570	-0,06
Qinnguartaammik misissortinnerit, thorax	7.579	6.673	-906	-0,12
Sakialluuteqarnermut PCR atorlugu misissortinnerit	2.791	1.968	-823	-0,3
Laboratoriami misissortinnerit (Covid-19 minillugu)	2.492.771	2.511.769	18.998	+ 0.8%
Danmarkimi unitsinneqartut	1.549	1.326	223	14,4

Paasisaqarfik: Danmarkimi unitsitsisarnerit pillugit Ph.D-mit ilisarititsisoqarnera paasisutissallu allat

Nakorsaaneq malillugu Covid-19-imik nappaalaneqarsuaqarnera Kalaallit Nunaanni anigorluarneqarsimavoq. Aningaasaqarnermut, toqusoqartarneranut peqqinnissaqarfimmullu aniguisinnaasimasumut uuttuutissagaanni oqartoqarsinnaavoq tamanna ajornerujussuusimasinnaagualartoq. Minnerunngitsumik angallassiniarnikkut annertuumik unammilligassat peqqinnissaqarfiup misigisimasai eqqarsaatigissagaanni. Napparsimaruloortut toqusimasut ikittuinnaasimapput, toqusartullu amerliartupiloorsimangillat. Inuiaqatigiit ingerlasinnaasimapput aamma meeqqat atuarfii ilinniartoqarfiillu ammaannarsimapput. Aappaatigut peqqinnissaqarfik suliassani tamani salliusarnissaminut naammattumik piareeqqasarsimanera naammattuunersoq apeqqusernarpoq. Covid 19-imik misilittakkat tunngavigalugit peqqinnissaqarfimmi suut ilinniartitsissutigineqarsimanersut nalilersuiffigissallugit ajornakusoorpoq.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq taamaasilluni Covid-19-ip ingerlanerani suliassat misilittagaallersullu kinguneratigut aqqissuulluakkamik nalilersuissalluni periarfissaqarsimanngilaq, tamakkumi oqartussaniit suleqatigiiffinniillu tassanngaannartumik sulisoqarniarnikkut aningaasaqarniarnikkullu nukissanik annertuunik tassanngaannaq pisariaqartitsiffiulersimapput, soorlu peqqinnissaqarfimmiit, kommuniit kiisalu upalungaarsimaniarnermut pilersaarusiorniarnermullu tunngatillugu akissusaasuniit.

Siunissami pisut assingusut suliarisinnaanissaat anguniarlugu, soorlu aqqissuussaaniikkut sulisoqarniarnikkullu, kimulluunniit attuumassuteqanngitsumit nalilersuinnisaq inuiaqatigiit pisoq assingusoq tullianik pilissagualuarpit piareeqqanerunissaannut iluaqutaassagualuarpog. Tamatumanili piumasaqaataassaaq nalilersuineq taamaattoq pingaarnersiuiernerik pisariaqarsimappallu aqqissuussaaniikkut naleqqussaaniarnik pisariaqartinneqartunik malitseqartinneqartassasoq.

5.11 Ilimanaateqarsinnaasut: Pitsaassuseq aqutsinerlu

Peqqinnissaqarfimmi nutaaliaasumi pitsaassuseqarnerunissaq pitsaassutsimillu ineriartortitsinissaq sammisassani pingaarnarpaatut inissisimapput. Taamaattorli pitsaassutsimik ineriartortitsinissaq pillugu sammisami Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik kinguaattoqqavoq.

Pingaarnertigut pitsaassusermi suliassaqaarfinni assigiinngitsuni anguniarneqartut naammassineqartussat qanoq amerlatiginerat pineqarpoq. Tassani pineqartut tassaasinnaapput suliaritinnermi kingunerluutit ikilisarnissaat, qaannernik pisut ikilisarnissaat imaluunniit utaqqisunut allattorsimaffimmiittut sukkannerusumik ikilisaaffiginissaat. Pitsaassuseq tamakkiinerusoq peqqinnissaqarfimmut tamarmut iluaqutaasumik pitsanngorsaaniarnik kinguneqarsinnaavoq. Pitsaassusermut pitsanngorsaaniarnermullu sulineq assigiinngitsorpasuartigut suliarineqarsinnaavoq, tamannali anguniarneqartussat naammassiniarnerannut pisut sule-riaatsillu aqqissuulluakkat anguneqarsinnaasut qitiutittarnerisigut ilisarnaateqarpoq.

Nalinginnaasumik pitsaassutsimik aallussiffiit pingasunut immikkoortinneqartarput: Sulianik ilisimasatigut/nakorsaasarnertigut pitsaassuseq, pitsaassuseq napparsimasumit misigineqartoq aamma aqqissuusaanerup pitsaassusaa. Pitsaassutsimik ineriartortitsineq peqqinnissaqarfimmi pitsaassutsimik suliaqar-

nermi ataatsimoorussamik taaguutaavoq, tassanilu aqqissuussaasumik siunnerfeqartumillu peqqinnissaqarfimmi sullissinerup pitsaassusaata pitsanngorsaanissaanik siunertallit pineqarput.

Pitsaassutsimut soqutiginninneq assigiinngitsorpassuartigut saqqummertarpoq. Taakku nappaatini suus-susersineqarsimasuni assigiinngitsuni katsorsaaneq kingunerluutillu pillugit paasissutissat nakorsiarfitsi-nermi paasissutissaasivimmeersuniit siunertarineqanngitsumik pisunik nalunaarutiginninnermut aammalu napparsimasut misigisaannik misissuinnermut tunngassuteqarput. Pitsaassutsimik suliaqarnermik kivit-si-niaraanni nukissaqarnissaq isumalluutillu piginissaat pisariaqarput, taamaattorli aallartikkiartuaaraanni ukiut ikittunnguit ingerlaneranni Kalaallit Nunaanni pissutsinut tulluarsakkanik aqqissuussaanner-mik min-nerusumik pitsaassusilimmik, pisariaqanngitsumik allaffissornertaqanngitsumik, ineriartortitsisoqarsin-naassaaq.

Oqarasuaatikkut apersuinnerik tunngaveqarluni Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi nuna tamakkerlu-gu napparsimasut misigisaannik misissuineq pitsaassutsimik suliaqarnermi aallartissutigineqarsinnaavoq. Ukioq ataaseq allortarlugu misissuisarneq aallartissutigineqarsinnaavoq aamma ukiumut ataasarluni mi-sissuisarnissaq siunnerfigineqarsinnaavoq. Peqqinnissaqarfimmi pitsaassuseq pillugu oqallinnerup inuit qarasaasiakkut naapittarfiini suliat ataasiakkat pillugit oqallinnerniit pitsaannerusumik tunngavissinnissaat misissuinnermi taamaattumi uppersarsarneqarsinnaavoq.

Pitsaassutsimik suliaqarnerit assersuutigalugu pisut siunertaanngitsut ikilisarnissaannut aamma qitiutit-siffiusinnaapput. Siunertaanngitsumik pisoqartillugu napparsimasup ajoqusernera ajoqusernissaanulluun-niit aarlerinartorsiortinneqarnera pineqartarput. Pisoq siunertarineqanngilaq, tassami peqqinnissakkut sullissisut akuusut allanik ajoqusiinissamik siunertaqanngimmata. Assersuutigalugu amigartumik isuman-naallisaasoqaraangat, teknikikkut atortut atortoris-saarutillu ajoquteqaraangata, sulinnermik aqqissuussi-nermut atatillugu naleqqutinngitsoqaraangat, kukkusumik nakorsaatitortitsisoqaraangat imaluunniit paatsooqatigiittoqaraangat paasissutissanilluunniit annaasaqartoqaraangat siunertarineqanngitsumik pisoqarsinnaavoq.

Peqqinnissaqarfimmi unammilligassaqaraangat siunnersuut uteqattaartoq tassaavoq: Pitsaannerusumik aqutsisoqarnissaa. Tamanut aqqiissutaanngilaq aamma unammillernartut assigiinngitsut pitsaannerusu-mik aqutsinikkut imaluunniit pitsaannerusumik aqutsinikkut atugassaqartitsinikkut aqqissuussinikkulluun-niit aaqqinneqarsinnaanngillat, taamaattorli aqutsinerup qiviarneqarnissaa pingaaruteqarpoq, tassami pit-saasumik pitsaannerusumilluunniit aqutsineq sunniuteqarsinnaammat.

Aqutsineq pineqartillugu allat peqatigalugit sammiviliineq angusaqarnerlu pineqartarput. Sammiviliinnermi anguniakkanilu akisussaaqataanissamik pilersitsiniarluni sulisut peqatigalugit sammiviliisoqartarpoq. Aqutsinerup qanoq ingerlanneqarsinnaanerani suliarineqarsinnaanerani allanngorartoqartarpoq. Aqutsi-neq piginnaasaavoq ilinniagassaq ineriartortitassarlu. Piginnaasat taamatullu aamma aallussineq assigiin-ngitsuusinnaapput. Aqutsinnermi suliaassani pingaarnertut ilaasut tassaapput sulisunik aqutsinissaq suliassa-nillu piareersaasarnissaq, tamakkulu misilittakkat pikkorissaanerillu aqutigalugit ilinniarneqarsinnaapput.

Aqutsineq eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi sulisut taarseraatikulanerat unam-milligassat annersaraat, tamannalu sammiviliinissamut, patajaallisaanissamut misilittagaqalernissamullu ajornakusoortitsisinnaavoq. Tassunga ilaapput aqutisorpasuit sivirusumik aqutsisuusimaneq ajormata aqutsisutullu misilittagaqartuuneq ajorlutik. Aqutisorpasuit ukiut marluk-pingasut ataallugit aqutsisutut misilittagaqarput aammalu piumasarineqartut piginngikkaluarlugit aqutsisutut suliassanik suliakkerneqar-tarlutik, soorlu tunngaviusumik aqutsisutut pikkorissaanerit.

2023-mi februaarimi ataatsimut isigalugu aqutsisutut atorfiit inuttaqanngitsut arlaqarput, tamatumani ilaatigut pineqarput nakorsaaneq, nunatsinni nakorsaasiortoq nunallu immikkoortuani nakorsaanerit pi-ngasut aamma nunap immikkoortuani peqqissaasutut aqutsisut marluk. Tassungalu ilaavoq aqutsisoqarfin-ni allani atorfinni arlalippassuarni paarlakaattoqartarnera, soorlu immikkoortorta-qarfinni peqqissaasunut tunngatillugu. Aqutsinnermi aalaakkaassuseq peqqinnissaqarfiup ineriartornissaanut pingaarnertut pisa-riallit ilagaat.

Aqutsisoqarnikkut sulisut Kalaallit Nunaanni sivirusunerusumik sulisussatut ilimagineqartut isiginiarnerusa-riaqarput. Ajunnginnerpaajussagaluarpog sulisut kalaaliusut annerusumik aqutsisutut sulinissamik toqqaa-suuppata, tassami taakkuupput oqaatsitigut kulturikkullu arlalilinnik aallaaviatigut pisinnaasallit, peqqin-

nissaqarfimmullu iluaqutaalersinnaasut. Atorfeqarnikkut atugassarititat pitsaanerusut qulakkeerneqasapput, tassani aqutsisutut suliassat pisariaqanngitsumik allaffissornermi sumiginnarneqassanngimmata. Aqutsisut tamarmik aqutsisutut pikkorissartinnissaannik aqutsisutullu ineriartornissaannik neqeroorfigineqartassapput - sulisunut aqutsinermi pingaartumik (paasinnillaqqilluni) sulisunik aqutsineq sulinermillu aqutsineq pingaartinneqassapput.

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmik ingerlatsinissamut tunngaviusumik piumasaqaatit pingasut, kapitali 3 naapertorlugu, immikkut ittunik aqutsisutigit unamminiarnartunik pilersitsipput aammalu aqutsinik-kut suliassanik pingaarutilinnik malitseqarlutik:

- Nuna isorartoqimmat suleqatigiinneq aamma agguaneq kiisalu aqqissuussaasumik qarasaasiakkut nakorsiartitsisummik atuinnissaq aamma aqutsineq pillugu paasissutissanik naleqquttunik pissarsisinaanissaq eqqarsaatigalugit naleqquttumik atortorissaarutitigit ikorfartuinissamik qulakkeerininnissaq qitiutillugit ungasianiit aqutsinissamut piginnaasaqarluarnissaq pisariaqarpoq
- Arlalinnik oqaaseqarnermut kulturikkullu piumasarineqartunut allanut tunngatillugu qanoq isumagininnissamut kiisalu assigiinngissutsinut ataqqinninnermut ataatsimut paaseqatigiilluni inissaqartitsisumik aqutseriaaseqarnissaq pisariaqarpoq
- Sulisunik amigaateqarnerup sulisullu taarseraannerujussuisa kinguneranik pisariaqarpoq suliffimmi avatangiisit pitsaasunik pilersitsinissamut piginnaasaqarnissaq aammalu sulilersitsisarnermut sulisunillu attassiinnarnissamut paasinninnissaq kiisalu naapertuuttumik atorfinitsitsisarnermik aqqissuussinissaq aammalu sulisunik nutaanik ilisarititsinissaq

5.12 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Periusissiornikkut sulinerup politikikkullu sullinneqarnerup pitsanngorsarnissaannut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi sulisoqarniarneq annertusarneqassasoq
2. Allaffissornikkut suliassat nakorsiartarfimmi sulisunik suliarineqartarnerat pinngitsoortinniarlugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi tapersersuiffiusartunut allaffissornermilu sulianut aningaasatigit killiliussat annertusineqassasut
3. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi ingerlatsinikkut suliassat peqqinnissaqarfimmut ilaalersinneqassasut - taamaaliornikkut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ingerlatsivittut takuneqarsinnaalerlunilu ersarissunngortinneqassammat. Aqutsinikkut suliassat inatsisitigit nassuiaaffigineqarsimasut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiiginnassasut
4. Nunap immikkoortuini nakorsat aqutsisut allaffissornikkut suliassatigit oqilisaaffigineqassapput, ilaatigit suliassanut HR-qarnermut tunngasutigit.
5. Nunap immikkoortuini aqqissuusseqqinneq sioqqullugu ilaatigit nakorsaataateqarfimmut laboratoriamilu suliassaqarfimmut tunngatillugu qitiusumik aqutsinerup eqquteqqinnissaa isummerfigineqassasoq
6. Steno Diabetes Centeriup nakorsaasersuinerup nalinginnaasumut tunngatillugu sulinerup misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq, soorlu katsorsarneqarsinnaanngitsunut tunngatillugu.
7. Sullissinissamut Najoqqutassaq nutaaq suliarineqassasoq, taannalu peqatigitillugu allamik taaguusertariaqarpoq ingerlaavartumillu nutarteriffigineqartarluni
8. Allorfik peqqinnissaqarfimmi nammineq missingersuuteqarluni ingerlatsiviusariaqartoq, matumani illuatungeriit akornanni qaninnerusumik attaveqalernissaq qulakkeerniarlugu¹⁹
9. Covid-19-imik pisup kimulluunniit attuumassuteqanngitsumiit nalilersuiffiginissaa aallartinneqassasoq, tassani tassanngaanniit misilittakkat siunissami pisussat assingusut suliarinissaasa piareersaaffiginissaannut iluaqutiginnissat siunertarlugit.

¹⁹ Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmi ilaasoq Tine Pars innersuussutigineqartoq tamanna tunngavigalugu oqaaseqaammik suunngitsumik saqqummiussaqaarsimavoq, tamannalu nammineerluni tapersersunngilaa.

10. Pitsaassutsimik sulineq aqutsisunillu ineriartortitsineq pitsanngorsaaffigineqassasut
11. Ataatsimut peqqinnissamut inatsiseqartitsinerup ineriartortinnissanut sulineq aallartinneqassasoq

Kapitali 6. Peqqinnissaqarfimmi timikkut nappaatinik katsorsaavik

Kapitalimi immikkoortut pingaarnert:

- Kapitalimi peqqinnissaqarfimmi suliat assigiinngitsut pingaarnerusumik allaaserineqarput.
- Nunap immikkoortuini napparsimmavinni aamma peqqissaavinni siniffinnik atugassanik allanut naleqqiullugu annikitsumik atuisoqarpoq (siniffiit atorineqarpiaratik). Tamanna siniffiit atorineqanngitsut sumut atorineqarneri pillugit apeqquumik pilersitsivoq.
- Angerlarsimaffiit paaqqutarinniffiusut aamma nunap immikkoortuini napparsimmaviit/peqqissaaviit akornanni suliaassat agguarnerinik pitsaarnerusumik ataqtigiissitsineq pitsanngorsaanerlu
- Erninerit amerlanerpaartaat ullumikkut Nuummi pisarput. Nunap immikkoortuini napparsimmaviit ilai ernisarfittut suliaqarsinnaanermut pilaanermut upalungaarsimanissamut sulisussaqaarniarneq ajornartorsiutigaat.
- Immikkut suliaqartarnissamut periarfissat killeqartillugit siunissami Kalaallit Nunaata avataani, (piviusumik) Danmarkimi katsorsaanerpassuarnik sulii pisariaqartitsisoqassaaq
- Nunanut Avannarlernut allanut nakorsaatini annikitsumik atuineq assersuukkaani - tamanna peqqinnissakkut sullissinerit allanut aamma atuuppoq
- Utaqqisut allattorsimaffii pissarsiassaangikkunik nutarteruminaapput
- Nakorsatut immikkut ilisimasaqarfinnut amerlanerpaanut suliatigut periusissiat amigaataarpassipput - periusissiat suliatigut ineriartornermut angusaqarusunnermullu sammiviliisut
- Nuummi (Dronning Ingridip Peqqissaaviani, DIS) peqqinnissakkut sullissinerup toqqaannartup pissarsiarineqarsinnaanera naammaginngilaq. Maannakkut oqarasuaatikkut aqqissuussineq ullormut 100-it tikillugit sianernerit akineqarneq ajortut atorineqarsinnaangilaq
- Dronning Ingridip Peqqissaaviani (DIS) napparsimasunik sullissinerup aqqissugaanerani aamma DIH aamma DIS akornanni suliat agguarnerinik, tassunga ilanngullugu ajoqusersimasunut nakorsiartarfimmut akissusaaffik, Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut sukumiisumik misissuisimanngilaq. Taamaattumik Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq sumiiffinni marlunni ingerlatsineq ilaatigut paasissutissat tunngavigalugit ingerlanermik tunngaveqartumik napparsimmavimmik nutaalamik ingerlatsinerit pitsaasumik suleriaaseq malinneqarnerisooq naliliivigisinnaangilaq

6.1 Katsorsaaneq²⁰

Kapitalimi matumani Peqqinnissaqarfimmi timikkut nappaatinik katsorsaavik sammineqarpoq, tassa imaappoq peqqinnissaqarfiup ilaa timimut tunngassuteqartoq, tarnikkut nappaatit akerliannik. Tarnikkut nappaatit immikkut kapitali 14-imi sammineqarput. Tamanna ajornartinnagu ineriartorneq elektroniskimik napparsimasunik allattuiffimmi (EPJ-aqqissuussineq), Cosmic, paasissutissat atorlugit nassuiarneqassaaq.

Tulliuttumi peqqinnissaqarfimmi *Sullissineq* 2015-imeersumi takuneqarsinnaasut innuttaasunut neqeroorutigineqartut sullissinerit suuneri naatsumik nassuiarneqarput. Taamaattorli Sullissinissat nalunaarsornerini allaaserinninnerit sulinerit naapertuunnersut pillugit Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut nalilersorneqarsinnaasimanngilaq.

²⁰ Tulliuttumiittup annertunersaa *Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sullissineq* 2015-imeersumik ('Sullissineq') tunngaveqarpoq. Kapitali manna kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfik pillugu kapitali 5-imut aamma tarnikkut nappaatit pillugit kapitali 14-imut atatillugu atuarneqassaaq.

Inuit Kalaallit Nunaanni najugaqartutut inuit allattorsimaffianni nalunaarsimasut sullissinernut arlalinnut pisinnaatitaaffeqarput:

- Pinaveersaartitsiniutaasumik peqqissuseq pillugu misissortinnerit
- Nakorsamit katsorsarneqarneq, matumani nakorsamit immikkut ilinniarsimasumit katsorsarneqarneq ilanngullugu
- Peqqinnissaqarfiup sullissiviutaani unitsinneqarneq najugaqarnerlu, tassunga ilanngullugu naartusunik ernisussanillu isumassuineq.
- Peqqinnissaqarfiup sullissiviutaanni kigutit nakorsaannit passunneqarneq, tassunga ilanngullugu pitsaaliuilluni kigutileritinneq²¹
- Ornigulluni peqqinnissakkut kiffartuussineq.
- Peqqinnissamik isumaginninneq.
- Peqqinnissaqarfiup sullissiviutaani angerlarsimaffinniluunniit napparsimasunik paaqqutarinninneq,
- Nakorsaatit aatsaat allagartalerlugit pisassat, Naalakkersuisunit aalajangersarneqartut maleruagassat erseqqinnerusut malillugit nakorsaatit allagartalernagit pisassat
- Nappaatit ilaannut akiuussutissamik kapisisarneq
- Timip ilaanik ajoquteqartunik amigaataasunilluunniit taarsiinerit iluarsiinernulluunniit ikiuutit
- Unitsinneqarani nakorsartinnermut imaluunniit peqqinnissaqarfimmi unitsinneqarnermut atasumik atortulersorluni nakorsamit nakorsarneqarneq
- Allagartat uppersnarsaatit, malittarisassat erseqqarinnerusut malillugit Naalakkersuisunit aalajangersarneqartut

Peqqinnissaqarfiup sullissineranik naligiimmik pissarsisinnaaneq ajornannginnerulersinniarlugu inuit tamarmik nakorsarneqarnissamik pisariaqartitsisut aamma nunami maani inuit nalunaarsimaffianni allatsisimasut najugaqartullu akeqanngitsumik angalatinneqarsinnaapput, tamanna nakorsamit innersuussutaa-simappat, nunaqarfimmiit allamilluunniit ukioq naallugu najugaqarfiusumiit nunap immikkoortuani napparsimmavimmut, illoqarfimmi peqqissaavimmut, Dronning Ingridip Napparsimmavissuanut imaluunniit nunap avataani napparsimmavimmut.

6.1.1 Kigutileriffiit

Kigutilerinermi timikkut suliniuteqarneq meeqqanut inuusuttunullu 21-inik ukioqalernissaasa tungaannut sammisuuvoq, ukiuni aggersuni 26-inik ukioqalernissaasa tungaannut qaffakkiartuaartinneqartussa. Innuttaasunut inersimasunut aqqissugaasumik neqerooruteqanngilaq, ataasiakkaalli nammineq misissortinnissamik imaluunniit suliaritinnissamik kissaateqarunik kigutileriffinnut saaffiginnissinnaallutik. Taamaattoorli amerlanertigut tassanngaannartumik suliaritinnissaq pineqartarluni.

Nuna tamakkerlugu kigutilerineq kapitali 16-imi sammineqarpoq.

6.1.2 Uninngasunut immikkoortorta q unitsitaanertalik

Dronning Ingridip Napparsimmavissuani, nunap immikkoortuani napparsimmavinni tamani (Tasiilami peqqissaavik ilanngullugu), peqqissaavinni arlalinni kiisalu napparsimasunut unnuisarfinni unitsitaanissamut periarfissaqarpoq. Peqqissaavinni mikinerusuni unitsitaanissamut killeqartumik periarfissaqarpoq. Nunaqarfimmi peqqissaasoqarfiusuni patajaallisaalluni unitsitaaneq periarfissaavoq, napparsimmavimmut/peqqissaavimmut assartorneqarnissap tungaanut. Tamatuma annertussusaa ilisimaneqanngilaq, kapitalimilu matumani allaaserineqartutut taamaattoqarsimaneranik nalunaarsuisoqarsimanngilaq.

²¹ Kigutigissaaneq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 15, 13. september 2006-imeersoq.

Tabeli 6.1: 2017-2021-mi unitsitaanerit sumiiffii

Avannaani Nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfik		Siniffiit amerlassusii	Atorfeqartut amerlassusiisa missaat
	Ilulissani Nunap Immikkoortuani Napparsimmavik	23	75
	Napparsimasut akunnittarfiat, Ilulissat	23	
	Napparsimasut akunnittarfiat, Qaanaaq	4	
	Napparsimasut akunnittarfiat, Upernavik	28	
	Peqqissaavik Qaanaaq	5	17
	Peqqissaavik Upernavik	15	40
	Peqqissaavik Uummannaq	21	40
Nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfik Qeqertarsuup Tunua			
	Nunap immikkoortuani napparsimmavik Aasiaat	21	70
	Napparsimasut akunnittarfiat, Aasiaat	28	
	Peqqissaavik Qasigiannuit	5	14
	Peqqissaavik Qeqertarsuaq	4	16
Nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfik Kujataa			
	Nunap immikkoortuani napparsimmavik Qaqortoq	21	60
	Napparsimasut akunnittarfiat, Qaqortoq	12	
	Peqqissaavik Nanortalik	15	19
	Peqqissaavik Narsaq	12	24
	Peqqissaasoqarfik Narsarsuaq	1	
Nunap immikkoortuani Peqqinnissaqarfik Qeqqa			
	Nunap immikkoortuani napparsimmavik Sisimiut	21	73
	Napparsimasut akunnittarfiat Sisimiut	5	
	Napparsimasut akunnittarfiat Maniitsoq	5	
	Peqqissaavik Maniitsoq	18	55
	Peqqissaasoqarfik Kangerlussuaq		
Nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfik Sermersooq			
	Dronning Ingridip Napparsimmavia (DIH)	149	
	Napparsimasut akunnittarfiat, DIH	85	
	Dronning Ingridip Peqqissaavia		
	Peqqissaavik Paamiut	10	22
	Peqqissaavik Ittoqqortoormiit	3	5
	Peqqissaavik Tasiilaq	19	52
	Napparsimasut akunnittarfiat Tasiilaq	4	
DIS	Immikkoortortat tamarmik, atorfilittat il.il.	115	575
	Kalaallit Peqqissartut Illuat	72	60

Nalunaarsugaq: Ullut uninngaffiusut januar 2023-mi Cosmicimiit tigusanik tunngaveqarput aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi atorlut suliallu pillugit takussutissiaq pillugu ilisimatitsissummut aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi maannakkut atorlut sulianullu assersuunneqarluni. Cosmic-imiit tigusat ilisimatitsissutillu akornanni annertuumik assigiinngitsoqanngilaq - amerlanertigut siniffiit marlunniit-sisamanut amerlanerusut/ikinnerusut. Siniffiit piviusumik atorneqarsinnaasut amerlassusaannut apeqquataasarpoq sulisoqarnikkut pissutsit. Ilisimatitsissummi allassimavoq naatsorsuinerit nunap immikkoortuini taamanikkut pissutsinik allaaserinninnissamut kaammattuutigineqartuniit nunap immikkoortuini aqutsisunit ataasiakkaaniit paasisutissanik tunngaveqartut (2020).

Sullissinermut allakkiaq malillugu Nuummi innuttaasut Dronning Ingridip Napparsimmavissuani immikkut sullissiviit arlaanni misissortinnissamut katsorsartinnissamullu pinasuartumik unitsitaasinnaapput taamaallutillu unitsinneqarnerni tamani immikkut sullinneqarsinnaallutik.

Nunap immikkoortuini napparsimmavinni peqqissaavinnilu anginerusuni pinasuartumik pilersaarutaasumillu unitsitaasoqarsinnaavoq. Katsorsaanerit Dronning Ingridip Napparsimmavissuani imaluunniit Danmarkimi immikkut ilisimasallit nakorsat oqaloqatigineqarsinnaapput. Tamatuma saniatigut Dronning Ingridip

Napparsimmavissuani imaluunniit Danmarkimi katsorsartinnermiit uterinnermi napparsimasut sulikatsorsartinnissamut piginnaangorsaqinnissamullu unitsitaasinnaapput.

Peqqissaavinni mikinerusuni nunap immikkoortuani napparsimmavimmi imaluunniit Dronning Ingridip Napparsimmavissuani assartorneqarnissaq sioqqullugu angerlartinneqarnissaq imaluunniit patajaallisarneqarnissaq siunertaralugu pinasuartumik unitsitaasinnaapput katsorsarneqarlutillu. Unitsitaanerup sivilissusa naluuaquttap akunneri 24-72-iusinnaapput. Naluuaquttap akunnerinik 72-inik sivilissusumik unitsitaanerit nunap immikkoortunik oqaloqatigiissutigineqassapput. Sullissinnermut allakkiaq malillugu peqqissaasoqarfiusuni nunaqarfinnilu unitsitaasoqarsinnaangilaq, taamaallaat patajaallisaasoqarsinnaalluni.

6.1.3 Pinasuartumik sullinneqarneq

Nunap immikkoortuani napparsimmaviit peqqissaaviillu anginerusut ulloq unnuarlu pigaartoqarput, innuttaasullu ulloq unnuarlu tamaat isersinnaallutik. Peqqissaaviilli amerlanerusut naluuaquttap aalajangersimasup kingorna nunap immikkoortuani napparsimmavimmut innersuussisarput. Atassuteqarneq, tassanngaannartumik inuinnermut aarlerinartorsiorneq pineqangippat, peqqinnissaqarfimmut oqarasuaatikkut siumoortumik atassuteqarnikkut pissaaq. Illoqarfinni mikinerusuni peqqissaaveqartuni nunaqarfinnilu nalinginnaasumik piffissap suliffiusup avataani nunap immikkoortuani napparsimmavimmut imaluunniit peqqissaavimmut anginerusumut oqarasuaatikkut atassuteqartoqassaaq.

Tassanngaannartumik pisoqarpat nunap immikkoortuani napparsimmavimmi sulisut suliasamik missiliuineq aallaavigalugu sianertuningaanniit peqqissaavinni mikinerusuni sulisunut imaluunniit nunaqarfinni peqqinnissakkut sulisunut sianersinnaapput sulisullu qinnuigalugit pinasuartumik napparsimalersoq nakutigeqqullugu. Periarfissap taassuma qanoq annertutigisumik atorineqarnera pillugu paasissutissanik peqanngilaq.

Nunaqarfinni sulisut aqqissugaasumik (piareersimasussatut) pigaarneq ajorput. Ulluunerani aamma piffissami pigaarfiusuni napparsimasunik tassanngaannartumik sullissineq oqarasuaatikkut siunnersuinikkut, telemedicinikkut siunnersuinikkut imaluunniit peqqissaavimmi takkunnikkut pisinnaavoq. Siunnersuineq nakorsamit imaluunniit peqqinnissakkut ilinniarsimasumit sulisunit isumagineqarsinnaavoq sunaanera apequtaatillugu.

Peqqinnissaqarfiup innersuussinissamut najoqqutassiaanik piginnaatitaasuni qanoq qaffasitsigisuni naliliineq, siunnersuineq katsorsaanerlu pissanersoq takuneqarsinnaavoq. Nunaqarfiit nakorsiartarfiusut anginerusut, peqqissaasoqarfiusut peqqissaaviillu mikinerusut pinasuartunut siniffeqarput (peqqaavinni mikinerusuni arlaliusinnaallutik), peqqinnissaqarfimmi sulisut peqqissaavimmut anginerusumut/nunap immikkoortuani napparsimmavimmut/Dronning Ingridip Napparsimmavissuamut nuunneqarnissaata tungaanut napparsimasumik patajaallisaanissamut periarfissaqartarput.

Nunap immikkoortuani napparsimmavinni anginerusuni aamma peqqissaavinni anginerusuni ulloq unnuarlu ambulancitigut upalungaarsimasoqartarpoq peqqissaavimmi portøri annaassiniarsinnaasoq pigaartuusaluni. Immikkut napparsimmavimmut apuutsigani suliniuteqarnermut imaluunniit immikkut assartuisoqarneranut atatillugu allani ambulancinik sulisunik aggersaasoqarsinnaavoq. Nunap immikkoortuani ikiuarterasuarluni biiliussinissamut immikkoortukkaartumik najoqqutassaqarpoq.

Peqqissaavinni mikinerusuni ulluunerani suliffiusumi nal. 8-16-imi ambulancitigut sullissiffik inuttaqartarpoq, piffissamilu pigaarfiusumi pisariaqartitsineq malillugu ambulancimik aggersaasoqarsinnaalluni. Ittoq qortoormiini ambulancitigut sullissisoqanngilaq.

6.1.4 Uninngasut pillugit kisitsisit aamma unitsitaanertaqanngitsumik attaveqarnerit

Ilaatigut ukiut arlaqanngitsut ingerlaneranni ineriartorneq nassuiarniarlugu unitsitaanerit, ullut uninngafiusut aamma unitsitaanertaqanngitsumik attaveqarnerit pillugit Cosmic-imiit - elektroniskimik napparsimasunik allattuiffimmiit²² - paasissutissat tiguneqarsimapput. Tasiilarli pillugu kisitsisit nuna tamakker-

²² Tabellini takussutissianilu tulluuttuni kisitsisit ilisimatitsissutinit marlunneersuupput: 1) Peqqinnissaqarfimmi paasissutissanit tigusat, 9. september 2022 aamma 2) Siunnersusukkut ingerlatanik naatsorsuinnermut iluarsinerit 05-09-2022-imeersut - NSKO 24-01-2023

lugu napparsimasunik nalunaarsuiffimminngaanneersuupput. Piffissamut 2017-2021-imut paasissutissat pigineqarput, taamaalilluni ineriartornermi pissusiulersimasut tumisiorneqarsinnaallutik. Atuarnerni eqqaamaneqassaaq ukiut 2020-2021 annertuumik nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-mik nappaalanersuarmik sunnerneqarsimmata. Naatsorsuineri unitsitaanerit amerlassusaat kisinneqarput, CPR-normut amerlassusai kisinneqarnatik. Napparsimasut kiisalu ilaqtut/angallasseqataasut pillugit naatsorsuisoqarsimavoq.

Ingerlatat pillugit paasissutissanut peqataasunut avataaneersunut tunniussinissaq pillugu peqqinnissaqarfimmik aalajangersimasunik isumaqatigiissutit ikittuinnaasimapput, assersuutigalugu ilisimatusarnermut politikernillu sullissinermut. Paasissutissat taakku suliareqqinneqarsinnaanerit atasumik annertuumik nangaassuteqarfiusumik tunniunneqarsimapput, tassa imaappoq tiguneqartut assinganik inerineqartumik uteqqinneqarsinnaasut. Paasissutissanik tigusinermut EPP-allaffimmi piffissami atuinerup agguarnera tassaasimavoq paasissutissat ilisimatusarnermut tunniunneqartussat piffissap 5-10%-ia, politikikkut apeqqutit akineqarnissaanut paasissutissanut piffissap 10-20%-ia, piffissamillu atuinerup 70-85%-ia peqqinnissaqarfimmi napparsimasunik sullissinermut ikorfartuinerup atorineqarsimalluni.

Soqutiginnittunut avataaneersunut killeqartumik periarfissaqarnermut pissutaaneruvoq ingerlatat pillugit suliareqqinneqarsinnaasunik uppersarnerneqarlarsinnaasunillu paasissutissanik tigusinissap qulakkeernissaanut paatsuugassaanngitsumik periusissamik peqqinnissaqarfiup suli atulersitsisimannginnera. Peqqissutimut aqutsisuniit ilisimatitsissummi allanneqarpoq suliaqarfinni amerlasuuni paasissutissat nalunaarsorneqarsimasut pitsaassusai qaffassissoq aamma maannakkut ingerlatanut eqqortumik takutitsisuusut. Taamaattumik avataaneersunut soqutiginnittunut paasissutissat aqqissugaanerumik iluseqartilernissaannut tunngavik aatsaat taamak maannakkut pitsaatigaaq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut paasissutissat tunniunneqartut pisariaqartilersimavaat Cosmic-imi ilusit nassuiaatillu pisoqaanerumut sukumiinerumut misissorneqarnissaat nutarterneqarnissaallu. Ingerlatat pillugit paasissutissanik maannakkut siunissamilu tiguneqartartut suliareqqinneqarsinnaanerit tamanna qulakkeerinippoq. Tassunga ilanngutissaaq sulinerup taassuma peqatigisaanik maannakkut ingerlatat pillugit suliffiup iluani avataaniillu ataatsimut paasinninnissamut ikorfartuineri, tamatumalu pingaaruteqarlunnartut peqqinnissaqarfimmi aqutsisunut inissisimanera. Paasissutissatigut manna tikillugu ilaatigut sattattumik aqunneqarsimavoq, pissutigalugu Cosmici aqutsisunut sammiveqartumik paasissutissanik tunniussinissamut piginnaasaqanngimmat.

Taamaattumik erseqqissassallugu pisariaqarsimavoq tabelini kisitsisinilu tulluuttuni kisitsisit ilaatigut nalorninartoqarneri, tamatumalu paasissutissat tunngavigalugit peqqinnissaqarfiup ingerlanneqarnera pillugu kapitali 18-imi allaaserineqartut paasissutissatigut ajornartorsiuteqarnera erseqqissarmagu.

Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik peqqinnissaqarfippassuarnit allaniit allaaneruvoq ilaatigut arlalisuarnik napparsimasunut akunnittarfimmiittoqarneratigut allanullu sanilliullugu ilaqtut arlalissuit uninngaataasarmata. Marluullutik ilaatigut nunap isorartunerujussuanut atassuteqarput. Kisitsisitigut paasissutissatigut naatsorsuineri napparsivinnut assersuukkaanni napparsimasunut akunnittarfinni uninngasorpasuupput. Sooq taamaannerani erseqqinngilaq. Napparsimmavimmiit angerlarnernup kingorna suli isumaginnittoqarnera katsorsaasoqarneralu pineqarpa, napparsimasut akunnittarfianni unitsitaanissaq pisariaqartinneqarluni? Pingaarnertut nassuiaat tasaanerugunarpoq napparsimasut aqqusaartuuneri, nalinginnaasumik nakorsiaqquneqarlutik napparsimasut nunaqarfimmeersuuneri, imaluunniit kommunip napparsimasumik isumagineqalernissaanik utaqqillutik immikkoortotamiit napparsimasut nuunneqartarlutik. Napparsimasunut akunnittarfinni qaqutigoorluinnartumik piviusumik katsorsaasoqartarpoq, kisianni ilaatigut annertussuseqartumik soorunami pisariaqartumik isumaginnittoqartarpoq (soorlu nipittartut taarseneri, nakorsaattigut assigisaatigulluunniit ikiuineq).

Napparsimasunut akunnittarfiit eqqarsaatigalugit allanut naleqqiullugu napparsimasut amerlassusaat amerlapput. Assersuutigalugu Ilulissani napparsimasut akunnittarfianniittut nunap immikkoortuani napparsimmavimmiittut napparsimasut amerlaqatigingajappaat. Napparsimasut akunnittarfianni napparsimasut uninngasut pineqassappata naatsorsuutigisariaqarpoq minnerpaamik ilaatigut paarsinikkut sullissisoqartoq, qulaaniittut naapertorlugit, assersuutigalugu Nuummik imaluunniit Danmarkimut angalanarlutik aqqusaartut pineqanngippata. Sumiifinniit erninissamut sullissivunngitsuniit naartusut erniffissaq amer-

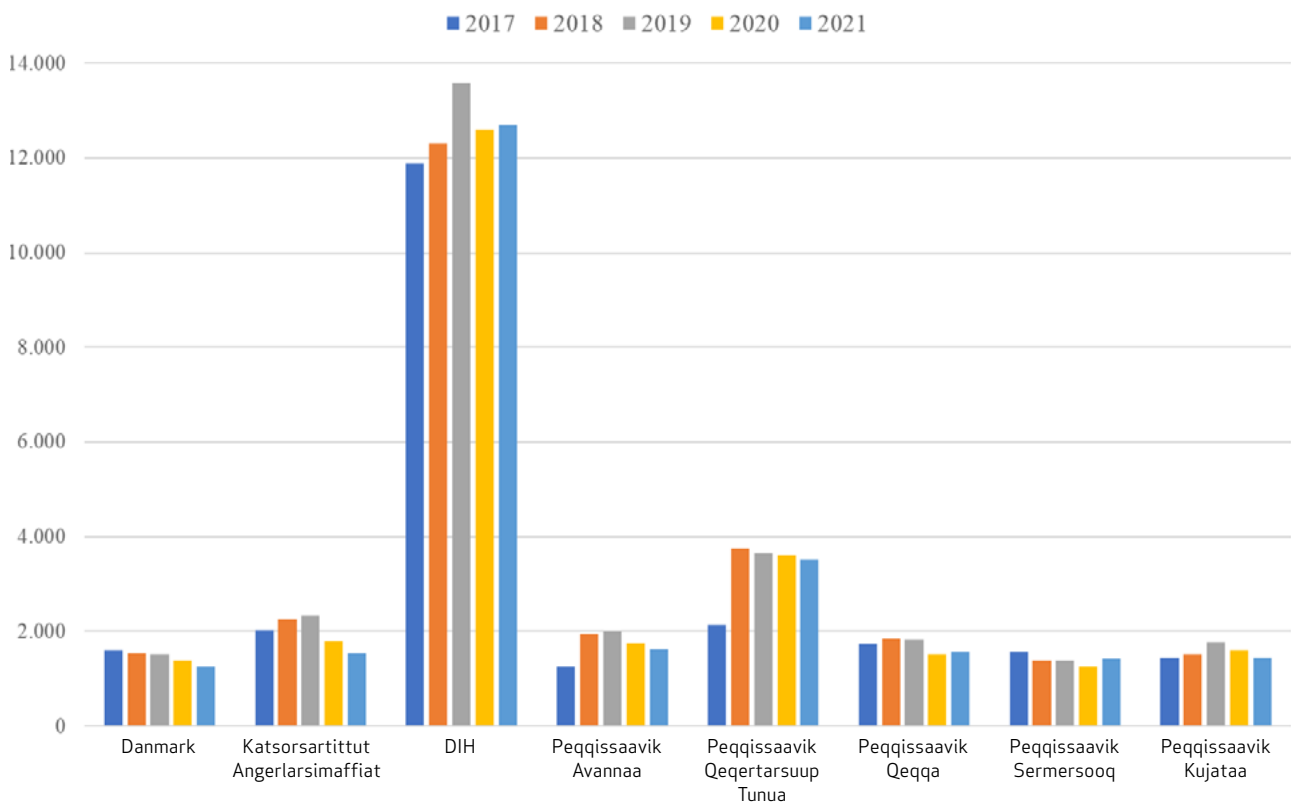
lanertigut qaammatinik marlunnik sioqqullugu najuuttarput aamma maannakkut unitsinneqarsimasut naatsorsuutigineqarlutik.

6.1.4.1 Unitsitaanerit

Unitsitaanerit amerlassusaat napparsimmavinni ingerlatat pillugit nalunaarutiginnippoq, kisianni siniffiit amerlassusaat ullullu uninngaffiusut pilugit paasissutissanik ilaqartinnagu isumalluutininik atuineq piginnaasarlu pillugit iluamik oqaaseqartoqarsinnaanngilaq.

Ataaniittumi Danmarkimi aamma DIH-imi, nunap immikkoortuini napparsimmavinni, peqqissaavinni napparsimasullu akunnittarfiini unitsitaanerit pillugit kisitsisit saqqummiunneqarput, kisianni 2017-2021-mi nunap immikkoortukkuutaartumik unitsitaanerit pillugit ataatsimut takussutissiineq aallartitsissutigineqarluni. Sumiiffinni taakkunani unitsitaanerit ilungersunartuunerini assigiinngitsoqarpoq. Ilungersunartuunerini immikkullu ilisimasalimmit nakorsartinnissamik pisariaqartitsineq taamaattoq paasissutissaniit up-
pernarsarneqarsinnaanngilaq.

Takussutissiaq 6.1: Unitsitaanerit amerlassusai ineriartorneri unitsitaanerup suunera apeqqutaatinnagu

Takussutissiaq 6.1-p takutippaa DIH-imi unitsitaanerit amerlassusaat qaffakkiartuinnartut, soorlu aamma Danmarkimi unitsitaanerit appariartuinnarsimasut. Pissutaasoq tassaasinnaavoq katsorsaanerit aalajangersimasut Danmarkimiit tiguneqarsimaneri. Unitsitaanerit nunap immikkoortukkuutaarlugit naatsorsornerisa takutippaa allanngortoqarpiarsimanngitsoq imaluunniit appariartoqarsimasoq.

Unitsitaanerit tamarmiusumik amerlassusiisa ineriartornerit tabeli 6.2-mit takuneqarsinnaapput

Tabeli 6.2: Sumiiffinni assigiinngitsuni unitsitaanerit amerlassusiisa tamarmiusut ineriartornerat, napparsimasunut akunnittarfiit ilanngullugit

	2017	2018	2019	2020	2021
Unitsitsinerit amerlassusaat katillugit Cosmic naap.	24.763	27.916	29.586	26.727	26.285
Tasiilami Napparsimmavik, nuna tamakkerlugu napparsimasunut nalunaarsuiffik naapertorlugu	1194	1074	1082	953	1086

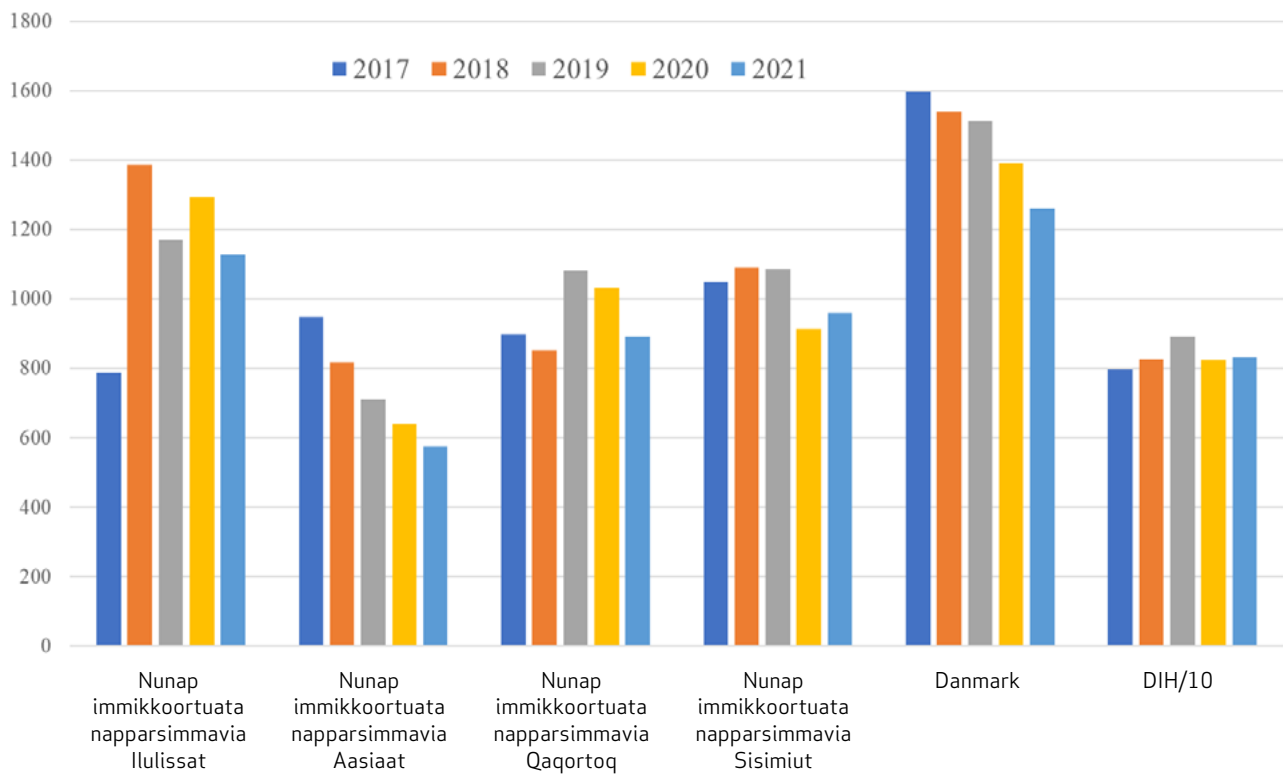
Tabeli 6.2-mi takutinneqarpoq nunarsuaq tamakkerlugu nappaalanersuaq sioqqullugu unitsitaanerit malunartumik qaffassimasut aamma 2020-mi aamma 2021-mi 2018-misut amerlassuseqalerlutik apparsimasut, ukiut taakku nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-imik assut sunnerneqarsimallutik. Maluginiarneqasaaq naatsorsuinikkut immikkoortortat akornanni nuussisarnerit ilanngunneqarsimasut. Tassa imaappoq siusinnerusup paarlattuanik immikkoortortat akornanni nuussinerit tamarmik unitsitaanertut ataasiakkaatut ilanngunneqartarsimallutik. Tamatuma unitsitaanerit kisitsisitaat qaffappaa, soorlu aamma taaguutip unitsitaanerit tamaasa ilanngussimmamagit, aamma ilanngullugu eqqarsaatigineqassammat.

Tabeli 6.3-mi unitsitaanerit sumiiffinni unitsitaaviusuni naatsorsorneqarput. Takuneqarsinnaavoq napparsimmavinni unitsitaanerit atugaanerusut, aamma 2019-ip tungaanut amerlassusai qaffakkiartorsimasut. DIH-im unitsitaanerit amerlanersaapput aamma 2017-2021-mi unitsitaanerit 60%-iisa missaaniillutik. Kalaallit Nunaanni innuttaasut amerlassusiinut naleqqiullugu innuttaasut 1000-iuppata unitsitaanerit agguaqatigiissillugit 400-it pineqarput. Tamanna Danmarkimut assersuukkaanni qaffasippoq, tassani kisitsit 2021-mi 82-iulluni. Tamatumunnga nassuiaataasinnaavoq Danmarkip paarlattuanik Kalaallit Nunaanni annikinnerusumik kommuniniit suliniuteqartoqarmat, assersuutigalugu angerlartitsinnermut nunallu isorartuuneranut atatillugu. Periarfissaasinnaasoq alla tassaaavoq Danmarkimi katsorsartinnerit unitsitaanani katsorsaanagerusarmat, tassa imaappoq unitsitaanani.

Tabeli 6.3: Unitsitsinerit sumiiffinnut unitsitaaffiusunut agguarlugit

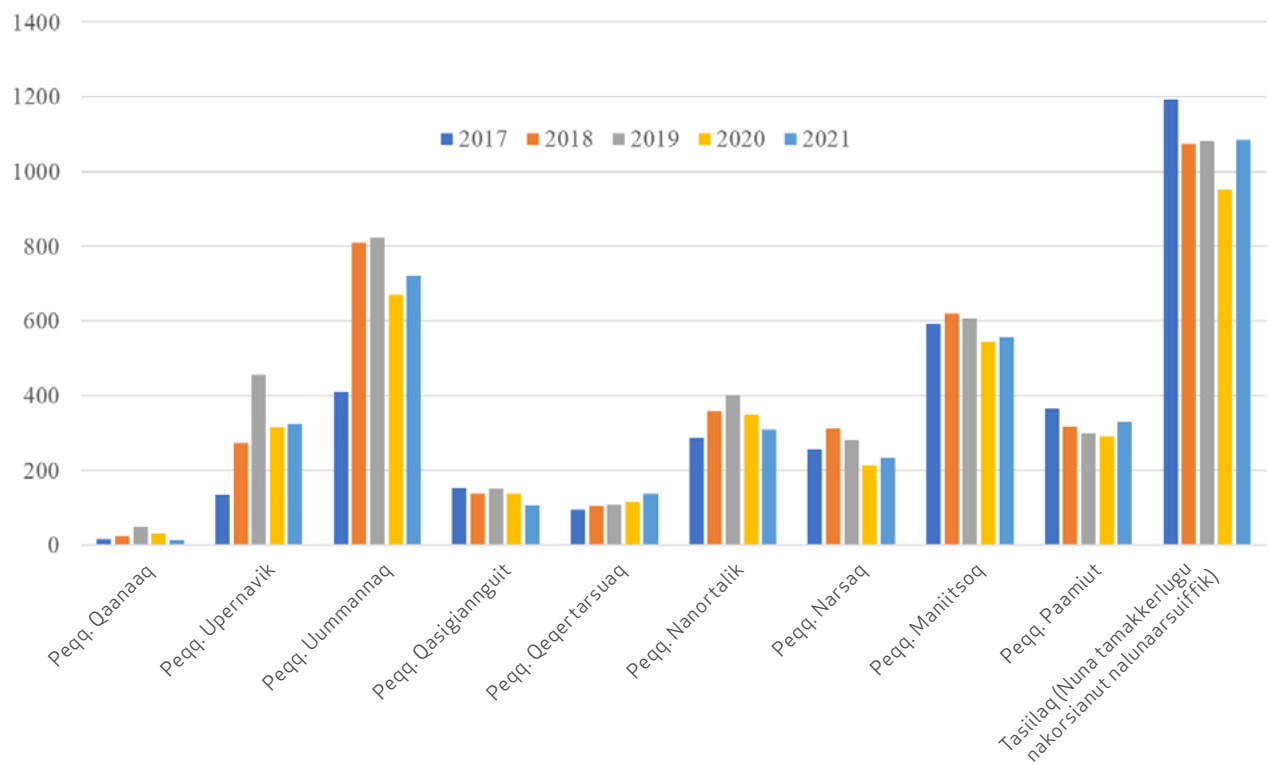
Unitsitaanerit	2017	2018	2019	2020	2021
Napparsimmaviit, DK ilanngullugu	13.251	13.961	14.460	13.511	13.145
Peqqissaaviit	3.509	4.036	4.271	3.642	3.829
Napparsimasunut akunnittarfiit	6.984	8.583	9.338	8.349	8.045
Katillugit	23.744	26.580	28.069	25.502	25.019

Takussutissiami 6.2-mi takutinneqarpoq napparsimmavinni assigiinngitsuni unitsitaanerit pillugit takussutissiaq. Takuneqarsinnaavoq Danmarkimi katsorsartinnermut atatillugu unitsitaanerit amerlassusaat piffissap ingerlanerani appariartorsimasut. Aamma taamaappoq Aasianni nunap immikkoortuani napparsimmavimmut. Napparsimmaviit allat eqqarsaatigalugit atugaalersimasooq erseqqissuunngilaq.

Takussutissiaq 6.2: Napparsimmavinni unitsitaanerit 2017-2021

NB: DIH-imit kisitsisit qulinut agguarlugit

Peqqissaavinni unitsitaanerit takussutissiaq 6.3-imi takuneqarsinnaapput. Tasiilaq pillugu kisitsisini ila-quttat ilaatillugit unitsitaasimanersoq paasissutissanit pissarsiassaanit takuneqarsinnaannginneri na-ngaassuteqarfigineqassaaq. Ittoqqortoormiini peqqissaavik pillugu paasissutissat unitsitaanerit ikippal-laarneri pissutigalugit ilaatinneqanngillat.

Takussutissiaq 6.3: Peqqissaavinni unitsitaanerit 2017-2021

6.1.4.2 Ullut unitsitaaffiusut amerlassusiisa agguaqatigiissinneri

Unitsitaaffiusut agguaqatigiissinneri Cosmicimi ullut unitsitaaffiusutut nalunaarsukkat amerlassusaat unitsitaanerit amerlassusaannik agguarnerisigut naatsorsorneqarput. Piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnerata taamaallaat takutippaa napparsimasut qanoq sivisutigisumik siniffimmiissimanersut- ta- manna siviluallaarnersoq imaluunniit sivikippallaarnersorluunniit takutinnagu. Ukiut ingerlanerini ineriartorneq misissoraanni katsorsaariaatsit allanngorneri imaluunniit unitsitaalluni katsorsaanernut taarsiul- lugu unitsitaanertaqanngitsumik katsorsaanernut ikaarsaatoqarnera pissutigalugu appariartoqarnera nalinginnaasumik takuneqarsinnaasarpoq.

Tabeli 6.4-mi takutinneqarpoq Danmarkimi, DIH-imi aamma nunap immikkoortuini napparsimmavinni ullut unitsitaaffiusut agguaqatigiissinneri.

Tabeli 6.4: 2017-2021-mi napparsimmavinnut piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnera

Ullut unitsitaaffiusut agguaqatigiissinneri	2017	2018	2019	2020	2021
Danmark (DK-mi katsorsartinneq)	6,7	8,1	7,7	9,1	8,9
DIH	4,8	5,2	5,7	5,1	4,2
Ilulissani Nunap Immikkoortuani Napparsimmavik	2,9	2,8	2,5	2,6	2,4
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Aasiaat	3,4	4,2	3,7	3,4	4,4
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Qaqortoq	2,9	3,8	2,8	3,1	2,7
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Sisimiut	3,6	2,9	2,9	2,6	2,8

2017-2019-mi imaluunniit nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-ip nalaani 2020-2021-mi paatsuugassaan- ngitsumik iluseqartoqanngilaq. Taamaattorli Danmarkimi piffissaq unitsitaaffiusartoq siusinnerusumut naleqqiullugu piffissami pineqartumi qaffariarsimavoq.

Sumiiffiit unitsitaaffiusut akornanni piffissami unitsitaaffiusumi erseqqissumik assigiinngitsoqarnera takuneqarsinnaavoq. Tupaallannangitsumik nunap immikkoortuini napparsimmavinnut assersuukkaanni sumiiffiit immikkut ilisimasaqarfiusuni marlunni sivilunersaavoq.

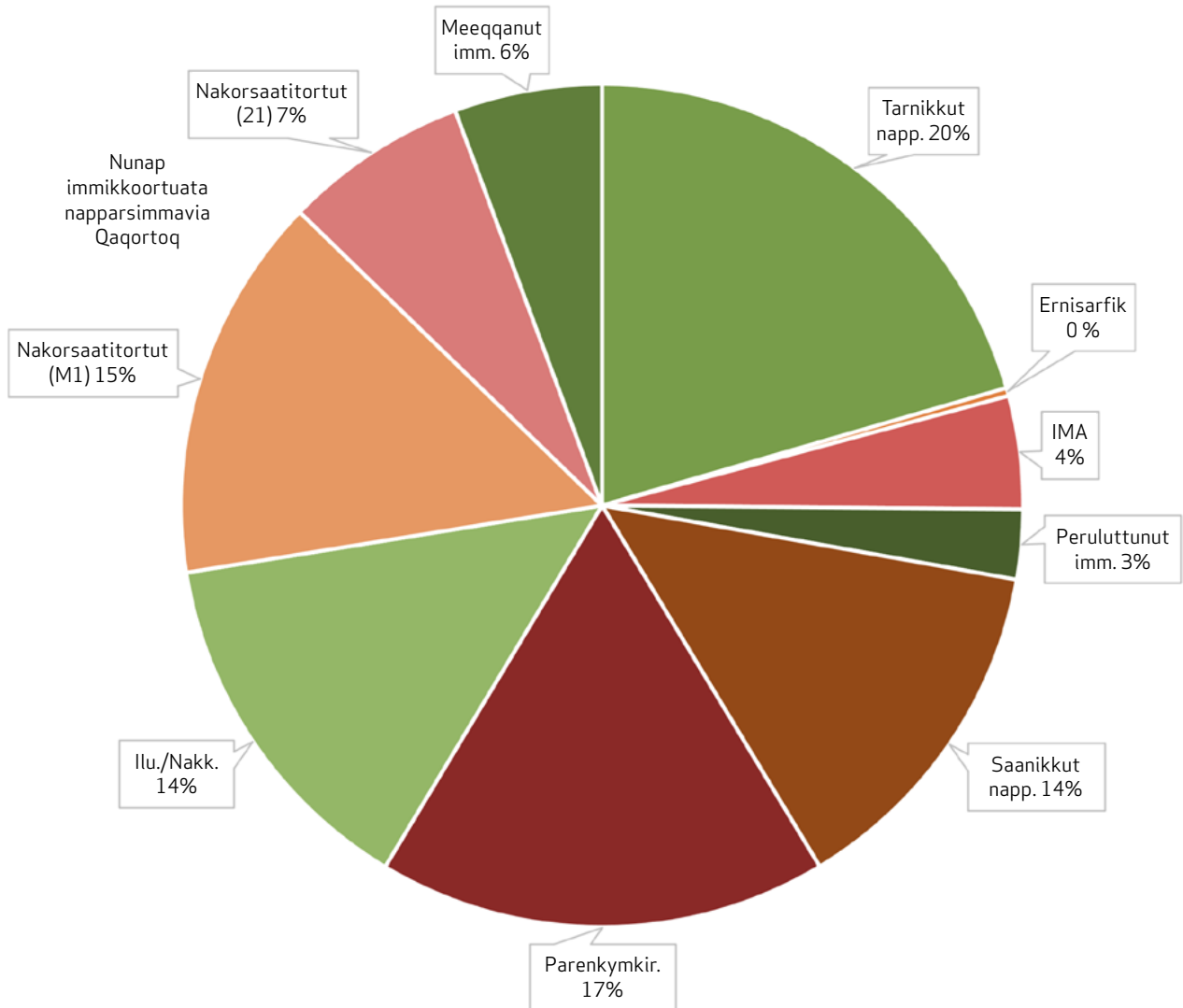
Naak Danmarkimi mianersortorujussuarmik assersuussisoqarsinnaagaluartoq, ilaatigut malunnartumik nunataata allaanerujussua pissutigalugu, aamma Danmarkimi napparsimmaviit naatsorsuutigisinnaammas- suk kommunit qaffasinnerujussuarmik napparsimasunik angerlartinneqartunik tigusisinnaammata, taava 2017-imi timikkut napparsimasunut piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnera ullut pingasuupput 2021-imi ullut pingasut inorai.

Tabeli 6.5: Peqqissaavinni 2017-2021-mi piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnera

Peqqissaaviit	2017	2018	2019	2020	2021
Peqq. Qaanaaq	0,8	1,0	0,9	3,8	7,3
Peqq. Upernavik	6,3	5,1	4,1	3,5	3,7
Peqq. Uummannaq	4,0	3,4	3,0	3,3	2,7
Peqq. Qasigiannuguit	2,5	3,2	2,5	2,7	2,9
Peqq. Qeqertarsuaq	4,5	5,3	4,5	5,6	3,8
Peqq. Nanortalik	4,5	3,3	4,7	4,6	6,5
Peqq. Narsaq	3,7	2,8	3,7	5,0	3,5
Peqq. Maniitsoq	3,3	3,2	3,4	3,8	3,6
Peqq. Ittoqqortoormiit	0,0	0,0	1,5	3,4	2,5
Peqq. Paamiut	2,9	2,2	2,9	3,1	2,2
Peqq. Tasiilaq	4,3	4,2	3,4	4,2	3,6

Takussutissiaq 6.4-imi DIH-imi ullut unitsitaaffiusut immikkoortortanut agguarneqarput. Tarnikkut nappaa- tilinnut immikkoortortaq ullut unitsitaaffiusut amerlassusiisa tamarmiusut 20%-iisa missaraat. Tamatu- munnga ilaatigut pissutaavoq tarnikkut nappaatilinni nalinginnaasumik unitsitaasernerit sivilunerusarnerat.

Takussutissiaq 6.4: Ullut unitsitaaffiusut amerlassusaat DIH-imi immikkoortortat malillugu (2021) Cosmic-imi nalunaarsorneqartut. Procentinut ilivitsunut akunnaallisat

Nalunaarsuaq: Cosmic-imi allattornikut. Procentinngorlugu akunnaallikkat.

6.1.4.3 Inissat atorineqartut pillugit procenti

Inissat atorineqartut pillugit procenti nalinginnaasumik piffissami aalajangersimasumi peqqissaavimmi ataatsimi siniffiit amerlassusiisa atorineqarsinnaasut unitsitaanerit amerlassusaannut assersuunnerisigut naatsorsorneqartarpoq. Danmarkimi tamanna ullukkaartumik naatsorsorneqartarpoq. Taamaattorli paasissutissat pigineqartut aallaavigalugit kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmi tamanna ajornarpoq. Taarsiullugu ukiumut unitsitaanerit amerlassusaat aamma ukiup ataatsip ingerlanerani siniffiit atorineqarsinnaasut amerlassusiisa misissornerisigut eqqoriakannerlugu naatsorsuisoqartarluni. Naatsorsuinerit piginaasanik atuinerup qanoq ittuupajaarneranut taamaallaat atorineqartarpoq.

Nunap immikkoortuini napparsimmavinnut ullut unitsitaaffiusut kisitsisitaat tabeli 6.1-imi takuneqarsinnaapput aamma nunap immikkoortuini napparsimmavinni unitsitaanerit kisitsisit takussutissiaq 6.2-millutik. Ilaquttat unitsitaasut ilanngullugit naatsorsorneqanngillat, tassa napparsimmavinni imaluunniit napparsimasunut akunnittarfinni taakku unitsitaanersut pillugit paasissutissat amigaataammata. Taamaattorli ukiup ataatsip ingerlanerani siniffiit ullullu unitsitaaffiusut atorineqarsinnaasut amerlassusaat eqqortumik aalajangiiffiginissaat ilungersunartuulluni. Pissutsit arlallit sillimafigineqassapput, tassunga ilanngullugit sulisoqarnikkut pissutsit aamma matusinissat pilersaarutaasut (assersuutigalu sulinnigiffeqarneq imaluunniit nalliuttut pissutigalugit). Eqqortumik paasissutissanik piginnittoqanngilaq.

Piginnaasamik atuineq tassaavoq kisitsisit pingaaruteqartut, taamaattumillu piaartumik taakkununga tunngaviusussanik naatsorsuinerusooqartariaqarluni. Nunap immikkoortuini napparsimmaviit piginnaasatigut atuinerat pillugu naatsorsuigallarnerit malillugit (immikkoortortani siniffilinni ukiumut "ullut ammaffiusut" 250-300-neri pillugit naatsorsuuteqarnermi) 10-miit 20%-ip akornanniippoq. Ilimanarluinnarpoq nunap immikkoortuini napparsimmavinni sulisoqartoq, siniffiit piviusumik atorneqarsinnaaneritut aalajangiisusunik. Allatut oqaatigalugu nunap immikkoortuini napparsimmavinni (aamma peqqissaavinni aalajangersimasuni) siniffiit arlallit atorneqarneq ajorput, pissutigalugu unitsitaasimasut amerlassusiisa qaffannerinik isumaginnittussanik peqqinnissakkut sulisunik naammattunik peqanngimmat. Assersuutigalugu Ilulisani siniffinni inissat amerlassusaat 22-upput. Kisiannili nalinginnaasumik sulisutigut pissutsit piffissami tassani unitsitaasinnaasut taamaallaat pingasuullutik-tallimaallutik. Siniffiit sinneri atorneqarneq ajorput, tamannalu piginnaasatigut atuinerup appasinneranut tapertaalluni.

Inissat atorneqartut pillugit procenti tassaavoq piginnaasanik atuinermut takussutaasoq taamaalillunilu aamma isumalluutinik atuinermut. Napparsimmavippassuit 'nalinginnaasut' tassanngaannartumik napparsimalersunut inissat qulakkeerniarlugit 85%-it missaannik piginnaasanik atuisarnissamut tunngaveqartarput.

6.1.4.4 Unitsitaanani atassuteqarnerit

Peqqinnissaqarfimmi unitsitaanani atassuteqartunik nalunaarsuinermiipput napparsimasunik toqqaannartumik imaluunniit toqqaannanngitsumik attaveqarnerit tamaasa, tassunga aamma oqarasuaatikkut imaluunniit videokkut atassuteqarnerit, napparsimasut katsorsarneranut atasumik suliarineqartut unitsitaanissamillu pisariaqartitsinngitsut, ilanngunneqarput. Peqqissutsimut aqutsisuniit naatsorsuinermi, immikkoortortami matumani tunngavigineqartumi, atassutit suunerisa akornanni immikkoortitsisoqanngilaq.

Nakorsaanikkut pilattaanikkullu immikkut ilisimasallit pillugit unitsitaanani atassuteqarnerit ilaatigut nunap immikkoortuini immikkut ilisimasallit tikeraarnissaanik pilersaarusiornermut atorneqartarput. Atassuteqarnerit naatsorsornerini nunami sumi atassuteqarnerit isumagineqarnerisut immikkoortinneqartarput, naak immikkoortortaq pingaarnertigut akisussaasoq Dronning Ingridip Napparsimmavianiikkaluartoq. Assersuutigalugu 2021-mi saarngit nakorsaannit pilattaanerup iluani unitsitaanani attaveqartut 5.919-iusimapput, taakkunannga 611-it nunap immikkoortuiniillutik, tassunga ilaatigut DIH-ip avataani immikkut ilisimasallit tikinnissaannut pilersaarusiornertit ilaapput.

Nuup avataani unitsitaanani atassuteqarnerit ilai assersuutigalugu nalinginnaasumik nakorsamut sulisumut nakorsiarnerrupput, taamatulli Nuummi atassuteqarnerit Dronning Ingridip Peqqissaaviani nalunaarsorneqartarlutik.

Tabeli 6.6-imi paasissutissat tunngavigalugit ukiuni 2017-2021-mi innuttaasut tamarmik agguaqatigiissilugit unitsitaanani arfineq pingasut aamma qulit akornanni atassuteqarsimapput. 2018-mi Dronning Ingridip Peqqissaavianut atassuteqartut 86.000-it missaaniissimapput. 2018-imi Nuummi innuttaasut amerlassusaat 18.000-inut naatsorsorneqarpata innuttaasut ataasiakkaat taamaalillutik 4,8-p missaanik atassuteqarsimapput. Taanna Danmarkimi nalinginnaasumik nakorsanut sulisunut atassuteqarnerit amerlassusiisa agguaqatigiissinnerinit appasinneruvoq.

Tabeli 6.6: Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmu 2017-2021-mi unitsitaanani atassuteqarnerit amerlassusaat tamarmiusut

Unitsitaanani atassuteqartut amerlassusaat	2017	2018	2019	2020	2021
Dronning Ingridip Napparsimmavissua	77.974	83.971	85.664	90.077	96.528
Peqqinnissaqarfik Avannaa	33.337	57.651	74.795	83.179	88.578
Nunap immikkoortua Qeqertarsuup Tunua	48.866	51.065	50.747	49.976	70.267
Nunap immikkoortua Sermersooq	95.130	96.059	94.703	101.722	16.5916
Nunap immikkoortua Kujataa	35.357	50.252	50.379	48.683	52.359
Danmark/Nunat allat	8.875	12.234	15.004	14.101	14.255
DIH Nuuk				55.799	150.159*
Dronning Ingridip Peqqissaavia	84.462	86.326	82.441	31.077	
Inuunerissaavik Steno				2.547	8.893*
Nunatsinni kigutini isumaginninneq	69.196	71.303	71.048	68.877	74.239
Katillugit	453.197	508.861	524.781	546.038	562.142

*Unitsitaanani atassuteqarnerit nakorsiarnerillu Dronning Ingridip Peqqissaavia aamma Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat eqqarsaatigalugit 2021-mi nakorsiarnerit atatillugu pilersinneqartoq ilisimatitsissut tunngavigalugu naatsorsorneqarsimapput aamma atassuteqarneri nalunaarsorneri tunngavigalugit tiguneqartarunnaarsimallutik. Amerlassutsit annertuumik allanngornerit pissutaavoq nalunaarsueriaatsip allanngornera.

Tabeli 6.7-mi napparsimmavinnut unitsitaanani atassuteqarnerit takutinneqarput. DIH, Ilulissat aamma Sisimiut eqqarsaatigalugit 2020-mi aamma 2021-mi qaffariarneq Covid-19-mi pissutsinut ilaatigut atassuteqarsinnaavoq.

Tabeli 6.7: Napparsimmavinnut unitsitaanani atassuteqarnerit

Unitsitaanani atassuteqarnerit	2017	2018	2019	2020	2021
DIH	77.974	83.971	85.664	90.077	96.528
Ilulissani Nunap Immikkoortuani Napparsimmavik	26.160	44.910	48.144	55.556	61.880
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Aasiaat	31.393	34.427	34.477	35.083	48.621
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Qaqortoq	19.887	26.490	26.847	25.313	26.671
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Sisimiut	43.863	44.564	47.064	43.110	56.055
Danmark/Nunat allat	8.875	12.234	15.004	14.101	14.255

Tabeli 6.8: Peqqissaavinnut unitsitaanani atassuteqarnerit

Unitsitaanani atassuteqarnerit	2017	2018	2019	2020	2021
Peqq. Qaanaaq	1.321	4.709	5.407	6.208	5.961
Peqq. Upernavik	1.647	1.402	13.303	13.046	11.123
Peqq. Uummannaq	4.209	6.630	7.941	8.369	9.614
Peqq. Qasigiannguit	11.538	10.598	10.058	9.268	13.114
Peqq. Qeqertarsuaq	5.935	6.040	6.212	5.625	8.532
Peqq. Nanortalik	8.106	10.478	11.187	11.313	11.245
Peqq. Narsaq	7.364	13.284	12.345	12.057	14.443
Peqq. Ittoqqortoormiit		7	2.595	3.717	4.675
Peqq. Paamiut	10.649	9.693	9.632	11.122	11.053
Peqq. Tasiilaq	19	33	34	7	21
Katillugit	50.788	62.874	78.714	80.732	89.781

*Tasiilaq pillugu kisitsisut qularnanngitsumik annertuumik appasinaarsimapput, kisianni nuna tamakkerlugu napparsimasunik nalunaarsuiffimmiit paasisutissanik tigusiineq unitsinneqarani atassuteqartunut isumagineqarsimanani.

DIS-mut napparsimasut eqqarsaatigalugit pissarsiassaaneri naammaginangillat. 2021-mi ukiakkut DIS-mi oqarasuartaatikkut aqqissuussineq allanngortinneqarpoq innuttaasunit saaffiginnittarnerit pitsaanerulersinniarlugit. Siusinnerusukkut DIS-mi nakorsiartut oqarasuaatikkut utaqqisinnerqartarneri atornerqarsimavoq, tamatumani nakorsap akinissaata tungaanut utaqqisoqartarpoq, tamannalu nalunaquttap akunnerinik arlalinnik sivisussuseqarsinnaasarluni. Taamatut periuseqarnerup atorunnaarsinnerani DIS-mut ullormut sianertut 200-t missaaniittarput. Nunap immikkoortuani aqutsisut ilisimasimavaat nakorsiartut arlalit sivisuumik utaqqisarneq pissutigalugu utaqqisuniinnertik taamaatiinnartaraat. Aqqissuussineq isornartorsiorneqarpoq, taamaattumillu nunap immikkoortuani aqutsisut oqarasuaatikkut aqqissuussinnermut allamut nuullutik.

Aqqissuussinnermi nutaami suliatigut ilinniagaqarsimanngitsut akisarput nakorsiartorlu ullormi tassani kingusinnerusukkut sianerfigineqartussanngorlugu allattarlugu. Tamatuma kingorna nakorsat sapinngisamik nakorsiartunut amerlanerpaanut sianertarput. Nutaamik aqqissuussinnermiit qaammataluit kingorna ullormut sianertartut 300-t missaannut qaffapput. Tamatuma kingunerisaanik qaammatit arlallit ingerlanerini nakorsiarsimasut ullormut 100-it missaaniittut DIS-mit sianerfigineqarneq ajorsimapput. Pingaaruteqartumik ilungersunartoq tassaavoq allattuiffimmi ilanngunneqarsimasunut innuttaasunut tamanut sianernissamat maannakkut nakorsaqaarnikkut sulisut killeqarneri aporfiliimmat. 2022-ip naanerani DIS-mi oqarasuaatikkut isumaginnittussat sulisut amerlineqarput. Nunap immikkoortuani aqutsisut naliliipput qaavatigut aningaasaliisoqarluartoq Nuummi innuttaasunik sullissinnermik naammaginarumik neqeroorteqarnissaq suli ungasittoq.

6.1.5 Danmarkimi aamma Islandimi katsorsaaneq

Immikkut ilisimasalinnik misissuinerit katsorsaanerillu Danmarkimi napparsimmavinni ingerlanneqartarput, nalinginnaasumik Rigshospitalimi aamma Gentofte Hospitalimi. 2017-2021-mi katsorsaanerit ineriartornerat tabeli 6.9-mi takuneqarsinnaapput, tassani takutinneqarluni 2017-2019-mi unitsitaanerit amerlassusaat annikitsumik apparjartut, taava nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-mik nappaalanersuup nalaani malunnartumik apparjartoqarsimavoq. Tamanna aamma Kalaallit Peqqissartut Najugaqarfianni napparsimasunut ingiaqataasunullu atuuppoq. Islandimi katsorsartinneq nalinginnaasumik taamaallaat ajornartoorfimmi pisarpoq, siusinnerusukkulli pisut allat aamma ilaasarlutik.

Aappaatigut nunarsuaq tamakkerlugu Covid-19-mik nappaalanersuup nalaani ukiuni unitsitaanani atassuteqartarnerit malunnartumik qaffassimapput. Tamanna nassuiarsinnaajumallugu paasissutissanit tigusi-fittut atornerqartuni pigineqanngitsunik atassuteqartarnerit pillugit paasissutissat atornerqassapput.

Tabeli 6.9: Danmarkimi 2017 - 2021-mi ingerlatat pillugit kisitsisitigut paasissutissat pingaarutillit

Tamakkiisumik takussutissiaq	2017	2018	2019	2020	2021
Napparsimmavinni unitsitaanerit	1596	1540	1512	1391	1261
Piffissap uninngaffiusup agguaqatigiissinnera, unitsitaanerit	6,7	8,1	7,7	9,1	8,9
Unitsitaanani misissuinerit	8.875	12.234	15.004	14.101	14.255
Kalaallit Peqqissartut Najugaqarfiat, ingiaqataasut, unitsitaanerit	689	716	650	425	405
Kalaallit Peqqissartut Najugaqarfiat, napparsimasut, unitsitaanerit	2.022	2.254	2.335	1.782	1.524
Ingiaqataasut, agguaqatigiissillugit piffissaq uninngaffiusoq	9,3	11,3	17,2	14,3	12,3
Napparsimasut, agguaqatigiissillugit piffissaq uninngaffiusoq	10,4	12,3	13,2	13,6	28,8

Kisitsisit aamma takutippaat ingiaqataasartut amerlassusaat qaffakkiartorsimasoq. 2017-mi napparsimasut pingajorarterutaat inulaarlugu ilaqqattatik ilagisimavaat, taakku amerlassusaat 2021-mi pingajorarterutit qaangerlugit qaffassimalluni.

2019-imeersumi²³ misissueqqissaarnermi paasineqarpoq napparsimasuni misissuiffigineqartuni Danmarkimi katsorsartinneqartuni uku nappaataasimasut.

1. Kræfteqarneq • Qinguartartilluni katsorsartinneq • Kemortinneq • Akiuussutissanik katsorsartinneq • Svampit atorlugit katsorsartinneq
2. Quup aqquaatigut nappaatit • Aseruuttoornermi pilattarneqarneq • Tartumi Kuutsikkut pilattaanerit
3. Uummatikkut nappaatit • Taqakkut nerukillisimanermut suliaritinnerit • Uummatip miligaatigut suliaritinnerit
4. Taqarsuakkut nappaatit
5. Pilersitseqqinnerit
6. Nappaatit allat • Tartukut nappaatit • Timip pisataata atorunnaarnera • Meeqqat 1000 gram inorlugu inuunerminni oqimaassusillit.

Misissueqqissaarnerup eqqaaneqartup ingerlanermut aningaasartuutit tunngavigalugit napparsimasut immikkoortunut marlunnut agguarneqarput. Taamatut immikkoortitsisoqarpoq pisariussutsikkut aamma ingerlanerini assigiinngitsuni napparsimasunut peqqinnissakkut sullissinernut atasut aningaasartuutigut annertuumik assigiinngitsoqarmat.

Ingerlanerit akisuut napparsimasut tamarmiusut (634) 30%-it missaannut tunngasuupput, kiisalu Rigs-hospitalimi peqqinnissakkut sullissinernut aningaasartuutinit tamarmiusunit 2017-mi aamma 2018-mi 85%-it missaaniillutik (165.874.947 kr.). Taamaalluni immikkoortuni taakkunani ingerlaneranut agguaqatigiissillugit aningaasartuutit 261.632 kr.-iullutik. Taamaattumik peqqinnissakkut sullissinerit imarisaan-nik misissuinissaq immikkut tulluassaaq, tassa pisuni arlalinni pineqarmata peqqinnissakkut sullissinerit annertuumik aningaasartuutaasut. Ingerlanerit akikinnerusut napparsimasunit tamarmiusunit (1264) 70%-it missaaniippat, kisianni Rigshospitalimi peqqinnissakkut sullissinernut aningaasartuutinit tamarmiusunit 2017-mi aamma 2018-mi 15%-it missaaniillutik (30.418.195 kr.). Taamaalluni immikkoortuni taakkunani ingerlaneranut agguaqatigiissillugit aningaasartuutit 24.065 kr.-iullutik. Taamaattumik Danmarkimi peq-qinnissakkut sullinneqartussatut napparsimasut taakku innersuunnerinut pissutaasut misissussallugit im-mikkut tulluassalluni, tassa napparsimasut amerlalluinnartut pineqarmata, ukiut tamaasa Danmarkilarta-riaqartartut najugaqartariaqartatullu. Inuit taakku taamaattumik ataatsimut isigalugit angalanernut an-nertuumik aningaasartuuteqarfiupput, tassa amerlanerpaartaat Danmarkimiissimmamata. Pisuni arlalis-suarni angalanernut aningaasartuutit peqqinnissakkut sullissinernut aningaasartuutinit annertunerusi-mapput. Peqqinnissakkut sullissinernut toqqaannartumik aningaasartuutit killeqarmata taava taakku ki-ngunerisaannik aningaasartuutit pissutigalugit soqutiginaateqarput.

Nunani allani ingerlanneqartut, innuttaasut peqqinnissaqarfimmi ullutsinnut naleqquttumik neqeroorfigi-neqassappata katsorsaanerillu neqeroorutigineqartussat qulaajaagassat iluanniittut misissueqqissaarner-up takutippaa. Nakorsaannikkut ineriartorneq innuttaasullu ullutsinnut naleqquttumik katsorsarneqarnis-samik neqeroorfigineqarnissamik naatsorsuuteqarnerat pissutigalugit aallartitsisarnerup annertusiartor-nissaa naatsorsuutigineqarsinnaavoq. Misissueqqissaarnerup aamma takutippaa neqeroorutit Kalaallit Nunaannut nuunnissaanut periarfissat killeqartorujussuusut. Aporfik annerpaaq tassaavoq innuttaasut tunngavigineqartut, tassa inuit 56.000-it immikkut ilisimasaqartuni qaffasissumillu immikkut suliaqarsin-naasuni qulaajaanermik katsorsaanermillu pilersitsinissamut ikippallaarujussuarmata. Tamanna aningaasa-qarnikkut suliatigullu imminut illersorsinnaangilaq. Peqatigisaanik misissueqqissaarnerup takutippaa Rigshospitalip aamma Nunatsinni napparsimasut akornanni toqqaannartumik suleqatigiinnertut annertu-nerusumik ingerlalnissaanut ungasianiit nakorsiartitsineq annertusineqarsinnaappat ingerlatsinerit annikinnerusut qularnangitsumik nuunneqarsinnaassasut. Tamatumani angalanernut aningaasartuutit annertunngitsut sipaarneqarsinnaassagunarput. Aamma katsorsaannisat pilersaarutigineqartut pitsaane-rusumik ataqatigiissarneqarpata amerlanngitsut nunatsinni katersorneqarsinnaassallutillu ingerlanneqar-

²³ Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik: Danmarkimi peqqinnissakkut sullinneqarnissamut napparsimasup innersuunneqarnera-nik kinguneqartut nappaatit suunerinik kiisalu piffissami sivikitsumi imaluunniit piffissami aalajangigaangitsumik nunap qi-mattariaqarneranik pisariaqartitsisut napparsimasut amerlassusai appartinnissaannut periarfissat pillugit nassuiaat, 2019

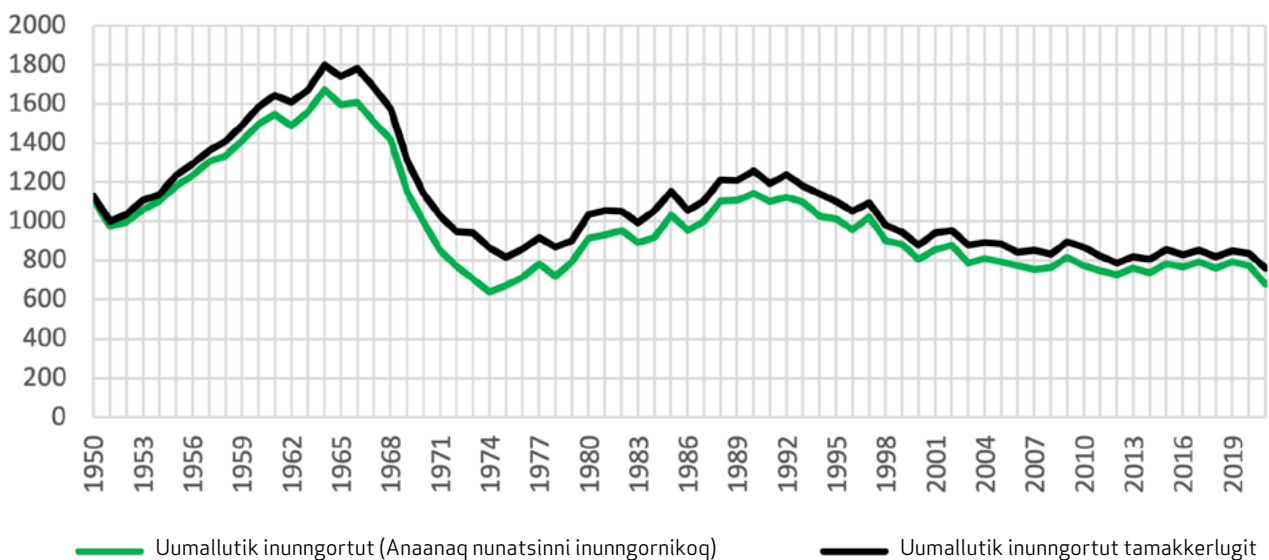
sinnaassapput. Tamannali aningaasartuuteqarnerunermik DIH-imilu napparsimasut akunnittarfianni inissaaleqinermik kinguneqassaaq.

6.1.6 Erninerit

Erninerit tamarmik Nunatta Nakorsaaneqarfianut nalunaarutigineqartarput, erninerup kingorna ernisusiortup ernisoqarneranik nalunaarut nassiuttarmagu. Elektroniskimik napparsimasunik allattuiffik Cosmic nuna tamakkerlugu atulersinneqarsimavoq, Tasiilaq minillugu, taamaattumik allattuiffinniit toqqaannartumik paasissutissat assigiinngitsut tiguneqarsinnaalersimallutik. 2019 pillugu naatsorsuinerit, uani atornerqartut, elektroniskimit napparsimasunik allattuiffimmi paasissutissanik annerusumik tunngaveqarput.²⁴

Ineriartorneq 1950-imiit 1970-ikkut qiteqqunnerinut annertuumik allanngorarnernik misigisaqarfiusimapput. 1990-imili erninerit pillugit kisitsisini aalajangersimasumik annikitsumik apparitortortoqarnera takuneqarsinnaavoq takussutissiaq 6.5 naappertorlugu. Ukiuni qulini 1966-1975-imi malunnartumik apparierneq qularnanngitsumik ukiuni taakkunani spiraleqartitsisalernermut atassuteqarpoq. Spiraleqartitsisalernermik misissuisussamik suleqatigiissitamik kinaassusersiunngitsumik maannakkut pilersitsisoqarsimavoq.

Takussutissiaq 6.5: Kalaallit Nunaanni inuullutik erniusut amerlassusaat, 1950-2021

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfimmiit paasissutissat tunngavigalugit.

Ernineri toqusoqartarnera imatut paasineqarpoq toqungallutik inunngortut kiisalu sapaatip akunnerata inuuffiusup siulliup naannginnerani toqusoqartarnera. Kalaallit Nunaanni ernineri toqusoqartarnera 2019 15-miissimavoq (tallimat toqungallutik erniusut aamma qulit erninerup kingorna sapaatip akunnerata siulliup naannginnerani toqusut).

Ernineri immikkut ilisimasalinnik nakorsaartoq immikkoortortaarfik ataasiuvoq (Nuuk) aamma ernineri pilattaanissamut upalungaasimasut immikkoortut pingasut (Ilulissat, Sisimiut aamma Tasiilaq). Immikkoortortat marluk december 2022-mi pilattaanikkut ernineri upalungaasimasooqarsimanngillat, Aasiaat aamma Qaqortoq. Ataani tabelit arlallit erninerit pillugit pissutsinik arlalinnik nassuiaapput, erniffiusartut amerlassusaat pillugit apeqqutitut naleqquttuusut.

Tabeli 6.10-mit takuneqarsinnaavoq nunami erninerit tamarmiusut 71%-ii Nuummi ingerlanneqartartut. 2018-mi erninerit 66%-ii Nuummi ingerlanneqarput.

²⁴ Taakku ilaasa kingorna Henrik L Hansen 2022 Inuiaqatigiinni peqqinnissakkut ilungersunartut - aamma taakku aqqiiffiginissaanut peqqinnissaqarfiup periarfissaanik tunngaveqarput.

Tabeli 6.10: Naartusut sumi ernippat?

Inunngorfigisaq	Illoqarfimmi najugaqarfigisami tassani ernisut amerlassusaat	Erniffiusumit allaanerusumi illoqarfimmi/ nunaqarfimmi allami najugaqarlutik ernisut amerlassusaat	Ernernit amerlassusaat tamarmiusut
Nuuk	257	348	605 (71%)
Ilulissat	30	38	68 (8%)
Sisimiut	47	3	50 (6%)
Qaqortoq	22	20	42 (5%)
Tasiilaq	28	8	36 (4%)
Aasiaat	16	9	25 (3%)
Peqqissaaviit allat	11	3	14 (2%)
Nunaqarfiit	5	0	5 (0.6%)
Nunat allat	0	4	4 (0.5%)
Katillugit	416 (49%)	433 (51%)	849 (100%)

Nunami maani erninerni tamarmiusuni 71%-it, Dronning Ingridip Napparsimmavissuani ingerlanneqartuni, ernisut 42%-ii Nuummeersuupput, sinnerilu nunami najugaqarfinni allani najugaqartuullutik (348), tabel 6.12. Ilulissani, erninernit tamarmiusunit 8%-it ingerlanneqarfiusumi, ernisut affai sinnerlugit nunami najugaqarfinnit allaneersuupput (44% Ilulissaniit, 56% najugaqarfinnit allaneersut).

Nuup avataani najugaqartut ernisut 29%-iisa missaat Nuummi erniartortussatut 2019-mi innersuunneqarsimapput, taakkunani erninermi kingunerlutsitsisoqarnissaa annertuutut nalilerneqarmat.

Aamma immikkut kingunerlutsisoqarnani ernisoqartarpoq, najugaqarfimmi avataani illoqarfimmut allamut erniartortunik. 2019-mi immikkut aarlerinartoqanngikkaluartoq nunaqarfimmi imaluunniit illoqarfimmiit DIH-imi imaluunniit nunap immikkoortuani napparsimmavimmi erniartortutik 18%-it angalasimapput(152), tabeli 6.13. Angalasunit 31-it nunaqarfimmeersuupput.

Erninerni pilattaalluni ernisitsinerit napparsimmavimmi pilattaalluni erninermi upalungaarsimasussat pisariaqartinneqarput. Naartusunut immikkut ilisimasalimmik nakorsaqaarnissaq (erninermi nakorsaqa) pinngitsoorani atorfeqartoqartariaqanngilaq, assersuutigaluguli nalinginnaasumik nakorsaaneermi immikkut ilisimasalittut ilassutitut ilinniarsimasuusinnaalluni. Tabeli 6.11-mit takuneqarsinnaavoq Nuup avataani pilattaalluni ernisitsinerit ikittuinnaasimasut. Nuup avataani taamaallaat tassanngaannartumik pilattaalluni ernisitsinerit pineqarput.

Tabeli 6.11: Pilattaalluni ernisitsinerit sumiiffinnut erniffiusunut agguarlugit 2019

	Pilersaarutaasumik pilattaalluni ernisitsinerit	Tassanngaannartumik pilattaalluni ernisitsinerit
Dronning Ingridip Napparsimmavissua	26	62
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Aasiaat	0	2
Ilulissani Nunap Immikkoortuani Napparsimmavik	0	2
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Sisimiut	0	2
Nunap immikkoortuani napparsimmavik Qaqortoq	0	1
Peqqissaavik	0	1
Katillugit	26	70

Nalunaarsugaq: 'Peqqissaaviup' taaguutaa pissarsiffiusumit takuneqarsinnaanngilaq. Nunatsinni nakorsaaneqarfik, 2020

Tabeli 6.12: Nuummi ernisussatut innersuunneqartut

Nuummi ernisussatut innersuunneqartut amerlassusaat tamarmiusut (kingunerlutsitsillutik aamma kingunerlutsitsinatik ernisut)	
Nuup avataani najugaqartut	348
- Maniitsoq	50
- Paamiut	19
- Aasiaat	35
Annertuumik kingunerlutsisisinnaasut Nuummi ernisussatut innersuunneqartut	244

Tabeli 6.13: Aarlerinartorsiortussaangitsut ernisussat inunngorfigisap avataanut angalasut. 2019

Ilulissanut, Sisimiunut angalasut	78
Qaqortoq, Tasiilaq aamma Aasiaat	36
Maniitsumiit Nuummur angalasut	13
Paamiuniit Nuummur angalasut	25
Aasianniit Nuummur angalasut	152
Katillugit	

Qulaani allassimasut eqqarsaatigalugit 2022-mi Nunatsinni Nakorsaannermit saqqummiussineq malillugu aqqiissutaasinnaasut arlallit isumaliutigineqarsinnaapput:

- Ernisarfiit pingasunut eqiterunneri, siunissami ungasinnerusumi marlunnut
- Maannakkut pilattaanikkut upalungaarsimanermik aqqiissuussineq, ilaqutariinnut atukkat pitsaanerutillugit
- Ernisussiortoq aqutsisoq-erniffiusut
- Innersuussinermit piumasaqaatit allanngorneri

6.1.7 Periusissiatigut iliuuseqarnissamut pilersaarutit

Tabel 6.14-imi takutinneqarpoq nappaatini peqqinnissakkullu suliaasaqarfinni assigiinngitsuni periusissiatigut iliuuseqarnissamut pilersaarutit pillugit takussutissiaq. Peqqinnissaqarfiup nittartagaa (www.peqqik.gl) aqqutigalugu pisortatigut iliuuseqarnissamut pilersaarutit periusissiallu pissarsiarineqarsinnaasut aallaavigalugit takussutissiaq suliarineqarpoq. Tabelimit takuneqarsinnaasutut iliuuseqarnissamut pilersaarutit ilai nalilersorneqarsimapput aamma malitseqartitsisimallutik, iliuuseqarnissamulli pilersaarutit allat naliliiffigineqarsimanatik. Iliuuseqarnissamut pilersaarutit ilai akuerineqarsimanersut imaluunniit siunnersuutaannaanersut erseqqinngillat. Iliuuseqarnissamut pilersaarutit naliliiffigineqarsimanngitsut eqqarsaatigalugit erseqqinngilaq pilersaarutit sulinermit qanoq annertutigisumik atulersinneqarsimanersut, aamma allaffissornikkut tamanut saqqummiunneqanngitsumik malitseqartitsisimanersut. Pilersaarutit sorliit allaffissornikkut malitseqartinneqarsimanersut erseqqinnerusumik misissorneqarpa iluaqutaasinnaavoq. Maluginiarneqassaaq tabeli aamma pinaveersaartitsinermit pilersaarutit imaqarmat, ilaatigut imigassamik atornerluinermit tunngasunik, pinaveersaartitsineq pillugu kapitalimi 11-mi eqqartorneqartut.

DIH-mi immikkut ilisimasalinnik sullissiffiusut ineriartortinneri pillugit periusissiatigut pilersaarutit suunerisa imaallallaanaq paasinissaat ajornarsimavoq.

Tabeli 6.14: Ukiuni kingullerni qulini peqqinnissakkut suliaasaqarfinni assigiinngitsuni periusissiatigut pilersaarutit pillugit takussutissiaq

	Iliuissatut pilersaarut	Ukioq	Nalilersuineq
Kræfti	Kræft pillugu pilersaarutissatut siunnersuut 2013	Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2013	2020-mi nalilersorneqartoq
Sakialluut	Sakialluut TB pillugu nuna tamakkerlugu periusissiaq 2017-2021	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2017	Piffissap ingerlanerani naliliiffigineqarsimasoq
Sukkorneq	Kalaallit Nunaanni sukkornermik inooriaatsimillu patsiseqartumik nappaateqartunut iliuuseqarnerup nukittorsarneqarnissaa. Inuunerissaavik - Steno Diabetes Center Grønland	Novo Nordisk Fonden aamma Naalakkersuisut, 2020	Tamakkiisumik naggammik naliliinissaaq 2029-mi pisussatut pilersaarutigineqarpoq
Puiguttorneq	Puiguttorneq pillugu pilersaarutissatut siunnersuut 2013	Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2013	Naliliiffigineqar-simannigilaq
Piginnaanngor-saaqqineq	2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqiinerimi periusissiatut siunnersuut	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2017	Naliliiffigineqarsimannigilaq (aamma akuerineqarsimannigilaq)
Imminut toquneq	Kalaallit Nunaanni immينوortarnermik nuna tamakkerlugu pinaveersaartitsinermut periusissiaq 2013-2019	Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2013	Naliliiffigineqar-simannigilaq
Atornerluisut	Atornerluinerik siunissami nuna tamakkerlugu pilersaarummut siunnersuut	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2015	Maannakkut Ingerlasut
	Meeqqanut inuusuttunullu aangajaarniut-nik aningaasanoortarnermillu ajornartor-siutilinnut neqeroorutit pillugit pilersaarut	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2019	Naliliiffigineqar-simannigilaq

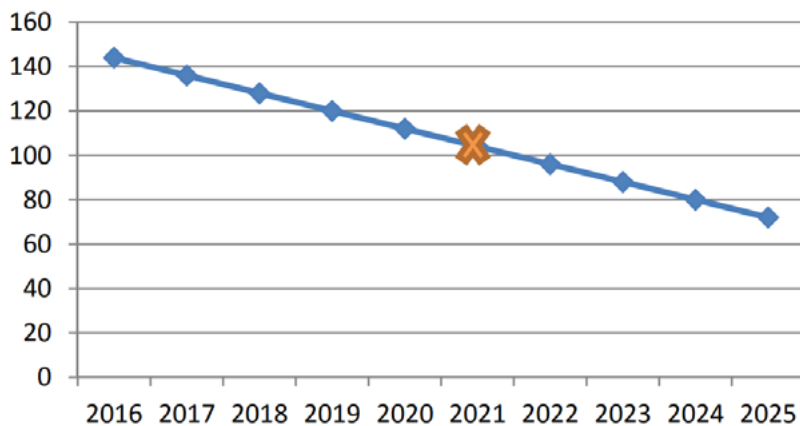
Kræfti pillugu pilersaarutit 2013-imersup pingaarnertigut anguniagaraa 1) pitsaaliuinerup nukittorsarneqarnissaa, siusissukkat nappaammik suussusersiisarneq, napparsimasup ingerlanera, piginnaanngorsaaqqiineq, ippinnarunnaarsarlugu katsorsaanerimi suliniutit aamma napparsimasumik taannalu pillugu suleqateqarneq, 2) nunani tamalaani innersuussutit tulluarsarneqarsimasut aallaavigalugit kræftimik katsorsaanerup qulakkeerneqarnera, pingartumik pilattaasartumut ataatsimut pilattaanerit amerlassusaat pillugit, aamma 3) tamanna periarfissaatillugu Kalaallit Nunaanni nakorsaattit atorlugit kræftimik katsorsaanerimik qulakkeerineq.

Kræfti pillugu pilersaarummi suliniutit agguarneqarsimaneri malillugit piffissaliussat ataasiakkaat pingasut kingorna suliniutini ataasiakkaani anguniakkanik angusaqarsimanermik nalilersuisoqarnissaa pilersaarutaasimavoq. Taamaattorli 2020-mi saqqummersinneqartumi kræfti pillugu pilersaarummik ataasiaannarluni nalilersuisoqarsimavoq. Nalilersuiffigineqarsimasut tassaapput kræfti pillugu pilersaarummi anguniakkat ilai aalajangersimasut, tassa pilersaarut tamakkerlugu nalilersuinissamut paasissutissanik pisariqartinneqartunik tunngavissanik peqanngimmat, taamatullu paasissutissani tunngavissat taamaattumik suliareqqaarneqartussaallutik.

Nalilersuinerimi sukkasuumik nappaatip suussusernissannut tunngasoq anguniakkat ilaat pingartumik sammeneqarsimavoq. Nalilersuinerup takutissimavaa qulaajaanerit akorni sivisusarsimasut, innuttaasumik ajortumik kinguneqarsinnaasut. Nappaammik suussusiinissamut piffissat sivisuneri kræftip ingerlanerata tamarmiusumik sivisussuaanut tunngasuunerusimapput. Nalilersuinerup taamaalilluni uppersarsarsimavaa sukkasuumik nappaatip suussusersinissaata qulakkeerneqarnissaa pillugu anguniakkap ilaa tamakkiisumik atulersinneqarsimanngitsoq anguneqarsimanngitsoq.

Sakialluut pillugu nuna tamakkerlugu periusissiaq 2017-2021-ip anguniagarisimavaa ukioq 2025 nallertinnagu sakialluuteqartartut affaannanngortinnissaat (tassa inuit 100.000-iuppata 72-it) aamma 2050 nallertinnagu sakialluut atuukkunnaarsimassasoq (inuit 1.000.000-iuppata annerpaamik ataaseq sakialluuteqarluni). Anguniakkat ilaat ataaseq tassaavoq 2020-mi inuit 100.000-iuppata 110-it missaat sakialluuteqalertarsimassasut (takussutissiaq 6.6).

Takussutissiaq 6.6: Nutaamik sakiilluteqalersimasut pillugit anguniagaq, tak. sakiilluut pillugit periusissiaq

TB-tut amerlassusaat inuit 100.000- tiugaangata.

Periusissiaq 2021-mi atorunnaarpoq aamma periusissiaq pillugu allakkatigit suli nalilersuisoqarsimanani. Taamaattoorli Nunatsinni Nakorsaaneqarfik suliassaqarfinni arlalinni peqqinnissakkut sulisutigit ingerlaavartumik ilisimatitsissutiniq saqqummiisarsimavoq, ilaatigit nappaatit tunillaasartut pillugit, tassunga ilanngullugu sakiilluut. Sakiilluutip ineriartorneranik ingerlaavartumik nakkutilliinikkut, kingusinnerpaamillu 2020-mi tamanna pillugu ilisimatitsissut saqqummiunneqarsimalluni. Kisitsisit peqqinnissaqarfimmiit nalunaarutiniq kiisalu Statens Serum Instituttimiiit paasissutissanik tunngaveqarput. Sakiilluutip suli atugaanerujussuanik pissutaqaataasinnaavoq sakiilluutip tunillaassuisup kingusinaartumik paasineqartarnera, katsorsartinnginnerminni napparsimasut allanik tunillaasinnaasarlutik. Kingusinaartumik suussuser-siinnermut pissutaasinnaasut tassaasinnaapput tunillaassuisut nassaarinissaasa qulakkeernissaanut suliniutinillu ataqatigiissarinissamut piffissakkaartumik killeqartumik piginnaasaqarneq. 2020-mi Kalaallit Nunaanni sakiilluteqartut nutaat 77-it paasineqarput, tassa inuit 100.000-iuppata sakiilluteqartut nutaat 137-it. 2025-mi anguniakkap angunissaanut periusissiami aalajangersarneqartumit pisut amerlane-rupput.

Sukkorneq inuunermilu pissusilersuutitigit suliniut nukittorsarnissaanni takorluugaq tassaavoq sukkortu-nut aamma nappaatinut inuunermi pissusilersuutiniq pissuteqartunik tamanut nalinginnaasumik peqqinne-rulernissaq inuunerulluni pitsaanerulernissaat aamma innuttaasumik qanittumi sukkorneq aamma inuuner-mi pissusilersuutiniq suliniutiniq ataqatigiissunut iliuuseqarnissaq. Anguniakkami pingaarnermi napparsi-masut qitiutinneqarput, ilisimatusarneq tunngavigalugu suliatigit ilisimasaqarluarluni katsorsaaneq ata-qatigiissoq, nunani tamalaani issittumillu tunngaveqartumik ilisimatusarnerit ilinniartitaanerillu, napparsi-masut nammineq peqqissuunerminnik nappaatiminnillu isumaginninnissamut piginnaasaqartut, sulisut su-liatigit tunngaviisa piginnaasasalu iluini suliatigit ilisimasaqarluarnikkut suliniutit kiisalu suliani assigiin-ngitsuni nukittuumik suleqatigiinneq ingerlataqarfinnillu assigiinngitsuni suleqatigiinneq. Sukkorneq inuu-nermilu pissusilersuutitigit suliniutit nukittorsarnissaat pillugu najoqqutassiamut ilaapput 2023-mi, 2026-mi aamma 2029-mi SDCG-ip anguniagaanut malitseqartitsinissaq, 2029-mi inaarutaasumik naliler-suinissaq pilersaarutaavoq. Nalilersuinerni tamani ingerlatani suliniuteqarfinnilu killiffiliisoqartassaaq, aamma piffissamut aggersumut ingerlatassat suliniutissallu pillugit pilersaarusiortoqarluni.

Puiguttorneq pillugu pilersaarutissamut siunnersuut 2013-ip siunertarisimavaa eqqugaasut pillugit puigut-tornerup ersersinnissaa paasiuminartuulernissaalu, kiisalu puigortunngortunut taakkulu ilaqutaannut iluaqutaasumik pitsaassutsimik ineriartortitsinissamik qulakkeerineq.

Puiguttorneq pillugu pilersaarut arfineq marlunnik suliniuteqarfeqarpoq, tassaniillutik peqqinnissaqarfik, kommunit, suliniarfiit assigiinngitsut suliniutaat, ilaquuttat suleqatigiinnerat, ilinniartitaanikkut suliniutit, pitsaassutsimik qulakkeerineq aamma puigortunngornerup iluani ineriartortitsineq kiisalu pinaveersaar-titsineq paasissutissiisarnerlu.

Puiguttorneq pillugu pilersaarummik toqqaannartumik nalilersuisoqarsimanngilaq. Taamaattorli *Puiguttorneq pillugu pilersaarummut atasumik puiguttorneq pillugu kisitsisit atorlugit ilisimasat 2013: suliniuteqarfii 2, 3, 4 aamma 7 sammillugit inerniliivoq* suliniuteqarfinni ilaatinneqartuni tamani ineriartortoqarsimasooq, kisianni suliniuteqarfiusuni anguniakkat anguinneqarsimanngitsut (Nørtoft and Jensen, 2020). Nalunaarusiaq tassaannigilaq Puiguttorneq pillugu pilersaarummik nalilersuineq, kisianni innuttaasut assigiinngitsut kommunimi puigortunngornermik nammineq misigisaat pillugu ilisimasat nutarterneqarlutik.

Nalunaarusiami *Kalaallit Nunaanni inuit utoqqaat inuunerat peqqissusiannilu* aamma puiguttorneq eqqaa-neqarpoq (Nørtoft et al., 2019) isumaqarlunilu puiguttornermi nappaatit taakkulu kingunii pillugit sulisut ilaqtallu ilisimasanik amigaateqartut. Aamma puiguttornermi ataqatigiissaarisooq amigaatigineqarpoq, ilaqtat sulisullu atassuteqarfigisinnaasaat. Puiguttorneq pillugu qitiusumik ilisimasaqarfik siunersui-sartullu puiguttornermut tunngatillugu kommunit ataasiakkaat sunik periarfissaqarnersut pillugit ilisimatitsi-sinnaasoq, paasissutissiinnaasoq, siunersuiinnaasoq minnerunngitsumillu tamakkiisumik takutitsisin-naasoq. Peqqinnissaqarfimmi nappaammik suussusiinermut tunngatillugu nalunaarusiaq isumaqarpoq inuit puiguttornermik nappaateqartut qanoq qanorlu annertutigisumik nappaataannik suussuserneqarsimaner-nik allanngorartoqarpoq. Inunni issittormiuni uppernarsarneqartumik puiguttorneq pillugu misissuisoqar-neq ajorpoq.

Nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaq qinnissamut periusissiamut siunnersuut 2017-mi siunertaasimavoq piginnaanngorsaqqiinermut tunngasuni ineriartornermut kissaatigineqartumut pingaartigut takussutissi-nissaq. Periusissiami allanneqarpoq atulersitsineq peqqinnissaqarfimmut kommuninut isumalluutini an-nertuumik pilersuiner-mik pisariaqartitsissasoq tamanna erseqqinnerusumik erseqqissarneqanngikkaluar-luni.

Periusissiamut siunnersuut sisamanik suliniuteqarfeqarpoq, tassaniillutik tamakkiisumik isiginnittumut tamanut sammisumik isiginninneq, inatsisinik nutarterineq, nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaasartut aamma innuttaasut pisariaqartitaat aallaavigalugu piginnaanngorsaanermik ingerlatsineq. Piginnaanngor-saaqqiineq pillugu periusissiaq toqqaannartumik nalilersuiffigineqarsimanngilaq. Piginnaanngorsaaqqiineq kapitali 12-mi misissorneqarpoq, tassani aamma takuneqarsinnaalluni isumalluutini amigaateqarneq pis-sutigalugu pilersaarut atulersinneqarsimanngitsooq.

Imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaa pillugu nuna tamakkerlugu periusissiaq 2013-2019-imi siu-nertaasimavoq ingerlataqarfinni assigiinngitsuni suliatigullu ingerlataqartuni assigiinngitsuni suleqatigiin-nermi pitsaannerusumik ataqatigiissaarinissaq, imminut toquttarnerit aamma iminnut toqoriar-tarnerit amerlassusaannik appartitsisinnaasut, imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaanik nukittorsaasoq, tarnikkut peqqissuuneq pillugu ilisimasanik siuarsaasoq aamma inuiaqatigiinni imminut toquttarnermik pi-naveersaartitsisoq kiisalu aarlerinartuusunik aarlerinartumillu pissuseqartunik aqqissugaasumik nalu-naarsuiner-mik qulakkeerisoq.

Periusissiami paasineqarpoq Kalaallit Nunaanni imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaa pillugu paa-sissutissat ilisimatusarnikkullu angusat amigaataasut. Imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaanik periusissiaq toqqaannartumik nalilersuiffigineqarsimanngilaq. Periusissiami ilaasut allaaserineqartut su-liassaqarfimmi nutaamik periusissialiornermi suliareqqinneqassapput. Imminut toquttoqartarnera aamma imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaa pillugu ilisimasat itisilerniarlugit kapitali 11-mut innersuus-isoqarpoq. Suliassaqarfimmi periusissiaq nutaaq naatsorsuutigineqarpoq 2023-mi akuerineqassasoq.

6.2 Immikkut ilisimasallit angalaneri (immikkut angalasoqarnerani sullissinerit)

Piffissami killeqartumi nuna tamakkerlugu peqqinnissaqarfinni misissuinerit katsorsaanerillu arlallit ukui-mut ingerlanneqartarput. Tamanna pisarpoq DIH-imiit imaluunniit Danmarkimi immikkut ilisimasallit sule-qatigiit peqqissaavimmi pineqartumi nalinginnaasumik neqeroorutigineqarneq ajortunik peqqinnissakkut neqeroorutini aalajangersimasumik ingerlataqarniarlutik peqqissaavinnut tikeraartarnerat. Taamaalior-nikkut napparsimasut Nuummik imaluunniit Danmarkimut angalasariaqarnatik.

Napparsimasut sapinngisamik amerlanerpaat najukkaminut sapinngisamik qanittumi misissorneqarniasammata katsorsarneqarniassammatalu immikkut ilisimasallit tikeraartinneqartarput. Immikkut ilisimasallit tikeraarnissaat qaammatinik pingasunik sioqqullugu immikkut ilisimasalinnut ataasiakkaanut inner-suunneqartut amerlassusaat naapertorlugit immikkut ilisimasallit angalanissaat aqqissorneqartarlunilu annertussusilerneqartarpoq.

Tikeraarnerit sioqqullugit immikkut ilisimasalinnut qarasaasiakkut nakorsiarititsissut atorlugu nakorsiarititsisoqartarnissaa anguniarneqarpoq, taamaalilluni tikeraarnissaq tunngavissaqarniassammat isumalluutillu tikeraarnermut atorneqartut atorluarneqarnissaat qulakkeerniarneqassallutik. Nunaqarfinni nakorsiarititsiniarluni tikeraarnerit aamma peqqissaaviit mikinerusut angalasinnaanerit attaveqaatillu tulluarneri naapertorlugit ingerlanneqartarput.

Telemedicinimik atuinerup aamma kinguneraa nakorsiarnermi ilaqtut aamma peqataanissamut periarfissaqarnerat.

Isitigut nappaatit, amikkut nappaatit, nakorsaait, tarnikkut nappaatit, sianiutitigut nappaatit, meeqqat nakorsaaitigut, siutikkut-qingakkut-qungasikkullu nappaatit, arnat nappaataannik, aqajaqqukut-inaluk-kakkut pilattaanerup, plastimik pilattaanerup, illoqiaasunik katsorsaanerup aamma meeqqani illoqiaasunik katsorsaanerup peqqissaavinni anginerusuni aamma nunap immikkoortuini napparsimmavinni ukiumut ataasiarluni-marloriarluni immikkut ilisimasallit nakorsat misissuinerisigut. Tamatuma saniatigut illoqarfiit tusilartut nakorsaannit, isaruaarnianik, mattusersuisunit kamippaliortunillu tikinneqartarput. DIH-imi pilattaanikkut immikkut ilisimasallit, tassunga ilanngullugu isit nakorsaat, nunap immikkoortuini napparsimmavinni aamma peqqissaavinni anginerusuni ukiumut ataasiarlutik-marloriarlutik pilattaasarput.

Piffissami 2019-2021-mi immikkut ilisimasallit angalasarneri tabeli 6.15-mit aamma takuneqarsinnaapput. Kisitsisit takutippaat DIH-imi unitsinneqarani katsorsaanerit amerlassusaat kiisalu nunap immikkoortuini unitsinneqarani katsorsaanerit amerlassusaat.

Tabeli 6.15: Unitsitaanani immikkut ilisimasallit atassuteqarneri - 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Tutsarluttunik misissuisartut (immikkut ilisimasallit)	6	131	180	306	359
DIH	3	37	129	96	134
Nunap immikkoortua	3	94	51	210	225
Iloqiaasunik pilattaaneq (immikkut ilisimasallit)	5.597	6.910	6.952	6.123	5.919
DIH	5.299	6.610	6.428	5.486	5.308
Nunap immikkoortua	298	300	524	637	611
Arnat nappaataat (immikkut ilisimasallit)	5.116	4.988	4.454	4.065	4.458
DIH	4.959	4.656	4.250	3.717	4.190
Nunap immikkoortua	157	332	204	348	268
Isip nakorsaa immikkut ilisimasalik	3.147	2.952	2.958	2.655	2.681
DIH	1.548	1.570	2.213	2.085	1.914
Nunap immikkoortua	1.599	1.382	745	570	767
Siutininik-Qinganik-Qungasinik (immikkut ilisimasalik)	3.202	3.436	3.728	3.249	3.117
DIH	2.871	2.863	2.990	2.468	2.525
Nunap immikkoortua	331	572	735	781	592

Nalunaarsugaq: Nakorsaannikkut pilattaanikkullu immikkut ilisimasallit eqqarsaatigalugit immikkut ilisimasallit tikeraarnissaasa pilersaarusiortnerinut unitsitaanani atassuteqarnerit atorneqartarput, taamaattumik tabellimi qulaaniittumi nunami sumi atassuteqarnerup isumagisimanera immikkoortinneqarpoq naak atassuteqarneq immikkoortumit akissussaasumit DIH-imiittumit isumagineqarluortoq.

6.3 Nakorsaaitit²⁵

Nakorsaatinut tunngasut inatsisinit assigiinngitsunit arlalinnit malittarisassaqaartinneqarput. Nakorsaaitit ilaatigut *peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaat 6. november 1997-imeersumit, peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaannik allannguineq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 16, 16. november 2005-imeersumit aamma peqqinnissaqarfimmi sullissinerit atuisullu akiliuteqartarnerat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 5, 15. februar 2006-imeersumit, kiisalu Inatsisartut peqqussutaannit nr. 1, 12. maj 2005-imeersumit malittarisassaqaartinneqarput.*

Nakorsaaitit akuerisaasut aamma peqqinnissaqarfimmi Nunatta Nakorsaataasivia aqqutigalugu eqqunneqaqqusaapput. Nakorsaait akuerisaasutut isigineqassaaq Naalakkersuisut Nakorsaaitit pillugit ataatsimiititaliap inassuteqarnera naapertorlugu nalunaarusiornikkut nakorsaaitit allattorsimaffiit ukununga nakorsaammik ikkussisimappata: 1) nakorsaaitit atoqquneqartut nalunaarutigineqartussaasullu (allattorsimaffik A), 2) Nakorsaaitit atoqquneqartut (allattorsimaffik B) imaluunniit 3) Nakorsaaitit nioqqutigineqartut (allattorsimaffik H).

Nunami tunngaviusumik qinigassat Nakorsaaitit pillugit ataatsimiititaliamit aalajangersarneqartarput ukiukkaarumillu tamanut saqqummiunneqartarlutik. Nakorsaaitit toqqarneqartut piumasaqaait ataani allassimasut oqimaatigiisumik pingaartinnerisigut toqqarneqarsimapput:

- Pitsaassuseq sunniutaalu
- Sapinngisamik ikinnerpaamik taarserneqartarneri
- Aningaasaqarneq
- Atit ilisarnartut atoruminartullu
- Sivisuumik atasinnaasut

Taamaaqataanik assinganillu ukiumiit ukiumut taarsiisarnerit amerlassusaat killeqartinniarneqassapput, taamaalilluni sapinngisamik ukiumoortumik nakorsaaititigut suliariumannittussarsiuussinerit eqqarsaatigineqarlutik. Tamatumunnga tunuliaqutaasoq tassaavoq ataatsimoorussamik elektroniskimik napparsisunut allattuiffimmi allannguisarnerit killeqartinnissaat kiisalu napparsimasut isumannaatsuunissaat eqqortitsinissarlugu eqqarsaatigalugit.

Nakorsaaitit pillugit ataatsimiititaliaq ukiumut minnerpaamik sisamariarluni ataatsimiittarpoq, tak. Nakorsaaitit pillugit ataatsimiititaliaq pillugu nalunaarut 2005-imeersoq. Ataatsimiititaliaq arfineq marlunnik aqqanilinnik ilaasortaqqarpoq, Naalakkersuisunit toqqarneqartut aamma peqqinnissaqarfiup iluani atorfeqartuussallutik. Siulittaasoq nakorsaanerussaqq. Ilaasortanik toqqaanermi anguniarneqarpoq ilaasortat katillugit nakorsatigut, peqqissaasut suliaannik nakorsaaitit pillugit ilisimatusarnermik, peqqinnissaqarfimmi allaffissornikkut aningaasaqarnikkullu pissutsinik ilisimasaqassapput.

Ataatsimoorussamik elektroniskimik napparsimasunik allattuiffiup, Cosmicip eqqunneqarnerata kingunerisaanik immikkoortut tamarmik tunngaviusumik qinigassatut innersuussanik malinnaapput. Nunatta Nakorsaataasiviata Cosmicimi tunngaviusumik qinigassat pissarsiarineqarsinnaasut aserfallatsaaliorlugillu nutartertarpai. Taamaalilluni nakorsaaitit taakku kisimik atoqquneqarput. Nakorsaaitinik allanik atoqqusinnissamut sulinikkut pingaaruteqarlunnartunik tunngavilersuuteqarnissamik pisariaqartitsivoq. Saneqqunissaanut sulinikkut pingaaruteqartumik tunngavilersorluakkamillu kissaateqarneq nakorsaanerumut aqutsisumut imaluunniit nunap immikkoortuni nakorsamut aqutsisumut saqqummiunneqassaaq.

Nakorsaaitit tunngaviusut tassaapput peqqinnissakkut sullissineri atorneqartut (nalinginnaasumik nakorsatut sulinerumut naapertuuttoq).

Tunngaviusumik qinigassat 2022/23-mi qinigassat 633-iupput. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni peqqissaavinnilu tunngaviusumik qinigassat nakorsaaitit immikkut saniatigut ilaneqarsimasut.

²⁵ Immikkoortoq Kalaallit Nunaanni nakorsaaitit pillugit Peqqinnissamut aqutsisunniit ilisimatitsisummut 24. oktober 2022-imeersunut atassuteqarpoq

Nuummi Nunatta Nakorsaataasiviani qinigassat 1350-iupput, tassa immikkut ilisimasalinnut atorneqarsinnaasut immikkut nakorsaait amerlanerummata, assersuutigalugu HIV, kræfti, sakiilluut, tarnikkut nap-paatit, isit aamma ambulatoriani, pilattaasarfinni il.il. ulluinnarni immikkut ilisimasallit ingerlatsinerat. Nunami innuttaasut 350-it missaaniittut immikkut nakorsaateqartinneqarput, immikkut ilisimasalimmit akuersisoqarneratigut aatsaat pissarsiassaasut.

Peqqinnissaqarfiup nakorsaait atoqquneqartut akeqanngitsumik tunniuttarpai. Unitsitaanat napparsimasut taamaattoq aallaaviatigut nakorsaatinik nioqqutigineqartartunik nammineq pisissapput. Qaammatinut pingasunut atugassanik nakorsaatinik annertunerpaamik tunniussisoqarsinnaavoq. Nakorsaait nioq-qutigineqartut nakorsamit peqquneqarsimappata peqqinnissaqarfiup sullissiviinit taamaallaat akeqanngitsumik tunniunneqarsinnaapput. Nakorsaait nioqqutigineqartut peqqinnissaqarfimmiit tuniniarneqar-neq ajorput.

6.3.1 Nakorsaait aaqqissugaaneri aningaasalersornerilu

Nunatta Nakorsaataasivia Nuummi innuttaasunut pingaarnertut nakorsaataavittut aamma Dronning Ingridip Napparsimmavissuanut napparsimmavimmi nakorsaataasivittut atorpoq. Nunatta Nakorsaataasivia peqqinnissaqarfimmi immikkoortuuvoq namminersortoq, Nunattalu Nakorsaataasivia Peqqissutsimut aqutsisunut toqqaannartumik akisussaalluni. Nunatta Nakorsaataasivia peqqinnissaqarfimmi kisiartaallu nakorsaasiortunik atorfinitsitsisimalluni. Taamaattumik nakorsaataasivik aamma nunap immikkoortuini peqqissaavinnit suliatigut atassuteqarfiusarpoq. Nunatta Nakorsaataasivia Nunatta Nakorsaataasivilerisuanit aqunneqarpoq suliatigut siunnersuummut aamma kalaallit nunaanni nakorsaait pillugit inatsisunik eqqortitsinissap qulakkeernissaanut naleqqiullugu nuna tamakkerlugu suliaqartuulluni.

Kalaallit Nunaat 1992-imili Region Hovedstadens Apotek-imik pisinniarnermik isumaqatigiissuteqarsima-voq, taanna napparsimmavinnut nakorsaatinik pisiortornermut nunap immikkoortuisa ingerlatseqatigiif-fiannik Amgro's-imik suleqateqarpoq. Isumaqatigiissutit kingunerisaani Region Hovedstadens Apotek nap-parsimmavimmut suliaqartunullu nakorsaatinik Kalaallit Nunaannut pilersuisuuvoq. Danmarkitut Norgetul-lu nunanik assersuunneqarsinnaasuni Amgro's norgemilu taamaaqataa aqqutigalugu nakorsaatinik aalaja-ngersimasunut napparsimmaviit kisimik pisisarput. Kalaallit Nunaat tassa pisiniartarnermik iluaquteqar-poq, tassa nunami nakorsaait tamarmik innuttaasunut akeqanngimmata. Peqqinnissakkut sullissinermi innuttaasunut nakorsaatinut peqqinnissaqarfik akiliisitsisaraluarpat Amgro's aqqutigalugu pisiniarnissa-mut periarfissaq atuutissanngikkaluarpoq.

Nakorsaatinik pisisarnerit tamarmiusut ukiuni kingullerni 65 mio. kr.-it missaaniupput, tassa innuttaasumut ataatsimut 1200 kr.-it missaannik nakorsaatinut aningaasartuutit. Aammattaaq 3 mio. kr.-it missaannut akiuussutissanik pisisoqartarpoq. Nakorsaatinut aningaasartuutit peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit tamarmiusut 3-4%-eraat, tamanna Danmarkimi qaffasissutsimiit (17%) malunnartumik appasiinnarani, kisianni aamma nunanut assersuunneqartartunut allanut tamanit malunnartumik appasinnerulluni.

2008-mi Kalaallit Nunaanni innuttaasumut ataatsimut nakorsaatinut aningaasartuutit 907 kr.-iusimapput, aningaasat taamaaqatai Danmarkimi innuttaasumut ataatsimut 3637 kr.-iusimallutik. Ukioq 2008 ajora-luurtumik ukiuni kingullersaavoq taamatut assersuussinissamut periarfissaasimasoq.

Annikinnerusumik atuinnermut ilaatigut pissutaavoq napparsimmavinnilu nakorsaataasiviit peqatigalugit pisinissamut periarfissamiippoq, ilaatigullu Nunatta Nakorsaataasiviani qinigassanik suleriaatsinillu suka-ngasuumik aqutsisoqarnera. Nunatta Nakorsaataasiviata ukiup affakkaartumik nakorsaasiortut ilaginagit peqqissaavinnut tikeraarnermi ukiup affaanut aggersumut pigisat misissorneqarlutillu inniminniisoqartar-poq. Nakorsaait ilisivimmiittut atorunnaarneqarsimappata, imaluunniit suleriaatsit allannorsimappata, taava nakorsaait immikkoortunut allanut agguateqqinneqartarput, taamaallutik atuukkunnaarnissaata tungaasunut atorneqarsinnaallutik.

6.3.2 Nakorsaatinik aqutsineq

Nakorsaatinik malittarisassaqtitsineq Nakorsaatin pillugit ataatsimiititaliamit isumagineqarpoq. Tassunga ilanngutissaaq Innersuussisartutut ataatsimiititaliaq toqqaannangitsumik malittarisassaliortutut inissisimammat, tassa nappaatit suut katsorsartinneqartussatut neqeroorutigineqarnissaannik aalajangiisarmata (Højgaard et al., 2017). Nakorsaatin pillugit ataatsimiititaliap nakorsaatin tamaasa kiisalu nakorsaatin allanngortinneri akuerisarpai. Nakorsaatin pillugit ataatsimiititaliaq ukioq tamaasa *Kaammattuinnermik atuakkamik* saqqummiussisarpai, peqqinnissaqarfimmi nakorsaatin suut tunngavigineqassaneriniq allaaserinnittoq. Piareersarnerani sulineq Nunatta Nakorsaataasiviata isumagisarpaa, kisianni nakorsaatin pillugit ataatsimiititaliap Kaammattuinnermik atuagaq akuerisarlugulu saqqummersittarlugu. Suliarinerani Nunatta Nakorsaataasivia Danmarkimi Sundhedsstyrelsimi Institut for Rationel Farmakoterapimii inasuteqaatit tunngavigisarlugit. Kaammattuinnermik atuakkamik nakorsaatin aallaaviatigut malinnittussaapput, allamik toqqaanissamut peqqinnissakkut sulineri annertuumik tunngavilersuuteqanngippat. Kaammattuinnermik atuagaq taamaalilluni nakorsanut pituttuinngilaq, kisianni najoqqutassiaalluni. Kaammattuinnermik atuakkami ilaannangitsumik nakorsat ataasiakkaat nakorsaatinik atoqqusippata pineqartup pisortani qaninnermik akuerseqqullugu qinnuigissavaa.

6.3.3 Nakorsaatinik atuineq

Nakorsaatin amerlassusaanni naatsorsueriaaseq nunani tamalaani akuerineqarsimasooq taaguuteqarpoq DDD - ulluinnani annertussusissatut nassuiarneqartoq. DDD tassaavoq kisitsisit tunngavigalugit uuttuut, nakorsaatinik assigiinngitsunik atuinnermi assersuussisinnavaoq. Taanna nakorsaatin akuusunut ataasiakkaat aalajangersaavoq pinngitsooranilu ulluinnarni annertussusiliinani. Taakku nunarsuarmi peqqinnissakkut suliniaqatigiiffimmit WHO-mit suliarineqartarpoq.

Tabeli 6.16-mi aamma 6.17-mi sukkortunut aamma uumassusilinnit nakorsaatinik atuineq takutinneqarpoq, ilaatigut gigtip katsorsarneranut. Nunani Avannarlernik assersuussisoqarpoq. Takuneqarsinnaavoq Kalaallit Nunaanni atuineq Danmarkimi malunnartumik annikinneruinnarani, kisianni nunanit assersuunneqartartut akornanni appasinneruvoq. Islandi Nunani Avannarlerni tassaavoq nakorsaatinik taakkuninnga atuinnermi appasinnerpaap tullia. Nakorsaatin amerlanersaanni allani taamaattoqarnera takuneqarsinnaavoq.

Tabeli 6.16: Sukkornermut nakorsaatinik atuineq, DDD

DDD	Danmark	Savalimmiut	Kalaallit Nunaat	Finland	Åland	Island	Norge	Sverige
A10/sukkornermut katsorsartinneq								
2016	55.5	62.7	21.5	92.3	57.0	48.2	53.0	60.4
2017	56.5	62.1	21.7	91.7	58.9	49.5	55.4	62.4
2018	57.9	64.2	23.9	95.8	60.7	50.0	56.2	64.9
2019	58.8	64.7	20,3	99.9	..	50.4	58.2	67.8
2020	62.0	66.5	26,2	101.8	..	52.8	59.6	70.1

Peqqinnissamut aqutsisuniit ilisimatitsissummi allassimavoq DDD-mi annikinnerusumik atuinnermi pissutaasut ilaat tassaagunartoq poortanngorlugit agguaanissamut periarfissaqarneq, taamaalilluni nakorsamit atoqquneqartut iisartakkut assigisaaluunniit kisimik innutaasut pissarsisarlutik. Nunani allani poortanik ilivitsunut tunniussisoqarnissaa inatsisitigut piumasaqaataavoq. Katsorsaanerit tamaasa assigiissarneqarnissaat ajornarmat piumasaqaatit taaneqartut kingunerissavaat toqqorsivinni poortat angissutsit assigiinngitsut amerlanerussasut, katsorsartinnermullu aalajangersimasumut pisariaqartinneqartunit annertunerusuni innuttaasoq taamaalilluni iisartakkanik amerlanerusunik tunineqarluni. Kingunera tassaavoq innuttaasuni maangaannartitsineq, immikkut toqqorsivimmi inissamik pisariaqartitsineq immaqalu nakorsaataasivinni suli annertunerusumik maangaannartitsineq, tassa qinigassanik amerlassutsikkut annertunerusunik toqqorsivimmi aqutsinissaq sapernarnerussammat. Ilasutitut nassuiaataasinnaavoq Kalaallit Nunaanni nappaatinik suussuseriaaseq nunanit allanit allaanerummat.

Tabel 6.17: Uumassusilinniit nakorsaatinik atuineq, DDD

DDD	Danmark	Savalimmiut	Kalaallit Nunaat	Finland	Åland	Island	Norge	Sverige
L04AB/uumassusilinniit nakorsaatinik, ilaatigut gigtimik katsorsaaneq								
2016	3.1	4.7	2.8	2.7	4.3	4.8	4.6	3.0
2017	3.3	5.2	2.7	2.8	3.8	5.5	5.0	3.3
2018	3.5	5.1	3.1	3.4	4.3	6.5	5.4	3.5
2019	4.0	5.0	3.0	3.9	..	6.9	6.0	3.9
2020	4.2	5.7	2.9	4.2	..	7.3	6.6	4.2

6.4 Utaqqisut allattorsimaffiat

Maannakkut utaqqisut allattorsimaffiinut aamma napparsimmavimmi katsorsartinnissamut utaqqisut allattorsimaffiinut tunngasuni paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut amigaataapput. Taamaattumik utaqqisut allattorsimaffianni kisitsisit nuanniittut annertupput, utaqqisullu amerlassusii piffissallu utaqqiffiusup sivilissusaa taamaallaat eqqoriarneqaannarsinnaalluni. Peqqinnissaqarfik suliaasaqarfinni arlalissuarni utaqqisut allattorsimaffiinit paasissutissanik tiguisinnaavoq, taaguutillu nassuiaatai nalornissutigineqarlutik aamma paasissutissatigut arlalinnik ilungersunartoqarluni. Maannakkut elektroniskimik napparsimasunut allattuiffimmut Cosmicimut atasunik ilungersunartut atassuteqarput, suliaasaqarfinni arlalissuarni atulersitsinerup nalaani sukumiisumik utaqqisut allattorsimaffianni paasissutissanik sukumiisumik pilersuinnissamut aqqinneqarsimanngitsoq. Maannakkut utaqqisut allattorsimaffii tamakkiisumik uppersarneqarsimanngillat taamaattumillu inuit assersuutigalugu misissorneqareersimasut ilaasinnaallutik, allattuiffimmi ataatsimi arlaleriarlutik allanneqarsimasinnaallutik imaluunniit nunamiit nuusimallutik. Kisitsisit eqqoqqissaartut qulakkeerniarlugit taamaallunilu napparsimasut piffissami utaqqineqarar pitsaannerusumik missiliorniarlugi utaqqisut allattorsimaffiinit tamanik assat atorlugit sukumiisumik misissuinnissaq pisariaqarpoq. Aammattaaq napparsimasoq immikkut ilisimasallip tikeraarnerani misissugassatut innersuunneqarsimanersoq paasineqartariaqarlunilu sapaatillu akunneri pingasut qaangiuppata immikkut ilisimasallit tikeraarnerani utaqqisut allattorsimaffianni "utaqqisuunersoq".

Qulaani allassimasunut tunngasumik qulaajaalluni sulineq 2022-ip naanerani aallartinneqarsimavoq.

Seeqqukkut siffissakkullu pilattaanermut tunngasuni Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiit uppersaaneqarar takutippaa ulloq 1. september 2022-mi illoqianik Pilattaasarfimmi napparsimasoqartoq siffiamikkut seeqqumikkullu ikkussiffigitinnissamik utaqqisunik. Dronning Ingridip Napparsimmavissuani seeqqukkut pilattarneqarnissamut napparsimasut 410 utaqqippat napparsimasullu 45-it siffissamikkut pilattarneqarnissamik utaqqillutik. Nunap sinnerani napparsimasut arfinillit seeqqumikkut pilattarneqarnissamut utaqqippat siffissakkullu pilattarnissamut utaqqisoqarani. Napparsimasut utaqqisut qanoq sivilutigiisumik utaqqisimanersut ilisimaneqanngilaq. Sulisoqarnikkut pissutsini ilungersunartorsiorneq pissutigalugu DIH-imi 2021-mi taamatut pilattaasoqarsimanngilaq.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik utaqqisuni allattorsimaffimmiittut ikilisinnissaannut siunnersuusiorsimavoq, qulaanili allassimasut erseqqissaanerit tunuliaqutaallutik pingaaruteqartut. Utaqqisut allattorsimaffiata qanoq appartinnissaannut assigiinngitsorpassuarnik neqerooruteqarpoq.

Utaqqisut allattorsimaffiisa appartinnissaannut aqqutit ilaat tassaavoq Danmarkimi, Islandimi imaluunniit nunami allami napparsimmavimmi pilersaarusiukkamik aqqissugaasumik napparsimasut ingerlanneqartarlernerat. Periarfissaq ataaseq tassaavoq ingerlanissap tamarmiusup ilanngullugu eqqarsaatigineqarnera, taamaallunilu napparsimasoq pisariaqartumik sungiusaqqereerneq naammassippat aatsaat Kalaallit Nunaannut uterluni. Periarfissaq alla tassaavoq napparsimasup nunami allami suliaritereernerup kingorna Nuummi imaluunniit illoqarfimmi allami anginerusumi sungiusarteqqinnera. Taamaattorli suliaasap taassuma kommunimi najugarisami kivitinnissaannut sungiusaqqinnissap sulisutigullu isumalluutit qulakkeerlugit ataqtigiiissarnissaat pisariaqassalluni.

Periarfissaq alla tassaavoq piffissani pineqartuni sapaatip akunnikkaartumik pilattaasarnerit amerlassusai qaffatsinniarlugit piffissami sivisunerusumi sapaatit akunnikkaartumik pilattaajartorlutik Nuummot tikittartut nunat allamiunik immikkut ilisimasalinnik angalasartunik pilersitsineq. Tamanna immikkuullarsumik tunngavimmik pisariaqartitsissaaq - ilanngullugu siniffinni inissat amerlanerusut, sulisut amerlanerusut ataqatigiissaarinissamullu isumallutit amerlanerusut ilaalu ilanngullugit. Piffissami aalajangersimasi peqqinnissaqarfimmi inuttalersorneqartumik napparsimasut ilaannut hoteli atorineqarsinnaavoq.

Sapaatip akunnikkaartumik qaavatigut pilattaanernik isumaginnittussanik ataatsimik amerlanernilluunniit pilattaasartunik immikkut ilisimasalinnik nakorsanik atorfinitsitsineq. Taamaattuinnarluunniit atorlugu naatsorsuutigineqarpoq utaqqisut allattorsimaffiat malunnaatilimmik appartinneqassappat ukiunik arlalinnik sivisussuseqassasoq. Pilattaasartunik immikkut ilisimasalinnik nakorsanik sulisussarsineq aamma annertuumik ilungersunartuuvoq.

Utaqqisulli allattorsimaffiannik appartitsinissamut siunnersuutip aalajangersimasup erseqqinnerusumik allaaserinerani arajutsinaveersaassallugu pingaarpoq tamanna piffissami sivisuumik piareersarnissaanik sukumiisumillu misissorluarneqarnissaanik pisariaqartitsimmat. Aamma utaqqisut allattorsimaffiata assersuutigalugu sivisunerpaamik qaammammut ataatsimut appartinnissaanut naleqqiullugu aningaasaqarnikkut naliliisoqarnissaa pisariaqarpoq. Tamatuma saniatigut sulisunik pisariaqartinneqartunik sulisussarsinissaq pilattaanermilu siniffitsigut piginnaasanik pissarsinissaq ilungersunartuussaaq annertoq. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup maluginiarpaa siunnersuutit suli naammattumik suliarineqarsimanngitsut imaluunniit peqqinnissaqarfimmi immikkoortortani akuusussani tamani oqallisigineqarsimanatik.

6.5 Immikkoortut arajutsinaveersaagassat ilungersunartullu pingaaruteqartut

- Nunani avannarlerni nunanik allanik assersuussinermi Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut sullissinerit nakorsaattillu ikinnerusut atorineqartarput. Tunngavigisani pigineqartuni annikippallaamik atuineq pineqarnerisooq aalajangiiffigineqarsinnaanngilaq.
- Ernineriut tunngasuni ilungersunartorpassuaqarpoq. Sumiiffiit ernisarfiusut amerlassusaat aarlerinarsipput.
- Peqqinnissaqarfimmi aqutsisutigit paasisutissanut naleqquttunut pissarsiaqarnissaq pisariaqaleriartuinnarpoq tassungalugu ilanngullugu utaqqisut allattorsimaffinnik naatsorsuineriut atatillugu ajornartorsiutit aamma suliarinninnissamut pivusorsioritunik politikkikkullu qulakkeerinnissamut periarfissat.
 - Aqutsisunut paasisutissanik pissarsiffiusinnaasunik Cosmici kiisalu aningaasaqarneriut sulisoqarnerimullu atortutigit aqqissuussinernut 'inerisaaqqinnernik' suliaqartoqartariaqarpoq, assersuutigalugu Islandimi atugaasoq Qlik, takuuk kapitali 18.
- Tassanngaannartumik katsorsaanerimut atatillugu sulisutigit isumalluutini pitsaanerusumik atuinnissamut periarfissat pillugit isumalitit. Innuttaasut ineriartorneriniut atatillugu piginnaasat - nunap immikkoortuisa assigiinngitsuuneri. Angalasartoqatigiit aamma telemedicin
- Periusissiatigit iliuuseqarnissamut pilersaarutitigit misilittakkani tikkuarneqarpoq taakkunanga arlallit pivusunnigortinneqarsimanngitsut qaqutigoortumillu taakku naliliiffigineqartarlutik. Ilisimatuussutsikkut nalilersuisoqartariaqarpoq - allaffissornikkut malitseqartitsinerit pisuni arlalinni naammassinnaasarpur. Periusissiatigit pilersaarutit arlallit nutarterneqarnissai il.il. siunertaralugu misissoqqinneqartariaqarput.

6.6 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmit siunnersuutit:

1. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni peqqissaavinnilu siniffinnik atuinermik misissueqqissaartoqassaaq.
2. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni siniffiit amerlassusiisugut tulluarnissaasoqarluni, imaluunniit siniffiit kommunit suleqatigalugit atorneqarsinnaanersut misissorlugu, imaluunniit init assersuutigalugu nuna tamakkerlugu kigutileriffimmik illusimatitsinermut atorneqarsinnaanersut
3. Pilattaanermut nakorsaanikkullu katsorsartinnissanut utaqquisut allattorsimaffiini ingerlaavartumik, pifissami atuuttumik pissarsiarineqarsinnaasunillu suliaqarneq
4. Sumiiffinni ernisarfiit amerlassusiisa pingasunut ikilisinneri - siunissamilu marlunnut
5. Nakorsatigut avataaniit ikiuisoqarluni nakorsatigut immikkut ilisimasaqarfiusunut aaqqissugaasumik periusissiamik suliaqarnerup aallartinneqarnera, taamaalilluni Kalaallit Nunaanni ineriartornermut sammiviliisoqarluni anguniagaliisoqarlunilu kiisalu Danmarkimi napparsimmavimmi ingerlaavartumik suleqateqarnermik pilersitsilluni
6. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimmavissuani suleriaatsinik il.il. misissueqqissaarnerup aallartinneqarnera pissarsiarisinnaaneri pitsaassutsillu pitsaanerulernissaa siunertaralugu
7. Nuummi allanilu tulluartsuutinnasuni nakorsatigut pigaartoqartarnissamut periarfissamik misissueqqissaarnerup aallartinneqarnera, nalinginnaasumik ammasarfiusup avataani nakorsamik sullinneqarnerup pitsaassusia pitsaanerulersinniarlugu
8. Nunap immikkoortuini suliaassanik naammassinermut naleqqiullugu sulisutigut (aningaasaqarnikkullu) isumalluutininik atuinermik misissueqqissaarineq

Kapitali 7. Nukittuffiit, sanngiiffiit, periarfissat siooranartullu

7.1 Tunuliaqutaasoq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiisummiik piareersaanerup ilaatut misissueqqissaarnermik SWOT-imik taaneqartartumik suliaqarpoq. SWOT ukunanga naalisagaavoq: Strengths, Weaknesses, Opportunities aamma Threats, tassa nukittuffinnik, sanngiiffinnik, periarfissanik siooranartunillu misissueqqissaarnermik pineqarpoq.

Misissueqqissaarnermik SWOT periusiuvoq pisariitsoq sunniuteqarluartorlu peqataasut, misissueqqissaarnermik SWOT-imik piareersaanerup akuutinneqartut, tungaanniit isigalugu peqqinnissaqarfiup qanoq ingerlanerani takunninnissamut iluaqutaasoq.

Misissueqqissaarnermik SWOT-imik peqqinnissaqarfiup iluani avataanilu pissutsit ukkatarineqarput. Strengths aamma Weaknesses (nukittuffiit sanngiiffiillu) tassaapput peqqinnissaqarfiup iluani pissutsit kiisalu Opportunities aamma Threats (periarfissat siooranartullu/akornutaasullu) tassaallutik pissutsit avataaniittut. Taama immikkoortitsineq pingaaruteqarpoq, aamma akulerutsinneqassanngillat.

Nukittuffik tassaasinnaavoq peqqissutsikkut sullissinerit atuisunut akeqannginnerat sanngiiffillu tassaasinnaalluni sivikitsumik atorfeqartinneqartut amerlavallaarnerat. Periarfissaq tassaasinnaavoq sulisinnaattitaanerup akuersissutit pillugit inatsisip allanngortinnera inuiaqatigiinniluunniit ilinniagaqassutisip qaf-fakkiartornera siooranartorlu tassaasinnaalluni nunap aningaasaqarnerata apparartornera.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq 2022-mi aggustimi inuit 40-t missaat soqutigisaqatigiit Peqqinnissaqarfimmut attuumassuteqartut workshopertippai, taakkununga ilaapput peqqinnissaqarfimmi kommuninilu peqqissutsikkut sullissisut, ilinniarfeqarfiit, napparsimasut kattuffiisa sinnisui allallu. Workshopi Nuummi ornigullutik najuuttut qarasaasiakkullu peqataasut ilagalugit ingerlanneqarpoq.

Peqataasut taamaallutik assigiimmik naleqartunik peqqinnissaqarfik pillugu assigiinngitsumik isummer-sorlutillu nalilersuipput. Atuisut amerlanertigut peqqissutsikkut sullissisunit peqqinnissaqarfik allaanerumik isiginnittaaseqarfigisarpaat – aamma peqqissutsikkut sullissisut akornnganni ilinniakkatut tunulia-quttat, misilittakkat sumilu suliffeqarnerup apeqquaatillugit assigiinngissuteqassaaq.

Peqataasut allaffissanik qalipaatilinnik 'post-it'-inik tunineqarput, taakkunungalu oqaatsit pingaarnerit ataasiakkaat plakatiimut angisuumut nipputitinneqartut allanneqarput. Allagartaaqqat qulequtakkaartin-neqarput peqataasunullu allanut saqqummiunneqarlutik. Sanngiiffiit nukittuffiillu aallartissutigineqarput. Nalunaquttap-akunneri marluk sinnilaarlutik workshopertitsisoqarpoq. SWOT-ip immikkoortuinut tun-ngatillugu aqqiissutissatut periarfissat samminissaannut piffissaqanngilaq.

Misissueqqissaarnermik taamaalluni peqataasut ilisimasaat naliliinerallu tunngavigalugit paasissutissat naleqquttut pilertortumik qaqilerneqarput. Misissueqqissaarnermik SWOT taamaalluni isumaliutissiisummi allattariarsorluni misissueqqissaarnerup annerusumut tapertaavoq. Tassannga nalilersuinerit isumaliu-tissiisummi kapitalimi matumani allaatiginninnermut toqqaannartumik ilanngutitinneqarput, taamatut-taaq kapitalinik allanik allaatiginninnermut atatillugu isummanut qaammarsaaqataasunut atugassatut ilanngutitinneqarput.

Isumaliutissiisummi kapitalinut allanut sanilliullugu kapitalimi matumani oqaaseqatigiit atorineqartut al-laanerupput. Allaffissani qalipaatilinni post-it-ini oqaaseqatigiit naatsut atorineqartut pingaarnertut aal-laavigineqarput. Oqaaseqatigiit atorineqartut annikitsuararsuarmik allanngortinneqalaaginnarput. Taa-maattumik oqaaseqaatit telegramnermut assingulaarsinnaapput, taamatuttaaq qulequtakkaartitsisoqa-raluartoq nooqattaarsinnaasarpup. Oqaaseqaatit ilaat atuartut ilaasa isumaqatiginavianngilaat eqqunngit-suunerarlugilluunniit. Oqaaseqaatit taamaattut allanngortinnissaat/peernissaat SWOT atorlugu misis-

sueqqissaarnerup siunertaanut akerliussaaq. Kingullertut eqqaaneqassaaq ajornartorsiutit eqqaaneqartut ilaat isumaliutissiisummi kapitalini arlalinni sammineqaraluartut kapitalimi isummat Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmit aallaaveqanngimmata.

7.2 Inerniliinerit pingaarnertit

Workshoptitsineri nukittuffiit, sanngiiffiit, periarfissat siooranartullu pillugit peqataasut nalilersuinerisa pingaarnertut naatsumik inernilernerqarnerat ataani allaqqinneqarput, taamaaliortoqarporlu peqataasut tamarluinnarmik assigiimmik soorunami paasinnittaaseqarsinnaanngimmata. Sapinngisamik qulequtakkaarlugillu ataasiakkaanik oqaaseqaatilersorniarnaqarput.

Nukittuffiit

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik amerlasuunik nukittuffeqarpoq, taakkualu pingaarnersaat ataani tulleriinnilersorlugit pingaarnersiornagit allattorneqarput.

Aaqqissugaaneq isumalluutinillu atorluaaneq

Aaqqissuussaanneri inuiaqatigiinnilu Peqqinnissaqarfiup suliassai pingaaruteqartut annertuumik eqqumaffigineqarpoq, tamatumalu malitsigisaanik suliassanik naammassinnittarneq annertuumik maluginiarneqartarpoq.

Atuisut akiliisinneqarneq ajorput peqqissutsikkullu sullissineq ataatsimut isigalugu pitsaasorujussuulluni, isumalluutit immikkoortinneqartut pissarsiffigilluarneqartarput oqaluttuarisaanerullu ingerlanerani innuttaasut nappaataat annertuut pitsaasumik iliuuseqarfigineqartarlutik.

Peqqinnissaqarfiup siammasissumik inissisimanera nukittulaartorujussuuvoq, aamma pissutsini sapernartuni pilersaaruserluarnikkut aqutsilluarnikkullu kiisalu suleqatigiilluarnikkut peqqissaaviit qitiusumik napparsimmavinnut atassuserluartarlugillu nuna tamakkerlugu immikkut ilisimasallit atorluartarlugillu Danmarkimi peqqinnissaqarfik suleqatigiilluartaapaa.

Naleqqussarsinnaaneq annertuvoq, tamatumani sulisut aaqqissuussaanerlu suleqateqarluarnermikkut tamani suliassanik isumaginnilluartaarput, aamma namminersorlutik ingerlatsisunut susassaqaqfimmullu atatillugu ataatsimut isigalugu ikaarsaarnermi ajornartorsiuteqartoqarneq ajorpoq.

Peqqinnissamik susassaqaqarfik politikkerinit aningaasaliisunit akuliunnertaqanngitsumik nakorsat qullersaata akissussaaffimmik pingaartitsisup nunatsinnilu nakorsaanerup attuumassuteqanngitsup ulluinnarni ingerlatsinerisigut tunngaviusumik ingerlasarpoq.

Sulisut aaqqissuussaanerlu

Sulisut ikioqatigiilluartaarput, aamma ataatsimut isigalugu aaqqiinnissaq iliuuseqarnissarlu pingaartinneqartarlutillu aalajangeeriaatsip sivikitsuusarnera aaqqissuussaaneramilu aalajangersimasumik atorfillit imminut ilisarissimalluarnerat iluaqutigineqartarput.

Suleqatigiilluarnissamik pingaartitsinerujussuaq suliassaqaqfiillu sukannersumik immikkoortinneqannginnerat kikkut tamarmik, aamma inoqarfinni mikisuni ikittunik sulisoqarfiusuniittut, innuttaasut paarilluarnissaannik ukkatarinnillutik ataqatigiilluarnernannik suleqatigiilluarnernannillu kinguneqartarpoq.

Sulisorpassuit kalaallisut oqaasillit suliassamik naammassinninnissamut inuttullu attaveqatigiilluarnissamut, aamma napparsimasunik akuutitsinissamut, pingaaruteqarluinnarput.

Sulisut najugaqavissut piumassuseqarluartut aalajaatsullu amerlasuut, taakkununga ilanngullugit sulisut ilinniagaqanngitsut amerlasuut, siammasissumik ingerlatsineri suliqaqarluartaarput.

Suliassanik naammassinninnermut atatillugu ataatsimoorussanik malittarisassaqaarneq aaqqissuussaaneramilu sulisunut nutaanut atatillugu akuutitsisorujussuunissamik ukkatarinninneq.

Nakorsat napparsimasunut attaveqartartut pikkorissut amerlapput, aamma nakorsanut inuusunnerusunut atatillugu ilinniagaqarnermi avatangiisit aamma ilinniartitsineq piginnaasanillu ineriartortitsineq ataatsimut isigalugit pitsaasuunissaasa qulakkeernissaa assut ukkatarineqarpoq.

Isumalluutit annikinnerisa kingunerisaanik peqqinnissaqarfiup iluani suleqatigisartakkallu pikkorissut eqqarsaatigalugit suliassanik pilersarusiornermi isumalluutit atorineqarlualtarput, aamma suleqatigisartakkanit assut iluarineqarneq attavigineqarlualtarnerlu naleqartorujussuupput.

Sapinngisamik nerisassiassat nunatsinneersut, napparsimasorpassuit atuisutut misigisaannut pingaaruteqartorujussuit, atorineqartarput.

Qarasaasiakkut nakorsartitsisarneq teknologiilu

Peqqinnissaqarfimmi teknologiimik atuineq ataatsimut isigalugu qaffasippoq, aamma misissuineri atorut ataatsimoorussamik atorineqartarlutillu napparsimasut pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuiffik ataatsimoorusaaq atorineqartarmat ammasumik ingerlatsisoqarlunilu qarasaasiakkut nakorsaatissanut allagartat atorineqarsinnaapput.

Kigutini isumaginninnermi 0-21 ukiullit aqqissuussaasumik aggersarneqartarput kigutitigullu peqqissusaat aqqissuussaasumik nalunaarsorneqartarluni (OCR). Kigutini isumaginninnermi ilaatigut nuna tamakkerlugu kigutini putut pillugit periusissiaq 2019-2024 aallaavigalugu sulisoqartarlunilu teknologiimik atuineq ataatsimut isigalugu qaffasippoq.

Peqqinnissaqarfiup qarasaasiakkut nakorsartitsisarneq ukiorpassuarni misilittagaqarfigaa, tamatumanilu kikkut tamarmik tikinneqarsinnaasarpur, aamma qarasaasiakkut nakorsartitsisarneq atorut ataatsimut isigalugit nutaat tikisinneqalerput.

Sanngiiffiit

Peqqinnissaqarfik taamatuttaaq sanngiiffeqarpoq, takukkit ataani qulequttat allattorneqarsimasut.

Sulisunik atorfinitsitsiniartarneq atorfeqartuartsiniarnerlu - sulisut taarserarnerlu

Sulisut taarserarnerujussuannit, amerlasuut sivikitsumik atorfinitsinneqartarnerannit sivikitsumillu taartaasoqartarneranit Peqqinnissaqarfik tatineqarpoq. Tamanna Peqqinnissaqarfiup sulisunik atorfinitsitsiniartarnikkut annertuunik ajornartorsiuteqarneranut ilaatigut attuumassuteqarpoq. Akissarsiatigut unammillernissaq sapernarpoq, aamma nunanit allanit atorfinitsitsiniarnissaq assut isumalluutigineqarpoq. Atorfinitsitsiniartarnermi ajornartorsiutit aamma qaffasissumik ilinniarsimasut naleqquttumik sulusutut ineqartinneqarsinnaanginnerannut attuumassuteqarput.

Tamatuma saniatigut peqqissutsikkut sullissisut atorfeqartuartsinnissaat unammillernarpoq.

Taamaalilluni sulisut, soorlu nakorsat peqqissaasullu, amigaatigineqalerput aalajangersimasumillu atorfeqartinneqartut tatineqartarlutik, aamma suliaqarnermik ilisimasaqartut ikittuararsuannortarput. Tamatuma kingunerisaanik napparsimalluni takkutinngitsoornerit annertusisarpur sulisullu ilinniagaqanngitsut naleqqutinngitsumik assut atorineqartariaqalerarlutik.

Aningaasaqarneq, aqutsineq ataqatigiinnerlu

Peqqinnissaqarfimmi isumalluutit ataatsimut isigalugit amigaataapput. Aningaasaqarnikkut sukannersumik inissisimaneq pissutigalugu ilaatigut sullissinerit neqeroorutigineqarsinnaasut innuttaasut kissaataannik eqqortitsineq ajorput. Taama naligiinnginnerup kingunerisaanik peqqissutsikkut sullissisunut qasusaataasumik politikkerinullu tatisisumik peqqinnissaqarfik ajortumik eqqartorneqalerarpoq.

Peqqinnissaqarfik pillugu takorluukkat periusissiarlu ersarissut kiisalu siunnerfik naleqartitallu ersarissut amigaatigineqarput.

Peqqinnissaqarfiup aqutsisui allaffissorneralu nerukippur. Aqutsisutut suliassat amerlasuut assut imaanangitsuusarmata tamanna ajornartorsiutaavoq.

Peqqinnissaqarfimmi amerlasoorpassuarnik qullersaqartarlunilu allersaqartarnera immikkoortortallu kiisiisa eqqarsaatigineqartarnerat annikitsunik pitsanngorsaanermik ilaannikkullu napparsimasut isumaat malillugu pitsaanerpaanngitsumik aallaaveqarnermik kinguneqartarpoq.

Tamatamani aamma apeqqutaavoq isumalluutit pisariaqartitsinerpaaffinnut siulersorneqarnerisut annerusunillu aallussinermi allat tunulliunneqartarnerisut. Peqqinnissaqarfiup ilaani pisinnaasat suliarineqartussatut pisariaqartinneqartunut naapertuunneq ajorput.

Isumalluutini amerlanngitsunik atorluaaneq pissutsinit arlalinnit ajornarnerulersinneqartarpoq. Taakkununga ilaapput iliuutsit sunniutaat pillugit ilisimasaqannginneq kiisalu nalinginnaasumik nakorsaaneqarnermik ukkatarinninnermik tunulliusilluni tassanngaannartumik suliassaalersunik naammassinninniartarpoq. Taamatuttaaq sulisut nukippassuit napparsimasunik isumassuinnermut atornagit allaffissornermut naleqqutinnngitsumik atortariaqarsinnaasarpaat.

Taamatuttaaq nunap isorartunera pissutigalugu Peqqinnissaqarfik pilersaarusiinnermut aqutsinnermullu atatillugu annertuunik unammilligassaqarpoq. Siammasissumik aqutsineq pilersaarusiinnerlu sapernarlunilu akisuvoq, tamatumalu kingunerisaanik immikkoortortaqaarfiit akimorlugit ataqatigiilersitsinissaq sapernarsinnaavoq. Tamatuma saniatigut nunaqarfinni nakorsiartarfinni sulisut, amerlanertigut peqqissutsikkut ilinniagaqassutsikkut appassisumik inissisimasartut, tapersorsorneqarpallaannginnerat misigineqartarpoq.

Allanik suleqateqarneq

Peqqinnissaqarfik immikkoorniartutut avataaniit isigineqarpoq, suleqateqarusuppoq piumasanili kisiisa tunngavigalugit.

Kommunit pitsaanerusumik suleqatigineqarnissaat ujartorneqarpoq, aamma kommunit sunik suliaqartarnerisut ilisimaneqanngilaq. Tassunga ilanngullugu pitsaaliuinnermik aaqqissuusseriaaseq ataatsimut isigalugu paasiuminaallunilu ataqatigiinngilaq.

Danmarkip saniatigut nunat allat suleqatigineqarnerat annikippallaarpoq.

Illut, atortut pequtsersuinnerlu

Peqqinnissaqarfiup inissiaatai, atortui systemiilu ataatsimut isigalugit nungullarsimapput. Dronning Ingridip Napparsimmavissuata aaqqissugaanera assut immikkoortiterneqarsimallunilu napparsimasut isumaannut atatillugu pitsaanerpaanngilaq.

Katsorsaaneqarnermut atatillugu pisinnaasat amigaatigineqarput, teknologiilu tamakkiisumik atorneqarsinnaanngilaq. Atortut qitiusumik ingerlatsivimmi iluarsartuunneqartarnerat angallassinikkut unammillernartoqalersitsisarpoq.

Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermut atortoq (Pipaluk) nutaanngilivallaarpoq.

Allaffiit nutaanngippallaartut sulinnermi avatangiisinik tatisipput allaffeqarfinnilu qarasaasiat suliffiusartut suli amigarlutik.

Suliaqarfiit unammillerneqartut

Tarnikkut napparsimasunik sullissinnermi annertuunik amigaateqarpoq, tassunga ilaapput katsorsaaneqarnermi periarfissat nutaanerusut kiisalu tarnikkut nappaatilinnik meeqqanillu qajannartumik inissisimasunik katsorsaaneq. Imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermut atatillugu ataqatigiissaarineq amigarpoq, tamatumani isumalluutit pissutigalugit suliani inuit ingerlateqqinneqapallattariaqartarput.

Imigassamik atornerluineq tarnikkut nappaataavoq, taamali iliuuseqarfigineqarneq ajorpoq – aamma tarnimikkut nappaatilinnik sullissinnermi iliuusissatut pilersaarutissamut ilaanngilaq. Innuttaasut nappaataat soorlu imerajussuseq ullumikkut aaqqinneqarsimanngillat, suliassallu isumaginissaa Peqqinnissaqarfiup kisimiilluni akissussaaffiginngilaa.

Innarluutilinnik katsorsaaneqarnermut atatillugu immikkoortitsisoqarpoq, tassunga ilanngullugu katsorsaasarnermi oqalunnikkut tusaaniarnikkullu ajornartorsiuteqartut ikiorserneqarnissaat amigarpoq.

Kigutininik isumaginninneq Peqqinnissaqarfimmut aalajangersimasumik ilaasutut misigineqanngimmat kigutininik isumaginninnerup Peqqinnissaqarfiullu sinnerata suleqatigiinnerat pitsaanerpaanngilaq. Kigutininik isumaginninnerup systemitigut tapersorsorneqarnera pitsaanerpaanngilaq. Tassa Cosmic kigutit nakorsaasa nalunaarsuiffissaattut suliaanngilaq.

Inersimasut kigutaasa isumagineqarnerat naammaginangilaq, aamma tassanngaannartumik katsorsaaneq pingaarnertut ukkatarineqarpoq.

Napparsimasunut attaveqarneq

Nakorsiarnertit tamaasa nakorsaq nutaaq katsorsaaneqnilu amerlasuuni utaqqisut amerlasuut.

Napparsimasup katsorsaasullu oqaloqatigiinneranni oqaatsit pingaaruteqartorujussuupput. Suliani ilinnia-gaqassutsikkut qaffasissumik inissisimasuni naammaginartumik oqalutsitigut ikiuisoqarsinnaanngilaq, aamma sulisut akornganni kiisalu innuttaasut sulisullu akornganni kulturikkut assigiinngissuseq.

Napparsimasut akuutinneqartarnerat naammaginangilaq, aamma aaqqissuussaannermi inunnilu ataasiakkaani attaveqarsinnaanermik piginnaasat pitsanngorsarneqarnissaat pisariaqarpoq. Peqqinnissaqarfik iserfigigaanni pitsaasuvoq, kisianni isumalluutitigut nukittunngikkaanni iserfiginiarsarissallugu saper-narpoq.

Peqqinnissaqarfiup ingerlatitseqqiinnissani pikkoriffiginngilaa, aamma ilaatigut imminut isumassornermik annertusaasumik tassungalu ilanngullugu oqaluttuanik nuannersunik ingerlatitseqqiinnermik annertusaasin-naasumik attaveqatigiinneq pillugu ingerlaavartumik politikkeqanngilaq. Tamatuma saniatigut napparsi-masorpassuit takkutinngitsoortarnerannit Peqqinnissaqarfik tatineqartarpoq.

Sulisut nunap immikkoortuini mikisuniittut akisussaafferujussuaqarnerat assigiinngitsumillu atorfinnik inuttalersuisoqarnera ukkatarinngippallaarneqarpoq – aamma napparsimasunut inuiaqatigiinnullu tunnga-tillugu ataatsimoorussamik ilimagisanik nalimmasaasoqartariaqarpoq.

Periarfissat

Tamatuma saniatigut Peqqinnissaqarfik pitsaasunik periarfissaqarpoq, ataaniittut takukkit.

Isumalluutitigut tunngavissaq annerusoq tamatuminnigalu atorluaaneruneq

Peqqinnissaqarfiup isumalluutitigut tatineqarnera paasineqarnerujartorpoq.

Mittarfiit nutaat timmisartumillu ambulancemik atuineruneq angallassinermik pitsaanerulersitsisinnaallu-nilu akikinnerulersitsisinnaavoq.

Teknologiikkut ineriartorneq

Peqqinnissamik susassaqarfimmi teknologiikkut ineriartupiloorneq nutaanik periarfissiissaaq taakkunin-ga pisinissamut aningaasanik immikkoortitsisoqarpat. Digitalisering ataatsimut isigalugu siunissaavoq. Assersuutigalugu app-it atorlugillu nunat allat isumassarsiorfigisigit. Digitalisering aamma sulisunik ator-finitsitsiniarnermi unammillernartunut atatillugu atorineqarsinnaavoq.

Pissutsit sulisunut attuumassuteqartut, tassunga ilanngullugit ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq kiisalu sulisunik atorfinitsitsiniartarneq

Peqqinnissaqarfiup toqqavia nukittorsarniarlugu ilinniartitsineruneq aamma Peqqissaanermik Ilinniarfim-mik (PI) suleqateqarneruneq.

Siunnerfeqarluni iliutsinik aallussinerunikkut praktikkerfissanik amigaateqarnermik ajornartorsiutit aaqqinniarnissaasa immikkut ukkatarinerat. Aamma pingaaruteqarpoq nunatsinni ilinniakkat nunani allani atorineqarsinnaanerisa qulakkeernissaat.

Kalaallit Nunaanni ilinniaqqinnissamut periarfissat pitsaanerulerpata sulisunik atorfeqartuartitsiniarneq pitsaanerulersinnaagunarpoq.

Siunissami atorfiit peqqissaasunik amigaateqarnermut iluaqutaasinnaasut allanik suliaqartartunit inuttal-
lerneqarsinnaanerisa Peqqinnissaqarfimmi eqqarsaatiginissaannut periarfissat.

Sulisut Nunat Avannarliit avataanniittut atorfinitsinniartarnerat sapernarmat sulisinnaatitaanermut
akuersisarneq pillugu inatsit misissoqqinneqartariaqarpoq.

Piffissap ilaani sulisinnaanermut periarfissaq annertusarneqartariaqarpoq.

Allanik suleqateqarnernik pitsanngorsaaneq

Suleqatigisartakkanut, akisussaaffimmut inissisimaffinnullu tunngatillugu, tassunga ilanngullugu imminut
toquttarnermik pitsaaliuinnermut imigassamullu tunngatillugu, pitsaanerusumik ataatsimut isiginnissin-
naaleneq. Ilaatigut utoqqarnik sullissinnermut tunngatillugu Peqqinnissaqarfiup kommunillu killiffilersuu-
taat ersarissut naleqquttullu.

Peqqissutsikkut sullissinerunngitsut, soorlu angalatitsivik, Nukissiorfinni ernginik misissuisarnerit allallu,
suliffeqarfinnut allanut isumagitissinnaanissaannut periarfissat.

Danmarkimut Islandimullu ikiortissarsiornissamut periarfissanik allanik ujartuineq.

Pitsaaliuineq siusissukkullu ujartuilluni iliuuseqarnerit

Pitsaaliuineq tunngaviusumik ilinniarfimmu aqqissuussaasumik ilanngutitissallugu siunissarlu ungasinne-
rusoq eqqarsaatigalugu peqqinnerulersitsinnermut iluaqutaasussatut eqqarsaatersuutigineqarsinnaavoq.

Inuiaqatigiinni ilinniagaqassuseq qaffakkiartortoq siunissami peqqissutsimik, ataatsimut isigalugu pitsaa-
suusumik, pitsaanerulersitsissaaq.

Ilaqutariit 20%-isa missaat "siusissukkut katsorsarneqarnissap" ataanut pisariaqarunartut ukkatarineqas-
sapput, tamannalu kingusinnerusukkut katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsinnermik annikillisisinnaa-
voq.

Siooranartut

Taamatuttaaq Peqqinnissaqarfimmut siooranartoqarpoq, ataaniittut takukkit.

Innuttaasut katitigaanerisa ineriartornerat, pisortat aningaasaqarnerisa atasinnaassusaasa tatineqarnera inuiaqatigiillu ineriartornerat ataatsimut isigalugu

Innuttaasut ukioqqortusiartornerat isumalluutini pisariaqartitsinnerulersitsisarpoq, aamma immikkut ilisi-
masaqarfiit, soorlu puiguttunngornermik katsorsaaneq, pingaarnerutittariaqarnerannik kinguneqartar-
poq.

Pisortat aningaasaqarnerisa tatineqarnerujartornerat kiisalu atasinnaassutsimik ajornartorsiut aqqinne-
qanngippat nunanut allanut noorartut amerliartoratarsinnaanerit piginnaasanillu annaasaqartoqarsin-
naanera pissutigalugit isumalluutiniq atorluanerunissaq pingaarnersiuiassarlu pillugit piumasaqaatit
annerusut.

Takornarialerineq annertusiartortussaavoq, tamatumalu kingunerisaanik Peqqinnissaqarfik napparsima-
sunik amerlanerusunik tigusalissaaq, tamannalu aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu tatisinerussaaq.

Suliffissuaqarfinnik pilersitsinnermut tunngatillugu Peqqinnissaqarfiup akuutinneqarnissaanik pisariaqar-
titsineq taamatuttaaq takuneqarsinnaavoq.

Inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut assigiinnginneruleraluttuinnarneq ilaatigut peqqissutsimik pissarsisin-
naanermut tunngatillugu inooqataanikkut oqimaaqatigiinngitsumik inissisimalersitsivoq, tamannalu nunat-
sinni nunanilu allani namminersortut katsorsaannissamik neqeroorutaannik amerlanerusut atuisalernis-
saannik kiisalu namminersorluni peqqinneq pillugu sillimmasiinernik atuinerunermik kinguneqarsinnaavoq.

Politikkikkut aqutsineq tassungalu ilanngullugu annikitsualunnik aqutsinerujartuinnaq

Peqqinnissaqarfitta sunik neqerooruteqarsinnaaneranut tamatumunngalu tunngatillugu isumalluutiniq nalimmassaanermut tunngatillugu politikkerit tungaanniit ersarissumik oqariartuuteqartoqannginnera. Politikkikkut annikitsualunnik aqutsinerujartuinnaq suliaassanilu ataasiakkaani pingaarnersuinerumut akulerukkusuneruneq.

Peqqinnermik susassaqaqfimmi ineriartorneq ataatsimut isigalugu

Nunarsuaq tamakkerlugu peqqinnermik susassaqaqfimmi immikkut ilisimasaqarnerujartuinnaq nalinginnaasumik nakorsaasartunik ussagartitsinissamik ajornarnerulersitsivoq.

Nakorsat inuiaqatigiinni ataqqineerupput, inuillu allanukartarput – katsorsaasartunut akuerisaanngitsunukartarput. Inuiaqatigiinni tatiginnikkiartorunnaarneq pissutigalugu aamma sulisunik atorfeqartuartitsiniarneq atorfinitsitsiniarnerlu sapernarnerulissapput.

Inuiaqatigiit katitigaanerisa allanngoriartornerata ilutigisaanik innuttaasuni piukkunnaatillit pilerngunnerarnerunerat peqqinnissaq pillugu ilinniagaqarnermut sunniuteqarnerluppoq.

Attaveqaatit – angallassineq

Ilulissani Nuummilu atlantikoq qulaallugu mittarfinnik sanaartornerup kingunerisaanik Nuup avataani illoqarfiit akornganni timmisartuussisoqannginnerunera angallassinerup ajornarnerulerneranik akisunerulerneranillu kinguneqarsinnaavoq.

7.3 Naggasiilluni oqaaseqaatit

Misissueqqissaarnermi SWOT-imi immikkoortut peqataasuneersuupput Peqqinnissaqarfik pillugu assigiinngitsutigut ilisimasaqarluartunit tassungalu attuumassuteqartunit. Ilanngussaapput pitsaasut naatsunguit, kisianni aamma kisimiitinneqarsinnaanngitsut kisimiitinneqartussaannngitsullu. Misissueqqissaarnermi SWOT-imi immikkoortut kapitalini tulliuttuni saqqummertassallutillu sukumiisumik misissorneqaqqissaassapput, ass. sulisunik atorfinitsitsiniarneq, ilinniartitaaneq, aningaasaliinerit il.il. Kapitalini tulliuttuni immikkoortoqassaaq pingaarutilinnik misissueqqissaarnermi SWOT-imi sammineqanngitsunik naatsumilluunniit eqqaaneqaannartunik, ass. aaqqissugaaneq, kommuninik suleqateqarneq, piginnaanngorsaaqqiineq il.il.

Kapitali 8.

Ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq

Ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugu periusissiaq marlunnik apeqquaqalersitsivoq:

- Inuiaqatigiit ineriartornerat eqqarsaatigalugu ullumikkut siunissamilu peqqinnissaqarfimmi sulisut pillugit sunik pisariaqartitsisoqarpa?
- Taamaattumik sulisut sunik piginnaasaqartariaqarpat?

Kapitalimi 4-mi allassimasutut utoqqarnik paarsinermut, kigutit peqqissusiinut, ataavartumik nappaatiliinut, piginnaanngorsaaqqiinnermut, atornerluinnermut imminullu toquttarnermut, pinaveersaartitsinermut peqqinnerulersitsiniarnermullu tunngatillugu ilungersunartoqarpoq. Taamaattumik suliniutaareersut pitsaangorsarniarlugit taakkunani ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq eqqarsaatigalugit pisariaqartitaqartoqalerpoq. Nalinginnaasumik sulisussaaleqinnermut tunngatillugu aamma taamaappoq.

Kapitali 9-mi allassimavoq peqqinnissaqarfik nakorsanik peqqissaasunillu allanillu immikkut ilisimasalititut ilinniarsimasunik kalaallinik imminut pilersorsinnaanngilluinnartoq. Tamanna sulisussarsiornermut taamaallillunilu peqqinnissaqarfimmi suliaasanik naammassinnittarnermut sunniuteqarpoq.

Nunatsinni nakorsanut, kigutit nakorsaannut aamma timimik sungiusaasunut pillorissaasunullu ilinniarfeqanngilaq, kisianni peqqissaasunut peqqissutsikkullu tunngaviusumik sullissisunut ilinniarfeqarpoq. Tamanna isumalluutaavoq pingaarutilik ineriartorteqqinneqartariaqartoq, susassaqrarfiulli iluani iliuuseqartoqangaaraluartoq taama suliaqartartunik ilinniartinneqartut imminut pilersornissamut naammaqqajanngillat. Nakorsat, kigutit nakorsaat, timimik sungiusaasut pillorissaasullu amerlanertigut Danmarkimi ilinniarput.

Tulliuttumi ilinniartitaanermi manna killiffik allaatigineqarpoq, aamma ilinniakkat assigiinngitsut iluanni piginnaasanillu ineriartortitsinerup ataatsimut isigalugu iluani pisariaqartitat aalajangersimasut eqqaaneqarput.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Peqqinnissaqarfimmi peqqinnissakkut ilinniarsimasunik sulisinnaasunik pisariaqartitanut najugaqavissut ilinniarsimasut ikippallaarput, aamma peqqinnissaqarfiup maanna siunissamilu pisariaqartitai pillugit ataqatigiisumik ilinniartitaaneq pillugu pilersarusiortoqarneq ajorpoq. Tassunga ilanngullugu peqqinnissakkut ilinniartitaanernut piginnaasanullu periusissiat pisariaqartitanillu aqunneqartut pilersaarutit amigaaatigineqarput.
- Peqqinnissaqarfimmut pingaarutilinnik peqqinnissakkut sullissisut Danmarkimi ilinniagallit amerlavallaartut Nunatsinnut uterneq ajorput.
- Peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarfeqarfinni ilinniartunik pissarsiniartarneq naammassitseqqulunilu suliniuteqarneq ilinniartitaanermut aqqissuussani akimmiffeqartarput, tassunga ilanngullugit pingaartumik suliffimmi misiliiffissamik peqannginneq ilinniartunullu init ikippallaarnerat.
- Peqqinnissakkut ilinniartitaanerni taamaatitsisartut amerlapput.
- Piginnaanngorsaaqqiineq siunertaralugu suliniutit amerlapput, kisianni peqqinnissaqarfiup pisariaqartitaanut ataqatigiinnatillu siunissamut pilersarusiorneqanngillat.
- Ilinniaqqiffinni nangitsillunilu ilinniarfinni iliuuseqanngittoqarpallaarpoq. Peqqissaavinni mikinerusuni sivikitsumik ilinniarsimasunik ilinniagaqarsimanngitsunillu ilinniartitseqqinnissamut periusissiaq pisariaqartinneqarpoq, tassunga ilanngullugu internetti aqutigalugu ilinniaqqinnissamut periarfissat.
- Piginnaasanik piviusunik nalilersuineq pingaartumik peqqinnissaqarfimmi ilinniagaqanngitsorpassuarut tulluarsakkanik piginnaasanik ineriartortitsiniarluni aqqissuussaanagerusumik iliuuseqarnissamut tunngatillugu sakkussaasinnaavoq pingaarutilik.

8.1 Ilinniartitaanermi pisariaqartitanik allaatiginninneq

8.1.1 Aalajangersimasunik ilinniagalinnut tunngatillugu immikkut pisariaqartitat

8.1.1.1 Peqqinnissaqarfimmi oqalutsit piginnaasaasa ineriartortinnerat ilinniarteqqinnerallu

Peqqinnissaqarfiup sulisut tikisitat tunngaviumik pisariaqartilluinnarpai. Atorfeqartut taakku ilarujussui taamaallaat danskisut oqaaseqarmata kalaallisut oqaloqatigiinnissaq ajornartarpoq. Taamaalluni napparsimasut ilarujussuinik katsorsaasorpasut toqqaannartumik oqaloqateqarsinnaanngillat. Tamatuma malit-sigisaanik oqalutseqarluni nutserisarnikkut ajornatorsiutip isumaginissaa pillugu apeqqut eqqortumik kat-sorsaannisamut periarfissamut annertuumik pingaaruteqarpoq kiisalu napparsimasunut atuisutut misigi-nissamut.

Tamanna soorunami peqqinnissaqarfimmi ilungersunartuusooq ilisimaneqarpoq, ilaatigut sulinermi nutse-risoqartitsinikkut isumagiarnearpoq kiisalu ulluinnarni oqaatsitigut aporfiit pillugit isumaginninniarn-er-mi maluginiarneqarpoq.

Oqalutsinik ilinniartitsinermik/ilinniartitseqqiinnermik suliassaq oqaluttuarisaanerup ingerlanerani PI-mi, Peqqissaanermik Ilinniarfimmi, peqqissutsikkut sullisseriaatsinik assigiinngitsunik ilinniartitsinissamik neqerooruteqartartumi, inissisimasimavoq. PI aallaqqaammut peqqissutsikkut sullissinermi oqaluttaas-er-mik ukkatarinnilluni pingasunik immikkoortulimmik oqalutsinik ilinniartitsinermik ingerlatsisimagalu-ar-poq. Nutserisunngorniat ilinniartit 2012-imilli Ilisimatusarfimmi bacheloritut ilinniartitaanertut pilersin-eqarsimavoq, Nutserinermi Oqaluttaanermilu Bachelori. Ilinniartitsinermi peqqinnissaqarfimmi oqaloqa-tigiittunik oqaluttaanermik pikkorissarneq (64 tiiminik sivisussuseqartoq) aamma kalaallisut danskisullu peqqinnissakkut sulinermi oqaasertanik nutserineq taamatuttaaq sivisussuseqartoq sammineqartarput (Ilisimatusarfik, 2016). Bacheloritut ilinniartitaanermi ukiup affaani suliffimmik misiliineq ikkunneqarsima-voq, mannali tikillugu ilinniartut peqqinnissaqarfimmi suliffimmik misiliisut amerlanerpaamik tallimaasi-mapput. Tamatumunnga pissutaavoq oqalutsinngorniat amerlavallaannginnerat oqalutsinngorniallu pisor-tat allaffeqarfissuinik toqqaasarnerat tamatumani pissutaasinnaapput (tamannali misissorneqarsiman-ngilaq). Oqalutsinngorniat ilinniarnermi peqqinnissaqarfimmi suliffimmik misileerusukkunik oqalutsimik ilinniarsimasumik peqateqarlutik tulluurtumik praktikkereffissarsinnaapput. Ilisimatusarfiup amerlan-er-paamik ilinniartut 20-t ukiumut akuerisarpai.

Peqqinnissaqarfik oqalutsiminik ilinniartitseqqiinnissaminut piginnaanngorsaqqiinnissaminullu pisariaqatit-sivoq. Oqalutsini 63-iusuni (apriili 2021) taamaallaat arfineq-pingasut oqalutsit ilinniarsimasuupput, sin-nerilu amerlaqisut ilinniarsimasuunatik. Taamaalluni ilinniagartuutut qaffasissuseqanngitsunik ilinni-ar-titseqqiinnissamik pisariaqartitsisoqarpoq.

2022-mi ukiakkut peqqinnissaqarfimmi oqalutsit PI-mi ilinniarteqqinneqartarnerat aallarteqqippoq. Ilin-niartitaaneq marlunnik immikkoortoqartillugu ingerlanneqartoq peqataasunit assut pitsaasutut nalilerne-qarpoq. Peqataasut qulingiluat tamarmik, peqqinnissaqarfimmi tunuliaqutaqartut, ilinniakkaminnik naam-massinnipput.

Ilinniartitaanermut aningaasat ilaatigut ilinniarsimasunut allamik ilinniagaqarsimasutut tunuliaqutalinnut, soorlu allaffimmiunut, SSA-mi aningaasaateqarfimmeersuullutillu IPI-mi ilinniarsimanngitsunut²⁶ aninga-a-saateqarfimmeersuupput. Anguneqartussat pillugit ukiut pingasukkaarlugit isumaqatigiissusiortoqartar-poq.

Pilersaarutaavoq siunissami ilinniartitsineq ukiut tamaasa neqeroorutigineqartassasoq (ukioq allortarlugu ilinniarsimasunut ukiorlu allortarlugu ilinniarsimanngitsunut). Aningaasat tamatigut qinnutigineqartassap-put, oqalutsinillu ilinniartitsinissaq (ilinniartitseqqiinnissaq) pisariaqartinneqartuarmat ukiumut aalajanger-simasumik aningaasaliisarnert qulakkeerneqarnissaat ilimanartorujussuuvoq.

²⁶ SSA tassaavoq Sulisitsisunut Suliffeqarfeqarnermik Akitsuut, tamatumani inuussutissarsionermik ilinniarteqarfinni ilinniarsimasunik ilinniarsimanngitsunillu pikkorissartitsinert taperneqartarput.

Ataani nunatsinni kigutininik isumaginninnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugu immikkoortoq susassaarfimmi tamatumani oqalutsitut suliassat qanoq ineriartortinneqarsinnaanerit pillugit eqqarsaatersuutininik siunnersuutininillu imaqqarpoq.

8.1.1.2 Nunatsinni kigutininik isumaginninnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq

Nunatsinni kigutininik isumaginninnerneq ukiut tamaasa suleqatigiinni eqimattat tamaasa pikkorissartittarnissaannik anguniagaqqarpoq. Kigutit nakorsai isumaqatigiissut aqutugalugu Kigutit nakorsaasa Pikkorissarnermut Immikkoortitaanni ukiukkaartumik pikkorissarnermut aningaasanik qinnuteqarsinnaapput. Sulisut sinneri, isumaqatigiissutitigut pikkorissarnermut aningaasaateqqarfinnut ilaangitsut, Immikkut Pikkorissarnermut Aningaasaateqqarfik aqutugalugu aningaasanik qinnuteqarsinnaapput.

Tamatuma saniatigut nunatsinni kigutininik isumaginninnerneq pisariaqartitat aningaasaqarnerlu apeqqutaatillugit nunap immikkoortuini ullunik sammisaqarfinnik ingerlatsisarpoq. Nuummi sulisut 45-it missaaniittut kigutileriffinni pingasuni sulisuusuni ukiut ingerlanerini avataaneersunik siunnersorteqarlutik ullunik sammisaqarfinnik arlalinnit ingerlatsisoqartarsimavoq. Sammineqartut assersuutigalugu tassaasimapput pitsaanerumik innuttaasunik sullissineq, napparsimasut angallaneqarneranni pitsaanerulersitsineq kigutilerivimmilu sulineri avatangiisit. Nunap immikkoortuini kigutit nakorsaasa pisortaasut sulisut kissaateqqarnerisigut nunap immikkoortuini innuttaasunik sullissineq pillugu ullunik sammisaqarfiusunik/sulisunik ataatsimiisitsinernik ingerlatsisarput. Tamatuma saniatigut kigutit nakorsaasa qullersaat nunap immikkoortuini ukiumoortumik angalanermini sammisaqartitsilluni ataatsimiisitsisarpoq.

Nuna tamakkerlugu kigutininik isumaginninnerup ukiuni aggersuni sulineri ukkatarineqartussat anguniagassallu uani allaaserai: Kigutit putui pillugit periusissiaq 2019-2024. Kigutit putui pillugit periusissiami sulisut piginnaasaasa ineriartortinnissaannut periusissiaqanngilaq. Innuttaasulli pillugit periusissiami, pingaartumik meeqqanut inuusuttunullu sammisumi, pitsaaliuineq pingaartinneqqarpoq. Takkutinngitsoortarnerit annertuumik ajornartorsiutaapput isumalluutininik pitsaaliuinnermut katsorsaanerimullu atorineqartussaagaluannik annertuumik tiguisaramik. Pitsaaliuinnerup iluani ingerlaavartumik piginnaasanik ineriartortitsinermik aamma takkutinnitsoortoqartarneranut tunngatillugu perorsaanikkut piginnaasanik ineriartortitsinermik pisariaqartitsisoqarsinnaanera ilimanarpoq.

Kigutit nakorsaasa saniatigut kigutigissaasut (KIG)²⁷, klinikassistentit (KA) aamma kigutigissaanermi ikiorit atorfeqartinneqqarput. 2021-mi KIG-it qulit ilinniakkaminnik naammassinnipput. Tamarmik nunatsinni kigutininik isumaginninnermi atorfinnik neqeroorfineqqarput, ilaalli illoqqarfinnut allanut aallarusussimanngillat, ataasiakkaallu kigutilerivinni namminersortuni atorfitaarput. 2022-p naalernerani qulini 2021-mi ilinniakkaminnik naammassinnittuni taakkunani arfinillit nunatsinni kigutininik isumaginninnermi aalajangersimasumik atorfeqqarput. KIG-itut naammasseqqammersut ikittuinnaat isorliunerusuni atorfinnut qinnuteqartarmata ataatsimut isigalugu ilungersunartoqqarpoq.

2021-mi decembarimi naatsorneqarsimavoq nunap immikkoortui sisamat KIG-inik nunallu immikkoortui marluk klinikassistentinik amigaateqqartut. Kigutit nakorsaanerit malillugu KIG-itut atorfiit ilaatigut kigutit nakorsaannik ilaatigullu KA-nit pikkorittunit atorfigineqqarput. 2022-ip naalernerani KA-tut naammassillutik ilinniarsimasut 14-it tamarmik september 2022-mi (aallartittunit 16-iusunit) illoqqarfinni assigiinngitsuni kigutileriffinni aalajangersimasumik atorfinissimapput. Misilit takkat malillugit KA-t ilinniarnernup nalaani suliffimmik misiliiffimminni illoqqarfimmi atorfinittarput.

PI KIG-tut ilinniarnermik aamma KA-tut ilinniarnermik neqerooruteqqartarpoq. Ilinniartitaanernut taakku-nunga marlunnut isernissamut piumasaqaatit tassaapput ilinniarnertuunngorniarfimmik (GUX) naammassisaqarsimanissaq imaluunni KIG-it ilinniartitaanermi KA-tut naammassisaqarsimaneq, KA-tullu ilinnialernissamut meeqqat atuarfianni naggataamik soraarummeersimassallutik. Tamatuma saniatigut piumasaqaataasarpoq ilinniartup ilinniarnernup aallartinnginnerani praktikkerfissaqareernissaa.

Suliassaqqarfiup iluani suliffimmik misiliiffissatigut inissisimaneq pissutigalugu PI aamma Kalaallit Nunaanni kigutit nakorsaasa qullersaata akornganni isumaqatigiissut malillugu ilinniartitaanerit ullumikkut taamaallaat nikittaannikkut neqeroorutigineqqartarput. Ilinniarnernit taakku marluk ukiunik marlunnik sivisussuseqqarput, taamaattumillu massakkut ilinniartitaaneq ataaseq ukiut sisamakkaarlugit neqeroorutigineqqartar-

²⁷ Kigutigissaasut tassaapput nunatsinni kigutigissaanermi ilinniarfimmi ilinniarsimasut.

poq. Ilinniartinnut qinnuteqartut amerlassusaat aalajangiisuunatik praktikkerfissat ilinniartitaanerit qanoq akulikitsigisumik neqeroorutigineqartarnerannut aalajangiisuupput. Ilinniarnermik aallartitserusukka-luurtut ilinniartitaanerit ukiut sisamakkaarlugit ingerlanneqartarnerat pissutigalugu soqutiginnikkunnaar-tarput. Taamaattumik pisariaqartut aqquutissiuunneqarsinnaasuuppata ilinniartitsinerit annertusineqarsin-naagaluarpot. Kigutininik sullissinnermi sulisut pisariaqartinneqarnerat eqqarsaatigalugu tamanna kissaatigi-naraluarpoq.

Ullumikkut kigutininik isumaginninnermi oqalutseqarunnaarsimavoq. Taamaattumik KIG-it aamma KA-t kigu-tit nakorsaannut, amerlanerit eqqarsaatigalugit kalaallisut oqaaseqanngitsunut, oqaluttaasarnissaat naat-sorsuutigineqarpoq naak taamaaliornissamut piginnaasaqanngikkaluartik.

Oqalutsit ilinniarsimanngitsut atorineqarsinnaanerit pitsaassutsimut qanoq sunniuteqarnerisut pillugu apeqquut sulit akissutissarsineqanngilaq. Napparsimasut katsorsaasullu akornnganni nutserinissamik sulias-sami pingaarutilimmi naleqquttumik sulisutut piginnaasaqartitsinissap isumaginissaa pingaaruteqarpoq. Ajornartorsiut tamanna peqqinnissaqarfimmi kigutilerinermut taamaallaat atuunnani tamani atuummat kapitalimi 17-imi pingaarnertigut sammineqarpoq.

Sulineri atuakkat qallunaatuupput, ilinniartitaanernilu qarnup iluanut attuumassuteqartunik kalaallisut taaguutit atorlugit ilinniartitsisoqarneq ajorpoq.

Sulisut ataasiakkaat nammeneq misillitakkatik kigutilerinivimmilu suleqatit ikiortigalugit ingerlasarput. Kigutilerinermi kalaallisut, qallunaatut latiinisullu oqaatsit allattorsimaffiat 1980-ikkut naalerneranni ki-gutilerinunit assigiinngitsunit suliarineqarsimavoq. Allattorsimaffik sulineri aalajangersimasumik ator-neqanngisaannarsimavoq, amerlasuullu allattorsimaffeqartoq ilisimanngilaat. Nunap immikkoortuinut tamanut 2022-mi nassuteqqinneqarpoq.

Qulaani allassimasut pissutigalugit peqqinnissakkut sullissinnermi innuttaasumut ingerlatitseqqiinerup pit-saassusaa paasiuminassusaa sumiiffik inuillu apeqquutaatillugit nikerarsinnaapput. Pinaveersaartitsilluni sulineq assut pingaartinneqarpoq, aamma KIG-it aamma KA-t taakku sulisuupput innuttaasunut toqqaan-nartumik atassuteqartut aamma kigutit nakorsat kalaallisut oqaaseqanngitsut aamma innuttaasut kalaal-lisut oqaasillit akornanni ingerlatitseqqittuusartut. Taamattumik sulisut taakku suliatigut illersorneqarsin-naasumik nutserisinnaanerit pinaveersaartitsilluni suliniuteqarnermut pingaaruteqartorujussuupput. Eq-qortumik paasiuminartumillu oqaluttaaneq qularnanngitsumik aamma takkutinngitsoortartut procentiisa annertunerujussuannut, nuna tamakkerlugu kigutininik isumaginninnermi ajornartorsiutaasorujussuarmut, pitsaasumik sunniuteqarsinnaavoq. Taamaattumik tulluarsinnaavoq kigutit nakorsaanut ikiortinngorniartut oqaluttaanermik ilinniartinneqartarnissaat aamma KA-nngorniartut KIG-inngorniartullu kalaallisut taa-gutininik qarnup iluanut attuumassuteqartunik ilinniartinneqartarnissaat.

Kigutitigut nappaatit atugaanerit appartinniarlugu aamma pinaveersaartitsinnermik pitsaanerusumik paasinnittoqartinniarlugu taamaalillunilu takkutinngitsoortarnerit ikilisinniarlugit *danskisuumiit kalaal-lisuumut illuatungaannullu oqaluttaanermi piginnaasat ineriartortinneqarnissaat* pisariaqarpoq. Kigutilerin-nermi taaguuterpasut atorineqartartut danskisuuminnaammata oqaluttaanermi mininneqartut amerlasar-put. Napparsimasut qallunaatut paasisinnaagaluurtut amerlanertigut oqalutseqarnissaq pisariaqartinne-qartarpoq. Aamma pisariaqarsinnaavoq peqqinnissaqarfimmi oqalutsinik ilinniartitseqqiinnermi eqqaane-qareersumi kigutininik isumaginninnermi sulisunut immikkoortumik neqerooruteqartoqartarnissaa.

Aammattaaq suleqatigisanik avataaneersunik attaveqarnermi piginnaasanik pisariaqartitsisoqarpoq soor-lu utoqqarnik paarsinnermi tarnikkullu napparsimasunik sullissinnermi.

8.1.1.3 Utoqqarnik, tarnimikkut napparsimasunik innarluutilinnillu sullissisut piginnaasaasa ineriartortinnerat

Ilaatigut utoqqarnik, tarnimikkut napparsimasunik innarluutilinnillu sullissivinniittunut tunngatillugu pina-veersaartitsineq, peqqinnerulersitsiniarneq piginnaanngorsaaqqiinerlu pillugit peqqinnissaqarfiup kom-munit qanimut suleqatigivai.

Kommunini peqqissutsikkut sullissinnermi piginnaasanut tunngatillugu ilinniagaqassuseq ataatsimut isigalu-gu appasippoq. 2019-mi utoqqarni innarluutilinnilu atorfeqartut 60%-iisa missai taamaalillutik ilinniagaqar-simasuusimanngillat (isumaginnittoqarfimmi sulisutigut isumalluutit pillugit nalunaarusiaq, Epinion, 2019).

Ilinniagaqassuttip appasinnera pissutigalugu suliassat ilaatigut kissaatigineqartutut pitsaassuseqarlutik naammassineqarneq ajorput. Tamatuma saniatigut iluutsit ataqtigiinnerinut ajortumik sunniuteqarsinnaallutillu utoqqaat, tarnimikkut napparsimasut innarlutillillu ilaatigut utoqqaat illuineersut najugaqati-giiffinneersullu pisariaqanngitsumik unitseqqinneqarnerannik kinguneqarsinnaapput. Ajornartorsiut ilisi-matusarnikkut misissoqqissaarneqarsimanngilaq, Peqqinnissarli pillugu Ataatsimiititaliarsuup nunatsinni angalaarnerani assigiinngitsunit arlaleriarluni eqqaaneqarsimavoq. Tamatumani paasineqarpoq kommunini peqqissutsikkut sullissit piginnaasaasa ineriartortinneqarnissaat innuttaasullu pillugit suliassanik naammassinninneq pillugu susassa qarfini taakkunani marlunni piginnaasanik pitsanngorsarnissaq kissaati-gineqartoq.

Nunarput tamakkerlugu utoqqarnik paaqqinnittartuni ilinniagaqarsimanngitsut ilinniartinneqarnerat iluat-sittumik naammassineqarsimavoq, tamatumanilu ilinniagaqarsimanngitsut PI suleqatigalugu piginnaasaat piviusut nalilerneqarlutillu peqqissaanermi ikiortitut allagartartaartinneqarput. Ilinniartitaanermi aallar-tittut tamangajammik naammassinnittarput.

8.1.1.4 Kommuneqarfik Sermersuumi ineriartortitsinermik suliniut

Kommuneqarfik Sermersuumi utoqqarnik paaqqutarinninnermi, tassa paaqqinniffinni, utoqqaat illuani angerlarsimaffinnilu paaqqutarinninnermi, ukiuni kingullerni ineriartortitsinermik suliniut ingerlanneqarsi-mavoq, tamatumanilu ilaatigut aqutsisut sulisullu ilaatigut ilinniarteqqinneqarsimallutillu piginnaasaat ine-riartortinneqarsimapput, tassunga ilanngullugu piginnaasaat piviusut nalilersorneqarput. Suliniut pillugu aalajangersimasumik nalilersuisoqarsimanngilaq, kisianni Nuummi angerlarsimaffinni paaqqinninnermiit kisitsisit takutippaat sulisut ilinniagaqarsimasut amerlassusaat 2019-imi 40%-imiit 2020-mi 80%-imut qaffassimasoq. Peqatigisaanik napparsimalluni takkutinngitsoortartut affaannangorllutik takkutinngit-soortartullu amerlassusaat tallimararterutaannangorllutik. Sunniutaali ilinniartitseqqiinnermut piginnaan-gorsaqqiinnermullu qularnaatsumik atanersoq ilisimaneqanngilaq, tassa tamatuma peqatigisaanik aamma aqutsisut sulisullu, sulisunillu isumassuinerup il.il. akornanni tunngaviusumik naleqartitat pillugit ataatsi-moorussamik oqallinnermut naleqqiullugu suliniuteqartoqarmat.

Sulisut ilinniagaqanngitsut ilinnialernerat angerlarsimaffinnilu paaqqinninnerup sulisunik ilinniarsimasunik pilerisaarinissamut pikkorinnerulersimanera qaffariarnermut pissutaavoq. Ulluinnarni sulinnermi aaqqi-suussaasumik piginnaasanik ineriartortitsinikkut suliaqassutsikkut qaffasissuseq ataatsimut isigalugu qaffassarneqarpoq. Taamatuttaaq qaammatit tamaasa ulluni marlunni inuttut ineriartorneq (nammineq inuunermut akisussaaffimmik tigusineq, sulinnermi akisussaaffimmik tigusineq) pillugu pikkorissartitsiso-qartarpoq. Susassa qarfimmilu suliaqarnermut pisortaasimasoq, ineriartortitsinermik suliniummi qitiul-luinnartumik inissisimasimasoq, naapertorlugu pitsaasumik ineriartornermut tamanna iluaqutaasimavoq.

Kisitsisit assingusut utoqqaat illuini angerlarsimaffinnilu paaqqutarinniffiusuni pigineqanngillat, aamma Nuummi angerlarsimaffinni paaqqinninnerup ineriartornera pillugu nutaanik kisitsisaateqartoqanngilaq. Suliassa qarfimmi siusinnerusukkut pisortaasimasoq malillugu Covid-19-imut atatillugu ineriartorneq ki-nguartinneqarpoq. Aammattaaq piffissami aqutsisut taarseraassimapput pisortatullu atorfiit inuttalerner-qarsimanatik. Sulisut sulisorineqaannarnissaannut pilersarusiornermillu ataqtigiissaarinnermut malitta-rinninnermullu aqutsisut pingaaruteqarlunnarput. Aqutsisunik amigaateqarneq ineriartornermik arriillisit-sisarpoq.

Suliaqarnermulli pisortaasimasoq naapertorlugu utoqqarnik paaqqinninnermi piginnaasanik ineriartortit-sinnermut kulturi naleqartitallu pilersinneqarsimasut ataannartumik sunniuteqangaarsimallutillu ingerlaan-narput. Tamatuma saniatigut ilinniarsimasut arlallit suli piginnaasaminnik piviusunik nalilersortikkumallu-tik PI-mut qinnuteqartartut utoqqarnik paaqqinninnermi suliffimminnit tapersersorneqartarput.

8.1.2 Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfinnut ilinniartussarsiorneq pillugu unammillerneq

Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfiit inuusuttut ukioqatigiillu allat ilinniakkamik piginnaasanillu ineriartortitsinermik aallartitsisinnissaannut naammassitsisinnissaannullu tunngatillugu suliaqarfinnik alla-nik unammillerteqarput. Inuusuttut ukiumut aallartittut amerlassusaat 2021-miilli ikileriarsimapput sulilu ikiliartornissaat naatsorsuutigineqarluni - 2021-imi 7.700-niit 2040-mi 5.300-nut.

Peqqissaanermik ilinniartimmi (PI) tunngaviusumik peqqinnissakkut ilinniartitaanermi aallartittut atuartut agguaqatigiissillugu 24-inik ukioqarput. Tunngaviusumik peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarteqarfinni aallartikkumalluni meeqqat atuarianni naggataarutaasumik misilitsittoqarsimasariaqarpoq; sundhedsassistentinngorniat kigutigissaasunngorniallu kisimik GU naammassisimassavaat, kisiannili aatsaat peqqissaanermi ikiortinngorniatut KA-nngorniatulluunniit naammassereersimanngikkunik. Tunngaviusumik peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarteqarfiit inuusuttunit meeqqat atuarianni/efterskolemi naammassisunit ilinniarteqarfissatut piviusorsiorutut toqqagassatut aqqissugaasimanersut tamatumani apeqquusernarpoq.

8.1.3 16-25 ukiullit ilinniakkaminnik toqqaasarnerat

Inuussutissarsiutinut ilinniartitaanerit, tassunga ilanngullugit PI-mi tunngaviusumik peqqinnissakkut ilinniartitaanerit, tassaapput ilinniarnernik toqqaanerit inuusuttorpassuit aatsaat 19-it sinnerlugit ukioqale-reeraangamik aatsaat piviusunngortinneqartartut. Assersuutigalugu 2019-imi 16-inik ukiullit 43%-ii ilinniagaqarnatillu suliffeqanngillat.

Tamanna killup tungaanut saatinneqassappat, tassa inuussutissarsiornermik ilinniarteqarfiit inuusuttut ilinniarteqarfiisut pilerinartigilissappata, inuussutissarsiornermik ilinniarteqarfiit inuusuttut amerlanertigut suliffeqarnermik annikitsuararsuarmik ilisimasaqarnerannik ilinniarnermillu nalaani suliffeqalernisamat piareersarneqarnerannik innimiginnittunngortillugit aqqissuunneqarnissaat eqqarsaatigineqartariaqassaaq.

Tunngaviusumik peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarteqarfinni tunngaviusumik ilinniartitsinernik, inuusuttut suliaqarnikkut piginnaasaasa saniatigut inooqataanikkut nalinginnaasumillu pisinnaasaannik sulisutiginittunik, atuutilersitsinikkut taamaaliortoqarsinnaavoq. Taamaalluni ilinniarteqarfinni avatangiiisit tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarteqarfinni aallartinnissamat inuusuttunit pilerineqarnerulersinnaasut ineriartortinneqarsinnaassapput. Aamma suliffinnik misiliisarfiit inuusunnerusunut tulluarsakkamik suliffimmik misiliffissamik qulakkeerinneqataasinnaapput. Taama ineriartorneq nammineq pilernavianngilaq, pilersinniarneqartariaqarlunilu aqqissuunneqartariaqarpoq.

25-inik ukioqartut tamarmiusut taamaallaat affaasa missaat ilinniagaqartuupput. Tamanna inuiaqatigiinni annertuumik ilungersunartuuvog, taamaattumillu inuusuttunut siunissami periarfissanik pilersitsinissap annertunerusumik sammineqarnissaanut annertooujussuarmik pisariaqartitsisoqarluni. Peqatigisaanik kisitsisit takutippaat peqqinnissakkut ilinniartitaanermi ilinnialernissamat innuttaasut ilarpassuini periarfissaqartoq. Kisianni peqqinnissamat tunngasut siunissami ingerlataqarfinnit allaniit sakkortunerusumik unammillerneqarnissamat piareersimasariaqarput. Aamma angutini qinnuteqartartut amerlanerusut pilerisaarneqarsinnaassallutik²⁸. Tassunga atatillugu unammillernartoq tassaavoq inuiaqatigiinni tusaamanerlunneqarneq peqqinnissaqarfiup ukiuni makkunani tamaviaarluni akiugarigunagaa. Tamatumani tusagsiorfiit internetikkullu attaveqartarfiit, peqqinnissaqarfimmik amerlanertigut ajortumik eqqartuiffiusartut, pineqarput.

8.2 Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarteqarfinni ilinniakkat eqikkarlugit samminerat

Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarnissamik neqeroorutit arfineq-pingasuuupput, takuuk tabeli 8.1.

²⁸ Naatsorsueqqissaartarfiup sulisoqarnermut kisitsisitigut 2020-mut paasissutissaatai malillugit pisortani ingerlatsivinni sullissivinnilu (tassunga ilanngullugit peqqinnissaqarfik paaqqinniffiillu) atorfeqarlutik sulisut angutit amerlassusaat 25%-iuvoq, taamaaqataannik arnat amerlassusaat 64%-imiilluni. Isumaginninnerup peqqinnerullu iluani inuussutissarsiornermik 2020-mi ilinniartut arnat amerlassusaat 96%-imiippoq.

Tabeli 8.1: Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanerit nunatsinni neqeroorutigineqartartut allattorsimaffiat

Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaaneq	
Peqqissaanermik Ilinniarfik, PI (Center for Sundhedsuddannelser)	Sundhedsassistenti, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Peqqinnissaanermi ikiorti, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Peqqissaanikkut sullissisoq, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Tapersersuisoq, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Portøri annaassiniartartoq, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Klinikassistenti, inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
	Kigutigissaasut (nunatsinni ilinniartut), inuussutissarsiornermik ilinniarfeqarfiit (II)
Ilisimatusarfik	Peqqissaasoq, professionsbachelor

PI-mi sundhedsassistentit ilinniarsimasut immikkoortunik qaammatinik tallimanik sivilissuseqartunik immikkut ilisimasaqalernissamik, assersuutigalugu napparsimasunik paaqqinninnerup tarrarsuinerullu iluani, neqeroorfigineqartarsimapput. Immikkulli ilisimasaqarfiit aallunneqarunnaarlutik ilinniagartuutut ilinniartitaaneq isumaginninnermut peqqinnissamullu tunngasunik sulialinnik aallunneqalersimapput. Tamanna aningaasanut inatsimmi ilinniarfeqarfimmi aalajangersimasumi aningaasatut atugassatut immikkoortinneqarsimasoq atorlugu aningaasalersorneqarpoq.

Peqqissutsikkut sullissinernik nangitsilluni ilinniarnertit allat nunatsinni neqeroorutigineqarneq ajorput, Danmarkimili ingerlanneqarnerusarput, takuuk tabeli 8.2. Danmarkimi ilinniartitaanerit ingerlaneritik naammassinnittut amerlassusai peqqinnissaqarfimmi taamatut ilinniarsimasunik sulisinnaasunik pisariaqartitsinnermut naleqqiullugu ikitsuinnaapput. Tamatuma saniatigut ilinniartut affaasa missaannaat ilinniakkaminnik naammassinnereeraangamik nunatsinnut utertarput. Peqqissaasunngorniarluni ilinniartitaaneq nunani allani ingerlanneqarnani annerusumik nunatsinni ingerlanneqarpoq. Nakorsat ilinniartitaanerit pillugu immikkoortumi nakorsat Danmarkimi ilinniartitaanerit pillugu paasisutissat nassuiarneqarnerupput.

Tabeli 8.2: Danmarkimi ukiuni 2010-miit 2021-mut ilinniakkaminnik naammassinnittut pillugit allattorsimaffik

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Katillugit
Nakorsaq			1	5	3		3	2	3	1	3	1	22
Timimik sungiusaasoq		1		5	4	3		3	1			1	17
Pillorissaasoq	1	1	2				1						5
Peqqissaasoq	1	1	2	1			1	2	1	2	4	3	18
Bioanalytikeri	5		1	1	1							1	9
Biomedicineri												1	1
Ernisussiortoq		1	2	2		1	1	4	2	2	1		16
Ukiunut ataatsimut katillugit	7	4	8	14	8	4	5	11	7	5	8	7	88

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Piffissami tamatumani kalaallit arfineq-marluk kigutit nakorsaattut naammassipput. Taakkunannga arfinillit ilinniakkaminnik naammassinnereerlutik nunatsinnut uterput. Ulloq 2023-mi februaarip aallaqqaataanni taakkunannga pingasut nunatsinni kigutit isumaginninnermi aalajangersimasumik atorfeqartinneqarput. Ukiup siuliani piffissami tamatumani kigutit nakorsaattut naammassisimasut tallimat nunatsinni kigutit nakorsaanermi atorfeqartinneqarput, marlulli Danmarkimut nuupput nunatsinni sulinermit tatisimaneqarneq pissutigunarlugu. Taavalu taakkua kigutit nakorsaasa arfineq-aappaat kingullersaasoq Nuummi namminersortunngorpoq.

8.2.1 Tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanernut qinnuteqartut, akuerisaasut naammassissullu misissorneqarnerat

Nunatsinni peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfiit qassinik qinnuteqaatinik tiguisarnersut misissoraanni pissutsit arlallit maluginiarnarput. Tabelimi 8.3-mi takuneqarsinnaasutut pingaartumik peqqissaanermi ikiortinut ilinniarfik ukiut tamaasa amerlasuunit qinnuteqarfigineqartarpoq. Ilinnialernissamullu piumasaqaatit misissorneqareeraangata ilinniarfeqarfinni arlalinni kisitsisit allanngortarput.

Tabeli 8.3: Nunatsinni tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinnut qinnuteqartut amerlassusaasa allattorsimaffiat

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Katillugit
Klinikassistenti, (II)	16	4	13	6	17	8	0	24	-	88
Kigutigissaasut, II	0	4	13	5	0	2	26	2	-	52
Peqqinnissakkut sullissisoq, (II)	9	13	8	12	15	13	13	6	-	89
Peqqissaanermi ikiorti, II	114	153	139	152	151	128	149	106	-	1092
Sundhedsassistenti, II	36	62	76	76	87	39	76	64	-	516
Peqqissaasoq, prof.bach.	-	-	-	51	37	33	21	23	-	165
Tapersersuisoq, (II)	-	-	-	33	24	23	45	29	-	154
Peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarfeqarfinnut qinnuteqartut ukiumut ataatsimut katillugit	175	236	249	335	331	246	330	254		

Paasisaqarfik: Qarasaasiakkut Nalunaarsuiffik Majorissamit atorneqartoq ilinniartitaanernillu ujaasinermut atorneqartartoq.

Nalunaarsugaq: Qinnuteqarnerup suliarineqarnerani qinnuteqartut tamarmik isernissamut piumasaqaatinik il.il. naammassinnissimaneriniq sillimasoqarneris naalunarpog, kisianni ilinniarfeqarfiit ilinnialernissamut piumasaqaatinut naleqqiussillutik tiguisinissamut qinnuteqartunik misissuisarput.

Peqqissutsikkut sullissinernik ilinniartitaanerit annerpaat tassaapput sundhedsassistentinut aamma peqqissaanermi ikiortinut ilinniarfiit, takuuk tabeli 8.4.

Tabeli 8.4: Piffissami 2013-2021 peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinni aallartittut ilinniarfeqarfikkuutaarlugit ukiukkuutaarlugillu amerlassusaasa allattorsimaffiat

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Katillugit
Klinikassistenti, (II)	8	0	0	0	11	0	8	13	-	40
Kigutigissaasut EUD	0	0	9	0	0	0	12	0	-	21
Peqqinnissakkut sullissisoq, EUD	5	6	0	6	0	10	6	0	-	33
Peqqissaanermi ikiorti, EUD	40	34	39	40	34	33	32	33	-	285
Sundhedsassistenti, EUD	23	16	18	23	24	19	17	18	-	158
Peqqissaasoq, prof.bach.	15	15	14	15	15	15	11	11	18	129
Tapersersuisoq, EUD	0	0	0	0	0	6	3	2	-	11
Ukiumut ilinniakkaminnik aallartitsisut katillugit	91	71	80	84	84	83	89	11		

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Peqqissaasumut ikiortitut ilinniarfimmi ukiumut atuartut 32-it aamma 40-t akornanni tiguneqartarput. Affaasa missaat kisimik ilinniarnerninnik naammassinnittarput. Kisitsisit naammassinnittunut sanilliukkaanil ilinniakkaminnik naammassinnittut amerlassusaat affaannanngorsimasarput, takuuk tabeli 8.5.

Tabeli 8.5: Piffissami 2013-2020 peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinni naammassisut ilinniarfeqarfikkuutaarlugit ukiukkuutaarlugillu amerlassusaasa allattorsimaffiat

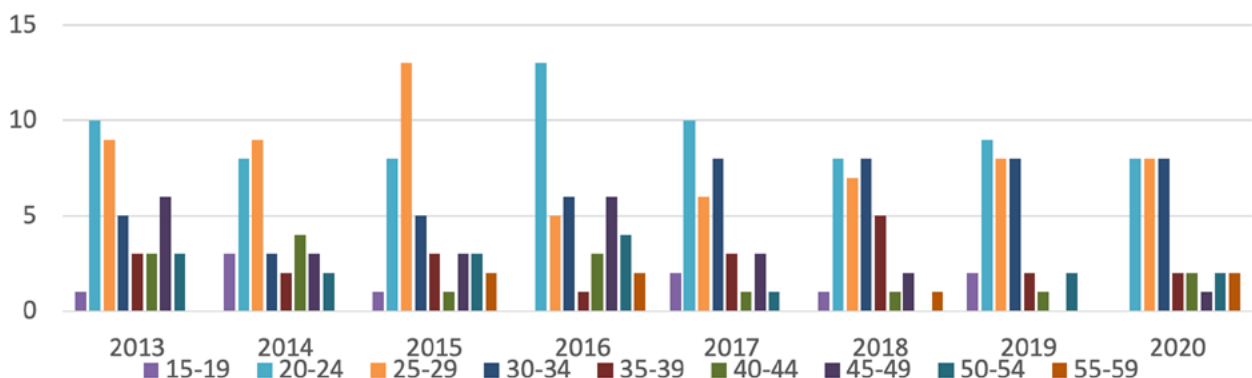
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Katillugit
Klinikassistenti, EUD	2	7	0	0	0	0	8	0	17
Kigutigissaasut/, EUD	4	1	1	0	6	0	0	0	12
Peqqinnissakkut sullissisoq, EUD	4	6	0	6	0	9	1	3	29
Peqqissaanermi ikiorti, EUD	20	22	22	25	25	24	13	12	163
Sundhedsassistenti, EUD	12	18	10	10	11	10	16	10	97
Peqqissaasooq, prof.bach.	10	14	10	7	10	8	12	6	77
Tapersersuisooq, EUD	0	0	0	0	0	6	3	2	11
Ukiumut peqqinnissakkut sullissisutut ilinniakkaminnik naammassinnittut katillugit	52	68	43	48	52	57	53	33	

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Tabeli 8-5-imi takutinneqartutut peqqinnissamut ikiortinngorniartarfik peqqinnissakkut sulisunik ilinniarsimasunik amerlanerpaanik pilersuisuuvoq.

8.2.2 Peqqissaanermi ikiortitut ilinniarneq

Takussutissiaq 8.1: Piffissami 2013-2020 peqqissaanermi ikiortitut ilinnialersut ukiuinut agguarnerat

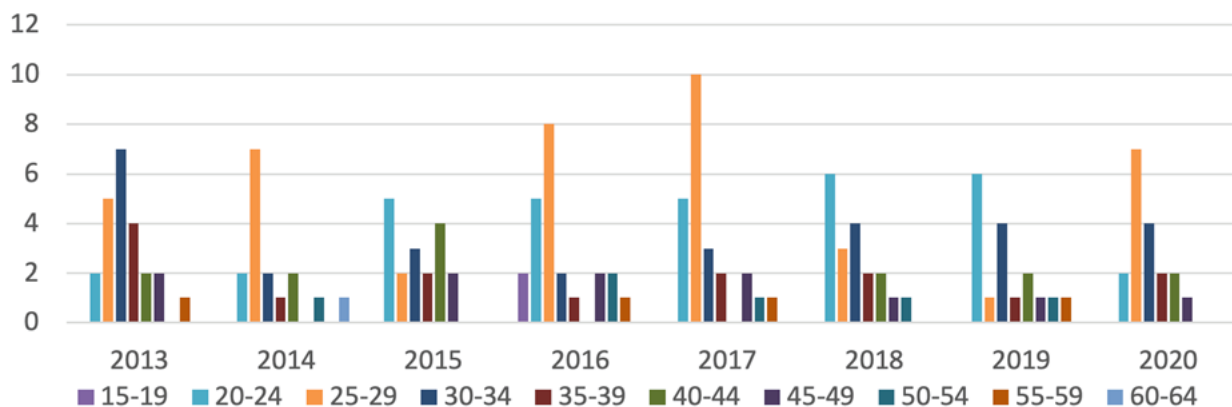

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Peqqissaanermi ikiortitut ilinniarneq ukiumik ataatsimik qaammatinillu pingasunik sivilissuseqarpoq, tamatumani sapaatit-akunnerini 32-ni atuagartortoqartarpoq sapaatillu-akunnerini 26 praktikkertoqartarluni. Meeqqat atuarfianni naggataarutaasumik soraarummeersimanissaq isernissamut piumasaqaataasarpog. Peqqissaanermi ikiortip utoqqaat, napparsimasut innarluutillillu nammineq angerlarsimaffimminni aamma utoqqaat illuanni angerlarsimaffimiluunniit paaqqinniffiusumi najugaqartut ikiortarlugillu tunngaviusumik paaqqutaralugit sullittarpai. Ukiumut marloriarluni ilinniartut aallartittussat akuerineqartarput, taakkulu arnaannangajaasarpog amerlanertigut 20-30 ukiuqartut, tassa ilinniartut amerlanertigut ilaqutaqalereersimasarlutillu meerartaareersimasarpog. Tamanna ilinniagaqartut ilinniartut ineqarfiini inissiamik pissarsinissaannut pingaaruteqarpoq, tassa ilinniartut ineqarfiini ilaqutariinnut neqeroorutit killeqarmata. Tamatuma saniatigut paarsitsisinissamik periarfissat il.il. ilungersunarput. Inuussutissarsiornermik ilinniarfinni peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfinni tamangajanni tamanna ajornartorsiutaavoq.

8.2.3 Sundhedsassistentit ilinniarneq

Takussutissiaq 8.2: Piffissami 2013-2020 sundhedsassistentinngorniatut aallartittut ukiuinut agguataarlugit

Paasisaqqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Sundhedsassistentit ilinniarneq ukiunik marlunnik qaammatinillu qulinik sivisussuseqarpoq. GU-mi ilinniarisimaneq peqqissaanermiluunniit ikiortitut naammassisimaneq isernissamut piumasaqaataavoq. Ilinniartitaanerup siunertaraa peqqinnissaqarfimmi pingaarnermi pingaannginnerusumilu sulisussanik ilinniar-titsinissaq. Sundhedsassistenti nunatsinni nakorsaaneqarfimmit nakkutigineqarluni nakorsaaserisutut atorfeqarpoq. Taamaalluni sundhedsassistenti suliatigut, inatsisitigut aamma ileqqorissaarnikkut sulia-minik pilersaarusiornermi isumaginninnermilu akisussaavoq kiisalu namminermi piginnaasaminik nalilersui-nissamut pisussaavoq pisariaqaraangallu suliatigut killiliisinnaassalluni.

Takussutissiami 8.2 takuneqarsinnaavoq sundhedsassistentinngorniatut amerlanertigut ilinniakkaminik aallartitsigaangamik 25-t 29-llu akornganni ukioqartartut.

8.2.4 Peqqinnissakkut sullissisutut ilinniarneq

Peqqinnissakkut sullissisutut ilinniarneq annertunngilaq, taamaattorli nunaqarfinni peqqinnissakkut sullis-sisunut sammisumik katillugit qaammatini tallimani ilinniartitaaneq pingaaruteqarluni. Meeqqat atuarfian-ni naggataarutaasumik soraarummeersimanissaq kiisalu praktikkernissamik neriorsorneqarsimanissaq akuerisaanissamut piumasaqaataavoq. Peqqinnissakkut sullissisoq nunaqarfinni nakorsiartarfinni peqqis-saasoqarfinnilu sulisarpoq, aamma nunaqarfimmi innuttaasut suleqatigalugit peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinnermillu suliassanik isumaginnittarpoq. Tamatuma saniatigut peqqinnissakkut sullissisoq, nap-parsimasumut pingaarnertut akisussaasoq, tassa peqqissutsikkut sullissisoq alla suleqatigalugu nappar-simmavimmut ingerlatitseqqiinginnermi nunaqarfimmi tunngaviusumik katsorsaaneramik kiisalu nappar-simasunik allatigut sullissinermik isumaginnittuuvuq.

8.3 Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinernik ilinniartunni ilinniartunik pissarsiniartarneq, praktikkerfiit taamaatitsinerillu

8.3.1 Ilinniartunik pissarsiniartarneq

Tunngaviusumik peqqinnissakkut ilinniartitaanerni ilinniartut pillugit tunngaviusunik paasisutissanik nas-saassaqqanngilaq. Qitiusumik ingerlatsivimmiit paasisutissat taamaattut katersorneqartartuuppata ilin-niartunik pissarsiniartarnissamut suliniutit siunnerfeqartut aallartisarnissaat ajornannginnerussagaluar-poq. Ilinniartunni akuerisaasut amerlanertigut peqqinnissakkut sullissinermi ilinniagaqqanngitsutut sulisar-simanerat assut ilimagineqarpoq. Taamatutaaq ilimagineqarpoq amerlasuut meerartaareerlutik ilinniak-kaminik aallartitsisartut. Peqqissaanermi ikiortitut ilinnialersut ukiuinut agguataarnerannit (takussutis-

siaq 8.1) takuneqarsinnaavoq ilinniartut, meeqqat atuarfianni naammassereernissaanik piumasaqaateqarluni tunngaviumik ilinniartut, inuusuttut ilinniartut assingulaartumik ingerlasutut oqaatigineqarsinnaasoq.

Nunaqarfinni peqqinnissakkut sulisut ilinniagaqanngitsut ilinniagaqalersinnarlugit peqqinnissaqarfik suleqatigeqqissaarlugu PI sulivoq, taamaattorli amerlanertigut atorfeqartut inuuniarnikkut ilaqutariinnikkullu pisussaaffii ilinniartutut inuussutissiornermik ilinniartutut politikikkut ukkatarineqarpiannginnerat PI-p ilinniartutut pissarsiniarnermi unammillernartutut avataaneersutut eqqaavaa.

8.3.2 Praktikkerfissat

Ilinniartut amerlanerusunik ilinniartutut akuerisaagaluartut suliffinnik misiliiffissat amerlassusaat tunngavialugit ilinniartutut akuerineqartut. Taamaattumik suliffinnik misiliiffissat akimiffiupput. Tamanna peqqissaanermi ikiortitut sundhedsassistentitullu ilinniartut pingaartumik atuuppoq.

Suliassaqarfimmi pingaarnermi aamma pingaannginnermi suliffinnik misiliiffissat qulakkeerneqarnissaat pillugu peqqinnissakkut ilinniartutut ataasiakkaanik PI suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarpoq. Tamanna ilaatigut ilinniartut suliffinnik misiliiffiusup akornnganni suleqatigiinnissamik pisortatigoortumik isumaqatigiissuteqannginneranit kiisalu qinnuteqarnissamut pisortatigoortumik malittarisasaqannginneranit ajornarnerulersinneqartarpoq. Ilinniartut suliffinnik misiliiffiusup akornnganni akissusaaffinnik erseqqinngitsumik agguasimanerit pissutigalugit suliffinnik misiliiffissanik ilinniartut suliffinnik misiliiffissat amigaataaneri pissutigalugit ilinniakkaminnik unitsitsigallartarnerinut assersuutisaqarpoq. Suliffinnik misiliiffissanik pisariaqartitsineq DIH-imit/DIS-imit, nunap immikkoortuinit kommuninillu naammassineqassaaq, aamma ilinniartutut nutaat aallartikkaangata pisariaqartitaq nutaanngoqqittarluni.

8.3.3 Suliffinnik misiliiffissanut ilitsersuisut

Suliffinnik misiliiffiit ilinniartutut neqerooruteqarsinnaassagunik ilinniartutut ilitsersuisinnaasunik ilinniarsimasunik sulisoqartariaqarput. PI-p tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartutut ilitsersuisut ilinniartutut. Ilinniartut amigaataanerat suliffinnik misiliiffissap atorineqarsinnaannginneranut pissutaasinaavoq.

Tamatuma saniatigut peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartutut suliffeqarfii praktikkerfissat atorineqarsinnaasut naammaginartumik annertussulimmik sammeneqartarnissaat suliarineqartarnissaallu isumalluutigineqartarpoq.

8.3.4 Taamaatitsisarneq

Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartutut ataatsimut ilisarnaataasoq tassaavoq ilinniartutut ingerlaneranni taamaatitsisartut amerlasarnerat.

2015-imi EU-p misissuineranit erserpoq kalaallit inuusuttut akornnganni taamaatitsinermi pissutaasut pilsulluunniit ataasiakkaat qaqutigorujussuarmik tunngaviusartut, pissutaasulli arlallit piffissap ingerlaneranni inuusuttut ilinniartutut unitsitsinerannut pissutaasartut.

Inuussutissarsiornermik ilinniartutut taamaatitsinermut pissutaasut inuttut, ilinniartutut, aqqissuusaanermi inuiaqatigiinnilu atukkanik tunngaveqarput. Amerlasuut nakuuserneq, imigassaq, kinguaassiuutigut atornerluineq, meeqqat atuarfianni atuarnermik unitsitsisarneq, angajoqqaat avinnerat, ineqarnikkut atugarliorneq il.il. atugarlugit peroriartarput. Amerlasuut ilaquttaminni ilagisartakkaminnilu maligassiuisunik amigaateqarput, tamatumalu saniatigut ilinniartutut ilinniakkaminnik naammassinninnissamut ilaquttaminnit tapersorsorneqarnissartik pisariaqartilluinnartarpaat (Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiuutigut ilinniartutut aalajangiussisimanerit pillugit EU-p nalunaarussia 2019).

Tamatuma kingunerisaanik ilinniartunik siunnersuisarnerup saniatigut ilinniartorpassuit inooqataanikkut isumakkullu pisariaqartitanut tunnganerusunik pisariaqartitaqartarput. Pisariaqartitat taamaattut ullumikkut ilinniartunik siunnersuisumut tuttarput, taamaattumillu ilinniartut pisariaqartitaasa matussusernissaannut immaqa piginnaaneqanngikkaluarlutik suliatigut tatineqalertarput. Taamaattorli Nuna Tamakkerlugu Ilitersuisarfimmiit nuna tamakkerlugu ilinniartut tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnit inooqataanerlu pillugu siunnersorneqarnissamut katsorsarneqarnissamullu periarfissaqarput. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmit paasissutissiissutigineqartut naapertorlugit taanna, pingaartumik ilinniartunit arnanit, assut ugartorneqartarpoq.

Ilinniartuqarfinni taamaatitsisarnerit PI-p kisitsisaatiginngilai, misilittakkalli malillugit ilinniarnernup aallaqaataani amerlanerpaat taamaatitsisarput.

PI-mi ilinniartut atugarissaarnerat ukiumoortumik misissorneqartarpoq, 2020-milu akissuteqartut 75%-iupput. Tamatumani ilinniartut taamaatitsineq ilinniarnermillu unitsitsinissamik eqqarsaateqarnermut pissutaasut pingaarnepaat pillugit aperineqarput. Taamaatitsinermit pissutaasut pingaarnepaat tassaapput suliffimmik misilliffissaqannginneq (32%), ilaqtut maqaasinerlu (22%) ilaqtut meeqqallu qimaqqarnerat (18%), ineqarnikkut ilungersunartut (18%) suliatigullu ilungersunartut (23%).

8.3.5 PI-mi ilinniartut naammasseqqullugit suliniutigineqartut

Eqqaaneqareersutut ilinniartuqarfinni taamaatitsisarnermut amerlanertigut pissutaasut ataqatigiittut arlaqartarput. Pisariusuusoq isumaginagu pissutsinut ataasiakkaanut aaqqiissutit amerlanertigut aallartisarneqartarput. Ilinniartuqarfinni inuulluarneq pillugu misissuinermit eqqaaneqarpoq naammassinnittartut procentii amerleriartinneqassappata ilinniartut inooqataanikkut tunuliaqutaat innimigineqartariaqartoq (VIVE, 2020).

PI-mi piginnaasanik piviusunik nalilersuisarneq misilittagaqarfigilluarneqarpoq, tamatumani ilinniagaqanngitsut ukiorpassuarni sulinermit misilittagallit, soorlu utoqqarnik paaqqinninnermi, ilinniarteqqinneqartarput.

Piginnaasanik piviusunik nalilersuisarneq PI-mi 2017-imi utoqqarnik paaqqinninnermi ilinniagaqanngitsut pillugit suliniutitut misiliutitut aallartinneqarpoq. Taakkunani ilinniartut amerlanertigut 'inersimalluarterput' ilinniagqinnissaminnullu assut piumassuseqartarlutik. Ingerlatsinerit 100%-ingajammik naammassineqartarput. Ingerlatsinermit siullermi peqataasunit 14-iusunit 13-it qaammatit qulit ingerlaneranni peqqissaanermi ikiortitut ilinniarsimasunngorlutik misiliutaasumik suliniummik naammassinnipput. Tamatuma kingorna piginnaasanik piviusunik nalilersuineq assingusumik angusaqarfiulluartersimavoq.

Aammattaaq inuttut ajornartorsiutaannut naleqqiullugu atuartunik 'isumassuinermit' pitsaasunik misilittagaqarpoq. Assersuutigalugu ilinniartoqatigiit ataatsit 'isumassorneqartut' tamakkiisumik naammassipput. Piginnaasanik piviusunik nalilersuineq aamma 'isumassuineq' sulisoqarnikkut oqimaapput, naammassartulli procentiinut tunngatillugu imminut akilersinnaallutik.

Ilinniartitaanerni ilinniartut naammasseqqullugit suliniutigineqartut ('isumassuineq') maannakkut PI-mi (2022) tassaapput:

1. Ilinniartitaaneq tamakkerlugu, atuagarsornermit suliffimmilu misiliinermit, ilinniartitsisumik atassuteqarneq
2. Ilinniarnernup aallartinnginnerani ilinnialersussanik oqaloqatiginneq, tamatumani siunertaralugu ilinniarnernup aallartinnerani suliaasat inuttullu ajornartorsiutaasinnaasut ilinniarnernu taakkununga eqqortuunersoq qulaajarneqarnissaat
3. Ilinniartup qanoq inneranik malinnaanissaq siunertaralugu aamma ilinniartitaaneq naatsorsuutigisannut naapertuunnersoq ilinniartup, ilinniarnermi ilitersuisup ilinniartitsisullu attaveqaataasup akornanni ilinniarnernup aallartinneraniit qaammataluit qaangiunnerini pingasuulluni oqaloqatiginneq
4. Ilinniartitaanermi timersorneq, assersuutigalugu isikkamik arsaanermi unammisitsineq stafet-erlunilu arpaliunneq

Ilinniartut atugarissaarnerinik misissuinerit pingasut ingerlanneqarsimapput. Kingulleq 2021-mi decembarimi naammassineqarpoq.

8.3.6 Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartut unammillernartunik eqikkaaneq

Tunngaviusumik peqqinnissakkut ilinniartitaanerit aqqutigalugit peqqinnissakkut ilinniagaqarsimasunik naammattumik amerlassusilinnik ilinniartitsinermut atasunik ilungersunartunik arlalinnik immikkoortoq qulaaniittoq allaaserinnippoq. Ataaniittumi immikkoortut pingaarnerit ilai issuaaffigineqarput.

1. **Ilinniartunik pissarsiniartarneq:** Inuusuttut 20-it ataallugit ukiullit peqqinnissamik ikiortinngorniarfimmi annikinnerusumik qinnuteqartarput. Avataaneersunit qinnuteqartut (peqqinnissaqarfiup avataani) killeqarput. Nunaqarfinni ilinniartunik pissarsiniarneq sapernarpoq.
2. **Suliffimmik misiliiffissat** peqqinnissakkut sullissisunik ilinniartitsinermi akimmiffiupput kipiluttunartut, tamaatumani ilaatigut pissutaapput ilinniartunik suliffimmillu misiliiffiup akornnganni akissusaaffimmik agguataarnermi ersarluttoqarnera praktikkerfimmilu sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarneq.
3. **Taamaatitsisarneq.** Inuttut ajornartorsiutit, suliffimmik misiliiffissaqannginneq, ilinniartut inaataani inissaqannginneq suliatigullu unammilligaqarneq taamaatitsisarneq pissuteqartarpoq.

8.3.7 Ilinniartut sulisullu ilinniartitaanermut akissusaasut isumaat qaammarsaaqataasut

Immikkoortumi uani immikkoortunilu tulluuttuni peqqissaasunngorniat nakorsanngorniallu ilinniartut naleqqiussinermi ilaatigut peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup 2022-mi oktobarimi peqqinnissamik sullissisarnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugit isumasioqatigiinnermit tunngaveqarput. Tamatumani arlalinnik makkuninnga siunnersuuteqarpoq:

- Peqqinnissaqarfiup tusagassiorfinnit pitsaanngitsumik eqqartorneqartarnera sunnerneqarnera - oqaluttuanik nuannersunik oqaluttuarnikkut.
- Peqqissutsikkut suliaqarfiit sullissinermillu ilinniartut meeqqat atuarfianni, ilinniarnertuunngorniarfinni/inuusuttut ilinniartut inuiaqatigiinnilu tamani pilerisaarutigineqassapput (tv, internetikkut attaveqatigiittarfiit il.il.).
- Suliffinnik misiliiffissat amerlassusaasa qaffanneratigut suliniutinik salluutitsineq, ilaatigut PI-p aamma suliffimmik misiliiffiit akornanni aaqqissugaanerumik suleqatigiinnikkut.
- Ilinniartut inissat paaqqinnittarfinnilu inissat amerlisinneqassapput.
- Praktikertunik ilitsersuisartunik ilinniartitsineq pitsaanerulersinneqassaaq.
- Ilinniartitsisut praktikertunilu ilitsersuisartut ilinniartunik inuttut ajornartorsiuteqartunik tapersuisinissamut piareersarneqassapput.
- Ilinniartut nalaani akissarsiat.

Aammattaaq isumasioqatigiissitsinermi ilinniartut, peqqinnissaqarfik kommunillu akornanni suleqatigiinneq pillugu oqaloqatigiittarfimmik, assersuutigalugu ukiumoortumik isumasioqatigiinnermik, pisariaqartitsisoqarnera sammeneqarpoq. Assersuutigalugu tamanna ukiumoortumik ataatsimoorussamik isumasioqatigiissitsinikkut pilersinneqarsinnaavoq.

8.4 Peqqissaasunngornianik pissarsiniartarneq, praktikkerfiit taamaatitsisarnerlu

Peqqissaasunngorniarneq ilisimatusarfimmi professionsbacheloritut ukiuni sisamani ingerlanneqartarpoq. Ilinniartitaaneq peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartut allatut atugarsiornermik misilittaaneqarpoq ingerlatsitsiffiusarpoq. Peqqissaasut susassaqarfimmi pingaarnermi pingaannginnermilu peqqinneruler-

sitsiniarnerup, pitsaaliuinerup, katsorsaanerup, paaqqinninnerup piginnaangorsaaqqiinerullu iluani aki-mut suliaqartarput.

Ukiumut agguaqatigiissillugu ilinniartussatut 14-15 akuerineqartarput (129-t piffissami 2013-2021, takuuk nalunaarsuiffik 8.4). Peqqissaasutut naammassisartut ukiumut agguaqatigiissillugu arfineq-pingasut misaanniittarput ukiumillu ukiumut assut nikerartarlutik (katillugit 77 piffissami 2013-2020, aamma takuuk nalunaarsuiffik 8.5). Praktikkerfissanik amigaateqarneq pissutigalugu ukiualuit ingerlaneranni ilinniartussatut akuerineqartut ukiumut taamaallaat 14-iusarlutilluunniit 15-iusarput. Naammassinnittut procintii 53%-mit 79%-imut nikerartarput. Tamatuma saniatigut 2019-imi 2020-milu peqqissaasunngorniarmut piukkunnaatillit amerlassusaat appariarsimavoq, ukiuni taakkunani aqqaniliinnaat aallartippat. Tamanna 2021-mi 2022-milu ilorraap tungaanut aallarpoq ukiuni taakkunani ilinniartut 18-it akuerisaammata.

8.4.1 Ilinniartunik pissarsiniartarneq

Peqqissaasunngorniartussanik pissarsiniartarnermut atatillugu Sulisoqarnermut Ineqarnermullu Immikkoortotaqarfimmi pissarsiniartartoqatigiit iliuutsinik assigiinngitsunik aallartisaappat, taakkua ilagaat inuusuttut peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfeqarfiit pillugit paasissutissinnissaat pileritsaassinissaallu siunertaralugu "Siusissukut pissarsiniarneq", tamatumanilu meeqqat atuarfiini naggataarutaasumik soraarummeertussat inuusuttullu ilinniarfeqarfii attuumassuteqartut pingaartumik ukkatarineqartarput. Kissaatigineqarpoq maannakkut Kalaallit Suliffeqarfiinik Nittarsaanermut Ilisimatusarfimmilu suliffeqarfiit saqqummersitsinerannut peqataasarnermut iliuutsit annertusinissaat:

- Nunatsinni meeqqat atuarfiini naggataarutaasumik soraarummeertussanut saqqummiussinerit
- Nunatsinni ilinniarnertuunngorniarmut saqqummiissarnerit
- Ilinniartunut maligassiuisunik pilersitsineq
- "Ullormi ataatsimi peqqissaasuuneq". Peqqinnissaqarfimmi suliffimmik ullormi ataatsimi misiliineq.

2021-mi ilinniartitaaneq pillugu angalaartartut Nuna Tamakkerlugu Ilitsersuisarfimmi illoqarfinni ilinniarner-tuunngorniarmut sisamani ilinniar-titaanerit pillugit nittarsaassinerit aallarteqqinneqarput.

8.4.2 Suliffinnik misiliiffissat

Suliffinni misiliiffissat ilinniartullu inissaat ilinniartussatut akuersisarnermut atatillugu akimmiuffiunerpaas-arput. Piukkunnaatillit qinnuteqartut ilinniartutut akuerineqarsinnaasunit amerlanerujussuummata tamanna piviusunngortinneqarsinnaanik periarfissaagaluarpoq. Napparsimmavinni siunnersuisartut amigaataaneri pissutigalugit suliffimmi misiliinissamut inissat amigaatigineqarnerinut ilaatigut pissutigineqarput, aamma peqqinnissaqarfimmi immikkoortotaqarfiit napparsimasut amerlassusai suliamillu ilisimasallit najuuttut tunngavigalugit suliasaqarfiit ilikkarnissaannut periarfissat naammattut tunniunneqarsinnaangillat.

Peqqissaanermik Pinngortitamillu Ilisimatusarfimmi ukiumoortumik Napparsimmavinni Ilitsersuisartunik sapaatit-akunnerini arfineq-pingasuni ilinniartitsineq ingerlanneqartarpoq. Ilitsersuisut ilinniartinneqartut pisariaqartitap matussusernissaanut ikippallaarput. Napparsimasunik sullissinermi ilitsersuisartunik ilinniartitsisarneq maanna allanngortisarneqaleruttorpoq taamalilluni taama sivilisutisumik Nuummiittoqartariaarullugu, tamannami ilinnialernissamut ilaasa tunuarsimaassutigisarmassuk.

8.4.3 Taamaatitsisarneq

Peqqissaasunngorniat (tabeli 8.6) ilaatigut ilinniartut inissaat pissutigalugit taamaatitsisarput, soorlu PI-mi aamma taamaattoq. Ilisimatitsissutigineqarpoq 2020-mi ilinniartut pingasut inissaqannginnertik pissutigalugu ilinniarnerminnik taamaatitsisimammata. Peqqissaasunngorniat amerlasuut ilinniarnarup nalaa-ni ilaqutartaartarput ilaqutariinnullu tulluarsakkamik ilinniartutut ineqarnissaq kiisalu paaqqinnittarfimmi inissat ajornartorsiutigilertarlugit.

Tamatuma saniatigut PI-mi ilinniartut assigalugit peqqissaasunngorniat atugarissaarnikkut unammillerneqarput. Misissuinerit ersersippaat kalaallit ilinniartut 86%-ii sakkortuumik misigisaqarsimasut arlallit

PTSD atugarigaat (Marcussen, 2022). Tamatuma kingunerisaanik peqqissaasunnigorniat napparsimasunik isumassuinissartik sapernartissinnaavaat, tamannalu ilinniarnermik taamaatitsinermut sunniuteqaqataa-sinnaavoq.

Tabeli 8.6: Peqqissaasunnigorniarfimmi ilinniartut pillugit takussutissiaq 2018-2021

Ukioq	2018	2019	2020	2021
Akuerineqarput	15	12	13	19
Unitsitsipput	6	3	3	0
Aallarteqqippit	6	1	2	0
Nuuttut	4	1	1	0
Ukiumi atuarfiusumi februar 2022-mi ilinniarnigorniarfimmi ilinniagaqartut amerlassusaat	7	9	9	19

Paasisaqarfik: Institut for Sundhed og Natur, 2022. Ilinnialernissamut akuerineqartut amerlassusaat ilinniartunut aallartittunut amerlassusaannut naapertuunnersut paasisutissaatigineqanngilaq. Taamatuttaaq nalunaarsuiffik 8.4-mi kisitsisinut, Naatsorsueqqissaartarfiup Kisitsisaataasiviani paasisutissanik tunngaveqartunut, taamaattunut tamakkiisumik naapertuuttoqanngilaq. Ilisimatusarfimmi paasisutissaataasivik ineriartortinneqaleruttorpoq.

8.4.4 Peqqissaasunnigorniat naammasseqqullugit suliniutigineqartartut

Peqqissaasunnigorniat ilinniarnigorniarfimmi misissuinerit marluk aallartinneqarsimapput, tamatumani ilinniartitaanerup annertusinissaanut nukittorsarnissaanullu periarfissat ilinniartullu atugarissaarnerinik nukittorsaanissaq qulaajaavigineqassallutik. Peqqissaasunnigorniarfimmisut akuerineqartut amerlisinnissaat ilinniarnerninnillu taamaatitsisut ikilisinnissaat siunertarineqarpoq. Tamatuma saniatigut pisariaqartinneqarpoq ilaatigut ilinniartut inooqataanikkut tunuliaqutaasut kingunerisaannik atugarliornermik misigisaqartut ilinniartitaanerullu nalaani marluinnik kultureqarnermi oqaaseqarnermilu ilungersunartunik misigisaqartut tapersorsorneqarnissaat ilaatigullu praktikkerfissanik amerlanernik pilersitsinissaq.

Ilinniarnermi suliniutissat siunertaraat ikinnerpaamik peqqissaasunnigorniarfimmisut ukiumut qulit ilinniartinneqarnissaat ilinniartuutigiinnarneqarnissaallu, tamatumani siunertaavoq peqqissaasut najugaqavissut amigaataaneri 50%-ip misaani ikilisarneqarnissai.

8.4.5 Peqqissaasunnigorniarfimmi unammillernartunik eqikkaaneq

1. **Praktikkerfissat:** Tunngaviusumik peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarnigorniarfimmisut allani atugarineqartutut ilinniarnigorniarfiup suliffimmillu misiliiffiusup akornnganni akissussaaffiup agguataarneqarnerata ersarlunna, ilikkagaqarnissamut periarfissanik amigaateqarnera napparsimmavinnilu ilitersuisartut amigaatigineqarnerat ilaatigut tamatumani pissutaapput.
2. **Taamaatitsisarneq:** Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarnigorniarfimmisut allani atugarineqartutut inuttut ajornartorsiutit, praktikkerfissaqanginneq ilinniartutullu inaataani inissaqannginneq ilaatigut taamaatitsinermut pissutaasarput.

8.4.6 Suliffimmik misiliiffissaaleqineq iliuuseqarfiginiarlugu piviusuusaartitsinermik tunngaveqartumik ilinniartitsineq

Peqqinnissakkut ilinniarnigorniarfimmisut tamani illumik sungiusartarfirmik pilersitsinissaq kissaatigineqarlunilu pilersaarutigineqarpoq.

PI-mi, peqqinnissaqarfimmi aamma Peqqinnissakkut Ilisimatusarfimmi peqqinnissakkut ilinniartitaanerit ullumikkut piviusuusaartitsinermik tunngaveqartumik atuartsisarput. Suliffimmik misiliiffissatigut inis-sisimaneq ikiorserniarlugu kiisalu piginnaasat aalajangiussimaniarlugit ineriartortinniarlugillu piviusuusaartitsinermik tunngaveqartumik atuartsinernup atugaanerata annertusinissaa tamanit kissaatigineqarpoq. Maanna inissiat pigineqartut pisariaqartitanut taakkununga atatillugu naammangillat.

Nuummi illu sungiusartarfik pilersinneqarpat ilinniartut praktikkerfiat sivikillisinneqarsinnaavoq, praktikkerinillu ilai piviusuusaartitsineq tunngavigalugu ilinniartitsinermik tamakkiisumik taarserneqarsinnaapput, tassa ilinniartut ilinniartitsineq aqutugalugu paasisutissanik tunngaviusunik annertuunik pissarsisin-

naammata. Tamatuma saniatigut ilinniartut praktikkilerunik piareersimallu arnerussapput. Taamaalilluni ilinniartut siunissami ilinniartitsisinnapput aamma peqqinnissaqarfimmi kommuninilu peqqissutsikkut sullissinermik suliaqartut arlallit iluanni sulisoqarnerup siunissami qulakkeerneqarneranut iluaqutaasinnaallutik.

Illuatungeriit *"Nuummi illu sungiusartarfik ataatsimoorussaq pillugu siunnersuut"*-mik allakkioqatigiipput. Allakkiami illumik sungiusartarfirmik taamaattumik pilersitsinissamut siunnersuut allaatigineqarpoq.

PI-p takorloorpaa ilinniartut tamani piviusuusaartitsineq tunngavigalugu ilinniartitsinermik atuutilersitsinissaq – tamatumunngalu atatillugu ilinniakkamik naammassisaqartartut amerlisinnissaat siunertaralugu tunngaviummik ilinniartitsinermik ataatsimoorussamik ineriartortitsinissaq. Ilinniartitaanerit ilinniartut arfineq marlunni agguarsimasuni ukiumut atuartunut 100 - 150-inik inissaqartitsipput.

8.5 Nakorsanngornianik pissarsiniartarnek, Danmarkimi taamaatitsisarnek nunatsinnulu utertarnek

Nunatsinni nakorsanngorniarluni ilinniartut nunani allani ilinniartariaqarlutik. Amerlanerpaartaannut tamanna Danmarkimi ingerlanneqartarpoq.

Piffissami 2003 – 2020 128-t Danmarkimi nakorsanngorniarlutik aallartipput, piffissamilu tamatumani 33-t nakorsatut naammassipput, tassa ukiumut 1,5-it ilinniakkaminnik naammassinnittarput. Misilittakkannit erserpoq nakorsatut naammassillutik ilinniarsimasut tamarluinnarmik ilinniartut naammassinerata kingorna Nunatsinnut uterneq ajortut. Taamaalilluni peqqinnissaqarfimmi nakorsatut sulisinnaasunik pisariaqartitsinerup, nakorsatut naammassimasut amerlassusaat kingornalu taakkuninnga sulisussarsiniarnerit akornanni annertuumik oqimaatigiinngitsoqarpoq.

Maanna (2022-mi ukiakkut) kalaallit 16-it Danmarkimi nakorsanngorniarput.

8.5.1 Ilinniartunik pissarsiniartarnek

Nuummi ilinniarnertuunngorniarfimmi ilinniartitaaneq pillugu ulloqartitsinermi nakorsat najuuttarnerisa saniatigut nakorsanngorniarlunni pissarsiniartarnek pillugu maanna suliniutigineqartunut tunngasunik paasissutissanik pissarsinissaq iluatsissimanngilaq. Taamatuttaaq Nunatsinni ilinniarnertuunngorniarfinni nakorsanngorniarlutik ilinniartut namminnek sulissutigisimavaat Danmarkimi nakorsatut ilinniartut oqaluttuaralugu.

8.5.2 Taamaatitsisarnek ilinniartullu naammasseqqullugit suliniutigineqartut

Ilinniartitaanerit ingerlaqqiffiusut aalajangersimasunut tunngatillugu taamaatitsisarnermut qulaajaanik kisitsisaateqartoqanngilaq, aammattaaq taamaatitsinermut piffissaq pillugu apeqqummut kisitsisigut qulaajarneqanngilaq.

Aarhusimi Kalaallit Illuani ukiorpassuarni ilinniarnermut siunnersortip ilaatigut tikkuarpaa angerlarsernek aamma kulturimut, avatangiisinut, oqaatsinut inuiaqatigiinnulu allaasunut tulluarnissamut ajornartorsiuteqarnek taamaatitsiinnartarnermut pissutaasut. Tamakkua saniatigut universitetimi atuagarsorluni ilinniarnermi avatangiisinut paasinnittaaseq annilaanganermik ilalik aamma sakkortuumik unamillertuuneq ajortumik sunniuteqarsinnaavoq. Ilinniartut misigisinnaavaat sungiusimasaminnit ilinniartut allatut ingerlanneqarnera ilinniarnermilu atuagassat nunatsinnut pissutsinut tunngasuunnginneri. Atuagarsornikkut naammangitsumik piginnaasaqarnek, danskit kalaallit pillugit isummiussereertarnerat meeraanermillu kingunerlutsitsisimanerit taamaatitsinermut pissutaasinnaasutut aamma eqqaaneqarput. Kingullertigut tusagassiuutini eqqartorneqarpoq kalaallit ilinniartorpassuit danskit ilinniartut ilaatitsiniarluni ataatsimoorfinnut annertuumik ernguttoqarfiusunut peqataarusunnek ajortut.

Immikkut aqqissuussineq malillugu soraarummeernermi isissutaasinnaasumik agguaqatigiissillugu minnerpaamik 6,0-eqarluni Nunatsinniit qinnuteqartut qaffasinnerusumik ilinnialernissamik isernissamut piimasaqaateqarfiusunat bacheloritut ilinniartut isersinnaapput. Ilinniartut eqqaavaat immikkut aqqiis-

suteqartoqarneratigut karakterit appasissut atorlugit ilinnialersinnaaneq ajortumik sunniuteqarsinnaasoq. Ilinniartut ilinniarnertuunngorniartinni tamaviaarpallaarsimannginnerat kingunerluuteqarsinnaasarpoq, kingornalu ilinniartinni naammassisaqarsinnaaneq sapernarnerulersillugu.

Danmarkimi Kalaallit Illui Ålborgimi, Århusimi, Odensemi Københavnilu inissisimapput. Kalaallit Illuisa suliaasa ilagaat ilinniartut ilinniarnerni tapersersuineq ilinniarnernillu aalajangiussimatinniarlugit. Kalaallit Illui sulinerminut Namminersorlutik Oqartussaniit aningaasaliiffigineqarput. Kalaallit illuisa ilinniartunut neqeroorutaat assigiinngillat. Illut assigiinngitsutigut ilinniarnikkut inuttullu ilitersuinissamik, inooqataanikkut kultureqarnikkullu aaqquissuussamik, pikkorissartitsinernik maligassiuisoqartitsinernillu assigisaannillu neqerooruteqartarput.

Tamatuma saniatigut Ilinniagaqarnersiutit pillugit Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat assigiinngitsutigut tapersersuinissamik periarfissiivoq, ass. suliat pillugit immikkut ilinniartinneqarneq, pisariqartumik qallunaatut ilinniartinneqarneq allamiullu oqaasii pillugit ilinniartinneqarneq kiisalu tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalimmit ikiorneqarneq.

8.5.3 Ilinniareernerup kingorna nunatsinnut utertarneq

Nakorsanngortut Kalaallit Nunaannut uteqqittut kisitsisitigut naatsorsoqqissaarneqarneq ajorput. Aarhusimi Kalaallit Illuanni siunnersorti malillugu ilinniarnernup kingorna pingasuusunit marluk missaat uteqqittartut.

Nakorsanngortut nunatsinnut uteqqinnginnerinut pissutaasunik erseqqissaasunik misissuinernik peqanngilaq. Ilinniartunut ilitersuisoq oqarpoq ilinniakkamik naammassinninnerup kingorna nunamik toqqaaneq Nunatsinnut atassuteqarneq pingaaruteqartorujussuusoq. Aamma taamaappoq inuttut atugarisat pillugit, assersuutigalugu apparisap suliffeqarneranik meeqqallu Danmarkimi atuarnernik unitsitserusunnginnerneq. Akerlianilli nunatsinni suliffeqarnissamut ilinniaqqinnissamullu periarfissat aamma ineqarnermut paaqqinnittarfinilu inissanut periarfissat ilinniakkaminnik naammassinnittut uternissaannut pingaaruteqarpallaannginnerannik, siunnersorti malillugu, nalilerneqarpoq.

Nassuiaat allat tassaasinnaavoq ilinniakkamik naammassinninnerup kingorna immikkut ilinniagaqareernermi Kalaallit Nunaanni suliffittaarnissamut periarfissaqannginnerneq, assersuutigalugu qaratsamik, sianiutinik qiteqqamillu pilattaasuusinnaannginnerneq.

Nuummi Dronning Ingridip Peqqissaaviani nakorsanit pilersaarutigineqarpoq, ilinniarnernup naammassinerata kingorna ilinniartut angerlarteqinniarlugit siunnersorteqarnissaq. Maanna Kalaallit Nunaanni nakorsat peqatigiiffiat nakorsanngorniartut nunatsinneersut nunatsinnulluunniit attuumassuteqartut nunatsinni peqqinnissaqarfimmik soqutiginninnerat annertusarniarlugu ukiut pingasukkaarlugit Nuummi nakorsanik ataatsimeersuartitsisarnermut atatillugu aningaasartuutini matussusiisarpoq.

Aarhusimi Kalaallit Illuanni ilinniartunik ilitersuisartoq oqaluttuarpoq nakorsanngorlaa sulilersinnaanisannut pilersaarutit siunertarlugit nunatsinni peqqinnissaqarfik ajunngitsumik, nikerartumilli, suleqatigineqartartoq. Tamatuma saniatigut eqqaavaa Peqqissutsimut Naalakkersuisumit oqartussaasunillu atorfilittanit allanit tikeraarneqarneq ilinniartut akornganni assut nuannarineqartartoq, tassanilu Kalaallit Nunaannut attaveqartuarusunneq siunertarineqartarpoq.

8.5.4 Nakorsanngorniani unammillernartunik eqikkaaneq

1. **Ilinniartunik pissarsiniartarneq:** Nakorsanngorniartussatut ilinniartut ikippallaarujussuurtut pissarsiarineqartarput. Nakorsanngorniarneq pillugu pilersaarisooqarpallaarpasinngilaq. Aammattaaq nakorsanngorniarnermi tiguneqarnissamut naleqqiullugu ilinniarnertuunngorniartinni ilinniagaqalerissamut toqqaannartumik piareersarnissamut amerlanerusut soqutiginnilersinniarlugit suliniutit annertusinissaannut periarfissaqarpoq, ilaatigut kalaallit nakorsanngorniartut tikeraarsinnerisigut.
2. **Taamaatitsisarneq:** Danmarkimi ilinniakkamik naammassinninnissamut suliatigut, kulturikkut allatigullu aporfii amerlapput.

3. **Kalaallit Nunaannut utertarneq:** Nakorsanngortut pingasuugaangata marluk Nunatsinnut utertarput. Danmarkimi ilinniarnertup nalaani Kalaallit Nunaannut atassuteqarneq Kalaallit Nunaannut uteqqittarneannut pingaruteqarluinnarpoq.

8.6 Danmarkimi peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarteqarfiit allat

Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarnertit allarpasut nunani allani taamaallaat ingerlanneqarsinnaapput, soorlu nakorsanngorniarnertut tunngatillugu taamaattoq. 2022-mi oktobarimi peqqinnissamik suliaqarfimmi ilinniartut Danmarkimi ilinniartut ima amerlatigipput (tabeli 8.7):

Tabeli 8.7: 2022-mi Danmarkimi peqqissutsikkut sullissinermik assigiinngitsutigut ilinniartut

Ilinniartitaaneq	Ilinniartut amerlassusaat
Farmaceut (nakorsaasiortoq)	1
Kigutilerisoq	2
Nukinnik sungiusaasoq	1
Bioanalytikeri	2
Pillorissaasoq	2
Timimik sungiusaasoq	9
Ernisussiortoq	4
Kigutilerisumut ikiorti	2
SOSU-hjælper (angerlarsimaffimmi ikiorti)	2
Sosu-assistent (paaqqinninnermi ikiorti)	9
Nakorsap allattaa	1
Tarnip pissusaanik ilisimasalik	13
Ajuutini ikiuisartoq	0
Napparsimasunut nerisassiortut	0
Tarrarsuisartoq	0
Peqqissaasoq	0
Nakorsaaserivimmi ikiorti	0
Isikkanik ajoqutaajaasoq	0
Kigutigissaasoq	0
Kigusiortoq*	1

*Kigusiorput killiffia 2021-mut atuuppoq.

8.7 Peqqissaavinni sulisunik atorfinitsitsiniartarneq atorfeqartitsiniartuarnerlu pillugit siunissami aaqiiumalluni ilisimatusarfinni suliniut

Peqqissaanermik Pinngortitamillu ilisimatusarfinni 2022-mi siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu ilinniartussarsiornermi ilinniartullu ilinniartoriinnarnissaanut suliniummik ineriartortitsisoqarsimavoq. Massakkut suliniutip aningaasaateqarfinnit aningaasaliiffigineqarnissaa qinnuteqaatigineqarpoq.

Nunap immikkoortuini peqqissaaviit sullissinermi toqqaannartumik pingaartunut ilaapput. Peqqinnissaqarfimmiit suliniummik peqataasut malillugit suliffeqarfik qajannaatsuvoq peqqinnissakkut sulisorpassuaqarpoq. Suliniut aallaqqaammut peqqissaavinnut sammitinneqarpoq.

Siunnerfeqartumik iliuuseqarnikkut anguniagaavoq peqqinnissaqarfimmi peqqissaasunik malunnaatilimik pitsaanerumik sulisoqarnissaq. Peqatigisaanik tikisitani taartaasartunit ilaatigut nakorsat akornanni annertunerumik sulisuni najugaqavissuni sumiiffinni peqqissaavinni akisussaaffimmi aqutsisussamik peqqissaasut ilinniaqqinnissaat anguniagaavoq.

Suliniut anguniagarineqarpoq ukiut 8-10 ingerlaneranni peqqinnissaqarfimmi peqqissaasut atorfeqartinneqartut peqqissaasunik kalaallisut oqaaseqartunik 50%-imik²⁹ amerleriarnissaat. Maanna atorfiit akuerisaasut iluanni peqqissaasut atorfiisa 50-it missaat amerleriarneqassapput. Ilinniartut ilinniartoriinnarnissaat siunertaralugu peqqissaasunngorniat ilinniarsianni iliuuseqarnerunikkut peqqissaasunillu ilinniartitseqqinnermik pilersitsinikkut ilisimatusarfik isumaqarpoq tamanna pivusorsiornerusoq.

Suliniut pilersaarutigineqarpoq ilinniartitsisunngornianik, isumaginninnermi siunnersuisunngornianik peqqissaasunngornianillu isumakkut peqqissutsumik ilinniartitsinnermik suliaqartartussamik lektorateqasasooq. Tamatuma ilaatigut suliaqarfiimmi tamatumani susassaarfiit akornanni suleqatigiinnerat oqinnerulersissinnaassavaa.

Suliniut ilisimatusarfimmi suliniutinut allanut marlunnut atavooq, taakkunani siunertarineqarpoq isumakkut peqqissuseq ilinniartut ilinniakkaminnik naammassinninnissaannut aporfionersooq misissussallugu peqqissaasunngornianullu suliffinni misiliiffissat amerlinissaat siunertaralugu napparsimmavinnik suleqateqarnee pitsaangorsassallugu. Suliniutini taakkunani marlunni naatsorsuutigineqarpoq peqqissaasut naammassisartut amerlissasut.

Suliniutitut pilersaarutaasup ilaata aappaa tassaavoq Peqqissaanermik Pinngortitamillu Ilisimatusarfimmi Danmarkimi universiteti suleqatigalugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi peqqissaasut kandidatitut ukiuni sisamani ilinniarsinnaannik pilersitsineq. Nalinginnaasumik ukiuni marlunni kandidatinnngorniartoqartarpoq, kisianni ilinniartut sulinnermik saniatigut ilinniarsinnaaniassammata ukiuni sisamani piffissap affaani ilinniartittut aqqissuunneqassaaq. Nunap immikkoortuini tamani DIH-imilu pisinnaasat piginnaasallu ineriartortinnissaat siunertarineqarpoq.

Aamma takorloorneqarsinnaavoq peqqinnissaqarfiup peqqissaasut atorfeqartitatik ilinniartussatut toqqarsinnaagai. Taakku suliffimminni pisussaaffeqalissapput ilaatigullu peqqissaasunngornianut pingaaruteqangaarsinnaallutik, tamannalu ilisimatusarfimmi nunatsinni amerlanerusut peqqissaasutut ilinniagaqaqqullugit suliniutinik aallartisarneqartunik tapersiissaaq.

Periarfissaq tamanna pivusunngussappat sulisut ilaat akissarsiaqarlutik ilinniaqqittussatut toqqarnerisigut peqqinnissaqarfik peqataasariaqarpoq. Suliniut Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfianut nunallu immikkoortuunik aqutsisunut 2023-mi januaarimi saqqummiunneqarmat tigulluarneqarpoq.

Suliniut soqutiginaateqarpoq soorunami sulisut misilerarneqarsimanani. Pivusunngortinneqarpat aallaqqaataaniit nalilersuisarnissap pilersaarusiornissaa pingaaruteqarpoq.

Immikkoortumi 8.4.4-mi aamma 8.4.5-mi peqqissaasunngorniat taamaatitsisarnerat nassuiarneqarpoq. Pissutaasut pingaarnerit tassaapput: suliffimmik misiliiffissaqannginneq, ilinniartutut inissaqannginneq atugarliornerlu. Suliniut isumakkut peqqissutsumik pingaartinneqarnera taamaattumik taamaatitsisarnermut sunniuteqangaarsinnaavoq.

Peqqissaasunngorniarnermi kandidatitut qaffassarsinnaaneq qularnanngitsumik ilaasa pilerinartissavaat. Aappaatigullu Danmarkimi misillitakkat ersersippaat peqqissaasut napparsimmavimmi peqqissaanermik kandidatitut ilinniarsimasut (cand.cur.) napparsimmavimmi tunngaviumik peqqissaaneq qimallugu ass. ilisimatusarnermut, pitsaassutsumik suliaqarnermut aqutsinermullu saattartut.

Nunatsinni tamatumunnga assingusumik ernumassuteqartoqarpoq. Misissuineq naapertorlugu kalaallit peqqissaasutut ilinniarsimasut affaasa missaannaat ullumikkut peqqinnissaqarfimmi atorfeqarput. Peqqissaasorpasut napparsimmavimmi sulinnermik qimatsisarnerannut pissutaasunik misissuueqqissaarneq naapertuutissaaq.

²⁹ Maanna (2023-mi januaarimi) peqqissaasut 95-it nunatsinni ilinniarsimasut peqqinnissaqarfimmi atorfeqarput, tamangajam-mik kalaallisut oqaaseqarput. Tamatuma saniatigut kalaallit peqqissaasut ataasiakkaat atorfeqartinneqartut Danmarkimi ilinniarsimasuupput. Tassa katillugu peqqissaasut atorfiit 300-sut pingajorarterutaasa missaat peqqissaasunit kalaallisut oqaasilinnit aamma/imaluunniit nunatsinni ilinniarsimasunit inuttaqartinneqarput.

8.8 Sulinermi piginnaasanik ineriartortitsineq - sulisunut assigiinngitsunut siunnerfeqartoq

8.8.1 Pisortatiguunngitsumik piginnaasanik ineriartortitsineq suliatiqullu ineriartorneq

Peqqinnissaqarfimmi sulinermi amerlanertigut pisortatigoortumik pisortatiguunngitsumillu piginnaasanik ineriartortitsineq immikkoortinneqartarput. PI-mi aalajangersimasumik ilinniartitaanerit saniatigut pikko-rissartitsinernik neqeroorutit pisortatigoortumik piginnaasanik ineriartortitsinertut oqaatigineqarsin-naapput. Pisortatiguunngitsumik piginnaasanik ineriartortitsineq tassaasinnaavoq sanileriilluni ilinniartit-sineq, malittarisaqarneq, ikorfartuilluni oqaloqateqarneq, Danmarkimi immikkut ilisimasalinnit taartaasu-nilluunniit immikkut piginnaanilinnit suliffeqarfiup iluani ilinniartinneqarneq, ilinniartitsinissaq siunerta-ralugu peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqarfiinik allanik avitseqateqarneq il.il. Taakkunani marlunni su-lisut suliassat aalajangersimasut naammassisinnaajumallugit piginnaasaqalernissaat anguniarneqarpoq.

Sulisutut ineriartorneq aamma isummersornermut attuumassuteqarpoq. Sulisut amerlanertigut ilisimasa-tik eqqarsaqqaatik isumalioqqaaratillu atortarpaat, tamanna 'nipaatumik ilisimasaqarnermik' taaneqar-tarpoq. Aalajangersimasunik suliarineqartartussanut tamanna naammassinnaavoq. Peqqissutsikkulli sul-lissisut pisut ilimaginngisatik, iliuuseqarfigiumallugit isummersorfigineqartariaqartut, siumortuartartus-saavaat.

Ilinniartinneqarnikkut ilitersorneqarnikkulli ilisimalikkat aalajangersimasumik suliarineqartartussanut ator-neqarsinnaapput, pisulli ilimaginngisat iliuuseqarnissamut periarfissat nutaat paasisinnaajumallugit isummersorfiginissaat pisariaqarpoq. Taamaattumik peqqinnissakkut sullissineri suliassat pillugit isum-mersorneq sulisutut iliuutsinik pisunut napparsimasunullu/innuttaasunullu ataasiakkaanut naleqqussakka-nik ineriartortitsinissamut periarfissiisarpoq. Taamatut sulisutut ineriartortarneq ilaannikkut piginnaasa-nik ineriartortitsinertut isigineqarneq ajorpoq. Pingaartumik sulisut sivikitsumik ilinniagaqarsimasut ilin-niagaqanngitsullu suleqatitik qaffasinnerusumik ilinniagaqarsimasut suleqatigalugit napparsimasut pillu-git imaannaanngitsut isumaginissaannut ilinniagaqarfigisimanngisamik iliuuseqarfigisinnaajumallugit pi-ginnaaneqalernissaannut tamanna pingaaruteqarsinnaavoq.

8.8.2 Peqqinnissaqarfimmi ineriartortitsinissamik pisariaqartitsineq

Pikkorissarnerit piginnaasanik ineriartortitsisut PI-mi aamma Peqqissaanermik Pinngortitamillu Ilisimatu-sarfimmi neqeroortigineqartarput. Ilisimaneqartut tunngavigalugit siunissami pisariaqartitsinerit aamma ilinniartitaanikkut neqeroorutit aamma pisariaqartitsinermut naleqqiullugu naatsorsuinerit tunngavigalu-gu naammassineqartut akornanni GAP-imik misissuisoqarsimanngilaq.

Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqarfiini suliatiqut ineriartornerit allaaserineqarnerat pigineqarpasin-ngilaq. Ilisimaneqarporli ilinniartut aqqissukkaminik praktikkerfimmini ataatsimoorlutik suliati pillugit isummersortartut aamma sumiiffiit ilaanni peqqissaasut ikorfartorneqarlutik oqaloqateqarnissaat aqqis-sorneqartartoq, tamatumali annertussusaa ilisimaneqanngilaq. Aammattaaq assersuutigalugu illoqarfinni nunaqarfinnilu sulisut akornanni ulluinnarni paarlaattoqartarpoq, ilaatigut sulineri ilungersunartut pillu-git isummersortoqluni. Sumiiffiit ilaanni taamatut ataatsimiittarnerit aqqissuussaapput.

Sulisulli isumaannik misissuinermit erserpoq sumiiffinni ataasiakkaani piginnaasanik ineriartortitsineq su-lisutullu ineriartorneq pisariaqartinneqartut. Misissuinermit erserpoq ilaatigut piffissaasuaneq ilaatigullu aqutsisunit tapersersorneqannginneq pissutigalugit tamanna amerlanertigut tunullinneqartartoq.

Ukiuni kingullerni DIH-imil pilat taasarfimmi sulisuni eqimattat tamarmik aqqissuussaasumik piginnaasaa-sa ineriartortinneqarnissaat aallartisarneqarpoq (DIH-imil ilinniarsimanngitsut ilanngunneqanngillat) ilaati-gut peqqissaasumik ilinniartitaanerit ineriartortitsinermullu akisussaasumik atorfinitsitsinikkut, inimik piviusuusaartitsiffimmik pilersitsinikkut sapaatillu-akunneri tamaasa ilinniartitsisarnikkut.

Sinerissami nunap immikkoortuini ilinniagaqassuttip DIH-imit appasinnerunissaa naatsorsuutigineqarsin-naavoq, ilaatigut ilinniarsimanngitsut sivikitsumillu ilinniagaqarsimasut amerlangaatsiartut atorfeqartin-neqarput, taamaattumillu piginnaasanik ineriartortitsinissamik pisariaqartitsineq anneruvoq. Eqqaaneqar-tariaqarporli ilinniagaqanngitsut sivikitsumillu ilinniagaqarsimasut iliuusii sumiiffinni amerlasuuni peqqin-

nissaqarfiup ingerlasinnaanissaanut pingaaruteqarluinnarmata. Taamatut akuersineq ilaatigut Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup nunami illoqarfinni nunaqarfinnilu arlalinni angalanerisigut pisimavoq. Ilinniagaqanngitsut najugaqavissut kalaallisullu oqaasillit pingaaruteqarmata, innuttaasunik ataatsimiitsinermi innuttaasunit oqaatigineqarpoq ilinniagaqanngitsunik piginnaanngorsaaneq kissaatigineqartoq. Sulisunik taakkuninnga ineriartortitsinissamut periarfissat peqqissutsikkut iliuuserineqartunik pitsaanerulersitsinnaallutillu sulisunik najugaqavissunik atorfeqartuartsiniarnermut pingaaruteqaqisumut iluaqutaasinnaapput.

Peqqinnissaqarfimmi tamarmi piginnaasanik ineriartortitsinissaq pillugu ataatsimoorussamik periusissiaq pisariaqarsinnaavoq taamaalilluni qanoq ilisukkulluunniit sulisoqarnikkut atugarineqartut (taamaallaat) aalajangiisuujaannannginniassammata. Tamanna anguneqassappat ilaatigut ulluinnarni suliaqartarnermi sulisutut ineriartornerup suunera ataatsimoorussamik paasineqartariaqarpoq taamaalilluni ataatsimoorluni isummersoqatigiinneq piginnaasanik ineriartortitsinertut isigineqarsinnaaniassammata.

8.8.3 Kommunini ineriartortitsinissamik pisariaqartitsineq

Kommunini isumaginnittoqarfinni ilinniartitaanikkut katitigaaneq pillugu Epinion-imit nalunaarusiamit er-serpoq utoqqarnik paaqqinninnermi innarluutilinnillu sullissinermi sulisut affaanit amerlanerusut ilinnia-gaqanngitsuusut (60% miss.).

Nalunaarusiami erseqqissarneqarpoq angerlarsimaffimmi ikiortini, angerlarsimaffinni paaqqinniffiusuni isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaanagermi sulisut sulinerminni ajornartorsiutaasut iliuuseqarfigisinnaa-jumallugit piginnaasanik tunngaviusunik amigaateqartut. Tunngaviusumik piginnaasanik amigaateqarnerup saniatigut piginnaasanik immikkut ittunik amigaateqartoqarpoq. Innarluutilinnik sullissinermi isumaginnin-nermi tarnikkut katsorsaanagerup iluani pingaartumik sundhedsassistentinik/peqqissaanagermi sullissisunik tapersersuisunillu inunnik tarnikkut napparsimasunik innarluutilinnillu isumaginnissinnaasunik amigaate-qartoqarpoq. Utoqqarnik paaqqinninnermi puigortunik sullissinermi, angerlarsimaffimmi ikiorteqarnermi sungiusaaqqinnermullu atatillugu immikkut piginnaasanik pisariaqartitsisoqarpoq. Aamma inunnik qarat-sakkut aanaartoorsimasunik imaluunniit taqqamikkut milittoorsimasunik paaqqinninnermik ilinniarsimasu-nik pisariaqartitsisoqarpoq.

Epinioni aamma innuttaasut katitigaanikut ineriartornerannik eqqarsaatiginnittumik siumut naatsorsuisi-mavoq. inuusuttut peqqinnissakkut ilinniagaqarsimasut 50%-imik qaffannissaannik naatsorsuutigineqara-luarpalluunniit ineriartornerup kingunerisaanik peqqinnissaqarfiup iluani naammassillutik ilinniarsimasut amerlassusaat annikitsuinnarmik qaffattussaavoq.

Qulaanit er-serpoq susassaqarfimmi pingaarnermi peqqinnissakkut sullissinermik piginnaasallit amigaatigi-neqartut amigaatigineqassasullu. Eqqortumik piginnaasaqartut sulisut ilinniarsimasut amerlanerusut pisa-riaqartinneqarnerat tikkuarneqarpoq. Sulisut naammattut ilinniartinnissaannut piffissaq eqqarsaatigalu-gu sulisut ilinniagaqanngitsut sivikitsumillu ilinniagaqarsimasut ingerlaavartumik piginnaasaasa ineriartor-tinneqartariaqarnerat (pisortatiguunngitsumik piginnaasanik ineriartortitsineq, sulisutut ineriartorneq) takuneqarsinnaavoq.

8.8.4 Sulinermi piginnaasanik ineriartortitsinermi unammillernartunik eqikkaaneq

- Peqqinnissaqarfimmi, nunap immikkoortuini kommuninilu peqqissutsikkut sullissinermi ilinniagaqanngitsut sivikitsumillu ilinniagaqarsimasut amerlapput.
- Piffissakilliornerujussuaq piginnaasanillu ineriartortitsinermi aqutsisoqannginneq.
- Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat kommunini peqqissutsikkut sullissinermi piginnaasanik amigaateqartoqarneranik kisianni aamma illuatungeriit susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnissamut piginnaasanik amigaateqarnerannik ajornarnerulersinneqarpoq.
- Peqqinnissaqarfimmi piginnaasanik ineriartortitsineq pillugu pingaarnertut siunissarlu ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu periusissiaq tamatumanilu kommuninik suleqateqarnermut tunngasoq amigaatigineqarpoq.

8.9 Ilinniartitaanermi piginnaasanillu ineriartortitsinermi qarasaasianik atuineq

8.9.1 Qarasaasianik atuinermi killiffik

Ilinniartitaanermi qarasaasiat atornerisa pitsanngorsarneqarnerat ukiuni arlalinni ilinniarfeqarfinni ineriartortinniarneqarsimavoq. Meeqqat atuarfiannut tunngatillugu "Meeqqat atuarfiat digitaliusoq" pillugu periusissiortoqarpoq, ilinniarnertuunngorniarfinnullu tunngatillugu e-GUX, ilinniarnertuunngorniarfik taamaallaat alimmasissumik ilinniartitsinertut ingerlanneqartoq, ineriartortinneqarluni. Ilinniartut siulliit 2021-mi naammassipput.

8.9.2 Alimasissumik ilinniartitsinermi unammillernartut akimmiffiusorlu

2016-imi Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut. Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmi suleqatigiissitaq, ilinniarfeqarfinni internettikkut ilinniartitsinerup aalajangersimasumik ilaalernissaanut siunnersuuteqarnissamik siunertaqartut, pilersinneqarpoq. Nalunaarusiami inerniliussat ilaat tasavoq pisarnertut ilinniartitsinermi ilinniartitsisut ilinniartullu piginnaasaasa pisariaqartut saniatigut internetikkut ilinniartitsinermi aamma ilinniartitsisut pissarsiaqarnartumik ilinniartitsisarnissaat kiisalu ilinniartitsisut ilinniartullu teknikkikkut piginnaasaqarnissaat pisariaqartoq. Tamatuma saniatigut pisuni tamani teknikki pisariitsumik ajornanngitsumillu ingerlanneqatariaqarpoq.

Nalunaarusiami erseqqissarneqarpoq ilinniarfeqarfinni internetikkut ilinniartitsinermik/ungasianiit ilinniartitsinermik ineriartortitsinermi pingaartumik ilinniartitsisut ilinniartullu qarasaasialerinermik piginnaasaqartariaqartut, ilinniarfeqarfiit qarasaasiaq atorlugu ilinniartitsinermik ingerlaavartumik sullissisinaasunik tapersersuinnaasunillu qarasaasialerinermut immikkoortortaqaqartariaqartut piginnaaneqarluartunik kiisalu internetikkut ataatsimiisitsilluni ilinniartitsineq ingerlanneqassappat interneti naammattumik aalaakkaasariaqartoq.

PI/SPS-imi (Perorsaasunngorniat Ilinniarfiat) misissuinermi taamatut aamma isumaqartoqarlunilu inerniliisoqarpoq, tassa ungasianiit ilinniarnertit piffissakkaartumik najuuffiusumi *blended learning*-itut pilersaarsiorneqassasut. Tamannali atuartunut/ilinniartunut sivilisunerumik ilinniarnermik tunngaveqartunut aamma qarasaasiatigut piginnaasaqarnerusunut pisariaqanngitsutut nalilerneqarpoq.

Nalunaarusiat taakku uppersarsarpaat pikkorissarnerit, pisortatiguunngitsumik piginnaasanik ineriartortitsinerit aamma suliatigut ineriartortitsinerit, ilaatigut internetikkut ilinniarneq iluaqutugalugu, annertuumik pisariaqartinneqartut. Taamatut ilinniarnissamik pisariaqartitsineq immikkoortup siuliani eqqaaneqarpoq, internetikkullu ilinniarnermut atatillugu immikkut pisariaqartitsinerit immikkoortup matuma qulaani eqqaaneqarput.

Tamatuma saniatigut Ilinniartitaanermut Naalakkersuisoqarfiup ataani suleqatigiissitat nalunaarusiaannit erserpoq suliniutit eqqarsaatigilluarneqarsimasut aqqutigalugit alimasissumik ilinniartitsinermi misilittakat amerlanerusut pisariaqartinneqartut.

8.9.3 Tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarfinni alimasissumik ilinniartitsineq

PI-p Ilinniartitaanermut il.il. Naalakkersuisoqarfimmut nalunaarusiamini ilinniarfeqarfimmini internetikkut ilinniartitsisarnermi misilittakkani ingerlateqqippai, Covid-19-lu pissutigalugu matusinermi annertunerujussuanngorsimanerat ilisimatitsissutigalugu. Ilinniartitaanerni assigiinngitsuni ilinniartitsisut tungaanniit isigalugu misilittakkat, periarfissat unammillernartullu tulluuttumi eqikkarneqarput.

Ilinniartitsisut amerlanerpaat isumaqarput PI-mi ilinniarfeqarfinni sammisat ikittuinnaat alimasissumik ilinniartitsinermut naleqquttut. PI-mi ilinniartitsisunit erseqqissarneqarpoq ilinniartitsineq assaat atorlugit ingerlanneqartarmat ilinniartut atuagarsornerup ingerlannerani suliatigut piginnaasanik sungiusaasartut. Atuagarsorluni ilinniartitsinerup kingorna inimi takutitsisarfimmi sungiusartoqaraangat, atorlut tigulugit oqaloqatigiittoqaraangat, ilinniartut atuagarsornerminnik paasinnilluarnerusarput (piviusuusaartitsineq tunngavigalugu ilinniartitsineq). Peqqinnissakkut ilinniartitaanerit assassorfiullutillu inooqataanermut attaveqarnermullu tunngasuupput, ilinniartullu ilikkakkaminnik pissarsiaqarnerisa annertusinissaat siu-

nertaralugu atuagarsoorneq ilinniartitsisumit nakkutigineqarluni suliaqarnermik misilittarneqartarpoq. Ilinniartitaanerit alimasissumik ilinniartitsisinerit neqeroorutigineqassagunik taamatut pissarsiaqarnartumik ilinniartitsineq praktikkerfinnut ilinniartulluunniit suliffigisaannut nuunneqartariaqassaaq. Ilinniartut tungaviusumik peqqinnissakkut sullissinermik ilinniarfeqarfinni ungasissamiit ilinniartitsinermik atuinnermut atatillugu isumaannik/nalilersuinerannik misissuinerit peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarisup pissarsiarisinnaasimanngilai. Naleqquttumik ilinniartitsinermik aqqissuussiumalluni tamanna pillugu ilisimasat soqutiginarsinnaagaluarpot.

Aamma eqqaaneqarpoq PI-mi ilinniartitsisut atuartut kajumissusiat tunniussimanerallu allannngortinniar-nagu piukkunnaateqartumik ungasianiit atuartitsinissamut piareersarluarsimanissaat tammarsinnaasoq, atuartut immaqqa atuartitsisunik atuaqatiminnillu isumasiuisarnertik maqaasilissammassuk.

Paarlattuanik ungasissamiit ilinniartitsineq akulerullugit ilinniarnertut ineriartortinneqartoq ilinniartut ilinniarnerninnut atatillugu Nuummiittut ilaquttaminnut nunaminnullu maqaasisut ilinniakkaminnik ingerlatsiinnarnissaannut, tamannaluunniit pissutigalugu ilinniariartornissamut tunuarsimaartunut, iluaqutaa-sinnaavoq.

Ilinniartitaanerup ungasissumiit ilinniarnertut ingerlannissaa arlalissuarnit, ilaatigut peqqinnissakkut sullissisunit ilinniagaqarsimanngitsunit, ujartorneqarpoq. Tamanna peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarisup sinerissami angalanerannit sulisullu isumaannik misissuinnermit takuneqarsinnaavoq.

Alimasissumik ilinniartitsisoqassappat ilinniartut ilinniartitsisullu pilersaarusiortariaqarlutillu piareersartariaqarput. Soorunami ilinniartut ilinniartitsisullu qarasaasiatigut piginnaasaqartariaqarput, ilinniartitsisullu ilaasa siunnersuutigaa sinerissami Majoriaq ilinniartut qarasaasiatigut piginnaasanik amigaateqartut piginnaasaqalersinnissaat pillugu PI-mik suleqateqarsinnaasoq.

Ajornartorsiutini annerpaaq tassaavoq qarasaasiamik internetikkullu atassuteqarnermik pissarsisinnaannginneq. Atuartut amerlanersaat ungasianiit ilinniartitsinermi pisariaqartumik internettikku atassuteqanngillat. Arlalissuit aalajangersimasumik aningaasartuutit saniatigut sukkasuumik atassuteqartumut akissaqanngillat. Aammattaaq ilinniartorpasut qarasaasiamik peqanngillat. Alimasissumik ilinniartitsinermi aporfik alla tassaavoq ilinniartut (ilaatigullu ilinniartitsisut) teknikku atortunik atuinnissamut piginnaasaat.

8.9.4 Peqqissaasunngornianik ungasianiit ilinniartitsineq

Kalaallisut oqaasilinnik peqqissaasunik annertuumik amigaateqarpoq. Sumiiffimmik ilisimasaqarnermut, oqaatsinut, kulturimut, atajuarnermut il.il. naleqqiullugu taakku sulinerat piginnaasaqarnerallu avataaneersumik peqqissaasunit taartaasartunit taarserneqarsinnaanngillat. Peqqissaasutut naammassisartut amerlassusaat massakkutut itsillugit peqqinnissaqarfimmi atorfiit tamarluinnarmik matussuserneqarsinnaanngillat (tamannali pillugu periusissiornikkut aqqiissuteqarnissamut tunngatillugu suliniut pillugu immikkoortoq 8.7 takuuk). Peqqissaasunngorniarfimmu qinnuteqartut akuerineqarsinnaasunit amerlanerupput. Qinnuteqartut sumiiffinnut agguataarnerat qanoq innersoq ilisimaneqanngilaq, Nuulli avataani inoqarfiit alimasissumik ilinniartitsinermik pisariaqartitsisinnaagunarput. Islandimi misilittakkat takutippaat peqqissaasut najugaqavissumiit ungasianiit ilinniartinneqarsimasut, amerlanerpaartaat ilinniarnernup naanera-ta kingorna najukkaminniiginnartartut. Nunatsinni misilittakkat tassaapput Kalaallit Nunaata sineriaaneersut peqqissaasutut ilinniarnernup naammassinerata kingorna amerlanertigut Nuummiiginnartartut.

Allaaserineqartutut maannakkut peqqissaasunngorniarfimmi ilinnialertartut peqqinnissaqarfimmi suliffimmik misiliiffissat amerlassusiinit killilerneqarsimapput. Tamanna aamma ilungersunartuuvoq ungasianiit ilinniarnernup pilersinneqarsinnaaneranut atatillugu isummerfigineqartussaq. Peqqissaasunngorniarfimmi suliniut maanna ingerlanneqartoq praktikerfissanik amerlanerusunik pissarsinissamik siunertaqarpoq.

Islandimi, Norgep avannaani Canadamilu, ungasianiit ilinniartitsiffiusartuni, misilittakkat ersersippaat ilinniagaqartut isorliunerusuneersut ukiuni arlalinni ilinniarnarlutik illoqarfissuarmut aallartariaqanngikkaangata peqqissaasut amerlanerusut pissarsiarineqarsinnaasartut.

8.9.4.1 Islandimi peqqissaasunnigorniat alimasissumik ilinniartinneqartarnerat

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup 2022-mi ukiakkut Islandimut tikeraarnermini Akureyrimi (18.000-t missaannik innuttaasulimmi) napparsimmavik, peqqissaasunik ilinniartitsineq pillugu Akureyrimi universitetimik annertuumik suleqateqartoq, alakarpaa.

Ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat atorfilittallu alakkaanerminni ilisimatinneqarput universitetimi peqqissaasunnigorniat Islandip avannaaneersut ungasissumiit ilinniartinneqartarnerat iluatsillu artorujussuu-soq. Assassorluni piginnaasat kisimik Akureyrimut ilinniariartorneqartarput, tamannalu naleqqussarsinnaanermut assut iluaqutaavoq. Ilinniartut taakkua ilarpassuisa najukkaminniiginnartarnerat sunniuteqangaarpoq, tamannalu ilisimatuut allaaserisaanni aamma eqqaaneqarpoq³⁰. Akureyrimi universiteti 1990-ikkunnili alimasissumik ilinniartitsinermik aallutaqarpoq, 90-ikkullu naalerneranni peqqissaasunnigorniat alimasissumik ilinniartinneqartalerput³¹.

8.9.5 Alimasissumik ilinniartitsinermut atatillugu unamillernartut isummallu

Alimasissumik ilinniartitsinermi periarfissanik atuinerunermut atatillugu unamillernartuni qitiusut:

- Ilinniartut qarasaasianik internetimillu pissarsisinnaanerat
- Ilinniarfeqarfinnit tapersorneqarneq
- Interneti aalaakkaanneq
- Ilinniartitsisut pissarsiaqarnartumik ilinniartitsinissamut teknikkikkullu piginnaasaat
- Assassorluni ilinniarnermi ilinniartitsisut peqatigineqartariaqarnerat.

Ilungersunartut taakku ilaannakuusumik aqqivigineqareerput. Internetti nuna tamakkerlugu pissarsiariuminarnerrujartuinnarlunilu aalaakkaannerulerpoq, tamannalu ilutigalugu inuusuttut qarasaasialerinikkut pisinnaasaat ineriartorput. Ungasianiit ilinniartitsineq *blended learning*-itut piffissap ilaani ilinniartitsinermi aqqissuunneqarsinnaavoq.

Nunatsinni ungasianiit ilinniartitsinerit internetikkullu ilinniarnert atornissaat arlalissuarnik periarfissiiput. Nunap isorartunera attaveqaatillu eqqarsaatigalugit qarasaasiat atorneisa ineriartortinnissaat pissusissamisoorpoq. Atorfiit amerlanerusut sulisunit ilinniarsimasunit inuttalerneqarnerat taartaasunillu atorfinitsitsinernut paarlatsitut najugaqavissut amerlanerusut ilinniartinneqarnerat peqqinnissaqarfimmi najugaqavissut sulisorpassuit suliamikkut qaffassaatisissavaat.

Taamatut periarfissat ukkatariumallugit qaffasissutsini tamani alimasissumik ilinniartitsinerup internetikkullu ilinniarnert ineriartortinnerat aqunneqartariaqarpoq. Tamatumani isumaqarpoq, ilinniartitsinermi piginnaasanillu ineriartortitsinermi qarasaasianik ineriartortitsineq atuutilersitsinerlu ilinniartitaanermut piginnaasanillu ineriartortitsinermut periusissiami pingaarnermut ilanngunneqartariaqassapput. Tamanna sumiiffinni aqutsisut, qarasaasianilli atuinerusariaqanngitsumik, kisianni qarasaasianik atuinermik aqutsinermik ineriartortinnerannik kinguneqassaaq. Taamaattumik aqutsisunik ineriartortitsineq periusissiamik tamarmiusuni qaffasissumik salliutinneqassaaq (tamanna aamma meeqqat atuarfianni ilinniarnertuunngorniarfinnilu qarasaasianik atuineri nalilersuinerup ilaatinneqarpoq).

8.10 Ilinniartitaanermi piginnaasanillu ineriartortitsinermi suliniutit aningaasalersornerat

Pisortatigoortumik piginnaasanik ineriartortitsineq ullumikkut uku aqqutigalugit aningaasalersorneqarpoq:

³⁰ Bjarnason, T. og Edvardsson, I. R. (2017). University pathways of urban and rural migration in Iceland. *Journal of Rural Studies*, 54, 244-254. doi:10.1016/j.jrurstud.2017.07.001

³¹ Misilittakkat il.il. uani nassuiarneqarput: External Assessment of: University of Akureyri Faculty of Health Sciences, Nursing Department University of Iceland Faculty of Nursing, 2001-imeersaq.

1. Pikkorissarnermut Aningaasaateqarfik (PPK)³²
2. Peqqissaanermik Ilinniarfimmi (PI) pikkorissarnerit
 - a. Piginnaasanik ineriartortitsinerimik pikkorissarnerit (konto pingaarneq 31.07.02).
 - b. Pikkorissartitsinerit (konto pingaarneq 40.91.03)
3. Pikkorissartitsinerit Aningaasaateqarfiit Immikkut Ittut
 - a. Nuna tamakkerlugu peqqinnissakkut ilinniarititaanikkullu suliniutit (konto pingaarneq 34.12.02)
 - b. Ilinniaqqinnermut aningaasaateqarfik (konto pingaarneq 34.01.01. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik)

Immikkoortut tulluuttumi itisilerneqassapput.

8.10.1 Pikkorissarnermut Aningaasaateqarfik

PPK-mut ilaasortat ukiup ataatsip atorfeqareernerup kingorna pikkorissarnerit assigiinngitsut pillugit Pikkorissarnermut Aningaasaateqarfimmut qinnuteqarsinnaapput. Ataatsimoorluni pikkorissarnerit/ullut sammisaqarfiusut pillugit Peqqinnissaqarfik Pikkorissarnermut Aningaasaateqarfimmut qinnuteqarsinnaavoq.

8.10.2 Suliffeqartitsinerimik piginnaasanik ineriartortitsilluni pikkorissartitsinerit (IPI)

Inuussutissarsiutinut ilinniarititaanermut tunngasuni PKU-mi pikkorissarnerit ukiumut 24,2 mio. kr.-it ataatsimut atugassaapput.

Qitiusumik ilinniarfiit ataasiakkaat Naalakkersuisunik isumaqatigiissuteqartarput. Isumaqatigiissut pisussaaffiliivoq pikkorissarnerit suliffeqarfinni pisariaqartitsinerit sammitinneqassasut, sapinngisamik sumiiffinni ingerlanneqassasut, nanginneqartartut ingerlanneqassasut aamma pikkorissartut kingornatigut sulilersinnaanerannik siunertaqassasut, ilaatigut piginnaasavinnik nalilersuisoqarneratigut.

Qitiusumik ilinniarfinnut neqerooruteqartartunullu allanut ukiuni arlalinni atuuttussamik neriorsuisoqarsinnaavoq.

Paaqqinninnerup isumaginninnerullu iluanni ilinniagaqarsimanngitsumiit ilinniagaqarsimasumut piginnaasatigut qaffassaaneq iluatsittumik atuutilersinneqareersimavoq. PI-imi PPN/IPI ukiumut 18-it peqataasarpur.

Peqqinnissaqarfimmi sulisunik ilinniagaqarsimanngitsunik pikkorissaaneq tassaavoq ilinniarititaanermut, Kultureqarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit, ilinniarititaanernut naammassisaqarnerit tunngavigalugit aningaasalersuisup, aamma Isumaginninnermut, Sulisoqarnermut Nunamullu Namminer-mut Naalakkersuisoqarfiup, PKU-mi aningaasat aqqutigalugit pikkorissarnermi ajunngitsorsiasanik, angalanernik najugaqarnermilu aningaasartuutini aningaasalersuisup akornanni suleqatigiiffigineqartoq. Piginnaasanik ineriartortitsilluni pikkorissartitsinerit atatillugu iliuuseqarnerup piginnaasanik piviusunik nalilersuisarnermik annertusineqarnissaa politikikkut kissaatigineqarpoq.

8.10.3 Ilinniarititaanermik susassaqarfiup ataani pikkorissartitsinerit

Ukiumut katillugit 15,2 mio. kr. konto pingaarneq 40.91.03. Pikkorissartitsinerit aqqutigalugu pikkorissartitsinerit immikkoortitsisoqartarpoq. Peqqissaanermik Ilinniarfimmi pikkorissartitsinerit immikkoortorta taanna aqqutigalugu 2022-mi 0,33 mio. kr. missaannik pissarsivoq. Tamatumani pikkorissartitsinerit inuussutissarsiornermik ilinniarfimmi sammineqartartunik imallit kiisalu tunngaviusumik inuussutissarsiornermik ilinniarfiit pineqarput. Aningaasaliissutit nalinginnaasumik ukiumut ataatsimuusarput, maanakkulli ukiunut arlalinnut neriorsuisoqarnissaanut periarfissaqarpoq.

Kiisalu konto pingaarneq 31.07.02. Piginnaasanik ineriartortitsilluni pikkorissarnerit aqqutigalugu IPI-mi aningaasat (ilinniagaqarsimasunut) aamma pikkorissarnermut aningaasat (ilinniagaqarsimanngitsunut)

³² PPK tassaavoq Peqqinnissaq Pillugu Kattuffiit.

peqqissaanermi sullissisunik, portørinik sullissivinnillu (igaffik, eqqiaaneq il.il.) pikkorissartitsinernut tunniunneqartarput. Aningaasaliissutit katillugit 2022-mi 24,6 mio. kr.-iupput. Taakkunannga PI 2022-mi IPI pikkorissartitsinermut 3,9 mio. kr.-inik tunineqarpoq.

8.10.4 Nunatsinni Peqqinnissakkut Ilinniartitaanikkullu suliniutit

Peqqissutsikkut sullissinermi piginnaasanik ineriartortitsineq ilinniartitaanerlu pillugit nuna tamakkerlugu pilersaarummik takusaqartoqanngilaq. Taamaammat suliassaqaarfimmi maannakkut siunissamilu pisariaqartitsinerit matussusernissaannut naleqqiullugu maannakkut suliniutit assigiinngitsut qanoq iluaqutaaju-maarnerinik ataatsimut naliliisoqarsimanngilaq. Tamanna aporfissaqartaqarpoq peqqissutsikkut sullissi-nerup inuiaqatigiinnut annertuumik pingaaruteqarnera eqqarsaatigalugu.

8.10.5 Ilinniaqqinnissamut aningaasaateqarfik ilinniaqqinnissamullu aningaasat isumaqatigiissutinit aalajangersarneqartut

Ilinniaqqinnissamut immikkoortitat Peqqissutsimut Naalakkersuisoqaarfimmi inissisimapput (AIS 2022-mi aningaasartai: 2,1 mio. kr. ilinniaqqinnermut immikkullu ilinniaqqinnermut atatillugu). Immikkoortitat Peqqissaanermik Pinngortitamillu Ilisimatusarfimmit, PI-mit aamma peqqinnissaqaarfimmit avinneqartarput.

Ilinniaqqinnissamut immikkoortitat inuiaqatigiinni, peqqissutsikkut sullissinermi, aqutsinermi ilinniartitaanermilu kiisalu teknologiikkut ineriartorneq ilutigalugu suliffeqarfiup iluani piumasaqaatit annertusiartortut allanngorsimasullu maleruarsinnaajumallugit ilinniaqqinnissamut aningaasatigut tapersersuisarpoq. Suliaqatigiittartut uku pineqarput: Peqqissaasut, ernisussiorut, timimik sungiusaasut, pillorissaasut, bioanalytikerit iggavissuarnilu nerisassiorut.

Nakorsat Namminersorlutik Oqartussanik isumaqatigiissusiornermikkut nakorsat namminneq ilinniartitaanermut aningaasaateqarfisik kiisalu ilinniaqqinnissamut ilinniarnermillu nangitseqqinnissamut aningaasaateqarfisik aqqutigalugit ilinniartitaasinnaallutillu piginnaasaminik ineriartortitsinnaapput. Taamatuttaaq kigutit nakorsaat ataatsimoorussamik ilinniartitaanermut aningaasaateqarfeqarput. Ilinniarteqqinneqarnermut ilinniartitaanermullu aningaasaateqarfik Ilinniarteqqinneqarnermut ataatsimiititaliamit isumagineqarpoq, taannalu nakorsat kattuffiannit Peqqissutsimullu Aqutsisoqaarfimmit sinniisoqarpoq.

8.10.6 Aningaasaliisarnermi unammillernartut: Aningaasat immikkoortiterneqarsimanerat ataqatigiissunik piginnaasat pillugit periusissioinnissamut pilersaarusiornissamullu akornusiivoq

Peqqinnissaqaarfimmi ilinniartitaanermut piginnaasanillu ineriartortitsinermut aningaasaliissutit taamaallutik kontonut assigiinngitsunut siaruaanneqarsimapput pisortaqarfinnit tamarmik immikkut siunertaqartunit aqunneqarlutik. Ilinniartitaanernut ataasiakkaanut siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu pilersaarusiornissaq peqqissutsikkullu sullissinermi ataqatigiissumik ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugu periusissioinnissaq tamatumannaq sapernarnerulersinneqarput.

8.11 Ilinniartut inaat

Ilisimaneqarluarpoq Kalaallit Nunaat tamakkerlugu ilinniartut ineqarfiini inissat killeqartuusut. Ilinniartut inaat pillugit susassaqaarfimmi pilersaarusiarni 2019-imeersumi (maanna nutarterneqartumi) eqqaaneqarpoq 2016-imi illoqarfinni ilinniarteqarfiusuni arfineq-marlunni ilinniartunut init 2.497-it missaannik amerlassuseqartut, 2019-imili pisariaqartitanik misissueqqissaanermi inerniliunneqarpoq ukiut qulit ingerlaneranni nunatsinni ilinniartut inaat nutaat 1.069-inik amerlisinneqarnissaat pisariaqartinneqartoq.

Ilinniartut ineqarfiini immikkoortunik amerlanernik pisariaqartitsinermut uku pissutaapput:

- Amerlanerusut ilinnialeneri
- Ullutsinnut tulluutinningsunik ilinniartunut ineqarfeqarnera
- Ilinniartut ineqarfiini piginnaasatut (atorneqarallartunut) atugassanik inissianik attartornermut annertuumik aningaasartuutit

Ilinniartut inaannik amigaateqarnerup kingunerisaanik ilinniartut inaannik aqutsisut namminersortut pi-sortaqarfiillu inissiaataat attartortariaqartarpaat, taakkulu ilinniartunut ilaqutalinnut najugaqatigiinnul-luunniit pingaarnertut atorneqartarput. 2021-mi taamaalilluni 13,5 mio. kr. ilinniartut inaannik amerlaneru-sunik attartornissamut immikkoortinneqarsimapput, aningaasallu taakku 2021-mi juulip aallaqqaataanni atorneqareersimapput. Ukiut tamaasa ilinniartut inaannik amigaateqarneq pissutigalugu ilinniartut 90-120 miss., ilinniartut ineqarnissamik qinnuteqarsimasut, itigartinneqartarput.

Ilinniartut inaanni inissani tamarmiusuni amerlanerpaartaat tassaapput ilinniartut inaat ataatsimik initalin-nik ineerartallit (80%-it missaat), ilinniartullu inaat marlunnik initallit tamarmiusunit 14%-it missaaniipput. Ilinniartut inaanni pingasuniit tallimanut initallit sinnerittut 6%-upput.

Ilinniartut ineqarfii pillugit pilersaarutip immikkoortuani siullermi ilinniartut ineqarfiinik nutaanik sanaar-tortoqarpoq peqatigisaanillu ilinniartut ineqarfii pisoqqat atorunnaarsinneqartarlutik.

Ilinniartut ineqarfiinut tunngasuni ingerlataqarfimmi pilersaarummi erseqqissarneqarpoq ilinniartut pisa-riaqartitaannut tulluarsarneqartunik ilinniartut ineqarfiini nutaanik pisariaqartitsisoqartoq. Tamanna as-sersuutigalugu ataatsimoorussamik ilinniartut ineqarfiinut atuuppoq, ilinniartut ataatsimoornerannik si-naakkusiisoq taamaalillunilu ilinniarnernit naammassineqarnissaannut pitsaannerusumik periarfissiisut. Kiisalu ilinniartut ineqarfii ilinniartunut meeralinnut.

Kalaallit Nunaanni inuusuttunut ingerlaqqiffiusunillu ilinniartut ilinniartut katillugit 3000-it missaaniip-put. Taakunanga arnat 61%-iupput (ukiuni 2018-2020-mi naatsorsuinerit tunngavigalugit). Siusinnerusuk-kut allaaserineqartut peqqinnissakkut ilinniartitaanermik aallartittut atuartut amerlanersaat arnaat 24-29-nik ukiullit. Siullermeertumik meerartaatut ukiui agguaqatigiissillugu 24,5-iupput, aappasaanillu meerartaanermi agguaqatigiissillugu ukiut 27,5-iulluni. Ilinniartorpasuit taamaalillutik ilinniartitaanerpup ingerlanerani ilaqutaqareersimangikkunik ilaqutartaassapput. Maannakkut ilinniartut inaanni ilaqutariin-nut tulluarsakkat killeqartorujussooreerput, assersuutigalugulu akuttunngitsumik nalaanneqartarpoq ilaqutariit marlunnik inersimasortallit pingasunillu meerartallit ilinniartut inaanni 30 m²-imik angitigisumi najugaqatigiittut. Illoqarfiit ilinniarfeqarfiusut ilaanni ilinniartut inaannik amigaateqarneq immikkoortunik amigaateqarnermut takussutissaanngilaq, kisianni ilinniartunut ilaqutalinnut init anginerusut amigaatigi-neqarnerinut takussutissaavoq.

Ilinniartut inaannik amigaateqarneq taamaalilluni ilinniartut ilinniakkaminnik, aamma peqqissutsikkut sul-lissinermik ilinniakkamik, aallartitsinissaannut akimmiffiusarpoq assut kipiluttunartoq aamma ilinniartut taamaatitsisarnerannut pissutaaqataasartoq pingaarutilik.

Ilinniartut ineqarfiini inissamut itigartinneqarsimasut qinnuteqartut pillugit paasisutissanik katersiso-qarsimangilaq, tassungalugu ilanngullugu ilinniarnernut sunut qinnuteqarsimanersut. Qinnuteqartut itigar-tinneqarsimasut amerlassusaat kisimi ilisimaneqarpoq.

December 2022-mi Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup ataatsimiinnerani ilaasortanit malugeqqu-neqarpoq ilinniartut ineqarfiini inissiap akia nalinginnaasumik inissiamit imaluunniit inuinnaat inissiaannit akikinnerujussuusoq. Taamaattumik ilinniartut ineqarfiini inissiat sapinngisamik sivisunerpaamik tigung-miinnarnissaanut kajumissaateqarluni.

Taamaattumik ilinniartutut initaarnissamut isertitatigut killeqarnissamik piumasaqartalnissaq eqqar-saatersuutigineqarsinnaavoq.

8.12 Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanermik piginnaasanillu ineriartortitsinermi unammillernartut eqikkarnerat

- Najugaqavissut ilinniartinneqartut peqqinnissaqarfimmi pisariaqartitanut ikippallaarput, aamma peqqinnissaqarfiup maanna siunissamilu pisariaqartitai pillugit ataqatigiisumik ilinniartitaaneq pillugu pilersaarusiortoqarneq ajorpoq.
- Ilinniarsimanngitsut, peqqinnissaqarfimmi kommuninilu sulereersut, kisimik tunngaviusumik peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartinnit ilinniartussatut pissarsiariniarneqartarput. Inuiaqatigiinni siammasissumik ilinniartunik pissarsiniartoqartarnissaa ilinniarteqarfiillu tamatumunnga tulluarsar-nissaat pisariaqartinneqarpoq.
- Peqqissutsikkut sullissisut peqqinnissaqarfimmut pingaarutilinnik Danmarkimi ilinniagallit amerla-vallaartut Kalaallit Nunaannut uterneq ajorput. Danmarkimi ilinniarnep nalaani Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmut atassuteqartuarnissamut atatillugu iliuuseqartoqarnissaa pisariaqartinneqar-poq. Tassunga ilanngullugu nakorsanngorniat nunatsinni napparsimmavinni sulinissamut periarfissa-qarnerunissartik periarfissallu tamatuma taamaallaat Aarhus Universitet-imi nakorsanngornianut atuukkunnaarnissaa maqaasivaat. Peqatigisaanik ujarorneqarpoq nunatsinnut amerlanerusut utertinnissaannut suliniutit aqqissuunneqarnissaat. Danmarkimi ilinniarnep naammassinerata kingorna angerlannginnissamut assigiinngitsunik tunngaveqarsinnaavoq.
- Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarteqarfinni ilinniartunik pissarsiniartarneq naammassisitseqqul-lunilu suliniuteqarneq ilinniartitaanermut aqqissuussani akimmiffeqartarput, tassunga ilanngullugit pingaartumik praktikkerfissaqannginneq ilinniartunullu init ikippallaarnerat.
- Ilinniakkaminnik taamaatitsisartut amerlasoorujussuupput. Atuartorpassuit ilinniartorpassuillu ilinniakkaminnik naammassinninnissamut atatillugu inuttut aporfissarpassuaqarnerisa iliuuseqarfiginissaat pisariaqartinneqarpoq.
- Ilinniaqqiffinni nangitsillunilu ilinniartinnit iliuuseqanngittoqarpallaarpoq. Tamanna pillugu pingaarnertut periusissiaq amigaatigineqarpoq.

8.13 Isummat qaammarsaaqataasussat

Maanna ilinniartitaanermi pissuserineqartoq malillugu peqqinnissaqarfiup pikkorissunik sulisoqarnissamik pisariaqartitaa nunatsinni ilinniartunit matussuserneqarsinnaanngilluinnarpoq. Tamanna ilinniakkanut im-mikkut ilisimasaqarfiusunut pingaartumik atuuppoq.

Ukiuni 10-15 tulluuttuni innuttaasut katitigaaneranni allannguutit peqqinnissaqarfimmi ilinniarsimasunik sulisoqarnissamik pisariaqartitsinermik annerulersitsissapput.

Tamatuma malitsigisaanik peqqinnissaqarfimmut sulisussanik avataaneersunik sulisussarsiornissamut su-lisoriinnarnissaannullu suli annertuumik pisariaqartitsisoqarpoq. Tamanna nunami maani peqqinnissakkut ilinniartitaanerni naammassisaqartarnerit aamma Danmarkimi ilinniartitaanerni immikkut ilisimasallit naammassisartut annertusinissaanut nuna tamakkerlugu suliaasaavoq pingaaruteqartoq. Taakku saniati-gut peqqinnissaqarfimmi kommuninilu suliaasaqarfinni qanigisani atorfeqartunut piginnaanngorsaalluni suliniut annertusineqartariaqarput.

Taama iliuuseqarneq innuttaasunik sullissilluarnerulernissamut nunatsinnilu peqqinnerulersitsinissamut isumalluutitik atuinertut isigineqarsinnaavoq. Taamaaliortoqassappat peqqinnissamik ilinniartitaanermillu susassaqrifiit susassaqrifiillu iluani ilinniarteqarfiit aamma namminersorlutik oqartussat kommunillu pi-lersaarusiorneq pillugu suleqatigiinnerusariaqarput. Tamatumunnga atatillugu iluutsumik tapersersuimal-luni ilinniartut inaannik ilinniarteqarfinnillu sanaartornermut aningaasaliisoqarnissaanik pisariaqartitsiso-qassaaq.

Maanna peqqissutsimik susassaqarfimmut tunngasuni ilinniartitaanermi piginnaasanillu ineriartortitsine-rmi suliarineqartartut amerlallutillu taakkuninnga ingerlatsinissamut aningaasalersuinissamullu aallaaviu-sut amerlapput. Iliuutsit ataatsimoortinnerunerisigut isumalluutit atorneqarluarnerusinnaagunarput.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugu suliaqarnermit ersersinneqarpoq tamanna tamanit soqutigineqartoq, ataqatigiisumilli pilersaarusiornissaq pillugu ullumikkut suleqatigiinneq nammineq pilernavianngitsoq. Peqqinnissamik susassaarfik pingaaruteqarlunnaraluartoq tamatuma iluani ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugit pingaarner-tut periusissiaqarnanilu pilersaaruteqartoqarpasinngilaq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup pisisunik neqerooruteqartartunillu ilinniartitaaneq piginnaasa-nillu ineriartortitsineq pillugu soqutigisaqaqatigiinnik workshopertitsineranit aamma ersersinneqarpoq suleqatigiinnerit aalajangersimasut pitsanngorsarumallugit ataatsimoorluni naapittarfimmik pilersitsinis-saq pisariaqartinneqartoq. Tamanna ilinniarfeqarfiit, peqqinnissaqarfik kommunillu akimorlugit atuuppoq. Taamatut suleqatigiinneq assersuutigalugu pisariaqartitanik misissueqqissaarnernik oqaasertalersuinis-samut, periutsit pillugit misilitakkanik ilisimasanillu avitseqatigiinnissamut, ingerlanneqartussanik pilersaarutit pillugit siunnersuusiornissamut kiisalu ukiumoortumik susassaqarfimmi ataatsimoorluni isuma-sioqatigiinnissamut iluaqutaasinnaavoq.

8.14 Innersuussutit:

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutai:

1. Peqqissaanermik Ilinniarfik (PI) aamma peqqinnissaqarfik suleqatigalugit maannakkut siunissamilu peqqinnissaqarfiup pisariaqartitaanut sammisumik ataqatigiisumilu ilinniartitaanikkut pilersaarusiortoqartariaqarpoq, tassunga ilanngullugit 10. klassip/efterskolip kingorna inuusuttut peqqinnis-samut sammisunik ilinniartitaanernut pilersitsilernissaannut ilinniagaqalernissaannullu periusis-siaq (peqqissaasunngorniarfimmut nutserisunngorniarfimmullu naleqqiullugu llisimatusarfik ilanngullugu)
2. Peqqinnissakkut immikkoortuni assigiinngitsuni tamani suliatigut ineriartornermut periusissiortoqassaaq
3. Piviusumut qanittumik atuarfimmi suliffimmi misiliisarneq/piviusuusaartitsineq tunngavigalugu atuartitsinerup annertusinera, tassunga ilanngullugu tassunga aalajangersimasumik illumik pilersitsinikkut (illu suliffimmik misiliiffik)
4. Suliffimmik misiliiffiit aamma suliffinnik misiliiffinni ilitersuisut ikinnerpaamik suliffimmik misiliisut marlukkaarlugit akisussaasut amerlanerusut
5. Ilinniartut ineqarfiini inissat amerlassusiisa qaffanneri
6. Ilinniartitaanerup nalaani atugarissaarneq ilinniarnermullu piareersimanerup annertunerusumik sammineqarnissaa
7. Ungasianiit ilinniartitaanissamut periarfissaq tunngaviusumik ilinniartitaanerni kiisalu pikkorissarnerni ingerlaqqillunilu ilinniarfinni atorneqassasoq, tassunga ilanngullugu peqqissaavinni mikinerusuni sivikitsumiik ilinniarsimasut/ilinniagaqarsimanngitsut sulisut ilinniarteqqinneri
8. Ilinniagaqarsimanngitsunut sivikitsumillu ilinniarsimasunut sulisunut piginnaasavinnik inerisaanerup atugaanerata annertusinera kiisalu piginnaanngorsaaneq pillugu kommunit annertunerusumik suleqatigineri
9. Nakorsanngornianut kigutillu nakorsanngorniarnut il.il. Danmarkimi ilinniagaqalernissamut pitsaane-rusumik aallartisararnerit qulakkeerneqarneri Ilinniarnertuunngorniarfiup ilisimatusarfiullu akor-nanni ikaarsaarfiusumik aallarnisarluni pikkorissarneq, tassunga ilanngullugu Danmarkimi Kalaallit Illui suleqatigalugit kulurikkut assigiinngissutsit aaqqissugaaneri pillugit paasissutissiisarneq

Kapitali 9. Sulisunik atorfinitsitsiniartarneq

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Sulisunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu³³ unammillernartuujuarpoq unammillernarnerulerunarlunilu, aamma maannakkut kipiluttunarpoq. Unammillernartut taakku ajornanngitsumik aaqqipallanneqarsinnaanngillat, kisianni suliassa qarfinni assigiinngitsuni arlalinnik suliniuteqartoqartariaqarpoq sunniuteqariartuaartussanik.
- Maanakkut peqqinnissaqarfimmi atorfeqartinneqartut 1.600-t missaanniipput taakkunanngalu 900-t missaat aalajangersimasumik atorfeqartinneqarlutik. Ukiumut 1.500-t miss. nutaat atorfinitsinneqartarput.
- Sivikitsumik atorfeqartinneqartut amerlanerat aalajangersimasumik atorfeqartunut nanertuutaavoq.
- Taartaasartunut avataaniittunut aningaasartuutit ikileriarsimapput, taarteqartarnermili pissutsit pissutigalugit 2021-mi 2022-milu amerliartulersimapput.
- Københavnimi sulisussarsiortarfik avataanit sulisussarsiornerni pingaaruteqarpoq
- Sulisut kalaallit ilinniarsimasut atorfeqartuartsinninissaat pingaaruteqarpoq. Kalaallit peqqissaasutut ilinniarsimasut affaasa missaat ullumikkut peqqinnissaqarfimmiinngillat.
- Kalaallit Danmarkimi ilinniarsimasut utertartut ikippallaarmata utertinnissaat pingaaruteqarpoq.
- Pingaarnertut peqqissutsikkut sullissinnermi nakorsat immikkut ilisimasallit aalajangersimasumik atorfeqartinneqartut ikinnerat ernumanarpoq nakorsallu immikkut ilisimasallit taartaasut ukioqqortullutik.
- Sulisunik nunanit allaneersunik siunniussinissaq sulisullu piukkunnartut sulisinnaanissaannik pilertortumik akuersisoqarnissaanik qulakkeerinnittumik tuluttullu oqaaseqarsinnaasut oqaatsitigut ajornartorsiutaannik nunamullu ilanngutivinnerannik iliuuseqarfiginnittumik iliuusissatut pilersaarusiornissaq pingaaruteqarpoq.
- Sulisunik aqutsineq pitsanngorsarneqassallunilu peqqinnissaqarfiup qullersaqarfia akissarsiatigut atorfeqartitsinnermilu atugassarititanut atatillugu aqutsisutut periarfissaqarnerusariaqarput.
- Arlalissuit iliuuseqarfigineqarsinnaapput: on-boarding-imik ingerlatsineq, tassunga ilanngullugit meeqqanik paarsineq, inissiat taakkualu pitsaassusaat, aningaasatigut kajumissaatit, kulturinik arlalinnik ilinniarneq paasinninnerlu, piginnaasanik ineriartortitsinissamik neqeroorutit, internetikkut attaveqatigiittarfinni nittarsaassineq sulisunillu atorfinitsitsiniarneq.

³³ Kapitali SOKU-mi allakkiamik nr. 2-mik tunngaveqarpoq: Peqqissutsimik susassa qarfimmi sulisunik atorfinitsitsiniartarnermut, atorfeqartuartsiniarnermut ilinniartitaanermullu tunngatillugu unammillernartut aaqqiissutillu pillugit allakkiaq 2020-mi novembarimeersoq aamma 2022-mi maajimi sulisunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu pillugit suleqatigiissitanit aamma 2022-mi novembarimi Islandimut paasisassarsiorluni angalanermit nalunaarusiat. Tamatuma saniatigut Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfianit allakkiaq arlaqarput, ilaatigut *Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi aqutsisunik atorfeqartuartsiniarneq atorfinitsitsiniarnerlu* pillugit 2023-mi januaarimi allakkiaq aamma *Atorfeqartitsinnermi akissarsiatigullu atugas-sarititani ajornartorsiutit aalajangersimasut* pillugit 2023-mi januaarimi allakkiaq. Suliassa qarfimmi paasissutissat nutaat soqutiginaruaannarput. Taamaattoorli annertunerusumik sulinnikkaanni pissarsiarsassaasimanatik. Ukioq 2020-p tungaanut kisitsisit ersippata taava 2021 aamma 2022-mi pissutsit pitsaanerunngitsut tunngaviummik naatsorsuutigineqarsinnaavoq.

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup unamillernartittuagaasa annersaat marluk tassaapput sulisunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu. Suliassaqarfinni taakkunani marlunni ajornartorsiutit Peqqinnissaqarfiup sulisinnaassusianut annertuumik kinguneqartitsisimapput. Peqqinnissaqarfiup pitsaannerusumik ingerlalluurtup ilaatigut tunngavigaa sulisunik atorfinitsitsiniarnerup atorfeqartuartsiniarnerullu pitsaanerulernissaat. Napparsimasut qanigisaasullu qulaajaanermi, paarsinermi katsorsaaneramilu pitsaassutsimik atajuarnermillu neqeroorfigineqarsinnaassappata pingaaruteqarpoq peqqissutsikkut sullissisunik pikkorissunik tunniussimasunillu peqqinnissaqarfimmik ilisimaarinnittunik ussagartitsinissaq atorfeqartuartsinissarlu. Aappaatigulli sulisunik atorfinitsitsiniarnermi atorfeqartuartsiniarnermilu ajornartorsiutit peqqinnissaqarfiup aalaakkaassusianik aarlerinartorsiortitsipput. 2023-mi januaarimi pissut sit kipiluttunartutut oqaatigineqarsinnaapput Danmarkimi (pingaartumik) nakorsanik peqqissaasunillu amigaateqarneq nunatta sulisunik atorfinitsitsiniarnissamut periarfissaanut toqqaannartumik sunniuteqarmat.

Peqqissutsikkut sullissisunik ilinniarsimasunik, pingaartumik nakorsanik peqqissaasunillu, assut amigaateqarneq piffissami sivikitsumi atorfeqartitsinernut taartaasartullu allaffiinut annertuumik atuinermik kinguneqarpoq. Peqqissutsikkut sullissisunik ussagartitsinissaq atorfeqartuartsinissarlu peqqinnissaqarfimmut unamillernartuarpoq. Tamanna peqqinnissaqarfimmi immikkoortunut tamanut atuuppoq.

Kalaallit Nunaanni, aammalu nunani allani, peqqissutsikkut sulisunik atorfinitsitsiniarnermi unamillernartut annertuut ilaatigut nakorsat akornganni immikkut ilisimasallit ataatsimut isigalugit amerliartornerannut, peqqissutsikkut sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarnermut kiisalu sulisutigut isumalluutit pillugit unammilleqatigiinnermut minnerunngitsumillu nunap isorartuneranut atassuteqarput.

9.1 Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi inuttaqarneq

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik sumiiffiit 70-it missaanni inuttaqarpoq atorfeqartullu imatupajaaq amerlassuseqarlutik:

- Maannakkut nakorsatut atorfiit 128-t missaanniipput, taakkunanngalu 30-it missaat aalajangersimasumik atorfeqarput.
- Peqqissaasutut atorfiit 300-it missaanniipput, 200-llu missaanniittut aalajangersimasumik atorfeqarput.
- Kigutit nakorsaat 30-t missaanniipput, taakkunannga 16-it aalajangersimasumik atorfeqarlutik.
- Taakkununga ilanngutissapput bioanalytikerit/pillorissaasut/timimik sungiusaasut ernisussiortullu 100-t missaat.
- Sundhedsassistentit 173-it missaanniipput peqqissaaneramilu ikiortit 44-t missaanniillutik.

Aalajangersimasumik atorfilimmik taaneqartut tassaapput isumaqatigiissuteqarnikkut qaammatinit aqqaneq-marlunnit sivilunerusumik atorfeqartinneqartut.

Tabeli 9.1: Peqqinnissaqarfimmi atorfeqartitseriaatsit

Atorfinitsitsineq	Atorfeqartitsinerup sivilissusaa	Akissarsiaqartinneqarput malillugit
Aalajangersimasumik atorfinitsitsinerit	Aalajangersimasumik piffissaligaanngitsut/ qaammatinit aqqaneq-marlunnit sivilissusumik atuuttussamik isumaqatigiissuteqarfigineqartut	Isumaqatigiissutit:
Sivikitsumik atorfeqartartut	Ukioq ataaseq inorlugu, assersuutigalugu qaammatini pingasuni.	Isumaqatigiissutit:
Nalinginnaasumik taartaasartut	Ukioq ataaseq inorlugu, assersuutigalugu qaammatini pingasuni.	Isumaqatigiissutit:
Taartaasartut	Sivikitsumik	Taartaasartut
Suliffeqarfiup iluani nikittaattarneq*	Amerlanertigut aalajangersimasumik atorfeqartarput	Isumaqatigiissutit:
Avataaneersunik nikittaattarneq**	qaammatit marluk-pingasut	Isumaqatigiissutit:

*Illup iluani nikittaattarnerni assersuutigalugu nakorsaq nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfimmi immikkoortortami piffissami aalajangersimasumi sulivoq, uffa nakorsap taassuma pisortatigoortumik atorfeqarfia nakorsap taassuma aallaqqaataaniilli suliffigigaa.

**Illup avataani nikittaattarnerni assersuutigalugu Danmarkimi napparsimmavik nunatsinni Peqqinnissaqarfimmi atorfik piffissami aalajangersimasumi (ass. ukiut marluk) qaammatit arlalikkuutaarlugit atorfeqartarnikkut (ass. qaammatit marluk - pingasut) inuttaqartinneqarsinnaavoq.

Peqqinnissaqarfimmi sulisut assut taarseraapput. Qaammammusiallit 1.600-t angungajallugit amerlassu-seqarput taavalu 950-it missaanniittut aalajangersimasumik atorfeqartuullutik. Taamaakkaluartoq 2019-mi 1.400-t missaannik atorfinitsitsisoqarpoq (taakkununga ilaallutik aalajangersimasumik atorfinitsitsinerit, sivikitsumik atorfinitsitsinerit aamma immikkut ilisimasallit angalasartut), taakkununga ilaangillat nal. akunnermusiaqartut, suliniut pillugu atorfinitsinneqartut avataaniillu siunnersortit. 2022-mi kisitsisit taakku 1.500-t missaanniilersimapput. Sulisut taarseraannerujussuat annertuumik allaffissornermik kinguneqartarlunilu naammassineqartunut sunniuteqartarpoq aalajangersimasumik atorfillit ilisarititsinis-samik ilinniartitsinissamillu annertuumik suliassaqartarnerat ilaatigut pissutigalugu.

Atorfinitsitsinernut ilaapput sapaatit-akunnialunniit ukiup aappaa avillugu taartaasussanik atorfinitsitsinerit. 2021-mi oktobarimi agguaqatigiissillugu taartaasartut qaammat 1-1,5 atorfeqartinneqartarput.

Ukiup aappaata avillugu ingerlanerani peqqinnissaqarfiup aqqissuussaannermi aqutsisut amerlanerpaat affaasa missaat taarsersimavai. Peqqinnissaqarfimmi aqutsisunut qullersaasunut atorfiit katillugit 32-up-put. 2023-mi upernaakkut aqutsisunut atorfiit qulingiluat inuttaqartinneqanngillat, aqutsisullu arfineq-marluk ukioq ataaseq inorlugu atorfeqartinneqarsimapput.

Peqqinnissaqarfiup atorfeqartuartsiniarnermik suliassai iluatsissappata aqutsisut – sulisunik ilisarititsinermik, sulisunik ineriartortitsinermik ikorfartuullunilu oqaloqateqarnermik, sivikitsumik atorfeqartinneqartut isaaqartut ilanngutitinneqarnerannik minnerunngitsumillu suliffimmi pitsaasumik avatangiiseqarnermik qulakkeerinnittussat – aalaakkaasusariaqarput. Tassunga soorunami ilaapput ingerlatsinermik suliassat.

Aqutsisunut atorfiit inuttalernissaannut ataasiarluni arlaleriarluniluunniit allagarsiusseqqittarnerup akulikilligaluttuinnarnera peqqinnissaqarfiup misigisarpaa, peqqinnissaqarfillu angigaluaqisoq sulisorineqartut akornganni qinnuteqartut assut ikittarput.

Nunap immikkoortuani nakorsat aqutsisut iluatsinngitsumik atorfinitsinniarneqartarnerat pillugu sulisunik atorfinitsitsiniarnermut suliffeqarfimmiit allakkiami nutaami unammillernartut annertuut allaatigineqarput: Suliffeqarfiup nakorsat 55-init amerlanerusut oqaloqatigisimavai, tassunga ilanngullugit Nalinginnaasumik Nakorsaasarnermik Ilisimatusartut sinniisaat, PLO-mit, DSAM-imit nakorsallu immikkut ilisimasallit utoqqalinersiuteqartut kattuffiannit sinniisut, nakorsat suliffeqarfimmikkut tuniniaasut kiisalu sulisunik ataqatigiissaarisut ilinniarfeqarfinilu ataqatigiissaarisut arlallit.

Piukkunnaatillit nunatsinni misilittagaqartut eqqaavaat nunatsinni nakorsatut sulineq allaffissornikkut pi-sariusutut misinnarsinnaasoq. Ilaasa soqutiginninnginnermut pissutaanerarpaat Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi nakorsanik amigaateqartuernerup kingunerisaanik nakorsatut sullissinerup ilarujussuata nunap immikkoortuani nakorsamut aqutsisumut utertarnerata malitsigisaanik atorfimmi allaffissornikkut aqutsinikkullu ukkatarineqartoq annikitsuaraarsuanngortarmat.

Piffissat atorfinitsitsiffiusut ukiut ingerlanerini sivikilliertorsimapput, immaqa taartaasut sivikitsumik atorfinitsinneqartut amerlanertigut Danmarkimi peqqinnissaqarfimmi, tatineqaraluttuinnartumi, atorfimminniit sulinnigiffeqarallartarnissaat pissutigalugu. Taartaasartut arlallit uteqqiasarput.

Tabelimi 9.2-imit ersepoq peqqinnissaqarfimmi maannakkut sulisut amerlassusiisa takutinnissaa qanoq sapernartigisoq. Ullormi aalajangersimasumi naatsorsuinissaq aatsaat toqqaraanni pissutsit erseqqissu-mik takuneqarsinnaapput. Assersuutigalugu Naatsorsueqqissaartarfittut ukioq ataaseq pillugu naatsor-suigaanni piffissap ilaannaani atorfeqartut ulloq naallugu atorfeqartunngortillugit eqiterunnerisigut pif-fissaq tamakkerlugu atorfeqartut amerlassusiat naatsorsorneqartarpoq, atorfeqartullu amerlassusiat qissimikkaanni ukiup ataatsip ingerlanerani atorfeqarsimasut, qanoq sivilisutigisumik atorfeqarsimanerat apeqqutaatinnagu, inuit ataasiakkaat amerlassusiat takuneqarsinnaalluni.

Tabeli 9.2-mit ersepoq piffissaq tamakkerlugu atorfeqartut amerliartorsimasut.

Tabeli 9.2: Piffissaq tamakkerlugu atorfeqartinneqartut, FTE, aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnis-saqarfimmi isumaqatigiissutaasut malillugit atorfeqartut 2015-imi aamma 2021-imi amerlassusiat

	2015		2021	
	Piffissaq tamaat sulisut	Sulisut	Piffissaq tamaat sulisut	Sulisut
33 SIK Peqqissaanermi ikiortit il.il	164	264	244	379
36 SIK Peqqinnissamik susassaarfik il.il.	579	789	667	915
45 Nakorsat aamma tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit	144	325	191	472
46 Kigutit nakorsaat	34	50	31	56
54 HK/PPK Atorfillit, peqqinnissamik susassaarfik	11	12	1	1
58 Bioanalytikerit, pillorissaasut, timimik sungiusaasut, ernissusiortut, iggavissuarni ikiortit	104	170	141	202
59 Sundhedsassistentit, peqqissaasut	573	900	679	1104
71 Nakorsamut allatsinngorniat, merit-sundhedsassistentit, ilinniartut allat il.il.	15	25	29	44
Katillugit	1.623	2.535	1.983	3.173

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, tabeli OFXOA6

Nakorsanik sulisoqarneq, DIH ilanngunnagu, tabelimi 9.3-mi takuneqarsinnaavoq. Tassani ersersinneqar-poq nakorsanut immikkut ilisimasalinnut taartaasartut amerlasut aamma sumiiffinni ikittuinnarni aalaja-ngersimasunik nakorsaartoq immikkut ilisimasalinnik. Nakorsat pingasuugaangata marlungajaat "nakor-saasarput inuusunnerit", tassa imaappoq nakorsat immikkut ittumik suliaqarnissaminut naalagaaffimmit akuersissutaateqanngitsut. Nakorsat inuusunnerit, DIH ilanngullugu, agguaqatigiissillugit ukiuni 4,1-ini atorfeqarsimasarput. Nakorsat immikkut ilisimasallit taartaasartut ukioqqortupput. Ukiui agguaqatigiis-sillugit 68,1-iupput aamma 2/3-iillii 67-it sinnerlugit ukioqarput. Paarlattaasartut sisamaagaangata pinga-sut 75-inik ukioqartarput utoqqaanerusullu Danmarkimi 75-it sinnerlugit ukiullit sulinnissaminut immikkut ittumik akuerisaasimapput.

Tabeli 9.3: 2023-imi januaarip naalernerani nakorsanik inuttaqarneq, DIH ilanngunnagu

Nunap immik-koortua	Peqqissaavik	Nakorsat imm. Ilisimasallit aalajanger-simasumik atorfillit	Nakorsat immikkut piginnaa-neqarfii	Nakorsanut immikkut piginnaa-nilinnut taartit	Nakorsat immikkut piginnaa-neqarfii	Nakorsat inuusunnerit	Nakorsat tamarmiusut katillugit
Avannaa	Qaanaap Peqqissaavia	0		1	Pilattaa-sarneq	0 (0%)	1
	Upernaviup Peqqissaavia	0		1	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	2 (66%)	3
	Uummannap Peqqissaavia	0		1	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	1 (50%)	2
	Ilulissani nunap immikkoortuani napparsimmavik	0		1	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	6 (86%)	7
Disko	Qasigiannugit Peqqissaavia	0		1	Ilusiuisarneq	0	1
	Qeqertarsuup Peqqissaavia	0		1	Nalingin-naasumik na-korsiar-titsis-arneq	0	1
	Aasianni nunap immikkoortuani napparsimmavik	0		2	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	3 (60%)	5
Qeqqa	Maniitsup Peqqissaavia	0		1	Meeqqat nakorsaat	1 (50%)	2
	Sisimiuni nunap immikkoortuani napparsimmavik	2	Nalingin-naasut 2	2	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	2 (33%)	6
Sermersooq	Tasiilap Peqqissaavia	1	1 Pilattaa-sarneq	0	-	2 (67%)	3
	Paamiut Peqqissaavia	0		0	-	0	0
	Ittoqqortoormiit Peqqissaavia	0	Nakasulut-tunik nakor-saasarneq	1	Nakasulut-tunik nakor-saasarneq	0	1
	Steno Diabetes Center	3	Nalingin-naasut 2, endo 1	0	-	1 (25%)	4
	Dronning Ingridip Peqqissaavia	7	Nalingin-naasut 7	0	-	18 (72%)	25
Kujataa	Narsap Peqqissaavia	0		1	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	0	1
	Nanortallip Peqqissaavia	0		1	Nalingin-naasumik nakorsiar-titsisarneq	0	1
	Qaqortumi nunap immikkoortuani napparsimmavik	0		1	Pilattaa-sarneq	3 (75%)	4
Katillugit		13		15		39 (58%)	67

Paasisaqaarfik: Nunatsinni Nakorsaanerup naatsorsuinera, februaari 2023

DIH-imi nakorsanik inuttaqarneq tabelimi 9.4-mi takuneqarsinnaavoq. Tamatumani aamma nakorsanut immikkut ilisimasalinnut taartaasartut amerlapput pingaarnertullu peqqissutsikkut sullissisarnermut sanilliullugu nakorsanik inuusunnerusunik atuineq minnerulaarluni.

Nakorsat ukiuini ilisarnaataasut immikkoortumi 9.8-mi takuneqarsinnaapput.

Tabeli 9.4: DIH-imi 2023-imi januaarip naalernerani nakorsanik sulisoqarneq

Nuna tamakkerlugu napparsimmavissuarmi (DIN) nakorsaqaarneq						
Napparsim-mavissuarmi immikkoortortaarfik	Nakorsat imm. ilisimasallit aalajangersimasumik atorfillit*	Nakorsat immikkut piginnaaneqarfii	Nakorsanut immikkut piginnaani-linnut taartit	Nakorsat immikkut piginnaaneqarfii	Nakorsat inuu-sunnerit	Nakorsat tamarmiusut katillugit
Nakorsaati-tortitsisarfik	7	Nalinginnaasumik nakorsaasarneq (3), aseruuttoorsimasunik nakorsaasarneq (1), taqqanut tunngasunik nakorsaasarneq (2), qaratsamut tunngasunik nakorsaasarneq (1)	3	Meeqqat nappaataanik ilisimalik (2), Tartulerisoq (1).	10	20
Pilattaasarfik	5	Pilattaasarneq (3), Saanikkut pilattaasarneq (1), Ilulerinermi nakkutilliivik (1)	6	Pilattaasarneq (2), Saanikkut pilattaasarneq (2), Siutit, qingaq, tuqqusaarluni (1), Ilulerinermi nakkutilliivik (1).	11	22
Sinitsitsisarfik/Peruluttut	1	Sinitsitsiarneq (1)	4	Sinitsitsiarneq (4)	0	5
Tarnikkut Nappaatit	2	Nalinginnaasumik nakorsaasarneq (1), Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nakorsaqaarneq (1)*	2	Tarnikkut nakorsaqaarneq (2)	7	11
Tarrarsuisarfik	1	Qinnguartaalluni misissuinerit nalilersuisartullu (1)*	2	Qinnguartaalluni misissuinerit nalilersuisartullu (2)	0	3
Katillugit	16		17		28	61

* Nakorsat imm. ilisimasallit aalajangersimasumik atorfillit: Immikkut ilisimasalittut angalasartut marluk, Kalaallit Nunaanni aalajangersimasumik atorfeqanngitsut marluk aamma nakorsaaneq, piffissap ilaannaani atorfillik, pingaartumillu Danmarkimiit sulisoq ilaapput. Tassalu ulluinnarni ingerlatsinermi nakorsat immikkut ilisimasallit katillugit 12-it atorfeqartinneqarput.

Aallerfik: Nunatsinni Nakorsaaneq naatsorsuineri, februaari 2023

Nunatsinni 128-nik nakorsaqaarpoq, tassa innuttaasut 100.000-ugaangata nakorsat 226-usarput. Danmark innuttaasut 100.000-ugaangata nakorsat 403-t missaanniittarput.

Peqqissaasoqarneq tabelimi 9.4A-mi takuneqarsinnaavoq. Peqqinnissaqarfimmi 2023-mi marsimi naatsorsuineri kingullermi peqqissaasut 306-it atorfeqarput. Qassit piffissap affaani sulisarnersut kisitsisaataa-tigineqanngilaq.

Tabeli 9.4A: Nunatsinni peqqissaasut katillugit amerlassusaat

Peqqinnissaqarfik	306	Peqqinnissaqarfimmi allaffissornikkut suliasat ilanngullugit
Ilinniarfeqarfii	13-it missaat	Peqqissaanermik ilinniarfik 10 ilisimatusarfik 3 (nalunarpog)
Qitiusumik Allaffeqarfik	6-it missaat	PN, NUN: 3 Paarisa, allat: 3-t missaat
Kommunit	Naatsorsorneqanngillat	

Paasisaqarfik: Nunatsinni Nakorsaaneq: Peqqinnissaqarfimmi peqqissaasutigit isumalluutit - 2023-mi marsimi immikkoortortaqaarfii tamakkerlugit misissuineq. Taartaasunut allaffiit aqutugalugit peqqissaasut atorfeqartinneqartut ilaangillat.

Immikkoortumi 9.2.2-mi kalaallit peqqissaasutut ilinniarsimasut immikkut sammineqarput. Innuttaasut 100.000-ugaangata Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi peqqissaasut 5,93-iusarput Danmarkimilu 5,90-iusarlutik. Najoqqutarineqartumili assersuutigalugu peqqissaasut Danmarkimi atorfil-lit ilanngunneqarsimanersut ersernerluppoq.

Affaata sinnilaarlugit DIH-imi atorfeqarput, tabeli 9.4B, 19%-isalu missaat nunap immikkoortuini illoqarfin-ni atorfeqarlutik.

Tabeli 9.4B: Peqqissaasut sumi sulisarpat

	Amerlassutsit	Procentinngorlugit
Nuna tamakkerlugu napparsimmavik, DIH	163	53.3%
Allaffissorneq, DIH	10	3.3%
Pingaarnertut susassaqaarfik, Nuuk	38	12.4%
Pingaarnertut susassaqaarfik, nunap immikkoortuini illoqarfiit	57	18.6%
Pingaarnertut susassaqaarfik, illoqarfiit allat	38	12.4%
Katillugit	306	100%

Paasisaqaarfik: Nunatsinni Nakorsaaneq: Peqqinnissaqarfimmi peqqissaasutigit isumalluutit - 2023-mi marsimi immikkoortortaqaar-fiit tamakkerlugit misissuineq

Pingajorarterutaasa missaat taartaasutut atorfeqarput, tabeli 9.4C. Ukioqatigiinni taakkunani aalajanger-simasumik atorfeqartinneqartunut pingajorarterutaannut sanilliullugit taartaasartut affaasa missaat 50-it sinnerlugit ukioqarput. Aalajangersimasumik atorfeqartinneqartut 11%-usunut sanilliullugit taartaasar-tut 20-29 ukiullit 27%-upput.

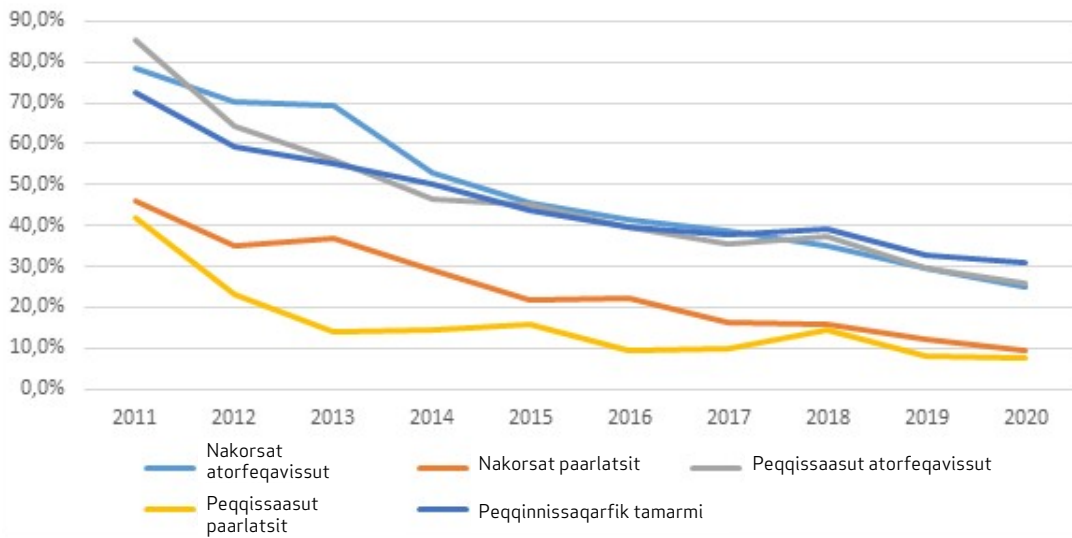
Tabeli 9.4C: Atorfeqartinneqarnermi killiffik, taartaasartut ilanngunnagit

	Amerlassutsit	Atorfeqartin-neqartuartut	Taartaasartut	Taartaasartut amerlassusaat
Nuna tamakkerlugu napparsimmavik, DIH	163	107	56	34.4%
Allaffissorneq, DIH	10	10	0	0.0%
Pingaarnertut susassaqaarfik, Nuuk	38	33	5	13.2%
Pingaarnertut susassaqaarfik, nunap immikkoortuini illoqarfiit	57	28	29	50.9%
Pingaarnertut susassaqaarfik, illoqarfiit allat	38	18	20	52.6%
Katillugit	306	196	110	35.9%

Paasisaqaarfik: Nunatsinni Nakorsaaneq: Peqqinnissaqarfimmi peqqissaasutigit isumalluutit - 2023-mi marsimi immikkoortortaqaar-fiit tamakkerlugit misissuineq

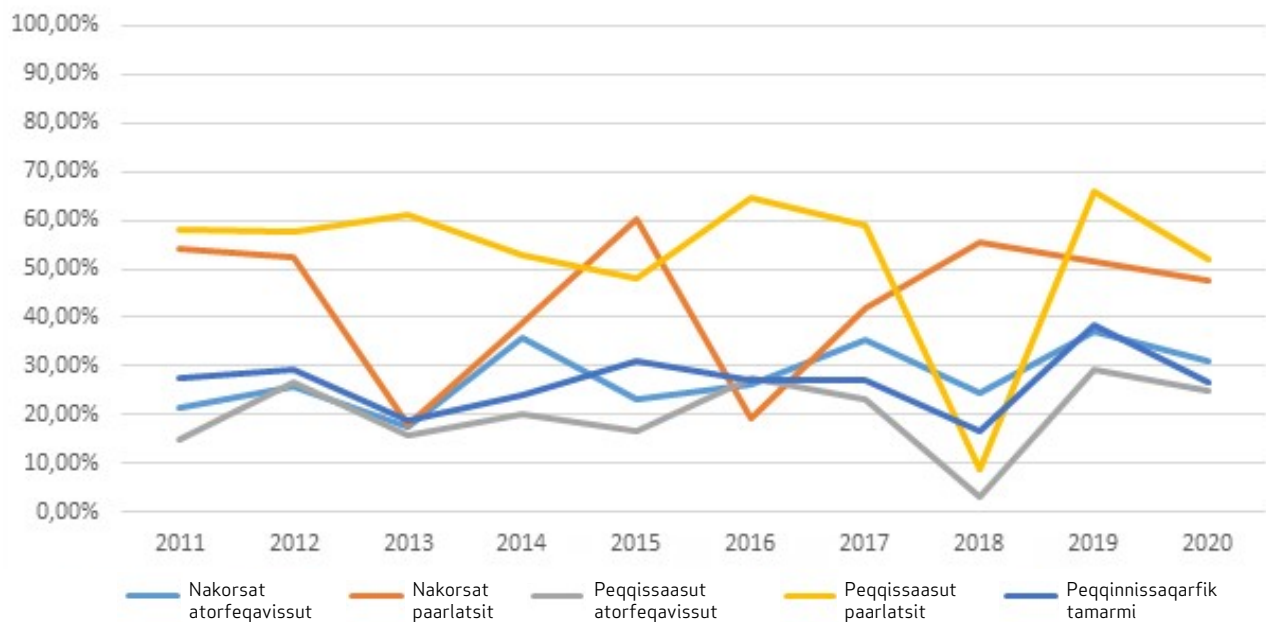
Tigumminniinnarnissami unamminartut takussutissami 9.1-imi ersarissumik takutinneqarput. Takussutis-sami takutinneqarput 2010-mi peqqinnissaqarfimmi atorfillit, tassa ukiut tulliini sulit tassani atorfeqartut. 2010-mi nakorsani aalajangersimasumik atorfilinni 2020-mi 30%-it sinnerussimapput. Kisitsisip taamaa-qataani aalajangersimasumik atorfeqartunut peqqissaasunut 25%-t missaanniippoq. Tamatuma nakorsa-nik peqqissaasunillu aalajaatsunik pissarsinissamik unammillernartoq takutippaa.

Takussutissiaq 9.1: Piffissami 2010-2020 nakorsat peqqissaasullu atorfeqartuartinneqarnerat (aalajangersimasumik atorfeqartut taartaasartullu)

Takussutissiaq 9.2-mi ersersinneqarpoq ukiut ataasiakkaat akornganni sulisutigut kaaviiartitsineq anner-tusimasoq. 2010-miit 2011-mut taamaalilluni nakorsat aalajangersimasumik atorfeqartut 20%-ii aamma peqqissaasut aalajangersimasumik atorfeqartut 15%-ii nuupput. 2019-2020 kisitsisit taamaaqataat taa-ma tulleriillutik tassaapput 26 aamma 27%. Piffissap ingerlanerani ukiut akornganni annertuumik nikerar-toqarsimavoq.

Takussutissiaq 9.2: 2010-2020 ukiup ataatsip ingerlanerani sulisuni kaaviiarneq

9.2 Peqqinnissaqarfimmi taartaasunik atuineq

Sulisunik atorfinitsitsiniarnerup atorfeqartuartinneqarnerullu unammillernarnerat pissutigalugu innuttaasut sullinneqarnissaat peqqissusaallu qulakkeerniarlugit taartaasartut atorfeqartariaqartarput. Tassani taartaasartut eqqartornerini Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi sivikitsumik atorfeqartut, 'namminersorlutik oqartussani taartaasunik' taaneqartut aamma Danmarkimi 'taartaasartunut allaffinni' atorfeqartut taartaasut pineqarput. Ukiumut isumaqatigiissutit nutaat 1000-t missaat atsiorneqartarput.

Tabeli 9.5: 2019-20 nunap immikkoortuini namminersorlutik oqartussani taartaasartunik atuineq

Amerlassutsit	Ukioq akiliiffiusoq			
	2018	2019	2020	I alt 2018 - 2020
Isumaqatigiissuteqarfigineqartut	79	41	35	155
Bioanalytikerit - taartaasut	9	5	5	19
Pillorissaasut - taartaasut	12	5	6	23
Ernisussiorlut - taartaasut	72	58	50	180
Nakorsat - taartaasut	374	386	370	1130
Peqqinnissamut assistentit - taartaasartut	112	57	61	230
Peqqissaasut - taartaasut	900	543	595	2038
Kigutit nakorsaasut - taartaasut	77	53	56	186
Økonomamut assistentit - taartaasartut	1	1	1	3
Katillugit	1636	1149	1179	3964

Paasisaqarfik: 2010-mi Peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnerup kingorna Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sulinermit sulisut isumaanni takussutissiaq 6, tassani Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi Sulisoqarnermut Allattoqarfimmit paasisutissat tiguneqarput.

Sulisut avataaneersut atornagit peqqinnissaqarfik suli ingerlanneqarsinnaanngilaq. Sulisuni annertuumik taarseraanneq taamaalillunilu taartaasartut aalajangersimasumik atorfeqartunik artorsartitsipput, tassa pinerit tamaasa sumiiffimmi pissutsit il.il. pillugit ilinniartitsinissamut ilitersuinissamullu piffissaq atorfeqartarmat. Tabelimi 9.6-imi 2020-mi nunap immikkoortuini aamma namminersorlutik oqartussani taartaasartuni, tassa taartaasartunut allaffiini atorfeqartut ilanngunnagit, pissutsit takutinneqarput.

Tabeli 9.6: 2020-mi sulisunut tamarmiusunut naleqqiullugu taartaasartut nikerarnerat

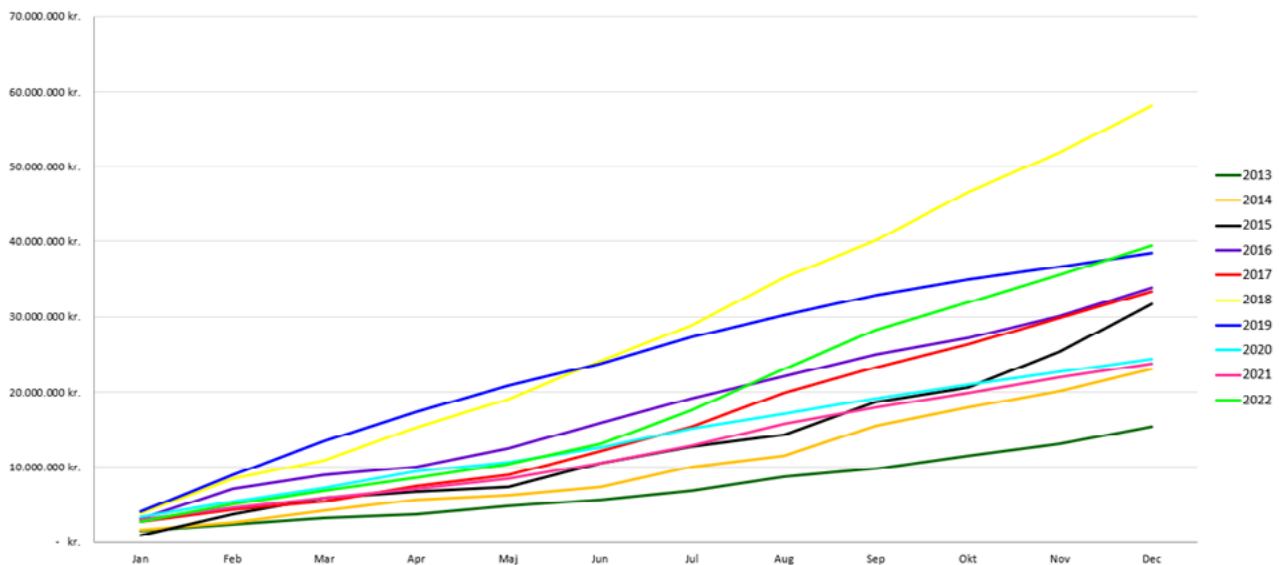
Nunap immikkoortua	Nunap immikkoortuini sulisut	2020-mi namminersorlutik oqartussani taartaasartut atorfinitsinneqartut
Avannaa	242	166
Disko	120	113
Qeqqa	129	102
Sermersooq	144	111
Kujataa	118	121
Katillugit	753	613

Paasisaqarfik: 2010-mi Peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnerup kingorna Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sulinermit sulisut isumaanni takussutissiaq 7, tassani Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi Sulisoqarnermut Allattoqarfimmit paasisutissat tiguneqarput.

Taartaasartut allaffiinit atorfinitsitsinissat pillugit noqqaanerni tamani qulakkeerneqartarpoq periarfissat allat misiligarneqarsimanersut - tassunga ilanngullugu suliassanik suliaqarfinnut allanut nuussinerit, piigaartartut katitigaanerisa allanngortinnerat, sumiiffinnit allaniit sulisunik atorfeqartut il.il.

Takussutissiaq 9.3-mi takutinneqarput taartaasartut allaffiinut aningaasartuutit

Takussutissiaq 9.3: 2013-2022 taartaasunut aningaasartuutit allattorsimaffiat

Paasisaqarfik: Peqqissutisimut Aqutsisoqarfik

2019-mi taartaasartut allaffiinit taartaasartunik atuineq 36,6 millionit kr.-niit 2018-mi 58 millionit kr.-nut ikilipput. Tamanna qularnanngitsumik Danmarkimi sulisunik atorfinitsitsiniartarfimmik pilersitsinikkut sulisunik atorfinitsitsiniartarfiup Nuummiit Danmarkimut nuunneranut atassuteqarpoq, taamaalilluni sulisorineqalersinnaasunut atassuteqarneq qaninnerulerpoq. Namminersorlutik oqartussani taartaasartut amerlassusaat taamaaqataanik qaffassasut taamaalilluni naatsorsuutigineqarsinnaavoq. Taamaattoqarsimanngilarli, takuuk tabeli 9.2. 2022-mili sulisoqarnikkut kipiluttunartorsiorneq taartaasartunut aningaasartuutit 40 mio.kr.-nut amerleriarujussuarnerannik kinguneqarpoq:

Ingerlatsinermi aningaasartuutaasut 70 procentiisa missaat peqqinnissaqarfimmilu aningaasartuutaasut tamarmik 55 procentii aningaasarsianut aningaasartuutitut atorineqartarput. Akissarsianut aningaasartuutit ataatsimut isigalugit 5%-i taartaasartut allaffiinit atorineqarsimapput.

9.2.1. Taartaasartut taartaaginnarnissaat

Taartaasartut uteqqiasut immikkoortortaq, suleriaatsit malittarisassallu ilisimammatigit immikkoortortanut iluaqutaasarpot. Taamaattumik taartaasartut ataatsimut isigalugit atoqqittarnissaannut taartaasartullu uteqqittarnerinut periarfissat misissornissaat pingaaruteqarpoq.

Piffissami sivikitsumik atorfeqartut (namminersorlutik oqartussani taartaasartut) oqaatigaat pingaaruteqartoq:

- Piffissami sivikitsumi atorfeqartut tikilluaqquneqarluarnissaq suliassanullu ilisaritinneqarnissaq aamma piginnaasanik nutaanik sulisut ineriartortitsinissamut periarfissaqarnissaq. Tassani suku-miisumik aqqissuulluakkamillu ilisarititsinerup pingaarutaa oqaatigineqarsinnaavoq. Aalajangersimasumik atorfillit sivikitsumillu atorfillit akornanni savitussutsumik pilersitsiniarluni kissaatigisap tamatumarpiaap peqqissaasut aalajangersimasumik atorfillit kissaataannik ataatsimoortitsisoqarnissaa pingaaruteqarpoq.
- Nuanniitsunik misigisaqartoqannginniassammat sumiiffiit, kulturikkut oqaatsitigullu pissutsit Danmarkimi kalaallinut atuuttut suliaq aallartinnginnerani paasilluarneqarnissaat qulakkiissallugit pingaaruteqarpoq. Aamma ilaqqat nunagisamiittut tikeraarneqarsinnaanissaat pingaaruteqarpoq, taamatuttaaq amerlasuut angerlarsimaffimminiit ungasissorujussuarmitarmata tikeraartoqarsinnaanissaq naleqqussarfigineqarsinnaasariaqarpoq. Ilaannut unammillernartuusarpoq ineqarnikkut pissutsit, atuarfeqarnermi pissutsit imaluunniit ilaqqatitut angalaqatigineqartunut ataatsimut isigalugu periarfissat pissutigalugit ilaqqatitut ilaatinissaat ilaannikkut periarfissaaneq ajornermat.

9.2.2 Kalaallinik sulisunik atorfeqartuartitsiniarneq

Kapitali 8-mi ersersinneqarpoq peqqinnissaqarfimmi pisariaqartitat matussusernissaannut kalaallit ilinniartutut naammassisartut ikippallaartut kalaallillu Danmarkimi ilinniagaqarsimasut amerlavallaartut nunatsinnut uterneq ajortut. Tamanna soorunami qanoq iliortoqarsinnaanerani apequtissiivoq. Periarfissat ilaat kapitalimi 8-mi eqqaaneqarput.

Tabelimi 9.7-imi 2014-imi 2022-milu peqqissaasut katillugit amerlassusiat takutinneqarpoq.

Tabeli 9.7: 2014-imi 2022-milu peqqissaasut amerlassusiat ³⁴

	2014	2014	2022	2022
	Nunap immikkoortui	DIH ilanngunnagu	Nunap immikkoortui	DIH ilanngunnagu
Peqqissaasunut atorfiit akuerisaasut			139	166
Peqqissaasut atorfeqartut amerlassusiat (amerlassusiliineq)	116	114	133 (96%)	165 (99%)
Ukioq ≤1 peqqissaasut immikkoortortami atorfeqartut	49 (42%)	65 (57%)	68 (47%)	92 (56%)
Nunatsinni ilinniagaqarsimasut	30 (26%)	27 (24%)	43 (32%)	52 (32%)
Aalajangersimasumik atorfeqartut	83 (72%)	78 (68%)	73 (55%)	106 (64%)

Tabeleq soqutiginarunik pingasunik ersersitsivoq: Siullertut peqqissaasut aalajangersimasumik atorfillit 2014-imiit 2022-p tungaanut ikiliartorsimapput. Aappassaattut 2022-mi kalaallit peqqissaasutut ilinnigallit 25%-it missaanniit 32%-it missaannut amerleriarsimapput. Pingajussaattut peqqissaasut immikkoortortaqaqfinni ukioq ataaseq inorlugu atorfeqarsimasut nunap immikkoortuini amerlisimapput, uffa DIH-imi amerlassusiat nikissimanngitsut. Sumiiffinni marluinni taakkunani tamarmik 50%-iniipput, tamatumalu sulisut paarlakaajaannerujussuannik takutitsivoq.

2014-imi kalaallit peqqissaasutut ilinniarsimasut katillugit 116-iupput (1996-imiit siumut katillugit). 2022-mi 200-upput. Tassa 2022-mi taakkua 47%-ii 2014-imilu 59%-ii KNP-mi sulipput. Ineriartorneq tamanna ernumanarpoq pingasunillu apequtissaqalersitsilluni: Sooq ikilisimappat? Taarsiullugu peqqissaasut sumut qinnuteqartarpat? Aamma peqqinnissaqarfimmi atorfininnissamut qanoq ililluni amerlanerusut soqutiginnittunngortinneqarsinnaappat?

Apeqqummut siullermut akissut naluarpur, kisianni sumiiffinni allani akissarsiaginnerullutillu sulinerminni atugarissaarnerusimassagunarpur. Apeqqutip aappaanut tunngatillugu peqqissaasut kommuninut qinnuteqarpiarneq ajorput. Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu piffissami tamatumani peqqissaasut sundhedsassistentillu kommunini amerlassusaat 17-iinnarmik amerleriarpur. Allatut oqaatigalugu peqqissutsumik susassaqaarfik qimassimarpasippaat. Danmarkiliartartut toqusimasinnaasullu nalorninartoqartillugit kalaallit peqqissaasut ilinniarsimasut 100-t missaanniittut peqqinnissaqarfimmi suliffeqanngillat.

Taakkua ilaat uteqqullugit suut pisariaqarpat? Kalaallit peqqissaasutut ilinniarsimasut tamaasa sumiisserseriarlugit sooq peqqinnissaqarfimmi atorfinikkumasimannginnerusut pillugit apeqqutitut immersuiffisakkut ajornassaganngilaq.

Piffissami 2010-2021 ilinniarnert 88-it Danmarkimi naammassineqarput, taakkunannga 22-t nakorsaapput, 18-it peqqissaasuupput, 17-it timimik sungiusaasuupput 16-illu ernissusiortuullutik (tabeli 8.2, kapitali 8). Qasserpiaat ilinniakkatik naasseriarpur nunatsinnut uteqqittarnersut eqqoqqissaartumik kisitsisaataatigineqanngillat. Arlallilli ilaqtatik suliffeqarnermilu periarfissat pissutigalugit Danmarkimiiginartarput, tak. kapitali 8. Assigiinngitsorpasuarnerit ersersinneqarpoq ilinniarnernu nalaani ilinniartunut ataavartumik attaveqarneq, akiliutsilluni nunatsinnut aasakkut suliarternissamik neqeroorutit maligassiuisoqarnissamillu aqqiissutit periutsit ilagigaat nunatsinnut uteqqullugit atorfeqarsinnaasut. Tamatuma aqqissugaasumik ingerlannissaa pingaarteqarpoq. Tamanna Danmarkimi Kalaallit Illuutaanni sisamaasu-

³⁴ Peqqissaasuunerup aqutsisup Anne Birgitte Jensenip, DIH, peqqissaasut sorliit Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi atorfeqarnerusut aamma 2014-imiit 2022-mut peqqissaasut aalajangersimasumik atorfeqartinneqartut misissorpai. Paasisat 2022-p aallartinnerani ataatsimeersuarnermi Nuna Med-imi saqqummiunneqarput

ni ilinniartunik siunnersortikkut pisinnaavoq, taakkumi nunatsinni ilitersortinut attaveqarsinnaapput aasaanerani suliffissanut akunnermiliuttuusinnaallutik. Tamanna ilutigalugu nunatsinni kattuffiit aasaanerani suliffissanik il.il. isumaginnissapput.

9.3 Maannakkut sulisussarsiornikkut sulisoriinnarnissaannullu periusissiaq

Sulisunik atorfinitsitsiniartarnermik atorfeqartuartsiniarnermillu apeqqut eqqumaffigineqartuarsimavoq, kingullermik periusissiami 2019-imeersumi.

2019-mi periusissiami periusissiatigut qitiutinneqartut arfiniliupput

- Kalaallit Nunaanni najugaqarneq - tunngaviatigut atugassarititaasut taamaallaat peqqinnissaqarfimmiit sunnerneqarsinnaanngitsut
- Sulisunik ussagartitsineq - oqaluttuat nuannersut ersarissarnerat
- Sunniuteqarluartumik aningaasartuutinillu ilisimaarinnilluni sulisunik atorfinitsitsiniartarnerit - taartaasartunut allaffiit akisuut pinnagit
- Ineriartortitsinerit sulisunillu atorfeqartuartsiniarneq - sulisunut tamanut suliffik pilerinartoq
- Ilinniarfeqarfiit - meeqqat atuafianit ilisimatusarfimmut
- Sulisussat nunanit allaneersut - suliaqarfiit misissorlugit periarfissallu qulaajarlugit

'Kalaallit Nunani najugaqarnermi' ilaatigut allassimavoq

- Ineqarnikkut periarfissat annertuumik unammilliisut. Pingaartumik Nuummi Peqqinnissaqarfik inissianik amigaateqarpoq, aamma inissiat pitsaassusaat pissutigalugu peqqissutsikkut sullissisut atorfeqartuartsinnissaat amerlanertigut sapernartarpoq. Sulisunik atorfinitsitsiniarnermut atorfeqartuartsiniarnermillu tamanna amerlanertigut aalajangiisuusarpoq.
- Meeqqanik paarsineq peqqissutsikkut sullissisut ussagartinnissaannut atorfeqartuartsinnissaannullu pingaaruteqartuuvooq.
- Peqqinnissaqarfik nunanit allaniit qaffasissunik akissarsiaqartitsisuniit aamma taartaasartunut allaffinnit Peqqinnissaqarfimmit annerusumik akileerusuttunit unammillerneqarpoq.
- Kalaallit Nunaanni sapaatit akunneranut piffissaq suliffiusoq 40 timiusoq assersuutigalugu Danmarkimit sivisuneruvoq, tassani sapaatip-akunneranut 37 tiimit sulisoqartarpoq.

Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik immikkut ittoq, tak. ataaniittut, suliasaqarfinni arlalinni arlalinnik siunerfeqartunik suliaqarpoq. Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik Københavnimi Kalaallit Nunaata Sinniisoqarfi-ata inani inissisimavoq.

9.4 Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik

Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik, 2016-imi pilersinneqartoq ullumikkullu pingasunik sulisoqartoq peqqinnissaqarfimmi Aqutsisunut allatseqarfimmu Sulisoqarnermillu immikkoortortaarfimmu atorfilittani aqqissuussaavoq. Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik Danmarkimi napparsimmavinnik suleqatigiinnissamut isumaqatigiissusiortarpoq, saqqummersitsinernik aqqissuussinernut peqataasarpoo, atuagassiani internetikkullu attaveqatigiittarfinni allagarsiisarpoo kiisalu Nunani Avannarlerni aqqissuussisarluni. Sulisunik atorfinitsitsiniartarfik sulisussarsiorniluni ilungersuuteqarnermi pingaaruteqarpoq sulisunillu atorfinitsitsiniartarnermi assigiinngitsunik suleriuseqartarluni. Anguniakkat tassaapput piffissami sivikitsumik atorfeqartunut sivisunerusumik atorfeqarsinnaanerit kiisalu aalajangersimasumik atorfeqartut amerlanerunissaasa taartaasartunullu allaffinnik atuinerup appartinnissaata qulakkeerneqarnissaat.

Immikkoortortaarfik LinkedIn Recruiterimik atuinermini iluatsitsisimavoq, taanna inuit attaveqataanni LinkedInimi inuussutissarsiutinut tunngatillugu sulisussarsiornermi sakkussaavoq. Sakkussaq taanna akisuvoq (ukiumut 90.000 kr.-t missaat), kisianni atorfinitsitsiniartartut naapertorlugit iluaqutaavoq, taamaattumik atuisussatut akuersissutit ataatsimiit marlunnut amerlisimapput.

Peqqinnissaqarfiup nammineq atorfinnut isaaffiutaa "Gjob.dk" kisitsisitigut uuttuineq malillugu iluatsippoq. Atorfinitsitsiniartartut sulisunngorlaanut tikilluaqqusissutitut atortussani peqqinnissaqarfimmi sulisuusimasut angalanermi allattarsimasaasa ilannguttarnerannik misilittagaqarluarput. Angalanernit allakkat sulisut nunatsinni peqqinnissaqarfimilu misigisaannik oqaluttuanik ima qarput, tamakkulu matumani oqaluttuat nuannersut atorfineqqammersunut oqaluttuareqqinneqartarput. Tamanna sorpassuutigut ussasaarutitut sunniuteqarluarnerpaatut misigineqartarpoq. Sulisunik atorfinitsitsiniartarfiup aamma angalanernit allakkat inuit attaveqaqatigiittarfiinut ikkuttarpai.

Sulisunik atorfinitsitsiniartarfiup Danmarkimi nunap immikkoortuinik suleqateqarnissamut isumaqatigiissutit annertuumik suliaqarfigisarpai. Massakut Region Hovedstaden aamma Region Sjælland sulisut nikittarnissaat pillugit suleqatigineqarput aamma nunap immikkoortui allat oqaloqatigineqarput. Nikittaattarnermik aqqissuussinissat pisussaattisisut atorfinnik ataatsimik piffissami ukiumit ataatsimiit ukiumut marlunmut matussusiiinnaasut siunniunneqarput. Kalaallit Nunaanni isumaqatigiissutit malillugit sulisoqarpoq. Sulisunik attartornermik aqqissuussaq, Danmarkimi isumaqatigiissutit malillugit sulineq, uningatinneqarpoq, PPK-mit ajornartorsiutaasunngortinneqarmat.

Region Hovedstaden-imik isumaqatigiissuteqarneq 2022-ip qiteqqunnerani nutarterneqarpoq. Kalaallit napparsimasut Danmarkimut katsorsartikkiartortartut pitsaasumik katsorsarneqarnissaasa suli ineriartortinneqarnissaa suleqatigiinnissamik isumaqatigiissummi suli pingaarnertut ukkatarineqarpoq. Tamatumani saniatigut isumaqatigiissummi peqqinnissaqarfimmi sulisussarsiortarneq qitiutinneqarpoq. Sulisussarsiornerli aamma unamminartoqarpoq Region Hovedstadenimi ulluinnarni imartoorujussuarmik.

Piviusut ilaat tassaavoq arlalissuit Sulisoqarnermut Immikkoortortaq sulisunillu atorfinitsitsiniartarnermut aqqissuussaq avaqqullugit, attaveqaatit allallu pisortatiguunngitsumik aqqutit atorlugit, atorfinitsinneqartarmata. Illunik tunisarnermi saqqummiunneqanngitsunik tunisisoqartarneratut aamma saqqummiunneqanngitsumik sulisunik atorfinitsitsiniartoqartarpoq. Taamatut atorfinitsitseriaaseq nalinginnaasumik suliffeqarfinniit aamma ilisimaneqarpoq.

9.5 Nunatsinni peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimasunik amigaateqarneq

Najukkami peqqissutsikkut sullissisut, nunatsinniinnartussat, ilinniartinneqartartut naammangillat. Peqqissutsikkut sullissisunik pisariaqartitsineq kalaallinit peqqissutsikkut sullissinermik ilinniarniarlutik toqqaasartunit naammassinnittartunillu annertunerujussuuvuq. Taamatut nikinganeq pingaartumik nakorsanut, kigutit nakorsaannut taakkunungalu assingusunik ilinniarsimasunut annertuvuq. Ajornartorsiut taanna ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsinerit pillugit kapitalimi 8-mi sukumiinerusumik nas-suarneqarpoq.

9.6 Iliuseqarfigineqartussat

Sulisunik atorfinitsitsiniartarneq atorfeqartuartsiniarnerlu pillugit suleqatigiissitat iliuseqarfigineqartussat pillugit allattorsimaffiliorsimapput, taakkulu tulluuttumi saqqummiunneqassapput. Tassani pineqanngillat tupinnartuliorluni aaqiinerit, kisianni iliuseqarnerunikkut allannguisoqarsinnaaneranik arlalinnit isumaqatigiissutigineqartut pineqarput.

Siunnersuutini arlalinni suleqatigiinnissaq peqataasullu allat piumassuseqarnissaat pisariaqarpoq, ilaatigut kommunit aamma Naalakkersuisoqarfiit allat, tassa Peqqinnissaqarfik pissutsinik pingaaruteqartunik arlalissuarnik aqutsisuunngimmat, assersuutigalugu Kalaallit Nunaannut tikinnissaq sioqqullugu meeqqerivimmu allatsinnerit aamma 'on boarding' pillugu isuma tamaat.

9.6.1 Inissiat taakkualu pitsaassusaat

Misissuinerit peqqissutsikkullu sullissisunik oqaloqateqarnerit ersersippaat sulisunik atorfinitsitsiniarnermut atorfeqartuartsiniarnermullu ajornartorsiut pingaaruteqartoq tassaasoq inissiat/inissiat pitsaassusaat. Ineqarnermik susassaqarfik imaannaanngitsuullunilu soqutigisarpassuarnit sunnersimaneqartarpoq. Taamaattumik ataatsimiititaliarsuup immikkoortut arlalit suliniuteqarfiusinnaasut saqqummiussimavai.

Ineqarneq peqqinnissaqarfimmi sulisitsisup akisussaaffigigaa qularutissaanngilaq, tamannalu qaqutiguu-laarpoq. Tamatuma saniatigut ineqarnikkut atugarineqartut nalerisimaannginnermut aallaaviusarput. Ineqarnermut apeqqut taamaallaat Peqqinnissaqarfimmut tunngasuunngikkaluartoq inissiat pitsaassusiisa pitsaanerulersinneratigut Kalaallit Nunaanni suliffimmik ujartuinissaq pilerinarnerulissallunilu atorfeqa-reersut atorfeqartuarninnissaat ajornannginnerulissaaq. Kisianni Nuummi nunattalu sinnerani inissaaleqi-nerit assigiinngitsorujussuupput. Nuummi inissiat pitsaassusaat amerlassusaallu annertuumik ajornartor-siutaapput. Nunap sinnerani inissiat pitsaassusaat ajornartorsiutigineqarneruvoq.

Peqqinnissaqarfiup "nammineq" inissiaatinut immikkut innersuussisinnaanera sulisunik atorfinitsitsiniar-nermi sakkuuvoq pingaarutilerujussuaq aalajangiusimaneqartariaqartoq. Taamaallunni peqqinnissaqarfik isumaqarpoq Namminersorlutik Oqartussat inissiaataannut tamarmiusunut ilaanissaq tulluarnuunngitsaq. Nuummi peqqinnissaqarfiup inissiat innersuussinnaasaasa amerlanersaat Dronning Ingridip Napparsimma-vissuata qanittuaraaniittariaqarnerat immikkut atuuppoq.

Ineqarnermut akiliutip immikkut appasinnera ingerlaavartumik aserfallatsaaliuinissamut taamaallunilu inissiap pitsaassusaanut akornutaasimavoq. Aappaatigullu ineqarnermut akiliutip qaffasinnerunera imma-qa sulisorisinnaasat tunuarsimaassutigisinnaavaat. Tamanna akunnattoorfiuvoq.

Nuummi ineqarnikkut pissutsit misissoqqissaarnerat tunngavigalugu suleqatigiissitat inerniliipput:

- Peqqinnissaqarfiup eqqaavaa immikkut nammineq inissiaatinut innersuussisinnaanermut periarfissaq sulisunik atorfinitsitsiniartarnermut atatillugu sakkussaammat pingaarutalik siunissami pigiinnarusullugu.
- Peqqinnissaqarfik kajumissaarneqarpoq inissiamik tunniussisarnermi najoqqutassiat nalilersoqqullu-git, tassunga ilanngullugu najoqqutassiat qitiusumik allaffeqarfimmut naleqqussarneroqqullugit. Maanna inissianik aqutsineq pissutigalugu tunngavissaqanngitsumik peqqinnissaqarfimmi pilersuiner-mik tatisinerulerpoq, tak. pissarsisinnaaneq tunniusseqqittarnerlu.
- Peqqinnissaqarfik kajumissaarneqarpoq inissianik qanoq issutsimikkut naammagittaalliutigineqar-tarnikkullu sulisut naatsorsuutaannik eqqortitsineq ajortutut ilisimaneqartunik piginnittuujunnaaq-qullugu. Tamatuma inissiat nalinginnaasumik qanoq innerannut naammagittaalliutillu amerlassusian-nut takussutissaavoq. Taamatuttaaq naammagittaalliutit pillugit suliaqarneq pisariaqanngitsumik peqqinnissaqarfimmi sulisunik ilanngarsaataavoq.
- Peqqinnissaqarfik kajumissaarneqarpoq (soqutigisaqatigiit allat susassaartut suleqatigalugit) 20.11.70 sulisunut inissianik (aningaasanut inatsit) pilersitsinissamut suliniummik ataqatigiissaarisu-mik toqqaaqqullugu. Tassa sanaartornermik suliniutip 2020-mi Aningaasanut Inatsimmi aningaasat immikkoortinneqarneranniit ineriartorsimanera takuneqarsinnaanngimmat.
- Peqqinnissaqarfik kajumissaarneqarpoq aningaasartuutunik misissueqqissaarnermik aallartitseqqul-lugu. Sulisut inissianut peqqinnissaqarfimmut sapinngisamik aningaasartuutikinnerpaaffiusunut inissinneqartarniassammata nammineq inissiaatinik amerlisitsinissamut periarfissanik qulaajaanissaq inissiaatillu katitigaanerannik allannguinnissaq siunertaralugu taamaaliortoqassaaq.
- Peqqinnissaqarfik kajumissaarneqarpoq aserfallatsaaliuiner-mik misissueqqissaarnermik aallartitseq-qullugu. Tassa aserfallatsaaliuisussaataaneq avinneqarmat, tamakkiisumilli paasineqarunarnani. Taamaattumik peqqinnissaqarfiup inissianik pitsanngorsaannissamut periarfissai qulaajarneqartaria-qarput ullumikkullu periarfissaanngitsutut piviusunngortinneqarsinnaasariaqarlutik.

Namminersorlutik Oqartussat inissiaataat ilaatigut Namminersorlutik Oqartussat inissiaatileqatigiiffian-nit Illuut A/S-mit isumagineqartarpoq, taannalu Peqqinnissaqarfimmut atatillugu sulisunut inissianik arla-linnik attartortitsisuullunilu aserfallatsaaliuiner-mut akisussaasuvoq. Peqqinnissaqarfiup maannakkut Ineqarnermut Attaveqaatinullu Naalakkersuisoqarfik aamma Illuut Nuummi inissianik amerlanerusunik sanatinniarsarai, tassani peqqinnissaqarfik innersuussisinnaatitaalluni (Oasenip toqqaviani). Tamanna piviusunngortinniarlugu aningaasaqarnikkut tapiiffigineqarnissaq pisariaqarpoq.

9.6.2 Sulisunik aqutsineq

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmik ataatsimeeqateqarnermut atatillugu sulisut sinniisaannit oqaaseqaatit malillugit sulisoqarnermut allattoqarfiup suliassanik assigisaannillu allaatiginnittunik atorfinitsitinerimi allakkat kingusingaatsiartumik nassiuttarlugillu akissarsiat allagartaanni kukkunerit aaq-qinniaaluusaartarpari. Sulisut atorfinitsitaanernilu atugassarititaasut pillugit akuttunngitsumik naaper-tuutinnitsoqartartoq aamma oqaluttuarineqarpoq, tamakku naggataatigut sulisunut ataasiakkaanut artornarpallaalersarput, tamannalu annertuumik iluaalliuutigineqarlunilu pakatsissutigineqartarpoq.

Sulisoqarnermut allattoqarfiup nukittorsaanissanut periarfissaqassaaq:

- Atorfinitsitinerimi allakkat piffissaq eqqorlugu nassiunneqartarnerisigut akissarsiallu allagartaanni kukkunerit sukkannerusumik aqqqittarnerisigut sulisoqarnermut allattoqarfik pitsaanerulersinneqarpat.
- Nuuttut nutaat akileraarutiminnik nalunaarsuisarnissaannut paasiuminartunik najoqqutassaliortoqassaaq videomik tapertaqartumik. Nuuttorpassuit Danmarkimi nunatsinnilu tamakkiisumik akiliisaramik tamanna pakatsinartutut misigineqarpoq.
- Nutaat nunatsinnut tikinginnerminni tigusinnaasaannik tiiminik suliffiusimasunik qanoq immersuinissamut paasiuminartumik najoqqutassaliortoqassaaq videomik tapertaqarsinnaasumik.

Suliniutit taakkua kingunerisaannik sulisut allaffissornermut piffissarujussuaq atornagu paaqqutarinnit-tut napparsimasunik suliaqarnertik ukkatarisinnaassavaat.

Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfiata ataatsimut isigalugu misigisarpaa akissarsianik naleqqussaaneq ator-finititseriaatsilluunniit naleqqussakkat pillugit siunnersuutimi oqimaatigiiissaarisut atuutilersinnissaa-sa assut ajornartorsiutaasarnerat. Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfik, suliani taa-maattuni inaarutaasumik aalajangiisartoq, matumani iligisatut unammisatullu oqaatigineqarsinnaavoq. Peqqinnissaqarfimmi aqutsinerimi nukippassuit sulianut taamaattunut, qaqutigorujussuaq sulisumut sulilu annerusumik Peqqinnissaqarfimmut iluaqutaasumik inernejartartunut, atorneqartarput. Akissarsiat ator-finititsitaanernilu atugassarititaasut pillugit peqqinnissaqarfimmi aqutsisut ajornakusooruorujussuurtut mi-sigisarpaat. Taassuma paasinnittaasia naapertorlugu sulisussarsiornermi sulisunillu tigungminniinnarnis-samut tunngatillugu Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfimmi ajornartorsiutit ilunger-sunartut peqqinnissaqarfimmi paasineqarneq ajorlutillu ilisimasaqarfigineqanngillat.

Nassuerutigineqassaaq Sulisoqarnermut Aningaasaqarnermullu Aqutsisoqarfik akissarsiat qaffarujus-suanninnissaannut, amerlavallaat immikkut ittumik atorfeqartinneqannginnissaannut assigisaannullu aki-sussaasuummat. Aqutsisoqarfik ilaatigut Atorfinnik nakkutilliineq pillugu kaajallaasitaq, 30. decembari 2020-meersoq malillugu aqutsisarpoq. Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfia isumaqarpoq kaajallaasitaq ta-matuma aqutsisut peqatigalugit aqqissuussaannerup ingerlaavartumik naleqqussarnissaanut periarfissat ajornerulersikkai aqqissuussaanneri allannguutit tamarmik kaajallaasitaq malillugu isumaqatigiissutit pillugit immikkoortotaqarfimmit akuerineqartassammata.

Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfia Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisoqarfimmi Kalaallillu Nunaanni Peqqin-nissaqarfimmi atorfinitsitsisarnerit pillugit kaajallaasitamut siunnersuuteqarpoq, taannalu Aningaasaqar-nermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfiup pisinnaatitaaffiisa ilaasa tunniunneqarnissaannik tunngaveqar-poq. Tamanna maanna isumaqatigiissutiginiarneqarpoq (februar 2023).

Peqqinnissaqarfimmi aqutsisut taamaallutik isumalluuterpassuit inuttalersuinerimik suliassamut naleq-qutinngitsumik atortarpari. Pingaaruteqarpoq KNP-mi aqutsisut sulisunik piukkunnarnerpaanik pisaria-qartunillu atorfinitsitsinissamut tunngatillugu allaffissornikkut akiuunneritaqanngitsumik akornusersui-nertaqanngitsumillu aqutsinissamut periarfissaqartarnissaat. Kaajallaasitaq taanna iluaqutigalugu qular-nanngitsumik Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfiup susassaqarfimmi pingaarnertut aqutsinerminik allaffissornermillu malinnaanerminik annaasaqaatiginngisaanik aqutsisutut inissaqarneru-nissaq anguneqarsinnaavoq.

9.6.3 Kulturinik arlalinnik ilinniarneq paasisaqarnerlu

Sulisunik atorfinitsitsiniarnermi atorfeqartuartsiniarnermilu kulturimik paasisamasaqarnerq pingaaruteqarlunilu naleqquppoq. Tikerlaat nunatsinni kulturip Danmarkimit allaanerunera paasiuminaatsissinnaavaat. Najugaqavissut sulisut taamatuttaaq immikkoortortami allaanerusumik naleqartitaqarfiusumi kultureqarfiusumilu atugarissaarnissaq sapernartartoq misigisarpaat. Taamaattumik qularnanngitsumik iluaqutaassaaq:

- Peqqinnissaqarfik ullunik sisamanik sivilissuseqartumik atorfinitsinneqaqqammersunik ilisaritississummik pikkorissaasarnernup ilaata KNP-mi atorfeqartunut naleqquttuunissaa siunertaralugu Qitiusumik Allaffeqarfimmik suleqateqarpat. Tamatuma saniatigut Kalaallit Nunaanni sulisussanik Danmarkimi pikkorissartitsisoqartarnissaa sulissutigineqarpat immaq internetikkut peqataanissamut periarfissaqartumik.
- Kalaallit Nunaanni najugaqarnerup sulinerullu qanoq innerat pillugu piffissami sivikitsumi atorfeqartussanut videoliortoqarpat tikinnissaq sioqqullugu takuneqartussamik ilitersuuteeqqamik misiliinermik ilaqarsinnaasumik. Periarfissatut allatut/tapertaasinnaasutut Kalaallit Nunaannut tikinnissaq sioqqullugu ingerlanneqartussamik internetikkut pikkorissartitsinermik inerisaasoqarsinnaavoq.

9.6.4 Danmarkimi sulisussarsiorartut

Soorlu immikkoortumi 9.4-mi ukiut marluk matuma siora Danmarkimi sulisunik atorfinitsitsiniartarfimmik pilersitsisoqarpoq, tak. qulaaniittoq, Danmarkimiit Kalaallit Nunaanni sulisunik atorfinitsitsiniarnermut pitsaasunik misilittagaqartumik.

Taamaattumik isumaliutigineqartariaqarpoq:

- Immikkoortortaqarfiup nukittorsaqqinnissaa.
- Atorfinitsitsiniartartut aamma kalaallinik ilinniakkaminik naammassinneqaqqammersunik sulisussarsinissaminik qitiutitsipput. Assersuutigalugu Kalaallit Illuutaasa peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnikkut aamma aasaanerani/ukiuunerani suliffinnik pilersitsinikkut, tamatumani ilinniartut takkuttarsinnaapput sulillutillu taamaallutillu suliffeqarnermut inuiaqatigiinnullu sakkortunerusumik attuumassuteqalersarlutik.

9.6.5 Danmarkimi napparsimmavinnik suleqateqarnerq nikittaannerlu

Soorlu immikkoortortoq 9.4-mi oqaatigineqartoq maannakkut Danmarkimi nunap immikkoortuinik suleqatigiittoqarlunilu nikittaattoqarpoq. Tamatuma marlumiit attaveqarsinnaanngorlugit aaqqiinikkut tamatuma nukittorsarnissaa siunertaqarluarpoq, taamaallutik nunatsinni Peqqinnissaqarfimmi sulisut piginnaasanik ineriartortitsinissat siunertaralugit aamma Danmarkiliarsinnaalissapput.

Nalinginnaasumik nakorsaasarnermik nakorsat immikkut ilinniarnersa ilaatut Danmarkimiittoqartarpoq. Ilinniartitaanermi suleqatigiinneruneq Danmarkimi immikkut ilisimasalittut ilinniartut taamaallutik nunat-sinnukarsinnaaniassammata, tamatumalu ilinniartut annertunerusumik pissarsiffiunerusumillu inuussutis-sarsiornermi misilittagaqarnerulersissavai.

9.6.6 Aqutsisut piginnaasaannik ineriartortitsineq, atorfimmi ingerlalluarnissaannik pilersaarusiorneq atorfinitsitsiniarnerallu

Aagaardip aamma Seibækup inulerisunik apersuillutik misissuineranni (2021) allassimavoq paasissutissii-sut tamarmik suliatigut ineriartortitsinermik ujartuisut. Taamaattumik iluaqutaassaaq:

- Suliatigut ineriartorneq pikkorissarnertut aamma nappaatit katsorsaanerillu pillugit ilisimasatut nutaatut ittumik nukittorsarlugu, assersuutigalugu sukkorneq aamma KOL kiisalu atortunik nutaanik atuinerit pillugit. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfimmi tamarmi misilittakkanik paarlaasseqatigiinnissamut periarfissaqarpoq ataatsimoorfimmilu sulinerni unamminartut pillugit qisuariartoqarsinnaalluni.

- Qitiusumik allaffeqarfimmi suliniutit iluaqutigineqarpata, tamatumani sulisut suliaqarfimmi naleqqussorisamik iluanni pikkorissarnernut assigiinngitsunut peqataasinnaallutik. Pitsaasinnaassaaq siunissami pikkorissarnerit/modulit nangingeqartartut ECTS-pointitut nalunaarsugaasinnaappata allagartartaarluni ilinniarsimaneq angujartorneqarsinnaaniassammata.
- Nangitsilluni ilinniarnermut ilinniaqqinnermullu aningaasaateqarfiit amerlalaartut peqqinnissaqarfimmi sulisunit atorneqarsinnaasut takussaanerulersinneqarpata atorneqarsinnaanerilu annertusineqarpata qinnuteqartullu soqutiginnittut tapersorsorneqarpata.
- Taartaasartut sulisulluunniit allat avataaneersut suliaqarfimmi iluanni assigiinngitsutigit ilinniartitsisinnaappata taamaallutillu susassaqarfimmik kivitseqataasinnaappata. Taamaaliornikkut illugiimmik ilisimasatigit avitseqatigiittoqassallunilu piginnaasanik ineriartortitseqatigiittoqassaaq.
- Nunaqavissut Kalaallit Nunaanni illoqarfinnut allanut imaluunniit Danmarkimut nuunngikkaluarlutik immikkut ilisimasanik ilinniagaqalersinnaaniassammata video atorlugu ilinniartitsineq annertunerusumik atorneqalerpat.
- Ukiut pingasut sinnerlugit peeqqinnissaqarfimmi atorfeqarsimasut aqutsisunngorusuttut aqutsisutut ilinniarnissaannut periarfissaat pitsaanerulerpata.
- Ulluinnarni sakkutut atorneqarsinnaasunik aqutsisutut sakkussanik pikkorissarnernik neqeroorneq - assersuutigalugu pigaartussanik pitsaasumik pilersarusiorneq aamma ilaatigit suliassanik suliakkiisinnaanerit ataqatigiissaarisinnaanerillu.

9.6.7 Angalanernit allakkat atortussallu paasisutissat

Misissuinerit amerlanerit takutippaat peqqinnissaqarfimmi aqqissugaanikkut katsorsaanikkullu neqerorutit il.il. eqqarsaatigalugit Danmarkimisut innginnerannik avataaneersut paasisaqarsimannginnerat annertuumik ajornartorsiutaasoq. Tamatuma saniatigit immikkoortortamik sulinermillu ilisarititsisarneq amigartarmat isumaliutigisariaqarpoq: Taamaammat makku eqqarsaatigisariaqarput:

- Filmiaraliornert, tamakku ataatsimut paaseqatigiinnissamut naatsorsuutigisanullu naapertuuttumik pilersitsinissamut peqqinnissaqarfimmi immikkoortortaqaqfinnik assigiinngitsunik ilisarititsinerussapput.
- Filmiaraliornert, tamakku nunatsinni illoqarfinnik nunaqarfinnillu assigiinngitsunik ilisarititsinerupput. Tassunga ilanngullugit suliffiup avataani periarfissat suunersut, taamaalluni najukkani inuiaqatigiinni attaveqaatinik pilersitsinissaq ajornannginnerulerluni.
- Kattuffinnik/peqatigiiffinnik peqataaffigisinnaasanik takutitsisunik videoliorneq innersuussutilliornerlu, ass. timersorneq, kulturi allallu kajumissuseq tunngavigalugu suliniaqatigiiffiit.

9.6.8 Internetikkut attaveqaqatigiittarfinni nittarsaaneq sulisunillu atorfinitsitsiniarneq

Qangaaniilli inuit attaveqaataanni nutaanilu peqqinnissaqarfimmik nuanniitsunik misigisarnerit kisimik ersarissarneqartartut aamma misigineqartarpoq. Tamakku ersinartutut sunniuteqarsinnaapput imaluunniit peqqissutsimik suliaqartuulluni naammattumik suliaqannginnertut misiginarsinnaasarluni.

Nunatsinni Peqqinnissaqarfimmi suliassat assigiinngitsorpasuit suliarineqartarput. Peqqinnissaqarfimmi sulisut pissarsiarineqarsinnaasut aallaavigalugit suliaqarneq ataatsimut isigalugu pitsaasuvoq. Taamaattumik internetikkut attaveqaqatigiittarfiit oqaluttuat nuannersut erseqqissarnissaannut atornissaat pingaarpoq. Suliffeqarfik aamma sumiiffinni ataasiakkaani periarfissat, tassunga ilanngullugit sunngiffimmi periarfissat, internetikkut attaveqaqatigiittarfiit assigiinngitsut aqqutigalugit nittarsaanneqassapput.

9.6.9 Aallannginnermi aallarnermilu eqqumaffigisassat

Pissutsit assigiinngitsut tikilluaqqusilluarneq sunnertarpaat, peqqinnissaqarfimmi aamma inuiaqatigiinni. Tamanna pitsaanerulersinniarlugu uku siunnerfigineqartariaqarput:

- Nunatsinnukannginnermi meeqqat paarineqarnissaannut allatsinnissamut periarfissat aamma aapparisap suliffigisinnaasaanut, atuarfimmu/ilinniarnissamut periarfissat. Ajornartorsiuteeqqat kattut-tarnerat sulilerlaanut ajortumik isummersuisitsisartut misilittakkat takutippaat. Sulileqqaat pitsaasumik allartinnissaasa qulakkeerneqarnissaat pingaaruteqarpoq, tamakkumi oqaluttuanut pitsaasunut tunngavissiiinnaagamik.
- Atorfinitsitsinermut atatillugu naatsorsuutigisanik nalimmassaanermik qulakkeerinneq. Nunatsinni pissutsit, isumalluutit periarfissallu allaanerulluinnarmata sulisut nunami pissutsit Danmarkimisut innissaannik naatsorsuutigisaqartut piumasaqartullu atorfininnissamut qinnuteqartariaqanngillat. Ilaatigut atorfinitsitsinermut atatillugu misissuinerit pillugit pitsaanerusunik malittarisassiortoqarsinnaavoq.
- Peqqinnissaqarfimmi sumiiffinni amerlanerni 'tikilluaqqusinermut malittarisassat' pigineqareersut nutarterneqassapput ullumikkornillu annertunerusumik atorneqarlutik.
- YouTube-kkut tikilluaqqusissummik videoliorluni immikkoortortaqarfimmut sumiiffimmut naleqqussakkanik. nutarterneqassaaq atorneqalerlunilu.

9.6.10 Taartaasartunut allaffiit aqutugalugit taartaasartut piffissamilu sivikitsumik atorfeqartut

Ullumikkut qaammatit pingasut inorlugit sivilutisumik atorfeqartartut aqutsisut peertarpaat. Qaammatit pingasut inorlugit sivikitsumik atorfiit pigaartuusussatut pilersaarutini putoqartillugu taamaallaat, immersorneqartussaagamik, atorneqarsinnaapput. Siusinnerusukkut taartaasarfiit aqutugalugit sapaatit akunnikkuutaartumik peqqissutsimik sulisunik atorfeqartitsisarnertit nalinginnaanerusimapput. Tamanna qaqutigoortorujussuanngorpoq, aamma peqqinnissaqarfimmi atorfinitsitsinerit sivilussusaanni siuariar-toqarsimavoq ilisimajunnaarsitsisartut peruluttunillu peqqissaasut eqqaassanngikkaanni.

Atorfiit tamarluinnarmik aalajangersimasumik atorfinitsitsinissamut tulluanngillat. Sumiiffinni arlalinni nakorsap immikkut ilisimasallip piffissani suliaasaqarfimmi iluani atorsinnaanngilaa.

Tamatuma saniatigut taartaasartut Danmarkimi allamiluunniit ilaqutaqarnertik pissutigalugu Kalaallit Nunaanni najugaqarusunngitsut immikkoortortanut uteqqiasut assut pingaaruteqarput. Taartaasartut tamakku aaqqiissutissanik peqarnissaminnut periarfissaat, uternerannut tunngavissiiut, nukittorsarneqartariaqarput. Assersuutigalugu aalajangersimasumik inissiaq uterfigeqqinneqarsinnaasoq pigineqarsinnaavoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulisut sinniisaannik ataatsimeeqateqarnerata sulisullu isumaat pillugu Aagaardip aamma Selbækip apersuullutik misissuinerisa takutippaat sulinerup kingorna ulluinnarni inuuneq pingaaruteqartoq. Sulisut/paasissutissiisut oqaluttuarput qitiusumik napparsimmaviit ulluinnerani pigaarfiup avataani saaffiginnissutinik akissuteqarsinnaanerat iluaqutaassasoq oqilisaataassasorlu. Taamatuttaaq oqaluttuarput maannakkut misigisimallutik sulinissamut pilersaarusiornertit piffissanik qasuersaarfissanik eqqortitsinngitsut taakkulu ulluinnarni inuunerminnut ajortumik sunniuteqartut.

9.6.11 Aningaasaqarnikkut kajumissaatit

Atorfeqartuarnermi uteqqinnermilu qaavatigut iluanaaruteqarnikkut aningaasaqarnikkut kajumissaatit atorneqarnerunerat pissusissamisuussaaq. Maannakorpiaq aalajangersimasumik atorfeqartut aningaasanik aalajangersimasunik tunineqartarput, aningaasalli taakku inuup atorfeqarnerani ukiut pingasut allortarlugit amerlineqarsinnaagaluarput.

Ass. ataqatigiisumik sivikinnerpaamik ukiumi ataatsimi atorfeqareernermi tapisineq, soorlu aamma piffissami sivikitsumi atorfeqarlutik taartaasartut sivikinnerpaamik qaammatini marlunni-pingasuni atorfeqarsimasut tapisiaqassallutik ukiullu ataatsip-marluk iluanni piffissami sivikitsumi atorfeqartutut uteq-

qikkunik iluanaaruteqassallutik. Tapisarnermik aaqqiineq inunnut pigaarutilinnik piginnaasalinnut suliasa-qarfimmullu aalajangersimasumik akisussaasumut sammitinneqarsinnaavoq. Aningasaqarnikkut kajumissaatit peqqissutsikkut sullissisunut tamanut atuutissapput.

Passussiffimmiittunut aningaasatigut kajumissaatit pitsaanerulersinnerat. Maannakkut allaffimmi sulisunut kajumissaatit annertunerupput.

Isumaqatigiissutit eqaatsumik atorineqarsinnaanerisa pitsaanerulernerat ass. anaanaasut kisimiittut nalunaaquttat akunnerini 30-ni atorfeqarnissamut periarfissaqarlutik. Sulisunik amigaateqarneq pissutigalugu ataatsimiinnerni oqaloqatigiinnernilu aaqquissuusaq taanna qaqutigut atorineqartartoq oqaatigineqarpoq.

Aqutsisut nunatta avataaniit sulissarsiarineqartut ukiuni sisamani aalajangersimasumik atorfeqarsinnaanerit pilerinartuusinnaavoq. Tamanna aqutsisut ilarpaalussuisa piffissaq sivikinnerusoq siunertarisar-paat aamma aningaasatigut kajumissaatit atorfiup pilerinarnerulerneranut iluaqutaasinnaanerannik pis-suteqarpoq. Aningaasat ukiukkuutaartumik atorfeqartuarnermut atatillugu iluanaarutitut tunniunneqar-sinnaapput.

9.6.12 Immikkoortortani tamani suleqatigiinnerit

Massakkut nunap ilaani timimik sungiusaanermi peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni avitseqatigiil-luni atorfinnik pilersitsinerit aallartissimapput. Sumiiffinni amerlanerni taamaaliortoqarsinnaagaluarpoq, ass. utoqqarnik paaqqinninnermi peqqissaasutut atorfiit avinneqarsinnaapput peqqissaasut isumasiuinis-samut periarfissaqarnerat qulakkeermallugu, tamannami maannakkut utoqqarnik paaqqinninnermi peq-qissaasutut kisimiittutut inissisimaffiusuni annertuumik unammillernartutut misigineqarmat.

9.6.13 Sulisut nunanit allaneersut

Sulisunut nunanit allaneersunut tunngatillugu iluaqutaasumik Islandi isumassarsiorfigineqarsinnaavoq, Islandimili aaqqiissut nunatsinnut nuutiinnarneqarsinnaanngilaq.

Sulisunik atorfinitsitsiniarnermi aaqqiissutitut sulisut nunanit allaneersut atorineqarnerulissappata oqaat-sinut tunngasut ilanngullugit eqqarsaatigineqartariaqarput. Minnerpaamik qallunaatut paasisinnaasoqar-tariaqarpoq, aamma kalaallisut qallunaatullu paasinnissinnaaneq pitsaanerpaassagaluarpoq. Tuluttuinnaq oqalussinnaaneq naammassanngilaq. Tuluttuumiit kalaallisuut il.il. oqaluttaasarnertit oqalutsissaaleqi-neq eqqarsaatigalugu unamminartuusinnaapput, ilaatigut oqaatsit assigiinngitsut pingasuusinnaasaramik oqalutsillu ikittuinnaat oqaatsit assigiinngitsut pingasut tamaasa piginnaasaqarfigineq ajorpaat. Tassunga ilaavoq sulisinnaanermut akuersissutinik tunniussisarnissaq Nunatsinnilu Nakorsaaneqarfimmi sulisinnaa-nermut akuersissutinik tunniussisarnissamut pisinnaasat pillugit apeqqut atuuttoq, aamma tak. immik-koortoq 9.6.13.2.

9.6.13.1 Islandimi

Islandimi sulisut nunanit allaneersut misilittagaqarfigineqarluarput. 2022-mi novembarimi Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup Islandimut paasisassarsiorluni angalanerani Nakorsaaneqarfik aamma Reykjavíkimi Landspítali takornariarnerput. Nunami Nakorsaaneqarfiup sulisinnaanermut akuersissuti-nik akuersisarneq akisussaaffigaa, aamma Landspítalimi peqqissaasut nunanit allaneersut – pingaartumik Filippinerineersut – ilanngutitinnissaannut annertuumik suliniuteqarpoq.

2021-mi peqqissaasut nunanit allaneersut 243-t Landspítalimi sulipput, taakkunanngalu 93-it Filippineri-neerput, 33-t Danmarkimeerput 30-llu Sverigemeerlutik. Ukiut qulit ingerlaneranni peqqissaasut nunanit allaneersut ikittuarsooriarlutik Islandimi peqqissaasut tamarmik katillugit 8%-isa missaannik amerlas-suseqalerput.

2021-mi Nunami Nakorsaaneqarfiup sulisinnaanermut akuersissutit EU-meersut katillugit 73-it tiguai, taakkunannga 34-it nakorsaneerput aqqanillilu peqqissaasuneerlutik. EU-p avataanit qinnuteqaatit katil-lugit 68-iupput, taakkunannga 52-it peqqissaasuneerput arfinillilu nakorsaneerlutik.

Sulisinnaanermut akuersissutini qinnuteqartut EU-meersut EU-llu avataneersut immikkoortinneqartarput. Island Europami Aningaasaqarneq pillugu Suleqatigiiffiup, Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, EØS, ilagaa. EØS-mik isumaqatigiissuteqarnerup malitsigisaanik Norge, Island aamma Lichtenstein EU-mi tuniniaavinnut peqataapput, taakkunanilu nioqqutissat, aningaasat, inuit sullissinerillu naqisimaneqarani isumagineqarnissaat akuerineqarput. Islandi Nunani avannarlerni suliffeqarfiit pillugit ataatsimoorluni isumaqatigiisummik aamma atsioqataavoq. Nunarput EØS-imut ilaasortaanngilaq.

Islandimi inuuniutit 35-it pillugit malittarisassat inatsimmi ataatsimi katersorneqarput, Healthcare Practitioners Act No. 34/2012. Kalaallit Nunaanni kattussisumik ataatsimik inatsiseqanngilaq, kisianni immikkut nalunaaruteqarpoq, aamma peqqissaasut, ernisussiorut, nakorsat, kigutit nakorsaat, isikkanik ajoqutaajaasut, kigusiorut kiisalu timimik sungiusaasut pillugit inatsisartut peqqussutaat qallunaallu inatsisaat pisoqqat sulituupput. Suliaqatigiittartut arlallit, Danmarkimi sulisinnaanermut akuersisummik tunineqarsimasut, ass. tarrarsuisartut bioanalytikerillu, nunatsinni inatsisitigut malittarisassiuunneqanngillat.

Landspítalimut takornariarnermi ilisimatitsissutigineqarpoq peqqissaasut filippinerit 'aalajangersimasumik iliuuseqarfigineqartut'. Amerlanertigut ilinniartutut visummeqarlutik tikittaramik universitetimi oqaatsit pillugit ilinniartinneqarsinnaallutillu 40%-mik sulisinnaapput. Danmarkimi 20 tiimit sulisoqarsinnaavoq/sapaatip-akunneranut aasakkullu sulinngiffeqarnerup nalaani piffissaq tamaat sulisoqarsinnaalluni. Islandimi ukiup siulliup kingorna amerlanertigut angerlarsimaffimmi paaqqinniffiusumi sulisoqartarpoq. Taamaalluni Islandimi inatsisini Islandimutut oqaatsinik ilisimasaqarnissaq pillugu piumasaqaat eqqortinneqartarpoq tamatumalu kingorna sulisinnaanermut akuersissut pillugu qinnuteqartoqarsinnaalluni.

Ilisimatitsissutigineqarpoq akimmiffik siulleq – ilinniarsimanermut uppersaasatip saniatigut - tassaasoq oqaatsit pillugit piumasaqaat, tamatumani Common European Framework of Reference for Language (CEFR) arfinilinnik pointe qarfiusoq atorineqartarpoq: A1 aallartermat aamma C2 Islandimutut oqalullarsinnaasunut. Danmarkimi peqqissutsikkut sullissit nunanit allaneersut sulisinnaanermut akuersissutillit Nunat Avannarliit, EU-p, Liechtensteinip imaluunniit Schweizip avataanni ilinniarsimasut tamarmik karakterini appasinnerpaaffissaq qaangernagu qallunaatut misilitsinnermi qaffasissutsimi 3-mi angusisimasapput, tamatumani oqaluttariarsornikkut allattariarsornikkullu misilitsittoqartarpoq.

Landspítalimi peqqissaasut nunanit allaneersut aalajangersimasumik ilanngutitinneqartarput, tak. ataani planchiatut takussutissiat marluk. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmi nalinginnaasumik paasinittaaseq malillugu taamatut peqataatitsinissamut pilersaarut iluatsippoq.

ONBOARDING & RESIDENCY PROGRAM

ONBOARDING – FIRST WEEKS

- One reception for all new employees
- Icelandic lessons offered for all foreign employees – Level 1 - 5
- Follow up after arrival – registration and first medical
- Application for a medical license / registered nurse – assistance
- Support and counselling
- Paperwork follow up and assistance with renewals of permits and contracts.

ONBOARDING/ RESIDENCY PROGRAM

- Residency Program for newly hired foreign nurses:
 - 10 days total from October – March
 - Every other Friday

RESIDENCY PROGRAM FOR FOREIGN NURSES

- **Started in 2020**
 - Based on research findings, discussions with stakeholders and the residency program for Icelandic nurses
- **Dynamic program – changes according to the educational needs of the participants**
- **Focus**
 - Competence: Clinical knowledge and skills
 - Practical issues, health care in Iceland
 - Individual clinical focus
 - Group and individual support and networking
- **Diverse educational methods used**

9.6.13.2 Kalaallit Nunaat

Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup sulisinnaanermut akuersissut pillugu apeqqut isumagisarpaa, ilaatigut peqqissaasut nunatsinni Danmarkimilu ilinniarsimasut aamma EU-mit tamatumalu avataanit qinnuteqartut sulisinnaanermut akuersissutaannut tunngasut. Qulaani eqqaaneqareersutut sulisinnaanermut akuersissut pillugu kattussisumik inatsiseqanngilaq. Tamanna nunatsinni Nakorsaaneqarfiup arlaleriarluni maluginiaq-qusarsimavaa.

Sulisinnaanermut akuersissut pillugu qinnuteqartut nunanit allaneersut amerlanngillat, 2023-mili januaari-mi tiguneqartut marluupput: Nakorsamut Indiamiumut sulisinnaanermut akuersissutaagallartoq peqqissaasumullu Filippinerimut sulisinnaanermut akuersissut ataavartoq. Assersuutit marluk taakkua tunuliaqutaat eqqarsaatissiipput, ilaatigut tunuliaqutaat, ilaatigut eqqarsarluarnissamik atuinnissamik eqqortumillu pissuseqarnissamik pisariaqartitsineq pisortatigoortumillu aqqissuussaaneermik tunngavissaqannginneq eqqarsaatigalugit.

Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmi nakorsaq Indiamiu pillugu ilisimatitsivoq pineqartoq nakorsatut taartaa-soq Indiami tunngaviusumik ilinniartinneqarsimasoq, kisianni Sverigemi nakorsatut nakorsatullu arnat nap-paataannik katsorsaaneermi ernisitsisarnermilu immikkut ilisimasalittut sulinnissamut akuersissuteqartoq. Arnap taassuma Danmarkimi sulinnissamut akuersissut qinnutigisimavaa, kisianni Styrelsen for Patientsikkerhed-imi, STPS, sivisuumik sullissisarneq pissutigalugu akuerineqarallarnaviarunarnani. STPS-imik attaveqateqarnermi ilaatigut allassimavoq ukiut 35-40 matuma siorna ilinniakkami tunngaviusumi fagit, tiimit amerlassusiat suliffimmilu sungiusarneq pillugit takussutissat tamakkiisut piumaniarneqarsimasut. Tamatuma kingorna Nunatsinni Nakorsaaneq susassaqarfimmi Sverigemi oqartussaasunut (Socialstyrelsen aamma Inspektionen för vård och omsorg) saaffiginnikkami ullualuit ingerlaneranni atortussanik naleqqut-tunik nassitsippoq. Norgemi sulisinnaanermut akuersissuteqarmat Nunatsinni Nakorsaaneq aamma Helse-tilsynet-imut saaffiginnippoq. Tunniunneqarsimasut tunngavigalugit sulisinnaanermut akuersissutaagal-lartumik tunniussivoq.

Peqqissaasoq Filippinerini ilinniarsimasoq ukiut qulit sinnerlugit nunatsinniissimavoq, ukiulli arlaqanngit-sut aatsaat matuma siorna peqqissutsikkut sullissinermik aallusseqqilerluni. Arnaq taanna Danmarkimi sulisinnaanermut akuersissummik qinnuteqarsimavoq Filippinerinilu ilinniarsimanini pillugu akuerineqarsi-malluni, piumasaqaatinilli allanik eqqortitsinnissamut periarfissaqarsimanngilaq. Nunatsinni pisortatigoor-tumik atorfinitsinneqarnissamut nalilersuiffigineqarsimavoq. Tamanna akuerineqarsimammat oqaatsillu pillugit misilitsinnermi angusisimammat sulisinnaanermut akuersissummik tunineqarpoq.

9.6.13.3 Siunissami periarfissat

Islandimi misilittakkat tunngavigalugit aamma 2022-mi asiamiut 1.000-t missaanniittut, taakkunannga affaasa missaat Filippinerineersut, nunatsinni najugaqarnerat eqqarsaatigalugu nunanit allaneersunik sulisoqalernissamut periarfissat misissornerussallugit qularnanngitsumik imminut akilersinnaassaaq – pingaartumik peqqissaasut asiamiut, kisianni aamma nakorsat kigutillu nakorsaat nunanit allaneersut eqqarsaatigalugit.

Danmarkimi 2018-imi the Filipino Nurses Community in Denmark pilersinneqarpoq, siulersuisunilu marluk nunatsinneersut tassani sinniisaapput. Sulisut nunanit allaneersut soorunami Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi sulisunik amigaateqarnermik aaqqiinaviangillat, qularnanngitsumilli pingaartumik sulisunut sivilisunerusumik maaniitussanut pingaarutilimmik ikiutaasinnaapput.

Islandi pillugu immikkoortumi eqqaaneqareersutut nunatsinni peqqissaasut nunanit allaneersut taartaa-sartunit allaanerusumik annerusumillu aallunneqassappata pissutsit arlallit eqquutsinneqareersimasaria-qarput.

- Oqaatsinik ilinniarnertit oqaluttaanerillu isumagineqarsinnaasariaqarput.
- Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmi sullisseriaatsimik patajaannerusumik qulakkeerinnineq. Sullissineq piffissartornartorujussuusinnaavoq.
- Nunatsinni ataatsimoortunik naalagaaffimmit akuersissutiliornerit.

Kalaallit Nunaat EØS-imut ilaangimmat EU-mi nunanit qinnuteqaatit suliarineqartarnerisa assigiissarne-qarnissaannut periarfissat misissorneqartariaqarput. Inatsisinut tunngasut ataatsimut isigalugit qulaajar-neqartariaqarput.

Kapitalimi matumani allaatineqareersutut pisariaqartutut eqqaaneqartut saniatigut ineqarnermi atuk-kat on-boardingu pillugit apeqqut ataatsimut isigalugu inissinneqareertariaqarpoq. Nalilersuilluni atorfi-nitsitsinermik pilersitsinermi ilitersuisut pikkorissuunissaasa inissinneqareersimanissaanut Ilimatusar-fimmik/peqqissaasunngorniarfimmik akuutitsineq aamma pingaaruteqarpoq. Ataatsimut isigalugu aallus-sinerusqartariaqarlunilu sulisunik nunanit allaneersunik atorfinitsitsiniartarneq pillugu iliuusissatut piler-saarusiortoqartariaqarlunilu tamatuminnga atuutsitsilersitsisoqartariaqarpoq. Suliassaq tamanna pisa-riitsuunngilaq, aamma naatsorsuutigineqarsinnaavoq siunissaq qaninnerusq eqqarsaatigalugu sulisunik atorfinitsitsiniartarnermi unammillernartunut sunnuteqangaarsinnaasoq, susassaqqarfimmili aqqissugaa-nikkut ajornartorsiutit aqqikkumallugit malersugarineqartariaqarpoq.

9.7 Sulisunik atorfinitsitsiniarluni atorfeqartuartsiniarlunilu suliner-mi tamakkiisumik isiginnittaaseqarnissamut sinaakkusiineq

Nunani tamalaani suleqatigiinnissaq pillugu suliniummi sumiiffinni inukitsuni sulisunik atorfinitsitsiniartar-nermik atorfeqartuartsiniarnermillu suliaqarnermut tamakkiisumik isiginnittaaseqarnissamut sinaakku-siussassatut siunnersuuteqarpoq. Iliuuseqarfissatut qulaani taakkartorneqartunut arlalitsigut naaper-tuupput.

Sinaakkusiussami pingaarnertut periusissiat qulingiluaapput, taakkulu takussutissiami 9.4-mi ataaniittumi ersersinneqarput. Sinaakkusiussaq eqaatsumik sakkussaasivittut isigineqassaaq, piffissarlu qanoq anner-tutigisoq sumiiffisamilu pissarsiarineqarsinnaasut isumalluutit suunersut apeqqutaatillugit periusissia-mi immikkoortut aalajangersimasut atorneqarsinnaapput (Abelsen et al., 2020).

Naatsumik oqaatigalugu sulisunik atorfinitsitsiniartarnermik pilersaarusiornermi innuttaasut pisariaqarti-taat suunersut aamma sulisunik atorfinitsitsiniarnermik suliaqarnermi sulisussat qanoq ittorpiaat siunner-figineqarnerisut ilanngullugit naatsorsoqqissaarneqassapput. Sulisunik atorfinitsitsiniarnermut atatillugu suliffissaq aamma suliffissap sumiiffiani inuunissamut najugaqarnissamullu periarfissat pillugit paasissu-tissiinnissaq pingaaruteqarpoq. Sulisunik atorfinitsitsiniarnermi nunaqqatigiit akuutinneqassapput, aamma inunnut suliarortlutik tikittunut akuleruttassapput nunaqqatigiit sulisullu nutaat akornganni ataatsimoor-neq pilersinniarlugu. Tassunga ilanngullugu suliarortup ilaqutaasa aapparisaatalu atugarissaarnissaat akuuffigineqassaaq tikilluaqqusaasutut misigisimallutillu nuuffigisaminnik sungiussiniassammata.

Sulisunik artorfeqartuartsiniarluni sulinermi suleqatigiittut ataqatigiillunilu ataatsimoorluarnissaq pingaaruteqarpoq. Tamanna pingaartumik aqutsisunit tapersersorneqassaaq. Suliatigut ineriartornissamut periarfissaqassaaq, tamatumalu saniatigut siunissami sulisunik atorfinitsitsiniartarnermik qulakkeerinnegataasinnaasunik suliatigut ilinniarsimasut nunaqavissut amerlanerusut sungiusarneqassallutillu ilinniartinneqassapput.

Takussutissiaq 9.4: Sumiiffinni inukitsuni sulisunik atorfinitsitsiniartarnermik artorfeqartuartsiniarnermillu suliaqarnermut tamakkiisumik isiginnittaaseqarnissamut sinaakkutissatut siunnersuut

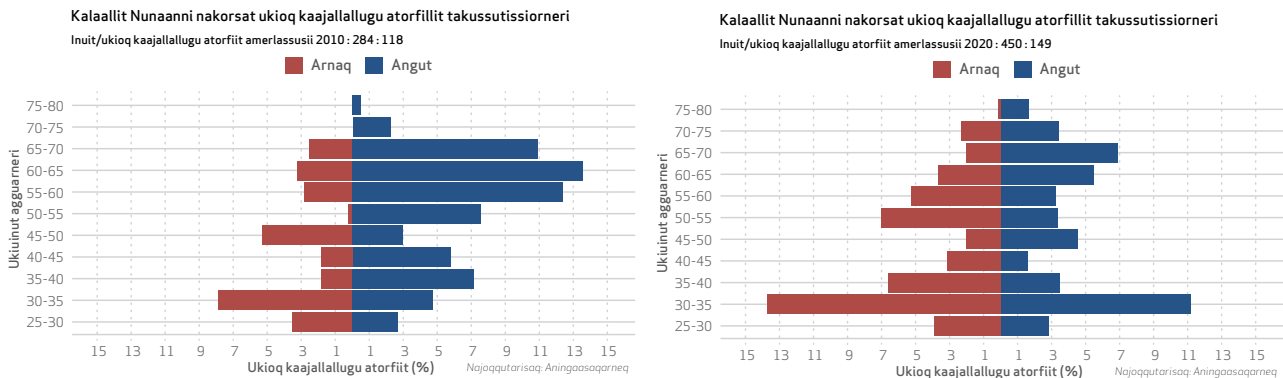

Paasisaqarfik: Abelsen et al. (2020).

9.8 Ukiuni ilisarnaataasut

Atorfeqartut akornganni ukiuni ilisarnaataasut soorunami maanna siunissamilu pingaaruteqarput. 2010-mi 2020-milu ukiuni ilisarnaataasut ataaniittut Aningaasaqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuiso-qarfimmit suliarineqarput. Maannakkut nakorsat pillugit naatsorsukkat marluinnaat pissarsiarineqarsinnaapput.

Figur 9.5: Aldersprofil for læger 2010 og 2020

Takuneqarsinnaavoq ukiuni qulini 2010-2020 nakorsani kinguaariinni nikittoqarsimasooq, taamatuttaaq suaassutit katitigaanerat allanngorsimavoq. Kisitsisilli mianersuunneqassapput. Ukiuni qulini ukioq naallugu sulisut 118-iniit 149-nut amerleriarsimapput, inuilli amerlassusaat 294-iniit 450-inut amerleriarsimalutik - tamanna qularnanngitsumik taartaasartunut takussutissaavoq.

9.9 Isummat qaammarsaaqataasut

Sulisunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi unammillernartuni kipiluttunarnarpaavoq. Pitsaannerusumik sulisunik atorfinitsitsiniarnerneq atorfeqartuartsiniarnerlu peqqinnissaqarfiup patajaassusaanut ineriartortinneranullu pingaaruteqarlunnarput. Taamaatumik ataani innersuutit pingaarutillit iliuuseqarfiginissaat pingaaruteqarpoq. Tamakku utaqqisinneqas-sanngillat.

Suliassat ingerlalluarnissaannut periarfissat, sumi ajornannginnersut aamma suliassanik agguuassisarnerit pitsanngorsarneqarnissaat aamma qiviassallugit pingaaruteqarpoq. Video atorlugu nakorsaatitortitsinerulernerit aamma pigaartuusartunik qitiusumut inissiiortornerunerit iluaqutaasunik aamma sunniuteqarsinnaapput. Aamma nunap immikkoortuini nakorsat aqutsisut allaffissornikkut suliassani qanoq oqilisaaffigineqarsinnaanersut eqqarsaatigineqartariaqarpoq.

Innersuutit ilaat peqqinnissaqarfiup nammineq aqqissinnaanngilai. Ilaat allat suleqatigalugit aqqinneqassapput. Innersuutit allat allani taamaallaat aqqinneqassapput. Kapitalimi isummat saqqummiunneqartut ilaat piviusunngussappata peqqinnissaqarfiup qullersaqarfia akissarsiatigut atorfeqartitsinikkullu atukkat pillugit iliuuseqarnissamut inissaqarnerusariaqarpoq. Peqqinnissaqarfiup ingerlalluarnera inuiaqatigiinnut pingaaruteqarmat ataatsimoorluni iliuuseqartoqartariaqarpoq.

9.10 Innersuussut

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Sulisussarsiortartut nukittorsarneqassasut, tassunga ilanngullugit LinkedInimik atuinerit aamma inuit naapittarfiinut isaaffinnik atuinerit.
2. Ilinniartut Danmarkimi ilinniarnerminni ilitersuisulerlutik, napparsimmavinni sulisarnermikkut peqqinnissaqarfimmilu aasaanerani sulinermikkut nunatsinnut attuumassuteqarnerat nukittorsarlugit, kalaallinik immikkut ittunik ilitersuisussanik neqeroorutit il.il. aamma nakorsanngorniat kigutilerisunngorniallu pillugit nunatsinni napparsimmavinni sulisinnaanerat pillugit Danmarkimi universitetinik tamanik isumaqatigiissusiorluni.
3. Sulisunik nunanit allaneersunik siunniussaqaarnissaq sulisullu piukkunnartut sulisinnaanissaannik pilertortumik akuersisoqaarnissaanik qulakkeerinnittumik tuluttullu oqaaseqarsinnaasut oqaatsitigut ajornartorsiutaannik nunamullu ilanngutivinnerannik iliuuseqarfiginnittumik iliuusissatut pilersaarusiornissaq pingaaruteqarpoq.
4. Naalagaaffimmi akuersissutit pillugit sulissaqarfinni tamani naalagaaffimmit akuerisaanissaq pillugu ataatsimoortumik inatsisiliortoqassasoq, ilaatigut nunanit allanit aamma EU-mit peqqinnissaqarfimmi sulisussanik amerlanerusunik sulisortaarnissamut piumasaqaataapput.
5. Sulisut assigiinngitsunik suliallit tamarmik peqqinnissaqarfimmiinnissaat tassaniiginnarnissaallu pilerinartunngorsarlugu, ilaatigut sulinikkut ineriartornissamut periarfissatigut aammalu peqataatitsisuusumik sulisunut aqutsisut peqataatitsinerisigut.
6. Sulisunut allaffissornermi sukkanerusumik eqqornerusumillu sullissisarnerit qulakkiissallugit.
7. Peqqinnissaqarfimmi qullersaqarfia akissarsiatigut atorfeqartitsinermilu atugassarititanut atatillugu aqutsisutut periarfissaqarnerusariaqarput
8. Aallarterlaat aallartinnissaannut ineriartortitsisoqassasoq.

Kapitali 10. Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiilluarnissaasa pingaartinnissaanut pissutissaalluartut amerlapput. Ajornartorsiut tamanna kapitalimi matumani immikkut ukkatarineqassaaq. Innuttaasunut susassaarfinnit arlalinnit ikiorneqartariaqartunut tunngatillugu suleqatigiinneq pingaaruteqarluinnarpoq. Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat innuttaasuni eqimattanut assigiinngitsunut, pingaartumik innuttaasunut qajannartumik inissisimasunut utoqqarnullu kommunimit ikiorserneqartunut peqqinnissaqarfimmillu katsorsarneqartunut, pingaaruteqarpoq.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerulernerat ikiuinerup ataqatigiinnerulerneranik kinguneqassammat innuttaasut napparsimasullu – nakorsarneqartut, ilaqutariit atugarliortut naartunermulluunniit atatillugu immikkut tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsisut – iluaqutigissavaat.
- Kommunini peqqinnissaqarfimmillu sulisut piginnaasaasa pigisallu ataatsimoortinneqarnerat isumalluutitigut iluaqutissartaqarsinnaavoq.
- Kommunini assigiinngitsuni kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinneranni atugassarititaasut assut assigiinngillat, taamatuttaarlu kommunit iluini tamanna pillugu atugassarititaasut periarfissallu assigiinngissinnaapput. Tamatumani amerlanertigut sumiiffinni ataasiakkaani innuttaasut amerlassusaat sulisunillu atorfinitsitsiniarnissamut tunngaviusut apeqqutaasarput. Taamaattumik peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni suleqatigeeriaaseq aalajangersimasooq sumiiffinni tamani pitsaanerpaassasoq naatsorsuutigineqarsinnaanngilaq. Suleqatigeeriaatsimi sumiiffik apeqqutaassallunilu piffissap ingerlanerani allanngorartoqarsinnaavoq.
- Suliaqarfiit arlallit pillugit akissusaaffinnik agguataarinerup ersarlunna pineqartunullu tunngatillugu inuit ataasiakkaat aalajangiisuutillugit isumaqatigiissutinik tunngaveqarneq.
- Sullissinerit suut peqqissutsikkut sullissinerunersut taamaallunilu peqqinnissaqarfiup ataaniinnersut qulaajarneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

Peqqinnissaqarfiup aningaasaqarneranik misissueqqissaarnerni pingaarutilinni arlalinni suleqatigiinnerunissamut periarfissat peqqinnissaqarfiup siunissami aningaasaqarneranut sunniuteqarsinnaasut taakkar-torneqarput. *Aningaasartuutini misissueqqissaarnerni 2019-imeersumi*³⁵ nutaanerpaami siunnersuutigineqarpoq kommuninik suleqateqarnermi pingaartumik isumalluutini atorluaanermut atatillugu malitseqartitsisumik misissoqqissaartoqassasoq. Matumani ilaatigut pigisanik (errorsisarfinnik, iggavinnik, napparsimasunik paaqqinninnermi atortunik pisinermik assigisaannillu) ataatsimut ingerlatsilernissamut periarfissat peqqissutsikkullu sullissisut, atorluaaneruniarluni suliniuteqarnermut tikkuussisinnaasut, eqqarsaatigineqarput. Suleqatigiinnerit taamaattut sumiiffiit ilaanni pilersinneqareerlutillu allani pilersinniarneqarput.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq 2020-mili aallartikkami nunap annersaani angalanerit aqqutigalugit, borgmesterinik kommuninilu aqutsisut sinniisaannik ataatsimeeqateqarnerit aqqutigalugit ataatsimiititaliarsuarmilu kommunit sinniisaata peqataaneratigut kommuninik oqaloqateqartarsimavoq. Susassaqarfiit marluk akornganni suleqatigiinneq pillugu kommuniniit ilassuteqaatit ataatsimiititaliarsuup tignikuusai, aamma unammillernartut aaqqiissutissatullu periarfissat, suleqatigiinnerit pillugit allaatiginninnernut ilanngunneqarput.

³⁵ Aningaasanut inatsimmi isumaqatigiissut malillugu 2019-imi peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutit misissoqqissaarneqarput. Pingaarnertut anguniarneqarpoq innuttaasunik peqqissutsikkut sullissinnermut isumalluutit atorneqarnerunissaannut periarfissanik qulaajaanissaq siusissukullu pitsaaliulluni iliutsit pitsanngorneqarsinnaanersut qulaajarnissaat. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik misissuisuvoq.

Kommunini atugassarititaasut assigiinngitsorujussuupput, kommunillu iluini atugassarititaasut illoqarfinniit annerniit inoqarfinnut minnernut assigiinngiiaartarput. Tamatuma saniatigut Nuuk aqqissuussaanner-mut, sulisunik ilinniarsimasunut assigisaannullu tunngatillugu 'isumannannginnerummat' nunap sinneranit immikkoortinneqartariaqassaaq. Kapitalimi matumani assigiinngissuseq naapertuilluarnermik ilaneqarna-viarunanngilaq, peqqinnissaqarfiulli kommunillu suleqatigiinneranni ataatsimut isigalugu unammillernartut tikkuartorniarnearput.

Kingullertut kommunit ilassuteqaataannut tunngatillugu erseqqissaatigineqassaaq kommunit peqqinnis-saqarfimmik suleqateqarluarnertik pingaarnarpaatimassuk. Ingerlalluannngitsunut tunngatillugu pitsan-ngorsaanissaq ineriartortitseqatigiinnissarlu pingaartinneqartarput.

10.1 Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornnganni suliassanik agguataarineq

Peqqinnissamik susassaqaarfimmi pineqarput peqqinnissaqarfik kommuninilu meeqqanut inuusuttunullu, utoqqarnut, tarnimikkut nappaatilinnut innarluutilinnullu tunngatillugu atuuffiit. Kommunit peqqinnissa-qarfiulli akornnganni suliassanik agguataarineq takussutissiami 10.1-imi ersersinneqarpoq.

Takussutissiaq 10.1. Ullumikkut suliassanik agguataarineq

Kommunit	Peqqinnissaqarfik
Paaqqinnittarfiit • Illu paaqqinnittarfik³⁶ utoqqaallu najugaqatigiiffii • Innuttaasunut timikkut tarnikkullu pisinnaasakinne-rusunut najugaqatigiiffiit • Sammisassatut neqeroorutit Atuuffiit avammut sammisut • Pingaartumik utoqqarnik angerlarsimaffimmi ikiuineq • Innarluutilinnik isumaginnittoqarfik • Piginnaanngorsaaqqiineq (timimik sungiusaaneq, il.il.) tassunga ilanngullugit atortut iluaqutissat	Illup iluani atuuffiit • Nappaammik qulaajaaneq katsorsaanerlu • Naartusunik isumassuineq ernisitsinerillu • Kigutit nakorsaata sulinera, pitsaaliuilluni meeqqanik kigutigissaaneq ilanngullugu Atuuffiit avammut sammisut • Utoqqarnik allanillu angerlarsimaffimmi peqqissaasut • Meeqqanik ilaqutariinnillu nutaanik peqqissutsikkut paaqqinninneq • Nunap immikkoortuani tarnimikkut nappaatilinnik katsorsaaneq • Sungiusaaqqiineq (timimik sungiusaaneq il.il.)

Suliaqarfiit tulluuttumi sammineqassapput, aamma iliuutsit pisariaqartinneqartut kiisalu isummat tikkuar-neqassapput.

10.2 Siusissuklut Iliuuseqarnek pillugu peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Naartusut ilaqutariillu mikisunik meerartallit qajannartumik inissisimasut pillugit kommunit peqqinnissa-qarfiulli suleqatigiinnerat 2010-miilli suliniut "Ilaqutariinnut naartusortalinnut siusissuklut iliuuseqarnek", Paarisamit ineriartortinneqartoq, aqqutigalugu pisortatigoortumik aqqissorneqarpoq. Suliniummi pi-ngaarnertut siunertaavoq naartunermiit meeqqap marluliinissaata tungaanut meeqqanik sumiginnaanerup siusissuklut pitsaaliornissaa. Ilaqutariinnut naartusortalinnut suliniuteqarnermi peqqinnissaqarfiup isu-maginninnikkullu oqartussat, ilaqutariinnut iliuusissatut pilersaarusiortutillu neqeroorusiortussat, akimut suleqatigiinnerat pingaaruteqarluinnarpoq. Sumiiffinni ataasiakkaani peqqinnissaqarfiup kommunillu iluanni sulisut pingaarutillit susassaqaartullu iliuuseqaartussat eqimattat aqqutigalugit taama pisoqartar-poq(Paaris, 2010). Ilaqutariit qajannartumik inissisimasut unammillernartitaat amerlanertigut aannga-

³⁶ Paatsiveeruttoqaqqunagu utoqqaat illuat illulu paaqqinnittarfik 'illumik paaqqinnittarfimmik' taaneqassapput paaqqinniffiit assigiit tunngaviatigut pineqarmata.

jaarniutunik atornerluinermut attuumassuteqartarmata Allorfik peqataasuvoq pingaarutilik. Susassaqarfimmili aamma kommunit neqerooruteqartarput.³⁷

Siusissukkut Iliuuseqarneq 2001-imi aallartippoq peqqinnissaqarfimmilu inissisimalluni, maannali Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup ataani Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi Paarisami inissisimavoq. Siusissukkut Iliuuseqarneq 2021-mi nalilersorneqarpoq, takuuk immikkoortoq 10.2.3.

Naartusoq Siusissukkut Iliuuseqarnermut peqataasoq peqqissutsikkut sullissisumit naartunerup nalaani arfineq-marloriarluni, taamaallaalli sumiiffinni taamaaliornissamut pisinnaasaqarfiusuni, misissorneqartarpoq. Nakkutiginnikulanerit pissutigalugit naartusut/ilaqutariit isumaginninnermik inatsit malillugu tapersorneqarnissamik pisariaqartitsisut pisariaqartitsilersussalluunniit nassaarinissaannut periarfissaq annerulertarpoq. Ilaqutariinni ataasiakkaani angajoqqaatut piginnaasaqarnermik siusissukkut suliaqarnerup kingusinnerusukkut meeqqat/ilaqutariit pillugit suliat sivisuumik ingerlanneqartartut annertuumik aningaasartuutaasartut pitsaaliorsinnaallugilluunniit taamatut pisoqarnissaanut aarlerinartut annikilisissinnaavai.

Ilaqutariit naartusortallit "Siusissukkut Iliuuseqarnermut" innersuunneqartut amerlassusaat nuna tamakerlugu ilaqutariinnit naartusortalinnit agguaqatigiissillugu 35%-imik annertussuseqarpoq. Procentip annertussusaa illoqarfinni minnerusuni nunaqarfinnilu qaffasinnerujussuussasoq naatsorsuutigineqarpoq. Qitiusumik napparsimmaviit avataanni peqqinnissaqarfiup kommunillu akimut suleqatigiinnerat amerlanertigut inissilluarsimaneq ajormat ingerlalluarnertu ajormat illoqarfinnit minnerusunit nunaqarfinnilu paasisutissat tamakkiisuunngillat. Nunatsinni ernisussiorut, suliniummut innersuussinerusartut, apersorneqarnerannit erserpoq ilaqutariit suliniummik neqeroorfigineqarsimasut tamangajalluinnarmik itigartitsineq ajortut. Ilaqutariit ikiorneqarnissamut piumassuseqartorujussuupput. Tamatuma saniatigut ernisussiorutunik meeqkerisunillu oqaloqateqartarnertit erserpoq ilaqutariit qajannartumik inissisimasut amerlaqisut sullinnissaannut isumalluutit amigartut.

10.2.1 Siusissukkut Iliuuseqarneq pillugu suleqatigiinnermi unammillernartut

Peqqinnissaqarfimmiit Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmut allakkiami allassimavoq ilaqutariit qajannartumik inissisimasut pillugit nalunaarutit kommunini amigartumik malitseqartinneqartartut kingusipallaamillu iliuusissatut pilersarusiortoqartartoq. Tamanna amerlanertigut suliani imaannaanngitsuni, ilaqutariit arlalinnik unammillernartoqarneranni annertuumillu ikiorneqarnissamik pisariaqartitsiffianni, pisarpoq, assersuutigalugu ineqarnikkut unammillernartut, atornerluineq, aningaasaqarnikkut unammillernartut il.il. Tamanna ernisussiorut meeqkerisullu kommunini isumalluutitik amigaateqartoqarneranik, ilaatigut sulisunik tulluurtunik ilinniagalinnik ataatsimullu isigalugu sulisunik amigaateqarnermik, misigisaannut eqqaanarpoq.

Ajornartorsiut imaannaanngitsuvoq assigiinngitsunillu katiterneqarluni. Kommunit ilaatigut ilaqutariinnut neqeroorutit peqqissutsikkullu sullissisut oqartussaasunit susassaartunit kissaatigineqartutut malitseqartinneqanngitsut iliuuseqatigiinnut peqataanerunissaat pillugit Politikkikkut Ataqaatigiissaarisogaatigiinnut, borgmesterinit tallimanit Naalakkersuisunillu peqataaffigineqartunut, pitsanngorsaanissamik siunnersuutitik eqqaavaat.

Tamatuma saniatigut isumaginninnermi siunnersortitut ilinniarsimasunik amigaateqarneq kommuninit eqqaaneqakulasarpoq. Matumani eqqaaneqarpoq atorfiit Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmut eqiterunneqarsimasut taamaattumillu kommunini sullissineq amerlanertigut ilinniarsimanngitsunit imaluunniit HK-nit isumagineqartartoq. Kommunit naapertorlugit meeqqat pillugit suliani imaannaanngitsuni sullissisut piginnaasaasa pitsanngorsarnissaannut aningaasanut inatsimmi aningaasanik immikkut ittumik siusinnerusukkut immikkoortitsisoqarsimavoq.

Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinneranni naartunerup nalaani angajoqqaanngortussat qajannartumik inissisimasut kinaassusersineqanngikkaangata pitsaaliullunilu iliuuseqarnissat pisariaqartut aallar-

³⁷ Kommune Qeqertalimmit oqaaseqaatit: Pisortat ataatsimoorlutik katsorsaasarnermik neqerooruteqartarnerat pillugu SPOC-mik Naalakkersuisunut siunnersuuteqarpoq aamma misilerneqartumik. Tamatuma saniatigut ataataasut inuunerminni annerusumik allanngortoqartillugu, soorlu ataatanngortussaannermi, aannagaarniutit pillugit katsorsartinnissamut piumassuseqartarnerat uppernaarsaatisaqqarpoq. Qeqertaliup suliniut "Angut nukittoq" ingerlappaa.

tisarneqanngikkaangata kommunit kingusinnerusukkut iliuutsit pilersitassai meeqqamut ilaqutariinnullu annertunerujussuanngussallutillu inuiaqatigiinnut akisunerujussuanngussapput.

Kommunit tungaanniit pisariaqartitat uku ataatsimiititaliarsuarmut eqqaaneqarput:

- Kommunini iliuuseqarnissamut periarfissat. Kommunit tungaanniit nuna tamakkerlugu pitsaaliuineq pillugu kommunini sullissineq siunnersuutigineqarpoq.
- Qajannarnerpaamik inissisimasut isumaginissaannut isumaginninnermi siunnersortit/sullissisut ilinniarsimasut.
- Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnermi minnerpaamik qanoq iliuuseqartoqartiginissaanik pisortatigoortumik isumaqatigiissusiorneq. Kommunit ilisimatitsipput isumaginnittoqarfinni pisortaanerit eqimattaani kommunini pitsaassutsit sanillersuukkumallugit suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit tamarmik katersorneqartut.
- Suliassanik sapernartunik tunineqarsinnaasunik misissuisartoqatigiinnut/aqutsisoqatigiinnut ilaasortaasut susassaqarfinnit assigiinngitsuneersut sumiiffinni ataasiakkaani aqutsisunit tapersorneqarnerat.

Siusinnerusukkut Siusissuklut Iliuuseqarnermi suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu akuersilluni nalunaarutit aqutugalugit inatsisitigut tunngavissinneqartarsimavoq. Paasissutissalli inunntut tunngasut pillugit inatsit nutaaq 2016-imi atuutilermat tamanna ajornarsivoq. Tamanna pissutigalugu paasissutissat suleqatigiinnerlu unitsinneqarnerput pingaartumik Siusissuklut Iliuuseqarnermi sulisunut puullaqqinartumik. Taamaattumik nipangiussisimasussaataaannermik innuttaasullu ataasiakkaat pisinnaatitaaffiik unioqqutitsinngitsumik suleqatigiinnerup qanoq pitsanngorsarneqarsinnaanera pillugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfinniit ilitersuutit ugartorneqarput. Siusinnerusukkut akuersilluni nalunaaruteqarnerup assinganik suleqatigiinneq pillugu sinaakkuseeqqinnissaq tamatumani siunertarineqarpoq (Allorfik, 2020). Kommunip SPOC (Single Point of Contact), "Qaammaavik", siunnersuutigaa.

10.2.2 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaaneq

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfinnit, Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut Inatsisillu Atuutsinneqarnerannut Naalakkersuisoqarfinnit kiisalu Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfinnit allakkiami 2021-imi aprilimeersumi eqqaaneqarpoq Siusissuklut Iliuuseqarneq pillugu kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat innuttaasut inuusunnarsaasa taakkualu ilaqutaasa qajannartumik inissisimasut peqqissutsik-kut sullissinernik pissarsisinaanannut pingaaruteqarlunnartoq. Kommunit aamma taama isumaqarput.

Suleqatigiinnermik pitsannguinnissamut atatillugu uku tikkuarneqarput:

- Ilaqutariit ataasiakkaat pillugit suleqatigiinnermik siusissuklut pilersitsineq, ass. Single Point of Contact (SPOC) aqutugalugu
- Kommunit sumiiffinni ataasiakkaani periarfissaannik innimiginninnikkut, ass. attaveqaatini unammillernartut aaqqiissutillu digitaliusut
- Suliassatut akisussaaffinnik qaffasissumit erseqqissumik agguataarineq
- Suliagarfiit susassaqarfiillu akimorlugit sumiiffinni isumalluutit sapinngisamik atorluarnerisigut, ass. atorfiit avitseqatigiissutiginerisigut
- Sumiiffinnut ataasiakkaanut naleqquttumik suleqatigiinnermik eqaatsumik ineriartortitsinikkut
- Inatsisinik ataasiakkaanik tunngavilimmik nalunaarusiornikkut malittarisassani tunngavissiorneq
- Susassaqarfinni allani ilaqutariinnut neqeroorutit, ass. ineqarneq ilinniartitaanerlu

10.2.3 Siusissuklut Iliuuseqarnermik nalilersuineq

Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfiup 2021-mi Siusissuklut Iliuuseqarnermik nalilersuina 2022-mi ukiakkut tiguneqarpoq (Olesen, Hansen & Larsen). Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerannut tunngatillugu inernerit matumani innersuussutigineqarput. Tamatuma saniatigut kommunit nalilersuinnermut oqaaseqaataat innersuussutigineqartassapput.

innersuussutitut aallarniummi pingaarnertut ima inerniliisoqarpoq: *"Nalilersuinermit ataatsimut isigalugu ersersinneqarpoq Siusissukkut Iliuuseqarneq pitsaaliuinermit suliniutitut arlalinnik nukittuffeqarlunilu meeqqanik sumiginnaaneq pitsaaliorneqassappat iliuutsitut pisariaqarlunnartutut misigineqartoq. Ilaqutariit naartusortallit qajannartumik inissisimasut akimut suleqatigiittartunit pisinnaasaminnik ataqatigiisumik ikiorneqarnissaminnik, tapersorneqarnissaminnik ilitersorneqarnissaminnillu pisariaqartitsipput. Iliuutsilli toqqammavilerneqarnerannik aamma aqqissugaanermik allannguinnik nutallu immikkoortuani illoqarfinni, illoqarfinni minnerusuni nunaqarfinnilu pissutsinut naleqqussaannik pitsanngorsarneqarnerannik nutarterneqarnerannillu qulakkeerinnittumik sumiiffinni ataasiakkaani aqutsisut akissussaaffimmik tigusinissaat pisariaqartinneqarpoq".*

Nalilersuinermit allassimavoq paasissutissiisut malillugit suliaqarfiit akimorlugit suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu kommunini nutallu immikkoortuani amerlanerni ingerlalluatoq, pitsanngorsaavigineqarsinnaasorli. Nalilersuinermit Allorfiup 2017-imi nalilersuinermit aamma innersuussutigineqarpoq, tassanilu inerniliunneqarpoq Siusissukkut Iliuuseqarneq *"meeqqanik sumiginnaanermik pitsaaliuisussatut naatsorsuutigineqarsinnaanngimmat nalilersoqqinneqartariaqartoq"* (Siusissukkut Iliuuseqarnermit nalilersuineq, qupperneq 13). Tassunga atatillugu sumiiffinni ataasiakkaani Siusissukkut Iliuuseqarnermit aqutsisussanik pilersitsiniarluni Allorfik iliuuseqarpoq. 2021-mili nalilersuinermit kommunini/nunap immikkoortuani tamani paasissutissiisut iliuuseqarnermit aqutsineq suliaqarfiillu akimorlugit suleqatigiinnermit aqutsineq suliuartorpaat.

Kommunit/nunap immikkoortui aamma nunap immikkoortuani illoqarfiit, illoqarfiit minnerit nunaqarfiillu assigiinngitsorujussuuserput.

Nunap immikkoortuani illoqarfinni tamani ilaqutariinnut qajannartumik inissisimasunut assigiinngissitaartunik neqerooruteqarpoq.

Illoqarfinni minnerni Siusissukkut Iliuuseqarneq nunap immikkoortuani illoqarfinni neqeroorutinit pitsaanerusarlunilu piunngilluinnangajattarpoq. Illoqarfinni minnerni sulisut ilaqutariinnik ilisimasaqarnerusarnerat iluaqutaasinnaallunilu (ilaqutariinnik 'illoqarfimminni innuttaasutut' ilisimasaqarnerat) ajoqutaasinnaavoq (iliuutsit allat iluatsissimannigitsut pillugit ilisimasaqarnerat pissutigalugu ajortunik naatsorsuuteqarnerit). Illoqarfinni minnerni Siusissukkut Iliuuseqarnermit nunap immikkoortuani illoqarfinnut sanilliullugu sullissisut piginnaasaat, aalajaannerat, piumassuseqarluarnerat nunaqqatigiinnilu tunngaveqarneq pisariaqartinneqarnerujussuupput.

Siusissukkut Iliuuseqarneq nunaqarfinni piunngingajappoq. Naartusut nunaqarfinneersut qitiusumik napparsimmavimmi qaqutigoortumik misissorneqartarmata ilaqutariit pisariaqartitsisut qaqutiguinnaq Siusissukkut Iliuuseqarnermit neqeroorfigineqartarput Tamatuma saniatigut nunaqarfinni neqeroorutissaqarpiannigilaq – ineqarneq, atornerluineq pillugu katsorsaaneq il.il. Sulisut ilaasa misigisarpaat nunaqarfinmiut neqeroorutinit akuerserussupallaarneq ajortut ilaquttaminnillu tapersorneqarnissamik isumalluuteqarnerusartut. Tamatuma saniatigut eqqaaneqarpoq kommuni aalajangersimasumik nunaqarfinnut tike-raarnernik aqqissuussineq ajormat nunaqarfinni ilaqutariinnut ornigulluni attaveqarnerup pilersinnissaa sapernartoq. Sulisorpassuit internetikkut attaveqarneq misilittagaqarfiginngilaat, amerlasuullu isumaqarput ilaqutariit ajornartorsiutillit internetikkut attaveqarfiginerat tulluannigisoq.

Tupaallannangitsumik susassaqarfinni taakkunani marlunni sulisunit Siusissukkut Iliuuseqarneq assigiinngitsumik nalilerneqarpoq.

Peqqinnissaqarfimmi ernisussiortut Siusissukkut Iliuuseqarnermit innersuussisarput, tamatumalu kingorna isumaginninnermit ingerlatsivik iliuusissatut pilersarusiortarpoq neqeroorutinullu tulluurtunik innersuussisarlini, ass. ineqarneq, ullukut paaqqinnittarfinni inissat atornerluinerlu pillugu katsorsaaneq. Neqeroorutilli innersuussutigineqartut annertussusaat assigiinngitsorujussuuserput. Taamaattumik kommunimi sulisut misigipput Siusissukkut Iliuuseqarnermit suliasat oqimaannerusut isumagissusaallugit. Tamatuma saniatigut misigipput akissussaaffik kisimiittorujussuullutik pigalugu. Ilaasa ikorfartorneqarluni oqaloqateqarneq ujarorpaat. Kommunip ilanngullugu eqqaavaa kommunit aalajangiinnerut akuuneq ajornerat kommunimi suliasap oqimaatsutut misigineqarneranut aamma attuumassuteqartoq.

Kommunini sulisut misigivaat peqqinnissaqarfimmi sulisut assut taarserartartut misigisarlugulu peqqisutsikkut sullissisut suliaqarfiit akimorlugit ataatsimiinnerni naalagaaniartartut. Nunap immikkoortuasi

ilaasa suliaqarfiit akimorlugit ataatsimiinnerit aqqissuunneq ajorpaat, tamannalu kommunini sulisunit matoqqanertut misigineqartarpoq. Kommunip matoqqaneq 'pingaakujunnermik' taallugulu 'immikkut piginnaasani assigiinngissutsit tunngavigalugit ataqpeqatigiinnissaq' ujartorpaa.

Kommunini sulisut eqqaavaat peqqinnissaqarfimmi 'qallunaat' malittarisassa ataaavigineqartarmata ilaqutariinni pisariaqartinneqartut peqqinnissaqarfimmi sulisunit amerlanertigut allaanerumsumik isiginnit taaseqarfigisarlugu peqqinnissaqarfimmilu sulisut ilaqutariit atugaat tamarmiusut kulturikkut paasinissaat (amerlanertigut) amigaatigisaraat. Kommunini sulisut amerlanertigut ilaqutariit ajornartorsiutaat peqqissutsikkut sullissisunit ilungersunannginnerusutut nalilertarpaat.

Peqqinnissaqarfimmi sulisut misigisarpaat kommunini sullissineq sivisusartoq katsorsarneqarnissamillu neqeroorutit sivisuumik utaqqineqartartut. Ilaasa katsorsarneqarnissamut neqeroorummot, ass. ilaqutariit illuannut, toqqaannartumik innersuussinnermut atatillugu kommunimi suleriuseq qeravallaarnerarpaat. Paasisutissiisut ilaasa eqqaavaat atornerluineq pillugu iliuuserineqartut iliuutsinik neqerooruteqartartut peqqinnissaqarfimmi sulisut naammaginnginnerusaraat. Kommunit ilaata maluginiaqquaa kommunimi iliuuseqartoqannginnerani aalajangiisartut politikikkut eqqortumik akuersisitseqqartartussaasut, tamannalu sullissisarnerup arriittarneranut pissutaataasinnaasoq.

Susassaqarfiit marluullutik misigipput kommunimi sulisut piginnaasaminnik amigaateqartut, aamma suliaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermik aqutsineq susassaqarfiit marluullutik ujartorpaa. Suleqatigiinneq pillugu malittarisassat atuuffinnillu allaatiginninnerit amigaataapput, aqutsisullu Siusissukkut Iliuuseqarneq pillugu sulisunik nutaanik ilitersuinissamut amerlanertigut ilisimasakippallaartarput.

Susassaqarfimmik tamatuminnga aqutsinnermut atatillugu paasisutissat inunnut tunngasut pillugit inatsisip annertussusaa paatsiveerussutigineqarunarpog. Tamanna susassaqarfiit akornganni suleqatigiinnermik ilaqutariinnillu suleqateqarnermik ajornerulersitsisarpoq. Inatsimmi aalajangersakkat taakkualu ulluinnarni sulinnermi paasisutissanik avitseqatigiittarneq pillugu allaffissoriaatsimut sunniutaasa ersarissumik nasuiarneqarnerat sulisunit pissarsiariuminartoq ujartorneqarpoq.

Kulturikkut paasinnittaatsimut tunngatillugu eqqaaneqareerpoq peqqinnissaqarfiup kommunillu ilaqutariit atugaannik pisariaqartitaannillu paasinnittaatsit assigiinngitsuusut. Tamatuma saniatigut oqaatsitigut akimmiffiit suliaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermi aporfittut eqqaaneqarput, aamma oqalutseqarneq ujartorneqarpoq. Kingullertut kommunip tungaaniit eqqaaneqarpoq ilaqutariit ajornartorsiutillit katsorsaanissamik neqeroorutitut assigiinngitsunut innersuunneqartarnerat 'qallunaat' periuuserigaat, aamma *"amerlanersatta nalunngimmassuk pinngortitamiinneq tarnikkut iluaqutigisaripput"* iliuutsini pinngortitap ator-nissaa pisariaqarsinnaasoq. Nalilersuinnermi ataatsimut isigalugu tikkuarneqarpoq kommunini sulisut (amerlanerusut kalaallisut tunuliaqutaqartut atuisullu ulluinnarni inuunerannut qaninnerusut) peqqinnissaqarfimmilu sulisut (amerlasuut Siusissukkut Iliuuseqarnermut akuusut qallunaajusut atuisullu ulluinnarni inuunerannit ungasinnerusut) peqqissuseq pillugu assigiinngitsumik paasinnittaaseqarneq 'aporaassutigigaat'.

Siusissukkut Iliuuseqarnermik nalilersuinerup kommunillu oqaaseqaataasa tamanna pillugu pisariaqartitat uku tikkuarpaat:

- Kommunini, aamma nunaqarfinni illoqarfinnilu minnerusuni, neqeroorutit sumiiffinnut tulluarsakkat Kommunit Naalakkersuisunut siunnersuutigaat nuna tamakkerlugu nunaqarfinni aqqiissutit tunngavissaqalersikkumallugit illoqarfinni minnerusuni misiliutitut aqqissuussisoqassasoq
- Suliaqarfiit/susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermik aqutsineq
- Susassaqarfiit akornganni suliassanik agguataarineq pillugu isumaqatigiissutit ersarissut
- Paasisutissat inunnut tunngasut pillugit inatsimmut naapertuuttumik iliuuseqarnissamut piginnaasat
- Kommunini sulisut piginnaasaasa ineriartortinneqarnerat
- Ilaqutariit pisariaqartitaasa ajornartorsiutaasalu kulturikkut assigiimmik paasinissaat
- Peqqissutsikkut paasinnittaatsit ataatsimoorussat assigiinngissinnaasarput
- Suliniutinik nalilersuinerit ulluinnarni allannguinnermik malitseqarnissaannik qulakkeerinninneq

10.2.4 Siusissukkut Iliuseqarnek pillugu suleqatigiinnermi unammillernartunik eqikkaaneq

- Kommuniq peqqinnissaqarfiullu akornganni Siusissukkut Iliuseqarnermi suliassanut akissusaaffinnik agguataarinnermut tunngatillugu ersarissunik paasiuminartunillu malittarisassanik tunngaveqanngilaq.
- Susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermik aqutsinerup ersarissusaa naammaginngilaq.
- Ilaqutariit pisariaqartitaat aqqiissutillu tulluurtut pillugit susassaqarfinni taakkunani marlunni sulisut ataatsimoorussamik paasinnittaasiat naammannngilaq.
- Sumiiffinni ataasiakkaani assigiinngissutsit innimigineqarnissaat sumiiffinnilu ataasiakkaani isumalluutit periarfissallu atorluarneqarnissaat annertunerusumik pisariaqartinneqarpoq, aamma susassaqarfinni allani.
- Kommunini sulisunut tunngatillugu piginnaasanik ineriartortitsinissaq pisariaqartinneqarpoq.
- Paasissutissat inunnut tunngasut pillugit inatsimmut naapertuuttumik iliuseqarnissamut paasinninneq piginnaasallu annerusut pisariaqartinneqarput.

10.3 Pitsaaliuilluni peqqissutsimik misissuineq meeqqerinerlu

10.3.1 Susassaqarfiit akimorlugit suliniut Meeqqat 0-18

Meeqkerisut peqqinnissaqarfiup aqqiissuussaanerata ataani inissisimapput, tamatumali saniatigut aamma kommunip meeraaqkeriviini, meeqqeriviini ullukkullu paaqqinnittarfiini sulisut nalinginnaasumik peqqinnerulersitsiniarneq napparsimalernernillu pitsaaliuineq pillugit siunnersuisarlutillu ilitersuisarput. Meeqkerisut meeqqanik atuarnissaminnut pisussaasunik piginnaasanik misissuinikkut meeqqanullu ataveqakulanikkut peqqissutsikkut ajornartorsiutit nalinginnaasut meeqqallu ataasiakkaat atugarisaat qulaajartussaavaat. Angajoqqaat, perorsaasut, ilinniartitsisut, nakorsat, sullissisut allallu suleqatigineqartartut peqatigalugit meeqqat 0-18 ukiullit atugarissaarnissaasa qulakkeernissaat meeqkerisut pingaarnertut suliassaasa ilagaat.

Meeqqat inuusuttullu immikkut pisariaqartitsisut ilinniartinneqarnissamik pisussaanerup naanissaata tungaanut immikkut ittunik neqeroorfigineqartassapput, tassunga ilaapput siunnersuineq, tapersersuineq immaqalu nunap immikkoortuani nakorsamit meeqkerisumilluunniit misissorteqqinneq. Meeqqat peqqissusaannik misissuisarnerit meeqkerisumillu misissorneqartarnerat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaanni meeqqap inuunerata ilaani siullermi peqqissusaanik misissuisarnerit meeqkerisumillu misissorneqartarnerata amerlassusaanut tunngatillugu arlalinnik minnerpaaffissanik piumasaqaateqarpoq.

Peqqinnissaqarfik nalunaarummik eqqortitsiniarnermi ullumikkut unammilligaqarpoq – 0-6-inik ukiulinnut, meeqqanut immikkut unammilligaqartunut aamma atuurtut meeqkerisumit misissorneqarnerinut tunngatillugu. Peqqinnissaqarfimmi isumalluutitigut, aningaasaqarnikkut sulisoqarnikkullu isumalluutitigut, amigaaateqarnek pingaarnertut tamatumani pissutaavoq. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup nalunaarummi aalajangersakkanut naapertuuttumik meeqqat qassit neqeroorfigineqartarnersut qulaajaleruttorpaa.

Susassaqarfiit akimorlugit suliniut Meeqqat 0-18 siusinnerusukkut Paarisap ataaniippoq, 2021-mili Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi immikkoortortaqqarfimmut allamut nuutsinneqarpoq. Suliniummi siunertaavoq meeraq peqqissutsimut, isumaginninnermut ilinniartitaanermullu susassaqarfiit akornganni nikikkaangat paasissutissat pingaarutillit annaaneqartannginnissaasa qulakkeernissaa. Suliniummi siunertarinnerqarpoq meeqqat 0-18 ukiullit tamarmik atugarissaarnerisa aqqiissuussaasumik nalilersornissaat kiisalu paaqqinnittarfiit meeqqat ataasiakkaat ilaqaataallu tapersersornissaannut pitsaanerpaamik periarfissaqaaqullugit meeraq pillugu ilisimasat pisariaqartut paaqqinnittarfimmut nuuffigineqartumut tunniunneqartarnissaasa qulakkeernissaat. Kommunimi misileraaffigineqartumi tamanit nalunaarsuisarfik (TOBI) massakkorpiq atuutilersinneqaleruttorpoq.

Sumi najugaqarnek apeqquataatinnagu meeqqamut periarfissaassaaq ikinnerpaamik ukiumut marloriarluni atugarissaarneq pillugu naliliiffigitinnissaq. Aqqissugaasumik atugarissaarnermik nalilersuinerup siunertaraa atugarliornermut takussutissat sapinngisamik piaarnerpaamik nassaarineqarnissaasa qulakkeerne-

qarnissaa meeraq taamaalilluni atugarissaaqqileqqullugu ikiorneqarsinnaaniassammat. Taamaattumik er-numassutigineqartut kisiisa pinnagit meeqqat tamarmik atugarissaarnerinik naliliiffigineqartarput. Suliniummi sulissutigineqarpoq suliagitut ilinniarsimasut meeqqap atugarissaarneranik nalilersuisut qajannartumik inissisimaneq tassungalu atatillugu iliuuseqarnissamut periarfissat pillugit ilisimasanik pissarsinissaat. Ilaatigut sulinermi oqaatsit ataatsimoorussat aaqqissugaasumillu assigiissaarineq kiisalu meeqqani (immaqa) atugarliorlutik mianernartumillu inissisimanerinit ilisarnaatit suussusersinissaannut sakkussat aqutugalugit. Suliniummi angajoqqaat suleqatiginerat annertuumik ukkatarineqarpoq angajoqqaallu meeqqat atugarissaarnerani iligisatut isigineqarlutik. Suliniut kommunip maannakkut iliuusiinut suliniutaanullu ikorfartuissaaq, aamma maannakkut inatsisinut atuutereersunut naapertuuppoq. Aningaasanut inatsimmi suliniummut aningaasaliisoqarsimavoq.

10.3.1.1 Unammillernartut

Pitsaaliuilluni peqqissutsimik misissuinerup amigarnera ukiukinnerup nalaani meeqqami ilaqutariinniluunniit unammillernartuusinnaasut ukkatarineqannginnerannik kinguneqarsinnaavoq.

Meeqkerisut ilaqutariinngorlaat tamaasa takusaramikkit immikkorluinnaq inissisimapput. Taamaalillutik aamma atugarliornermik ilisarnaatit ikorfartuisumilluunniit aaqqiisoqarnissaanik pisariaqartitsisoqarner-soq immikkorluinnaq siusissukkut takusinnaavaat. Taamaattumik misissuinerit pulaarnerillu amerlassusissaannut aalajangiinissamut manna tikillugu neqeroortoqarsinnaannginnera annertuumik unammillernartuuvoq. Meeqkerisut nunami sumiiffinni arlalinni peqqissaasutut ilinniarsimasunik amigaateqarnermik unammillerneqarput. Tamatumani atorfiit sulisunik assingusunik ilinniagalinnik inuttaqartinneqartarput, peqqinnissaqarfili aamma tamatumani atorfinitsitsiniarnikkut atorfeqartitsiuariniarnikkullu unammillerneqarpoq.

Pitsaaliuilluni peqqissutsinik misissuinerit meeqkerisullu misissuisarnerat naammattumik salliutinneqanngippata meeqqap ilaqutariillu ajornartorsiutaasa oqartussaqaarfinit allanit paasineqarsinnaanerat sioqqullugu annertooujussuunngorsinnaapput. Tamatuma kingunerisinnaavaa kingusinnerusukkut meeqqamut ilaqutariinnullu akuliunnermik annerusumik aaqqiisoqarnissaata pisariaqalernera.

Siusinnerusukkut meeqkerisut peqqissaasumik aqutsisullit misissuisartut nuna tamakkerlugu atuuffittut aaqqissugaasimavoq. Nuna tamakkerlugu atuuffeqarnerata nuna tamakkerlugu nakkutilliisoqarnera qulakkeersimavaa taamaalilluni sumiiffimmi matussusiilluartaqaraangat isumalluutit sumiiffinnut matussusiilluannginnerusunut nuunneqartarlutik. Nunap immikkoortuinut aaqqissuussinikkut suliassaqaarfimmik matussusiinissamik qulakkeernissaq nunap immikkoortuini aqutsisunut ataasiakkaanut isumagisassanngor-tinneqarpoq, tamatumalu suliassaqaarfik sanngiinnerulersippaa.

10.3.1.2 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaaneq

Pitsaaliuilluni peqqissutsinik misissuisarnerit meeqkerisullu neqeroorutaasa, inatsimmi aalajangersarneqartut, piviusunngortinnissaat pisariaqarpoq. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerisigut peqqissutsikkut isumaginninnikkullu aaqqiissutit naammaginartut pisariaqartutut nalileneqartut pilersinneqarnissaat pisariaqarpoq.

Naartusunik isumassuineq salliutinneqarpat ulluinnarnilu peqqinnissaqarfimmit kommuninilu isumagineqarpat siunissami ungasinnerusumi inuttut inuiaqatigiinnilu aningaasaqarnikkut pissarsiarineqarsinnaasut annertooujussuusinnaassapput. Pissarsiarineqarsinnaasut tassaasinnaapput:

- Peroriartornerup nalaani kommunit meeqqanut ilaqutaannullu tunngatillugu aaqqiissutigisartagarpassuisa ilaat akisuut pitsaaliormallugit annikinnerusumik akuliunnissamik aaqqiissuteqarnerit pisariaqartut aallartisarneqassapput
- Meeqqat amerlanerusut atualermermi ilinniarnissamut piareersimanerussapput, tamatumalu kingunerisaanik ullumikkut pisoqartarneratut susassaqaarfiup iluani akisuumik aaqqiissuteqanngikkaluarluni ilinniagaqassuseq piffissap ingerlanerani qaffassarneqarsinnaassaaq

Tassunga atatillugu iliuusissatut periarfissat uku takuneqarput:

- Pitsaaliuilluni peqqissutsimik misissuinerit ingerlanneqartassasut

- 0-6 meeqqerisut atuarfimmilu meeqqerisut neqeroorutini aalajangersarneqarsimasunik piviusunngortitsissasut
- Meeqqat inuusuttullu immikkut pisariaqartitsisut iluutsinik naleqqussakkanik neqeroorfigineqartasasut, tassunga ilaapput siunnersuineq, tapersersuineq immaqalu nunap immikkoortuani nakorsamit meeqqerisumilluunniit misissorteqqinneq
- Peqqissutsikkut isumaginninnikkullu aaqqiussutit pisariaqartut pillugit peqqinnissaqarfik kommunillu suleqatigiinnermik pilersitsissasut
- Pitsaaliulluni peqqissutsimik misissuinerlut meeqqerinerullu atatillugu qarasaasiakkut nakorsartitsisarneq atornerarnerulissasooq

10.4 Utoqqarnik susassaqarfimmi kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat

Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminerlut Naalakkersuisoqarfik naapertorlugu nunatsinni 2020-mi 67-it sinnerlugit ukiullit 3.930-upput. Kisitsit taanna 2030-imi 6.000-t miss. qaffariassanngatinneqarpoq, tassa inuit 2.000-t missaannik amerleriassapput. Ullumikkut innuttaasuni utoqqaat 14%-t missaanniittut angerlarsimaffimmi paaqqinniffiusumi, utoqqaat najugaqatigiiffianni utoqqarnulluunniit inissiani najugaqarput. Nuna tamakkerlugu angerlarsimaffiit paaqqinniffiusut 18-iupput.

Kommunit angerlarsimaffimmi ikiorteqartitsinikkut, utoqqarnik paaqqinniffinnik ingerlatsinikkut (illunik paaqqinniffinnik, susassaqartitsinermik neqerooruteqarnermik) aamma utoqqarnut innarluutilinnullu tuluarsakkanik inissiaqartitsinikkut utoqqarnik isumassuineq isumagaat. Kommunit suliaasaat isumaginninnerpillugu inatsimmi aalajangersarneqarput.

10.4.1 Utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq

Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminerlut Naalakkersuisoqarfik 2023-mi utoqqaat pillugit nutaamik periusissiorpoq, *Utoqqaaneq pitsaasoq – periarfissat, atugarissaarneq siunissarluk nukiitunerusoq. Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaat*. Kommunit naalakkersuisoqarfiullu tallimat siniaasaat periusissiasatut siunnersuusiortnermut peqataasimapput.

Utoqqaat amerliartornerat, pisortat aningaasartuutaasa tatineqarnerujartornerat utoqqarnillu susassaqarfimmi inuulluarnermik pitsanngorsaarusunneq tunuliaqutaapput. Tamatuma saniatigut pisortat susassaqarfianni sulisut aatsaat taama amerlatigisut ukiuni 15-ini tulluuttuni utoqqalinersiuteqalernissaat peqqinnissaqarfiup isumaginninnermillu susassaqarfiup nalaattussaavaat. Pisortat susassaqarfianni sulisunik pisariaqartitsinerpaaffinni sulisut taamaattut amerlanerpaassapput.

Periusissiami suliaasaqarfiit sisamat taakkunanilu suliniutissatut siunnersuutit ukkatarineqarput: 1) Utoqqarnik susassaqarfimmi sulinerlut sinaakkutit, 2) sivisunerusumik sulisarnissamut kajumissaatit annerusut, 3) puiguttunngornermik ukkatarinninneruneeq kiisalu 4) utoqqartut inuunerinneruneeq sullissilluarnernerlu. Periusissiap immikkoortui utoqqarnik paaqqinninnerup peqqinnissaqarfiullu akornganni susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermut sunniuteqartut uku eqikkarneqassapput: utoqqarnik sullissinnermik aaqqissuusseqqinneq, paaqqinnittartunik pikkorissaaneq, puiguttunngorneq kiisalu inatsisit. Tamatuma kingorna periusissiami taakku pillugit siunnersuutit eqqartorneqassapput.

Periusissiamik ataani sammisaqarnermi kommuninit oqaaseqaatit ilanngunneqartassapput.

10.4.1.1 Utoqqarnik sullissinnermik aaqqissuusseqqinneq

Periusissiaq ilaatigut utoqqarnik sullissinnermik aaqqissuusseqqinnissamut siunnersuutiniq imaqarpoq. Peqqissutsikkut sullissinnermut tunngatillugu peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni akissussaaffinnik agguataarineq ersarinnerusariaqarpoq. Kommunit sunissamut pisinnaatitaanerut pillugu malittarisassaqannginnera pissutigalugu akissussaaffinnik agguataarineq ersarluppoq. Assersuutigalugu ersarluppoq napparsimasut qaquguklut naammassillugit katsorsarneqartarnerut, aamma angerlarsimaffinni paaqqinniffiusuni nakorsaatinik annertussusiliinnermut tunngatillugu peqqinnissaqarfik qanoq ikiuutsigissanersoq.

Utoqqarnik paaqqinninnermi peqqinnissaqarfimmilu unamillernartut allat, ass. isumalluutit killegarnerat sulisunillu ilinniarsimasunik atorfinitsitsiniarnermi ajornartorsiutit, peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni akisussaaffinnik agguataarinerup ersarluttarneranit sakkortusisinnerqarput.

Periusissiaq pissutigalugu kommunit peqqinnissaqarfillu akimorlugit suleqatigissitaliortoqassaaq siunisami utoqqarnik sullissinnermut innersuussuteqartussanik. Siunertarineqarpoq *"kommunit peqqinnissaqarfiulluunniit akisussaasuunerat apeqqutaatinnaq innuttaasut sapinngisamik pitsaanerpaamik sullinnerqarnissat". [...] Pingaaruteqarluinnarpoq inuiaqatigiit ineriartornerannut, tassunga ilanngullugu isumalluutini pitsaanerpaamik atorluanerumut minnerunngitsumillu innuttaasunik sapinngisamik pitsaanerpaamik sullissinnermut, tunngatillugu susassaqarfiup tamakkiisumik nalilersorneqarnissaa".*

Naalakkersuisunit utoqqaat pillugit periusissiami aamma allassimavoq *"uku [...] qulaajarneqassasut (imaanngitsorli allanngortinnerqartariaqartut):*

- *Peqqissaaviit suliassat annertusineqarsinnaanersut taamaalillutik assersuutigalugu innuttaasunik peqqissutsikkut sullissinnermut akisussaasuuniassammata³⁸*
- *Pitsaaliuilluni iliuuseqarnermut piginnaangorsaaqqiinnernullu naapertuuttumik peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni akisussaaffinnik agguataarinnermik pitsanngorsaaneq qanoq iluseqarsinnaanersoq*
- *Suleqatigiinneq ataqaatigiissaarinerlu qanoq annerulersinnaanersut*
- *Peqqissutsikkut naliliinerit ukkatarineqarnerulernissat qanoq anguneqarsinnaanersoq*
- *Sulisut atorfeqartuattikkumallugit atorfinitsikkumallugillu avatangiisit qanoq pitsaanerulersinneqarsinnaanersut*
- *Ilinniaqqinnissamut ilisimasanillu avitseqaatigiinnissamut periarfissat qanoq pitsaanerulersinneqarsinnaanersut*
- *Utoqqarnik paaqqinniffiit pillugit malittarisassat qanoq nutarterneqarsinnaanersut*
- *Angerlarsimaffimmi ikiorteqarneq paaqqutarineqarnerlu pillugit malittarisassat qanoq nutarterneqarsinnaanersut*
- *Utoqqarnik paaqqinnittarfinnut innersuussisarnerit*
- *Puiguttunngortunik ujartuinnermut, ilitersuinnermut, katsorsaannerumut assigisaannullu akisussaaneq."*

10.4.1.2 Sulisunik paaqqinnittunik pikkorissaaneq

Utoqqarnik susassaqarfiup sulisunik ilinniarsimasunik atorfinitsitsiniarnissani atorfeqartuattitsiniarnissanilu sapernartippaa. Sulisut ilinniarsimasut utoqqarnik isumassuinnerup qulakkeernissaanut pitsaanerulernissaanullu iluaqutaasarpur, ilaatigut sulisut ilinniagaqassusaat qaffakkiartortillugit utoqqaat akornganni peqqissutsikkut ajornartorsiutit ikinnerulertartut takuneqarsinnaasarpur.

Sulisut ilinniarsimasut amigaataanerit pissutigalugu utoqqarnik paaqqinninnerup peqqinnissaqarfimmit tapersorneqarnissani ikorfartorneqarnissanilu isumalluutiginerulertarpai. Taamaattumik utoqqaat pillugit periusissiami ilinniaqqinnerup ukkatarineqarnerunissaa kissaatigineqarpoq. Siunnersuutigineqarpoq ilinniartitaaneq PPN (Piginnaasanik Piviusunik Nalilersuineq) peqqissaanermi ikiortinut, ilaatigut alimasisumik ilinniarnertut ilinniartitaanermullu isernissamut piumasaqaatit apparnerisigut, neqeroorutigineqartassasoq. Utoqqarnik paaqqinninnermi ilinniagaqassutsip qaffanneratigut naatsorsuutigineqarsinnaavoq peqqissutsikkut sullissineq pillugu peqqinnissaqarfimmik suleqateqarneq pitsaanerulissasoq.

10.4.1.3 Puiguttunngorneq

Issittumi Utoqqalineq (2019) naapertorlugu puiguttunngorneq nappaataavoq atugaaneruleraluttuinnartoq. Puiguttunngornermik nappaat peqqinnissaqarfimmi suussusersineqartarpoq, nappaammilli suussusersineq sivisusarlunilu akisusarmat peqqinnissaqarfillu sulisutigut amigaateqarmat puiguttunngortutut

³⁸ Kommunit ilaannit eqqumaffigeqquneqartutut peqqinnissaqarfik peqqissutsikkut sullissinnermut akisussaasuvoq. Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinneranni apeqqutaasarpur suliassat utoqqarnik paaqqinninnermi sulisunut qanoq tunniunneqarsinnaanersut.

nalunaarsorneqartunit amerlanerujussuit puiguttunngortuugunarput. § 37 malillugu apeqqummut nr. 82/2021-imut Naalakkersuisut akissutaanni puiguttunngorsimasutut paasineqartut amerlassusaat pillugit paasisutissaqalaarpoq. Tassani ima allassimasoqarpoq: "Naatsorsuineri Peqqinnissaqarfimmi ullormi 1. marts 2020 ingerlanneqartumi paasinarsivoq inuit 140-t puigortunngornermik suussuserfigineqarsimasut." Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup susassaarfimmi missingersuutit immikkut pitsaasut ilisimanngilai. Missingersuutit taamaattut soorunami arlalitsigut nalorninarqartarput, tassunga ilanngullugu ass. nas-suiaatit suut atorineqarnersut. Innuttaasut nunatsinni utoqqaat illuanni puiguttunngortunut immikkoortu-mi inissaqartut amerlanersaat itinerusumik qulaajaaffigineqarsimanngillat. Peqqissutsinut Attaveqaati-nullu Naalakkersuisoqarfiup ukiut qulit matuma siorna, 2013-imi, 2013-imi *puiguttunngorneq pillugu piler-saarutissatut siunnersuut saqqummersippaa. Siunnersuummi matumani quppernermi 7-imi Nalunaarsuif-fimmi 2-mi siumut naatsorsuusiortoqarpoq, tassanilu ersepoq 2040-mi puiguttunngortut 593-iussasut naatsorsuutigineqartoq. Matumanili naliliineq nutaanngilaartoq pineqarmat kisitsit taanna nangaanarto-qartinneqartariaqarpoq.* Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup ataatsimiititaliarsuarmut eqqaavaa naatsorsueq-qissaanngikkaluarluni puiguttunngortut amerlassusaat utoqqaat amerlassusaasa ineriartornerannut ma-linnaassasut. Allaatigineqareersutut utoqqaat ukiuni 10-15 tulliuttuni amerliartupiluussapput. Tamatu-munngalu assingusumik puiguttunngortut amerlanerulerpata, peqqinnissaqarfimmi nappaammik suussu-sersisoqarsimanersaq apeqqutaatinnagu, utoqqarnik susassaqarfimmi ingerlatsinermut sanaartornermul-lu piumasaqaatit annerulissapput.

Pisut ilaanni napparsimasup pissusia pisinnaasaasalu qaffasissusaa tunngavigalugu kommunit namminneq naliliisarput puiguttunngorneq pineqartoq. Utoqqarnilli paaqqinninnermi puiguttunngorneq pillugu ilisima-sat ataatsimut isigalugit amigarlutillu innuttaasut pitsaanerpaamik katsorsarneqarnissaat paaqqutarine-qarnissaallu qulakkeerniarlugit peqqinnissaqarfimmi nappaatinik suussusersisoqartarnissaa pisariaqar-poq³⁹.

Peqqinnissaqarfimmi innuttaasut puiguttunngornermut takussutissallit tamarmik nappaataasa suussuser-sineqartarnissaat piviusorsiunngilaq tamanna isumalluutitik annertuunik atuinarpat Nuummilu scanneriso-qarnissaa amerlanertigut pisariaqartarmat immaqa innuttaasut ilaannut tamanna kissaatiginanngimmat. Pisut ilaanni taamaattumik nappaammik suussusersinermi napparsimasup pissusia pisinnaasaasalu qaffa-sissusaa pingaarnertut tunngavigineqartarput. Utoqqaat pillugit periusissiami erseqqissarneqarpoq kom-munit amerlanertigut innuttaasut sorliit puiguttunngortuunerannik nalilersuillaqqittartut. Kommunit pisut ilaanni - immaqa taamaallaat Nuummi - puiguttunngortunik ataqatigiissaarisutut ilinniarsimasumik suliso-qartarput. Taakku innuttaasup puiguttunngortuuneranut tunngavissaqartumik ilimasussinnaapput, peqqin-nissaqarfiulli pisarneratut pissutaasut allat atuutinnginnerat ilisimasinnaanngilaat (ass. panertooriartorneq qullu aqqutaatigut aseruuttoorneq puiguttunngornermut assingusumik takussutissaqartitsinnaasut).

Utoqqaat pillugit periusissiami siunnersuutigineqarpoq utoqqarnik paaqqinninnermi puiguttunngorneq pillugu ilisimasat sulinerlu pitsanngorsarniarlugit nuna tamakkerlugu puiguttunngorneq pillugu paasisitsi-niaasoqassasoq. Taamaassappat taamatut paasisitsiniane qulisunut puiguttunngortullu qanigisaannut sammitinneqassaaq. Tassunga atatillugu eqqaaneqarpoq innarluutillit pillugit inatsit malillugu innarluute-qarneq pillugu kommunit ilisimatitsinissamut paasititsinissamullu pisussaasut.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup nunami angalasarnermini ataatsimiittarnerminilu pingaartumik inoqarfinni minnerusuni utoqqaat puiguttunngortut naammaginatutullu sullinneqarnissaasa qulakkeernis-saanut atatillugu unammillernartut ilaat maluginiarsimallugillu eqqartorsimavai. Puiguttunngortut amerli-artornissaasa naatsorsuutigineqarsinnaanera eqqarsaatigalugu ajornartorsiutip tamatuma eqqumaffigi-neqarnerujartuinnarnissaa pingaaruteqarpoq.

10.4.1.4 Inatsisit

Isumagininnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfiup piareersaaneq utoq-qaat pillugit inatsimmik nutaannguisinnaasoq, utoqqaat pillugit periusissiamik akuersissutigineqartumik malitseqartitsisussaasoq, aallartisarparaa. Kommunit suliamut tamatumunnga peqataarusullutik eqqaavaat.

³⁹ Tassunga atatillugu kommunip eqqaavaa puiguttunngortunik paaqqinninnermut aamma ilaasoq qiullutik toqunissamut illersorumallugit pissaanermik atuineq. Taamaattumik susassaqarfimmi tassani inatsisit nutarsarnissaat pisariaqarpoq.

Utoqqaat pillugit inatsisissatut siunnersuutaagallartumut ilisimatitsissutigineqartutut uku immikkoortut ilaapput:

- Utoqqarnik susassa qarfirmik inatsisinik piusunik katiterineq
- Ilusilersuinnermut puiguttunngortunullu immikkoortortamut tunngatillugu utoqqarnik paaqqinnittarfirmi malittarisassanik nutarsaaneq
- Angerlarsimaffimmi ikiorte qarneq paaqqinninnerlu pillugit malittarisassanik nutarsaaneq
- Peqqinnissa qarfiup kommunillu akornganni akisussaaffinnik agguataarinnermik erseqqissaaneq
- Puiguttunngortunut neqeroorutitut/ilitersuinnermut tunngatillugu pisinnaatitaaffiit
- Innersuusseriaaseq
- Angerlarsimaffimmi paaqqinniffiusumik nakkutillineq Namminersorlutik Oqartussanut inissinneqassaaq
- Utoqqaat najugaqqaatigiiffiit najuga qarfiinulluunniit pisinnaatitaaffeqarneq

10.4.1.5 Utoqqaat pillugit periusissiamik nutaamik eqikkaaneq

Periusissiami utoqqarnik susassa qarfiup peqqinnissa qarfiullu akornganni suleqatigiinnermi unammiller-nartunut aaqqiissutissatut siunnersuutit ima naatsumik eqikkaarneqarsinnaapput:

- Utoqqarnik paaqqinninnermi peqqissutsikkut sullissinnernut akisussaaffiup agguataarneqarnerata qulaajarnera erseqqissarneralu, ilaatigut inatsisit aqutigalugit. Tassunga atatillugu kommunip maluginiaqquaa peqqinnissa qarfiup neqeroorutai allanngussappata kommunit ataatsimoortumik tapiissutitigut taarsiiffigineqassasut.
- Siunissami utoqqarnik sullissinnermik, tassunga ilanngullugu peqqissutsikkut sullissinnermik, aaqqissuusseqqinnissaq siunertaralugu utoqqarnik susassa qarfik peqqinnissa qarfillu akimorlugit suleqatigiissitanik pilersitsineq.
- Piginnaasanik piviusunik nalilersuineq aqutigalugu utoqqarnik paaqqinninnermi sulisoqarnermik pitsanngorsaaneq.
- Puiguttunngorneq pillugu ilisimasaqarnerulersitsinissaq siunertaralugu taamaalillunilu pitsaaliuinner-mik pitsaanerulersitsinissaq sulisullu siunertaanngitsutut pissaanermik atuisarnissaat pinaveersaar-tinniarlugu utoqqarnik paaqqinninnermi sulisunut puiguttunngortullu ilaqutaannut sammisumik puiguttunngorneq pillugu paasisitsiniaaneq.

10.4.2 Utoqqaat pillugit periusissiamik eqqartuineq

Utoqqaat pillugit periusissiami nutaami sullissineq ajorseriartinnagu allaallu immikkoortut ilaatigut pitsaa-nerulersinniarlugu ukiuni tulluittuni utoqqaat amerliartornissaat akileraarutitigullu isertitat annikilliartor-nissaat innimiginiarneqarput. Utoqqarnik paaqqinninnerup peqqinnissa qarfiullu suliassat ataatsimoorus-satik attatiinnarumallugit pitsaanerulersikkumallugilluunniit suleqatigiinnerminnik pitsanngorsaaner at pisariaqassaaq. Periusissiatut missingiut pillugu tusarniaanermi kommunip akissutimini eqqaavaa suleqa-tigiissitani kommuninut sinniisup ataasiinnaanera naalakkersuiso qarfiillu tallimanik sinniisoqarnerat tul-luanngitsoq. Peqqinnissa qarfiup kommunillu akornganni akisussaaffiit agguataarneqarnerisa ersarlunne-ra, ataatsimiititaliarsuup peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu sulinnermi aamma siumugaa (takuuk ka-pitali 11), periusissiami ima allaatigineqarpoq: "Peqqinnissa qarfiup kommunillu akornganni akisussaaffiit agguataarneqarnerat ataatsimut isigalugu ersarluppoq. Kommunit sunissamut pisussaataa nerat pillugu ersarissunik malittarisassa qannginnera ilaatigut tamatumunnga pissutaavoq. Utoqqarnik sullissinnermi ajornartorsiuterpassuit uparuarneqarput. Assersuutigalugu ersarluppoq napparsimasut qaqugukkut naammassillugit katsorsarneqarsimasarnersut, peqqinnissa qarfik utoqqaat illuini nakorsaatinik annertus-susersuisarnermut tunngatillugu qanoq ikiutsigissanersoq kiisalu kina sungiusaaqqiinnermut akisussaa-suunersoq." Kommunit tungaanniit ataatsimiititaliarsuarmut erseqqissaassutigineqarpoq naalakkersuiso-qarfiit pisuni arlalinni akisussaaffeqarfinnik agguataarineq pissutigalugu ajornartorsiutip ilaannaa pillugu isummertartut. Kommunit tungaanniit kissaatigineqarpoq naalakkersuiso qarfiit ilaatigut peqqinnissa qar-fiup kommunillu killeqarfiinik erseqqissaanermut atatillugu qanimut suleqatigiissasut.

10.4.2.1 Utoqqarnik sullissineq

Kommunimi utoqqarnik paaqqinninnermi sulisut innuttaasut namminneq angerlarsimaffimmini illumilu paaqqinniffiusumi najugaqartut sullittarpaat. Utoqqaat ulluinnarni inuunermi ingerlalluaqqullugit pitsaasumillu inooqqullugit tapersersornissaat suliaasaavoq.

Peqqissutsikkut suliaasat aamma sullissinnermut ilaapput. Utoqqarpassuit ilaatigut katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatitik pillugit nakorsaatorput, taamalu inuusut amerliartuinnarput. Tamatuma kingunerisaanik nakorsaait peqqissaanermillu suliaasat imaannaanngitsut isumagineqartarput. Utoqqarnik paaqqinninnermi ilinniagaqassuseq ataatsimut isigalugu appasippoq (takuuk kapitali 9), tamatumalu assersuutigalugu kukkusumik nakorsaasiinissamut aarlerinartoq annerulersippaa.

Innuttaasut eqqortumik nakorsaasersorneqarnissaat peqqinnissaqarfiup akisussaaffigaa, suliaasalli utoqqarnik paaqqinninnermi sulisunut tunniunneqarnissaat pillugu malittarisassat ataatsimoorussat amigaatigineqarput.

Tamatuttaaq innuttaasut eqqortumik nappaat pillugu qulaajaaffigineqarnissaat eqqortumillu katsorsarneqarnissaat peqqinnissaqarfiup akisussaaffigaa. Ullumikkut sumiiffiit ilaanni nakorsaap pissarsiarineqarsinnaaneq ajormat suliaasaq amerlanertigut innunat peqqissutsikkut killilimmik isumalluutissalinnut isumagisassanngortinneqartarpoq. Aamma matumani malittarisassat ataatsimoorussat amigaataapput. Kommunip tamanna pillugu eqqaavaa peqqinnissaqarfiup sullissinnermi pitsaassuseriniakkani qulaajassagaa tamatumalu kingorna sullissinnermi pitsaassutsip qanoq qaffasitsiginissaata naatsorsuutigineqarnera kommuninut nalimassassagaa.

10.4.2.2 Sulisunik ilinniartitsineq

Utoqqaat pillugit periusissiami siunnersuutigineqarpoq utoqqarnik paaqqinninnermi sulisorineqareersut PPN-mut alimasissumillu ilinniartitsinnermut isernissap ajornannginnerulersinneratigut ilinniarteqqinneqassasut.

PPN tassaavoq peqqissaanermi ikiortit ilinniarsimanngitsut qaffassarlutik ilinniarnerat. Tamakkuningga ingerlatsineq misilitagaqarfigilluarneqarpoq, ilaatigut ilinniartut tamangajammik naammassinnissimapput.

Susassaqarfimmili tamatumani periusissiami nutaarluinnarnik sulisunillu amerlanerusunik ilinniartitsinnermut inuusuttullu utoqqarnik paaqqinninnermi ilinniarusulernissaannut ilinniarnissamullu periarfissaqalernissaannut tunngatillugu anguniakkat pitsaanagerusinnaapput. Ajornartorsiut kapital 9-mi itinerusumik sammineqarpoq.

10.4.2.3 Puiguttunngorneq

Periusissiami nappaammik puiguttunngornermik suussusersineq pillugu ajornartorsiummut aaqiissutisatut siunnersuuteqanngilaq. Kommuninit tusarneqakulasarpoq tarnikkut nappaatillit (aamma puiguttunngortut) pillugit iliuusissatut pilersaarusiortoqassappat nappaatit suussusersineqartariaqartut. Matumani peqqinnissaqarfik akimmiffiuvoq.

Periusissiami allaatigineqartutut scannerinerinerit, tassa sumiiffimmi peqqissutsikkut sullissisut, atornagit nappaat amerlanertigut suussusersineqartareerpat, innuttaasut puiguttunngorsimanerat pillugu kommunimi sulisut naliliillaqqissutut isigineqarpata innuttaasullu pineqartut tamarmik nappaataasa suussusersinissaat anguneqarsinnaanngippat – taava iliuusissatut pilersaarummi ingerlaqqikkumalluni pisuni tamani nappaammik suussusersisoqartariaqarnera immaq apeqquserneqarsinnaavoq. Aappaatigulli innuttaasut utoqqaat innarlutillit pillugit inatsit malillugu tapersersorneqarnissamik pisinnaatitaanerannut tunngatillugu nappaammik suussusersineq aamma pingaaruteqarpoq.

Kommunip aamma eqqaavaa puiguttunngorneq taamaallaat pinnagu aamma utoqqaat tarnimikkut nappaatillit sullinneqarnerat ilanngullugu ukkatarineqartariaqartoq. Kommunini misigineqartarpoq – puiguttunngortorpassuit saniatigut – utoqqaat isumatsaqqarujussuurtut, skizofrenimik nappaatillit allatigullu tarnikkut anniaatillit aamma amerliartuinnartut. Tamatuma nappaammik suussusersisarnermik unammiller-nartut sakkortunerulersiinnarpai.

Qanorluunniit ikkaluarpat utoqqarnik paaqqinninnerup peqqinnissaqarfiullu akornganni suliaqarfik pillugu malittarisassat ataatsimoorussat pisariaqartinneqarput. Kommuniilli eqqaavaa peqqinnissaqarfimmi sullissinnerup pitsaassusaata qulaajarneqarnissaa tamannalu pillugu attaveqatigiittoqarnissaa pisariaqartinneqarnerusoq.

10.4.2.4 Inatsisit sinaakkutillu

Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerannut tunngatillugu utoqqaat pillugit periusissiami inner-suutigineqarpoq susassaqarfiit taakkua marluk akornganni akisussaaffinnik agguataarineq pillugu inatsisiliortoqassasoq. Tamatuma pisariaqarnera susassaqarfiit marluullutik peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliansuarmut eqqaallattaartarpaat. Kommuni assersuuteqarluni eqqaavaa suliassat kommunimi sulisunit isumagineqarsinnaagaluartut akisussaaffiup inissisimaffissaata qulaajarneqannginnera pissutigalugu peqqinnissaqarfimmit isumagineqaannartartut. Kommuni taanna isumaqarpoq akisussaaffiup peqqinnissaqarfimminnera ersarissaq, kisianni naleqqutissasoq eqqartussallugu suliassat suliatigut piginnaasakinnerusunit, ass. kommunimi angerlarsimaffimmi ikiortinit, isumagineqarsinnaanersut. Tamatuma saniatigut kommuni isumaqarpoq inatsisitigut aqqissuussaanikkullu aporfiit annertusut.

Aamma atortunik iluaqutissanik agguassinnissamut akisussaaffik inatsisitigut qulaajarneqartariaqarpoq.

Utoqqaat pillugit periusissiamut tunngatillugu tusarniaanermi kommunip akissutimini eqqaavaa inatsisissatut siunnersuummi suleqatigiissitanilu suut ilaanersut ersarluttoq. Kommuni naatsorsuutigaa inatsisilik piareersaalluni sulinnermut, tassunga ilanngullugu suleqatigiissitanut, akuutinneqassalluni. Kommunit ilaatigut puiguttunngortunut tunngatillugu pissaanermik atuineq pillugu immikkut ajornartorsiuteqarput.

Kommunit ukiorpassuarni peqqinnissaqarfiup napparsimasut pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuisarfianik, Cosmic-imik, "takunnissinnaalerusussimapput". Taamaalillutik kommunimi utoqqarnik paaqqinninnermi sulisut aalajangersimasut illumi paaqqinniffiusumi innuttaasut peqqissutsikkut paasissutissaataat naleqqutut takusinnaalissavaat. Tamatuma innuttaasut pillugit attaveqatigiinneq kiisalu allaffissornikkut ingerlaarfiit ajornannginnerutilersissavai. Matumani inatsisinut tunngasut imaassinnaavoq qulaajarneqanngitsut. Pilertortumik qulaajaanissaq siunertaralugu apeqqut qaqilerneqartariaqarpoq, tamatumalu kingorna peqqinnissaqarfiup NPQN-nut nutaamut ikaarsaarnernut/Cosmicimik nutarsaarnernut atatillugu.

10.4.2.5 Utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq aamma kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerannik pitsaanerulersitsineq

Utoqqaat pillugit periusissiaq nutaaq pillugu tamannalu sioqqullugu ilaatigut kommuninik eqqartueqateqarnerup ersersippaa peqqinnissaqarfiup utoqqarnillu paaqqinninnerup akornganni peqqissutsikkut suliasat uku pillugit suleqatigiinneq pitsaanerulertariaqartoq:

- Utoqqarnik sullissinnermi suliassat ataatsimoorussat, nalilersuinerit (puiguttunngornermik utoqqaallu tarnimmikkut nappaatillit pillugit sullissinnermik) atortullu iluaqutissat pillugit inatsisitigut tunngavisat akisussaaffinnillu agguataarineq pillugu malittarisassat ataatsimoorussat ersarissut
- Utoqqarnik sullissinnermi akisussaaffiit qanorpiag agguataarneqassanersut tamannalu pillugu qanoq suleqatigiittoqassasoq susassaqarfiit akornganni oqaloqatigiinneq
- Utoqqarnik paaqqinninnermi sulisunik ilinniarsimasunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu
- Sulisorineqareersuni piginnaasatigut ineriartortitsineq peqqissutsikkullu sullissinnermik ilinniarfeqarfinni inuusuttunik ilinnialersitsiniarneq
- Cosmicimik takunnissinnaasunngortitsineq

10.4.3 Angerlarsimaffinni paaqqinninnermi suleqatigiinneq

Angerlarsimaffimmi ikiorteqarnermik aqqiissutit, sulisunik isumagisassanut tunngatillugu ikiuussinnaasunik inuttallit, isumaginissaat kommunit suliassaraat. Utoqqaat, sanngiitsut, innarluutillit kiisalu nappaatillit inooqataaniarnikkulluunniit ajornartorsiutillit angerlarsimaffimmi ikiorteqarsinnaapput. Angerlarsimaffimmi ikiorteqarneq nunaqarfiit ilaanni neqeroortugineqarsinnaanngimmat kommunit utoqqaat angerlarsimaffimmi ikiorteqartinneqarnissaannik inatsisini piumasaqaatit eqqortikkuminaatsippaat. Taamatut-

taaq peqqinnissaqarfiup sumiiffinni tamani angerlarsimaffimmi peqqissaasoqartitsinissani unammiller-nartippaa.

Ullumikkut angerlarsimaffimmi ikiortit aaqqissuussaanikkut angerlarsimaffimmi peqqissaasunit immik-koortinneqarsimapput, tassa angerlarsimaffimmi ikiortit kommunip ataaniipput angerlarsimaffimmilu peqqissaasut peqqinnissaqarfiup ataaniillutik. Taamatut avissaarsimanerat susassaqaarfinni taakkunani marlunni attaveqatigiinnermik suleqatigiinnermillu ajornarnerulersitsivoq utoqqarnillu sullissinermik ajorseriarsitsisinnaalluni.

Angerlarsimaffimmi peqqissaasut angerlarsimaffimmilu ikiortit suleqatigiinnerunerisigut sullissineq pitsaanerulersinnaavoq, ilaatigut tamakkiisumik isiginnittaaseqarluni iliuuseqarnikkut suliatiqullu ineriartortitseqatigiinnikkut, ilaatigut angerlarsimaffimmi ikiortit peqqissutsikkut suliatiqut piginnaasaannik ineriartortitsinikkut. Kommunini aamma illoqarfimmiit inoqarfimmut minnerusumut pissutsit assigiinngillat. Taamaakkaluartoq Nuummi assersuutip susassaqaarfiit suleqatigiinnerisa ataatsimut isigalugu qanoq in-nera ersersippaa.

Nuummi angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi aaqqissuussaanikkut avissaaqqatitsineq attanneqaannar-poq, angerlarsimaffimmilu peqqissaasut angerlarsimaffimmilu ikiortit inissiami ataatsimi maanna issiaqatigiipput. Utoqqarnik susassaqaarfinni suliatiqut pisortaq naapertorlugu tamatuma suleqatigiinneq assut pitsaanerulersippaa. Ilaatigut angerlarsimaffimmi ikiortit angerlarsimaffimmilu peqqissaasut inuttut im-minnut ilinniartarlutillu imminnut 'inissaqartittarput', ilaatigut suliamik ataatsimoorussamik paasinnittaat-simik ineriartortitsipput, aamma peqqissaasut angerlarsimaffimmi ikiortinik ilinniartitsisarput.

Kommunimi timimik sungiusaasut pillorissaasullu innarluutilinnut susassaqaarfiup ataaniipput, sapaatilli-akunneri tamaasa angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi suliaqaarfiit akimorlugit ataatsimiittoqartarpoq. Ulluinnarni utoqqaat piginnaanngorsaqqinneqarnerat pillugu suliaqaarfiit akimorlugit suleqatigiinneq ukka-tarineqarnerujartorpoq.

Suliatiqut pisortaq naapertorlugu angerlarsimaffimmi ikiortit peqqissaasullu suleqatigiinnerat malunnar-siartorpoq, suliatiqullu piginnaasat pitsanngornerat pingaartumik marlutsigut sunniuteqarpoq: Utoqqaat sivilunerusumik angerlarsimaffimminniissinnaammata ilaatigut utaqqisut allattorsimaffiannut ilaasut amerlassusaat ikilipput (tamanna aamma ulloq unnuarlu paaqqinninnermik pilersitsinermut atatillugu atuuppoq); ilaatigut angerlarsimaffimmi paaqqinninnerup napparsimasut peqqinnissaqaarfinni uninnga-nerisa kingorna angerlartiaartinnerusinnaavai.

Angerlarsimaffimmi ikiortit angerlarsimaffimmilu peqqissaasut suleqatigiinnerisa iluaqutissartai:

- Suliatiqut qaffassaneq – suliassat amerlanerusut angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi isumagineqarsinnaapput
- Napparsimmavimmut unitsitaanissamik/unitsitaaqqinnissamillu pitsaaliuineq
- Kommunip timimik sungiusaasui pillorissaasuili angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi ulluinnarni sulinnermi akuutinneqarnerupput.
- Anniarpallaarunnaarsitsiniarneq pitsaanerulersinneqarpoq
- Attaveqatigiinneq pitsaanerulerpoq peqqinnissaqaarfirmullu attaveqartarneq eqaannerulerluni
- Utoqqaat sivilunerusumik angerlarsimaffimminniissinnaapput

10.4.4 Utoqqarnik paaqqinninnermi piginnaasanik ineriartortitsineq pillugu suleqatigiinneq

Eqqaaneqareersutut kommunit kissaatiginngilat utoqqarnik paaqqinninnermi peqqissutsikkut suliassanut atatillugu unammillernartut peqqinnissaqarfiup suliassanik tigusineratigut aaqqinneqassasut. Kommunit aaqqiissutissatut siunnersuutaasa ilagaat peqqinnissaqaarfinni sulisut utoqqarnik paaqqinninnermi sulisu-nik ilinniartitsissasut.

Peqqissutsikkut suliassat utoqqarnik paaqqinninnermut tunniunneqassappata utoqqarnik paaqqinninner-mi sulisut peqqissutsikkut suliatiqut piginnaasanik ilinniartinneqarnissartik pisariaqartippaat. Utoqqarnilli paaqqinninnermi sulisut innuttaasut pillugit ilisimasaqarput peqqinnissaqaarfiup pisariaqartitaanik, ass. in-nuttaasut napparsimmavimmut unitsinneqarnerup kingorna angerlaraangamik nammineersinnaanissamut

periarfissaat. Ilisimasat taamaattut napparsimmavimmi uninnganermiit angerlarsimaffimmi inuunermut ikaarsaariarnermut sunniuteqangaarsinnaapput ilaatigullu unitsitseqqiinissamik pinngitsoortitsisinnaalutik. Susassaqarfiit taakku marluk imminnut pisariaqartillutillu ilinniartfigeqatigiissinnaapput.

Kommunit tungaanniit piginnaasanik ineriartortitseqatigiinnermut periarfissatut uku eqqaaneqarput:

- Peqqinnissaqarfik kommunilu pineqartoq akimorlugit ilinniartitsineq
- Pineqartut akimorlugit ullut sammisaqarfiit
- Sulisut ilinniarsimasut ilinniarsimangitsullu sanileqarlutik ilinniartinneqarnissaannut periarfissat, tamatumani sulisut peqqinnissaqarfimmit kommunimilluunniit praktikkersinnaapput suliassanillu aalajangersimasunik naammassinninnissamut ilinniartinneqarlutik
- Suliagarfiit akimorlugit suleqatigiilluni ataatsimiinnerit nunamut tamarmut siaruarternissaat – immaqa internetikkut suleqatigiinneq pillugu ataatsimiittarnikkut

Tamatuma saniatigut Danmarkimi misissuinerit ersersippaat peqqinnissaqarfiup kommunillu piginnaasanik ineriartortitsineq pillugu suleqatigiinnerat ataatsimut isigalugu suleqatigiinnermi attaveqartarnernik pitsaanerulersitsisartoq. Danmarkimi kommunimi angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi peqqinnissaqarfimilu sulisut sapaatit-akunnerini marlunni suliffimminnik paarlaattarnerannik suliniutip kingunerisaanik illuatungeriit susassaqarfiup aappaani periarfissat killilersuutillu pillugit ilisimasaqarneruleramik paaseqatigiinnerulerlutillu ataqqeqatigiinnerulerput. Paarlaateqatigiittarnikkut ilaatigut peqqissutsikkut sullissisut eqqumaffigilerpaat susassaqarfinni taakkunani marlunni pingaarutilinnik ilisimasaqartoqarlunilu assigiinngitsorpassuarnik piginnaasaqartoqartoq.

10.4.5 Sungiusaaqqiineq/piginnaasaqartitsiuarumalluni sungiusaaneq

Manna tikillugu susassaqarfinni taakkunani marlunni isumaqartoqarsimavoq sapinngisamik pitsaanerpaaq mik sungiusaaqqiineq peqqinnissaqarfiup suliassarigaa piginnaasaqartuartsiniarlunilu sungiusaaneq kommunip neqeroorutigisartussaagaa. Tamannali inatsimmi erseqqissumik allaatigineqanngilaq taamaattumillu akisussaaffik erseqqissumik inissinneqarsimanani. Susassaqarfiit marluullutik tamanna pillugu inatsisit ersarissut ujartorpaat.

Angerlarsimaffinni paaqqinniffiusuni, ulluklut sullissisarfinni sammisassaqartitsinermillu neqeroorutini piginnaasaqartuartsiniarluni sungiusaaneq ulluinnarnilu piginnaangorsaaqqiiniarluni sungiusaaneq assigiinngitsutigut neqeroorutigineqartarput. Sammisassaqartitsinermik neqeroorutini timimik sungiusaasut pillorissaasullu aalajangersimasumik ikorfartorneqarneq ajorput. Pisortaqarfiit ilaat timimik sungiusaasumik pillorissaasumilluunniit piffissaq tamaat atorfeqartitsinissamut mikivallaartarput, aamma sulisunik atorfinitsitsiniarneq ajornartorsiutaasinnaasarpoq. Sumiiffiit ilaanni unammillernartoq sumiiffimmi peqqinnissaqarfiup utoqqarnillu paaqqinninnerup timimik sungiusaasumut pillorissaasumulluunniit atorfirmik avitsinerisigut aaqqinneqarsimavoq. Aaqqiissutit taamaattut susassaqarfiit akornganni suleqatigiinnermik pitsaanerulersitsisarnerat sumiiffimmullu naleqqussarneqarsimasumik utoqqarnut neqeroorutiniq eqaannerulersitsisarnerat misilittagaqarfigineqarpoq.

Sulisulli ilinniarsimasut suliatigut ataatsimoorfinnik suleqatinillu isumasiuisinnaanermik ujartuinerat ataatsimut isigalugu unammillernarpoq, kommunilli peqqinnissaqarfiulluunniit tamanna inoqarfinni minnerusuni neqeroorutigisinnaanngilaat.

10.4.6 Kommunit peqqinnissaqarfiullu utoqqarnik paaqqinninneq pillugu suleqatigiinnerannik pitsanngorsaasariaqarnermik eqikkaaneq

- Utoqqarnik sullissinermi suliasat ataatsimoorussat, nalilersuinerit (puiguttunngornermik utoqqaallu tarnimmikkut nappaatillit pillugit sullissinermik) atortullu iluaqutissat pillugit inatsisitigut tunngavissat akisussaaffinnillu agguataarineq pillugu malittarisassat ataatsimoorussat ersarissut
- Utoqqarnik sullissineq pillugu akisussaaffiit qanorpiag agguataarnissaannik tamannalu pillugu qanoq suleqatigiittoqarnissaanik (suleqatigiissitanik pilersitsineq) susassaqrifiit akornganni oqaloqatigiinneq
- Utoqqarnik paaqqinninnermi sulisunik ilinniarsimasunik atorfinitsitsiniarneq atorfeqartuartsiniarnerlu
- Sulisorineqareersunik piginnaasatigut ineriartortitsineq peqqissutsikkullu sullissinermik ilinniarfeqarfinni inuusuttunik ilinniartussarsiorneq
- Utoqqarnik paaqqinninneq peqqinnissaqarfillu akimorlugit piginnaasanik ineriartortitsineq
- Angerlarsimaffimmi paaqqinninnermi sulinermik ataatsimoorussamik aqqissuussineq (illumi ataatsimi inissisimaneq)
- Atorfiit avinneqartut amerlanerusut
- Cosmicimik takunnissinnaasunngortitsineq
- Sulisut ilinniarsimasut sumiiffimmi sivisunerusumik najugaqarnissamik kissaateqanngikkaangata sullissinerit qanoq ittut neqeroorutigineqarsinnaanerit pillugu politikkerit innuttaasullu akornganni naatsorsuutininik nalimmassaaneq

10.5 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Ullumikkut 1.400-t missaanniittut, tassa inuiaqatigiit 2,4 procentiisa miss., tarnimikkut anniaatilittut (tarnimikkut nappaatillit pinerlussimasut ilanngunnagit) nalunaarsorneqarsimapput. Tarnimikkut nappaatillit nalunaarsorneqarsimasut eqqortumik iliuuseqarfigineqassappata kommunit peqqinnissaqarfillu qanimut suleqatigiittariaqarput.

Inatsit naapertorlugu innuttaasut takussutissaqarlutik saaffiginnittut peqqinnissaqarfimmi nappaataat suussusersineqassaaq, tamatumalu kingorna paasissutissat taakku tunngavigalugit kommunit suliniutit iliuusissatullu pilersaarutit suliarissavaat. Kommunit iliuuserisartagaasa ilagaat susassaqtut allat suleqatigalugit iliuusissatut pilersaarusiorneq kiisalu isumassuisunik sulisulinnik (amerlanertigut ilinniarsimanngitsunik) inuttaqartuni najugaqatigiiffinni assigiinngitsuni najugaqarnissamik neqerooruteqarneq. Tamatumasaniatigut innarluutillit pillugit inatsisip ataani tapersersuilluni iliuuseqarnerit pillugit kommuni neqerooruteqartarpoq, ass. nammineq angerlarsimaffimmi tapersersorneqarneq, tapersersuisut ingiallorteqarnerlu. Taakku tamarmik isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanermik taaneqartarput.

Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup napparsimasoq pillugu pitsaaliuilluni iliuuseqarneq tapersersortussaallugulu kommunit siunnersortartussaavai. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaavik, lkaarsaarfik Nuummi avammut sammisumik atuuffilik nunallu immikkoortuinik suleqateqartoq, akisussaaffigaa. Napparsimasut ataasiakkaat katsorsarneqarnerat pillugu lkaarsaarfipput kommunit suleqatigisarpai.

Peqqinnissaqarfimmi aqutsisunik 2022-mi novembarimi ataatsimeersuartitsineri Tarnikkut Nappaatiliinnut Immikkoortortami aqutsisunit eqqaaneqarpoq napparsimasut angerlaraangata suliarineqartartut pingaaruteqartut. Katsorsaaneq ulluinnarni malitseqartinneqanngippat napparsimmavimmi katsorsaaneq maangaannarsinnaavoq. Napparsimmavimmi tarnimikkut nappaatiliinnut immikkoortortap lkaarsaarfipput suleqatigiilluarnissaasa pingaaruteqarnera tamatumani ukkatarineqarpoq.

Suliaqarfinni peqqinnissaqarfiup kommunillu qanimut suleqatigiinnermik pisariaqartitsiffianni suleqatigiinnikkut unammillernartoqarneranik nalunaartoqarpoq. Tarnimikkut nappaatilinnik sullissineri misigineqartarpoq kommunit iliuusissanik pilersaarusiornikkut neqerooruteqarnikkullu suliasaminnik kivitsineq

ajortut, kommunillu eqqaavaat siunnersorneqarnissaq, ilitersorneqarnissaq, qulaajaaneq unitsitsinerlu pillugit tarnimikkut nappaatilinnik sullissinerup oqaloqatiginiarnera sapernartoq. Illuatungeriit tamarmik isumalluutitigut assut tatineqarput.

10.5.1 Meeqqanik inuusuttunillu tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq

2018-ip naalernerani meeqqat 141-t meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortotami katsorsarneqarsimapput, naatsorsuutigineqarporlu ukiut tamaasa 125-t miss. innersuunneqartassasut. Peqqinnissaqarfiup qulaajaaneq, nappaatinik suussusersineq katsorsaanerlu isumagisarpai tamatumalu saniatigut napparsimasut pillugit pitsaaliuilluni iliuuseqarnerit kommuninillu siunnersuineq tapersersortussaallugit. Siusissuklut ataqatigiisumillu iliuuseqarnerit tapersersorniarlugit peqqinnissaqarfimmi ass. imminut toqoriartoqarsimanerata kingorna oqaloqateqarnerit, Siusissuklut iliuuseqarneq aamma MANU (angajoqqaanngornissamut piareersarnermik ilaqutariinnut tamanut neqeroorut) sulissutigineqartarput.

Meeqqat inuusuttullu sumiginnakkat ilaatigut pissutigalugit kommunini isumaginninnermut susassaqarfiit tatineqarnerujartuinnarput. Ass. meeqgerisut, atuarfeqarfik, MISI, Meeqqat ilaqutariillu illui il.il. qanimut suleqatigalugit kommunit meeqqat inuusuttullu immikkut pisariaqartitallit pillugit siusissuklut malitseqartitsisumillu iliuuseqarnerit aqqissuunnissaat akisussaaffigaat. Kommunimi meeqqat inuusuttullu immikkut pisariaqartitallit pillugit iliuuseqarnerit inissisimaffiat kommunimiit kommunimut allanngorartarpoq. Kommunit arlallit iliuusiisa annertussusaat naammaginangillat, aamma kommunit iliuusiisa imarisaaat siammarsimassusiallu assigiinngitsorujussuupput.

Meeqqat inuusuttullu isumaat aallaavigalugu MIO-p ilaatigut inuusuttut tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnit annerusumik ikiorneqarnissamik pisariaqartititsinerat, inuusuttut tarnikkut ajornartorsiutit pillugit qanoq oqaasinnguisinnaanerata sammisassanillu isumaqarluartunik pilersitseqataasinnaanerata ilaatigut allaatigaa. Taamaalluni inuusuttut imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu innersuussutaanut tungatillugu MIO-p suliniutitut nalunaarusiaa oktobari 2022-meersoq, imminut toquttarnermik ajornartorsiummik taamaallaat sammisaqanngitsoq, pineqartoq pillugu ilisimasanik imaqarpoq. Tamanna pillugu isumaliutissiisummi matumani sukumiinerusumik uani allaatigisaqarpoq: Imminut toquttarneq pillugu kapitali 13, immikkoortoq 13.7.2 Qamani – 2022-mi imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermi inuusuttut nipaata.

10.5.2 Inersimasut tarnimikkut anniaatillit

Tarnimikkut napparsimasut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamut attaveqartartut amerlanertigut isummakkut nappaatigalugu avissimasutut ilineq (skizofreni) katsorsarneqarsinnaanngitsumilluunniit isummap sunnerneqarneratigut allannguuteqarneq (kronisk psykose), isumalluangaarnermit nikalluinnarnermut allannguuteqartarneq (maniodepressive tilstande), piffissap ilaani isumatsaqqarujussuarterneq, kinaassutsikkut akornuteqarnerit, pissutsikkut allanngornerit aamma/imaluunniit atornerluinermik ajornartorsiuteqarnerit pillugit katsorsarneqartarput. Aamma napparsimasoqarpoq tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortap avataanit soorlu Nuummi DIS -imi peqqinnissaqarfiullu immikkoortortaqqarfiini misissuisarfinnit isumagineqartartunik. Taakku tassaaneruserput innarliivallaanngitsumik nappaatillit, soorlu toqqissinaveertartut, sianiutiluttut, annikinnerusumik isumatsaqqarujussuarterut, pisunut qisuariaateqartut (tilpasningsreaktioner), annaasaqarnermut nalaatamulluunniit annilaarnartumut qisuariaateqartut imaluunniit atornerluinermik/pinngitsuuisinnaannginnermik ajornartorsiuteqartut.

Utoqqaat inersimasutulli inuusunnerusutut napparsimasarnerat aamma ukioqqortusiartornertik ilutigalugu ajornartorsiuteqartarnerat, soorlu paatsiveerusimaartarnerat puiguttunngortarnerallu, takuneqartarpoq. Inersimasut tarnimikkut nappaatillit peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerisigut ataatsimoorussamik tamakkiisumillu isiginnittaaseqarluni katsorsarneqarnissaat pisariaqarpoq, soorlu meeqqanut inuusuttunullu aamma taamaattoq.

10.5.3 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq

Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaasarnermi inuuniarnermi atugassarititaasut tarnikkut anniaateqalernermit, anniaatit ineriartornerannut katsorsaanerumullu tamarmut qanoq sunniuteqartarnerat ukkatarine-

qartarpoq. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanneri inersimasunut qajannartumik inissisimasunut aamma ilaapput angerlarsimaffeqanngitsut innarluutillillu tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimasut. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq innuttaasup angerlarsimaffiani, kommunip najugaqatigiiffiani najugaqarfianiluunniit illersugaasumi imaluunniit nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu neqeroorummi ingerlanneqarsinnaavoq – innuttaasup pisariaqartitaasa oqimaassusiat annertussusiallu apeqquataatillugit. Ilaannikkut Danmarkimi inissiinerit pineqartarput.

Kommuninut tunngatillugu isumaginninnermut susassaarfik kisimi pingaaruteqaannarnani aamma suliffeqarfinnut ilinniartitaanermullu susassaarfiit pingaaruteqarput. Tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimasunut tunngatillugu pilertortumik nappaatit suussusersineqarpata iliuusissatullu pilersaarusiortoqarpat amerlasuut suliffeqarsinnaassapput, taamatutaaq amerlasuut (tapersersorteqarlutik tapersersorteqarnatilluunniit) ilinniagaqarsinnaassapput.

10.5.4 Peqqinnissaqarfiup isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaannerup suleqatigiinnerat

Tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi assigiinngitsorpassuarnik ingerlatsisoqarpoq. Atuisut katsorsarnerarnerat ingerlalluaqqullugu annertuumik suleqatigiittoqartariaqarpoq. Kommunit peqqinnissaqarfiullu tungaanniit eqqaaneqarpoq suleqatigiinnermi unammillernartoqartoq.

Tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimasut amerliartornerat taakkualu iliuusissatut pilersaarusi- orfigineqarnissaannik piumasaqaateqarneq pissutigalugit kommunit tatineqarnerat annertusiartuinnarpoq. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfimmi pilertornerusumik sulisarnissaq ukkatarineqarneruvoq, tamatumalu kingunerisaanik unitsitsinerit sivikinnerulerlutillu unitsitsinani katsorsaanerit atorineqarnerulerput. Tassa kommunit amerlanertigut katsorsaanerit pisariusartut isumaginerusariaqalerpaat.

Tamatuma saniatigut napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaq unitsitsinerit unitsitsinani katsorsaanerit amerliartuinnarnerat, napparsimasut assigiinngitsorpassuarnik nappaatillit, ukiulit, takussutissallit pisariaqartitalillu sullinnissaannut inissaaleqineq, psykiaterinik amigaateqarneq, sulusut akornganni sivikitsumik atorfinitsitsinerpassuit assigisaallu pissutigalugit tatineqartorujussuuvog (tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu kapitali 14 takuuk).

Kommunit ilaasa eqqaavaat napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik suleqateqarnermi unammillernartut amerlanertigut kommunip suliassaata qanoq annertutiginerat pillugu paatsoornerinik pissuteqartartut. Kommuni suliarni aalajangersimasumi iliuuseqarsinnaajumalluni inatsisinik tunngavis-saqartariaqarpoq.

Eqqaaneqassaaq ajornartorsiutit taakku kommunini assigiinngitsorujussuusinnaammata, taakkumi isumalluutitut, suliarnikkut tatineqarnermut assigisaannullu tunngatillugu assigiinngitsorujussuarnik inissisimaffeqarsinnaasarput.

10.5.4.1 Sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarneq

Peqqinnissaqarfimmi aamma isumaginnittoqarfimmi/kommunini sulusut tulluurtumik ilinniarsimasut pisarsiarinissaat unammillernartuuvog qitiulluinnartoq. Tamanna pingaartumik kommuninut sapernarpoq. Nunatsinni isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanneri oqaloqateqartarni ilaatigut eqqaaneqartarpoq sulusut tarnikkut nappaatit, tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi perorsaariaatsit, akkerliinnerit pillugit iliuuseqarneq, pissaanermik atuinnermut malittarisassat assigisaallu pillugit ilinniartitaanermik piginnaasanillu ineriartortitsinermik amigaateqartut. Kommunit sulusutik piginnaasatigut ineriartortikkumallugit iliuuseqangaartarput.

Sulisunik ilinniarsimasunik ataatsimut isigalugu amigaateqarnerup saniatigut najugaqatigiiffinni pingaartumik ataaseq immikkuullarippoq. Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup 2021-mi kommuninut angalaareernermini eqqaavaa Nunatsinni Perorsaasut Kattuffiat isumaqartoq najugaqatigiiffinni sulineq perorsaasut suliassaqarfigigaat taamaattumillu suliassaqarfimmi peqqissutsikkut sullissisutut ilinniarsimasut atorfinitsinnissaat sapernarsinnaasoq. Naalakkersuisoqarfiup eqqaavaa innuttaasut pisariaqartitaannut tunngatillugu sulusut eqqortunik piginnaasallit (isumaqatigiissutit eqqortut atorlugit) atorfinitsinneqarsinnaaniassammata najugaqatigiiffinni sulineq pillugu uungaannaq isigineq kommunit allanngortikkusukkaat. Tassunga oqaaseqaatitut kommunip eqqaavaa isuma-

qatigiissuterpasut innarluutilinnik sullissinermik naammaginangitsumik allaatiginnittut pissutigalugit sulinerup pilerinartuutinnissaa sapernartoq.

10.5.4.2 Najugaqarfissatut neqeroorutit

Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi najugaqatigiiffiit amerlanngitsunik sulisullit, najugaqarfiit illersugaasut ulloq unnuarlu inuttaqartinneqartut perorsaannermilu innut ataasiakkaanut ataatsimoorfiusunillu sammisassaqtitsiviusartut neqeroorutigineqartarput. Tamatuma saniatigut inersimasunut tarnimikkut anniaatilinnut nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu neqerooruteqarpoq, tassa Sungiusarfik Aaqa.

- Kommuniniit peqqinnissaqarfimmiillu eqqaaneqarpoq najugaqarfissatut neqeroorutit pisariaqartitanut naapertuutinnigitsut. Aamma Sungiusarfik Aaqami piffissap ilaani inissat amigaatigineqartarput. Illisimasani avitseqatigiinneq piginnaasanillu ineriartortitsineq siunertaralugit kommunit Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinnik suleqateqarnissaaq ujar torpaat.

Najugaqarfissatut neqeroorutit sumiiffiit ilaanni ullutsinnut naleqqutinnigillat, tamannalu pissutigalugu sulisunut najugaqartunullu atugassarititaasut naleqqunneq ajorput. Kommunit naapertorlugit kommunini najugaqatigiiffinnut innersuussisarnerit pitsaannerpaanngillat, tamatumalu kingunerisinnaasarpaa ineriartornikkut akornutillit tarnimikkullu nappaatillit najugaqatigiittarnerat. Kommunimilli eqqaaneqarpoq tamanna ajornartorsiutaasariaqanngitsoq.

Kommunini najugaqatigiiffiit illersugaasut angissutsimikkut assigiinngissinnaapput marlunniit 20-nut najugaqartoqarsinnaasarlutik. Najugaqatigiiffiit minnerit sulisoqarnikkut qajannartumik inissisimasinnaapput.

Najugaqarfissanik neqeroorutit amigarnerat pissutigalugu kommunit ilaanni napparsimasut naammassillugit katsorsarneqarsimasut kommunimi angerlarsimaffimminni najugaqatigiiffimmut innersuunneqarsimasut angerlartinneqarsinnaaneq ajorput, tamannalu soorunami napparsimasunut peqqinnissaqarfimmi si-niffeqarnikkut inissanut naleqqutinnigilaq.

Najugaqatigiiffimmut angerlartitsisarneq pillugu ajornartorsiut alla kommunimit eqqaaneqartoq tassaa-voq peqqinnissaqarfik isumaqartarmat innuttaasooq najugaqatigiiffimmut innersuunneqarsimasooq nuun-nissamullu akuersisimasooq uffa taamaattoqarsimanngitsoq. Aamma allanut tunngatillugu peqqinnissaqar-fiup kommunini neqeroorutit pillugit ilisimasaqannginnera eqqaaneqartarpoq. Kommunit namminneq isu-maqarput tamanna peqqinnissaqarfimmi taartaasorpasuarunik ilitersuinerup amigarneranik ilaatigut pis-suteqarsinnaasooq.

10.5.4.3 Nappaatit suussusersineqartannginnerat iliuuseqarnissamut akornutaasooq

Meeqqanik sumiginnarneqartunik maanna ukkatarinninnerujussuaq pissutigalugu meeqqat tarnikkut qu-laajarnissaannut nappaataasalu suussusersinissaannut atatillugu napparsimmavimmi tarnikkut nappaatil-innut immikkoortortaq tatineqangaartarpoq. Tamatuma kingunerisinnaavaa kommunini inuusuttoq pillugu eqqortumik iliuuseqarnissamut tunngatillugu pilersaarusiornissamut tunngavissap sivilisuumik inissinniar-neqarnera, tamatumalu kingunerisinnaavaa taarsiilluni inissiinerit tarnikkullu nappaatilinnut immikkoor-tortamut unitsitsinerit amerlanerulernerat.

Aamma inersimasut tarnikkut anniaatillit nappaataasa suussusersiniarneqarnerat sivilisunnaasarpooq, kommunit ilaannut tunngatillugu pingaartumik nunaqarfinni illoqarfinnilu minnerusuni. Kommunip eqqaa-vaa innuttaasut nappaataat suussusersineqarsimanngippat akisussaaffimmik agguataarinerup paasinis-saa kiisalu iliuusissatut pilersaarusiornissaaq sapernarsinnaasut. Kommunit innuttaasooq pisortaqarfinni annaaratarsinnaavaat. Kommunip allap eqqaavaa pisut ilaanni nappaatinik suussusersinerit amigarsinnaal-lutillu annikippallaamik tunngaveqarsinnaasartut, ass. eqqarsartaatsimik misiliinerit amigaataasinnaasar-put. Tamatuma saniatigut tarnikkut ajornartorsiuteqarnerup suunerata nassuiaatissartaa tarnikkullu ajor-nartorsiutit tamarmik nappaatitut suussusersineqartariaqarnersut apeqquserneqarpoq. Tamanna utoq-qaat pillugit periusissiami puiguttunngortunut tunngatillugu uparuarneqarpoq.

Napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup tatineqarnera pissutigalugu qular-narpoq nappaatinik suussusersinissat ujar torneqartut amerlassusaat naammassineqarsinnaanersut (tak. aamma puiguttunngortunut tunngatillugu ajornartorsiut).

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup decembarimi ataatsimiinnerani Nunatsinni Nakorsaaneq ilisimatitsivoq Nunap immikkoortuani Kujataani meeqqat pingajorarterutaat Tasiilamilu meeqqat affaat pillugit kommunimi suliaqartut. Napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami utaqquisut taama amerlatiginngikkaluarpata suliarpassuit katsorsaanissatut suliassanngorsimanavianngikkaluarput. Meeqqat pillugit suliassat 'halinginnaasunngoratarsinnaapput'. Tassa inooqataanikkut ajornartorsiutit aaqqinneqanngitsut inunni ataasiakkani tarnikkut ajornartorsiutinngorsinnaapput. Nunatsinni Nakorsaanerup eqqaavaa tamanna inuiaqatigiittut isummerfigineqartariaqartoq.

10.5.4.4 Angerlarsimaffeqanngitsut

Naalakkersuisut angerlarsimaffeqanngitsuuneq pillugu periusissiaanni *Kikkut tamarmik pitsaasumik inuuneqarsinnaatitaapput* januaari 2023-meersumi angerlarsimaffeqanngitsut peqqissutsikkut atugaat pillugu apeqqut ilaatigut sammineqarpoq. Tamatumani ersersinneqarpoq innuttaasut angerlarsimaffeqanngitsut amerlasuut peqqissutsikkut ajornartorsiuteqartut, taamatutaaq katsorsarneqarsinnaanngitsumik tarnikkulluunniit nappaateqarneq angerlarsimaffeerunnermik kinguneqarsinnaasoq imaluunniit assersuutigalugu sulisinnaassutsip apparujussuarneratigut angerlarsimaffeqanngittuartitsisinnaasoq.

Nalunaarusiami nangilluni eqqaaneqarpoq innuttaasut amerlasuut angerlarsimaffeerunnermik eqqorneqartut amerlanertigut, meeraanermik sumiginnaaffiusumik pissuteqarsinnaasunik, erloqinartunik nalaassimasani kingunerlutsitsisartut aamma tarnimikkut unammilligassaqartut. Nalaassimasani kingunerlutsitsinerit tarnikkullu unammilligassat tunngaviusunik ajornartorsiutinik pilersitsisarput nammineerlunilu iliuutsit kingunerisaannik tamakkiisumik paasinnissinnaaneq ajornakusoortilersinnaallugu. Nalunaarusiaq naapertorlugu tamatuma kingunerisaanik inuit ilaat meeraanermit ajornartorsiorfiusumit imaluunniit inersimasutut inuunermit ajornartorsiorfiusumit ima nalaassimasani kingunerlutsitsigisartigipput allaat pissutsini inuuffigisamini inooqatigiinni inuttullu iluatsinnissaminut isumalluutinik pigisaqaratik. Innuttaasut ilaat tarnikkut peqqissutsikkullu unammilligassanik ima annertutigisumik peqartarput allaat ikioqqullutik oqartussanut saaffiginninnissaq ajornakusoortorujussuutissinnaallugu. Tassunga atatillugu tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi pisinnaasat annikeqimmata annilaarnartullu nalaatat ataatsimut isigalugit pillugit neqeroorutit ikittuinnaammata tarnikkut ajornartorsiutit immikkut kipiluttunartarput.

Kalaallit Nunaanni innuttaasuni angerlarsimaffeqanngitsuni tarnikkut ajornartorsiutit pillugit ilisimasat nassaassaasut annikitsuaraapput, aamma angerlarsimaffeqanngitsuuneq pillugu suliassaqarfimmi misisuinerit Naalakkersuisunit imissutigineqartut ajornartorsiutip qulaajaaffiginissaa sapersimavaat.

Nalunaarusiami allaatigineqarpoq innuttaasut qajannartumik inissisimasut amerlasuut eqqaasaraat tarnikkut ajornartorsiuteqarlutik, aamma amerlasuut imigassamut hashimullu qimaasartut taakkuluunniit atorlugit imminut nakorsartartut. Unammilligassanut assigiinngitsunut soorlu meeraanermi nalaassimasani kingunerlutsitsinerit imaluunniit pinngitsaalineqarnermit assigisaannilluunniit misigisaqarnerit atornerluinermut amerlanertigut ersiutaasarput. Nalunaarusiami nangilluni allassimavoq tarnikkut anniaatit nipaallisarniarlugit imaluunniit qanga pisimasuni misigisat ajortut puigorniarlugit nalaassimasani kingunerlutsitsinerit katsorsarneqanngitsut atornerluinermik kinguneqarsinnaasut. Innuttaasut ataasiakkaat angerlarsimaffeqanngitsunngoratarnerannut atornerluinermi ajornartorsiutit aamma pissutaasinnaapput. Ilanngullugu angerlarsimaffeqanngitsuunerup atornerluisunngornermik kinguneqarnissaa annertuumik ilimanaateqarpoq. Imigassamik hashimilluunniit atornerluineq ilanngullugu angerlarsimaffeqanngitsuunerup anigornissaanut akimmiffiusinnaapput annertuut.

Angerlarsimaffeqanngitsut amerlasuut aamma timikkut katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappateqarput, ass. sukkorput, tassungalu atatillugu katsorsarneqarnissamik paaqqutarineqarnissamillu pisariaqartitsilutik. Angerlarsimaffeqanngitsut pillugit Danmarkimi nalunaarusiami eqqaaneqarpoq angerlarsimaffeqanngitsut amerlanertigut innuttaasuni eqimattat allat assigalugit peqqinnissaqarfimmik iluaqutiginnissinnaaneq ajortut. Assersuutigalugu aanngajaarniutinit sunnerneqarsimagamik nakorsaatilluunniit nakorsamit allagartaliunneqarsimasut pisiarinissaannut akissaqannginnamik itigartinneqartarput. Tassunga atatillugu ilisimatuut eqqaavaat Danmarkimi peqqinnissaqarfik napparsimasoq maligassaq – piumasaqaatiminik, pisinnaatitaaffimminik, pisortaqarfiit aaqqissugaanerannik pisortaqarfinnullu aqutissaminik ilisimaarinittuq – pillugu ilusilersorneqarsimasoq (Diderichsen et al., 2011). Peqqinnissaqarfimmut isersinnaanermut tunngatillugu nikingassuseq tamanna aamma angerlarsimaffeqanngitsut pillugit ajornartorsiutinut atatillugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi eqqumaffigineqarpat tulluassaaq. Nunatsinni angerlarsimaf-

feqanngitsuuneq pillugu Socialt Udviklingscenter SUS-imit 2022-mi nalunaarusiamit tamanna taparserneqarpoq.

Danmarkimi Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmit saqqummersitami eqqaaneqarpoq (SST, 2022) peqqinnissaqarfimmi sulisut angerlarsimaffeqanngitsunik paasinnissinnaannginnerat pissutigalugu angerlarsimaffeqanngitsut ajornerusumik sullinneqartartut. Taamaattumik angerlarsimaffeqanngitsut misigisarpaat pimoorunneqarnatik imaluunniit ikiaroornartunik atornerluinertik, isikkortik assigisaalluunniit pissutigalugu immikkoortinneqarlutik.

Taamatuttaaq Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup saqqummersitaani susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinneq sammineqarpoq. Angerlarsimaffeqanngitsut amerlanertigut aningaasaqarnikkut, ineqarnikkut, inooqataanikkut, aanngajaarniutinut aamma tarnikkut timikkullu ajornartorsiutinut tunngatillugu assigiinngitsorujussuarnik pisariaqartitsisarput. Tamatumani peqqinnissaqarfiup susassaqarfiillu allat suleqatigiinnissaat pisariaqarlunnartarpoq. Angerlarsimaffeqanngitsut amerlanertigut imaannaanngitsunik atugaqartarnerat susassaqarfiillu arlallit iliuuseqarnissaasa pisariaqarnera tunngavigalugit Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup saqqummersitaani ilisimatuunik sulisunillu ilinniarsimasunik apersuinerup ersersippaa sulisut ataasiakkaat nammineq aqqissugaanermik immikkoortuinik assigiinngitsunik aamma suliaqarfinnik susassaqarfinnillu allanik ilisimasaqarlunerisigut qajannartumik inissisimasut pillugit iliuutsit pitsaanerulertartut.

Ilisimatuut sulisullu ilinniarsimasut naapertorlugit taamaalilluni pisariaqartinneqarpoq sulisut susassaqartut qajannartumik inissisimasut pillugit ataqatigiinnerusumik tamakkiinnerusumillu isiginnittaaseqarluni iliuuseqarnissamut iluaqutaassagunik suliaqarfinnik allanik ilisimasaqarnerulernissaat (SST, 2022). Tamatumaa ersersissinnaavaa peqqinnissaqarfiup kommunillu ataatsimoorlutik piginnaasanik ineriartortitsinissaat, soorlu kapitalimi matumani eqqaaneqareersutut, naleqqussinnaasoq susassaqarfinni assigiinngitsuni sulisut taamaalillutik illuatungeriinni sinaakkutaasunik, periarfissanik iliuutsinillu ilisimasaqalissammata.

Nalunaarusiami *Hjemløshed i Grønland*-imi allassimavoq: *"Paasissutissiisut (tassa sulisut ilinniarsimasut, forf.) eqqaavaat ilaannikkut allaaneq ajortoq ajornartorsiutit aqqiissutillu akisussaafigineqarusunneq ajortut. Suliassat taamaalillutik akunnermut tuttarput aqqiissutillu iluaqutaaneq ajorlutik. Ass. oqaluttuarineqarpoq arnaq angerlarsimaffeqanngitsuummata qimarnguiit isertikkusunngikkaat. Taamatuttaaq oqaluttuarineqarpoq arnaq tarnimigut nappaateqarmat itigartinneqarsimasooq. Taamatuttaaq oqaluttuarineqarpoq angerlarsimaffeqanngitsut iniminniit anisitaagaangamik napparsimmavimmukartartut aamma naammassillugit katsorsarneqarsimasut ineqanngimmata katsorsarnerisa kingorna angerlartinneqarsinnaaneq ajortut. Oqaluttuarineqartunut tamanut tunngatillugu isumaqartoqarsinnaavoq eqqunngitsoqartoq, siulliullunili iliuuseqarusussuseq, suliassallu naammassineqarnissaannut imminut pisussaaffilerneq allallu pisussaatinneqat qaqutigut takuneqartarput."*

Nangilluni allassimavoq: *"Apersorneqartut amerlasuut oqarput kissaatigingarlugu susassaqarfimmi suleqatigiinneq ataqatigiissaarinerlu annerulissasut aamma nassuerutigineqassasoq ullumikkut pissutsit naammaginngitsut. Ilaasa ujartrorpaat ataatsimoorussamik siunnerfeqarluni sulinerusoqassasoq aamma qitiusumik ingerlatsivittut ittoq siulersuissasoq."* (Socialt Udviklingscenter SUS, 2022)

Nalunaarusiami nunatsinni angerlarsimaffeqanngitsuunermik ilisimatoq aamma ima issuarneqarpoq: *"Susassaqarfiit assigiinngitsut akornganni attaveqatigiittarfiit ammasut takujuminaapput. Nammineq suliaqarfik kisiat eqqarsaatigineqatarpoq. Ass. peqqinnissaqarfimmi napparsimasooq inooqataanikkut ajornartorsiutilik siumorneqaraangat isumaginnittoqarfiup attavigineqarnissaa eqqarsaatigineqarpasineq ajorpoq. Isumaginnittoqarfimmi misigineqartarpoq illuinnarsiortumik naatsorsuutigineqartartoq isumaginnittoqarfiup inooqataanikkut ajornartorsiutit tamaasa aqqissagai. Suleqatigiinnermik attaveqatigiinnermillu taama amigaateqarneq pisortaqaarfiit akornganni quppaqalersitsisarpoq inuit ikioqqunisamut isumalluuteqanngitsut nakkarfigisinnaasaannik."* (Arnfjord 2017, qupp. 148).

Eqikkarlugu oqaatigineqarsinnaavoq peqqinnissaqarfiup kommunillu angerlarsimaffeqanngitsut ajornartorsiutaannik tigusinerunissaat aqqiissutissarsiumallutillu suleqatigiinnerunissaat pisariaqartinneqartoq. Suleqatigiinnermik pitsanngorsaannissamut iluaqutaasinnaasoq tassaavoq ataatsimoorluni piginnaasanik ineriartortitsineq pillugu naapittarfik.

10.5.5 Suleqatigiinnermi suliniuteqarnissamut siunnersuut

Peqqinnissaqarfimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami nakorsaanerup aqutsisup Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliamut saqqummiussinerani napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortap isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaanerup suleqatigiinneranni uku immikkut soqutiginaatilittut eqqaaneqarput:

- Ilaatigut unitsitsinani neqeroorutininik, ulluinnarni piginnaangorsaaqqiinnermik, atornerluineq pillugu katsorsaaneramik aamma imminut toqunnissamik pitsaaliuilluni neqeroorutininik ineriartortitsinikkut nappaatit ineriartornerannik/ajorseriarnissaannik pitsaaliuineq unitsitsinernillu pitsaaliuineq
- Katsorsaaneramik recovery-mik pingaartitsineq – tarnikkut anniaat atugaralugu peqqissutut inuuneq
- Susassaqarfiit akornganni ikaarsaarnernik qulakkeerineq
- Ilinniartitaanermik suliniutit immikkoortortaqaqfinni susassaqaqfinnilu tamani sulisunik tapersersuisut

Immikkoortumut siullermut tunngatillugu kommunip eqqaavaa siunissami suliassat oqilisaaffiginissaat siunertaralugu suliassamut kina akissusaanersoq erseqqissarneqartariaqartoq, ass. Allorfik, kommunit, nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaavik imaluunniit angerlarsimaffimmi peqqissaasut. Tamatuma saniatigut eqqaaneqarpoq Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup inooqataanikkut tarnikkullu susassaqaqarfimmi, ilaatigut imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermi, suliassaanut akuutinneqarneq amigaa-tigineqartoq. Ajornartorsiut tamanna imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu kapitali 13-imi sammi-neqarpoq.

Kommunit ilaasa eqqaavaat kommunit tarnikkullu nappaatilinnik sullissinerup suleqatigiinnissamik isuma-qatigiissuteqarnerat suleqatigiinnermik pitsaanerulersitsisinnaasoq. Kommunip napparsimmavimmi tar-nikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfimmi pitsaasumik suleqateqarnerartup eqqaavaa illuatungeriit isumalluutitigut amigaa-teqaleraangata, ass. najugaqaqarfinni inissat (kommunini Namminersorlutillu Oqar-tussani) amigaa-tigineqaleraangata, ajornartorsiutit pilersartut.

Tamatuma saniatigut kommunit sulisumik suliassamut piareersimalluaqqullugit napparsimmavimmi tarnik-kut nappaatilinnut immikkoortortamik suleqateqarneruneq assut iluaqutaasinnaanerpaa.

10.5.6 Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerisa pitsanngorsarneqartariaqarneranik eqikkaaneq

Tarnikkut nappaatilinnik sullissineq isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaaneq assut tatineqarput. Nap-parsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortap isumaginninnermilu tarnikkut katsorsaanerup qanimut ingerlalluuartumillu suleqatigiinnerat tarnikkut nappaatilinnik naleqquttumik sunniuteqarluartu-millu tapersersuinnermut aalajangiisuulluinnarpoq.

Suleqatigiinnermik pitsanngorsaanissamut pisariaqartut:

- Sulisunik ilinniarsimasunik atorfinitsitsiniartarnermik atorfeqartuartsiniarnermillu ukkatarinninneruneq
- Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneramik sulisut piginnaasaasa ineriartortinneqarnerat, ilaatigut napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamit ikiorneqarluni
- Najugaqarfissatut neqeroorutit amerlanerusut atuisut assigiinngitsunik pisariaqartitallit pitsaanerumik inissinnissaannut periarfissaqartitsisut, najugaqarfissatullu neqeroorutitut innersuussisarnerit pitsaanerut
- Tarnikkut nappaatillit nappaataasa suussusersineqartarnerat kommunini iliuusissatut pilersaarusiornissamut pisariaqartut
- Ulluinnarni inuunermi pitsaaliuilluni piginnaangorsaaqqiiniarlunilu iliuutsit Tarnikkut nappaatillit nalinginnaasumik inuusinnaanerannik pitsanngorsaneq ('recovery')
- Kommunit peqqinnissaqarfiullu isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarnerat

- Tarnikkut nappaatinik, pingaartumik isumaginninnermut tunngasuni iliuuseqarnikkut meeqqani, pitsaaliuineq pillugu isummerneq pingaarnersiuinerlu

10.6 Innarluutilinnik susassaqarfik

Kapitali 4-mi allaatigineqartutut kommunit innarluutilinnik isumaginninneq, tassunga ilanngullugit ikiorsiisissamik aqqiissutit tamaasa, isumagisarpaat. Namminersorluttilli Oqartussat Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik aqqutigalugu innarluutilinnik ullukku unnuakkullu paaqqinnittarfiit ingerlattarpaat. Susassaqarfimmi tamatumani ajornartorsiutit piginnaangorsaaqqiinnermut atortunullu iluaqutissanut attuumassuteqartorujussuupput.

Inuit annertuumik innarluutillit amerlanerpaat namminneq ineqarput. Inuit 56-it 18-t ataallugit ukiullit kiisalu 18-ileereernikut 349-t namminneq ineqarput. Inuit 18-it inorlugit ukiullit angajoqqaaminni najugaqarnerat namminneq ineqarnerannut pissutaagunarpoq. 18-ileereernikut assigiinngitsunik ineqarput: Ilaqutarsiat, utoqqarnik paaqqinnittarfik, najugaqatigiiffiit.

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup innarluutilinnik nuna tamakkerlugu sullissivik Pissassarfik – siunner-suisarlunilu ilitersuisartoq, piginnaangorsaaneramik piginnaangorsaaqqiinnermillu neqerooruteqartartoq, ilisimasaqarfiusoq, pikkorissaaneramik neqerooruteqartartoq, suliani imaannaangitsuni misissuisartoq kiisalu najugaqarfissanik neqerooruteqarfiusuni najugaqarunnaanermik suliani oqaaseqaateqartartoq – ingerlappaa. Pissassarfimmuut innersuussineq kommunit suliassaraat (Pissassarfik pillugu kapitali 12-imi paasisaqarnerugit). Kommunimi misigineqartarpoq Pissassarfik ilaanneeriarluni piginnaasanik ineriartortitsinissanik pitsaasunik neqerooruteqartartoq, neqeroorutinilli toqqaanerannut suut tunngaviunersut paasiuminaassinnaavoq neqeroorutillu ataatsimut isigalugit aamma paasiuminaassinnaallutik. Tamanna itisilerneqarnerunngilaq.

Innarluutillit pillugit inatsimmi piumasarineqartutut innuttaasunut ikiorserneqartunut tunngatillugu kommunit iliuusissatut pilersaarusiornissamut pisussaataapput. Nalunaarutilli sakkussallu allat suli inissinneqarsimanngillat.

Innuttaasut timikkut innarluutillit arlallit aamma tarnikkut anniaateqarput. Tamatumunnga atatillugu tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu immikkoortumi allaatigineqartunut assingusunik unammillernartoqarpoq.

10.7 Atortut iluaqutissat

Napparsimmavimmi katsorsartinnermut atatillugu innuttaasup piffissap ilaani inuunermiluunniit sinnerani atortunik iluaquteqarnissani pisariaqartissinnaasarpaa.

Pisariaqartitsineq napparsimmavimmi katsorsartinnermut toqqaannartumik attuumassuteqarpat peqqinnissaqarfimmit matussuserneqassaaq, piginnaasalli ataavartumik annikillisimappata angerlarsimaffimiluunniit paaqqutarineqarneq isumassorneqarnerluunniit pineqarpat kommunimit matussuserneqartussaavoq.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup angalasarnermini ataatsimiinnernilu paasivaa pisinnaasat pitsaanagerusumik atorluarneqarnissaannut periarfissaqartoq. Pingaartumik inoqarfinnut minnerusunut tamanna atuuppoq. Ataatsimiititaliarsuup misigisarpaa sumiiffiit ilaanni atortut iluaqutissat atorluarneqarnissaat pillugu pitsaasumik suleqatigiittoqartoq. Misigineqarpoq apeqqummi tamatumani sulisut suleqatigiinnermi attaveqatigiilluarnarat aaqqissuussaanerit akimorlugit pisortatigoortumik suleqatigiinnermi attaveqartarnernit aalajangiisuungaatsiartartoq.

10.7.1 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Nalinginnaasumik paasinninneq tassaavoq peqqinnissaqarfik katsorsaanermit atatillugu atortunik iluaqutissanik tunniussisassasoq. Atortuq iluaqutissaaq piginnaasap annikilleqqajualernernanut imaluunniit sungiusaaqqiinnermut piginnaasaaqartitsiniartuarnermulluunniit atorneqassappat akisussaaffik kommunimut

nuussaaq. Suliassaqarfiit ilaat inatsisitigut ersarlummata kina atortunik iluaqutissanik innuttaasumut tunniussisussatut akisussaansoq ilaannikkut nalornissutigineqartarpoq. Tamatuma saniatigut atortut iluaqutissat pillugit peqqinnissaqarfimmik suleqateqartarneq kommunimiit kommunimut allanngorartarpoq.

Taamaattumik Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup aamma Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup atortut iluaqutissat suut isumaginnittoqarfimmit peqqinnissaqarfimmillu innuttaasumut tunniunneqartassanersut aalajangersaleruttorpaat. Maanna kommunit peqqinnissaqarfillu qanoq suleqatigiilluarnerusinnaanerannut, ilaatigut akisussaaffik illuatungiliuttup pisortatigoortumik tigummi-galuaraa atortoq iluaqutissaq pisuni aalajangersimasuni (aamma akiliisitsilluni) peqqinnissaqarfimmit kommunimillu tunniunneqarsinnaanerannut, sinaakkutit aalajangersarneqaleruttorput.

Tamatuma saniatigut tunniussinissamut akisussaaffik pillugu kommuni peqqinnissaqarfillu isumaqatigiinn-gikkaluartut atortunik iluaqutissanik tunniussisarnissamik aaqqiissutissarsinissaq sulissutigineqarpoq taamaalilluni isumaqatigiinnginneq pissutigalugu innuttaasumut ajoqutaasumik kinguartitsisoqannginnias-sammat. Tassunga atatillugu kina akisussaasuunersoq akiliisussaataitanersorlu isumaqatigiinngissutaaler-pat naalakkersuisoqarfimmit taakkunannga marlunnit sulisut amerlanngitsut naapittartussat sinaakkutis-saasa aalajangersarneqarnissaat pilersaarutigineqarpoq. Tamatuma saniatigut kommuninit kissaatigine-qarpoq akisussaaffik akiliisussaataitanerlu pillugit isumaqatigiinngittoqaleraangat kia akiliisussaataitaane-ranut tunngatillugu ataatsimut isigalugu akisussaaffimmik agguataarineq eqqartuinerlu pillugit suleqati-giinnermut peqataatinneqarnissaq.

Aamma akisussaaffimmik agguataarinerup amigarnera/ersarlunnera pissutigalugu atortup iluaqutissap innuttaasumut tunniunneqartariaqaraluartup tunniunneqanngitsooratarsinnaaneramik kinguneqarsinnaa-sarpoq.

10.8 Sanaartornermik susassaqarfik

Sanaartornermik susassaqarfimmi sanaartornermik suliassanut aningaasaliinissaq 100%-mik Namminer-sorlutik Oqartussaniinngikkuni (peqqissutsimik susassaqarfik nunalu tamakkerlugu innarluutilinnik paaq-qinnittarfiit) kommuniniittarpoq (utoqqarnik paaqqinnittarfiit isumaginninnermillu susassaqarfik). Kingul-lertut eqqaaneqartunut tunngatillugu ullumikkut aningaasanut inatsimmi immikkoortinneqartut iluanni isumaginninnermik susassaqarfimmi sanaartornermut 50% tikillugu aningaasaleeqataasoqarnissaanut kommunit qinnuteqarsinnaapput.

Kommunit akisussaaffiit tunngatillugu susassaqarfinni arlalinni kommunit sanaartornermik suliassat susassaqarfillu taakkununga atasut aningaasalersortussaavaat. Namminersorlutik Oqartussat ullumik-kut ass. utoqqarnik paaqqinnittarfirmik sanaartornermut aningaasartuutit affaat tikillugu tapiissuteqar-sinnaapput, kommunillu akisussaaffigisarpaat minnerpaamik affaata aappaa tamatumalu kingorna paaq-qinnittarfirmik ingerlatsineq, tassunga ilanngullugit utoqqaat najugaqatigiiffii, aningaasalersussallugit. Sanaartornermut aningaasaliisarnissamut aaqqiissutit avinneqartarnerat pissutigalugu ilaannikkut illua-tungeriit sanaartornermik suliniutinut naleqquttunut tunngatillugu imminnut utaqqisinnaasarput. Taa-maattumik susassaqarfimmi avissilluni aningaasalersueriaatsit atorunnaarnissaat aningaasaqarnikkullu akisussaaffiup tamarmiusup kommuninut taamaalilluni nuutsinneqarnissaa eqqartorneqartarsimavoq. Eqqartuinerit taakku naammassineqarsimanngillat.

Ilaatigut utoqqarnik susassaqarfimmi peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni sanaartornermik pilersaarusiornerup ataatsimut ingerlanneqartarnissaanut periarfissat ataatsimiititaliarsuarmut maluginiaq-quneqarsimapput. Ilaatigut taamaaliortoqarsimavoq Kommuneqarfik Sermersuup Paamiuni utoqqaat il-luannik nutaamik pilersitsineranut atatillugu, tassa sanaartukkap angissusaanut tamatumalu kingorna kommuni peqqinnissaqarfillu akimorlugit ingerlatsinermut tunngatillugu annertuumik ingerlatsiner-mi iluaqutissat anguneqarsimapput.

10.9 Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnermik isumaqatigiissutaat

Peqqinnissaqarfiup kommunillu tallimat, tamarmik immikkut kommunitut namminersorlutik oqartussaasut, ataatsimut isigalugu suleqatigiinnissaannut aqqissuussaasumik sinaakkusiineq suli inissinneqanngilaq. 2017-imilli Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik kommunillu ataasiakkaat akornganni suliasat ataasiakkaat pillugit suleqatigiinnermik tunngavissiisumik arlalinnik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorto-qarsimavoq.

2021-mi nunatsinni kommuninit tallimaasunit marluk ataatsimik arlalinnilluunniit isumaqatigiissusiorfigineqarsimapput:

- Taakku tassaapput Kommuneqarfik Sermersooq aamma Avannaata Kommunia
- Naalakkersuisoqarfiup aamma Kommuneqarfik Sermersuup akornganni peqqinnissaq pillugu isumaqatigiissut 2022-mi januaarimi nutarsarneqarpoq illuatungeriillu siusinnerusukkut isumaqatigiissutigisimasaannik tunngaveqarluni ineriartortinneqassalluni. Tamatuma saniatigut Kommuneqarfik Sermersooq susassaqrifiit aalajangersimasut suleqatigiissutigineqarsinnaasut pillugit isumaqateqarniarsimagaluarpoq
- Kommune Kujalleq missingiummik isumaqatigiissuteqarfigineqarpoq, taannali suli naammassineqarnanilu atsiorneqanngilaq
- Ilisimaneqartut malillugit Kommune Qeqertalik aamma Qeqqata Kommunia allakkatigut nutaanerumilluunniit isumaqatigiissuteqarfigineqarsimanngillat

Isumaqatigiissutini tamani pingaartinneqarpoq kommunit peqqinnissaqarfiullu attaveqaqatigiinnerulerne-risigut innuttaasunik katitikkamik tamakkiisumik isiginnittaaseqarluni isumassuinissamut periarfissagis-saernerulernissaq Peqqinnissaqarfimmi kommuninilu sulisut saqqummiussinerat naapertorlugu peqqinnis-saq pillugu isumaqatigiissutini suliniutigineqartut assersuutitut taaneqarsinnaapput:

- Inissianik ataatsimoorluni atuineq sullissinermilu atortunik, ass. iggavimmik errorsisarfimmillu, avitseqatigiinneq
- Sulisutigut isumalluutiniq, ass. timimik sungiusaasunik pillorissaasunillu, ataatsimoorluni atuineq
- Susassaqrifiit akimorlugit sulisunik pikkorissaaneq ilinniartitseqatigiinnerlu
- Illuni paaqqinniffiusuni init anniarpallaarunnaarsitsiniartarfiit
- Innuttaasut qajannartumik inissisimasut pillugit suleqatigiinnissamut sinaakkutit

Peqqissutsikkut sullissisut eqqaavaat suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit pisussaatisumik angunia-gaqarnissamut sakkussatsialaasut. Isumaqatigiissutitut tamanut tunngatillugu isumaqatigiissutaasut eqquutsinneqarsimanersut uppersarneqanngilaq.

Soorunami kommunit peqqinnissaqarfiullu akornganni ataatsimoorluni atorluaaneq isumalluutinillu avitse-qatigiinneq aningaasanik sipaajutigalugu innuttaasunik sullissinermik pitsanngorsaannissamut periarfis-saqarluartitsipput. Susassaqrifiit akornganni attaveqaqatigiinnerup, piginnaasanik ineriartortitsineq pil-lugu suleqatigiinnerup, isumalluutiniq ataatsimoorluni atorluaanerup il.il. pitsaanerulernerisigut innuttaasut angerlarsimaffimmi (aamma illumi paaqqinniffiusumi) nammineeqqullugit tapersersornissaannut, nap-parsimmavimmut unitsitsinerit pitsaaliornissaannut ingerlatsinermilu aningaasartuutiniq sipaarnissamut periarfissat pitsaanerulissapput. Ataatsimiititaliarsuup peqqinnissaqarfimmik kommunillu ataatsimee-gateqarnerani tamanna suliniutitut iluatsilluarsimasutut eqqaaneqakulasarpoq.

10.10 Susassaqrifiit akornganni suleqatigiinnermik aqutsineq

10.10.1 Nunap immikkoortuini aqutsisut naapittarfiinik eqqarsaatersuutit

Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutitut ilassutitut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup Paari-sallu 2018-imilli kommunit peqqinnissaqarfiullu akornganni suleqatigiinnissamut periarfissanik eqqartui-nissamut aqqissuussaannikkut sinaakkutitut nunap immikkoortuini aqutsisut qullersaasut suliaqrifiit aki-

morlugit naapittarfissaat atuutsilersinniarsimavaat. Tamanna innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutit piviusunngortinnerinut tunngatillugu atuuppoq, kisianni naalakkersuisoqarfiup piffissap ilaani eqqarsaatigisimagaluarpaa aaqqissuussineq tamanna peqqissutsimik susassaqarfiup iluani immikkoortuni tamani peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerannik ukkatarinnermut annertusineqarsinnaanersoq.

Nunap immikkoortuani aqutsisut naapittarfiat tassaasussaavoq susassaqarfinni assigiinngitsuni aqutsisut assigiimmik oqartussaassusillit suleqatigiillutik aalajangiisarfia. Sumiiffimmi takorluukkat isumalluutillu aallaavigalugit suliniutinik pingaarnersuiuinissamik kommunalbestyrelsimillu taperserneqarnissamik qulakkeerinninnissamik suliassaqtussaapput.

Peqqinnerulersitsiniarnerulli pitsaaliuinerullu iluani nunap immikkoortuani aqutsisut naapittarfiannik pilersitsinissaq sapernarsimavoq. Tamatumani suut pissutaanersut ilisimaneqanngilaq. Kommunit arlallit aamma Paarisa naapertorlugit kommunit namminneq aqutsinermik suleqatigiinnermillu aaqqissueriaatsiminnik nassaarsimapput. Kommunimi ataatsimi sumiiffimmi siunnersuisooqatigiit kommunimit, peqqinnissaqarfimmit politiinillu peqataaffigineqartut pilersinneqarsimapput.

Pissutsinili assigiinngitsuni, ilaatigut Siusissukkut Iliuuseqarnermut tunngatillugu, eqqaaneqartarpoq peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerannik pingaarnertut aqutsisoqarnissaanik pisariaqartitsisoqartoq. Tassunga atatillugu peqqissutsimik susassaqarfik tamarmiusoq ukkataralugu nunap immikkoortuani aqutsisut naapittarfiini suleqatigiinnermik atuutsitsilernissamut periusissiaq aallunneqassava? Imaluunniit suleqatigeeriaatsit nutaat ineriartortinneqassappat? Immaqa sumiiffimmi pisariaqartitat isumalluutillu aallaavigalugit katiterinerit assigiinngitsuussappat? Tassa susassaqarfiit ilaannut tunngatillugu peqqinnissaqarfiup kommunillu akorganni suleqatigiinnermi attaveqartarnerit ersarinnerusut pilersinneqarnissaannik pisariaqartitsineq tamakkiisumik matussuserneqarsimarpassinngilaq.

10.10.2 Siunissami kommuninik suleqateqarnermik pitsanngorsaaniisaq pillugu peqqinnissaqarfiup eqqarsaatersuatai

Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfiata ullumikkut suleqatigiinnermi attaveqarfigisartakkat qanoq isiginerlugit tamatumalu pitsanngorsarnissaanut periarfissaasorisani pillugit allakkiaa Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmit tiguneqarpoq. Tamanna immikkoortumi matumani sammineqassaaq.

Peqqinnissaqarfik ukiorpassuarni kommuninik qanimut pitsaasumillu suleqateqarsimavoq.

Suleqatigiinneq tamanna siusinnerusukkut maanna matuneqarsimasoq KANUKOKA (Kalaallit Nunaanni Kommunit Kattuffiannit), kommunini suleqatigiinnermik siuarsaanissamik siunertaqartoq, aqutugalugu aaqqissuunneqarsimavoq. KANUKOKA-mi sulisoqarpoq kommuninik siunnersuisartumik kommunillu sinerlugit aqutsisoqatigiinnut assigiinngitsunut ilaasartumik. Peqqinnissaqarfik aamma aqutsisoqatigiinni taakkunani sinniisuutitaqartarpoq. Taamaattumik kommunit peqqinnissaqarfillu paasiuminartumik assi-giissakkamillu malittarisassaqtumik aaqqissuussaasumik suleqatigiittarput.

KANUKOKA 2018-imi atorunnaarsinneqarmat peqqinnissaqarfiup kommunillu tallimat suleqatigiinnerat aaqqissuussaajunnaarpoq. Kommunit ataasiakkaat ukkatarisaat unammillernartitaallu suunersut peqqinnissaqarfimmillu suleqateqarusussuseqarnerat apeqqutaatillugit maanna kommunit assigiinngitsut suleqatigineqatigineqalertarput.

Peqqinnissaqarfiup naliliinera naapertorlugu pissutsini amerlasuuni unammillernartut ataasiakkaat aallaavigalugit suleqatigiinneq tulluarsinnaasarpoo, piffissalli ingerlanerani ersarissisimavoq akimuilluni ataqatigiissaarineruneq pisariaqartoq. Tamanna pisariaqarpoq assersuutugalugu kommunit assigiinnik unammillernartitaqaraangata peqqinnissaqarfiup kommunillu tallimaasut tamarmik immikkut assigiipajaartumik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiornissaat pinaveersaartinniarlugu. Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinneranni pingaarnertut siunnerfeqarnissaq aqutsisoqarnissarlu ugartorneqarpoq.

Kommunit pillugit ataqatigiissakkamik suleqatigiiffiusartumik (peqqissutsimik susassaqarfimmut arlalippassuarnulluunniit sammisinnaasumik) pilersitsineq ullumikkornit annerusumik illuatungeriit tamarmik ilin-niarnermik pitsaasumillu misilittagaqarnermik iluaqutiginninnissaannik qulakkeerisinnaavoq. Tamatuma saniatigut marloriaammik suliagarneq annikillisarneqarsinnaavoq. Peqqinnissaqarfik nalilivoq taamaalior-nikkut peqqinnissaqarfiup kommuninik suleqateqarnerata kommunit akimorlugit assigiissarneqarnerunis-

saa kiisalu kommunini ataasiakkaani suliat iluatsilluartut ataatsimoorussamik ataatsimut isigalugu ilisimaneqarnerunissaat qulakkeerneqarsinnaassasoq.

Assersuutigalugu timimik sungiusaasut pillorissaasullu atorfiisa avitseqatigiissutigineqarnerat peqqinnissaqarfiup kommunillu qulequttatut eqqartorsinnaasaattut sulissutigisinnaasaattullu eqqaaneqarsinnaavoq. Illoqarfinni arlalinni peqqinnissaqarfiup kommunillu pineqartup inissiat avittarpaat, taamaattumillu periarfissat iluatinnartut aallaavigalugit suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiortoqarlunilu suliasanik agguataarisoqarsinnaavoq. Aaqqiissut eqqaaneqartoq assersuutigalugu atorfinnik avitseqatigiiffiusunik amerlanerusunut aamma aqutsisut atorfiinut avitseqatigiiffiusunut annertusineqarsinnaavoq.

Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup eqqaavaa meeqqat inuusuttullu, tarnimikkut napparsimasut, utoqqaat, napparsimasunik angerlartitsinermi suleqatigiinneq, atorut iluaqutissat allarpassuillu pillugit suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorneq iluaqutigineqarsinnaasoq.

Isumaqatigiissutit taamaattut peqqinnissaqarfimmi suleriutsinik oqinnerujussuannngortitsissallutillu nuna-mi siammarisaanerunermik qulakkeerinnissinnaapput qulaani isumaqatigiissutit eqqaaneqartut pillugit tal-limanik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiornani suleqatigisartagaq ataaseq, kommunit tamarmik sin-niisaat, peqatigalugu isumaqatigiissusiortifigineqarsinnaasuuppata. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqar-fiup suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit siammasissumik matussusiisut tamanilu ulluinnarni suliner-mik assigiissaarisut ujarthorpai.

10.11 Isummat qaammarsaaqataasussat

Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni kommunini sumiiffinnilu ataasiakkaani suleqatigiinner-nik ingerlalluartunik pilersitsinissap ukkatarineqarnerulernera innuttaasunik sullissinnermut aamma kommunit peqqinnissaqarfiullu suliasanik naammassinnittarneranut tunngatillugu pissarsilluarnissamut iluaqutaasinnaavoq.

Tamanna piviusunngussappat nuna tamakkerlugu nunallu immikkoortuini suleqatigiinnermik aqqissuussi-nermut pingaarnertut sinaakkutit ersarittariaqarlutillu naleqquttariaqarput tamatumalu saniatigut sumiif-fiit ataasiakkaat apeqqutaatillugit suliasat agguataarneqartariaqarlutik. Taamatuttaaq suliasanik ag-guataarinerup suliasanillu naammassinninnerup pitsanngorsarnissaannut tunngatillugu pisariaqartumik sulisutigut pisinnaasaqarnissamik qulakkeerinninnissaq pisariaqarpoq. Peqqinnissaqarfik kommunillu aki-morlugit pikkorissaanissaq ilinniartitsinissarluk pillugit naapittarfeqarneq suliatigut qaffasissutsip suleqa-tigiinnermilu attaveqatigiittarnerup pitsanngorsarnissaannut periarfissiilluassaaq.

Illuatungeriit akornganni suliasat pitsaasumik agguataarneqanngippata naatsorsuutinillu nalimmassaaso-qanngippat innuttaasup misigeratarsinnaavaa peqqinnissaqarfimmiit kommunimut ikaarsaarnerminut ata-tillugu piffissaq eqqorlugu nammeneq pilluni suliasamik naammassinninnermut tunngatillugu akisussaaf-fimmik tiguisisoqarnanilu attaveqatigiittoqanngitsoq. Tassunga ilanngullugu isumaginnittoqarfiup tigu-sisinaanera naammaginangippat peqqinnissaqarfimmiit angerlartitsinissap kinguartinneqartariaqarsin-naavoq taamaalillunilu siniffeqarnikkut katsorsaanikkullu pisinnaasat killeqartut amerlanertigullu akisu-sartut inangerneqarsinnaasarlutik.

Ilaatigut susassaqarfimmi inissiat tamarmiusut atorluarneqarnissaat ilaatigullu innuttaasup pisariaqarti-tai aallaavigalugit sullissineq ataatsimullu isigalugu ingerlatsilluarnerneq ukkataralugit kommunit peqqin-nissaqarfiullu akornganni ataqatigiinnerusumik pilersaarusiornissap suliasanillu naammassinninnissap periarfissaqarlunera pisariaqartinneqarneruneralu ataatsimut isigalugit ataatsimiititaliarsuup takusin-naavai.

Tassunga atatillugu taamaalilluni pisariaqartinneqarpoq assersuutigalugu siunnerfeqartumik piginnaasa-nik ineriartortitsineq pisortaqarfinnillu tapersersuineq, periarfissaalluartunik piviusunngortitsisinnaasut, aqqutigalugit tapersersuinerup qulakkeerneqarnissaa.

Pingaarteqarpoq eqqumaffigissallugu ingerlatsinnermut sanaartornermullu tunngatillugu suleqatigiinner-mi attaveqartarnermik pitsanngorsaaneq ukiorpaalunnik sivilisussuseqarsinnaammat. Innuttaasut katiti-

gaanerat maanna nikinganeruleriartoraluartoq ukiunilu 10-15 tulluuttuni utoqqaat amerliartortussaaga-luartut Namminersorlutik Oqartussat kommunillu tungaanniit pingaarnersiuiinissaq orniginassaaq.

Aaqqissuussaanerit aamma kommunini peqqinnissaqarfimmilu sulisut akornganni suleqatigiinnerup sania-tigut pingaartumik inoqarfinni minnerusuni najugaqartut qanigisaasullu akuutinneqarnerunissaat periar-fissiilluassallunilu pisariaqartinneqarunarpoq. Sumiiffinni taamaattuni pissusissamisoortumik inuttaqar-titsinikkut pisinnaasat killegqassammata sulianik naammassinnittarnerup pitsaanerulersinnissaa tamatu-mani siunertaassaaq.

10.11 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai

1. Suliassaqarfinni tamani, ilaatigut isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi, utoqqarnik susassaqarfimmi Siusissukkullu Iliuuseqarnermi, peqqinnissaqarfik kommunillu suleqatigiinnermi minnerpaamik sunik tunniussisinnaassanersut pillugu pingaarnertut pisortaqaarfiit ataatsimoorlutik isumaqatigiissusiussasut
2. Suliassaqarfiit arlallit, ilaatigut atortut iluaqutissat, tak. Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaanni innersuutit, peqqinnissaqarfillu ataatsimut isigalugu sunik suliassaqarnerisoq pillugu inatsisitigut kaajallaasitatigulluunniit akisussaaffimmik qulaajaasoqassasq
3. Kommunit akimorlugit unammillernartut amerlasuut assigiimmata kommunit peqqinnissaqarfillu pillugit suleqatigiit ataqatigiisaaartut pilersinneqassasut
4. Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni ataatsimoorluni piginnaasanik ineriartortitsisoqassasq, ilaatigut suleqatigiinnermik pitsanngorsaatissatut
5. Puiguttunngornermik nappaammik suussusersisarnermut malittarisassat qulaajarneqassasut, tassunga ilanngullugu DIH-imi CT-scanning pillugu ajornartorsiut
6. Angerlarsimaffimmi paaqqinninnerup angerlarsimaffimmilu peqqissaasut akornganni suleqatigiinneq annerulissasq suliassanillu agguataarineq pitsaanerulissasq
7. Napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortap kommunillu akornganni isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu suleqatigiinneq pitsanngorsarneqassasq
8. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi sulisoqarnikkut katitigaaneq qulaajarneqassasq (perorsaasut/peqqissutsikkut sullissisut)
9. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi recovery-mik pingaartitsilluni sulisoqartarnissaa qulakkeerneqassasq
10. Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni utoqqarnik susassaqarfimmi susassaqarfinnilu allani sanaartornissamik pilersaarutit ataatsimut eqqarsaatigineqassasut
11. Utoqqaat illuini sulisut akuerisaasimasut Cosmic-imik, NPQN-mik, atuarsinnaalissasut

Kapitali 11. Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

11.1 Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu suuppat

Peqqissutsikkut ajornartorsiutit inuit inooqataanikkut tunuliaqutaannut inuunermilu atugaannut ataneranik peqqissutsikkullu annertuumik nikingasoqarneranik ilisimasat miserratigineqanngillat⁴⁰. Taamatuttaaq amerlasuunit miserratigineqanngilaq ulluinnarni isumalluutitut piareersaataasunik iliuuseqarnikkut ajornartorsiutinik aqqiiniarnissamik pitsaaliuinissamillu pisariaqartitsisoqartoq. Tamanna ilaatigut eqqaaneqarpoq WHO-p peqqinnerulersitsiniarneq pillugu Ottawa Charter-iani 1986-imeersumi peqqissutsimi inooqataanikkut pisariaqartut iliuutsillu inuit ataasiakkaat inuiaqatigiillu peqqissutsimik pitsanngorsaanisaaannut periarfissaannik tapersiisut taakkartorneqarmata. Tamatumani aamma nappaatinik katsorsaanermillu pingaartitsilluni peqqissutsimik paasinnittaatsip kisimiitinneqarsinnaannginnera nassuerutigineqarpoq. Taamaalluni innuttaasunut ataasiakkaanut inuiaqatigiinnullu tunngatillugu peqqinnerulersitsiniartoqartariaqarnera pitsaaliuisoqartariaqarneralu amerlasuunit miserratigineqanngilaq.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Pitsaaliuinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu akisussaaftit agguataarneqarnerat ersarluppoq.
- Kommunit sinniisunik ilaatitsilluni Inuuneritta III-mik pingaarnertut aqutsineq amigaatigineqarpoq.
- Inuuneritta II-p ataani peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu sulinerimik aqqissuussineq paasinnittaaserlu, kommunini amerlanerni suli atuuttut, sumiiffinni amerlasuuni ingerlalluanngillat.
- Avatangiisini qanittuni akiuussinnaanermik ineriartortitsinermik pingaartitsilluni pitsaaliuinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu suleriuseq nutaq arriitsumik siammariartornerulerpoq.
- Nerisaqarneq, pujortartarneq, imigassaq timersornerlu pillugit iliuutsit amigaatigineqarput.
- Aanngajaarniutit pillugit pitsaaliuinermi iliuutsini pingaarnerpaaq tassaavoq sumiginnaaneq angerlarsimaffimmilu aanngajaarniutinik nakuusernermillu atuiffiusumi peroriartorneq akiorniarlugit Siusissukkut iliuuseqarneq, iliuutsilli ataqaatigiissut pisariaqartinneqarput.
- Meeqqat inuusuttullu kinguaassiuutitigut innarlerneqartarnerat amigartumik iliuuseqarfigineqartarpoq. Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuseq pillugu paquminarunnaarsitsinissaq paasisitsiniaanissarlu siunertarlugit atuarfinni, nunaqqatigiinni assigisaannilu iliuuseqartoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.
- Pitsaaliuinerimik suliassaqarfiit amerliartorput, kisianni aningaasat qanoq amerlatigisut peqqissutsimik siuarsaanernut pitsaaliuinerinullu qanoq amerlatigisut atornerqarnersut iluamik ilisimaneqanngilaq. Suliniutinut nutaanut aningaasat kommuninut tamatigut ilanngunneqarneq ajorput.

11.1.1 Peqqinnerulersitsiniarnerup pitsaaliuinerullu nassuiaatissartai

Oqaatsit pitsaaliuineq aamma peqqinnerulersitsiniarneq amerlanertigut assigiinngitsunik isumaqartinneqartarput. Danmarkimi Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup **pitsaaliuineq** 'nappaatit, tarnikkut inooqataanikkullu ajornartorsiutit ajutoornerilluunniit pinaveersaartinniarlugit peqqissutsimut attuumassutilimmik

⁴⁰ Assersuutit ilagaat inissiat peqqinnangitsut napparsimalerlernermit, nuallunnermit assingusunik takussutissaqarnermut qasoqqajuarnermullu pissutaasinnaanerit. Tamanna Europami annertuumik misissuinermit "Healthy Homes Barometer 2016"-imit – nunani 14-ini, tassunga ilanngullugu Danmarkimi, ingerlanneqartumit – ersersinneqarpoq. Ilisimasat naapertorlugit tassunga assingusumik Kalaallit Nunaanni siammassissumik misissuisoqarsimanngilaq. Maani nunatsinni ilisimaneqarpoq innuttaasut artorsartut inissaqarpiarnatillu najugaqateqartut peqqinnartumillu inuuneqanngitsut angisuuni najugalinnit peqqinnartumillu inuuneqartunit tuberkuloseqalernissaat ilimanarnerusoq.

iliuuseqarnertut' nassuiartarpaa. Pitsaaliuinermi assersuutit tassaapput kigutiniq isumaginninneq, meeraaqqerineq, akiuussutissanik kapisarneq inunnillu amerlasuunik misissuisarneq.

Peqqinnerulersitsiniarneq 'aarlerinartut pinnagit isumalluutiniq, iliuuseqarnissamut piginnaasanik artor-sinneqannginnissamullu periusissianik piareersaanermik ukkatarinninnertut [...] nassuiarneqartarpoq. Peqqinnerulersitsiniarluni iliuutsit peqataasunik pingaartitsisuusarput aamma inunnut ataasiakkaanut inuiaqatigiinnilu eqimattanut siunnerfeqarsinnaallutik'. Peqqinnerulersitsiniarnermi assersuutissat tassaapput nunaqqatigiinni sunngiffimmi neqeroorutit kulturimut tunngasut isumaqarluartullu, suliffimmi timigissarsinnaaneq, angajoqqaanngornissamut piareersarneq, inuusuttut ornittagaat toqqissisimanartut isumassarsiffiusinnaasullu.

Pitsaaliuinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu immikkoortut ilaat assigiipput. Oqaatsini peqqinneq anguniarlugu **periusissiat** assigiinngitsut pineqarput.

Peqqinnerulersitsiniarnerup suliaqarfiit susassaqaarfiillu akimorlugit suleqatigiinneq atuisunillu akuutitsineq ilisarnaatigai. Innuttaasut, suliffeqarfiit susassaqaarfiillu allat suleqatigalugit tamanna namminersorlutik oqartussat, peqqinnissaqarfiup kommunillu suliaassaraat.

Pitsaaliuinermit tunngasuni aaqqissugaasumik, inummut sammisumik nalinginnaasumillu pitsaaliuineq (aamma peqqinnerulersitsiniarnermi immikkoortunik imaqaarsinnaasoq) immikkoortinneqartarput (tabeli 11.1).

Tabeli 11.1: Pitsaaliuineq pillugu oqaatsit

Aaqqissugaasumik pitsaaliuineq	Peqqinnartumik inooriaaseqarnissamut inuiaqatigiittut sinaakkusiinissamut tunngavoq. Assersuutit: Imigassat aalakoornartut tupalu pillugit inatsisit, atuarfiit ulluuneranilu paaqqinnittarfiit timimik aalatitsinermik tapersersuisunngorlugit ilusilersornerat, imaluunniit ulluunerani paaqqinnittarfinni, atuarfinni suliffeqarfinnilu peqqinnissaq pillugu politikkit.
Inummut sammisumik pitsaaliuineq	Sullinniakkanut immikkut toqqarneqaarsimasunut sammisuuvoq siunertaralugulu peqqinnartunik inuusaatsimik tapersersuisumik inunnik ataasiakkaanik siunnersuinissaq ilitersuussinissarluni kiisalu neqerooruteqarnissaq. Assersuutigalugu tassaasinnavaq angajoqqaanik pikkorissartitsineq, pujortartarunnaarnissaq pillugu neqeroorut imaluunniit oqarasuaatikkut siunnersuineq.
Nalinginnaasumik pitsaaliuineq	Innuttaasunut amerlasuunut sammisuuvoq peqqinnartumillu toqqaasarnissamik ilisimasaqalersitsinissamik siunertaqarluni. Assersuutigalugu tassaasinnavaq qaammarsaanerit paasissutissiinernilu atortussat.

11.2 Inatsisit

Kalaallit Nunaat WHO-p Ottawa Charter-ianut 1986-imi ilannguppoq taamaalillunilu innuttaasut peqqissusiannik atugarissaarnerannillu pitsanngorsaaniarluni peqqinnerulersitsiniarnermik periusissiamik atuutitsilernissamut pisussaalerluni.

Peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 6. november 1997-imeersumi § 1-imi allassimavoq: "Peqqinnissaqarfiup suliaassa pingaarnersaraat innuttaasut peqqissusiisa siuarsarnissaat, nappaatit nappaatinullu assingusut pinaveersaartinnissaat kiisalu inuit nappaatillit nappaatinullu assingusunik nappaatillit misissornissaat, katsorsarnissaat paarinnissaallu."

Peqqussummi tassani §14-imi ilaatigut allassimasoqarpoq:

"Inuit inatsisartut peqqussutaat manna malillugu sullissinernut pisinnaatitaasut pissutsit ajornartinnigikaangassuk, makkununga pisinnaatitaapput:

1. Pinaveersaartitsiniutaasumik peqqissuseq pillugu misissortinneq.
[...]
4. Peqqissuseq pillugu ornigulluni sullissinerit.

5. *Meeraaqqat peqqinnissakkut isumagineqarnerat aammalu napparsimmavimmi imaluunniit angerlarsimaffimmi napparsimasunik peqqissaaneq.*"

Peqqinnissamik susassaarfik pillugu inatsimmi pitsaaliuineq peqqinnerulersitsiniarnerlu aamma pitsaaliuinnermut ataatsimiititaliamut tunngatillugu eqqaaneqarput (Inatsisartut inatsisaat nr. 27, 18. november 2010-meersoq) § 5-imit takuneqarsinnaavoq illoqarfinni tamani pinaveersaartitsinermut ataatsimiititalianik (IPA) Naalakkersuisut pilersitsissasut. Pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliat suliassaraat najukkami peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu suliaqarnerit patajaallisarneqarnissaat. Erseqqinnerusumik nassuiarlugu:

1. Pinaveersaartitsinermik suliaqarneq aqutitigalugu kommunip (innuttaasup) peqqinnikkut inissisimaneranut sunniuteqarnerup akisussaanerullu najukkami patajaallisarneqarnissaat.
2. Kommunip iluani pinaveersaartitsinermik peqqinnikkullu iluaqutaasinnaasunik suliaqarnerup ataqtigissumik aqqissuunneqarnerata pingaarnersiorneqarneratalu patajaallisarneqarnissaat.
3. Peqqinnissaqarfiup tassungalugu attuumassuteqartut suleqatigiinnerisa itisilerlugulu patajaallisarneqarnissaa.

11.3 Maanna iliuuseqarnermi aallaavigineqartut

2007-imiilli Naalakkersuisut innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutit aqutitigalugit peqqinnerulersitsiniarnermi pitsaaliuinnermilu najoqqutassiortarlutillu malittarisassiortarput. *Inuuneritta* (2007-12) aamma *Inuuneritta II* (2013-19) nerisaqarnermik, pujortartarnermik, imigassamik timersornermillu ukkataqarput – taakkua qallunaatut aallaqqaataat tunngavigalugit KRAM-imik taaneqartarput (Kost, Rygning, Alkohol aamma Motion). Suliniummili siullermi aamma kinguaassiuutitigut innarliineq, imminut toqunneq, utoqqaat, meeqqat inuusuttullu ukkatarineqarput.

Inuuneritta III-mi (2020-2030) meeqqat peqqissusiat pitsaasumillu inuunerat qitiutinneqarput. Ulluinnarni ataatsimoorfinni timikkut tarnikkullu peqqissutsit peqqissutsimi naligiinnginnerit annikillisinneqarnissaat siunertaralugit immikkoortortat akornanni aamma inuuniarnermut atugassarititaasuni suleqatigiinnerit qitiutinneqarput. *Inuuneritta III* immikkoortup tulliani itisilerneqassaaq.

2010-mi peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnermiilli inuit peqqissuutikkumallugit nappaatillu katsorsarneqartariaqartut pitsaaliorniarlugit pingaarnertut peqqissutsikkut sullissinerup pitsanngorsarnissaa politikkikkut anguniagarineqarsimavoq. Piffissami tamatumani ilaatigut nunap immikkoortuini inuunerisarfinnik pilersitsisoqarpoq.

Inuunerissaavik Stenop (IS) 2020-mi pilersinneqarneratigut nappaatit inooriaatsimik pissuteqartut pitsaaliornierat suli annertunerusumik ukkatarineqarsinnaalerput, matumani pingaartumik pineqarput: Sukkorneq, puakut nappaatit katsorsarneqarsinnaanngitsut (KOL) aamma uummatip taqarsuatigut nappaatit. Nappaatinik inooriaatsimik pissuteqartunik nalinginnaasumik pitsaaliuinnermut tamanna qanoq kinguneqassanersoq ilisimaneqanngilaq; IS-ip inuunerissarfinnut aningaasaliissutit tigunikuuai.

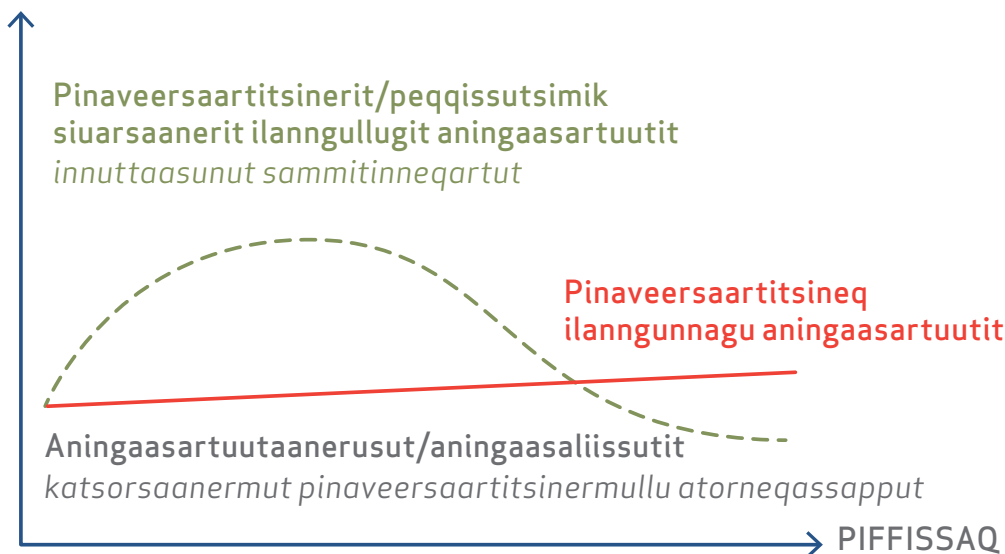
Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinnerlu pillugit aningaasaliinerit peqqinnissaqarfimmi peqqissutsimut aningaasartuutit annikillisinnissaannut sakkussat ilaattut eqqaaneqakulasarput. Erseqqissarneqassaaq siunissami ungasinnerusumi iluanaarutissat pineqarmata, peqqinnerulersitsiniarnerli pitsaaliuinnerlu aallunneqassagunik siunissami qaninnerusumi peqqissutsimut aningaasartuutit ataatsimut isigalugit annerulersinneqarnissaat pisariaqarsinnaavoq.

Takussutissiami 11.1-imi ersersinneqartutut pitsaaliuilluni peqqinnerulersitsiniarlunilu iliuutsit annerulersinnerisa saniatigut maannamut pisarnertut katsorsaasoqartariaqarpoq, tamatumalu kingorna siunissami ungasinnerusumi peqqissutsimut aningaasartuutit ataatsimut isigalugit ikilinissaat naatsorsuutigineqarsinnaavoq.

Peqqinnerulersitsiniarlunilu pitsaaliuiniarlunilu iliuutsit ilaat akisoorujussuunngikkaluarlutik sunniuteqarlarsinnaapput. Tamanna aqqissugaasumik (akileraarutunik naleqqussaannikkut aamma imigassaq pujortartarnerlu pillugit inatsisinik sukaterinikkut) aqqissuussaasumillu (ass. napparsimasunik/innuttaasunik akuutitsinikkut) pisinnaavoq.

Takussutissiaq 11.1: Siunissaq qaninnerusoq ungasinnerusorlu eqqarsaatigalugit peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit aningaasaliinerup tunngaviusumik pissarsiaqarnartui.

ANINGAASARTUUTIT

Uppernarsaatit atuuttut tunngavigalugit aningaasaqarnikkut sulisoqarnikkulluunniit isumalluutit peqqinnerulersitsiniarnermut, pitsaaliuinermut piginnaangorsaaqqiinnermullu atorineqartartut aqqissuussaasumik qulaajarsinnaasimanngillat. Pissutsit tamaasa ataatsikkut takusinnaajumallugit taama qulaajaanissaq pisariaqarpoq.

11.4 Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniut Inuuneritta III

Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutit pingajuat Inuuneritta III, meeqqat inuunerinnissaat pillugu suleqatigiinnissamut Naalakkersuisut periusissiaat, 2020-203-mi saqqummiunneqarpoq ukiunilu qulini atuutissalluni. Suliniummi siunertaq pingarneq tassaavoq oqaloqatigiinnermik suleqatigiinnermillu tunngaveqarluni meeqqat inuunerinnissaat pillugu tamakkiisumik isiginnittaaseqarluni susassaarfiillu akimorlugit iliuuseqarnissamut sinaakkutissanik ataatsimoorussanik pilersitsinissaq. Anguniagaavoq meeqqat tamarmik pitsaasumik peqqinnartumillu inuunermi aallartiffeqarnissaannik aamma meeraanermi atugarissaarnissaannik peqqissuunissaannillu qulakkeerinninnissaq. Sullinniarneqartut tassaapput meeqqat tamarmik 0-18 ukiullit, taakku ilaqtai attaveqarfittullu qanigisat.

Inuuneritta III-mi peqqinnerulersitsiniarneq siusinnerusukkut suliniutinit qitiutinneqarneruvoq. Meeqqat ukkatarineqarput. Suliniummi meeqqat inuunerinnissaannut tunngavissaq qitiutinneqarput, peqqinnissaqarfimmiillu taaneqartartut⁴¹, pingartumik innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutit aappaanni taamaallunilu inersimasuni tunngaviusut, toqqaannangitsumik taamaallaat ukkatarineqarput.

Inuuneritta III-mi peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuiniarlunilu sulineri nalerarineqartussat sisamaapput:

1. Isumakkut peqqissuseq
2. Inuunermi peqqinnartumik aallartinneq
3. Meeraaneg peqqinnartog susassaarfiilluarterlu
4. Meeqqat tamarmik peroriartornerminni pitsaasunik atugaqarnissaat.

Ingerlatsisut susassaqartut suleqatigalugit najukkami iliutsit pilersaarusiornissaat atuutilersinnissaallu kommunit isumagisussaavaat. Tassani pingartinneqarpoq peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuiniarlunilu suliniutit tulluartaunissaat najukkamillu pigineqarnissaat qulakkeerniarlugit innuttaasut (tassunga ilanngullugit meeqqat utoqqaallu) suliniutinik ineriartortitsinermi akuutinneqarnissaat tusaaneqarnissaallu.

⁴¹ Kost, Rygning, Alkohol, Motion (Nerisaqarneq, Pujortartarneq, Imigassaq, Timersorneq).

Taamatuttaaq suliniutit sumiiffinni naleqartitanik nukittuffinnillu tunngaveqassallutillu sumiiffimmi pisinnaasanik aallaaveqassapput.

Takussutissiaq 11.2: Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut inooqataanikkut kulturikkullu aalajangiisuusut. Inuuneritta III

Paasisaqqarfik: Olesen et al. (2020)

Aarlerinartorsiortitsisut pinnagit illersuutaasut ukkatarineqarnerat siusinnerusukkut suliniutinit pingaarnertut allaanerussutaavoq, tamannalu periusissiami tamarmi naleqartitatut tunngavigineqarpoq, takussutissiaq 11.2. Tamanna nunani issittuni inuiaqatigiinni peqqissutsikkut ajornartorsiutit iliuuseqarfigineqar-tarneranni ajornartorsiutinut aaqqiissutissanut periutsinik taamaallaat tunngaveqarunnaarluni inuiaqati-giit akiuussinnaanerannik isumalluutaannillu tunngaveqaleriartulernermut takussutissaavoq.

11.5 Aaqqissuussineq akisussaaffiillu agguarneqarnerat

Pitsaaliuinnermut peqqinnerulersitsiniarnermullu pingaarnertut akisussaaffik ingerlatsisunut arlalinnut agguataarneqarsimavoq (takuuk takussutissiaq 11.3):

- Paarisa (Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup ataaniittoq).
- Peqqinnissaqqarfik (Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik/Inuunerissaavik Steno).
- Kommunit (ingerlatsivimminni peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinnermillu assigiinngitsumik suliaqartartut).
- Kalaallit Nunaanni Politiit

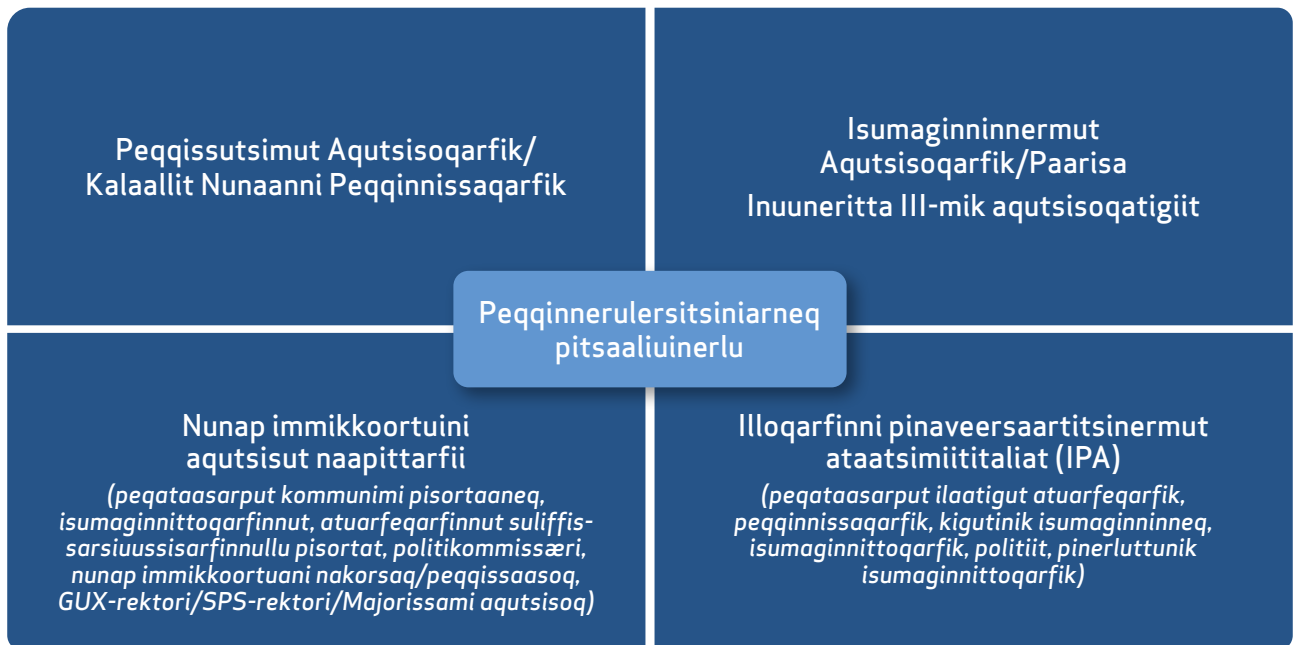
Kalaallit Nunaanni Politiit ukiorpassuarni meeqqat kinguaassiuutitigut innarlerneqarnissaannik periusis-siorluni pitsaaliuinnermik ilaqutariillu meerartallit akornganni ujartuilluni suliaqarnermik ukkataqarnikuu-gamik pingaarutilimmik inissisimaffeqarput. Tamatuma saniatigut politiit imminut toqunnissamik eqqar-saatit/sioorasaarinerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq pillugit iliuuseqarnermi pingaaruteqarput. Politiit nunap immikkoortuini aqutsisut naapittarfiinut illoqarfinilu pinaveersaartitsinermut ataatsimii-titalianut ilaapput.

Pitsaaliuinnermut Siunnersuisoqatigiit, PiSiu, pinerlunnermik pitsaaliuinnermik suliaqarput. PiSiup 2021-2024 periusissiaa pitsaaliuinnermik suliaqartut amerlanerannik aallaaveqarpoq, taamaattumillu ingerlatsisut allat suleqatigalugit aqqeeqataanissaq anguniagarineqarpoq. Anguniagarineqarpoq suleqatigiinnikkut aamma innuttaasunik pitsaaliuinnermillu suliaqartartunik allanik paasisitsiniaanikkut pitsaaliuilluni suliaqarnermi ataatsimoorussamik siunnerfeqalersitsinissaq.

PiSiup suliniutit suleqatigiinnerillu aalajangersimasut aallunneruai. 2021-mi ass. nakuusernermik pitsaaliuilluni suliniut TASSA! Kalaallit Meerartaat suleqatigalugu ingerlanneqarpoq, tamatumani PiSiu ilaatigut meeqqanik atuartunik ilinniartitsissutinik ineriartortitsineq pillugu ikiuuppoq. PiSiu aamma ilaatigut Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi nunallu avannarliit peqatigalugit nunani tamalaani pinerlunnermik pinaveersaartitsisartuni suleqatigiissitanut peqataasarpoq.

Aallaqqaammut siunertarineqaraluarpoq pitsaaliuilluni peqqinnerulersitsiniarlunilu sulineq ima isikkoqasasooq, ullumikkulli taamaaqqaanngilaq.

Takussutissiaq 11.3: Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu suliaqarnermik aqqissuussaannermi aallaqqaammut siunertarineqartumi ingerlatsisut pingaarutillit allattorsimaffiat

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup ataani **Peqqissutsimut Aqutsisoqarfiup** peqqinnissaqarfimmik ingerlatsineq taamaallunilu peqqinnissaqarfiup pitsaaliuilluni iliuusii akissuusaaffigai.

Pitsaaliuinnermut immikkoortortaq **Parisa** 2019-imi Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiit Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup ataanut Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmut nuunneqarpoq. Siunertarineqarpoq peqqinnissaqarfik kommunillu akimorlugit peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinnermillu nunaqqatigiinnillu suleqateqarnermik pitsanngorsaanissaq. Paarisap Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfiup kommunini pitsaaliuilluni suliat tamaasa katersortarpaat.

Allaffissornikkut **Inuuneritta III-mik aqutsisoqatigiit** pilersinneqartussaapput, tassunga ilaapput isumaginninnermut, ilinniartitaanermut peqqissutsimullu naalakkersuisoqarfinni pisortat nuna tamakkerlugu suleqatigiinnit ataqatigiissaarinissaq siumukarnissarlu qulakkeerniarlugit qaammammut ataasiarlutik naapittartussat. Paarisali Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfik naapertorlugit maanna (januarimi 2023-mi) aqutsisoqatigiit ingerlanngillat. Maluginiarnarpoq nalilersuinnermi inerniliussisoqaraluartoq nuna tamakkerlugu sumiiffinnilu ataasiakkaani aqqissuussaaneq ingerlalluartoq akuerisaasimananilu atuutilersinneqarsimangitsoq.

Nunap immikkoortuini aqutsisut naapittarfiini siunertarineqarpoq kommunini peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinnermilu ingerlatsisuni susassaqtartuni tamani aqutsisut sinniisaat peqataasassasut, tassa kom-

munimi pisortaanerit, isumaginninnermik, atuarfinnik suliffissarsiuussisarfinnillu aqutsisut, nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfik, Majoriaq aamma politiit. Naapittarfiit 2018-20 pilersinniarneqarput, iluat-sinngitsumilli. Paarisa ilisimatitsivoq kommunit namminneq suleqatigiittarfinnik pilersitsisimasut.

Illoqarfimmi pinaveersaartitsinnermut ataatsimiititalianut (IPA) ilaasortat tassaannerusarput atuarfeqarfimmiit, peqqinnissaqarfimmiit, kigutileriffimmiit, isumaginnittoqarfimmiit, politiinit, pinerluttunik isumaginnittoqarfimmiit sinniisut allallu. Ataatsimiititaliat najukkami suliniutit soorlu Maajimi Peqqissuugit atuarfinnilu peqqissuseq pillugu paasisitsiniaaneq isumagisarpaat. IPA-t sumiiffinni amerlasuuni 'piujun-naarsimapput' ilaasortat kommunini atorfeqartinneqarnerminnut atatillugu peqataasarmata, sulisullu as-sut taarserarput. Tamatuma saniatigut IPA-ni amerlasuutigut pitsaaliuinermi siunnersortip illoqarfimmi iliuutsinik sammisanillu ataqatigiissaarinissaa IPA-milu ingerlatsisut susassaqtut pisariaqartitat malil-lugit akuliutsinneqartarnissaannik isumaginninnissaa isumalluutigineqartarpoq.

Peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinermillu suliaqarnermik aqqqissuussineq kissaatigineqartoq Inu-neritta I-ip qiteqqunnerani nalilersuinermit aallaaveqarpoq, tamatumani sulinermik aqutsisoqannginnera suliummi anguniakkat atuutilersinnissaannut unammillernartutut annertuutut eqqaaneqarpoq.

Qulaani ersersinneqartutut nuna tamakkerlugu, nunap immikkoortuini illoqarfinnilu aqqqissuussaaneq ingerlalluarpallaanngilaq. Aamma peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat sinerissami angalanerminni taama misigisaqarput, taakkunani kommunini peqqinnissaqarfimmilu sulisut eqqaasarpaat pitsaaliuilluni suliaqarnek aamma/imaluunniit tamatuminnga aqqqissuussineq pillugu ilisimasaqarnatik, imaluunniit susassaqarfimmi ingerlatsisut attaviginissaannut periarfissarsinnaanatik.

11.5.1 Peqqinnerulersitsiniarnek pitsaaliuinerlu Inuuneritta II-p aamma III-p akornanniipput

Inuuneritta III tamakkiinerusumik isiginnittaaseqarnermut peqqinnerulersitsiniarnermillu aallussineruner-mut takussutissaavoq Inuuneritta II-milu KRAM-inut atatillugu inunni ataasiakkaani pitsaaliuineq ukkatar-i-neqarnerulluni.

Inuuneritta III Qeqqata Kommuniani ilaannakuusumillu Kommuneqarfik Sermersuumi atuutilersinniarneqa-leruttarpoq (meeqqat inuusuttullu tamatumani ukkatarineqareermata). Matumani pitsaaliuinermi siun-nersortit siunissami inissisimaffissaat nalornissutigineqarpoq. Nunap sinnerani suli Inuuneritta II aamma KRAM-imi periusissiaq malillugit – najukkami periarfissat malillugit – sulisoqarpoq. Eqqaaneqareersutut IPA-t amerlasuut ingerlanatilluunniit ilaannakuusumik ingerlapput, aamma kommunit Paarisallu eqqaavaat pitsaaliuinermi siunnersortit suliaqarnerpallaarujussuutut. Tamatuma saniatigut kommunit ilaasa januaarimi 2023-mi Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmik ataatsimeeqateqarnerminni pitsaaliuil-luni suliaqarnermik pilersaarusiortnermi Paarisamit tapersorsorneqarnissaaneq ujartharpoat.

Kommunit assigiinngitsunik ukkataqarnerat pitsaaliuilluni suliaqarnermik aqqqissuussinnermi paatsiveerun-nermut nassuiaataasinnaavoq.

11.5.2 Pitsaaliuinermik susassaqarfik annertusiartorpoq, aningaasalli malinnaatinneqanngillat

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup aamma Kommuneqarfik Sermersuup (KS) sinniisaasa ataatsi-meeqatigiinneranni eqqaaneqarpoq Inuuneritta III-mi meeqqat inuunerinnissaannik ukkataqarnek ajunngit-suusoq, suliaasalli allanngortartut aningaasaliissutillu amerlinissaat sulisunillu ilinniaritseqqiinissaq pisa-riaqartut. Kommunip tamanna nassuerutigineqassasoq kissaatigaa.

Tamatuma saniatigut Paarisap pilersaarutit ineriartortitsinerit pingaartikkai kommunini misigineqartar-poq, tamatumalu kingorna suliaasap iperartarlugu. Paarisami pilersaarutit ineriartortitat atuuttussanngor-tinneqarnissaat pingaartinneqarnerussasut kommunimit kissaatigineqarpoq. Kommunit allat aamma Paari-samit tapersorsorneqarnissaq ujartharpoat.

Ataatsimut isigalugu isummertoqarpoq kommunit peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu sulinermi isu-malluutitik sipporlugit suliaasinneqartartut. Suliaasanik naammassinninneq tamatumunnga naapertuutta-riaqarpoq. Periusissianik pilersaarutinillu ineriartortitsineq pillugu kommunit aamma Isumaginninnermut

Aqutsisoqarfiup/Paarisap qanimut suleqatigiinnerunerat taakkua piviusorsiornerunerannik sumiiffinnullu naleqqussarneqarnerunerannik kinguneqarsinnaavoq.

11.5.3 Pitsaaliuilluni sulinermik aqutsineq

Ataatsimiititaliarsuup sulinerani kommunini amerlasuut eqqaavaat peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit periusissiorluni pilersarusiornermut sunniuteqarsinnaanani qulaaniit suliakkerneqartarneq puullaaqissutigalugu. Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfimmik Paarisamillu ataatsimeeqateqarnermi ilaatigut kommunit sumiiffinni ataasiakkaani akissussaaffimmik tigusinerunissaat pitsanngorsarniarlugu kommuninik oqaloqateqarnerorusunneq eqqaaneqarpoq. Maannamut aqqissuussinnermit ersersinneqartutut kommunit aqutsinermik ingerlatsivinni (piusimappata) akuutinneqarpiarsimangillat. Tamanna nassuerutigalugu naalakkersuisoqarfiup peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu sulinermik aqutsinermut kommunit akuutinneqartarnerat, ass. ataqatigiissaarisoqatigiit aqqutigalugit, eqqarsaatigeqqikkusuppaa.

11.6 Paarisami peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

Pitsaaliuinermut immikkoortortaq Paarisa isumaginninnikkut peqqissutsikkullu sullissinerup iluani meeqqat inuusuttullu ukkataralugit peqqinnerulersitsiniarnermik pingaarnertullu pitsaaliuinermik suliaqarpoq. Paarisap ilaatigut kommunini peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinermillu suliaqarnermik ajornarunaarsitsineq tapersersuinerlu isumagisarpai. Isumasiortagaallutillu atortussanik kommuninut pilersuisinnaapput, sumiiffinni ataasiakkaani ikiuisinnaallutillu aqutsisunik qullersaasunik oqaloqatiginnissinnaapput.

Paarisap ukkatarisai ukuupput:

- Inuuneritta III-p - 2020-2030 meeqqat inuunerinnissaat pillugu suleqatigiinnissamut Naalakkersuisut periusissiaat - atuutilersinneqarnera.
- Killiliisap - Kinguaassiuutitigut innarliisarneq akiorniarlugu Naalakkersuisut periusissiaat 2018-2022 - atuutilersinnera. Killiliisamik nalilersuineq tunngavigalugu pilersaarutigineqarpoq paquminarsaajunnaarniarluni qaammarsaanissaq.
- Aanngajaarniutitik atuinermik pitsaaliuineq aamma timimik aalatitsinerunissamik isumakkullu peqqissutsimik siammarsaaneq. Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu iliuutsinik, ilaqutariinnik tamanik pitsaasumik inuuneqalersitsisunik, ineriartortitsinermik atuutilersitsinermillu nunaqqatigiit tapersersornerisigut kajumissaarnerisigullu tamanna pisarpoq.
- Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsineq
- Peqqinnartumik atoqateqartarneq, matumani "inuusat pillugit pilersaarut" ilanngullugu
- Meeqqanut suliassaqarfimmi nammineq kajumissutsimik suliniuteqarnernut sinaakkusiussat pitsanngorsakkat

Paarisa immikkoortunut pingasunut agguataarneqarpoq: Suleqatigiit 1) Nammineq kajumissutsimik suliaqarfimmi suleqatigisartakkat ataqatigiissaarinerlu, Suleqatigiit 2) Killiliisa, kinguaassiuutitigut peqqissuseq, paasissutissat imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq aamma Suleqatigiit 3) MANU, Siusissukkut Iliuseqarneq aamma Meeqqat 0-18. Suleqatigiinni tamani 7-8 sulisoqartarlunilu aqutsisoqartarpoq. Meeqqat 0-18, MANU aamma Siusissukkut Iliuseqarneq 2022-mi ukiakkut Paarisamiit isumaginninnermut aqutsisoqarfimmi immikkoortortaqarfirmut allamut nuunneqarsimagunarpoq.

Paarisami iliuutsit Inuuneritta III-mi siunertamik pingaarnermik aallaaveqarput, tassa oqaloqatigiinnermik suleqatigiinnermillu tunngaveqarluni meeqqat inuunerinnissaat pillugu tamakkiisumik isiginnittaaseqarluni susassaqarfiillu akimorlugit iliuuseqarnissamut sinaakkutissanik ataatsimoorussanik pilersitsinissaq. Suleqatigiinnermi pilersitseqatigiinnissamik najoqqutassiaq tunngavigineqarpoq, tamatumanilu illuatungeriit tamarmik ataatsimoorluni anguniakkap anguneqarnissaanut najukkamillu aallaaveqarluni uppersaarnertut tunngavigalugit iliuuseqarnissamut ikiuuttarput. Taamaalluni meeqqat inuunerinnissaannik siuarsaarnermik anguniagarput angujumallugu ilisimasat, isumalluutit piginnaasallu akimut atussavavut.

Paarisap 2020-mi Qeqqata Kommunia Innuttaasullu Peqqissusiannik Ilisimatusarfik (IPI) misiligutitut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarfigai. Suleqatigiinnermi ataatsimoorullugu anguniagaavoq meeqqat inuusuttullu atugarissaarnerulersinnissaat aanngajaarniutunik atuisarnerup annikillisinnissaa immikkut uk-kataralugu. Suleqatigiinneq taaneqarpoq "Qeqqani periuseq". Kommuninik allanik suleqateqalernissaq iliuu-sissatut tullinnguuppoq. Tassunga atatillugu sinaakkutissanik, kommuninut saqqummiunneqartussanik, ineriartortitsineq sulissutigineqarpoq. Suliniutilli sunniutai sulii uppersaasorsorneqarsimanngillat.

Suleqatigiinnermik assersuut alla tassaavoq suliniut Ataatsimoorluta Aalasa – 'Sammen om det gode bør-neliv i idrætten'⁴². Matumani Paarisap UNICEF Danmark-ip nunatsinni allaffia aamma Timersoqatigiit Kat-tuffiat (TK) suleqatigai KNI A/S-mit, Politiinit Innuttaasullu Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit taperser-sorneqarluni. Suleqatigiinnermi siunertarineqarpoq inersimasut peqatigalugit meeqqanut inuusuttunullu peqqinnartunik akuutitsisunillu ataatsimoorfinnik toqqissimalersitsisunik siuarsaanissaq.

Tamatuma saniatigut Paarisa innuttaasunut nittartakkamik Paarisa.gl-imik, inuunerinnissamut ilisimasat isumassarsiorfissallu siaruarternissaannik kiisalu qanoq ikiortissarsiorsinnaaneq siunnersorneqarsinnaa-nerlu pillugit paasissutissiinnermik siunertaqartumik pilersitsisimavoq.

Suliniutit assigiinngitsut sunniutaasa nalilersorneqarnerat pissarsiarineqarsinnaasimanngillat. Tamatuma saniatigut maluginiarneqarsimavoq qitiusumik ingerlatsivimmiit iliuutsit allat kissaatigineqartutut sun-niuteqassagunik kommunini isumalluutitigut tunngaviusuni annertuumik atuiffiusariaqartut.

11.7 Kommunini peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

Naalakkersuisut innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutaasa allanngorartut atuutilersinnissaat kom-munit akisussaaffigaat. Pitsaaliuineq peqqinnerulersitsiniarnerlu ilaqutariinnermut atugarissaarnermullu ingerlatsivimmiinnersoq, kultureqarnermik sunngiffimmilu sammisassanik ingerlatsivimmiinnersoq ima-luunniit peqqinnerulersitsiniarnermik pitsaaliuinermillu ingerlatsivimmiinnersoq kommunimiit kommuni-mut allanngorartarpoq.

Pitsaaliuinermi siunnersortit pingaarnertut ingerlatsisuupput iliuutsini anguniakkanik piviusunngortitsi-sussat illoqarfimmi pitsaaliuinermut ataatsimiititaliaq suleqatigalugu, taakkuli ilaannikkuinnaq ingerlarpa-luttarput. Kalaallit Nunaanni illoqarfinni tamani ataatsimik marlunnilluunniit pitsaaliuinermi siunnersorte-qarpoq. Taakkua ilinniakkatut tunuliaqutaat, misilittagaat piginnaasaallu assigiinngitsorujussuupput. Ilin-niarsimanernut assersuutit tassaapput isumaginninnermi peqqinnissamilu ikiortit, isumaginninnermi siun-nersortit, sanasut, allaffimmiut, perorsaasut, ilinniartitsisut imaluunniit ilinniagaqarsimanngitsut.

Pitsaaliuinermi siunnersortit iliuusaat pitsaaliuinermi sammisanik ataqatigiissaarinnermut KRAM-illu aal-laavigalugit paasissutissanik ingerlatitseqqiinnermut maannamut tunngasimapput. Paarisa naapertorlugu Inuuneritta III-mi pitsaaliuinermut siunnersortit inissisimaffiat ersarlussisimavoq. Paarisa naapertorlugu sumi tamani sulisut taarseraannerujussuat pissutigalugu pitsaaliuilluni peqqinnerulersitsiniarlunilu suline-rup sunniutai illoqarfimmiit illoqarfimmut kommunimiillu kommunimut assut nikerartarput.

Kommunit Inuuneritta III-mi ukkatarineqartut ataqqivaat. Eqqaavaalli qulaaniit suliniutit pillugit innersuus-sutissarpassuaqartoq, piviusunngortinnissaannut tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsipput. Tamatu-ma saniatigut suliatigut tatineqarnerujartorneq pissutigalugu aningaasaqarnikkut tatineqarput. Illoqarfin-ni anginerusuni nukissaqartoqarneruvoq, tassami tamakkunani sulisut ilinniagaqarsimasut amerlanerum-mata. Illoqarfinni mikinerusuni taamaallaat pitsaaliuineranut siunnersorteqartoqarpoq (immaqaa tikittar-tut. Pitsaaliuinermi peqqinnerulersitsiniarnermilu isumalluutit amerlanerusut pisariaqartinneqarput, im-maqali ingammik sinerissami.

⁴² <https://www.gif.gl/gl/aalasa/ataatsimoorluta-aalasa/>

11.8 Peqqinnissaqarfimmi peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

Inummut sammisumik pitsaaliuineq peqqinnerulersitsiniarnerlu Peqqinnissaqarfiup isumagisarpai. Iliuutsit nappaatinut takussutissanik ujaruinerlik, nappaatit pitsaaliornissaannik kiisalu nappaatip ajorseriarnissaata pitsaaliornernanik siunertaqartut ukkatarineqarput.

Peqqinnissaqarfimmi pitsaaliuilluni iliuutsini assersuutit tassaapput:

- Meeqqat akiuussutissamik kapisarnerat
- Naartusunik isumassuineq
- Meeraaqqerineq, ilaatigut ukiumoortumik meeqqanik misissuisarneq
- Kigutunik isumaginninneq, ilaatigut meeqqaniit 20-nik ukioqartut tikillugit ukiumoortumik kigutunik misissuineq, atuarfinni ullut 14-ikkaarlugit flour atorlugu saliineq, ullukut paaqqinnittarfinnut pulaarnerit il.il.
- Aaqqissuussaasumik inunnik amerlasuunik misissuinerit, assersuutigalugu illissap paavatigut kræftimik misissuinerit, tusaasinnaanermik misissuinerit il.il.
- Inooriaatsimik pissuteqartumik nappaateqartut inuunerissaaviit malittarisarpaat siusissukkullu nappaatinik ujaruinarlutik, ilaatigut puannik misissuinikkut, aap naqitsineranik aallu sukkuinik uuttuinikkut il.il.
- Assersuutigalugu kinguaassiutitigut nappaatit kissaatiginngisamillu naartulernerit pitsaaliornissaat pillugu napparsimasunik ataasiakkaanik ilitersuineq
- Naartunaveersaatit tunniussineq. Sumiiffiit ilaanni piffissamik inniminneeqaarnani naartunaveersaatit pillugit aggitatsisoqartarpoq
- Ilaatigut HIV-mut, syfilisimut tuberkulosemullu atatillugu tunillaasimasunik nassaarniarneq
- Katsorsartinnerup nalaani pitsaaliuineq, assersuutigalugu nalanermit ikeqalernissamik pitsaaliuineq, peqqinnartunik nerisaqarnissamik imermillu imertarnissamik qulakkeerinninneq il.il.
- Napparsimareernerup kingorna nakkutiginninneq
- Siusissukkut Iliuuseqarneq aamma MANU pillugit kommuninik suleqateqarneq
- Illoqarfinni pinaveersaartitsinerimut ataatsimiititaliamut peqataaneq

Peqqinnissaqarfimmi sulisut oqarput Nuummi nalinginnaasumik nakorsaasartut tassanngaannartumik katsorsaannissamik suliassanit tatineqarneq pitsaaliuillunilu suliagarnermi ukkatarineqartut allanngornerat pissutigalugit pitsaaliuilluni suliagarnermut akuunngilluinnartutut misigisut.

11.9 Aaqqissuusaanermi akisussaaffinnillu agguataarinermi unammillernartut

Allaatigineqareersutut peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu kommunini peqqinnissaqarfimmilu qaffa-sissutsini assigiinngitsuni ingerlasarput. Inuuneritta III-mi politikikkut pingaarnertut toraagaq aalajangersarneqarpoq, kommunit Paarisamit tapersersorneqarlutik anguniakkat piviusunngortissavaat. Suut iliuuserineqarnersut, qanoq aaqqissuusaanersut qanorlu sunniuteqarnersut ataatsimut takujuminaapput. Kommuninik ataatsimeeqateqarnermi erseqqissarneqarpoq Inuuneritta III nunamut tamarmut siaruaateq-qajanngitsoq taamaattumillu kommunit pitsaaliuinermi assigiinngitsunik ukkataqartut. Tamatuma saniatigut kommunit arlallit Paarisamit taperserneqarnissamik ujaruipput.

Inuuneritta III-mi inuttut ataasiakkaatut pissusilersorneq pillugu iliuuseqarneq pinnagu suleqatigiinneq anguniagaqatigiinnerlu aallunneqarmata innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutaasimasunit marlunnit peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu allaanerumik iliuuseqarfigineqarpoq, tassami inuit ataa-siakkaat pissusilersuutaat pillugit suliniutit salliutinnagit suleqatigiinnerit qitiutinneqarmata (suliniutini allani assersuutaasimasut takukkit).

Paarisa naapertorlugu suliniummi Inuuneritta III-mi anguniakkanik piviusunngortitsisussat taamatut eqqarsartaaseqalernissaat annertuumik piumaffigineqarpoq. Inuuneritta III-p atuutsinneqaleruttorfiani ajornartorsiutit kommunit tungaanniit isigalugit qanoq innerat pillugu paasissutissaqanngilaq.

Paarisap Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiit Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfimmut nuunneqarneratigut Paarisa naapertorlugu sulisut amerleriarlutillu ingerlatsineq pivalaarnagu ineriartorneq ukkatarineqarneruvoq. Peqqinnissaqarfimmi sulisut ilaasa eqqaavaat nuussinikkut peqqinnissaqarfimmit pitsaaliuineq ukkatarineqarunnaartoq. Allaatineqareersutut kommunit arlallit iliuutsinik atuutilersitsinermut Paarisamit taperserneqarnissartik ujartorpaat.

Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniummi ingerlasunik aqutsisoqatigeeqanngilaq. Tamatuma kingunerisai suunersut ilisimaneqanngillat. Pitsaaliuineri siunnersortit inissisimaffiat qulaajarneqarpassinngilaq. Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutip nutsaap ataani sunik suliaqartarnersut Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut paasiuminaappoq. IPA-t ilaannikkut ingerlasarput, tamanna najukkani atasiakkaani sammeneqartut annertussusaannut sunniuteqarsimassaaq. Nunap immikkoortuini aqutsisut naapittarfii ingerlanngillat. Tassunga atatillugu Paarisamit eqqaaneqarpoq sumiiffinni suleqatigiittareersut ineriartorteqqinneqarnissaat naleqqunnerusinnaasoq. Tamanna arlaatigut ingerlareerpoq. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup pitsaaliuineri peqqinnerulersitsiniarnermillu aqutsinermi kommunit akuutinneqarnissaat eqqarsaatigeqqikkusuppaa.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat, peqqissutsikkut sullissinermut tamarmik atasuteqartut, eqqaavaat peqatigiiffippassuit pisortaqarfippassuillu assigiinngitsut peqqinnerulersitsiniarnerup pitsaaliuinerullu iluani sammisanik assigiinngitsunik saqqummersitsisartut, 'piumassutsit pitsaasut amerlavallaangajapput'. Immikkoortortaqarfiit mikisut sammisanik piviusunngortitsiniarnerminni nukissaaruttarput. Sammisat aalajangersimasut nuna tamakkerlugu ingerlanneqartussat, ass. ukiumut ataatsit ikittunnguilluunniit, taakkuninngalu pingaarnertut ataqatigiissaarineq ujartorneqarput. Tamanna Paarisap aamma Inuuneritta III-mik aqutsisoqatigiit suliassarerpasippaat.

Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup, kommunit Paarisallu suleqatigiinneranni akisussaaffinnik agguataarineq Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfiup unammillernartoqarnerarpaa. Assersuutigalugu makku pillugit:

- Ataqatigiissaarinermut, pisortaqarfiit namminersortullu suliffeqarfiutaanni naartunaveersaatinik pisinermut akiliinermullu akisussaaffik ersarluppoq.
- Ass. tuberkulosemik, kilammik, kinguaassiuutitigullu nappaatinik il.il. pitsaaliuineri atatillugu paasisitsiniaanerit kikkunnit isumagineqassanersut akilerneqassanersullu ersarluppoq. Akisussaaffimmik allanngortitsinermut Paarisallu peqqinnissaqarfimmiit avissaartinneqarneranut atatillugu peqqinnissaqarfiup paasisitsiniaasarnermut aningaasat annaavai.
- Suliassaqarfiit soorlu MANU aamma Siusissukkut Iliuseqarneq pillugit oqaloqatigiinnerit ataatsimut isigalugit amigarput. Paarisa naapertorlugu susassaqarfinni taakkunani marlunni suliarineqartartut pillugit ilisimasaqannginneq ilaatigut pissutaavoq. Tamatuma saniatigut paasissutissat inunnut tungasut pillugit inatsimmik sulisut ilisimasaqarnissartik amigaatigaat. Tamatuma kingunerisaanik susassaqarfinni taakkunani marlunni innuttaasut pillugit ilisimasat avitseqatigiissutiginnissaat 'qunugisarpaat'.

11.10 Aqqissuussaarnermi akisussaaffinnillu agguataarinermi unammillernartunik eqikkaaneq

- Inuuneritta III-mi tamakkiisumik isiginnittaaseqarluni iliuuseqarnissamik ukkatarinninneq iluatsissapat eqqarsartaaseq ulluinnarnilu suleriutsit allanngortinneqartariaqarput. Kommunini suleriutsini kingunerineqartut kiisalu sunniutaasut pillugit uppersarsaatit ataatsimut takuneqarsinnaanissaat amigaataavoq.
- Atuutsitsilerniarnermi kommunit assigiinngitsunik ukkataqarput. Tamatumani kommunit Inuuneritta III-mut naapertuuttumik suleriuseqanngitsut Paarisamit pisariaqartitamissut tapersersorneqarnissaat apeqqutaavoq.

- Pitsaaliuinermi siunnersortit atuuffiat ikaarsaariarfimmiippoq, inissisimaffiat ersarluppoq.
- Illoqarfinni pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliat (IPA) nunallu immikkoortuini aqutsisut naapittarfii naammaginngitsumik ingerlapput. Tamatuma kingunerisaanik imaassinnaavoq sumiiffinni suleqatigisartakkanik pilersitsisoqarnanilu tapersersuisoqanngitsoq – aqqissuussinermillu eqqarsaatigineqqinnissamik pisariaqartitsisoqartoq.
- Ataatsimut isigalugu kommunini qitiusumillu ingerlatsivimmi peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuinilunilu suliniutit amerlapput. Ataqtigiiissaarinermut nukippassuit atorineqartarlutillu isumalluutit amerlanngitsut, pingaartumik sumiiffinni mikinerusuni, assut tatineqartarput. Tamatuma kingunerisaanik sunniutaasut ajortumik sunnerneqartarput.
- Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit nuna tamakkerlugu kommuninilu periusissiat pilersaarutillu ataqtigiiissilerneqarnissaat/ataqtigiiissarneqarnissaat pisariaqartinneqartoq takuneqarsinnaavoq.
- Nukiit katersornissaat siunertarlugu nuna tamakkerlugu susassaqarfiit akimorlugit peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit periusissiat ataatsimoorussat amigaatineqartut misigineqarpoq.
- Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuinilunilu iliuutsit pillugit kommunini peqqinnissaqarfimmilu suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu unammillerneqarpoq.

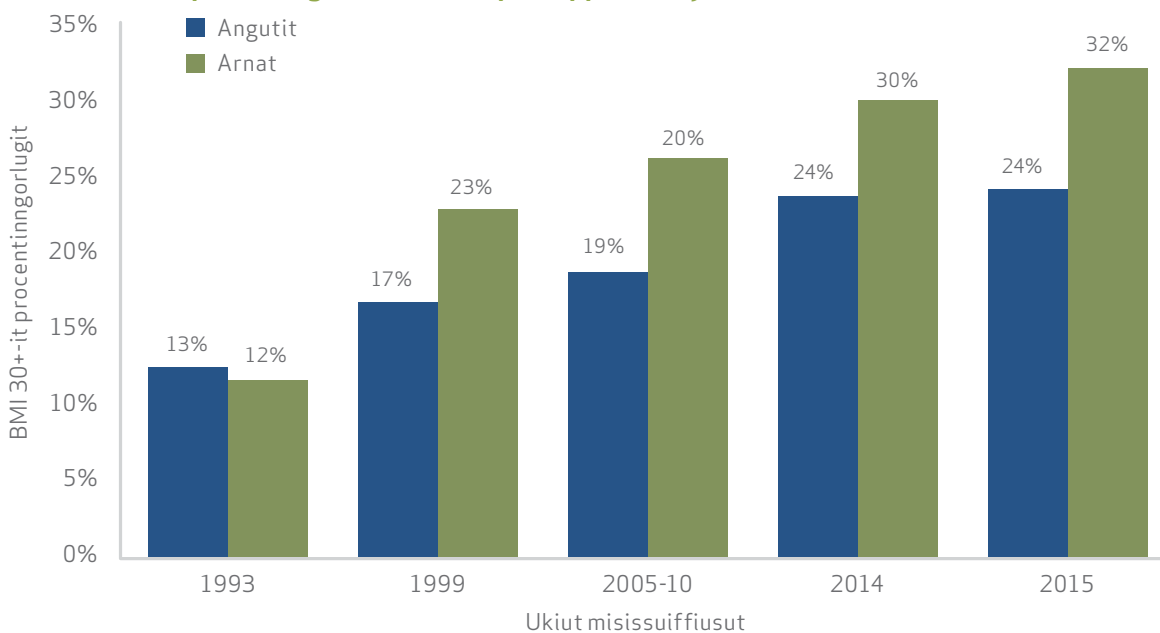
11.11 Pitsaaliuilluni iliuuserineqartuni maannamut anguniagarineqarsimasut: KRAM – Nerisaqarneq, Pujortartarneq, Imigassaq, Timersortarneq

Eqqaaneqareersutut Inuuneritta II-mi KRAM-it ukkatarineqartut Inuuneritta III-mi ukkatarineqarunnaarput. Tulliuttumi KRAM-it sisamat sammineqassapput, aamma unammillernartut massakkullu iliuuserineqartut eqqaaneqassapput.

11.11.1 Nerisaqarneq, timersorneq oqimaappallaarnerlu

Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerni, 1993-imiilli ingerlanneqartartuni, angutini arnanilu oqimaappallaarujussuurtut amerliartuaarusaarsimapput.

Takussutissiaq 11.4: Angutit arnallu oqimaappallaarujussuurtut 1993-2015

Paasisaqarfik: 2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq.

Oqimaappallaarneq Bodymass Index (BMI) aamma qiteqqap annertussusaa atorlugu uuttorneqartarpoq⁴³. Nalinginnaasumik oqimaassusillit BMI-at 18,5-25-miittarpoq, oqimaappallaartut BMI-at 25-29,9-mi inissimasarpoq oqimaappallaarujussuurtullu BMI-at 30-miit qaffasinnerusarluni. BMI atorlugu uuttuinnermi 2018-imi nunatsinni innuttaasut 27%-ii oqimaappallaarujussuarput. Qassit oqimaappallaarnersut pillugit paasissutissaqanngilaq.

2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinnermi qaffariarujussuarneq nukissaqarluarnerutitsisunik nerisaqarnerulerluni nerisat allanngorujussuarnerannik ulluinnarnilu timimik aalatitsinnginnerunermik nassuiaatissaqartinneqarpoq. Misissuinnermit ersersinneqarpoq assersuutigalugu aap naqitsinerata qaffasippallaalernissaanut, kolesterolip qaffasippallaalernissaanut sukkulernissamullu aarlerinarpoq BMI qaffakkiartortillugu anneruleriartortarpoq.

Misissuinnermi oqimaappallaarnerup atugaanerujartuinnarnera nappaatitut tuniluuttumik taaneqarpoq.⁴⁴

Ataatsimiititaliarsuup ataatsimiinnerani oqimaappallaarneq eqqartorneqarmat uku tikkuarneqarput:

Illoqarfinni amerlanerpaani timersortarfeqarpoq immaqalu timigissartarfeqarluni. Inoqarfinni minnerusuni silarlukkaangat ingerlavissarlunniit pisuttuarnissamut/arpnissamut naleqqutinnigikkaangat pinngortitami timimik aalatitsinissamut allanik periarfissaqarpallaaneq ajorpoq.

Mamakujuttutorneq sodavanditornerlu annertupput. Taakku suli pisiniarfinni ersaripput, mamakujuttut amerlanertigut akiliisarfiup eqqaaniittarput. Tamanna atuuppoq Paarisap pisiniarfiillu nerisassanik nioq-quteqartartut 'Kattulluta inuuneritta'-mi 'peqqinnartumik toqqaanissamik' ajornannginnerulersitsinissamik ileqqunillu peqqinnartunik siuarsaanissamik ukkataqarfik pingaarutilik pillugu suleqatigiikkaluartut.

Tabelimi 11.2-mi piffissami 2015-2021 sioraasat siruppillu ukiumut eqqunneqartartut kiilunngorlugit naatsorsornerat kiisalu kiilumut ataatsimut akitsuutit takuneqarsinnaapput. Annertussutsimut tunngatillugu eqqussineq allanngorpallaarsimanngilaq, aamma 2019-imi kiilumut akitsuummik qaffaangaatsiarneq allannguivallaarpasissimanngilaq.

Tabeli 11.2: Piffissami 2015-2021 sioraasat siruppillu eqqunneqartut annertussusinnngortillugit (kg) akitsuusinnngortillugillu (kr/pr. kg.)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kiilumut ataatsimut akitsuut	6,00	6,00	6,00	6,00	10,31	10,31	10,31
Kg.	1.131.242	1.282.607	1.200.615	1.262.126	1.312.741	1.164.448	1.222.895

Paasisaqarfik: Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik. 2015-2021 nioqqutissani eqimattat 001 Sioraasat siruppillu eqqunneqartut

Ukiuni kingullerni kaffisortitsinnermi kulturip ineriartornerani immaq nerisassat kaagillu amerlassusaat peqqinnartumik nerisassanik nerisarnermut pitsaavallaarsimanngillat.

Inuit timersorneruleqqullugit suliniutigineqartut amerlapput. Timersoqatigiit Kattuffiata anguniagarivaa Kalaallit Nunaat 2030-mi nunarsuarmi timimik aalatitsiffiunerpaassasoq. Nuna tamakkerlugu pisuttuaqatigiinnik siammarterinnermik ilaatigut suliaqarput.

Nuummi sissap qanittuani Nuutoqqamiit Qapiarfusaamut qisummik pisuttuarterfiliortoqarsimavoq, tassangaanniillu sissaq sinnerlugu ingerlaqqittoqarsinnaavoq. Sumiiffinni tamani illoqarfimmik pilersaaruser-toqartarnissaa pisariaqartinneqarpoq, tamatumanilu pisuttuarterfiit assigiinngitsunik sapernassusillit, qulleqarluartut, aqqutigiuminaatsuni majuartarfillit il.il. sananeqartariaqarput.

⁴³ BMI tassaavoq takissutsimut sanilliullugu oqimaassutsimik uuttuut. Qiteqqap annertussusaa timip atortuini orsut, pingaartumik peqqissutsimut ajoqutaasut, agguataarneqarnerannut takussutissaavoq.

⁴⁴ Pualaneq tunillaanneq ajorpoq, atugaavorli inuiaqatigiinni inooriaatsimilu atukkat, inuiaqatigiinni eqimattaniit allanut ilaatigullu inummiit inummut siaruaassinnaasut, pissutigalugit siammarsinnaasoq. Assersuutigalugu meeqqat pualasuunik angajoqqaallit timikkut sananeqaatsit kingornussat nerisarnermilu ileqqut, angajoqqaanit amerlanertigut ingerlateq-qinneqartartut, pissutigalugit meeqqanut allanut sanilliullugu pualasuunngornissaat ilimanaateqarneruvoq (<https://faktalink.dk/titelliste/fedme-i-danmark>).

11.11.1.1 Maanna iliuuserineqartuni assersuutit

- Nerisaqarneq timimillu aalatitsineq pillugit Paarisap nittartagaani siunnersuutit ilitersuutillu.
- Nunatsinni Nerisaqarnermut Timigissarnermullu Siunnersuisoqatigiit nerisaqarnermut innersuussutit qulit ineriartortissimavaat, tamatumanilu kalaallit nerisassaataat ukkatarineqarput (ilaatigut Paarisap nittartagaani takuneqarsinnaapput). Nerisaqarnermut innersuussutit sumiiffinni nerisassanik nerisarnissamut, assigiinngisitaartumik nerisaqarnissamut ukiullu qanoq ilinera malillugu nerisaqarnissamut tunngapput. Nerisassanik katersisarnissamut, nerisassiornissamut ilaqutariittullu nereqatigiittarnissamut, tassa piujuartitsisumik peqqinnartumillu nerisaqarnermi kultureqarnermut, tunngapput.
- 2008-p missaani Majimi Peqqissuusa nammineq suliniutitut aallartippoq, illoqarfinnili pinaveersaartit-sinnermut ataatsimiititaliat pitsaaliuinnermilu siunnersortit maanna aqqissuunneranut peqataasarput.
- Sinerissami ukiumoortumik food festivalertitsisarnerit.
- KT-p inuiaqatigiinni timersornerusoqaleqqullugu iliuusii, tassunga ilanngullugit pisuttuaqatigiit-tartunik siuarsaaneq.
- Kattulluta Inuuneritta – Paarisap pisiniarfiillu nerisassanik nioqquteqartartut suleqatigiinnerat.

11.11.1.2 Ajunngitsumik ineriartornerit

- SIF-imi ilisimatuut nunatsinni meeqqat atuartut timimik aalatitsisarnerannik misissuinnerminni innererit 2023-mi januaarimi saqqummersippaat. Takutippaat kalaallit meerartaasa inuusuttaasalu affaat sinnerlugit WHO-p ullormut sivikinnerpaamik 1 tiimi timimik aalatitsisarnerannik innersuussutaanik eqqortitsisut. Qallunaat meerartaannit timiminnik aalatitsinerungaatsiarput, allaallu nunarsuarmi meeqqat inuusuttullu timiminnik aalatitsinerpaasartut ilaanniipput⁴⁵.

11.11.1.3 Unamminartut

- Nerisassanik (eqqussanik) orsoqarluartunik sioraasaqarluartunillu nerisarnermik kulturi.
- Inuusuttorpassuit nerisassat peqqinnartut pillugit ilisimasaqanngippallaarput.
- Amerlasuut issiallutik sulisarput.
- Inoqarfinni minnerusuni timersorfiusinnaasunik amigaateqarneq.
- Nerisassat eqqussat amerlanertigut nunatsinni nioqqutissianit akikinnerusarput.
- Pisiniarfiit peqqinnartunik toqqaanissamik ajornannginnerulersitsinissaat Paarisamut iluatsissimarpasinngilaq.

11.11.2 Tupa, imigassaq aanngajaarniutillu allat

11.11.2.1 Tupa imigassarlu pillugit inatsisit

Imigassamik tupamillu tuniniaaneq pillugu inatsiseqarlunilu taakkuninnga akitsuuteqarpoq, ilaatigut peqqissutsikkut sullissinerup tungaaniit isigalugu taakkuninnga atuinnermut malittarisassiornissamik pisariaqartitsineq aallaavigalugu.

Imigassaq pillugu inatsit kingullertigut allanngortinneqartarsimavoq. Inatsit pingaarneq maanna atuuttoq qulequtaqarpoq Imigassaq pillugu Inatsisartut Inatsisaat nr. 35, 23. november 2017-imeersoq (maannamiit "imigassaq pillugu inatsit") susassaqaarfimmi inatsisaasimasunit arlalitsigut sukaterinertalik. Imigassaq pillugu inatsit 2019-imi 2022-milu annikitsutigut allannguuteqarpoq (tassunga ilaapput pisiniarfinni piffissanut imigassamik tuniniaaffiusartunut atatillugu killilersuutit ikinnerusut, imigassaq pillugu pilerisaareqqusaannginnermik atuukkunnaarsitsineq, pisiniarfinni imigassat assiaqusersorneqarnissaannik atuukkunnaarsitsineq imigassanillu aalakoornartortalinnik sassaalluteqartarnermut piffissarititaasunik erseqqissaaneq).

Imigassaq pillugu inatsimmi najoqqutassiat tunngaviusut WHO-mit iliuuseqarfigisassatut Innersuussutigineqartunik, pingaartumik takuneqarsinnaanerit pissarsiariumarsinnaanerallu kiisalu sassaalluteqartar-

⁴⁵ https://www.sdu.dk/da/sif/nyheder/groenlandske_boern_er_blandt_de_mest_aktive

finnut malittarisassiorneq taakkualu nakkutigineqarnerat pillugit innersuussutinik, tunngaveqarput. Taamatuttaaq imigassaq pillugu inatsimmi 2017-meersumi oqaaseqaatini allassimavoq inatsit pitsaaliuineq peqqinnerulersitsiniarnerlu pillugit siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu periusissiornermut pingaarutilittut iluaqutaasussatut isigineqartoq. Eqqaaneqassarli Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik nakku-tilliinermut akisussaasuummat. Naalakkersuisoqarfilli Nuummi inissisimammat ikittuinnarnillu sulisoqar-mat tamanna ulluinnarni sapernartorujussuusinnaavoq.

Taamatuttaaq tupanik imigassanillu nioqqutissianik eqqussinermut tunngatillugu akitsuutit pillugit inatsi-seqarpoq inuiaqatigiinni aningaasaqarnermut pitsaaliuinernullu tunngasunik. Immikkoortut eqqunneqar-tut (kg/l/amerlassutsit) malillugit naatsorsuineq tunngavigalugu ukiumoortumik aalajangersimasumik akitsuusiinerit, assersuutigalugu atuisunut akigitinneqartunut ilanngullugu naleqqussarneqarneq ajortut, pineqarput. Tassa piffissap ingerlanerani akinut aalajangersimasunut akileraarusiineq apparitorsimavoq uffa akulikitsumik, kingullermillu 2019-imi, akitsuutit qaffatsinneqartarluartut. Taamaattumik akitsuutit akigititat malillugit naleqqussarneqanngimmata tupamik imigassamillu pisinermut atatillugu pitsaaliuineq piffissap ingerlanerani sunniutaarukkiartussasoq naatsorsuutigineqarsinnaavoq.

Inatsimmut, akitsuutitigut qaffaanermik kinguneqartumut, oqaaseqaatini ilaatigut allassimavoq:

"Ataatsimut isigalugu siunnersuut innuttaasut peqqinnerulernerannut avatangiisitalu qajannartup pitsaa-nerulernissaanut iluaqutaassaaq.

Aningaasaqarnermut Siunnersuisooqatigiit 2019-imi ukiumoortumik nalunaarusiaminni peqqissutsimut aningaasartuutini tatisinermut tunngatillugu iliuuseqarneq pillugu immikkoortumi peqqinnissamik susas-saqarfimmi immikkut sammisami eqqaavaat eqqussinermut akitsuutit amerlassusiisa misissorneqarnerat iluaqutaasinnaasoq. Siunnersuisooqatigiit taamaallutik allapput:

"Sikaritsinik tupanillu eqqussuineranut akitsuutit ukiumut 150 mio. kr.-t missaanniittarput aamma ukiuni ar-lalinni atuinikinnerunerit pissutigalugit ikiliartorput. Tamanna ilutigalugu tupamut akitsuutit ikilisapput, taakkumi inuiaqatigiinni akinik ataatsimut isigalugu ineriartornermut ilaatinneqarsimangillat. Tupamut akitsuutit 2007-imiilli allanngortinneqarsimangillat taamaattumillu inuiaqatigiinni nioqqutissanut allar-passuarnut sanilliullugit inuiaqatigiinni nioqqutissatut atugassatut akikinnerulersimavoq. Tupamik atui-ne-rit annikillissarnissaannut tamanna killormut ingerlavoq. Tupamik akitsuutinik nalinginnaasunik akitsuinerit pujortartarnerit maannakkumut suliniutinut sanilliullugit sunniteqarsinnaanersut eqqarsaatigineqarta-riaqarput, minnerunngitsumik inuusuttut ikinnerusut pujortartarnerannut tunngatillugu. Tupanik nioqqu-tissat ullumikkut akisoreerput tamannalu ilutigalugu atuisorpassuaqarpoq. Tamanna pujortartarneq akior-niarlugu annertuumik suliniutinik pisariaqartitsinermik tikkuussineruvoq, tamatumani akitsuusiinerunerit siunnerfeqarluartumik suliniutinut amerlanernut ilaasinnaapput".

Pujortarnermik inerteqquteqarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 26. maj 2010-meersumi maanna atuuttumi (maannamiit "tupa pillugu inatsit") innuttaasut peqqissusiannik siuarsaneq inuillu allat tupator-lutik pujortarnerisa pujuannik najuussuinnikkut nammineq piumassuserinngisamik ajoquserneqarsinnaane-rup pinaveersaartinneqarnissaa siunertaapput.

Tupa pillugu inatsisaasimasumik sukaterivoq, tamatumani siunertaasimavoq tupamik pujortartarnerup qanoq issutsikkut peqqissutsikkullu ajoqutaasut sunniutaasa, ilisimatuut misissueqqissaarnerisigut up-bernarsarluarneqarsimasut, killilersimaarnissaat.

Susassaqarfik pillugu inatsit siulleg 1994-imi atuutilerpoq, tamatumani ilaatigut avatangiisinik pujortar-fiunngitsunik tupanillu nioqqutissanik nalunaaqutsiinerimik qulakkeerinninnissaq ukkatarineqarpoq. 1998-imi pujortartarnermik inerteqqutini malittarisassat sukaterneqarput, 2000-milu tupa pillugu inatsit suka-teqqinneqarpoq. Tupa pillugu inatsimmi 2004-meersumi maanna atuuttumi avatangiisit pujortarfiunngit-sut pillugit malittarisassat sukateriffigeqqinneqarput, tassunga ilanngullugu inatsimmi pisortat inissiaa-taanni pujortartarnermik malittarisassat erseqqissarneqarput.

Taamaalluni assersuutigalugu pisortat inissiaataanni taakkualu eqqaanni pujortartarnermik killilersuinik-kut tupa pillugu inatsimmi akulikitsumik malittarisassanik sukaterisarneq annertusiartorsimavoq, kingul-lermilli ukiut 20-ngajaat qaangiummata taamaaliortoqarpoq. Nunarpassuarni allani susassaqarfik, aamma

ukiuni 5-10 kingullerni nunatsinni tupa pillugu inatsimmit sukanganerungaatsiartumik, sukateriffigineqariartulersimavoq.

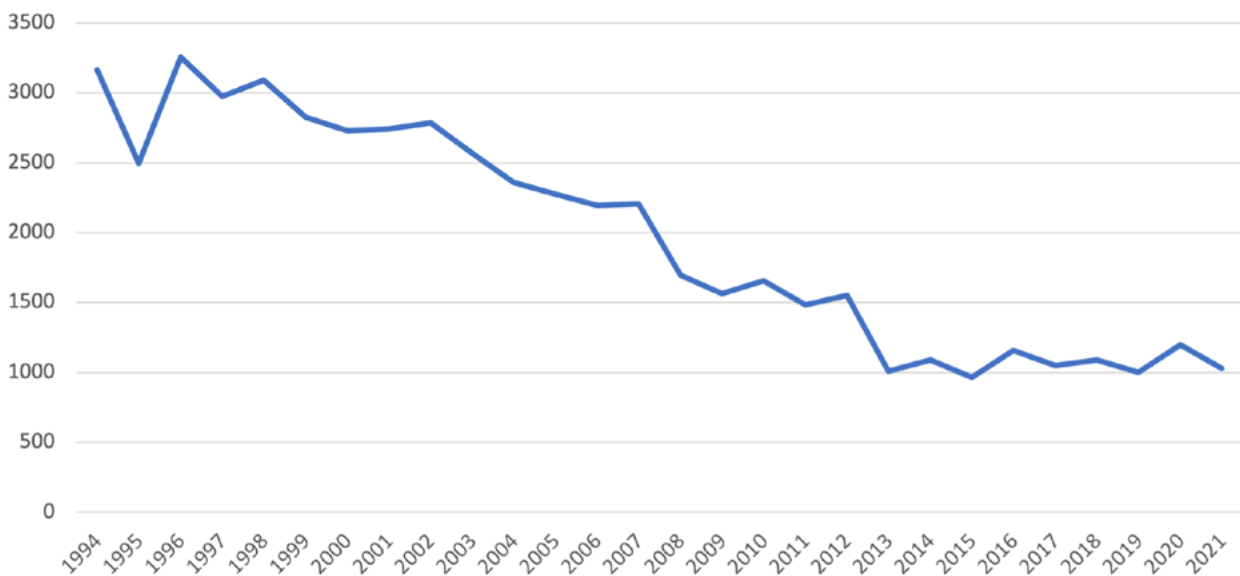
Taamaalilluni tupa imigassarlu pillugit inatsisit pisisarnermut, tuniniaanermut, atuinermut eqqussinermilu akitsuutitut tunngatillugu ingerlaavartumik nalilersuiffigineqarnissaat pisariaqarpoq. Tassunga ilanngullugu nunatsinni atuinermut atueriaatsinullu kiisalu pitsaaliuilluni iliuutsitut isumassarsiorfissatut nunani tamalaani naleqqussaanerit assigiinngitsut, naleqqussaanerit sunniutaannik ingerlaavartumik nalilersuiffiusartut, sunniutaat pillugit misilittakkat iluaqutigineqarsinnaapput. Aamma takuuk imigassaq pillugu inatsimmi atuuttumi naleqqussaasinnaanarit pillugit Allorfiup naliliinera immikkoortumi 11.11.3-mi allaatigineqartoq.

11.11.2.2 Pujortartarneq

Immikkoortoq una ilaatigut 2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermik kisitsisinillu pisortatigoortunik tunngaveqarpoq.

Takussutissiami 11.5-imi ersepoq 2013 tikillugu ukiut 14-it ingerlaneranni innuttaasumut ataatsimut sikaritsimik atuineq apparuarujussuarsimasoq, tamatumali kingorna pitsaasumik ineriartorneq taanna unissimavoq. Tupamik nioqutissiat allat qissimikkutsigit assingusumik ineriartortoqarsimanngilaq, aamma 2013-imiit 2021-mut atuinerup ataatsimut isigalugu qaffariarnera sikaritsimik atuinerup piffissami apparisimannginneranut nassuiaataasinnaagaluartoq. Ineriartorneq tamanna peqqinnissaq pillugu politikikkut eqqarsaatersuutissiisariaqarpoq.

Takussutissiaq 11.5: Piffissami 1994-2021 14-it sinnerlugit ukiulimmut ataatsimut sikaritsit gramminngorlugit

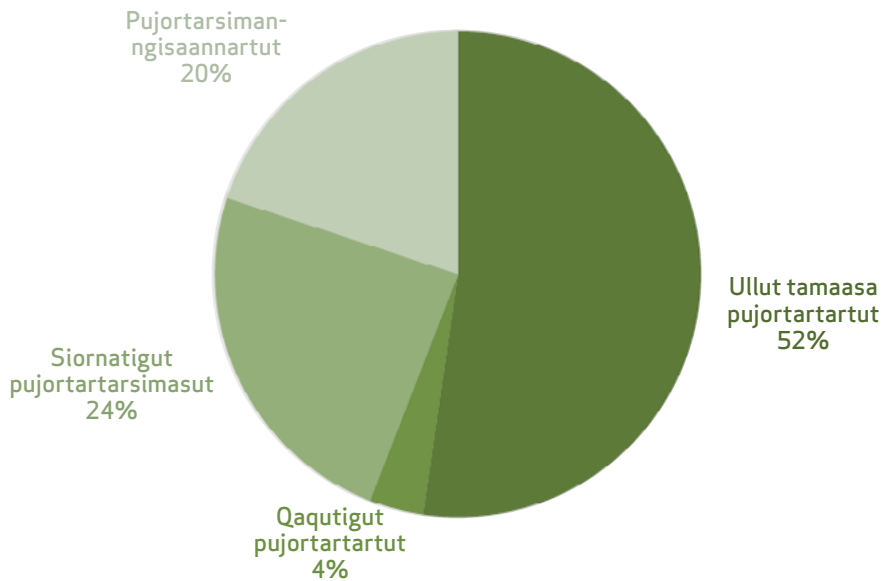
Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Nunatsinni innuttaasumut ataatsimut tupamik atuisarneq pillugu paasisutissat toqqaannartut nunani avannarlerni taamatut atuisarnermut sanillersuunneqarsinnaasut nassaariuminaapput. Paasisutissat pissarsiarineqarsinnaasut ersersippaat nunatsinni atuineq annertoorujussuusooq.

Ullut tamaasa pujortartartut

2018-imi nunatsinni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat 52%-miippoq. Ukiuni qulikkuutaani kingullerni ullut tamaasa pujortartartut ikilisimapput. Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerni siusinnerusuni kisitsisit ersersippaat ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat 1993-imi 68%-miit 2014-imi 57%-mut apparisimasooq.

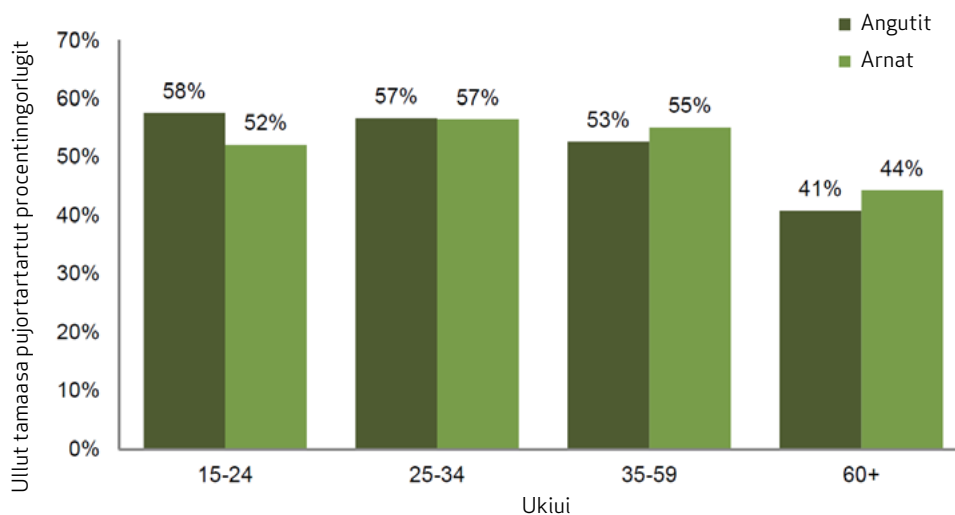
Takussutissiaq 11.6: Ullut tamaasa pujortartartut, ilaanneerlutik pujortartartut, pujortartartuusimasut pujortanngisaannarsimasullu amerlassusaat

Paasisaqqarfik: 2018-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq. 2018-imi innuttaasut katitigaanerat innimigineqarpoq. N=2534

2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermi misissuinerni allani pisoqarsimaneratut ullut tamaasa pujortartartuni angutit arnallu maluginiarnartumik nikingassuteqanngillat (takussutissiaq 11.7).

Takussutissiaq 11.7: Ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat arnanut angutinullu aamma ukiunut immikkoortillugit

Paasisaqqarfik: 2018-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq. Nunap immikkoortuni assigiinngissutit innimigineqarput. N=2534.

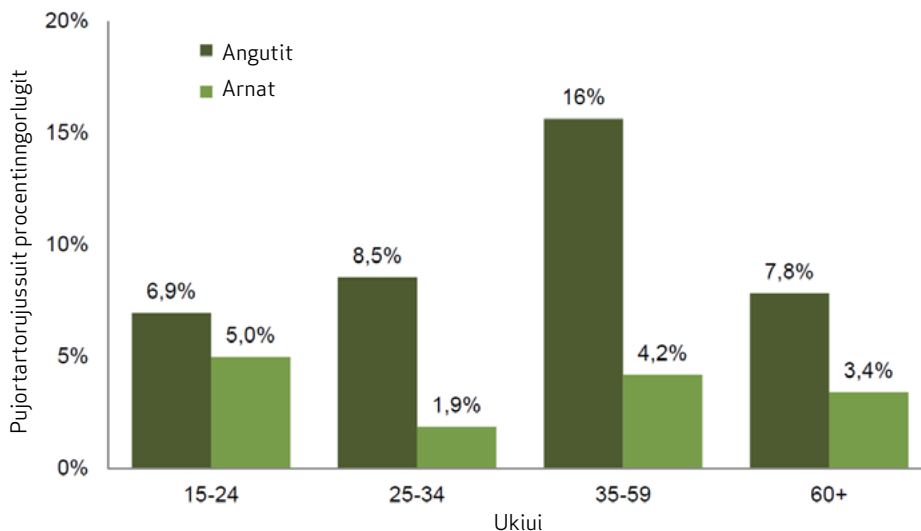
Ukioqatigiit akornnganni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat assigiinneq ajorpoq, angutilli arnallu akornnganni assigiinngissuteqanngilaq. Ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat ukioqatigiinni inuusunnersaasuni qaffasinnerpaapput.

Pujortarujussuuartartut

Ullut tamaasa pujortartartut sikaritsinik 15-init amerlanerusunik pujortartartut pujortarujussuuartartunik taaneqartarput. Angutini tamani pujortarujussuuartartut 11%-upput arnanilu 3,8%-ullutik, aamma 2014-

imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineri taamaapajaarpoq. Takussutissiami 11.8-mi takuneqarsinnaavoq pujortarujussuartaartut amerlassusaanni angutit 35-59 ukiullit amerlanerpaasut (16%).

Takussutissiaq 11.8: Pujortarujussuartaartut amerlassusaat suiaassutsimut ukiunullu immikkoortillugit

Paasisaqarfik: 2018-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq. Nunap immikkoortuni assigiinngissutit innimigineqarput. N=2534

11.11.2.3 Tupamik atuineri pitisaaliuineri unammillernartut

Kalaallit Nunaanni innuttaasut (meeqqat inersimasullu) pujortarnermik unitsitsinissamut periarfissaqarnerinik qulaajaanerp 2019-mi takutippaa innuttaasunut taamatut neqeroorummik pissarsinissamut killeqartumik periarfissaqartut. Pujortartarnerup unitsinnissaanut innuttaasunut neqeroorut taamanikkut sukkut tamaana pisarsimavoq inuillu ataasiakkaat kiisalu sumi najugaarneq assut apeqquataasimallutik. Tassa taamanikkut kommunini peqqinnissaqarfimmilu pujortartarnermik unitsitsinissamik aqqissuussaasumik ataqtigiissakkamik neqerooruteqanngilaq, tamannalu kipiluttunarpog innuttaasuni inersimasut affaanit amerlanerusut ullut tamaasa pujortartartuunerat eqqarsaatigissagaanni.

Tupamik atuiunnaarsitsiniaalluni iliuuseqarnerit ikittuararsuupput. Kommunit ilaat pujortarunnaarnissaq pil-lugu siunnersorteqarput. Peqqinnissaqarfimmi inuunerissarfiit paasisitsiniaasarpud. Ernisussiorut ilaasa meqqutini kapooraluni, akupunktur, atorlugu naartusut pujortartarnermik unitsitseqqullugit neqeroorfigisarpaat. Ajornartorsiut assigiinngitsumik ukkatarineqarlunilu iliuutsit assigiinngitsut nalaatsortumik siaruarneqarsimappud. Inuuneritta III-p kingorna Paarisa KRAM-it pillugit nutaanik suliniuteqassaarpoq.

11.11.2.4 Imigassaq hashilu

Eqqaaneqareersutut innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutini marlunni siullerni KRAM-it, tassunga ilanngullugit imigassaq hashilu, ukkatarineqarput. Inuuneritta I-imi 2007-12 atuuttumi imigassamik nakkutilliilluni anguniagaavoq aalakoornartoq akusaanngitsoq eqqunneqartoq inummut ataatsimut 14-it sinerlugit ukiulimmut ukiumut 10 literimut appartinneqassasoq, tamannalu 2009-mi siullermeerluni pivoq⁴⁶. Inuuneritta II-mi 2013-19 atuuttumi suliniutimmi nakkutiginilluni anguniagaqanngilaq, kisianni takussutissat arlallit malittarineqartussatut toqqarneqarput.

Inuuneritta III-mi naleqqami 4-mi allassimavoq: "Meeqqat tamarmik peroriartornerminni toqqissisimanartunik pitsaasunillu atugaqassappud, aamma nakuusernermut innarlernerqarnermullu illersorneqarlutillu tupamit aanngajaarniutinillu ajoquserneqassanngillat". Kingulleq inersimasut atornerluinerannut illersorneqarnissaattut namminerlu atornerluilernissaasa pinaveersaartinnissaattut paasineqarsinnaavoq. Inuu-

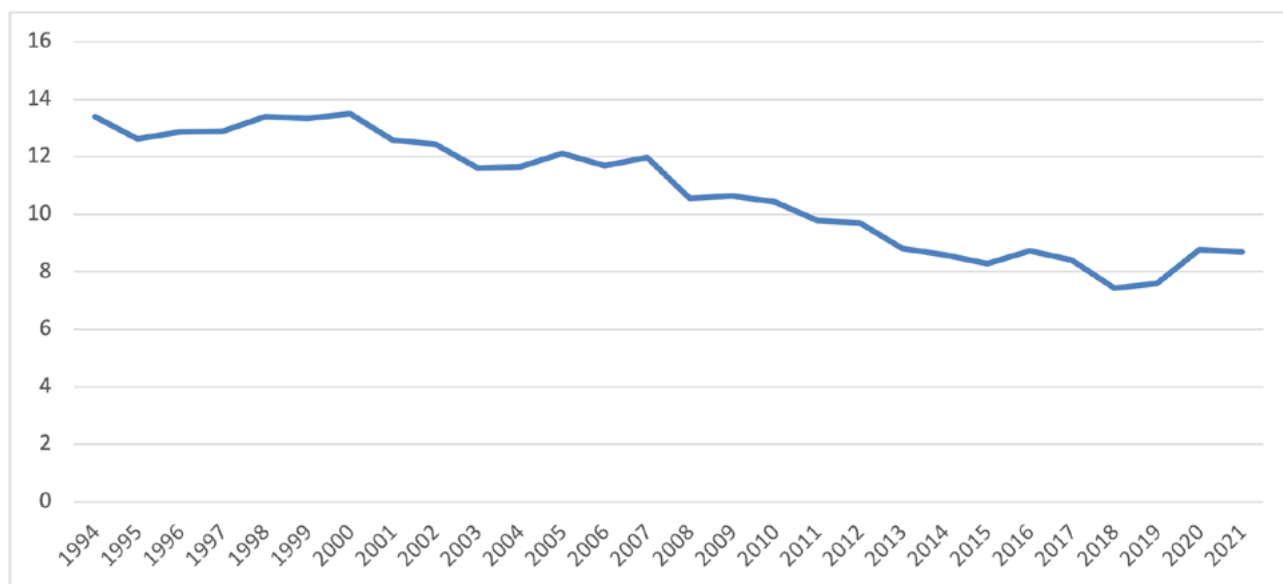
⁴⁶ Eqqaaneqassaaq innuttaasuni amerlasoorpassuit pinaveersaartarmata atuneq inunnut ikinnerusunut agguarneqarsimammat.

neritta III-mi aanngajaarniutinik nakkutiginnilluni anguniagaqanngilaq, kisianni Inuuneritta II-mi takussutissat assingi malinneqarput. Imigassamut hashimullu ukuupput:

- Inummut ataatsimut imigassaq eqqunneqartoq (15+)
- Ernguttartut (inersimasut)
- Marlolarluni arlaleriarluniluunniit aalakoorsimaneq (15-inik ukiullit)
- Hashimik atuisimasut (15-inik ukiullit)
- Naamaarsimasut (15-inik ukiullit) Angajoqqaat ajoqutaasumik imigassamik atuisunik qitornallit (CAGE positive)

Inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut imigassamik atuineq piffissap ingerlanerani appararujussuarsimavoq, takuuk takussutissiaq 11.9, 2019-imiilli annikitsumik qaffariarsimavoq.

Takussutissiaq 11.9: Inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut imigassamik literinngorlugu atuineq

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Ataatsimut isigalugu appararujussuartoqarneratigut atuineq Danmarkimi atuinnermit appasinnerulersimavoq. Allattorsimaffimmi ataaniittumi (tabeli 11.3) 2019-imi nunani avannarlarni atuineq takuneqarsinnaavoq.

Tabeli 11.3: 2019-imi inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut atuineq liiterinngorlugu

Denmark	Savalimmiut	Kalaallit Nunaat	Finland	Åland	Island	Norge	Sverige
9,5	6,4	7,6	8,2	6,0	7,4	6,1	7,1

Nalunaarsugaq: 2019-ip kingorna nunatsinni atuineq qaffariarsimavoq, takuuk takussutissiaq 11.9. 2021-mi inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut 8,8 literiuvoq, 2022-mili inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut 8,2 literimut apparialaarluni.

Tulliuttumi (tabelit 11.4 – 11.6) imigassamik hashimillu atuinnermut kisitsisit, ukiunut suaassutsimullu imikkooortiterineq kiisalu ajoqutaasumik atuinerup annertussusaa takuneqarsinnaapput.

Tabeli 11.4: AUDIT malillugu nalilersuineri innuttaasut 15-it sinnerlugit ukiullit imigassamik atuisarnerisa immikkoortiternera

Naliliineq (AUDIT-score) ⁴⁷	Innuttaasuni amerlassutsit
Ajoqutaanngitsumik atuineq	58%
Annertuumik atuineq	32%
Ajoqutaasumik atuineq	5,9%
Pinngitsuuisinnaannginneq	4,7%

Paasisaqarfik: Larsen et al. (2019)

Tabeli 11.5: Angutit arnallu 15-it sinnerlugit ukiullit imigassamik ajornartorsiuteqarsinnaasut amerlassusaat

	15-24 ukiullit	25-34 ukiullit	35-59 ukiullit	60-it sinnerlugit ukiullit
Arnat	56%	42%	37%	23%
Angutit	48%	52%	43%	33%

Paasisaqarfik: Larsen et al. (2019)

Tabeli 11.6: 2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineri peqataasut hashimik atuikulasartutut (qaammammut ataasiarluni arlaleriarluniluunniit atuisartutut) nalunaartut immikkoortiternerat

	15-24 ukiullit	25-34 ukiullit	35-59 ukiullit	60-it sinnerlugit ukiullit
Arnat	17%	16%	18%	10%
Angutit	8%	8%	12%	5%

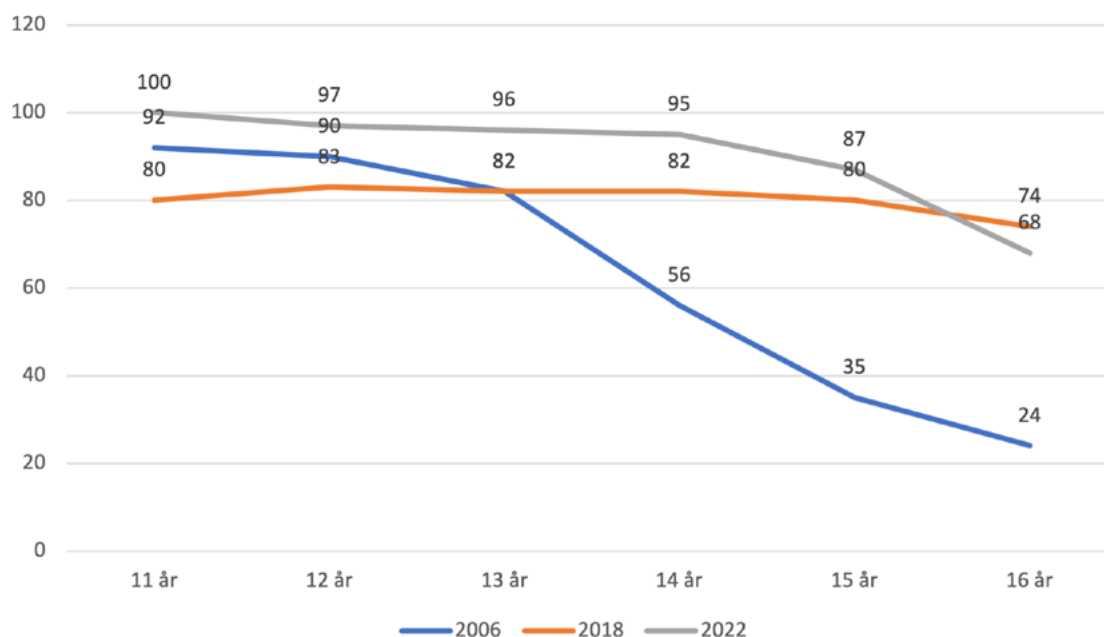
Paasisaqarfik: Larsen et al. (2019)

Pingaartumik meeqqat inuusuttullu pillugit

Meeqqat inuusuttullu akornganni aanngajaarniutini atuineq ataatsimut qissimikkaanni ikinnerpaamik ataasiarlutik aalakoorsimasut amerlassusaat appariarsimavoq, tassa ataatsimut isigalugu ukiut qaffatsinnissaat iluatsissimavoq, taamatuttaarlu ataatsimut isigalugu meeqqat ikinnerusut hashimik pujortarneq misilissimavaat. Eqimattalli amerlanngitsut qaammatip ataatsip iluani pujortarsimapput.

⁴⁷ AUDIT tassaavoq inuiaqatigiinni imigassamik ajornartorsiutinik misissuinissamut WHO-p uuttueriaasia nunani tamalaani akuerisaasoq.

Takussutissiaq 11.10: 11-16 ukiullit 2006-imi, 2018-imi 2022-milu aalakuunngisaannarsimasut

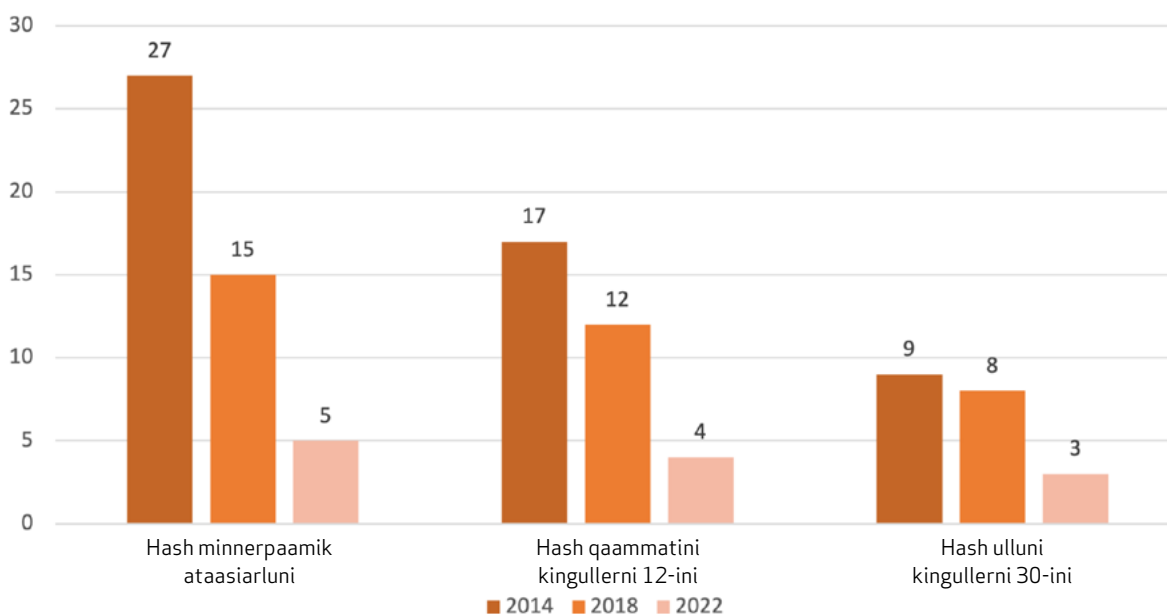

Paasisaqqarfik: Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Greenland.

Tabeli 11.7: Meeqqat atuartut hashimik misiliisimasut amerlassusaat

	Ukiut	Hashimik misiliisimasut
HBSC 1990-imut aallarniutaasoq	12 - 19	25,6%
HBSC 1992-imut aallarniutaasoq	12 - 19	26,2%
HBSC 1994	12 - 17	17,2%
HBSC 1998	12 - 17	16,3%

Takussutissiaq 11.11: 2014-imi 2018-imilu 2022-imi 15-17 ukiullit hashimik misiliisimasut, qaammatini aqqaneq-marlunni kingullerni hashimik pujortarsimasut ullunilu 30-ni kingullerni hashimik pujortarsimasut amerlassusaat

Paasisaqqarfik: Niclasen (2019).

Eqqaaneqassaaq sunoorsinik tupanillu allanik pujoqanngitsunik atuineq pingaartumik meeqqat inuusuttullu akornganni annertusiartuinnarmat. Annertussuserpiaali ilisimaneqanngilaq. Sunoorsit kemiskiusut maanakkut inatsimmi eqqartorneqanngillat. Tassa imaappoq sunoorsinik kemiskimik sanaajusunik pisinissaq meeqqanullu tuniniaanissaq inerteqqutaanngitsoq. Ikiaroornartut pillugit inatsit nutarterneqaleruttorpoq.

Kigutininik isumaginninnermi sulisut nalunaarput meeqqat sunoorsimik atuinerup kinguneranik ajoqusersimasut, ass. ameraasami takuneqarsinnaasumik ajoqusersimasut. Sunoorsimik atuineq assigiinngitsorpasuartigut nappaateqalersitsisinnaavoq. Tassunga ilanngullugu ilimagineqarpoq sunoorsip iggissakkut aqajaqqullu sanilequtaatigut kræfteqalernissamut aarlerinartuq annerulersittaraa aammalu imaassinnaasoq sunoorsip aqajaqqukku erlukkullu kræfteqalernissamut aarlerinartuq annerulersittaraa. Sunoorsip aap naqitsinerata qaffasippallaalernissaanut naartusunillu atorineqarnerani naartup ajoqusernissaanut aarlerinartuq annerulersittarpaa. Taamaalilluni pujortaqqammgitsunik nioqqutissiat taakkua atornissaasa pitsaaliornissaannut tunngatillugu aqqissugaasumik iliuuseqarnissamut pissutissaqarluppoq. Sunoorsinik / sukuluunik tupanillu allanik pujoqanngitsunik eqqussinnermi immikkut akitsuuteqarpoq fakturami nalingisa 300%-annik.

Meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu eqqaaneqartussaq alla tassaavoq imerniartarfiit inissisimaffiat. Nuummi imigassamik sassaalliuteqartarfiit amerlapput, ullullu akissarsiffiusut nalaanni ulloq naangajallugu ammasarput. Imerniartarfiit meeqqanit aamma najorneqartartuni inissisimapput, meeqqallu aalakoortut pissusilersornerannit ersilersinneqartarput. Takuneqarsinnaasumik aalakoortunut sassaalliuteqartarnermut inatsit imerniartarfiit unioqqutittarpasippaat.

11.11.2.5 Aanngajaarniutininik pitsaaliuinnermi unammillernartut

Innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniutini pingasuni pitsaaliuinnerup pitsaanerpaamik iliuuseqarfiginnissaanik paasinnittaaseq allanngorsimavoq. Inuuneritta I-mi II-milu qaammarsaanerit atorussanillu suliaqarneq pingaarnertut aallunneqarput neriuutigineqarlunilu illoqarfinni pinaveersaartitsinnermut ataatsimiititalianit kommuninilu pitsaaliuinnermut immikkoortortaqarfinnit atorluarneqassasut. Inuuneritta II-mik nalilersuinnerup ersersippaa tamanna sapernartuq. Inuuneritta III siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu suliaavoq qulaanilu ersersinneqareersutut anguniagaqarnani naleraqarpoq kommuninit ataasiakkaanit immikkoortitsiffigineqartussatut naatsorsuutigineqartunik. Aanngajaarniutinilli pitsaaliuilluni iliuuseqarneq iliuutsinut maanna ingerlasunut ilaangilaq.

Allorfik⁴⁸ naapertorlugu aanngajaarniutininik pitsaaliuinnerup ataqtigiinnginnera pingaarnertut ajornartorsiutaavoq. Qaffasissutsini tamani, ilaatigut pingaarnertut periusissiornikkut innuttaasunullu ataasiakkaanit iliuuseqarnikkut, pitsaaliuinissaq pisariaqartinneqarpoq. Suliniutit kommunit, namminersorlutik oqartussat peqatigiiffiillu akimorlugit ataqtigiinngikkunik pissarsiat tamakkiisuusinnaanngillat.

Taamatuttaaq Allorfik naapertorlugu pitsaaliuinnermi iliuutsini pingaarnerpaaq tassaavoq sumiginnaaneq aamma aanngajaarniutininik nakuusernarmillu atuiffiusumi peroriartornissaq pinngitsoortinniarlugit Siusisukku iliuuseqarneq.

Pingaarnarpaat tullia tassaavoq imertariaatsimik allannguinnissaq, tassami ernguttarneq inooqataanermut aserorsaaatammat aamma nakuusernarnut imminullu toqunnernut amerlaqisunut pissutaasarmat.

Ullumikkut qaffasissutsini tamani, innuttaasuni aarlerinartorsiortuni eqimattaniit katsorsaanermut, pitsaaliuilluni iliuuserineqartut ataqtigiinngillat. Sumiiffinni ataasiakkaani iliuutsit uppersaateqanngitsut taamungaannaq siammarsimallutillu nalilersuiffigineqarneq ajorput.

Aqqissugaasumik pitsaaliuilluni iliuutsit pisariaqartinneqarput, ilaatigut inatsisit sumiiffinnilu ataasiakkaani pitsaaliuineq, ass. ilinniartitsineq peqqinnerulersitsiniarlunilu iliuuseqarneq. Taakkua ilaat Inuuneritta III-mit matussuserneqassapput allallu matussuserneqassanatik.

⁴⁸ Allorfiup, Pinngitsuuisinnaajunnaarnermik Paasisimasaqarfiup, aanngajaarniutininik pinnguaatinillu pinngitsuuisinnaannginneq pillugu nuna tamakkerlugu akeqanngitsumik neqeroorteqarnissaq isumagisarpaa. Allorfik nunami kommunini tamani pinngitsuuisinnaajunnaarnek pillugu innersuussinissamut, malitseqartitsilluni katsorsaanissamut, qanigisaasunik katsorsaanissamut, siunnersuinissamut kiisalu iliuutsinik nakkutiginninnissamut nalilersuinissamullu akissussaasuvoq.

Allorfiup ullumikkut neqeroorutigisarpai meeqqat atuarfianni angajullernut aanngajaarniutit pillugit pitsaaliuineq pingaanninnerusumillu pitsaaliuineri iluutsit arlallit, ass. angajoqqaanik pikkorissartitsinerit, inuusuttunik aanngajaarniutit atuiffiusumi peroriartortunik pikkorissartitsinerit, aanngajaarniutit pillugit angajoqqaanik ataatsimeeqateqarnissamut atortussat meeqqallu atuarfiit qaffasinnerusuni ilinniarfeqarfinni iluuseqarnissamik neqeroorut.

Kingullertut ajornartorsiutaaleriartortoq eqqaaneqassaaq. Nunarpassuarni allani aanngajaarniutit tamar-mik atugaasut nunatsinni atugaalereerput (MDMA, kokain, heroin), hashi kisimi atugaanngilaq. Aanngajaarniutit nutaat kinguneri peqqinnissaqarfiup sullissigasuarfimmi tarnimikkullu nappaatilinnut immikkoortorta-qarfinni maanna malugilereerpai. Atlantikoq qulaallugu mittarfiit nutaat ammarpata taakkua annertusi-nerunissaat naatsorsuutigineqarpoq. Tamanna peqqinnissaqarfinni upalungaarsimanerunissamik pi-ma-saatissiivoq.

11.12 Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuseq

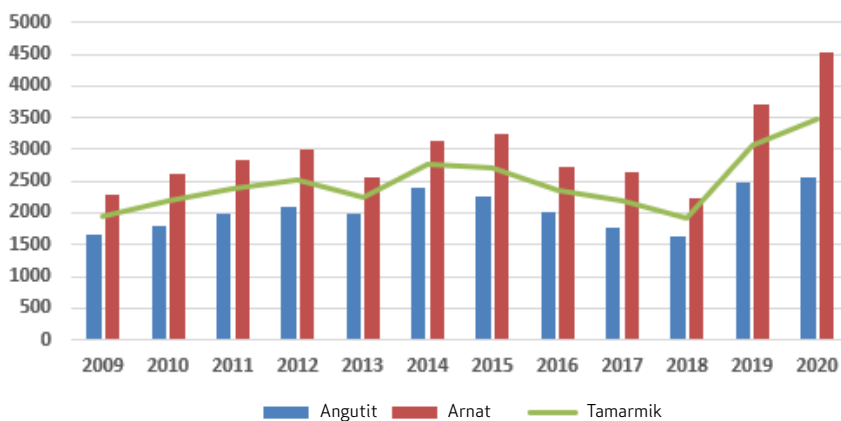
Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuseq Inuuneritta I-mi periusissio-nikkut ukkatari-neqarsimanngilaq. Susassaqarfinni annertuunik unammillernartoqarpoq.

11.12.1 Nappaatit tuniluuttut

11.12.1.1 Gonorré aamma klamydia

Gonorré aamma klamydia nunatsinni atugaasorujussuupput.

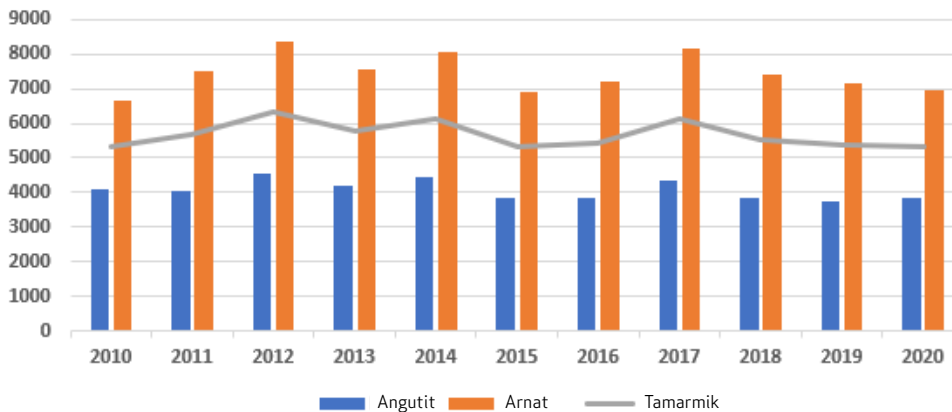
Takussutissiaqi 11.12: Nunatsinni gonorrémik nappaateqartut 2009-imiit 2020-mut innuttaasut 100.000-iugaangata

Paasisaqarfik: www.nun.gl

Takussutissiami 11.12-mi takuneqarsinnaavoq gonorrémik nappaateqartut 2019-imiit 2020-mut amerle-riarsimasut innuttaasut 100.000-iugaangata 3500 missaanniittartut, tamannalu aatsaat taama 2009-miil-lu amerlatigipput. Kisitsit Danmarkimut sanilliullugit qaffasissorujussuupput Danmarkimi tamarmi 2020-mi innuttaasut 100.000 -iugaangata 50-it missaat gonorrémik nappaateqartarmata (gonorrémik nappaa-teqartut 2.500-it missaanniipput). Tamatuma saniatigut gonorrémik nappaateqartut amerlassusaat 2009-miit 2018-imut allanngorpallaarsimanngitsoq tamatumalu kingorna 2020-mi qaffariangaatsiarsimasoq ta-kuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 11.13: 2010-2020-mi nunatsinni klamydiamik nappaateqartut nnuttaasut 100.000-iugaangata

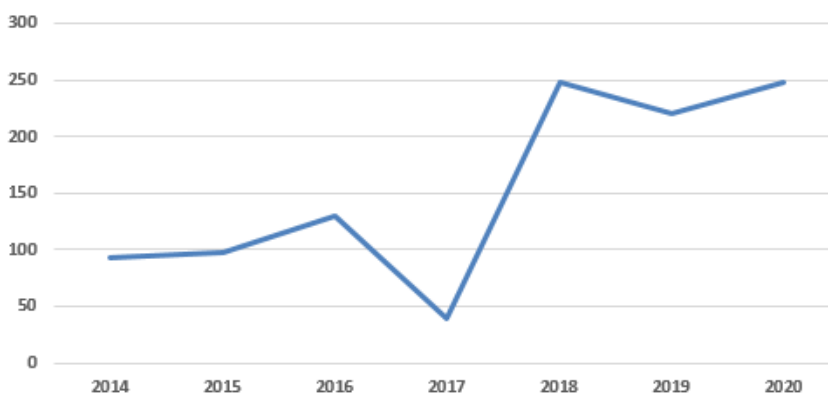
Paasisaqarfik: www.nun.gl

Takussutissiami 11.13-imi 2017-2020-mi klamydiamik nappaateqartut ikiliartulaarsimanerat takuneqarsinnaavoq. Arnat klamydiamik nappaateqartut angutinit marloriaatingajammik amerlanerupput. Danmarkimut sanilliullugu kisitsisit qaffasinnerujussuupput, Danmarkimi 2018-imi innuttaasut 100.000-uugaangata angutit 471-it klamydiamik nappaateqartarput innuttaasullu 105-uugaangata arnat 679-it nappaateqartarlutik. Kalaallit Nunaanni angutit 4.000-t missaanniipput arnallu 7.000-t missaanniillutik uffa nunatta innuttaasui Danmarkimut sanilliullugit qulerarterutingajammik ikinnerugaluartut.

11.12.1.2 Syfilis

Syfilisimik nappaatillit amerlassusaat ataatsimut isigalugit qaffakkiartorput ukiullu ingerlaneranni nikeralartarlutik.

Takussutissiaq 11.14: Innuttaasut 100.000-uugaangata nunatsinni syfilisimik nappaateqartut 2014-imi 2020-inut

Paasisaqarfik: www.nun.gl. Inuit 100.000- tiugaangata.

Takussutissiami 11.14-imi takuneqarsinnaavoq 2018-imi innuttaasut 100.000-uugaangata syfilisimik nappaateqartut 250-it missaanniit 2019-imi 220-inut ikileriarsimasut. Tamatuma kingorna syfilisimik nappaateqartut innuttaasut 100.000-uugaangata 2019-imiit 2020-mut 236-nut amerleriarsimasut takuneqarsinnaavoq.

2021-mi inuit 172-iusut akornnganni syfilisimik nappaateqarnerit 174-it nalunaarsorneqarput.

Danmarkimi kisitsisit nutaanerpaat ersersippaat 2018-imi innuttaasut 100.000-uugaangata syfilisimik nappaateqartut 9,3-usartut. Tassa nunatsinni syfilisimik nappaateqartut Danmarkimut sanilliullugu sulii amerlanerujussuupput.

11.12.1.3 HIV

2020-mi inuit katillugit tallimat HIV-mik tunillatsissimasutut nalunaarutigineqarput (angutit pingasut/ arnat marluk), tassa innuttaasut 100.000-ugaangata qulingiluat nutaat HIV-mik tunillatsittarput. 2020-mi AIDS pillugu nalunaarutininik tigusaqartoqarsimanngilaq. 2019-imi arfineq-pingasut HIV-mik tunillatsissimasutut nalunaarutigineqarput, nunatsinnilu nakorsaaneq naapertorlugu ukiorpassuarni tunillatsittartut asut amerlasarsimapput. Nunanut allanut sanilliullugu nunatsinni HIV suaassuseqatiginngisaminnik atoqateqartartuni atugaaneruvoq. Kingullertigut takuneqartarpoq arnat inuusuttut 20-t tikillugit ukiullit tunillatsittartut. Kinguaassiuutitigut nappaatit tuniluuttut amerlassusiisa qaffasinnerat eqqarsaatigissagaan ni HIV tunillaassuussinnaanngitsutut oqaatigineqarsinnaanngilaq⁴⁹.

11.12.1.4 Tuberkulose

Tuberkulose nunatsinni 1980-ikkut qiteqqunneranniit 2010-mut atugaanerulerallutuinnaarsimavoq. 2010-mi tuberkulosemik nappaateqartut amerlanerpaapput 115-it nutaat nappaateqalermata, tassa innuttaasut 100.000-ugaangata 205-it miss.amerlatigipput. Tuberkulosemik nappaateqartut maanna ikileriangaatsiar-simapput ukiunilu arlaqartuni ukiumut 55-it 85-illu akornganniittarlutik. Tassa innuttaasut 100.000-ugaan-gata ukiumut nutaat 100-t missaanniittarput. Nunanut allanut sanilliullugu kisitsisit suli qaffasipput. Tu-berkulose nunatsinni tamani takussaasarpoq, kisianni kujataani tunumilu atugaanerpaavoq. Tuberkulose inunni inooqataanikkut annertuumik ajornartorsiuteqartuni takussaanerujussuusarpoq.

Nunatsinni tuberkulose pitsaaliorneqarlunilu akiorneqarpoq iliuutsillu pitsanngorsarniarlugit nuna tamak-kerlugu periusissiat ingerlaavartumik naleqqussarneqartarlutik. 2010-mi 2016-imilu Kalaallit Nunaat tu-berkulose pillugu immikkut ilisimasalinnit ilaatigut WHO-meersunit tikeraarneqarpoq iliuuseqarnerlu pil-lugu siunnersuutininik tunineqarluni. Tamatuma kingorna siunnersuutit taakku nuna tamakkerlugu TB pillugu periusissianut ilanngutitinneqarput.

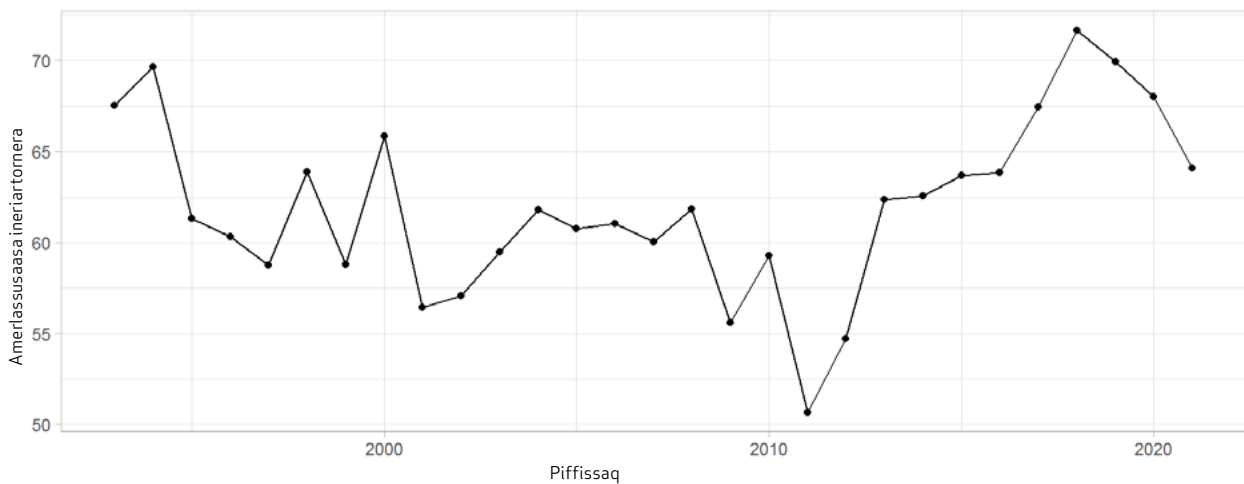
Iliuutsit:

- Tuberkulosemut akiuussutissamik BCG-vaccinemik meeqqat kapineqartarput. Tamatuminnga nunatsinni akiuussuserneqasimasut amerlapput.
- Nunatsinni tuberkulosemik akiuineq 2017-2021 nuna tamakkerlugu TB pillugu periusissiaq malillugu ingerlanneqarpoq. TB pillugu periusissiaq ilaatut peqqissutsikkut sullissisunut TB pillugu ilitersuut TB pillugu immikkut ilisimasalinnit, ilaatigut WHO-mit, peqqinnissaqarfimmit suleqatigineqartartunillu innersuutit malillugit nutarterneqarpoq. Tuberkulosemik akiuinnermi taamaallaat peqqinnissaqarfimmi iliuuseqartoqarnani inuiaqatigiinni immikkoortut assigiinngitsut iliuuseqartariaqarnerat ukkatarine-qarpoq.
- Tuberkulose pillugu periusissiami tuberkulosemik nappaateqalersut takussutissartallit tamaasa sapinngisamik piaarnerpaamik nassarinissaat qitiutinneqarpoq. Eqimattat toqqakkat tunillatsin-neqarsimasut takussutissartaqanngitsumik napparsimasut nakorsaattigut pitsaaliulluni katsor-sarneqarnissaannik neqeroorfigineqartarput.
- Eqimattat toqqakkat tunillatsissimanermik ujartuiffigineqartarput, inuiaqatigiilli misissuiffigineqartarunnaarnikuupput.

11.12.2 Naartuersinneq

Nunatsinni naartuersittartut Danmarkimit tallimariaatingajammik amerlanerupput. 2021-mi katillugit naartuersinnerit 842-t Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmut nalunaarutigineqarput. Tamanna 2021-mi inun-ngortut pillugit kisitsisinit qaffasinnerugaluartoq naartuersittartut amerlassusiat ukiut pingajussaanni ikileriarput.

⁴⁹ December 2019-imi Nakorsaaneqarup Sermitsiami apersorneqarnera

Takussutissiaq 11.15: Naartuersittut arnat 15-niit 49-nut ukiullit 1.000-ugaangata

Paasisaqarfik: www.nun.gl

Takussutissiami 11.15-imi 1993-imiilli naartuersittut amerlassusiisa pingaarnertut kisitsisitaasa allanngoriartornerat takuneqarsinnaavoq, tamatumanilu arnat 1.000-ugaangata 60-it missaanniittut naartuersittarput. Arnat naartuersittut amerlanerpaat 16-34 akornganni ukioqartarput.

11.12.3 Inuusuttut kinguaassiuutitigut misilittagaat

2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq naapertorlugu 18-29 ukiullit suli 18-iliineqarnatik kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimasut amerlassusaat 26%-miippoq.

Inuusuttut kinguaassiuutitigut misilittagaat⁵⁰ pillugit apeqqutiniq immersuisitsilluni misissuinermit 2015-imeersumi ersersinneqarpoq arnat inuusuttut 53%-ii angutillu inuusuttut 29%-ii 15-it inorlugit ukioqarlutik siullermeerlutik kinguaassiuutitigut attaveqarsimasut. Misissuinermit katillugit arnat inuusuttut 21%-isa angutillu inuusuttut 4%-isa eqqaavaat siullermeerlutik atoqateqarnissartik aalajangeeqataaffiginagu.

Maluginiarneqarpoq atoqatigiinneq sioqqullugu akuersisoqartariaqarnera pillugu inatsit taamani suli akuerneqarsimanngimmat, allaatiginninnermilu taamaalluni inatsisinut tunngasut ukkatarineqarnatik inuusuttut kinguaassiuutitigut misilittagaannut atatillugu pissusilersornerup pingaaruteqarnera ukkatarineqarmat.

Inuusuttunik taakkuninnga 90-inik malittarinnilluni oqarasuaatikku misissuinermit erserpoq inuusuttut atoqatigiittoqarnissaanik aalajangeeqataannigisut affaat sinnerlugit angutaatiminnit/arnaatiminnit akuersitinneqarsimasut. Aapparisamit ukioqatiginngisamit kinguaassiuutitigut innarliinernut tunngatillugu inuusuttut amerlanerit akippit 'angutinit ilaqtutiminnit', 'ilaqtariit ikinngutaannit angutinit', 'inersimasumit ilisarimalersimasaminnit' aamma 'allanit' innarlerneqarsimallutik.

Misissuinermit inuusuttut affaanit amerlanerulaartut kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimasut tamanna pillugu oqaloqateqarsimaneraput, amerlanerit angajoqqaaminnik qaqutikkullu atuarfimmik kommunimilluunniit. Arnat angutillu amerlaqatigiittut taama paasissutissiipput. Pisut affaanit oqaloqatigisaat oqarsimavoq qanoq pineqarsimanerat kukkususoq. Pisuni sinneruttuni inuusuttoq atoqatigiinnerup taama misigineqartussaanginneranik uppersaavigineqanngilaq. Tamatumannga ersersinneqamisaarpoq meeqqat inuusuttulluunniit, kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimasut, sisamararterutaannaat innarlerneqarsimaneq pillugu nammeneq misigisaminnut tunngatillugu inersimasumit taparserneqarsimasut.

Ataasiakkaat innarliineq politiinut nalunaarutigisimavaat, allat innarliineq politiinut iluatsinngitsumik nalunaarutiginiartarsimagaluarpaat amerlanerpaallu innarliineq politiinut nalunaarutigisimanagu. Tassa allaat

⁵⁰ Christensen E, Baviskar S. Kalaallit Nunaanni inuusuttut – atoqatigiinnermut isiginnittaaseq kinguaassiuutitigullu innarliisarnit ukkatarlugit. København; 2015. Atuakkiortut eqqumaffigeqqaat paasissutissiisut amerlassusaat innimigineqassasoq (148) inuiaqatigiinnilu mikisuni sammisaasoq malussariffigineqartoq inuusuttullu innarliisumik toqqaasumik paasissutissiinisartik amerlanertigut mianersuuttaraat.

meeqqat/inuusuttut innarlerneqarsimanertik pillugu inersimasumut oqaluttuaraluartut pisuni amerlanerni innarliinermut imaluunniit innarliisumut tunngatillugu iliuuseqartoqarsimanngilaq.

Misissuinnermit ersersinneqarpoq inuusuttut taama amerlatigisut kinguaassiuutitigut innarlerneqarsima-gaangata kissaatiginngisamittulluunniit atoqatigiinnermut peqataasimagaangata susoqarsinnaasoq. Ilaa-tigut sapernarsinnaavoq tamanna pillugu inersimasumik oqaloqateqarnissaq, tamannalu iluatsikkaangat inuusuttut innarliineq pillugu nammineq misigisaminut tunngatillugu imaassinnaavoq uppersaavigine-qanngitsut; ilaatigullu pinerliinerit ikinnerpaat politiinut nalunaarutigineqartarlutik. Misissuinnermi ilaati-gut eqqaaneqarpoq inuiaqatigiinni ikittuni inoqatinik aqutsisarnerup sunniuteqarnera.

Kinguaassiuutitigut innarliisarnerit sunniuteqarlumut unitsinniarlugit iliuuseqartoqassappat tamakku pillugit ammasumik eqqartuisoqartarnissaa pisariaqartinneqarpoq. Paquminartut atuarfinni, nunaqqati-giinni ilaqutariinnilu akiornissaat pisariaqartinneqarpoq. Tamatuma saniatigut kinguaassiuutitigut peqqis-suseq pillugu ilisimasat pisariaqartinneqarput.

11.12.4 Kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissuunnginnerup kinguner

Ilisimatuut eqqaavaat ajornartorsiutit kinguaassiuutitigut kinguaassiorsinnaanikkullu peqqissutsimut tun-ngasut tamarmik qulaani eqqaaneqartut uumassutitigut kingunerlutsitsisartut, soorlu meerartaarsinnaan-nginneq, aqartarnikkut akornuteqarnerit katsorsarneqarsinnaanngitsumillu akusserisarnerit kiisalu tar-nikkut inooqataanikkullu kingunerluutit soorlu imminut toqunnissamut aarlerinartorsiorneruneq, toqqissi-naveertarneq, isumatsaqqarujussuarneq, aanngajaarniutinik atuineq aamma ilinniakkamik naammassinnis-sinnaannginneq suliffimmillu attassisinnaannginneq (Christensen & Baviskar, 2015; Homøe allallu, 2015). Kingunerluutit taakku ilisimaneqarlumut matumani itisilerneqassanngillat.

11.12.5 Iliuutsit

Inatsit naapertorlugu meeqqat atuarfianni atuartut angajullit kinguaassiuutit pillugit ilinniartinneqartus-saapput. Meeqqanut atuarfik pillugu inatsimmi 2012-imeersumi 'inuttut ineriartorneq' taaneqarpoq, tassunga ilanngullugit 'peqqissuseq' aamma 'inuttut misigissutsitigullu ilinniarnert'.

2007-imiilli Paarisap akisussaaffigisaanik inuusamik suliniut ingerlavoq. Inuusamik suliniummi inuusuttut inuusamik elektroniskiusumik naalungiarsuup pisariaqartitaanik ersersitsinnaasunngortinneqarsinnaa-sumik tunineqartarput. Taava inuusaq ullormi ataatsimi⁵¹ ulluniluunniit marlunni pingasuniluunniit paarissa-vaat. Inuusamik suliniummik 2013-imi nalilersuinnermi⁵¹ ersersinneqarpoq inuusuttut naartulernerup ilaqutar-taarnerlu eqqarsaatiginerulertaraat, kisianni suliniut kissaatiginngisamik naartulernerup ineriartornera-nut sunniuteqangaarsimanngilaq.

Paarisap nittartagaani kinguaassiuutitigut peqqissuseq pillugu siunnersuuteqarlunilu ilitersuuteqarpoq. Tamatuma saniatigut inuusuttut ajornartorsiutit nammineq aqqissinnaasorinngisatik pillugit oqaloqate-qarnissamik pisariaqartitsisutut misigigaangata oqarasuaatikkut siunnersuisarfirmut Tusaanngamut in-nersuussisoqartarpoq. Sianerinnermi kinaassuseq oqaatigineqartariaqarnanilu akiliisoqarneq ajorpoq.

Kiisalu peqqissaavinni usuup puui akeqanngitsumik tunniunneqartarput.

2012-2017 kinguaassiuutitigut peqqissuseq pillugu inuusuttumiit inuusuttumut suliniut Paarisap akisus-saaffigisaa, Sexlnuk, ingerlanneqarpoq. Tassannga misilittakkat siunissami iliuutsinut atorluarneqarsin-naapput. Suliniummi peqqissaasunngorniat timip sananeqaatai, nappaatit kinguaassiuutitigut tuniluuttut naartuersinnerlu pillugit meeqqat atuarfianni atuartunik aamma Nuummi sinerissamilu Piareersarfirmi ilinniartunik ilinniartitsipput. Periutsit tassaapput atoqatigiinneq imminullu illersorneq ukkataralugit pin-guarneq 'icebreaker-illu' assigiinngitsut inuusuttunik illalersitsisartut nuannisalersitsisartullu. Taakku atuartut qasukarsimaarnissaannut paquminartutullu isigisatik pillugit ammarlutik oqaloqatigiinnissaan-nut iluaqutaasarput.

⁵¹ Wistoft, K. & Stovgaard, M. 2013. Nunatsinni inuusamik suliniummik nalilersuineq. Aarhus Universitet. https://pure.au.dk/ws/files/53329513/Rapport_Evaluering_Dukkeprojekt_Gr_nland.pdf

2015-imi SexInuk-mik nalilersuiner⁵² inerniliunneqarpoq paqumigineqartut, soorlu kinguaassiutitigut peqqissuseq, pillugit inuiaqatigiinni attaveqateqartoqarnissaanik pisariaqartitsisoqartoq. Suliniutip periusianut tunngatillugu inerniliunneqarpoq suliner⁵³mi ulluinnarnilu oqaatsit atorineqartartut akulerullugit ilinniartitsisoqassasoq, aamma qeratanngitsumik inuusuttumiit inuusuttumut suleriuseqarneq ilaatigut ikasartarnikkut toqqissisimalersitsiutigaluni atuartut killissaannik qaangiinnginnissamut atatillugu maniguuttummat pingaaruteqarlunnartoq. Taamatut suleriuseqarnermi ilinniartitsisut ilinniartinneqartariaqartarput. Ilinniartitsisut nalunaarput atuartut nuannersunik misigisaqaqatigisimallugit.

SexInuk ilinniartitsisussanik nutaanik pissarsinngitsoorneq pissutigalugu 2017-imi taamaatippoq. Paarisap maanna (2023-imi) suliniut nutaaq Danmarkimi Sexualist-it⁵³ nunatsinnilu inuusuttunut klubit suleqatigalugit inuusuttumiit inuusuttumut ilinniartitsineq pilersinnialeruttorpaa.

11.12.6 Kinguaassiutitigut peqqissuseq pillugu pitsaaliuiner⁵²mi aqqissuussinermut tunngatillugu unammillernartut

Aalborg Universitetimit 2019-imi immikkut ittumik allaaserisaq imatut qulequtalik "Kalaallit Nunaanni kinguaassiutitigut peqqissuseq - Pitsaaliuinerit atuuttussanngortitsinerillu"-p ilaatigut Inuuneritta II-mi pitsaaliuiner⁵³mi suliani unamminartut tullinnguuttut makku uparuarneqarput:

- Patajaatsumik aqutsinermik amigaateqarneq
- Aningaasatigut isumalluutit amigarnerat sulisoqarnikkullu aalaakkaannginneq takkutinngitsoortarnerullu annertunera.
- Peqqissutsikkut suliani siunnersortit pitsaaliuiner⁵³milu siunnersortit kalaallisut qallunaatullu oqaasillit oqaatsitigut aporfeqarnerat.
- Nunap isorartunera, inooqataanikkut kingornussaq ilinniagaqannginnerlu pissutigalugit pitsaaliuiner⁵³mi peqqissutsikkullu neqeroorutit pillugit suleriuseqarnermi naligiinnginneq.
- Pitsaaliuiner⁵³mi siunnersortinik ilinniarsimasunik amigaateqarneq.
- Pitsaaliuilluni suliaqarnermi suliassat akisussaaffiillu agguataarneqarnerat pillugit malittarisassanik ersarissunik amigaateqarneq.
- Inuit ataasiakkaat pillugit iliuutsit sivikitsuinnarmik atuuttarnerat uppersaataatissaqaraluartoq inunnik ataasiakkaanik sullissiniarneq.
- Iliuutsinik nakkutiginninnerup amigarnera taamaalillunilu iliuutsit nalileruminaannerat.

Ajornartorsiutit taakkua amerlanersaat ilisimaneqarlupput. Inuuneritta III-mi meeqqat inuunerannik suleqatigiinnermillu pingaatitsilluni suleriuseqarnikkut inuit ataasiakkaat pillugit iliuuseqarnissaq unitsinniarneqarpoq.

11.13 Inuuneritta III-p ataani KRAM-imut kinguaassiutitigullu peqqissutsimut atatillugu iliuutsit

Inuuneritta III-mi 2020-2030 atuuttumi ukkatarineqartoq Inuuneritta II-mit allaaneruvoq, tassa meeqqat inuunerinnissaat suleqatigiissutiginiarneqarpoq. Siunertarineqarpoq kinguaassiutitigut peqqissuseq pillugu ajornartorsiutit innuttaasullu peqqissutsikkut ajornartorsiutaat allat meeqqat inuunerat, ilaatigut ilaqutariittut inuuneq nunaqatigiinnilu inuuneq, aqqutigalugu iliuuseqarnikkut aqqinniarneqassasut. Siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu ineriartortitsinissamik periusissiaavoq, aamma KRAM-imut kinguaassiutitigullu peqqissutsimut atatillugu aalajangersimanerusunik iliuuseqarnissaq pisariaqarsin-

⁵² Homøe AS, Knudsen AKS, Nielsen SB, Grynnerup AGA. Sexual and reproductive health in Greenland: Evaluation of implementing sexual peer-to-peer education in Greenland (the SexInuk project). *Int J Circumpolar Health*. 2015;74:1-10.

⁵³ Sexualistit (atoqatigiilerisut) inuusuttuupput ingerlatitseqqiisartut inuusuttoqatitik naligalugit atoqatigiinneq pillugu isiginittasimut tunngasunik saqqummiussisartut tamannalu pillugu oqalliseqateqartartut. Taakku Ungdomsringen-ip, Danmarkimi sunngiffimmi inuusuttunullu klubit kattullutik peqatigiiffiata, ataaniipput. Inuusuttut ingerlatitseqqiisartut Ungdomsringen-imit ikorfartorneqarlutik oqaloqatigineqartarlutillu pikkorissartinneqartarput.

naagunarpoq. Tamatuma saniatigut Inuuneritta III manna tikillugu kommunimi ataasiinnarmi atuuttussanngortinneqarsimavoq. Kommunini allani pitsaaliuinerneq suliat Inuuneritta III-mi tunngatillugu aqqissuusaapput, taamatut aqqissuunneqarsimappata (immikkoortoq 11.5 takuuk). Taamaattumik immikkut allaaserisami qulaani eqqaaneqartumi innersuussutit Inuuneritta II-p ataani pissutsinik misissueqqissaarnernik aallaaveqaraluartut sulit tulluarsinnaagunarput (immikkoortut amerlasuut ilisimaneqarluareerput).

11.14 Peqqinnissaqarfimmi inunnik amerlasuunik misissuinerneq suliniutit

Inunnik amerlasuunik misissuineq siusissukkat inuiaqatigiinni eqimattanut peqqissunut ujartuinissamik neqeroorutaavoq. WHO naapertorlugu nuna tamakkerlugu inunnik amerlasuunik misissuinerneq suliniut inuiaqatigiinnut isumaqarluassappat najoqqutassiat arlallit eqquutsinneqartariaqarput, ilaatigut peqqissutsikkut pissarsiarineqartunut atatillugu aningaasartuutaasut oqimaaqatigiittariaqarput.

Inunnik amerlasuunik misissuinerneq suliniutimik atuutsitsilersitsisoqassanersoq aalajangiiffigineqalerpat sulisut innersuusutaat - sunniut ilisimatusarnikkut uppersarsarneqartumik tunngavilik - kiisalu piviusunngortinneqarsinnaasut, politikikkut kissaatit ileqqorissaarnikkullu eqqarsaatersuutit akuutinneqassapput. Inunnik amerlasuunik misissuinerneq pilersitsinerneq tulluarterneq katsorsaaneq misissuineq neqerooruteqartoqarsinnaasariaqarpoq.

Illissakkut kræfterneq pillugu peqqinnissaqarfik nuna tamakkerlugu inunnik amerlasuunik misissuinerneq neqerooruteqarpoq:

- Arnat 20-t 50-illu akornganni ukiullit misissortinnissamut ukiut pingasukkuutaarlugit aggersarneqartarput.
- Arnat 50-t 65-illu akornganni ukiullit misissortinnissamut ukiut tallimakkaarlugit aggersarneqartarput.

Ukiut ingerlanerini misissorneqartut amerlassusii aalaakkaasorujussuupput:

- 2016: Arnat 63%-iisa neqeroorut akueraat
- 2017: Arnat 62%-iisa neqeroorut akueraat
- 2018: Arnat 60%-iisa neqeroorut akueraat
- 2019: Arnat 61%-iisa neqeroorut akueraat

Inunnik amerlasuunik misissuinerneq suliniutip sunniutaa nalilersorneqarsimanngilaq.

Nunatsinni iviangikkut kræfterneq pillugu inunnik amerlasuunik misissuineq atuutilersinneqarsimanngilaq. Napparsimasut BRCA-positive-usut, tassa iviangikkut kræfteqalernissamut immikkut aarlerinartorsiortut napparsimasullu iviangimikkut kræfteqarsimasut, ukiut allortarlugit misissortinnissamik neqeroorfigineqartarput.

Inaluarsuakkut erlukkullu kræfteqarnerneq inunnik amerlasuunik misissuineq eqqarsaatigineqarsimavoq. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik siusinnerusukkat naliliivoq nunatsinni erlukkut kræfteqarnerneq inunnik amerlasuunik misissuinerup atuutilersinera peqqissutsikkut pissarsiarineqartunut sanilliullugu inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut imminut akilersinnaanngitsoq. Taamaakkaluartoq 2021-mi 2022-milu 2,8 mio. aamma 1,8 mio. kontumi pingaarnermi 34.11.03 (DIH) endoskopi aamma koloskopi atorlugit inalussakkut kræfteqarnerneq siusissukkat nappaammik suussusersinissamut immikkoortinneqarsimapput. Aningaasalli taakku inunnik amerlasuunik peqqissuunik misissuineq misissuineq immikkoortinneqarsimanngilat. Inaluarsuakkut erlukkulluunniit kræfteqarnermut takussutissalinnik misissuinerneq immikkoortinneqarsimapput. Isumalluutit ilaatigut Nuup avataani sumiiffinni toqqarneqarsimasuni inaluarsuakkut erlukkullu misissuineq periarfissamik pilersitsinerneq atornerqarsimapput. Nunatsinni Nakorsaaneqarfik naapertorlugu misissorneqartut 5 aamma 10%-iisa akornganniittut kræfteqarnissaat naatsorsuutigineqarsinnaavoq. Nunatsinni Nakorsaaneqarup sulit nalilerpaa kræftit pillugit inunnik amerlasuunik misissuinerneq nutaanik suliniuteqarnissamut tunngavissaqanngitsoq isumalluutit ilaatigut qulaajaanerp suliniutillu allat "2013-imi kræft pillugu siunnersuut"-mik nalilersuinerneq allaatigineqartut pitsaangorsarnissaannut atornerqarunneq tulluarnersooq nalilerneqarmat.

Inunnik amerlasuunik misissuinermi suliniutit pillugit apeqqut aningaasaqarnermut tunngaannangilaq. Nunatsinni Nakorsaanerup maanna nalilerpaa Peqqinnissaqarfimmi aaqqissuussat kræfti pillugu inunnik amerlasuunik misissuinermik suliniutinik amerlanerusunik inissaqartitsinngitsut. Tamanna allanngorsinnaavoq ass. inunnik amerlasuunik misissuariaatsit amerlasuut ilaat maanna ineriartortinneqartut tamanit pissarsiarineqarsinnaalerpata.

11.15 Peqqinnerulersitsiniarnermi pitsaaliuinermilu unammillernartunik eqikkaaneq

11.15.1 Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuinarlunilu suliaqarnermik aaqqissuussineq akisussaaffinnillu agguataarineq

- Inuuneritta II-p pingaarnertut aquneqarnera, aamma kommuninit sinniisunik akuutitsisoq, amigarpoq.
- Atuutsitsilerniarnermi kommunit assigiinngitsunik ukkataqarput. Kommunit ilaasa, Inuuneritta III-mut naapertuuttumik suliluleriuseqalinngitsut, iliuutsinik atuutsitsilernerimut Paarisamit tapersersorneqarnissartik ujarporpaat.
- Inuuneritta II-p, kommunini amerlanerini sulilatuuttup, ataani peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuinarlunilu suliaqarnerup aaqqissuunneqarnera sumiiffinni amerlasuuni ingerlalluannangilaq.
- Iliuutsit annertussusaat kommunit isumalluutaannit pisinnaasaannillu annertunerupput.

11.15.2 KRAM-it kinguaassiuutitigullu peqqissuseq

- Oqimaappallaarujussuurtut amerlassusaat tuniluuttutut annertussuseqarpoq. Nerisaqarnermut timersornermullu atatillugu iliuuseqartoqarpoq pitsaasunik, taakku nukittorsarneqassapput.
- Pujortartarneq pillugu iliuutsit amerlanngillat taamungaannarlu siammarisimallutik. Iliuutsit nukittorsarneqassallutillu aaqqissuussaasumik ingerlanneqassapput.
- Aangajaarniutinik pitsaaliuilluni iliuuseqarnermi pingaarnerpaaq tassaavoq sumiginnaaneq angerlarsimaffimmilu aangajaarniutinik nakuusernermillu atuiffiusumi peroriartorneq akiorniarlugit Siusissukkut Iliuuseqarneq, iliuutsilli ataqatigiissut pisariaqartinneqarput (Siusissukkut Iliuuseqarneq pillugu kapitalimi 10-mi atuarit).
- Meeqqat inuusuttullu kinguaassiuutitigut innarlerneqartarnerat amigartumik iliuuseqarfigineqartarpoq. Kinguaassiuutitigut peqqissuseq pillugu paquminartup akiornissaa paasisitsiniaanissarlu siuner-taralugit atuarfimmi, nunaqqatigiinni assigisaannilu iliuuseqartoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.
- Pitsaaliuinermik susassaqaarfik annertusiartorpoq, aningaasalli malinnaatinneqarneq ajorput.

11.16 Isummat qaammarsaaqataasussat

- Pitsaanerusumik aaqqissuussisoqaraluarpat peqqissutsinik siuarsaanerini pitsaaliuinerinilu suliniutinut ataqatigiinnerusunut qitiutitsinerusunullu iluaqutaassagaluarpog, tassunga ilanngullugit pitsaaliuinis-sanik peqqissutsinillu siuarsaanissani periaasissanik pilersaarusanillu piareersarnerni kommuninik peqataatitsinerulernerit iluaqutaassagaluarpog. Tamanna Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfiup Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfiup eqqumaffiginerarpaat, susassaqaarfimmili periarfissat atorluar-mallugit politikkikkut iliuuseqartoqartariaqarpoq.
- Pitsaaliuinermik peqqinnerulersitsiniarnermillu susassaqaarfimmi aningaasaqarnerup iliuutsillu sunniu-taasa ataatsimut takuneqarsinnaanerit amiganngikkuni naammaginangimmat paasisutissanik tun-ngaveqartumik iliuutsinik pingaarnersiutinissamik iliuutsillu iluaqutaanngitsut peernissaannik sulilu annerusumik susassaqaarfimmi missingersuutit annerulersinneqarsinnaanerisa isummerfigisinaanis-saannik ajornarnerulersitsivoq.

- Ajornartorsiutit qulaani taakkartorneqartut ersersippaat pitsaaliuineq pillugu inatsisip nalilersoqqineqarnissaa pisariaqartinneqarunartoq, ilaatigut pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliat?
- Ersarippoq peqqinnerulersitsiniarnerup pitsaaliuinerullu annertusineqarnissaannik suliaasaq taamaallaat pisortanit isumagineqassanngitsoq, kisianni aamma pitsaasunik toqqaanermik naleqartitaqarnermillu ukkatarinnittumik tunngaveqarsinnaallunilu tunngaveqartariaqartoq tamannalu peqatigiiffinit kajumissutsimik ingerlasunit, suliffeqarfinit inuiaqatigiinnilu maligassiuisunit oqaasertalersorneqassallunilu siuarsarneqassasoq.
- Tarnikkut nakuuserneq pillugu inatsisip nutaap peqqinnissaqarfimmik nanertuusiinerunissaa naatsorsuutigineqarsinnaavoq inatsit qulaajaanissamik pisariaqartitsinerulersitsinerмик kinguneqassammat.

11.17 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai :

1. Ataqatigiissunik suliniuteqarnissat aamma akisussaaffinnik agguataarinerit siuarsarneqarnissannut ersarissarneqarnissaat siunertaralugit peqqissutsinik siuarsaanernik pitsaaliuinerinillu suliaqarnerit pitsanngorsassallugit
2. Pitsaaliuinerinik peqqissutsinillu siuarsaanerni periaasissanik pilersaarutinillu piareersaanerni kommuninik annertunerusumik peqataatitsissalluni
3. Suliniutit qaammarfaatigineqartut tunngavigalugit aamma suliaasaqarfimmi missingersuutit pillugit isummersinnaajumalluni pingaarnersiorsinnaajumallugillu pitsaaliuinerinik peqqissutsinillu siuarsaanerit pillugit suliniutinut aningaasartat sunniutillu ataatsimoortumik takullugit
4. Inuuneritta III-mik pingaarnertut aqutsinivik qulakkiissallugu, tamatumani kommuninit peqqinnissaqarfimmillu sinniisut aamma peqataatinneqarlutik.
5. Inooriaatsit sunnersinnaajumallugit pitsaaliuinerinik suliaqarnerinik KRAM-ini pissutsinik nutaamik siunniussinissaq qulakkiissallugu
6. Imigassaq, tupa aangajaarniutillu pillugit inatsisip isumaanik ataavartumik qitiutitsisoqarluni
7. Inuusuttumit inuusuttumut suliniutikkut kinguaassiutit pillugit qaammarsaanerit aamma tamani kinguaassiutitigut peqqissutsip siuarsarnissaa pillugit nukittorsaanerit oqallinnerillu
8. Peqqissutsinik pitsaaliuinerinillu siursaalluni sulineranut inuit sakkutuujunngitsut suliffiillu peqataatillugit
9. Kommunit qitiusumit suliatigut tapersersorneqarnerunissaat taamaalillunilu sulisut pitsaaliuinerinik suliaqarnerminni ineriartortinneqarnissannut tunngatillugu attuumassutilinnik ilinniartitaanissaasa suleqatigiissutigineqarnissaat qulakkiissallugu
10. Suleqataasunut tamanut peqqissutsinik pitsaaliuinerinillu siuarsaanernut attaveqaatini ataatsimoorussamik isaaffimmik pilersitsilluni

Kapitali 12. Piginnaanngorsaaqqiineq

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Piginnaanngorsaaqqinnermi pineqarput timikkut sungiusaaneq/atortussat aamma tarnikkut inooqataaniarnikkullu iliuuseqarnerit, tamatumanilu ukioqatigiit tamarmik nappaatillu suussusersineqartut assigiinngitsorpasuit ilaapput.
- Piginnaanngorsaaqqinneq innuttaasut, qanigisaasut sulisullu akornganni suleqatigiinneruvoq, tamatumanilu innuttaasup inuunermi atugai tamarmik, aamma peqqinnissaqarfimmi uninnganera, ilanngunneqartarput.
- Peqqinnissaqarfimmi nappaatinik suussusersisarnermik katsorsaasarnermillu malittarisassanut assingusunik piginnaanngorsaaqqinneq pillugu malittarisassaqaarnissaq amigaatigineqarpoq. Ass. napparsimasunik oqaloqateqarneq kommuninullu tunniussinnermi suleriutsit pillugit malittarisassat.
- Piginnaanngorsaaqqinneq innuttaasup ulluinnarni inuunerani annerusumik pisarpoq, aamma suliassaa-voq kommuninut pingaaruteqartoq. Innuttaasup piginnaanngorsaaqqinneqaarnissamik pisinnaatitaaffii aamma peqqinnissaqarfiup kommunillu akisussaaffimmik agguataarinninnerat pillugit inatsisit amigaataapput.
- Piginnaanngorsaaqqiinissamik akisussaaffiup naalakkersuisoqarfinni assigiinngitsuni kommuninilu tamani agguataarneqarsimanera unammillernarpoq.
- Sumiiffinni ataasiakkaani piginnaanngorsaaqqiinissamut isumalluutit assigiinngitsorujussuupput.
- Immikkut ilisimasalinnut ungasitsilluni sumiiffinni ataasiakkaani piginnaanngorsaaqqiinissamut periarfissat ineriartortinneqaarnissaat pisariaqarpoq.
- Napparsimasut naammassillugit katsorsarneqarsimasut peqqinnissaqarfimmi uninngasut inissanik tiguisut amerlapput, tamannalu tassanngaannaq napparsimalersunik katsorsaanermit kingunerlutsivoq. Tamatamani piginnaanngorsaaqqinneq pissutaasariaqanngilaq, kisianni ass. angerlarsimaffimmi paaqqutarinninnerup amigarnera pissutaaqataasinnaavoq.
- Kalaallit peqqissartut illuanni piginnaanngorsaaqqiinissamik neqerooruteqartoqarnissaa pisariaqarpoq.
- Kommunimi ataatsimi ulluinni piginnaanngorsaaqarnernik pitsaasunik misilittagaqartoqarpoq sulisulli patajaatsuusimanngillat. Piginnaanngorsaaqqinneq ineriartortinneqassappat ajornartorsiut tamanna (nalinginnaasoq) iliuuseqarfigineqartariaqarpoq.
- Nuna tamakkerlugu innarluutilinnik sullissivik Pissassarfik ingerlalluarpoq, inissaqartitsinissamulli periarfissaqannginneq pissutigalugu sulisunik atorfinitsitsiniarnikkut ajornartorsiuteqarpoq.
- Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq: Atortoq nutaaq tarnikkut nappaatilinnik sullissivimmi pitsaasumik misilittagaqarfigineqarpoq. Taanna ilaatigut napparsimasut ulluinnarni atugaannik malittarininnissamut, tassa piginnaanngorsaaqqinnermut, atorineqartarpoq, piginnaanngorsaaqqiisoqanngippallu peqqinnissaqarfimmi katsorsaaneq sunaluunniit angusaqarfiunaviannngilaq.
- Piginnaanngorsaaqqinneq pillugu periusissiamik ilusilersuilluni pingaarutilimmik suliaqangaatsiartoqarsimavoq. Periusissiaq ineriartorteqqinneqassappat akuersissutigineqassappallu inatsisilior- toqartariaqarlunilu susassaqarfiup aningaasaqarnera qulaajarneqartariaqarpoq.

12.1 Piginnaanngorsaaqqinneq sunaava?

Piginnaanngorsaaqqinnermi pineqarput innuttaasut timikkut, tarnimikkut aamma/imaluunniit inooqataa-niarnikkut piginnaasamik ilaannik annaasaqarsimasut annaasaqaratarsinnaasulluunniit pillugit iliuuseqar-nerit arlallit. Piginnaanngorsaaqqinnermi siunertarineqarpoq innuttaasup sapinngisamik namminersorluni isumaqarluartumillu inuuneqaqqilernissaanut ikiornissaa.

Piginnaanngorsaaqqinneq pillugu danskit nalunaarusiaanni 2004-meersumi piginnaanngorsaaqqinneq imatut nassuiarneqarpoq:

"Piginnaanngorsaaqqinneq innuttaasup, ilaqutaasut taamatullu suliaqartut akornanni siunnerfeqarluni piffissaligaasumik suleqatigiinneruvoq. Innuttaasup timimigut, tarnimigut aamma/imaluunniit inooqatigiinnikkut atuussinnaanerninik annertuumik killilimmik atuussinnaasup annertuumilluunniit killilimmik atuussinnaalernissaminut aarlerinaateqartup nammineerluni aammalu imaqarluartumik inuusinnaalerneranik angusaqarnissaanik anguniagaqarneruvoq. Piginnaanngorsaaqqinnermi innuttaasup inuunermi atugai aalaja-ngiussaalu tamarmiusut tunngavigineqartarput, aamma ataqatigiissakkamik, ataqatigiis-sumik iliutsillu ilisimasanik tunngavillit atorlugit piginnaanngorsaaqqiisoqartarpoq."

Piginnaanngorsaaqqinneq innuttaasunut tamanut, meeqqanut, inuusuttunut, inersimasunut utoqqarnullu atuuppoq. Piginnaanngorsaaqqinnermi pineqarsinnaapput assigiinngitsutigut katsorsaaneq, timikkut su-ngiusaaneq, tarnikkut inooqataaniarnikkullu iliuuseqarneq, tapersersuilluni nalimmassaaniarlunilu iliuuse-qarnerit aamma ilinniartitaanermut suliffeqarnermullu tunngasunik iliuuseqarnerit. Matumani ukkatarine-qarpianngillat ilinniartitaanermut suliffeqarnermullu tunngasunik piginnaanngorsaaqqinnerit, ukkatarine-qarneruppulli peqqinnissaqarfimmi utoqqarnillu sullissivinni piginnaanngorsaaqqinnerit. Ilinniartitaaneq suliffeqartitsinerlu eqqarsaatigalugit piginnaanngorsaaqqinneq pingaaruteqarpoq, susassaqarfiilli allat ataasiakkaat ataanniipput, taamaattorli immikkoortoq 12.8-mi Majorissanut atatillugu eqqaaneqarput.

Piginnaanngorsaaqqinneq aalajangersimasunik katsorsaaneermut, ass. siffissakkut seeqqukkullu naggussa-nik taarsiinermut atatillugu aamma qaratsami taqqakkut milittoornerup aanaartoornerullu kingorna neqe-roorutigineqartarpoq, assersuutigalugu pualluttunut, kol, kræftertunullu, kiisalu utoqqarnut neqerooruti-gineqartarpoq tassungalu atatillugu amerlanertigut piginnaasaqartuartsiniarluni sungiusaaneq neqeroo-rutigineqartarluni. Nappaat piginnaasallu qanoq innerat napparsimasullu atugai imarisaanut suussusaanul-lu aalajangiisuusarput.

12.2 Innuttaasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisut

Napparsimasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit nunatsinni killilerujussuarmik ilisimatusartoqarsimallunilu paasissutissaateqartoqarmat innuttaasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissa-mik pisariaqartitsisut qanoq amerlatiginerat oqaatigiuminaappoq. Ilisimaneqarporli innuttaasuni eqimat-tat annertuut piginnaanngorsaaqqinneqarnissaat amerlanertigut pisariaqartartoq. Taakkua ilaat tassaap-put uummatimik taqarsuisigut nappaatillit, nukikkut saanikkullu nappaatillit qaratsakkullu aanaartoorsi-masut taqqamikkuunniit milittoorsimasut, takuuk ataani nalunaarsuiffik.

Tabeli 12.1: Napparsimmavimmi uninngasut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik immikkut pisariaqartitsisut nappaateqatigiiaartut amerlassusaat

	2015-imi napparsimasut amerlassusaat	2016-imi napparsimasut amerlassusaat
Uummatip taqarsuisigut nappaatit	228	226
Nukimmikkut saanimikkullu nappaatillit	449	328
Qaratsamikkut aanaartoorsimasut	121	82

Paasisaqarfik: Nalunaarsuiffik 2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqinnermut pilersaarutissatut siunnersuummit tigusaavoq. Paasisutissat nutaajunerusut suliarineqarput.

Tamatuma saniatigut innuttaasut katsorsarneqarsinnaanngitsumik arlalinnik nappaatillit, soorlu kræftertut tarnimikkullu nappaatillit kiisalu utoqqaat, amerlanertigut piginnaanngorsaaqqinnissamik neqeroorfigineqarnissartik iluaqutigisarpaat. Innuttaasuni eqimattat eqqaaneqareersut amerlanerpaartaasa piginnaanngorsaaqqinneq ulluinnarni iliuuseqarnerusinnaanissamut, nammineersinnaanerunissamut immaqalu suliffeqaleqqinnissamut iluaqutigisinnaavaat. Peqqissutsikkut sullissisut nalilerpaat ullumikkut eqimattanut qulaani eqqaaneqartunut ataqatigiisumik piginnaanngorsaaqqinnissamik killilimmik neqerooruteqartoqartartoq. Assersuutigalugu kræftertut ilaat katsorsarneqarnerup kingorna kingusissuklut kingunerlutsitsisut piginnaanngorsaaqqinnissamik neqeroorfigineqarneq ajorput immaqqa qanoq issusaat katsorsarneqarsinnaanngitsutut nalilerneqarsimanngimmat.

12.2.1 Napparsimasut sulisullu isumaat

Nunatsinni katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit ulluinnarni inuunerat pillugu ilisimatusarnermit ersersinneqarput napparsimasorpassuit ulluinnarni isumalluutitik, ilaatigut qanigisatik, ulluinnarni nappaateqarluni inuunissamut atortaraat, tamannali pillugu ilisimasat peqqinnissaqarfimmi sulisut iliuusaannut naammaginangitsumik akuliutitinneqartartut. Tamatuma kingunerisaanik amerlanertigut napparsimavimmi katsorsaaneq akisooq angerlartitsinerup kingorna malitseqartinneqarneq ajorpoq, nappaat ajorsiar-tortarpoq, nappaatit allat atugarineqalertarput napparsimmavimmullu unitsitseqqittoqartarluni.

Tamanna Ataatsimiititaliarsuup innuttaasunik ataatsimiisitsisarnerani aamma eqqaaneqartarpoq. Napparsimasut napparsimmavinni, aamma Danmarkimi, pitsaasumik katsorsarneqartarput, angerlartitsinerulli kingorna kikkut suliassamik tigussissanersut katsorsaaneermillu malittarinnessanersut isumaqatigiissuorfigineqarneq ajorpoq. Danmarkimi katsorsaaneermut atatillugu napparsimasut Danmarkimi katsorsarneqarnerup kingorna malittarinneq pillugu peqqinnissaqarfimmut namminneq attaveqartariaqartarput. Peqqinnissaqarfimmi sulisut aamma oqarput taama misigisaqartarlutik, kisianni aamma pisariaqartinneqartut matussusernissaannut sulisut ikippallaartut.

Ajornartorsiut tunngavisoq tassaavoq napparsimasut qanigisaasullu ulluinnarni unammillernartitaat pillugit amigartumik attaveqatigiittarneq, tamatumani napparsimasut sulisullu akornganni oqaatsitigut ajornartorsiutit kulturikkullu assigiinngissutit kiisalu peqqinnissaqarfiup nappaatinik katsorsaaneermillu ukkatarinninnerunera inuillu ataasiakkaat katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaateqarluni ulluinnarni inuuleqqinnissamut atugaannik periarfissaannillu akuutitsineq ajornera pissutaaqataapput. Ulluinnarni inuunermik ukkatarinninnginneq aamma kommunip immikkoortortaqaarfiinik, napparsimasut angerlartinneqaraangata suliassamik tigussisartunik, suleqatigineqarnermik ajornarnerulersitsivoq.

Napparsimasut isumaannik peqqinnissaqarfiup suleriusaanut akuliutsitsineq katsorsarneqarsinnaanngitsumik inuuneqarnerup naammagalugu atornissaa eqqarsaatigalugu inunni sumiiffinnilu ataasiakkaani isumalluutitik ilisimasaqalernikkut piginnaanngorsaaqqiisoqarnissaanik periarfissiivoq. Nappaatinik suussusersisarnermut katsorsaasarnermullu malittarisassanut assingusunik piginnaanngorsaaqqisarnermut malittarisassaqaarneq peqqinnissaqarfimmi amigaatigineqarpoq. Tamatumani pissutaaqataasut ilagisinnaavaat sulisut timikkut sungiusaanerup saniatigut piginnaanngorsaaqqinneq napparsimasut inooriaasiannik tamarmiusumik tapersersuinissamut atugassatut eqqarsaatigissallugu sungiusimannngimmassuk. DIH-imi misiliutitut atuisunik akuliutsitsinerup atatillugu napparsimasut eqimattat angerlarunik qanoq nammineersinnaanerannik aqqissuussaasumik oqaloqateqartarneq atuutilersinneqarsimavoq. Angerlartitsinerup taama oqaloqateqarneq piginnaanngorsaaqqiinnermi iliuutsitut pingaarutilittut isigineqarsinnaavoq.

Iliuuserineqartut eqqaaneqartut 'teknologiikkut pisariunngillat', tassa innuttaasut namminneq iliuuseqarnissaannik aalajangeeqataanissaannillu pitsaaneulersitsillutillu iliuutsit kulturikkut tulluarnersulersitsipput, tamatumalu saniatigut akimut suleqatigiinnerup pitsanngorsarnerata naleqarnera eqqaaneqarsinnaavoq. Ataatsimut isigalugit iliuutsit aningaasaqarnikkut annertunngillat siunissarlu ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu sipaarutaassallutik, takukkit ilaatigut 2013-imi kræfti pillugu pilersaarummi aamma 2014-2017 peqqinnissaq pillugu periusissiami Kaammattuutit. Tassa piginnaanngorsaaqqiineq napparsimasunut iluaqutaaginnarnani aamma inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut iluanaarutaassaaq. Iliuutsit katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatilinnut naleqqutiinnarnatik aammali innuttaasunut allanut piginnaasakinnersimasunut, ilaatigut innarluutilinnut utoqqarnullu, naleqqupput. Sulisut ilaatigut siunnersuutigaat peqqinnissaqarfimmi piginnaanngorsaaqqisartoqatigiinnik pilersitsisoqassasoq.

Nuummi taamanilu Qaasuitsup Kommuniani timimik sungiusaasut pillorissaasullu, peqqissaasunik, isumaginninnikkut suliassaqqarfinnilu pisortat piginnaanngorsaaqqinneq pillugu isumaannik apersuinikkut misisuineri uku eqqaaneqarput:

- Piginnaanngorsaaqqinnermi pingaarnertut iliuuserineqartartut, ilaatigut timikkut sungiusaaqqiineq eqqortumillu nakorsaasersuineq, innuttaasup akisussaaaffianik iliuuseqarusussusianillu arsaarinnitartarput. Iliuuserineqartartuni isumalluutit pinnagit amigaatigineqartut ukkatarineqarnerusarput.
- Ingerlalluartumik inuuneqarnissamut tamatumani isumalluuteqarnissamut akisussaaqataanissamut piumassuseq inuit ulluinnarni inuuneranniittarpoq.
- Atuisut peqatigalugit piginnaanngorsaaqqiilluni iliutsit ineriartortinnissaat siunertaralugu sumiiffimmi ilisimasat ilanngutitinnissaasa pingaaruteqarnera piumassuseqarnermut aallaaviusutut eqqaaneqarput. Tamatumani innuttaasut inooqataanikkut qanimut atassutaat sammisartagaallu kiisalu nunaqqatigiinni periarfissat pillugit ilisimasat pineqarput.
- Sulisut ilinniarsimasut amigaataanerit eqqarsaatigalugu eqqaaneqarpoq ilinniagaqassutsip appasisusaa killiliissutitut qitiutiinnarnagu isumalluutit pioreersut aallaavigineqarnissaat pissarsiaqarnartumillu atornissaat pisariaqartoq. Sivikitsumik ilinniarsimasut/ilinniagaqanngitsut nukittuffii isumalluutaallu, soorlu sumiiffimmik ilisimasaqarnerat innuttaasunillu ataasiakkaanik ilisimasaqarnerat, eqqaaneqarlutillu sumiiffimmi qarasaasiakkullu video atorlugu sulisutut ikorfartoqatigiilluni oqaloqatigiitarneq ilinniagqinnerlu siunnersuutigineqarput. Tassa eqqaaneqarpoq sulisut sivikitsumik ilinniarsimasut/ilinniagaqanngitsut katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit ulluinnarni nammeneq inuunissamut periarfissaannut pingaaruteqartut taamaalillunilu eqimattat taakkua ilinniarteqqinneqarnissaat sulisutullu ineriartornissaat salliunneqarnerusariaqartut.

12.3 Inatsisit

Manna tikillugu isumaqartoqarsimavoq sapinngisamik pitsaanerpaamik sungiusaaqqinneq peqqinnissaqqarfiup suliassarigaa piginnaasaqqartitsiniartuarnerlu kommunip neqeroorutigisartussaagaa. Tamannali inatsimmi erseqqissumik allaatigineqanngilaq akisussaafillu taamaalilluni erseqqissumik inissinneqarsimanani.

Susassaqqarfik amerlanngitsuni eqqaaneqarpoq, taakkualu ilagaat *Peqqinnissaqqarfiup sullissineri il.il. Inatsisartut peqqussutaat § 14*. Tassani allassimavoq peqqinnissaqqarfiup sullissinerit suut, tassunga ilanngulugit nakorsartinnermut napparsimmavimmiluunniit katsorsartinnermut atatillugu timimik sungiusaaneq, neqeroorutigisarnera. I *Sullissinnermut najoqqutassiaq* timimik peqqissaasut pillorissaasullu katsorsaasarnerat eqqartorneqarpoq, tak. takussutissiaq 12.2. Piginnaanngorsaaqqissinnaatitaaneq pillugu ersarissumik inatsimmik pisariaqqartitsisoqarpoq aamma piginnaanngorsaaqqinnermut akisussaaqqinnissat peqqinnissaqqarfiup kommunillu akornanni agguassinnissaq ilanngullugu.

Innarluutilinnik tapersersuineq piginnaanngorsaaqqiisarnermut kalluaattutut eqqaaneqarsinnaavoq. Innarluutillit pillugit inatsimmi piginnaasakillimasunik tapersersuineq (= piginnaanngorsaaqqinneq) suunersoq erseqqissarneqarpoq. Innarluutilinnik tapersersuineq kommunit kisimik isumagissarsaat. Inatsimmik siunertarigartoq, tassa § 1 naapertorlugu tassaavoq:

1. innarluuteqarnerup malitsigisaanik ajornartorsiutit pillugit inuit innarluutillit siunnersorneqarnissamik tapersersorneqarnissamillu neqeroorfigineqarnissaannik qulakkeerinniffigineqarnissaat,
2. inuup imminut ikiorsinnaanissaanik siuarsaaneq imaluunniit ulluinnarni inuuneranik oqilisaassineq kiisalu inuunerinnerulersitsineq,
3. inuit ataasiakkaat ineriartorsinnaanissaanik aamma piginnaasai naapertorlugit nammeneq periarfissaqqarfiinik atorluaasinnaanernik siuarsaaneq, matumani inummot ataasiakkaamut tamanna periarfissaappat, ilinniagaqqarnermik periarfissaq ilanngullugu,
4. inuit innarluutillit inuiaqatigiinni naligiimmik periarfissaqqarnissaasa aammalu innarluuteqarneq pisutigalugu assigiinngisitsinerup akerlilernerneqarnissaa tamatumuunilu sapinngisamik inuiaqatigiinni tamakkiisumik sunniuteqarluartumillu peqataanissaasa akuunissaasalu qulakkeerneqarnissaa
5. ataasiakkaat ilinniarnissaannut sulisinnaanissaannullu periarfissat siuarsarnissaat (Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 12. juni 2019-imeersoq).

Tamatumunnga assingusumik kommunit timikkut sungiusaaqqinnerup saniatigut iliuuseqarnissamut periarfissaasa annertusarnissaat siunertaralugu katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit piginnaanngorsaaqqinnissaat pillugu inatsisit erseqqissarneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Tamatumanili kommunini isumalluutit amigaatigineqarnerannik unammillernartut aaqinneqarnavianngillat akissussaaffiillu agguataarneqarnerat erseqqissarneqarnaviarunarnani.

12.4 Aaqquissuussineq akissussaaffiillu agguarneqarnerat

Piginnaanngorsaaqqinnermut atatillugu peqqinnissaqarfiup piginnaanngorsaaqqinnerup iluani inissisimaffini napparsimasup inuunermi inissisimanera tamaat ilaatillugu napparsimasup peqqissutsikkullu sullissisut akornganni suleqatigiissitsisussatut isigaa. Piginnaanngorsaaqqiilluni sulinnermut ilaavoq napparsimasup annertunerpaamik pisinnaasami angunissaata tungaanut timaanik sungiusaaneq. Tamatuma saniatigut inuunermi pissutsit nutaat pillugit napparsimasooq oqaloqatigineqartarpoq. Anguniagaq tassaavoq ulluinaat nutaat ineriartortinnissaanut napparsimasup aalajangersimasunik periuseqarnissaa.

Peqqinnissaqarfiup piginnaanngorsaaqqiinnermi iliuusii napparsimasup timikkut siumukarunnaarnissaata tungaanut ingerlasarput. Tamatuma kingorna napparsimasooq angerlartinneqartarpoq. Napparsimasut ilaat unitsinnagit katsorsarneqarnerat ingerlateqqinneqartarpoq. Kommunit innuttaasup piginnaasaanik peqqinnissaqarfiup allaaserinninnera tunngavigalugu piginnaasaqarniartuartitsiniarnermik aallarnisaaniasammata peqqinnissaqarfik kommuninut pitsaasumik tunniussisoqarnissaata qulakeerneqarnissaanut pingaaruteqartumik inissisimavoq.

Piginnaanngorsaaqqiilluni sungiusaaqqiinnermik napparsimasooq piumasaqarnissamut qanoq annertutigisumik pisinnaatitaaffeqarnerisooq tamannalu kimit neqeroorutigineqassanersooq qulaajarnerussallugu ataatsimut isigalugu pisariaqartinneqarpoq.

2022-mi novembarimi aqutsisunik ataatsimeersuartitsinnermi eqqaaneqarpoq napparsimasut piginnaasaminnik pitsanngorsaasinnaatillugit sungiusaaqqiineq peqqinnissaqarfiup suliassarigaa tamatumalu kingorna kommunit suliassaq tiguaat. Tamatuma kingorna kommunit aatsaat tiguspup. Ilaasali eqqaavaat peqqinnissaqarfiup tassanngaannartumik napparsimalersut ukkatariniassammagit piginnaanngorsaaqqinneq kommunip pingaarnertut akissussaaffigisariaqaraluaaraa. Kommunini naammaginnartumik neqerooruteqanngippat napparsimasut peqqinnissaqarfimmut uteqqissapput. Peqqinnissaqarfiup kommunillu atorfinnik avitseqatseqatigiinnerat aaqqiissutit ilagisinnaavaat (timimik sungiusaasut pillorissaasullu). Kommunini/nunap immikkoortuini arlalinni atorfinnik avitseqatigiinneq pitsaasumik misilittagaqarfigineqarpoq, aamma Peqqinnissaqarfimmi kommuninilu napparsimasunik sullissisunit kaammattuutigineqarpoq.

Ataatsimiititaliarsuup ataatsimiinnerani peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiit eqqumaffigeqquneqarpoq kommunini piginnaanngorsaaqqinnissamik neqeroorutit amerlasuut pisariaqartitanik tunngaveqarnatik missingersuutinit aalajangerneqartartut. Tamannalu pissutigalugu kommunit akimorlugit neqeroorutit amerlanertigut assigiinneq ajorput. Tamatuma saniatigut napparsimasut naammassillugit katsorsarneqarsimanerannik nakorsat aalajangiinnerat, nakorsamit aalajangerneqarnera apeqquataatinagu, kommunit ilaannikkut akuerineq ajorpaat. Kommunit ilaat kommunalbestyrelsimit aalajangerneqartunik namminneq sullissinernik allattorsimaffiliortarput/pitsaassutsimut tunngavissiortarput. Kommunit suliniutaat isumalluutini amigaateqarnermut takussutissaavoq. Peqqinnissaqarfimmiit eqqaaneqarpoq napparsimasut ataasiakkaat kimit isumagineqarnissaat akersuutiginnagu aaqqiissuteqartoqarnissaa pisariaqartinneqartoq.

12.5 Peqqinnissaqarfik piginnaanngorsaaqqinnerlu

Peqqinnissaqarfiup piginnaanngorsaaqqinnerup iluani suliassat maanna isumagineqartartut arlalit assigiinngitsut allaaserivai.

Atortussanik tunniussisarneq

Timip ilaanik qerattaatinik, taarsiisunik imaluunniit ajoqutini amigaatinilluunnit iluarsisunik aamma katsorsaannermut ilaasunik, assersuutigalugu timip ilaanut taarsiutini, kamippannik immikkut mersorneqar-

simasunik iviangiusanillu, atortunik tunniussinissamut Peqqinnissaqarfik akisussaavoq. Tamatuma saniatigut timimut atugassanik atortunik Peqqinnissaqarfik tunniussisarpoq, taakku tassaasinnaapput atortut katsorsaalluni suliniutip ilaatut atorineqartut assersuutigalugu nakorsaait, puussiat aamma napparsimasunut aammikkut akuluartittartunut sukkortunullu aammut sukkulersuutitut atortut.

Tamatuma saniatigut atortussanik – assersuutigalugu issiavinnik assakaasulinnik, pisuutunik assigisaannillu – kommuninit akisussaaffigineqaraluartunik Peqqinnissaqarfik atukkiigallartarpoq.

Atortunut assigiingitsunut akiliinissamut akisussaaffiup qulaajarnissaa pillugu Peqqinnissaqarfimmi, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi aamma Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfimmi maannakkut sulisoqarpoq. Tamatumunga pissutaavoq kommunit Peqqinnissaqarfiullu atortunik sorlernik tunniussinissamut akiliinissamullu akisussaanerannik nalornissuteqarneq. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup paasinninnera tassaavoq katsorsaaneremut atatillugu atortunik peqqinnissaqarfik tunniussisassasoq. Atortussaq piginnaasap annikilleqqajualerneranut imaluunniit sungiusaaqqinnermut piginnaasaqartitsiniartuarnermulluunniit atorineqassappat akisussaaffik kommunimut nuusaaq.

2022-mi novembarimi Peqqinnissaqarfiup aqutsisunik ataatsimeersuartitsinerani DIH aamma Kommuneqarfik Sermersuup atortussat pillugit suleqatigiinnerat ingerlalluatoq eqqaaneqarpoq. Kommunit ilaanni atorfiit avitseqatigiiffigineqartut, soorlu timimik sungiusaasut, aqutugalugit atortussat pillugit qanimut suleqatigiittoqarpoq.

Eqqaaneqassaaq Suliffimmi Ajoqusernerit pillugit Aqutsisoqarfik aamma atortussanik tunniusseqataasamat.

Napparsimmavinni timimik sungiusaaneq pillorissaanerlu

Qitiusumik napparsimmavinni tamani timimik sungiusaanissamik assigiingitsutigullu pillorissaanissamik neqerooruteqartoqartarpoq (peqqinnissaqarfiup takkuttussat pillugit 2021-mi pilersaarutai naapertorlugit). DIH-imi timimik sungiusaasut pillorissaasullu ilaatigut neqeroorutigisussaavaat napparsimanermut atatillugu piginnaasaminik annaasaqartup nalilersornissaa, katsorsarnissaa, sungiusaaqqinnissaa siunner-sornissaalu.

DIH-imi timimik katsorsaasuni pillorissaasunilu maannakkut suliat tabeli 12.2-mi takuneqarsinnaapput. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni unitsitsinani timimik katsorsaanerit pillorissaanerillu immikkut nalunaarsorneqarsimangillat. Qitiusumik napparsimmavinni unitsitsinani sullissinerit katillugit kisitsisaat kisiisa nalunaarsorneqartarput. 2020-miit 2021-mut amerleriarnert nassuiaatissartaqarpasinngillat.

Tabeli 12.2: 2017-2021 unitsitsinani timikkut sungiusarfimi pillorissaasunilu sullissinerit

	2017	2018	2019	2020	2021
Pillorissaaneq, DIH	3101	3009	3542	3917	3875
Timimik sungiusaaneq, DIH	10626	11261	10415	11998	14004

Paasisaqarfik: Peqqinnissaqarfiup qullersaqarfia: Peqqinnissaqarfimmi paasissutissanik tigusineq, 8. september 2022. 2022-mi novembarimi aqutsisunik ataatsimeersuartitsinerimi ilisimatitsissutigineqarpoq 2019-imi napparsimasut 1078-t pillorissaavimmiittut 3692-illu timimik sungiusaavimmiittut. Napparsimasup inuup normua assiginngilaa, kisianni inuuvoq katsorsarneqartoq. Tassa imaappoq inuk taanna arlalinnik attaveqarsinnaasoq.

Tarnimikkut nappaatilinnik sullissinerimi piginnaangorsaaqqinneq immikkoortumi kingusinnerusumi ilaatigut eqqartorneqarpoq, ilaatigut tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu kapitali 14-imut atatillugu. Tarnimikkut nappaatillit piginnaangorsaaqqinneqarnerat nalunaarsuiffimmi 12.2-mi ilaanersoq erseqqinngilaq.

Kræftertut

Kræfti innuttaasuni amerlasuunik eqquisarpoq, aamma sulisinnaasutut ukioqartuni inuusunnerusunik eqquisarpoq. Tamatumani kræftimik napparsimasut suliffeqarfinnut uterteqqinnissaannut inuiaqatigiinnilu isumalluutitut isigineqaqqilernissaannut iluatsilluartumik piginnaangorsaaqqinneq iluaqutaasinnaavoq, tamannali unammillernartoqanngitsuunngilaq.

2013-imi *kræfti pillugu pilersaarutissatut Naalakkersuisut siunnersuutaanni* kræftimik napparsimasut inooqataanermi pisariaqartitaat piginnaangorsaaqqinnerlu eqqartorneqarput. Tassani allaaserineqarpoq kræftimik napparsimasut inooqataaniarnikkut pisariaqartitaat inuttut allatulli assigiinngiaartorujussuusut, nappaalli pissutigalugu pisariaqartitat napparsimasumut ilaqutaanullu suli amerlanerusartut. Kræftimik nappaateqalersimasorpasut sulisinnaasutut ukioqartuupput, taamaattumik pitsaasumik piginnaangorsaaqqinneq inooqataanermilu pisariaqartitanik qulaajaaneq napparsimasumut iluaqutaaginnarani aamma inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut iluaqutaavoq.

Kræftertut piginnaangorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitaat assigiinngillat. Eqqaaneqareersutut kræftertut amerlasuut iluatsittumik katsorsarneqaralutik katsorsartinneq pissutigalugu kingusissukku kingunerlutsitsisarnerat eqqumaffigissallugu pingaaruteqarpoq. Innuttaasut taakkua amerlanersaat katsorsarneqarsinnaanngitsumik naalliuteqartarlutillu piginnaangorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsisarput.

Taakkununga amerlasuunut suliniutit pisariitsut piginnaangorsaaqqinneqarnerannik pitsaangorsaaqataasinnaapput. Piginnaangorsaaqqinnermi unammillernartut piginnaangorsaaqqinnermut akissusaaffiup Naalakkersuisoqarfiit arlalissuit kiisalu kommunit tamarmiusut akornganni agguarneqarsimaneratigut ersertarput. Unammillernartut allat najukkani periarfissat amigaatigineqarnerinik pissuteqarsinnaapput. Peqqinnissaqarfiup sumiiffinni immikkoortuisa aammalu kommunit isumalluutaat ilisimasaallu killeqarput ilaatigullu assigiinneq ajorlutik. Taamaattumik piginnaangorsaaqqiiniarluni iliuutsit isumagineqarnissaannut periarfissat assigiinngillat. Piginnaangorsaaqqinnermi allat soorlu sulisitsisut, sulisitsisut sulisartullu kattuffii kiisalu piumassutsiminnik suliniaqatigiit soorlu Neriuffik (Kræftimik akiuiniaqatigiit), pingaaruteqartorujussuusinnaapput (Peqqissutsimut Attaveqaatinullu Naalakkersuisoqarfik, 2013).

Piginnaangorsaaqqinnermi aamma pingaarutillit ilagaat suliffeqarfinnut uteqqissinnaanissaq. Suliffeqarfinnut uteqqinnissamut periarfissanik pisariaqartitanillu nalilersuineq kommuninit ingerlanneqartarpoq, Namminersorlutillu Oqartussat 50 %-imik aningaasaleeqataanerisigut iliuutsit aningaasaqarnikkut qulakkeerneqartarput.

Illimagineqarsinnaavoq kræfti pillugu pilersaarummi piginnaangorsaaqqinnermi unammillernartut eqqaaneqartut pineqartut amerlanerpaartaat eqqarsaatigalugit katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatilinnut eqimattanut allanut nuunneqarsinnaasut.

Kalaallit Peqqissartut Illuat, KPI

Kalaallit peqqissartut illuannut pulaarnermi aqutsisunillu ataatsimeersuartitsinnermi Rigshospitalet-imi aamma Gentofte Sygehus-imi kalaallit napparsimasut piginnaangorsaaqqinneqartarnerat eqqarsaatigalugu peqqissartut illuata inissisimamaneq apeqqutigineqarpoq. Danmarkimi napparsimmavimmi katsorsarneqarnerup kingorna, ass. siffiaasalersinnerup kingorna, piginnaangorsaaqqinneq kommuninit isumagineqartarpoq, aamma napparsimmavimmi katsorsaaneq kingorna angerlartitsinnermi kommunip piginnaangorsaaqqinnissaa naatsorsuutigineqartarpoq. Tamannali kalaallinut napparsimasunut amerlanertigut 'angerlartiaarneqartartunut' atuutinnilaq, tassa katsorsartinnerup kingorna piginnaangorsaaqqiisoqarnissaa amigaatigineqartarpoq. Tamanna KPI-mut assut akunnattoortitsivoq. Rigshospitalet-imi napparsimasunik ataqtigiiisaarisooq kalaallit napparsimasut immikkut atugaqarnerannik paasititsiniaasarpooq. KPI-mi kræftertunik piginnaangorsaaqqiisarneq misiliummik ingerlanneqarpoq. Inissatigut aaqqiisoqarsinnaappat taama aaqqissuussinissaq eqqarsaatigineqarsinnaavoq. Danmarkimiit angerlareerinnermi kommunip piginnaangorsaaqqinnerit siunniutissallugit pivisorsiorpallaanngilaq. Tamatuma saniatigut angerlamut angallasserit napparsimasunut arlalinnut piginnaangorsaaqqinneqaaqqittariaqartunut unamminartuupput.

Nunap immikkoortuini tarnikkut nappaatilinnik katsorsaaneq

Nunap immikkoortuini tarnikkut nappaatilinnik katsorsaaneq neqeroorutaavoq annertuumik tarnikkut anniaateqartunut napparsimasunut uninngasuunngitsunut ajorunnaarnissamik angerlartinneqarnerullu kingorna ineriartornissamik ulluinnarnilu inuuneqalernissamik inuuneqaleqqinnissamilluunniit ineriartortitsinissamik pisariaqartitsisunut. Tamatumani ilaatigut isumagineqartarput tarnikkut nappaatilinnik angerlarsimaffiini peqqissaaneq, annertussusilersukkani nakorsaatiniq tunniussineq aamma nakorsaataasivimmik

aqutsineq. Neqeroorut piginnaangorsaaqqinnermik siunertaqarpoq, tassa anguniagaavoq innuttaasup tarnikkut, inooqataanikkut timikkullu annerpaamik nammineersinnaalernissaata anguneqarnissaa.

Tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq

Dronning Ingridip Napparsimmavissuani Tarnikkut Nappaatilinnik Katsorsaasarfik napparsimasunut uninngasunut aamma napparsimasunut unitsinneqanngitsunut neqerooruteqartarpoq. Tarnikkut Nappaatilinnik Katsorsaasarfimmiipput ilaatigut ADL-mik sungiusaaneq (Activities of Daily Living), tassani ulluinnarni sammisartakkat assersuutigalugu pisiniarneq, eqqiaaneq, nerisassiorneq il.il. qitiutinneqartarput.

Isummakkut nappaatigalugu avissimasutut ilinermik (skizofreniimik) nunatsinni misissueqqissaarnermit erserpoq inuit taama nappaatillit timikkut aamma tarnikkut inooqataaniarnikkullu piginnaangorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsinerat uppersarsineqartoq; ilaatigut sukkorneq, oqimaappallaarneq qaffasippallaamillu aakkut naqitsineqarneq aamma inooqataaniarnikkut aningaasaqarnikkullu inissisimaneq amerlanertigut appasippallaartartut (M. L. Pedersen & Jacobsen, 2021). Pisariaqartitsineq taanna Danmarkimi tarnikkut allatigut nappaatillit akornganni uppersarsineqarsimavoq (Psykiatrifonden, 2021). Tassa tarnimikkut nappaatillit, tassunga ilanngullugit skizofreneertut, piginnaangorsaaqqinneqarnissamik pisariaqartitsinerat eqqumaffigineqartariaqarpoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiit timikkullu nappaatilinnut immikkoortortaqarfiit akimut suleqatigiinnissaat pingaaruteqarluinnarpoq.

2022-mi novembarimi peqqinnissaqarfiup aqutsisunik ataatsimeersuartitsinerani tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmit eqqaaneqarpoq tarnimikkut nappaatillit piginnaangorsaaqqinneqarnissaat pillugu unammillernartut arlaqartut:

- Meeqqat inuusuttullu amerlasuut tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi naammassillutik katsorsarneqareeraangamik pisariaqartumik tapersorsorneqarneq ajorput.
- Tarnimikkut nappaatilinnut pinerlussimasunut piginnaangorsaaqqinneqartariaqartunut siniffiit amigaatigineqarput.
- Tarnimikkut nappaatillit inuiaqatigiinni tarnimikkut nappaateqanngitsutulli assigiinnik, assersuutigalugu atornerluineq pillugu katsorsartinnermik, ilinniartutut siunnersortinnermik, Killiliisamik (kannguttaatsuliortarnermik katsorsaaneramik) assigisaannillu neqeroorfigineqarneq ajorput.
- Innuttaasunik, napparsimasunik qanigisaasunillu qaammarsaanissaq assut pisariaqartinneqarpoq.

Tamanna tunngavigalugu tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut ujartorpaat:

- Ilaatigut sullissiviit kommunillu attaveqalersinnerisigut katsorsaanerup kingorna meeqqanik inuusuttunillu tapersersuineq.
- Tarnimikkut nappaatilinnut pinerlussimasunut piginnaangorsaaqqinneqartariaqartunut siniffiit.
- Tarnimikkut nappaatillit inuiaqatigiinni neqeroorutigineqartunik assigiimmik pissarsisinaanissaat tarnimikkullu nappaateqarneq pillugu isiginerlutsitsiniaajunnaarniarneq.
- Innuttaasunut, napparsimasunut qanigisaasunullu qaammarsaaneq, paasissutissat imminullu ikiornissamut app-it.

12.6 Kommunit piginnaangorsaaqqinnerlu

Aaqqissuussaasumik paasissutissaqanngilaq, ataani kommuniti annersaanni, Kommuneqarfik Sermersuumi, ulluinnarni piginnaangorsaaqqiisarnermik suliaqariaaseq allaatigineqarpoq.

Kommuneqarfik Sermersuumi suliniut "Ulluinnarni piginnaangorsaaqqinneq"

Suliamik allaatiginninnermi tunngavigineqarput Kommuneqarfik Sermersuumi katsorsaasartoqatigiinni piginnaangorsaaqqinnermi sulisunik pingaarutilinnik 2021-mi apersuineq kiisalu suliniummik aallartisaanermut atatillugu kommunimi allagaatigineqartut. Timimik sungiusaasoq suliniummik piviusunngortitsinisamut akisussaasuusoq soraarmat suliniut tamangajammi unippoq. Ulluinnarnili piginnaangorsaaqqinnermi isiginnittaatsit eqqumaffigileqqullugit matumani sukumiisumik allaatiginnittoqarsimavoq.

Suliniut "Ulluinnarni piginnaanngorsaaqqiineq" 2016-imi Nuummi aallartinneqarpoq aallaqqaammulli taaneqarluni: "Paaqqinninneq sioqqullugu sungiusarnek". Neqeroorummi siunertarineqarpoq angerlarsimaffimmi ikiorteqartartut namminneq kissaatitik piumassusertillu kiisalu immikkoortortaqrarfiit akimorlutik angusaqarfiuallaanngitsumik paaqqutarinninnani ikiuiuarnissamik ukkatarinninnerat aqqutigalugit immi-nut ikiornerulernissaat taamaallunilu nammineq aalajangiisarnissamut isumaqarluartumillu inuunissamut periarfissaqarnerulernissaat. Suliniummi siunertaavoq innuttaasut - pingaartumik 65-it sinnerlugit ukiullit - sapinngisamik sivilisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimminniinnissaannut periarfissat pitsaanerpaat pilersinnissaat. Innuttaasut amerlasuut nammineq angerlarsimaffimminniinnissartik sungiusimasanilu avatangiiseqarnissartik orniginartinnerusarpaat.

Timimik sungiusaasoq pillorissaasorlu ulluinnarni piginnaanngorsaaqqinnermik pingaarnertut isumaginnittuupput. Timimik sungiusaasoq/pillorissaarsoq aallarniutitut oqaloqatigiinneq isumagisarpaat angerlarsimaffimmilu ikiortitut ilinniarteqqinneqarsimasut ulluinnarni sulineq isumagisarlugu.

Suleqatigiit aamma innuttaasut ataasiakkaat tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsinerannik naliliinartutik paarineqartariaqartut najugaqarfiannukartarput imaluunniit napparsimavimmukartarlutik. Innuttaasut sumiiffiini naapinnissaat taakkualu kissaataannut tulluurtumik aaqqiissutissarsinissaq tamatumani siunertaasarpog. Kulturi aamma sulinermi pingaarteqarpoq, innuttaasullu kissaatai aallaavigalugit tamatigut sulisoqartarpoq. Tamatumani aamma pineqarsinnaapput asimiinneq imaluunniit nerisassani kalaalimerngit ilaatinissaat. Pingaarpog kulturip ataqqineqarnissaa piginnaanngorsaaqqinnermilu ilaatinneqarnissaa.

Ulluinnarni kikkut tamarmik katsorsaasartunut attaveqarsinnaapput, tassaasinnaallutik ilaquuttat, kommunu imaluunniit napparsimmavik. Katsorsaasartut tamatuma kingorna innuttaasunukartarput atugaallu aallaavigalugit sulillutik. Innuttaasumik piginnaanngorsaaqqinneq amerlanertigut sapaatit-akunneri marluk aamma aqqaneq-marluk akornganni sivilisussuseqartarpoq. Piginnaanngorsaaqqinneq naammassigajalerpat suleqatigiit naliliissavaat anguniagaq anguneqarsimanersoq imaluunniit innuttaasoq suliatigut ilinniarsimasunik allanik attaveqarnissamik pisariaqartitsinersog. Suliniummi timikkut qaratsakkullu piginnaasat annikillimasut qitiutinneqartarput, kisianni suleqatigiit misigigunik pissutsit allat (assersuutigalugu kiserliorneq) initusut taava neqeroorutitut allanut attaveqassapput.

Suliniut Nuummi aallartisarumallugu aningaasat, piffissaq nukiillu atorineqartariaqarsimapput, aamma suliaqarnikkut suleqatigiinnikkullu unammillernarsimavoq.

Tamatuma saniatigut Kommuneqarfik Sermersuumi illoqarfinnut nunaqarfinnullu allanut suliniutip siaruartinnissaa eqqarsaatigalugu pissutsit allat isumaliutigineqassapput:

- Nuup avataani inoqarfinni ataasiakkaani innuttaasut ikinnerujussuupput. Tassa ukioqatigiit assigiinngitsut ajornartorsiutillu katsorsarneqartariaqartut aamma tarnimut inooqataarniarnermullu tunngasut assigiinngitsut sulisut isumagisar tussaavaat, taakkualu piginnaanngorsaaqqinneq ilagiinnarpaat. Ulluinnarni piginnaanngorsaaqqiineq angerlarsimaffimmi ikiortit ulluinnarni sulineranni akuujuartussatut siunertarineqaraluartog annertuumik ukkatarineqartariaqarpoq, pingaartumik atuutilersitsiniarnermi.
- Aamma sumiiffinni suliniummik atuutsitsilersitsiffiorusuttuni amerlanertigut suliniummik nutaamik aallartisaanissamut piffissaqartoqarnanilu sulisutigut amigaateqartoqartarmat isumalluuteqarner-sog eqqarsaatigineqassaaq.

Suliniuummiit misilittakkat takutissimavaat:

- Innuttaasut periuseq iluaqutigigaat. Annikitsutigut iluarsiisoqarneratigut, ilaannikkullu angerlarsimaffimmi pequttat nuulaaginnarnerisigut, sapinngisamik sivilisunerpaamik angerlarsimaffimminniinnissamut periarfissinneqartarput.
- Immikkoortortaqrarfiit tamaasa suleqatigiinnerat pitsaasuvoq, tamatumani ilaatigut paarisariallit utuqqaat illuanni ilinniarsimanngitsut innuttaasunik qanoq pitsaanerpaamik ikiuinissamik ilinniartinneqartarlutillu siunnersorneqartarput.

- Piginnaangorsaaqqiisuni sulisut tamarmik aalajangersimasumik atorfinitsinneqarsimanerat ilinniarsimasuunerallu iluaqutaasarpog. Taamaalluni eqimattani suleqatigiinni ikinnerusuni aalajangersimasunik sulisoqartarpoq, taakkualu imminnut ilisarissimallutillu naluneq ajorpaat sulisoqassanersoq.
- Sulisunik taarsiisoqartillugu sulisunut nutaanut pitsaasumik tunniussisoqarnissaa qulakkeerniarlugu sulinermit suna pineqarnerisog pillugu sinaakkusiussat pitsaassuserlu pillugu tunngavissat suliarineqarsimapput.
- Kommunimi ilaatigut sulisut taarserarnerannik unammillernartut. Akuttunngitsumik taarserartoqarnerata kingunerisaanik suleqatigiit suliniummik ingerlatsisuusarlutillu suleqatigilikkanik nutaanik ilinniartitsiuartariaqartarput. Sulisunik taarsiisoqartillugu inuit nutaarluinnaasinnasarpog Kalaallit Nunaat pillugu ilisimasaqanngilluinnartut, tamannalu sulinermit ajornarnerulersitsisinnasavoq.
- Pingaarpoq erseqqissuunissaq taamaalluni suliffiit allat ilisimaniassammassuk suleqatigiit kikkunersut sulersarnerisullu. Assersuutigalugu paarineqartariaqartut najugaqarfiini sulisuni annertuumik taarseraattoqartillugu suleqatigiit puigorneqapallattarput naammaginartumillu attaveqarfigineqarneq ajorlutik.
- Assersuutigalugu angerlarsimaffinni paarsisut amerlasuut suliassat assigiinngitsut isumaginnissaannut ilinniarsimasuunnginnamik suliassat ilaasa tigunissaat toqqissisimanartinneq ajorpaat. Suliniutip aallartinnerani angerlarsimaffinni ikiortit, angerlarsimaffinni sungiusaasuusartussaasut, ulluinnarni piginnaangorsaaqqinnermit pikkorissartinneqarput.

Kommuneqarfik Sermersuumi utoqqarnik sullissinnermut immikkoortortaqaqfimmi pisortaq naapertorlugu atuisunut atatillugu piginnaangorsaaqqinneq ajunngitsuinnangajammik oqaaseqarfigineqarsinnaammat ulluinnarni piginnaangorsaaqqiineq pingaartilluinnarneqartariaqarpoq, tamannalu timimik sungiusaasut pillorissaasullu misilittagaannit aamma ersersinneqarpoq. Ulluinnarni piginnaangorsaaqqinnissamik pilersitsinissanut akornutaasorujussuit tassaapput utoqqarnik paaqqutarinninnermi sulisut patajaatsuunnginnerat.

12.7 Innarluutilinnik Sullissivik Pissassarfik

Pissassarfik Sisimiuniittoq nuna tamakkerlugu innarluutilinnik sullissiviuvog Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup ataaniittoq aningaasanullu inatsimmi ukiumut 11,2 mio. kr.-inik aningaasalersorneqartoq. Sullissivimmi ingerlatsineq pisarpoq kommunit kissaateqarlutik innersuussinerisigut. Isertitaqarnissamik piumasaaqateqanngilaq.

Pissassarfiup timikkut, tarnikkut, oqalussinnaanikkut eqqarsarsinnaanikkullu innarluut pillugu ilitersuinissaq, siunnersuinissaq, pikkorissaanissaq, ilinniartitsinissaq sungiusaanissarlun neqeroortutigisarpaa. Pissassarfik arfineq-pingasunik inissaqartitsivoq, nalinginnaasumillu sapaatit-akunnerini 2-3 amerlanertigut qanigisamik ingiallorteqarluni Pissassarfimmiittoqartarpoq. Tamatuma saniatigut unitsitsinani katorsaasoqartarpoq. Kommuniniit innersuussisoqartarpoq. Pissassarfimiinneq akeqanngilaq, angalanermulli aningaasartuutit kommuniniit nalinginnaasumik akilerneqartarput.

Neqeroortut atuuppoq innarluutilinnut - meeqqanut, inuusuttunut, inersimasunut, innarluutillit qanigisaannut susasaqarfimmilu sulisunut. Inuit qaratsap taqaasigut milittoornerup qaratsakkulluunniit aanaar-toornerup kingorna kingusissuklut kingunerlutsitsisimasut pingaartumik pineqartarput. Aamma inuit ADHD-ertut sullinneqartarput.

Pissassarfimmi immikkut ilinniagalit arlallit, ilaatigut pillorissaasut timimillu sungiusaasut kiisalu peror-saasut, ataatsimut katersorneqarput taamaallunilu assigiinngitsunik suliallit akimorlugit ataatsimut isigaluni aaqqiissutissarsinissaq aamma ilisimasanik ineriartortitsinissaq avitseqatigiinnissarlun periar-fissaalerluni.

Pissassarfimmi siunertaavog innuttaasut innarluutillit inuunerisa pitsaassusiisa kiisalu isumaqarluartumik inuuneqarnissamut periarfissaasa pitsanngorsarnissaat. Qanigisaasut qanimullu attavigineqartarput akuutillugit innuttaasog tulluarsakkamik piviusorsioortumillu anguniagaqarnissaq siunertarlugu oqaloqa-tigilluarneqartarpoq.

Innuttaasup ulluinnarni inuunera aallaavigalugu katsorsaanerup ingerlanneqarnissaa Pissassaqarfimmi tunngaviusutut najoqqutarineqarpoq. Innuttaasooq angerlaqqikkuni innuttaasup innuttaasulluunniit qitor-naata sungiusartakkaminik piginnaanerilikkanillu attassiinnarnissaa innuttaasup pineqartup nammineq isumagisartussaavaa. Angerlartitsinermi sungiusarnissaaq pillugu pilersaarusiortoqartarpoq.

Pissassarfik Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortanit 2022-mi aasakkut pulaarneqar-poq. Suliffeqarfittut pitsaasumik ingerlalluarneqartutut isigineqarpoq. Sulisulli oqarput sivikitsumik ator-feqartinneqartut inissaqartinneqanngimmata (utaqqiisaarutaasumik inissaqanngimmata) sulisunik atorfi-nitsitsiniarneq ajornartorsiutaasooq. Amerlanertigut pineqartarput taartaasut qaammatit ataatsip pinga-sullu akornganni sulisussat inimik pequtserukkamik pisariaqartitsisut. Taamaattumik akunnittarfimmi ineqartitsinermut aningaasarpasuit atorneqartarput.

Ataatsimiinnermi Pissassarfiup ajornartorsiutit aappaattut eqqaavaa innuttaasup Pissassaqarfimmiinne-ranut atatillugu angalanermut aningaasartuutitik kommunit akiliisinniartarnissaat.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup kingusinnerusukkut ataatsimiinnerani eqqaaneqarpoq aningaa-saqarnikkut pisussaaffiit Pissassarfimmu nuunneqarsimasut. Pissassarfimmik aningaasalersuineq kom-munit tigujartuaarneqartussaavoq, tamannali pillugu isumaqatigiissusiortoqarsimannngilaq, aamma kom-munit aningaasaqarnikkut pisussaaffimmik tiguserusuppallaanngillat.

12.8 Majorissat

Majorissat ataatsimoorlutik innuttaasut ilinniarsimannngitsut suliffeqanngitsulluunniit ilinniagaqalernissa-mut suliffeqalernissamullu piareernissaannut ikiuuttussaapput. Matumani pingaartumik suliffeqarfinnut utertitsiniarneq soqutiginaateqarpoq.

Suliffeqarfiup siunissami sulisoqalernissamut periarfissat pillugit isumalluutitik atuinerut isiginninnerup saniatigut suliffeqarfinni akuutitsiumalluni, inissaqartitsiumalluni aamma CSR-imik iliuuseqarumalluni (corporate social responsibility: inooqataanikkut akisussaassuseq) piumassuseqartariaqarlunilu naamma-gittartoqartariaqarpoq.

Utoqqasaap seeqquluttup tamakkiisumik sulisinnaaleqqissaguni iluatsittumik suliaritinnerup saniatigut timimit sungiusaasumit pillorissaasumilluunniit sungiusaqqinneqarnissani immaqalu allanik suliaqarsin-naanermik ilinniartinneqarnissani pisariaqartissavai.

Taamaattumik iluatsilluartumik piginnaanngorsaaqqiisoqassappat peqqinnissaqarfik, kommunini sungiu-saaqqiisarfii, sulisitsisut aamma Majoriaq innuttaasut tamarmik immikkut iluatsittumik suliffeqarfinnut utersinnaanerut qulakkeerumallugu suleqatigiittariaqarput.

Majorissap 2019-imi iliuusiinik VIVE-p nalilersuineranit erserpoq innuttaasut piginnaanngorsaaqqinneqar-tut annerusumik suliffeqaleqqittartut.

Qassilli suliffeqarfinnut uternissaaq pillugu iliuuseqarfigineqarnerup kingorna ataavartumik nalinginnaasu-millu suliffeqalartarnerat pillugu aalajangersimasunik paasissutissaateqartoqanngilaq. 2021-mi inuit 194-t suliffeqarfimmu uternissamut ikiorserneqarput inuillu 59-it qajassuunneqarlutik suliffeqartinneqarlu-tik. 2020-mi kisitsisit taakku tassaapput 254-it suliffeqarnermut uternissamut piareersartut 46-llu qajas-suunneqartumik suliffeqarlutik.

12.9 Innuttaasut innarluutillit

Inuit innarluutillit inuppassuupput assigiinngisitaartumik katitigaasut, tassaasut inuit timikkut, tarnikkut, malugissutsikkut sianissutsikullu innarluuteqartut. Arlalissuarnut innarluuteqarnerup kingunerisarpaa inunnut innarluuteqanngitsunut naleqqiullugu inuiaqatigiinni naligiimmik periarfissaqarunnaarneq.

Innarluutillit amerlanertigut piginnaanngorsaaqqinneqarnissamik neqeroorummik peqqinnissaqarfimmilu katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisarput.

Inuit innarluutillit tapersorneqarnissaannut inatsit nutaaq 2020-mi januaarip aallaqqaataanni atuutilerpoq atuutilersitsiniarnerlu suli ingerlalluni. Innarluutilinnik isumassuineq kommuninit isumagineqarpoq, tassunga ilanngullugit ikiorsiinikkut aaqqiinerit tamarmik. Namminersorlutilli Oqartussat Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik aqputigalugu innarluutilinnik ulluklut unnuakkullu paaqqinnittarfiit ingerlattarpaat.

Innarluutilinnut tunngasunik kommuniniit paasissutissanik katersinnermut Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik akisussaavoq. Paasissutissat taakku tunngavigalugit naalakkersuisoqarfik inuit annertuumik innarluutillit pillugit kisitsisitigut paasissutissanik ataatsimut naatsorsuisarpoq. Nunatsinni inuit qassit piginnaasakinnerulersimanersut qassilluunniit piginnaasakillisiimanerminni akornuteqartarnersut, tassa innarluuteqarnersut, ataatsimut nalunaarsorneqarsimanngillat. Taamaattorli nunatsinni innarluuteqarlutik inuusut qassiunerannik missiliuinnermut iluaqutaasinnaasunik misissuinnermik misissueqqissaarnernillu assigiinngitsunik nassaassaarpoq. Tiliup Ilisimatusarfik suleqatigalugu misissuineq *"Innarluuteqarnermut isummat"* 2020-mi saqqummersippaa. Immersugassat apeqqutitalit tunngavigalugit misissuisoqarpoq, apersorneqartullu aperineqarput innarluuteqartutut imminnut nalilersimanersut. Aperineqartut 18 procentii innarluuteqarnerarlutik angerput. Taamatut nassuiaammut ilaavoq innarluuteqarnermik siamasissumik paasinnittaaseqarneq, tamatumanilu inuup innarluuteqartutut immiut nalilerneera aallaavagineqarpoq. Taamaalluni innarluut pillugu nammineq isuma tunngavigalugu nassuiaasoqarpoq. Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu 2020-mi inuit 56.081-it nunatsinni najugaqarput. Tassa nunatsinni innuttaasut 10.000-t miss. isumaqarput innarluuteqarlutik.

Innarluummik paasinnittaatsimik nammineq naliliineq siamasissorujussuullunilu inuup innarluuteqarnermik nammineq paasinnittaasia taamaallaat tunngavigineqarpoq. Ilisimatusarfiup Tiliullu misissuinneranni 18 procentit innarluuteqartutut immiut nalilerlut inuit qanoq amerlatigisut innarluuteqarnerannik nunani tamalaani missingiutitut qanippit. Assersuutigalugu World Health Organisation naliliivoq nunarsuarmi innuttaasut 15 procentii innarluuteqartuusut. Kalaallit Nunaanni innuttaasut 15 procentii tassaapput inuit innarluuteqartut 8412-it.

Kalaallit Nunaanni 2020 tikillugu innarluuteqarneq pissutigalugu atortussanik taperserneqarnermilluunniit qinnuteqartut inuttut annertuumik innarluuteqartutut nalunaarsugaasimasussaapput. Naalakkersuisut aamma (taamanilu) Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup qassit 2018-2019 aamma 2016-2017 annertuumik innarluutillit nalunaarsorneqartut kisitsisitigut naatsorsorneqarnerat marloriarlutik saqqummersissimavaat.

Naatsorsuutinit taakkunannga ersersinneqarpoq 2018-2019 innuttaasut 1131-t annertuumik innarluuteqarneq pillugu peqqussutaasimasumi nalunaarsorneqarsimasut aamma 2016-2017 innuttaasut 1542-t peqqussummi tassani nalunaarsorneqarsimasut. Kisitsisit taakku tassaapput nunatsinni innarluutillit ikinnerpaamik amerlassusaat, tamatumanilu pissutaavoq inuit qinnuteqarsimasut peqqussullu aqputigalugu kommunimit tapersorneqarnissamik akuerineqarsimasut kisimik innarluutillit nalunaarsorneqartarnerat.

12.10 Qarasaasiakkut piginnaanngorsaaqqinneq/sungiusaaqqinneq

Nunatsinni qarasaasiakkut sungiusaaqqinneq angerlarsimaffimmilu paaqqutarinnilluni internetikkut oqaloqateqarneq misilerarluarneqarsimasumik arlalinnik misilittagaqarfigineqarpoq.

Nunanilli allanit sanillersuuffigineqarsinnaasunit misilittakkat qissimissallugit naleqqussinnaavoq.

Norgep "e-Norge-planen" 2005-imili ingerlatarilerpaa, tamatumanilu napparsimasut pillugit paasissutissat qarasaasiakkut toqqorsiviat imartunerulersinneqarsimavoq aamma paaqqinnittarfiit, nakorsat inulerisullu akornanni qarasaasiaq aqputigalugu sunniiveqatigiittarnerat annertusineqarsimalluni. Taamaalluni ilaati-gut avinngarussimasuni piginnaanngorsaaqqittarnerup aaqqissugaanera pitsaanerulersimavoq naammassisaqarfiunerulerlunilu. Angerlarsimaffimmi piginnaanngorsaaqqinneq Norgep avannaani angusaqarfiul-luurtumik annertusineqarsimavoq.

Canadap avannaanit misilittakkat takutippaat sumiiffinni inukitsuni immikkut ittumik sullissinerit ingerlatiinnarniarlugit qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnikkut nakkutilliisoqarsinnaallunilu siunnersuisoqarsinnaasoq.

Allaatigineqareersutut piginnaangorsaaqqinneq timikkut iliuuseqartitsinerinnaangilaq, ass. tarnikkut inooqataarniarnikkullu iliuuseqarneq, iliuutsit tapersiisut taarsiisullu aamma ilinniartitaanermut suliffe-qarnermullu tunngasumik iliuuseqarneq. Piginnaangorsaaqqinneq innuttaasup piginnaasakilligaluarluni il.il. ingerlaqqeqqullugu taama iliuuseqartoqarnissaa pillugu innuttaasumik oqaloqateqarnermut amerla-nertigut tunngasarpog.

Aqutsisunik ataatsimeersuartitsinermi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami aqutsisut oqarput Inuunerissaavik Stenomit atortut qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermut atorineqartut iluatsittumik ator-neqalersimasut atuisunillu iluarineqarsimasut. Erseqqissarneqarpoq tarnimikkut nappaatillit (taamatut-taaq katsorsarneqarsinnaangitsumik nappaatillit) ulluinnarni tapersersorneqartariaqartut, taamaanngip-pat peqqinnissaqarfimmi immikkut ilisimasaqarfiusumi katsorsarneqarneq siunertaarutissammat. Tama-tumani qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq atortuuvoq pinngitsoorneqarsinnaangitsog.

Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi atortut piginnaangorsaaqqiiumalluni iliuutsit pillugit oqaloqate-qarnermut atussallugit pissusissamisuussaaq. Taama pisoqanngippat imaassinnaavoq piginnaangorsaaq-qinneq pillugu inatsisit periusissiallu ersarissut amigaatigineqarnerat pissutaasoq. Tulliuttumi piginnaan-gorsaaqqinneq pillugu periusissiaq 2016-17 suliarineqartoq Naalakkersuisunilli akuersissutigineqanngit-soq sammineqassaaq.

12.11 2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaangorsaaqqinneq pillugu periusissiassatut siunnersuummi oqariartuutit pingaarnerit

Nunatsinni piginnaangorsaaqqinneq pillugu periusissiassatut siunnersuut suleqatigiissitanit suliarineqar-poq, tassanilu ilaapput kommunit, DIH pillorissaasut timimillu sungiusaasut, nunatsinni nakorsaasarnermik ilisimatusartut, SIF-ip, nunap immikkoortuini napparsimasunik paaqqutarinnittut kiisalu Isumaginninner-mut Naalakkersuisoqarfiup Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup sinniisai. Eqqaaneqassaaq siunner-suut politikkikkut akuersissutigineqanngisaannarlunilu aningaasaliiffigineqanngisaannarmat. Taamaattu-mik immikkoortoq isumassarsiorfissaannartut isigineqassaaq.

Periusissiassatut siunnersuummi erseqqissarneqarpoq piginnaangorsaaqqinneq pillugu inatsisit maanna amigarlutillu ersarluttut aamma susassaqaarfik, tassunga ilanngullugu Peqqinnissaqarfiup kommunillu aki-sussaaiffimmik agguataarinerat, pillugu inatsisit naammaginarumik nutarterneqartariaqartut. Inatsisinik nutarterisoqareerpat piginnaangorsaaqqinneq pillugu inaarutaasumik periusissiortoqarsinnaavoq, ta-mannalu aningaasaqarnermik nalilersuinissamut pisariaqarpoq.

Inatsisit qanoq isikkoqarnissaat aamma peqqinnissaqarfiup kommunillu akisussaaiffinnik qanoq aggua-taarinnissaasa aalajangiiffigineqarnera apeqqutaatinnagit periusissiami piginnaangorsaaqqinneq pillugu pingaarnertut kaammattuutigineqartut suli naleqqupput, tamatumanili aningaasaqarneq sulisullu pisaria-qartinneqarput.

2017-imi periusissiassatut missingiummi erseqqissarneqarpoq piginnaangorsaaqqinnermut isumalluuti-nik atuineq innuttaasumut inuiaqatigiillu aningaasaqarnerannut pitsaasuusoq. Oqariartuutit pingaarnerit tassaapput:

- Susassaqaarfiit tamaasa ilanngullugit iliuuseqartoqassappat napparsimasunik/innuttaasunik ataatsimut isiginninnerulluni sullissinissaq tunngavigalugu attaveqatigiinneq ilisimasanillu avitseqatigiinneq pitsaanerusariaqarput.
- Peqqinnissaqarfiup kommunillu pisariaqartitanik ataatsimoorlutik nalilersuinerat innuttaasup qititinneqarnissaata qulakkeernissaanut sakkussatut susassaqaarfiillu tamakkerlutik suleqati-giinnermi naleqarlunnartutut isigineqarpoq.
- Nappaat piginnaasakillinerillu inunnik ataasiakkaanik eqquinnarnatik ilaqutariinniittunik tamanik eqquisarnerat nassuerutigalugu qanigisaasunik tapersersuineq susassaqaarfiit tamakkerlugit iliuuseqarnermi suliassatut pingaarutilittut isigineqarpoq.

Oqariartuutit allat:

- Piginnaanngorsaaqqilluni iliuuseqarnerup iluani, pingaartumik sumiiffinni ataasiakkaani kommuninilu, atorfittut akuerisaasut amerlisinneqartariaqarput.
- Ilaatigut piginnaanngorsaaqqinnermik pingaernerulersitsinikkut pitsanngorsaaniikkullu pitsaanerusemik sulisussarsiortarneq sulisullu sulisoriinnarnissaat.
- Ilinniarsimanngitsut ilinniarsimasullu aamma peqqinnissaqarfik kommunillu tamakkerlugit ilinniartitaanikkut iliuuseqarneq kiisalu susassaqrarfiit akimorlugit piginnaanngorsaaqqinnermik ilinniarteqarfinnut akuutitsineq.

12.12 Sanilliussineq

- Piginnaanngorsaaqqinneq innuttaasup inuunerata pitsaassusaa inuiaqatigiillu aningaasaqarnerat eqqarsaatigalugit imminut akilersinnaalluarpog.
- Peqqinnissaqarfimmi sulisut siunnersuutigaat tassanngaannartumik napparsimalersut inissaqartikkumallugit piginnaanngorsaaqqinneq sunaluunniit kommuninut nuunneqassasoq. Kommuninili ilaatigut sulisoqarniarnikkut atugarineqartut eqqarsaatigalugit tamanna qanittukkut piviusunngortinneqarsinnaangunangilaq.
- Peqqinnissaqarfimmi sulisut siunnersuutigaat napparsimasunut naammassillugit katsorsarneqarsimasunut 'akunnittarfiliortoqassasoq' tassanilu timimik sungiusaasunit pillorissaasunillu ikiorneqartassasut.
- Peqqinnissaqarfiup kommunillu atorfinnik arlalinnik avitseqatigiittarnerat suleqatigiinnermik pitsaanerulersitsivoq.
- Kommunimi ulluinnarni piginnaanngorsaaqqinnermik misiliineq pitsaasumik misilittagaqarfigineqarpoq.
- Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermi atortoq nutaaq piginnaanngorsaaqqinneq pillugu innuttaasut, qanigisaasut sulisullu akornganni suleqatigiinnissamut periarfissanik nutaanik pilersitsivoq.

12.13 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai :

1. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai: Kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni akisussaaffiit agguataarneqarnerat pillugit inatsisiliorluni
2. Video atorlugu piginnaanngorsaaqqisarnerit siunniunnerullugit
3. Kalaallit Peqqissartut Illuanni piginnaanngorsaaqqinnissamik naleqquttumik ineriartortitsisoqassasoq
4. Piginnaanngorsaaqqinnerit pillugit periusissialiorneq naammassillugu aningaasalerlugulu
5. Piginnaanngorsaaqqissinnaatitaaneq inatsisiliorneqassasoq
6. Ulluinnarni piginnaanngorsaaqqinnissamut periarfissiorluni sulisoqassasoq
7. Ilinniartitaanerni piginnaaneqarnenilu ineriartortitsinissamik suliniutit pisariaqartinneqartut piginnaanngorsaaqqinnissat pillugit periaasissanit aallaaveqartut ilanngunneqarput
8. Kommunit peqqinnissaqarfillu piginnaanngorsaaqqinnerit pillugit ingerlaavartunik workshopertitsisarnerit aaqqissuunneqartassasut
9. Namminersorlutik inuussutissarsiuteqartut piginnaanngorsaaqqinnernut, tamakku attuumassuteqarpata, peqataatinneqassasut

Kapitali 13.

Imminut toqunnerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq

Nunatsinni imminut toquttut amerlassusaat nunarsuarmi qaffasinnerpaat ilagaat, ukiunilu 50-ini kinguller-ni qaffasissusaa allanngorpallaarsimanngilaq. Imminut toquttuni angutit amerlanerpaasarput, arnalli immi-nut toquttut amerliartorput. Kalaallit Nunaanni najugaqartut tamangajammik qanigisaqarput nalunngisa-qarlutilluunniit imminut toqussimasumik imminulluunniit toqoriarsimasumik, tamannalu inuiaqatigiinnut ta-manut sunniuteqartarpoq.

Naalakkersuisut siulittaasuut, Múte B. Egede, 2023-mi ukiortaami oqalugiarnerni oqarpoq imminut toqunneq "qularnanngitsumik nunami unammillernarnerpaasoq". Meeqqat illersuisuata unammillernartut qanoq aqqinneqarsinnaanerannik inuusuttut oqariartuutaat pillugu nalunaarusiaanut (takuuk kapitalip matuma naggataatungaa) innersuussilluni naalakkersuisut siulittaasuata eqqaavaa neriuutigalugu inuusut-tut suleqatigalugit oqartussaasut innuttaasullu ineriartorneq allanngortipiluussagaat.

Peqqinnissaqarfimmi sulisut inunnik imminut toqoriarsimasunik imminulluunniit toqunnissamik eqqarsaa-teqartunik naapitsisarput. Aammali qanoq issutsit tamarmik timikkut tarnikkullu kinguneqartartut, soorlu nakuusernerup, imigassamik ajoqusernerup tarnikkullu napparsimanerup kinguner, imminut toqunermik kinguneqarsinnaasut siumortarpaat.

Imminut toqunneq pitsaaliorneqassappat susassaarfii, suliaqarfiit, inuiaqatigiit nunaqqatigiillu akimor-lugit iliuuseqartoqartariaqarpoq. Inuttut iluaqutigineqartussat saniatigut imminut toqunermik pitsaaliu-nerup peqqinnissaqarfimmi katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsineq annikillissavaa.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

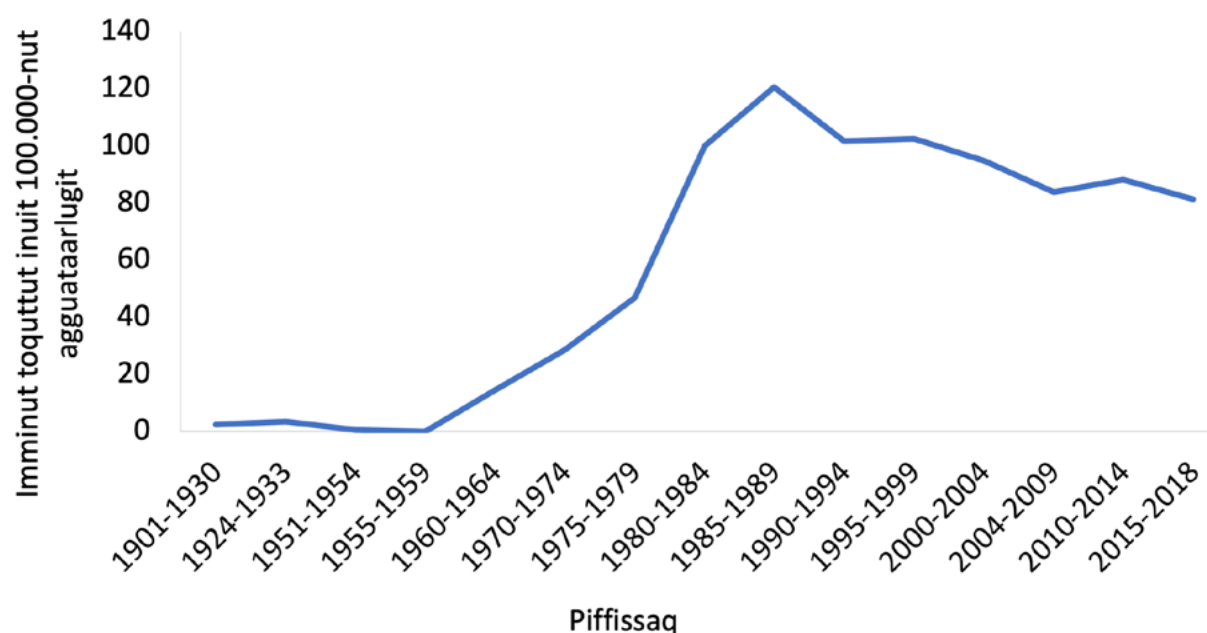
- Kalaallit Nunaanni imminut toquttut amerlassusaat nunarsuarmi qaffasinnerpaat ilagaat
- Pingaartumik inuusuttut (15-34 ukiullit) imminut toquttarput
- Angutit imminut toquttut ikiliartorput arnalli imminut toquttut amerliartorlutik
- Imminut toquttut amerlasuut politiinit ilisarimanerpaat
- Imminut toqunermut pissutaasut assigiinngitsorpassuartigut katitigaapput – amerlanertigulli ilaatigut inuiaqatigiinni atugarineqartunut (assigiinngitsisumik periarfissaqarnermut), atugarliorner-mut, imigassamik atorneerluiner, kinguaassiuutitigut atorneerluiner, kinaassutsimik annaasaqar-nermut/kinguaariinni annilaarnartunik nalaataqarnermut sumiiffigisamilu siunissaq pillugu periarfis-saqarpianninnermut tunngasarput
- Imminut toqunermik pitsaaliuilluni iliuuserineqartut naalakkersuisoqarfinnut kommuninullu siaruaassimapput, aamma eqimattat naleqquttut tamarluinnarmik matussuserneqanngillat.
- Imminut toqunermik pitsaaliuineq assigiinngitsorpassuartigut iliuuseqarfigineqarsinnaavoq, nunaqqatigiinnili attaveqaatinik nukittorsaaneq, inuusuttut atugarissaarnerannik siunissarlu pillugu periarfissaannik annerulersitsineq tarnikkullu ikiuineq qularnanngitsumik pingasuupput aqqutissanut ilaasut.
- Imminut toqunermik pitsaaliuineq suliassaqarfinnut tamanut suliassaavoq - peqqinnissaqar-fiinnaanngitsoq

13.1 Imminut toquttoqartarnera

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut amerlassusaat nunarsuarmi qaffasinnerpaat ilagaat. Imminut toqunneq Kalaallit Nunaanni toqussutaakulasut pingajuattut inissisimavoq taamaallaallu kræftimit uummaserisarnermillu qaangerneqarsimalluni. Taamaallilluni imminut toqunneq pissusissamisuunngitsumik toqunermut pissutaakulanerpaavoq. Nunani allani amerlanerpaani pingaarnertut utoqqaat imminut toquttarput, Kalaallilli Nunaanni (nunanut issittunut allanut assingusumik) inuusuttuunerusut imminut toquttarput. Pingaartumik 15-34 ukiullit imminut toquttarput ukioqqortunerusullu akornganni imminut toquttut amerlassusaat apparitortarluni.

Takussutissiami 13.1-imi takuneqarsinnaavoq 1960-ikkunniit imminut toquttut amerleriarujussuarsimasut 1980-ikkullu naalerneranni amerlanerpaasimasut, tamatuma kingorna ikiliartulaarsimapput, tak. Seidler, I. K. (2023). Taama ikileriaruqarsimanerani angutit akornganni imminut toquttut ikileriansimanerannik arnallu imminut toquttut amerleriansimanerannik pissuteqarpoq, takussutissiaq 13.3.

Takussutissiaq 13.1: Piffissami 1901-2018 imminut toquttut inuit 100.000-nut agguataarlugit

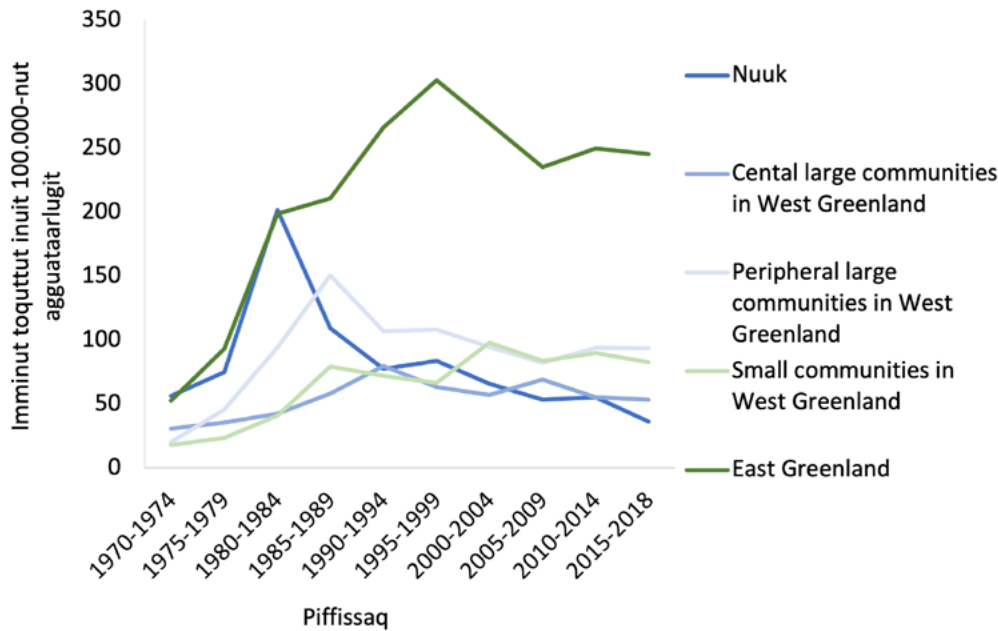
Takussutissiamut 13.1-mut ilassutitut politiit 2021-mi ukiumut naatsorsueqqissaarneranni allassimavoq ukiuni 2019-2021 imminut toquttut tulleriillutik 45-sut, 41-sut 49-sullu. Tassa imminut toquttut 100.000-nut agguataarlugit tulleriillutik 80-iupput, 72,7-iupput aamma 86,8-llutik. Tassa takussutissiami 13.1-imi piffissami 2015-2018 qaffasissutsimut assingupput.

Piffissami 2011-2018 Kalaallit Nunaanni ukiumut angutit 30-t imminut toquttarput, tassa innuttaasut 100.000-ugaangata 100-t. Arnanut tunngatillugu ukiumut 12,6-iupput innuttaasullu 100.000-ugaangata 48-sarlutik. Piffissami 2011-2018 agguaqatigiissillugu ukioqqortussuseq 70-imiippoq, angutini 68-iulluni arnanilu 72,5-ulluni.

Piffissami 2011-2018 Danmarkimi innuttaasut 100.000-ugaangata 10,5-t imminut toquttarput (100.000-ugaangata angutit 15,6-t 100.000-ugaangatalu arnat 5,6-t). Kalaallit Nunaanni kisitsisit Danmarkimit quleriaatingajammik qaffasinnerupput.

Imminut toquttut amerlassusaat Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu piffissami 2011-2018 assigiissimasuuppat agguaqatigiissillugu ukioqqortussuseq katillugu ukiunik 3,1-imik sivilunerusimassagaluarpog, tassa 73,1-iusimassagaluarpog. Angutit agguaqatigiissillugu ukioqqortussusaat ukiunik 3,5-inik sivilunerusimassagaluarpog, tassa 71,5-inik ukioqalertassagaluarpog, arnallu ukiunik 2,4-nik sivilunerusimassagaluarpog, tassa 74,9-nik ukioqalertassagaluarpog. Kalaallit Nunaanni imminut toquttarneq pinngitsoortinneqarlunnarsinnaasuuppat ukiut inuuffiusartut ukiumik affarmik ilaneqarsinnaassagaluarpog 73,6-inngorlutik, tassa angutit 72,1-inik ukioqalertassagaluarpog arnallu 75,2-nik.

Takussutissiaq 13.2: 1970-imiit 2018 tungaanut Nunatsinni imminut toquttut amerlassusaasa ineriartornerat

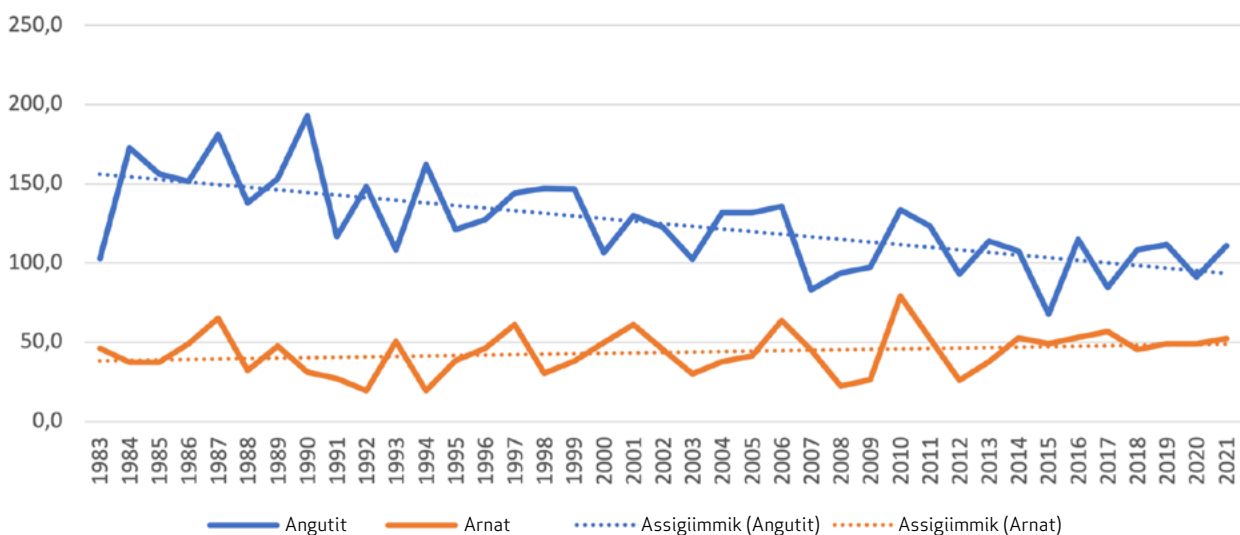
1970-imiit 2018 tungaanut Nunatsinni imminut toquttut amerlassusaasa ineriartornerat kitaani nunap immikkoortuinut aamma illoqarfinnut/nunaqarfinnut agguataarlugit. Ukiut inuuffiusunut 100.000-nut agguataarlugit. Sooq amerlassutsit appariartarlutillu qaffariartartut misissoqqissaarneqarsimanngilaq. Ataatsimut isigalugu kisitsisit annikippit, taamaattumillu titarnerit qaffasippa-seriarlutik appariataarnerisa nassuiaatissarsinissaat mianersuutigineqassaaq. Tunumi/Avannaani nikeriarneq takuneqarsinnaasoq paasissutissanik annikitsuarsuarnik tunngaveqarpassippoq. Takussutissiami maluginiagassaq tassaavoq Avannaani/Tunumi kisitsisit nikippallaarneq ajornerat.

Nunani issittuni nunap inoqqaavisa inuusuttortaasa amerlasuut imminut toquttarnerat aamma takuneqarsinnaavoq. Pingaartumik Canadap avannaani Nunavummi Ruslandillu avannaani Chukotkami inuusuttut amerlasuut imminut toquttarput. Imminut toquttut taama amerlatiginerat inuiaqatigiit taakkua Europami inuiaqatigiinnut naalakkersuisunut, tassa Canadamut Ruslandimullu, ilanngutitinneqarnerannut atassuserneqarpoq.

13.1.1 Angutit arnallu imminut toqunneranni nikingassut

Eqqaaneqareersutut angutit imminut toquttut arnanit amerlanerupput, kisianni arnat imminut toquttut amerliartorput angutillu ikiliartorlutik, takuuk ataani takussutissiaq 13.3.

Takussutissiaq 13.3: Angutit arnallu 100.000-ugaangata imminut toqunnerit

Politiit 2021-mi imminut toqunnernik misissueqqissaarnerat naapertorlugu angutit 35-t arnallu 14-it imminut toqupput (tabeli 13.1), taamaalilluni 2021-mi imminut toquttut nalunaarsorneqartut 71%-ii angutaapput.

- Angutit 57%-ii (20-t) imminut toqukkamik 30-nik ukioqarput inuusunnerullutilluunniit.
- Arnat 71%-ii (qulit) imminut toqukkamik 30-nik ukioqarput inuusunnerullutilluunniit.

Tabeli 13.1: 2021-mi imminut toquttut, suaassutsimut ukiunullu immikkoortillugit

Suaassuseq/ ukiullu	10-20 ukiullit	21-30 ukiullit	31-40 ukiullit	41-50 ukiullit	51-60 ukiullit	61-70 ukiullit	Katillugit
Angut	10	10	6	4	4	1	35
Arnaq	5	5	0	0	3	1	14
Katillugit	15	15	6	4	7	2	49

Imminut toquttut amerlanerpaartaat imminut qimipput (69%), imminut aallaapput (14%) toqunartutorlutiluunniit (12%). Imminut toqunnerit 75%-iisa missaat angerlarsimaffimmi pippit, sinneri allat angerlarsimaffiini, pinngortitami allanilu tamanit ornineqarsinnaasuni soorlu umiarsualivimmi pippit (Kalaallit Nunaanni Politiit, Imminut toqunnernik misissueqqissaarnek).

Kalaallit Nunaanni nunasiaataaneq inuiaqatigiinnilu 1900-kkut qiteqqunneranni allannguinerit pilertortut qularnangitsumik sunniuteqagataapput. Nutarterinermik aallartitsineq imminullu toquttut amerliartuleranerata ataatsikkut pippit. 1950-ikkunniit ineriartortitsipiloorneq ineriartornermut tamakkiisumik nassuiaataasinnaagunangilaq, tassunga ilanngullugu nunap immikkoortuini assigiinngitsuni innuttaasut 100.000-ugaangata imminut toquttut amerlassusaasa ineriartornerat assigiinngissusiallu takuneqarsinnaasoq, takuuk takussutissiaq 13.2.

Kiisalu tarnikkut naalliutit imminullu toqunnerit ataqatigiinnerisa killilerujussuarmik qulaajarneqarsimanagerat eqqaaneqassaaq.

13.2 Imminut toqunnissamik eqqarsaatit, imminut toqunnissamik sioorasaarinerit imminullu toqoriarnerit

Imminut toquttussatut pissusilersortut (imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut, imminut toqunnissamik sioorasaarisut imminullu toqoriartut) inuiaqatigiinni suaassutsikkut ukiutigullu annertuumik assigiinngissuteqarput. Arnat imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut imminullu toqoriartut ukioqatigiinni tamani angutinit amerlanerupput inuusuttunilu 25-t ataallugit ukiulinni amerlanerpaallutik.

Kingullermik 2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq naapertorlugu arnat 15-24 ukiullit sisamararterutingajaasa (22%-iisa) ukiup ataatsip iluani imminut toqunnissaq eqqarsaatigisimavaat. Angutini taama ukiulinni 11%-t taama eqqarsaateqarsimapput. Imminut toqoriarnermut tunngatillugu pingaartumik arnat inuusuttut 15-24 ukiullit (13%-ii) ukiup ataatsip iluani imminut toqoriarsimapput. Angutit inuusunneraasa 5%-ii imminut toqoriarsimapput.

Kalaallit Nunaanni Politiit 2014-imiilli imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnerit, sioorasaarinerit toqoriarnerillu pillugit saaffiginninnerit tamaasa nalunaarsortarsimavaat. 2021-mi ukiumut naatsorsueqqissaarnermi nutaanerpaami allassimavoq imminut toqunnissamik sioorasaarinerit amerleriarsimasut imminullu toqunnerit imminullu toqoriarnerit 2017-imiilli allanngorpallaarsimangitsut, ataani nalunaarsuiffik takuuk.

Tabeli 13.2: 2021-mi imminut toqunnernik, imminut toqoriarnernik imminullu toqunnissamik sioorasaarinerit nalunaarsorneqarnerat

	2017	2018	2019	2020	2021
Toqusut pasinartullit/toqusimasut nassaarineqartut	55	65	57	48	66
Imminnut toquttut	41	43	45	41	49
Imminnut toqoriaraluartut	94	92	79	120	90
Imminnut toqunnissamik sioorasaarisut	832	823	977	1201	1309

Politiit imminut toqunnernik misissueqqissaarnerat malillugu 2021-mi imminut toquttut affaanit amerlanerusut (55%-ii) Kalaallit Nunaanni politiit ilisimaneqareerput. Taakkua oqaluttuarisaanerannik misissuinnermit ersarippoq atornerluinermik ajornartorsiuteqartut, pinerluttutut pissusilersortartut meeraanerminnilu annertuumik sumiginnaarsimasuusut.

- Pisut 16%-iini inuk imminut toqoriarsimavoq pisullu 40%-iini inuk imminut toqunnissaminik sioorasaaruteqarsimalluni.
- Arnat 28,5%-ii (sisamat) kinguaassiuutitigut innarligaasimapput.
- Angutinit 20-usunit arfinillit (30%-ii) 30-nik ukiullit inuusunnerusulluunniit ataataminnik annaasaqarsimapput.
- Angutit arnallu 30%-ii 30-nik ukiullit inuusunnerusulluunniit ilaqttaminnik qanigisaminnik (anaanaminnik, ataataminnik qatanngutiminnilluunniit) imminut toqunnermut annaasaqarsimapput.

Taama pisartut tunngavigalugit politiit innersuuutigat tamanit takuneqarsinnaasumik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut kisitsisini initummata kinaassusersineqarsinnaammatalu ukkatarineqassasut.

13.3 Inooqataanermi atukkat imminut toquttussatut pissusilersornermut sunniuteqartarnerat

Kalaallit Nunaanni nunanilu issittuni allani ilisimatusarnermit ersersinneqarpoq inooqataanermi atukkat imminut toqunnermut imminullu toqoriarnermut sunniuteqartartut, ass. isertitakinneq, ilinniagaqarsimannginneq suliffissaaleqinerlu. Taakku amerlanertigut inooqataanermi ajornartorsiortitsisarput, ass. nakuusernermik, imigassamik atornerluinermik, kinguaassiuutitigut innarliinermik, pinerlunnermik isumakkullu naalliuuteqalernermik kinguneqartarput (Berliner aamma Sonniks, 2016). Inooqataanermi atukkat imminullu toquttussatut pissusilersorneq ataqatigiippit, tassa isertitat ilinniarsimassutsillu appariartortillugit imminut tatiginerup appasinnissaanut, nakuuserfigineqarnissamut, imminut toqunnissamik eqqarsaateqalernissamut imminullu toqunnissamut aarlerinartorsiorneq qaffakkiartortarpoq (Ahlmark allallu, 2018; Pedersen & Bjerregaard, 2012).

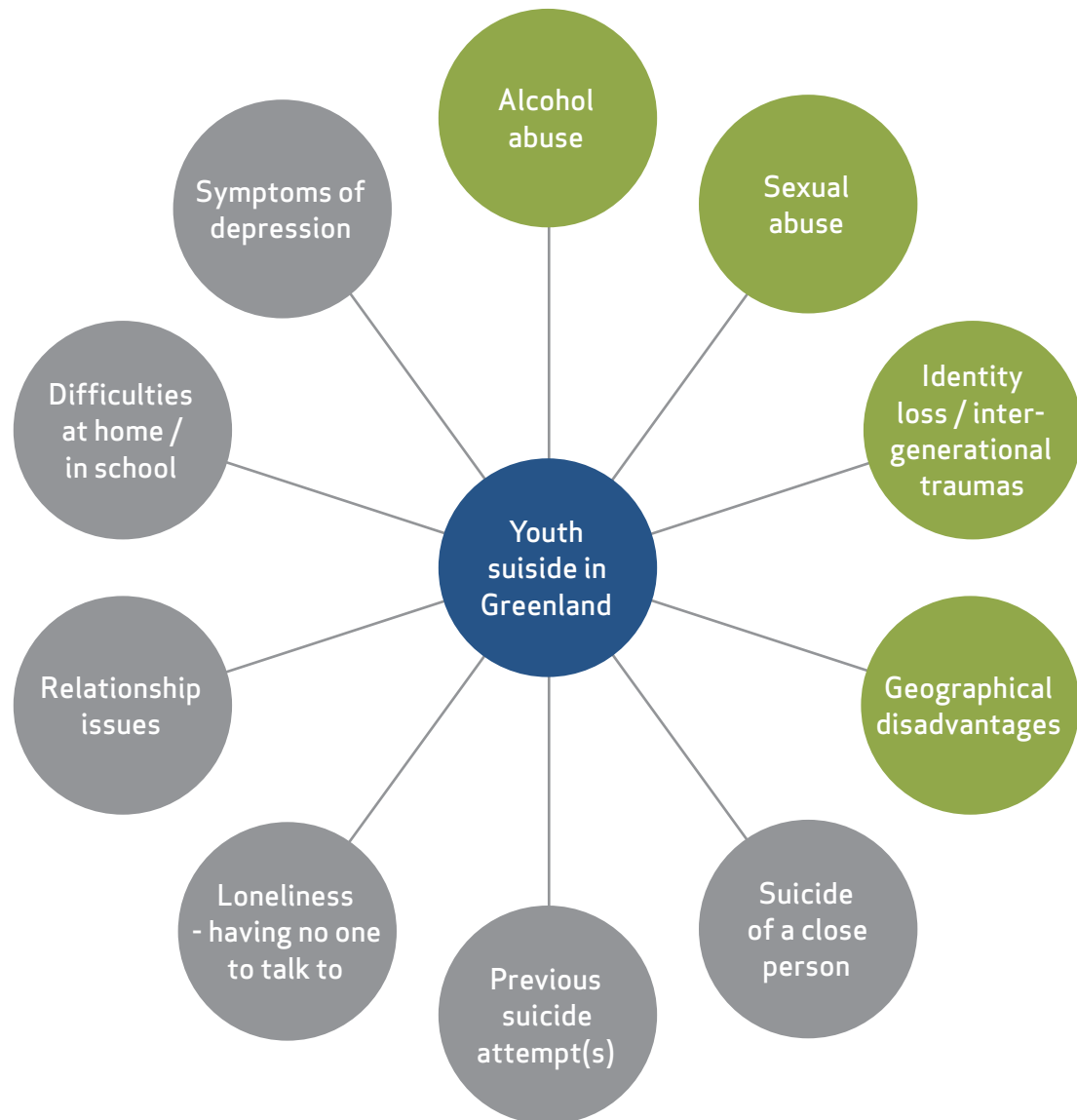
Pingaarteqarporli erseqqissaatigissallugu inooqataanermi ajornartorsiutit ilaqutariinni ajornerpaamik inissisimasuni taamaallaat atuunnatik inuiaqatigiinni eqimattani tamani atuummata.

13.4 Imminut toquttussatut pissusilersulernissamut aalerinartorsiortitsisut

Bolligerip aamma Gulisip ilisimatusarnerat naapertorlugu imminut toqunnissamut sunniuteqarnerpaasut takussutissiami 13.4-mi takuneqarsinnaapput. Ilisimatuut taakku naapertorlugit imminut toqunnermut pisutaasutut tunuliaqutaasut assigiinngitsorpasuumik katitigaasarput. Pissutaasut qorsuusut nunatsinni inuusuttut imminut toqunnerannut immikkut sunniuteqangaartarput ilisimatuullu naapertorlugit qanga nunasiaataanermut atassuserneqarlutik. Pingaarnertut aarlerinartorsiortitsisut tassaapput: imigassamik atornerluinermik, kinguaassiuutitigut innarlerneqarnermik, kinaassutsimik annaasaqarnermik kinguaariitulluunniit annilaarnartunik kiisalu sumiiffigisamut atatillugu unammillernartunik immikkut ittunik nalaaqarnerit. Aarlerinartorsiortitsisut arfinillit allat tasaanerarneqarput: qanigisamik imminut toqunnermut annaasaqarneq, ataasiarluni arlaleriarlunuunniit imminut toqoriarsimanerit, kiserliorneq oqaloqatigisar-tagassaqanngitsutullu misigineq, qanimut attaveqatigiittartuni ajornartorsiutit aaqqiagiinnginnerilluun-

niit, angerlarsimaffimmi atuarfimmiluunniit ajornartorsiuteqarneq kiisalu isumatsaqqarujussuarnermut takussutissaqarneq.

Takussutissiaq 13.4: Nunatsinni inuusuttut imminut toquttarnerannut sunniuteqarnerpaasartut qulit

Paasisaqqarfik: Bolliger og Gulis (2018)

Aarlerinartorsiortitsisut taakkua ataatsimut kattukkaanni isumakkut peqqissutsimik aarlerinartorsiortitsisutut eqqaaneqarsinnaapput. Pingaarnertut aarlerinartorsiortitsisut ilaat tulluuttumi itisilerneqarput.

13.4.1 Nanertuuteqarluni peroriartorneq, isumakkut peqqissuseq imminullu toqunnissamik eqqarsaatit

Kalaallit inuusuttut (15-34 ukiullit) isumakkut peqqissusaannik misissuinnermit ersersinneqarpoq peroriartornermi atugarineqartut isumakkut peqqissutsimut pingaaruteqarluinnartut. Pingaartumik inuusuttut meeraanermi annertuumik nanertisimasimasut, soorlu peroriartorfimmi imigassamik ajornartorsiutinik nakuusernarmillu kiisalu sulit 18-inik ukioqalernani kinguaassiuutitigut innarlerneqarnermik nalaataqartut, inersimasunngornermi isumakkut peqqiilliornerulertarput.

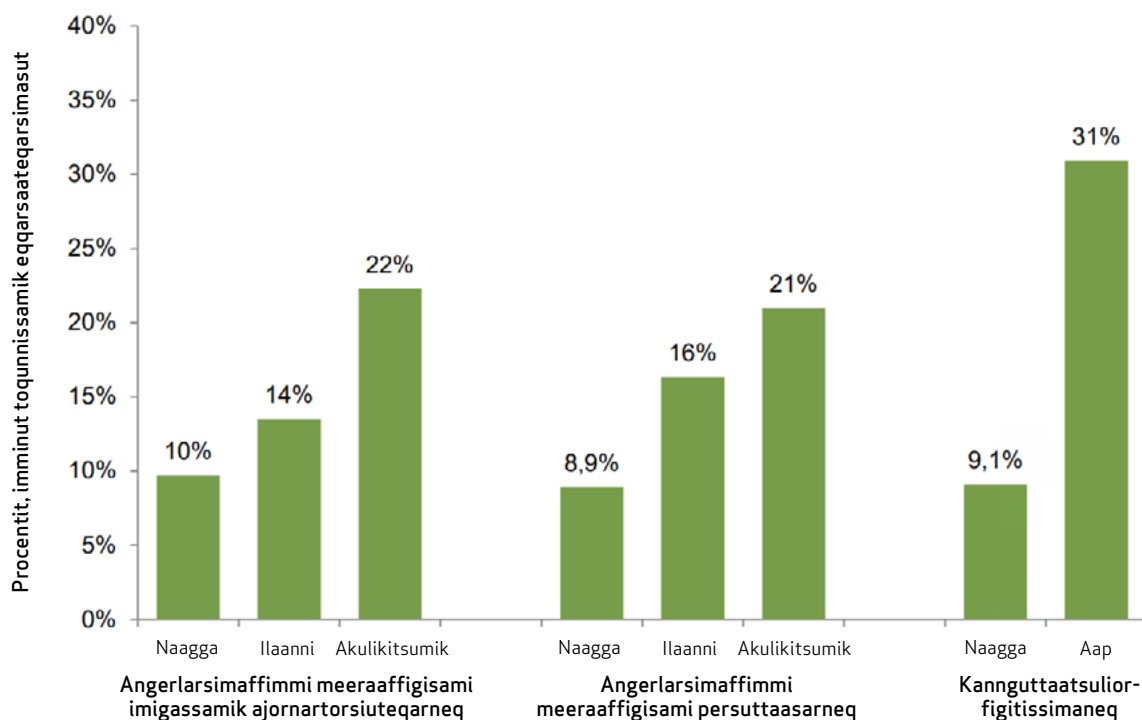
2018-imi 2014-imilu nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinernit erserpoq meeraanermi nanertuutit kiisalu qanigisat imminut toqunnerat imminut toqunnissamik eqqarsaateqalernissamik imminullu toqoriarnissamik ilimanaateqarnerulersitsisartut. Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermi peqa-

taasut 64%-iisa missaat imminut toqussimasumik qanigisaqarput. Innuttaasuni inersimasut pingasuugaa-ngata marluk (60% miss.) meeraanermi nanertuuteqarsimapput, taakkulu tassaasinnaapput imigassa-mik ajornartorsiuteqarneq, nakuuserneq aamma/imaluunniit innarliineq, inersimasullu 1980-ikkunni inuu-sut 81%-ii taama misigisaqarsimapput.

Taama misigisaqarsimasut kinguaariinni inuusunnerusuni ikiliartorput, inuusuttulli suli amerlasuut nakuu-serfiusumi imigassartorfiusumilu peroriartorsimallutilluunniit suli 18-iliitinnatik kinguaassiuutitigut innar-lerneqarsimapput. Ukioqatigiit inuusunnersaasa (1995-imi tamatumaluunniit kingorna inuusut) pingajorar-terutaat (37%-ii) ilaanneeriarluni akulikitsumilluunniit imigassamik ajornartorsiuteqarfiusartumi peroriar-torput. Ukioqatigiit inuusunnersaasa 28%-ii ilaanneeriarluni akulikitsumilluunniit angerlarsimaffimmi na-kuuserfiusartumi peroriartorput. 1995-imi tamatumaluunniit kingorna inuusut 20%-ii suli 18-iliitinnatik meeraanermi kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimapput. Tassa amerlasuut suli aarlerinartorsiulersit-sisunik taakkuninnga nalaataqartarput.

Meeraanermi nanertuutit inuunermilu kingusinnerusukkut imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnerit ata-qatigiinnerat takussutissiami 13.5-mi takuneqarsinnaavoq. Tassani erserpoq nakuusernarmik imigassamil-lu ajornartorsiuteqarfiusumi peroriartortut kinguaassiuutitigulluunniit innarlerneqarsimasut meeraan-ermi taama misigisaqarsimanngitsunut sanilliullugit imminut toqunnissamik eqqarsaateqarsimasut marlo-riaammik amerlanerusut. Tamatuma saniatigut taakkua pingajorarterutaat (31%-ii) innarlerneqarsimasut inuunerup ilaani imminut toqunnissamik eqqarsaateqarsimapput. Pingaartumik meeraanermi inuusuttuu-nermiluunniit kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimaneq imminut toqunnissamik eqqarsaateqangaatsiar-tarnermut attuumassuteqarpoq.

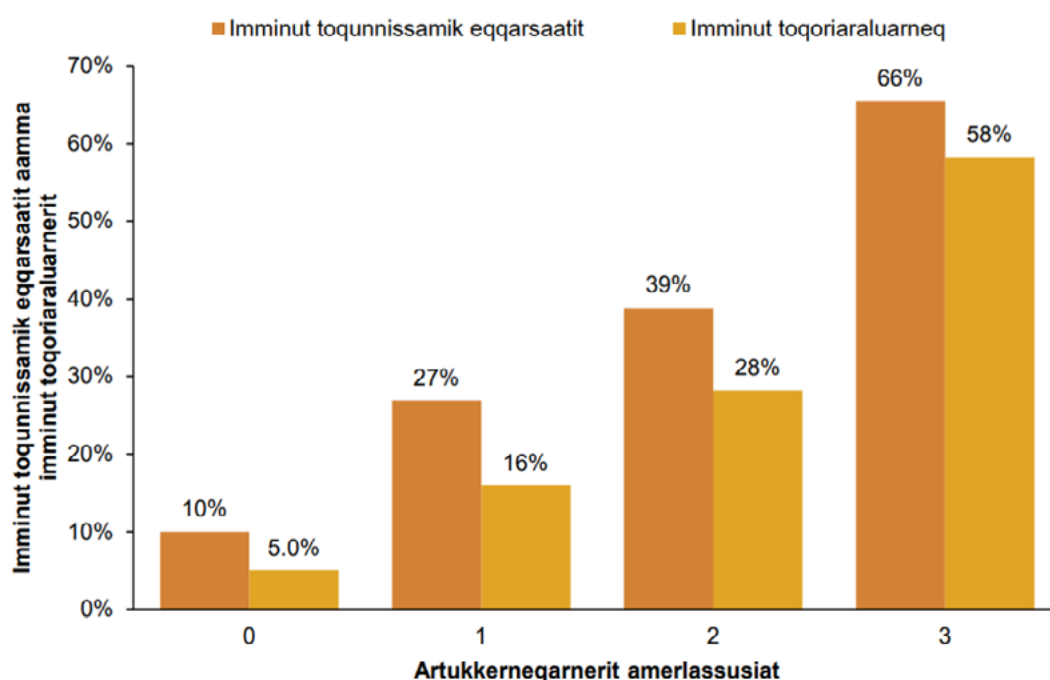
Takussutissiaq 13.5: Peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkullu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq

Meeraanermi nanertuutit pingasut ataqatigiinnerat misissuineri ukkatarineqarpoq. Imigassamik ajornar-torsiuteqakulaneq innarlerneqarnerlu ilutigalugit imminut toqunnissaq eqqarsaatigineqarnerulersarpoq. Imigassamik ajornartorsiuteqarfiukulasumi peroriartortut innarlerneqarsimasullu 46%-iisa inuunerup ilaa-ni imminut toqunnissartik eqqarsaatigisimavaat, imigassamilli ajornartorsiuteqarnermik innarlerneqarner-millu nalaataqanngisaannarsimasut 10%-ii taama eqqarsaateqarsimapput.

Inuusuttut 15-34 ukiullit isumakkut peqqissusaannik misissuineri erserpoq meeraanermin nanertuutit qulaani eqqaaneqartut amerlassusaat aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerit imminullu toqoriarnerit ataqtigittut, tamanna takussutissiami 13.6-imi takuneqarsinnaavoq. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerit imminullu toqoriarnerit peroriartornermi nanertuutit amerlassusaat ilutigalugit amerliartortarput. Inuusuttut nanertuuteqarsimanngitsut 5%-ii imminut toqoriarsimapput, inuusuttullu meeraanerminni pingasunik nanertuuteqarsimasut 58%-inut amerleriarput. Imminut toqunnissamik eqqarsaatinut tunngatillugu aamma taama pisoqartarpoq. Inuusuttut nanertuuteqarsimanngitsut 10%-ii imminut toqunnissamik eqqarsaateqarsimapput inuusuttullu meeraanerminni pingasunik taakkuninnga tamani nanertuuteqarsimasut 66%-inut amerleriarlutik.

Takussutissiaq 13.6: Peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkullu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq

Peqataasut 15-34 ukioqarput.

13.4.2 Inooqataanermin atugarisat

Tasiilami imminut toquttut arfineq-marluk tarnikkut pissusiisa misissorlugit 2013-imi allaatigineqarneranni⁵⁴ ilaatigut paasineqarpoq amerlanerit piitsuullutik peroriartorsimasut aamma sumiginnarneqarnermik, nakuusernermik, atornerluinerimik immaqalu ilaqutarsianut amerlanertigut isumalluutikitsunut nuunnermik misigisaqarsimasut. Amerlasuut ilinniagaqarput, amerlanerpaalli aalaakkaanngitsumik suliffeqarfinnut atassuteqarsimapput. Taamatuttaaq amerlanerpaat sivisuumik ineqarnikkut nanertuutaasumik ajornartorsiuteqarsimapput, ass. inissaaleqisimapput, nuukulasimapput amerlasuunillu najugaqateqarsimallutik. Pineqartut ilaannut tunngatillugu ineqarnikkut ajornartorsiutit imminut toquttoqarneranut pissutaaqataasutut isigineqarput. Misissuinermin tassani inerniliunneqarpoq inuit imminut toqunnissamut immikkut aalerinartorsiortuunerat pillugu oqartussaasut naammaginnartumik ilisimasaqarsimasut. Inuuniarnikkut nanertuuteqarnerat, imminut toqunnissamik aalerinartorsionerulersitsisuusutut ilisimaneqartoq, pissutigalugu isumaginnittoqarfimmit ilisimaneqarput, kiisalu siusinnerusukkut imminut toqunnissamik sioorasaarisimanagerat imminulluunniit toqoriarsimanagerat, nakuuserneq pissutigalugu kingunerlutsitsisimanagerat imigassarluunniit pissutigalugu allatigut attaveqartarsimanagerat tunngavigalugu peqqinnissaqarfimmit ilisimaneqar-

⁵⁴ Ilisimatuut peqqinnissaqarfimmi nalunaarsukkanik, politiit nalunaarusaannik kommunillu allagaataannik misissuipput. Qanigisaasut ilisimatuup aappaanit apersorneqarput. Pisuni tamani paasissutissat katersorneqartut inaarutaasumillu nalilerneqartut ilisimatuunit, marluullutik nakorsaasunit, misissorneqarput.

put. Taamaattumik imminut toqunnissamik soorasaarisut imminullu toqoriartut inuuniarnikkullu nanertuuteqartut pillugit ilisimasaqarneq eqqumaffiginninnerlu imminut toqunnernik pitsaaliuineri atorluarneqarsinnaapput, takuuk immikkoortumi 13.2-mi politiit uppernarsaataat.

Kalaallit Nunaanni sumiiffinni allani tassunga assingusumik misissuisoqarsimanersoq ilisimaneqanngilaq.

13.5 Imminut toquttarnermik pitsaaliuineq

13.5.1 Imminut toquttarnermik pitsaaliuineri nuna tamakkerlugu periusissiaq 2013-2019

2019 tikillugu imminut toquttussatut pissusilersornermik pitsaaliuineri iliuutsit uuminnga tunngaveqarput: *Imminut toquttarnermik pitsaaliuineri nuna tamakkerlugu periusissiaq 2013-2019*. Periusissiaq nutaq suliarineqaleruttorpoq 2023-milu upernaakkut ataatsimiinnermi saqqummiunneqassasoq naatsorsuutigineqarluni.

Imminut toquttarnermik pitsaaliuineri periusissiaq 2013-2019 peqqinnermut, isumaginninnermut ilinniartitaanermullu susassaqrifiit akimorlugit sulisut iliuusii, sulisunik ilinniartitsineq pikkorissaanerlu, qimaqaasut ilaqutaasullu, pinartoqartillugu upalungaarsimaneq susassaqrifiillu akimorlugit attaveqatigiinneq pitsaanerulersikkumallugit tulleriiarluni iliuuserisassat kiisalu suliaasaqarfimmik nakkutilliineq ukkatarineqarput. Sulineri inunnik ataasiakkaanik ilaqutariinnillu (immikkut ilisimasalititut) katsorsaaneq aallunneqarput.

Periusissiami WHO-p innersuussutai, imminut toqunnissamik eqqarsaatillit imminulluunniit toquttussatut pissusilersortut nunaqqatigiinnit paasineqartarnissaannik tunngavillit, akuutinneqanngillat (WHO, 2018). WHO allappoq nunaqqatigiit imminut toquttarnermik pitsaaliuineri pingaaruteqartumik inissisimasinnaasut innersuussutigalugulu oqartussat imminut toquttarnermik pitsaaliuineri periusissianik susassaqrfinnik arlalinnik akuutitsisunik annertuunillu ineriartortitsinissamut aallartisaanissamullu akisussaaffimmik tigusissasut. Pitsaaliuineri iliuuserineqartut nunaqqatigiit suleqatiginerisigut aamma nunaqqatigiit pisariaqartitaasa, atugaasa pingaartitaasalu ilanngutitinnerisigut pitsaanerulersinneqarsinnaapput.

Imminut toquttarnermik pitsaaliuineri periusissiaq 2013-2019 sunniuteqarluarnersoq imminut toquttut pillugit kisitsisinut takuneqarsinnaarpasinnilaq. Periusissiami nutaami periusissiornermi innuttaasunik akuutitsinissaq ujarторneqarnerullunilu peqqissuseq atugarissaanerlu pillugit kalaallit naleqartitaannik tunngaveqarneruvoq, soorlu Inuuneritta III-mi taama allassimasoq. Periusissiamik ineriartortitsineq ilaatiqut susassaqrifiit akimorlugit suleqatigiissitani ataatsimiinnermik, inuusuttunik GU-mi ilinniartunik kiisalu sumiiffinnit ataasiakkaanit qitiusumillu ingerlatsivimmit sinniisunik ataatsimeeqateqarnernik tunngaveqarpoq. Coronap nunani tamalaani tuniluunna innuttaasunik ataatsimeeqateqarnissanik oqaloqateqarnissanillu ajornarnerulersitsisimarpasippoq.

Innuttaasunik akuutitsisoqannginnera Meeqqat pisinnaatitaaffiinnik sullissiviup MIO-p ukiakkut 2022-mi imminut toqunneq pillugu inuusuttut isiginnittaasiannut aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermi imminullu toqoriarnermi tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsinermut pingaartumillu imminut toquttarnerit qanoq pitsaaliorneqarsinnaanerannut tunngasumik nalunaarusiaanik matussuserniarneqarpoq. MIO-p nalunaarusiaa periusissiamik nutaamik suliaqarnermut ilanngunneqarpoq. Nalunaarusiaq kapitalip naggataatungaani eqqartorneqarneruvoq.

13.5.2 Peqqinnissaqarfimmi imminut toquttarnermik pitsaaliuineq

Nuna tamakkerlugu imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu periusissiaq 2013-2019-mi peqqinnissaqarfimmi imminut toquttarnermik pitsaaliuineq taaneqartarpoq:

"Peqqinnissaqarfik imminut toqoratarsinnaasumit imminulluunniit toqussimasumit amerlanertigut kingullertut attavigineqartarpoq peqqinnissaqarfiup amerlanertigut inuit taamaattut imminut toqoriareeraanngata siullermeerluni naapittarmagit. Taamaattumik peqqinnissaqarfimmi imminut toquttarnermik pitsaaliuineri imminut toqoriarnermik aqqissuussaasumik nalunaarsuineq, arlaleriarluni imminut toqoriar-

toqarnissaanik pinaveersaartitsineq kiisalu qanigisaasunik qimagaasunillu tapersersuineq ukkatarineqas-sapput”.

Peqqinnissaqarfik ilisimatitsivoq Dronning Ingridip Napparsimmavissuani (DIH) periusissiamut naapertuut-tumik ima iliuuseqarsimalluni:

- Kalaallit Nunaanni Politiit, Paarisa suliaqartartullu allat suleqatigalugit imminut toquttarnermik pitsaaliuinermik suliaqartartunut quppersagaliortoqarpoq, tassunga ilaapput imminut toquttoqar-simatillugu, imminut toqoriarneqarsimatillugu imminullu toqunnissamik siorasaarisimattillugu tulleriiaarluni iliuuserisassat. Tulleriiaarluni iliuuserisassat Peqqinnissaqarfiup ilumini attaveqqa-tigiinnermut atortagaani D4-mi inissisimapput.
- Inuit imminut toqorarnissamut assut aarlerinartorsiorlut, aamma sulii imminut toqoriarsimanngik-kaluartut, tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut unitsinneqartarput.
- Imminut toqoriarsimasoq unitsinneqartarpoq tamatumalu kingorna tarnikkut nappaatit pillugit ilisimasalimmit nakkutigineqartarluni.
- Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut Dronning Ingridip Peqqissaaviani misissortilluni oqaloqate-qarnissamik neqeroorfigineqartarput periarfissallu tamanit pissarsiarineqarsinnaasut, tassunga ilanngullugit oqarasuaatikkut siunnersuisarfiit attaveqartarfiillu, pillugit siunnersorneqartarlutik. Tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalimmik oqaloqateqartarnissamik neqeroortoqarsinnaavoq.

Nuup avataani suliniutit imminut toquttussatut pissusilersortut pillugit iliuuseqarnermut pitsaaliuiner-mul-lu tunngasut allaatigineqarsimanngillat. Paarisa naapertorlugu politiit, peqqinnissaqarfik kommunillu sule-qatigalugit tulleriiaarluni iliuuserisassat suliarineqarsimapput, tamatumani pisuni pinartuni sumut saaffi-ginnittoqassasoq, tamatumala kingorna susoqassasoq pisortaqarfillu sorleq sumut akisussaannersoq allassi-mavoq. Tulleriiaarluni iliuuserisassat piffissami 2013-2019 kommunini tamani pilersinneqarput.

DIH-imi tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortami periusissiami immikkoortuni iliuutsitik allaatigaat, matumanilu naatsumik eqqaaneqassapput:

1. **Pamolit pissarsiarineqarsinnaanerisa killilersorneqarnissaat Innersuutigineqarpoq:** Ilisimatitsissu-tigineqarpoq nipaallisaatini Pamoliinnaanngitsut kisianni aamma nakorsaaterpassuit allat imminut toqoriarnermut atorineqartartut. Tarnimikkut nappaatilinnik sullissiner-mi nakorsaatinik isuman-naatsumik toqqorsisarnissaq pillugu paasititsiniaaneruneq ukkatarineroqqullugu kajumissaaruti-gineqarpoq.
2. **Unitsitsinerup angerlartitsinerullu ikaarsaarfiisa pitsaanerulernissaat:** Napparsimasut unitsinne-qarsimasut angerlartinneqaleraangata tamarmik ataatsimeeqatiginerisigut katsorsarneqarnerat naggaserneqartarpoq. Unitsitsinani katsorsaanerit tamarmik nakorsat nakorsa-qatiminnut paasis-sutissiinerinik, sumiiffimmi peqqinnissaqarfimmut nassiuinneqartartunik, naggaserneqartarput.
3. **Arlaleriarlutik imminut toqoriarsimasut pillugit peqqinnissaqarfiup isumaginnittoqarfiillu attave-qaqatigiinnerat pitsaannerusoq:** Meeraq 18-it inorlugit ukiulik imminut toqussimatillugu imminullu toqoriarsimatillugu kommunini oqartussaasut tamatigit ilisimatinneqartarput. Inuk 18-it sinnerlu-git ukiulik pineqarpat isumaqataalluni akuersisoqarsimatillugu isumaginnittoqarfimmut attaveqar-toqarsinnaavoq.
4. **Peqqinnissaqarfimmiit inuiaqatigiinnut ikaarsaarnermik ukkatarinnilluni napparsimasunik imminut toqoriarsimasunik (tarnimikkut nappaateqartunik nappaateqanngitsunillu) angerlartinneqartunik (malittarininnani) ujartuineq:** Katsorsaaner-mi napparsimasut angerlartinneqarnermik kingorna nammineq oqartussaasunut, peqatigiiffinnut assigisaannullu attaveqarsinnaanerat nukittorsarne-qartarpoq. Taamaattumik ujartuineq pineqanngilaq.
5. **Imminut toqunnermit eqqugaasunik qanigisaannillu peqqinnissaqarfimmi katsorsaaneq.** Peqqinnis-saqarfiup ukiorpassuani imminut toquttarnermik pitsaaliuilluni suliaqarner-mi katsorsaariaatsip up-fernarsaatini tunngavillip atuutilersinneqarnissaa sulissutigisimavaa.

6. **Imminut toqoratarsinnaasumut qanigisaasut innersuunneqarnissaannut periarfissat pitsaannerusut (nunaqqatigiinni pisariaqanngitsumik maluginiaasoqaqqunagu immaqa isumaginnittoqarfimmi pigaartoq nalinginnaasunik atisalik aggersarneqarsinnaasoq):** Tarnimikkut nappaatilinnik sullissinermi isumaginnittoqarfimmi ujartuilluni suliaqartoqarneq ajorpoq. Ilaqutariinni imminut toquttoqarsimatillugu imminulluunniit toqoriartoqarsimatillugu pinartoqartillugu suleqatigiittartut ilisimatinneqartarput, imaluunniit kommunimi isumaginnittoqarfimmi pigaartoq aggersarneqartarpoq. Tamanna tullerïiaarluni iliuuserisassani allaaserineqarpoq.
7. **Maanna imminut toquttarnerit kingunerisaannik inuiaqatigiinni aningaasartuutunik naatsorsuineq (nioqqutissiornermik annaasaqarneq il.il.):** Tarnimikkut nappaatilinnik sullissinermi tamanna naatsorsorneqarsimanngilaq.

Periusissianut nutaanut assigisaannullu tunngatillugu tarnimikkut nappaatilinnik sullissinermi ataatsimut isigalugu kissaatigineqarpoq isumaqatigiissuteqartut (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Paarisa Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfik) periusissiat pillugit annertunerujussuarmik ilisimatitsisassallutillu atuutilersitsinermut tunngatillugu naatsorsuutit pillugit ulluinnarni suliaqarnermi atuutilersitsisussanik eqqartueqateqartassasut.

Tamatuma saniatigut eqqaaneqarpoq periusissianik piviusunngortitsinermut atatillugu isumalluutit tunniunneqartut ataatsimut isigalugit annikippallaartartut. Assersuutigalugu Tarnimikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaq tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallip atorfianik ataasiinnarmik tunineqarsimavoq, taasumalu imminut toqoriarsimasut kingusinnerpaamik imminut toqoriarnerisa kingorna qaammat ataaseq qaangiutsinnagu katsorsarneqarnissamik neqeroorfigineqaqqullugit tamaasa attavigisartussaavai. Ulluinnarni sulinermi tamanna naammanngilaq, piumasaqaallu tamanna eqqortinniarlugu suliasamik isumaginnissamut sulisut arlallit atorneqartarput. Taamaattumik suliasaq tarnimikkut nappaatilinnik sullissinermi isumalluutini sulisut annerusumik tatisivoq.

13.5.3 Inuiaqatigiinni imminut toquttarnermik pitsaaliuineq

Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfimmit 2023-mi januaarimi Naalakkersuisut isummernissamut tunngavissiaanni eqqaaneqarpoq imminut toquttarnermik pitsaaliuineq Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmi kommuninilu iliuutsinut assigiinngitsorpasuarput siaruarneqarsimasut.

Tamatuma saniatigut eqqaaneqarpoq innuttaasorpasuit tarnikkut peqqissiumallutik atugarissaalerumallutillu ikiorneqartariaqartut, periarfissaqanngitsulli. Tamatumunnga pissutaasutut taaneqarsinnaapput:

- Neqeroorutit eqimattanut aalajangersimasunut tunngapput (allat taamaalillutik periarfissaarupput).
- Neqeroorutit naammaginngitsumik aqqissugaapput/ataqatigiissarneqarput.
- Neqeroorutit innuttaasut pisariaqartitaannut tulluarsagaanatik pisortaqaqfinnut tulluarsagaapput.
- Tarnikkut atugarliornermut, imminut toquttussatut pissusilersornermut annilaarnartunillu nalaataqarnermik katsorsartinnermut neqerooruteqaqqanngilaq, pingaartumik meeqqanut inuusuttunullu neqeroorutit amigarput.
- Innuttaasut ataatsimut isigalugit sumut saaffiginnissanerlutik paasiuminaatsippaat.

Aarlerinartuusinnaasut innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinernit ilisimaneqartut, ilaatigut nakuuserneq, kinguaassiuutitigit innarliineq atornerluinermillu ajornartorsiutit Naalakkersuisoqarfimmit itisilernerqarput/ilassuteqarfigineqarput: Aningaasanik pissarsisinnaannginneq, neriuuteqaqqannginneq, immikkoortitaaneq, sumiiffimmi atugarliorneq, init amerlavallaanit najugaqarfigineqartut, nerisassaaleqineq sullissinernillu pissarsisinnaannginneq.

Tamatuma kingunerisaanik iliuuseqarfigineqarsinnaasutut uku eqqaaneqarput:

- Angerlarsimaffiit toqqissisimanartut, tapersersuisut inuummarissinartullu avatangiisillu allat inooqataanikkut misigissutsikkullu ineriartornissamut kajumissinartut.
- Kikkut tamarmik ikiorneqarnissamut, oqaloqateqarnissamut tapersersoqatigiinnullu ilaalernissamut periarfissaqarnissaat.

- Periarfissat pillugit ilisimasaqarneq.
- Akiuussinnaanermik tapersersuisumik annertusaasumillu aningaasaqarnikkut, ilinniartitaanikkut, peqqissutsikkut allatigullu naammaginnartumik isumalluuteqarneq.

Naalakkersuisoqarfiup erseqqissarpaa ajornartorsiutit katsorsaanikkut aaqpinneqarsinnaanngitsut. Inuiaqatigiinni atukkatigut assigiinngissutsit annertusiartuinnartut ukkataralugit inuiaqatigiinni pissutsit allanngortinneqartariaqarput.

Aaqqissugaanermut tunngatillugu Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfiup inner-suutigaa tarnikkut atugarissaanermut imminullu toquttarnermik pitsaaliuinnermut atatillugu neqeroorutit innuttaasut tamarmik assigiimmik katsorsarneqarnissaannik ukkatarinnittut pisortat qitiusumik ingerlatseqatigiiffiannut (ilaatigut nuna tamakkerlugu pinartoqartillugu upalungaarsimasartunut) kommunini ilaqutariit illuannut kiisalu Allorfinnut katersorneqassasut.

13.5.4 Paarisami, kommunini Ilisimatusarfimmilu pitsaaliuilluni maanna suliniutigineqartut

Imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu periusissiami inunnik ataasiakkaanik ukkatarineqarnerannut naapertuuttumik suliniutit amerlassut sulisunik ilinniartitsineramik, ilinniartunik ilitersuisineramik, oqarasuaatikkut ikiuinnermik tarnillu pissusiinik immikkut ilisimasalimmik oqaloqateqartarnermik qitiutitsillutillu ilaqutariinnik qanigisaasunillu ukkatarinnippat, aammali ataatsimoorfinnik tunngaveqartunik allanik iliuuseqartoqarpoq. Tulliuttumi suliniutit ilaat sammeneqassapput.

Imminut toqoratarsinnaasunik sullissisartunik ilinniartitsineq

Imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu periusissiap ilaatut Paarisa 2017-imiilli peqatigiiffik Livs-linjen suleqatigalugu pikkorissartitsineramik neqerooruteqartarpoq. Pikkorissarnermi siunnerfigineqarput suliatigut ilinniarsimasut sulinerminni inunnut imminut toqunnissamut aarlerinartorsiortunut atassuteqartartut, taakkununga ilaapput peqqinnissakkut sullissisut, isumaginninnermi sulisut, ilinniartitsisut, perorsaasut tarnillu pissusiinik immikkut ilisimasallit. Pikkorissartitsinermi peqataasut imminut toquttussatut pissusilersortut qanoq takuneqarsinnaanersut qanorlu imminut toqoratarsinnaasumik oqaloqateqarneq ingerlanneqartariaqarnerseq kiisalu oqartussaasunut eqqortumik innersuussisarneq pillugu ilinniartinneqartarput. 2017-imi Nuummi siullermik Livslinjemik pikkorissartitsinerup kingorna politikikkut aalajangerneqarpoq pikkorissartitsinerit kommunini tamani neqeroorutigineqartassasut. 2022-mi novembari tikillugu kommunini tallimaasuni tamani pikkorissartitsisoqarpoq. Katillugit kalaallit najugaqavissut 500-t pallillugit ulluni pingasuni pikkorissartitsinermut peqataasimapput. Pilersaarutigineqarpoq imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermi sulisunik pikkorissartitsinerit tulliuttut nunaqarfinni ingerlanneqassasut.

Tamatuma saniatigut ilitersuisartut, siunissami nammineq pikkorissartitsisinnaasut, ilinniartinneqarsimapput. Maannamut (2023) Kommune Kujallermi aamma Avannaata Kommuniani illoqarfiit ilitersuisartunik matussuserneqarput.

Kalaallip kandidatitut immikkut allaaserisaata (2018-mi ingerlanneqartumi) pikkorissarnermi peqataasut pikkorissarnerminni misilittagaat ilisimaligaallu aamma pinaveersaartitsilluni sulinermut atatillugu peqataasunit suut pingaartinneqarsimanersut misissorsimavai. Inernerit takutippaat peqataasut misigisimasut pikkorissarnermi peqataasut allat katerisimaaqatiginerini imminut toqoratarsinnaasunik oqaloqateqarnissamut inuttut aporfitik suliarisimallugit, imminut toqoratarsinnaasup atugaanik itinerusumik paasinnilerlutik, aamma sullinniarneqartunik tusarnaarluni tatiginnilersitsisumillu oqaloqateqarnissamut sakkussanik pissarsisimallutik taamaallutillu periarfissaqarluarnerulerlutik imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermik tapersersuinissamut. Immikkut allaaserisami inerniluunneqarpoq sulisut, meeqqat inuusuttullu inuuneranni qitiulluinnartut, sullinniakkaminni imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermi iliuuseqarnissamut ilisimasanik, piginnaasanik sakkussanillu pisariaqartitsisut (Bloch, 2021). Tamatuma saniatigut pikkorissarnerit kalaallisut nunaqqatigiinnilu ingerlanneqarnerisa pitsaasumik qisuariarfigineqarnera nalunaarutigineqarpoq.

Oqarasuaatikkut siunnersuineq

Oqarasuaatikkut siunnersuisarfimmi Tusaannga-mi kinaassutsimik isertuilluni siunnersortimik oqaloqateqarnissamik neqeroortoqartarpoq. Neqeroorut innuttaasunut inuunerminni unammillernartut pillugit oqalo-

qateqarnissamik allaqateqarnissamilluunniit pisariaqartitsisunut tamanut atuuppoq. Tusaannga neqeroorutaavoq akeqanngitsoq Isumaginninnermik Aqutsisoqarfiup ataaniittoq. Tusaannga ulloq naangajallugu, kisianni naanagu, ammasarpoq.

Nuna Tamakkerlugu Ilitersuisarfiup ataani ilinniartunik siunnersuisarfimmi (Aqqut) ilinniartut psykoterapeutimik/tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalimmik oqaloqateqarnissaat neqeroorutigineqartarpoq.

Tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalimmik oqaloqateqartarnerit

Meeqqat inuusuttullu tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalimmut innersuunneqartut tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit angumerisinnaasaannit amerlanerujussuupput. Nunatsinni tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit 50-it missaanniipput. Tamarluinnarmillu kalaallisut oqaaseqartuunngillat. Tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit meeqqat ilaqutariillu illuini, Ilinniartunut Siunnersuisarfimmi, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi namminersortutullu sulipput. Tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit amerlanerpaartaat Nuummiipput sinnerilu sinerissamiillutik. Oqaatsitigut kulturikkullu paasinnissinnaannginneq pissutigalugu tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnik avataaneersunik (amerlanertigut Danmarkimeersunik) tikisitsineq ilaannikkut aaqqiissutaasarpoq pitsaavallaarneq ajortoq.

Meeqqat inuusuttullu peroriartortarput inersimasunngorunillu imminut pilersorlutik isumaqarluartumik inuusussaallutik. Peqqinnissamik suliaqartut ilinniarfeqarfinni naammassinnittartut procentiinut aamma peqqinnissaqarfimmi utoqqarnillu paaqqinninnermi suliarortarnernut atatillugu peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup misigivaa ilinniartut sulisullu inuttut ajornartorsiutaat annilaarnartullu nalaassimaasaat amerlanertigut ilinniakkamik naammassinninnissamut suliffeqartuarnissamullu annertuumik akornutaasartut. Ajornartorsiutit annertussusaat eqqarsaatigalugu tarnip pissusiinik immikkut ilisimasallit katarsaasernerat kisiat isumalluutigissallugu atugarliornermik ajornartorsiutinut aaqqiissutaasinnaagunangilaq pivusorsiortoq.

Tasiilami Inuusuttut kulturikkut illuat

2021-mi kommunip Tasiilami inuusuttut kulturikkut illuat, Igdlo, ammarpaa (2022-mi aggustimi Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmat pulaarneqarpoq). Illu inuusuttunut 'pisortaqarfinni unittooqqasunut' sunngiffimmi ornittagaavoq, tamatumanilu siunertaavoq inuusuttut suleqatigalugit inoorusussutsimik inuunerullu pitsaassusaanik pilersitsinissaq. Taama pisoqartarpoq inuusuttut imminut naleqartinnerat imminullu tatiginerat pitsaanerulersikkumallugit, soorlu qamutiniq qimminillu paarsinikkut, piniariarnikkut asimilu pisuttuarnikkut, sanaluttarfimmi allannermillu workshopertarfimmi nutaaliorluni sammisassaqartitsinikkut, kisianni aamma illoqarfeqatinik ikiuinikkut, soorlu takornariartitsisarnikkut, eqqakkanik kater-suinnermut akisussaannikkut, illoqarfimmi aaqqissukkanut ikiuunnikkut il.il. Illoqarfimmi inuusutissarsior-tut inuusuttut takornarialerinerup iluani suliaqarsimasut pitsaasumik misilittagaqarfigigamikkut ikiorne-qarnissamik pisariaqartitsigaangamik saaffiginnittalersimapput.

Igdlop iluatsilluarnera nunatsinni inuusuttut atugarissaarnerannik ilisimatusarnerup ersersitaanut naapertuuppoq: tassa inuusuttut inooqataanikkut kulturikkullu sammisanik piujuartunik pilersitseqataasut atugarissaartarlutillu nunaqqatimik ineriartornerannut iluaqutaasartut. Inuusuttut imminut toquttarneq imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq pillugit isumaannut tunngasumik MIO-p nalunaarusiaani eqqaaneqareer-sumi inuusuttut innersuutaaniit tamanna taperseerineqarpoq (kapitalip naggataatungaa takuuk).

Siunissaq

Siunissaq uagut pigaarput isumaginninnikkut kulturikkullu suliniutaavoq nunatsinni meeqqat inuusuttullu aqqaneq-marluk 26-llu akornganni ukiullit imminut naleqartinnerannik, inoorusussusiannik piumassuseqarnerannillu pitsanngorsaannissamik anguniagaqartoq.

Suleqatigiinneq pisarpoq sumiiffimmi atuarfiit, ilinniarfeqarfiit, inuit nukissaqarluartut avataaneersullu isumassarsiorfiusinnaasut peqatigalugit, kingullertullu eqqaaneqartumi sakkut nutaaliorititsisut aamma tarnermut inooqataanermullu tunngasut atorineqartarput. Eqqumiitsuliorneq oqaloqatigiinnerlu aqqutigalugit tatiginninneq misiginneqatiginninnerlu pilersinneqartarlunilu ineriartortitsisoqartarpoq, taakkulu tamarmik unammillernartut inuunermut ilaasut naapinnissannut nukissamik tunisisarput.

Suliniut 2015-2019 illoqarfinni pingasuni ingerlanneqarpoq: Kalaallit Nunaanni kommunit pingasut suleqatigalugit Nanortalimmi, Tasiilami Maniitsumilu. Inernerit Nuummi saqqummersitsinikkut, atuakkamik saqqummersitsinikkut 2018-imilu septembarimi ataatsimeersuartitsinikkut takutinneqarput.

Suliniut ullumikkut Nuummi Ilisimatusarfimmi inissisimavoq. Tamatuma saniatigut suliniutini allani nutaalliorluni nunaqqatigiinnillu tunngaveqarluni sammisani misilittakkat ingerlateqqinneqartarput ilaatigut Atuakkiornermik Ilinniarfik Angalasooq aqutigalugu.

13.6 Pitsaaliuilluni suliniutini nalilersuineq

Pitsaaliuilluni sulinerup sunniutai nalilersorneqarsimanatilluunniit nalilersorneqalaaginnarsimapput. Apeqqutaavoq pitsaaliuinnermi suliniutip sunniutaa qanoq uuttorneqartarnerisooq periutsillu suut pitsaanerunersut, tassa sunniutai siunissami aatsaat takuneqarsinnaallutillu iliuuseq ataaseq pitsaasumik sunniuteqarsinnaasutuatut naatsorsuutigineqarsinnaanngilaq. Kapitalimi ersersinneqartutut imminut toqunnermut pissutaasutut tunuliaqutaasut assigiinngitsorpasuarfik katitigaasinnaallutillu inummiit inummut assigiinngissinnaapput.

Minnerunngitsumillu siunissami iliuuserineqartussat eqqarsaatigalugit maanna suliniutit ingerlanneqartut pillugit ilisimasani katersuinissaq pingaarteqarpoq. Atugarissaarnermik suliniummi Paamiut Asasara-mi (PA, immikkoortup tullia takuuk) nakkutigininnermik ineriartortitsisoqarpoq, ass. 'inoqataanikkut attaveqartarfinnik', tamatumanilu apeqqutaasut ilagaat: 'linnut tusarnaarusuttumik qanoq akulikitsigisumik oqaloqateqarsinnaasarpit?' aamma 'llaquttatit inoqutivit avataaniittut atassuteqarfigaagit?' aamma 'Nuannisaqatigisinnaasannik qanoq akulikitsigisumik peqateqarsinnaasarpit?'. Tamatuma saniatigut Paamiut Asasara-mi nakuusernerit angerlarsimaffimmilu eqqissiviilliornerit pillugit politiit ukiumut naatsorsueqqissaarnerat PA-p illoqarfinni atugarissaarnermut sunniuteqarsimaneranut takussutissatut atornerqartarpoq.

Tamatuma saniatigut iluutsit inuusuttut atugarissaarnerannik annertusaasut pillugit ilisimatusarneq pitsaaliuilluni suliaqarnermi suut aallunneqarnissaannik ersersitsimisaarsinnaagunarpoq. Taamaattumik inuusuttut atugarissaarnerpillugu isumaannik misissuineri inernerit ilaat matumani innersuunneqassapput.

13.7 Inuusuttut atugarissaarnerik imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu isumaat

13.7.1 Paamiuni inuusuttut atugarissaarnerat pillugu apersuilluni misissuinerit marluk

Suliniut Paamiut Asasara-mut (2008-2012) atatillugu inuusuttuaqqat Paamiuni atugarissaarnermik misigisaat pitsaassutitigut 2009-imi misissorneqarpoq (Wattar, Fanous & Berliner, 2012; 2010). Inuusuttut 61-it 12-24 ukiullit misissuinnermi peqataapput. Inernerit takutippaat inuusuttut atugarissaartutut misigisartut inooqataanikkut ataatsimoorfinnut tapersersueqatigiiffiusunut ammasumillu attaveqatigiiffiusunut kiisalu sunngiffimmi sammisartakkanut peqataasinnaagaangamik. Tamatuma saniatigut inuusuttut eqqaavaat siunnersorneqarnissamik kiisalu sumiiffigisaminni suliffeqarnissamik ilinniagaqarnissamillu kissaateqarlutik. Inersimasut tungaanniit ersarinnerusumik aqutsisoqarnissaa tapersersuisoqarnissaalu kiisalu peqataaffigerusutami iliuuseqarnissamut piginnaaneqalersitsisunik imminullu tatigilersitsisunik ilinniagaqarnikkut inuiaqatigiinni peqataanermik misilittagaqalernissamut periarfissat amerlanerujussuit ujartorpaat.

Paamiut Asasara ataatsimut isigalugu nalilersorneqarsimanngilaq, 2011-mili inooqataanikkut attaveqartarfiit pillugit innuttaasut taamungaannaq toqqakkat akornganni akissutini immersuiffissat atorlugit taamungaannaq tigussilluni misissuiffigineqarput suliniutip aallartinneginnerani misissuinnermut sanillersuunneqarsinnaasumik. Innuttaasut akornganni inooqataanikkut tapersersuinissamut periarfissat annertuserujussuarsimanerat misissuinnermit ersersinneqarpoq (Berliner aamma Hovgaard, 2020, quppernerit 75-76).

Taamaattumik suliniutip Paamiut Asasara-p pisortatigoortumik naanerata ukiut qulit ingerlareerneranni sunniutit ingerlaannartut takuneqarsinnaarpasinnigillat. Nalilersuinerup sivilisunerusumik ingerlanneqarta-riaqarneranik tamanna ersersitsivoq.

2013-imi Paamiuni inuusuttut arfineq-pingasut resiliens (akiuussinnaaneq) pillugu apersorneqarput. Oqaluttuaasa eqqarsaatersuutaasalu sammisakkaarlugit misissoqqissaarneranni ersarissivoq resiliens tassaasoq:

1. kissaatigisatut ineriartorumalluni nammineerluni ikiorneqarnissamik ujartuiuarneq periarfissaalersunillu atuineq
2. siunissaq pillugu aalajangersimasunik pilersaaruteqarneq kiisalu neriuuteqarneq
3. pissutsit pillugit ammasumik oqaloqatigiinnikkut allanillu (aamma imminut) tatiginninnikkut inooqataanikkut tapersersorneqarneq tapersersuinerlu.

Resiliensip immikkoortui pingasut sisamanik annertussuseqarput:

1. Siunissaq pillugu *piffissamik annertussuseqarpoq* – tassa ajornartorsiutit aqqinneqarsinnaanerannik tamatumanilu nammineq ikiuutaasinnaanermik upperinninneq pineqarpoq.
2. Tamanna amerlanertigut *suliaqarfimmik aningaasaqarnermillu annertussutsimut* atassuteqartarpoq, tassa ilinniagaqarnissamut suliffeqarnissamullu periarfissat pineqarput.
3. *Inooqataanikkut annertussuseqarpoq*, tassa nammineq anguniakkat angunissaannut nukissaqarnissaq siunertaralugu aliasuutit ajornartorsiutillu ammasumik oqaloqatigiis-sutiginerisigut inuunermi erloqinartut qaangersinnaalernissaat pineqarpoq.
4. Taamatuttaaq *pitsaassutsimik naleqassutsimillu annertussuseqarpoq*, tassa asaqtigittutut, tatigeqatigittutut akisussaaffimmillu pingartitseqatigittutut misiginermik ineriartortitsineq annertusaanerlu pineqarput. Naleqartitat, inooqataanikkut annertussuseq aqqutigalugu pilersinneqarlutillu ineriartortinneqartartut, isumaqarluartumik pilersitsinermik misigilersitsi-sarput (Berliner aamma Hagedorn, 2013).

Apersuulluni misissuinerne innersuussutigineqartuni assigiissutaasoq tassaavoq aarlerinartorsiortitsisut pinnagit isumalluutit ineriartortitsinissamullu periarfissat ukkatarineqarnerat. Tamatuma saniatigut inuusuttut namminneq kissaataannik pisariaqartitaannillu aallaaveqarput taamaallutillu ataatsimut isiginnittaaseqarnermut kalaallisullu peqqissutsimik paasinnittaaseqarnermut sinniisuullutik.

13.7.2 Qamani – 2022-mi imminut toquttarnermik pitsaaliuinerne inuusuttut nipaata

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup 2022-mi juunip 16-ianni ataatsimiinnerani Meeqqat pisinnaati-taaffiit sullissivimmi MIO-mi meeqqat illersuisuat, Aviâja Egede Lynge, MIO-p tarnikkut atugarissaarneq aamma meeqqanik inuusuttunillu tarnikkut ikiuineq pillugu sulinera saqqummiivoq. Tarnikkut atugarissaar-neq tarnikkullu ikiuineq imminut toquttarnermik pitsaaliuinerne pingaaruteqarput. MIO-p innersuutigaa pissarsiariuminarsaanikkut meeqqat inuusuttullu tarnikkut ikiorneqarnerat pitsanngorsarneqassasoq. Ta-matuma saniatigut innersuutigineqarpoq Namminersorlutik Oqartussat annilaarnartunik nalaataqarsima-sunik sullissisunik angalasartunik pilersitsissasut, kommunit inatsisitigut piumasarineqartut ujartuilluni nakkutilliisoqartarnissaa ikiisoqartarnissaa qulakkiissagaat aamma Namminersorlutik Oqartussat kom-munit suleqatigalugit tarnikkut ikiuisarnissaq pillugu periusissiorqarnissaa qulakkiissagaat. Taamatut-taaq tarnikkut sullissigasuarfiit innersuutigineqarpoq. Ikiortissarsiornissamut akornutaasut, ilaatigut pi-sortaqarfinnik tatiginninnginnerup, inoqatinik aqutsisarnerup pisortatiguunngitsumillu qullersaqartarne-rup, ukkatarineqarnerisigut tarnikkut atugarliortarneq ikiortissarsiortarnerlu pillugit paquminartut akior-neqarnissaat MIO-p aamma ukkataraa.

Tamatuma kingorna (2022-mi oktobarimi) nunatsinni imminut toquttarnermik pitsaaliuinerne inuusuttut innersuutaat pillugit MIO suliniutitut nalunaarusiamik saqqummersitsivoq. Suliniut Qamani-mik taaguute-qarpoq. Inuusuttut 38-t, 18-25 ukioqarnerusut, imminut toqunermik nalaataqarsimasut suliniummut, 2022-mi upernaamiit ukiamut ingerlanneqartumut, peqataapput. Periuseq nalunaarusiami allaatigineqar-neruvoq.

Maluginiarnarpoq inuusuttut tarnikkut annertunerusumik ikiorneqarnissartik ujartoraluarlugu atuarfiup, nunaqqataasut namminnerlu ajornartorsiutinik oqaasinnguissamut isumaqarluartunillu sammisassaqartitsinernik pilersitsinissamut peqataasinnaanernik amerlasuunik siunnersuuteqarmata.

13.7.2.1 Qamani-mi inernerit innersuutillu

Manna tikillugu sullinniarneqartut imminut toquttarnermik ajornartorsiummi initunerpaat, tassa inuusuttut, ukkatarineqarpiarsimangillat. Qamani-mi peqataasut tamangajammik misigisimavaat ilaquttaminnik, kammagisaminnik nalunngisaminnilluunniit imminut toqunnermut annaasaqarneq imminulluunniit toqunnissamik eqqarsaateqartumik qanigisaqarluniluunniit kammalaateqarneq. Nalunaarusiami inuusuttut misigisatik, aliasunnertik ikiorneqarnissamillu pisariaqartitsinertik pillugit oqaluttuarput. Inuusuttut qanigisaminnik annaasaqarnerminnik aliasuutiginninnermik saniatigut ikiuisinnaasimanginnertik kanngusuutigaat. Suliniummut peqataasut tamarmik peqataanermikkut allanngueqataarusunnertik kajumississutigalugu peqataapput.

Imminut toquttarnermik pitsaaliuinerup tarnikkullu ikiuinerup qanoq pitsanngorsarneqarsinnaanerannut inuusuttut oqariartuutaat innersuutaallu ataani takussutissiami qulequtanngorlugit allassimapput. Tamatum kingorna qulequttat ataasiakkaat itisilerneqassapput.

Takussutissiaq 13.7: Inuusuttut tusarliukkumasaat qulequtanngorlugit agguataarlugit

Inuusuttut tusarliukkumasaat qulequtanngorlugit imatut agguataarsimapput:

- Tarnikkut ikiuineq
- Aaqqissukkamut (pisortanut) tatiginninnginneq
- Inuusuttut sumiiffissaat sammisaqarfissaallu imminut toqunnissamut pinaveersaartitsinermi
- Oqaloqatigaluta peqataatitsigut
- Imminut naleqartinneq tatiginerlu
- Kisimiinngilatit
- Misigissutsit imminullu toquttarneq oqaluuseralugit: kanngusunneq aamma paqumiginninnermik piiaaneq
- Imminut toquttarneq inuiaqatigiinni ajornartorsiutaatillugu

Paasisaqarfik: MIO-mit nalunaarusiaq Qamani (2022)

Tarnikkut ikiuineq

Inuusuttut kammalaatitik annertuumik atortarpaat aliasukkaangamik aamma oqaloqateqarusukkaangamik. Inuusuttut oqariartuutaannit erserpoq kammalaatitut, ilaquttatut qanigisatulluunniit qanilaarnissamut, tusarnaarnissamut isumassuinissamullu ass. ilinniagaqarsimanissaq pisariaqanngitsoq.

Inuusuttulli oqaloqatigiinnerit oqimaatsut ingerlannissaannut sakkussanik amerlanerusunik ujartuipput. Tarnikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsineq inuusuttumiit inuusuttumut assigiinneq ajorpoq, taamaatumillu inuusuttut sapinngisamik amerlanerpaat eqqarsaatiminnut, misigissutsiminnut aliasunnerminnullu/ annilaarnartunillu nalaataqarnerminnik sulissutiginninnerminnut tunngatillugu inissisimaffiannik inissaqartitsisumik iliutsit tulluarsarneqarnissaat pingaaruteqarpoq.

Oqariatuutit pingaarnersaat:

- Qulakkeerniartariaqarpoq ikiortissarsiortut (ass. politiinut, napparsimavimmut, Tusaannga-mut) pisariaqartumik ikiorserneqarnissaat. Tarnikkut amigartumik kigaappallaamillu ikiortinneq inuunermik naleqariataarsinnaavoq.
- Inuusuttoq aatsaat imminut toqoriareerpat ikiuisoqarnani ikiortinneq sukkasuumik pisussaavoq. Tamatuma saniatigut imminut toqunermik misigisaqarnerup kingorna pissarsiariuminartumik ikiuisoqapallattarnissaa (oqaloqateqarluni katsorsartittoqartarnissaa) kissaatigineqarpoq.
- Sumut saaffiginnissalluni ajornannginnerusariaqarpoq. Ass. internetikkut attaveqaqatigiittarfiit sumut ikiortissarsiortoqarsinnaaneraniq oqaluttuarnissamut atorneqarsinnaapput.
- Tusaannga ammajuaannassaaq 24/7.
- Paasissutissiisarneq annertunerussaaq najukkamilu pinaveersaartitsineq ukiumut arlaleriarlugu ingerlanneqartassalluni. Oqarasuaatikkut saaffissaqarneq naammaginngilaq. Inuusuttut kissaatigivaat inuk saallugu oqaloqatiginnittarneq ingerlasassasoq.
- Inuusuttut imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunut qanigisaasut imminulluunniit toqunermut annaasaqarsimasut ikiorneqartariaqarput.
- Inuusuttut kammalaatiminnik aliasuttunik imminulluunniit toqunnissamik eqqarsaateqartunik oqaloqateqarnissamut sakkussaat.

Aaqqissukkamut (pisortanut) tatiginninnginneq

Inuusuttut ikiortissarsiornermut nukippassuit atortarpaat, iluatsinngikkaangallu misigilertarput ikiortissarsiorneq iluaqutaanngitsoq. Tamatuma kingunerisaanik inuusuttut nalunngikkaluarlugu ilinniarsimasunit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsillutik kammalaatitik kisiisa atulersinnaasarpaat. Kingunerisaanik inuusuttut pisortanut (aaqqissuussamut) tatiginnikkunnaartarlutillu matusarput.

Oqariatuutit pingaarnersaat:

- Inuusuttut ikiortissarsioraangamik ikiorneqassapput.
- Inuusuttut assatik isaallugit ikiortissarsioraangata inuusuttut inersimasullu sakkussaminnik amigaateqarput.
- Ikiortinnissaq tikikkuminartuusariaqarpoq. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermi saaffiginniffissat ersarissuusariaqarput.
- Inuusuttorpassuit ikiortissarsioraluaaraangamik itigartarsimagamik pisortanik (aaqqissuussamik) tatiginninngillat. Tatiginninneq pilerseqqinniarlugu iliuuseqartoqartariaqarpoq.

Inuusuttunut pinaveersaartitsinermi orniguffiit susassa qarfiillu

Inuusuttorpassuit oqaluttuarput allamik susassaarukkaangamik susassaaleqilerlutik orniguffissanillu amigaateqaleraangamik aliasuleraangamillu imigassamut ikiaroornartumullu saattarlutik. Inuusuttut oqaluttuarput imigassartaqanngitsumik sammisassaqartitsinermik amigaateqarneq ilinniarnermilu inissaaleqineq imminut toquttartut taama amerlatiginerannut pissutaaqataasinnaasut.

Oqariatuutit pingaarnersaat:

- Inuusuttunut orniguffissaannik unnuakkut ammasartunik amigaateqarput imigassartorfiunngitsunik.
- Inuusuttut nuannersunik misigisaqarfiusunik susassaqartitsiffiusunillu amigaateqarput. Susassaqartitsinerit timersornerinnaanngitsut amigaatigineqarput.
- Inuusuttut ilinniartuunerup nalaanni inissaaleqipput. Inuusuttorpassuit ilinniarnissamik aallartitsinngitsoortarput inissaaleqinertik pissutigalugu.
- Nunatsinni ineqarneq akikinnerusariaqarpoq, ass. ineqarnermut akit appasitsinnerunerisigut. Inuusuttorpassuit angajoqqaaminiiginnartariaqartarput nammineq inissaminut akilersugassat akissaqartinnginnamikkit.

Oqaloqatigaluta peqataatitsigut

Inuusuttut annertuumik kissaatigivaat imminnut tunngasutigut akulerunnerunissartik. Inuusuttut tusaaneqartutut misigitillugit piviusumik akulerutsitsinikkut tamanna pissaaq. Suliniutip Qamani-p siunertarivaa inuusuttut peqataalersinneqarnissaannut siullertut alloriarnissaaq.

Oqariartuutit pingaarnersaat:

- Pisortat oqartussaasut aqutissiussavaat inuusuttunut ajornannginnerulersillugu takujuminarnerulersillugulu sumi ikiortissarsiorsinnaanerlutik.
- Atuarfeqarfinni atugarissaarnissamik misissuinissat tarnikkut peqqissusermik ukkatarinnittut.
- Avinngarusimasunut tapiissutinik aqqissukkat assigiissumik agguuaanneqartarnissaat.
- Inuusuttut tarnikkut ikiortinniarlutik utaqqiinnartut amerlavallaarput. Inuusuttut kissaatigivaat tarnip pissusaanik ilisimatuunik atorfinitsitsisoqarnissaanik pingaarnersiuisoqassasoq.
- Inuusuttut najukkami nammineq piumassuseralugu suleqataarusuttut ajornannginnerusumik akulerutsissinnaasariaqarput. Inuusuttut peqataarusupput allanngueqataanissartik angujumallugu, kisianni misigisimasarput kommunimi suleriaatsit akornusiisartut.
- Pinaveersaartitsinermik iliuusissatut pilersaarutit suliarineqartarneri allanngortittariaqarput, ingerlaatsit pilerinarninngorlutik peqataatitsilerlutik innuttaasunillu piginneqataatitsillutik. Innuttaasuni ilisimasanik katersuisoqartariaqarpoq innuttaasut peqatigalugit. Pilersaarutit imatut allasimasariaqarput, oqaaserineqartut kimilluunniit innuttaasumit paasineqarsinnaallutik aamma tamanut ersillutik. Naammanngilaq iliuusissatut pilersaarusiortoqassasoq.
- Inuusuttunik ikiuinerup aallaavigissavaa nammineq atorfissaqartitaat killiffiallu.

Imminut naleqartinneq tatiginerlu

Imminut naleqartinneq imminullu tatigineq inuusuttut atugarissaarnerannut pingaaruteqarlunnarput. Inuusuttut oqaluttuarput inuit tamarmik sunilluunniit nalaataqarsimasut naleqartorujussuusut. Inuit tamarmik immikkuullarissuupput, tamannalu oqariartuutaavoq tamanut ingerlateqqinneqartariaqartoq.

Oqariartuutit pingaarnersaat:

- Kinannguugaluaruit naleqarputit, sunaluunniit angusimagukku imaluunniit sunaluunniit meeraaninni aqqusaarsimagukku.
- Aqqusaarnikuusat akuerinerisigut allaat pisut artornarlunnartut aqqusaarneqarsinnaapput.
- Atorfissaqartippatsigit kinannguugaluaruit.

Kisimiinngilatit

Inuusuttut tamanut ersarissarusuppaat aamma allat imminut toqunnissamik eqqarsaateqartartut. Inuit allat aamma assingusunik eqqarsaateqartarput, pingaarnerpaavorlu ikiortissarsiornissaaq.

Oqariartuutit pingaarnersaat:

- Imminut toquttarnermut peqqutaasut oqaluuserinerusariaqarpavut.
- Inuusuttut kissaatigivaat atorfissaqartitsileraangamik ingerlaannartumik tarnikkut ikiorserneqarnissartik. Tusaannga naammanngilaq.
- Ikiortinnissaminik atorfissaqartitsisut suna tamaat tikillugu ikiortittariaqarput periusissarlu atorluarsinnaasoq atorlugu.
- Eqqarsaatit kisimeeqatiginagit ikiortissarsiortariaqarpoq.

Misigissutsit imminullu toquttarneq oqaluuseralugit: kanngusunneq aamma paqumiginninnermik piiaaneq

Inuusuttut kissaatigivaat imminut toquttarneq oqaluuserineqalissasoq aamma paquminarunnaarsarneqassasoq. Inuusuttut kissaatigivaat aamma innersuuppaat imminut toquttarnerup naliginnaasutut isigineqarunnaarnissaa. Inuusuttut isumaqarput amerlavallaartut eqqarsaatitik kisermaallugit kiserliortarsimasut, aamma isumaqarput kanngusuttarneq patsisaanerpaalluni ikiortissarsiortoqanngitsoq.

Oqariatuutit pingaarnersaat:

- Imminnut toquttarnerup imminullu toqunnissamik eqqarsaateqartarnerup paquminartuujunnaarnissaat iliuuseqarfigissallugu atorfissaqartitsivugut kisianni inuppalaartumik sammillugu. Inuusuttut sakkussaminnik atorfissaqartitsipput annertunerusumik imminut saallutik oqaluuserinissaannut atugassaminnik.
- Misigissutsit eqqarsaatillu kanngusuutigisariaqanngillat. Kanngusulluni misigisarnermut suliniuteqartoqartariaqarpoq.
- Angutaagaluarluni ajunngilaq misigissutsit pillugit ammasumik avitseqatigiilluni oqalunnissaq.
- Immikkut ukkatarineqartariaqarpoq inuit tamatta assigiinngitsuugatta, aamma assigiinngitsunik atorfissaqartitsisoqartarpoq misigissutsitik oqaluttuarerusullugit. Inuusuttoqarpoq annissuerusut-tunik, kisianni qanoq ilillutik aallareriassanerlutik nalusarpaat.
- Meeqqanut killilersuisinnaanerup oqaluuserinerunissaa pisariaqarpoq, aamma meeqqat nammineq killissaminnik nassaarsinnaanissaat ilinniartitsissutigineqassaaq.
- Misigissutsit, sakkortuumik nalaataqarnermik kingunerlutsitsineq imminullu toquttarnek meeqqat atuariiini ilaqtariinnilu oqaluuserinerusariaqarput.
- Meeqqat inuusuttullu sakkussaminnik atorfissaqartitsipput imminut toquttarnek aamma sakkortuumik nalaataqarnermik kingunerlutsitsisarneq oqaluuserissagunikku.

Imminut toquttarnek inuiaqatigiinni ajornartorsiutitut isigalugu

Inuusuttut malugivaat, imminut toquttarnermi peqqutaasut amerlaqisut aammalu peqqutivia nassaarissa-gaanni imaannaanngitsuusinnaasoq. Tusarliukkumasaat pisortaannarnut saaffiginnissutaanngillat – inuia-qatigiinni innuttaasunut tamanut saaffiginnipput.

Oqariatuutit pingaarnersaat:

- Kikkulluunniit naleqarput, aamma ikiortinnissaminnik pisinnaatitaaffeqarput.
- Inersimasut, inuusuttut meeqqallu ingutsineq unitsissavaat, suujunnaarsitsineq qinngasaarinerlu.
- Inuit nittartagaatigut atuinissamik ilitersuineq aamma ileqqorissutsikkut malittarisassaliorsinnaaneq.
- Inissaaleqinerup illumullu akiliutip qaffasippallaarnerata malitsigisaannik inuusuttut angajoqqaaminiiginnartarput.
- Meeqqat angerlarsimaffiup avataanut inissinneqartarnerat pitsaanerusumik aaqqissuiffigineqartariaqarpoq. Meeqqap inissinnissaa sivilusinnaasarpoq. Meeqqap atorfissaqartitai naapertorlugit suliassaq suliarineqarneq ajorpoq.
- Imminut toquttarnermut tunngatillugu inuiaqatigiittut akisussaannerusariaqalerpugut.

Politikkikkut kommuninilu aammalu nunaqqatigiinni iliuuseqarnissamut periarfissat eqqarsaatigalugit na-lunaarusiaq Qamani iluaqutaangaarsinnaavoq. Meeqqat illersuisuata siulequtimini Meeqqanut, Inuusuttu-nut, Ilaqtariinnut Peqqinnissamullu Naalakkersuisoq Mimi Karlsen nalunaarusiami inuusuttut innersuutaa-sa ilanngutitinnerisigut imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu periusissiornermi suliap ingerlarnga-nik allannguisoq qutsavigaa.

Inuusuttut isumaasa aallaaviat, periusissiani siunniussatullu nalunaarutigisani amerlanertigut eqqartorne-qartartoq, qaqutiguinnaq piviusunngortinneqartartumut uunga iluaqutaavoq: ass. peqqissutsip isumagin-ninnerullu iluani nunatsinni suleriuseq nunani allani suleriutsimik nuussinerinnaanngitsoq kissaatigineqar-toq. Nunami innuttaasut, matumani inuusuttut, periusissianik iliuusissatullu pilersaarutitik ilusilersuiner-mut akulerutsinnerisigut eqqarsartaatsit, paasinnittaatsit kulturikkullu periutsit nunatsinneersut ilanngu-titinneqartarput – ass. ataatsimut isiginninnerulluni, ataatsimoorfinnik tunngaveqarnerulluni akuutitsine-rullunilu suleriuseqarnissaq. Taamaalilluni periusissiat iliuusissatullu pilersaarutitik kulturimut naleqquttu-mik sunniuteqarluartumillu aaqqiissutissarsinissamut taperseeqataanissaat ilimanarnerulertarpoq.

Inuusuttut isumaannik ilanngutsitsinissamut pingaarutilik alla tassaavoq namminneq ineriartortitsinissamut periarfissanik ukkatarinninnerat. Siunissami periarfissatik - ilaatigut imminut toqunnissamik eqqarsaatinut illersuutaasinnaasut pingaartippaat. Taamaalillutik isumalluutit aaqqiissutissatullu periarfissat aamma ukkataraat – tamanna tunissutaavoq politikkerinut aalajangiisartunullu allanut.

13.7.2.2 Imminut toquttarneq pillugu periusissiasami Qamani-mik ilanngutsitsineq

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup Paarisallu 2023-mi januaarimi ataatsimiinneranni Paarisa ilisimatitsivoq inuusuttut ilassuteqaataat tunngavigalugit uku ukkatarineqassasut:

1. Isumakkut peqqissuseq
 - Oqaasinnguinnissamut, pisuunermut kanngusunnermullu sakkussat.
 - Meeqqat atuarfianni isumakkut peqqissuseq pillugu ilinniartitsineq.
2. Inuusuttumiit inuusuttumut
 - Inuusuttut akornganni oqaloqatigiinnermut sakkussat – pikkorissarnerit, SoMe, paasisitsiniaanerit, app.
3. Tarnikkut ikiueqqaarneq
 - Inuusuttut tarnikkut ikiorneqarnissamik aamma imminut toqunneq, tassunga ilanngullugit imminut toqunnermut pissutaasut, pillugit ilisimasaqarnerunissamik pisariaqartitsipput.
4. Saaffiginninneq
 - Inuusuttut kissaatigaat saaffiginnikkaangamik "ingerlaannaq akorneqartarnissartik".
 - Inuusuttut artorsartut ornittagaat (toqqissisimanartut).

Ornittakkanut tunngatillugu kommunimit unammillernartutut eqqaaneqarpoq meeqqat inersimasunngo-raangata immineerneqartarnerat. Kommunit ilisimatitsipput inuusuttut taakkua ikiornissaannut inatsisigut tunngavissaqarnatik. Ass. angutit 19-20 ukiullit neqeroorfigisinnaassagunikkat tamanna pillugu inatsisiliortoqartariaqarpoq. Taamaattumik suliassaqarfiup tamatuma qanoq pitsanngorsarneqarsinnaanerata qulaajarneqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.

13.8 Imminut toqunnerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuinerup eqikkarnerat

13.8.1 Unammillernartut

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut amerlassusaat nunarsuarmi qaffasinnerpaat ilagaat. Pingaartumik angutit inuusuttut imminut toquttarput, arnalli inuusuttut kisitsisaat qaffakkiartorput. Imminut toqunnissamik eqqarsaatit imminullu toqoriarnerit amerlassusaat angutitut sanilliullugu arnat akornganni qaffasinnerupput.

Inooqataanermi atukkat imminut toqunnissamut pissusilersornermut sunniuteqartarput, ilaatigut isertita-kinneq, ilinniagaqannginneq, suliffissaaleqineq ineqarnermilu inissakilliorneq. Inooqataanermi atugarliorneq amerlanertigut inooqataanikkut ajornartorsiulersitsisarpoq, soorlu atornerluinermik, sumiginnaanermik, imminut nalikitsinnermik, nunaqqatinut tunngatillugu ajornartorsiuteqalernermik, immikkoornialernermik assigisaannillu kinguneqartarpoq, taakkulu imminut toquttussatut pissusilersulernermik kinguneqarsinnaapput. Inooqataanermi eqimattani tamani imminut toquttussatut pissusilersortoqartarpoq.

Inuusuttut imminut toquttut 50%-iisa missaat amerlanertigut isumaginninnermi oqartussanit ilisimaneqa-reertarput. Ilisimasaq tamanna atorineqanngippallaarpasippoq.

Imminut toqunnermik pitsaaliuilluni iliuuserineqartut naalakkersuisoqarfinnut kommuninullu siaruaassimapput, aamma eqimattat naleqquttut tamarluinnarmik matussuserneqanngillat.

13.8.2 Suliniutit ilassuteqaatillu imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermi soqutiginarlut

Nuna tamakkerlugu imminut toquttarnermik pitsaaliuineq pillugu periusissiaq 2013-2019 inuit ataasiakkaat ilaqutariillu ukkatarineqarput. Periusissianngortussami pitsaaliuinnermi innuttaasut nunaqqatigiillu akuutik-kusunneqarput, taamaattumik atuisuni eqimattat assigiinngitsut periusissiornermi akuutinneqarput.

Suliniutit aalajangersimasut:

- Paarisap akissussaaffigisaanik Livslinienip isumaginninnermik peqqissutsimillu susassaqarfimmi kiisalu ilinniartitaanermik susassaqarfimmi sulisut imminut toqoratarsinnaasunik maluginiaanissamik oqaloqateqarnissamillu ilinniartippai. Pikkorissartitsinerit kommuninut tamanut siammarterneqarput.
- Nuna tamakkerlugu oqarasuaatikkut siunnersuisarneq (sapaammiit sisamanngornermut 9.00-00.00 aamma tallimannngornermiit arfininngornermut 9.00-04.00 ammasartoq)
- Tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnik oqaloqateqartarnerit – ataatsimulli isigalugu (kalaallisut oqaasilinnik) tarnip pissusiinik immikkut ilisimasalinnik amigaateqartoqarpoq.
- Inuusuttunut suliniutitut assersuutaasut ataatsimoorfimmik, ammasumik oqaloqatigiinnermik, isumaqarluartumik sammisaqartitsinnermik, inooqataanikkut pisinnaasanik ineriartortitsinnermik ukkatarinnittut.

Atugarissaarneq pillugu inuusuttunik apersuilluni misissuinerit:

- Paamiuni misissuinerit nutaannginnerulaartut ersersippaat inooqataanikkut ataatsimoorfiit ammaqatigiiffiusut tapersersueqatigiiffiusullu iserfigisinnaanissaat sammisassallu inuusuttut arlaannik ersersitsiffigisinnaasaat, soorlu eqqumiitsuliorneq, ilinniagaqarnissaq suliffeqarnissarluk eqqarsaatigalugit siunissaq pillugu eqqarsaatit pisariaqartinneqartut. Inuusuttut tatigeqatigiinnertik akissussaaffimmillu pingaartitseqatigiinnertik qujamasuutigaat.

MIO-p suliniutaa Qamani:

Inuusuttut suliniummi nipaasut siullertut inuusuttorpassuit sunik ajornartorsiuteqarnerannik erseqqissumik ersersitsippat. Ajornartorsiutit taakku aamma innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerni misissuiner-nilu allani tusartarpavut: Angerlarsimaffimmi nunaqqatigiinnilu atornerluineq, nakuuserneq kinguaassiuu-titigullu innarliineq il.il. Kisianni aamma pimmatilliineq ingutsinerlu.

Eqqartorpaat imminut toqunnissamik eqqarsaateqaraangamik ikiorneqarnissamut periarfissaqarneq ajor-lutik. Amerlasuut naluaat sumut saaffiginnissanerlutik, imaluunniit pisariaqartitamittut ikiorneqarneq ajorput ikiuinerluunniit arriippallaartarluni, tamatumani pineqarput isumaginninnermi oqartussaasut, poli-tiit, peqqinnissaqarfik atuarfimmiluunniit ilinniartitsisut. Tamatuma saniatigut eqqartorpaat ajoquser-toqareeraangat aatsaat ikiuisoqarsinnaasoq.

Inuusuttut taamaallaat ilinniarsimasunit ikiorneqarnissartik ikiorneqartariaqarnertilluunniit kisiat pi-ngaartinngilaat. Amerlasuut oqaloqatigiittarput, ilaquttaminnik attaveqarfigisartakkaminnilluunniit alla-nik oqaloqateqartarput, ikinngutitilli allallu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut oqimaatsumik oqa-loqatiginissaannut sakkussaminnik pisariaqartitsippat.

Tamatuma saniatigut inuusuttut najukkaminni sammisaqartitsisarnernik ujartuippat. Artorsaraangamik al-lanik oqaloqateqarumallutik nuannersunillu sammisaqarumallutik ornittagassaminnik pisariaqartitsippat. Timersornermik neqerooruteqarpoq, allatigulli sammisassaqaqarnissaq aamma pisariaqartinneqarpoq. Alla-mik periarfissaqanngikkaangamik imigassamut aannngajaarniutinullu saattarput – tamannalu amerlanerti-gut imminut toquttoqarneranut pissutaasarpoq. Inuusuttut eqqaavaat ajornartorsiutitik kisimeeqatigisu-tut misiginnginniassagamikkat allat peqatigalugit eqqartortarnissaannut sumiiffinnik pisariaqartitsillutik.

Ataatsimut isigalugu inuusuttut inuiaqatigiinni, aamma atuarfimmi inersimasullu akornganni kinguaassiuu-titigut innarliinerit, imminut toqunnissamik eqqarsaatit sammisallu allat paqumigineqartut ammasumik eqqartorneqarnerunissaat ujartorpaat (aamma takuuk kapitalimi 11-mi kinguaassiuutitigut peqqissuseq pillugu immikkoortoq).

Inuusuttut eqqaavaat sumik pisariaqartitaqarnerminnik aperineqaaqaarnatik aalajangerneqartartoq qanoq ikiorneqarnissartik. Eqqaavaat nunaqqatigiinnut ilaarusullutik, ass. nammineq kajumissutsumik suleqataanikkut ilisimasatillu atorlugit ikiuunnikkut. Inuusuttut akuutinneqarpata imminut naleqanngitsutut isigineq amerlasuut atugarisaat aamma annikillisarneqarsinnaassaaq.

Suliniuummi inuusuttut isumaannik ilisimasanit kommunini peqqinnissaqarfimmilu ilinniarsimasut ikiuinissaannut isumalluuteqannginnermut aaqqiissutaasinnaasut eqqaaneqarput. Imminut toquttarnermik pitsaaliuinnermik pilersaarusiornermi inuusuttut akuutinneqarpata ass. inuusuttut ikioqatigiinnissamut isumalluutaat pitsaanerusumik atorneqarnissaannut sinaakkusersuisoqarsinnaavoq, nunaqqatigiinni inersimasut, ass. meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut isumaginninnermillu suliaqartut, ikiuinissamut assersuutigalugulu oqimaatsumik oqaloqateqarnissamut piareersimanerussapput, inuusuttut ornittagaat naapiffiusut, oqaloqatigiiffiusut pissarsiaqarnartumillu sammisaqarfiusut pilersinneqassapput.

Inuusuttut pisortaqarfiit kiinneraannginnerat eqqartoraangassuk ilaatigut sulisut neqeroorutitut inner-suussisinnaannginnertik pissutigalugu inuusuttunut kiinneraarnissaminnik sapernartitsisarnerat pineqarsinnaasarpoq.

Qamani-mi inuusuttut 18-iniit 25-nut ukiullit akuutinneqarput. Eqqarsaatersuutaasa, pisariaqartitaasa kisaataasalu ukioqatigiinnut allanut atuussinnaanerat ilimanarsinnaavoq.

13.9 Isummat qaammarsaaqataasut

Naalakkersuisut kissaatigaat ukiuni kingullerni 50-60 imminut toquttut amerlassusiisa allanngorpiannngitsumik qaffasinnerat allanngorterujussuarneqassasoq. Susassaqarfiit akimut suleqatigiinnerisigut inuusuttullu suleqatiginnerisigut tamanna pissaaq. Tamatumunnga tunngatillugu inuiaqatigiinni, aaqqissuussaanner-mi iliuuseqarnissamillu pingaartitsilluni isummat eqqumaffigineqartariaqartut arlallit kapitalimi eqqaaneqarput:

- Inuiaqatigiinni assigiinngissutsip annertusiartuinnartup allanngortinneqarnissaa pisariaqarpoq – najukkami ilinniagaqarnissamut suliffeqarnissamullu periarfissat amerlanerusut, sullissinnermik aaqqiissutit pissarsiarisinaanissaasa assigiinnerunissaat il.il.
- Imminut toquttarnermik pitsaaliuilluni iliuutsit sumi aaqqissuunneqarnissaasa naleqqunnerannik eqqumaffiginninneq.
- Atugarliornermi imminullu toqunnissamik eqqarsaateqarnermi saaffiginninnissamut periarfissat ersarissut.
- Inuusuttut politiinit/isumaginninnermi oqartussanit ilisimaneqareersut malittarineqarnerunissaasa pingaaruteqarnera.
- Neqeroorutit eqimattanik naleqquttunik tamanik matussusiinissaasa sumilu tamani pissarsiarineqarsinnaanissaasa qulakkeernissaannik najoqqutassiaq tunngavisoq.

13.10 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Imminut toqunermik pitsaaliuilluni suliniutigineqartatut, assersuutigalugu ukiukkaartumik killiffimmik aamma eqikkaalluni soqutigisaqaqatigiinnik peqataasut aqutigalugit ataatsimeeqateqartarnerinik ataqatigiissaarneqassasut
2. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartoqartillugu saaffiginninnissamut periarfissat erseqqinnerulersinneqassasut
3. Inuusuttut politiinit/isumaginninnermi oqartussanit ilisimaneqareersut malittarineqarnerunissaasa qulakkeerneqassasut
4. Tapersersoqatigiit aamma oqaloqateqarnissamut neqeroorutit aqutigalugit neqeroorutininik amerlanerusunik pilersitsisoqassasq
5. Meeqqanut inuusuttunullu atugarissaarnermik siuarsaasussanik neqeroorutininik amerlanerusunik pilersitsisoqassasq
6. Siunissami periarfissanut atatillugu inuusuttut katerisimaarnerisa angusaqarnissamik siunertaqartumik pissarsiffiusarnissaat qulakkeerneqassasut
7. Neqeroorutit eqimattanut attuumassuteqartunut tamanut matussusiinissaat sumilu tamani pissarsiarineqarsinnaanissaat qulakkeerneqassasut
8. Atugarliornermut, imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut atatillugu aamma qanigisamik imminut toquttoqarsimatillugu inuusuttut akornanni misigissutsit pillugit oqaloqatigiinnermi sakkussat atorineqartussat qulakkeerneqassasut
9. Ilaqutariit atugarliortut tapersersorneqarnissaasa qulakkeernissaat
10. Isumakkut peqqissuseq pillugu ilisimasat siammarterneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaat Atugarliornermut imminullu toquttarnermut tunngatillugu ajornartorsiutit inuiaqatigiinni ammasumik oqaloqatigiissutigineqarsinnaanerulissasut

Kapitali 14.

Tarnikkut napparsimasunik sullissineq

14.1 Aallaqqaasiut

Tarnikkut sakkortuumik nappaatilinnik ullumikkut katsorsaanerup kræftertunik inooriaatsillu nassatari-saanik nappateqartunik katsorsaaneq annertoqatigaa. Tarnikkut nappaatilinnik sullissineq unamminiagas-sarpassuarnik imaqarpoq, kiisalu siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu sammivilersorluagaasumik assigiinngitsunillu suliaqartut ingerlalluartumik suleqatigiinnissaannik piumasaqaateqarfiulluni.

Tarnikkut nappaatilinnik sullissineq suliaasaqarfiuvoq imaannaanngitsoq assigiinngeqisunillu suliaasaqar-filik. Napparsimasut qajannartut peruluttullu sullinnissaat imaannaanngilaq. Pissutsit taakku aamma qani-gisaasunut atuupput. Ataatsimut isigalugu innuttaasut akornanni amerlasuut eqqarsartaatsikkut atugar-liortunut tarnikkullu nappaatinut taakkulu assigiinngissusaannut tunngatillugu ilisimasakinnerat ajornar-torsiutunik annikinnerulersitsinngillat. Innuttaasut suliaasaqarfimmut attuumassutillit tarnimikkut nap-paatilinnut ersisarlutik misigisarput.

Suliaasaqarfimmi suliaasanik ataqatigiisumik isumaginninnissamut peqqinnissaqarfik tamakkerlugu aam-malu kommuninik isumaginnittoqarfinnilu tamani suleqatigiittoqarnissaa ataqatigiissaarisoqarnissaalu pisariaqarpoq.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Katsorsaaniissamut neqeroorutit piumaneqartupilussuunerat - ullumikkullu pisariaqartinneqartut matussuserneqanngitsut annertunerat Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaqarfimmi aqutsisut misigaat.
- Tamatuma saniatigut ukiuni kingullerni isumaginnittoqarfimmi immikkut suliniutit (attuumassuteqar-tut) assigiinngitsut katsorsaaneramik pilersitsisut aallartinneqarsimapput. Tamanna ilaatigut systemi-mut assut artukkiivoq ilaatigullu sukannersumik pingaarnersiuisoqarnissaa pisariaqartinneqalerpoq.
- Matumani pingaartumik tarnikkut nappaatilinnut nakorsanik sulisussarsiornermut atatillugu unammil-ligassaqaarnerup kingunerisaanik tarnikkut napparsimasunik sullissineq assut tatineqarpoq.
- Taamaalluni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfik suliaasanik isumaginninnissamut killile-rujussuarmik isumalluuteqarpoq, tamannalu nakorsaatinut katsorsaanermillu malittarininnermut atatillugu nalilersuinissamut utaqqisarnerit sivitsoriartuinnarnerannik kinguneqarpoq.
- Taamaattumik Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfik nakorsaqaarniarneq eqqarsaatigalugu itigartinneqarsinnaanngitsut taamaallaat isumagineqarsinnaapput, tamatumalu kingunerisaanik sukannersorujussuarmik pingaarnersiuisoqarnissaa pisariaqartinneqalerpoq.
- Ullumikkut napparsimasut naammassillugit katsorsarneqarsimasut eqqarsaatigalugit akiliisussaati-taanerup tungaatigut nalornineq pissutigalugu kommuninik isumaginnikkusuttunik isumaginnissinnaa-sunilluunniit soqanngilaq. Tamatuma kingunerisaanik napparsimasup najugaqarfianut/najugaqarallar-fianut angerlartinnissaa ajornartarpoq.
- Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfimmi illutigit sinaakkutitigit sivitsortumik mikisimap-put tulluanngitsumillu aqqissugaallutik. Assigiinngitsunik nappaatillit immikkoortinneqartariaqaralu-artut akuleruteqqapput. Tamatumalu kingunerisaanik napparsimasut "ulorianartut "Tarnikkut nappaa-tilinnut immikkoortortaqaqarfimmiittariaqartarput. Suliffimmi avatangiisit tatineqarput aamma sulisu-nut nakuusernerit siorasaarinerillu amerlipput napparsimasunullu allanut toqqissisimannnginnermik pilersitsilluni.
- Tamatuma saniatigut Danmarkimi Skejbyimi tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoortortaqaqarfimmi inissaaleqinermik ajornartorsiuteqartoqarpoq.

- Napparsimasut katsorsartinnissamut eqqartuunneqartartut amerliartorput aammalu napparsimasut eqqartuunneqarnissaminut sivisoorujussuarmik utaqqikkajuttarput.
- Napparsimasut ilaat danskinit katsorsartinnissamut eqqartuunneqartarput, tamannalu eqqartuussummut akisussaaffiup nakkutilliinerullu danskit pinerluttunik isumaginnittoqarfiannut nuunneqarne-
ranik kinguneqarpoq. Kommunit akisussaaffii danskit kommuniannut nuunneqaraangata akiliinissamut akisussaaffimmut tunngatillugu nalornissuteqartoqarpoq. Tamanna napparsimasup soqanngitsumii-
lerneranik kinguneqartarpoq.

14.2 Aaqqissuussineq, suliassanik agguataarineq, inuttaqarneq illutigullu sinaakkutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup sulinermini ilaatigut aaqqissuussaaneq, katsorsaanissamut neqeroorutit, inuttaqarneq aamma Peqqinnissaqarfimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik takusimavai.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik

DIH-imi Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi napparsimasunut uninngasunut (A1) 12-inut inissaqarpoq, ulluunerani napparsimasunut katsorsarneqartartunut inimik katsorsaaveeqarpoq unitsitsi-
nani katsorsaaveeqarpoq aamma Nuummi nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaaveeqar-
poq, Ikaarsaarfik. Tamatuma saniatigut Peqqinnissaqarfik Aarhus Unversitets Hospitalimi tarnimikkut
nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoortortaarfimmi (R3) matoqqasumi 16-inut napparsima-
sunut uninngasunut inissaqarpoq.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi immikkut ilisimasa-
qarluni isumaginnittuuvog. Tassa imaappog napparsimasut immikkut ittumik misissorneqartariaqartut
katsorsarneqartariaqartullu ilaat pineqarput.

Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuisa nalinginnaasumik tarnikkut nappaatilinnik sullissinerup
ilaanik isumaginnittuupput, tassa imaappog napparsimasunik katsorsaanerit immikkut ilisimasalimmit
qulaajaanermik katsorsaanerimillu pisariaqartitsinngitsut pineqarput. Sanilliukkaanni Danmarkimi nalingin-
naasumik sulinermi tamanna ilaavoq.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik massakkut (aprilip 2023-p aallartinnerani) ukuninnga inut-
taqarpoq:

- Nakorsaanertut aqutsisoq aamma peqqissaasuunertut aqutsisoq
- Ineriartortitsinermit ilinniartitsinermilu peqqissaasoq ataaseq
- Immikkoortortaarfimmi peqqissaasoq ataaseq aamma peqqissaasut qulit, taakkunannga pingasut aalajangersimasumik atorfillit ataaserlu erninnermut atatillugu sulinngiffeqarpoq. Atorfiit sinneri arfineq-marluk piffissami sivikinnerusumi sivilunerusumiluunniit sivikitsumik atorfilinnit aamma paarlaassisarnermik aaqqissuussinermi atorfilinnit inuttaqarput.
- sundhedsassistentinit arfineq-marluusunit ataaseq erninnermut atatillugu sulinngiffeqarpoq, peror-
saasoq ataaseq, peqqissaanermi ikiorti ataaseq, portøri ataaseq - tamarmik aalajangersimasumik
atorfeqarput kiisalu perorsaasut marluk marlullu assistentit taartaasartut.
- Tarnikkut Nappaatilinnik Katsorsaasarfimmi timimik sungiusaasoq ataaseq, sundhedsassistenti
ataaseq perorsaasorlu ataaseq, tamarmik aalajangersimasumik atorfillit. Pillorissaasutut atorfik
inuttaqanngilaq (arlaleriarluni allagarsiunneqarsimavog qinnuteqartoqarsimananili).
- Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi nakorsaanerit pingasut (taartaasarnermik isumaqatigiissuteqar-
nikkut piffissami sivikitsumi atorfillit, taamaattorli ilaat uteqqiapput aamma piffissat ilaanni atorfiit
inuttaqarneq ajorput).
- Meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi nakorsaaneq ataaseq
taamaallaat piffissap ilaani atorfeqarpoq, ukiumut qaammatit arfinillit missaanni atorfeqartarpoq.

- Nakorsanik taartaasartutut atorfiit sisamat (Nalinginnaasumik Nakorsaasarnermi nakorsatut ilinniartut)
- Meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaannik ilisimasalittut atorfiit pingasut (massakkut atorfiit pingasut inuttaqarput, taakkunannga marluk aalajangersimasumik atorfeqarput kiisalu taartaasartuq qaammatini marlunni-sisamani atorfeqarluni).
- Inersimasut tarnip pissusaannik ilisimasalittut atorfiit sisamat (massakkut atorfiit marluk aalajangersimasumik atorfilinnit inuttaqarput, taakkunannga atorfiit marluk taartaasartunit qaammatini marlunni-sisamani-arfinilinni inuttaqarput).
- Nakorsap allattaa ataaseq, napparsimasunik ataqatigiissaarisartut marluk oqalutsillu marluk.
- Inunnik isumaginninnermut siunnersortit marluk, taakkunannga ataaseq Tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi taamaallaat sulivoq.
- Ikaarsaar fimmi ataaseq immikkoortorta qar fimmi peqqissaasutut atorfeqarpoq, pingasut peqqissaasutut, marluk assistentitut atorfeqarput, tamarmik aalajangersimasumik atorfeqarput.

Sivikitsumik atorfinitsitsisarnepassuit atorfiillu ilaasa inuttaqannginnerat inuttaqarniarnikkut ilungersu-nartorsiortitsivoq. Tamanna Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq 2022-mi novembarimi Peqqinnissa-qarfimmi aqutsisut ataatsimeersuarnerannut atatillugu kisitsisinngorlugu saqqummiunneqartut atorlugit ta-kussutissiorneqarsinnaavoq. Tassani ilaatigut saqqummiunneqarpoq Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoor-torta qar fimmi ukiumut nakorsat katillugit 28-t 42-llu akornanni atorfeqartinneqarsimasut, 2022-mi tarnit pissusiinik ilisimasallit tallimat nutaat atorfinitsinneqarsimasut aammalu peqqissaasut nutaat agguaqatigiis-sillugit qaammatit sisamakkaarlugit tikittarsimasut. Tamanna sulisoqarniarnikkut ilungersunartumik inissisi-matitsivoq, tamannalu Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qar finnut artukkiinerulersitsilluni.

Nakorsamik ataatsimik, qaammammut nalunaquttap akunnialuini eqqartuussisarnermi tarnit pissusiinik misissuisarnernut ikuiuttartumik suleqataatitsisoqarsimavoq. Tamatuma saniatigut tarnikkut nappaatili-nik sullissinnermi nakorsamik immikkut ilisimasalik Danmarkimeersoq ADHD-mik nappaatilinnik sapaatip akunneranut ataasiarluni-marloriarluni tarnikkut nappaatilinnik qarasaasiaq atorlugu nakorsiartitsisarpoq. Isumaqaatigiissutit massakkut naasimalerput nutarterneqarsinnaasimanatillu.

Tarnikkut napparsimasunik sullissinnermi tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoor-torta qar fik artorsartinneqangaatsiarpoq, ukiumut oqaaseqaatit 120-150-it pineqaatissiinernut imaluun-niit pineqaatissiinernik naliliinernut atatillugu atorfissaqartinneqartarmata.

Napparsimasut peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuanit nunap immikkoortuini nakorsanit takune-qartarput aamma Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qar fimmut innersuunneqartarlutik. Qulaajaa-neq, katsorsaaneq, katsorsaannermt malinnaatitsineq ukiumoortumillu napparsimasunik nakkutiginninneq Unitsitsinani Katsorsaasar fimmi uninnganermi, tarnikkut nappaatilinnik qarasaasiaq atorlugu nakorsiartit-sinnermi imaluunniit immikkut ilisimasallit angalaneranni isumagineqartarput, taakkulu Tarnikkut Nappaati-linnut Immikkoortorta qar fimmit ingerlanneqartarput (immikkut ilisimasallit). Massakkut tarnip pissusaa-nit aamma tarnikkut nappaatilinnut nakorsanit takuneqarnissamut utaqqisarneq sivitsoriartorpoq. Qaam-matinit arfinilinniit ukiumit ataatsimiit sivisunerusumik utaqqisoqartarpoq.

Qaammatit pingasut-arfinillit pilersaarutaasumik unitsinneqarnissamut utaqqisoqarsinnaavoq.

Tamatuma saniatigut nunap immikkoortuini nakorsat najukkami peqqinnissaqarfimmi assigiinngitsunik ka-tosorsaanissamut neqerooruteqartarput, assersuutigalugu sakkukinnerusumik akunnattumillu isummak-kut nanertisimasunut nakorsaasersuilluni katsorsaasoqartarpoq (nalinginnaasumik).

tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi katsorsaanissamut neqeroorutit tamaasa nassuiarneqarsinnaanngil-lat, tassami napparsimasup pisariaqartitai nappaataatalu suunera apeqqutaallutik katsorsaanissamut ne-qeroorutit allanngorartarmata. Neqeroorutit assersuutigalugu tassaasinnaapput nakorsaasersuilluni kat-sorsaaneq (tassani suussutsit assigiinngitsuullutik), elektrochokkimik katsorsaaneq, katsorsaalluni oqalo-qateqarneq siunertaralugu tarnip pissusianik oqaloqateqartarnerit il.il.

14.3 Paasissutissat pissutsillu pingaarnerit

Kalaallit Nunaanni 1400-t miss. tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimapput (= tarnimikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimapput). Tamanna inuiaqatigiit 2,4 procentiisa missaasa amerlaqatigaat. Kisitsisit qaffasimmata tarnimikkut nappaatilinnut sinaakkutunik naleqquttunik pilersitseqataasussanik iliuuseqartoqartariaqarpoq.

Kisitsisinit 2022-p aallartinneraneersunit takuneqarsinnaavoq katillugit napparsimasut 1225-t missaan- niittut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi katsorsarneqarlutik ingerlataqartut. Taakku- nannga 100-t missaat tassaapput tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasutut eqqartuunneqarsimap- put. Napparsimasut katsorsarneqarlutik ingerlataqartut uninngasuusarput imaluunniit Tarnimikkut Nap- paatilinnut Immikkoortortaqarfimmi unitsinneqarnatik oqaloqateqartarput, nuna tamakkerlugu nunap im- mikkoortuini tarnit pissusiinik sullissisunit malinnaaffigineqartut imaluunniit ukiumoortumik katsorsaa- sarneq pillugu ataatsimeersuarnerni il.il. takuneqartartut eqqarsaatigineqarput.

Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmit sullinneqarlutik uninngatinneqartut amerlassutsimik- kut 2017-imiit 2021-p tungaanut amerleriagaatsiarsimasut takutinneqarpoq, takuuk tabeli 14.1.

Tabeli 14.1: Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi sullinneqartut amerlassusii – 2017-2021-mi A1-imut unitsitsinerit

	2017	2018	2019	2020	2021
Napparsimmavimmut unitsitsinerit amerlassusaat	247	275	325	343	342
Ullut uninngaffiit amerlassusaat	4.366	6.946	15.041	11.136	7.212

Paasisaqarfik: Peqqinnissaqarfik

Piffissami tassani DIH-mi nunallu immikkoortuini meeqqanut inuusuttunullu, taamatullu inersimasunut tar- nikkut katsorsaanermi ornigullutik katsorsartittunik sullissinermi kisitsisitigut ineriartorneq assingusoq takuneqarsinnaavoq.

Tabeli 14.2: Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi sullinneqartut amerlassusii – 2017-2021-mi DIH-mi aamma aamma nunap immikkoortuini meeqqanut inuusuttunullu aamma inersimasunut ornigullutik katsorsartittunut attaveqarnerit

	2017	2018	2019	2020	2021
Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfik, ornigullutik katsorsartittunut attaveqarnerit	9.041	10.348	9.690	12.731	13.823
Tarnikkut napparsimasunik sullissineq, Meeqqat Inuusuttullu	1.103	1.476	1.467	2.328	1.396
Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik	1.081	1.436	1.412	2.147	1.326
Nunap immikkoortui	22	40	55	181	70
Tarnikkut napparsimasunik sullissineq, inersimasut	7.938	8.872	8.223	10.403	12.427
Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik	7.877	8.718	7.862	9.716	11.296
Nunap immikkoortui	61	154	361	687	1.131

Paasisaqarfik: Peqqinnissaqarfik

Piffissami tassani tarnikkut katsorsaanermi sulisoqarnikkut aningaasaqarnikkullu amerlaqataannik naam- massinniffigineqarsinnaanngitsut takuneqarsinnaavoq. Tamanna Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortor- taqarfiup artorsarfiunerata annertusiartorneranut peqqutaqataavoq.

Pisariaqartitsinerit assigiinngitsut, tamarmik Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmit naammassineqarsinnaanngitsut naammassineqartussaannngitsulluunniit

Tarnimikkut napparsimasut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut attaveqartartut amerla- nertigut isummakkut nappaatigalugu avissimasutut ilineq (skizofreni) katsorsarneqarsinnaanngitsumil-

luunniit isummap sunnerneqarneratigut allannguuteqarneq (kronisk psykose), isumalluangaarnermit nikalluinnarnermut allannguuteqartarneq (maniodepressive tilstande), piffissap ilaani isumatsaqqarujussuutarneq, kinaassutsikkut akornuteqarnerit, pissutsikkut allanngornerit atornerluinermilluunniit ajornartorsiuteqarnerit pillugit katsorsarneqartarput. Napparsimasoqarpoq tarnimikkut erloqissuteqartutut paasineqarsimasunik, taamaallaat Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfiup avataani, soorlu Nuummi Dronning Ingridip Katsorsaaviani aammalu peqqissaaviit nakorsiartarfiini nalinginnaasumik nakorsaatitor-tinneqartunik. Taakku tassaannerusarput innarliivallaanngitsumik nappaatillit, soorlu toqqissinaveertartut, sianiutiluttut, annikinnerusumik isumatsaqqarujussuurtut, pisunut qisuariaateqartut (tilpasningsreaktioneer) annaasaqarnermut nalaatamulluunniit annilaarnartumut qisuariaateqartut imaluunniit atornerluinermik/pinngitsuuisinnaannginnermik ajornartorsiuteqartut.

Utoqqaat inersimasutulli inuusunnerusutut napparsimasarnerat aamma ukioqqortusiartornertik ilutigalugu ajornartorsiuteqartarnerat, soorlu paatsiveerusimaartarnerat puiguttunngortarnerallu, takuneqartarpoq. Meeqqanut inuusuttunullu, taamatullu inersimasunut tarnimikkut nappaatillit paasineqarsimasunut tunngatillugu katsorsaannermik ataqatigiisumik tamanillu siunnerfeqartumik pisariaqartitsisoqarpoq.

Tarnikkut nappaatinut katsorsaaneq nakorsat suliaanut immikkut sammisanut marlunnut avinneqarpoq.

Tarnikkut napparsimasunik sullissineq - inersimasut

Napparsimasut 18-25-nik ukiullit, Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi katsorsarneqartut 200-t missaanniipput, aammalu 25-t sinnerlugit ukiullit Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi katsorsarneqartut 850-it missaanniillutik.

Uani katsorsarneqartarput inersimasut tarnimikkut peruluttut aamma tarnimikkut perulunnatik naalliuuteqartut kiisalu atornerluinermut ataqatigiissillugu tarnimikkut naalliuuteqartut. Matumani aamma tarnimikkut napparsimasut eqqartuussinikkut pineqaatissinneqarsimasut ilaavoq, ilaatigut napparsimasut tarnimikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuussaasimasut katsorsarneqarnerinut malinnaatitsineq, eqqartuussivimmi il.il. atugassanik nalunaarutininik suliaqarnerit.

Meeqqat

Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi katsorsarneqartut meeqqat inuusuttullu 18-it ataallugit ukiullit 175-it missaanniipput.

Uani tarnimikkut nappaateqarlutik napparsimasut kiisalu 0-18-inik ukiullit sianissutsimikkut pissusilersornermikkullu misigissutitsigullu akornutillit katsorsarneqartarput.

14.3.1 Maanna avatangiisitigut sinaakkusiussaasut

Ullumikkut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfik uninngasunut immikkoortortamik, 12-inik sinifilimmik ataatsimik (A1-imi) aamma misissuisarfimmik katsorsaasarfimmillu ataatsimik peqarpoq Taakku saniatigut nakorsaatitor-titsivimmiit tarnimikkut misissortinnernut /scannertinnernut ikiuuttoqartarpoq.

Ullumikkut Nuummi avatangiisitigut sinaakkusiussat ataatsit napparsimasut immikkoortuinut arlalinnut ator-neqartarput. Tassani meeqqat inuusuttullu, inersimasut, imminut toqunnissamut aarlerinartorsiortut aamma eqqartuussivinniit tarnimikkut napparsimasut inunnut ulorianaatillit pineqarput.

Tamanna innuttaasut nalinginnaasut inatsisitigut illersugaanerannut aamma suliassaqarfimmi sulisut sulinerminni avatangiisaannut ajornartorsiortitsivoq.

Avatangiisitigut sinaakkusiussani ajornartorsiutit taaneqartut nutaajunngillat.

Tarnikkut nappaatinut suliassaqarfiup 2010-mili nalunaarusiamini erseqqissaatigaa, *“Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi avatangiisini pitsaanngitsuni persuttaasarnerit takussaaleralluttuinnarput. A1-imi tarnimikkut napparsimasunut immikkoortortami sinaakkusiussat naleqqutinngillat.”*

Taamatuttaaq Ombudsmandip 2012-imi Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmut nalunaarusiamini oqaatigaa, *“tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi silamut aninissamut periarfissaqannginneq amigaataavoq pingaarutalik. Kalaallit pitsaasumik inuussagunik pinngortitamut qaninnissaq pin-*

ngitsoorsinnaanngilaat. Taamaattumik innuttasunut kalaallinut eqqugaasimasunut tarnikkut katsorsaanermi pinngortitaq, anori silalu pingaaruteqarput Tamanna ullumikkut immikkoortorta qarfimmi assersukami napparsimasunut neqeroorutigineqarsinnaanngilaq”.

Nuummi tarnimikkut napparsimasunut inissiaq nutaaq

Siunissami suliassaq pingaarutilerujussuaq tassaavoq, Nuummi tarnikkut napparsimasunut illup nutaap sananeqarnissaanut atorineqalernissaanullu pilersaarut. Illuliornerup 2020-mi aasakkut aallartinneqarnissaa naatsorsuutigineqarsimavoq. Suliassamik taamaattumik piareersaanermi sullissisut attuumassutillit illuliorinissamut pilersaarummik taasap suliarineqarnissaanut atuisussatut akuutinneqarput. Ilaatigut tamatum kingunerisaanik siniffissat 12-iniit 16-inut amerlineqarput, aammalu misissortittarnernut katsorsartittarnernullu atortut ullumikkornit pitsaanerusussanngorlutik.

Neqerooruteqartitsinissamut najoqqutassiat siulliit naammassineqarput, aammalu arlaleriarlutik suliariumannittussarsiuunneqarlutik. Suliariumannittussarsiuussineq siulleq taamaatinneqarpoq, neqeroorutit tiguneqartut sinaakkutissatut immikkoortinneqartut iluanniitinneqarnissamut ungasippallaarmata. Aamma suiassaq iluarsaataq aammalu ilaannaasumik annikillisaq nutaaq neqerooruteqartitsivigineqarpoq, kisiannili tassani neqerooruteqartoqanngilaq, taamaattumillu suliassaq maannarpiaq eqqarsaatigeqqinneqarluni.

2023-mi februaarip aallartinnerani suliassap taassuma killiffiani ilaatigut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qarfik nutarteriffiusumik oqaloqatigalugu neqerooruteqarnissamut najoqqutassamik nutartikamik, pisinnaasanik atorfissaqartitsinerup annertusiartornera, taamatullu napparsimasuni immikkoortut assigiinngitsut eqqarsaatigalugit naapertuuttumik ilusiliinissamik kissaatit aallaavigalugit siunissamut qulakkeeriffiunerusumik aaqqiisoqarnissaanik eqqarsaateqarfiusumik suliaqartoqarniarpoq. Taamaattumik tamanna siunissami pisinnaasanik annertusititsinerpiamik inerneqassaaq.

14.3.2 Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qarfiup aamma immikkoortut assigiinngitsut atuuffiisa annertusineqarnissaat

Matuma kinguliani Tarnikkut Nappaatilinnut immikkoortorta qarfiup aamma immikkoortut assigiinngitsut atuuffiisa annertusarneqarnissaat naatsumik allaaserineqarput.

Unitsitsinani katsorsaasarfik

Tarnikkut nappaatinut nakorsiartarfimmi napparsimasunik orniguttunik misissuisoqartassaaq, katsorsaanernik aallartitsisoqartassaaq, katsorsaaneqarnik malinnaasoqartassaaq, misissuisoqartassallunilu, taakkunungalu ukiumoortumik katsorsaaneqarnit pillugit ataatsimeersuarternit ilaatinneqartassapput. Pisariaqartitsineq malillugu napparsimasut nakorsiartarfimmi misissorneqartassapput. Napparsimasut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qarfimmi katsorsartittut amerlanersaat nakorsiartarfimmi misissorneqartarput. Nakorsat tarnit pissusiinik immikkut ilisimasallit aamma tarnit pissusiinik immikkut ilisimasallit misissuisarput katsorsaasarlutillu. ADHD-eertunut ADHD-eertut nakorsiartarfiannik aallartitsisoqarpoq, tassanilu nakorsaq tarnit pissusiinik immikkut ilisimasalik sapaatit akunnerannut ataasiarluni marloriarluniluunniit nalunaarasuartaatitigut nakorsiartitsisarpoq.

Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qarfik najugaqarfimmik Aaqamik isumaqatigiissuteqarpoq, tassanilu Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta qarfimmi nakorsaaneq pisortaasoq sapaatit akunnikkaartumik inikkaarluni misissuiartorluni orniguttarpoq.

A1-imut unitsinneqartarneq

A1 immikkoortorta qarfiuvoq ammasoq pinartoqartillugu unitsitsiffiusartoq, nunalu tamakkerlugu napparsimasut tassunga misissortikkiartorlutik, katsorsarneqassallutik aammalu nappaatiminnik pissutsiminnilluunniit ikiorserneqariartorlutik tassunga unitsinneqartarput. Napparsimasut katsorsarneqarnissamik pineqaatissinneqarsimasut pineqaatissiissut naapertorlugu unitsinneqarsinnaapput. Meeqqat inuusuttullu 17-inik ukioqalernissamik tungaannut ukiullit tarnit pissusiinik misissortillutik, katsorsartillutik ikiorsertillutilluunniit unitsinneqarsinnaapput, kisiannili Pilatsissimasut uninngasarfianni (K4) meeqqanut immikkoortorta qarfianut unitsinneqassallutik. Meeqqat inuusuttullu unitsinneqarnerminni suleqataasinnaanngitsut A1-imut unitsinneqartarput.

Tarnit pissusiinik ilisimasalinnik oqaloqatiginnittarneq

Tarnit pissusiinik ilisimasalinnik oqaloqatiginnittarneq ADL-ini (Ulluinnarni nalinginnaasumik inooriaaseqarnermik) sulianik utertitseqqinnissaq, atuutsitsiinnarnissaq imaluunniit pitsannguinnissaq siunnerfigalugu aaqqqeqqinnissamut neqeroorutaavoq. Tamanna napparsimasunut uninngasunut nakorsiartunullu neqeroorutigineqartarpoq, aammalu napparsimasumut isumalimmik aqqissuunneqartarluni. Napparsimasup ulluinnarni suliaminik, soorlu imminut isumaginerminik, pisiniartarnerminik, eqqiaasarnerminik il.il. ingerlatsisinnaanissaa siunertaavoq. Tassani timimik sungiusaaneq, aalarnermik sungiusarneq, annilaanganermut qisuariaateqartarneq il.il. ingerlanneqarsinnaapput.

Napparsimasut qanigisaasullu tarnimut tunngasunik ilinniarnissaat aallunneqartarpoq. Tamanna uninngarnermi, nakorsiartarluni katsorsarneqarnermi aamma Peqqissaavinni tarnikkut katsorsarneqarnermi inuit ataatsimoortut ataasiakkaalluunniit akuutinneqartarput. Tarnimut tunngasunik ilinniaritsineq oqaloqatiginneriaasiuvoq, napparsimasup nammineq nappaatiminut katsorsarneqarnerminullu paasinninneruleranik kinguneqartussat. Qanigisaasut aamma ilanngunneqartarput, taamaallutik nappaatip ingerlaneranut, napparsimasumillu ajunnginnerusumik ikorfartuisinnaaneq pillugu atortunik paasisimasaqarnerulernissaat anguniarlugu.

Nuummi nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaavik - lkaarsaartarfik

lkaarsaarfimmi napparsimasut, tarnikkut annertuunik erloqissutillit, pingaartumik qasusoornermik erloqissutillit, angerlarsimaffinni najugaqartut isumagineqartarput, nakkutigineqartarput katsorsarneqartarlutillu.

Napparsimasut 170-it missaanniittut lkaarsaarfimmit isumagineqarput, taakkunanngalu 35-t katsorsarneqarnissamut pineqaatissinneqarsimapput. Napparsimasunit amerlasuut ingerlaavartumik imaluunniit qaqutigoortumik atornerluisuusarput.

Nuup avataani nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaavik Nuummi nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaavik

Nuup avataani Peqqissaavinni tarnikkut katsorsarneqarnissaq napparsimasunut tarnikkut annertuunik erloqissutillinnut uninngatinneqanngitsunut, peqqissinissamik, ineriartornissamut aamma uninngareernerup kingorna ulluinnarni inuunermik pilersitsinissamut ingerlatitseqqinnissamullu pisariaqartitsisunut neqeroorutaavoq. Tamatumani ilaatigut isumagineqartarput tarnikkut nappaatillit angerlarsimaffiini peqqissaaneq, annertussusilersukkani nakorsaatinik tunniussineq aamma nakorsaataasivimmik aqutsineq. Peqqissaavinni tarnikkut katsorsaasarnermi napparsimasup katsorsaanissatut innersuussutigineqartumik malinninnissaanut ikiorneqarnissaa pingaarnertut siunertarineqarpoq.

Nuup avataani Peqqissaavinni tarnikkut katsorsaasarneq nunap immikkoortuini aallaaveqarpoq, nalinginnaasumillu tarnikkut peqqissaasumit, Qitiusumik Napparsimmavimmi atorfeqartumit aamma peqqissaavinni tarnikkut katsorsaasarnermi pingaarnertut atorfeqartinneqartunit isumagineqartarluni. Peqqissaavinni tarnikkut katsorsaasarnermi pingaarnertut atorfeqartinneqartoq nalinginnaasumik tassaasarpog peqqissaanermi ikiorti peqqissaasorluunniit, suliassa qarfiup iluani soqutiginninnermi aamma/imaluunniit misilittagaqarnermi pikkorissartarnermilu kingunerisaanik tarnit pissusiannik suliassa qarfimmi immikkut ittumik suliagarnissamut naammassinnissimasog. Pingaarnertut atorfeqartinneqartut suliassa piffissamut suliffigisaminut ilagitillugu sularisarpaat, kisiannili aamma allanik suliagartarput pigaartutullu sularisarlugit.

Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuani tarnikkut katsorsaasarnermi neqeroorutaasartut tassaapput:

- Nunap immikkoortuini tarnikkut nappaatilinnik katsorsaaneq
- Nalunaarasuartaatitigut tarnikkut erloqissutillinnik nakorsiartitsisarneq (DIH-mi Tarnikkut Nappaatinut Suliassa qarfimmi inissisimasog)
- Ukiumoortumik immikkut ilisimasallit tikeraartarnerat (DIH-mi Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi inissisimasog)
- Peqqissaavinni imaluunniit qitiusumik napparsimmavimmi uninngatitsisarneq.

14.3.3 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut katsorsaasarneq – suliassat aallutallu

Peqqinnissaqarfimmi meeqqat inuusuttullu tarnimikkut erloqissutillit misissorneqartarput, nappaataat aalajangiiffigineqartarput katsorsaarneqartarlutillu. Inersimasut tarnikkut katsorsaarneqartarnerisulli katsorsaaneq nakorsaatit, tarnit pissusiat pillugu oqaloqatiginnittarnerit, meeqqanut inuusuttunullu tarnit nakorsaannik aamma/imaluunniit meeqqanut inuusuttunullu tarnit pissusiannik ilisimasalinnik oqaloqateqartarnikkut atorreqarsinnaapput.

Meeqqanut Inuusuttunullu Tarnikkut Katsorsaaviup tamanna isumagisarpaa, soorlu aallussisinnaanermik ajornartorsiuteqartoqartillugu, ineriartornermik ajornartorsiuteqartoqartillugu, attaveqalernissamut ajornartorsiuteqartoqartillugu, annilaanganermik nappaateqartoqartillugu, skizofrenimik nappaateqartoqartillugu il.il.

Ullumikkut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut katsorsaasarneq pillugu Region Hovedstaden-imut suleqatigiinnissamut isumaqatigiisumik peqarpoq.

Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup napparsimasoq pillugu pitsaaliuilluni iliuuseqarneq tapersersortussaallugulu kommunit siunnersortartussaavai. Siusissukkut ataqatigiisumillu iliuuseqarnerit tapersersorniarlugit peqqinnissaqarfimmi ass. imminut toqoriartoqarsimanerata kingorna oqaloqateqarnerit, Siusissukkut Iliuuseqarneq aamma MANU sulissutigineqartarput. Pingaartumik MANU-mi aamma Siusissukkut Iliuuseqarnermi susassaqarfiit akimorlugit ataqatigiisumillu iliuuseqarnerup tapersernissaa ukkatarineqartarpoq.

Tamatuma saniatigut meeqqat inuusuttullu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut, imaluunniit imminut toqoriaraluarsimasut imminut toqunnissamut pinaveersaartitsissutaasumik oqaloqatiginninnissamut neqeroorfigineqartarput, aammattaaq kapitali 13-imi imminut toquttarneq pillugu allaaserisaq takuuk.

Meeqqat inuusuttullu tarnimikkut nappaatillit imaluunniit tamanna pillugu pasitsaanneqartut aamma meeqqat inuusuttullu, assersuutigalugu atornerluineq, angerlarsimaffinni persuttaasarneq kinguaassiutitigulluunniit atornerlugaasimaneq aqutitigalugu isumassorneqarnermikkut sumiginnagaasimasut akunnerminni ataqatigiinnerat annertuvoq. Ukiut ingerlanerini, kingullermillu 2018-imi innuttaasut akornanni misissuinerni paasineqarpoq, sulii meeqqat atornerlugaasarnertat, persuttarneqartarnerat kannguttaatsuliorfigineqartarnerallu pillugit unammilligassat annertusut. Tamatumani annertuumik minnerunngitsumillu siusissukkut suliniuteqarnissap pingaaruteqassusia uppersarsarneqarpoq. Taamaallutik meeqqani tarnikkut nappaatit ullumikkut tassaagajupput autismimut, ADHD-mut (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) malinnaasinnaannikkut akornuteqarnermut tunngasut imaluunniit psykose imaluunniit sianiutilunnerit, eqqarsaatinik qimatsinnaannginnerit aamma assigiiaaginnarmik qaangersinnaanngisamik pissusilersornerit.

Meeqqanut Inuusuttunullu tarnikkut katsorsaasarnerit imminerminni qaqutigoortuupput. Tamatumani tamani isiginnissinnaaneq aallaavigalugu suliniuteqarnissaq pisariaqarpoq, misissuinerillu naammassinerani iliuusissanik, meeqqap ineriartornermini ataavartumik tarnimigut erloqissuteqalernissaanik imaluunniit nappaataasa ajornerulernissaanik pinaveersaartitsissutaasussanik aallartitsisoqartarpoq. Tamatumani amerlanertigut meeqqap avatangiisaani qaninnerni, soorlu ilaqutariit iluanni, meeqqerivimmi, atuarfimmi il.il. perorsaanikkut tarnikkullu suliniuteqarnissaq pisariaqartinneqartarpoq.

Meeqqat inuusuttullu ataqatigiisumik katsorsaarneqassappata, Peqqinnissaqarfiup kommunillu najukkat akornanni suleqatigiinnerup ingerlalluarnissaa pisariaqarpoq. Tamatumani ilaatigut meeqqat inuusuttullu isumassorneqarnermikkut sumiginnaasartut kingunerisaannik kommunit isumaginninnermi artorsangaatsiarfiusunik misigisarnertat eqqarsaatigineqassaaq.

Kommunit meeqqanut inuusuttunullu immikkut pisariaqartitsisunut assersuutigalugu peqqissaaviit, atuarfeqarfik, MISI (tarnikkut perorsaanermi siunnersuisarfik), meeqqanut ilaqutariinnullu sullissiviit il.il. qanittumik suleqatigalugit siusissukkut malinnaaffiusumillu suliniuteqartussaapput. Kommunit meeqqanut inuusuttunullu immikkut pisariaqartitsisunut suliniuteqartarneri kommunimiit kommunimut assigiinngitsunik aallaaveqartarput. Kommunit tamarmik suliassaqarfimmi naammaginnartumik naammassisaqarniarlutik naammattunik suliniuteqarnerisut isumalluutissaqarnerisullu apeqqutaasarpoo. Minnerpaamik kommunit suliniutaasa imaat siaruarsimassusiilu assigiinngitsorujussuusarpoo. Tamanna assersuutigalugu Siusissukkut Suliniuteqartarnermi aamma Pinaveersaartitsinerimut Ataatsimiititaliat aqqissuussaanerini piginnaa-

neqarfiinilu, kommunimiit kommunimut assigiinngingaatsiartuni ersersinneqarpoq, aammattaaq kapitali 12-imi pinaveersaartitsinerimut tunngasoq takuuk. Nuna tamakkerlugu siusissukku iliuuseqartarnernik qaffasissunik pitsaassusilinnik assigiinnik suliniuteqarnissaq, aamma immikkoortortat akimorlugit ataatsimut aqutsinermik aallussaqaarnissap qulakkeerneqarnissaa unammillernartinneqarpoq (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2020).

Kommunit isumalluutaat aqqissuussaanerilu kisimik unammillerfiunngillat, kisiannili aamma ilaqutariit pineqartunik meerartallit inuusuttortallillu suleqatiginiarnerat pisariaqartoq unammillerfiuvoq. Sumiiffiit amerlanersaanni angajoqqaat meeqqatik misissortinnissamut takkutsinneq ajoraat, aammalu sumiiffimmi pineqartumi tarnikkut nappaateqarnerit akuerisaavallaanngimmata meeqqamik nappaateqarnerata paasineqarnissaa akuerineq ajoraat ilimanaateqarpoq. Aamma MISI-p ilisimaneqarnera amigarpoq. Ilaqutariit ilaasa MISI-mik naapitsinissartik ersigisarpaat, MISI-p meeraq peersissinnaagaat isumaqartaramik. Sumiiffinni innuttaaqataasut tarnikkut nappaatinik akuersaarneruffiusuni kommuninamminneerlutik naliliinerat malillugu illuatungeriit toqqissisimanerusarput (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2021a).

Eqqumaffissat aamma siunissami allannguinnissamik pisariaqartitsineq

Meeqqat tarnikkut peqqissutsimikkut ulorianartorsiortut, aammalu atorfissaqartitaminnik ikiorserneqanngitsut tarnikkut nappaateqalernissamut ulorianartorsiornerusarput. Meeqqat inuusuttullu misissugas-sangorlugit innersuunneqartartut amerliartortut takuneqarsinnaavoq. Kisitsisit taakku 2014-imi 90-iusimallutik 2022-mi 174-iupput.

Siusinnerusukku allaaserineqartutut aamma avatangiisitigut sinaakkusiussat ajornartorsiutaapput, meeqqanut inuusuttunullu aammalu angajoqqaanut siniffinnik immikkut ittunik peqanngimmat. Taakku maanna M2-mut (nakorsaasersuinerimik immikkoortortaqaarfimmut) aamma napparsimasunut inissiisarfimmut inissinneqarnissamut innersuunneqartarput.

Aamma suliaasaqarfimmut aqutsisunit naliliisoqarpoq, meeqqat inuusuttullu amerlasuut tarnikkut katsorsartereernerminni pisariaqartitaminnik tapersersorneqarneq ajortut, aammalu sullissivinnit pineqartuniit kommunimut angerlarsimaffimmut ikaarsaarfissamik pilersitsisoqarnissaa ujartorneqarpoq.

Taamaattumik peqqinnissaqarfimmiit maanna ilaatigut napparsimasut amerlasuut, aamma piffissat utaq-qiffiusut sapinngisamik sivikillineqarsinnaanissaannik kissaatit isumagineqarsinnaanissaat aallunneqarpoq. Tamatumani aamma pisariaqartitat annertusiartornerinut ineriartortitsineq eqqarsaatigalugu aningaasaliissutit killillit atorlugit sullissisoqarnera eqqarsaatigineqassaaq.

Peqqinnissaqarfimmiit oqaatigineqartut malillugit tamanna siniffissanik sulisulernerneqarnissamut periarfissaqartitsiffiusunik, kiisalu sulisut suliaasanik pineqartunik suliaqarsinnaasut pisariaqartinneqartut amerlinerinik naammassinniffiusinnaasunik pisariaqartitsinermik annertusititsivoq. Taakkununga tarnit nakorsaat aalajangersimasooq, meeqqanut inuusuttunullu tarnit pissusiinik ilisimasallit, meeqqanut inuusuttunullu peqqissaasooq kiisalu isumagininnermi siunnersorti ilaatinneqarput.

14.4 Pingaartumik qarasaasiakkut nakorsartitsisarneq pillugu

DIH-mi Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfik qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermik annertuumik atuisuuvoq, aammalu nalunaarasuartaatitigut tarnikkut nakorsartitsisarnermi suleriaatsinik arlalinnik atulersitsinissamik suliaqarluni. Tamanna arlalinnik iluaqutissartaqarpoq:

- Innuttaasut amerlanerusut tarnikkut nakorsaasarnermi neqeroorutini atuisinnaapput.
- Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnerup tarnikkut nakorsartitsisarnermi neqeroorutini suliaasaqarfiit akimorlugit angerlartitsisarnerit pillugit ataatsimiinnerni immikkoortortat akimorlugit akuutitsisinnanerup annertunerulernissaa qulakkeerneqarpoq, tassanilu napparsimasup attaveqarfii, kommuni, inuit tapersersortai, najugaqarfii il.il. katsorsaanerimut tamatumalu kingorna napparsimasumut malinnaanermut akuutinneqartarput.

- Aamma neqerooruteqartarnermi napparsimasut tarnimikkut nappaatillit, Nuup avataani najugaqartut nalunaarasuartaatitigut tarnikkut nakorsiartitsisarnermi naliliiffigineqarnissamut katsorsarneqarnissamullu ingerlaavartumik periarfissaqarput, napparsimasoq tarnit nakorsaata sinerissami angalanissaanut ukioq ataaseq tikillugu utaqqisariaqarani.
- Tarnit nakorsaata ingerlaavartumik naliliisarnera katsorsaannermillu malinnaasarnera Tarnikkut Nappaatinut Suliassaqarfimmit oqaatigineqartut malillugit ajornerulernissamik unitsinneqartariaqarnermillu pinngitsoortitsisinnaavoq.
- Napparsimasut tassanngaannartumik sunniutillit imaluunniit allatut tarnikkut tassanngaannartumik ersiutillit nalunaarasuartaatitigut nakorsiartitsinikkut naliliiffigineqarsinnaapput, aammalu pilertortumik naliliinerit katsorsaannerillu aallartinneqarsinnaallutik. Taamaalilluni DIH-mi Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmut tassanngaannartumik unitsitsisinnaaneq annikillineqarsinnaavoq.
- Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmit misigineqartarpoq, nakorsap immikkut ilisimasalip nalunaarasuartaatitigut tarnikkut nakorsiartitsilluni katsorsaannermik malinnaasarnerata akulikinnerusinnaanera katsorsaannermi neqeroorutiniq pitsaanerulersitsisartaq, aammalu ajornerulertoqarsinnaanera unitsinneqarnissamullu pisariaqartitsineq annikinnerulertartaq.

Aalajangersimasumik oqaatigalugu Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfiup aamma Region Hovedstaden-ip akornanni sapaatit akunnikkaartumik meeqqat inuusuttullu pillugit qarasaasiakkut nakorsiartitsinermi ataatsimiinnernik, napparsimasunik siunnerfeqarluni ingerlatsisoqartarpoq. Tarnikkut Nappaateqartunik sullissiviup aamma Nunap Immikkoortuani Jyllandip qiterpasissuani tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoortortap R3-p akornanni qaammatikkaartumik napparsimasumut sammisumik ungasianiit nakorsiartitsineq atorlugu misissuisoqartarpoq. Qaammatikkaartumik Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfiup aamma Region Midtjyllandimi Retspsykiatrisk Afdeling R3-p akornanni napparsimasunik siunnerfeqarluni qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu ataatsimiittoqartarpoq.

Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmi qarasaasiakkut nakorsiartitsissut atorlugu tarnikkut nakorsiartitsisarnermi neqeroorutitut aamma Nuup avataani napparsimasut uninngasut tamaasa pillugit nalunaarasuartaatitigut ataatsimiittoqartarpoq, taakkunungalu attaveqarfinnut angerlartitsisarnernullu ataatsimeeqatigiitsitsisarnerit ilaatinneqarput.

Tamatumani saniatigut qaammatikkaartumik Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfiup aamma Region Midtjyllandimi Psykiatrien-ip akornanni suliat pillugit ataatsimiittoqartarpoq.

- Napparsimasut nutaamik innersuunneqartut aallarniutaasumik paasiniaaffiusumillu oqaloqatigineqartarneri.
- Napparsimasut nunap immikkoortuani peqqissaavinnilu katsorsarneqartut malinnaaffigineqartarneri.
- Napparsimasut eqqartuussivinniit tarnit pissusiinik misissuiffigineqartut nukingiussaanninnerusut attaveqaataannik ataatsimeeqateqartarnerit.
- Napparsimasut uninngareerlutik malinnaaffigineqartussat, aammalu nunap immikkoortuani peqqissaaneramilu tarnimikkut katsorsarneqanngitsut
- Napparsimasut nunap immikkoortuani pinngitsaaliissutaasimasinnaasumik uninngareerlutik pilertortumik naliliiffigineqartussat.
- Napparsimasut tarnit pissusaannik ilisimasalinnik oqaloqatiginnittartut.
- Napparsimasut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nakorsiartarfinnit sullinneqartut.

Qarasaasiakkut nakorsiartitsissut tarnikkut nappaatinut nakorsiartitsisarnermi aaqqiissutaasut suliassat naammassinissaannut iluaqutaangaatsiaraluartoq, kisiannili imminerminni Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmi amerlasuuniit artorsartinneqarnermik annertuumik piuneerutsitsinngillat.

14.5 Inooqatigiinnermi Tarnikkut Nappaatinik katsorsaaneq – inersimasut tarnikkut nappaateqartut navianartumi inissisimasut pillugit kommuninit suliniutigineqartut

Inersimasut navianartumi inissisimasut aallaavittut innuttaasut eqimattat arlaliupput, ilaatigut angerlarsimaffeqanngitsut, innuttaasut atornerluisut aamma innuttaasut tarnikkut atugarliortut ulluinnarni inuunermi minnik ajoqutigisaminnik. Tamatuma saniatigut innuttaasunut inersimasunut navianartumi inissisimasunut ilaapput aamma innuttaasut tarnikkut nappaateqartut, kisianni ima napparsimatiginngitsut uninngatitaasariaqarlutik, taamaattorli nammineernissaminnik ajornartorsiuteqartut, taamaattumillu isumaginnittoqarfimmit assigiinngitsutigit ikiorneqartariaqarlutik tapersersorneqartariaqarlutillu. Innuttaasut tarnikkut naalliuuteqartoq / tarnikkut nappaateqarnermik suussusersiffigineqarsimasut assersuutigalugu pisariaqartitsisinnaavoq perorsaasumit ikiorneqarluni illoqatigiinnut ilanngunnissaminut.

Paasissutissat

Saqqummiussamit *"Inuit annertuumik innarluuteqartut – inuit annertuumik innarluuteqartut kisitseqqissaarnikkut naatsorsorneqarnerat"*-mit (Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik, 2020) makku ersersinneqarput:

Saqqummiussap takutippaa 2019-imi innuttaasut tarnikkut nappaateqartut suussusersiffigineqarsimasut katillugit 831-usut, taakkulu inunnik annertuumik innarluuteqartunik ikiorsiineq pillugu inatsisartut peqqussutaat tunngavigalugu ikiorserneqartut (Kalaallit Nunaanni innarluuteqarnermik paasinninneq atornerqartoq tamatigoortuuvoq):

Tarnikkut innarluuteqarneq suussusersineqanngitsoq	28
Eqqarsartaatsikkut inortoq	258
Timikkut ajoquserneq tunngavigalugu tarnikkut nappaatit	12
Atornerluineq (P03) ⁵⁵	12
Ineriartornermi ajoquteqarneq	199
Kinaassutisimik paasisimannilluarunnaarneq	14
Tarnikkut peruluutit	286
Tarnikkut nappaatit allat	22

Innuttaasut katillugit 1397 innarluuteqarneq pillugu inatsit tunngavigalugu ikiorsiissutiniq tunineqarput, taakkunanga innuttaasut innarluuteqartut 60%-ii tarnikkut nappaateqarnermik suussusersiffigineqarsimapput.

Inatsit naapertorlugu ikiorsiineq tapersersuinerluunniit innarluuteqartut pillugit inatsit naapertorlugu ilaatigut makkuusinnaapput:

- Inuk tapersersuisoq (ullormut/sapaatip akunneranut nal.ak. aalajangersimasut)
- Illoqatigiinneq (illoqatigiinneq kommunimit neqeroorutaasoq ulluunerani tapersersortitalik)
- Najugaq navianaallisagaq (najugaq kommunimit neqeroorutaasoq ulloq unnuarlu tapersersortitalik)
- Ulloq unnuarlu paaqqinniffik/Ulloq unnuarlu neqeroorut (Namminersorlutik Oqartussat ingerlataat, perorsaannikkut tapersersortitalik).

Innuttaasut eqimattat ataasiakkaat tarnikkut nappaateqartut suussusersiffigineqarsimasut innarluuteqartut pillugit inatsit naapertorlugu *qanoq ittunik ikiorserneqarsimanersut* kisitseqqissaarnikkut naatsorsuineri taaneqartumi takuneqarsinnaanngilaq, isumalioqatigiissitalu tamanna pillugu paasissutissanik nassaarsinnaasimannigillat.

⁵⁵ P03 tassaavoq suussusersisat arlallit atornerluineri tunngasut katersat (qup. 7 saqqummersitami taaneqartumi naatsorsukkani). Naatsorsukkani inuk ataaseq arlalinnik suussusersiffigineqarsinnaavoq. Atornerluineq ilimanartumik suussusersisamut allamut aappaasinnaavoq, taannalu tapersersorneqarnermut tunngaviusinnaalluni.

Aningaasaqarnermut inatsimmi takuneqarsinnaavoq inissat 148-uusut innarluutilinnut inissianut nunamut tamarmut atugassianut 7-nut innarluutilinnullu immikkoortunut 3-nut agguassat. Inissiani /immikkoortuni sullinniakkat assigiingitsuppuit. Innuttaasut tarnikkut nappaateqartut suussusersiffiqeqarsimasut qassit angerlarsimaffeqanngitsuunerinik paasissutissaqanngilaq.

Saqqummersitami *"Inuit annertuumik innarluuteqartut – inuit annertuumik innarluuteqartut kisitseqqis-saarnikkut naatsorsorneqarnerat"*-mi 2017-imeersumi ilaatigut makku paasinarsippuit:

- Inuit annertuumik innarluutillit kommunini ataasiakkaani innuttaasut 2,06% -iisa aamma 3,52%-iisa akornanni amerlassuseqarput
- Tarnikkut ineriartornikkut akornuteqarnek, tarnikkut nappaateqarnek – skizofrenii, ineriartornermi annertuumik akornuteqarnek aamma qaratsakkut ajoquteqalernek tassaappuit inunni innarluutilinni suussusersisat nalinginnaanerpaat sisamat.

Ataatsimiititaliarsuaq assersuutigalugu innuttaasunut eqimattanut taakkununga sulliviit, ornittakkat, unnuisarfiit il.il. naatsorsuussat pillugit paasissutissanik nassaarsimanngillat.

Inooqatigiinnermi Tarnikkut Nappaatinik katsorsaannermi unammilligassat annertoqisut

Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermit Naalakkersuisoqarfik Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut inooqatigiinnermi tarnikkut nappaatinik katsorsaannermi unammilligassat annertuut tulliani taaneqartut kommuninit isumagineqarajuttut uparuarpaat:

- Sulisut inunnik tarnikkut atugarliortunik aamma/imaluunniit tarnikkut nappaateqartut suussusersineqarsimasunik tapersersuisinnaanermik/ikiuisinnaanermik piginnaaneqartut annertuumik amigaatigineqarput
- Sulisut ullumikkut inunnik tarnikkut atugarliortunik/tarnikkut nappaateqartut suussusersineqarsimasunik tapersersuisut/ikiuisut annertuumik piginnaasamik annertusaasariaqarput innuttaasut ataasiakkaat pisariaqartitaannik kivitsisinnaassallutik
- Innuttaasunut ataasiakkaanut atugarliortunut/tarnikkut nappaateqartut suussusersineqarsimasunut pisortaniit ataqatigiissaarisoqarnissaa amigaatigineqarpoq. Taamaalilluni innuttaasut ataasiakkaat aallaavigalugit isumaginnittoqarfiup, peqqinnissaqarfiup, atuarfeqarfiup, suliffeqarfeqarnerup akornanni qaninnerusumik suleqatigiinnissaq pisariaqartinneqarpoq
- Inersimasunut/angerlarsimaffeqanngitsunut navianartumi inissisimasunut immikkut ittumik pisariaqartinneqarpoq pisortat oqartussaaffiisa akornanni ataqatigiissumik suleqatigiittariaqarnek – ineqarnek aamma ilanngullugu.

14.6 Nappaatinik marlunnik suussusersiffiqeqartunik ajornartorsiuteqarnek

Nappaatinik marlunnik suussusersiffiqeqartut pineqartillugit akuttunngitsumik eqqarsaatigineqartarput innuttaasut psykoseqartut ilutigalugulu aangajaarniummik ajornartorsiuteqartut, kisianni aamma tarnikkut nappaatit tungaasigut allanik peqartoqarpoq akulikitsumik aangajaarniutini ajornartorsiuteqarfiusunik, Allorfimmi pisortaaup Birgit V. Niclasen-ip Peqqinnissaq pillugu Isumalioqatigiissitanut oqallissaartut maajimi 2021-mi saqqummiussaa tunngavigalugu.

Nunani allani missiliorneqarpoq innuttaasut aanngajaarniutini atuinermit katsorsartittut pingajorarterutaanniit affaannut tarnikkut nappaammik suussusersiffiusimasut nalunaarsorneqarsimasumik. Erseqqisumik kisitsitalinngikkaluarlugit Allorfiup ilimagaa Kalaallit Nunaanni nappaateqartut suussusersiffiqeqartut nalunaarsorneqarsimasut ikinnerujussuussasut. Kisianni imaangilaq marlunnik nappaateqartut suussusersiffiqeqartut Kalaallit Nunaanni ikinnerusut, kisianni ilimanartumik amigartumik nalunaarsuineqarnera taamatut nappaateqarnermit suussusersisinnaasut amigaatigineqarmata.

Illuatungaatigut innuttaasut ilarpassui aanngajaarniutini atuinnermit katsorsartittut annertuumik kingunipiloqartitsippuit alliaratornerminni misigisimasaminnik innarlerneqarnerminnillu – taamaattumillu tarnikkut annertuumik atugarliuteqarlutik. Taamaattumik katsorsarneqarnek ilutigalugu tarnip pissusianik ilisimalinnit suliarineqarnissamik pisariaqartitsineq annertuvoq.

Kalaallit Nunaanni tarnikkut napparsimasuni atornerlunneqarnerusartoq tassaavoq amerlanertigut hashi, kisianni aamma amerlasuut imigassamik atuisarput aamma nakorsamit tunniunneqartartunik soorlu assersuutigalugu benzodiazepin-it qaqutigoornerusumillu nipaallisaatit sakkortuut. Tamakku akuttunngitsumik imminut nakorsarnertut ittumut aamma allamut saasarnermut (qimaanermut) atorneqartarput.

Ullumikkut aanngajaarniutitik katsorsaanerit assigiinngitsut marluk neqeroorutaapput (hashi aamma imigassaq):

- Qaqortumi, Nuummi, Sisimiuni, Aasianni aamma Ilulissani Allorfinni: Oqaloqatigiinnerit kajumissitsilersut/kognitiv adfærdsterapi (eqqarsariaatsit ilioriaatsillu pivusorsiuunngitsut naleqqutinngitsullu suussusersillugit allanngortillugillu katsorsaaneq) sapaatip akunneranut 1-5-riarluni ornigulluni katillugit 20-riarluni katsorsartinneq.
- Illoqarfinni allani sumiiffimmi katsorsartinneq ukiumut marloriarneqarsinnaasunngorlugu aamma Nuummi: Ullormut nal.ak. 4 sapaatip akunnerini 6-ni eqimattakkaarluni Minnesotamik katsorsartinneq.

Eqimattakkaarlugit ingerlatsineq misilitakkat naapertorlugit innuttaasunut tarnikkut annertuumik/sakkortuumik nappaateqartunut naleqqutinngilaq. Aanngajaarniutitik atornerluinermut katsorsaaneq tarmimi eqqarsariaatsit ilioriaatsillu pivusorsiuunngitsut naleqqutinngitsullu suussusersillugit allanngortillugillu katsorsaaneruvoq, nassataraalu innuttaasup eqqarsaatit aalajangiusimasinnaassagai, ukkataqarluni aamma kajumissuseqarluni katsorsartinnerullu naammassineratigut siunissami iluaqutissat ukkatarisinnaasallugit aanngajaarniutitorusunneq taakkuninngalu pisariaqartitsisorineq ajugaatinngit.

Aamma pingaaruteqarpoq aangajaarniutitut taarsiullugu angussallugu naleqartumik pigisaqalernissaq. Tarnikkut nappaateqartunut ajornakusoortoq.

Eqimattani tassaniittut amerlanertigut tassaapput innuttaasut nappaatimikkut skizofreniip iluaniittunik suussusersiffigineqartut.

Eqimattani tassaniittut amerlanertigut tassaapput innuttaasut nappaatimikkut skizofreniip iluaniittunik suussusersiffigineqartut. Aanngajaarniutitik atuinerup tarnikkut nappaammik katsorsaaneq ajornakusoornersittarpaa aamma tarnikkut nappaammik akulikitsumik napparsimasumit iluamik paasineqarsimanngitsumik katsorsaaneq aanngajaarniutitik atuinerup ajornakusoornersittarpaa.

Annertuumik atuulluaraluaaanniluunniit aanngajaarniutitik ajornartorsiornerup nammineq inigisamini najugaqarneq immikkut ittumik ajornakusuulersittarpaa, aningaasaqarnerup naammattusaarnissaa aamma taamatut, akuttunngitsumillu inuit akornanni inooqataaernermit mattunneqarnermik kinguneqarsinnaavoq, naleqqussarsimannginneq ilaatigullu nakuuserneq pissutigalugit. Tassunga atatillugu ajornartorsiutaalersinnaavoq pinerlunneq, akuttunngitsumik uterneqartartoq.

Innuttaasut taakku psykoseqarnertik pissutigerpiarlugu akulikitsumik pisariaqartitsisarput assigiinngitsunit amerlasuunit tapersersorneqarnissamik, assersuutigalugu inooqatigiinni tarnikkut nappaatinik sullissinermit aamma kommunimit isumaginninnikkut sullissinermit. Aanngajaarniutitik ajornartorsiuteqarnerup tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsineq annertunerulersittarpaa.

Massakkorpiq innuttaasut tarnikkut sakkortuumik nappaatillit atornerluinermut nakorsiarlutik taamaallaat Allorfeqarfinni katsorsarneqarsinnaapput. Katsorsaanerit ataasiakkaanut naleqqussagaagaluartut ingerlanneri akuttunngitsumik assut sivisusarput aalajaatsumik takkuttoqartuaannanngimmat amerlanerillu katsorsartinneq naammassineq ajorpaat, naammassigunikkulu akuttunngitsumik tapersersorneqarneq katsorsartinnerup inerneranik atatitsiinnarnissamut pisariaqartoq pineq ajorpaat.

Katsorsaasut nalunngilluinnarpaat suna iluaqutaanersoq, tassa ingerlatsinerit ataqatigiissaakkat Peqqinnissaqarfik (taassuma iluani Tarnikkut Nappaatinik Suliassaqarfik) aamma aangajaarniutitik atornerluinermik katsorsaasut kisimik pinnatik, kisianni innuttaasumut akuusut tamarmik tapersersuissasut, tassunga ilaallutik kommunit isumaginnittoqarfillu. Tamanna ullumikkut tamatigut eqquunneq ajorpoq.

Tarnikkut Nappaatinik Suliassaqarfik isumaqatigineqarpoq nakorsat immikkut ilisimasallit Allorfimmi aalajangersimasumik atorfeqartut toqqaannartumik Tarnikkut Nappaatinik Suliassaqarfimmut innersuus-

sisassasut, Allorfimmi nakorsaq immikkut ilisimasalik naliliippat innuttaasoq psykoseqartoq naalliuteqarlunilu.

14.7 Peqqinnissaqarfiup napparsimasunut tarnimikkut nappaatilinut⁵⁶ pinerluuteqarsimasunut katsorsaanissamut neqeroorutai

Pinerlussimasut tarnikkullu nappaateqarnertik pissutigalugu pineqaatissinneqarnissamut naleqqutinngitsutut nalilerneqarsimasut tarnikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut isumaginnittoqarfimmut inissinneqartarput. Nalinginnaasumik parnaarussivimmiitinneqarnissamut (pineqaatissinneqarsimasunut inissiivimmiitinneqarnissamut) taarsiullugu inissinneqarnissaq (A-dom) imaluunniit katsorsarneqarnissaq eqqartuussutigineqartarpoq (B-dom). Tamanna paarineqarnissamut eqqartuussummut paarlaanneqassanngilaq, tassami pinerluuteqartut paarineqarnissamut eqqartuunneqartut nalinginnaasumi parnaarussivimmiitinneqartarmata. Kisianni aamma paarineqartussanngorlugit eqqartuussisoqartarpoq taakkulu pineqaatissiissut atortillugu tarnikkut nappaateqalersinnaasunik taamaattumillu eqqartuussut tamakkerlugu ilaannakorluguluunnit eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasunut immikkoortoqarfimmi atortariaqsagaat.

Napparsimasut eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasut tarnikkut napparsimasunut napparsimavimmiittussanngorlugit eqqartuussat akulikitsumik sivoqisumik ingerlasumik katsorsarneqartarput, nalinginnaasumik eqqartuussut piffissamik killiligaaneq ajormat. Eqqartuussutit piffissamik killilerneqanngitsut eqqartuussivimmit ukiut pingasut qaangiukkaangata nalililerneqartarput kingornatigullu ukiut allortarlugit⁵⁷. Tassa imaappoq napparsimasoq aatsaat iperarneqarsinnaammat Eqqartuussiviup tamanna aalajangerpagu.

Taamaattumik ajornartorsiut immikkut ittoq tarnikkut nappaatinik suliassaqarfimmut ilaavoq, tassaasoq napparsimasunik Dronning Ingridip Napparsimavissuani Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmi katsorsaanissamik isumaginninneq.

Eqqartuussisoqarnikkut tarnikkut nappaatillit A-mik eqqartuussat (A-dom) Nuummi Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfimmut (A1-imut) unitsissallugit atortussaqaarnanilu sulisussaqaanngilaq, taanna immikkoortortaavoq ammasoq 12-inik siniffilik, tassanilu inersimasut meeqqallu uninngapput. Taamaattumik peqqinnissaqarfik Danmarkimi Region Midtjylland-imik suleqateqarpoq, taassumalu Aarhus Universitets-hospital-imi immikkoortortaq R3 ingerlappaa. Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartut tarnikkut nappaateqartut napparsimaviannut inissitassanngorlugit eqqartuunneqarsimasut tassunga (R3-mut) inissinneqartarput.

Napparsimasut tassani R3'p katsorsarneqarnissamut neqeroorutaanut ilanngunneqartarput, taamalu siunertarineqarpoq napparsimasoq tarnimigut pitsaanerulissasoq isumaqarluartumillu pinerlunnertaqanngitsumik inuuneqalissasoq. Katsorsaaneq nakorsaatit, oqaloqatigiinnerit aamma sammisat assigiinngitsut soorlu timigissarneq, nipilersorneq, iganeq, sullivimmi sulineq, ilinniartitaaneq il.il. atorlugit ingerlanneqartarpoq.

Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartunik katsorsaanermik neqerooruteqaanngilaq, immikkoortitanik siniffeqarnani imaluunniit nammineq takkulluni katsorsarneqarnissamik neqerooruteqarnani. Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartut unitsinneqarnermit angerlartitaasut napparsimasutut allatut anigorsinnaanngisamik nappaateqartutut assinganik katsorsarneqarnermik neqeroorfigineqarsinnaapput Kalaallillu Nunaanni A1-imi siniffiit pioreersut 12 ilaannut unitsitaanissamik neqeroorfigineqarsinnaallutik.

⁵⁶ Napparsimasoq tarnimikkut nappaatilitut pinerluuteqarsimasutut nalilerneqartarpoq pinerluuteqarsimagaangami, kisianni tarnikkut nappaateqarneq pissutigalugu pineqaatissinneqarnissamut naleqqutinngikkaanni. Nalinginnaasumik parnaarussivimmiitinneqarnissamut (pineqaatissinneqarsimasunut inissiivimmiitinneqarnissamut) taarsiullugu inissinneqarnissaq imaluunniit katsorsarneqarnissaq eqqartuussissutigineqartarpoq.

⁵⁷ Kalallit Nunaanni pinerluttulerinermik inatsimmi nalunaarummi, ulloq 12. september 2017-imi saqqummersinneqartumi §157 og §158

R3 napparsimasunut Kalaallit Nunaanneersunut immikkoortitaavoq. Suleqatigiinneq Region Midtjylland-imi Psykiatrien-ip aamma Peqqinnissaqarfiup akornanni isumaqatigiisummik tunngaveqarpoq, Peqqinnissaqarfillu ukiumut R3-mi siniffiit 16-it aningaasaliiffigisarpai. Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfiup aalajangertarpaa nappaateqartut sorliit R3-mut unitsinneqassanersut. Pingaarnerusumik napparsimasut eqimattanit ukunanngaanneerput:

1. Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasut tarnikkut napparsimanermut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut imaluunniit tarnikkut nappaatinut napparsimavimmut inissinneqartussatut eqqartuunneqarsimasut
2. Innuttaasut inissinneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut, parnaarussivimmiitillutik annertuumik tarnikkut nappaateqarnermik naalliuuteqalersartut
3. Napparsimasut sianissutsimikkut misissortinnissaat siunertaralugu paarnaarunneqarnermut taarsiullugu nakkutigineqartut
4. Napparsimasut ulorianarnerannik paasineqarnerat tunngavigalugu nuutsitat (pinngitsaaliilluni unitsitsineq).

Katsorsartinnissamik eqqartuussut

Katsorsartinnissamik eqqartuussut aamma taaneqartarpoq eqqartuussut B tassaallunilu tarnikkut nappaatikkut katsorsartinneqarnissamik eqqartuussut. B-mik eqqartuunneqarsimasut (B-dom) assigiinngitsunik pinerluuteqartarput, kisianni eqqartuussutit tassaagajuttarput parnaarussiveqarnermi nalinginnaasumi qaammatit 4 missaanniit ukiut 1,5-ip akornanniittut, assersuutigalugu annertuumik kannguttaatsuliorfigineqarneq. Katsorsarneqarnissamik eqqartuussutit amerlanerpaat immikkoortumi matoqqasumi unitsitaanermik aallartittarput, tassa R3-mi. Akulikitsumik napparsimasooq immikkoortumut ammasumut nuunneqartarpoq. R3 taamaattoqanngimmat unitsitsineq taanna A1-imut unitsitsinerusarpoq. Nakorsaaneq katsorsaanissamut akisussaasuusoq Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik suleqatigalugu aalajangiisuusarpoq napparsimasooq qaqugu angerlartitaassanersooq.

Angerlartinneqartinnani napparsimasup kommune angerlarsimaffigisaa, Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik aamma Tarnikkut Nappaatilinnik Immikkoortortaqarfik eqqartuussut aallaavigalugu ataqatigiissaakkamik pilersarusiortarput, tassanilu napparsimasooq angerlartinneqarpat suliniutit aallartinneqartussat allaaserineqarput. Ilaatigut atornerluinermik katsorsartinnissamut piumasaqaatit aalajangerneqarsinnaapput imaluunniit innuttaasup naleqquttumik najugaqarnissaanik piumasaqaateqartoqarsinnaalluni. Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik atornerluinermik katsorsarneqarnermut akisussaasuvoq, kommunillu ineqarfimik naleqquttumik neqerooruteqassallutik, suliaasaqarnissamut suliniutinik il.il. akisussaasuupput.

Napparsimasooq angerlartinneqaraangat atornerluinermik katsorsaanerup ingerlaannarnissaa ajornaku-soortorujussuusarpoq.

Atornerluinermik katsorsaaneeq pingaarnermik antabusitortsinerusarpoq oqaloqatigiinnertalik, tassanilu napparsimasooq atornerluinnginnissamut kaammattorneqartarpoq. Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartut amerlanerit angutaapput 90%-iisalu missaat nalilerneqarput ilaanneeriarlutik ikiaroornartunik aamma/imaluunniit imigassamik atuisartut imaluunniit atornerluisuusut. Tamatuma eqqartuunneqarnermut pituttortarpai Akulikitsumik angerlarsimaffeqanngitsunngortarput taamaattumillu ulluinnarni aaqqissukkamik inuuneq ajunngitsumillu inuunermut sinaakkuteqarnissaaq ajornakusoortittaqalugu. Katsorsartinnissamut imaluunniit oqaloqatigiinnissamut takkunnissaaq ajornakusoortittarpaat, taamalu eqqartuussissutiminni piumasaqaataasut eqqortissinnaanagit. Napparsimasut katsorsarneqarnissamik eqqartuunneqarsimasut ikittunnguaannaat suliffeqalersarput, inuiaqatigiillu aaqqissuusaaneranni isumagiluassallugit qanorlu inneranik malitseqartitsissalluni isumalluuteqanngilaq.

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartut B-mik eqqartuunneqarsimasunut (B-dom) tarnikkut nappaatilinnut katsorsaanissamik neqeroorut

Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqarfik ataqatigiisitsilluni pilersarummi tarnikkut nappaatilinnik katsorsaanissamik akisussaasuvoq. Massakkorpiaq Tarnikkut Nappaatilinnik Immikkoortortaqarfik isumalluuteqanngilaq eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartunut B-mik eqqartuunneqarsimasunut (B-dom) immikkut ittumik ingerlatsinissaminut. Napparsimasut illoqarfimmi najugaqarfiminni nunap ilaa-

ni tarnikkut nappaatinik suliassaqarfimmi malittarineqarput aamma nalinginnaasumik tarnikkut nappaatilinnut neqeroorutunut nalinginnaasunut ilaallutik, tamannalu pingaarnermik nakorsaatitortinneqarnermik, ukiumoortumik tarnikkut nappaatit nakorsaannit immikkut ilinniarsimasumit katsorsarneqarnermik isumasiusoqartarluni sumiiffimmilu Nakorsaannermit nanginneqartartumik imaqarpoq. Nuummi aamma tarnip pissusiinik ilisimasalimmik oqaloqateqartarneq neqeroorutaavoq.

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqarnermik katsorsaannermut atatillugu qaammatit pingasukkaarlugit ataqatigiissaaraluni eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaatillit pillugit ataatsimut ataatsimiit-toqartarpoq, tassanilu napparsimasut eqqartuunneqarsimasut immikkut unammillernartut sammineqartarput. Tassani Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik, Nunap Ilaani Tarnikkut Nappaatinik Suliassaqarfik, nakorsaaneq katsorsaannermut akissussaasuusoq aamma najugaqarfiup pisortaa, Peqqinnissaqarfiup isumaginninnermut siunnersortaa aamma/imaluunniit napparsimasup tapersersortaa. Ataatsimeeqatigiittarne-rit taamaallaat Nuummi ingerlanneqartarput, suliassap taassuma kivinnissaanut nunap ilaani isumalluute-qanngimmat.

B-mik eqqartuussaasut (B-dom) najugaqarnissamik sumiiffissamillu piumasaqarfigineqartut

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasut B-mik eqqartuuneqarsimasut (B-dom) eqqartuussummi piumasaqarsinnaatitaapput najugaqarfissamik sumiiffissamillu, soorlu Nuummi Aaqami, aalajangiisoqas-sasoq. Piumasaqaatit atuutilissapput Pinerluttunik Isumaginniffik nakorsaaneq katsorsaannermut akissus-saasoq isumasioqatigalugu naliliippat tamanna pisariaqartoq assersuutigalugu napparsimasoq ajorneru-lerpat.

Aaqami inissat 36-upput. Aaqap siunertaraa, katsorsarneqarnissamik eqqartuunneqarsimasut piffissap ilaani tassaniissasut kingornatigullu najugaqatigiiffinni kommuninit ingerlanneqartunut nuutinneqassa-sut. Kisianni kommunit najugaqartunut nuunneqarnissaminut piareersimasunut inissaqartitsinissaq ajor-nakusoortippaat, taamaattumillu taakku qaammatit arlalikkaarlugit imaluunniit ukiut arlalikkaarlugit Aaqami unittoqqasarput. Tamatuma R3-mi aamma A1-imi tattorliuunneqalersittarpaa, napparsimasut Aaqamut nuutsinneqarsinnaaneq ajormata.

Nunami maani ulloq unnuarlu paaqqinniffiit eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartunik passussi-sinnaasut ikeqimmata, napparsimasut ilaat Danmarkimi najugaqarfinnut inissinneqartarput. Kommunit, Isumaginnittoqarnermut Aqutsisoqarfik aamma Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik tama-tumunnga akissussaasuupput. Napparsimasut Kalaallit Nunaanni eqqartuunneqarsimasut Danmarkimi naju-gaqarfinni inissinneqarsimagaangata katsorsarneqarnermut akissussaannermik Danmarkimut nuussineq unammillernartarpoq, tassa nunap ilaasa Danmarkimiittut qaqutiguinnaq tamanna tigujumasarmassuk. Ta-matuma kingunerisaanik napparsimasut qinigassaaruttarput, tassami Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik Danmarkimi najugaqarfimmi katsorsaannermi malinnaanissamut periarfissaqanngimmat. Tassunga ilan-ngunneqassapput unammilligassarpasuit najugaqarfimmut akiliinnermut pisussaaffinnik imaqartut Kalaal-lit Nunaanni kommunip Danmarkimilu kommunip akornanni.

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasoq Kalaallit Nunaanni B-mik eqqartuuneqarsimasoq (B-dom) Kalaallit Nunaanni oqartussaasunit Danmarkimi inissinneqarsimasoq imaluunniit R3-miitinneqartoq nutaa-mik pinerlukkaangat eqqartuussisunit passussinerit assigiinngitsuupput. Napparsimasut ilaat Danmarkimi katsorsarneqarnissamik eqqartuuneqaqqissinnaapput, taassumalu malittarisaanik akissussaaffik eqqar-tuussutillu nakkutigineqarnera danskit Pinerluuteqarsimasunut Isumaginnittoqarfimmut pisarluni. Kisianni erser nerluppoq kommunit akissussaaffiat aamma danskit kommuniinut nuunneqartarner-soq.

Erser nerlunnerup taassuma napparsimasoq nalornilersittarpaa soqanngitsumiilersillugu, Kalaallit Nunaan-ni Danmarkimiluunniit kommunit innuttaasup ingerlaqqinnissaa imaluunniit akiliuteqarnissamut pisussa-neq tigujumaneq ajormassuk. Eqqumaffigisariaqarpoq akissussaaffik danskit kommuniannut innuttaasup najugaqarfianut nuunneqarpat, taava eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasut Danmarkimi inissin-neqarnissaat ajornakusoornersinnaammat.

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasut pillugit kisitsisit

Oktobari 2022-mi Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartut katsorsarneqarnis-samut eqqartuussaasut 93 missanniipput. 2012-imi 1. decembari kisitsisit taakku 68-iupput, ukiullu kingul-

liit 10 amerliartuinnarlutik, Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup 2021-mi naatsorsueqqissaarnera naaper-torlugu.

Immikkoortortaqarfimmi R3-mi assigisaanik napparsimasut imaapput:

- A-mik eqqartuussat (A-dom): 6
- Inissinneqarsimasut 4
- B-mi eqqartuussat (B-dom): 3 (angerlartinneqarsinnaapput nakorsaanerup katsorsaaner-mut akisussaasuusup katsorsarneqarneq naammassisutut nalilerpagu)
- Parnaarussaanermut taarsiullugu inissiineq/sianissutsip nakkutigineqarnera: 3 (eqqartuunneqarsinnaasutut nalilernerqarunik angerlartinneqarsinnaapput)
- Navianassuseq ¹⁵⁸

Napparsimasuni B-mi eqqartuussani (B-dom) napparsimasoq ataaseq angerlartinneqarnissaminik utaqqi-voq. Napparsimasup katsorneqarnini naammassereerpaa, kisianni angerlartinneqarnissaanut najugaqarfis-saa suli aaqqinneqanngilaq.

14.7.1 Maluginiagassat

Eqqartuussisoqarnermi tarnikkut napparsimasumik anguniagaq tassaavoq pinerlunneq pinngitsoortinniar-lugu, kisianni sinaakkutit neqeroorutillu massakkutut itsillugit Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortorta-qarfimmi nunap ilaani pisortaqaqfiup suliassaqaqarnikut naliliineratigut neqeroorut taanna piviusunngorsin-naanngilaq. Tassunga atatillugu ilaatigut siniffiit peqqissarfissat amigaatigineqarnerat unnersuussutigine-qarpoq.

Ukkatarineqartoq ilaatigut tassaavoq pinaveersaartitsineq, tarnikkut naalliuuteqartut amerlanerit eqqar-tuussisoqarnermi tarnikkut nappaateqartutut inissinneqassasut siusissumillu paasineqarlutik, kisianni su-lineq taanna piviusumik tulleriiaarinermi siullinngortissallugu ajornakusoorpoq pingaartumik isumalluute-qarnerup tungaatigut.

Saniatigullu Tarnikkut Nappaatinik Suliassaqaqfiup pisortaqaqfiata uparuarpaa naalagaaffeqatigiinnerup iluani inatsisitigut killigititaasutigut akornuteqartoqartoq aamma inatsisitigut ajornartorsiuteqartoq, aamma Danmarkimi suleqatigisat napparsimasut kalaallit Danmarkimut inissinneqarsimasut Danmarkimilu katsorsarneqarnissamik eqqartuunneqartut isumakuluutigimmatigut.

Ataatsimut isigalugu uparuarneqarpoq ilaatigut Kalaallit Nunaanni naammanngitsunik inissaqartitsisoqar-lunilu ornittagaqartitsisoqartoq, ilaatigut napparsimasunut isumalimmik inuuneqarnissamik piukkunnartu-nik sinaakkutissaqanngimmat.

14.8 Islandimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmik isumagininnermi misilittakkat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq novembari 2022 Islandimiippoq ilaatigut anguniagaralugu peq-qinnissaqarfimmi aaqqissuussinermut suliassanillu passussinermut isumassarsisitaanissaq, ilaatigut siu-nissami suleqatigiiffiusinnaasunik ujartuineq.

Inuusuttunik katsorsaaneq

Tikeraarnermut tassunga atatillugu ilaatigut periarfissaqarpoq tarnikkut napparsimasunut inuusuttunut 18-iiit 35-nik ukiulinnut najugaqarfik takusassallugu ullukut aamma ulloq-unnuarlu napparsimasunik ino-qartartoq. Najugaqarfik Reykjavíkimi illoqarfiup ilaani illuinnaqarfimmiippoq, tamannali eqqaamiusunut ajornartorsiortitsinngilaq. Najugaqarfimmi siusissumik akuliunneq ukkatarineqarpoq. Fagit arlallit akimor-lugit katsorsaaner-mi suleqatigiit atorfinitsinneqartartut amerliartortut ator-neqarput. Suliassaqaqfiit ar-lallit akimorlugit katsorsaaner-mi suleqatigiit atorfinitsinneqartartut amerliartortut ator-neqarput.

⁵⁸ Amerlavallaartunik inuttalikkanut inissitat. Tassa imaappoq oktobari 2022-mi Kalaallit Nunaata inissat 17 R3-mi tigummivai.

Katsorsaasumut ataatsimut amerlanerpaamik inuit 12-14 suliarineqassapput, ataasiakkaat pisariaqarti-taasa oqimaassusaat apeqqutaalluni. Tamanna avatangiisini ammasuni ingerlanneqarpoq suleriaaseralugu taaneqartartoq *"nothing about me – without me"* ("uanga pillunga susoqassanngilaq – ilaatinnanga"), tassa-nilu tamanut ammasumik sapaatip akunnikkaartumik skiimaliortoqartarpoq ataasiakkaanut immikkut sa-paatip akunneranut pilersaarutitalinnik.

Ilutigalugu immikkut ittumik angusassamik toraagaqarluni sulisoqarpoq misissorniarlugu pineqartut sul-i-aqalernissaannut periarfissaqarnerat qularnaarniarlugu.

Kiisalu annertuumik ukkatarineqarpoq sulisut piginnaasaasa sumiiffimmi ineriartortinneqarnissaat, ilaati-gut ingerlaavartumik naliliinikkut. Sumiiffimmi sulisussanik pissarsiniarneq ajornartorsiutaanngilaq, aam-ma peqqissaasut imaluunniit nakorsat amigaataanngillat.

Pineqartut ilaquataannik ingerlaavartumik suleqateqartoqarpoq, soorlu aamma inuit ataasiakkaat ulloq unnuarlu tassaniittut ilaquataat sapaatip akunnerata naanerani tassaniissinnaasartut.

Ataatsimut isigalugu inissinneqarsimaneq / paaqqinniffimmut attaveqarneq eqimattani ukiunik 4-5-inii sivilissuseqarajuttarpoq, kisianni eqimattani utoqqaanerusunut ukiut 2 missaanni. Ataasiakkaat siuariar-tornerat apeqqutaasarpoq.

Nappaatinik marlunnik suussusersiffigineqartunik imaluunniit imminut toqunnissamik navianartorsiortu-nik passussineq takornartarineqanngilaq. Taamaallutik sulisut ilinniartinneqartarput navianartunik/nalor-ninartunik, passussinernik pinaveersaartitsinermik il.il. paasiniaanermi.

Imminut toqunnissamik navianartorsiortut najugaqarfimmi tassani najugaqarsinnaassanngillat, taamalu najugaqarfimmut allamut nuuttariaqarlutik. Uani imminut toquttoqarsimanngilaq, kisianni imminut ajoqu-sertoqartarsimavoq.

Inersimasunik katsorsaaneq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup aamma tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfik Hring-braut-imi Landspítali aamma tikeraarpaat, tassanilu qaammatit 11 matuma sionnatigut suliniummik nutaa-mik aallarniipput, tassani napparsimasut pinasuartumik passuttariaqartut napparsimasullu peqqissarta-riaqartut ataatsimut katersorneqarput.

Siusinnerusukkut napparsimasut pinasuartumik passuttariaqartut katsorsaallutik suleqatigiit 3-4 aqqu-saartariaqarpaat pinasuarnermiit angerlartinneqarnermut, kisianni massakkut katsorsaasut suleqatigiit ataatsit pinasuartumik passussinermiit naammassereerluni peqqissarnermut ingerlattarpaat.

Najugaqarfimmut nuunneqarnermi init aggorneqarneri allanngortinneqarput, napparsimasut nammineq im-mikkut ineqarsinnaalerlutik. Najugaqarfimmut annertuumik pingaaruteqarpoq katsorsarneqarnermi unin-ganermilu inuup namminerisaminik inuuneqarnissaa neqeroorutigissallugu. Init angerlarsimaffippalaar-tunngorlugit suliarineqarput siniffilerlugit, issiavilerlugit assilialerlugillu, tassanilu tarnip nakorsaa immin-nik sullissisoq oqaloqatigisinnaavaat.

Peqqissartunik napparsimasuuteqarluni peruluttunillu napparsimasuuteqarluni unamminartuuvoq, kisianni uissuumminartumik ajunngitsumik ingerlavoq. Najugaqarfimmi usorsisimaarutigineqarpoq assersuutigalugu pujortarnermut, pulaarfissanut piffissarititaasunut qaqugu kaffisorsinnaanermut il.il. malittarisas-saqanngimmat.

Najugaqarfiullu napparsimasup ilaquataanut attaveqarnissaq pimoorullugu sulissutigaa. Ilaqutaasunut toq-qissisimanermik aamma ilaquataasut nappaammik suussusersiffigineqarnerannik paasitinnissaannut il.il. pi-lersitsivoq. Ilaqutaasut ukkatarineqarnerannut atatillugu ilaquataasut qanigisaasullu oqaatigaat katsorsar-neqarneranik nappaatillu suussusersineqarneranik il.il. paasitinneqarnertik nuannaarutigalugulu iluarisi-maaritsik. Napparsimasut pillugit ilaqutariinnut nalunaquttap akunnera ataatsimik ilinniartinneqarneq ne-qeroorutigineqarpoq, tassani aamma qatanngutaasut, aanaajusut/aataajusut allallu peqataasinnaapput.

Napparsimasut tamarmik immikkut iliuusissatut pilersaarusiorneqartarput, napparsimasullu ataasiakkaat tamarmik nammineq peqataasarput oqaasilioqataallutik. Sapaatip akunnikkaartumik pilersaarusiortoqar-

tarpoq napparsimasunullu anguniagassaliortoqartarluni. Najugaqarfiup qaammatini 11-ni atuunnerani nakuusertoqarsimanngilaq.

Najugaqarfiit peqqissasunik arlalinnik amigaateqarput, tamannalu aaqqittarpaat suliassanik pisariillisaanikkut imaalerlugu assassugassanik/allaffissornernik pisariaqanngitsunik suliaqannginnikkut, taakku allanit sularisassanngorlugit. Aamma sulisut katiterneqarnerannik allannngortoqarpoq, uani sulisuminni tarnip pissusiinik ilisimasallit, isumaginninnikkut siunnersuisut, peqqissaasut aamma peqqissutsikkut allanik suli-allit allat ilanngunneqarput. Assigiinngitsunik ilinniagaqartut akuleriinnerat iluarineqarluarpoq, imminnullu tapersersoqatigiilluarput.

Katsorsaanikkut periaatsiminni oqaloqatigiinnerit kajumilersitsisut apersuinerillu tapersersorneqartut atortarpaat. Ilinniarnertit taamaattut nunarsuarmi tamarmi pineqarsinnaapput.

Napparsimasut katsorsarneqarnerminnik naammaginnisimaarput. Sunngiffimmi suliassat assigiinngitsorpassuit neqeroorutigineqarput, soorlu nalunneq, qamutiniq assakaasulinnik ingerlaneq il.il. Napparsimasut pisariaqartitaat naammassiniarneqarput. Taakku saniatigut akupunktur aamma kiropaktor neqeroorutigineqarput. Sulisut tamatigut siullermik akuersisarput napparsimasut pisariaqartitaminnik kissaateqaraangata. Assersuutigalugu eqimattat ataatsit naatsiivilerinissaq kissaatigaat, tamannalu aaqqissorneqarpoq.

Piffissat assigiinngitsut eqqarsaatigalugit, soorlu utaqqinerit, katsorsarneqarnerit il.il. ima pisoqarpoq katsorsaanermut piffissaq sivikillineqarpoq utaqqinerlu atorunnaarsinneqarluni.

Napparsimasut najugaqarfimmut pinasuarnartumik takkuttarput imminnullu toqunnissamik ulorianartorsinnaallutik, katsorsaasullu periarfissaqalarniarnarlutik napparsimasut takusartarpaat.

Januaari 2022 aallartimmalli periaatsinik nutaanik misileraasoqarpoq, kisianni Landspitali-mi atortut pitsaanerpaanngitsut peqqutigalugit unamminarsimavoq, taakkumi ingerlanernut tapersersuutaanngimmata. Taamaattumik ingerlaavartumik init atortullu nutarterneqartuarput, ilaatigut pisinnaasat pilersinniarlugit katsorsaanermilu periaatsit tapersersorniarnarlugit. Atortut nutaat pitsaanagerusunik atortulersorneqarput aamma illup iluani silamilu sammisaqarnissamut inissaqarnerulerluni.

Napparsimasut uffarfiit anartarfiillu avittarpaat. Massakkut ataasiakkaanut 16-inik ineqarpoq, kisianni amerlanernik inisimasoqartarput. Tamatuma kingunerisaanik napparsimasut uninngasut ilaat inimik avit-sisariaqartarput. Inissakilliornikkut inooqatigiinnikkut ataatsimoorneq inooqatigiinnikkullu aaqqissuussi-nerit ajornakusoortinneqartarput.

Innersuussutigaaat piginnaasanik qaffassaasoqassasoq sulisullu amerlanerusut atorfinitsillugit. Aamma napparsimasunut illutigit avatangiisit pitsaanagerusut pilersinneqassasut, tassami paasinarsimmat unam-intoqartoq innersuussutigaluguli tamakku nangittumik sulissutigineqarnissaat.

Najugaqarfiup januaarimit 2022-mit misilittagai pitsaasuupput, eqqarsaataavorlu suliaq taanna taamatut nangissallugu. Sulisut amerlanerit pisariaqartinneqarput, tassa pinasuarnartumik napparsimasut napparsima-sunik peqqissarlutik najugaqarfimmiittunik sunniinnginniassammata.

Najugaqarfik qanittumi pilersaarummik nutaamik aallartitsisimavoq, tassanilu ulluinnarni sularineqartartut (ADL) misissorneqarput napparsimasullu sunik pisariaqartitsinersut misissorlugit taakkulu piviusunngortin-niarlugit, aamma napparsimasut sunik isumalluuteqarnerisut aamma nanertuuteqarnerisut. Taamaaliorsi-mapput inuunermik naammagisimaarinninneq inuunermillu nalileqartitsineq annertunerulersinniarlugit.

Najugaqarfimmi napparsimasoqarpoq nammineq piumassutsiminnik unitsinneqarsimasunik aamma pin-ngitsaalisallutik unitsinneqarsimasunik. Islandimi inatsit Danmarkimit allaaneruvoq. Islandimi inatsit er-seqqinnginneruvoq. Assigiinngitsutigit isumasiorneqarsinnaavoq. Naammaginavinnigilaq, taamaattumillu allannngortinneqarnissaa neriutitigineqarpoq.

Tarnikkut nappaatilinnut siniffiit uninngavissat amigaatigineqarput. Islandimi tamarmi tarnikkut nappaati-linnut siniffiit qassit pisariaqartinneqarnerisut naatsorsorneqarsinapput. Siniffiit pisariaqartitat 130-up-put, massakkorpiarluni siniffiit 100 missaanni pigineqarput.

Islandimi napparsimasut timikkut aalajangerneqarneqarneq ajorput. Ukiut 80 missaanni matuma siornagut tamanna unitsinneqarpoq. Nunanit allanit tikittoqartarpoq tamatuma qanoq sunniuteqarneranik paasiniaa-jartortunik. Sulisut katsorsaanermut ilinniartinneqartarput. Tamarmik katsorsaasinnaassapput. Tamarmik

attaveqatigiinnermik periaatsit katsorsaanermi atorineqartut ilikkarsimassavaat. Imaassinnaavoq nap-parsimasut igaffimmi sulisunik oqaloqateqarusunnerusut, taakkulu taava aamma katsorsaasinnaassapput.

Pissusissamisut issorinarpoq ilaatigut Islandimit misilittakkat iluaqutiginiassallugit, tassunga ilaatillugit nunami maani annertussusiliinnermik, katsorsaanermik pullavimmik aamma Tarnikkut Nappaatilinnut Im-mikkoortortaqaqfimmi isumalluutitinnit tunniussinnermik eqqarsarneq.

14.9 Sanilliussineq

2021-mi piareersaataasumik suliniummik aallarniisoqarpoq Nunami tamarmi suliniutissanik pilersaarusi-or-neq eqqarsaatigalugu innut tarnikkut naalliutitinnut imaluunniit tarnikkut naalliuteqartutut paasisa-nut ataqatigiisumik suliniuteqartoqarnissaq nukittorsarniarlugu. Sulineq taanna suli ingerlavoq, taamaat-tumillu massakkorpiat politikikkut erseqqissumik aamma ungasissoq isigalugu pilersaarusiorterup ani-ngaasalerneqarnissaanik eqqarsarneq ilanngullugu suli amigaataavoq, eqqarsaatigalugu tarnikkut nap-paatinik suliaasaqarfiup qanoq atorineqassanerannik, tassunga ilanngullugu innuttaasut tarnikkut atugar-liortut innuttaasullu tarnikkut nappaateqarnermik sussusersiffigineqartut qanoq pineqarnissaat.

Ataatsimut isigalugu suliaasaqarfiillu assigiinngitsut akornanni unammilligassat

Tarnikkut nappaatinik suliaasaqarfimmi unammilligassat tunngaviusut, Peqqinnissaq pillu Immikkoortor-taqaqfimmi nalunaarusiaanni nr. 7 2021-meersumi taaneqartumi "Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatinik suliaasaqarfik"-mi oqaatigineqartut oqaatigisariaqarput suli atuuttuusut. Taakkunani arlallit immaqa suli ajorseriarsimapput. Taamaalilluni unammilligassat nalinginnaalluinnartut arlaliupput:

- Ataatsimut isigalugu nalinginnaasumik tarnikkut nappaatinik suliaasaqarfimmi atuuppoq sumiiffinni arlalinni sulisunik amigaateqarmat, Peqqinnissaqarfimmi aamma kommunini. Tamanna soorunami sumiiffinni ataasiakkaani sulinnermik tatisinnermik kinguneqarpoq.
- Ajornartorsiut nunamut tamarmut atuuppoq Tarnikkut Nappaatinik Suliaasaqarfimmi nappaammik paasiniaannissamut katsorsaanissamullu utaqqisarneq siviluallaarmat.
- Isumaginnittoqarfik/kommunit annertuumik ajornartorsiuteqarnermik imaluunniit arriillisaarnermik misigisaqarput inuusuttunut suliani kommunini/sumaginnittoqarfinni tarnip pissusiisigut paasiniaa-nernik aallarniutaasunik suliaqarsinnaanerminni. Suliat ilarpassuini tarnip pissusiisigut paasiniaaneq kommunimit/sumaginnittoqarfiimmi suliarineqariissaq sumiiffimmi nakorsaq tarnikkut nappaate-qarnermik paasiniaasoqarnissaa anguniarlugu Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaqfimmut in-nersuussuteqartinnagu. Tamanna kinguartitsisarpoq naleqqutinngitsumillu ingerlasoqalernissaanut pissutaasarluni. Kommunit misigisarpaat inuusuttumut suliniutissamut eqqortumut tunngavissaqar-natik, tamannalu inissiinerit allanngortinneqarnerannik kinguneqarsinnaavoq. Sinaakkutit aalajaat-suunngitsut TAAKKU peqqutaaqataasinnaapput tarnikkut nappaateqalernermit immaqalu Tarnikkut Napparsimasunut immikkoortumut unitsinneqarnermik (A1-imut) kinguneqarlutik.

Aamma taamatut tarnikkut nappaatinik suliaasaqarfimmi immikkoortut assigiinngitsut suleqatigiinneranni suli unammilligassaqaqarpoq

Kommunip, isumaginnittoqarfiup aamma Peqqinnissaqarfiup akornanni suleqatigiinnikkut ajornartorsi-or-toqarpoq. Unammilligassat arlalinnik uigulereeqarput nunap ilaani sorlermiinneq apeqqutaalluni. Ilaanni kommunip inatsisit ersarlunnerat tunngavigisarpaa, taamaalilluni innuttaasumut tunngatillugu suliniarneq ajornakusoornersittarmagu. Tamanna meeqqanut inuusuttunullu tunngavoq, aamma inersimasunut (Departementet for Sundhed, 2021a).

Tarnikkut nappaatinut katsorsarneqarnissamut pisinnaatitaaneq peqqinnissaqarfiup tunniuttagai pillugit il.il. Inatsisartut Peqqussutaata iluaniippoq. Peqqinnissaqarfiup paasiniaaneq, nappaatip suussusersinera aamma inuup tarnikkut ajoqutillip katsorneqarnera ingerlatissavai. Saniatigut Peqqinnissaqarfiup pina-veersaartitsinnermik suliniuteqarneq napparsimasumut sammisoq tapersersussavaa kommunillu siunner-sorlugit (Departementet for Sundhed et al., 2021).

Tarnikkut Nappaatinik Suliassa qarfiup misigaa kommunit suliassartik tamatiguunngitsoq kivittaraat, aammali kommunit misigisaraat Tarnikkut Nappaatinik Suliassa qarfimmik oqaloqateqarsinnaaneq ajornaku-soortitta qalugu siunnersorneqarneq, ilitserorneqarneq, paasiniaaneq unitsitsinerlu eqqarsaatigalugit, tassa kommunimi sulisut innuttaasut annertuumik naalliuteqartutut misigigaangatigit. Meeqqanik isumassugassanik sumiginnaanermik annertuumik ukkataqarnerup aamma kinguneraa Tarnikkut Nappaatiliinnut Immikkoortortaqarfiup misigimmagu annertuumik tatineqarluni meeqqani tarnikkut nappaatinik paasiniaaneq nappaammillu suussusersineq eqqarsaatigalugit (Departementet for Sundhed et al., 2021).

Suliamut akuusut arlallit neqeroorutiniq ataqatigiissaarillu arneruneq ujartorpaat, taakkununga ilaallutik MISI (perorsaanikkut tarnillu pissusiisigut siunnersuisarfik), kommunit, Peqqinnissaqarfik aamma innuttaasut (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2021a).

Angerlartitaanermut atatillugu pissutsit

Inissianik amigaateqarneq nalinginnaasumik unammilligassaavoq. Taamaattumik Innuttaasut Peqqinnissaqarfimmit angerlartitaasut inissaqanngitsut unittooriaannaapput, Peqqinnissaqarfiup kissaatiginngimmagu innuttaasooq unitsinneqarnermi imaluunniit katsorsartinneqarnermi aallartinnerata nalaani pissutsinut assingusunut utertinneqarnissaa (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2021a).

Ilaatigut taaneqarsinnaavoq inuk Peqqinnissaqarfimmi naammassillugu katsorsarneqareerpat kommunimi angerlarsimaffiani naleqquttumik ineqarnissaminut misissorneqassasoq, aporfissalli arlaliusinnaapput:

- Kommunimi angerlarsimaffimmi najugaqatigiiffinni imaluunniit najugaqarfinni isumannaallisakkani inissaaleqineq
- Najugaqatigiiffik imaluunniit najugaqarfik isumannaallisagaq nalitsinnut naleqquttoq amigaatineqarpoq
- Najugaqatigiiffimmi naleqqutinngitsumik ineqartunik katiterineq, taakkunani inuit ineriartornikkut amigartut inuillu tarnikkut nappaateqartut akuleriillutik najugaqartut
- Najugaqatigiiffimmi imaluunniit najugaqarfimmi isumannaallisakkami sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarneq

Imaattoqarsinnaavoq piffissap ilaani nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu inersimasunut tarnikkut nappaateqartunut angerlarsimaffimmi neqeroorutigineqartumi, Sungiusarfik Aaqami, inissaqanngitsoq.

Peqqinnissaqarfimmiit unammillernartut misigineqarput napparsimasut naammassillugit katsorsarneqartut tamatiguunngitsoq kommuniminut angerlartinneqartarmata. Napparsimasut katsorsarneqarnerminik naammassinnittut tamatigut angerlartinneqarneq ajornerisigut Peqqinnissaqarfimmi siniffituanguit napparsimasunut Tarnikkut Nappaatiliinnut Immikkoortortaqarfimmi unitsinneqarnissamik isumassorneqarnissamillu pisariaqartitsisunut atugassaagaluit taamaalillutik atorfissaminut atorneqanngitsoortarput (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik et al., 2021).

Taamaalilluni piviusumik Peqqinnissaqarfimmit maani nunami innuttaasunut tarnikkut nappaammik suussusersiffigineqartunut kommuniminut angerlartitaanissamut neqerooruteqanngilaq. Najugaqarfiit Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut pulaarneqartut tasaanerupput innuttaasunut inissiiviit. Tamanna aaqqissuulluugaarpasinngilaq paatsiveqanngippasillunilu.

Tarnikkut nappaatinik suliassa qarfimmi meeqqanut inuusuttunullu immikkut pisariaqartitat

Meeqqat inuusuttullu navianartumi inissisimasut eqqarsaatigalugit pisariaqartitat eqqortinneqanngitsut arlalliorpasipput. Tamanna aallaaveqarpoq meeqqat inuusuttullu atugarliortut malugineqanngitsut naammattumillu piffissaagallartillugu passunneqanngitsut tarnikkut nappaateqalernissamut ulorianartorsiornerata sakkortunerulersarnerannik ilimagisaqarnermik.

Tarnikkut nappaateqartunut illumik nutaamik annertussiliinermut aamma iliusiliinermut ajornartorsiutaasinnaasut

Tarnikkut nappaatinut illussaq suliassanngortinneqartutut saqqummiunneqareerpoq, kisianni assigiinngitsunik peqquteqarluni isumaqatigiittoqarsinnaasimanngilaq. Kisianni immaqa ajutoornikkut iluatsitsineru-

voq. Ilaatigut Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup Islandimut angalanera siuliani allaasereriigaaq aallaavigalugu pissusissamisoorpasippoq misissussallugu tarnikkut nappaatilinnut illussami pilersaarusiarni siniffiit amerlassusaat pisariaqartitanut eqqortunut naleqqunnersut.

Islandimi massakkorpiat tarnikkut nappaateqartunut siniffiit 100-pput. Islandimi naatsorsuisimapput tarnikkut nappaatilinnut siniffiit eqqortumik pisariaqartitat 130-usut. Kalaallit Nuaannut pissutsinut nuussagaanni assigissagaluarpaa siniffiit 25-30 missaanni. Tamatuma atortut aqqissornissaat illumilu misissuinerit katsorsaanerillu ingerlanneqarnissaannik periarfissat eqqarsaatigeqqissallugit.

Tarnikkut nappaatinik suliassaqarfiup nangittumik utaqqisiinnarneqarnissaatigut ajoqutaasinnaasut

Allaaserineqartut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmi innuttaasunit politikernillu ilmagisat isumalluuteqarnikkut sulisoqarnerup aningaasaqarnerullu tungaasigut pissutsit imminnut assigiinngaat. Tamatuma tarnikkut nappaatinut suliassaqarfik annertunerujartuinnartumik tativaa pingaarnersiuiinnermillu sakkortoqisumik pinngitsaalillugu taamalu ajornartorsiutit siumut ajattornerinik kinguneqapilussinnaalluni.

Ilutigalugu assersuuteqarpoq sulisut allaffimminni imminnut mattuttarnerannik, sullitatik qunugileqqagamikkut. Inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit aamma eqqartuussisoqarfinni tarnikkut nappaatilinnit sakkortuuliornerit toqutsinerillu amerliartorput. Tamanna tunngaveqarsinnaavoq ilaqutariit kinguaariinni arlalinni sumiginarneqarsimanerannik atornerluinnermik sumiginnaanermillu kinguneqartumik. Inerpera killissaminiippoq inuit taamaattut inoqatiminnik misiginneqateqarsinnaannginnerannik taamalu inoqatiminnik ajoqusiinertik misigissuseqarfiginagu.

Suliassaqarfimmi isumalluutini pingaarnersiuiineq sakkortooq pisariaqartoq allani unammilligassaqalersitsivoq

Isumalluutit tungaasigut Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmut pingaaruteqarluinnarpoq napparsimasut tarnikkut katsorneqartariaqarnerpaat isumalluutinillu ikiorneqarnerminni atuinerpaat ukkatarissallugit. Eqimattat taakku nammineq saaffiginninneq ajorput maluginiarneqarajunnatillu.

Ilutigalugu inuiaqatigiinni innuttaasut inersimasut amerlasuut naalliuutiminnik, isumartik naapertorlugu tassaasinnaasunik ADHD, autisme aamma stress, misissorneqarnissaq katsorneqarnissarlum ilimagaat. Eqimattat taakku eqimattanut siuliani taaneqartunut akerliullutik saaffiginnittagaat ilungersorlutillu, immaqalu aamma politikikkut, maluginiarneqarnerullutik.

Tamatuma kingunerinngilaa ajornartorsiutit taakku inuiaqatigiinni isumagissallugit soqutiginaangitsusut, kisianni ullumikkut ilumoortumik Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmit isumalluutini tamakkununga atugassanik tiguisoqarsinnaanngilaq.

Taamaattumik aamma ajornartorsiuteqarsinnaavoq inersimasunut tarnikkut ajornartorsiuteqartunut naamanngitsumik neqeroorteqarfiusunik, taakku ataani katsorsaanerit assersuutigalugu meeqqanik kinguaassiuutitigut atornerluisut katsorsartikkumasut katsorsarneqarnissaannut neqeroorutit.

Assigisaanik inuit ilaqutariinnit ingerlalluurtuneeraluurtut misigisinnaavaat isumalluuteqarluartut itigartitaaneq. Kisianni tassani piumasaqaataavoq peqqinnissaqarfiup neqeroortu toqqaannartumik tarnip pissusiinik attaveqarnissamik neqeroortu aallartissappagu taava tassunga misissorneqaaqqaartariaqarpoq.

Marlunnik nappaateqarnermik suussusersiffigineqarsimaneq niuffaffimmilu ikiaroornartut nutaat ajornartorsiutaanerit

Peqqinnissaqarfik pisortanillu tamanut katsorsaariaatsimik ileqqoq ullumikkut tatineqareerpoq tamanik katsorsaasinnaanermut marlunnik nappaateqartut suussusersiffigineqarsimasunut naleqqiullugu.

Tassunga ilanngunneqassaaq ukiuni makkunani ikiaroorniutit nutaat taamalu atornerluinerit nutaat nunamut maanga eqqussuunneqalermata, taakkulu Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaarfimmut annguttarlutik suliarineqartussatut. Ikiaroorniutit pineqartut tassaasinnaapput amfetamin, LSD, MDMA, ritalin, oxycontin. Taamaalilluni peqqinnissaqarfik eqimattanut taakkununga nutaanut naleqqussarsimanngilaq, taamaattumillu ujartorneqarpoq ilaatigut paasissutissiilluni suliniutit ikiaroorniutit taakku annertu-

nerusumik atorneqalernissaat pinngitsoorniarlugu aamma politiinik oqartussanillu allanik annertunerusumik attaveqarluni oqaloqateqartarnissaq taakkuninnga passussinissaq pillugu.

14.10 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Tulleriiaarinikkut pingaartillugu immikkut maluginiarneqassasut tarnikkut nappaatinik suliassaqarfimmi ajornartorsiutit annertoqisut pakkersimaneqarnissaat, tassaasut sulisoqarneq aamma annertunerusut eqqarsaatigalugit suliassaqarfimmut isumalluutitik immikkoortitsinissaq
2. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani tarnikkut nappaatinut illussami pilersaarutaasumi inissat 16-iniit 20-nut amerlineqarnissaat aamma immikkut ukkatarineqassasoq pitsaanerusumik aaqqissorneqarnissaa napparsimasut eqimattat assigiinngitsut piumasaqaataannut iluaqutaasusamik
3. Napparsimasut katsorsarneqarnissamik Danmarkimi eqqartuunneqartut pillugit akisussaaffik erseqqissarneqassasoq, ima kinguneqartussamik akisussaaffik eqqartuussutillu nakkutigineqarnera danskit pinerluuteqarsimasunut isumaginnittoqarfianit tiguneqassasoq. Napparsimasut soqanngitsumiitineqassanngillat
4. Sulisoqarnermik pissutsit ingerlaavartumik ukkatarineqassasut – sulisunik immikkut ilinniarsimasunik pissarsineq aamma sulisunut sivikitsumik ilinniarsimasunut/ilinniagaqanngitsunut sumiiffimmi piginnaasanik ineriartortitsineq
5. Napparsimasunut tarnikkut nappaatinut immikkoortortamiit angerlartitaasunut neqeroorutit pisariaqartut pigineqassasut aamma kommunini isumaginninnikkut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfiit pitsaasumik suleqatiginissaat
6. Tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sulisut assigiinngitsunik sammivillit suleqatigiinnerisa unammillernartut aaqqinneqarnissaat sulissutigalugu, taassuma ataani aamma timikkut nappaatit aamma atornerluinermut tunngasut ataqatigiissaarneqarnerat
7. Misissussallugu tarnip pissusiinik ilisimasallit (akuerisat) tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi atorfeqartut akuerineqarsinnaanersut suliarnut atatillugu nappaatinik immikkut toqqakkanik suussusersinnaalernissaat nakorsaatinillu tunniussisinnaalersillugit akuerisaasumik nangittumik ilinniaqqinnikkut
8. Meeqqat/inuusuttut/ilaqutariit navianartumi inissisimasut ukkatarineqarnerussasut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sivisuumik utaqqinissaat pinaveersaartinniarlugu taamalu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaateqalernissaannut navianartorsiornerat pinaveersaarniarlugu
9. Meeqqanut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfik nammineertoq pilersissallugu

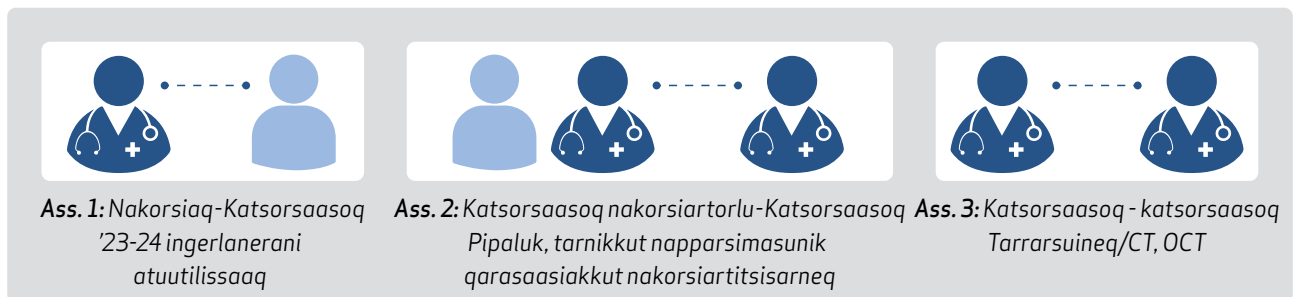
Kapitali 15. Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq

Nunap isorartunera, innuttaasut siammasissumik inissisimanerat internetillu pitsaasup 5G-p siaruarterneqarnera qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermut (atuinerulernerumut) iluaqutaapput.

Massakkut nunatsinni qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq annertuumik atorineqarpoq, periarfissalli tamakkiisumik atorluarneqarnatillu pitsanngorsarneqartariaqarput. Taamaattorli qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi periusissiamik nutaamik atulersitsinikkut periarfissap ilarujussuanik atuinissamut tunn-gavissiisoqassaaq, immikkoortoq 5.1 takuuk.

Takussutissiami 15.1-imi qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnerup siamasissusaa takutinneqarpoq. Maannamut pisup aappaa (katsorsaasoq peqatigalugu nakorsiarneq – katsorsaasoq) aamma pisut pingajuat (katsorsaasoq – katsorsaasoq) Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi katsorsaanerimmi pissutsit atorineqarsimapput. Pisoq siulleq toqqaannartumik napparsimasup katsorsaasullu akornanni qarasaasiakkut nakorsiertitsinerusoq 2023-2024-mi siammarterneqassaaq. Peqqinnissaqarfimmi katsorsaasup innuttaasullu ataasiakkaat/napparsimasut angerlarsimaffiiniit qarasaasiakkut nakorsiertitsinikkut toqqaannartumik attaveqarnissaat maannamut periarfissaasimanngilaq

Takussutissiaq 15.1: Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi pisut pingasut

Paasisaqarfik: Inuunerissaavik Steno: Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi suliniut, 25. februar 2022

Illoqarfinni nunaqarfinnilu peqqinnissaqarfiup immikkoortuini tamani qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq assigiinngitsumik ilusilimmik annertussuseqartumillu atorineqartarpoq. Assersuutigalugu qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq sianiutit qarasarlu, nukiit avatillu, kræftinik nappaatit tarnikkullu nappaatit pillugit nakorsaanerimmi immikkut ilisimasaqarfiit iluanni atorineqartarpoq, taamaattorli aamma soorunami nalinginnaasumik nakorsiertitsisarnermut atorineqartarluni.

Isinik amernillu suliaqarfiup iluani Danmarkimi isinut amernullu immikkut ilisimasallit nalileeqqullugit assinik nuussisinnaanermik periarfissaq atorineqartarpoq. Maanna teleoftalmologip (isinik suliaqarnerup) iluani atortut OCT-scannerit aamma fundusfotoudstyrit (isip qinnguata ameraasaanik assiliinerit) atorineqartarput. Misissuinerit nunami sumiiffinni qulingiluani ingerlanneqartarput assinillu atuaanerit Steno Diabetes Center Copenhagen suleqatigalugu Rigshospitaletimi aamma Glostrup Hospitalimi isinut immikkoortortami ingerlanneqarluni.

Aamma tarrarsuilluni scannerillunilu assilisat qarasaasiakkut Danmarkimut nunanullu allanut nassiuksinikkut nalilersorneqartarput.

15.1 Pipaluk

Peqqinnissaqarfiup sullissinerinut ajornanngitsumik assigiinngitsumik periarfissaqarnissaq qulakkeerniarlugu aammalu nuna tamakkerlugu peqqinnissakkut sullissisut tapersersorniarlugit qarasaasiakkut nakorsiertit-

sissut, Pipalummik taaneqartoq, Alaskami ineriartortinneqartoq, 2008-mi atorineqalerpoq. Pipaluk pingaarnertut nunaqarfinni atorineqarpoq, maannalu qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi aqqiisut nutaaliaanerusunngorniarlugu alliniarlugulu atorunnaarsikkiartorneqaleruttorpoq. Pipaluk siulermik pingaarnertullu qarasaasiaavoq internetimut attaveqarsinnaasoq tassanilu misissuineri atortut kabelitalit qarasaasiamut atasarput.

Pipaluk ilaatigut kissarnersiuisinnaavoq, aap naqitsineranik silaannaqassusianillu uuttuisinnaavoq. Aammattaaq puannik misissuissuteqarpoq timillu pisataanik assigiinngitsunik assiliisinnaalluni. Pipaluk-qarasaasiat ilaat immikkut ittumik kigutitut assiliissuteqarput. Tamatuma saniatigut pipaluk nalunaarsuineri uppersaanermullu atortoris-saaruteqarpoq.

Pipaluk aqqutigalugu nakorsamut toqqaannartumik attaveqartarneq Skypekkut nakorsiartitsinermik taarseneqarsimavoq.

Taartissanik nutaanik pissarsiniarneq ajornartorsiutaagaluartoq Pipaluk atorineqarluartarpoq, 2019-imilu 9.838-t qarasaasiakkut nakorsiarsimapput. Pipaluk nunaqarfinni atorineqarnerusarpoq, assigiinngitsulli pissutigalugit assigiinngitsumik atorineqarpoq. Nunaqarfinni nakorsiartitsiviit minnerusut Pipaloqanngilat. Nunaqarfinni peqqinnissakkut sullissisut Pipalummik atuineri ilinniartinneqartarput atuuffillu Nuummi qitiusumik ingerlatsivimmit tapersorsorneqarluni.

Kalaallit Nunaanni 1999-2002 qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi atuutilersitsinissaq, ineriartortitseqqinnissaq nalilersuinissarlugu pillugit iliuusissatut pilersaarummit aallaaveqarpoq. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermut atortut taamani Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut immikkoortortaqaqarfinni, 17-iusimasuni, arfineq-marlunni ikkunneqarput.

2007-imi ukiakkut Inatsisartut 2008-2010 qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi suliniummik nutaanik naammassinninnissamut aningaasaliipput. Politikikkut suliassiissutigineqarpoq suliniutip atuunnerata nalaani Kalaallit Nunaanni nuna tamakkerlugu qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi sunniuteqarluartumik ingerlalluarmillu qulakkeerinnissinnaasumik, tassa ilaatigut Pipalummik pisinikkut, qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermut atortunik pisisoqassasoq. 2015-imi upernaakkut iliuuseqarnissamut allattorsimaffik suliarineqarpoq, tassanilu ukiut arlallit ingerlaneranni Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuuserineqartut pitsanngorsaqqullugit ineriartorteqqeqqullugillu periusissiat pingasut iliuusissatullu pilersaarutigineqartut arfinillit allaatigineqarput. Periusissiaq kingulleq 2021/2022-meersuuvog, immikkoortoq 15.1 takuuk.

Tusass ukiuni arlaqartuni nuna tamakkerlugu internetimut sukkasooujussuarmut attaveqarsinnaaneq siaruarterniarlugu siunnerfeqartumik sulisimavoq. Immakkut kabeli, raatiunik atassuteqaqatigiiaani pitsanngorsaaneq kiisalu qaammataasiakkut attaveqaatit annerulersinnerat pitsaanerulersinnerallu aqqutigalugit tamanna pisimavoq. Ukiuni makkunani 5G siammarterneqaleruttorpoq, tamatumani naatsorsuutigineqarpoq sukkanerulissasoq pitsaanerulissasorlu. Ulloq 1. november 2022 5G Sisimiuni atulerpoq, tamatumalu kingorna 5G Maniitsumi Narsamilu atulerluni. 2023-mi kingusinnerusukku illoqarfiit allat arlallit ilanngunneqarumaarput.

2023-mi aasap ingerlanerani innuttaasut 72%-ii flatratemik (akimut aalajangersimasumut killeqanngitsumik atuineq) internetikkullu attaveqaatinik sukkasuunik pissarsisinnaanissaat naatsorsuutigineqarpoq, attaveqaatillu taamaattut teknikikkut ajornanngikkaangat aningaasaqarnikkullu imminut illersorsinnaagaangasut sulisiammarterneqartassapput. Taamaattumik sulisannerusumik peqqinnissaqarfimmi digitaliseerinnissamut atugassarititaasut tunngaviusut atuupput. Tamatuma saniatigut Tusassip sumiiffiit qaammataasiat atorlugit sullinneqartut pitsaanerusumik sullinneqarnissaat siunertarlugu naleqquttumik aningaasa-

liisarnissani aamma ukkataraa. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi suliassat pisariaqartut ingerlanne-qarsinnaanissaasa qulakkeernissaa siunertaralugu peqqinnissaqarfimmi qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi aaqqiissutitut akissussaasut Tusassillu ingerlaavartumik attaveqaqatigiittarnissaat pingaaruteqarpoq. Tassunga ilanngullugu internetikkut attaveqaatit assersuutigalugu streaming-ikkut sullissinernit ingiarneqarnissaat pinngitsoortinniarlugu ajornartorsiutaasinnaasut immikkut maluginiarneqarsinnaapput.

15.2 Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik periusissiaq 2021/22

Inuunerissaavik Steno-mik (IS) pilersitsinermi qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnerup pitsanngorsarnissaa ineriartortinnissaalu sulissutigineqartuni pingartinneqartut ilagaat. Tamatumani innuttaasut tamarmik iliuutsinut Inuunerissaavimmit ineriartortinneqartunut neqeroorutigineqartunullu periarfissaqarnissaat qulakkeerniarneqarpoq.⁵⁹

Nunatsinni qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq pitsanngorsarumallugu ukkatarineqartussatullu iliuutsit piviusunngortikkumallugit Novo Nordisk Fonden 21 mio. kr. pallillugit immikkut ittumik aningaasaliivoq.

Suliniut, periusissiamik taaneqanngitsoq - peqqinnissaqarfimmi soqutigisaqatigiit assigiinngitsut, tassunga ilanngullugit IS, napparsimmavimmi immikkoortortaqarfiit, nunat immikkoortui qarasaasialerinemullu immikkoortortaqarfiit akornanni suleqatigiinneq tunngavigalugu ineriartortinneqarpoq. Kalaallit Nunaanni qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi siornatigut misilittagarineqartut suliniummi aallaavigineqarput.

Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi periusissiaq pingasunik immikkoortortaqarpoq:

- **Innuttaasut internetikkut assitalimmik toqqaannartumik nakorsiartarnissaannik tapersersuisumik ajornarunnaarsitsisumillu app-ikkut aaqqiissummik atuutsitsilerneq.** Tamatumani napparsimasup katsorsaasullu toqqaannartumik attaveqaqatigiinnissamik pisariaqartitsinerat pingaaruteqarluinnartuq matussuserneqassallunilu napparsimasut peqqissutsikkut sullinneqarsinnaanerit ajornannginnerulissaaq. Systemit taakku Danmarkimi ineriartortinneqareerput, tamatumani app-ikkut aaqqiissutit toqqarneqarsimasut paasissutissat inunnut tunngasut pillugit inatsisinut paasiuminaallisaanermullu atatillugu isumannaallisaaneq pillugu piumasaqaatit sukannersut eqqortinneqarput.
- **Peqqinnissaqarfiup immikkoortuini tamani nappaatinik suussusersinissamut atorussanik pisineq atuutsitsilerneq.** Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq pitsaanerulersinniarlugu pissarsiaqarnarulersinniarlugulu peqqinnissaqarfiup immikkoortuini tamani atororissaarutit pisariunngitsut 'stand-alone' pisariaqarput.
- **Napparsimasut pillugit nalunaarsuiffimmik, Cosmic-imik, naleqqussaaneq pisariillisaanerlu.** Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnerup pitsanngorsarneranut atatillugu Cosmic-imik naleqqussaaneq ilanngussinissamullu periarfissaqarnissaq pisariaqassallunilu assigiissakkamik nalunaarsuisarnissaq nappaatinillu immikkoortiterisarnissaq ukkatarineqassaaq. Anguniagarli tamanna Cosmic-imik taarsiinissaq eqqarsaatigalugu pingartippallaarunnaarneqarpoq.

Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuutsip piviusunngortinniarnerani suliniummik aqutsisoq, qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi peqqissaasoq oqalutsilu suleqatigiittut atorfinitsinneqassapput, taakkualu iliuuseq ataatsimoorlutik ingerlatissallugulu tapersersussavaat.

Iliuutsimi isumasioqatigiissitsinerit, sanileriilluni ilinniartitsineq alimasissumillu ilinniartitsineq aqutiga-lugit nunaqarfinni, peqqissaavinni, qitiusumik napparsimmavinni aamma Dronning Ingridip Napparsimma-vissuani sulisut ilinniartinneqassallutillu piginnaasatigut ineriartortinneqassapput. Suliniummik aqutsisup qarasaasiakkullu nakorsiartitsisarnermi peqqissaasup sulisut ingerlaavartumik oqaloqatigisarlugillu ikior-tassavaat.

⁵⁹ Atortussat: Inuunerissaavik Steno: Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuuseq, februaarip 25-at 2022 aamma Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuutsini killiffik, januaari 2023. Sygeplejersken-imi allaaserisaaq, 2016: Hannah Højgaard - Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq peqqissutsikkut sullissinernik assigiimmik pissarsinissamut iluaqutaavoq

15.3 App-i atorlugu internetikkut assitalimmik nakorsiarneq

Innuttaasoq najukkami peqqinnissaqarfiup immikkoortuanut ornigutinngikkaluarluni app-i iluaqutigalugu assitalimmik internetikkut nakorsiaritsisarnermik atuineq 2021-mi periusissiami nutaaliaanerpaavoq, tamannalu periarfissarpassuarnut ammaavoq. Ataatsimiittarfinnik nakorsiar tarfinnillu pisariaqartitsilluinarneq annikinnerulissallunilu pilersaarusi ornermi ataatsimut isigalugu naleqqussarsinnaaneq pitsaanerulissaaq. Digitaalimik peqqissutsikkut sullissinissamik innuttaasumut toqqaannartumik neqerooruteqarneq pissutigalugu sumiinneq apeqqutaatinngu peqqissutsikkut sullissinerit pissarsiariuminernerulissapput. Innuttaasup angerlarsimaffiani toqqaannartumik attaveqarfigisaler neratigut katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit, nappaatip naammagalugu atornissaanut tapersersorneqartariaqartut, nappaataat pillugit ingerlaavartumik ilinniartinneqarsinnaalissapput. Siunissami napparsimasoq qitiusumik napparsimavimmut qaninnerpaamut DIH-imulluunniit aallaqqaanngikkaluarluni nakorsamut, nakorsamut immikkut ilisimasalimmut imaluunniit peqqinnissakkut sullissisumik immikkut ilisimasalimmut (assersuutigalugu ernissuortoq, timimik sungiusaasoq, pillorissaasoq, tarnip pissusaanik ilisimasalik imaluunniit tarnikkut nappaatinik immikkut ilisimasaqarluni peqqissaasoq) toqqaannartumik assitalimmik internetikkut nakorsiarinnaalissaaq.

Suleqatigiissitat suliassa qarfinnut pisariaqartitanik qulaajaasimapput tamannalu tunngavigalugu video-app-imillu aaqqiissummik pisisoqarnissaanik innersuuteqarlutik. Danmarkimi nunap immikkoortuini internetikkut assitalimmik nakorsiaritsisarnermut aaqqiissutit toqqagaat aaqqiissummik Kalaallit Nunaannut naleqqussarneqarsinnaasumik toqqaanissaq siunertaralugu misissorneqarput. Aaqqiissummik pioreersumik kalaallisuunngortitsineq taamaasilluni systemimik nutaamik ineriartortitsinermit aningaasaqarnikkut oqinnerussanganinneqarpoq. Suleqatigiissitat Peqqinnissaqarfiup Qullersaqarfianut inassutigaa app-i VideoKonsultation (PUISA) sulissutigineqaqqissasoq.

VideoKonsultation videokkut attaveqartarfiuvoq sundhed.dk aamma Danske Regioner suleqatigalugit ineriartortinneqarsimasoq. Aaqqiissut Danmarkimi GDPR pillugu inatsisinik, Kalaallit Nunaanni GDPR pillugu inatsisinit atuuttunit sukanganerusunik, eqquutsitsisumik ineriartortinneqarpoq. Aaqqiissut iluaqutigalugu innuttaasut peqqissutsikkullu sullissisut isumannaatsumik atoruminarsakkamillu videukkut oqaloqatigiissinnaapput. VideoKonsultation app-ikkut imaluunniit browser-ikkut iserfigineqarsinnaavoq, aamma atussallugu pisariitsuarsuuvoq.

Aaqqiissut iluaqutigalugu peqqissutsikkut sullissisut ataatsimiinnissamut innersuussut SMS-ikkut e-mailikkulluunniit nassiussinnaavaat. Taava innuttaasup ataatsimiinnissamut innersuussut smartphone-mi app-ikkut aareersimasamini imaluunniit qarasaasiamini browserikkut toqqaannartumik ammarsinnaavaa. Innuttaasoq Mit-ID atorlugu atornaguluunniit ataatsimiinnermut isersinnaavoq, tamannalu aaqqiissutaavoq nunatsinnut tullu ar torujussuaq.

App-i aallaqqaammut IS ulluinnarni ingerlatsinerup ilaatut atuutilersinneqassaaq. Tamannalu 2022-mi ukiup affaani kingullermi pivoq.

IS-im aamma DIH-im atuutilersitsinerup kingorna misilittak katersorneqaqqissapput 2023-mi ukiup siulliup affaani, tamatumanilu misilittak kingullerpaat tunngavigalugit app-imik siammarterinerup naleqqussarnissaa periarfissaassaaq. Tamatuma kingorna app-i nunap immikkoortuini atuutilersinneqassaaq - siullermik qitiusumik napparsimmavimmi, taava peqqissaavinni naggataatigullu peqqinnissaqarfiup nunaqarfinni immikkoortuini. Peqqinnissaqarfinni Qeqqani atuutilersitsinerup kingorna atuutilersitsinerup kiisalu app-imik atuinerup pitsaanerulersinnissai siunertaralugu misilittak katersoqqinneqassapput. Nunap immikkoortuini siammarterineq 2023-mi kvartalip aappaaniit 2024-mi kvartalip aappaanut pissaaq, tamatumanilu qitiusumik napparsimmavinni peqqissaavinnilu sulisut susassa qartut nunap immikkoortuini tallimani inuunerissaaneq pillugu 2023-2024 pikkorissartitsiner nut atatillugu app pillugu Teams-ikkut kiisalu ornigulluni ilinniartitsinikkut ilinniartinneqassapput.

15.4 Qarasaasiakkut nakorsiaritsisarnermi iluutsini killiffik

Piffissaliussat qulaani takuneqarsinnaasut ataatsimut isigalugit malinneqarput.

2022-mi suliat annerpaat ilagaat ornigulluni sulineq peqqinnissaqarfiullu immikkoortuinut allanut attaveqalerneq. Aamma atortunik nassiussinissaq, pikkorissaanissaq ilinniaritsinissarluk eqqarsaatigalugit atortunut, sulisunut, sinaakkutinut pilersaarutinullu atatillugu pisariaqartitanik qulaajaasoqarsimavoq.

Atortussat, ilitersuutit, sulianik allaatiginninnerit nutaat atortunut assigiinngitsunut, Cosmic-imi suleriut-sinut nutaanut, PUISA-mik atuinnermut assigisaannullu atorneqartussat suliarineqarlutillu ineriartortinneqarput. Atortussat tamarmik kalaallisut danskisullu suliarineqarput.

PUISA, video-app-ip taaguutigilersimasaa, serverimit misiliutaasumit serverimut ingerlatsissummut teknikkikkut nuunneqarsimavoq, aamma illoqarfinni atorneqarlunilu akeqanngitsumik aaneqarsinnaavoq. Massakkut (januaari 2023)- internetimut attaveqarneq sumiiffiit ilaanni unammillernarsinnaammat nunaqarfiit ilaanni atuisuni misileraasoqarpoq. Atuisuni misileraaneq pilersaarutit malillugit februaarip naanerani naammassineqassaaq. PUISA illoqarfinni nunaqarfinnilu piareerpat tamanut nalunaarutigineqassaaq.

- PUISA, video-app-ip taaguutigilersimasaa, serverimit misiliutaasumit serverimut ingerlatsissummut teknikkikkut nuunneqarsimavoq, aamma illoqarfinni atorneqarlunilu akeqanngitsumik aaneqarsinnaavoq. Massakkut (januaari 2023)- internetimut attaveqarneq sumiiffiit ilaanni unammillernarsinnaammat nunaqarfiit ilaanni atuisuni misileraasoqarpoq. Atuisuni misileraaneq pilersaarutit malillugit februaarip naanerani naammassineqassaaq. PUISA illoqarfinni nunaqarfinnilu piareerpat tamanut nalunaarutigineqassaaq.
- PUISA-mik atuutilersitsineq qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuusissanut aallaqqaammut pilersaarutaasunik maleruaavoq.
- Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup immikkoortuini tamani nappaatinik suussusersinissamut atortussanik (attavilerneq) pisineq atuutitsilerneq ingerlalluarpur. Atortussanik pisineq atuutilersitsinerlu qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi iliuusissanut aallaqqaammut pilersaarutaasunik maleruaavoq. Taamaattorli puannik misissuissut EasyOne Air spirometer nunamut tamarmut siammarterneqareermat nalilersorneqarnissaa siuartinneqarpoq.

Ungalusami atortunik misileraanerme pissarsiniarnermilu killiffiit takuneqarsinnaapput.

- EasyOne Air spirometer *puannik misissuissut* eqqaaneqareersutut napparsimmavinnut peqqissaavinnullu tamanut nassiunneqareerpoq.
- Biothesiometer, *sukkortunik katsorsaannermit* attuumassuteqartoq, misilarneqareerpoq, aamma napparsimmavinnut peqqissaavinnullu tamanut allatitsisoqareerpoq.
- iStat Alinity *aammik misissuissut* IS-imi DIH-imilu misilarneqarpoq.
- Afinion 2 *sukkortuni* inuussutissanik timimi kaaviiartitsinerneq nakkutiginninnermut atorneqartartoq Peqqinnissaqarfimmi Diskomi aamma Peqqinnissaqarfimmi Avannaani nunaqarfinnut nassiunneqareerpoq. Timip inuussutissanik suliarinninnerani (metabolik) timip inuussutissanik kaaviiartitsinera pineqartarpoq.
- Mindray Saturationsmålerit aap *silannaqassusianik* uuttuinnermut atorneqartartut Peqqinnissaqarfimmi Diskomi aamma Peqqinnissaqarfimmi Avannaani nunaqarfinnut nassiunneqareerput.
- HemoCue Hb *hæmoglobinimik* uuttuissut Peqqinnissaqarfimmi Diskomi aamma Peqqinnissaqarfimmi Avannaani nunaqarfinnut nassiunneqareerpoq.
- EKG, *uummatip tillernerata* ilisarnaataanik uuttuinnermut atorneqartartoq qitiusumik napparsimmavinnut allatsinneqareerpoq qitiusumillu misissuisarfimmi misilarneqarluni.
- Nunaqarfinnut qarasaasiat, assiliiviit mikrofonillu allatsinneqareerput 2023-milu januaarip naalernerani Nuummik tikissallutik. Qarasaasialerinnermut immikkoortortaqarfimmi piareersarneqareerunik nunaqarfinnut nassiunneqassapput.

Qarasaasiakkut napparsimasut pillugit nalunaarsuisarfimmik Cosmic-imik naleqqussaanermit pisariillisaa-nermullu tunngatillugu aallaqqaammut pilersaarutaasoq allanngortinneqarpoq. Peqqinnissaqarfiup ukiut tullerriiat ingerlanerini Cosmic-imik qarasaasiakkut napparsimasut pillugit nalunaarsuisarfimmik nutaamik taarsiiniarnera matumani pissutaavoq, kapitali 18 takuuk. Taamaattumik suliniummi aaqqiissutit Cosmic-imik ilanngussinertaqanngitsut naleqqussaanertaqanngitsulluunniit, maannali Cosmic-imi atorneqarsin-

naasut, suliarinissaat qitiutinneqarsimapput. Tassunga ilanngullugit atuutilersitsinermik qanimut malinnaanissamut kiisalu nunaqarfimmi sulisumik tapersersuisumik nunaqarfimmi allakkiortarnissamik qulakkeerinnittunik paasissutissanik nalunaarsuineq allattuinerlu.

15.5 Atugassarititaasut pingaaruteqartut

Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq tamakkiisumik atuutilersinneqassappat atugassarititaasut arlallit inissinneqareersimassallutilluunniit inissinneqassapput:

- Teknologii­mut tunngatillugu internetimut attaveqarnerit pitsaasut pingaaruteqarput. Akimut, annertussutsimut sukkassutsimullu tunngatillugu – taamaalillunilu aamma Tusassimik suleqateqarlunissaq pingaaruteqarpoq.
- Innuttaasumut tunngatillugu pingaaruteqarlunnarpoq innuttaasup ilaatigut smartphonemik assingusumilluunniit pissarsisinnanissaa kiisalu internetimut attaveqarnissaa. Ilaatigullu taakkuninnga atuinissamut aningaasaqarnikkut periarfissaqarnissaa namminerlu peqqissutsiminut akisussaaqataanis­samik soqutiginninnissaa. Tassunga ilaavoq app-imik atuinermik ilisimasaqarneq, tamatumanilu kingu­aariit qularnangitsumik assigiinngissuteqassapput. Aamma pingaaruteqarpoq innuttaasup videuk­kut nakorsiertarnerit ornigulluni nakorsiertarner­nut tapertaasutut isiginagit taartaasutut isigissagai.
- Peqqissutsikkut sullissisunut tunngatillugu pingaaruteqarlunnarpoq Kalaallit Nunaanni periarfissat killiliussallu aallaavigalugit naleqqussarsinnaalluni piviusorsiorlunilu aaqqiissutissarsiorluni sulerusususeqarsinnaanissaat. Tassa sulisut ulluinnarni sulisarnermi videumik atuneq ilanngussinnaasariaqarpaat. Tassunga ilanngullugu aqutsisut qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermik atuin­erunissamik atortorissaarutinillu aserfallatsaaliuinissamik tapersersuiuartariaqarput.
- Tamatuma saniatigut qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi aaqqiissutissatut periarfissat innuttaasunit peqqinnissaqarfiullu iluani atorluarneqassappata suleriutsini aaqquissuusaanermilu naleqquttumik tulluarsaanissamik erseqqissumik pisariaqartitsisoqassaaq.
- Nunap nammineq peqqinnissaqarfiata iluani taamaallaat atuutinngitsumik qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi aaqqiissutini atuin­erunermut atatillugu pitsaassaaq Kalaallit Nunaat paasissutissanik avitseqatigiittarnermut tunngatillugu EU-mit isumannaatsutut isigineqalerumalluni iliuuseqarpat.

15.6 Sanilliussineq

- Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnernup peqqissutsikkut neqeroorutit innuttaasunut qaninnerulersit­tarpai. Video-app-imi periarfissarpasut – aamma unammillernartut ilaat ammartarput, assersuuti­galugu qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi aaqqiissutini atuinermi pitsaasumik oqalutseqarnissamik qulakkeerinnineq. Tamatuma saniatigut pingaaruteqarpoq paasissallugu qarasaasiakkut nakorsiertitsisarneq killilersuuteqartoq, ilaatigut ornigulluni attaveqarner­nut tamatigoruinnaq taartaasinnaaneq ajortoq.
- Ataatsimut isigalugu qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi aaqqiissutini atuin­erulernikkut misigineqassaaq piffissaq sumiiffillu pingaaruteqarpallaarunnaartut. Siunissaq eqqarsaatigalugu innuttaasup peqqinnissaqarfimmi misissuiner­nut katsorsartinnermullu atatillugu apeqqu­taasa ajornannginnerusumik akisarnissaannut aaqqiissutit ator­neqarsinnaassapput.
- Qarasaasiakkut nakorsiertitsisarnermi aaqqiissutit ator­neqassappata nunatsinni nunanilu allani suliat pillugit ilisimasat isumalluutillu atorluarneqarnerusariaqarput. Ilaatigut nappaatinik suussusersisarneq qarasaasiallu ilisimasaanik atuneq pillugit teknologikkut ukiuni makkunani assut ineriartortoqarpoq, aamma teknologii pitsaaneruleriartortillugu, tulluarn­erujartortillugu Peqqinnissaqarfiullu neqeroorutaanut atatillugu siammarterneqarsinnaatillugu napparsimasunut iluaqutaasinnaavoq. Tamanna nammineq pinavianngilaq, anguneqassappalli periarfissat, isumalluutini­k piginnaasanillu naleqquttumik siunnerfeqartumillu ineriartortitsinissaa kiisalu tamatuminnga iluaqutigin­nikkumalluni aaqquissuusaanermik naleqqussaasariaqarsinnaanissaaq isummerfigineqartariaqarput Naatsorsuuti-

gineqassaaq ilaatigut paasissutissat inunnut tunngasut naleqquttumik isumannaatsumillu iliuuseqarfigineqartarnissaat.

- Interneti aqqutigalugu attaveqaasersuutit pitsaasuunerat ilinniaqqinnermut tunngaviusumillu ilinniarnermut atatillugu ungasianiit ilinniartitsinissamut periarfissarissaartitsissaaq. Alimasissumik ilnniartitsineq qarasaasiakkullu ilinniarneq pillugu apeqput Ilinniartitaaneq Piginnaasanillu Ineriartortitsineq pillugu kapitali 8-mi sukumiisumik sammineqarpoq.
- Qarasaasiakkut nakorsiarititsisarnermi aaqqiissutini atuineruneq kalaallit peqqissutsikkut sullissisut Danmarkimi atorfeqartinneqartut atorneqarnerunissaannut taamaalillutillu Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi suliaassanik naammassinninnermut ikiutaanerunissaannut periarfissiivoq.

15.7 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Qarasaasiakkut nakorsiarititsisarnerup sutigut tamatigut siammarnissaa tamaviaarullugu sulissutigineqassasoq aammalu aaqqiissuusaanermi aamma suleriaatsini piginnaasanilu ilanngunneqarnissaat eqqarsaatigineqassasoq
2. Innuttaasut peqqinnissakkullu sullissisut akornanni periarfissanut killilersuutinullu tunngatillugu paaseqatigiittoqassasoq
3. Attaveqaatit sukkassusaat pisariaqartinneqartoq taassuminngalu pingaarnersiuneq pillugu Tusass ingerlaavartumik isumaqatigiissutigineqartassasoq
4. Kalaallit Nunaata avataani peqqinnissakkut sullissisut, qarasaasiakkut nakorsiarititsisarnermi aaqqiissutini peqataatinneqarsinnaasut, kalaallisut oqaluttut amerlassusaannik paasisimasaqalersinneqassasut

Kapitali 16. Nunatsinni kigutininik isumaginninneq

Nunatsinni kigutininik isumaginninnerup sulinera marlunnut avinneqarsimavoq. Siulleg immikkut ittumik meeqqat inuusuttullu 21-t angullugit ukiullit aqqissuussaasumik suliniuteqarfigineqarnerannik tunngaveqarpoq, 2026-mi 25-nut qaffakkiartuaarpoq, tassani kigutininik isumaginninneq ujartuisuulluni. Aappaa inuiaqatigiinni innuttaasunut aqqissuussaangitsumik neqeroorutaavoq, tassani inuit ataasiakkaat misissortikkusukkunik imaluunniit (pinasuartumik) katsorsartikkusukkunik namminneerlutik kigutileriffinnut saaffiginnittassapput.

Kigutileriffiit nunap immikkoortuinut 16-inut immikkoortiterneqarsimapput, taakkunannga 13-it sumiiffimmi aqunneqarput pingasullu qitiusumik ingerlatsivimmit aqunneqarlutik. Sumiiffinni pingasuni sumiiffinnut immikkoortiterilluni nutaamik aqqissuussisoqarnissaa Nunatsinni kigutininik isumaginninnermit kisaatigineqarpoq. Kigutileriffiit ataatsimik arlalinnilluunniit kigutit nakorsaannik, kigutigissaasunik, tandklinikassistentinik kiisalu kigusiortunik inuttaqartinneqarput. Nunatsinni kigutininik isumaginninnermi katillugit atorfiit 130-t missaat inuttaqarput. Kigutit nakorsaata 30-t missaanniipput taakkunanngalu 16-it aalajangersimasumik atorfeqarlutik. 14-it allat ukioq ataaseq inorlugu taartaagallarlutik atorfinitsinneqarsimapput. Klinik assistentit 46-pput, KIG-it 16-iupput, (kigutigissaasoq, PI-mi kigutigissaasutut ilinniarsimasut, kapitali 8 takuuk). Sulisuni eqimattat ukiumoortumik ilinniarteqqillugit pikkorissartinneqartarput. Nunatsinni kigutininik isumaginninnermi missingersuutit katillugit 75 mio. kr. missaanniipput, tassa peqqisutsimut aningaasartuutit tamarmiusut 5%-ii.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Qanermi kigutininu peqqissuseq napparsimanerlu timip sinneranut pingaaruteqarluinnarput. Taamaattumik kigutininik isumaginninnerup peqqinnissaqarfiup ilaatut aalajangersimasutut isiginissaa suleqatigiinnerunissarlu pingaaruteqarput.
- Nunatsinni kigutininik isumaginninnermi aqqissuussaasumik inersimasut kigutaat isumagineqarneq ajorput. Inersimasut namminneq saaffiginnissapput piffissaqaraangallu (pinasuartumik) katsorsarneqarlutik. Tamatuma saniatigut sulisoqarnikkut atugarineqartut apeqqutaatillugit sumiiffinni ataasiakkaani saaffiginnissinnaaneq assigiinngiaartorujussuusarpoq.
- Inersimasut kigutaannik isumaginninnermi amigaateqarneq pissutigalugu Nuummi namminersortunik kigutininik isumaginnittarfeqalersimavoq, tamannalu inooqataaneq sumiiffiillu ataasiakkaat eqqarsaatigalugit assigiinnginnermik pilersitsivoq.
- Innuttaasut amerliartuinnartut – amerlassutsimikkulli ilisimaneqanngitsut – Europap Kangiani Tyrkiamilu kigutimikkut annertuumik katsorsartittarput, tamatumali kingorna ilakutaqaler toqassappat Nunatsinni kigutininik isumaginninneq ikiuussinnaanngimmat tamanna ajornartorsiulersitsisarpoq.
- Takkutinngitsoortarnerit isumalluutininik maanngaannartitsisartut ingerlaavartumik ajornartorsiutaapput.
- Nunatsinni kigutininik isumaginninneq nuna tamakkerlugu meeqqanut tamanut pitsaaliuilluni kigutininik narlorissaanissamik neqerooruteqartarpoq. Nuummi taamaallaat meeqqanut atuartunut 5.klassinut kigutininik narlorissaanissaq Nunatsinni kigutininik isumaginninnermit neqeroorutigineqartarpoq.

16.1 Nunatsinni Kigutininik isumaginninnermut tunngavigisat

Kigutigissaaneq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 15, 13. september 2006-imeersumi Nunatsinni kigutininik isumaginninnermut inatsisitigut tunngaviusutut atuuttuni § 3-mi meeqqat inuusuttullu salliutinneqarnissaat erseqqissarneqarpoq: Innuttaasut tamarmik aqqissuussaasumik kigutigissaanermik neqerooruteqarfigineqarnissaannut naammattunik sulisussaangippat aningaasassaqa-

titsisoqaraniluunniit, meeqqanut inuusuttunullu aqqissuussaasumik kigutigissaasarnissamik neqerooru-teqarnissaq pingartinneqassaaq.

§ 4-mi allassimavoq meeqqat tamarmik atuartinneqartussaasut ukiui inorlugit ukiullit aamma atuartinneqartussaasut ukiullit akeqanngitsumik aalajangersimasumik akuttussusilimmik kigutileritinnissamut pinsinnaatitaaffeqartut.

Nangilluni allassimavoq kigutileritinnissamut ilaasut:

1. Nalinginnaasumik pitsaaliuineq, tassunga ilaalluni qaammarsaaneq.
2. Meeqqanut ataasiakkaanut piffissaliinerit aalajangersimasut naapertorlugit kigutit, qarngup alleqqullu ineriartornerannik qanorlu peqqitsiginerannik misissuinerit.
3. Meeqqat ataasiakkaat pitsaaliordfigineqarneri, taakkunungaluk kiisalu angajoqqaanut qaammarsaaneq ilanngullugu.
4. Kigutini, qanermi alleqqunilu nappaatinik katsorsaaneq.

§ 7-mi allassimavoq inuit allat najukkami tamatumunnga nukissaqartitsisoqassappat akeqanngitsumik kigutileritinnissamut neqeroordfigineqarsinnaasut.

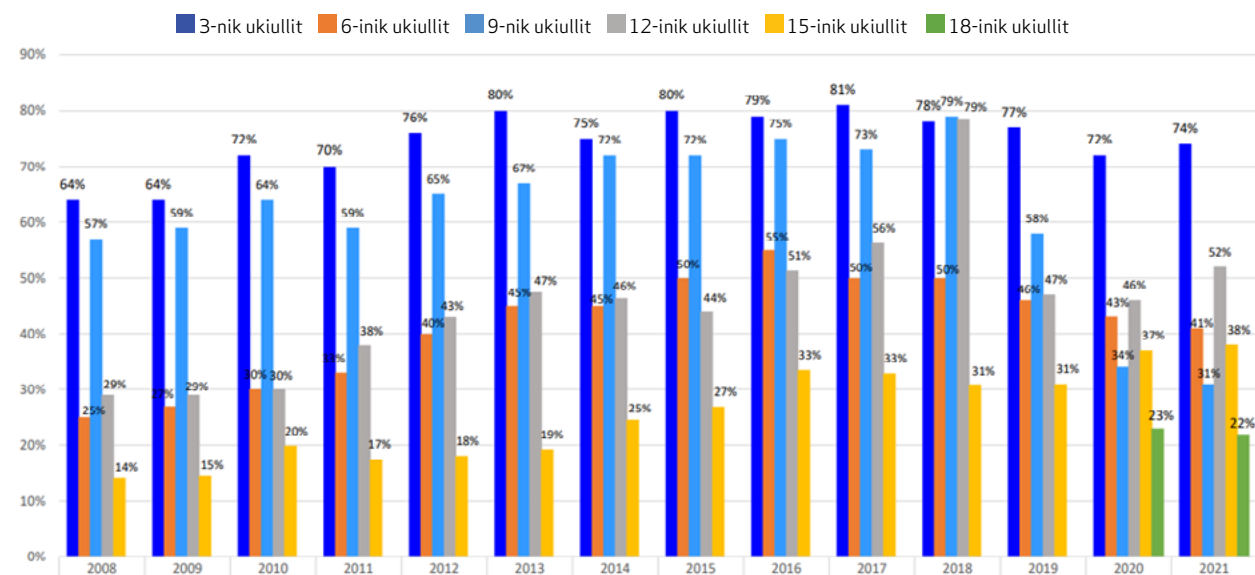
16.2 Kigutitigut peqqissutsimut periusissiaq

Kigutit putui pillugit suliniuteqarnissamik periusissiaqarpoq 2008-2018 aamma 2019-2024 atuuttumik. Kigutitigut peqqissutsikkut ineriartornermi periusissiaq arlalinnik anguniagaqarpoq. 2020-mi allaaserisami ineriartorneq qissiminneqarpoq allassimallunilu kigutini putoqartarneq assut pitsanngoriarsimasoq, anguniakkalli ilaat anguneqarsimanngitsut.

Periusissiami ilaatigut aalajangersarneqarpoq def-s (decayed, filled surfaces) nalunaarsorneqaraangata immersuiffiit ocr (optical character recognition) aqqissuussaasumik atornerisigut kigutitigut peqqissuseq – kigutit puisuisa katillugit amerlassusaat – nalunaarsorneqartassasut. 2008-miilli aqqissuussaasumik nalunaarsuisoqartarpoq. Taamaattumik ineriartornerup nalilersornissaanut kisitsisit pigineqartut pitsaasuupput.

Takussutissiaq 16.1: Kigutimikkut putoqanngitsut 2008-2021

3,8,9,12,15 aamma 18-inik ukiulinni 2008-miit 2021-mut putoqanngitsut agguaqatigiissinnerini NUNA TAMAKKERLUGU KATINNERI

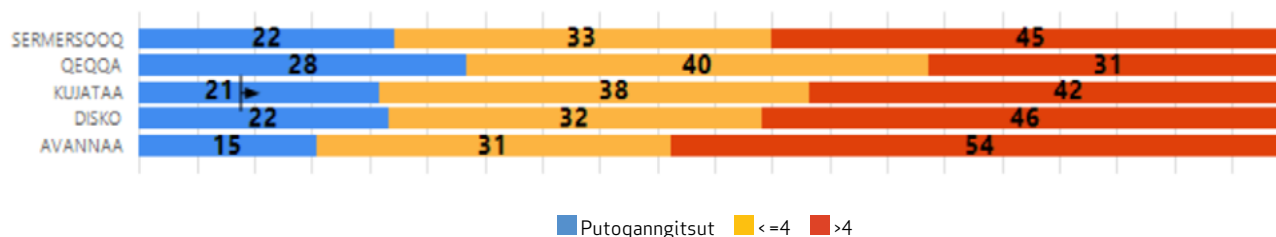

Takussutissiami 16.1-mi 2008-2021 ineriartorneq takutinneqarpoq, tamatumanilu pingasunik ukiullit kigutimikkut putoqanngitsut ersarissumik amerleriarsimapput – piffissamili kingullermi arfinilinnik-12-inik ukiulinnut apparialaarsimapput. Qulingiluanik aqqaneq-marlunnillu ukiulinni kigutit immuttuutit kigutillu atasussat immikkoortinneqarneq ajornerat tamatamani pissutaasimasinnaavoq. Taamaattumik 2019-miit kingusinnerusumut kisitsisit ukiunut siusinnerusunut sanillersuunneqarsinnaarpasinnigillat. 2019-miit ataasiakkaani pitsaaliuineq ingerlakkunnaarlugu meeqqat atuarfiini atuartut tamarmik ullut 14-ikkaarlugit aalajangersimasumik kigutaat fluorimik errortortarnerisigut eqimattakkaani nappaatit pitsaaliorneqalerput.

2020-mi 2021-milu 18-inik ukiullit uuttorneqarmata erserpoq sisamararterutingajaat kigutimikkut putoqanngitsut. Ataani takussutissiami 16.2-mi 18-inik ukiullit pillugit annikitsualuit ersersinneqarput: Kigutimikkut putoqanngitsut putunillu matoorinerit amerlassusaat.

Takussutissiaq 16.2: 18-inik ukiullit kigutimikkut peqqissusaat

18-inik ukiullit tamarmik kigutimikkut putullit/ilaartissimasut nunap immikkoortuinut procentinngorlugit agguarlugit killiffii

Takussutissiami 16.2-mi ersersinneqarpoq kigutit putuinik/putunik matoorinernik uuttuinnermi kigutitigut peqqissuseq nunap immikkoortuisa akornganni assigiinngitsorujussuusoq.

16.3 Katsorsaanissamut neqeroort

Kigutileriffiit kigutininik nalinginnaasumik misissuisarput, putunik matoorisarput (kigutit putuisa katsorsarneqarnerat), manngunik suliarinnittarput, nalinginnaasumik kigutininik narlorissaasarpit (Nuummili 5. klassit tikillugit bøjlit atorlugit kigutininik narlorissaanermik neqerooruteqartarput) kiisalu kigutit nakorsaasat immikkut ilisimasallit katsorsaasarlutillu kigutaasanik suliaqartarput. Taamatuttaaq pisariaqartitsisoqartil-lugu isumalluutinillu peqartoqartillugu pitsaaliuinnermik suliaqartoqartarpoq. Tassunga ilaapput atuarfin-nut paaqqinnittarfinnullu pulaarnerit, tamatumanilu meeqqat/sulisut/angajoqqaat kigutininik saliinnermik/eqqiluisaartitsinnermik ilitserorneqartarput.

Kigutit narlorissarneqartarnerat politikerinit innuttaasuniillu eqqumaffigineqarnerulerpoq, tassani kigutit narlorissarnissaannut neqeroorfigineqarsinnaannginneq paasisinnaanagu. Tassunga atatillugu kigutininik narlorissaanerit (bøjlit atorlugit katsorsaaneq) aamma pitsaaliuilluni kigutininik narlorissaanerit suuneri pil-lugit paasititsinissaq pingaaruteqarpoq. Tassa imaappoq kigutit alleqqullu ineriartornerannik malinnaavi-ginninneq kiisalu ilaatigut piffissami sivisuuni sutsimik atuneq pissutigalugu kigutit kukkusumik inissisi-manissaat pinngitsoortinniarlugu angajoqqaanik suleqateqarneq. Tamatuma saniatigut kigutit immuttuutit putoqalernerisigut siusissukku kigutininik peersitsisariaqalernissaq pinngitsoortinniarneqarpoq kigutillu kukkusumik inissisimareersut ajornerulinnginnissaat anguniarneqarluni.

Nunaqarfiit tamarmik, minnerpaat minillugit, ikinnerpaamik ataasarlutik kigutileriffimmit ataffigisaminnit tikeraarneqartarnissaat anguniarneqarpoq. Kigutit nakorsaasat tandklinikassistentilu kiisalu immaqa kiguti-gissaasoq nunaqarfinnut tikeraartarput. Nunaqarfinnut tikeraarnermi kigutininik isumaginninnermi kigutininik nalinginnaasumik misissuineq putunillu matoorineq neqeroorutigineqartarpoq. Kigutit nakorsaannit katsor-sartinnerit allat illoqarfinni kigutileriffinnut innersuussutigineqartarput (manngunik suliarinninneq, pitsaa-liuilluni kigutininik narlorissaanerit kiisalu kigutit nakorsaannit immikkut ilisimasalimmit katsorsartinneq).

Nunaqarfinnut tikeraarnermi meeqqat minnerit atuartullu tamarmik misissorneqarnissamut immaqalu katsorsartinnissamut qaaqquneqartarput. Ajornanngikkaangat nunaqarfinniit aallannginnermi meeqqat minnerit atuartullu tamarmik naammassillugit katsorsarneqartarput. Tamatuma saniatigut piffissaqartoqarpat/periarfissaqaraangat inuusuttut 20-t tikillugit ukiullit misissortinnermik katsorsartinnermillu neqeroorfigineqartarput. Pisariaqaraangat meeqqat angajoqqaavilu kigutiniq saliinnermik/kigutiniq isumaginninnermik ilitersorneqartarput. Nunaqarfinni inersimasut (immaqalu inuusuttut) misissortinnissamik/katsorsartinnissamik pisariaqartitsisut nunaqarfinnut tikeraartoqartillugu kigutit nakorsaannut saaffiginnequllugit innersuunneqartarput (kigutit nakorsaatt piffissamik inniminniineq assigisaallu pillugit nunaqarfinni allagarsiinikkut paasissutissiisarpoq).

Attaveqartut amerlassusaat napparsimasut pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuisarfinni Cosmic-imi nalunaarsorneqartarput. 2017-2021 attaveqartut amerlassusaat:

Tabeli 16.1: Nunatsinni kigutiniq isumaginninnermut attaveqartut 2017-miit 2021-tungaanut

	2017	2018	2019	2020	2021
Attaveqartut, Nunatsinni kigutiniq isumaginninnerneq	69.196	71.303	71.048	68.877	74.239

Nunatsinni kigutiniq isumaginninnermi marlunnik immikkut ilisimasaqarfinnik peqarpoq: Siulleq tassaavoq innersuussinissamut piumasaqaatit assigiinngitsut iluanni Nuummi meeqqanut 5.klassinut bøjlinik kigutiniq narlorissaaneq neqeroorutigineqartartoq. Nunap immikkoortuini allani (kiisalu Nuummi ukioqatigiiaani allani) pinaveersaartitsilluni kigutiniq narlorissaasoqartarpoq, kisianni bøjlit atorlugit katsorsaanerunngitsaq. Tamatuma saniatigut DIH-imi alleqqukkut pilattaasoqartarpoq, tassani erlippannik peersitsinermik imaluunniit aseruuttoornernik kinguneqarsinnaavoq. Alleqqukkut pilattaanermi Cosmic naapertorlugu 2017-2021 unitsitsinani attaveqarnerit ima amerlatigipput:

Tabel 16.2: Alleqqunik pilattaaneq (Kigutilerinnermi immikkut ilisimasaqarfinnut) attaveqartut 2017-miit 2021-tungaanut

	2017	2018	2019	2020	2021
Alleqqunik pilattaaneq (Kigutilerinnermi immikkut ilisimasaqarfik)	133	161	144	224	184

Cosmic aallaqqaammut kigutiniq isumaginninnerneq pillugu nalunaarsuiffeqanngimmat tamatumingga atuneq sulinnermi assut oqimaallunilu piffissartornarpoq. Piffissamik atuneq pissutigalugu ilaannikkut ullormi katsorsaaffimmi nalunaarsuisoqarneq ajorpoq. Tamatuma saniatigut kigutiniq isumaginninnerneq taamaallaat kigutiniq isumaginninnermi nalunaarsukkanut aamma napparsimasoq pillugu paasissutissanut isersinnaavoq (qarasaasiakkut nakorsaattissanut allagartat aamma nakorsaatinik tunniussisarnermut allattorsimaffik), napparsimasorli pillugu paasissutissat allat iserfigisinaanagit.

Nalinginnaasumik kigutaasanik suliaqarnerup saniatigut atortut digitaliusut atorlugit qanermik scannerineq tunngavigalugu 3D-printerit atorlugit kigutaasaliorartoqartarpoq Tamanna kigutileriffiit tamanit pissarsiarineqarsinnaanngilaq atornerqarneratalu annertussusaalu ilisimaneqarnani.

16.3.1 Iliuuseqarfigineqartussat

2022-mi novembarip pingajuanni isumasioqatigiissitsinermi kigutit nakorsaasa qullersaata iliuusissatut allattorsimaffik arfineq-marlunnik immikkoortulik saqqummiuppaa:

1. Meeqqanik minnermik/atuartunik ukkatarinninnerneq inuusuttunut (siunissamilu inersimasunut) nuukkiartorneqassaaq
2. 3D-printerit atorlugit kigutaasaliornermik sullissineq pitsaanerusoq, sumiiffiit ilaanni atuutilereersimasoq. Nunap immikkoortuini teknikkinut ininik sipaarneq.
3. Illumi pioreersumi inissaaleqineq pissutigalugu Nuummi kigutileriffimmik nutaamik pisariaqartitsisoqarpoq.

4. Atortut kigutileriffiillu nutarternerisa ingerlaannarnissaat (napparsimasut issiaviinut atortut pillugit aningaasaateqarfik, tarrarsuivik OTP (tarrarsuivik panorama), 3D printer, pilattaanermi atortut il.il.) napparsimasunik katsorsaaneq/sullissineq kiisalu kigutit nakorsaannik sulisussarsiorneq
5. Sulisussarsiornermut sulisullu sulisoriinnarnissaannut tunngatillugu iliutsit
6. Nunaqarfinni 54-ini sulineq isumalluutiniq atuinarpoq
7. Napparsimasut akulikitsumik takkutinngitsoortarput, aamma inniminniivallaarnikkut assigisaannillu iliuseqarnikkut "issiaviit atorineqanngitsut" inuttalersorniarnearput.

16.3.2 Kigutileriffiit namminersortut neqeroorutaat

Nuummi marlunnik namminersortunik kigutiniq isumaginnittarfeqarpoq⁶⁰. Kigutileriffiup aappaani pingasunik kigutinit nakorsaarpoq piffissaq tamaat atorfeqartinneqartunik kigusior toqarlunilu piffissap ilaa atorfeqartinneqartumik. Aappaa kigutit nakorsaraat narlorissaanermik immikkut ilisimasalik. Tamatuma saniatigut kigutigissaasumik ataatsimik klinikassistentinillu arfinilinnik atorfeqartitsisoqarpoq. Kigutileriffimmi tassani napparsimasut 6.800-t nalunaarsorneqarsimapput, taakkunanngalu 4.500-t ukiuni tallimani atassuteqarsimapput, taakkunanngalu 3.800-t ataasiaannarnatik kigutileriffimmiissimapput. Nunatsinni kigutiniq isumaginninnermi nakorsamut piffissamik inniminniissap ajornakusoornera kiisalu nunatsinni kigutiniq isumaginninnermi sullinneqarnissamik, assersuutigalugu kusanarsaataasumik kigutiniq isumaginninnerq itigartinneqartarnek Kigutiniq isumaginninnermi sullissinernik akilinnik ujartuisarnerannut pissutaasut ilagaat. Ilaasa aamma eqqaavaat katsorsaasumit ataatsimit sullinneqarusunneq kiisalu nalinginnaasumik ammasarfiup avataani tassanngaannartumik katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq.

16.3.3 Nunatsinni kigutiniq isumaginninnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq

Kigutilerinnermi ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq pillugit apeqqut isumaliutissiisummi kapitali 8-mi sammeneqarpoq.

16.4 Isummat qaammarsaaqataasut

Kigutillunneq nappaataavoq perulunnartoq⁶¹. Qanermi kigutinilu peqqinneq napparsimanerlu timip sinneranut sunniuteqangaartarput. Nunani tamalaani tamanna ukkatarineqarnerujartulerpoq. Kigutinili napparsimaneq suli peqqinnissaqarfimmi meerarsiaavoq nunatsinnilu kigutiniq isumaginninnerq peqqinnissaqarfimmut aalajangersimasumik ilaanani. Kigutini qanermilu nappaatit katsorsarneqarsinnaanngitsutut nappaatitut, nappaatitulli allatut assigiinngitsorpasuartigut aarlerinartorsior tittsisutut, isigineqarsinnaapput. Ikkikkut siaruaattumik aseruuttoornerup (parodontose) aap sukkuanik aqutsinerlunnermut, inuit type 1-imik type 2-millu sukkortut aavisa sukkuata ajorsiar torneranut (HbA1c) type 2-millu sukkortut amerliartornerinut atassuteqarnera ilisimatusarnikkut uppernarsaaserneqarsimavoq. Inuit sukkortut ikkikkullu siaruaattumik aseruuttooqqasut uummatip taqarsuisigut nappaateqalernissamut sukkorlunilu tartukut nappaateqalernissamut aarlerinartorsiornerujussuupput. Napparsimasut kigutiminnik salitsitsisartut uummatimik taqarsuisigut nappaateqannginnerulertarput. Ilisimatuut allaatiginninnerinit erserpoq ullormut immikkut kigutigissaqqittarneq pissutigalugu uummatikkut ajornartorsiu teqalernissaq 9%- pointimik appartartoq kiisalu ukiumut ataasiarluni arlaleriarluniluunniit kigutiniq salitsitsineq aarlerinartumik 14%-pointimik appartittisartoq.

Qulaani allassimasut tunngavigalugit pingaaruteqarpoq kigutiniq isumaginninnerup peqqinnissaqarfiullu immikkoortortaarfii allat suleqatigiillu arnerulernissaat. Pissusissamisoorpoq kigutit nakorsaasa qullersaata peqqinnissaqarfiup qullersaqarfianut atatillugu kigutiniq isumaginninnermi suliani ilisimasat assigiinngitsorpasuartigut sinniisuuffigisarmagit, pisunili assigiinngitsuni kigutiniq isumaginninnermi ulluin-

⁶⁰ Taama eqqartuineq kigutit nakorsaata kigutileriffimillu piginnittup ataatsimiititaliarsuarmut saqqummiussineranik tunngaveqarpoq: Niels Haarbo-Nygaard

⁶¹ Professorip Allan Flyvbjergip suliaaniq tunngaveqartut.

narni kigutileriffimmi kigutit nakorsaata sulisartup, ass. nunap immikkoortuani kigutit nakorsaasa pisor-taat, akuutinneqarnissaa qularnanngitsumik naleqangaassaaq.

Kigutit nakorsaata meeqqanut inuusuttunullu qanimut attaveqartaramik nalinginnaasumik pitsaaliuilluni peqqinnerulersitsiniarlunilu suliaqarnermi qularnanngitsumik iluaqutaalluartumik akuutinneqarsinnaapput.

Inersimasut kigutaasa isumagineqarnerat ullumikkut meeqqat inuusuttullu kigutaasa isumagineqarneran-nut sanilliullugu 'sinnikutut' isigineqarsinnaavoq. Tassa imaappoq eqimattat taakku nammineerlutik saaf-figinninnerisa saniatigut katsorsartinnissaannut kingullerpaanngortinneqartarput. Tamanna ajornartorsiut-inik pilersitsivoq.

Inersimasut kigutaasa isumagineqarnerat pillugu ajornartorsiutit ataani immikkoortunut katiterneqarput:

- Inersimasut misissortikkumallutik katsorsartikkumallutillu kigutininik isumaginninnermut nammineq ujartuissapput
- Isumalluutissaqarpat inersimasut katsorsartinnissamut piffissamik tunineqarsinnaapput.
- Ukununga tunngatillugu saaffiginnissinnaanerit assigiinngitsorujussuupput
 - a. Nunap isorartunera
 - b. Kigutit nakorsaasa amigaatineqarnerat
 - c. Katsorsartinnissamik tatisinerup annertunera
 - d. Katsorsaanissamik neqeroorutit: Kigutit putuisa katsorsarneqarnerat nunap immikkoortuani isumalluutit malillugit putunik matoorinermik, manngut suliarinerinik nusussinernillu iluaquserne-qartarpoq. Matoorisimanernik suliareqqiinerit ulluinnarni katsorsaanermi initunerpaasarput, aamma kigutit qalliutai neqeroorutigineqarneq ajorput. 1990-ip qiteqqunnera tikillugu kigutit qalliutaat ikaarusiallu neqeroorutigineqarsinnaasimapput. Putunik matoorinerit atasinnaassusaat kigutit qalliutaannut sanilliullugu minnerujussuuvuq. Pilattaalluni ass. erlippannik kilorlernik kigu-taasanillu akrylinik peersitsineq pilattaallunilu ikkussinerit assigisaallu pillugit immikkut ilisima-saqartoqanngilaq.
 - e. Nunaqarfiit – kigutininik isumaginninnermi katsorsaanerit najuuteqqaarluni isumagineqarsinnaam-mata qarasaasiakkut nakorsartitsineq iluaqutaasinnaanngilaq. Nunaqarfinni ataasiakkaani sivikit-suararsuarmik kigutininik isumaginnittoqartarpoq aamma inersimasut innuttaasut sullinneqarsin-naanera sulii killeqarneruvoq. Nunaqarfinni katsorsaanermi amerlanertigut atortut assartorneqar-tariaqartarput.
 - f. Illoqarfinni annerusuni inersimasunit noorarfigineqartuni kigutit nakorsaasa amerlassusaat allanngortitsiffigineqarneq ajorpoq
 - g. Illoqarfiit ilinniarteqarfiusut sinerissamit sivikinnerusumik sivilisunerusumilluunniit ilinniariartor-figineqartut – innuttaasut katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisut assut taarserartarput
 - h. Katsorsaaqqiinissamut piffissamik tunniussinissamut periarfissat amigarput
 - i. Taamaallaat tassanngaannartumik katsorsaanissamik neqeroornissamut periarfissaqarneq
 - j. Illoqarfinni annerusuni/(matumani pingaartumik Nuummi) innuttaasut kigutileritinniarlutik oqarasuaatikkut tullerriaartinneqartarput.
 - k. Innuttaasut eqqaavaat kigusiarnissaminut piffissat ingerlaannaq ulikkaartarmata ullullu tamaasa amerlasuut itigartinneqartarmata iluatsinngitsumik sianertarlutik. Tamatuma kingunerisaanik sianissaaginnartarput. Innuttaasut eqqaavaat annialernissamik ikiortissarsioritariaqalernissamillu tungaanut utaqqiinnartariaqartarlutik. Amerlasuut sivilisuumik kigutimikkut putoqartarput katsor-sarneqarnissamillu pisariaqartitsineq anneruleraluttuinnarluni. Nuummi kigutininik isumaginninneq innuttaasunut ullut tamaasa sianeraluurtunut tamanut allattugaateqarpoq. Kisitsisit annertooru-jussuupput naak marloriaammik inniminniisarnermik piffissap katsorsaanermi atorneqartartup sivilikinissaanut aamma ulloq katsorsaaffiusartoq sivitsorneqarnissaa suliniutigineqaraluartoq.
 - l. Piffissatigut tatineqarneq aamma katsorsaasartut ulluinnarni sulinerminni tatineqarnerulernerisa pissutigalugu napparsimasunut ataasiakkaanut piffissaq sivikinnerujussuuanngorsimavoq. Sulisut

uippakkajaarnerulernerannik kiisalu napparsimasut attaveqatiginissaannut piffissakinnerunermik nukissaqannginnermilu kinguneqarpoq. Pisariaqartumik paasissutissiinissamut kiisalu pitsaanerumik pitsaaliuisinnaanissamut attaveqatigiinneq pingaaruteqarpoq. Tamanna soorunami illuatungeriinnut naammaginangilaq.

m. Nuummi napparsimasut inersimasut amerlanerusut kigutitik isumaginninnermi peqataatinneqarnerulernerannik misiliineq meeqqat atuartut misissornissaannut katsorsarnissaannullu piffissamut atorineqartumut ajoqutaavoq.

16.5 Nunatsinni kigutitik isumaginninnermut SWOT-analyse

Nunatsinni kigutitik isumaginninnermi nukittuffiit sanngiiffiillu ilaat SWOT atorlugu misissueqqissaarnermi ilaannakuusumi ataani katiterneqarput.

Nunatsinni kigutitik isumaginninnermi nukittuffiit sanngiiffiillu

Nukittuffiit:

- Immikkoortortaqrifiit minnerusut
- Imminnut ilisarismapput
- Ikioqatigiinnissamik pisariaqartitsineruneq
- Nunap immikkoortuini allani ilisarimasarpasuit
- Sanileriilluni ilinniartitsinnermi ikioqatigiinneq
- Suliffimmi atugassarititaasut pitsaanngikkaluartut kigutit peqqissusaannik pingaartitsilluinnarneq
- Nunat immikkoortui akimorlugit ikioqatigiittarneq (Serraffimmit/ 2017 tikillugu nunatsinni kigutigissaasut ukiumoortumik ataatsimeersuaqatigiittarnerannit)
- Amerlanertigut ukiorpassuarni atorfeqartitsisarneq
- Pilertortumik naapeqatigiiffiusumillu aaqqiissuteqallaqqinneq
- Ilinniaqqinnissamut periarfissaqarneq

Sanngiiffiit:

- Kigutit nakorsaata aalajangersimasumik atorfeqarusuttut ikilgaluttuinnarput.
- Nunap immikkoortui aalajangersimasumik kigutitut nakorsaqaanngitsut amerligaluttuinnarput
- Suliassiissutit annertussusaallu annertusiartuinnarput tamannalu pitsaassutsimut ajortumik sunniuteqartarluni
- Suliassiissutit pissutigalugit atorfillit amerligaluttuinnarput uippakajaalerput.
- Aalajangersimasumik atorfeqartut sulinnermi tatisineq pissutigalugu allamut suliffissarsiorput.
- Immikkoortortaqrifiit minnerusut
- Imminnut ungasillutillu avinngarusimapput
- Kigutit nakorsaata kalaallisut oqaasillit ikipput
- Kigutit nakorsaata atorfeqartinneqartut amerlanerpaartaat qallunaatut oqaaseqarput
- Kigutit nakorsaasa napparsimasullu akornnganni oqaluttaanissamik KIG-it aamma KA-t oqalutsitut ilinniartinneqarneq ajorlutillu pikkorissartinneqarneq ajorput. Kigutit nakorsaasa napparsimasullu akornnganni paasissutissat annaaneqartarput.
- Sulisutut isumasioqatigiinnikkut ikorfartoqatigiinneq amigarpog
- Nunatsinni suliamik ilisimasaqarluarneq allaanerumik pingaarnersiorneqartarmat annikitsuararsuummallu kigutit nakorsaattut atorfeqarnermi suliamik ilisimasaqarluarneq appartarpoq: Suliamik ilisimasaqarluarneq pingaartinneqanngikkaangat kigutit nakorsaasa Kalaallit Nunaat toqqarusunneq ajorpaat.
- Inuttut ilinniaqqinneq/ilinniarnissamut aningaasaateqarfik ataatsimoorussaq pillugu kigutit nakorsaasa isumaqatigiissutaannik assigiinngitsumik paasinnittaaseqarneq
- Ilinniaqqinnissamik killilersuineq
- Assigiinngitsunik suliallit akimorlugit ataatsimoorussamik pikkorissartinneqarneq ajorput

- Piffissami sivikinnerusumi sivisunerusumilu/pe-riusissiornikkut kigutitik isumaginninnermi ilin-niaqqinnissamut ataatsimoorussamik ataatsi-miititaliaqanngilaq
- Kigutit nakorsaasa qullersaat kigutitik isuma-ginninnerup peqqinnissaqarfiullu qullersaqar-fiata akornganni kisiartaalluni ataqatigiissit-sisuullunilu attaveqartartuuvoq.
- Aqutsisut ataatsimeersuartinneqarneq ajorput
- Aqutsinermik aamma kigutitik isumaginninner-mik nalilersuinissamut Peqqissutsimut Naalak-kersuisoqarfimmi kigutit pillugit suliaqartarner-mi immikkut ilisimasaqartoqanngilaq
- Peqqinnissaqarfimmiq suleqateqartoqanngilaq
- Peqqinnissaqarfik kigutinillu isumaginninneq assigiissunik sulisoqanngillat – suliaqarnermik-kut imminnut ilisarimanngillat
- Kigutitik isumaginninnermik ilisimasaqarneq paasininnerlu peqqinnissaqarfiup immikkoor-tortaqaarfiini allani annikitsuararsoorpasippoq

16.6 Innersuusutit

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Inersimasut kigutaannik isumaginninneq (+22-nik ukiullit) ukiuni tallimani-qulini inerisarneqassasoq
2. Ukiuni tallimani-qulini Nuup avataani meeqqanut 5.klassimi atuartunut bøjlit atorlugit katsorsaannissamut neqeroorummik pilersitsisoqassasoq
3. Peqqinnissaqarfiup sinneranik, ilaatigut ataatsimoorluni pikkorissarneq aqqutigalugu qanimut suleqatigiittoqarnerulissasoq
4. Takkutinngitsoortartut iliuuseqarfigineqassasut
5. KIG/KA-mi ilinniarnermi oqaluttaasarneq ilaalissasoq
6. Kigutileriffinni sulisunik angalasartunik pilersitsisoqassasoq

Kapitali 17. Atuisunik akuutitsineq

Peqqinnissaqarfimmi atuisunik akuutitsinissaq Kalaallit Nunaanni oqaluuserineqarluni aallartippoq. Ilisimatusartoqarsimanerata takutippaa peqqissutsikkut suliniutigineqartartut pitsanngorsaaffigineqarnerisigut ajunnginnerusumik ingerlasoqalernissaanut periarfissaqarluartoq aamma innuttaasut pisariaqartitaannik suliniutissallu aqqissuunneqarnissaannik aalajangersaanissaq pillugu oqaloqatigiittarnikkut atuisut naammagisimaarinnilersartut. Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaata peqqinnissaqarfiani atuisut sulusullu isumaannik ilisimatusarsimaneq sammineqarpoq, tassani atuisunik akuutitsineri periarfissat unam-milligassallu timitalersorneqarnissaat siunertaralugu. Taamaalluni kapitalimi matumani peqqinnissaqarfiup atuisunik akuutitsinermigut sullissinermi pitsanngorsaatisanik tigussaasunik suliniuteqarnissamut isumassarsiortoqarsinnaassalluni.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

1. Nutaamik inatsisiliortoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.
2. Atuisunik akuutitsineri aamma qanigisaasunik akuutitsineri peqqinnissaqarfimmi sulisut piginnaanngorsarneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq
3. Atuisut akuutinniarlugit oqalutsit ilinniarteqqinneqartariaqarput, tassani atuisut sulusullu akornanni oqaatsitigut kulturikkullu paaseqatigiinnissaat anguniarlugu
4. Peqqinnissaqarfimmi immikkoortortaqarfiit tamarmik attaveqatigiittarnissaannut napparsimasunik katsorsaasarneq aamma atuisunik akuutitsisarneq pillugit suleqatigiinneq pitsaanerusariaqarpoq
5. Suleriaatsinik misissueqqinnikkut pisariillisaanikkullu akuutitsisarneq pitsaanerulersinneqarsinnaavoq
6. Atuisut sulusullu oqaatigisarpaat timi/peqqissuseq/nappaat aamma peqqinnissaqarfimmi suliarineqartartut pillugit innuttaasut ilisimatinneqartariaqartut
7. Atuisut peqqinnissaqarfirmilu sulisut peqqissutsimut tunngassutilinnik oqaloqatigiiffigisinnaasaannik oqallittarfeqarnissaq pisariaqartinneqarpoq

17.1 Atuisunik akuutitsineq suua

Ukiuni qulikkuutaani pingasuni sisamanilu kingullerni atuisunik akuutitsineq Europami peqqinnissaqarfinni ukkatarineqalerpoq. Tamatuma nalaani nappaataasartut ineriartorput, katsorsaansamut periarfissat pitsaanerulerput innuttaasullu ineriartornerini utoqqaat katsorsarneqarsinnaanngitsumillu nappaatillit amerliartupiloorlutik. Atuisunik akuutitsinermik ukkatarinninnermut pissutaasut assigiinngitsorpasseupput, ilaatigut aningaasaqarnikkut isumaliutersuutit, napparsimasut pisinnaatitaaffii, sulineri ileqqorissaarikkut unammillerneqarneq kiisalu pitsaassutsip ineriartornissaanik piumasaqaatit.

Napparsimasunik⁶² akuutitsisarneq assigiinngitsorpasseuartigut paasineqartarlunilu iliuuseqarfigineqartarpoq (Europami ataatsimiititaliarsuaq, 2012). Peqqinnissaqarfiup ilusilersugaaneranut atuisut sunniuteqarnissaat, siunissami katsorsaanerut neqeroorutissat il.il. siunertaralugit assersuutigalugu qinikkat, oqartussaasut, peqqissutsikkut sullissisut atuisunullu sinniisut (ilaatigut napparsimasut kattuffii) pisortatigoortumik oqaloqatigiittarfiit aqqutigalugit napparsimasut sinniisaat ataatsimut isigalugu akuutinneqartarput. Nappaatinut katsorsarneqarsinnaanngitsunut atatillugu napparsimasut ulluinnarni nappaatiminnik katsorsarneqarnerminnullu paasinninnissamik naammaginnillutillu atuinissaminnik napparsimasunut ilin-

⁶² Napparsimasunik akuutitsineri innuttaasut napparsimasut peqqinnissaqarfirmut toqqaannartumik attuumassuteqartut akuutinneqartarput, atuisunik akuutitsineri atuisut tamarmik, tassa ullumikkut atuisuusut siunissamilu atuisuulerumaartut akuutinneqarnissaat pineqartarpoq.

niarfinni ilinniartinneqartarput. Napparsimmavinni napparsimasut ataasiakkaat katsorsarneqarnissartik pillugu assigiinngitsutigut sulisutut aalajangiinernut akuutinneqartarput.

Danmarkimi peqqinnissaqarfimmi katsorsaannermut atatillugu atuisunik akuutitsineq 'aalajangeeqatigiinertut' ingerlanneqarnerusarpoq. Atuisunik akuutitsineq matumani tassaavoq paasissutissinneqarlualuni akuutinneqarnissamut piumasaqaatitut napparsimasup katsorsarneqarnissani, kingunerluutaasinnaasut, toqqagassat itigartitassallu, pillugit ilisimasaqarnera ilisimasaqalernissaaluunniit. Taamaalluni naatsorsuutigineqartarpoq napparsimasooq nammineq timini, inuunermi pitsaassusianik orniginartinnerusaminillu ilisimasaqarnini aallaavigalugit peqqissutsikkut sullissisunik isumasioqateqarnissaminut piareersimanerusartoq. Nappaat, katsorsaannerup sivisussusaa qanigisaasunillu qanoq akuutitsitigineq apeqqutaatillugit atuisunik akuutitsineq assigiinngissinnaasarpoq.

Danmarkimi peqqinneq pillugu inatsimmi napparsimasut akuutinneqarnissartik pisinnaatitaaffigaat, aamma allassimavoq napparsimasooq akuersiteqqaarnagu katsorsaaneq sunaluunniit aallartinneqarsinnaaninilu nanginneqarsinnaanngitsoq aamma napparsimasup peqqinnerup qanoq innera katsorsaannermilu periarfissat, tassunga ilanngullugit nappaatip nassatarisinnaasai kingunerluutigisinnaasaaluunniit, pillugit paasissutissinneqarnissaa qulakkeerneqassasoq.

Napparsimasut inatsisitigut inissisimanerat pillugu Inatsisartut peqqussutaanni nr. 6, 31. maj 2001-imeersumi paasissutissinneqareerluni isumaqataalluni akuersinissamut paasissutissinneqarnissamullu pisinnaatitaaffiit assingusut aalajangersarneqarput, katsorsarneqarnermilu akuutinneqarnissamik pisinnaatitaaffiit pillugit inatsiseqanngilaq.

17.2 Kalaallit Nunaat: 'Sullitanut inussiarnernermit' innuttaasunik napparsimasunillu akuutitsinermut

Peqqinnissaqarfik Kalaallit Nunaata 1992-imili tigummagu peqqissutsimut aningaasartuutit tatineqarput. 2002-mi Peqqinnissaqarfik pillugu nuna tamakkerlugu periusissiaq siulleg saqqummersinneqarpoq, tamatumani suliniutit peqqissutsimut aningaasartuutit appasissimatitsisussat allaatigineqarput, ilaatigut peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu, nammineq peqqissutsimut akissusaanissamik innuttaasunut piumasaqarneq, napparsimasunik ataqatigiisumik katsorsaaneq susassaqaarfiillu akimut suleqatigiinnerat. Tassunga atatillugu innuttaasut isumaat naatsumik aamma ima allaatigineqarpoq: *"Sullitanut inussiarnersuuneq - avammut kiinnertarneq sullitat nalerisimaarnerannut taamaallunilu aamma suliffimmi atugarissaarnermut sunniuteqartarpoq"* (Peqqissutsimut Pisortaqaarfik, 2002). Innuttaasut nalerisimaartut taamaallutik suliffimmik pitsaasuutitsinermut angusaqarlarnermullu sunniuteqaqataasartutut isigineqarput.

2010-kkunniilli atuisunik akuutitsineq periusissiani, ilisimatusarnermi ulluinnarnilu sulinermi ukkatarineqarnerulersimavoq. 2013-imi kræfti pillugu nunatsinni pilersaarummi, 2014-17 peqqinnissaq pillugu periusissiami aamma 2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaaqqiinnissaq pillugu periusissiasatut siunnersuummi angusaqarfiulluarmik pitsaasumillu iliuuseqartoqassappat atuisunik akuutitsisoqartariaqarnera eqqartorneqarpoq, aamma innuttaasunik napparsimasunillu oqaloqateqarneq peqqinnissaqarfiup takorluugaanut naleqartitaanullu ilaavoq (Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, 2020). Assersuutigalugu 2014-17 peqqinnissaq pillugu periusissiami allassimavoq *"innuttaasooq qitiussasooq aamma misigissasooq peqqinnissaqarfik ataqatigiisooq pitsaalluinnartumik sullissisartoq sumilu najugaqarneq apeqqutaatinngagu toqqissisimatitsisartoq. Tamatumani saniatigut innuttaasooq katsorsarneqarnermini akuutinneqartuassaaq misigissallunilu peqqinnissaqarfik ilisimatitsilluarmut, tassa pilersaarutigineqartutut misissuinnissap katsorsaannissallu imarisaanik paasissutissinneqarnissamut periarfissaqartuannassaaq. Innuttaasooq aamma misigissaaq peqqinnissaqarfimmit naapinneqarluni aamma sullissinerup, misissuinerup katsorsaanerullu iluani ilinniagaqassutsimut naapertuuttumik sullinneqarlualuni"* (Peqqissutsimut Attaveqaatinullu Naalakkersuisoqarfik, 2014).

Peqqinnissaq pillugu periusissiani ilaatigut danskit periusissiaat isumassarsiorfigineqartarput nunatsinilu pissutsinut naleqqussarneqartarlutik. Ulluinnarni atuutitsinermut tunngatillugu atuisunik akuutitsineq Kalaallit Nunaanni suli aalajangersimasunik sinaakkusersorneqarnanilu malittarisassiorneqarsimanngilaq, taamatuttaaq atuisunik akuutitsinerup ilisarnaatai annertussusaalu ilisimaneqanngillat.

17.3 Atuisut isumaannik misissuineq

Peqqinnissaq pillugu periusissiani atuisunik akuutitsineq pillugu oqaatsit atorineqartut qaasiuinnarlutillu aalajangersimasuunngillat. Tamanna Kalaallit Nunaanni piumasaqaatit aallaavigalugit oqaatsit imarisaasa aalajangernissaannut periarfissatut isigineqarsinnaavoq. Matumani peqqinnissaqarfiup inuiaqatigiinni atugarineqartunut naleqqussakkamik aamma innuttaasunut napparsimasunullu kulturikkut naleqquttumik ineriartortinneqarnissaa siunertaavoq. Kapitalimi matumani siunertarineqanngilaq atuisunik akuutitsiner-mi periutsit atuuttut assigiinngitsut oqallisigineqarnissaat, atuisulli isumaat pillugu ilisimatusarsimanerup allatigullu misissuisimanerup saqqummiunneqarnissaat, tassani Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullis-seriaaseqarnermi atuisut akuutinneqartarnerisa ineriartortinneqarnissaa eqqarsaatigalugu imarisassaa-nut tunniussaqaarnissaaq siunertarineqarami.

2010-mili apersuilluni misissuisoqartarlunilu peqqinnissaq pillugu ilisimatusartoqartarsimavoq, tamatu-manilu atuisut isumaat taakkunani pingaarnertut sammineqartarsimallutik imaluunniit sammisassanut ilanngunneqartarsimapput. Atuisut nappaateqarlutik inuunermikk peqqinnissatigulluunniit allatut unam-milligassaqaarnermikk isumaginninnissamut unammillernartitarisartagaannik isumalluutaannillu ilisima-saqartoqalernissaa siunertaralugu misissuisoqartarsimavoq. Tassa atuisunik akuutitseriaatsip imassaanik tunniussaqaarnissaaq matumani siunertarineqarpoq. Atuisut isumaasa atuisunik akuutitsineq assigiinngilaat, atuisulli isumaannik ilisimatusarnikkut pingaarutilimmik ilisimasaqalersoqartarpoq sulisut ilinniarsimasut ulluinnarni atuisunik peqateqartarnermikki immaqa pissarsiarineq ajugaannik. Atuisut isumaannik ilisima-saqarnek peqqinnissaqarfimmi ulluinnarni suliner-mi atuisunik ataasiakkaannik akuutitsinissamut sinaakku-tit ilaannik pilersitsinissamut tunngavissiivoq. Misissuinerit ilaanni toqqaannartumik sammineqarput nap-parsimmavinni suliner-mi napparsimasunik akuutitsineq tamannalu pillugu sulisut isumaat, tamannalu atui-sunik akuutitsinermut sinaakkutini aalajangersimasunik ineriartortitsinissamut ilassutini amerlaneru-sunik pilersitsisarpoq.

Atuisut isumaannik nunatsinni misissuinerit ukununga tunngapput: arnat kræfti pillugu misissortinnermi misigisaat (Houngaard, 2013), arnat illoqarfigisamik nunaqarfigisamilluunniit avataani napparsimmavim-mi erniner-mut atatillugu misigisaat (Montgomery-Andersen, 2013), napparsimasut ulluinnarni nappaate-qarlutik inooriaasiat peqqinnissaqarfimmilu suleriuseq pillugu isumaat (Aagaard, 2015), kræftertut inuu-nerup pitsaassusianik misigisaat kræftertunullu qanigisaasut misilittagaat (Augustussen, 2018), innuttaa-sut peqqinnissaqarfimmi misigisaat (Olesen allallu, 2020), napparsimasunik akuutitsineq pillugu napparsi-masut isumaat (Seibæk, 2021), meeqqat siulluttut katsorsarneqarnerat pillugu angajoqqaat isumaat (Seibæk allallu, 2022) kiisalu napparsimasunik akuutitsineq (Mougaard-Frederiksen aamma Seibæk, 2021) aamma innuttaasunik akuutitsineq (Aagaard aamma Seibæk, 2022) pillugit peqqissutsikkut sullissisut isumaat.

Misissuinerit napparsimasut innuttaasullu kissaataat pisariaqartitaallu aamma atuisunik akuutitsiniarluni iliuuserineqartut suut peqqissutsikkut sullissinernik angusaqarluartitsisinnaasut pitsaanerulersitsisinnaa-sullu pillugit annertuumik ilisimasaqalersitsisarput. Tulliuttuni atuisut isumaat aamma atuisunik akuutitsi-neq pillugu sulisut isumaannik allaatiginninner-ni arfinilinni periutsit, inernerit innersuussutillu sammine-qassapput. Allaatiginninnerit qanga ingerlanneqarnerat malillugu allaatigineqassapput.

17.4 "Napparsimalluni ulluinnarni inuuneq – Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullisseriaaseq pillugu napparsimasut kulturikkut isumaat"

Kulturimik inooqataanermillu allaatiginninner-q ph.d.-tut suliniut 2010-14 (Aagaard, 2015). Siunertaavoq inuit isumartik malillugu nappaateqarlutik isumaqarluartumik inuunissamut oqaluttuarisaanikkut kulturik-kullu atugarineqartut piumasaqaataasullu peqqinnissaqarfiullu iliuusii tamatuminnga qanoq tapersersui-sinnaasut pillugit ilisimasaqalernissaaq.

17.4.1 Periuseq

Allaatiginninnermi pitsaassutsumik periutsit tunngavigineqarput soorlu ornigulluni sulineq, DIH-imi peqa-taasunik nakkutiginninner-q, katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatilinnik 13-inik ataasiakkaarluni

apersuineq, tassannga tallimat sivisuumik katsorsarneqartut qanigisaalu illoqarfimmi nunaqarfimmilu angerlarsimaffianni apersorneqarput, nunaqarfimmi illoqarfimmilu napparsimasut eqimattatut ukkatari-neqartut marluk apersorneqarput kiisalu peqqissutsikkut sullissisunik, pingaartumik paaqqutarinnittunik, apersuinerit 13-it. Napparsimmavimmi suleriaaseqarnissamut periarfissat qulaajarneqarnerannut atatil-lugu ilinniarsimasut apersorneqarput, napparsimasunik akuutitsinissamut isumaat pillugit apersorneqara-tik. Allaatiginninnermi inooriaatsit, ulluinnarni inuuneq, napparsimaneq peqqinnerlu kiisalu ilinniarsimasut sulerusaat pillugit teoriit aallaavigneqarput.

17.4.2 Kulturimik paasinnittaaseq pillugu eqqarsaatersuutit

Allaatiginninneq kulturimik paasinnittaatsimik tunngaveqarpoq, tamatumanilu pineqarpoq inuiaqatigiinni nioqqutissiarineqartuni inissisimaffipput aallaavigalugu inuunermi atukkanik naammaginnilluni atueriaa-serput. Inuiaqatigiit soorlu assersuutigalugu naalagaaffik imaluunniit nuna namminersortoq ataasiinnarmik kultureqartutut isigineqarsinnaanngillat, kulturikkulli assigiinngitsunik ileqqoqarput assigiinngitsutigut inuusaaseqartut, assersuutigalugu nunaqarfimmi piniartut/aalisartut, illoqarfissuarmi aqutsisut il. il. Assi-giinngitsunik inuusaaseqartuni inuuneq assigiinngitsunik soqutigisaqarfiusarlunilu naleqartitsiffiusarpoq. Taakku soorunami nuna tamakkerlugu inuiattullu kulturimit aamma sunnerneqartarput. Assersuutigalugu Kalaallit Nunaanni innuttaasut ataatsimut isigalugit annerusumik minnerusumilluunniit piniartutut inuuner-mik aamma najoqqutanik naleqartitanillu tamatumanga ataatsimut sunnerneqartunik tunuliaqutaqarput. Oqaluttuarisaanerulli ingerlanerani taakku ineriartorput ilaatigullu najoqqutanik naleqartitanillu allanik, ilaatigut nunani killerni eqqarsartaatsimik imminuinnarlu eqqarsaatiginnermik akuneqarlutik. Kulturimik taama paasinnittaaseqarneq inuianni ataatsini kulturikkut assigiinngissutininik paasinninnissamut iluaqutaallunilu assigiinngissutininik taamaattunik misissuinissamut aallarniutaasinnaavoq, ilaatigut peqqis-sutsikkut sullissisut atuisuilu, inooriaatsinut assigiinngitsunut amerlanertigut sinniisuusartut, naleqartita-tik tunngavigalugit isornartorsiueqatigiinnatik paaseqatigiittarput. Kulturimik taama paasinnittaaseqar-neq sulisut iliuusiisa atuisut kissaataannut pisariaqartitaannullu atatillugu kulturimut malussarinnissaan-nut iluaqutaasinnaavoq.

17.4.3 Inernerit

Tulliuttuni inernerit qitiusut ilaat eqikkarneqarput.

Nappaatit pillugit iliuutsit peqqissutsikkut sullissinnermi pingaarnertut kisimik neqeroorutigineqartartut nappaatip katsorsartinnerullu kingunerisaanik katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaateqartup ulluinnar-ni inuunermi ajornartorsiutaanik tapersersuinissamut naammanngillat. Tamannalu pissutigalugu nappar-simasut amerlanerusunik ajornartorsiuteqalersinnaallutillu peqqinnissaqarfik immikkut aningaasartuute-qarnerulersinnaavoq.

Napparsimmavimmi uninnganerup nalaani attaveqatigiinnermi amerlanertigut sulisut napparsimasumut paasissutissiinnartarput tamatumalu saniatigut oqaatsitigut kulturikkulli assigiinngissuseq pissutigalu-gu attaveqatigiinneq ajornarnerulertarluni. Tamatuma saniatigut attaveqatigiinnermi amerlanertigut inuunermi aqqusaarsimasat akuutinnagit napparsimanermik allaatiginninnerit kisimik aallunneqartarput. Napparsimanermik allaatiginninnerit sulisut uppersarsaasersuinnermut atortorissaarutaanni annerusumik uppersarsaasersorneqartarput. Ulluinnarni inuunerup, tassunga ilanngullugit qanigisaasut, ilanngunneqan-ginnera ataqatigiissumik katsorsaanissamut amerlanertigut akornutaasarpog. Qanigisaasut sulisunut akornutaasutut misigikulasarlutillu 'akulerunniarsarerusunneq' ajorput.

Napparsimasut ulluinnarni illoqarfinni nunaqarfinnilu nappaatip naammagalugu atornissaanut pininnaasaat atugaallu assigiinngitsorujussuusarput. Napparsimasut ataasiakkaat inuunermi atugaannik naleqartitaan-nillu ilisimasaqannginneq iliuutsit pitsaassusaannik ajornarulersitsisarunilu peqqissutsikkut assigiinngis-sutininik annerulersitsisarpoq.

Angerlarsimaffimmi ulluinnarni inuunermik ilisimasanit erserpoq napparsimasut nappaateqarlutik ulluin-narni inuunerminnik ataqatigiissitsiniarlutik iliuuseqangaartarlutillu nutaaliortartut. Ilaatigulli piginnaan-ngorsaqqinnissamut ilinniarsimasunit tapersersorneqarnissaq amigaatigisaramikku tamanna iluatsippal-larneq ajorpaat.

Napparsimasut angerlarsimaffimmi inuiaqatigiinnilu ulluinnarni inuunerat pillugu ilisimasanit erserpoq amerlasuut kulturikkut sammisassaqtitsinerit pillugit assigiinngitsutigut ataatsimoorfinni (ass. eqqu-miitsuliornikkut asimillu atuinikkut) tapersersortissarsior tartut, tamannalu katsorsarneqarsinnaanngitsunik nappaateqartunik piginnaangorsaaqqiinnissamut peqqinnerulersitsiniarnissamullu periarfissatsialat-tut atorluarneqanngitsutut isigineqarsinnaavoq.

Napparsimasut qanigisaasalu ataatsimut isigalugit peqqinnissaqarfimmi katsorsaannissamik neqeroorutit qujamasuutigisarpaat. Taakku Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup ingerlannera akisusoq pingaarnersiu-isoqartariaqartorlu paasisinnaavaat. Annerusumilli attaveqatigiittoqarnissaa ujartortarpaat. Napparsimasut ulluinnarni inuunerat sulisut pillugu ilisimasaqanngikkaangata, ass. katsorsaaneq pillugu malittarin-ninnermut tunngasunik, akisuumik paatsooqatigiittoqarsinnaasarlunilu suliniutit napparsimasut kissaati-ginngisaat aallartinneqarsinnaasarpud (tamannalu ass. katsorsaavallaarnermik kinguneqarsinnaasarpod).

Allaatiginninnermi makkua pisariaqartinneqarnerat pingaarnertut inerniliunneqarpoq:

- Napparsimasut ulluinnarni inuunerannut attuumassuteqartunik atuisunik akuutitsinermik paasinninneq. Tassunga ilaasinnaappud piumasaqaatit, naleqartitat isumalluutillu sorliit pineqarnersut.
- Sulisut, napparsimasut qanigisaasullu attaveqatigiittoqarnissaanut sinaakkutit ulluinnarni inuunermik akuutitsisut.
- Sinaakkutit maanna siunissamilu nappaatip naammagalugu atornissaanut napparsimasut qanigisaasullu ataatsimoorlutik iliuuseqarnissamut periarfissaannik annerulersitsisut.

17.4.4 Allaatiginninnermi suliniutissatut siunnersuutit

Misissueqqissaarnerit, eqqartuinerit inerniliinerillu tunngavigalugit allaatiginninnermi ilaatigut iliuusissa-tut periarfissat uku eqqaaneqarput:

- Napparsimasut sulisullu attaveqatigiinneranni napparsimasut, aamma qanigisaasut, inuunerat isumaallu pillugit sulisut ilisimasaqalerniartuartaqarput. Tamakku pillugit ilisimasat nappaat katsorsaanerlu pillugit ilisimasatut uppersarneqartariaqarput. Taamaaliortoqassappat tamanna pillugu piffissamik immikkoortitsisoqartariaqarpoq.
- Peqqissaavinni nunaqarfinnilu nakorsiartarfinni sulisut sivikitsumik ilinniagaqarsimasut amerlanerti-gut napparsimasunut qaninnerusarlutillu napparsimasut ulluinnarni nappaatimik naammagalugu ator-nissaanut periarfissaannik napparsimmavinni sulisut ilisimasaqarnerusarpud. Napparsimasut (kat-sorsarneqarsinnaanngitsumik nappaatillit) inuunerisa pitsaasuutinnissat siunertaralugu sulisut taak-kua ilisimasaat pingaarnertinneqartariaqarlunilu sulisutut aalajangiinnermut akuutinneqartariaqarput.
- Napparsimasunut atatillugu piginnaasat kulturimut naleqquttut ineriartortinnissat siunertaralugu siunnersuutigineqarpoq sumiiffinni ataasiakkaani susasaqarfiillu akimorlugit piginnaasat ineriartor-tinneqassasut.
- Napparsimasut nammineq isumartik aallaavigalugu iliuuseqartunut sunniuteqaqataagunik nappaatigi-samik naammagalugu atornissaanut iliuuseqarnerusinnaalissappud. Taamaalluni nappaatip nassatai unitsitseqqiinerillu pitsaaliorneqarsinnaassappud. Tamanna aamma peqqinnissaq pillugu periusissiani atuisut nammineq inuunerminnut peqqissutsiminnullu akisussaannissannik kissaatinut naapertuuppoq.

17.5 "Kalaallinik kræftertunik nunatsinni Danmarkimilu anniarpallaarunnaarsitsiniarneq"

Allaatiginninneq ph.d.-tut suliniutitut 2014-18 ingerlanneqarpoq (Augustussen, 2018). Kalaallit kræftertut anniarpallaarunnaarsinniarneqarnerisa ilisimatusarnikkut uppersaasarsornissat siunertaavoq. Allaati-ginninneq pingasunik immikkoortortaqarpoq tamarmik immikkut periusartaqarlutik. Matumani misissui-nermi immikkoortut marluk innersuussutigineqarput, taakkunanilu anniarpallaarunnaarsitsiniarluni iliut-sit pillugit napparsimasut qanigisaasullu misigisaat misissorneqarpoq.

17.5.1 Periuseq

Immersugassanik apeqqutitalinnik misissuineq kiisalu apeqqut tunngavilersorneqartariaqartoq misissuinerit immikkoortuanni periutsit atorneqarput. Qanigisaasut ilaqutaasup napparsimanerani paaqqutarinninnermik katsorsaannermillu naammagisimaarinninnerisa qulaajarnissaat siunertaavoq. Qanigisaasut 30-t peqataapput.

17.5.2 Inernerit

Allaatiginninnermit ersersinneqarpoq qanigisaasut naammagisimaarnerpaagaat napparsimmavimmut unitsitsisoqarnissaanik periarfissaq (66%), aamma naammaginnginnerpaagaat paaqqutarinninneq katsorsaannerlu pillugit aalajangiinerni ilaqutariinnik akuutitseriaaseq (71%) kiisalu nappaammik suussusersinisamut piffissaq atorneqartoq (70%). Apeqqummut tunngavilersorneqartariaqartumut akissutit ersersippaat qanigisaasut peqqissutsikkut sullissisunit paasissutissinneqarnissartik sapernarnerpaatissimagaat. Tamatumani pineqarput napparsimasut qanoq pinissaannik missiliuinernik paasissutissat, anniarnernik iliuuseqarfiginninnissaq misissuinissallu pillugit paasissutissat, kingunerluutit pillugit paasissutissat kiisalu peqqissutsikkut sullissisunit akissutit. Tamatuma saniatigut qanigisaasut siunissaq pillugu nalornisarlu-tillu isumakuluttarput angerlarsimaffimminnilu ikiorserneqarnermik tapersersorneqarnermillu amigaate-qartarlutik.

Ataatsimut isigalugu misissuinerit immikkoortuanit ersersinneqarpoq kræftertut katsorsartinnerini annia rpallaarunnaarsinniarneqarnerannilu qanigisaasut isumalluutaasut pingaarutillit, nappasimasumilli taper-sersuinissamut atatillugu assigiinngitsorpasuartigut unamillernartitaqartut. Pisortat sullissinerisa pis-sarsiarinissaasa killeqarnerat peqqinnissaqarfimmilu sulisunut attaveqarnerup killeqarnera piunnginnera-luunniit misigaat.

17.5.3 Allaatiginninnermi suliniutissat siunnersuut

Nunap immikkoortuini, inooqataaniarnermi isumalluutinilu assigiinngissutit tunngavigalugit innersuussutigineqarpoq napparsimasut inuunerisa pitsaassusiata ukkatarinissaa siunertaralugu peqqinnissaqarfiup immikkoortuini susassaqqarfinnilu assigiinngitsuni sulisut akornganni aamma sulisut, napparsimasut qanigisaasullu akornganni attaveqatigiinneq pitsanngorsarneqassasoq. Kræftertut perulukkalarlutik pitsaasumik inuuneqarsinnaanerannut pingaarutillit sakkortuumik innersuussutigineqarpoq qanigisaasunut paasissutissat taakkuninngalu tapersersuinerup pitsaasuunissaat ukkatarineqassasoq aamma peqqissutsikkut sullissisut napparsimmavimmi uninnganermi qanigisaasut paaqqutarinninnermut katsorsaanner-mullu akuutittassagaat.

17.6 "Nunatsinni napparsimmavinni suleriutsini napparsimasunik akuutitsineq"

Napparsimasunik DIH-mi uninngasunik pitsaassusitigut allaatiginninneq, ingerlatsisuuvoq Peqqissaaner-mik Ilisimatusarfik (maanna Peqqissaanermik Pinngortitamillu Ilisimatusarfik) 2018-2020 (Seibæk, 2021). Napparsimmavimmi uninnganerup nalaani katsorsaannermi, paaqqutarinninnermi isumassuinermilu nappar-simasut sulisullu tungaaniit isigalugu periarfissat akornutaasullu pillugit ilisimasanik ineriartortitsinissaq siunertaavoq. Matumani napparsimasut innersuussutigineqarput. Sulisut isumaat kingusinnerusukkut eq-qartorneqassapput.

17.6.1 Periuseq

Periutsit atorneqartut tassaapput napparsimasunik aqqanilinnik ataasiakkaarinnilluni arlalikkaartitsilluni-lu pitsaassuseq pillugu ilisimatusarnikkut apersuinerit, napparsimasunik paaqqutarinninnermi pisunik aam-ma sulisut napparsimasullu sunniivigeqatigiittarnerinik nakkutilliinerit kiisalu napparsimasunik arfineq-pingasunik pisortatiguunngitsumik oqaloqateqarnerit. Oqaaseqatigiinnik aaqqissuussaasumik eqikkaane-rit iluaqutigalugit paasissutissat misissoqqissaarneqarput.

17.6.2 Inernerit

Allaatiginninnermi napparsimasut akuliutitinneqarnissamut periarfissaqarnerisa kinguneri pitsaasut ajortullu suussusersineqarput.

Allaatiginninnermit ersersinneqarpoq napparsimasut napparsimmavimmi uninnganerminni ilaatigut sulisunit attavigineqarnissartik naatsorsuutigisaramikku ilaatigullu nammineersinnaajunnaarnerup akuerinissaa sapernartikkamikku sulisunut attaveqarnissartik tunuarsimaarfigisaraat. Napparsimasut ilaat oqarput nunani issittuni tamaviaarluni inuuneq atugarineqartut sunniuteqarfigineqarsinnaannginnerannik isummer-titsisartoq, kisianni pisut, aamma napparsimasutut, naammagittarluni atorneqaannartariaqartut – sunniuteqaqataanissartik naatsorsuutigineq ajorpaat. Tamatuma saniatigut allaatiginninnermit ersersinneqarpoq nappaatit nakorsaatillu pillugit ilinniarsimasutut ilisimasaqarneq napparsimasut isumaannit naleqarnerutinneqarpassittartoq. Akulerutsitsineq napparsimasunut tatiginnilersitsisutut misiginartarpoq.

Ilinniarsimasut qallunaatut oqaasillit amerlammata oqaatsitigut attaveqaqatigiinneq ulluinnarni sapernarsinnaasarpoq. Allaatiginninnermit ersersinneqarpoq oqaatsitigut ajornartorsiutit napparsimasut sulisullu attaveqaqatigiittarnerannut assut ajortumik sunniuteqartartut. Peqqinneq napparsimanerlu pillugit sulisutut oqaatsit kalaallisut amigaatigineqarput, allaatiginninnermillu ersersinneqarpoq napparsimasut kalaallisut oqaasillit qajannarnerusumik inissisimallutillu oqalutsimik ilinniarsimasumik isumalluuteqartut. Napparsimasulli ilaasa eqqaavaat sulisut timip ilusaatigut takussutissat ersersitseriaatsillu allat eqqumaf-figiunikkut kiisalu misiginneqatiginnittuullutillu inuppalaartuugunik katsorsartinnermut akuliutitinneqarnissamut oqaatsit tamatigoruinnaq pisariaqarneq ajortut.

Allaatiginninnermi paasissutissiisut eqqaavaat paasissutissat imminerminni akuutitsisutut misigititsisinaasut. Allaatiginninnermilli ersersinneqarpoq aamma allatigut akuutitsisoqarsinnaasoq. Napparsimasut nammineq misilittakkamik, isumalluutimik ilisimasamillu saniatigut kulturikkut tunuliaquttatik ulluinnarnilu inuunertik napparsimmavimmut nassartarpaat. Apersuinerit erserpoq napparsimasut tunuarsimaar-pasikkaluarlutik amerlanertigut timertik nappaatertillu pillugit ilisimasaqartartut aamma katsorsartinner-tik paaqqutarineqarnertillu pillugit isummersuuteqartartut sulisunut oqaluttuarerusutaminnik. Amerlane-rit akissutissarsisimanngisaminnik apeqqutissaqarlutillu isummersuuteqartarput sulisut peqatigalugit eqqartorusutaminnik. Allaatiginninnermi erseqqissarneqarpoq napparsimasut ilisimasatik isummatillu pil-lugit aperineqarmata tamakkua tamarmik saqqummernerat immini soqutiginartuusoq nalilik. Aperineqar-neq akuutinneqarnertut misiginartarpoq.

Allaatiginninnermi eqqaaneqarpoq napparsimasut misigissutsikkut qanoq issusaannut angerlartinneqar-nerullu kingorna qasuersaarnissaminnut piginnaanngorsaqqinnissaminnullu periarfissaannut qanigisaasut pingaarteqartut. Qanigisaasulli pingaartumik Nuup avataani najugaqaraangamik amerlanertigut najuun-neq ajorput taamaattumillu napparsimasup katsorsartinneranik paaqqutarineqarneranillu malinnaanissar-tik sapernartittarlugu, immaqalu aamma namminneq ilinniarsimasunit tapersersorneqarnissamik pisaria-qartitsisarput.

17.6.3 Isummiunneqartut

Ataatsimut isigalugu allaatiginninnermi uku isummiunneqarput:

- Napparsimasut, assigiinngitsunik pissuteqarlutik, isumakuluutitik amerlanertigut nammineq pigiinnartarpaat taamaattumillu ilinniarsimasunit pisariaqartitamittut tapersersorneqarneq ajorlutik. Napparsimasut ilisimasaannik isumaannillu sulisut ujartuisarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Napparsimanermik allaatiginninneq pillugu ilisimasat naammanngillat.
- Napparsimasut inuunertik napparsimanertillu iliuuseqarfiginerorusuppaat, akuliutitinneqarnikkulli ilinniarsimasunit tapersersorneqarnissartik pisariaqartippaat.
- Napparsimasut katsorsarneqarnerminnut paaqqutarineqarnerminnullu peqataanissamut piginnaasaqarnissaasa ukkatarinera naammanngilaq. Peqqissutsikkut sullisseriaatsimi sulisut napparsimasullu assigiinngitsumik pissaaneqarmata napparsimasut paaqqutarineqarnerminni katsorsarneqarnerminnilu akuutinnissaannut peqqinnissaqarfik nammineq, sulisut aaqqissuusaanerlu aqutigalugit, piginnaasanik ineriartortitsisariaqarpoq.

17.7 "Atuisut Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik pillugu misigisaat"

Misissuinermi siunertarineqarpoq paasiniassallugu peqqinnissaqarfimmut attaveqarniarneq atuisut qanoq misigisaqarfigineraat aamma peqqinnissaqarfimmik naapitsinermi atuisut suut pingaartinneraat. Misiliutitut misissuineq matumani pineqarpoq. Misissuinermi napparsimasut isumaat kisiat sammiinnarnagu atuisut ataatsimut isigalugit isumaat ukkatarineqarpoq. Misissuineq 2019-imi Innuttaasut Peqqissusiannik Ilimatusarfimmit ingerlanneqarpoq (Olesen allallu, 2020).

17.7.1 Periuseq

Misissuinermit ilaapput atuisut misilittagaat nutaarsiassaqaqtitsivinnit sammineqartut, napparsimasutut naammagittaalliutit assigisaallu ilaatigullu atuisunik (sulisunillu amerlanngitsunik) apersuineq.

Avannaani, Qeqqani Kujataanilu atuisut illoqarfinnit assiginngitsunit pingasuneersut illoqarfiillu pineqartut nunaqarfiineersut angutit arnallu assigiinngitsunik utoqqaassusillit 23-t apersorlugit pitsaassusitigut misissuisoqarpoq. Tamatuma saniatigut ilaapput suliffeqarfinni peqqinnissaqarfimmik arlaatigut kalluaasuni ilinniarsimasunik apersuinerit arfinillit. Misissuineq peqqinnissamik susassaqarfimmi kiisalu napparsimasut kattuffiinit sinniisunit pingaarutilinnit eqimattatut malinnaaffigineqarpoq.

17.7.2 Kulturimik paasinninneq naleqartitallu

Misissuinermi kulturi pillugu oqaatsit '*nunatsinni kulturimik inooqataaniarnermillu aallaaveqartut*' akuliutitinnearput. Matumani eqqaaneqarput: ilaqutariit ataatsimoorfillu, ataqpeqatigiinneq, pinngortitamik kalaaliminernillu pingaartitsineq. Ataatsimut isiginnilluni peqqissutsimik paasinnittaaseq naleqartitanik, attaveqarnernik, avatangiisinik, kalaaliminernik misilittakkanillu tunngaveqartoq allaatigineqarpoq. Oqaatsimi peqqinnermi – aallaqqaammut isumaviani – aamma akuutinneqartumi pineqarpoq atortunik, piffissamik sumiiffimmillu aqutsisinnaanginneq, kisianni aamma nukinnut annerusunut, soorlu 'sila'-mut pinngortitamullu, tunngatillugu inuit iliuuseqarsinnaanginnerannik akuersineq pineqarpoq (Wistoft, 2012). Kalaallisut peqqissutsimik paasinnittaaseq nutaaliaasoq nunanit killernit, nappaatit nakorsaattillu pillugit ilisimasaqarnermit, nappaatinik aallaaveqarnerunermi ataatsimullu isiginninnermit sunnersimaneqarneruvoq. Peqqinnissaqarfik nunani killerni periuseq malillugu ineriartortinneqarpoq, innuttaasulli peqqinnissaqarfimmi alajangersimasumik paasinnittaatsimit allaanerumik peqqissuseq pillugu paasinnittaaseqarsinnaapput.

17.7.3 Apersuilluni misissuinermit inernerit

Atuisunik apersuinermit misissuineq qissaarnermi sammisat saqqummersut tassaapput: oqaloqatigiinneq paasisutissallu, illoqarfinni nunaqarfinnilu attaveqarsinnaaneq, oqaatsit naleqartitallu, akissussaqaataaneq akuutitsinerlu, tatiginninneq.

Oqaloqatigiinneq paasisutissallu

Atuisut naatsorsuutaat sullissinerillu neqeroorutigineqarsinnaasut amerlanertigut imminnut naapertuunneq ajorput. Inuit apersorneqartut eqqaavaat tamanna pillugu paasisutissanik amigaateqarlutik pitsaanerumillu paasisutissinneqarunik neqeroorutit pitsaassusaat akueriuminartinnerussallugu. Katsorsaanisamat pilersaarutit, utaqqinnissamik naatsorsuutit piffissallu sianerfiusinnaasut allanngornerat, immikkut ilisimasallit tikeraarfissaat assigisaallu pillugit paasisutissat ilaatigut ujjartorpaat. Atuisut naatsorsuutigaat peqqinnissaqarfik nammeneq suilluilluni paasisutissiiniarluni iliuuseqassasoq, amerlanertigulli nammeneq ujjartortariaqartarpaat. Tamatuma saniatigut misissuinermit erserpoq atuisut amerlasuut sumiiffimminni peqqissutsikkut sullissinerit tamarluinnarmik neqeroorutigineqarsinnaagunanginnerat paasisinnaagaat. Misigisat nuannersut inussiarnernermit, ilakkuminarnermut ataqqinnittumillu attaveqatigiinnermut atassuserneqarput.

Illoqarfinni nunaqarfinnilu attaveqarsinnaaneq

Peqqinnissaqarfimmut attaveqarsinnaaneq innuttaasut akornganni eqqartorneqallattaasarpoq. Misissuinermit erserpoq peqqinnissaqarfimmut attaveqarsinnaanermi aqqissuussaannikkut nunalluunniit immikkoortuini unammillernartut pineqaannangitsut, kisianni aamma tikilluaqqusaasutut tusarneqartutullu misigineq pineqartut.

Inoqarfinni napparsimmavimmit peqqissaavimmilluunniit ungasissumi inissisimasuni tassanngaannartumik aqqunarnermik katsorsarneqarneq pillugu ernumassutit oqaluttuarineqarput, tamatumani sulisut najuutut immaqa tassanngaannartumik katsorsaanissaminnut piginnaasaqannginnerat illoqarfinnullu sivisuumik angalanissaq pissutaapput. Allaffissornikkut pisariusumik suleriuseqarneq oqaatsitigullu paatsooqatigiinneq pissutigalugit peqqissaavinnut attaveqarnissartik ilaasa ajornartittarpaat. Tamanna toqqissisimanangilaq. Allalli tamatumanga allaanerulluinnartumik misigisaqarsimapput. Atuisut inoqarfinni avinngarusimasuni najugaqartut nunap immikkoortuini pissutsit inuunermilu atukkat eqqumaffigalugillu sumiiffimminni sullissinerit suut ajornannginnersut ajornarnersullu piviusorsioertumik isigaat.

Atuisut ilaat ataatsimut isigalugu nassuiaanissamut periarfissinneqanngitsutut misigisarput, imaluunniit nakorsamik toqqaannartumik oqaloqateqarnissartik sapernartittarpaat. Ilaat misigisarput saaffiginnikkaangamik pimoorunneqarneq ajorlutik. Sivisuumik utaqqisariaqartarnerit aamma oqaluttuarineqarput. Aamma apersorneqartut allat tamakkununnga tunngatillugu ajunngitsunik misigisaqarsimapput. Sumiiffiit ataasiakkaat apeqqutaarpassittarput.

Oqaatsit naleqartitalu

Kalaallit Nunaanni kalaallisut oqaatsit pingaarnertut oqaaserineqarput. Sumiorpaluutit pingasuupput: Tunumiusut, kitaamiusut avanersuarmiusullu. Oqaatsitigut piginnaasat nammineq nalunaarutigineqartut ersersippaat innuttaasut 70%-isa missaat kalaallisut oqaaseqartut, 15%-i marluinnik (kalaallisut qallunaattullu) oqaaseqartut 15%-ilu qallunaatut oqaaseqartut (Frederiksen aamma Olsen, 2017)⁶³. Peqqinnissaqarfimmi sulisut amerlasuut kalaallisut oqalussinnaannginnamik innuttaasut kalaallisut oqaasillit sullitissaangamikkit oqalutsinik pisariaqartitsisarput.

Atuisut ataatsimut isigalugit eqqaavaat paasineqarnissaq namminerlu paasinninnissaq siunertaralugit nammineq oqaatsitik atorlugit napparsimmavimmut saaffiginnittarusullutik. Atuisut misigisarpaat oqalutseqarnissamut periarfissaqanngitsut oqalutsillu atorneqarsinnaasut ilaat suliassaminnut oqaatsitigut piginnaasakippallaatut. Aamma misigisarpaat oqalutsit toqqaannartumik oqaluttaaneq ajortut, kisianni namminneq naliliisartut suut pingaaruteqarnersut katsorsaasumullu qallunaatut oqaaseqartumut suut nutserneqartariaqannginnersut.

Oqaatsitigut unammillernartut amerlasuutitigut paatsoortitsisarput, aamma oqaatsit attaveqatigiinnermut tunngaviummik pisariaqarmata oqaloqatigiinneq attaveqatigiinnerlu pillugit unammillernartunut atapput. Atuisut nammineq oqaatsitik atorlugit paasitinniarsinnaanngikkunik oqaasiiluunniit amigartumik kukkusumilluunniit nutserneqarunik atuisut sulisullu nikingasumik pissaaneqalissapput.

Kulturi naleqartitalu peqqissutsitsinnik, nappaatitsinnik kinaassutsitsinnillu paasinnittaatsitsinnut pingaaruteqarput. Misissuinermit ersersinneqarpoq innuttaasut pinngortitamik atuineq, kalaalimerngit, kalaallisut oqaatsit, ilaqutariit ataatsimoorfillu naleqartitarigaat pingaarutillit. Tamatuma saniatigut tunarsimaarneq ileqqorissaarnertut inoqatinillu ataqqinninnertut paasineqartarpoq. Atuisut ilaat misigipput peqqinnissaqarfik imminnit allaanerusunik naleqartitaqartoq, allalli misigipput naleqartititik peqqinnissaqarfimmit ataqqineqartut aamma/imaluunniit paasineqartut.

Akisussaaqataaneq akuliutsitsinerlu

Ukiuni kingullerni innuttaasut inuiaqatigiinni, tassunga ilanngullugu peqqinnissaqarfimmi, akisussaaqataanerit ukkatarineqarpoq. Naatsorsuutigineqarpoq innuttaasut ujaartuisuussasut, paasisimasaqassasut aamma paaqqinninneq katsorsaanerlu pillugit piumasaqartassasut. Misissuinermilli erserpoq atuisut amerlasuut akisussaaqataasutut misiginngitsut. Misigipput qanoq isumaqarnertik pillugu aperineqanngikkaangamik akisussaaffimmik tigusinissaq sapernartoq. Atuisut akisussaaqataaneq tassaattippaat atuisut peqqinnissaqarfiullu akornganni oqaloqatigiinneq paaseqatigiinnerlu.

Akisussaaqataanerup saniatigut napparsimasumik qitiutitsilluni suleriuseqarnissap piviusunngortinnissaa siunertaralugu atuisumik akuutitsineq peqqinnissaqarfiup suleriusaanut ilaasutut isigineqarnerujartuinnaq. Misissuinermit erserpoq atuisut amerlasuut misigisut katsorsarneqarnerminni akuliutitinneqan-

⁶³ Kisitsit nutaanerusut pissarsiarineqarsinnaasimangillat. Maanna ilisimatusarfimmi nunatsinni sumiorpaluutit pillugit katsersuinnissamik, misissueqqissaarnissamik ingerlatitseqqiinnissamillu siunertaqartumik ilisimatusartoqarpoq.

ngitsutut katsorsarneqarnerminnilu oqaasissaqanngitsutut. Akuliutsitsinissamik unammillernartut sam-misanut allanut, soorlu oqaloqatigiinnermut, paasissutissanut, oqaatsinut naleqartitanullu, attuumassute-qarluarsinnaapput.

Akisussaaqataaneq akuliutsitsinerlu imminnut ataqatigiilluinnarput. Ataatsimut isigalugu akisussaaqata-anissaq sapernartutut isigineqarpoq. Misissuinnermit erserpoq sunniuteqaqataanngitsutut misigineq aki-sussaassuseqanngitsutullu misigineq imminnut ataqatigiissinnaasut.

Tatiginninnginneq

Misissuinnermi atuisut oqaluttuarput qanigisaqarlutik allanilluunniit tusagaqarsimallutik peqqinnissaqar-fimmut saaffiginneqattaaraluarlutik itigartinneqarsimasunik, pimoorunneqarsimanngitsunik, upperineqar-simanngitsunik imaluunniit iisartakkanik tunineqaannarsimasunik maannalu peruluttunik toqukkulluunniit qimagussimasunik. Peqqinnissaqarfimmi siunnersortip aamma apersorneqartup misigisaq taanna ilisari-sinnaavaa. Misigisat taamaattut toqqissisimannginnermik kinguneqartarlutillu atuisut peqqinnissaqarfim-mik tatiginninnerannut sunniuteqartarput.

Inernernik eqikkaaneq

Peqqinnissaqarfimmik naapitsineq pitsaasutut misiginassappat oqaloqatigiinneq paasissutissallu atuisut pingaartilluinnarpaat. Peqqinnissaqarfimmut attaveqarsinnaaneq, oqaatsitigut kulturikkullu paasineqar-neq saaffigininnermullu atatillugu qanoq pisoqarnissaanut sunniuteqaqataanissamut qaaqquneqarneq oqaloqatigiinnermi aalajangiisuulluinnarput. Tamatuma saniatigut peqqinnissaqarfiup sullissinerini periar-fissat killiliussallu pillugit paasissutissat pitsaannerusut ujarторneqarput.

Atuisut amerlasuut peqqinnissaqarfitsik qujamasuutigalugulu paasisinnaavaat peqqissutsikkut sullissine-rit tamarluinnarmik peqqinnissaqarfimminni neqeroorutigineqarsinnaanngitsut. Peqqinnissaqarfiup tu-ngaaniit paasinninneruneq ilakkuminarnerunerlu oqaloqatigiinnermik taamaalillunilu innuttaasut tatigin-ninnerannik peqqissutsiminnullu akisussaaqataanerannik annertusaasinnaapput. Atuisut peqqinnissaqar-fimminnik oqaloqateqarnissartik assigiinnillu naleqartitaqarnissartik kissaatigaat.

17.7.4 Misissuinnermi suliniutissatut siunnersuutit

Apersuilluni misissuineq tunngavigalugu uku iliuusissatut siunnersuutigineqarput:

- Illuatungeriit tamarmik paaseqatigiinnerunissaat taamaalillunilu sullissinerup tulluartaunissaanik innuttaasunullu ersarinnissaanik periarfissat annerulernissaat siunertaralugu innuttaasut sulisullu oqaloqatigiittarfiannik pilersitsineq.
- Immersugassat apeqqutitallit pitsaassusitigullu periutsit atorlugit atuisut isumaannik katersuiuarneq.
- Innuttaasut, politikkerit, napparsimasut kattuffiisa assigisaasalu peqqinnissaqarfimmi suleriutsimi naleqartitatut tunngavissanik eqqartueqatigiinnerat.
- Oqaluttaasarnermik pitsanngorsaaneq.
- Peqqik.gl-imik atuisunik akuutitsiffittut napparsimasullu naapittarfiattut ineriartortitsineq. Tamatumani pineqarpoq naapittarfiliornissaq innuttaasut paasissutissanik, isumalluutiniq ataatsi-moorfinnillu pissarsiffigisinnaasaannik. Aamma peqqinnissaqarfiup aaqqissuussaana suleriusaalu kiisalu sammisat katsorsaaffiusartullu assigiinngitsut iluanni isumalluutit pioreersut pillugit ilisima-saqarfimmik pilersitsinissaq. Tamatuma saniatigut naapittarfik taamaattoq nalilersuisitsisartoq atuisunik akuutitsinerinik ineriartortitsinissamut aallaaviusinnaavoq.

17.8 Napparsimasunik innuttaasunillu akuutitsineq pillugu sulisut isumaat

Peqqinnissaqarfiup iliuusiini napparsimasunik innuttaasunillu akuutitsinerinik periarfissat akornutaasullu pillugit sulisut paasinnittaasiannik misissuinnerit marluk kingullertut eqqartorneqassapput.

17.8.1 "Napparsimasunik akuutitsineq pillugu peqqissutsikkut sullissisut isumaat"

Misissuineq peqqinnissaqarfimmi napparsimasunik akuutitsisarneq pillugu ilisimatuut suliniutaasa anner-tuup eqqaaneqareersup (immikkoortoq 17.6) allaatiginerata ilagaa (Mougaard-Frederiksen aamma Seibæk, 2021). Pitsaassusitigut periutsit, soorlu apersuineq, ukkatarinnilluni eqimattanik apersuinerit nakkutillii-nerillu kiisalu sulisut 17-it suleqatigiinnit assigiinngitsuneersut, amerlanertigut napparsimasunut toqqaan-nartumik attaveqartartut, aqqutigalugit paasissutissat 2018-imi katersorneqarput.

Siullermik inernerit takutippaat sulisut tunngaviumik isumaqartut napparsimasut akuutinneqartassasut. Misissuinerimili ilaasa napparsimasunik akuutitsineq qanoq paasisariaqarnerisoeq erseqqissumik takusinnaan-ngilaat. Napparsimasunik akuutitsinermut atatillugu sulisunut unammillernartut ataani allaatigineqarput.

Napparsimasunik katsorsaanermi aqqissuussaaneq ikaarsaarfiillu: Nuna tamakkerlugu napparsimmaviup sumiiffinnillu ataasiakkaani napparsimmaviit peqqissaaviillu akornnganni akisussaaffimmik agguataarineq amerlanertigut ersarluttarpoq. Amerlanertigut sumiiffinni ataasiakkaani sulisut suliat pillugit ilisimasa-qanngitsut DIH-mi immikkut ilisimasalinnit katsorsartinneq pillugu napparsimasumut paasissutissiinissaq akisussaaffigisarpaat. Tamatuma kingunerisaanik napparsimasoeq misissortinnissamut katsorsartinnissa-mullu piareersimanani, amerlanertigullu sooq DIH-mukarnissaminik ilisimasaqarnani, Nuummukarsinnaa-sarpoq. Suleriutsit aqqissuunnerisigut aamma DIH-p nunallu immikkoortuisa akornnganni attaveqatigiin-nerup pitsaanerulersinneratigut napparsimasunik akuutitsineq tapersersorneqarsinnaavoq.

Napparsimasunik akuutitsinermik namminerlu inissisimaffigisamik sulisut paasinnittaasiat: Napparsima-sunik akuutitsineq ataatsimoorussamik paasineqarsimannigilaq, aamma sulisut nammineq inissisimaffitsik, ilaatigut sulisutut akisussaaffitsik, pillugu nalornissuteqarput. Ilaat akuutitseriaasertik, soorlu napparsi-masumik paasissutissiilluarneq apeqqutinillu akisineq, pillugu oqaluttuarput.

Akuutinneqarnissaq pillugu napparsimasut ilaqutaasullu pisariaqartitaat: Sulisut misigipput napparsima-sut timertik pillugu napparsimmavimmullu unitsitsinermik pissutaasumik ilisimasakippallaarnerat akuuti-tsinissamut akornutaasoeq. Oqaatsitigut aporfiit tamatumani amerlanertigut pissutaasarput, tassa oqalut-seqarluni paasissutissiissutigineqartunik napparsimasut paasinninnissaat sulisut (kalaallisut oqaaseqan-ngitsut) ilaannikkut qulakkeerneq ajorpaat. Taamatuttaaq sulisut isumaqarput napparsimasut ataatsimut isigalugit peqqinnissaqarfiup aqqissuussaaneq pillugu ilisimasakippallaartut tamannalu pissutigalugu katsorsarneqarnissartik pisinnaatitaaffitillu pillugit ilisimasaqarnissaq eqqarsaatigalugu sanngiitsumik inissisimasartut. Sulisut misigipput napparsimasut naammagittartuusut, aamma oqartussaassusilimmut akuersaaginnartuusut, tamatumalu kingunerisinnaasarpaa sulisut aalajangiussaate pillugit apeqqusiisan-nginneq sulisullu iliuutsiminnik ilisimanninnerannik tatiginnilluni sulisunut aalajangiussanngortitsisarneq. Qanigisaasunik akuutitsinermut tunngatillugu Nuummi najugaqanngitsut eqqarsaatigalugit sapernartitsi-soqarpoq, tassa akuutikkumallugit DIH-miittariaqarnerat pisariaqartinneqarsorineqarmat (Covid-19-ip nunani tamalaani tuniluunnera sioqqullugu taama isumaqartoqarpoq).

Misissuinerimi isummiunneqarpoq napparsimasunik akuutitsinermut atatillugu pitsanngorsaataasinnaasut piviusunngortinneqariaannaasut. Sulisut tamanna namminneq kissaatigaat, assigiinngitsutigullu iliuuse-qartoqariaannaavoq (quppernerup tulliani 'suliniutit DIH-mi aallartisarneqartut' takukkit). Allaaserisami sulisut saqqummersinneqanngitsumi (Seibæk, 2022, suliarineqarpoq), suliniummi inernernut kattunneqartu-nut, tassa atuisut sulisullu isumaannut, tunngasumi, napparsimmavimmi suleriutsinut napparsimasut aku-liutitinnissaannut pisariaqartutut uku erseqqissarneqarput:

- Napparsimasut inuunermi atukkatik pillugit ilisimasaat, periarfissaat kissaataallu sulisunit ujartorneqassasut.
- Napparsimasunik akuutitsineq pillugu paasinnittaatsimik ataatsimoorussamik ineriartortitsisoqassappat sulisut immikkut ilisimasalittut inissisimajunnaarlutik suleqatigineqartutut inissisimalertariaqartut.
- Suleriutsit nutaat katsorsarneqartussanut tulluarsakkat pisariitsut ineriartortinneqarlutillu atuutiler-sinneqassasut. Siunnersuutigineqarpoq siullertut katsorsaanerit pillugit ilisimasaat ataatsimut katiter-neqassasut tamatumalu kingorna suliaakkiisarnerit pisariillisarneqassasut. Tamatuma saniatigut inner-suussutigineqarpoq napparsimasut pillugit nalunaarsuiffinni uppernarsaatit aamma peqqinnissaqar-fiup immikkoortortaqaqarfiisa akornnganni iliuutsit ataqatigiissarneqartut pitsanngorsarneqassasut.

Misissuinerup malitsigisaanik suliniutit makku DIH-mi aallartisarneqarput:

1. Misissuinermit ilassutigineqartut napparsimasunut paasissutissat nutarternissaannut atorineqarput. Ilaatigut DIH-mut angalaneq tikinnerlu pillugit titartakkanik filmilior-toqarpoq. Napparsimasunik paaqqutarinnittartut ilinniarsimasumik angalanernik ata-qatigiissaarisarfimmi atorfinitsitsisoqarnissaa misissuinermit aamma taperser-neqarpoq.
2. DIH-mi pilattaasarfiit tamarmik napparsimasunik akuutitsisar-neq iliuusissatullu pilersaarusiortar-neq pillugu ullormi ataatsimi sammisaqartitsineq. Napparsimasoq peqqissaasorlu unitsitsinissamut piareersarnissamut angerlartitsinerullu kingorna angerlarsimaffimmi suut pisariaqarnersut eqqartornissaannut periarfissaqarmata uppatip saarniganik taarsiinertalimmik siffiaasalertinnermi piffissaq nalaffiusartoq marloriaammik sivikillineqarsimavoq naammagisimaarinnittoqarnerulerlunilu. Tassa peqqissaasup napparsimasut unitsitsineq sapaatit-akunnialuinik sioqqullugu qanoq issusaat, ineqarnerat assigisaallu pillugit oqaluukkumallugit sianerfigisarpai.
3. Napparsimasut suleqatigalugit sulisunik sungiusaaneq, ilaatigut unitsitsinissaq pillugu oqaloqatigiinnermi napparsimasut isumaannik erseqqissaasarneq.
4. Ingilluni napparsimasumik oqaloqateqarneq suliner-tut isigineqarnerulerniassammat immikkoortorta-qarfimmi kulturi sulissutigineqarsimavoq.

17.8.2 "2010-mi nunatsinni peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinnerup kingorna suleriuseq pillugu sulisut isumaat"

Misissuineq peqqinnissaqarfimmi suleriuseq pillugu inunnik naapitsisartut isumaannut aamma peqqissaa-sunik 16-inik, sundhedsassistentinik, peqqissaanermi ikiortinik, nunaqarfimmi sulisunik nakorsamillu pit-saassutit apersuiner-nut tunngavoq (Aagaard & Seibæk, 2022).

Allaatiginninnerit allat assigalugit misissuinermit ersersinneqarpoq innuttaasut paasissutissanik, tassu-nga ilanngullugit timip atuuffii nappaataalu taakkuninngalu katsorsaaneq kiisalu peqqinnissaqarfimmit suut neqeroorutigineqartut pillugit ilisimasanik, amigaateqartut.

Misissuinermit ersersinneqamisaa-poq sulisutut taamaallaat nappaammik katsorsaaner-millu ukkatarinnin-neq pitsaasumik iliuuseqarnissamut naammangitsoq. Atuisup inuunerani pissutsinik atuisullu isumaanik akuutitsineq sulisut naleqquttumik tapersersuinissamut iluaqutigisinnaavaat. Taamaalilluni pisariaqan-ngitsumik peqqinnissaqarfimmut saaffiginneqattaarnerit pinngitsoortinneqarsinnaapput. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik atuiner-mut atuisunik akuutitsineq peqqissutsikkut assigiinnerup annertusarnis-saanut sakkussaasinnaavoq pingaarutilik. Tamatuma saniatigut misissuinermit ersersinneqamisaa-poq ilakkuminartuuneq paasissutissallu peqqinnissaqarfik aaqqissuussaanikkut allannguutini-k, soorlu peqqin-nissaqarfimmut attaveqartariaatsinik, atuutilersitsigaangat atuisut sulisullu akerleriilernissaannik pin-ngitsoortitsisinnaasut.

Tamatumani innersuussutigineqarpoq atuisunik akuutitsiner-mut peqqinnissaqarfiullu neqeroorutaanik ineriartortitsiner-mut tunngatillugu peqqissutsikkut unammillernartut pillugit inuiaqatigiinnik oqaloqate-qarneq pingaarnerutinneqartariaqartut. Innuttaasut peqqinnissaqarfiullu oqaloqatigiit-tarnerat tatiginni-lersitsisarpoq innuttaasunillu toqqissimalersitsisar-luni.

17.9 Atuisunik misissuiner-ni inernernik eqikkaaneq

17.9.1 Oqaloqatigiinneq attaveqatigiinnerlu

Sammisaq pingaaruteqarluinnartoq, allaatiginninner-ni sammineqartoq, tassaavoq atuisut peqqinnissaqar-fiullu/sulisullu oqaloqatigiinnerat attaveqatigiinnerallu.

Atuisut sulisullu eqqaavaat napparsimasut kalaallit amerlasuut katsorsarneqarnertik peqqinnissaqarfim-miilluunniit suut neqeroorutigineqarsinnaasut pillugit paasissutissanik ujartuinissamut katsorsarneqar-nertillu pillugu isummaminnik oqaatiginninnissamut tunuarsimaartartut. Atuisut naatsorsuutigaat peqqis-sutsikkut sullissisut paasissutissiinnissamut oqaloqateqarnissamullu siulliullutik iliuuseqassasut. Amerla-

nertigulli taama pisoqarnek ajorpoq. Tamatumunnga pissutaasut amerlasinnaapput. Allaatiginninnerit ersersippaat oqalutsit atorineqannginnerat, oqaluttaanerup ajorpallaarnera oqalutsilluunniit atuisut oqaasiinik ilumoorfiginnillutik nutserneq ajornerat pissutigalugu ajornartorsiutit annerpaartaat amerlanertigut oqaatsitigut paaseqatigiinnermut tunngasartut.

Allaatiginninnermit ersersinneqamisarpog kulturimik paasinninnginneq pissutigalugu sulisut kalaallisut oqaaseqartuunngitsut isumaqalersinnaasut atuisut tunuarsimaarnerat kulturisooq uninngaannartitsisoq, ass. napparsimasut oqartussaasunut akuersaaginnartutut isigigaangamikkit namminerlu ilisimasaannik isumaannillu aperinagit. Allaatiginninnermi qulaajarneqarpoq napparsimasut tunuarsimaaraluarlutik assigiinngitsorpassuit pillugit sulisunik oqaloqateqarusuttut.

Allaatiginninnerit ilaasa ersersippaat peqqinnissaqarfiup nappaatit nakorsaatillu pillugit ilisimasalik salliutitsilluni suleriaaseqarnera sunniuteqangaarsinnaasooq, tamatumanilu napparsimasut inuunertik pillugu ilisimasaat pingaartinneqarnek ajortut taamaattumillu katsorsarneqarnek paaqqutarineqarnerlu pillugit isumaannik ilisimasaannillu aperinissaq naleqqussorineqarnek ajortoq.

Atuisut ilaasa eqqaavaat peqqissutsikkut sullissisunik attaveqateqarnek ataasiinnarmik sammiveqartoq, tassa sulisuniit atuisunut. Ataasiinnarmilli sammiveqarluni attaveqatigiinnermi paasisutissat atuisumut naleqquttut ingerlateqqinneqaraangata amerlasuut akuutinneqartutut misigisarnerarput.

Allaatiginninnerit amerlanerit ersersippaat timi, peqqinneq napparsimanerlu aamma peqqinnissaqarfiup ingerlariaasia neqeroorutigisartagaalu pillugit atuisunut paasisutissiissutigineqartatut annikippallaartut. Allaatiginninnerit arlallit ersersippaat atuisut tamakku pillugit ilisimasaqartuugunik nappaateqarlutik inuunertik iliuuseqarfigillu arnerusinnaassagaluaaraat. Allaatiginninnernit erserpoq atuisut peqqinnissaqarfiup neqeroorutai pillugit paasisutissilluarneqarnerusuugunik neqeroorutit taakkualu killiliissutigisinnasaat akueriuminartinnerussagaluaaraat.

Allaatiginninnernit arlalinnit ersersinneqartutut napparsimasut katsorsarneqarnerannut qanigisaasut akuutinneqannginnerat oqaloqatigiinnerup immikkoortuisa ilagaat. Tamatumunnga pissutaasut misissorineqarnerunngillat. Sulisut eqqaavaat qanigisaasut DIH-mut ornigussinnaangikkaangata akuutinnissaat sapernartooq. Qanigisaasullu oqarput pisarissersuutaasutut misigalutik. Allaatiginninnernilli arlalinnit ersersinneqarpoq napparsimasup nappaammik naammaginilluni atuinnisaanut napparsimasunillu katsorsaanerup peqqinnissaqarfiup immikkoortuini susassaqarfinilu assigiinngitsuni ataqatigiinnisaanut qanigisaasut pingaaruteqarlunnartut.

Sulisut oqaloqatigiinneq aqqutigalugu napparsimasut atugaat nappaatillu naammagalugu atornisaanut isumalluutaat pillugit ilisimasaqalernerat aamma oqaloqatigiinnerup immikkoortuisa ilagaat. Allaatiginninnernit ersersinneqartutut atuisut peqqinnissaqarfiup iliuusiinik pissarsinissamut atuinnissamullu pissutsit atugaat periarfissaallu assigiinngitsorujussuupput. Napparsimasup ulluinnarni inuunerani periarfissai oqaloqatigiinnermut ilanngunneqarpata sulisut napparsimasumut naleqquttumik sunniuteqarlumillu iliuuseqarnissamut periarfissagissaarnerujussuunngussapput. Tamanna peqqissutsikkut naligiinnerulernermut iluaqutaasinnaasooq allaatiginninnernit arlalinnit ersersinneqarpoq.

Allaatiginninnerit arlallit naapertorlugit peqqinnissaqarfimmut attaveqarsinnaaneq oqaloqatigiinnermut aamma tunngasorujussuuvooq. Atuisut amerlasuut misigippat sulisut saaffiginninnerminnut pissutaasumik paasiniaanninnerat pissutigalugu itigartinneqarlutik, pimoorunneqarnatik upperineqarnatilluunniit.

Oqaloqatigiinnermut akuutitsinermullu sinaakkutit eqqarsaatigalugit allaatiginninnerit ilaasa ersersippaat katsorsaanerit tamarmik ataatsimut isigineqarsinnaasariaqartut ataqatigiissarlunarnerusariaqartullu kiisalu suleriutsit pisariinnerusariaqartut. Napparsimasut katsorsarneqarnerat pillugu eqqortumik paasisutissinnissaat siunertaralugu peqqinnissaqarfiup immikkoortortaarfii akimorlugit attaveqatigiinnerup pitsaanerusariaqarnera ersersinneqarpoq. Kiisalu ersersinneqarpoq suleriutsit pissutigalugit atuisut peqqinnissaqarfimmut siullermeerlutik saaffiginninnerminni sulisumut eqqortumut attaveqarsinnaanerat asut pisariinnaasooq. Tassa pisariillisaasooqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.

Allaatiginninnerit ilaasa ersersippaat kalaallit kulturianik naleqartitaannillu paasinninneq amigaataasooq, tassungalugu atatillugu allaatiginninnerit allat ersersippaat peqqissutsikkut sullissisut atuisunik taakkualu inuunerannik (kulturiannit ilusilersorneqartunik) akuutitsisinnaanermut piginnaasaat ineriartortinneqartariaqartut.

17.9.2 Oqaloqatigiinneq akisussaassuseqarnerlu

Allaatiginninnerit arlalinnit ersersinneqarpoq atuisut peqqinnissaqarfitsik qujamasuutigigaat aamma aningaasaqarneq, sulisoqarniarneq assigisaallu pissutigalugit pingaarnersuisoqartariaqarnera paasisinnaagaat. Atuisut kissaatigaat akuutinneqarumallutik taamaalillutillu katsorsarneqarnerminnut sunniuteqaqataajumallutik kiinneraarfigineqassallutik, soqutigineqassallutik, inuppalaarfigineqassallutik kulturikkullu paasineqassallutik. Ilisimasaqalerneq sunniuteqaqataanerlu nammineq inuunermut aamma/imaluunniit napparsimanermut akisussaassuseqalersitsisarpoq. Atuisut akisussaaffik tamanna tigoruppaat. Allaatiginninnerit ilaannit ersersinneqarpoq atuisut inuunerminnut nappaatiminnullu akisussaaffik *tigusaraat*, sapinngisaminnilli iliuuseqarniarnerat sulisunit tapersersuisoqanngikkaagat tamanna amerlanertigut iluat-sinneq ajortoq.

Eqikkarlugu oqaatigineqarsinnaavoq atuisut, sulisut, aqutsisut, pilersaarusiortut politikkerillu assigiimmik kissaateqartut, tassa innuttaasut namminneq inuunerminnut peqqissutsiminnullu akisussaasuussasut. Inatsisiliorneq, aqqissuussaaniikkut sinaakkutissat pitsaannerusumillu oqaloqateqarnissamut akuutitsinis-samullu sulisut piginnaasaqarnerat kiisalu timi, napparsimaneq peqqissuserlu aamma peqqinnissaqarfiup neqeroorutai atuuffiilu pillugit paasissutissat pitsaannerusut atuisut akisussaaffimmik tigusinissaannik siuarsaaqataasinnaapput. Atuisut aamma peqqinnissaqarfiup neqeroorutai atuuffiilu pillugit ilisimasaqar-nertik suut pillugit peqqinnissaqarfimmut saaffiginninnerlutik erseqqissarluarnerunissaanut iluaqutigisin-naavaat taamaalillutillu peqqissutsikkut iliuutsit naleqquttut sunniuteqarluartullu pillugit attaveqatigiil-luarnerunissamut ikiuutaallutik. Sinaakkutit, piginnaasat ingerlatitseqqeeriaatsillu taamaattut ineriartor-tinneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

Matumani atuisunik akuutitsinermut nunarsuaq tamakkerlugu 'periuseq' pineqanngilaq, kisianni oqaloqati-giinneq suleqatigiinnerlu pillugit najoqqutassiat tunngaviusut sumiiffinni ataasiakkaani atukkanut pisaria-qartitanullu inuillu ataasiakkaat atugaannut pisariaqartitaannullu naleqqussarneqarsinnaasut pineqarput. DIH-mi suleriutsimi suliniutit, napparsimasut sulisullu isumaannik suliniummik eqqaaneqartumik tunngavil-lit, allani suliniutissatut isumassarsiorfigineqarsinnaapput.

17.10 Atuisunik akuutitsinermi unammillernartut

Atuisunik akuutitsinermut pingaaruteqartut, maannamut kapitalimi eqqaaneqartut, ataani takussutissiami skemanggorlugit takutinneqarput:

Takussutissiaq 17.1: Atuisunik akuutitsinermut aqqissuussaaniikkut attaveqarnikkullu pingaaruteqartut

Aqqissuussaanerit	• Inatsisit • Atuisunik akuutitsinermi piginnaasanik ineriartortitsineq. • Oqalutsinik ilinniartitsineq/ilinniartitseqqinneq • Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiini assigiinngitsuni attaveqatigiinneq • Suleriuseqarnikkut/allaffissornikkut pisarissersuutiniq allannguneq pisariillisaanerlu • Timi, peqqinneq, napparsimaneq peqqinnissaqarfiullu atuuffii pillugit innuttaasunut paasissutissiineq. • Atuisut peqqinnissaqarfiullu sinniisaasa oqaloqatigiittarfiat • Atuisunik akuutitsinermut qarasaasiakkut naapittarfik napparsimasullu naapittarfiat
Atuisut sulisullu attaveqartarnerat: sulisut suliaasaat	• Atuisut inuunerat isumaallu, aamma 'orniginartinnerusaat', pillugit ilisimasaniq ujartuiuarneq • Katsorsaaneq periarfissallu pillugit paasissutissiineq • Timi, peqqinneq, napparsimaneq katsorsaanerlu pillugit paasissutissiineq • Oqalutsimik atuiniikkut oqaatsitigut paasinninnissamik qulakkeerineq • Qanigisaasunik akuutitsineq • Immikkoortortaqaarfimmut susassaartunut attaveqarneq

Allaatiginninnernit sammineqartunit ersersinneqarpoq ukunani pitsanngorsaasoqartariaqartoq:

1. Peqqissutsikkut sullissisut akornganni atuisunik akuutitsinerup suuneranik, ilaatigut atuisut najugaannut kulturiannullu naleqquttumik iliuuseqarumalluni akuutitsinermi inuunermi atugaannik tamarmiusumik ilisimasaqartoqartariaqarneranik, paaseqatigiinneq. Napparsimanermik allaatiginninneq pillugu ilisimasat naammanngillat.
2. Oqaatsitigut kulturikkullu oqaluttaaneq. Oqalutsit amerlanerusut ilinniarluarsimanerusullu amerlanerusut aamma atuisut oqaasiisa kulturikkut ataqatigiinnerat malillugu atuisullu isumaat ilumoorfigalugit oqaluttaasinnaasut pisariaqartinneqarput.
3. Atuisut isumalluutaannik, ilaatigut qanigisaannik sumiiffimmilu atukkanik, akuutitsinissaq siunertaralugu atuisut ilisimasaannik isumaannillu sulisut ujartuisariaqarnerat. Tassa atuisunik akuutitsinerup ataatsimoorussamik paasinerata saniatigut aamma sulisut taarseraannerujussuat taamaalillunilu atuisunik akuutitsisarnermi suleriutsit ilikkarneqarsimasut, ass. napparsimmaviup immikkoortortaarfiani, annaaneqariaannaanerat unammillernarpoq.
4. Timi, peqqinneq napparsimanerlu aamma peqqinnissaqarfiup qanoq ingerlasarneranik sunillu neqeroorteqartarneranik atuisunut paasissutissiineq. Atuisut akisussaaffimmik tigusinerunissamut aamma nappaatip peqqissutsillu iliuuseqarfigineranut atatillugu unammillernartut iliuuseqarfiginerunissaannut ilisimasat iluaqutigisarpaat.
5. Napparsimasunik katsorsaannermik ataqatigiissaarineq suleriutsinillu pisariillisaaneq. Napparsimasut paasissutissilluarneqarsimasut ataqatigiissumik katsorsarneqarnissaannut atatillugu DIH-ip aamma sumiiffinni ataasiakkaani napparsimmaviit peqqissaaviillu akornganni ersarinnerusumik akisussaaffinnik agguataarisqaarnissaa pisariaqartinneqarpoq.
6. Napparsimasumik katsorsaaneq pillugu immikkoortortaqarfiit akimorlugit attaveqaqatigiinneq. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqarfiini assigiinngitsuni attaveqaqatigiinneq ataatsimut isigalugu unammillernarpoq, taannalu peqqinnissaqarfiup iluani sulisut akornganni oqaatsitigut unammillernartitaannut eqqaaneqareersunut atassuteqarsinnaavoq. Tamanna qarasaasiakkut attaveqaqatigiinnermut tunngatillugu atuuppoq.

17.11 Napparsimasut qanigisaasullu kattuffii

Napparsimasut kattuffii atuisut isumaat pillugit pisortaqarfinnut sinniisuupput naapittarfiullutillu, tamamanilu napparsimasut qanigisaalu misilittakkaminnik avitseqatigiissinnaallutillu tapersersoqatigiissinnaapput. Napparsimasut kattuffii nappaatit pilersinneqarnerminnut pissutaasut qanoq issusii pillugit ilisimasalik katersuisarlutillu ilaasortaminnik tapersersuisarlutillu ilitersuisarput. Napparsimasut kattuffiinit sinniisut peqqinnissaqarfimmik pisortatigoortumik oqaloqateqarnermut akuutinnerisigut atuisut akuutinneqarsinnaapput. Taamaammat kattuffiit atuuttut pillugit paasisimasaqarnissaaq iluaqutaasinnaavoq.

Nunatsinni napparsimasut kattuffii soorunami anginngillat, sulinerlu amerlanertigut nammineq kajumissutsumik akissarsiaqarnani ingerlasarpoq. Taamaattumik suliarineqartut annertussusaat nikerartarpoq. Kattuffiit nassaarineqarsinnaasimasut ataani sammineqassapput.

17.11.1 Sugisaaq

Sugisaaq inuit tarnimikkut nappaatillit innarluutillillu kattuffiata taaguutigaa. Kattuffiup siunertaa, takorluugaa suliaasaalu takussutissiami 17.2-imi takuneqarsinnaapput.

Takussutissiaq 17.2: Siunertaq, takorluugaq suliassallu, Sugisap

Siunertaq, takorluugaq suliassallu

Imm. 1: Peqatigiiffiup siunertaraa, isumaliortaatsimikkut anniaatillit sugisaasalu inuiaqatigiinni paasineqarnerunissaasa ataqqineqarnerulernissaasalu anguniarneqarnerini peqataanissani. Sugisap timikkut isumaliortaatsikkullu ingerlalluarnissamik, pinaveersaartitsinissamik piginnaanngorsaanermillu suliaqarpoq.

Imm. 2: Sugisap takorluugaraa inuiaqatigiinni inuit tunngaviusumik pisinnaatitaaffiinnik sulissutiginninnissani, innunuttaaq isumaliortaatsimikkut nappaatilinnut innarluuteqartunullu taakkualu sugisaannut. Inuup ataqqinassusia naleqassusialu naleqassutsinit allanit, soorlu teknologii mit aningaasanillu, pingaernerupput. Inooqatigiinneq inuup ineriartortuarneranut aallaavittut atuutissaaq.

Imm. 3: Suisap sulissutigaa sugisaasut taakkualu ilaqutaasa isumaliortaatsimikkut anniaatillit innarluuteqartullu inuiaqatigiinni ajunngitsumik inuuneqalernissamik takorluugaasa piviusunngortinnissaat. Isumaliortaatsikkut anniaateqarneq inuiaqatigiit tamarmiut, sugisaasut, inuit isumaliortaatsimikkut anniaatillit ingerlatsivinnilu suliaqartut unammilligassaraat. Inuit tamarmik ataatsimoorlutik takorluukkat piviusunngortissagaat Sugisap sulissutiginiarpaa. Sugisap kikkut tamaasa peqatigiiffiup siunertaanik takorluugaanillu piviusunngortitseqataarusuttut suleqatigai.

Imm. 4: Peqatigiiffiup isumaliortaatsimikkut anniaatillit inuttut atugaasa pitsanngortinnissaat sulissutigaa.

Imm. 5: Peqatigiiffiup najukkami peqatigiiffinnik pilersitsineq sulissutigivai. Sugisap peqatigiiffiit allat nunalu tamakkerlugu kattuffiit suleqatigalugillu ilaasortaaffigilersinnaavai.

Kattuffik 1996-imi pilersinneqarpoq ukiunilu 27-ni piusimalluni. 20-nik ilaasortaqarpoq Facebookiatigullu inuit 700-t missaanniittut malinnaasarlutik. Kattuffik aningaasaateqanngilaq, suliallu tamarmik kajumissutsimik ingerlanneqartarput. Suliarineqartartutut eqqaaneqarput:

- Tarnikkut nappaatit pillugit qaammarsaanernik kalaallisut/qallunaatut saqqummersitsineq.
- Qanigisaasut nunaqqataasullu suli annerusumik tapersersuisinnaaniassammata tarnikkut nappaatit pillugit ilisimasani ingerlatitseqqinnissaq siunertaralugu tarnikkut nappaatit pillugit innuttaasunik paasisitsiniaalluni suliniummik soqutigisaqatigiinnillu pilersitsineq.
- Danmarkimi nuna tamakkerlugu kattuffimmik SIND-imik aamma nunatsinni Tiliumik (innarluutillit illersuisuanik) suleqateqarneq.

Sugisap tarnimikkut nappaatilinnik sullissineq nakkutigaa peqqissutsimillu susassaqarfiup iluani pisortaqarfiit susassaqtut isorinnilluni apersortarlutik. Tamatuma saniatigut Sugisap Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfirmik suleqateqarnermut akuutinneqarnerunissani kissaatigaa. Sugisap siulittaasua Ezekias Therkelsen peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut peqataatitaavoq.

17.11.2 Neriuffiit Kattuffiat – Kræftimik akiuiniarneq

Ukiut tamaasa nunatsinni inuit 200-t miss. kræfteqalertarput. Tassa sapaatip-akunneranut inuit agguqaq-tigiissillugit pingasut-sisamat⁶⁴ kræfteqalertarput.

Neriuffiit Kattuffiata - imaluunniit Neriuffiup, nuna tamakkerlugu peqatigiiffimmut sumiiffinnilu ataasiakkaani immikkoortortaqqarfinnut taaguutaa - kræftimik eqqugaasut, ilaqutaat qanigisaalu allat sullittarpai, aamma Kræftens Bekæmpelse i Danmarkit siunertaqarpoq. Kattuffik nammeneq kajumissuseq malillugu suliaqarfiuvoq aamma suliffeqarfinnit namminersortunit pisortanillu pigineqartunit aningaasanik tunineqartarnissaminik isumalluuteqartuuvoq. Ukiut tamaasa nuna tamakkerlugu millionilinnik katersuiniartoqartarpoq, taannalu qaammatini marlunni affarmilu ingerlasarpoq nunalu tamakkerlugu toqqaannartumik aallakaatitsinermik naggaserneqartarluni.

Neriuffiit Kattuffiat ullumikkut sumiiffinni ataasiakkaani 15-ini nalunaarsorneqarsimasunik Neriuffinnik kattuffeqarpoq. Nuna tamakkerlugu peqatigiiffik siulersuisuuneqarpoq sumiiffinni ataasiakkaani kattuffinnit tallimanit sinniisuffigineqartunik. Sumiiffinni ataasiakkaani kattuffiit qulinik immikkoortortaqqarfeqarput Neriuffiit Ikinngutaanik taaneqartartunik.

⁶⁴ Kisitsit taakku aningaasanik tunineqarnissamik qinnuteqaatit Neriuffiit Kattuffiata tigusaartagai ukiumoortumillu akuersissutigisartagai tunngavilugit naatsorsorneqarput.

Neriuffiup allaffia piffissaq tamaat sulisartunik marlunnik peqatigiiffimmi kisiartaallutik akissarsiaqartin-neqartunik inuttaqartinneqarpoq - Ataaseq ulluinnarni ingerlatsinermut akisussaasoq ataaserlu ikiorti.

Neriuffimmi sulineq

Neriuffiup pingaarnertut suliassai makkuupput:

- Kræftimik napparsimasunik taakkulu ilaqutaannik ikorfartuillunilu ilitersuineq
- Paasititsiniaanerit aqqutigalugit innuttaasut kræftimik ilisimasaqarnerulernissaat
- Pisortat kræftimik pinaveersaartitsinermik katsorsaannermillu pingaartitsinissaannik politikikkut oqallinnermik sunniinarneq
- Napparsimasut tamarmik ataqatigiisumik katsorsarneqarnissaat isumassorneqarnissaallu siunertaralugit inunnik isumaginninnikkut peqqinnissamullu oqartussaasunik suleqateqarneq
- Neriuffiit Kattuffiata suliniarneranik paasisitsiniaaneq
- Suliat isertitsiffiusartut

Neqeroorut

Neriuffiup kræftertut qanigisaallu nammineq kajumissutsimik oqaloqateqartartunik siunnersuisartunillu akeqanngitsumik oqaloqateqarnerit aqqutigalugit tapersersorpai. Oqaloqatigiinnermi piffissaq artornar-toq nalaanneqartoq misigisallu ukkatarineqartarput. Oqaloqatigiinnerit nuna tamakkerlugu neqeroorutigi-neqartarput, aamma illoqarfigisami nunaqarfigisamiluunniit oqaloqatigineqartartut siunnersuisartullu orninneqarsinnaanngikkaangata Neriuffiup illoqarfinni allani oqaloqateqartartunut siunnersuisartunullu attaveqartoqarnissaa isumagisarpaa. Neriuffiup ukiut ingerlanerini paasisimavaa pinartoqartillugu oqa-loqateqarnissamik pisariaqartitsineq annertusoq tarnimikkullu nappaatilinnik sullissinnermi suliassaqarpal-laarmat peqqinnissaqarfiup tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfiani ilaannikkut tamanna neqe-roorutigineqarsinnaanngitsoq. Taamaattumik Neriuffiup aaqquissuusaq taanna pilersissimavaa.

Neriuffik nuna tamakkerlugu immikkoortortaarfanni tamani oqaloqateqartartunik ujartuineq pisariaqar-titsinerlu ataqqillugit piffissami pisariaqartitanut naleqqussartuarpoq. Ukiut tamaasa oqaloqateqartartut pikkorissartinneqartarput. Massakkut (2023-p aallartinnerani) illoqarfinni akunnittarfilinni ataatsimeer-suarterfinnilu taakkua ingerlanneqarnerusarput.

Neriuffik kræftertut qanigisaalu kalaallisut oqaasillit qallunaatut tuluttullu oqaasilittut namminneq oqaat-sitik atorlugit atuarsinnaaniassammata kræftit katsorsaariaatsillu nunatsinnilu periarfissat assigiinngit-sut pillugit quppersakkanik kalaallisut saqqummersitsisarpoq. Quppersakkat taakku saqqummersinneqas-sagunik nutserinermut, naqiterinermut ingerlatitseqqinnermullu aningaasat pisariaqarput, tunissutillu Neriuffiup ukiumoortumik pissarsiarisartagai aqqutigalugit aningaasalersorneqartarput.

Naalakkersuisut Danmarkimilu Kræftens Bekæmpelsen suleqatigalugit immikkut suliniut

2013-imi Real Dania, Naalakkersuisut (Ineqarnermut Attaveqaasersuutinullu Naalakkersuisoqarfik kiisalu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik) aamma Kommuneqarfik Sermersooq kiisalu Kræftens Bekæmpelse i Danmark suleqatigalugit kræfti pillugu siunnersuisarfimmik (Ilersimaartarfimmik taaneqartumik) pissar-siniarluni sulineq aallartippoq.

NGO-t pisortaqarfiillu taama suleqatigiinnerat sapernartoq paasinarsivoq. Taamaattumik Neriuffiup siu-lersuisui aalajangerput Kræftens Bekæmpelse suleqatigalugu kræftimik eqqugaasut pisariaqartitaat aal-laavigalugit inissanik nammineq pissarsiniarlutik. Aningaasat Nordatlantisk Pulje, Kræftens Bekæmpelse, A.P. Møller Fonden aamma Naalakkersuisut aqqutigalugit pissarsiarineqarput. Kræfti pillugu sullissivik nutaaq pilersinneqarpat Neriuffiup, kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat pitsaanerulissaaq.

Ullumikkut Neriuffiit Kattuffiat inini mikisuni attartukkani inissisimavoq. Illu nutaaq piareerpat Neriuffik ullutsinnut naleqquttumik nammineq kajumissutsimik sulisut ilinniarsimasullu sulisut naapiffigisinnaa-saannik inissisimaffeqalissaaq.

Aningaasat katersorneqarsimasut Neriuffiup ukiumut sammisarpassuinit atattillugu ataatsimeersuarterfinni attartukkani nalinginnaasumik atorineqartartut taamaalillutik kræfti pillugu sullissivimmik ingerlatsinermut atorineqarsinnaalissapput. Anguniagaavoq pitsaaliuineq, nappaatinik suussusersineq, katsorsaa-neq, piginnaanngorsaaqqiineq, anniarpallaarunnaarsitsiniarneq assigisaallu pillugit pisortaqaqfinnik suleqateqarnermut sinaakkutit pitsanngorsarnissaat. Suliniutit taamaalillutik siunissami ataatsimut isigalugu peqqissutsimik pitsanngorsaaqataallutillu nunatsinni kræftimik eqqugaasut tamarmik ataqatigiinnerusumik katsorsarneqarnissaannut pitsaannerusumillu inuuneqalernissaannut iluaqutaassapput. Suliniutimut aningaasat nunaminertarlu qulakkeerneqareerput, aamma naatsorsuutigineqarpoq illu 2024-mi sananeqa-reersimassasoq.

17.11.3 Tilioq

Innarluutillit illersuisuata sullissivia Tilioq Namminersorlutik Oqartussat ataanni namminersortutut suliffeqarfittut ingerlavoq Sisimiunilu inissisimalluni. Tiliup suliassaraa Naalagaaffiit Peqatigiivisa Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiissutaat aallaavigalugu innarluutillit inuiaqatigiinni soqutigisaasa isumannaatsumik siuarsaasumillu aallunnissaat. Suliassat pingaarnerit ilagaat:

- Inuit innarluutillit qanigisaallu pisinnaatitaaffiik aamma maalaarsinnaanerannik siunnersorlugit aqutissiuullugillu
- Pisortat namminersortullu suliffeqarfiutaat siunnersorlugit aqutissiuullugillu
- Naalagaaffiit Peqatigiivisa inuit innarluutillit pillugit Isumaqaatigiissutaat naapertorlugu inatsisitigut isumannaatsumik inuit innarluutillit sullinneqarnerat qulakkiissallugu
- Kalaallit Nunaanni pissutsit inunnut innarluutilinnut tunngasut nalilersussallugit
- Nunatsinni inunnut innarluutilinnut tunngasunik paasissutissanik katersineq ingerlatitseqqinnerlu
- Inuit innarluutillit atugarisaat nakussassarlugit suliniutinik siunnersuusiorneq
- Nunatsinni innarluutillit peqatigiiffii suleqatigalugit inuit innarluutillit Kalaallit Nunaanni atugaasa siuarsarneqarnissaat qularnaarneqarnissaallu

Inuit Innarluutillit Illersuisuat inuit ataasiakkaat pillugit aalajangiisinnaatitaanngilaq, oqaaseqaateqarsinnaatitaallunili

Innarluutillit atugaasa, periarfissaasa pisinnaatitaaffiisalu siuarsarnissaat Tiliup sulissutigaa. Taamaattumik pisinnaatitaaffiit taakku siuarsarumallugit nunani tamalaani suleqatigiinneq Tiliup ilinniarfigerusullugulu peqataaffigerusuppaa. Tiliup peqatigiiffiit nunatsinniittut nunattalu avataaniittut periusissioinnikkut suleqatigikulasarpai.

Tiliup nunatsinni napparsimasut kattuffii uku suleqatigikulasarpai:

- Nunatsinni inuit innarluutillit kattuffiat, NIIK
- Kalaallit Inuusuttut Innarluutillit Peqatigiiffiat, KIIP
- Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsullu Kattuffiat, KNIPK
- Kalaallit Nunaanni tappiitsut isigiarsuttullu peqatigiiffiat, ISI
- Kalaallit Tusilartut Kattuffiat, KTK
- Kalaallit Nunaanni ineriartornermikkut akornutillit angajoqqaavisa peqatigiiffiat, Inooqat
- Tarnikkut eqqarsartaatsikkullu napparsimasut ilaqaataasullu peqatigiiffiat, Sugisag
- Nuna tamakkerlugu kattuffik Autisme Sumiiffik Kalaallit Nunaat
- Peqatigiiffik Ingerlariaqqiffik
- Gigttertut Peqatigiiffiat
- ADHD Kalaallit Nunaat

Napparsimasut kattuffii taakku tamarmik ingerlanersut ilisimaneqanngilaq (Sugisaq qulaani allaatigineqarpoq). Kattuffiilli eqqaaneqartut tamarmik minnerpaamik nittartagaqarput qanoq attaveqarfigineqar-sinnaanerannik paasissutissalinnik.

Tiliup Inuit Pisinnaatitaaffiit Institutti, Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii pillugit nuna tamakker-lugu suliffeqarfik, ataavartumik suleqatigisarpaa. Tiliup innarluutillit atugaat pisinnaatitaaffiilu pillugit pe-qatigiiffittut ilisimasani atorlugit Instituttip sulineranut naleqqukkaangat ilaliisarpoq. Inuit Pisinnaatitaaf-fiit Institutti inuit pisinnaatitaaffii pillugit immikkut ilisimasaminik Tiliup sulineranut ilaliisarpoq.

Nittartakkami Tiliog.gl-imi ilisimasaqarfiup aamma Politikki siuarsaanerillu ataanni saqqummersitat taku-neqarsinnaapput, taakkua ilagaat innuttaasut saaffiginninnerinik misissueqqissaarneq, angalanermi nalu-naarusiat, isumaqatigiissutit, inatsisilerineq aamma innarluutilinnik sullissinnermi soqutiginarut pillugit nalunaarusiat nalilersuinerillu.

17.11.4 Peqatigiiffik Ummatit/Foreningen Hjerteliv

Peqatigiiffik siunnersuutininik ilitersuutinillu imalimmik nittartagaqarlunilu facebookikkut qupperneqarpoq. Peqatigiiffiup sumiiffinni ataasiakkaani immikkoortortaarfii ilaatigut pisuttuaqatigiinnernik oqalugiartit-sinernillu timigissaqatigiinnillu aqqissuussisarput. Tamatuma saniatigut katersuiniartitsisoqartarpoq.

17.11.5 MAPI - Meeqqat Angajoqqaallu Peqqinnissatigut Ikinngutaat

Kattuffiup siunertaraa kalaallit meerartaasa inuunerinnissaasa tapersersornissaat angajoqqaallu meeqqat inuunerisa pitsaanerulersinnerisigut meeqqat isumalluutaannik nukittorsaaqqullugit sinerissami illoqar-finni ataasiakkaani attaveqarfinnik pilersitsinissaq.

MAPI "kalaallit meerartaasa timikkut sivisuumik napparsimasut ajunngitsuliorfigineqarnissaannut atorne-qartussanik" nuna tamakkerlugu aningasanik katersuiniartarpoq. Aningaasat pitsaanerusunik ulluinnarni inuuneqarnissamut, angajoqqaanut siunnersortinut, illersuisunut, pinnguaqatigiittartunut, aasakkut aal-laarsimaarnernut, nereqatigiinnernut timimillu aalatitseqatigiinnut atorneqassapput. Iluaqutissanik soorlu fedtcremenik meeqqallu sapigallit nerisassaannut immikkut ittunik tapersiineq.

17.11.6 MIO

MIO napparsimasut kattuffiginngilaat, Nunatsinnili Meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit sullissiviuvuq Meeq-qat Illersuisuat nunatsinni meeqqat inuusuttullu - qajannartumik immikkut inissisimasut - sinniisoralugu 2012-imi inatsisitigut pilersinneqarsimasoq.

MIO Naalagaaffiit Peqatigiit meeqqat pillugit isumaqatigiissutaata nunatsinni ilisimaneqarnerulernissaa-nik sulissuteqartartuuvoq. Pingaartumik meeqqat inuusuttullu qajannartumik inissisimasut ulluinnarni inuunerisa pitsaanerulersinnerisigut meeqqat pillugit isumaqatigiissut timitalerneqartarpoq.

MIO-miipput meeqqat illersuisuat allatseqarfillu arfinilinnik sulisulik aalajangersimasumik atorfeqartunik. Meeqqat illersuisuata ikiortissaattut meeqqat pillugit siunnersuisoqatigiit pilersinneqarput, taakkualu meeqqat illersuisuata meeqqat pillugit susassaqarfimmi periusissianik ineriartortitsinerani ikiortartus-saavaat.

MIO-mit meeqqat inuunerminni atugaannik periarfissaannillu qulaajaanermik ukioq 2018 angullugu ukkata-rineqarsimavoq. Tamatuma kingorna periusissiami Kalaallit Nunaata FN-ip meeqqat pillugit isumaqatigiis-sutaanik malinninnissaa anguniarlugu politikkerit innutaasullu akisussaaffeqarnerat iluuseqartariaqarne-rallu pingaartinneqarpoq.

MIO-p sulinera ilaatigut inuusuttut imminut toquttarnermut imminullu toqunnissamik eqqarsaateqarner-mut pissutaasunik qanorlu pitsaaliuisoqarsinnaanerannik namminneq isumaannik misissuinnermik kingune-qarsinnaavoq (Qamani pillugu kapitali 13-imi immikkoortoq 13.7.2.1 takuuk).

17.11.7 Napparsimasut kattuffii pillugit isummat qaammarsaaqataasussat

Napparsimasut kattuffiisa angissusaat, isumalluutaat suliarisartagaallu assigiinngitsorujussuupput. Napparsimasunut eqimattat ataasiakkaat qanoq tapersersuisinnaatiginerat assigiinngilaq. Napparsimasut kattuffiisa peqqinnissaqarfiup ilusilersugaaneranut sunniuteqartarnerat eqqarsaatigalugu (kapitalimut aallarniut takuuk) kattuffiit oqartussaasullu/peqqinnissaqarfillu qanoq annertutigisumik qanorlu oqaloqatigiittarnerat assigiinngitsorujussuuvuq. Meeqqat illersuisuata sullissivia MIO aamma innarluutillit illersuisuata sullissivia napparsimasunut kattuffiunngillat, sullissiviuppulli inatsisitigut pilersinneqarsimasut. Taamaattumik peqatigiiffinnut mikisunut nammineq kajumissutsimik ingerlasunut sanilliullugu allaanerumik sunniuteqarsinnaapput.

17.12 Kapitalimik eqikkaaneq

Sunniuteqarluartumik aaqqissugaaneq, innuttaasunik naleqquttumik sullissineq peqqinnissaqarfimmillu atuisut naammagisimaarinnilissappata nunani tamalaani miserratigineqanngilaq peqqinnissaqarfimmi atuisut akuutinneqartariaqartut. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi siusinnerusukkullu periusissiani soorlu Kalaallit Nunaanni kræfti pillugu pilersaarummi 2013-imeersumi aamma 2014-2017 Peqqinnissaq pillugu periusissiami atuisunik akuutitsinissaq kissaatigineqarpoq. Tamannali pillugu inatsisiliortoqarsimanngilaq, aamma atuisunik akuutitsineq pillugu ataatsimoorussamik paasinninneq kiisalu akuutitsinermut sinaakkutit amigaatigineqarput.

Peqqissutsikkut unamminartitanut atatillugu atuisut isumaat malillugu pisariaqartitanik aamma atuisunik akuutitsineq pillugu atuisut sulisullu isumaannik misissuinerit unammillernartunik iliusissatullu periarfisanik ersarissunik ersersitsipput.

Atuisunik akuutitsinermut atatillugu qitiusutut unammilligassat:

- Atuisunik akuutitsinermut sinaakkuteqannginneq.
- Sulisut atuisunik akuutitsisarnerup pingaaruteqassusianik paasinnissimanatillu ilisimasaqannginnerat.
- Oqaluttaanerup naammaginanginnera atuisut peqqissutsikkullu sullissisut oqaloqatigiinnissamut periarfissaannik ajornerulersitsisarpoq.
- Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiini naammaginangitsumik attaveqaaqatigiittarneq naleqqutinnngitsumillu suleriaaseqarneq atuisut katsorsarneqarnerminnut akuutinnissaannut aporfusarput.
- Innuttaasut timi/peqqissuseq/napparsimaneq peqqinnissaqarfiullu atuuffia pillugit ilisimasaqanngillat.

Misissuinerni oqariartuutitut eqqaaneqaaqattaarpoq atuisut peqqinnissaqarfimmi katsorsarnerminnut sunniuteqaaqataassagunik taamaalillutillu napparsimallutik nammineq inuunerminnut akissusaaffimmik tigusilluarnerusinnaassagunik peqqinnissaqarfimmi atuisut akuutinneqartariaqartut.

Napparsimasut kattuffii amerlasuut atuisut isumaannut sinniisaasut mikillutillu nammineq kajumissutsiminnik suliaqartartunik isumalluuteqarput. Eqqarsaatigineqarsinnaavoq peqqinnissaqarfimmik pisortatigoortumik oqaloqateqarnermut atatillugu ataatsimoorluni aaqqissugaaneq napparsimasut kattuffiisa iluaqutigissaneraat.

17.13 Sanilliussineq

Innuttaasut inuunermi atugaasa peqqinnissaqarfiullu sumiiffinni ataasiakkaani peqqissutsikkut sullissinissamut atugassarititaasa assigiinnginnerujussuat pissutigalugu peqqinnissaqarfiup tungaaniit assigiissakkamik pitsaassusilimmik neqerooruteqarnissamik neriorsuinissaq sapernarpoq. Pisuni sumiiffinnilu ataa-siakkaani pissutsit ingerlalluartikkumallugit atuisut peqqissutsikkullu sullissisut tungaanniit kiinneraar-tuunissaq ajunngisaartuunissarlu pisariaqarput.

Ataatsimiititaliarsuup ataatsimiinnerani sulisut tungaanniit eqqaaneqarpoq atuisut peqqinnissaqarfiup sullissinerinik atorluannissamut akisussaaqataasariaqartut. Ilisimaneqartutut peqqinnissaqarfimmi ator-fiit, ilaatigut nakorsanik kigutillu nakorsaannik, inuttaqartinneqarnissaat assut unammillernarpoq. Aamma sulisut ujartorpaat atuisut ajornartorsiutip suna saaffiginnissutaanerata suullu pillugit tapersorsorneqar-tariaqarnerup erseqqissarneratigut sulisunik naapitsinissamut piareersarluarnerunissaat. Pingaartumik immaqa tamanna peqqissaavinni nakorsiartarfinni kigutileriffinnilu, piffissami killeqartorujussuarmi na-korsiarfiusinnaasuni, atuuppoq.

Atuisut sulisullu attaveqaqatigiinneranni oqalutsit ilinniarluarsimasut pisariaqartinneqarnerat allaatigine-qareerpoq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut ilaasortat tungaanniit eqqaaneqarpoq peqqin-nissaqarfiup iluani sulisut akornganni oqaatsinut, ass. sulinermi oqaatsinut kalaallisut oqaaseqartinneqan-ngitsunut, tunngatillugu attaveqaqatigiinnikkut unammillernartoqartoq. Tamanna assersuutigalugu DIH-mimi nunatsinnilu peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiini minnerusuni sulisut akornganni imaluunniit kigutit nakorsaasa avataanneersut klinikassistentillu najugaqavissut akornganni attaveqaqatigiinnermi atuuppoq. Sulisut kalaallisut oqaasillit kalaallisullu oqaaseqanngitsut akornganni attaveqaqatigiinnikkut unammillernartut amerlanertigut atuisunik attaveqaqateqarnermut ajoqutaasumik sunniteqartarput.

Peqqinnissaqarfimmi oqalutsinik ilinniaritseqqinneq aallarteqqinneqaraluartoq (takuuk kapitali 8) oqalut-sinik pikkorissunik pisariaqartitsineq unammillernartuassaaq. Peqqinnissaqarfimmi sulisunik pisariaqar-titsinerup peqqissutsikkut sullissisunit Danmarkimeersuunngitsunit matussuserneqarnerujartuinnassap-pat naatsorsuutigineqarsinnaavoq peqqinnissaqarfimmi sumiiffiit ilaanni attaveqaqatigiinnerup tuluttut ingerlasarnissaa. Oqaluttaanermut tunngatillugu unammillernartunik tamanna annertusisitsissaaq.

Sulisut atuisullu akornganni pissaanerup nikinganerata eqqumaffiginissaa pingaaruteqarpoq. Peqqissut-sikkulli sullissisut 1) ilakkuminartuugunik atuisullu atugaannik paasinninniartuarunik tamatumalu saniati-gut 2) peqqinnissaqarfiup qanoq ingerlaaseqarneranik sunillu neqerooruteqarsinnaaneranik atuisut oqa-luttuuttarunik kiisalu 3) atuisut kissaatiminnik pisariaqartitaminnillu saqqummiussinissamut piareer-sarluarnerusarunik - oqartoqarsinnaavoq naatsorsuutinik nalimassaaqatigiittarunik - taava ilisimatusar-nikkut allaatiginninnernit ersersinneqamisarpoq atuisut sullissinerit suussusaannik annertussusaannillu paasinninnerussasut. Ilimagineqarsinnaavoq tamanna peqqinnissaqarfik pillugu naammagittaalliutit amerlassusaannik ikilisitsisinnaasoq.

Tamatuma saniatigut misissuinernit ersersinneqarpoq atuisut amerlasuut inuunermi isiginnittaasertik pis-sutigalugu isumaqartut pinngortitami nukiit annerummata inuunermi suut tamarmik, aamma nappaammik, aqunneqarnissaannik naatsorsuuteqartoqarsinnaanngitsaq, aamma piviusorsiunngitsunik piumasaqaru-sunngitsut. Inuunermik isiginnittaaseq taamaattoq atuisut ajornerusumik sullinneqarnissaannik kingune-qassanngilaq, kisianni atuisut sulisullu oqaloqatigiinnerannut tunngaviusinnaavoq pitsaasoq, tamatumanilu atuisup maanna atugai isumaalu sumiiffimmilu atugarineqartut pillugit oqaloqatigiinneq aallaavigalugu ataatsimoorluni aaqiissutissarsisoqarsinnaavoq. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq tamatamani sak-kussaavoq tulluortoq.

Allaatiginninnernit tamangajannit ersersinneqartutut timi, peqqinneq napparsimanerlu pillugit ataatsimut isigalugu ilisimasakinneq aamma iliuuseqarfigineqassaaq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sine-rissami angalanermut atatillugu innuttaasunik ataatsimiisitsisarnerini innuttaasut amerlasuut eqqaavaat peqqinnissaqarfik avammut ammarnerusuuppat, ass. peqqinneq pillugu qaammarsaasunik sammisassaqa-r-titsikulasartuuppat, innuttaasut peqqinnissaqarfillu naapeqatigiilluarnerusinnaagaluartut.

17.14 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Inatsimmut 2001-imeersumut taartaasumik napparsimasut pisinnaatitaaffii pillugit nutaamik inatsisiliortoqassasoq
2. Peqqissutsikkut sullissisut atuisunik akuutitsiniarneq, tassunga ilanngullugu kulturikkut assigiinnigissutsinik paasinnissinnaaneq, pillugu piginnaasaat pitsanngorsaaffigineqassasut
3. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaqfiini atuisunik, aamma qanigisaannik, katsorsaanermi akuutitsisoqartarnissaanik kulturimik ineriartortitsisoqassasoq
4. Napparsimasut peqqinnissaqarfimmilu sulisut oqaloqatigiinneranni ilinniarsimasumik oqalutseqartoqartarnissaa qulakkeerneqassasoq
5. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaqfiini napparsimasut katsorsarneqartarnerat pillugu pitsaaneruseqarissut sulisut oqaloqatigiittoqartarnissaa, taamalu napparsimasut katsorsarneqarnerminni akuutinneqarsinnaanerat siunertaralugit peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaqfiisa akornanni attaveqatigiittarneq pitsanngorsaaffigineqassasoq suleriaatsillu pisariillisarneqassasut
6. Atuisunik akuutitsisarneq peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanernut ilaatinneqalissasoq
7. Peqqinnissaqarfiup ataatsimiitsitsisarneq peqqinnissarlu pillugu paasissutissiisarneq aqqutigalugit innuttaasunut attaveqartarnini pitsanngorsaaffigissagaa
8. Atuisut peqqinnissaqarfiullu sinniisaasa napparsimasunik akuutitsisarneq pillugu oqallittarfissaannik pilersitsisoqassasoq
9. Peqqissuseq pillugu paasissutissanut/napparsimasut oqallittarfissaannut tunngavissatut oqallittarfimmik digitaalimik pilersitsisoqassasoq
10. Apersuilluni immersuiffissat periutsillu pitsaasut atorlugit atuisut isumaannik ingerlaavartumik katersuisoqartassasoq

Kapitali 18.

Peqqinnissaqarfik paasissutissat tunngavigalugit ingerlanneqarnerusoq ammanerusorlu

Peqqinnissaqarfik pillugu paasissutissat amigarnerat arriitsuarsuarmilluunniit paasissutissat naleqqutut pissarsiariniartarnerat Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup arlaleriarluni nalaateqattaarpaa. Peqqissuseq pillugu paasissutissat ilaatigut peqqinnissaqarfimmi suliat uppenarsarnissaannut atorneqarsinnaapput. Assersuutigalugu tassaasinnaapput nappaammik aalajangersimasumik napparsimasut amerlassusaat, uninngasunut immikkoortortaqaqarfinnut aalajangersimasunut inissat imaluunniit akiuussusersorneqarsimasut naatsorsorneri pillugit paasissutissat. Paasissutissat pissarsiariuminartut, paasiuminartut eqqortumillu piffissaligaasut peqqinnissaqarfimmik nutaaliaasumik politikkerit peqqinnissaqarfiullu qullersaqarfiata aqutsinerannut pisariaqarput. Aalajangersimanngitsumik tutsuiginanngitsumillu paasissutissaateqarneq taamungaannaq aalajangiisartut aqutsilernerannik kinguneqakkajuttarpoq. Nakorsaaneranut tunngatillugu suleriaatsinik aaqqissuussineranut kiisalu aaqqissuussaasumik aaqqissuusseqqinnernut tunngatillugu taamaappoq. Paasissutissanut tunngatillugu annertuumik pitsanngorsaasoqartariaqarpoq ilaatigut ataavartumik ingerlatsineq tapersersorumallugu aamma Peqqinnissaqarfimmi suliassanik naammassinnittarnermut tunngatillugu politikikkut kissaatit pingaarnerit tamannalu pillugu aningaasaqarnikkut siinaakkutit tamaasa ersarissarumallugit, paasiuminarsarumallugit ataqatigiilersikkumallugillu. Paasissutissat katersorneqartut - napparsimasut pillugit paasissutissat, aningaasaqarneq pillugu paasissutissat, innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinernit paasissutissat allarpassuillu - ullutsinni peqqinnissaqarfimmi naammaginartumik atorneqanngilluinnarput.

Kapitalimi immikkoortut pingaarnerit:

- Aqutsineq pillugu paasissutissanik Cosmic-imeersunik atorluarneqarsinnaasunik pissarsinissaq ajornakusoorpoq arriillunilu. Piaarnerpaamik Cosmic-imi paasissutissat ineriartorteqqinneqartariaqarput aqutsineri atorneqarsinnaaniassammata takulertoruminarnerulersillugit
- Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermi paasissutissat paasissutissaasivimmi Naatsorsueqqissaartarfimmiluunniit pissarsiarineqarsinnaasariaqarput
- Peqqinneq pillugu paasissutissat pissarsiarineqarsinnaanerit pitsaaneruleqqullugu Naatsorsueqqissaartarfiup, Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup Peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiissinnaanerit tamakkiisumik atorneqanngillat

18.1 Cosmic

Cosmic svenskit suliffeqarfiannit Cambiomeersuusoq peqqinnissaqarfiup napparsimasut pillugit qarasaa-siakkut nalunaarsuisarfigivaa. Peqqinnissaqarfimmi napparsimasunut ataasiakkaanut attaveqarnerit, katersaanerit misissuinerillu pillugit paasissutissat Cosmic-imiipput taamaammallu paasissutissanik qitiusumik aallertarfiulluni. Systemi 2013-imiit 2016-imut atuutilersikkiartuaarneqarpoq. Tasiilami Peqqissaavik Tunullu sinnera eqqaassanngikkaanni Peqqinnissaqarfinni tamani atorneqartarpoq.

Kigutileriffiit Cosmic-imik atuinerannut tunngatillugu immikkut ittunik ajornartorsiuteqarpoq. Kigutininik isumaginninnerup kigutit pillugit allattugaatit saniatigut napparsimasut pillugit nalunaarsukkat iserfigisinaanngilai. Cosmic kigutininik sullissineq siunertaralugu ineriartortinneqarnikuunnginnami kigutileriffinni sulisunut ulluinnarni atussallugu oqimaallunilu piffissartornarpoq.

Cosmic siullertut napparsimasunik ataasiakkaanik nakorsaanermi ator neqartarpoq, tassani ilaatigut napparsimasut pillugit nalunaarsukkat ilaatigut napparsimasup nappaataata oqaluttuassartaanut nakorsaatinillu atuineranut tunngasunik paasissutissanik takutitsisarlu. Taamaattorli Cosmic aamma paasissutissanik aallertarfittut ator neqartarpoq, assersuutigalugu qitiusumik napparsimmavinni unitsitsinerit katillugit qassiunersut, ukiumut unitsitsinani katsorsaanerit qassiunersut imaluunniit napparsimmavinni siniffinnik atuineq qanoq innersoq il.il.

Paasissutissat taamaattut pissarsiarineqassagaangata napparsimasunut ataasiakkaanut attaveqarnernit paasissutissat katiterneqartarput taamaalillutillu kinaassutsumik isertuinissaat aamma qulakkeerneqartarluni. Paasissutissat taamaattut paasissutissatut katersukkanik imaluunniit aqutsineq pillugu paasissutissanik ataatsimut taaneqarsinnaapput.

Aqutsisutut politikkeritullu ineriartornermik ataatsimut takusinissami isumalluutinillu qanoq atuisoqarneranik nalilersuinissami paasissutissat taakku pingaaruteqarput. Paasissutissat taamaattut maanna Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi pissarsiarinissaat ajornarlunnangajappoq. Paasissutissanik katersinermut assersuutit siulliit Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup noqqaassuteqarnerani nalaanneqarput, taakkulu kapitali 6-imi ator neqarlutik. Sulisoq ataasiinnaq Cosmic-imiit paasissutissanik katersisussaq atorfeqarpoq. Paasissutissanik katersinerit taakku pingaarnertut ilisimatusarnermut ator neqartussaapput - aqutsineq pillugu paasissutissanut atornagit.

18.1.1 Cosmic-imik ineriartortitseqqinnissamut periarfissat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup 2022-mi novembarimi Islandimut tikeraarnermini takuaa paasissutissanut systemi taamaattoq ataatsimut isigalugu qanoq ator neqartarnerisooq atuisunillu nuannarineqartoq. Landshospitali-mi (Islandimi Napparsimmavissuaq) passussigasuartarfimmi assersuutigalugu piffissami pineqartumi napparsimasut amerlassusaat takuneqarsinnaapput. Tamanna ajornanngilaq, pissutigalugu napparsimasut pillugit nalunaarsuisarfianni paasissutissat eqikkarneqarsimmamata paasissutissanillu pingaarnernik ataasiakkaanik, assersuutigalugu napparsimasut katsorsarneqarnissaminut qanoq siviutigisumik utaqqisarnerannik takutitsinnaammat. Tamatuma saniatigut softwaresystem QLIK-imik taaneqartoq, Islandimi peqqinnissaqarfimmi siammasimasupilussuaq ator neqarpoq. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup Islandip avannaani (Akureyrimi) pingaarnertut susassaqarfimmi ator neqartoq aamma takuaa. Soorunami aamma allanik softwaresystem-eqarpoq, ass. SAS Visual Analytics, Danmarkimi atugaasorujussuaq eqqaaneqareersumut assingulluinnartoq.

System-imik taamaattumik pilersitsinikkut aamma napparsimasut amerlassusaat, nappaatini suussusersineqartuni eqimattat pingaarnert assigisaallu pillugit paasissutissanik naleqquttunik Naatsorsueqqissaartarfimmut, Kisitsisaataasivik aqqutigalugu tamanut saqqummiussisinnaasumut, ataaniittut takukkit, nuus-sineq ajornannginnerulissaaq.

Aamma sulisut aningaasaqarnerlu pillugit paasissutissanut tunngatillugu taamaaliortoqarsinnaavoq.

Takussutissiami 18.1-imi taamatut paasissutissanik ineriartortitseqqinneq pillugu eqqarsaatersuutit ersersinneqarput. Imaanngilaq siunissaq pillugu takorluugaq piviusorsior tuunngitsoq, taamaattorli Cosmic inissinneqareermat pilertortumik aallartisarneqarsinnaavoq. Soorunami oqaatsit erseqqissumik nassuiarneqartariaqassapput, ass. piffissaq utaqqiffiusoq, softwaresystem-imi toqqakkami programmeriineq minnerunngitsumillu kisitsisinik pingaarnernik toqqaaneq suuppat.

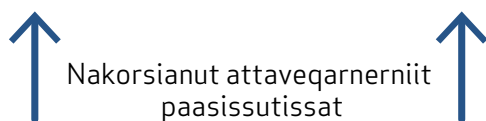
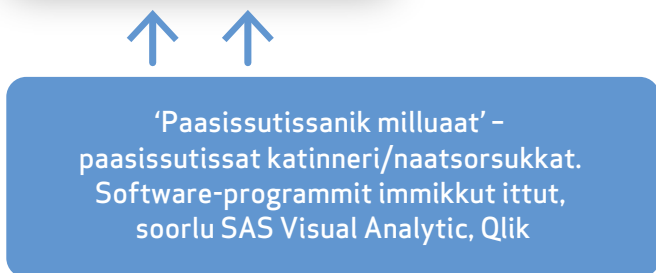
Takussutissiaq 18.1: Cosmic-imik ineriartortitseqqinnermi paasissutissat takussutissiarineqarnerat

Dashboard' Key Performance Indicators, KPI-mi paasissutissat takussutissiaq

Politikerinut, peqqissutisumut pisortanut allarpassuarnullu, inullu tamat ilanngullugit takussutissiaq

Nakorsiertitsinermi atuineq

Takussutissiaq 18.1-imut nassuiaat. Saamiatungaani qulleq: 'Dashboard' paasissutissanik pingaarnernik, grafinik, tabelinik il.il., aamma 'key performance indicators'-inik taaneqartunik takutitsisarpoq.

18.2 Cosmic-ip siunissaa

Suliffeqarfiup Danmarkimi immikkoortortaqaarfia, Kalaallit Nunaanni Cosmic-imik isumaginnittartoq arlalippassuartigullu naleqqussaasimasooq, nalunaarpoq ukialuit ingerlaneranni Kalaallit Nunaanni Cosmic isumagisarunnaarniarlugu. Taamaamat peqqinnissaqarfik qarasaasiakkut nalunaarsuiffimmik nutaamik nassarnissamut piareersassaaq. Pingaaruteqarpoq siunissami napparsimasut pillugit nalunaarsuisarnermi aaqqiissutit taamaallaat qarasaasialerisunit isumagineqaannarnatik aamma peqqissutsikkut sullissisut peqqinnissaqarfiullu qullersaqarfiata annertuumik akuutinneqarnissaat. Isumalluutit annertuut atorineqar-tussaassapput, tassunga ilaapput minnerunngitsumik atuutilersitsineq, atuisunik ilinniartitsineq tamatumalu kingunerisaanik suleriutsinik aaqqiissuusseriaatsimillu allannguinerusinnaasut. Aamma ilimanarpoq hardware-t pillugit piumasaqaateqartoqassasoq, ass. serverit pisinnaasaqarnerussasut qarasaasiallu nutaajussasut. Katillugit 75-100 mio. kr. aningaasaliissutigineqarsinnaanerit ilimanarsinnaavoq.

Sverigemi Cosmic2-mik peqarpoq, taannalu Sverigemi nunap immikkoortuini qulingiluasuni atorineqarluni. 2023-mi februaarimi soqutiginnilluni misissuigallannerit takutippaat tamanna Kalaallit Nunaanni atorineqarsinnaanngitsoq, tassami napparsimasut pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuiffimmik nutaarluinnarmik atuutilersitsineq assigissammagu. Taamaamat qularnanngitsumik Danmarkimut qissimittoqartariaqarpoq, tassani Danmarkip kitaani nunap immikkoortuisa pingasut danskit systemi ineriartortitaat, Systematic Healthcare-mik taaneqartoq, atortarpaat. Systematic Healthcare aamma Norgemi nunat immikkoortuisa ilaanni ataatsimi Sverigemilu nunap immikkoortuani ataatsimi atuutilersinneqarsimavoq. Danmarkip

kangiani nunap immikkoortuisa marluk Sundhedsplatformen, Amerikami suliffeqarfimmit Epic-imit nunani 14-ini sullitaqartumit ineriartortinneqartoq, atortarpaat. Region Hovedstaden-imi aamma Region Sjælland-imi atuutilersitsineq annertuumik ajornartorsiulersitsivoq.

18.3 Innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinerit

1993-imiilli innuttaasut peqqissusaannik takutitsisumik nuna tamakkerlugu tallimariarluni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsisoqarsimavoq. Taakkuninnga ingerlatsisoq tassaavoq Centret for Folkesundhed i Grønland, Syddansk Universitet-imi Statens Institut for Folkesundhed-ip (SIF) ataani inissisimalluni Københavnimi Nuummilu immikkoortortaartoq. Namminersorlutik Oqartussat pisinnaatitsinerisigut misissuinerit ukiut sisamakkaarlugit arfinilikkaarlugilluunniit inuit 15+-inik ukiullit akornnganni ingerlanneqartaput.

Inernerit nalunaarusiornikkut saqqummersinneqartaput – nutaanerpaaq tassaavoq 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut Peqqissusaannik Misissuisitsineq – inuunermi atukkat, inooriaaseq peqqissuserlu, 2019-imi saqqummersinneqartoq. Nutaamik innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinissaq 2023-p ingerlanerani ingerlanneqassasoq naatsorsuutaavoq.

Danmarkimi 2010-mi, 2013-imi, 2017-imi aamma 2021-mi Den Nationale Sundhedsprofil-imit kisitsisinut tunngatillugu iliortoqartarneratut paasissutissat amerlanerusunit pissarsiarineqarsinnaasunngortinnisaat eqqarsaatersuutigineqarsinnaavoq⁶⁵. Paasissutissat tunngavigalugit nalunaarsuiffiit nammineq toqqakkat arlallit ass. suiaassutsimut ukiunullu immikkoortiterisut pilersinneqarsinnaapput. Aamma Naatsorsueqqissaartarfik paasissutissat pillugit, assersuutigalugu Kisitsisaataasivimmi pissarsiarineqarsinnaasunngortinneqarnissaa pillugu isumaqatigiissusiorteqartoq.

18.4 Paasissutissat pillugit Naatsorsueqqissaartarfiup Nunatsinnilu Nakorsaaneqarfiup suleqatigiinnerat

Peqqissuseq pillugu paasissutissat pitsaassusiisa qulakkeerneqartarnissaat pillugu 1990-ikkut aallartinneranniilli Naatsorsueqqissaartarfiup (N) aamma Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup akunnerminni suleqatigiissutigisimavaat⁶⁶. Suleqatigiinneq tamanna 2013-imi ilaatigut Naatsorsueqqissaartarfimmi Kisitsisaataasivik aqutigalugu peqqissuseq pillugu kisitsisinik paasissutissat saqqummersittalernerisugut annertusineqarpoq. 2022-mi marsimi Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup peqqissuseq pillugu paasissutissaataasa tamarmik tamanit soqutigineqarsinnaasut Kisitsisaataasivik aqutigalugu ingerlateqqinneqartarnerisa annertusineqarnissaannik siunertaqartumik nutaamik isumaqatigiissusiortoqarpoq.

Suleqatigiinnikkut maanna atassuteqartarnerit ingerlateqqinnissaasa saniatigut Kalaallit Nunaanni inunngortut nalunaarsorneqartarnissaannik toqussutaasullu nalunaarsorneqartarnissaannik ineriartortitseqqinnissaq suleqatigiinnissamik isumaqatigiissummi nutaami siunertaavoq. Nalunaarsuisarfinnik taakkuninnga marlunnik ukiuni 2018-2021 ineriartortitsineq ingerlanneqarpoq.

Aamma ilisimatuut inooqataanermi aningaasaqarnermilu aamma peqqissutsikkut sullissinermi paasissutissat kinaassutsimik isertuussisut atassusersinnaaniassammatigit systemimik ineriartortitsineq sulissutigineqarpoq. Taamaalluni paasissutissarpasut nunatsinniittut atorluarnissaannut periarfissat annerujusuanngussapput. Taamaaliornikkut paasissutissat inunnut ataasiakkaanut attuumassuteqartut tunniunneqanngisaannarsinnaapput.

⁶⁵ <https://www.danskernessundhed.dk/>

⁶⁶ Nunatsinni Nakorsaaneqarfik: Peqqissuseq pillugu paasissutissanut tunngatillugu annerusumik suleqatigiinneq pillugu saqqummiussineq, decembari/januaari 2022/23

Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup mikinera pissutigalugu paasissutissanik nakkutilliinerup kisitsisinillu paasissutissanik suliaqarnermi immikkut ilisimasalimmit suliassat isumagiuminaannerat suleqatigiinnermik annerulersitsinermut pissutaaqataavoq. Peqqissuseq pillugu kisitsisinik suliassat immikkoortortaqaqarfiup suliassaasa ilagiinnarpaat, aamma tamatumani sulisunik taarseraattoqartillugu qajannartumik inissisimaleratarsinnaapput.

Nunatta Nakorsaaneqarfianit paasissutissat isumagineqarsimasut Naatsorsueqqissaartarfimmut nassiutagai tamarmik peqqinnissaqarfimmeersuupput. Paasissutissat nalunaarutigineqartussaasut pineqarput, taakkualu ilagaat erninerit (erninernik nalunaaruteqarnerit) toqusut (toqusut allagartaat), nappaatinik tuniluuttunik nalunaaruteqarnerit, kræftimik nappaatinik nalunaaruteqarnerit naartuersinnerillu. Siusinnerusukkut paasissutissat tamarmik immersuiffissat pappiaqqat atorlugit Nunatta Nakorsaaneqarfianut tuniunneqartarput tamatumalu kingorna paasissutissat Nunatta Nakorsaaneqarfiani qarasaasiamut allattorneqartarlutik.

Ukiuni kingullerni allattuisarunnaarluni Cosmic-imiit aqqissuussaasumik tigooraasarnissaq sulissutigineqarsimavoq. Nunatta Nakorsaaneqarfiata peqqinnissaqarfiullu qarasaasialerinermut immikkoortortaqaafiata suleqatigiinnerisigut tamanna pisimavoq. Paasissutissat amerlanerpaartaasa digitalimik nuuttarnissaat iluatsissimavoq, immikkoortulli ilaat tamakkiisumik digitaliserernissaat sapernarsimavoq. Toqusut allagartaat inatsisigut allattugaataapput, digitaliserernissaallu ajornarpasippoq. Suliassaqarfimmi systemit digitalit pisariaqartut suli ineriartortinneqarsimanngimmata kræftertunik nalunaaruteqartarneq taamatuttaaq suli nammineq isumagisassaasarpog. Nappaatit tuniluuttut aalajangersimasut pillugit misisueqqissaarnermi paasissutissat aalajangersimasumik periuseqarluni nuunneqartarput.

18.5 Paasissutissat pillugit Naatsorsueqqissaartarfiup peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat

Qulaani Cosmic pillugu immikkoortumi allassimasutut napparsimasut pillugit qarasaasiakkut nalunaarsuisarfimmi allattuisarneq ukiuni kingullerni pitsanngorsarneqarsimavoq. Tamatumani pineqarput attaveqarnerit unitsitsinerillu pillugit pitsaannerusumik nalunaarsuisarneq nappaatillu suussusersineqartut kodeqarnissaasa suliarinninnerillu kodeqarnissaasa qulakkeerneqarnerat. Paasissutissat pitsaassusiisa pitsanngorsarneqarnerat nutaanik periarfissiivoq. Taamaammat suleqatigiinneq pioreersoq annerulersinneqartariaqarpoq, taamaalilluni peqqinneq pillugu paasissutissat pissarsiarineqarsinnaaereersut peqqinnissaqarfimmi sulianik taparserneqarsinnaaniassammata. Tassa imaappog unitsitsinerit unitsitsinanilu katsorsanerit pillugit paasissutissat nappaatit suussusersineqartut suliarinninnerillu kodeannut atassuserneqarsinnaaniassammata. Nakorsaatinik atuineq kigutitigullu peqqissuseq pillugit paasissutissat aamma ilanngunneqarsinnaassapput. Paasissutissanik ineriartortitseqqinneq pillugu siunnersuut piviusunngortinneqarpat taaguutit naleqquttut paasiuminartumik nassuiaatissarsineqassammata taakku tamarmik ajornannginnerulertussaarpasipput.

18.6 Isummat qaammarsaaqataasut

Paasissutissat tutsuiginartut pissarsiariuminartullu peqqinnissaqarfimmik pitsaanerusumik ammanerusumillu aqutsinissamut pisariaqarput. Aamma pingaaruteqarpoq inuit amerlanerusut Naatsorsueqqissaartarfiup Kisitsisaataasivia aqputigalugu peqqissutsikkut atukkat pillugit paasissutissanik pissarsisinnaalernissaat.

Paasissutissat eqqortumik piffissaligaanngippata tutsuiginanngippatalu kissaatigineqartutut Peqqinnissaqarfimmi aningaasaqarnerup suliaassallu pilersaarusiorneqarnerisa aqunnissaat sapernassaaq. Tassunga ilaavoq utaqqisut allattorsimaffiannut iliuutsillu kissaatigineqartutut inerneqarnerisut nakkutiginerannut tunngatillugu akissutisisinnaanissaaq.

Cosmic-imili paasissutissanik ineriartortitseqqinnissamut periarfissaqarluarpoq. Cosmic-imik nutarterinissamik taarsiinissamilluunniit pilersaarutinit tamanna kinguartinneqassanngilaq.

Naatsorsueqqissaartarfiup, Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup Peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat anneru-lersinneqarpat ilaatigut aqutsineq pillugu paasissutissanut, peqqissutsip ilisimatusarnerullu ineriartorne-rat pillugit innuttaasunut paasissutissiinnermut atugassanik paasissutissanik arlalinnik pissarsisinnaaneq pitsaanerulissallunilu ajornannginnerulissaaq.

Tassunga assingusumik aningaasaqarnermut sulisoqarnermullu systeminik ineriartortitseqqittoqarpat pingaarnertut anguniakkanik eqqortitsinerunissaaq naammassisaqarnerusinnaanissarlu siunertaralugit naammassineqartut aningaasaqarnerlu pitsaanerusumik malinnaavigineqarsinnaallutillu atassuserneqar-sinnaassapput.

18.7 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Aqutsinermut aamma sulisoqarnermut allaffimmut aningaasaqarnermullu aqutsisummut ator-neqartussanik piaarnerpaamik qarasaasiakkut nalunaarsuiffiup Cosmic-imi paasissutissanik ineriartortitseqqittoqassasoq
2. Peqqinnissaqarfimmi suliat pillugit paasissutissat nappaatillu suussusersineqartut Naatsorsueqqissaartarfik aqputigalugu tamanit pissarsiarineqarsinnaasunngortinneqassasut
3. Cosmic-ip kingoraartissaanik toqqaanermi qarasaasialerisut kisiisa akuutinnagit aammali peqqissutsikkut sullissisut amerlasuut akuutinneqassasut
4. Cosmic-ip kingoraartaanut 75-100 mio.kr.-nik aningaasaliisoqarnissaanut immikkoortitsisoqassasoq.

Kapitali 19.

Aningaasaqarnermi pissutsit

Immikkoortut pingaarnerit:

- Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ukiorpassuarni qaffakkiartorusaarsimapput. Ukiumut agguaqatigiissillugu 2%-imik (akit naleerukkiartornerinut iluarsisamik)
- Peqqinnissakkut aningaasartuutit peqqinnissakkut sullissinernut pisortanit aningaasalersorneqartunut aamma inunnit nammineq aningaasalersorneqartunut agguarneqarsinnaapput. Kalaallit Nunaanni aningaasartuutit annertunerpaartaat pisortanit aningaasalersorneqarput. Inunnit nammineq aningaasalersorneqartut aningaasartuutit annertussusaat eqqoqqissaartumik ilisimaneqanngillat, kisianni Kalaallit Nunaanni avataanilu inuit kigutileritinnerinut aningaasartuutit aamma inuit nammineq peqqinnissakkut sillimasiisarnerisa annertusiartormata annikitsumik qaffakkiartortutut nalilerneqarput. Peqqinnissakkut aningaasartuutitut tamarmiusunut naleqqiullugu qularnanngitsumik aningaasat taakku annikitsuinnaapput.
- Pisortat aningaasartuutaasa tamarmiusut procentianit peqqinnissakkut aningaasartuutit 2021-mi 14,3%-iupput 2003-mi 11,7%-iusut
- Tunisassiat ataatsimut nalinganit peqqinnissakkut aningaasartuutit annertussusaat 2003-mili nikerarsimapput, 2019-mili 2003-mut naleqqiullugu procentpointi ataasingajammik appasinneruvoq, tassa 8%-ingajak.
- Peqqinnissakkut missingersuutini aningaasartuuteqarfiusut annersaasut arfineq-marluk aningaasartuutinit tamarmiusunit 85%-ip missaanniipput. Nunap immikkoortui aamma DIH 57%-it missaanniipput, nunani allani katsorsaaneq 10%-ingajaalluni, napparsimasut angalanerat angallassigasuarnerrillu 7%-ingajaallutik.
- Peqqinnissaqarfimmi tamarmiusumik aningaasaliissutit 2012-mili inuit katitigaanerit malillugu naleq-qussarneqarsimapput, taakkuli nunap immikkoortuisa akornanni agguarneri taamaaqataanik nunap immikkoortuini ataasiakkaani innuttaasut ineriartornerat malillugu tulluarsarneqarsimanatik.
- Siunissami peqqinnissamut aningaasartuutit qaffakkiartornerat inuiaqatigiit agguataarsimanerat aallaavigalugu akiliutinut allanullu akiliutinut immikkoortiterneqarsinnaapput. Kingullertut taaneqartunut ilaatigut pissutaapput aningaasarsiornikkut atugarissaarnerulersimaneq pissutigalugu annertu-nerusumik piumasaqalerneq, ilaatigullu peqqinnissakkut sullissinerit neqeroorutigineqartut annertu-sinerat pissutigalugu, tassa teknologiikkut nakorsallu ilisimatusarnerisigut nappaatit amerlanerusut katsorsarneqarsinnaanerit periarfissaalermat.
- Massakkuugallartoq peqqinnissamut tunngasut aningaasartuutit aalajangersimasut imaluunniit kommunit naatsorsuutaanni isertitat pillugit paasissutissaqanngilaq.
- Siumut sammisumik annertuunik aningaasaliisoqarnissaanik pisariaqartitsisoqarpoq, maannakkut qarasaasiakkut napparsimasut pillugit nalunaarsuiffimmut Cosmicimut taartaasusaaq ilanngullugu.
- Peqqinnissaqarfik taamaallaat aningaasartuutaanngilaq, kisianni inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut amerlanertigut arajutsineqartartumik pitsaasumik pingaaruteqarluni. Peqqinneq sulisinnaassutsimut aamma sulisinnaasut piffissaasa sivisussusaannut sunniuteqarpoq. Erseqqippoq tassani peqqinnissaqarfiup inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut pingaaruteqarnera pitsaasumillu tapertaanera.

Pisortanit peqqissutsikkut sullissinerit inuiaqatigiinnut atugarissaartunut pingaaruteqartuupput. Peqqisutsimut aningaasartuutit annertunersaat pisortanit akilernerqartarput, kiisalu akileraarutit, akitsuutit aamma ataatsimoortumik tapiissutit atorlugit aningaasaliiffigineqartarlutik. Akileraarutit akitsuutillu qaffanneqassanngippata peqqissutsimut aningaasartuutit tatineqaraluttuinnarneranni pisariaqartutigut pisortanit aningaasartuutit allat sipaarniarfigineqartariaqassapput. Taamaattumik peqqinnissakkut aningaasartuutit ineriartornerat nunani allarpassuarni isiginiarneqarsimapput, tassungalu aamma Kalaallit Nunaat ilanngullugu.

Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut aningaasartuutit ineriartornerat pillugu takussutissiisoqarpoq⁶⁷. Pisut ilaanni 1994-imiit ingerlasimaneq misissorneqarpoq - peqqinnissaqarfimmut akissussaaffimmik namminersornerullutik oqartussat tiguserisa kingunitsianngua - pisuni allani paasissutissat amigaataanerat paasissutissat sivisuumik tulleriiaarnerinut akornutaasimalluni. Takuneqarsinnaasutut suliassaqarfiup erseqqissarnissaanut paasissutissat attuumassuteqartut suli amigaataapput, tak. kapitali 18. Ilaatigut kommunit peqqissutsimut tunngasunik aningaasartuutaat, pitsaaliuinnermut aningaasartuutit aamma peqqinnissaqarfimmiit ingerlatat pillugit kisitsisit. Kingullerni taamaattoq ilaannakuusumik kapitalimi 6-imit takuneqarsinnaavoq.

Kapitali ilaatigut Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup suliassaanut tunngavissiamut atatillugu isigineqassaaq, tassani allassimavoq ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani naatsorsuutigineqartoq peqqinnissakkut sulianik, pitsaassutsinik kiisalu aningaasaqarnermi allaffissornermilu pissutsit allaaserineqarnerinik imaqqassaq. Aamma allassimavoq ataatsimiititaliarsuup innersuussutaani ingerlataqarfinni assigiinngitsuni pingaarnersuinerit aamma aningaasaqarnikkut periarfissat pioreersut aallaavigineqassasut.

19.1 Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ineriartornerat

Peqqinnissakkut aningaasartuutit tamarmiusut ukiorpassuarni qaffakkiartorusaarsimapput, takussutissiaq 19.1. 2020/21-mi qaffariarujussuarnermut pissutaapput Covid-19-imut attuumassuteqartut aningaasartuutit. Akini aalajangersimasuni, tassa aningaasat naleerukkiartornerinut iluarsillugit, peqqinnissakkut aningaasartuutit agguaqatigiissillugu ukiumut 23 mio. kr.-nik qaffakkiartorsimapput, tassa ukiumut 2%-ip missaanik qaffanneq. Takussutissiami titarnermi kittorartaartumi agguaqatigiissillugu ineriartorneq takutinneqarpoq. Inuiaqatigiit ineriartornerannut sanilliukkaanni 1994-imi peqqinnissamut aningaasartuutit inummut ataatsimut 19.000-t missaanniipput 2019-imilu 29.000-t missaanniillutik. Ukioqatigiiaanut naatsorsoraanni takuneqarsinnaavoq innuttaasumut ataatsimut aningaasartuutit allanngorartut utoqqaaneruni aningaasartuutit qaffasinneraallutik, takussutissiaq 19.2.

Ukiut ingerlaneranni soorunami ineriartornerit assigiinngisitaartarsimapput. Peqqinnissamut aningaasartuutit aningaasaqarnerup allanngorartarneranit ukiumullu aningaasat pillugit inatsimmi akuersissutigineqartartuni politikikkut pingaarnersuinerit, tassunga ilanngullugit peqqinnissamut tunngatillugu kissaatinit pingaarnersuinerinillu, sunnerneqartarnerat tamatumunnga pissutaaqataavoq.

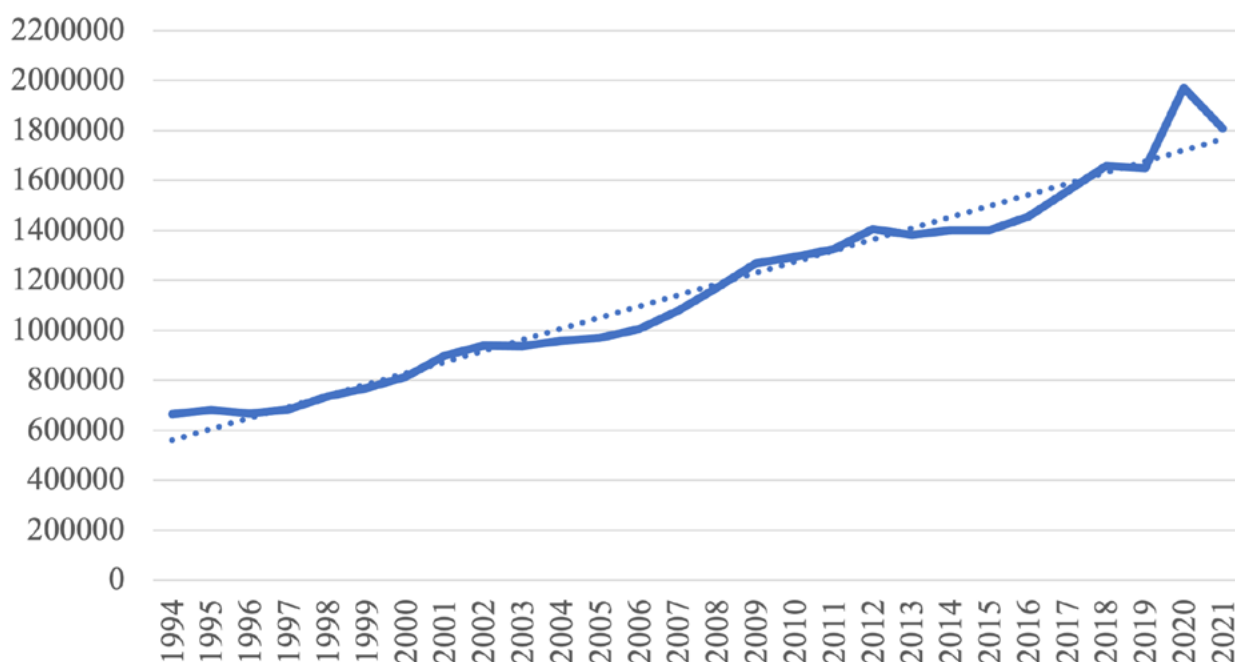
Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi ikittuinnaat eqqaassanngikkaanni atuisunik akiliisitsisoqarneq ajorpoq, nunanilu allani taamaaliorpiarneq ajorput. Tamatuma kingunerisaanik pisortat peqqinnissamut aningaasartuutaat peqqinnissamut aningaasartuutitut naapertuutingajalluinnartarput, paarlattuanillu assersuutigalugu Danmarkimi ilaatigut nakorsaatinut inersimasullu kigutimikkut isumagineqarnerannut atuisunik akiliisitsisoqartarmat peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusunit 18%-it missaanik atuisunit akilerneqartarput. Tamatuma saniatigut nunatsinni namminersortunik napparsimmaveqanngilaq.

Peqqissutsimut aningaasartuutit ataatsimut nalunaarsorneqarneranni kommunit peqqissutsimut aningaasartuutaat ilanngunneqanngilaq. Tassani peqqinnissamut sillimmasiisarfii (Danmarkimi innerusoq - inunnit nammineq peqqinnissakkut sullissisartunut attuumassutillit) sulisitsisunit imaluunniit inunnit ataasiakkaanit akilersorneqartut aqqutigalugit nammineq aningaasalersorneqartut peqqinnissamut aningaasartuutit ilaangillat.

Taakkua annertussusaat ilisimaneqanngilaq.

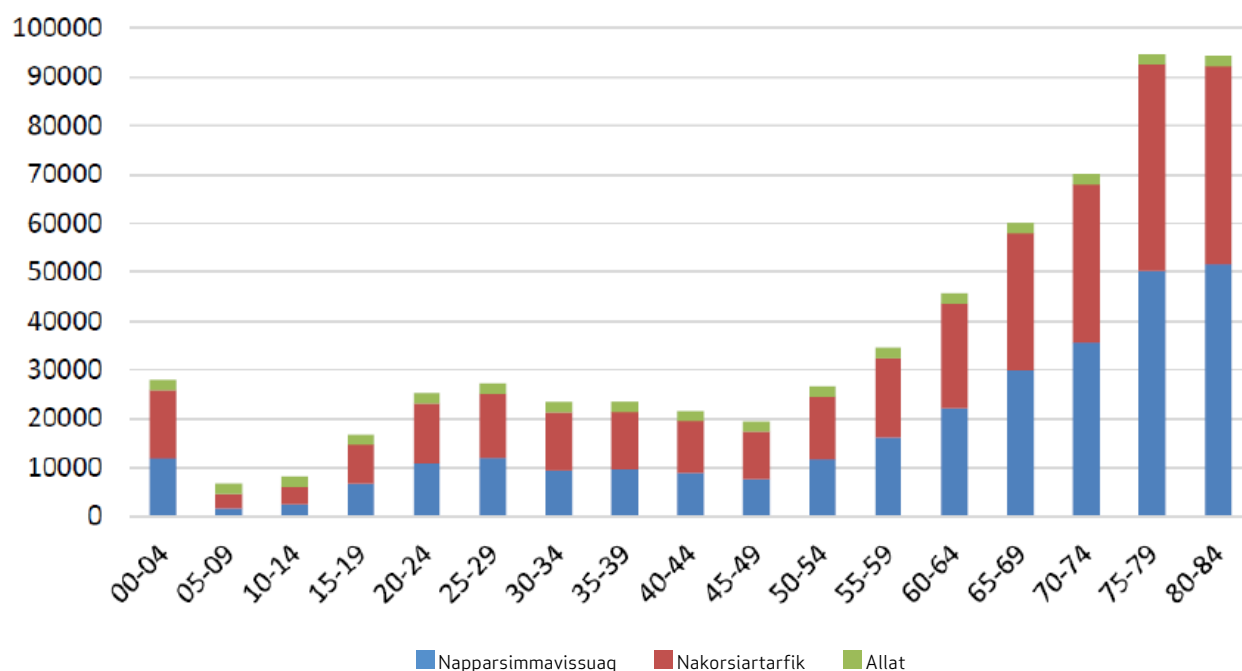
⁶⁷ Sapinngisamik kisitsisit nutaanerpaat pissarsiarineqarsinnaasut ilaatinniarneqarsimapput, tamatigulli taamaassimanani.

Takussutissiaq 19.1: 2019-imi akigititat naapertorlugit 1994-2021 peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut

Paasisaqqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, nalunaarsuiffik OFXFUNK

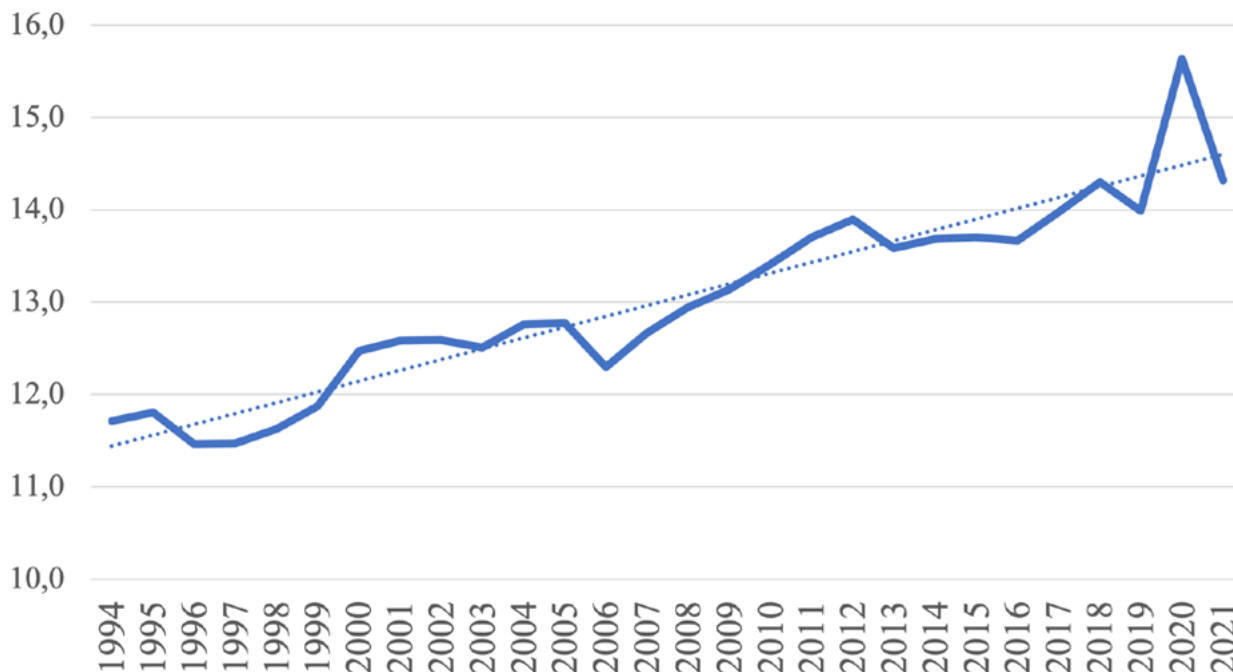
Takussutissiaq 19.2: Innuttaasumut ataatsimut peqqinnissamut aningaasartuutit ukioqatigiiaanut agguarlugit, 2017

Paasisaqqarfik: Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit, 2019-imi nalunaarsuaq

Peqqinnissamut aningaasartuutit Kalaallit Nunaanni pisortani aningaasartuutini aningaasartuutaasartuni annertunersaapput. Pisortat aningaasartuutaanni tamarmiusunit procentinngorlugit peqqinnissamut aningaasartuutit 2019-mi 14%-iupput 2023-mi 11,7%-iusut, takussutissiaq 19.3.

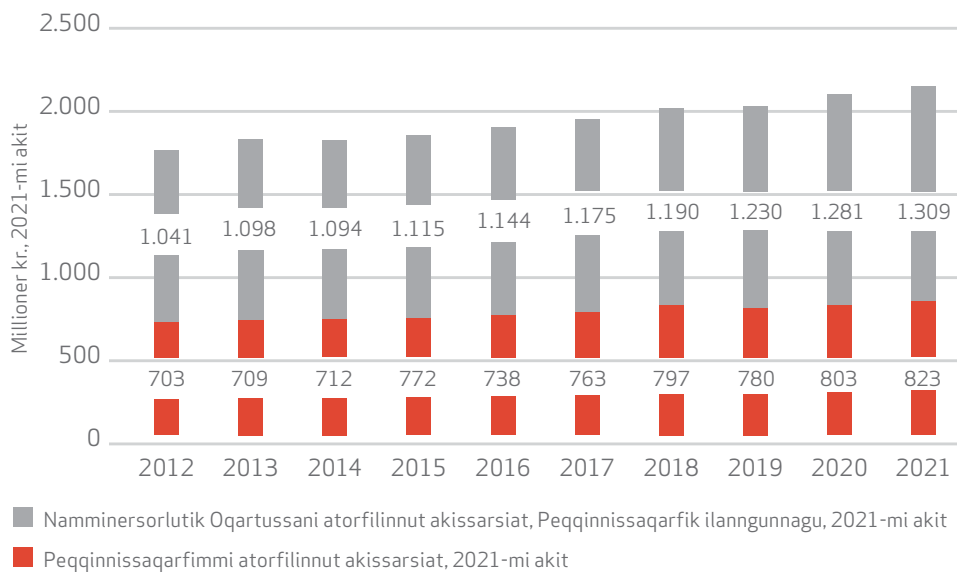
Takussutissiaq 19.3: Pisortanit aningaasartuutini peqqinnissamut aningaasartuutit procentinngorlugit annertussusaat 1994-2021

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, nalunaarsuiffik OFDFUNK

Peqqinnissaqarfimmi akissarsianut aningaasartuutit aamma Namminersorlutik Oqartussani atorfeqartunut allanut akissarsianut aningaasartuutit kisiisa misissoraanni assiliaq allaanerulaartoq pissarsiarineqasaaq, tak. takussutissiaq 19.4.

Takussutissiaq 19.4: Peqqinnissaqarfimmi aamma peqqinnissaqarfiup avataani ingerlataqarfinni atorfeqartunut Namminersorlutik Oqartussat piffissami 2012-2021 akissarsianut aningaasartuutaat 2021-mi akit malillugit

Paasisaqarfik: Paasisutissat Naatsorsueqqissaartarfimmeersut tunngavigalugit (nalunaarsuiffik OFXKRDS)

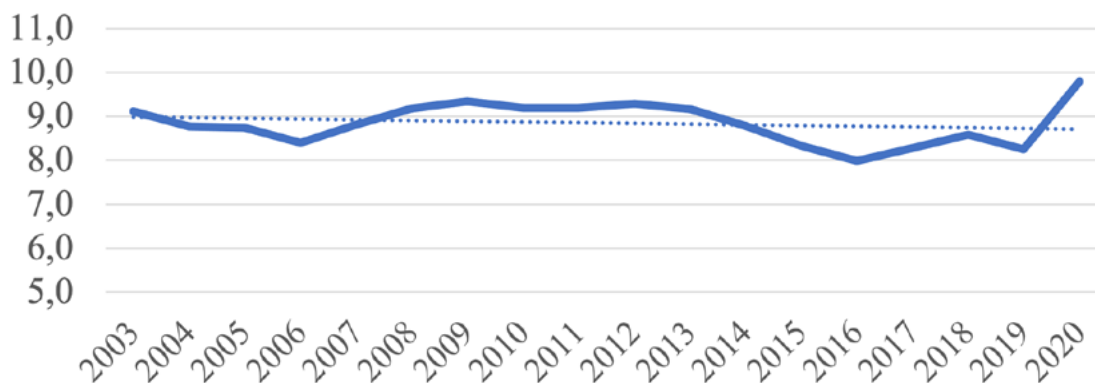
Takussutissiami piffissami peqqinnissaqarfiup akissarsianut aningaasartuutai piviusumik siuariartornerat takutinneqarpoq, qaffariarnerli taanna Namminersorlutik Oqartussani immikkoortuni allani akissarsianut

anigaasartuutit qaffannerinit appasinnerungaatsiarpoq. Kingullertut taaneqartumi taamatut annertuumik qaffanneq pingaartumik isumaginnittoqarfimmi akissarsiat malunnartumik qaffannerinit pisuuvoq.

Peqqinnissakkut anigaasartuutit sanilliukkaanni tunisassiat ataatsimut nalingannut nalinginnaasumik naleqqiunneqartarput, tassa nunami ataatsimi tunisassiornerup ataatsimut nalinganik uuttuutaasoq. Takusutissiaq 19.5-mi takutinneqarpoq tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu annertussusaa taanna 2003-mili allanngorarsimasoq, kisianni 2019-mi 2003-mit procentpointimik ataatsimik appasinnerulluni, tassa 8%-ingajammik. 2019-miit 2020-mut allanngornermut pissutaapput Covid-19-imut tunngasut immikkut ittumik anigaasartuutit. Allatut oqaatigalugu tunisassiat ataatsimut nalinganni procentinngorlugu siuariarneq peqqinnissakkut anigaasartuutinit qaffasinnerusimavoq.

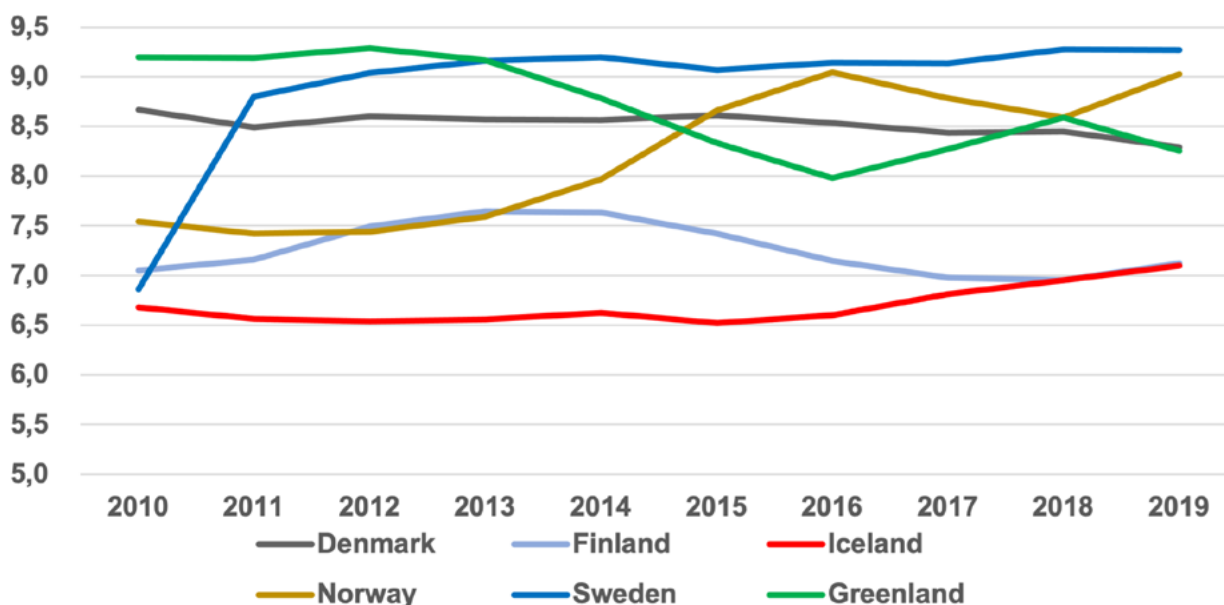
Assersuussigaanni Islandimi, Danmarkimi, Finlandimi, Norgemi aamma Sverigemi 2019-mi qaffasinneruvoq, takusutissiaq 19.7, anigaasartuutitut tamarmiusunut assersuussisoqarpat. Kalaallit Nunaat ukiuni tuusintilikkuutaani nunat taakku ilaannit pingasunit qaffasinnerulerpoq. Danmarki eqqarsaatigalugu procentinngorlugu annertussusaa 2008-2010 anigaasaqarnikkut ajalusoornep kingorna annikitsumik apparriartorsimavoq. Nunanut sisamanut tamanut 2008-10 anigaasaqarnikkut ajalusoorneq ajortumik sunniuteqarsimasoq takuneqarsinnaavoq.

Takusutissiaq 19.5: Peqqinnissakkut anigaasartuutit tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu annertussusaa

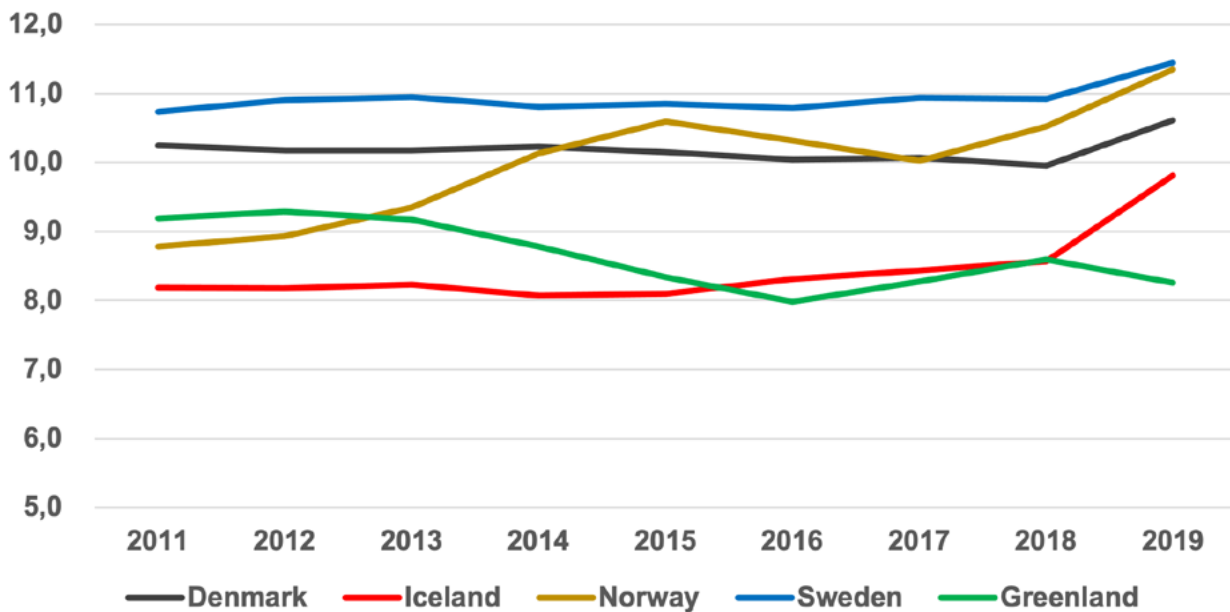
Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, nalunaarsuiffiit NRD10 aamma OFDUNK

Takusutissiaq 19.6: Nunani avannarlerni pisortat peqqinnissamut anigaasartuutaat tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu

Paasisaqarfik: OECD Health Statistics (Government/compulsory schemes)

Takussutissiaq 19.7: Nunani avannarlerni ataatsimut isigalugu peqqinnissamut aningaasartuutit tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu

Paasisaqarfik: OECD Health Statistics

Takussutissiani ersersinneqartut Kalaallit Nunaanni *pisortat* peqqinnissamut aningaasartuutaat nunanut avannarlernut allanut sanilliunneqarput. Island Finlandilu aningaasartuutikinnerupput, Sverigemi Norgemilu tunisassiat ataatsimut nalingat malillugu pisortat peqqinnissamut aningaasartuutaat qaffasinnerupput.

Tunisassiat ataatsimut nalingannut atatillugu peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut qiviarutsigit (oqartussat inuinaallu peqqinnissamut aningaasartuutaat) Kalaallit Nunaat appasinnerpaavoq. Malugine-qassaaq peqqinnissakkut sillimmasiinnernut aningaasartuutit Kalaallit Nunaat pillugu paasisutissanut ilaattinneqanngimmata, naliliisoqarlunili tamanna assersuussinnermut aalajangiisumik sunniuteqassanngitsaq.

19.2 Peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut pingaarnertut aningaasartuutaasunut agguarlugit

Aningaasanut inatsimmi peqqinnissaqarfimmut missingersuutit aningaasartuuteqarfiusunut 18-inut agguarsimapput, tak. kapitalimut ilanngussami nalunaarsuiffik A aamma B. Aningaasartuuteqarfiusut anginnerpaat arfineq-marluk aningaasartuutinit tamarmiusunit 85%-it missaanniipput, tak. takussutissiaq 19.8. Maluginiaqquneqassaarli 2020 pillugu kisitsisini Covid-19-mut immikkut ittumik aningaasartuutit ilanngunneqanngimmata.

Nunatta Karsiata 2020-mut naatsorsuutai naapertorlugit kontumi pingaarnermi 340105-imi, Covid-19 pisutigalugu aaqqiissutini immikkut ittuni 315 mio. kr. missaat aningaasartuutigineqarsimapput. Aningaasartuutilli annerpaartaat peqqinnissaqarfimmut attuumassuteqanngillat.

Aningaasat taakku atorlugit ilaatigut Air Greenland aqutigalugu pinartoqartillugu timmisartuussisarnissat pillugit isumaqatigiissutit Mittarfeqarfinnullu tapiissutit akilerneqarput. Tamatuma saniatigut Kalaallit Nunaanni innuttaasut tunillatsissimanermik misissortinnerannut, Covid pillugu allattoqarfimmut kiisalu peqqinnissaqarfimmi illersuutinut assigisaannullu atatillugu aningaasartuuteqartoqarsimavoq.

Takussutissiaq 19.8-mi ilanngussaq tabel B ilanngullugu takutinneqarpoq missingersuutit 67%-iisa missai nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfimmut aamma Dronning Ingridip Napparsimmavissuanut atorneqarsimasut. 9-10%-t nunani allani timikkut katsorsaannermut atorneqartarput. Taakkununnigali ilaapput Københavnimi Kalaallit Peqqissartut Illuannut aningaasartuutit peqqinnissaqarfiup missingersuutaasa

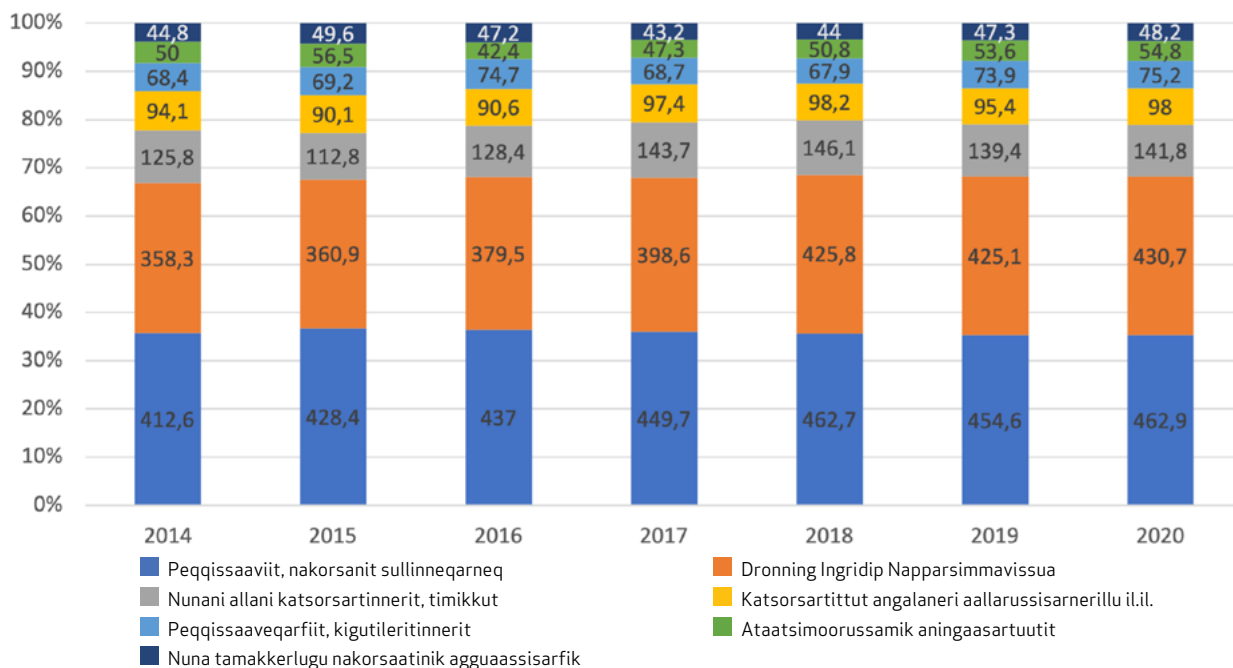
2,2%-t missaanniittut. Missingersuutit ataatsimut isigalugit 6-7%-i napparsimasunik angallassinermut angallassigasuarnernullu atorneqartarput.

Nunatta Nakorsaataasivianut taamaallunilu nunatsinni nakorsaatinut tamanut aningaasartuutit 3%-t missaanniipput, tamannalu nunanut allanut sanilliullugu appassisorujussuuvuq. Nunatsinni nakorsaait pillugit malittarisassani nakorsaait ulluinnarni atugassatut uninnganermilu tunniunneqartut immikkoortinneqanngillat. Napparsimmavimmit/peqqissaavimmit nakorsaait nakorsap innersuussineratigut uninngatitsinermiluunniit tunniunneqartut akeqanngillat, tamannalu nunanit amerlasoorpassuarnit allaaneruvuq. Nakorsaait pisiniarfinni pisiassat kisimik atuisunit akilerneqartarput. Tassa Kalaallit Nunaanni namminersortunik nakorsaataasiveqanngilaq.

Missingersuutini kontut agguataarnerat 2014-2020 allanngungaarsimanngillat.

Missingersuutini kontut agguataarnerat immikkut pissutsinut, annertuutigit Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmut sinaakkusiisunut, naapertuupput. Nunami isorartunerujussuit killegartumillu immikkut ilisimasaqartoqarnerata kingunerisaanik angallassinermut nunanilu allani katsorsaanermut annertuunik aningaasartuuteqarpoq.

Takussutissiaq 19.8: Peqqinnissamut aningaasartuutit katitigaanerat – aningaasartuuteqarfiusut annerpaat arfineq-marluk

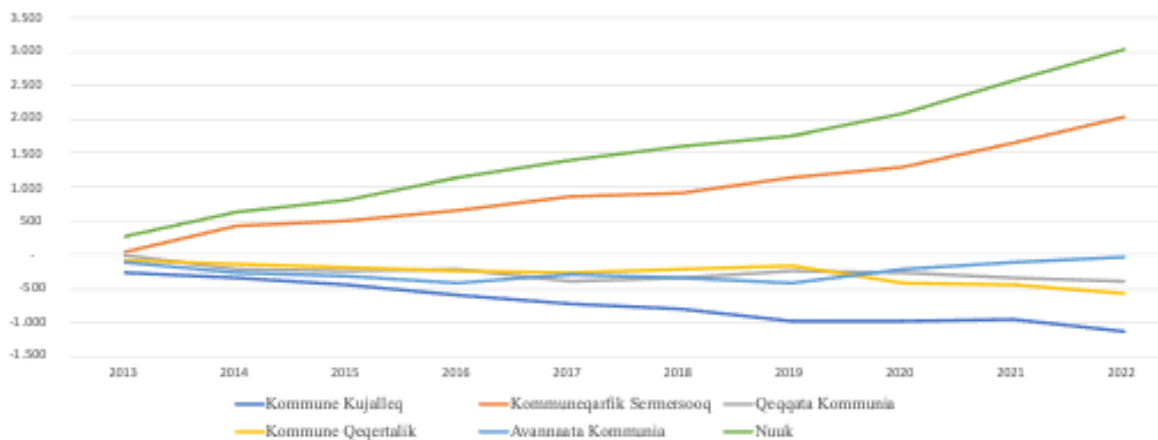
Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

19.2.1 Nunap immikkoortuisa akornanni aningaasaqarnikkut assigiinngitsoqarpa

Peqqinnissaqarfimmit 2023-mi novembarimi ingerlanneqartumi aqutsisuni isumasioqatigiinnermi Aningaasanut inatsit aqutugalugu nunap immikkoortuisa akornanni isumalluutit amerlinerisa assigiinngitso-rujussuunerat aammalu innuttaasut amerlassusaannut ukioqatigiillu katitigaanerannut naapertuutinneginerat saqqummiinnikkut uppersarsarneqarpoq, takussutissiaq 19.9. Tassannga takuneqarsinnaavoq Peqqinnissaqarfik Sermersooq (pingaartumik Nuuk) ajorsartutut inissisimasooq. Sermersooq nunap immikkoortui sisamat allat assigalugit 2012-imiilli annertusiartorsimappat 2023-imi missingersuutit 22 mio.kr.-nik amerlanerusussaagalarput. Illuatungaani aamma eqqumaffigineqassaaq nunap immikkoortui DIH-mit sullinneqartarmata, assersuutugalugu laboratoriami misissuineq tarrarsuinerlu, soorluttaaq innuttaasut amerlassusaat eqqarsaatigalugu isumalluutitut tunngatillugu Dronning Ingridip Peqqissaavia, DIS, toqqaannartumik nunap immikkoortuini napparsimmavimmut sanilliunneqarsinnaanngitsoq. Isumalluutini ag-

guaanermi equngasoqarnera pineqarunartoq tamatumani qitiuvoq. Eqqoqqissaartumik annertussusiliinisamut sukumiinerusumik misissuisoqarnissaa pisariaqarpoq.

Takussutissiaq 19.9: Innuttaasut ineriartornerat

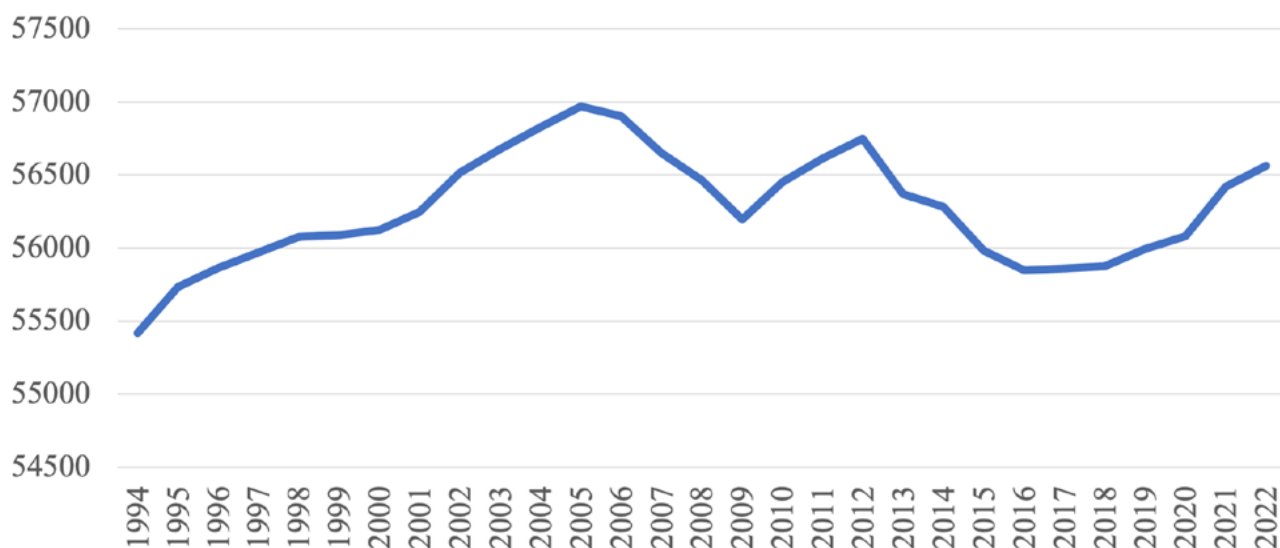
19.3 Ingerlatat ineriartornerat

Nunat immikkoortuinut sanilliullugu DIH-imi ingerlatat ineriartornerat pillugu paasissutissat sukumiinerupput, pissutsillu taakku pillugit allakkiami kissaatigineqartumut naleqqiullugu paasissutissanik pissarsiniarneq suliarinninnerlu suli suliassaavoq. Kapitali 6-imi ingerlatat pillugit sukumiisumik naatsorsuisoqarpoq.

Peqqinnissaqarfimmi ukiumut katillugit 17.000-it angerlartinneqartarput, ullut uninngaffiusut 87.000-ingajaallutik aamma unitsinneqarani atassuteqarnerit 546.000-iullutik (2020-mi kisitsisit). Napparsimasunut akunnittarfinnut kisitsisit ilanngunneqanngillat.

19.4 Peqqinnissamut aningaasartuutit ineriartornerannut sunniuteqarnerpaat

Innuttaasut katitigaanerisa ineriartornera nalinginnaasumik peqqinnissakkut aningaasartuutit ineriartornerannut nassuiaatinut pingaarnernut ilaasarpog. Ilaatigut innuttaasut amerlassusaanni ilaatigullu ukioqatigiiaat katitigaaneranni ineriartorneq. Innuttaasut amerlassusaat 1994-2020 takussutissiaq 19.10-mit takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 19.10: Innuttaasut ineriartornerat 1994-2022

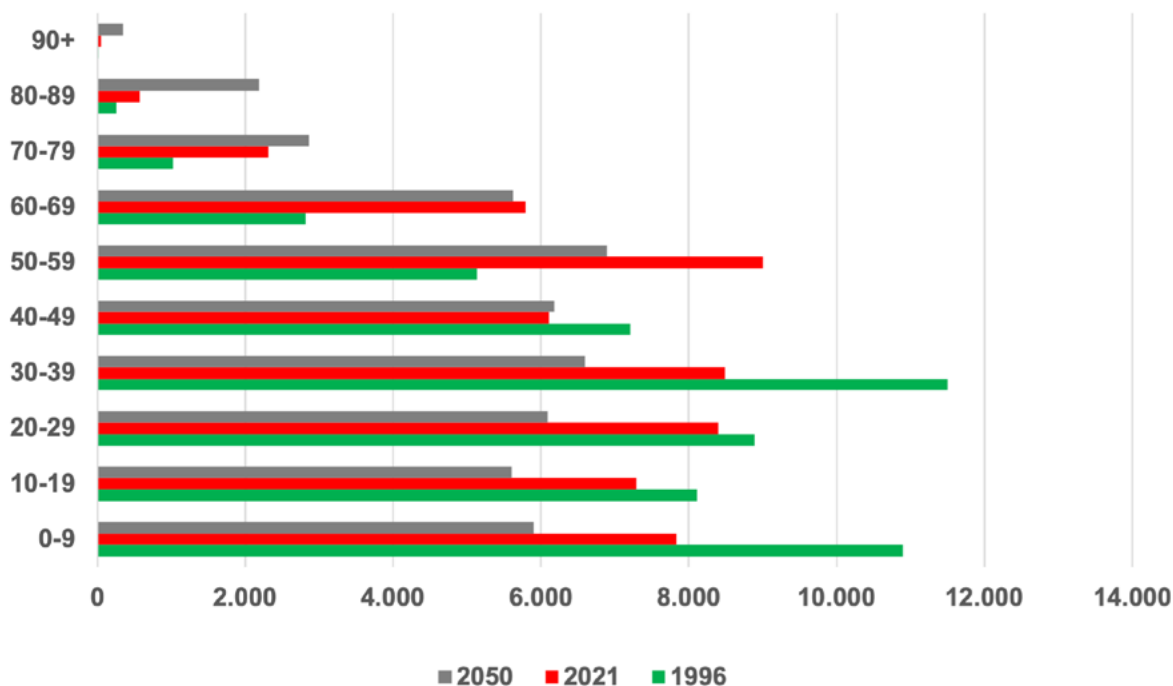
Paasisaqqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, nalunaarsuiffik BEDSTA

Takussutissiaq 19.11 naapertorlugu innuttaasuni ineriartornermut ilisarnaataavoq utoqqaat amerliartornerat inuusuttullu ikiliartornerat, tamatumalu peqqinnissakkut aningaasartuutit qaffakkiartulersillugit. Maluginiaqquneqassaaq sulisinnaasut ikiliartorsimammata.

Ukiuni 40-ni kingullerni nunatsinni agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut annertuseriarujussuarsimapput. Ulumikkut agguaqatigiissillugu angutit 68,3-nik ukioqalertarput arnallu 73,0-inik ukioqalertarlutik. Kisitsi-sit imminut toquttarnerup akulikissusianik kiisalu innuttaasuni inuusunnerusut akornanni toqussutaasumik ajunaarnerpassuarnit annertuumik sunnerneqarsimapput.

Takussutissiaq 19.11: 1994-imi aamma 2021-mi ukioqatigiiaat agguarnerat aamma 2050-imut siumut naatsorsuineq

Ukioqatigiiaat agguarnerat 1994 illuani 2021 illuani 2050

Paasisaqqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit 2019-imi nalunaarusiaannit erserpoq 2003-2017 nunatsinni ukiumut peqqissutsimut aningaasartuutit annertusiartortarnerat inuiaqatigiit katitigaanerannit sunnerneqarpallaarnani isertitaqarnerulernermit sunnerneqarnerusoq.

Peqatigisaanik innuttaasut amerlassusaat taamatut agguaqatigiissillugu ukiut qaffakkiartornerannit peqqinnissamut aningaasartuutitut sunniuteqanngillat, tamannali erseqqisumik annertussusilerneqarsinnaanani.

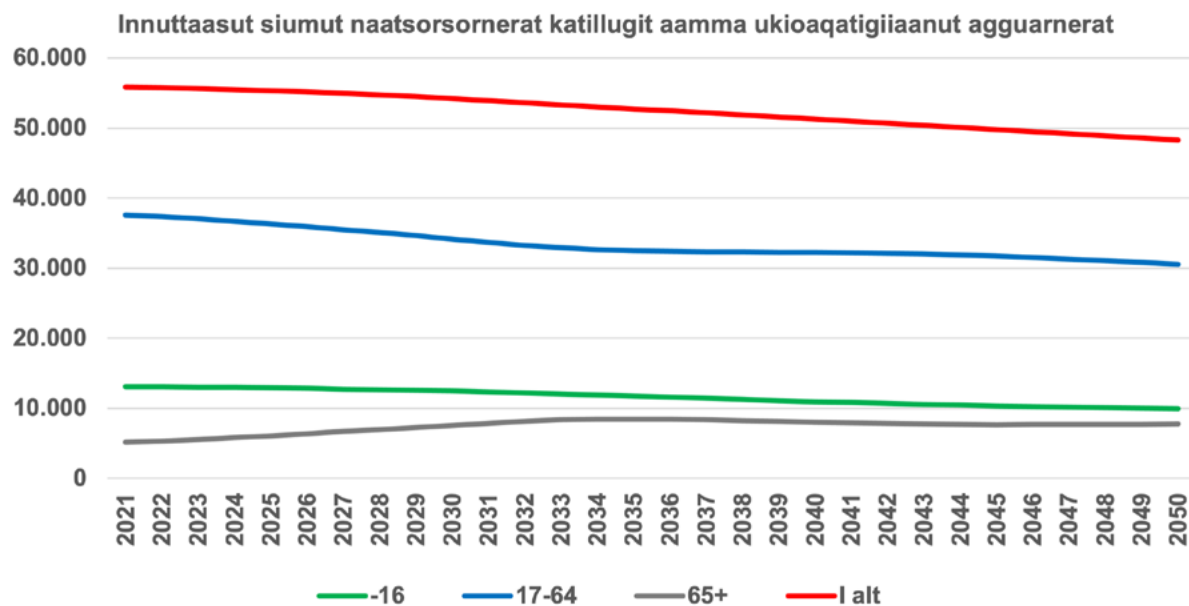
Innuttaasumut ataatsimut peqqinnissamut aningaasartuutit – 1994-imi 19.000-imiit 2019-imi 29.000-mut – qaffakkiartornerannut atugarissaarneruleriartorneq (tunisassiat ataatsimut nalingata qaffakkiartornera BNP) pissutaaneruvoq. Naatsorsueqqissaartarfiup innuttaasumut ataatsimut BNP pillugu kisitsisaatai 2003-mi 199.000-miit 2020-mi 275.000-imut (2003-mit siusinnerusumiit kisitsisit pissarsiarineqarsinnaanngillat). Atugarissaarneruleriartorneq pissutigalugu ilaatigut katsorsaariaatsit pitsaannerusut, amerlanertigullu napparsimasut ingerlaneri akisunerusartut, aningaasalersorneqarsinnaalerput.

Ukioqatigiinnut assigiinngitsunut peqqinnissamut aningaasartuutit aallaavigalugit peqqinnissamut aningaasartuutini (naleqq. takussutissiaq 19.2) ilaatigut uku pillugit naatsorsuutit qissiminnissaat naleqqutissaaq:

- Nunatsinni ukiuni 2050-ip tungaanut innuttaasut amerlassusiisa siumut naatsorsornerat
- Ukiuni 2050-ip tungaanut ukioqatigiinni assigiinngitsuni innuttaasut siumut naatsorsornerat

Siumut naatsorsuinerni marluusut takussutissiaq 19.12-mi takuneqarsinnaapput.

Takussutissiaq 19.12: 2050-ip tungaanut innuttaasut amerlassusissaasa ukioqatigiinnut agguataarlugit siumut naatsorsornerat

Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik

Siumut naatsorsuinermi takuneqarsinnaavoq Kalaallit Nunaanni inuit ikiliartussasut utoqqaliartussasullu. 2035-p tungaanut innuttaasut 65-it sinnerlugit ukiullit amerliartungaatsiassapput, innuttaasulli sulisinnaasut 18-it 66-illu akornganni ukiullit 2050-ip tungaanut ikiliartussallutik.

Tamanna peqqinnissaqarfiup suliassaanut aningaasaqarneranullu soorunami sunniuteqassaaq. Innuttaasut amerlassusaat ikiliartorpat suliassat ikinnerulissapput, ukioqatigiilli katitigaanerisa allanngornerisa aningaasartuutit qaffassallugit, tak. takussutissiaq 19.9.

Inuiaqatigiinni atugarissaarnerujartornerup isertitaqarnerujartornerullu (tunisassiat ataatsimut nalingat atorlugu naatsorsuinikkut) peqqinnissakkullu sullissinernut aningaasartuutit ataqaqatigiinnerat nunani tama-

laani uppersarluarneqarpoq. Kisianni Kalaallit Nunaanni assiliaq nunani tamalaani taamaattoqalernernit allaaneruvoq. Takussutissiami 19.5-imi ersersinneqartutut peqqinnissamut aningaasartuutit annertususaat tunisassiat ataatsimut nalingat malillugu apparioruusaarsimapput. Tassa piffissami tunisassiat ataatsimut nalinganni oqartussani ingerlataqarfiit peqataanerisa appariorneranut takussutissaavoq, tassa peqqinnissamut aningaasartuutit pisortat aningaasartuutaannut tunngasut qaffakkiartorsimamma, tak. takussutissiaq 19.3.

Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit 2019-imi peqqinnissaqarfimmik misissueqqissaarnerat naapertorlugu tamanna peqqinnissakkut neqeroorutaasartut inuiaqatigiillu kissaataasa naatsorsuutigisaasalu akornanni assigiinngisummut takussutissaasinnaavoq. Nunani allani amerlasuuni piffissami tunisassiat ataatsimut nalingannit peqqinnissakkut ingerlataqarfinni namminersortut peqataaffigisaanni qaffakkiartornermut sammilerluni nikittoqarsimagunarpoq, Kalaallilu Nunaanni taamaattoqarsimanani.

Ilimanarpoq nunami maani inuit isertitagissaartut peqqinnissakkut sullissinernut aningaasaqarnikkut periarfissami ilaannik annertunerusumik atuisinnaassasut pissarsiarineqarsinnaanerit ajornannginnerugaluarp.

19.5 Kommunit peqqinnissamut aningaasartuutaat

Massakkuugallartoq kommunit naatsorsuutaanni peqqissutsimut atatillugu aningaasartuutit isertitalluunniit pillugit paasissutissaqanngilaq. Taamaattumik kommunit peqqissutsimut atatillugu aningaasartuutaat pillugit Naatsorsueqqissaartarfik kisitsisaataateqanngilaq.

Tamatununga pissutaasoq tassaavoq kommunini peqqinnissamut tunngasut aningaasartuutit suliaqarfinni pingaarnerusuni allani naatsorsuutitut allanneqartarnerat. Assersuutigalugu tassaasinnaapput peqqinnissaqarfimmit paaqqutarineqartut najugaqarneritut aningaasartuutit kommunimi utoqqarnik paarsinermut akilernerqartut. Aningaasartuutilli taakku kommunit naatsorsuutaat "utoqqarnut" pingaarnertigut aningaasartuutitut immikkoortinneqarsimapput, tassa pisumi tassani utoqqarnik isumassuineq kommunimut pingaarnertut siunertaammat. Pingaarnertut siunertamiittut kommunini peqqinnissamut tunngasunik aningaasartuutitut assersuutit allat tassaapput perorsaaniikkut tarnillu pissusaatigut siunnersuineq, "atuarfeqarnermut tunngasuni" naatsorsuutini allanneqarsimasoq. Aammattaaq nalinginnaasumik peqqissuineq pitsaaliuinerlu "ilaqutariinni meeqqanilu" naatsorsuutini allanneqartarlutik. Peqqinnissaqarfimmik ingerlatsinermut aningaasartuutit aalajangersimasut tamarmik taamaallutik qitiusumik allaffissuup ataaniipput.

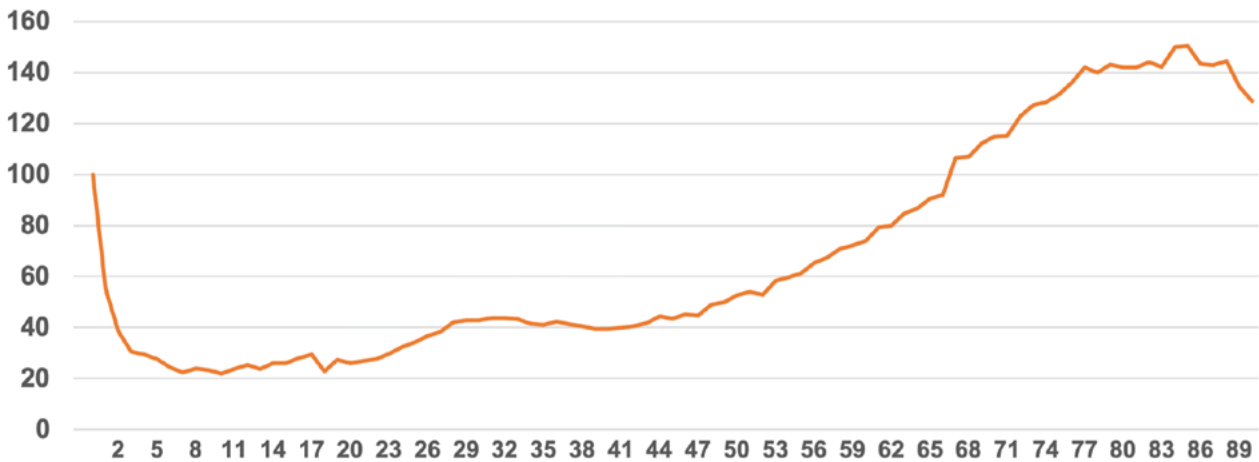
Siumut sammisumik Namminersorlutik Oqartussat kommunillu peqqinnissamut aningaasartuutit ataatsimut takuneqarsinnaassappata peqqinnissamut aningaasartuutit naatsorsuutitut allanneqartarnerisa allanngortinneqarnissaat pillugit kommunit oqaloqatigineqartariaqarput.

19.6 Innuttaasut katitigaanerit malillugu peqqinnissaqarfimmi aningaasaliissutit naleqqussarnerat

2012-imi aningaasanut inatsit aallarnerfigalugu peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutit innuttaasut katitigaanerit malillugu naleqqussarneqartarsimapput, 2011 ukiutut tunngavigisatut aallaavigineqarsimalluni. Taamaalluni innuttaasut katitigaanerisigut ineriartorneq tunngavigalugu peqqinnissaqarfiup aningaasartuutitut taarsiiffigineqartarnera qulakkeerniarneqarpoq. Siunertamut peqqinnissakkut sullissinernik ukiut apeqqutaatillugit atuineq koruuninngorlugit atornerqarpoq 0-90+ ukiulinnut agguarneqarlutik, takussutissiaq 19.12, taakkunannga Danmarkimi agguaneq aallaavigineqarluni. Danmarkimi ukiut tunngavigalugit peqqinnissakkut sullissinermik atuineq Kalaallit Nunaanni Aningaasaqarnikkut Siunnersuisoqatigiinniit pissarsiarineqarsimavoq. Naatsorsuutigineqarpoq tamatumunnga naleqqiussilluni agguaneq Kalaallit Nunaannut aamma taamaassasoq.

Takussutissiaq 19.13-mit ataaniittumit takuneqarsinnaavoq ukiut tunngavigalugit peqqinnissakkut sullissinernik atuineq, ukiumoortumillu innuttaasut pillugit missingersuineq aallaavigalugu innuttaasut katitigaanerisa ineriartornerat malillugu peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsuineq atornerqarsimavoq. Taakkunannga siumut naatsorsuineq 2012-mut aningaasanut inatsimmiilli atornerqarsimavoq.

Takussutissiaq 19.13: Ukiut tunngavigalugit peqqinnissakkut sullissinernik atuineq (ukioq 0 =naleqqersuut 100)

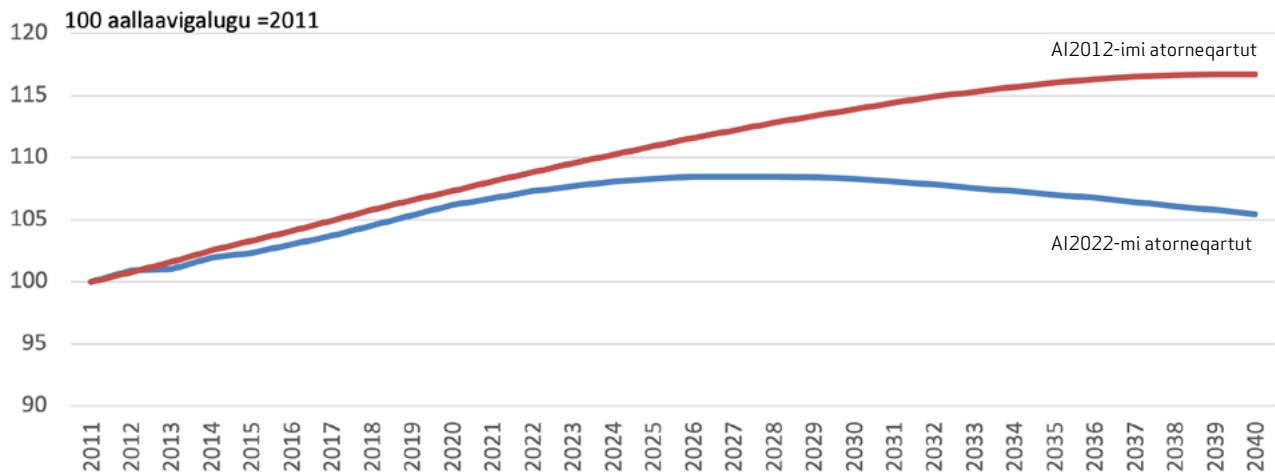

Paasisaqarfik: Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik

Takussutissiami 19.14-mi titarneq tungujortoq piffissamut 2011-2020 tunngasuvoq aamma piviusumik ineriartornertut isigineqassalluni, tassa piffissami tassani innuttaasut amerlassusaannik tunngaveqarmat.

Maluginiarneqassaaq innuttaasut pillugit siumut missiliuineq, 2012-imi aningaasanut inatsimmi peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutini innuttaasut katitigaanerisigut ineriartornerup aallaqqaammut ilanngunneqarsimasumik tunngavigineqarsimasooq innuttaasumut siumut naatsorsuinerup maaji 2020-miit innuttaasunik siumut naatsorsuinerup piviusumik ineriartornermut siumullu naatsorsuinerup assersuunneranut atatillugu neriulluarnerunermik tunngaveqarsimasooq.

Takussutissiaq 19.14: Innuttaasut katitigaanerit malillugu peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsuineq - AI 2012-p aamma AI 2022-ip akornanni assigiinnginnerit

Paasisaqarfik: Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik

2020-ikkut aallartinnissaasa tungaannut ukiuni innuttaasunik siumut naatsorsuinerup 2012-imi aningaasanut inatsit aamma piviusumik ineriartorneq assigiikannersumik qaffakkiartortoq atorneqarsimapput, kingullermilli innuttaasunik siumut naatsorsuinerup ilimagineqarluni innuttaasuni katitigaanerup peqqinnissakkut aningaasartuutit tamaviaartitsinera 2027-imi aatsaat taama annertutigissasoq kingornalu 2040-ip tungaannut appariaartuaassalluni. 2012-imi aningaasanut inatsimmi atorneqartumi innuttaasunik siumut naatsorsuinerup pisoqaanerup naatsorsuutigineqarpoq 2040-ip tungaannut peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsornerup qaffakkiartussasut.

Taamaalilluni piviusumik ineriartorneq naatsorsuutigisatullu sakkortutigissanngilaq, pingaartumillu siusinnerusumit naatsorsuutigisamiit ukiuni arlalinni aggersuni suliassa qarfimmu naatsorsuutigisat sakkukinnerullutik. 2012-imi aningaasanut inatsimmi ator neqartoq innuttaasunik siumut naatsorsuiner mi naatsorsuutigineqarpoq 2040-mi Kalaallit Nunaanni inuit katillutik 57.110-iussasut, taamaaqataanilli maaji 2020-mi innuttaasunik siumut naatsorsuiner mi 2040-mi Kalaallit Nunaanni inuit katillutik 51.394-iussallutik. Tamanna 2040-mi inuit amerlassusissaanni 10%-eqqissaamik appariarneruvoq, tamannalu takussutissiaq 19.12-mi titarnerit marluk akornanni 2040-mi assigiinngissutaasumut naapertuuppoq.

Aningaasanut inatsisissatut siunnersuutip nutaap suliarinerani siumut naatsorsuineq aningaasanut inatsimmi kingullermi ukiuni missingersuusiorfiusuni peqqinnissa qarfimmu aningaasaliissutit aallaavigineqarput. Ukiuni missingersuusiorfiusuni aningaasaliissutit kingullermik innuttaasunik siumut naatsorsuiner mi ineriartornermut iluarsineqarput aamma ukiunut missingersuusiorfiusunut kingullernut nutaamik ikkussi-soqarluni.

Peqqinnissa qarfimmi ingerlatat tunngavigalugit aningaasaliissutit kisimik innuttaasut katitigaaneranni ineriartorneq malillugu iluarsineqartarput. Tassaniipput 2022-mi aningaasanut inatsimmi kontoni pingaarnerni ukunani aningaasaliissutit.

341101	Napparsimasut nunani allani katsorsarneqartarnerat, timikkut nappaatit
341102	Napparsimasut nunani allani katsorneqartarnerat, tarnikkut nappaatit
341103	Dronning Ingridip Napparsimmavissua
341104	Kalaallit Peqqissartut Illuat
341110	Inuunerissaavik Steno
341201	Nunap immikkoortuini peqqinnissa qarfiit, nakorsanit sullinneqarneq
341203	Ataatsimut aningaasartuutit, napparsimasunik angallasserit
341205	Nuna tamakkerlugu nakorsaaserisoqarfik
341206	Ataatsimut aningaasartuutit
341301	Peqqinnissa qarfiit, Kigutigissaaneq

Taamaalilluni peqqinnissa qarfimmu aningaasaliissutit tamarmik naleqqussarneqarput, ilaatigut allaffissornermut, illunik aserfallatsaaliuiner mut ator nerluisunillu katsorsa anermut ingerlatsiner mut aningaasartuutit kiisalu napparsimasunut taarsiissutitut aamma pinerluttuler inermi inatsit malillugu inissiisarnernut inatsisinik tunngaveqartunut aningaasaliissutit minillugit.

19.7 Peqqinnissakkut aningaasartuutit siunissami ineriartornerat

Siunissami peqqissutsimut aningaasartuutit qaffakkiartornerat inuiaqatigiit agguataarsimanerat aallaavigalugu tapiissutitut allanullu tapiissutitut immikkoortiter neqarsinnaapput. Ilaatigullu taakkununga pis-sutaapput aningaasarsiornikkut atugarissa arnerulersimaneq pissutigalugu annertunerusumik pisariaqar-titsineq. Pissutaasunullu ilaavoq peqqinnissamut kiffartuussinernut neqeroorutit annertunerulernerat, teknologiikkummi nakorsallu ilisimatusarnerisigut nappaatit amerlanerusut katsorsarneqarsinnaaner at periarfissaalermat.

Peqqinnissakkut misissueqqissa arnerit amerlasuut takutippaat piffissap inuunermi sinneruttup aamma peqqinnissakkut aningaasartuutit imminnut qanittumik ataqatigiinnerat. Inuunerup sinnera sivitsoraangat ukioqatigiiaani aalajangersimasuni inummut ataatsimut peqqinnissakkut aningaasartuutit appartarput. Tamatumunnga pissutaavoq inuunerup sinnerani kingullermi ('piartornermi aningaasartuutinik' taaneqar-tartut) aningaasartuutinik akiliuteqarneq piffissap inuuffiusussap sivitsoriartornera naapertorlugu kingu-artinneqartarmat. Sunniutaasoq taanna "peqqissumik utoqqaliartornermik" akuttunngitsumik taaneqar-tarpoq, tamatumanilu peqqissutsimut aningaasartuutit qaffakkiartornerat unikaallatsinneqartarpoq. Taassuma sunniutaa qanoq annertutiginer soq peqqinnissakkut aningaasaqarnikkut ilisimasaqartut akor-nanni uummaarissumik oqallisigineqarpoq. Allakkiami matumani peqqissumik utoqqaliartorneq suleqati-giinnit DREAM-imit qanoq naatsorsorneqartarnera aallaavigineqarpoq.

Piffissami 2017-2021 suleqatigiit DREAM (Danish Research Institute for Economic Analysis and Modeling) Naatsorsueqqissaartarfik aamma Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit aamma Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik suleqatigalugit inuiaqatigiit aningaasaqarnerat pillugu siunissami ilimagisani nalilersuinissamik siunertaqartumik aningaasaqarnikkut naatsorsueriaatsimik inerisaasimapput. DREAM-imi naatsorsueriaaseq aggusti 2021-mi Kalaallit Nunaat pillugu naatsorsoqqinneqarsimavoq. Naatsorsueriaatsimi aningaasaqarnermi siunissami ungasinnerusumi atugaalersussat misissorneqartarput ilaatigullu innuttaasunik siumut naatsorsuineq peqqissumillu utoqqaliartornerup sunniutai ilaatinneqartarlutik. Tassanngaanniit inernerit atorineqarput.

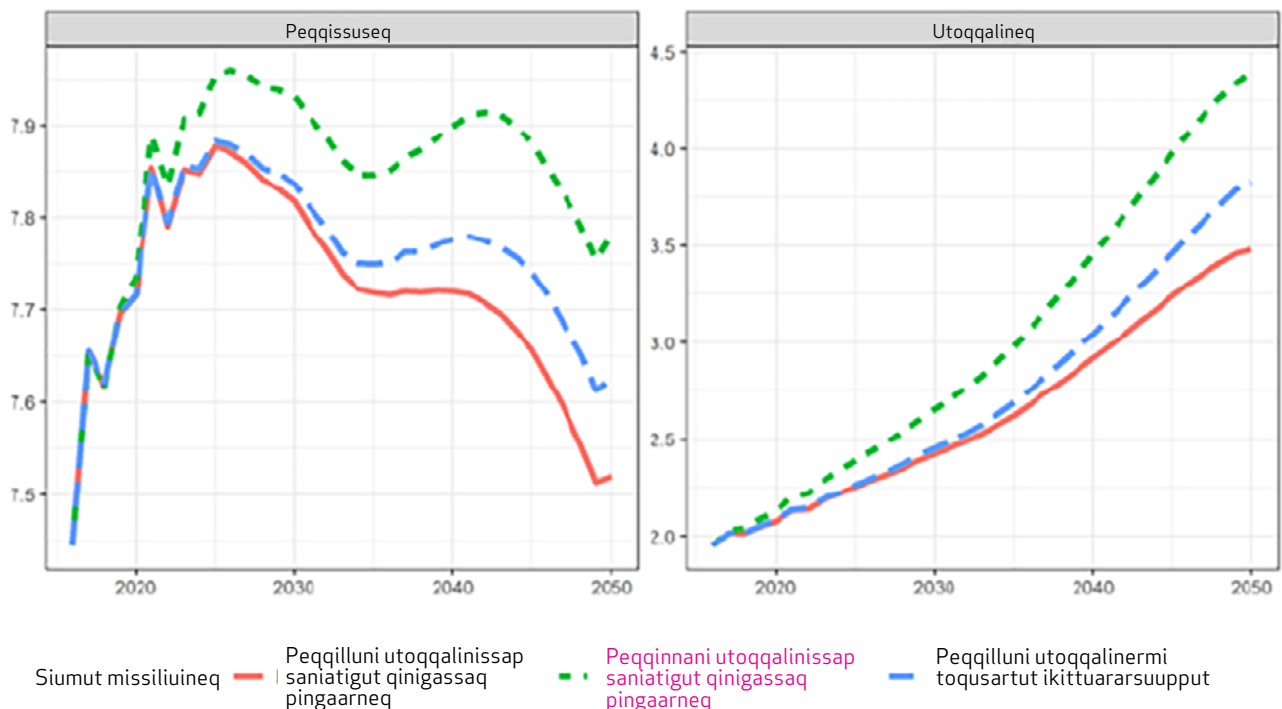
Takussutissiaq 19.15-mi naatsorsueriaatsimik allamik peqarpoq taaguuteqartoq 'peqqissumik utoqqaliartornermi toqusartut ikilinerat'. DREAM-imi naatsorsueriaatsimi Naatsorsueqqissaartarfimmiit innuttaasunik siumut naatsorsuineq alla atorineqarpoq, tassani innuttaasunik siumut naatsorsuineri pingaarnertut periarfissamit allamit toqusartut neriulluarnerusumik apparnerat atorineqarpoq. Appariarneq naatsorsuutigineqarpoq imminut toquttarnermut attuumassuteqartut toqusartut ikilinerinik, meeqqat toqusartut ikilinerinik aamma inuusaatsip allanngorneranik tunngaveqartumik nalinginnaasumik peqqinnikkut qanoq ittuunerup pitsaanerulernerata pissuteqartoq, tassunga ilanngullugit pujortartarnermi ileqqut allanngornerat.

Siunissami peqqinnissakkut aningaasartuutit pingaaruteqarnerat erseqqissumik takussutissiaq 19.15-mi saamerlermiittumi takuneqarsinnaavoq, tassani tunisassiat ataatsimut nalingannit procetit ilai qanoq anertutigisut (naatsorsuutigisani assigiinngitsuni pingasuni) peqqinnissaqarfimmut ingerlajumaartut uuttorneqarlutik. Peqqissumik utoqqaliartornerup taannalu akuutinnagu akornanni assigiinngissuseq procentpointip affaata missaaniippoq.

Takussutissiaq 19.15: Peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsornerat peqqinnikkut utoqqaliortorneq ilaatillugu ilaatinngulu

Peqqinnissamut utoqqaassutsimullu aningaasartuutit siumut missiliorneri

IST-mut procenti

Najoqqutarisaq: Naatsorsueqqissaartarfik, siunissamut ungasissumut ilusiliaq

Paasisaqarfik: Suleqatigiit DREAM: Kalaallit Nunaat pillugu aningaasaqarnikkut siumut naatsorsuineq, aggusti 2021, immikkut ingerlatsineq

Takussutissiap 19.15-ip atuarnerni pingaarpoq arajutsinaveersaassallugu y-aksimi uuttuummiimmat procentpointip ataatsip affaa. Peqqinnissamut tunngasuni tunisassiat ataatsimut nalinganni appariarneq taamaalilluni siumut naatsorsuineri taama annertutigingilaq, soorlu takussutissiami takuneqarsinnaasutut takutinneqartutut.

Peqqinnissakkut aningaasartuutit qaffannerisa eqqoqqissaartumik annertusissaat, takussutissiarli 19.4 naapertorlugu naatsorsuutigineqarpat tunisassiat ataatsimut nalingannit 0,5 - 1 procentimik qaffariarnermut naapertuutissasoq tamanna 100-120 mio. koruuninut naapertuutissaaq.

19.8 Peqqinnissaqarfik sulisoqarnerlu

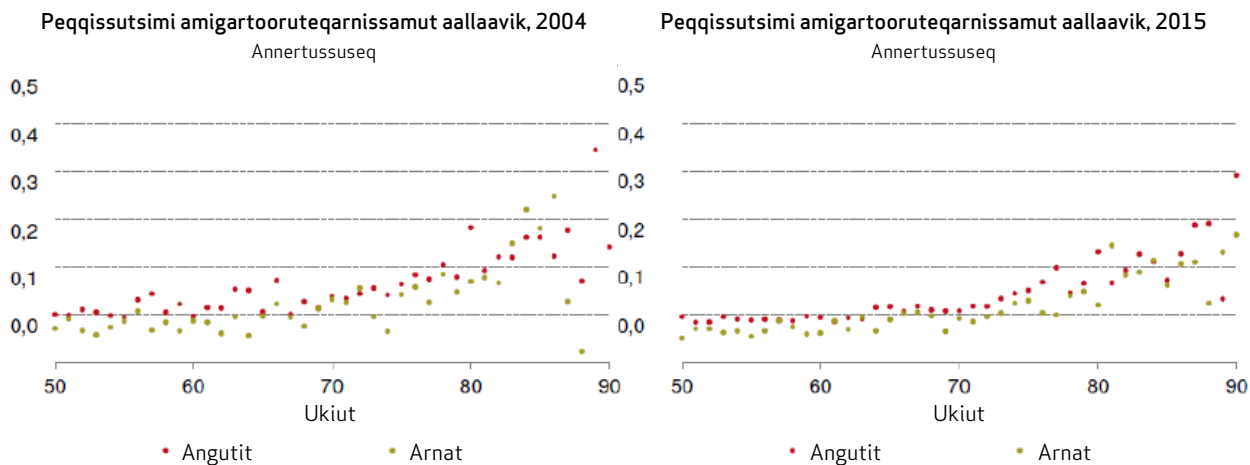
Peqqinnissaqarfik taamaallaat aningaasartuutaanngilaq, kisianni inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut amerlanertigut arajutsineqartartumik pitsaasumik pingaaruteqarpoq. Peqqinneq sulisinnaassutsimut aamma sulisinnaasut piffissaasa sivilissusaannut sunniuteqarpoq. Peqqinnissaqarfik tassani inuiaqatigiinni aningaasaqarnermut pingaaruteqarnera pitsaasumillu sunniuteqarnera ersippoq, kisiannili pisortani aningaasartuutinit tamarmiisunit peqqinnissakkut aningaasartuutit taamatut erseqqinnani. Tamanna amerlanerit nalunngereerpaat, amerlanertigulli peqqinnissamut aningaasartuutit pillugit ingerlaavartumik oqallinnermi arajutsineqartarluni. Napparsimalluni takutinningitsoorfiusut piffissat katsorsartinnerup kingunerisaanik sivikillipput, sungiusaqqinnerullu napparsimasut sukkannerusumik ulluinnarnut utertittarpai arlalippassuillu sulilerseqqittarlugit. Tamatumali eqqoqqissaartumik annertussusaa naluarpit.

Danmarkimi Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit danskit peqqissusianni allanngorneq sulisoqarnermut qanoq sunniuteqarnera 2021-mi ukiakkut nalunaarusiami misissorpaat. Allanngorartut assigiinngitsut 42-nit ikinnerunngitsut tunngavigalugit peqqinnikkut amigartoornermut naleqqersuut naatsorsorneqarpoq, tassaniillutik peqqinnissakkut amigaatinik inuk ataaseq qanoq annertutigisumik amigaateqarnersoq. 50-it sinnerlugit ukioqartunik apersuilluni immersugassakkut misissuineri SHARE-mik taaguuteqartumi Danmarkimi paasissutissat atorineqarput. Peqqinnissakkut amigaatinut naleqqersuut 0-p aamma 1-ip akornanni naleqarpoq, 1 tassaalluni amigaataasinnaasuni annertunerpaq.

SHARE-miit paasissutissat atorineqarpata peqqinnissakkut amigaatinik naleqqersuut atorlugu naatsorsuineri danskit peqqissusiat 3 pct.-it misaannik ajorseriarpoq. Taamatut annertutigisumik ajorseriarnerit aamma nunani allani misissuineri nassaassaapput, tamatumani amerlanertigut ukiumut ataatsimut 2 aamma 5 pct.-imi peqqinnikkut amigaatinut naleqqersuummi ajorseriarpoq. Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit misissueqqissaarnerisa aamma takutippaat angutit arnallu akornanni utoqqaliartornermi assigiinngitsoqartoq, aamma inuit sivikinnerusumik ilinniagallit inunnit sivilissunerusumik ilinniagalinnut sanilliullutik amerlanertigut pitsaannginnerusumik peqqissuseqartartut.

Piffissap ingerlanerani peqqinnikkut amigaatit annikilliarporput, soorlu takussutissiami 19.16-mi takuneqarsinnaasoq 2004-mi aamma 2015-mi peqqinnissakkut naleqqersuummik naatsorsuineri marlunni.

Takussutissiaq 19.6: Danmarkimi peqqinnissakkut amigaatinut naleqqersuutip 2004-mi aamma 2015-imi naatsorsorneqarnera

Paasisaqarfik: Danmarkimi Aningaasaqarnikkut Siunnersuisoqatigiit

Naatsorsuinerit takutippaat peqqinnerulernerup utoqqaat sulisinnaanersikkai. Aatsaat siullermeertumik danskit peqqinnerisa akornanni ataqatigiittoqarneranik naatsorsuisoqarpoq - peqqinnikkut amigaatinut naleqqersuutikkut - aamma sulisoqarnikkut. Nunani tamalaani misissuinerpassuarnik peqarpoq taamaaqataanik tupaallannangitsumillu isumaqartut peqqinneq sulinissamut ajunngitsumik sunniuteqarunartoq.

Misissueqqissaarnerni peqqinneq pissutigalugu ukioqatigiiaani assigiinngitsuni sulisinnaassutsimik naatsorsuisoqarpoq, taakkulu sulineri ineriartornivimmu assersuunneqarlutik. Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit nalunaarusiaanni 'sulisoqarnikkut periarfissat atorineqanngitsuni' periarfissat aamma piviusumik sulisut akornanni assigiinnginneq. Misissueqqissaarnerit takutippaat ukioqatigiiaani 50-70 ukiulinni danskini sulisinnaanermut periarfissanik atuinnginneq 2019-imi ukiut 3,5-iusut. Tassa danskit 70-it inorlugit ukiullit agguaqatigiissillugu tunuarnissamut aalajangiineq taamaallaat peqqinnermik pissuteqarpat piffissaq tunuarfiususaaq ukiunik 3,5-imik kinguartinneqarsinnaasoq. Tunuarnissamut ukiumik 2040 tikillugu siumut naatsorsuineri tunngavigineqarpoq danskit utoqqaanerusut soraarninngornissamut ukiut qaffannerat naapertorlugu sulisinnaanerat qaffattartoq. Taamaalilluni danskinut 70-it inorlugit ukiulinnut sulinissamut periarfissaq atorineqanngitsoq 2040-mi ukiumut 1,4-mik annikillivoq. Taamaattumik tunuarnissamut ukiut annertusiartortumik qaffattarnerannut sulinissamut periarfissat atorineqanngitsut ikilisikiartuaarnissaannik tunngaveqarput.

Sulisoqarnikkut periarfissanik atorineqanngitsunik naatsorsuineq annertuumik nalorninartoqarpoq. Peqqinnissakkut periarfissat ineriartornerat sulisinnaasut akornanni annertuumik assigiinngitsoqarsinnaavoq, soorlu aamma sulineriut assigiinngitsunut piumasaqaatit assigiinngissinnaasut. Sulisutut inuunerup 60-it naalernerinut sivitsorneqarnera sulisuni eqimattat ilaannut assut unammillernarsinnaavoq. Ukiut 10-20-it qaangiuppata tunuarnissamut ukioqalernissamut taamaallaat apeqqutaanngilaq sulisartut peqqinnikkut tunngavii pilergisaallu, kisianni aamma sulisitsisut utoqqarnut isummersimanerat.

Maannakkuugallartoq Kalaallit Nunaat pillugu assingusumik misissueqqissaarnerup naammassinissaanut Kalaallit Nunaanni paasisutissat pisariaqartinneqartut pigineqanngillat. Sulinerup ingerlaqqinnerani tuluaasaaq tamatumunnga takussutaasinnaasut attuumassuteqartut paasineqarnissaasa isumaliutiginiisaat, tassunga ilanngullugu Kalaallit Nunaanni inuit peqqissusiannik misissuinerit kingulliit aallaavigalugit.

19.9 Sanaartugassatut kissaatigisat pisariaqartitsinerlu

Ilaatigut sanaartukkat qanoq innerannik nalunaarusiat nutarsakkat peqqinnissaqarfiullu aqqissuussaane-ranut naleqqussakkanik siunissami sanaartugassanik pisariaqartitat tunngavigalugit siunissaq ungasinne-rusoq eqqarsaatigalugu peqqinnissaqarfik pillugu immikkoortumut pilersaaruteqartoqanngilaq. Ataaniit-tumi taamaalilluni ingerlataqarfimmi pilersaarummut missingiut maaji 2021-imeersuugallartumi issuaaso-qarpoq.

Ukiuni tulluittuni qitiusumik ingerlatsivinni katsorsaanagerusarnissaq pisariaqartinneqassasoq naatsorsuu-tigineqarmat Nuummi nunallu immikkoortuini illoqarfinni inissiat nutaat pisariaqartinneqassapput. Nuum-mi "nutaamik" nuna tamakkerlugu napparsimmaveqarnissaata qulakkeerneratigut nunatsinni peqqissutsik-kut sullissinermi tatisineq peqqinnissaqarfiup annikillississinnaavaa. Immikkut ilisimasallit misissuisarnerat katsorsaasarnerallu Nuummi ingerlanneqarnerujartuinnarpoq.

Pingaarnertigut ukiuni aggersuni qulini sanaartornissamik pisariaqartitsineq ingerlataqarfimmut pilersaa- rummut missingiummi 2021-imeersumi eqqaaneqartumi allaaserineqarpoq (Tabeli 19.1):

Tabeli 19.1: Siunissami sanaartugassanik pisariaqartinneqartussat allattorsimaffiat

Pingaarnersiuineq	Sanaartugassap aqqa	Siunertaq	Suussuseq	Sumi	Akia
1	Tarnikkut nappaatilinnik sullissivik nutaaq	Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortap Nutarterneqarnera	Sanaartugaq nutaaq	Nuuk	129 mio. kr.
2	Nuna tamakkerlugu napparsimmavimmik pilersitsineq	Nuna tamakkerlugu napparsimma-viup siunissamut qulakkeenera, napparsimasut akunnittarfiat	Sanaartugaq nutaaq	Nuuk	489 mio. kr.
3	Inuunerissaavik Steno	Nuna tamakkerlugu inooriaaseq pillugu sullissivik	Sanaartugaq nutaaq	Nuuk	0 mio.kr.
4	Qitiusumik kigutileriffik	Kigutininik suliaqartarnerup pitsanngorsarnera qitiusumillu ingerlanneqarnerulernera	Sanaartugaq nutaaq	Nuuk	65 mio. kr.
5	Sisimiuni qitiusumik napparsimmavik	Suliaritittarfiat nutaaq, ernisarfik nutaaq uninngasunullu immikkoortortaq nutaaq	Sanaartugaq nutaaq	Sisimiut	35 mio. kr.
6	Sisimiuni qitiusumik napparsimmavik	Uninngasunut immikkoortortamik nutarsaaneq	Iluarsartuussineq	Sisimiut	10 mio. kr.
7	Ilulissani napparsimasut akunnittarfiat	Napparsimasunik inissaqartitsineq	Iluarsartuussineq / sanaartugaq nutaaq	Ilulissat	27 mio. kr.
8	Qaqortumi napparsimasut akunnittarfiat	Attartuineramik taamaatitsineq napparsimasunullu inissaqartitsineq	Sanaartugaq nutaaq	Qaqortoq	23 mio. kr.
9	Sisimiuni napparsimasut akunnittarfiat	Attartuineramik taamaatitsineq napparsimasunullu inissaqartitsineq	Sanaartugaq nutaaq	Sisimiut	23 mio. Kr.
Katillugit					801 mio. kr.

Paasisaqarfik: Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik

Peqqinnissaqarfik pillugu ingerlataqarfimmut pilersaarummut missingiummi aningaasaqarneq tamarmi-usoq 801 mio. kr.-inik annertussuseqarpoq, tarnikkut nappaatilinnik sullissivik ilanngullugu. Inuunerissaavik Steno aningaasaateqarfimmit aningaasalersorneqarpoq. Tarnikkut nappaatilinnik sullissivimmut nutaamut aningaasaliinerit qaffanneqassapput. Ilaatigut suliariumannittussarsiuussinerup takutissimavaa aningaa-sat naammanngitsut, ilaatigullu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup siunnersuutigalugu piginnaa-saq siniffinnit 16-iniit 20-inut qaffanneqassasoq.

Peqqinnissaqarfimmi ingerlataqarfimmi pilersaarutissanik siunnersuutaasussap taamaallaat napparsim-mavinni napparsimasunullu akunnittarfinni aningaasaliinissaq kisiisa sammineqassanngillat, kisianni aam-ma napparsimmavimmi atortut pisariaqartinneqartut allaaserineqassapput, tak. kapitali 15 (Qarasaasiak-kut nakorsartitsisarneq) aamma kapitali 18 (Peqqinnissaqarfik paasisutissanik tunngaveqartumik aqun-neqartoq).

Suliniutinut tamanut atatillugu kommunit soqutiginnittullu allat akuliutitinneqassapput, suleqatigiinnerup siumut sammisumik qulakkeerneqarnissaa tulluarpas. Assersuutigalugu Paamiuni utoqqaat illuat pillugu suleqatigiinnermi misillitakkat iluaqutigineqarsinnaalereerput, tamannalu siumut sammisumik tunngavigineqarsinnaalluni.

Qarasaasiakkut napparsimasut pillugit nalunaarsuiffimmik (maannakkut Cosmicip taartissaa) nutaamik eqqussineq atulersitsinerlu 75-100 mio. kr.-inik akeqassasoq missiliorneqarpoq, tassaniillutik softwaret nutaat, akuersissutit, serverip piginnaasaata pitsaanerulersinnera, qarasaasiat nutaaliat aqqissuussinnermilu nutaami ilinniartitsineq.

19.10 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaasa aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu kingunissai

Innersuussutit nanginnerini inatsisit allanngortinnissai, allaffissornikkut allannguinnissat aningaasaqarnikkullu kingunissai pillugit oqaaseqaatit ikkunneqarput.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup siunnersuutai arlallit inatsisinik allannguinnissamik pisariaqartitsissapput, assersuutigalugu akuersissuteqartarneq pillugu inatsit. Peqqinnissaq pillugu inatsisip tamarmiut suliarinissaata aallartinneqarnissaa pillugu siunnersuut aamma inatsisilerinikkut pisariusussaasaaq.

Ingerlatsinermi aningaasaqarnikkut kingunissai tamarmiut eqqoqqissaartumik naatsorsorneqanngillat, taamaallaalli aningaasatigut sinaakkutissatut naatsorsuutigisatut missiliorneqarlutik.

Misissueqqissaarnissamut siunnersuutit naammassineqarnissaannut aningaasanik immikkoortitsisoqassaaq. Annerpaamik koruuninik millioninik tallimanik aningaasartaqassaaq, ataasiaannarluni aningaasartuutaasussat. Aammattaaq peqqinneq pillugu siunnersuisoqatigiit pillugit siunnersuummut ingerlatsinermi aningaasanik immikkoortitsisoqassaaq (ukiumut 1 mio. kr.-it missaat) aamma napparsimasut misillitagaannik misissuinnissamut (ukioq allortarlugu 1-2 mio. kr.-it missaat). Nuna tamakkerlugu kigutilerinermut tunngatillugu siunnersuutit toqqarneqarpata piffissami ukiut tallimat-qulit ingerlaneranni 10-20 mio. kr.-inik aningaasaliissutit qaffanneqarnissaat pisariaqartinneqassaaq, angorusunneqartut qaffasissusiat apeqquutaatillugu.

Cosmicip il.il. paasissutissatigut ilassutissaa 2-4 mio. kr.-inik aningaasartaqarsinnaavoq.

19.11 Inerniliussaagallartut, sanilliusineq innersuussutillu

Siumut sammisumik peqqinnissaqarfimmi aningaasaliinnissamut annertuumik pisariaqartitsisoqarpoq. Taamaattumik ingerlataqarfimmi pilersaarutissamut missingiutaagallartoq maaji 2021-imeersoq ilaatigut aallaavigalugu tullerriaarinerimik oqallinnissaq pingarpoq, peqqinnissaqarfiup aqqissugaanera pillugu pisariaqartitsisernut naleqqiullugu isumaliutit kiisalu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutai tamarmiut.

Peqqissutsimut aningaasartuutit sulit qaffakkiartorput oqartussaasullu aningaasartuutaanni initunerjartuinnarlutik. Ineriartorneq tamanna ingerlaannassaaq, aamma siunissami aningaasalersuinnermut tunngatillugu unammillernartoqalissaaq. Allakkiami matumani aningaasalersuineq sammeneqanngilaq.

Inuiaqatigiit ineriartornerat marlunnik sammiveqarpoq: Inuiaqatigiit ikiliartorlutillu utoqqaliartorput. Inuiaqatigiit utoqqaliartornerat ilutigalugu peqqissutsimut aningaasartuutit qaffakkiartornerat assigiinngitsunit ersersinneqarpoq. Innuttaasut katitigaanerat malillugu peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutinik naleqqussaaneq pillugu immikkoortumit takuneqarsinnaasut innuttaasut ineriartornerannut naleqqussaasoqareerpoq, peqatigisaanillu peqqinnissakkut aningaasartuutit sulit qaffakkiartornerinut tamanna nassuiaatit ilagalugu - 2012-miilli. Maannakkut aningaasaqarnikkut sinaakkusiussat iluanni sullissinnerup qaffasissusia qaffakkuminaappoq, maannakkullu sullissinnerup qaffasissusianut pisariillisaanerit ingerlatiinnarnissaat tunngavigineqarluni. Pisariillisaanerit pillugit apeqquut kapitalimi matumani tikinneqanngilaq.

19.12 Innersuussutit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimmavissua pillugu ukiunut qulinut aningaasaliinissamut pilersaarusiortoqassasoq
2. Meeqqani tarnikkut nappaatit ilanngullugit tarnikkut nappaatilinnik sullissivimmik nutaamik sanaartornermi missingersuutit annertusineqassasut
3. Cosmicip taartissaanut QNN-mut nutaamut 75-100 mio. kr.-it immikkoortinneqassasut
4. Nunami ineriartorneq eqqarsaatigalugu aningaasat nunap immikkoortuini oqimaaqatigiisumik agguarnissaat qulakkeerneqassasoq
5. Naatsorsuutigisat peqqinnissakkut sulinerup ineriartornera eqqarsaatigalugu peqqinnissaqarfimmi aningaasalersuineq naammannersoq pillugu misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq

Ilanngussaq A – peqqinnissamut aningaasartuutit 2014-2020

Tabeli A: Peqqinnissamut aningaasartuutit 2014 – 2020, mio. kr.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfiit, nakorsanit sullinneqarneq	412,6	428,4	437	449,7	462,7	454,6	462,9
Dronning Ingridip Napparsimmavissua	358,3	360,9	379,5	398,6	425,8	425,1	430,7
Napparsimasut nunani allani katsorsarneqartarnerat, timikkut nappaatit	125,8	112,8	128,4	143,7	146,1	139,4	141,8
Napparsimasunik angallassineq angallassiguarnarillu il.il.	94,1	90,1	90,6	97,4	98,2	95,4	98
Peqqinnissaqarfiit, Kigutigissaaneq	68,4	69,2	74,7	68,7	67,9	73,9	75,2
Ataatsimut aningaasartuutit	0	56,5	42,4	47,3	50,8	53,6	54,8
Nunatta Nakorsaataasivia	44,8	49,6	47,2	43,2	44	47,3	48,2
Napparsimasut nunani allani katsorsarneqartarnerat, tarnikkut nappaatit	33,8	31,5	39,1	42,7	61,2	37,1	37,8
Kalaallit Peqqissartut Illuat	30,3	25,7	29,8	33,7	34,9	32,9	33,5
Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik	23,1	20,1	19,7	19,8	21,4	21,6	20,4
Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik	24	19,9	19,6	19,3	20,7	19,6	19,7
Namminersorlutik Oqartussat illuutaannik aserfallatsaaliuineq	31,7	19,5	19,8	20	20,2	20,5	20,7
Nunatsinni Peqqinnissakkut Ilinniartitaanikkullu suliniutit	53,9	15,4	15,3	13,5	11,1	18,7	18,9
Kræfti pillugu pilersaarut	2,6	6,2	5,7	5	4,4	5,2	5,3
Inuunerittat	5,3	5,5	6,2	7,1	6,2	6,4	6,4
Nunatsinni Nakorsaaneqarfik	5	5	4,8	4,7	4,7	5	4,5
Atornerluisunik katsorsaaneqmut pilersaarut	0	0	14,9	19,1	26,6	35,6	35,4
Pinerluttulerinermi inatsit malillugu paaqqinnittarfimmut inissiisarneq	0	0	0	0	0	28,1	31
	1313,7	1316,3	1374,7	1433,5	1506,9	1520	1545,2

Paasisaqarik: Aningaasanut inatsit, q. 4.

Ilanngunneqanngilaq: Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq 2020 2 mio.; 2014-imut ataatsimoorussamik aningaasartuutit 50 mio.-inut missiliorneqarput

Kapitali 20. Eqqartuineq Innersuussutillu

Peqqinnissaqarfik sulisoqarniarnikkut aningaasaqarnikkullu ilungersunartorsiornermigut tatineqarsimavoq. Peqqinnissaqarfimmi immikkoortortaqrifiit aalajangersimasut immikkut illuinnartumik ilungersunartorsiorput, minnerunngitsumik tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik.

Sulisussarsiornermut atatillugu ilungersunartorsiufigineqartut annertuut qaangerniarlugit ajornanngitsumik aaqqipallattoqarsinnaanngilaq. Nunarput ullumikkut siunissamilu peqqinnissakkut sullissisunik avataaneersunik aamma pisariaqartitsisussaavoq, pingaartumik sulisussanik immikkut ilisimasalinnik.

Peqqinnissaqarfimmi sulisoqarniarnikkut tatineqarsimaneq ukiuni aggersuni sulii annerulersinnaavoq:

- Inuiaqatigiinni atugarissaarnerunermik inuuniarnikkullu oqinnerusumik atugaqarnermik misilittagaqartoqalerpat, innuttaasut peqqinnissaqarfiup kiffartuussinissanut kissaataat, naatsorsuutaat piumasaallu annertunerulissapput.
- Innuttaasut amerlassusiisa, katitigaanerisa agguataarsimanerisalu maanna ukiunilu tulluittuni 10-15-ini allanngoriartornerisa malitsigisaannik peqqinnissaqarfik utoqqarnik amerlanerungaartunik, taakkununga ilanngullugit puigortunngortunik suliarinnittalertussaavoq.

Pineqartut taakku marluk suliarineqarnissaannut peqqinnissaqarfimmi sulisussat pisariaqartinneqartut qulakkeerneqarnissaat pisariaqassaaq aamma peqqinnissatigut sulisut pitsaanerpaamik atorineqartarnissaat pisariaqassalluni. Tamanna pisinnaavoq peqqinnissaqarfimmi suleriaatsit aaqquissuusaanerullu pitsanngorsaaffigineqarnerisigut, teknologiimik nutaajunerusumik atuinnikkut atorineqarsaarutitigullu ikorfartuinnikkut kiisalu allanik ingerlataqartunik, minnerunngitsumik kommuninik pitsaanerusumik suleqateqarinnikkut suliaassanillu avitseqateqartarnikkut.

Tassunga atatillugu pingaaruteqarpoq erseqqissaassutigissallugu, peqqinnissaqarfimmi sulisussanik sulisussarsiorsinnaanermut (sulisoqaannarsinnaanermullu) atatillugit Nunarput nunanit tamalaanit annertuumik unammillerneqarmat. Nunatsinni nunattalu avataani peqqinnissatigut amerlaneramik ilinniagaqartitsinissamik pilersaarut piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu silatusaarnerusoq eqqumaffigineqarnerulertariaqarpoq, taamaattoq peqqinnissaqarfimmi sulisussanik tikisitsisarnissaq sulii pisariaqartinneqassaaq - aamma piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu.

Tamatunngattaq peqatigitillugu siunissami piumasaqaatigineqassaaq, immikkut ilisimasalinni suliaritinnissat ilarpassuisa nunap avataani pisarnissaat, tassani qaffasissumik ilinniagaqarsimanikkut pitsaassusilimmik kiffartuussisinnaanarluni, soorlu assersuutigalugu Islandimi Savalimmiunilu tamanna pisarteq.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaani siunertarineqarpoq, aaqquissuusaanikkut pisariaqartitanik isumaginnittoqarnissaa, tulluittuni erseqqissaaffigineqartut.

Aaqquissuusaanikkut pisariaqartitat unammilligassallu kiisalu taakkunanga ineriartortitsisussat

1. Sulisoqarniarnikkut unammillernartoq - ineriartortitsisussat:

- Sulisussanik tikisitsinissamik pisariaqartitsinerujussuaq aamma peqqinnissatigut sullissisutut ilinniagaqarsimasut pillugit nunanit allanit unammillerneqarnerulerneq
- Paarlattaasartorpasuit/piffissami sivikitsumi atorfeqartinneqartartorpasuit sulisut allanngorarnerusuannik, aalajangersimasumik sulisut immikkut artukkerneqartarnerannik aamma sulisoqarnermut immikkoortortaqarfimmik aqutsiniarnerup tatineqarneranik kinguneqartarnerat
- Utoqqaat amerlaneruleriartornerisa sulisunik amerlanerusunik pisariaqartitsilernerat
- Immikkut ilisimasaqarnerulernissaq teknikkikkullu periarfissat nutaat
- Pitsaassutsumik katsorsaariaatsinillu nutaanik atuisoqarsinnaaneranik innuttaasut naatsorsuutiginnikkiartuinnarnerat

2. Innuttaasunik peqqissutsitigut kiffartuussineq aamma assigiimmik katsorsaasarnerup attatiinnarneqarnissaa - ineriartortitsisussat:

- Najugaqariaatsip allanngorartuarnera – najugaqarfinnut anginerusunut nutsertoqarnerata ingerlaannarnera
- Teknikkikkut periarfissat pitsaanerusut aamma telemedicinimik atuineq

3. Oqaatsit kulturillu assigiinngitsut - ineriartortitsisussat:

- Oqaatsitigut kulturikkullu ajornartorsiutiniq eqqumaffiginninnerulerneq kiisalu inuit assigiimmik isigalugit betjentiunissamut piumasaqaateqarneruleriartorneq
- Inuiaqatigiit katitigaanerisa allanngoriartornerat, tassunga ilanngullugu innuttaasut nunanit allaneersut amerlanerulernerat
- Takornariat tikittartut amerliartornerisa malitsigisaannik napparsimalersinnaasut amerlanerulersinnaanerata

4. Aningaasaqarnikkut tunngavigisat aqutsissutillu siunissami naammanngitsut

- Aningaasaqarnikkut ilungersunartorsiorneq uillumikkullu isumalluutissarpassuit ingerlasussanik piareersaasarnermit aqutsinermillu pituttugaasut (assartuineq, napparsimasut angallanneqarnissaannik il. il. pilersaarusiorneq).
- Ullumikkut inuiaqatigiit katitigaanerata eqqarsaatigalugu taamaallaat aningaasaliissuteqartoqartarpoq (utoqqaat amerlanerusut, inummut aningaasartuutaasartut agguaqatigiissillugit inuusunerusunut sanilliullugit amerlanerusarput). Teknikkikkut periarfissat pitsaanerusut aamma napparsimasut politikkerillu naatsorsuutiginnikkiartuinnarnersa malitsigisaannik peqqinnissaqarfimmi katsorsaasoqarnissaanut piumasaqaateqarnerulernerup kinguneranik aqqissuussaasumik aningaasaliissuteqartoqartanngimmat
- Peqqinnissaqarfik pisortanit aningaasaliiffigineqarnerusarpoq, maannalu inuit amerliartuinnartut namminerisaminnik peqqissutsimut sillimmatiminik pisiaqartalersimapput. Taamatut ingerlasoqarneratigut peqqissutsitigut naligiinnginneq annertusiartortussaavoq. Tamanna pitsaanerpaamik nassataqassappat peqqinnissaqarfik tatineqarpallaarunnaassaaq, aammali assersuutigalugu napparsimasut nunani allaniittuni napparsimmavinni namminersortuni piginnaanngorsaqqinneqareerlutik Nunatsinnut uternerannut atatillugu tamanna ilungersunartunik kinguneqarsinnaavoq
- Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu immikkoortortaqarfimmut atatillugit aqutsinerlunnerit kiisalu aningaasaqarnerup sullissisarnerullu ataqatigiinngitsoqarnera - paasissutissanik peqartoqannginnera pissutigalugu

20.1 INNERSUUSSUTIT

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq aamma innersuussutiminik erseqqissaassuteqarpoq, taakku tulluuttuni allassimasut takukkit. Tamanna pivoq ineriartortitsisussat siuliani pineqartut kiisalu tunngaviumik piumasaqaatit qitiutillugit kapitali 3-mi allaaserineqartut tunngavigalugit:

- Nuna isortartooq sullinneqartussanik amerlasoorpassuarnik najugaqarfeqartoq mikisunik
- Peqqinnissaqarfimmi innuttaasunullu kiffartuussinermut atatillugu arlalinnik oqaaseqarfiusoq
- Sulisunik amigaateqarneq aamma sulisunik piginnaasalinnik avataaniit sulisussarsiornissamik pisariaqartitsuarneq

Ataatsimiititaliarsuup innersuussutai pingaarnersiorlugit imatut immikkoortiterneqarsinnaapput:

1. Atuisunik akuutitsineq
2. Sulisussarsiortarnermik pitsanngorsaaneq
3. Peqqinnissaqarfimmi sulisut najugaqavissut amerlanerusut pitsaannerusumillu sulisunik atorfeqartuartsiniarneq
4. Pitsaannerusumik suliassanik agguuassisinnaaneq aamma peqqinnissatigut sulisunik atuisarnerup pitsanngorsaaffigineqarnissaa
5. Atugassarititaasut aqutsinermilu tunngaviit pitsaanerit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaani pingaarnertut sammineqartussat taakku tuliullugit sammineqarput. Innersuussutit tamarmik kapitalimi matumani ilaatinneqanngillat. Innersuussutit tamarmik kapitalit pineqartut naggataanni allattorneqarsimapput. Innersuussutit tamarmiusut ilanngus-saq 3-mi aamma allattorneqarsimapput.

20.1.1 Atuisunik akuutitsineq

Atuisunik akuutitsinissamik ukkatarinninnerunissaq pitsaannerusumillu atugaqartitsinissaq pisariaqartin-neqarpoq.

Innersuussutit

Peqqinnissaqarfimmi suliassanik isumaginnittarnermik napparsimasut misilittagaannik misissuiuartarnis-saq

- Peqqinnissaqarfimmit akissuteqartoqarnera aamma napparsimasunik akuutitsisarnermut atatillugu pitsanngorsaatis-sanut isumassarsianik kiisalu politikkerit aaqqissuussaannerusunik tunngaveqarlutik pingaarnertut salliutitassanik eqqarsaasersortarnerannut atatillugit napparsimasut peqqinnissaqar-fimmut tunngatillugu misilittagaannik misissuiuartoqartarnissaa

Atuisut kisimiitillugit akuutinneqartarnissaanni sulisuut piginnaasatigut ineriartortinneqarnissaat

- Innuttaasut eqqarsaatigalugit suliniutinik pitsanngorsaaneq siunertarineqassasoq

Aaqqissuussaasumik atuisunik akuutitsisarneq pitsanngorsaaffiginarlugu tigussaasunik suliniuteqarto-qassasoq

- Oqallittarfimmik pilersitsisoqassasoq, tassani atuisut peqqinnissaqarfimmilu sulisut peqqinnissamut atatillugu sammisanik oqaloqatigiissuteqartassallutik

Peqqissutsitigut naligiinnginnerup aaqqiiffigineqarnissaa eqqumaffigineqarnerussasoq suliniuteqarto-qarlunilu

- Peqqissutsitigut naligiinnginnerup ineriartornera malinnaaffigilluarneqassasoq, aamma peqqissutsitigut naligiinnginnermut peqqinnissaqarfiup ikiorsiissuteqarsinnaanerani suliaqartoqartassasoq - tassani suliaqarfiit allat suleqatigineqarsinnaapput
- Peqqinnissaqarfimmi sulisut atuisut inuttut atugaannut najukkanilu atugassarititaasunut periarfissanullu atatillugit suliniutitut nalimassarneqassasut

Suliassanik isumaginninnermi pitsaassuseq eqqumaffigineqarnerussasoq

- Pitsaassutsimik suliaqartarneq aqutsisullu ineriartortinneqartarnerat pitsanngorsaaffigineqassasoq

20.1.2 Sulisussarsiortarnermik pitsanngorsaaneq

Innuttaasut utoqqaliartornerat peqqinnissaqarfiup aningaasartuuteqarnerulerneranik kinguneqassaaq aamma kommunit peqqinnissaqarfillu sulisussanik pisariaqartitsilissapput. Ullumikkut piffissami sivikitsumi atorfinitsinneqartartut paarlattaasartullu amerlasoorpassuupput, taakku piffissami sivilisunerusumi atorfinitsinneqartartut amerlanerusut eqqarsaatigalugit immikkoortortaqaarfiit sinnerinut artukkiinerusarput. Tamatumunnga tunngatillugu ajornartorsiutaasartut nunallu immikkoortuini nakorsatut paarlattaasartut akornanni ukioqqortussuseqarneq ilungersunartorsiortitsisarput, ilaatigut kukkusoqarsinnaanera pissutigalugu, tamannalu pitsaasumik suliaqartoqarnissaanut ajornartorsiortitsisarluni.

Innersuussutit

Nunanit allanit sulisussarsiortarneq ikorfartuiffiginarlugu siunnerfilimmik suliniuteqarnissaq

- Nunanit allanit sulisussarsiortarnerunissaq, tassunga ilanngullugu sulisinnaanermut akuersissut pillugu inatsisip tamarmiusup akuersissuteqartarfinnut tamanut atuutsinneqalernissaa, ilaatigut nunanit allanit EU-millu peqqinnissatigut ilinniagaqarsimasunik amerlanerusunik sulisoqarsinnaanermik piumasaqaatitalerlugu
- Sulisunik atorfinitsitsiniartarfiup patajaallisarneqarnissaa

Danmarkimi peqqinnissatigut ilinniagaqartunik ilinniakkaminnillu naammassinnissimasunik sulisussarsiortarnerup ukkatarineqarnerunissaa

- Danmarkimi peqqinnissatigut ilinniagaqartut ilinniakkaminnik naammassinnissimasut ataatsimut isigalugit nunatsinnut utertinneqarnissaannik siunnerfeqarluni suliniuteqarnissaq
- Kalaallit peqqinnissatigut ilinniagaqarsimallutik nunani allani najugaqartut atorineqartarnissaat anguniarlugu ilaatigut telemedicin aqutitigalugu aqqiissutissarsiortoqarnissaa

20.1.3 Sulisut najugaqavissut amerlanerusut pitsaanerusumillu sulisunik atorfeqartuartsiniarneq

Sulisussarsiortarneq sulisunillu atorfeqartuartsiniartarneq ataavartumik annertusiartortumillu ilungersunartorsiortitsisuupput, maannakkorpiarluni kipiluttunartuulluni ilungersunartut taakku ajornanngitsumik aqqiipallanneqarsinnaanngillat, kisianni susassaqaarfinni assigiinngitsuni arlalinnik suliniuteqartoqartari-aqarpoq sunniuteqariartuaartussanik. Sulisunik aqutsisunillu peqqinnissaqarfimmi qitiusumik unammilligassanik anguniakkanillu isumaginnittussanik ineriartortitsinissamut ullumikkut ataqaatigiissumik aqqis-suussaasumillu pilersaaruteqartoqanngilaq.

Innersuussutit

Peqqinnissaqarfiup siunissami pisariaqartilerumaagai eqqarsaatigalugit pilersaarusiortluakkamik ilinniartitsisoqarnissaa piginnaanngorsaasoqarnissaalu

- Piviusorpaluttumik atuaatigaluni sungiusarnerusoqartarnissaa, tassunga ilanngullugu pisuusaartitsinermik tunngaveqarluni ilinniartitsisoqartarnissaa
- peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartussarsiortarnerup pitsanngorsaaffigineqarnissaa – aamma inuusuttuaqqat akornanni
- Siunissami pisariaqartinneqalertussatut naatsorsuutigisat tunngavigalugit pilersaarusiortluartoqarnissaa

Peqqinnissaqarfimmi sulisut agguaqatigiissillugu atorfeqarnerisa sivilisussusaannik sivitsuinissaq

- Sulisut najugaqavissut ilaatigut suliatigut piginnaasaannik ineriartortitsinissamik sulisunillu aqutsinermut peqataatinneqarnissaannik neqerooruteqarfigineqarnerisigut sulisoriinnarniarneqarnerisa pitsanngorsaaffigineqarnissaat
- Kamanaattoortarnerit sulinermik unitsitsisinnaanerat pinngitsoortinniarlugu sulisunik aqutsisut sukkanerusumik eqqortumillu sullissisarnissaat
- Peqqinnissaqarfimmi aqutsisut akissarsianut atorfinitsitaanermilu atugassarititanut atatillugit najukkani aqutsinerusinnaasariaqartut

20.1.4 Pitsaanerumik suliassanik agguassisinnaaneq aamma peqqinnissatigut sulisunik atuisarneq

Sulisoqarnikkut aningaasaqarnikkullu isumalluutit atuisarneq suliassat naammassineqarnissaat taama-lu innuttaasunik kiffartuussinissaq eqqarsaatigalugit pitsaanerpaanngilaq. Tamanna peqqinnissaqarfim-mi suliassanik naammassinnissinnaanermut ajoqutaasarpog. DIS-imik atuisinnaaneq pitsaanerulersinne-qassaaq, aamma Nuummi ajoqusersimasunut nakorsiartarfiup ullumikkut DIS-imit sullinneqartartup inis-sisimaffia eqqarsaatigineqassaaq. Tamatuma saniatigut DIH-imi aaqqissuussaannikkut naleqqussaannissaq aamma nakorsaasersuineri periusissat oqaasertalersorneqarnissaat pisariaqartinneqarsinnaapput.

Innersuussutit

Suliassat agguanneqarnerisigut innuttaasunik kiffartuussinissaq eqqarsaatigalugu suliatigut piginnaasanik atuineq pitsaanerulersinneqassaaq

- Nunap immikkoortuini nakorsaanerit nunallu immikkoortuini peqqissaasunut aqutsisut allaffissor-nermi sulisarnerannut oqilisaassisoqassasoq - aamma suliassat allanit isumagineqarsinnaanerat siunnerfigineqassasoq
- Suliatigut piginnaasallit pitsaanerpaamik atorineqartarnissaat eqqarsaatigalugu peqqinnissaqarfiup aaqqissuussaana suliassanillu agguassisarneq pitsanngorsaaffigineqassasut Taamaalluni ilaatigut ernisarfiit amerlassusaat nalimmassarneqarsinnaapput Nunap immikkoortuisa napparsimmaviini peqqissaaviinilu illuutigisat siniffissatigullu periarfissat pitsaanerumik atorineqarsinnaanerat misissuiffigineqassasoq
- Naapertuuttumik suliassanik agguassisarneq qulakkeerniarlugu nalinginnaasumik nakorsaasar-nerup aamma Inuunerissaaviup Stenop nalinginnaasumillu allatigut nakorsaasarnerup akornanni suliassaqarfiit allat siunissami aaqqissuussaannissaat immikkut ukkatarineqassasoq
- Pinaveersaartitsineq peqqinnerulersitsiniarnerlu kiisalu susassaqarfimmi anguniakkat annertunerusut ataqtigiiissaakkamik aaqqissuunneqassasut

Katsorsaasarneq ikorfartorniarlugu aamma sulisutut isumalluutit pitsanngorsaaffiginiarlugit teknikkikkut atortorissaarutit nutaat atorineqassasut

- Ataqtigiiissaakkamik atuutsitsilertoqassasoq aamma peqqinnissaqarfimmi telemedicin atorineqarnerulissasoq, assersuutigalugu piginnaanngorsaqqinnermi
- Cosmic atuutsinneqalissasoq nunamilu tamarmi aaqqissuussaasumik atorineqassasoq - aamma utoqqaat illuini sulisutut akisussaasut tassannga atuarsinnaalersinneqassasut
- Cosmic-ip kingoraartissaanik toqqaanermi peqqinnissakkut sullissisut naammaginatutamik amerlassusillit peqataatinneqassasut, soorlu aamma toqqaanermi atuissussanut taassuma atoruminartuunissaa kalaallillu pisariaqartitaat eqqarsaatigineqassasut

Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suliassat imminnut attuumassuteqartut eqqarsaatigalugit erseqqissumik suliassat agguataarneqassasut

- Peqqinnissaqarfiup kommunillu suliassaqarfinni tamani minnerpaamik suleqatigiissutigisinnaasaat, tassunga ilaatigut ilanngullugit (isumaginninnermi) tarnikkut katsorsaaneq, utoqqarnik sullissineq, Siu-sissukkut iliuuseqarneq ikorsiissutillu pillugit pisortatigoortumik isumaqtigiiissuteqartoqarnissaa
- Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiissutigisinnaasaannut atatillugu suliassaqarfinnut arlalinnut akisussaaffiit inatsisitigut isumaqtigiiissutigulluunniit erseqqissaaffigineqarnissaat, aamma Naalakkersuisut Utoqqaat pillugit periusissiat 2023-meersoq takuuk
- Kommunit peqqinnissaqarfiullu ataatsimoorlutik suleqatigiittarfissaannik ataqtigiiisaarisartumik pilersitsisoqarnissaa, unammilligassat kommunini tamani assigiimmata

20.1.5 Atugassarititaasut aqutsinermilu tunngaviit pitsaanerit

Peqqinnissaqarfik sulisutigut aningaasaqarnikkullu annertuumik ilungersunartorsiorpoq. Paasissutissat tutsuiginartut pissarsiariuminartullu peqqinnissaqarfimmik pitsaanerusumik ammanerusumillu aqutsinisamut pisariaqarput.

Naalakkersuinikkut suliaqartut akuleruttussaataainganinnerannik tunngaviup malinneqarnissaa pingaaruteqarlunnarpoq, tassani peqqinnissaqarfiup tutsuiginassusaata attatiinnarneqarnissaa kiisalu isumalluutiniq atuilluartoqarnissaa salliutitassallu pisariaqartut eqqarsaatigalugit suliassanik akisussaaffinnillu erseqqissumik agguassaasoqartarnissaa siunertaralugit

Innersuussutit

Ammanerusumik erseqqinnerusumillu aqutsisut paasissutissiisassasut

- Cosmic-imit aamma Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu immikkoortami aqutsisunit paasissutissat ajornannginnerusumik pissarsiarineqarsinnaanerit pitsaanerulersinneqassasut

Peqqissutsimut tunngasutigut pilersaarusiortuakkamik suliaqartarneq pingaarnerusutigullu aqutsineq pitsanngorsaaffigineqassasut

- Pilersaarusiortuakkamik suliaqarnerit politikkikkullu sullissisarnerit annertusarniarlugit Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi sulisut amerlineqassasut
- Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi tapersersuisarnernut aqutsisarnernullu aningaasatigut atugassarititaasut annertusineqassasut, tamatumalu saniatigut peqqinnissaqarfimmut tamarmiutsumut aningaasatigut atugassarititaasut misissuiffiqeqqissaarneqassasut
- Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi ingerlatsinertigut suliassanut peqqinnissaqarfik peqataatinneqartalissasut - Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik taamaalilluni erseqqissumik ingerlatsisutut atuutsinneqalissammat

Peqqinnissaqarfimmik pingaarnertigut aqutsineq aamma arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsumik siunnersuisarneq eqqarsaatigalugit suliassat erseqqissumik agguataarneqartassasut

- Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsut pilersinneqassasut, taakku periusissiat innersuussutillu atuutsinneqalersimanersut malinnaaffiginiarlugit peqqinnissaqarfimmi qanoq ingerlasoqarneranik nalilersuisassapput kiisalu pitsanngorsaataasinnaasunik periarfissanillu nutaanik saqqummiussisassallutik

20.2 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsunik peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinnik aalajangersimasunik pilersitsisoqarnissaanik innersuussutaa itisiliiffigineqassasut

Periusissiat innersuussutillu atuutsinneqalersimanersut kiisalu pitsanngorsaataasinnaasunik periarfissanillu nutaanik saqqummiussisoqarsimanersut malinnaaffiginiarlugit peqqinnissaqarfimmi qanoq ingerlasoqarneranik nalilersuisoqartuarnissaa pingaaruteqarpoq. Tutsuiginartumik suliatigullu ilisimasalinnik misissueqqissaartoqarnissaa qulakkeerniarlugu arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsut - peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit - misissueqqissaartassapput.

Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit tallimanik inuttaqartumik siulersuisoqassapput, taakku tamarmiutlutik peqqinnissaqarfimmi ingerlatsinermik periusissioartarnermillu piginnaasaqarluartuussapput, nappaatit tuniluuttarnerannik pitsaassutsimillu, innuttaasut peqqissusaannik, peqqinnissaqarfimmi malittarisasaqartarnermik, aningaasaqarnikkut pissutsinik kiisalu sulisut atuisullu atugaannik ilisimasaqartuussapput. Nunatsinni Nakorsaaneq Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinni pinngitsoorani ilaasortaasassaaq. Ilaasortat allat Peqqissutsimut Naalakkersuisumit toqqarneqartassapput/Naalakkersuisut siulittaasussamik toqqaasassapput. Siulersuisut ukiuni pingasuni atuuttussatut toqqarneqartassapput.

Siulersuisut saniatigut Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit soqutigisaqaqatigiifinneersunik, napparsimasut suleqatigiiffianneersunik, kommunineersunik, Naalakkersuisut allattoqarfianneersunik ilisimatusarfinneersunillu qulit angullugit ilaasortaataqassapput. Ilaasortat, soqutigisaqaqatigiinnut aamma ilisimatusarfinnut sinniisuusut soqutigisaqaqatigiinnit pineqartunit toqqarneqartassapput. Ilaasortat sinneri Naalakkersuisunit toqqarneqartassapput.

Ilaasortat ukiuni pingasuni atuuttussatut toqqarneqartarnissaat siunnersuutigineqarpoq. Siunnersuisoqatigiinni ilaasortat nalunaarusiat imarisaannut oqaaseqarsinnaassapput, siulersuilli kisimik nalunaarusior-nissamut nalunaarusiallu imassaannut akisussaaffeqassallutik.

Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinni siulersuisut ukiumoortumik nalunaarusiortassapput, namminnerlu suliniuteqarnermikkut 'ingerlatsinermik ilisimatitsissuteqartassallutik' imaluunniit Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit isumaqatigiissuteqarfigalugit immikkut ittumik misissueqqissaartassallutik. Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit aamma peqqinnissaqarfimmi qanoq ingerlasoqarnera pillugu isumasioqatigiitto-qarnissaanik aaqqissuussinnaapput. Misissueqqissaarsimanerit tamarmik tamanit pissarsiarineqarsinnaassapput paasiuminartumillu allanneqarsimassallutik.

Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit siulersuisut nalunaarusiaat oqaluuseriniarlugu ukiumut minnerpaamik ataasiarlutik ataatsimiittassapput, nalunaarusiat kingusinnerpaamik ataatsimiinnissaq qaammammik ataatsimik sioqqullugu ilaasortanit pissarsiarineqareersimasassaaq.

Siunnersuisoqatigiit allattoqarnerat Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit isumagineqartassaaq.

Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiit suliassaannut, inissisimaffiannut killiffiannullu atatillugit erseqqisumik atugassarititaqartitsiniarluni inatsimmik tassungalu atatillugu nalunaarummik suliaqartoqassaaq.

20.3 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup napparsimasut peqqinnissaqarfimmut atatillugu misilittagaannik nalilersuisoqartuarnissaanik innersuussutaa itisiliiffigineqassaaq

Peqqinnissaqarfimmi pitsaassutsimut aamma tunngatinneqarpoq, atuisut katsorsarneqarnerminnut paaq-qutarineqarnerminnullu atatillugit peqqinnissaqarfimmik qanoq misigisaqartarnerat. Napparsimasut peqqinnissaqarfimmut atatillugu misilittagaannik misissuiniarnermi siunertarineqarpoq, peqqinnissaqarfimmut paasissutissiisarnissaq aamma napparsimasunik peqataatitsisarnissaq anguniarlugu pitsangorsaataasin-naasunik isumassarsiortarnissaq. Siunertanut aamma ilaapput innuttaasut peqqinnissaqarfiup suliaanik nalilersuisimanerannik politikkerinut nalunaaruteqartarnissaq kiisalu peqqinnissaqarfimmik naammagisimaarinninneq pillugu tamanut ilisimatitsissuteqartarnissaq. Taamaalilluni misissuineq napparsimasut ataasiakkaat nalunaarutaat kisiisa tunngaviginagit peqqinnissaqarfik pillugu oqallittoqarnissaanut tapertaassaaq.

Misissuineri immersugassat apeqqutitallit inuillu aalajangersimasut apersorneqarnerat misissuineriut ilaatinneqassapput. Ilisimalikkat taakku marluk imminnut tapertariissapput.

Misissuineq ilisimatusarnermik tunngaveqassaaq, ilisimatusarlunili suliniutaassanngilaq, taamaammallu siullermeerluni misissuineq naammassineqapallallunilu misissorneqapallassaaq, tamatumalu kingorna ukiumut ataasiarluni ukiorluunniit allortarlugu misissuisoqartassalluni. Misissuineq Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinnit ingerlanneqarsinnaavoq.

ILANNGUSSAQ 1.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinissamut tunngavissaa

Tunuliaqut

Ukiaanerani Inatsisartut ataatsimiinneranni 2019-imi peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinissamut tunngavissaanik siunnersuusiornissaq kingusinnerpaamik upernaakkut 2020-mi ataatsimiinnissamut Naalakkersuisunit saqqummiunneqassasoq aalajangiunneqarpoq.

Naalakkersuisooqatigiit tapersortaa sullu 2020-imut aningaasanut inatsisissap isumaqatigiinniutigineqarnerani 2020-mi peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmik pilersitsisoqassasoq akuersissutigaat, aningaasanullu inatsimmit ukiunut pingasunut 6 mio. kr.-inik immikkoortitsillutik. Aningaasat imatut agguar-neqarput: 2020: 2 mio. kr. 2021: 3 mio. kr. 2022: 1 mio. kr.

Naalakkersuisooqatigiit Siumut, Demokraatit aammalu Nunatta Qitornai-ta akornanni, ulloq 29. maj 2020-imi isumaqatigiisutaasumi aalajangerneqarpoq peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq ingerlaannas-sasoq, tassanilu pingaartinneqarpoq:

“Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiisummik tunniussinissaminut sulinissaminut pif-fissaqassaaq, tassani politikikkut pingaarnersiuinissamut tunngavissiisaaq aammalu peqqinnissaqarfik qanoq aqqissuunneqassanersoq aammalu kiisalu siunissami kalaallinut inuiaqatigiinnut sunik sullissis-sanersoq aalajangiissalluni.”

Ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortaa sullu aningaasanut inatsisip akuersissutigineqarnerata kingorna toq-qarneqassapput. Ataatsimiititaliarsuup imai pillugit Inatsisartut Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu ataatsimiititaliaa ilisimatinneqassaaq. . Ilaasortat peqqinnissaqarfip iluani suliaaqqarfimmit assigiinngitsunit taavalu allat peqqinnissaqarfimmi sulianut ilisimasalinnik inuttaqassapput.

Ataatsimiititaliarsuup sulinissamut tunngavissai Naalakkersuisunit suliarineqassaaq. Tunngavissat ilaati-gut ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortat qanoq toqqarneqartassanersut pillugit najoqqutassanik aalajanger-saassallutik, allattoqarfimmik pilersitsineq taavalu suliat naammassineqarnissaannut ulluliussat sulinis-samut tunngavissap aalajangersassavai.

Tassunga atatillugu aningaasat illikartinneqartut naalakkersuisoqarfinni attuumassuteqartuni il.il. taavalu avataaniit immikkut ilisimasalinnik allaffissornikkut suliaaqqarfimmit suliarineqarnissaannut ator-neqarsinnaapput.

Peqqinnissamut ataatsimiititaliarsuup siunertaa sinaakkutissaalu

Peqqinnissaqarfip iluani tulluarsaanissamut pitsanngorsaanissamullu innersuusiornissaq ataatsimiititali-arsuup siunertarivaa, taassuma ataani peqqinnissaqarfik ataatsimut aqqissuussaana ataatsimut isiga-lugu, sulisussarsiortarneq sulisullu sulisoriinnarnissaannut taavalu Danmarkimut nunanullu allanut suleqa-teqarneq. Siunissami peqqinnissamut suliat sinaakkutissaasa isumannaarnissaannut innersuussutit peqqin-nissaqarfimmi aqqissuusseqqinnissamut Inatsisartut politikikkut tunngavigissavai. Immikkoortorta-qarfiit akimorlugit pingaarnersiuineq aningaasallu atugassarititaasut iluanni pioreersut suliaaqqarfimmit ataatsi-miititaliarsuup innersuussutaanit aallaavigineqassapput, taassuma ataani suliat naammassineqarnissaan-nut piffissaliussat pisariaqartut ilanngunneqarnissaat.

Suliassat inernerilu

Ataatsimiititaliarsuaq suliniutit arlallit pissusissamisoornersut misissussallugit nalilersussallugillu naatsorsuutigineqarpoq, immikkoortunut tullinnguuttunut suliarinninnissamik aningaasaliissutini sinaakkutigineqartuni aaqqiissutissatut periarfissanik periusissanillu ujartuissallutik:

1. Inuiaqatigiit agguarneqarnerisa iluani, nunap aaqqissuussaanera, najugaqariaaseq, ilinniagaqarneq il.il. aaqqissuussaanikkut ineriartornermut suliniuteqarpalaartumik ingerlatsinissaq.
2. Sulisunik atorluaanerup pitsanngorsarneqarnissaa – taassuma ataani qarasaasialerinikkut atortorissaarutit il.il. pisariaqartut atornerqarneri.
3. Nammattunik sulisussaqarumalluni atuartitaanikkut sulisussarsiorarnikkullu suliniutit.
4. Peqqinnissaqarfiup kommunillu suliassaqarfissaa akornanni suleqatigiinneq.
5. Danmarkimut nunanullu allanut suleqateqarneq nukittoq.
6. Peqqinnissaqarfiup iluani aningaasaqarnikkut isummersuutit tamakkiisumik ilaatinneqarnissaat.
7. Ilisimasanik toqqammaveqartumik paasissutissanik pisariaqartunik qulakkeerinninneq, aqutsinermi paasissutissanik pitsanngorsaaneq anguniarlugu pitsaanagerusumik aqutsinissamut, aqutsisoqarfinnut naalakkersuisoqarfinnut politikkikkullu sulineri atornerqarsinnaasunik.
8. Ataatsimiititaliarsuup sulinera pillugu innuttaasunut ilisimatitsineq.
9. Oqaloqatigiinnikkut innuttaasut ilaatinniarlugit /peqqinnissaqarfinni atuisut imminut paarinerulernissaat peqqinnissaqarfimullu akissussaaqataaneq.
10. Peqqinnissaqarfimmi pitsanngorsaaneq anguniakkat nalilersorneri.

Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa peqqinnissaqarfimmi suliassat pitsaassusaata, aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu pisortanut innuttaasunullu kinguneri pillugit imaqaasasoq naatsorsuutigineqarpoq. Paasissutissat qularnarsinnaasut ataatsimiititaliarsuarmut innersuussutini naammattumik qulaajarneqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq. Aammattaaq isumaliutissiissut peqqinnissaqarfiup iluani inatsisinut attuumassuteqartunut malinnaanerumut innersuussutinik imaqaasasoq naatsorsuutigineqarpoq, peqqinnissaqarfiup iluani immikkoortortamut pilersaarutit, immikkoortortanut attuumassuteqartunut taavalu peqqinnissaqarfimmi pingaarnersiueqqinneq pillugit innersuussutaassallutik.

Suleriaaseq piffissaliussarlu

Ataatsimiititaliarsuup suleriaasissani nammineq aalajangissavaa, minnerpaamilli ukiumut sisamariarlutik ataatsimeeqatigiittarnissaat naatsorsuutigineqarpoq. Minnerpaamik ukiumut ataasiaq najuulluni ataatsimeeqatigiittoqartassaaq. Ataatsimiititaliarsuup sulinermini immikkoortortat peqatigiiffiillu attuumassuteqartut sapinngisamik amerlanerpaat ilanngunneqarnissaat ataatsimiititaliarsuup qulakkiissavaa.

Peqqinnissaqarfiup suliaanut tunngatillugu ataatsimiititaliarsuaq qaqugukkulluunniit apeqqutinik tunnius-sinissaminut pisinnaatitaaffeqarpoq. Apeqqutit tamarmik ataatsimiititaliarsuup allattoqarfianut tunniun-neqartassapput, akissutissallu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit naalakkersuisoqarfinnillu allanit attuumassuteqartunit aaneqartassapput.

Pingaarnertut piffissaliussatut siunnersuut

2020

Peqqinnissaqarfiup minnerpaamik ukiut qulit siumut isigalugit ineriartortitsinissaq ataatsimiititaliarsuaq sulissaaq, ukiorlu 2030-imi peqqinnissaqarfimmut takorluugartik ilusilersussallugu. Takorluukkat piviusu-nik naatsorsuutigisanik aningaasaqarnerullu iluani suliarisinnaasat iluini inuiaqatigiillu agguarneqarneri pil-lugit paasissutissanik tunngaveqassapput. Ataatsimiititaliarsuup pilersinneqarnerata kinguninngua Peq-qissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit, Peqqinnissaqarfimmi aqutsisunit taavalu Nakorsaanermit saq-

qummiisoqarneratigut Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmut ataatsimiititaliarsuaq saqqummiunneqassaaq. Aammattaaq peqqinnissaqarfiup iluani 2019-imi aningaasartuutitut misissuinerup inerneru inner-suussutitaalu ataatsimiititaliarsuup piareersarnermini saqqummiutissagai naatsorsuutigineqarpoq. Taassuma avataatigut paasissutissat attuumassuteqartut, taassuma ataani peqqinnissaqarfik pillugu siusinnerusukut ingerlasullu nassuiaatit, misissuinerit ataatsimiititaliarsuarmut tunniunneqassapput.

2021

Ukiup affaata siulliup iluani ataatsimiititaliarsuup suliai pillugit soqutigisaqartunut, suleriaqqinnissamut oqaloqatigiinneq isummersoqatigiinnerlu siunertarlugit attuumassuteqartunut saqqummiussisoqassaaq. Tamanna nalunaarusiaagallartumi aallaaveqassaaq.

Ukiup affaata kingulliup iluani sulineq tulluussarneqassaaq, peqqinnissaqarfiup sullissineranut aqqissuussinermut inatsisitigullu tunngavissanut siunnersuutitalinnik. Nalunaarusiaq naammassineqassaaq.

2022 (kvartali siulleg)

Ataatsimiititaliarsuup suliai Naalakkersuisunut Inatsisartunullu saqqummiunneqarneri.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup inuttalorsorneqarnera

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq qulingiluanik ilaasortarpoq. Siulittaasut pingasut sumulluunniit attuumassuteqanngitsut peqqinnissaqarfiup suliaanut ilisimasallit Naalakkersuisunit toqqarneqassapput. Soqutigisaqatigiinnillu ilaasortat arfinillit.

Imatut inuttalorsorneqassasoq siunnersuutigineqarpoq:

Ataatsimiititaliarsuarmi siulittaasunut ilaasortat:

Siulittaasoq, Ulrik Blidorf, eqqartuussissuserisoq, Eqqartuussissuserisoqarfik Inuit Law-imik piginnittoq.

Siulittaasup tullia, Kjeld Møller Pedersen, peqqinnissaqarfiup iluani aningaasaqarneq pillugu taavalu peqqinnissaq pillugu politikkimut professori, SDU.

Siulittaasup tulliaa aappaa, Tine Aagaard Seniorforsker, Ph.d., Peqqissaanermik Ilisimatusarfik, Ilisimatusarfik.

Siulittaasuni ilaasortat peqatigiiffinnut assigisaannullu attuumassuteqassanngitsut piumasaqaataavoq. Siulittaasuni ilaasortat immikkut ataatsimullu peqqinnissaqarfik pillugu suliaassanut ilisimasaqarlutillu misilittagaqarsimanissaat naatsorsuutigineqarpoq.

Siulittaasut allatseqarfimmik suleqateqarnissaq, ataatsimiititaliarsuup sulinerani siuarsaanissaq piukkunnarsaanissarlu, sulinissamullu tunngaviit naapertorlugit sulinissaq suliaassarissavaat.

Soqutigisaqatigiinnit ilaasortat innersuutigineqartut:

Følgende udpeges som følge af indstillinger fra interessenter:

- kommunit ataatsimoorlutik toqqagaat ataaseq
- KANUNUPE-p toqqagaa ataaseq
- Neriuffiup toqqagaa ataaseq
- Nunatsinni nakorsat peqatigiiffiannit aallartitaq ataaseq
- PPK-mit aallartitaq ataaseq
- SIK-mit aallartitaq ataaseq
- Kigutilerisut peqatigiiffiannit aallartitaq ataaseq

Oqartussaasunit immikkoortortat makkua peqataassapput:

- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik
- Naalakkersuisut Siulittaasuata Naalakkersuisoqarfia
- Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfik
- Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Kalaallit Nunaanni Center for Folkesundhed
- Nunatsinni Nakorsaaneq siulittaasooqatigiinnut peqataatinneqassaaq

Siulittaasooqatigiit suliaassap qanoq ittuunera apeqqutaatillugu assersuutigalugu peqatigiiffinnit oqartussaasunillu attuumassuteqartunit assigisaannillu peqataatsitsisinnaapput.

Soqutigisaqatigiinnit innersuussutit malittarisassat malillugit innersuussutigineqartassapput, taannalu angutit arnallu naligiissitaanissaat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 3, 29. november 2013-meersoq kapitel 3 malippaa. Ataatsimiititaliat pisortatigoortut Naalakkersuisunit pilersinneqarsimasut pillugit inuiaqatigiinnut sunniuteqarsinnaasut pillugit malittarisassanik imaluunniit pilersaarusiornissamik piareersaanisamat malittarisassat annerpaamik suaassutsip aappaa aappaanit annerpaamik ataatsimik amerlanersu sinnaaneranik malittarisassaq innersuussutigineqarpoq. Taamaasillutik Naalakkersuisut peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortat annerpaamik suaassutsip aappaanit annerpaamik ataatsimik amerlanerusunik ilaasortaqaarsinnaatillugu.

Soqutigisaqatigiinnit peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortassatut innersuussutigineqartut angut ataaseq arnarlu ataaseq Naalakkersuisunit toqqagassanngorlugu siunnersuutigissavaat. Ilaasortaq toqqarneqanngitsoq sinniisussatut toqqarneqassaaq.

Ilaasortassatut innersuussutit aalajangersagaq malinngippassuk, immikkut peqquteqartoqartillugu naammassineqarsinnaanngippat innersuussut pineqartoq Naalakkersuisunit malinneqassanngilaq. Taamaattoqarneratigut soqutigisaqatigiit Naalakkersuisunut tunngavissalimmik nassuiaateqassapput.

Kommuunit ataatsimoorlutik ilaasortamik ataatsimik innersuussinissaminut periarfissaqarput. Kommunit ataatsimoorlutik ilaasortassamik innersuussinissaminut isumaqatigiissinnaanngippata, kommunit immikkut angummik ataatsimik arnamillu ataatsimik innersuussissapput. Taava innersuussutit malillugit Naalakkersuisut toqqaassapput.

Naalakkersuisuni/Inatsisartuni ilaasortat peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaluarsuarmut ilaasortassatut innersuunneqarsinnaanngillat. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi, Peqqissutsimut Pitsaaliuinnermullu Aqutsisoqarfimmi taavalu Nakorsaaneqarfimmi sulisut peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortassatut innersuunneqarsinnaanngillat.

Ilaasortaajunnaartoqartillugu taarsiinissaq pisariaqartoq peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussineratigut pisassaaq, soqutigisaqatigiinnit siuliani innersuussisimasut tunuliaqutaralugu nutaamik innersuussineq Naalakkersuisunit akuerineqassalluni.

Politikkikkut eqimattamik malinnaasumik ilaasortaaffik

Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliamiit ilaasortaaffigineqartumit politikkikkut eqimattamik malinnaasumik ilaasortaaffik pilersinneqassaaq. Politikkikkut eqimattaq malinnaasoq ilaasortaaffigineqartoq politikkikkut aalajangiisarnerit qanimut malinnaaffiginissaanut qulakkeerinnittassaaq aammaataaq eqimattaq malinnaasoq partiinut allanut Inatsisartunullu ilaasortanut ilisimatitsisartuussaaq.

Allatseqartitsineq

Ataatsimiititaliarsuup allatseqarnikkut sullinneqarnera Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit Aningaasaqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit suliarineqartassaaq, ilaatigut makkuninnga suliassaqaq-sallutik:

- Ataatsimiititaliarsuarmi suliat allattorneqarneri, taassuma ataani paasissutissanik katersineq.
- Kingunissanik naatsorsuineq qanorlu pisoqarnissaanut suliarinninneq.
- Ataatsimiititaliarsuup sulinerani immikkoortoqarfiit assigiinngitsut peqataatinneqarneri.
- Suliamut tunngatillugu allattoqarneq – oqaluuserisassanik, imaqarnilianik il.il. suliarinninneq.
- Angalanissanut inniminniinermi, akunnittarfinnik inniminniinermi, angalanermut naatsorsuinermi, ajunngitsorsiassanik sulinermilu annaasanik tunniussinermi allatsitut suliassat.

ILANNGUSSAQ 2.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmut
ilaasortat, politikkikkut malinnaatitat, peqataatitaasut
allattoqarfillu pillugit

Ilaasortat:

Ulrik Blidorf, siulittaasoq

Kjeld Møller Pedersen, siulittaasoq tullia

Tine Aagaard, siulittaasoq tullia

Ludvig Larsen, SIK

Inge-Lise Kleist, PPK

Nicolai Hardenberg Larsen, Nakorsat kattuffiannit toqqagaq

Brita Broberg, Kigutit nakorsaasa kattuffiannit toqqagaq

Aviâja Lynge, Neriuffik

Tine Pars (siden februar 2023), Kommuninit toqqagaq

Regine Bidstrup juni-mili 2022), KANUNUPE- mit toqqagaq

Arnannguaq Heilmann Christensen (januari 2023 tungaanut), Kommuninit toqqagaq

Jens Kristian Therkelsen (juni 2022 tungaanut), KANUNUPE-mit toqqagaq

Politikkikkut malinnaatitat:

Asii Chemnitz Narup og Agathe Fontain (tullersorti), Inuit Ataqatigiit

Anna Wangenheim og Nivi Olsen (tullersorti), Demokraatit

Gitte Kilime og Inga-Dora G. Markussen, Siumut

Aqqalu Jeremiassen, Atassut

Dorthe Zeeb, Naleraq

Peqataatitaasut:

Henrik Hansen, Nunatsinni nakorsaaneqarfik (immikkut akuerisatut siulersuisuni peqataatitaq)

Nike Berthelsen, Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik

Aka Olesen, Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik

Tina Amondsen, Peqqinniaasaqarfiup Qullersaqarfia

Ella Skifte, Peqqinniaasaqarfiup Qullersaqarfia

Berit Bjerre Handberg, Peqqinniaasaqarfiup Qullersaqarfia

Heidi Lindholm, Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik

Kasper Gimsing, Naalakkersuisut Siulittaasuata Naalakkersuisoqarfia

Nikolai S. Christensen, Aningaasaqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik

Lilian Helberg, Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik

Esekias Therkelsen, Sugisaq

Christina Viskum Larsen, Center for Folkesundhed i Grønland

Allattoqarfik:

Lisa Sólrún Christiansen, Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik

Susanne Lynge, Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik

Martin Hønge Olsen, Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik

Peter Hansen, Aningaasaqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik

ILANNGUSSAQ 3.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup innersuussutai tamakkiisut

Kapitali 1 – peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi sulinissamut tunngavissiaq.

Innersuussuteqanngiaq

Kapitali 2 – Eqikkaaneq

Innersuussuteqanngiaq

Kapitali 3 – Ataatsimiititaliarsuup sulineranut tunngavissat najoqqutarineqartussallu

Innersuussuteqanngiaq

Kapitali 4 - Innuttaasut peqqissusaat, peqqissutsikkut assigiinngissuseq, nappaataasartut innuttaasullu ineriartornerat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Peqqissutsikkut assigiinnginnermi ineriartorneq qanimut malinnaaffigineqassaaq, tamannalu atorneqartassaaq peqqinnissaqarfik, pisariaqarpallu immikkoortortat allat suleqatigalugit, assigiinnginnerup annikillisarnissaanut tapeeqataasinnaatillugu.
2. Peqqissutsimi inuuniarnikkut assigiinnginneq piareersimaffiginarlugu sulisut periarfissaat peqqinnissaqarfimmi immikkut isiginiarneqassasut, tassungalu sinaakkutissanik pilersitsisoqassasq.

Kapitali 5 - Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmut tunngasut

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Periusissiornikkut sulinerup politikikkullu sullinneqarnerup pitsanngorsarnissaannut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi sulisoqarniarneq annertusarneqassasq
2. Allaffissornikkut suliassat nakorsiartarfimmi sulisunik suliarineqartarnerat pinngitsoortinniarlugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi tapersersuiffiusartunut allaffissornermilu sulianut aningaasatigut killiliussat annertusineqassasut
3. Peqqissutsimut Aqutsisoqarfimmi ingerlatsinikkut suliassat peqqinnissaqarfimmut ilaalersinneqassasut - taamaaliornikkut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ingerlatsivittut takuneqarsinnaalerlunilu ersarissunngortinneqassammat. Aqutsinikkut suliassat inatsisitigut nassuiaaffigineqarsimasut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmiinnassasut
4. Nunap immikkoortuini nakorsat aqutsisut allaffissornikkut suliassatigut oqilisaaffigineqassapput, ilaatigut suliassanut HR-qarnermut tunngasutigut.

5. Nunap immikkoortuini aqqissuuseqqinneq sioqqullugu ilaatigut nakorsaataateqarfimmut laboratoriamilu suliaasaqarfimmut tunngatillugu qitiusumik aqutsinerup eqquteqqinnissaa isummerfigineqassasoq
6. Steno Diabetes Centeriup nakorsaasersuinnermut nalinginnaasumut tunngatillugu sulinnermut misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq, soorlu katsorsarneqarsinnaanngitsunut tunngatillugu.
7. Sullissinissamut Najoqqutassaq nutaaq suliarineqassasoq, taannalu peqatigitillugu allamik taaguusertariaqarpoq ingerlaavartumillu nutarteriffigineqartarluni
8. Allorfik peqqinnissaqarfimmi nammineq missingersuuteqarluni ingerlatsiviusariaqartoq, matumani illuatungeriit akornanni qaninnerusumik attaveqalernissaq qulakkeerniarlugu¹
9. Covid-19-imik pisup kimulluunniit attuumassuteqanngitsumiit nalilersuiffiginissaa aallartinneqassasoq, tassani tassanngaanniit misilittakkat siunissami pisussat assingusut suliarinissaasa piareersaaffiginissaanut iluaqutiginissaat siunertaralugit.
10. Pitsaassutsumik sulineq aqutsisunillu ineriartortitsineq pitsanngorsaaffigineqassasut
11. Ataatsimut peqqinnissamut inatsiseqartitsinerup ineriartortinnissaanut sulineq aallartinneqassasoq.

Kapitali 6 - Timikkut katsorsaasoq peqqinnissaqarfik

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni peqqissaavinnilu siniffinnik atuinnermik misissueqqissaartoqassaaq.
2. Nunap immikkoortuini napparsimmavinni siniffiit amerlassusiisugut tulluarnissaasoqarluni, imaluunniit siniffiit kommunit suleqatigalugit atorineqarsinnaanersut misissorlugu, imaluunniit init assersuutigalugu nuna tamakkerlugu kigutileriffimmik illusimatitsinermut atorineqarsinnaanersut
3. Pilattaanermut nakorsaanikkullu katsorsartinnissanut utaqqisut allattorsimaffiini ingerlaavartumik, pifissami atuuttumik pissarsiarineqarsinnaasunillu suliaqarneq
4. Sumiiffinni ernisarfiit amerlassusiisa pingasunut ikilisinneri - siunissamilu marlunnut²
5. Nakorsatigut avataaniit ikiuisoqarluni nakorsatigut immikkut ilisimasaqarfiusunut aqqissugaasumik periusissiamik suliaqarnerup aallartinneqarnera, taamaalilluni Kalaallit Nunaanni ineriartornermut sammiviliisoqarluni anguniagaliisoqarlunilu kiisalu Danmarkimi napparsimmavimmi ingerlaavartumik suleqateqarnermik pilersitsilluni
6. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimmavissuani suleriaatsinik il.il. misissueqqissaarnerup aallartinneqarnera pissarsiarisinnaaneri pitsaassutsillu pitsaanerulernissaa siunertaralugu
7. Nuummi allanilu tulluartausinnaasuni nakorsatigut pigaartoqartarnissamut periarfissamik misissueqqissaarnerup aallartinneqarnera, nalinginnaasumik ammasarfiusup avataani nakorsamik sullinneqarnerup pitsaassusia pitsaanerulersinniarlugu
8. Nunap immikkoortuini suliaasanik naammassinerup naleqqiullugu sulisutigut (aningaasaqarnikkullu) isumalluutini atuinnermik misissueqqissaarineq

Kapitali 7 - Nukittuffiit, sanngiiffiit, periarfissat sioreanartullu

Innersuussuteqanngiaq.

¹ Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi Ilaasortaq Tine Pars ikinnerussuteqarluni oqaaseqarumasimavoq innersuussineq manna tunngavigalugu, innersuussamut akerliulluni.

² Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi siulersup tullia Tine Aagaard ikinnerussuteqarluni oqaaseqarumasimavoq innersuussineq manna tunngavigalugu, innersuussamut akerliulluni

Kapitali 8 - Ilinniartitaaneq piginnaasanillu ineriartortitsineq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Peqqissaanermik Ilinniarfik (PI) aamma peqqinnissaqarfik suleqatigalugit maannakkut siunissamilu peqqinnissaqarfiup pisariaqartitaanut sammisumik ataqatigiissumilu ilinniartitaanikkut pilersaarusiortoqartariaqarpoq, tassunga ilanngullugit 10. klassip/efterskolip kingorna inuusuttut peqqinnissamut sammisunik ilinniartitaanernut pilerisutsilernissaannut ilinniagaqalernissaannullu periusissiaq (peqqissaasunngorniarfimmuut nutserisunngorniarfimmullu naleqqiullugu ilisimatusarfik ilanngullugu)
2. Peqqinnissakkut immikkoortuni assigiinngitsuni tamani suliatigut ineriartornermut periusissiorqassaaq
3. Piviusumut qanittumik atuarfimmi suliffimmi misiliisarneq/piviusuusaartitsineq tunngavigalugu atuartitsinerup annertusinera, tassunga ilanngullugu tassunga aalajangersimasumik illumik pilersitsinikkut (illu suliffimmik misiliiffik)
4. Suliffimmik misiliiffiit aamma suliffinnik misiliiffinni ilitersuisut ikinnerpaamik suliffimmik misiliisut marlukkaarlugit akisussaasut amerlanerusut
5. Ilinniartut ineqarfiini inissat amerlassusiisa qaffanneri
6. Ilinniartitaanerup nalaani atugarissaarneq ilinniarnermullu piareersimanerup annertunerusumik sammineqarnissaa
7. Ungasianiit ilinniartitaanissamut periarfissaq tunngaviusumik ilinniartitaanerni kiisalu pikkorissarnerni ingerlaqqillunilu ilinniartinnit atorqeqqassaq, tassunga ilanngullugu peqqissaavinni mikinerusuni sivikitsumiik ilinniarsimasut/ilinniagaqarsimanngitsut sulisut ilinniarteqqinneri
8. Ilinniagaqarsimanngitsunut sivikitsumillu ilinniarsimasunut sulisunut piginnaasavinnik inerisaanerup atugaanerata annertusinera kiisalu piginnaanngorsaaneq pillugu kommunit annertunerusumik suleqatiginneri
9. Nakorsanngornianut kigutillu nakorsanngorniarlut il.il. Danmarkimi ilinniagaqalernissamut pitsa-anerusumik aallartisarnerit qulakkeerneqarneri ilinniarnertuunngorniarfiup ilisimatusarfiullu akornanni ikaarsaarfiusumik aallarnisarluni pikkorissarneq, tassunga ilanngullugu Danmarkimi Kalaallit Illui suleqatigalugit kulurikkut assigiinngissutsit aqqissugaaneri pillugit paasissutissii-sarneq

Kapitali 9 - Sulisunik atorfinitsitsiniartarneq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Sulisussarsiortartut nukittorsarneqassasut, tassunga ilanngullugit LinkedInimik atuinerit aamma inuit naapittarfiinut isaaffinnik atuinerit.
2. Ilinniartut Danmarkimi ilinniarnermi ilitersuisulerlutik, napparsimmavinni sulisarnermikkut peqqinnissaqarfimmilu aasaanerani sulinermikkut nunatsinnut attuumassuteqarnerat nukittorsar-lugit, kalaallinik immikkut ittunik ilitersuisussanik neqeroorutit il.il. aamma nakorsanngorniat kigutilerisunngorniallu pillugit nunatsinni napparsimmavinni sulisinnaanerat pillugit Danmarkimi universitetinik tamanik isumaqatigiissusiorluni.
3. Sulisunik nunanit allaneersunik siunniussaqaarnissaq sulisullu piukkunnartut sulisinnaanissaannik pilertortumik akuersisoqaarnissaanik qulakkeerinnittumik tuluttullu oqaaseqarsinnaasut oqaatsi-tigut ajornartorsiutaannik nunamullu ilanngutivinnerannik iliuuseqarfiginnittumik iliuusissatut pilersaarusiornissaq pingaaruteqarpoq.
4. Naalagaaffimmi akuersissutit pillugit suliaasaqarfinni tamani naalagaaffimmit akuerisaanissaq pillugu ataatsimoortumik inatsisiliorqassasut, ilaatigut nunanit allanit aamma EU-mit peqqin-nissaqarfimmi sulisussanik amerlanerusunik sulisortarnissamut piumasaqaataapput.

5. Sulisut assigiinngitsunik suliallit tamarmik peqqinnissaqarfimmiinnissaat tassaniiginnarnissaallu pilerinartunngorsarlugu, ilaatigut sulinikkut ineriartornissamut periarfissatigut aammalu peqataatitsisuusumik sulisunut aqutsisut peqataatitsinerisigut.
6. Sulisunut allaffissornermi sukkannerusumik eqqornerusumillu sullissisarnerit qulakkiissallugit.

Kapitali 10 - Peqqinnissaqarfiup kommunillu suleqatigiinnerat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Suliassa qarfinni tamani, ilaatigut isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi, utoqqarnik susassa qarfimmi Siusissukkullu Iliuuseqarnermi, peqqinnissa qarfik kommunillu suleqatigiinnermi minnerpaamik sunik tunniussisinnaassanersut pillugu pingaarnertut pisorta qarfiit ataatsimoorlutik isumaqatigiissusiussasut
2. Suliassa qarfiit arlallit, ilaatigut atortut iluaqutissat, tak. Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaanni kaammattuutit, peqqinnissa qarfillu ataatsimut isigalugu sunik suliassa qarnerisut pillugu inatsisitigut kaajallaasitatigulluunniit akisussaaffimmik qulaajaasoqassasut
3. Kommunit akimorlugit unammillernartut amerlasuut assigiimmata kommunit peqqinnissa qarfillu pillugit suleqatigiit ataqatigiissaarisartut pilersinneqassasut
4. Peqqinnissa qarfiup kommunillu akornganni ataatsimoorluni piginnaasanik ineriartortitsisoqassasut, ilaatigut suleqatigiinnermik pitsanngorsaatissasut
5. Puiguttunngornermik nappaammik suussusersisarnermut malittarisassat qulaajarneqassasut, tassunga ilanngullugu DIN-imi CT-scanning pillugu ajornartorsiut
6. Angerlarsimaffimmi paaqqinninnerup angerlarsimaffimmilu peqqissaasut akornganni suleqatigiinneq annerulissasut suliassanillu agguataarineq pitsaanerulissasut
7. Napparsimmavimmi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortap kommunillu akornganni isumaginninnermi tarnikkut katsorsaaneq pillugu suleqatigiinneq pitsanngorsarneqassasut
8. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi sulisoqarnikkut katitigaaneq qulaajarneqassasut (perorsaasut/peqqissutsikkut sullissisut)
9. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaannermi recovery-mik pingaartitsilluni sulisoqartarnissaa qulakkeerneqassasut
10. Peqqinnissa qarfiup kommunillu akornganni utoqqarnik susassa qarfimmi susassa qarfinilu allani sanaartornissamik pilersaarutit ataatsimut eqqarsaatigineqassasut
11. Utoqqaat illuini sulisut akuerisaasimasut Cosmic-imik, NPQN-mik, atuarsinnaalissasut

Kapitali 11 - Peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

12. Ataqatigiissunik suliniuteqarnissat aamma akisussaaffinnik agguataarinerit siuarsarneqarnissaannut ersarissarneqarnissaat siunertaralugit peqqissutsinik siuarsaanerit pitsaaliuinerinillu suliaqarnerit pitsanngorsassallugit
13. Pitsaaliuinerit peqqissutsinillu siuarsaanerit periaasissanik pilersaarutinillu piareersaanerit kommuninik annertunerusumik peqataatitsissalluni
14. Suliniutit qaammarsaatigineqartut tunngavigalugit aamma suliassa qarfimmi missingersuutit pillugit isummersinnaajumalluni pingaarnersiorninnaajumallugillu pitsaaliuinerit peqqissutsinillu siuarsaanerit pillugit suliniutinut aningaasartat sunniutillu ataatsimoortumik takullugit
15. Inuuneritta III-mik pingaarnertut aqutsinivik qulakkiissallugu, tamatumani kommuninit peqqinnissa qarfimmillu sinniisut aamma peqataatinneqarlutik.

16. Inooriaatsit sunnersinnaajumallugit pitsaaliuinernik suliaqarnerni KRAM-ini pissutsinik nutaamik siunniussinissaq qulakkiissallugu
17. Imigassaq, tupa aangajaarniutillu pillugit inatsisip isumaanik ataavartumik qitiutitsisoqarluni
18. Inuusuttumit inuusuttumut suliniutikkut kinguaassiutit pillugit qaammarsaanerit aamma tamani kinguaassiutitigut peqqissutsip siuarsarnissaa pillugit nukittorsaanerit oqallinnerillu
19. Peqqissutsinik pitsaaliuinernillu siuarsaalluni sulinernut inuit sakkutuujunngitsut suliffiillu peqataatillugit
20. Kommunit qitiusumit suliatigut tapersersorneqarnerunissaat taamaalillunilu sulisut pitsaaliuinernik suliaqarnerminni ineriartortinneqarnissaannut tunngatillugu attuumassutilinnik ilinniartitaanissaasa suleqatigiissutigineqarnissaat qulakkiissallugu
21. Suleqataasunut tamanut peqqissutsinik pitsaaliuinernillu siuarsaanernut attaveqaatini ataatsimoorussamik isaaffimmik pilersitsilluni

Kapitali 12 - Piginnaanngorsaaqqiineq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigivai:

1. Kommunit peqqinnissaaqarfiullu akornanni akisussaaffiit agguataarneqarnerat pillugit inatsisiliorluni
2. Video atorlugu piginnaanngorsaaqqiisarnerit siunniunnerullugit
3. Kalaallit Peqqissartut Illuanni piginnaanngorsaaqqinnissamik naleqquttumik ineriartortitsisoqassasoq
4. Piginnaanngorsaaqqinnerit pillugit periusissialiorneq naammassillugu aningaasalerlugulu
5. Piginnaanngorsaaqqissinnaatitaaneq inatsisiliorneqassasoq
6. Ulluinnarni piginnaanngorsaaqqinnissamut periarfissiorluni sulisoqassasoq
7. Ilinniartitaanerni piginnaaneqarnernilu ineriartortitsinissamik suliniutit pisariaqartinneqartut piginnaanngorsaaqqinnissat pillugit periaasissanit aallaaveqartut ilanngunneqarput
8. Kommunit peqqinnissaaqarfillu piginnaanngorsaaqqinnerit pillugit ingerlaavartunik workshopertitsisarnerit aaqqissuunneqartassasut
9. Namminersorlutik inuussutissarsiuteqartut piginnaanngorsaaqqinnernut, tamakku attuumassuteqarpata, peqataatinneqassasut

Kapitali 13 - Imminut toqunnerit imminullu toquttarnermik pitsaaliuineq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigivai:

1. Imminut toqunermik pitsaaliuilluni suliniutigineqartartut, assersuutigalugu ukiukkaartumik killiffimmik aamma eqikkaalluni soqutigisaqaqatigiinnik peqataasut aqutitigalugit ataatsimeeqateqartarnerinik ataqatigiissaarneqassasut
2. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartoqartillugu saaffiginninnissamut periarfissat erseqqinnerulersinneqassasut
3. Inuusuttut politiinit/isumaginninnermi oqartussanit ilisimaneqareersut malittarineqarnerunissaasa qulakkeerneqassasut
4. Tapersersoqatigiit aamma oqaloqateqarnissamut neqeroorutit aqutitigalugit neqeroorutininik amerlanerusunik pilersitsisoqassasoq
5. Meeqqanut inuusuttunullu atugarissaarnermik siuarsaasussanik neqeroorutininik amerlanerusunik pilersitsisoqassasoq

6. Siunissami periarfissanut atatillugu inuusuttut katerisimaarnerisa angusaqarnissamik siunertaqartumik pissarsiffiusarnissaat qulakkeerneqassasut
7. Neqeroorutit eqimattanut attuumassuteqartunut tamanut matussusiinissaat sumilu tamani pissarsiarineqarsinnaanissaat qulakkeerneqassasut
8. Atugarliornermut, imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut atatillugu aamma qanigisamik imminut toquttoqarsimatillugu inuusuttut akornanni misigissutsit pillugit oqaloqatigiinnermi sakkussat atorineqartussat qulakkeerneqassasut
9. Ilaqutariit atugarliortut tapersorsorneqarnissaasa qulakkeernissaat
10. Isumakkut peqqissuseq pillugu ilisimasat siammarterneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaat Atugarliornermut imminullu toquttarnermut tunngatillugu ajornartorsiutit inuiaqatigiinni ammasumik oqaloqatigiissutigineqarsinnaanerulissasut

Kapitali 14 - Tarnikkut napparsimasunik sullissineq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Tulleriiaarinikkut pingaartillugu immikkut maluginiarneqassasut tarnikkut nappaatinik suliassa-qarfimmi ajornartorsiutit annertoqisut pakkersimaneqarnissaat, tassaasut sulisoqarneq aamma annertunerusut eqqarsaatigalugit suliassaqarfimmut isumalluutini immikkoortitsinissaq
2. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani tarnikkut nappaatinut illussami pilersaarutaasumi inissat 16-iniit 20-nut amerlineqarnissaat aamma immikkut ukkatarineqassasoq pitsaanerumik aaqqissorneqarnissaa napparsimasut eqimattat assigiinngitsut piumasaqaataannut iluaqutaasus-samik
3. Napparsimasut katsorsarneqarnissamik Danmarkimi eqqartuunneqartut pillugit akisussaaffik er-seqqissarneqassasoq, ima kinguneqartussamik akisussaaffik eqqartuussutillu nakkutigineqarnera danskit pinerluuteqarsimasunut isumaginnittoqarfianit tiguneqassasoq. Napparsimasut soqanngit-sumiitinneqassanngillat
4. Sulisoqarnermik pissutsit ingerlaavartumik ukkatarineqassasut – sulisunik immikkut ilinniarsimasu-nik pissarsineq aamma sulisunut sivikitsumik ilinniarsimasunut/ilinniagaqanngitsunut sumiiffimmi piginnaasanik ineriartortitsineq
5. Napparsimasunut tarnikkut nappaatinut immikkoortortamiit angerlartitaasunut neqeroorutit pisariaqartut pigineqassasut aamma kommunini isumaginninnikkut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfiit pitsaasumik suleqatiginissaat
6. Tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sulisut assigiinngitsunik sammivillit suleqatigiinnerisa unammillernartut aaqqinneqarnissaat sulissutigalugu, taassuma ataani aamma timikkut nappaatit aamma atornerluinermut tunngasut ataqatigiissaarneqarnerat
7. Misissussallugu tarnip pissusiinik ilisimasallit (akuerisat) tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi atorfeqartut akuerineqarsinnaanersut suliarnut atatillugu nappaatinik immikkut toqqakkanik suussusersisinnaalernissaat nakorsaatinillu tunniussisinnaalersillugit akuerisaasumik nangittumik ilinniaqqinnikkut³
8. Meeqqat/inuusuttut/ilaqutariit navianartumi inissisimasut ukkatarineqarnerussasut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sivisuumik utaqqinissaat pinaveersaartinniarlugu taamalu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaateqalernissaannut navianartorsiornerat pinaveersaarniarlugu
9. Meeqqanut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfik nammineertoq pilersissallugu

³ Peqqinnissamut isumaliqatigiissitami siulitaasoq Ulrik Blidorf ikinnerussuteqarluni oqaaseqarumasimavoq innersuussineq manna tunngavigalugu. Oqaaseqaammuni kissaatigaa taarsiullugu kaammattuuteqarnermut ima oqaaser taliisoqassasoq: Tarnip pissusiinik ilisimasallit (akuerisaasut) tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi atorfeqartut nappaatinik immikkut toqqakkanik suussusersisinnaanermut nakorsaatinillu tunniussisinnissamut akuerineqarnissaat akuerineqartumik nangittumik ilinniaqqinnermikkut.

Kapitali 15 - Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarneq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigivai:

1. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnerup sutigut tamatigut siammarnissaa tamaviaarullugu sulissutigineqassasoq aammalu aqqissuussaannermi aamma suleriaatsini piginnaasanilu ilanngunneqarnissaat eqqarsaatigineqassasoq
2. Innuttaasut peqqinnissakkullu sullissisut akornanni periarfissanut killilersuutinullu tunngatillugu paaseqatigiittoqassasoq
3. Attaveqaatit sukkassusaat pisariaqartinneqartoq taassuminngalu pingaarnersiuneq pillugu Tusass ingerlaavartumik isumaqatigiissutigineqartassasoq.
4. Kalaallit Nunaata avataani peqqinnissakkut sullissisut, qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi aqqiissutini peqataatinneqarsinnaasut, kalaallisut oqaluttut amerlassusaannik paasisimasaqalersinneqassasut

Kapitali 16 - Nunatsinni kigutininik isumaginninneq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigivai:

1. Inersimasut kigutaannik isumaginninneq (+22-nik ukiullit) ukiuni tallimani-qulini inersarneqassasoq
2. Ukiuni tallimani-qulini Nuup avataani meeqqanut 5.klassimi atuarnut bøjlit atorlugit katsorsaanissamat neqeroorummik pilersitsisoqassasoq
3. Peqqinnissaqarfiup sinneranik, ilaatigut ataatsimoorluni pikkorissarneq aqqutigalugu qanimut suleqatigiittoqarnerulissasoq
4. Takkutinnigutsoortartut iliuuseqarfigineqassasut
5. KIG/KA-mi ilinniarnermi oqaluttaasarneq ilaallissasoq
6. Kigutileriffinni sulisunik angalasartunik pilersitsisoqassasoq

Kapitali 17 - Atuisunik akuutitsineq

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq innersuussutigivai:

1. Inatsimmut 2001-imeersumut taartaasumik napparsimasut pisinnaatitaaffii pillugit nutaamik inatsisiliortoqassasoq
2. Peqqissutsikkut sullissisut atuisunik akuutitsiniarneq, tassunga ilanngullugu kulturikkut assigiinngissutsinik paasinnissinnaaneq, pillugu piginnaasaat pitsanngorsaaffigineqassasut
3. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiini atuisunik, aamma qanigisaannik, katsorsaanermi akuutitsisoqartarnissaanik kulturimik ineriartortitsisoqassasoq
4. Napparsimasut peqqinnissaqarfimmilu sulisut oqaloqatigiinneranni ilinniarsimasumik oqalutseqartoqartarnissaa qulakkeerneqassasoq
5. Peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiini napparsimasut katsorsarneqartarnerat pillugu pitsaannerusumik suleqatigiittoqartarnissaa, taamalu napparsimasut katsorsarneqarnerminni akuutinneqarsinnaanerit siunertaralugit peqqinnissaqarfiup immikkoortortaqaarfiisa akornanni attaveqaatigiittarneq pitsanngorsaaffigineqassasoq suleriaatsillu pisariillisarneqassasut
6. Atuisunik akuutitsisarneq peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanernut ilaatinneqalissasoq
7. Peqqinnissaqarfiup ataatsimiitsitsisarneq peqqinnissarlu pillugu paasissutissiisarneq aqqutigalugit innuttaasunut attaveqartarnini pitsanngorsaaffigissagaa
8. Atuisut peqqinnissaqarfiullu sinniisaasa napparsimasunik akuutitsisarneq pillugu oqallittarfissaannik pilersitsisoqassasoq

9. Peqqqissuseq pillugu paasissutissanut/napparsimasut oqallittarfissaannut tunngavissatut oqallittarfimmik digitaalimik pilersitsisoqassasoq
10. Apersuilluni immersuiffissat periutsillu pitsaasut atorlugit atuisut isumaannik ingerlaavartumik katersuisoqartassasoq

Kapitali 18 - Peqqinnissaqarfik paasissutissat tunngavigalugit ingerlanneqarnerusoq ammanerusorlu

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Aqutsinermut aamma sulisoqarnermut allaffimmut aningaasaqarnermullu aqutsissummut atorneqartussanik piaarnerpaamik qarasaasiakkut nalunaarsuiffiup Cosmic-imi paasissutissanik ineriartortitseqqittoqassasoq
2. Peqqinnissaqarfimmi suliat pillugit paasissutissat nappaatillu suussusersineqartut Naatsorsueqqissaartarfik aqutugalugu tamanit pissarsiarineqarsinnaasunngortinneqassasut
3. Cosmic-ip kingoraartissaanik toqqaanermi qarasaasialerisut kisiisa akuutinnagit aammali peqqissutsikkut sullissisut amerlasuut akuutinneqassasut
4. Cosmic-ip kingoraartaanut 75-100 mio.kr.-nik aningaasaliisoqarnissaanut immikkoortitsisoqassasoq.

Kapitali 19 - Aningaasaqarnermi pissutsit

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutigivai:

1. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimmavissua pillugu ukiunut qulinut aningaasaliinissamut pilersaarusiortoqassasoq
2. Meeqqani tarnikkut nappaatit ilanngullugit tarnikkut nappaatilinnik sullissivimmik nutaamik sanaartornermi missingersuutit annertusineqassasut
3. Cosmicip taartissaanut QNN-mut nutaamut 75-100 mio. kr.-it immikkoortinneqassasut
4. Nunami ineriartornermut taarsiissumik aningaasat nunap immikkoortuini oqimaqaatigiissumik agguarnissaat qulakkeerneqassasoq
5. Naatsorsuutigisat peqqinnissakkut sulinerup ineriartornera eqqarsaatigalugu peqqinnissaqarfimmi aningaasalersuineq naammannersoq pillugu misissueqqissaarneq aallartinneqassasoq

Innersuussutit allat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmit innersuussutigineqarpoq:

1. Ukiumoortumik nalunaarusiaq aqutugalugu Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi ineriartornermik aamma peqqinnissaqarfiup ineriartorneranik malinnaallunilu nalilersuisartussamik Peqqinnissatigut siunnersuisoqatigiinnik arlaannaanulluunniit attuumassuteqanngitsunik pilersitsisoqassasoq
2. Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi innuttaasut/napparsimasut misilittagaannik ukiumoortumik misissuineramik suliaqartoqassasoq

ILANNGUSSAQ 4. Peqqissutsikkut ataatsimiititaliarsuup eqqarsaatissiissutaanni naalisakkat oqaatsinullu nassuiaatit

Naalisaat	Oqaaseq	Nassuiaat
	A1	Dronning Ingridip Napparsimmavissuani tarnip pissusaanut immikkoortortaqarfik, tassani pinginnaanngorsaaqqilluni katsorsaasoqartarpoq
	A-dom	Eqqartuussinikkut tarnip pissusaanut immikkoortortaqarfimmiinnissamut pineqaatissinneqarneq
	Agguaqatigiissillugu inuuneq	Inuaqatigiit agguaqatigiissillugu inuunissaannut ukiut amerlassusaat
	Akuleruttoqannginneq	Suliassaqaqfinni assigiinngitsuni tunisassiornermi ingerlatsineri politikerit akulerutinginnissaannut attuumassutilik
	Akureyri	Islandip avannaani illoqarfik, ilaatigut napparsimmavilik
	Allorfik	Peqqissutsimik Naalakkersuisoqarfiup ataani ingerlatitaq, tassani ilaatigut nuna tamakkerlugu aangajaarniutinik spillinoorajunnermullu akeqanngitsumi katsorsaasoqarsinnaavoq
AIS	Aningaasanut inatsisissatut siunnersuut	
AI	Aningaasanut inatsit	
ASA	Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfik	Namminersorlutik Oqartussat ataanni Aningaasaqarnermut Sulisoqarnermullu Aqutsisoqarfik
AK	Atorfillit Kattuffiat	Inuussutissarsiutit arlallit akimorlugit sulisartut kattuffiat, ilaatigut peqqinnissaqarfiup iluani inuussutissarsiutillit arlallit tassani kattuffeqarput (ass. kigutigissaasut aamma nakorsat allataat)
	B-dom	Eqqartuussinikkut tarnip pissusaanut immikkoortortaqarfimmi katsorsarneqarnissamut pineqaatissinneqarneq
	Blended learning	Ilinniartitaanerup iluani taaguut atorineqartartoq, taanna ilaatigut nittartakkatigut ilinniartitsiutigaluni ornigulluni ilinniartitsineri akuleriisitsilluni ingerlatsisoqartillugu atorineqartarpoq
BMI	Body Mass Index	Oqimaassuseq angissutsimut sanilliullugu kisitsit nassaarineqartartoq, taannalu atorlugu inuk oqimaassutsikkut oqippallaarnersoq, nalinginnaasuunersoq oqimaappallaarnersorluunniit takuneqarsinnaasarpoq
	Caries	Kigutikkut putulinnut taaguut
CEFR	Common European Framework of Reference for Language	Oqaatsitigut piginnaasaqarneq pillugu nunat tamalaat akornanni naleqqiussiffigineqartartoq
	Cosmic	Kalaallit Nunaanni nakorsianut nalunaarsuiffik eletroniskiusoq maannamut atorineqartoq. IT-qarnermi atortoq Cosmic Sverigemi suliffeqarfiup Cambiop inersagaraa.
DREAM	Danish Research Institute for Economic Analysis and Modelling	Siunissami inuiaqatigiinni aningaasaqarnerup nalilersorsinnaanissaannut periuksarneqartartoq
DSAM	Dansk Selskab for Almen Medicin	Suliffeqarfik nakorsanik nakorsaaserisunik ineriartortitsinissamik siunertalik
	Demo-stue	Ilinniarteqarfinni napparsimmavimmut uninngasut inaattut isikkulik pisat-sersugarlu, tassani ilinniartut pisuusaartitsillutik sungiusarsinnaapput
EØS	Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde	EU-p, Norgep, Islandip aammalu Liechtensteinillu akornanni EU-p iluani niuernissamut isumaqatigiissutaat. Kalaallit Nunaat EØS-imi ilaasortaangilaq.
VIVE	Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd	Danmarkimi ilisimatusarfik misissuisarfilla - taakkualu atugarissaartoqarnissaanut immikkut ilisimasaqarput
DIH	Dronning Ingrid's Hospital	Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. Nuummi inissisimasoq
DIS	Dronning Ingrid's Sundhedscenter	Nuummi innuttaasunut napparsimmavik. Nakorsiartarfittut ilisimaneqartoq
	Elektiv	Elektiv pilersaarummik isumaqarpoq. Assersuutigalugu peqqinnissaqarfimmi elektivimik /pilersaarutaasumik nakorsartippoq - taassuma aklerlaa akutimik/pinasuartumik nakorsarneqartoq.
EPJ	Elektronisk Patientjournal	Peqqinnissaqarfimmi IT-qarnermi sulinermilu atortoq, tassanilu ilaatigut nakorsiart pillugit paasissutissat tamakkiisut takuneqarsinnaapput

Naalisaat	Oqaaseq	Nassuiaat
GDPR	General Data Protection Regulation	Inuit pillugit paasissutissanik illersuinissamut peqqussut
HBSC	Health Behaviour in School-aged Children	Kalaallit Nunaanni meeqqat atualertussat akornanni inuiaqatigiinni misissuineq. Nuna tamakkerlugu misissuineq kingulleq 2018-imi ingerlanneqarsimavoq. Taannalu atualertussanik misissuinertut ilisimaneqarneruvoq.
	Ikaarsarfik	Sumiiffimmi tarnip pissusaanut immikkoortortaqarfik. Tassani ilaatigut nakorsaatitut allaffissorneq suliarineqartarput, angerlarsimaffinnut pulaartoqartarpoq, tarnip pissusaanut ilinniartoqartarpoq aammalu pinartunik tarnikkut nappaatilinnik nakorsarneqartunik killiffissiuksarlutik
GUX	Ilinniarnertuunngorniarfik	Kalaallit Nunaanni ilinniarnertuunngorniarfik
	Ilisimatusarfik	Kalaallit Nunaanni ilisimatusarfik, Nuummi inissisimasooq
	Immikkut ilisimasallit angalanissaat/tikeraarnissaat	DIH-mit Damarkimiilluunniit immikkut ilisimasallit peqqinnissaqarfimmut/nnut misissuiartorlutik nakorsajartorlutilluunniit angalasut, angalanermi nalinginnaasumik sumiiffimmi pineqartumi suliarineqarsinnaanngitsut suliarineqartarput
IMA	Intermediær Afsnit	DIH-mi immikkoortortaqarfik, tassani nakorsiat nakkutigineqartariaqartut nakorsarneqartariaqartullu inissisimasarput. Napparsimasut peruluttuunngillat, taamaattumik peruluttut uninngavianiittariaqaratik
	Inuiaqatigiinni misissuineq	Kalaallit Nunaanni innuttaasut akornanni inuiaqatigiit peqqissusaannik misissuineq. Tamanna kingullermik 2018-imi ingerlanneqarpoq.
	Inuuneritta (I, II, III)	Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut suliniut(it)
KANUKO-KA	Kalaallit Nunaanni Kommunit Kattuffiannit	Kalaallit Nunaanni kommunit kattuffiat (2018-imi atorunnaarpoq)
DGP	Kalaallit peqqissartut angerlarsimaffiat	Peqqinnissaqarfipput ataani immikkoortortaqarfik, tassani pingaarnertut Kalaallit Nunaannit nakorsiat ilaqutaasullu Danmarkimi misissortittoqarnerani nakorsartittoqarneraniluunniit najugaqarnissaannik isumaginnittarpoq. Immikkoortortaqarfik Københavnimi inissisimavoq.
	KANUNUPE	Kalaallit Nunaanni nunaqarfiit pillugit soqutigisallit ataatsimoorfiat
KIG	Kigutigissaasut	Kalaallit Nunaanni ilinniartutik kigutigissaasunngornikut
	Killiliisa	Naalakkersuisut kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliortarneq pillugu 2018-mit 2022-mut periusissiaat
KA	Klinikassistent	Kigutigissaasut iluanni atorfiup taaguutaa
	Konto pingaarneq / Aningaasanut inatsimmi konto	Aningaasanut inatsit aqqutigalugu aalajangersimasunut aningaasaliissutit
KRAM	Kost, Rygning, Alkohol, Motion (Nerisassat, pujortarneq, imigassaq, timersorneq)	Inuit peqqissusaannik suliaqarnermi peqqissutsimut inooriaatsimullu attuumassuteqartut
KOL	Kronisk Obstruktiv Lungesygdom	Puanni nappaat atajuaannartussaq, taannalu pujortarpallaarnerup kingunera takkukkajuttuuvooq
	Landspítali	Islandimi peqqinnissaqarfik Reykjavíkimi inissisimasooq
	LinkedIn	Inuit attaveqaataanni inuussutissarsiornermut atorfinitsiniarnermullu samminerusoq
	Majoriaq	Nuna tamakkerlugu innuttaasut suliffinnut attaveqartarfiat, ilinniartissarsiortert saaffiginnittarfiat suliffissarsiortarfiat
	MANU	Nuna tamakkerlugu angajoqqaanngornissamut piareersarnissamut neqeroort
	Masterplanen	Peqqinnissaqarfimmi immikkut ilisimasallit angalanissaannut/ tikinnissaannut pilersaarusiornermi ataqatigiissaarinnermilu atorineqartartoq
MEDEVAC	Medical Evacuation	Peqqinnissaqarfinnut pinasuurtumik nakorsianik angallassinerit
	Meeqqat 0 - 18	Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi meeqqat 0-nit 18-inut ukiullit akornanni atugarissaarnissamut ineriartornissamullu suliniut
	MIO	Kalaallit Nunaanni meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit sullissivik, tassani ilaatigut Meeqqat illersuisuat suliaqartinneqartarpoq
	MISI	Kommunini perorsaarnertut tarnikkullu attuumassutillinnut siunnersuisarfik
	Nakorsat inuusuttut	Nakorsat immikkut ilisimasaqalinngitsut pillugit taaguutigineqartartoq
	Nakorsiarneq	Sunaluunniit nakorsiarneq, katsorsartinneq, misissortinnerlu napparsimavimmut unitsitsinertaqanngitsooq.
	Neqeroortutigneqarsinnaasut	Peqqinnissaqarfimmi neqeroortutigneqarsinnaasut nalunaarsorsimaffiat, tassani napparsimmaviit pineqartuni qanoq neqeroortutigneqarsinnaanersut takuneqarsinnaapput

Naalisaat	Oqaaseq	Nassuiaat
	Neriuffik	Kalaallit Nunaanni Kræfti akiorniarlugu peqatigiiffik. Ilaatigut Neriuffiit Kattuffiattut aamma ilisimaneqarpoq.
NGO	Non-Governmental Organization	Suliffeqarfik naalakkersuisunit aningaasatigut aqqissuussaanikkullu attuumassuteqarfigineqanngitsoq
	Nunamed	Kalaallit Nunaanni issittoqarfirmilu nakorsaait peqqissuserlu pillugit isumasioqatigiissitsineq Nuummi ingerlanneqartartoq. Aqqissuineq ukiut pingasukkaarlugit ingerlanneqartarpoq.
NUN	Nunatsinni Nakorsaaneqarfik	Nunatsinni Nakorsaaneqarfik
BNP	Naalagaaffimmi tunisat ataatsimut nalingat	Nunap ukiumoortumik tunisassiaata ataatsimut nalinga
OCR	Optical Character Recognition	Kigutileritinnermut atatillugu nalunaaruteqarnissamut immersugassaq
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Aningaasatigut suleqatigiinnissamut ineriartortitsinissamullu kattuffik, taassuma siunertaraa nunat tamalaat akornanni aningasatigut atugassari-titaasut pitsanngorsarneqarnissaat
	Palliation	Anniaatinik nappaatinillu ippinnarunnaarsarlugu katsorsaaneq taaguut atorineqartartoq
PPK	Peqqinnissaq Pillugu Kattuffiit	Peqqinnissaqarfiup illuani inuussutissarsiutillit assigiinngitsut atorfeqarnerminni kattuffiat (ass. peqqissaasut, ernissusiortut aamma tagiartuisartut). Peqqinnissaq Pillugu Kattuffittut ilisimaneqartog
SHV	Peqqinnissaqarfik / Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik	
SL	Peqqissutsikkut aqutsisut	Peqqinnissaqarfirmi aqutsisut qullersat
	Peqqissutsikkut aqqissuussineq	Peqqinnissaqarfirmi 2011-mi aqqissuusseqqinneq, tassani ilaatigut peqqinnissaqarfiit 16-it immikkoortortaqaqfinnut tallimanut ikilineqarsimapput
	Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik	Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup ataani inissisimavoq, tassani annermik peqqinnissaqarfiup allaffissornik-kut ingerlanneqarnissaa suliarineqartarpoq. Aqutsisoqarfik Danmarkimi peqqissutsimut aqutsisoqarfirmut paarlaattoorneqassanngilaq
SUKO	Peqqissutsimut ataatsimiititaliaq	Peqqissutsimut ataatsimiititaliap naalisarneqarnera
PN	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik	Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik
PI	Peqqissaanermik Ilinniartarfik	Peqqissaanerup iluani inuussutissarsiutillit ilinniartarfik, ilinniarteqarsinnaasut arlaqarput. Ilinniartarfik Nuummi inissisimavoq.
	Peqqissaanermik Ilisimatusarfik	Ilisimatusarfiup ataani immikkoortortaqaqarfik, tassani ilaatigut peqqissut-sip iluani misissuisoqartarpoq, ilaatigut aamma peqqissaasunngorniat tassaniittarput, qaffasinnerusumik ilisimatusartoqartarpoq kiisalu nuna tamakkerlugu peqqissutsikkut ilisimatusarfik aamma tassaniilluni
SPS	Persorsaanermik Ilinniartarfik	Kalaallit Nunaanni persorsaanermut attuumassuteqartunut ilinniartarfik
PiSiu	Pinerlutsaaliuinnermut Siunnersuisoqatigiit	Pinerlutsaaliuinnermut Siunnersuisoqatigiit
	Pipaluk	Peqqinnissaqarfirmi telemedicinimut atorineqartartoq, atorunnaariartorneqartog
	Pissassarfik	Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut ilisimasaqarfik
PLO	Praktiserende Lægers Organisation	Danmarkimi nakorsatut sulisut kattuffiat, taannalu nakorsat peqatigiiffiata ataaniippoq
PKU	Projekt Kompetenceudvikling for Ufaglærte	Ilinniarsimanngitsut ilinniarnissaannut pikkorissaanissamut tapiissutit
	PUISA	Telemedicinimut appi nutaaq
	Paarisa	Isumaginninnikkut peqqissutsimullu pinaveersaartitsinissamut immik-koortortaqaqarfik Namminersorlutik Oqartussat ataanni inissisimasog
	Qamani	Imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarnissaanut suliniut MIO-p ingerlataa
	QLIK	Peqqissutsikkut paasisutissanik tigusinissamut software, ilaatigut aqutsinermut paasisutissat atorineqartussat pissarsiarineqartarput
	R3	Danmarkimi Peqqinnissaqarfik "Aarhus Universitetshospital" - tarnikkut nappaatilinnut uninngavik
RKV	Realkompetencevurdering	Ilinniartarfirmut aalajangersimasumut aallartinnissamut piginnaasanik nalilersuineq
SAR	Search And Rescue	Pinartoqartillugu ass. imaani ujartuilluni annaassiniartoqarnissaanut aallartitaasartoq

Naalisaat	Oqaaseq	Nassuiaat
	Sektorplan	Sammasaq aalajangersimasooq, soorlu peqqinnissaqarfik, inerisarneqarnissaanut pilersaarut
	Sineriak	Kalaallit Nunaanni sumiiffiit Nuup avataaniittut
SPOC	Single point of contact	Pisortaqarfinni aalajangersimasumik attaveqarnissamut periuseq
	Siusissukkut iliuuseqarneq	Nuna tamakkerlugu isumaginninnermi suliaasaqarfiit akimorlugit naartusut pisariaqartitsisunut ukkataqartut, tassuuna meeqqat ataasiakkaat siusinaartumik iliuuseqarfigineqarnissaat anguniagaavoq
SUS	Social Udviklingscenter	Isumaginninnermut tunngatillugu suliniutinut ilisimasanullu suliaqartut, aningaasarsiortuunngitsut, taanna ilaatigut Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffeqanngitsut pillugit nalunaarusiornikuuvoq
	Somatik	Peqqinnissaqarfiup iluaniittoq, tassani timimut attuumasut sammineqartarput – tarnimut attuumassutillit akerlii
SIF	Statens Institut for Folkesundhed	Naalagaaffimmi inuit peqqissusaannut instituttit
SDCG	Steno Diabetes Center Grønland	Peqqinnissaqarfiup ataani immikkoortortaqarfik inuiaqatigiinni inuusaatsikkut nappaatinut, KOL-inut ukkataqartut, Inuunerissaavittut aamma ilisimaneqartoq
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats	Suliffeqarfiup pitsaaqutaanut, sanngeequtaanut, periarfissaanut, unammilligassaannullu misissuinnermi uuttortaatigineqartartoq
STPS	Styrelsen for Patientsikkerhed	Aqutsisoqarfinni ilaatigut peqqinnissaqarfiup iluani nakkutillisoqartarpoq, aammalu Danmarkimi akuersisummik pissarsimasut allaffissornikkut aqunneqartarlutik
	Sugisaaq	Tarnikkut nappaateqarnerup iluani napparsimasut ilaqaasullu peqatigiiffiat
AMA	Suliffeqarfinnut akileraarutit	Ilinniarsimangitsut ilinniarsimasullu inuussutissarsiuteqarnerup iluani pikkorissarnissaannut tapiissutit
SIK	Sulinerimik Inuussutissarsiuteqartut Kattuffiat	Portørir peqqissaanermilu ikiortit kattuffiat
LFU	Sumiiffimmi pinaveersaartitsinnermut ataatsimiititaliaq	Ataatsimiititaliami sumiiffimmi pinaveersaartitsinissat sammineqartarput
SST	Sundhedsstyrelsen	Danmarkimi peqqissutsimut tunngatillugu oqartussaqaarfik qaffasinnerpaaq. Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut aqutsisoqarfinnut paarlaattoorneqassanngilaq
	Sungiusarfik Aaqa	Nuna tamakkerlugu inersimasunut tarnikkut nappaatilinnut ulloq unnuarlu angerlarsimaffik
SHARE	Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe	Europami 50-it sinnerlugit ukiulinni immersugassat atorlugit misissuineq
SDU	Syddansk Universitet	Danmarkimi ilisimatusarfik – Ilisimatusarfiup Statens Institut for Folkesundhed aqutitigalugu suleqatigisartaga
	Teams	Video atorlugu ataatsimiinnermi atortoq Microsoftip ineriartortinnikuusaa.
	Telemedicin	Teknologi atorlugu nakorsiat nakorsaasullu attaveqarnissaannut atortut periutsillu
	Tilioq	Kalaallit Nunaanni innarluutilinnut illersuisup suliffeqarfia
GIF	Timersoqatigiiffiit kattuffiat	
TB	Tuberkulose	Nappaat amerlanertigut puannut eqquisartoq
	Tulleriiarisarnermut ataatsimiititaliaq	Ataatsimiititaliami ilaasortat tassaapput aqutsisut aammalu sulisut, tassanilu ilaatigut peqqinnissaqarfinni nakorsaatigineqarsinnaasut pillugit aalajangiisarput
	Tusaannga	Inuussuttunut tarnikkut isumaginninnikkulluunniit ajornartorsiuteqartunut oqarasuaatikkut attavigineqarsinnaasoq
DDD	Ullormut tunniussassat suussusaat	Nakorsaatit assigiinngitsut atorneqarsimassusaat nalilersorsinnaanarlugu kisitsit naleqqiussiffiusartoq.
	Uninngasoqassuseq procentinngorlugu	Uninngasarfimmi siniffiit piffissami aalajangersimasumi atorneqartut procentinngorlugit. Uninngasoqassuseq procentinngorlugu appasikkaangat, siniffiit atorneqanngitsut amerlasarput.
UPA / UKA	Upernaakkut ataatsimiinneq / Ukiaanerani ataatsimiinneq	Inatsiartut ukiumut ataatsimiittarfiinut taaguutit, taakkualu pisarput upernaakkut aamma ukiakkut
	Warwich-Edinburgh mental well-being scale	Inuunerup pitsaassutaanut nalilersuut
WHO	World Health Organization	FN-imi peqqinnissaqarfinnut tunngatillugu aqutissiuussisussaq ataqatigiissaarisartuusussarlu. Nuna tamakkerlugu peqqissutsimut kattuffittut aamma ilisimaneqarpoq

ILANNGUSSAQ 5. Tunuliaqutitut oqaaseqaatit Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiitsitaliarsuup suliaanut atornikut

Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik peqqinnissaqarfimmi immikkoortortaqaq finni assigiinngitsunit tunngavissianik nalunaarusianik suliaqarsimavoq.

Nalunaarusiat Naalakkersuisup nittartagaani takuneqarsinnaapput: www.naalakkersuisut.gl

1. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmi sulinissamut nalunaarusianik saqqummersitanillu allanik eqikkaaneq
2. Peqqinnissaqarfimmi sulisussarsiorneq sulisoqaannartitsinissamut aammalu ilinniartitsinermut pillugit nalunaarusiaq
3. Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornganni suleqatigiinnissamut periarfissat pillugit nalunaarusiaq
4. Kigutini paaqqinninneq pillugu nalunaarusiaq
5. Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermik atuineq pillugu nalunaarusiaq
6. Inuiaqatigiit ineriartornerisa peqqinnissaqarfimmut sunniuteqarnerat pillugu nalunaarusiaq
7. Tarnimikkut nappaatilinnik katsorsaasarnert aamma tarnimikkut erloqissutillit pillugit nalunaarusiaq
8. Danmark aamma Island ilagalugit suleqatigiinneq pillugu nalunaarusiaq
9. Peqqinnerulersitsiniarnermut, pitsaaliuinermut piginnaanngorsaaqqiinnermullu nalunaarusiaq
10. Aaqqissuussaaneq aamma aqutsineq pillugu nalunaarusiaq
11. Imminut toquttarneq pillugu nalunaarusiaq

ILANNGUSSAQ 6. Allattuiffik takussutissianut aammalu tabelinik Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaa

Takussutissiat tulleriianeri:

Takussutissiaq 2.1: Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi pisut pingasut

Takussutissiaq 4.1: Peqqinneq inooqataanermut ataqatigiissillugu

Takussutissiaq 4.2: 1999 – 2021 agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusut ineriartornerat, nuna tamakkerlugu nunallu immikkoortui toqqakkat

Takussutissiaq 4.3: Qanoq issutsimik naliliinermi inuiaqatigiinni eqimattani assigiinngissuseq. Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuineq 2018. Ukiunut suaassutsinillu aaqqissugaq

Takussutissiaq 4.4: Ilinniagaqarnerup kingorna imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnikuusimaneq aamma/imaluunniit imminut toqoriarnikuusimaneq

Takussutissiaq 4.5: Peqataasut ukiup ataatsip ingerlanerani nakorsamut attaveqartut

Takussutissiaq 4.6: Toqussutaanerusartut aqqaneq-marluk ineriartornerat

Takussutissiaq 4.7: Inersimasut 20-79-inik ukiullit akornganni sukkornermik nappaateqarlutik paasineqartut

Takussutissiaq 4.8: Innuttaasut 100.000-ugaangata imminut toquttut amerlassusaat 1983 – 2018

Takussutissiaq 4.9: 1993-2021 naartuersittarnerup ineriartornera

Takussutissiaq 4.10: Kinguaassiuutitigut nappaatit tunillaassortut ineriartornerat

Takussutissiaq 4.11: Utoqqaat 67-inik ukiullit aamma 67-it sinnerlugit ukiullit amerlassusissaatut ilimagisat 2040-ip tungaanut siumut naatsorsornerat

Takussutissiaq 4.12: Pissutsit peqqissutsimut aningaasartuutit ineriartornerannut sunniuteqartartut

Takussutissiaq 4.13: Innuttaasuni ukioqatigiit procentinut agguataarnerat 2010-2050

Takussutissiaq 5.1: Peqqinnissaqarfimmi qullersatut aqutsisut.

Takussutissiaq 5.2: Nunap immikkoortuinut qitiusumik ingerlatsilernerup kingorna Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuinut, innuttaasunut napparsimmavinnullu, peqqissaavinnut nunaqarfinnilu nakorsiartarfinnut takussutissiaq

Takussutissiaq 5.3: Innuttaasut allanngoriartornerat

Takussutissiaq 5.4: Peqqinnissaqarfiup aaqqissuussaanerata titartarnera ataatsimut isigalugu

Takussutissiaq 5.5: 2019-imi akinut aalajangersimasunut sanilliullugu peqqinnissaqarfimmi 1994-2021-mut aningaasartuutit tamarmiusut, 1000 kr

Takussutissiaq 5.6: Peqqinnissaqarfimmut missingersuutini atorneqartussat annerpaat arfineq-marluk

Takussutissiaq 5.7: Kalaallit Nunaanni upalungaarsimanissanut ataatsimiittarnernullu nalinginnaasunut tunngatillugu Peqqinnissaqarfiup upalungaarsimanissamut pilersaarutaani ataatsimiittarnernut sulisunullu pingaarnertut takussutissiaq.

Takussutissiaq 5.8: Covid-19-imik napparsimasut unitsinneqartut amerlassusaat

Takussutissiaq 6.1: Unitsitaanerit amerlassusai ineriartorneri unitsitaanerup suunera apeqquatainnagu

Takussutissiaq 6.2: Napparsimmavinni unitsitaanerit 2017-2021

Takussutissiaq 6.3: Peqqissaavinni unitsitaanerit

Takussutissiaq 6.4: Ullut unitsitaaffiusut amerlassusaat DIH-imi immikkoortortat malillugu (2021)

Takussutissiaq 6.5: Kalaallit Nunaanni inuullutik erniusut amerlassusaat, 1950-2021

Takussutissiaq 6.6: Nutaamik sakialluuteqalersimasut pillugit anguniagaq, tak. sakialluut pillugit periusissiaq

Takussutissiaq 8.1: Piffissami 2013-2020 peqqissaanermi ikiortitut ilinnialersut ukiuinut

Takussutissiaq 8.2: Piffissami 2013-2020 sundhedsassistentinngorniatut aallartittut ukiuinut agguataarlugit

Takussutissiaq 9.1: Piffissami 2010-2020 nakorsat peqqissaasullu atorfeqartuartinneqarnerat (aalajangersimasumik atorfeqartut taartaasartullu)

Takussutissiaq 9.2: 2010 - 2020 ukiup ataatsip ingerlanerani sulisuni kaaviiarneq

Takussutissiaq 9.3: 2013-2022 taartaasunut aningaasartuutit allattorsimaffiat

Takussutissiaq 9.4: Sumiiffinni inukitsuni sulisunik atorfinitsitsiniartarnermik atorfeqartuartsiniarnermillu suliaqarnermut tamakkiisumik isiginnittaaseqarnissamut sinaakkutissatut siunnersuut

Takussutissiaq 9.5: 2010-mi 2020-milu nakorsat ukiuni ilisarnaataat

Takussutissiaq 10.1: Ullumikkut suliassanik agguataarineq

Takussutissiaq 11.1: Siunissaq qaninnerusoq ungasinnerusorlu eqqarsaatigalugit peqqinnerulersitsiniarneq pitsaaliuinerlu pillugit aningaasaliinerup tunngaviusumik pissarsiaqarnartui.

Takussutissiaq 11.2: Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut inooqataanikkut kulturikkullu aalajangiisuusut

Takussutissiaq 11.3: Peqqinnerulersitsiniarluni pitsaaliuillunilu suliaqarnermik aqqqissuussaanermi aallaqqaammut siunertarineqartumi ingerlatsisut pingaarutillit allattorsimaffiat

Takussutissiaq 11.4: Angutit arnallu oqimaappallaarujussuurtut 1993-2015

Takussutissiaq 11.5: Piffissami 1994-2021 14-it sinnerlugit ukiulimmut ataatsimut sikaritsit gramminngorlugit

Takussutissiaq 11.6: Ullut tamaasa pujortartartut, ilaanneeriarlutik pujortartartut, pujortartartuusimasut pujortanngisaannarsimasullu amerlassusaat

Takussutissiaq 11.7: Ullut tamaasa pujortartartut amerlassusaat arnanut angutinullu aamma ukiunut immikkoortillugit. 2018-imi nunatsinni innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsineq

Takussutissiaq 11.8: Pujortarujussuurtartut amerlassusaat suaassutsimut ukiunullu immikkoortillugit

Takussutissiaq 11.9: Inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut imigassamik literinngorlugu atuineq

Takussutissiaq 11.10: 11-16 ukiullit 2006-imi, 2018-imi 2022-milu aalakuunngisaannarsimasut

Takussutissiaq 11.11: 2014-imi 2018-imilu 15-17 ukiullit hashimik misiliisimasut, qaammatini aqqaneq-marlunni kingullerni hashimik pujortarsimasut ullunilu 30-ni kingullerni hashimik pujortarsimasut amerlassusaat

Takussutissiaq 11.12: Nunatsinni gonorrémik nappaateqartut 2019-imiit 2020-mut innuttaasut 100.000-iugaangata

Takussutissiaq 11.13: 2017-2020-mi nunatsinni klamydiamik nappaateqartut nnuttaasut 100.000-iugaangata

Takussutissiaq 11.14: Innuttaasut 100.000-ugaangata nunatsinni syfilisimik nappaateqartut 2019-imi 220-inut

Takussutissiaq 11.15: Naartuersittut arnat 15-niit 49-nut ukiullit 1.000-ugaangata

Takussutissiaq 13.1: Piffissami 1901-2018 imminut toquttut inuit 100.000-nut agguataarlugit

Takussutissiaq 13.2: 1970-imiit 2018 tungaanut Nunatsinni imminut toquttut amerlassusaasa ineriartornerat kitaani nunap immikkoortuinut aamma illoqarfinnut/nunaqarfinnut agguataarlugit.

Takussutissiaq 13.3: Angutit arnallu 100.000-ugaangata imminut toqunnerit

Takussutissiaq 13.4: Nunatsinni inuusuttut imminut toquttarnerannut sunniuteqarnerpaasartut qulit

Takussutissiaq 13.5: Peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkullu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq

Takussutissiaq 13.6: Peroriartornermi atukkat kingusinnerusukkullu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq imminullu toqoriarnerit

Takussutissiaq 13.7: Inuusuttut tusarliukkumasaat qulequtanngorlugit agguataarlugit

Takussutissiaq 15.1: Qarasaasiakkut nakorsiartitsisarnermi pisut pingasut

Takussutissiaq 16.1: Kigutimikkut putoqanngitsut 2008-2021

Takussutissiaq 16.2: 18-inik ukiullit kigutimikkut peqqissusaat

Takussutissiaq 17.1: Atuisunik akuutitsinermut aqqissuussaanikkut attaveqarnikkullu pingaaruteqartut

Takussutissiaq 17.2: Siunertaq, takorluugaq suliassallu, Sugisaq

Takussutissiaq 18.1: Cosmic-imik ineriartortitseqqinnermi paasissutissat takussutissiarineqarnerat

Takussutissiaq 19.1: 2019-imi akigititat naapertorlugit 1994-2021 peqqinnissamut aningaasartuutit tamarmiusut

Takussutissiaq 19.2: Innuttaasumut ataatsimut peqqinnissamut aningaasartuutit ukioqatigiiaanut agguarlugit, 2017

Takussutissiaq 19.3: Pisortanit aningaasartuutini peqqinnissamut aningaasartuutit procentinngorlugit annertussusaat 1994-2021

Takussutissiaq 19.4: Peqqinnissaqarfimmi aamma peqqinnissaqarfiup avataani ingerlataqarfinni atorfeqartunut Namminersorlutik Oqartussat piffissami 2012-2021 akissarsianut aningaasartuutaat 2021-mi akit malillugit

Takussutissiaq 19.5: Peqqinnissakkut aningaasartuutit tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu annertussusaat, BNP

Takussutissiaq 19.6: Nunani avannarlerni pisortat peqqinnissamut aningaasartuutaat tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu

Takussutissiaq 19.7: Nunani avannarlerni ataatsimut isigalugu peqqinnissamut aningaasartuutit tunisassiat ataatsimut nalingannit procentinngorlugu

Takussutissiaq 19.8: Peqqinnissamut aningaasartuutit katitigaanerat – aningaasartuuteqarfiusut annerpaat arfineq-marluk

Takussutissiaq 19.9: Innuttaasut ineriartornerat

Takussutissiaq 19.10: Innuttaasut ineriartornerat 1994-2022

Takussutissiaq 19.11: 1994-imi aamma 2021-mi ukioqatigiiaat agguarnerat aamma 2050-imut siumut naatsorsuineq

Takussutissiaq 19.12: 2050-ip tungaanut innuttaasut amerlassusissaasa ukioqatigiinnut agguataarlugit siumut naatsorsornerat

Takussutissiaq 19.13: Ukiut tunngavigalugit peqqinnissakkut sullissinernik

Takussutissiaq 19.14: Innuttaasut katitigaanerit malillugu peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsuineq - AI 2012-p aamma AI 2022-ip akornanni assigiinnginnerit

Takussutissiaq 19.15: Peqqinnissakkut aningaasartuutit siumut naatsorsornerat peqqinnikkut utoqqaliortorneq ilaatillugu ilaatinnagulu

Takussutissiaq 19.6: Danmarkimi peqqinnissakkut amigaatinut naleqqersuutip 2004-mi aamma 2015-imi naatsorsorneqarnera

Tabelit tulliriarneri:

Tabeli 4.1: Qanoq issutsip inuunerullu pitsaassusaata nammeneq nalilerneqartarnerani ineriartorneq

Tabel 4.2: Ernguttarnermi pujortartarnermilu assigiinngissutsip annertusiartornera

Tabel 4.3: Qanoq issutsip allanngorarnerini inooqataanikkut assigiinngissuseq. Eqiterussimanermik nalileeriaatsimik naatsorsuineri ukiut, suaassutsip inuiaassutsillu sunniutaat peerneqarput. Atugarissaarnermut takussutissat ilinniagaqarnerlu inooqataanermi inissisimaffimmut nalunaaqutaapput. 2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuinerimik tunngaveqarpoq

Tabeli 4.4: Innuttaasut inoqarfinnut aalajangersimasumik amerlassusilinnut agguataarnerat, piffissamut 2010-2030 procentinngorlugit agguataarnerat

Tabeli 4.5: 2030-mut innuttaasut siumut naatsorsornerat, kommuninut agguataarlugu

Tabeli 5.1 DIH-imi nakorsaarnermut immikkoortortaqaarfiit, tassunga ilanngullugit immikkoortortaqaarfiit, suliaqaarfiit aamma atorfeqartut amerlassusaat tamarmiusut pillugit ataatsimut takussutissiaq, takuuk aaqquissuussaanermut pilersaarut 2020

Tabeli 5.2: Innuttaasut tunngavigalugit immikkoortut pillugit takussutissiaq. Sullissinernik allattorsimaffimmit 2015-imeersumit ikkussaq

Tabeli 5.4: Sulisut sulisorineqartussat amerlassusaat (ukiumut suliarisinnaasat) qitiusumik napparsimmavinnut peqqissaavinnullu agguarlugit, 2021-mi takkuttussat pillugit pilersaarutit tunngavigalugit

Tabeli 5.5: Innuttaasut nikerarneri 2012 - 2021

Tabeli 5.6: Napparsimasut angallannerannut il.il. aningaasartuutit

Tabeli 5.7: Covid-19-imut atatillugu napparsimmavinni suliaasat allanngornerat

Tabeli 6.1: 2017-2021-mi unitsitaanerit sumiiffii. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmiit ilisimatitsineq

Tabeli 6.2: Sumiiffinni assigiinngitsuni unitsitaanerit amerlassusiisa tamarmiusut ineriartornerat, napparsimasunut akunnittarfiit ilanngullugit

Tabeli 6.3: Unitsitsinerit sumiiffinnut unitsitaaffiusunut agguarlugit

Tabeli 6.4: 2017 - 2021-mi napparsimmavinnut piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnera

Tabeli 6.5: Peqqissaavinni 2017-2021-mi piffissap unitsitaaffiusup agguaqatigiissinnera

Tabeli 6.6: Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmut 2017-2021-mi unitsitaanani atassuteqarnerit amerlassusaat tamarmiusut

Tabeli 6.7: Napparsimmavinnut unitsitaanani atassuteqarnerit

Tabeli 6.8: Peqqissaavinnut unitsitaanani atassuteqarnerit

Tabeli 6.9: Danmarkimi 2017 - 2021-mi ingerlatat pillugit kisitsisitigut paasissutissat pingaarutillit

Tabeli 6.10: Naartusut sumi ernippat?

Tabeli 6.11: Pilattaalluni ernisitsinerit sumiiffinnut erniffiusunut agguarlugit 2019

Tabeli 6.12: Nuummi ernisussatut innersuunneqartut

Tabeli 6.13: Aarlerinartorsiortussaannigitsut ernisussat inunngorfigisap avataanut angalasut. 2019

Tabeli 6.1: Ukiuni kingullerni qulini peqqinnissakkut suliaasaqarfinni assigiinngitsuni periusissiatigut pilersaarutit pillugit takussutissiaq

Tabeli 6.15: Unitsitaanani immikkut ilisimasallit atassuteqarneri - 2017 - 2021

Tabeli 6.16: Sukkornermut nakorsaatinik atuineq, DDD

Tabel 6.17: Uumassusilinniit nakorsaatinik atuineq, DDD

Tabeli 8.1: Peqqissutsikkut sullissinermik ilinniartitaanerit nunatsinni neqeroorutigineqartartut allattorsimaffiat

Tabeli 8.2: Danmarkimi ukiuni 2010-miit 2021-mut ilinniakkaminnik naammassinnittut pillugit allattorsimaffik

Tabeli 8.3: Nunatsinni tunngaviumik peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinnut qinnuteqartut amerlassusaasa allattorsimaffiat

Tabeli 8.4: Piffissami 2013-2021 peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinni aallartittut ilinniarfeqarfikkuutaarlugit ukiukkuutaarlugillu amerlassusaasa allattorsimaffiat

Tabeli 8.5: Piffissami 2013-2021 peqqissutsikkut sullissinernik ilinniarfeqarfinni naammassitut ilinniarfeqarfikkuutaarlugit ukiukkuutaarlugillu amerlassusaasa allattorsimaffiat

Tabeli 8.6: Peqqissaasunngorniarfimmi ilinniartut pillugit takussutissiaq 2018-2021

Tabeli 8.7: 2022-mi Danmarkimi peqqissutsikkut sullissinermik assigiinngitsutigut ilinniartut

Tabeli 9.1: Peqqinnissaqarfimmi atorfeqartitseriaatsit

Tabeli 9.2: Piffissaq tamakkerlugu atorfeqartinneqartut, FTE, aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi isumaqatigiissutaasut malillugit atorfeqartut 2015-imi aamma 2021-imi amerlassusiat

Tabeli 9.3: 2023-imi januaarip naalernerani nakorsanik inuttaqarneq, DIH ilanngunnagu

Tabeli 9.4: DIH-imi 2023-imi januaarip naalernerani nakorsanik sulisoqarneq

Tabeli 9.4A: Nunatsinni peqqissaasut katillugit amerlassusaat

Tabeli 9.4B: Peqqissaasut sumi sulisarpat

Tabeli 9.4C: Atorfeqartinneqarnermi killiffik, taartaasartut ilanngunnagit

Tabeli 9.5: 2019-20 nunap immikkoortuini namminersorlutik oqartussani taartaasartunik atuineq

Tabeli 9.6: 2020-mi sulisunut tamarmiusunut naleqqiullugu taartaasartut nikerarnerat

Tabeli 9.7: 2014-imi 2022-milu peqqissaasut amerlassusiat

Tabeli 11.1: Pitsaaliuineq pillugu oqaatsit

Tabeli 11.2: Piffissami 2015-2021 sioraasat siruppillu eqqunneqartut annertussusinnngortillugit (kg) akitsuusinnngortillugillu (kr/pr. kg.)

Tabeli 11.3: 2019-imi inummut ataatsimut 14-it sinnerlugit ukiulimmut atuineq liiterinngorlugu

Tabeli 11.4: AUDIT malillugu nalilersuineri innuttaasut 15-it sinnerlugit ukiullit imigassamik atuisarnerisa immikkoortiternera

Tabeli 11.5: Angutit arnallu 15-it sinnerlugit ukiullit imigassamik ajornartorsiuteqarsinnaasut amerlassusaat

Tabeli 11.6: 2018-imi innuttaasut peqqissusaannik misissuisitsinermi peqataasut hashimik atuikulasartutut (qaammammut ataasiarluni arlaleriarluniluunniit atuisartutut) nalunaartut immikkoortiternerat

Tabeli 11.7: Meeqqat atuartut hashimik misiliisimasut amerlassusaat

Tabeli 12.1: Napparsimmavimmi uninngasut piginnaanngorsaqqinneqarnissamik immikkut pisariaqartitsisut nappaateqatigiiaartut amerlassusaat

Tabeli 12.2: 2017-2021 unitsitsinani timikkut sungiusarfimi pillorissaasunilu sullissinerit

Tabeli 13.1: 2021-mi imminut toquttut, suaassutsimut ukiunullu immikkoortillugit

Tabeli 13.2: 2021-mi imminut toqunnernik, imminut toqoriarnernik imminullu toqunnissamik sioorasaarinerit nalunaarsorneqarnerat

Tabeli 14.1: Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaqfimmi sullinneqartut amerlassusii – 2017-2021-mi A1-imut unitsitsinerit

Tabeli 14.2: Tarnikkut Nappaatilinnut Immikkoortortaqaqfimmi sullinneqartut amerlassusii – 2017-2021-mi DIH-mi aamma aamma nunap immikkoortuini meeqqanut inuusuttunullu aamma inersimasunut ornigullutik katsorsartittunut attaveqarnerit

Tabeli 16.1: Nunatsinni kigutininik isumaginninnemut attaveqartut 2017-miit 2021-tungaanut

Tabel 16.2: Alleqqunik pilattaaneq (Kigutilerinermi immikkut ilisimasaqarfimmut) attaveqartut 2017-miit 2021-tungaanut

Tabeli 19.1: Siunissami sanaartugassanik pisariaqartinneqartussat allattorsimaffiat

Tabeli A: Peqqinnissamut aningaasartuutit 2014 – 2020, mio. kr.

Tabeli B: Peqqinnissamut aningaasartuutit 2014 – 2020, procentinngorlugit agguarlugit

ILANNGUSSAQ 7. Ikinnerussuteqarnermut oqaaseqaat

Marsip 27-at 2023

Innersuut nr. 7 kapiteli 14-imi tarnip pissusiinik ilisimasalinnik tarnikkut napparsimasunik sulisut pillugu ikinnerussuteqarnermut oqaaseqaat

Kalaallit Nunaat tamakkerlugu nakorsat amigaataasorujussuupput. Tarnikkut napparsimasunik sullissinermi innuttaasup tarnimigut ajornartorsiutillip nassuiaasiorfigisinnaanissaanut tarnikkut napparsimanermi nassuiaasiornissap aallarnisarsinnaanissaa sioqqullugu nakorsamit (nakorsiartarfimmit) innersuussisoqartassaaq. Innuttaasooq tarnimigut ajornartorsiutillik nakorsiarsinnaannginnermini taanna ikiortissaqarani innuttaasut akornanni uteqattaaginnalersinnaavoq. Pinerluttulerinermi suliani eqqarsartaatsikkut misissuinernut atatillugu tarnikkut naliliisarneq initoorujussuuvooq. Tarnip pissusianik immikkut ilisimasalik akuerisaasooq isumaga malillugu innuttaasup tarnikkut napparsimaneq pillugu nassuiaasiorfigitinnissaanik innersuussisinnaatitaasariaqarpoq, taamaaliornikkummi innuttaasup tarnimigut ajornartorsiutillip nakorsamit innersuussinissap utaqqeqaarnissaa pisariaqartissanngilaa.

Ulrik Blidorf

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarmin siulittaasua

Marsip 29-at 2023

Innersuut nr. 8 kapiteli 5-imi Allorfik pillugu ikinnerussuteqarnermut oqaaseqaat

Allorfik ingerlatsiviuvooq suli ineriartortoq, suliffeqarfittuullu allatulli sulisunik taarseraannerujussuaqartoq. Taamaalillutik peqatigiiffiup pilersinniarnernut Nukippassuit atorneqarput, ilisimaneqartumik Allorfiup immikkoortuit kommuneqarfinni tallimaniittunut tamanut siammaannikuupput.

Allorfik peqqinnissaqarfiup, allaat aqutsinerup tungaatigut, tatisimaneqareertigisup immikkoortortaqarfiata ataannut ilineqassaguni, isumaqarpunga sunniuteqaqatigiinnermut pissarsiaqarnartuusinnaasut tunngavigalugit aqutsisunut tulluanngitsumik tatisimatitsilissasooq. Taarsiullugu ataavartumik aqutsinikkut suleqatigiinnissaq qularnaarneqassagaluarpoq.

Tine Pars

Pisortaq, Kommune Kujalleq

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmi ilaasortaq

Aprilip 19-at 2023

Innersuut nr. 4 kapiteli 6-im i ernisarfiit pillugu i kinnerussuteqarnermut oqaaseqaat

Ilaquttat angerlarsimaffillu qanillugit erninissamut periarfissaq sammisaavoq oqallisigineqangaatsiartartoq. Inuiaqatigiinni oqallinnerit sivisoqisut najugaqarfigisami ernisinnaanerit ilaqutariit qanoq pingaaruteqartiginerannut uppersaataapput. Kisialli ajornartorsiut ajornakusoortuuvoq, najugarisami ernisinnaanernut neriorsuinikkut imaluunniit qitiusunngortitsinissamut peqqussusiinikkut aaqqinneqarsinnaanngitsoq. Isiginninnerit amerlasuut eqqarsaatigisassaapput.

Sulisussarsiornermut ajornartorsiuteqarnerit peqqutaallutik nunap immikkoortuini tamani pilattaanikkut upalugaarsimasoqarsinnaannginneratigut ernisarfiit ikilisarnissaannut Peqqinnissaq pillugu

Ataatsimiititaliarsuarmut kaammattuuteqartoqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq.

Unammillernartuaannartuuvoq siunissami annertusiartorsinnaasutut naatsorsuutigineqartariaqartoq.

Taamaalilluni aamma ernisarfimmi pilattaasarnikkut upalungaarsimasumik najuuttoqarnissaata pisariaqarneratigut kaammattuuteqarnissaaq naatsorsuutigineqarpoq. Ajornartorsiuteqanngitsumik erninikkut pilattaanikkut upalungaarsimasut qanoq pisariaqartiginerat assigiinngitsunik isigineqarpoq. Amerlanertigut ajunngitsumik ernisoqartarpoq, ajornartorsiulli unaavoq ajornartorsiulernerminunap isorartunerujussua.

Tassani sulisut inissisimanerat aamma ilaavoq. Misissuinermin 'Medarbejderperspektiver på sundhedspraksis efter Sundhedsreformen 2010' atuarneqarsinnaavoq peqqinnissakkut sullissisuni amerlasuut pilattaanikkut upalungaarsimasunik sillimmatissaqarani ernisunik ikiuineq annertunerusoq.

Periutsit imaassimannguatsiaramik ernisarfiit atorunnaarsinneqartillugit ernisussiorutut atorfiit aamma atorunnaarsinneqartartut. Naartusunik isumassuinermit, naartunerup nalaani pingaaruteqarlunilu ilaqutariit siunissami inissisimanerminnut isumaginninnissaannut periarfissanut tapersiisartumut, pitsaanngitsumik sunniuteqassaaq. Sumiiffilli pineqartoq ernisarfiunngikkaluartorluunniit ernisussiorutut upalungaarsimanerat attatiinnarneqarsinnaavoq.

Taamaalilluni ajornartorsiut assigiinngitsunik isummersuutitaqarpoq, atuisunut tunngassutilinnik, sulisuniit ilinniarsimasuniit, aqutsinermit tunngasutigut aammalu allaffissornikkut: ajornartorsiummullu isummersuutit allarpassuit tassanga qulaaniittunik uparuaaginnartut. Naammaginartunik aaqqiissutissarsissagaanni kikkut tamarmik isumaqatigiissutigisinnaasaannik, illuatungeriit, ataatsimut aaqqiissutit, piviusorsiorutut qitiutillugit, imminnut oqaloqatigiinnissaat pisariaqarpoq.

Taamaattumik ernisarfiit pillugit ajornartorsiut, oqallittarfiup, Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmiit siunnersuutigineqartup, misilerarnerani qulequttatut naapertuutissaaq, tassani illuatungeriit sinniisaat attuumassutillit, aaqqiissutit pillugit isumatusaartumik oqallinnissaaq anguniarlugu, naapissinnaapput. Tamanna aamma soqutiginnittut tamarmik isigisaat naapertorlugit ajornartorsiummut erseqqissaasuusinnaavoq, ilisimasalinnut misissuineruinnaqinani - politikkit tungaasigut isummersornermut tunngavissaasoq naleqquttoq.

Tine Aagaard

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmi siulittaasup tulliaata aappaa

ILANNGUSSAQ 8. Najoqqutat allattorsimaffiat

1. Ahlmark, Nanna et al. (2018). Sundhedsprofil for socialt udsatte i Danmark og udviklingen siden 2017. Kbh.: Statens Institut for Folkesundhed.
2. Allorfik 2020. Aanngajaarniutunik katsorsaasarneq pillugu kommunit Namminersorlutillu Oqartussat akunnerminni suleqatigiinnerannut pitsannguutissatut siunnersuutit (Allorfik) PKG-mut nassiussaq upernaq 2020.
3. Arktisk aldring, 2020. Arktisk Aldring (AgeArc) - livsvilkår, livskvalitet og sundhedsfremme blandt ældre i Grønland.
4. Arnfjord, S. 2017. Hjemløshed i Nuuk – et kritisk sociologisk og planlægningsperspektiv. Grønlandsk Kultur- og Samfundsforskning 2015-17.
5. Arnfjord, S., Jonsson, A. I. H. & Daverkosen, D. 2020. INNARLUUTEQARNERMUT ISUMMAT – 2020. Innuttaasut inuiaqatigiinni suliffeqarfeqarfinnilu innunut innarluutilinnut tunngatillugu isumaannik misissuineq. Tiliq aamma Ilisimatusarfik.
6. Augustussen, M. 2018. Kalaallinik kræftertunik nunatsinni Danmarkimilu anniarpallaarunnaarsitsiniartarneq. Ph.d.-tut allaatiginninneq. Peqqissaanermik Pinngortitamilu Ilisimatusarfik.
7. Baviskar, S. 2015. Grønlændere i Danmark - en registerbaseret kortlægning. København: SFI - det nationale forskningscenter for velfærd
8. Berliner, P. 2010. Rapport om Projekt Paamiut Asasara: 2010. København: Institut for Læring, DPU. https://www.dpu.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/forskningsprogrammer/diversitetoglaering/forskningsprojekter/paamiutasasara/forskning_diversitet-og-laering_20101215095448_paamiut_asasara_rapport_2010_webudgave.pdf
9. Berliner, P. & Hagedorn, K. 2013. Unges fortællinger om resiliens. Psyke & logos, 34(2), 577-596.
10. Berliner, P. & Sonniks, M. 2016. Fra lukket til åben dialog: Udviklingsmuligheder for socialt arbejde i Grønland. Uden For Nummer, nr. 33, 2, s. 16-25.
11. Berliner og Hovgaard. 2020. Fællesskaber, trivsel og sundhed. I: Aagaard, T. & Hounsgaard, L. (red.) Menneske – sundhed, samfund og kultur. Aarhus: Klim.
12. Bolliger, L. & Gulis, G. 2018. The tragedy of becoming tired of living: Youth and young adults' suicide in Greenland and Denmark. International Journal of Social Psychiatry, 64, 389-395.
13. Bjerregaard, P. et al.: Social ulighed i sundhed. Temarapport fra Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018, Statens Institut for Folkesundhed, SDU, 2023.
14. Bloch, A. P. 2021. Kurs i selvmordsforebygning for lokale fagpersoner på Grønland: en kvalitativ studie av utbytte for egen arbeidshverdag. Masteropgave ved folkehelsevitenskap, Fakultetet for landskap og samfunn, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Ikke publiceret.
15. Christensen, E., Baviskar, S. 2015. Unge i Grønland - med fokus på seksualitet og seksuelle overgreb. København, 2015.
16. Cueva, K., Revels, I. et al. 2018. Culturally-relevant online cancer education modules empower Alaska's community health aides/practitioners to disseminate cancer information and reduce cancer risk. J cancer educ, 33, 1102-1109.
17. Cueva, K., Rink, E. et al. 2021b. Diving below the surface: a framework for arctic health research to support thriving communities. Scandinavian Journal of Public Health, 14034948211007694.
18. Deloitte. 2010. Grønlands sundhedsvæsen – udfordringer for fremtiden. Økonomi- og strukturanalyse af det grønlandske sundhedsvæsen. Grønlands selvstyre – Departementet for Sundhed.
19. Deloitte. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik – Killiffik periarfissallu 2015 (Immikkoortoq 1). 2015

20. Deloitte. Kalaallit Nunaanni Peqqinnisisaqqarfik – Siunissami Peqqinnissaqqarfik 2016 (Immikkoortoq 2).
21. Departementet for erhverv, arbejdsmarked og erhvervsuddannelser. 2008. Vejledning om revalidering. Nuuk: Naalakkersuisut.
22. Departementet for Sociale Anliggender, Familie og Justitsområdet. 2020. Notat vedr. rejse til Ilulissat og Aasiaat. Naalakkersuisut.
23. Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqqarfik. 2023. "Kikkut tamarmik inuunerissaarsinnaatitaapput". Angerlarsimaffeqanngitsuuneq pillugu periusissiaq. Naalakkersuisut
24. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2010. Peqqinnissaqqarfiup natarterneqqarnera pillugu nassuiaat. Naalakkersuisut.
25. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik, 2015. Qanoq ippugut? Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaat 2014", Peter Bjerregaard, Birgit Niclasen, Nadja Frederiksen, Ea Cecilie Aidt. Naalakkersuisut.
26. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2017. "2017-imi nuna tamakkerlugu piginnaanngorsaqqiinnermi periusissiassatut siunnersuut". Naalakkersuisut
27. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik, 2020. Nappaatit suut Danmariliarlutik katsorsartikkiartortariaqalertanerannik kiisalu napparsimasut nunatta avataanut suliarineqqarnissaannut innersuunneqqartartut ikilisinneqqarnissaannut periarfissap nassuiaatigeneqqarnera. Naalakkersuisut.
28. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2020. Inuit tarnimikkut nappaatillit imaluunniit tarnimikkut nappaateqqartutut ilimagineqqartut suliniutigineqqarfigineqqarnerat pitsanngorsarniarlugu nunamut tamarmut atuuttussamik iliuusissatut pilersaarut
29. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2020a. Bekymringsnotat omkring samarbejdet mellem sundhedsvæsenet og Kommuneqqarfik Sermersooq om Tidlig Indsats og børn og unge i psykiatrien. Fremsendt til Kommuneqqarfik Sermersooq, 28.2.2020. Nuuk: Naalakkersuisut.
30. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2020b. Suliniummut najoqqutassaq: Inuit tarnimikkut nappaatillit imaluunniit tarnimikkut nappaateqqartutut ilimagineqqartut suliniutigineqqarfigineqqarnerat pitsanngorsarniarlugu nunamut tamarmut atuuttussamik iliuusissatut pilersaarut. Ukiami 2020 suliaq. Nuuk: Naalakkersuisut.
31. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2021a. Soqutiginnituniit ataatsimeeqqateqqarnermi pissarsiat - Inuit tarnimikkut nappaatillit taamaannerannilluunniit pasitsaanneqqartut suliniutigineqqarnerat pitsanngorsarniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut
32. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik. 2021b. Status på opførelsen af en ny psykiatribygning. Naalakkersuisut.
33. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik 2022a. §37 naapertorlugu aqqequtip nr. 004/2022 akineqqarnera. Naalakkersuisut.
34. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik 2022b. Notat til sundhedskommissionen om Departementet for Sundhedsorganisering. Sagsnr. 2019 - 24820. Naalakkersuisut.
35. Peqqissutsimut Attaveqqarnermullu Naalakkersuisoqqarfik. 2013. Kræfti pillugu pilersaarut 2013-mut siunnersuut, 2013. Em 2013/24. Nuuk: Naalakkersuisut.
36. Peqqissutsimut Attaveqqarnermullu Naalakkersuisoqqarfik, 2013. Kalaallit Nunaanni immينوortarnernik nuna tamakkerlugu pinaveersaartitsitsinnermut periusissiaq 2013-2019. Naalakkersuisut.
37. Peqqissutsimut Attaveqqarnermullu Naalakkersuisoqqarfik,. 2014. Peqqinnissakkut periusissiaq. Naalakkersuisut.
38. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqqarfik, Ilaqutariinnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqqarfik & Aningaasaqqarnermut Naalakkersuisoqqarfik. 2021. Bilag 7. Peqqinnissaqqarfimmi kommuninilu ataatsimoorluni sulias-sat pillugit suleqatigiinnissamut periarfissat. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup 2021-mi februaarip ulluisa qulinganni

ataatsimiinnerani suliarineqartoq, 2021-mi septembarimi nutarterneqartoq, kingullermillu 2022-mi aprillimi iluarsineqartoq

39. Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik. 2021. Foreløbigt notat vedr. erfaringer fra udvikling og brug af fjernundervisning i uddannelsessystemet i en Grønlandsk kontekst.
40. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2015. Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sullissineq.
41. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2019. Sulisussarsiornermi aamma atorfimmiittisiinnarniarnermut periutsit
42. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2020a. Eksisterende faciliteter og funktioner i det grønlandske sundhedsvæsen.
43. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2020b oversigt faciliteter og funktioner i det grønlandske sundhedsvæsen
44. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2020c. Kompetencestrategi for ledere i sundhedsvæsenet.
45. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2020d. Organisationsplan.
46. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2020e. 2020-mi suliassaqaarfiit nalinginnaasut Peqqinnissaqarfiup Tulleriissaarisarnermut Ataatsimiititaliaa
47. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021a. Notat til sundhedskommissionens møde d. 13.10.21. Sagsnr. 2021 -14843.
48. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021b. Notat - input til sundhedskommissionen om dobbeltdiagnoser i psykiatrien.
49. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021c Notat til sundhedskommissionen vedr. Opbygningen og behandlingstilbuddet i psykiatrien i det grønlandske sundhedsvæsen.
50. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021d. Vision for kvalitetsudvikling i det grønlandske sundhedsvæsen 2021-2025.
51. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021e. Sundhedsvæsenets input til notat vedr. samarbejde ml. sundhedsvæsenet og kommunerne.
52. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2021f. Beskrivelse af et forløb i sundhedsvæsenet for et selvmordstruet barn eller ung.
53. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik. 2022a. Peqqinnissaqarfimmi aqqissuugaaneq, suliassanik agguataarineq, aqqissuussaaneq aqutsinerlu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmi marsip 23-anni 2022-mi ataatsimiinnermut. Sagsnr. 2021 - 22110.
54. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik 2022b. Notat vedr. Visitationsnævnet. Sagsnr. 2022 - 5320.
55. Direktoratet for Sundhed. 2002. National Strategi for Sundhedsvæsenet 2002. Nuuk: Direktoratet
56. Diderichsen, F., Ingelise Andersen og Celie Manuel. I: Ulighed i Sundhed - årsager og indsatser. Sundhedsstyrelsen, 2011.
57. Ennova. 2020. Elevtrivsel. Grønland 2020. Perorsaanermik Ilinniartarfik. <https://pi.sps.gl/wp-content/uploads/2021/03/Presentation-for-Perorsaanermik-Ilinniartarfik-ID-3-da.pdf>
58. European Commission, Directorate-General for Health and Consumers. 2012. Eurobarometer Qualitative Study – Patient Involvement. Aggregate Report. DOI: http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/systems_performance_assessment/docs/eurobaro_patient_involvement_2012_en.pdf
59. Evaldsen, T. 2020. Forebyggelseskonsulenternes meningsfulde arbejde. Kandidatspeciale ved Syddansk Universitet.
60. Felitti, VJ., Anda, R. F. et al 1998. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The adverse childhood experiences (ace) study. American Journal of Preventive Medicine, 14(4), 245-258.

61. Kalaallit Nunaata Politiivi. 2020. Ukiumoortumik kisitsisit 2020 - Kalaallit Nunaata Politiivi. Retrieved from <https://politi.gl/-/media/mediefiler/gl/dokumenter/word/aarsstatistik-2020.pdf?la=da&hash=f65104709ef09858d4f3851d08b251bf8d5d00c0>
62. Kalaallit Nunaata Politiivi. 2021. Ukiumoortumik kisitsisit 2021 - Kalaallit Nunaata Politiivi. <https://politi.gl/-/media/mediefiler/gl/dokumenter/ukiumoortumik-kisitsisit-2021-kalaallit-nunaata-politiivi.pdf>
63. Kalaallit Nunaata Politiivi. 2022. Selvmordsanalyse 2021. 14-3-2022.
64. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik. 2020b. Regionale innuttaasut qanoq amerlatiginissaannik naatsorsuineq 2020-2030.
65. Hansen, H. L. & Noahsen, P. 2020-mi nunatsinni peqqinneq Peqqinnissaqarfillu. I Aagaard, T. & Hounsgaard, L. (red.). Menneske – sundhed, samfund og kultur. Aarhus: Klim.
66. Healthy Homes Barometer 2016. VELUX Group. https://www.researchgate.net/publication/301545879_Healthy_Homes_Barometer_2016
67. Hansen, H. L. 2018. Siunissami ilinniagaqassuseq tunngavigalugu peqqinnissakut sullissinermi kommunit peqqinnissaqarfiullu unammilligassaar. Ilulissani saqqummiineq 2018. Peqqinnissaqarfipput – akisussaaqataaneq BILAG 343
68. Hansen, H. L. 2021. Sundhedsfaglige udfordringer det næste årti - og sundhedsvæsenets muligheder for at håndtere dem. Oplæg på Sundhedskommissionens møde d. 16. december. Landslægeembedet.
69. Hansen, H. L. 2022. Samfundets sundhedsudfordringer - og sundhedsvæsenets muligheder for at bidrage til at løse dem.
70. Hansen, I. L. S., Jensen, F. S., & Fløtten, T. 2020. Trøbbel i grenseflatene samordnet innsats for utsatte barn og unge.
71. Healey, G., Tagalik, S. & Galloway, T. 2015. Atii! Let's do it! Healthy living interventions for Inuit children, youth and families in Nunavut. Nunavut.
72. Heilmann, A. & Aagaard, T. 2021. Notat vedr. udvikling af medarbejderkompetencer og fastholdelse i ældreplejen i Kommuneqarfik Sermersooq. Sundhedskommissionen, Arbejdsgruppe for Uddannelse og Kompetenceudvikling.
73. Holt, H., Thuesen, F. & Casier, F. 2019. Evaluering af Majoriaq-centrenes arbejdsmarkedsindsats. VIVE – Viden til Velfærd.
74. Homøe, A.-S., Knudsen, A.-K. S., Nielsen, S. B. & Grynnerup, A. G.-A. 2015. Sexual and reproductive health in Greenland: Evaluation of implementing sexual peer-to-peer education in Greenland (the SexInuk project). *Int J Circumpolar Health* 2015, 74: 27941 - <http://dx.doi.org/10.3402/ijch.v74.27941>
75. Hounsgaard, L., Augustussen, M. m. fl. 2013. Women's perspectives on illness when being screened for cervical cancer. *International Journal of Circumpolar Health*, aug. 5/72.
76. Højgaard, H. 2016. Telemedicin medvirker til lige adgang til sundhed. *Sygeplejersken*, 2016, (2); 77- 80.
77. Ilisimatusarfik. 2016. Studieordning. Nutserineq oqaluttaanerlu Bachelorinngorniartarfik. <https://www.uni.gl/media/1519526/oversaettelse-og-tolkning-2016.pdf>
78. Peqqinnissaqarfiup aqunneqarnera, aaqqissuussaanera kiisalu peqqinnissamut tunngasutigut sullissisut aamma tarnip pissusaanik ilisimasallit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 27, 18. november 2010-imeersaq
79. Pujortarnermik inerteqquteqarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 26. maj 2010-meersaq
80. Imigassaq pillugu Inatsisartut Inatsisaat nr. 35, 23. november 2017-imeersaq
81. Inuit innarlutillit tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 12. juni 2019-imeersaq
82. Ingemann, C. & Larsen. 2017. Suliniutip Inuuneritta II-p qiteqqunnerani nalilersuineq. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.

83. Ingemann, C. & Larsen, C. V. L. 2018. Peqqinnissaqarfimmik aqqissuusseqqinnermik nalilersuineq – Sunniutitut misigineqartut uuttorneqarsinnaasullu. 2017 København
84. Ingemann, C. & Larsen, C. V. L. 2019. Kortlægning af rygestoptilbud. Undersøgelse af borgernes adgang til rygestop i kommuner og sundhedsvæsenet i Grønland.
85. Inuuneritta. 2007. Innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut periusissaat anguniagassaallu 2007 – 2012
86. Inuuneritta II. 2013. 2013-imiit 2019-imut innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut periusissaat anguniagaallu
87. Inuuneritta III. 2020. 2020-2030 meeqqat inuunerinnissaat pillugu suleqatigiinnissamut Naalakkersuisut periusissiat Nuuk: Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik
88. Iversen, A. K. & Kjellberg, J. 2018. Flere ældre og nye behandlinger – hvad kommer det til at koste? VIVE, København.
89. Jensen AB 2022. Opfølgende undersøgelse af fastansatte sygeplejersker i det grønlandske sundhedsvæsen. Resultaterne er fremlagt på Nunamed-konferencen, oktober 2022.
90. Juuso, P. 2020. The connection to nature as an aid to recovery in the circumpolar north. In: Aagaard, T. & Hounsgaard, L. (eds.) Menneske: sundhed, samfund og kultur. Ilisimatusarfik. 344 Sundhedskommissionen 2023
91. Ekstrand, K. R. & Ninoska Abreu-Placeres. 2020. The impact of a national caries strategy in Greenland 10 years after implementation. A failure or a success? International Journal of Circumpolar Health, vol 79, 2020.
92. Kommuneqarfik Sermersooq. 2016. Utoqqaat pillugit politikki- Ataqqinartumik eqeersimaartumillu inuuneq. Utoqqaat pillugit politikki 2016-2026.
93. Kommuneqarfik Sermersooq. 2021. Bemærkninger vedrørende notat om samarbejde mellem sundhedsvæsenet og kommunerne Peqqinnissaqarfimmi kommuninilu ataatsimoorluni suliasat pillugit suleqatigiinnissaq oqaaseqaatit. Suliffeqarnermut Isumaginninnermullu Ingerlatsivik. Kommuneqarfik Sermersooq.
94. Kristensen, S. & Sørensen, S. E. 2015. Undersøgelse af frafald og fastholdelse i de grønlandske erhvervsuddannelser. EU-kommissionen, juni 2015.
95. Kristjansson, A., Mann, M., et al. 2019. Development and guiding principles of the Icelandic model for preventing adolescent substance use. Health promotion practice, 21, 62-69.
96. Nunatsinni nakorsaaneqarfik. 2020. Kalaallit Nunaanni toqquittit pillugit peqqutsitog 2017. Sagsnr. 2019 - 23428. Naalakkersuisut.
97. Nunatsinni nakorsaaneqarfik. 2021. § 37 naapertorlugu apeqqutip nr. 82/2021-p akineqarnera. https://ina.gl/documents/para3637/2021/svar/082_2021_demens_PANOL_akissut.pdf
98. 2019-imi Kalaallit Nunaanni ernisut pillugit Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmit allakkiaq
99. Nunatsinni Nakorsaaneqarfik 2022/23: oplæg til udvidet samarbejde om sundhedsdata
100. Nunatsinni nakorsaaneq Henrik L. Hansen/nunatsinni nakorsaaneq, 2018. Oplæg: Siunissami ilinniagaqas-suseq tunngavigalugu peqqinnissakkut sullissinnermi kommunit peqqin
101. Landstandlægeembedet. 2008. Caries pillugit periusissiat 2008-2018.
102. Peqqinnissaqarfip sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 6. november 1997-imeersoq. http://inatsisit.gl/Lov?rid=%7b7030CA46-D861-4582-973D-1ED94FE5EF5%7d&sc_lang=kl-GL
103. Napparsimasut inatsisitigut inissisimanerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 6, 31. maj 2001-imeersoq. https://inatsisit.gl/Lov?rid=%7b8C9355D7-E4DA-4A94-8DA9-B4F5B76A5D36%7d&sc_lang=kl-GL

104. Larsen, C., Hansen, C. et al 2019. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018 - levevilkår, livsstil og helbred. SIFs grønlandsskrifter. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
105. Lentz, P. S., Olesen, A. F. & Hansen, M. H. 2019. Seksuel sundhed i Grønland – Forebyggelse og implementering. Kandidatspeciale i Folkesundhedsvidenskab. Aalborg Universitet.
106. Lindholm, J., & Pleisner, J. J. 2012. Psykologisk autopsistudie af de 7 selvmord i Tasiilaq i 2011. *Nakorsanut*, 38, 22-23.
107. Lynge, I. 2000. Psykiske lidelser i det grønlandske samfund. S.l.: s.n.
108. Lynge, I., Munk-Jørgensen, P., Pedersen, A. L., Mulvad, G., & Bjerregaard, P. 2003. Psykisk helbred hos patienter i Grønlands sundhedsvæsen.
109. Manu - naartusunut angajoqqaanullu 6-it tikillugit ukiulinnik meeralinnut. <https://manu.gl/>
110. Montgomery-Andersen, R. 2013. Faces of Childbirth: The Culture of Birth and the Health of the Greenlandic Perinatal Family. Ph.d.-afhandling. Medical and Health Sciences, Nordic School of Public Health NHV.
111. Marcussen m.fl. 2022. Forskning om studerendes og nyuddannede sygeplejerskers trivsel, uddannelse og arbejdsliv. *Nakorsanut*, nr. 2.
112. Mougard-Frederiksen, H., Seibæk, L.: Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi napparsimasut akuutinneqartarnerat pillugu peqqissutsikkut sulisut isumaat. Kalaallit kulturiannik inuiaqatigiinnillu ilisimatusarneq. Ilisimatusarfik aam Det Grønlandske Selskab.
113. Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaat: Utoqqaaneq pitsaasoq – periarfissat, atugarissaarneq siunissarlu nukittunerusoq.
114. Niclasen, B. & Poulsen, B. K. 2020. Rusmidler i en grønlandsk sammenhæng – historie, forebyggelse og behandling. In: Aagaard, T. Hounsgaard, L. (eds.) *Menneske - sundhed, samfund og kultur*. Aarhus: Klim.
115. Noahsen, P., & Hansen, H. L. 2020. Sundhed og sundhedsvæsen i Grønland år 2020. *Ugeskrift for Læger* 182. Statusartikel.
116. Nørtoft, K. & Jensen, T. 2020. Kvalitativ viden om demensområdet i relation til Demensplan 2013. Københavns Universitet: Arktisk Aldring.
117. Nørtoft, K., Bjerregaard, P. et al. 2019. SIF-ip nunarput pillugu allakkiaani nr. 31: Nunatsinni utoqqaat inuunerat peqqissusaallu. Issittumi Utoqqalineq qulequtsiullugu ilisimatusarnermi inerisaanermilu suliniummit nalunaarussiaq (AgeArc) København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
118. Naalakkersuisut. 2020. Nunatsinni sukkorneq inooriaaserlu pillugit iliuuseqarnermik nukittorsaaneq Nunatsinni sukkortunik sullissivimmik (Steno Diabetes Center Grønland) – Inuunerissaavik pilersitsinissaq. Naalakkersuisut & Novo Nordisk Fonden.
119. Olesen, I., Ingemann, C., Lundblad, A. & Larsen, C.V. L. 2020. Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik atuisut isaannit isigalugu. Piareersaataasumik misissuineq. Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
120. Olesen, I., Hansen, N. L. & Larsen, C. V. L. 2022. "Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik iliuuseqarneq" pillugu nalilersuineq 2021. Statens Institut for Folkesundhed.
121. Ombudsmandeni. 2021. Misissuinerit pillugit nalunaarussiaq 2021-imeersut <https://www.ombudsmandi.gl/inspektionsrapporter/2021>
122. Omran, A. R. 2005. The epidemiologic transition: a theory of the epidemiology of population change. 1971. *The Milbank Quarterly*, 83, 731-757.
123. Ottendahl, C. B., Bjerregaard, P. et al. 2021. Kalaallit Nunaanni 15-iniit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq
124. Paarisa. 2020. CSR-Greenland, Center for Folkesundhed i Grønland 2020. SULIFFIIT PEQQISSUT – Suliniummi misiliutitut ukiuni pingasuni ingerlanneqartumit misilittakkat

125. Paarisa. 2010. Ilaqutariinnut naartusortalinnut Siusinaartumik Iliuuseqarneq" inerlanneqarnera qiteqqunna naliliineq suliallu killiffia. 2010. Naalakkersuisut.
126. Noahsen, P. og Hansen, H. L. 2022. Looking back – highlights from the Greenland strategy during the pandemic, 28. September 2022.
127. Pedersen, M. L. & Jacobsen, A. S. 2021. Schizophrenia in Greenland. Dan med j, 68.
128. Pedersen, P. V. 2019. Socialt udsattes møde med sundhedsvæsenet.
129. Pedersen, K.M., Olsen, F. & Pedersen, L. V. 2019. Fra siloleidelse til klyngeledelse i sundhedsvæsenet. Tidsskrift for Dansk Sundhedsvæsen, nr. 1.
130. Peqqik. 2021. Tulleriiaarluni iliuuserisassat. https://peqqik.gl/Footerpages/Til-fagpersoner/Selvmondsforebyggelse?sc_lang=kl-GL
131. Peqqissaanermik Ilinniarfik. 2021. Redegørelse til Sundhedskommissionen vedr. fjernundervisning.
132. Psykiatrifonden. 2021. Danmarkimi tarnikkut nappaatit pillugit kisitsisit paasissutissallu
133. Qamani – Inuusuttut nunatsinni imminent toquttarnermut pinaveersaartitsinissamik innersuussutaat. MIO 2022.
134. Redvers, J. 2020. "The land is a healer": perspectives on land-based healing from Indigenous practitioners in northern Canada. International journal of indigenous health, 15, 90-107.
135. Rehabiliteringsforum Danmark og MarselisborgCenteret. Hvidbog om rehabiliteringsbegrebet. Rehabilitering i Danmark.
136. Rolle- og ansvarsfordeling, muligheder og udfordringer. Oplæg præsenteret af Kirsten Olesen, Departementet for Sociale Anliggender, Familie og Justitsområdet, på kommissionsmødet i februar 2021.346 Sundhedskommissionen 2023
137. Seibæk, L. 2021. Patient involvement in Greenland hospital-care: A qualitative study of the patient perspective. International Journal of Circumpolar Health. <https://doi.org/10.1080/22423982.2021.1971377>
138. Seibæk, L., Ejsing, M. N., Jensen, C. J., Marcussen, J., Homøe, P. 2022. Meeqqat siulluttut - katsorsaaneq pillugu angajoqqaat isumaat (peer-reviewed abstrakt). Nunamed, 2022.
139. Seibæk, L. 2022. Kalaallit Nunaanni napparsimmaveqarfimmi napparsimasunik akuutitsineq – takorluukkamiit piviusunngortitsinermut. Kalaallit kulturiannik inuiaqatigiinnillu ilisimatusarneq. Ilisimatusarfik aamma Det Grønlandske Selskab. Suliarineqarpoq.
140. Sermersooq.gl. Angerlarsimaffimmi Ikiorteqarfik ima sulisunik ilinniarsimasunik amerlanernik pissarsivoq napparsimanerlu pillugu sulinngitsoortarnerit ima ikilisinneqarput. <https://sermersooq.gl/kl/2020/08/angerlarsimaffimmi-ikiorteqarfik-ima-sulisunik-ilinniarsimasunik-amerlanernik-pissarsivoq-napparsimanerlu-pillugu-sulinngitsoortarnerit-ima-ikilisinneqarput/>
141. Sermitsiaq. 2022. Peqqinnissaqarfik ilungersunartorsiulissasoq: Kikkut tamarmik ulapinnerulerput. <https://sermitsiaq.ag/kl/peqqinnissaqarfik-ilungersunartorsiulissasoqkikkut-tamarmik-ulapinnerulerput>
142. Sermitsiaq. 2022. Ældretalsmand: kommuner skal sikre nok arbejdskraft i alderdomshjemmene. <https://sermitsiaq.ag/node/236835>
143. Sermitsiaq/ag. 2021. Imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaanut pikkorissartittut 54-it. 10. december. <https://sermitsiaq.ag/kl/imminut-toquttarnerup-pinaveersaartinnissaanut-pikkorissartittut-54-it>
144. Sundhedsvæsenet. 2022. Dataudtræk i sundhedsvæsenet, 9. september 2022 145. Sundhedsvæsenet. 2023. Rettelser til tidligere aktivitetsopgørelse af 05-09-2022 – nsko 24-01-2023
146. Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliaq. 2011. Pigissaarnissarput atugarissaarnissarpullu massakkut iliuuseqarfigneqartariaqarput. Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliap isumaliutissiissutai. Marts 2011.

147. Skifte, E. & Handberg, B. 2021. Fremtidssikring af sundhedsvæsenets fysiske enheder. Oplæg på sundhedskommissionens møde d. 15. december. Det grønlandske sundhedsvæsen.
148. Social- og indenrigsministeriet aammalu Naalakkersuisut. 2020. UKalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttullu atugarliortunut pitsaanerusumik suliniuteqarnissaq pillugu kalaallit danskillu oqartussaasoqarfiisa assigiinngitsunik suliallit akornanni suleqatigiinneq. Nalunaarusiaq inernera, aasaq 2020.
149. Isumaginninnermut aqutsisoqarfik. 2021. Kattulluta inuunerinneq ilusilersorparput https://socialstyrelsen.gl/nyheder/2021/11/sammen_skaber_vi_det_gode_liv?sc_lang=kl-gl
150. Isumaginninnermut aqutsisoqarfik. Isumaginninnermut aqutsisoqarfik pillugu: Paarisa. https://socialstyrelsen.gl/8_om_socialstyrelsen/paarisa?sc_lang=kl-gl
151. Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat - NUNA TAMAKKERLUGU SULLISSIVIK. 2021. Telemedicinsk indsats - Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat.
152. Steno. 2021. Inuunerissaavik Steno Kalaallit Nunaat. Inuunerissaavik Steno pillugu <https://steno.dk/centre/steno-diabetes-center-groenland/>
153. Strategi for PiSiu 2021-2024. Det grønlandske kriminalpræventive Råd. <https://dkr.dk/Media/637569160642567496/PiSiu%20-%20Strategi%202021-2024.pdf>
154. Peqqissutsimut Pitsaaliuinnermullu Aqutsisoqarfik. 2019. SULISU - Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup Suleqatigiinnermut Isumannaallisaanermullu ataatsimiititaliaqarneranut isumaqatigiissut, Nuuk.
155. Peqqissutsimut Pitsaaliuinnermullu Aqutsisoqarfik. Peqqinnissaqarfimmi aningaasartuutininik misissuueqqissaarneq. Suli saqqummersinneqanngilaq. Nuuk: Naalakkersuisut. 2020
156. SoKu allakkiaq nr. 1. 2020. Peqqinnissaq Pillugu Ataatsimiititaliarsuup sulineranut atatillugu nalunaarusiat aamma saqqummiussat allat pillugit takussutissiaq. Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
157. SuKo allakkiaq 2. 2020. Peqqinnissamut tunngasutigut su-lisussarsiniartarnermi, sulisunik tigumminiinnarniartarnermi aamma ilinniartitaanermi unammilligassat aamma aqqiissutissat pillugit allakkiaq. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup decembarimi ataatsimiinnis-saanut Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
158. SuKo allakkiaq 3. 2021. Peqqinnissaqarfimmi kommu-ninilu ataatsimoorluni suliassat pillugit suleqatigiinnissa-mut periarfissat. Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
159. SuKo allakkiaq 4. 2021. Nunatsinni Kigutigissaaneq pillugu allakkiaq, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
160. SuKo allakkiaq 5. 2021. Telemedicinip atornerarneranut killiffik aamma periarfissat, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
161. SuKo allakkiaq 6. 2021. Inuiaqatigiit ineriartornerisa peqqinnissamut tunngasutigut sunniutai, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
162. SuKo notat 7. 2021. Kalaallit Nunaanni tarnimikkut nappaatilinnik katsorsaaneq aamma tarnikkut nappaatit, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
163. SuKo allakkiaq 9. 2021. Peqqinnermik aallussineq, pinaveersaartitsineq piginnaangorsaqqiinerlu, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
164. SuKo allakkiaq 10. 2022. Peqqinnissaqarfimmi aqqiissuugaaneq, suliassanik agguataarineq, aqqiissuussaaneq aqut-sinerlu, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
165. SuKo allakkiaq 11. 2022. Imminut toquttussatut pissusilersortarnerit imminullu toquttarnerit, Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmit suliaq
166. SuKo notat. 2022. Kort notat om Drab og ulykker, Center for Folkesundhed i Grønland
167. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup sulinissamut tunngavissaa. 2021a. Referat fra møde i sundhedskommissionen d. 15. december 2021.

168. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiittaliarsuup sulinissamut tunngavissaa. 2021b. Rejserapport.
169. Peqqinnissaqarfipput qullersaqarfia. 2020. Sundhedssektorens beredskabsplan – hovedplan for det samlede beredskab i selvstyrets sundhedssektor – opdateret december 2020 – ver. 03.
170. Peqqinnissaqarfipput qullersaqarfia. 2022. Notat om lægemidler i Grønland dateret 24. oktober 2022.
171. Peqqinnissaqarfipput qullersaqarfia. 2023. Fastholdelse og rekruttering af ledere i det grønlandske sundhedsvæsen fra januar 2023 og konkrete problematikker om ansættelses- og lønvilkår, januar 2023.
172. Sundhedsstyrelsen. 2005. Terminologi - forebyggelse, sundhedsfremme og folkesundhed. København.
173. Sundhedsstyrelsen. 2020: Indsatser mod ulighed i sundhed, København
174. Sundhedsstyrelsen. 2021 <https://www.sst.dk/da/viden/ulighed-i-sundhed> 2021
175. Sundhedsstyrelsen. 2022a: Social ulighed i mødet med sundhedsvæsenet – en systematisk litteraturgennemgang, København.
176. Sundhedsstyrelsen. 2022b. Sundhedsindsatser målrettet socialt udsatte borgere. https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2022/Ulighed/Sundhedsindsatser-maalrettet-socialt-udsatte-borgere.ashx?sc_lang=da&hash=9FB2E3422502F9B124CA22560AFFDC56
177. SUS Socialt Udviklingscenter. Hjemløshed i Grønland. 2022. <https://www.sus.dk/product/hjemloeshed-i-groenland/>
178. Svartá, D. L. & Larsen, C. V. L. 2020. Kræfti pillugu pilersaarutip 2013-imeersup nalilersornera Kalaallit Nunaanni kræftimut tunngasuni killiffik. Statens Institut for Folkesundhed, SDU. file:///C:/Users/lich/Downloads/Evaluering_kraeftplan_2013_kal.pdf
179. Tousig, C. G., Christiansen, T., Ponikowski, A. & Birkelund, R. 2020. Sygeplejersker samarbejder på tværs. Fag & Forskning, (1): 52-57.
180. Ulrik, A.-M. 2015. Et arbejdsliv der giver mening. www.dagensgronland.dk
181. Vallgård, S. 2005. Hvad er sundhedsfremme? En analyse af begrebet og styringsmetoderne. Tidsskrift for forskning i sygdom og samfund, 2.
182. VIVE. 2020. Analyse af udfordringer i uddannelsessektoren i Grønland – en forundersøgelse til analyse af finansieringssiden. VIVE – det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd. <https://www.vive.dk/da/udgivelser/analyse-af-udfordringer-i-uddannelsessektoren-i-groenland-15171/183>.
183. Wackerhausen, S. Erfaringsrum, handlingsbåren kundskab og refleksion. Refleksion i praksis: skriftserie. Aarhus universitet.
184. Wattar, L., Fanous, S. & Berliner, P. 2012. Challenges of youth participation in participatory action research: Methodological considerations of the Paamiut Youth Voice research project. International Journal of Action Research, vol. 8, nr. 2.
185. WHO 2018. Preventing suicide: a community engagement toolkit. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272860/9789241513791-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y348>
Sundhedskommissionen 2023
186. WHO. 1986. Ottawa Charter for Health Promotion. file:///C:/Users/Bruger/Downloads/1986-OttawaCharterEN2.pdf
187. Wilken, U. 2023. Et haltende sundhedssystem. Polarfronten – polarforskning i perspektiv d. 4. april 2023. H. L. Hansen-mik apeqqarissaarneq.
188. Wistoft, K. & Stovgaard, M. 2013. Evaluering af dukkeprojektet i Grønland. Aarhus Universitet. https://pure.au.dk/ws/files/53329513/Rapport_Evaluering_Dukkeprojekt_Gr_nland.pdf
189. World Health Organization. 2018. WHO guideline on health policy and system support to optimize community health worker programmes. Geneva.
190. Young, T. K., & Bjerregaard, P. 2008. Health transitions in arctic populations. University of Toronto Press.
191. Aningaasaqarnermut siunnersuisoqatigiffik. 2019. Nunatta aningaasaqarnera - Grønlands økonomi.

192. Aagaard, T., Seibæk, L. 2022. 2010-mi peqqinnissaqarfimmik aaqqissuusseqqinnerup kingorna peqqissutsikkut sullisseriaaseq pillugu sulisut isumaat. Peqqissaanermik Ilisimatusarfik.
193. Aagaard, 2016 "Nappaateqarluni ulluinnarni inuuneq – Kalaallit Nunaanni peqqissutsikkut sullisseriaaseq pillugu napparsimasut kulturi aallaavigalugu isumaat". Issittumi Ilisimatusarnermik Atuagassiaq – INUSSUK 1. Naalakkersuisut. <http://naalakkersuisut.gl/-/media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Forskning/Inussuk/DK%20og%20ENG/Inussuk%201%202016.pdf>
194. Aagaard, T. 2021. Notat om Fælles Skolebænk. Sundhedskommissionen, Arbejdsgruppe for Uddannelse og Kompetenceudvikling.

